

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**KEMÂLEDDİN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE
KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ
(İNCELEME, METİN, ÇEVİRİ, GRAMATİKAL DİZİN)**

Yılmaz AKDEMİR

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**KEMÂLEDDİN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE
KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ
(İNCELEME, METİN, ÇEVİRİ, GRAMATİKAL DİZİN)**

Yılmaz AKDEMİR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin Çağatay Türkçesiyle Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme, Metin, Çeviri, Gramatikal Dizin)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../...

Yılmaz AKDEMİR

KABUL VE ONAY

Yılmaz AKDEMİR tarafından hazırlanan “Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'nin Çağatay Türkçesiyle Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme, Metin, Çeviri, Gramatikal Dizin)” adındaki çalışma, 27/11/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **DOKTORA TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal TİMUR (Başkan)

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU (Üye)

Doç. Dr. Cahit EPÇAÇAN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. M. Malik BANKIR (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE (Danışman)

ÖNSÖZ

İslam tarihinde Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet duyulmuş ve bu duygu nazma dönüşerek en meşhur şiirlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Hz. Muhammed'i öven kasîdeler arasında şüphesiz en bilineni 13. yüzyılda yaşamış Mısırlı şair Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldığı *El-Kevakibu'd-Durriyye Fi Medhi Hayri'l-Beriyye*'dir. Ancak kasîde, yazılış hikayesi sebebiyle *Kasîde-i Bürde* ismiyle anılmış ve Sünni İslam coğrafyasında büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Eldeki çalışma İranlı bilgin Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin (ö. 839/1435-36) 1431 yılında Bûsîrî'nin meşhur *Kasîde-i Bürde* eserine Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazıp o dönemde Harezm'i elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a sunduğu şerhini içermektedir. Bu şerh Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezm Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir. Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahip olan eserin içerisinde barındırdığı karışık dilli yapıyla birlikte arkaik dil unsurlarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma; giriş, inceleme, metin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarım (çeviri) ve gramatikal dizin olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Çağatay Türkçesi ve dönemleri, *Kasîde-i Bürde* ve *Kasîde-i Bürde*'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri, eserin muhtevası, yazılış tarihi, nüsha bilgisi ile eserin öne çıkan ses ve şekil bilgisi özellikleri ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan inceleme bölümünde eserin yazım özellikleri ile ses ve şekil bilgisi

yapısı aydınlatılmıştır. Üçüncü bölümü oluşturan metin bölümünde Arap harfleriyle kaleme alınmış eserin çevriyazı metoduyla transliterasyonu yapılmıştır. Dördüncü bölümü oluşturan çeviri bölümünde metnin aslına sadık kalınarak eserin ruhuna uygun bir çeviriyle Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünü oluşturan gramatikal dizin bölümünde ise eserin söz varlığını ortaya koyacak alfabetik esaslı geniş bir gramatikal dizin ortaya konmuştur.

Çalışmaya esas olan eserin içerdiği arkaik dil unsurları ve karışık dilli yapıyla Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada eldeki çalışma genel olarak dil ve hususi olarak Çağatay Türkçesi üzerinde çalışma yapmak isteyen bilim insanları için bir başvuru kaynağı olacaktır. Türk dili açısından çok kıymetli bir eser olan Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ*'yı bilim dünyasına tanıtmak ve bilim insanlarının istifadesine sunmakla Türkoloji bilimine küçük ama değerli bir hizmet yapmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bu vesileyle engin bilgisi ve tecrübesini paylaşarak bize her zaman yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Kemal TİMUR'a ve onun şahsında yaklaşık iki yıl boyunca teşrik-i mesai yaptığım Dicle Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi ve öğretim elemanı hocalarıma; çalışmam sırasında gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı tez izleme komitesi üyesi hocam Prof. Dr. İdris KADIOĞLU'na; doktora ders döneminde kendisinden ders alma şerefine nail olduğum, engin bilgisi ve hoşgörüsüyle görüş, düşünce ve tavsiyelerinden yararlandığım hocam Yrd. Doç. Dr. M. Malik BANKIR'a; çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyip tezin yazılma safhasında bana ön ayak olup yol gösteren hocam Yrd. Doç. Dr. Resul ÖZAVŞAR'a; çalışmanın konusu olan eseri bulup bize temin eden ve bu noktada değerli bilgisi ile her zaman yol gösterip cesaretlendiren hocam Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ'a; düşünce ve tavsiyeleriyle her zaman bana ışık tutan hocam Doç. Dr. Cahit EPÇAÇAN'a; lisansüstü eğitimimin her safhasında derin ilminden faydalandığım, yanında çalışıp onun bir talebesi olmaktan her zaman büyük bir onur duyduğum, çalışma süresince engin bilgileriyle bana yol gösterip bendeki eksiklikleri derin bir ilim ve büyük bir hoş görüyle gideren, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE'ye sonsuz teşekkürlerimi saygıyla arz ederim.

Ayrıca dualarıyla her zaman yanımda hissettiğim sevgili anne ve babama; desteğini hep arkamda hissettiğim Kübranur ve Ayşenur'un annesi kıymetli eşime de çok teşekkür ederim.

Çalışmanın doğru ve isabetli yönleri engin ilmi ve büyük emeği olan değerli hocama; hata ve eksiklikleri ise tezin yazarı olarak bana aittir.

Yılmaz AKDEMİR

Diyarbakır 2015

ÖZET

Eldeki çalışma 13. yüzyılda yaşamış Mısırlı şair Muhammed Bûsîrî tarafından kaleme alınan ve İslam coğrafyasında büyük bir şöhrete kavuşan Kasîde-i Bürde'nin aslen İranlı olan Harezmlî şair Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin 1431 yılında dönemin hükümdarı Ebu'l-Hayr Han'a sunduğu şerhin incelemesini ihtiva etmektedir. Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan eser Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezmlî Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneği olması yönüyle Türk dili araştırmaları açısından son derece önemlidir. Çalışma; giriş bölümüyle birlikte inceleme, metin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarım (çeviri) ve gramatikal dizin olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Çağatay Türkçesi, Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Bürde'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri, eserin muhtevası ile eserin öne çıkan ses ve şekil bilgisi özellikleri ele alınmıştır. İnceleme bölümünde eserin yazım özellikleri ile ses ve şekil bilgisi yapısı aydınlatılmıştır. Metin bölümünde Arap harfleriyle kaleme alınmış eserin çevriyazı metoduyla transliterasyonu yapılmıştır. Çeviri bölümünde metnin aslına sadık kalınarak eserin ruhuna uygun bir çeviriyle Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Gramatikal dizin bölümünde eserin söz varlığını ortaya koyacak alfabetik esaslı geniş bir gramatikal dizin ortaya konmuştur.

Key Words

Türk Dili, Çağatay Türkçesi, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî, Kasîde-i Bürde

ABSTRACT

The present study deals with review of the commentary of Kasîde-i Bürde made by Harezmi poet Kemâleddîn Hussein Harezmi, who is originally Iranian, submitted to the ruler Ebu'l-Hayr Han in 1431, which gained a great reputation in the Islamic world and was penned by an Egyptian poet Muhammad Busiri who lived in 13th century. It is extremely important for the Turkish language studies since it is the only known example written in the eastern Turkish of rare commentary literature in Turkish Chagatay and Khwarezm apart from Interpretations of the Kur'an which was written in Chagatay Turkish during Pre-Classical period. The study consists of five main sections where there are introduction, analysis, text transcription, Turkey Turkish transfer (translation) and grammatical index. In the introduction section: Chagatay Turkish, the Kasîde-i Bürde and the place of Kasîde-i Bürde in the Turkish language and literature, Kemâleddîn Hussein Harezmi's life and works, content and outstanding morpheme and morphological characteristics of the work are discussed. In the analysis section; the orthographic features, sound and morphologic structure of the work are explained. In the text transcription section; transliteration of the work, written with the letters of the Arabic, has been done by the transcription method. In Translation section; the original text has been translated to Turkey Turkish in sense for sense giving the spirit of the source of text. In the grammatical index section; where there is an alphabetic grammatical index which indicates the expanded vocabularies of the study.

Key Words

Turkish language, Chagatay Turkish, Kemâleddîn Hussein Harezmi, Kasîde-i Bürde

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLO LİSTESİ	XV
KISALTMALAR	XVI
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	XVII
SEMBOLLER ve İŞARETLER	XIX
GİRİŞ	1
1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ	1
2. KASÎDE-İ BÜRDE ve BÛSÎRÎ.....	6
3. KASÎDE-İ BÜRDE’NİN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ.....	11
4. KEMÂLEDDİN HÜSEYİN HAREZMÎ	14
4.1. Hayatı.....	14
4.2. Eserleri	22

4.2.1. Günümüze Ulaşan Eserler.....	22
4.2.1.1. Künûzü'l-Hakâyık Fi Rumûzi'd-Dekâyık.....	22
4.2.1.2. Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nesâyihi'l-Ebrâr	23
4.2.1.3. Nüzhetü'l-Müllâk Fi Hey'eti'l-Eflâk	23
4.2.1.4. Maksadü'l-Aksâ Fi Tercümeti'l-Müstaksâ (Maksad-ı Aksâ Der Tercüme-i Müstaksâ).....	24
4.2.1.5. Dîvân.....	25
4.2.1.6. Keşfü'l-Hüdâ (Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtü'l-Mustafa/ Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa).....	25
4.2.1.7. Şerh-i Fusûsu'l-Hikem.....	25
4.2.1.8. Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr	26
4.2.2. Harezmi'ye Ait Olup Elimize Ulaşmayan Eserler	26
4.2.2.1. Rayhatü'l-Ervâh.....	26
4.2.2.2. Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdâli'l-Ezkâr	27
4.2.2.3. Risâle-i Der Mestî Ez Bâde-i İrfân.....	27
4.2.2.4. Kitâbî Der Ulûm-ı Zâhirî ve Istilâhât-ı Ân	28
4.2.3. Harezmi'ye Ait Olmayıp Kendisine Atfedilen Eserler	28
4.2.3.1. Esâsü'l-Kavâeîd Fi Usûli'l-Fevâeîd.....	28
4.2.3.2. Selâm-ı Dârü's-Selâm.....	28
4.2.3.3. Medârü'l-Efhâm ve Tefsîr-i Âyât-ı Semâniyye	28
4.2.3.4. Zü'l-Lema'ât.....	29
4.2.3.5. İrşâdü'l-Mürîdîn.....	29
4.2.3.6. Risâle-i İrfânî	29
4.2.3.7. Âdâbü'l-Mürîdîn.....	29
4.2.3.8. Cevâzü's-Sâirîn.....	29
5. KEMÂLEDDİN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ.....	30
5.1. Eserin Muhtevası ve Türk Dili Açısından Önemi.....	30
5.2. Eserin İncelenmesi	35
5.3. Yazılış Tarihi	36
5.4. Nüsha Bilgisi.....	36

5.5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	39
5.6. Kelime Kadrosu	40
5.7. Fonetik ve Morfolojik Olarak Başlıca Özellikler.....	41

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. YAZIM ÖZELLİKLERİ.....	50
1.1. Ünlülerin Yazımı	50
1.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı.....	50
1.1.2. è Ünlüsünün Yazımı.....	51
1.1.3. ı, i Ünlülerinin Yazımı	51
1.1.4. o, ö, u, ü Ünlülerinin Yazımı	52
1.2. Ünsüzlerin Yazımı	52
1.2.1. ç Ünsüzünün Yazımı.....	52
1.2.2. η Ünsüzünün Yazımı.....	53
1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı.....	53
1.2.4. s Ünsüzünün Yazımı	53
1.2.5. t Ünsüzünün Yazımı.....	54
1.3. Eklerin Yazılımlı	54
1.4. Harekeli Yazım	54
1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı	55
1.6. Eserde Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Kelimelerdeki Ses Değişimleri.....	55
1.6.1. Son Harfi <i>Yuvarlak te</i> (è) Olan Kelimelerin Eserde <i>Yatık te</i> (ت) Şeklinde Yazılması:	56

1.6.2. Son Harfi <i>Yuvarlak te</i> (ö) Olan Kelimelerin Eserde <i>Güzel he</i> (ö) Şeklinde Yazılması:	56
1.6.3. Son Harfi <i>İki Noktalı ye</i> (ÿ) Olan Kelimelerin Eserde <i>Noktasız ye</i> (ÿ) Şeklinde Yazılması:	56
1.6.4. Arapçada <i>Hemzeli</i> (◌) Yazılan Kelimelerin Eserde Hemzesiz Yazılması:	57
1.6.5. Son Harfi <i>Elif-i Meksure</i> (ﻉ) Olan Kelimelerin Eserde <i>elif</i> (l) Şeklinde Yazılması:	57
1.6.6. İlk Harfi <i>Hemzeli Elif</i> (ﻉ) Olan Kelimelerin Eserde Bazı Kelimelerde <i>elif + ye</i> (ﻉ) Şeklinde Yazılması:	58
2. SES BİLGİSİ	58
2.1. Ünlüler	58
2.1.1. Ünlü Uyumları	58
2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	58
2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	59
2.1.2. Ünlü Olayları	59
2.1.2.1. e ~ è Nöbetleşmesi	59
2.1.2.2. Yuvarlaklaşma	60
2.1.2.3. Düzleşme.....	61
Bu değişiklik genellikle ikinci hecede görülmektedir:.....	61
2.1.2.4. Genişleme	61
2.1.2.5. Ünlü Türemesi.....	62
2.1.2.6. Ünlü Düşmesi.....	62
2.2. Ünsüzler	62
2.2.1. Ünsüz Uyumu	63
2.2.2. Ünsüz Değişmeleri.....	63
2.2.2.1. /m-/ < /b-/ Değişmesi	63
2.2.2.2. /v/ < /b/ Değişmesi	64
2.2.2.3. /ş/ < /ç/ Değişmesi.....	64

2.2.2.4. /-v-/ < /-ğ-/ Değişmesi.....	64
2.2.2.5. /y/ < /d/ < /d/, /d/ < /d/, /z/ < /d/ < /d/ Değişmesi	65
2.2.2.6. /-k/-k/ < /-ğ/-ğ/ Değişmesi.....	65
2.2.2.7. /-h-/ < /-k-/ Değişmesi.....	66
2.2.2.8. /-f-/ < /-p-/ Değişmesi	66
2.2.2.8. /-f-/ < /-v-/ Değişmesi	66
2.2.2.9. /-d/ < -t/, /-d/ < /-t/ Değişmesi	67
2.2.2.10. /-g-/ < /-y-/ < /-d-/ < /-d-/ Değişmesi.....	67
2.2.2.11. /-s/ < /-z/ Değişmesi.....	67
2.2.2.12. /n/ < /ny/ Değişmesi	67
2.2.3. Ünsüz Düşmesi	68
2.2.3.1. Ø < /b-/, Ø < /-y/ < /-b/.....	68
2.2.3.2. Ø < /-G-/.....	68
2.2.3.3. Ø < /-r-/.....	69
2.2.3.4. Ø < /y-/.....	69
2.2.4. İkizleşme	69
2.2.5. Göçüşme	70
3. BİÇİM BİLGİSİ.....	70
3.1. İsimler	70
3.1.1. İsimlerde Sayı	71
3.1.1.1. Türkçe Çoğul İsimler	72
3.1.1.2. Arapça -Farsça Çoğul İsimler	72
3.1.2. İsimlerde Cinsiyet (Dişillik-Erillik, Müennes ve Müzekker Olma Durumu)	73
3.1.3. İsim Çekimi.....	73
3.1.3.1. Hal Ekleri.....	74
3.1.3.2. İyelik Ekleri	81
3.1.3.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik Eki	83
3.1.3.3. Aitlik Eki.....	83

3.1.3.4. Farsça Çekim Unsurları	84
3.1.4. İsimlerin Oluşumu.....	85
3.1.4.1. İsim Oluşturan Son Ekler.....	85
3.1.4.2. İsim Oluşturan Ön Ekler	93
3.1.4.3. Birleşik kelimelerle (Birden Fazla Kelimeyle) Oluşturulan İsimler:	94
3.2. Edatlar (İlgeçler)	94
3.2.1 Bağlama Edatları (Bağlaçlar).....	95
3.2.2. Çekim Edatları	95
3.2.3. Cümle Başı Edatları	96
3.2.4. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları.....	97
3.2.5. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları.....	97
3.2.6. Cevap Edatları.....	97
3.2.7. Benzetme Edatları	97
3.2.8. Ünlem Edatları	98
3.3. Sıfatlar	98
3.3.1. Niteleme Sıfatları	98
3.3.2. Belirtme Sıfatları.....	99
3.2.2.1. İşaret Sıfatları.....	99
3.2.2.2. Soru Sıfatları	99
3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları	100
3.2.2.3.1 Türkçe Belirsizlik Sıfatları.....	100
3.2.2.4. Sayı Sıfatları.....	102
3.2.2.5. Sıfatlarda Karşılaştırma.....	103
3.2.2.6. Renk Adları	103
3.3.3. Sıfatların Oluşumu	103
3.3.3.1. Türkçe Eklerle Oluşturulan Sıfatlar	104

3.3.3.2. Farsça Eklerle Oluşturulan Sıfatlar	104
3.4. Zamirler.....	108
3.4.1. Kişi zamirleri	108
3.4.1.1. 1. Teklik Kişi Zamiri.....	108
3.4.1.1. 2. Teklik Kişi Zamiri.....	108
3.4.1.3. 3. Teklik Kişi Zamiri.....	109
3.4.1.4. 1. Çokluk Kişi Zamiri	109
3.4.1.5. 2. Çokluk Kişi Zamiri	109
3.4.1.6. 3. Çokluk Kişi Zamiri	110
3.4.2. Dönüşlülük Zamiri	110
3.4.3. Birliktelik Zamirleri	111
3.4.4. İşaret Zamirleri.....	111
3.4.5. Soru Zamirleri	112
3.4.6. Belirsizlik Zamirleri.....	113
3.4.6.1. Türkçe Belirsizlik Zamirleri.....	113
3.4.6.2. Farsça Belirsizlik Zamirleri	114
3.4.7. İlgi Zamirleri	114
3.4.8. İddialı Zamirler	115
3.4.8.1. Çokluk Bildiren İddialı Zamirler	115
3.4.8.2. Azlık Bildiren İddialı Zamirler	115
3.5. Sayılar	115
3.5.1. Asıl Sayılar.....	115
3.5.2. Kesir Bildiren Sayılar.....	117
3.5.3. Sıralama Sayıları	117
3.5.4. Çarpımsal Sayılar.....	118
3.5.5. Belirsiz Sayılar.....	119

3.5.6. Sayı Bildiren Sözcükler	120
3.6. Fiiller.....	120
3.6.1. Fiil kökleri.....	121
3.6.1.1. Kökteş Fiiller	121
3.6.1.2. Türkçe Temel Kökler	121
3.6.1.3. Yabancı Kökler	125
3.6.2. Fiillerin Oluşumu	125
3.6.2.1. İsimden Fiil Yapan Ekler	126
3.6.2.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	128
3.6.3. Fiil Çekimi	130
3.6.3.1. Basit Çekim.....	130
3.6.3.1. Bildirme (Haber) Kipleri.....	130
3.6.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri	136
3.6.3.2. Birleşik Çekim	140
3.6.3.3. Fiillerde Soru	143
3.6.3.4. Ek-Fiiller	143
3.6.3.5. Birleşik Fiiller	144
3.7. İsim-Fiiller	149
3.8. Sıfat-Fiiller.....	150
3.9. Zarf-Fiiller.....	152
3.10. Zarflar	155
3.10.1 Yer-Yön Zarfları	155
3.10.2. Zaman Zarfları	156
3.10.2.1. Türkçe Zaman Zarfları	156
3.10.2.2. Arapça-Farsça Zaman Zarfları	156
3.10.3. Miktar Zarfları.....	156
3.10.4. Durum Zarfları	156

3.10.4.1. Türkçe Durum Zarfları.....	157
3.10.4.2. Arapça-Farsça Durum Zarfları.....	157
3.10.5. Soru Zarfları.....	157

İKİNCİ BÖLÜM

METİN	158
--------------------	------------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ	353
---------------------	------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN	538
SONUÇ	947
KAYNAKÇA	951

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Metinde Yer Alan Sözcüklerin Köken Bakımından Dağılımı	40

KISALTMALAR

<i>a</i>	Yazma nüshadaki yaprağın ön yüzü
<i>Ar.</i>	Arapça
<i>b</i>	Yazma nüshadaki yaprağın arka yüzü
<i>b.</i>	Bin (oğlu)
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>böl.</i>	Bölüm
<i>bs.</i>	Baskı, basım
<i>C.</i>	Cilt
<i>Çin.</i>	Çince
<i>e.</i>	Ebi/Ebu (babası)
<i>Far.</i>	Farsça
<i>Gr.</i>	Grekçe
<i>H.</i>	Hicrî
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Kol.</i>	Kolaeksiyon
<i>krş.</i>	Karşılaştırmız
<i>Ktp.</i>	Kütüphane
<i>M.</i>	Miladî
<i>Mo.</i>	Moğolca
<i>No.</i>	Numara
<i>ö.</i>	Ölüm tarihi
<i>öz.a.</i>	Özel ad
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>T.</i>	Türkçe
<i>vr.</i>	Varak
<i>vs.</i>	Vesaire
<i>y.a.</i>	Yer adı
<i>Yay.</i>	Yayını/Yayınları

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Metnin transliterasyonu ilgili bazı hususlar da şöyledir:

1. Farsça vav-ı ma'duleler "â"dan önce üste konumlanmış (ˆ) şekilde (hˆāce, hˆārluḡ gibi) gösterilmiştir:

2. Farsça ve Arapça birleşik isim ve sıfatlar arasına tire (-) konulmuştur.

3. Metinde yer alan özel isimler ve kişi adları büyük harfle yazılmıştır.

4. Metinde geçen ayet, hadis ve Farsça-Arapça cümleler aslına uygun şekilde Arap harfleriyle yazılmış, ilgili kısımlar çalışmanın çeviri bölümünde Türkiye Türkçesine aktarılarak tırnak içinde (") verilmiştir.

5. Yazma nüshadaki her yaprağın ön yüzüne (a), arka yüzüne (b) rumuzu verilmiştir. Bununla birlikte okuyuculara kolaylık sağlaması için metin içerisindeki bütün sayfaların her satırı (1 rakamından başlanarak) numaralandırılmıştır.

6. Eserde kırmızı mürekkeple yazılan yerler, Kasîde-i Bürde'nin orijinal beyitleri, ayet ve hadisler gibi kısımlar çalışmanın çeviri bölümünde italik yazı karakteriyle gösterilmiştir.

ا	A, E, Ā a, e, ā	ص	Ş ş
آ	Ā ā	ض	Đ, Ž đ, ž
او	O, Ö, U, Ü o, ö, u, ü	ط	Ṭ ṭ
ای	I, İ, Ê ı, i, ê	ظ	Ẓ ẓ
ب	B, P b, p	ع	‘
پ	P p	غ	Ğ ğ
ت	T t	ف	F f
ث	Ş ş	ق	Q q
ج	C, Ç c, ç	ك	K, G k, g
ح	H h	ل	L l
خ	H h	م	M m
د	D d	ن	N n
ذ	Z z	نك	ŋ
ر	R r	ه	H, A, E h, a, e
ز	Z z	و	O, Ö, U, Ü, V o, ö, u, ü, v
س	S s	ى	I, İ, Ī, Ê, Y ı, i, ĩ, ê, y
ش	Ş ş	ء	’

SEMBOLLER ve İŞARETLER

A, I, U	Sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmelerini gösterir
G, K	Sırasıyla g/ę, k/k değişmelerini gösterir.
-	Metinde ayrı yazılan veya sonraki sayfaya sarkmış ek; dizinde fiil kökü, fiil kök ve gövdesine eklenen ek
+	Eklenen sözcük veya şekil; isim kök veya gövdesine eklenen ek
<	Bu şekilden gelir; ilgili dilden alıntı
>	Bu şekli izleyen ek veya sözcük
<X>	Metinde tekrar edilen sözcük veya sözcükler
[ ]	Metne eklenen harf, hece ya da kelime
[...]	Belirsiz sayıda harf veya sözcük
[...]	Belirsiz sayıda kelime veya cümle
{ }	Metinden çıkarılan kısım
---	Metin ve Çeviri bölümünde belirsiz anlam veya eksilteli cümle
*	Tasarlanan şekil; tespit edilmemiş kök, gövde veya ek

GİRİŞ

1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'daki doğu Türklerinin kullandığı yazı ve konuşma dilidir. Adını Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'dan almıştır. Bu adın devlet ve ulus adı olarak kullanılması Çağatay Han'ın ölümden sonra gerçekleşmiştir (Argunşah, 2013:15).

Çağatay Türkçesi, Karahanlı ve Harezmi yazı dillerinin devamı olarak özellikle Timurlular (1405-1506) döneminde gelişmiş ve Alî Şîr Nevâyî döneminde edebî bir dil hüviyeti kazanmıştır (Ercilasun, 2010:400). Bu dönemin temsilcileri kendi dillerini ifade etmek için *Türk tili*, *Türkî til*, *Türk elfâzı*, *lafz-ı Türkî* ve *Türkçe til* gibi terimler kullanmışlardır. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî de *Keşfü'l-Hüdâ*'da dönemin Türkçesini aynı terimlerle belirtmiştir:

"bu 'Arabî-yi faşîhni lafz-ı Türkî-yi melîh birle şerh kılsam" (005b/10).

"Türkî til birle ebyât ma'nâsige bu miqdâr işâret yeter" (016b/08-09).

"Bu iki beytni terceme-i Türkî til birle ol êrdi kim" (124a/06-07).

Alî Şîr Nevâyî de *Muhâkemetü'l-Lügâteyn* adlı eserinde Çağatay Türkçesi için *Türkçe, Türkî, Türk tili* terimlerini kullanmış ancak sonralarda yazdığı *Mîzânü'l-Evzân* isimli eserinde ise *Çağatay Lafzı* terimini kullanmıştır. Dönemin bir diğer önemli ismi Ebu'l-Gâzî Bahadır Han da önceleri aynı terimleri kullanırken *Şecere-i Türk* adlı eserinde *Çağatay Türkîsi* terimini kullanmıştır (Ölmez, 2003:30). Batı'da ise bu terim, H. Vambery'nin 1867 de yayınladığı *Cagataische Sprachstudien* adlı eseriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Türkologlar Vambery'nin bu eserini takip ederek *Çağatay* sözcüğünü geniş bir perspektifte kullanmışlardır (Eckmann, 2013:13).

Yabancı Türkologlar, özellikle Rus olan veya Rusya'da eğitimini tamamlayan bilim adamları *Çağatay* teriminin anlamını daraltmıştır. W. Radloff ve F.E. Korş bu terimle Uygurca sonrası Orta Asya edebiyatının eserlerini kast edip *Doğu Türkçesi* terimini daha geniş bir anlamda kullandılar. Radloff, *Doğu Türkçesi* terimini yaşayan Sibiryâ şivelerine bağlarken Korş, bu terimi bir yandan Orhun Türkçesi, Uygurca, Çağatayca ve Kuman şivelerinden meydana gelmiş bir şive grubu manasında, diğer taraftan da Koybal, Karagas, Sagay ve Salar lehçelerini ifade etmek için kullanmıştır (Eckmann, 2013:13).

Çağatay Türkçesinin tasnifi noktasında bir görüş birliği yoktur. Birçok bilim adamı Çağatay Türkçesini tasnif etmiş ve farklı dönemlere ayırmıştır. Çağatay Türkçesi üzerine ilk tasnifi yapan kişi A. N. Samoyloviç'tir. Samoyloviç 1928 yılında Leningrad'da yayımlanan çalışmasında *Çağatayca* terimini sadece 15.-20. yüzyıllar Orta Asya edebî dili için kullanarak Çağatay Türkçesini dörde ayırmıştır (Eckmann, 2013:13; Argunşah, 2013:18):

1. Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (11.-12. yüzyıllar)
2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13.-14. yüzyıllar)
3. Çağatayca (15.-19. yüzyıllar)
4. Özbekçe (20. yüzyıl)

Samoyloviç'ten sonra en önemli ikinci tasnif Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü, Çağatay Türkçesi terimini genişletmiştir. Ona göre Çağatayca 13. ve 14. yüzyıllarda Çağatay devleti ile Altın Ordu İmparatorluğu'nun kültür merkezlerinde gelişerek özellikle 15. yüzyılda Timurlular zamanında klasik halini alıp Orta Asya edebî şivesi haline gelmiştir. Bu şive ile zengin bir edebiyat yaratıldığını belirten Köprülü, Çağatayca'yı beş devire ayırmıştır (Köprülü, 1945:270):

1. Erken Devir Çağataycası (13.-14. yüzyıllar)
2. Klasik Öncesi Çağatayca (15. yüzyılın ilk yarısı)
3. Klasik Çağatayca (15. yüzyılın ikinci yarısı)
4. Klasik Çağataycanın devamı (16. yüzyıl)
5. Çöküş devri (17.-19. yüzyıllar)

Kemal Eraslan ve Ahmet Caferoğlu da Çağatay Türkçesinin tasnifini Fuad Köprülü'ye uyararak yapmıştır (Argunşah, 2013:19). Bir diğer önemli tasnif M. A. Şçerbak'a aittir. Şçerbak 1953'te Çağatay Türkçesini *Eski Özbek* şeklinde adlandırıp 3 devire ayırmıştır (Eckmann, 2013:14):

1. İlk Devir (10.-13. yüzyıllar)
2. İkinci Devir (14.-17. yüzyıllar)
3. Üçüncü Devir (17.-18. yüzyıllar)

Bu tasniflerin dışında V. V. Reşetov ve A. N. Baskakov da Çağatay Türkçesi üzerine tasnif denemeleri yapmışlardır (Eckmann, 2013:15). Çağatay Türkçesi alanında en bilinen isimlerden biri hiç şüphesiz Janos Eckmann'dır. Eckmann'ın Çağatay Türkçesinin dönemleri ile ilgili yaptığı tasnif diğer tasniflere göre daha fazla kabul görmüştür. Eckmann Orta Asya edebî Türk dilini sınıflandırdıktan sonra Çağatay Türkçesini de kendi arasında tasnif etmiştir (2013:15):

İslamî Orta Asya edebî Türk dilinin tasnifi:

1. Karahanlıca ve Hakaniye Türkçesi (11.-13. yüzyıllar)
2. Harezmi Türkçesi (14. yüzyıl)
3. Çağatay Türkçesi (15. yüzyıl-20. yüzyıl başlangıcı)

Çağatay Türkçesinin tasnifi:

1. Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk divanını yazdığı 1465'e kadar olan dönem)
2. Klasik Devir (1465-1600)
3. Klasik Sonrası Devir (1600-1921)

Eckmann'ın bu tasnifi Türkologlarca genel kabul görmüştür. Biz de genel kabul ölçütü olarak Janos Eckmann'ın yaptığı tasnif çerçevesinde Çağataycanın devirlerinden bahsedeceğiz:

1. Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın ilk yarısı)

Bu dönem 15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadarki dönemdir. Timur hakimiyetinin yaşandığı bu dönem, Klasik Öncesi Devir olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem, Harezmi Türkçesi ve Alî Şîr Nevâyî ile sanat dili hüviyeti kazanan Çağatay Türkçesi arasında geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Bu dönem Çağataycası ile yazılan eserlerde Harezmi Türkçesinden gelen özelliklerin etkisini yitirdiği görülmektedir.

Klasik Öncesi Devir'de yazılan eserler, Klasik Devir'de yazılan eserler kadar gelişkin bir dil özelliğine sahip değildir. Bu dönemde Türk dili üzerinde Arapçanın etkisi sürmesine rağmen Farsçanın yaygınlaştığı da görülmektedir. Farsça, bilim dili olmanın yanında sanat dili olarak da kullanılarak Türkçenin yanında yer almıştır. Bu durum

elbette ki yazılan eserlere de sirayet etmiş ve eserlerdeki Arapça ve Farsça kelime sayısının Türkçe kelime sayısını geçmesine sebep olmuştur.

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Keşfü'l-Hüdâ*'nın yazarı Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin de aralarında bulunduğu dönemin başlıca temsilcileri şunlardır: Sekkâkî, Mevlânâ Lûtfî, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî, Sibicâbî, Haydar Harezmî, Yusuf Emîrî, Gedâyî, Atâyî, Ahmedî, Seydî Ahmed Mirzâ, Yakînî, Hucendî.

2. Klasik Devir (1465-1600)

Klasik Çağatay Türkçesi olarak adlandırılan bu dönem, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısını kapsayan dönemdir. 1447 yılında Timur imparatorluğunda baş gösteren iktidar mücadelesinden Hüseyin Baykara galip çıkmış ve yaklaşık 40 yıl sürecek Herat merkezli bir saltanat oluşturmuştur. Hüseyin Baykara bir devlet adamı olmasının yanı sıra edebiyata ve sanata verdiği değerle bilinen Orta Asya coğrafyasının tarihî ve edebî şahsiyetlerinden biridir. Bu yönüyle Hüseyin Baykara Herat'ı kültür ve sanat merkezi haline getirmiştir.

Yaşadığı coğrafyayı kültür ve sanat merkezi konuma getirmeyi başarmış bir devlet adamı olan Hüseyin Baykara'nın en yakınlarından biri de Alî Şîr Nevâyî'dir. Nevâyî, Hüseyin Baykara'nın himayesinde bulunarak ileride döneme adını verecek önemli çalışmalara imza atmıştır. Nitekim bu dönem bazı Türkologlarca "Nevâyî Dönemi" olarak da adlandırılmıştır (Argunşah, 2013:41). Alî Şîr Nevâyî'ye kadar Harezm-Altın Ordu lehçeleriyle karışık ve istikrarsız olan mevcut Çağatay dil ve edebiyatı Nevâyî'yle birlikte büyük coğrafyalara yayılmış, Türk boylarının ortak edebî dili haline gelmiştir. Bu durum 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir (Eraslan, 1993;169-175). Klasik Çağatay Türkçesi döneminin başlıca temsilcileri şunlardır: Alî Şîr Nevâyî, Hüseyin Baykara, Hamidî, Sultan Mesûd Mirzâ (Şahî), Şibân Han, Muhammed Sâlih, Padişah Hoca, Zahirüddîn Muhammed Bâbür Mirzâ, Ubeydullah Han, Bayram Han, Kamran Mirzâ (Argunşah, 2013:40-64).

3. Klasik Sonrası Devir (1600-1921)

Orta Asya'da uzun yıllar hüküm süren Çağatayca hakimiyeti Şibanî Hükümdarlığı'nın bölünmesi, dağınık yapı ve mevcut hanlıklar arasındaki güç savaşları gibi çeşitli sebeplerle gerileme dönemine girmiştir. Dönemin en önemli yazarı Ebu'l-Gâzî Bahadır Han'dır. Kendisinden sonra büyük bir yazar ve şair yetişmemiştir (Argunşah, 2013:67). Bu devrin başlıca temsilcileri şunlardır: Ebu'l-Gâzî Bahadır Han, Mûnis Harezmî, Baba Rahîm Meşreb, Âgehî, Saykâlî, Sûfî Yar, Turdî, Hüveydâ, Muhammed Rızâ Âgahî, Ömer Han, Nâdire, Uveysî, Mukîmî, Furkat, Ubeydullâh Zevkî, Osman Hoca Zârfî, Nemenganlı, Şevkî (Eckmann, 1964:121-156).

2. KASÎDE-İ BÜRDE ve BÛSİRÎ

İslam tarihinde Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet duyulmuş ve bu duygu nazma dönüşerek en meşhur şiirlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Bu durum henüz Hz. Peygamber hayattayken görülmeye başlamıştır. Şiirle Hz. Peygamber'e sevgisini gösteren en meşhur iki şair Hassan b. Sabit ve Ka'b b. Zühayr'dir. Sonraki yüzyıllarda ise kaleme aldığı kasîdeyle bütün İslam coğrafyasında ün yapmış olan Muhammed Bûsîrî'dir (Keskinsoy, 2011:21-23).

Bürde sözcüğü "hırka, üste giyilen elbise" anlamlarına gelmektedir. Kasîde-i Bürde tamlaması da "hırka kasîdesi" anlamına gelmektedir. İslamî literatürde bu şekilde anılan iki kasîde yer almaktadır. Bunlardan ilki, meşhur Arap şair Ka'b b. Zühayr'ın henüz Hz. Muhammed hayattayken kendisine ithaf ettiği kasîdedir. Ka'b b. Zühayr kaleme aldığı kasîdeye *kasîdetü'l-bürde* adını vermiştir. Ancak sonraları İslam coğrafyasında büyük bir üne kavuşan bu kasîde, ilk mısraında geçen "Bânet su'âd" (suâd gitti) cümlesinden ötürü *Bânet su'âd* adıyla da anılmıştır (Sak, 2013:525).

Ka'b b. Zühayr önceleri kardeşi Büceyr'in Müslüman olmasına hiddetlenip Hz. Muhammed'i hicveden şiirler kaleme alır. Ancak daha sonra kardeşinin ön ayak olmasıyla tövbe edip İslam'a girmeye karar verir. Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde ona olan sevgisini göstermek için yazmış olduğu kasîdeyi okur. Kasîdesini bitirince Resulullah kasîdeyi çok beğenir ve bunun üzerine sırtından çıkardığı hırkasını

Ka'b b. Züheyr'e giydirir. Böylece Ka'b'ın yazdığı tamamı altmış beyitten oluşan bu kasîde *Kasîde-i Bürde (hırka kasîdesi)* olarak anılmaya başlar. Ka'b b. Züheyr'in Kasîde-i Bürde'sini Georg Wilhelm Freytag (1823) ve Theodor Nöldeke (1896) Latinceye, A. Raux (1904) ve Rene Basset (1910) Fransızcaya, James William Redhouse (1881) ve Reynold Alleyne Nicholson (1922) İngilizceye, Rückerd (1864) ve Oskar Rescher (1959-60) Almancaya, Giuseppe Gabrieli (1901) İtalyancaya, M. Nuri Gencosman (1961), Nafiz Danışman (1963), Sezai Karakoç (1967) ve M. Arif Karakaya (1993) Türkçeye çevirmiştir (Demirayak, 2001:568).

Ka'b bin Zuheyr'den sonra İslam medeniyetinde en çok bilinen ve şüphesiz en çok okunan *Kasîde-i Bürde (hırka kasîdesi)* Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldığı kasîdedir. Tam adı Şerefüddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Said b. Hammad b. Muhsin el-Bûsîrî'dir. Bûsîrî, 1212 yılında Mısırda dünyaya gelmiş ve 1296 yılında 84 yaşındayken vefat etmiştir. Kaynaklarda Bûsîrî'nin devlet büyüklerine yazdığı kasîdeler ve o dönemde Mısır'daki sosyal ve ahlaki hayatı eleştirdiği birçok şiiriyle birlikte tespit edilen yedi önemli eseri vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi Hz. Peygamber'e yazdığı *Kasîde-i Bürde*'dir. İkincisi, şiirlerini topladığı *Dîvân*'ıdır. Üçüncüsü, şairin Kasîde-i Bürde eserinden sonraki en önemli eseri olan ve 455 beyitten oluşan *el-Kasîdetü'l-Hemziyye* kasîdesidir. Dördüncüsü Kasîde-i Bürde'nin ilk yazarı Ka'b b. Zuheyr'in kaleme aldığı *Lam* redifli kasîdesine yazdığı 204 beyitten oluşan *Zuh-rü'l-me'âid fi veznî Bânet Su'âd* kasîdesidir. Beşincisi 284 beyitten oluşan Yahudilik ve Hristiyanlık'a yazmış olduğu *el-Muhrec ve'l-merdudu'ale'n-nasârâ ve'l-yehûd* adlı reddiyesidir. Altıncısı Hz. Peygamber hakkında yazdığı 39 beyitten oluşan *el-Kasîdetü'l-muradiyye fi's-salâtî 'alâ hayrî'l-beriyye* adlı kasîdesidir. Yedincisi de Hz. Muhammed'in kabri şerifinin de bulunduğu Ravza-i Mutahhara ile Hücre-i Saadet'in yanması sebebiyle kaleme aldığı *Takdîsü'l-harem mîn tednîsi'd-dârem* adlı kasîdesidir (Kaya, 2001:568-569).

Kaynaklarda adı Muhammed Bûsîrî veya el-Bûsîrî olarak geçen şairin yazdığı kasîdenin orijinal adı "*yaratılmışların en hayırlısını öven inci yıldızlar*" anlamındaki *el-Kevâkibu'd-Durriyye Fi Medhî Hayri'l-Beriyye*'dir. Ancak eser *bürde* ismiyle şöhret

bulmuştur. Bûsîrî, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti ve onu rüyada görme sevinci ile hastalığından kurtulduğu için kasîdeye iyileşme manasında *bür'e* de denmiştir. Aynı zamanda kasîde hırka giymiş anlamında *büreyde* ismiyle de anılmıştır. İlerleyen zamanlarda *bürüyen*, *kurtuluş kasîdesi* ve *şifa kasîdesi* gibi yeni adlandırmalarda da bulunulmuştur (Sezer, 1985:206-264). Başta Arapça olmak üzere Türkçe, Farsça, Urduca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Berberice ve Rumca gibi pek çok dile çevrilmiş ve değişik dillerde şerh edilmiştir (Keskinsoy, 2011:22).

Kasîde-i Bürde'nin bu kadar şöhret bulmasının nedeni taşıdığı sanat değerinden ziyade şairin yakalandığı felç hastalığından kurtulmasına vesile olan olaydır. Hem Arap dünyasında hem de Türk edebiyatında Kasîde-i Bürde ile alakalı bütün eserlerin giriş bölümlerinde bahsi geçen olay anlatılmıştır. Rivayete göre Muhammed Bûsîrî ömrünün sonlarına doğru felç hastalığına yakalanmıştır. Bu hastalığa yakalandıktan sonra başta eşi olmak üzere ne onu anlayan bir dost ne de derdini anlatacağı bir arkadaşı etrafında kalmamıştır. Bunun üzerine Bûsîrî Medine dağlarında bir mağarada inzivaya çekilmiş ve yalnızlığın verdiği elemle birlikte Hz. Peygamber'e olan iştiyakını bir şiirle dile getirmek isteyerek Hz. Muhammed'i öven bir kasîde kaleme almıştır. Bu kasîdeyi tamamladığı gece rüyasında Hz. Peygamber'i görmüştür. Rüyada Hz. Peygamber'e acizliğinden, hastalığından ve çaresizliğinden söz edip ona olan muhabbetini ve ziyaret isteğini dile getirir. Hz. Peygamber de ondan kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bunun üzerine Bûsîrî: "Ey Allah'ın Resul'ü, ben sizin için pek çok kasîde yazdım, hangisini dilersiniz?" deyince Hz. Peygamber, Bûsîrî'nin o gece kaleme aldığı kasîdenin ilk beyitini okuyarak isteğini belirtir. Bûsîrî edeple kasîdesini okumaya başlayınca Hz. Peygamber de duyduğu memnuniyetten iki yana sallanarak kasîdeyi sonuna kadar dinler. Şair kasîdesini bitirince Hz. Muhammed şairi ödüllendirerek hırkasını çıkarıp onun üstünü örter ve eliyle onun felçli vücudunu sıvazlar. Bûsîrî heyecanla uykudan uyanır ve bakar ki vücudunda felç hastalığından eser kalmamıştır. Bu sevinçle ne yapacağını şaşırان şair hemen abdest alıp sabah namazına gitmek için yola koyulur. Yolda zamanın büyük kutbu Şeyh Ebu'r-Reca adındaki bir Allah dostuyla karşılaşır. Ebu'r-Reca kendisinden Hz. Peygamber için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bûsîrî hangi kasîdeyi

istediğini sorunca da şairin o gece yazdığı kasîdenin ilk beyitini okumaya başlar. Bunun üzerine büyük bir şaşkınlık yaşayan Bûsîrî bu kasîdeyi daha bu gece kaleme aldığını ve daha önce de hiç kimsenin karşısında okumadığını söyler. Ebu'r-Reca da cevaben "Sen bu kasîdeyi Hz. Peygamber'in karşısında büyük bir edeple okuduğunda ben de oradaydım." cevabını verir. Bu olay daha sonra halk arasında yayılır ve kasîde büyük bir şöhrete kavuşur. İncelediğimiz şerhte bu olay şöyle anlatılmaktadır:

"Lâ-cerem bu kaşîdeni hem bu yerde hizmetka 'arz kıılır men dâp bu kaşîdeni tamâm oğıgandın soñ, i'âde-i maṭla' kıılıp Peyğam-berniñ pāk rûhındın du'â birle istimdâd êtip takiyye kıılsa, Resûl şallâ'l-lâhu 'aleyhi vesellem-ni tüşinde körmüş kim kâlip mübârek qolın bu bî-çâre hasteniñ tutmas qolı ayağına salıp aymış kim: Ey meniñ adaşım tur kim Hâkḡ subhânehu ve te'âlâ saña bu zaḡmetdin şifâ berdi, uyğanıp tura kelse körer kim hiç zaḡmeti qalmay tamâm-ı şihhat tapıp turur. Lâ-cerem vüzü kıılıp şükr-i İllâhîni yerge keltürüp bu na't-ı bî-nazîrni beyâz kıılıp, şabâh Peyğam-ber 'aleyhi's-selâm ravzasına müteveccih bolup barurda, qutb-ı zamâne ve şiddîk-i yegâne Şeyḡ Ebû'r-Recâ kim evliyâ-i ihfâ'dın êrdi, taḡı ḡalâyıqdın münqaṭi' bolup ve taḡlarda 'uzlet ihtiyâr kıılıp turur êrdi, Muḡammed Bûşîrî rahmetu'llâhi 'aleyhi-ğâ qarşu kâlip aytur: Ey faşihler eşi ve Muḡammed Hâşimîniñ adaşı ve zübde-i ümmetlerniñ qardaşı, oğıgıl ol kaşîdei kim ḡabîb-ullâh Muḡammed Resûlu'llâh medḡinde nazm kıılıp turur sên. Nâzım aytur, sordum kim: Qayu kaşîdeni tiler siz? Men ḡazret-i Risâlet şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem medḡinde köp kaşîde aytıp turur mên, Şeyḡ aytur: Ol kaşîdeni tiler mên kim maṭla'ı bu turur qâle ḡuddise sirruhu:

أَمِنْ تَذَكَّرَ جِيرَانِ بَنِي سَلَمَ

مَرَجَّتْ دَمَعَا جَرَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمِ

ve mèn te'accüb kılp yığlap aytım: Ey Şeyh-i şāhib-i kerāmet, ve ey şefī'-i yevm- i kıyāmet, siz bu maṭla'ı nı kimdin yād aldınız? Kim mèn bu kaşīdeni hiç kişi kaşında oğığanım yok ėrdi, Şeyh aytur: Men bu kēçe ĥāzret-i Risālet-penāhī şallā'llāhu 'aleyhivesellem-ni tüşümde körermen kim cemī'ī aşhābı birle olturmuşda, sèn rāzīlık ve niyāz-mendlik kılp bu kaşīdeni ođımađđa icāzet tiler ėrdiđ Resūl 'aleyhi's-şalavāt ve's-selām icāzet berip oğığanım da إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٌ dēp taḥsīn berip, mēvelig yığaçnı putakı āheste ėsgen yeldin titregen dēk ĥareket kılpur ėrdi tağı bu kaşīdeni tamām oğıp maṭla'ı nı yine oğığı (2) ėrse, iki oğığan üçün bu maṭla'ı nı yād tuttım" (009b/08-011b/02).

Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldđđı Kasīde-i Bürde, en eski kaynaklarda 161 beyit olup sonraki şerh ve nüshalarda 165 beyite kadar çıkmıştı. İncelediğimiz eserde de 53. ve 54. beyitler arasında bir beyit daha eklenmiş ve toplamda 162 beyitin şerhi yapılmıştı. Kasīde-i Bürde toplamda on bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm: 1-12. Beyitler Hz. Peygamber'e olan aşk ve muhabbet
2. Bölüm: 13-28. Beyitler nefsin heva ve arzularının men edilmesi
3. Bölüm: 29-58. Beyitler Hz. Peygamber'e övgü
4. Bölüm: 59-71. Beyitler Hz. Peygamber'in viladeti ve o esnada meydana gelen harikuladelikler
5. Bölüm: 72-87. Beyitler Hz. Peygamber'in daveti, uğur ve bereketi
6. Bölüm: 88-104. Beyitler Kur'an-ı Kerim'in şanı ve methi
7. Bölüm: 105-117. Beyitler Hz. Peygamber'in miracı
8. Bölüm: 118-139. Beyitler Hz. Peygamber'in cihatları

9. Bölüm: 140-151. Beyitler yüce Allah'tan mağfiret ve Hz. Peygamber'den şefa'at talebi

10. Bölüm: 152-162. Beyitler yüce Allah'a münacaat, Hz. Peygamber'e iltica ve arz-ı hacet

3. KASİDE-İ BÜRDE'NİN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

Türkler İslam'ı kabul edip Müslüman olduktan sonra İslamiyet'e büyük hizmetlerde bulunmuş, bu dinin peygamberi Hz. Muhammed'e derin bir muhabbet beslemişlerdir. Hz. Peygamber'i metheden Kasîde-i Bürde, Türk edebiyatında da büyük bir yer tutmuş ve her dönemde Kasîde-i Bürde'ye şerh, tahmis ve manzum tercüme yazılmıştır. Türk edebiyatında bu kasîdeyle alakalı tahmis, tesbi', taştir, ta'sir, nazire ve manzum tercüme olarak 165, haşiye, şerh, tercüme vs. olmak üzere 145 ve bedi'iyat (edebî sanat kasîdesi) olarak da 20'ye yakın toplamda 330 çalışma tespit edilmiştir (Sezer, 1985:203-265). Türk edebiyatında Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış çok fazla çalışma vardır. Elbette hepsini burada detaylandırmak mümkün değildir. Bu noktada Kasîde-i Bürde üzerine Türkçe yazılmış belli başlı şerh ve tercüme şöyledir:

1. Abidin Paşa (ö. 1006/1597), *Tercüme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emiri Kol.

2. Abdurrahman İvranyalı (1282/1865), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Yayımlanmış Şerh Kitabı.

3. Abdurrahim Karahisarî (ö.?), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

4. Abdülhay Saçlı İbrahim Efendioğlu (ö. 1117/1705), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Nuruosmaniye Ktp.

5. Afyonkarahisarî Abdullah (ö. 915/1509), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

6. Abdurrahman Camî (ö. 898/1492), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

7. Esasî Efendi (ö.?), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

8. Hulvanî (ö.?), *Terceme-i Kasîde-i Bürde*, Milli Ktp. Yazmalar Kol.

9. İbn-i Kemal (Kemalpaşazade Şemsüddîn) (ö. 942/1536), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

10. Kemâleddîn Hüseyin Harezmi (ö. 839/1435-36), *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtü'l-Mustafa* Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz Kayıt No: Ms. or. oct 1688.

11. Lealî Seyyid Ahmed bin Mustafa (ö. 971/1563), *Kasîde-i Bürde Şerhi* (manzum ve mensur iki farklı şerh), Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa böl.(manzum), Süleymaniye Ktp. Çelebi Abdullah böl. (mensur), Nuruosmaniye Ktp. (mensur), Millet Ktp. Ali Emîrî Kol. (manzum)

12. Şemseddîn Sivasî (ö. 1006/1597), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa böl.

13. Şerifzade Nakibü'l-eşraf Muhammed (ö. 1040/1630), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e* (tahmis), Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

14. Şeyhülislam Mehmed Mekkî (ö. 1212/1797), *Kasîde-i Bür'e Tahmisi ve Kasîde-i Bür'e Şerhi*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi böl. (Keskinsoy, 2011:24-25).

Kasîde-i Bürde üzerine ülkemizde de son dönemde önemli çalışmalar yapılmıştır. Yakın tarihimizde Türkiye'de yapılan belli başlı çalışmalar (kitap, tez ve makale) şunlardır:

1. Abdullah Bedeva (2012), *Alauddîn ali b. Muhammed el-Bisamî Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin tahkiki*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. Ahmet Turan Arslan (1999), *Muhammed Ali bin Allan el Mekki'nin ez-Zühre ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki*, İstanbul: İFAV Yay.

3. Bahattin Kahraman (1997), *Lealî ve Abdurrahim Karahisarî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri*, Konya: Türkiyat Araştırmaları Dergisi (S.4), 57-107.

4. Dursun Ali Özdemir (2015), *Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. Ebubekir Sıddık Şahin (1997), *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

6. Fevzi Aksoy, Mehmet Balcı (1975), *Kasîde-i Bürde: Terceme-Şerh ve Havası*, İstanbul: Ferşat Yay.

7. Hasan Cankurt (2014), *Seyyid Hasan Rızayî el-Aksarayî hayatı, sanatı, eserleri ve Miftâhu's-Sa'ade adlı manzum Kasîde-i Bürde Şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8. Haşim Keskinsoy (2011), *Mekkî ve Nahifî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. H. İbrahim Şener (1995), *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi*, İzmir: İrfan Kültür eğitim Derneği.

10. İsmail Hakkı Sezer (1985), *Şair Bûsîrî ve Bürdesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

11. İsmail Hakkı Sezer (2000), *Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:10, s.65-88.

12. Mahmut Kaya (2012), *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul: Damla Yayınevi.

13. Muhammet Kuzubaş (2007), *Muhammed Fevzi'nin Miftahu'n-Necat Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)*, The Journal of International Social Research, C. I, sayı:1, s. 156-192 .

14. Mehmet Bahattin Geçkil (2012), *Kasîde-i Bürde İmam-ı Bûsîrî*, İstanbul: Gonca Yayınevi.

15. Musa Yıldız (2007), *Kasîde-i Bürde Tesbî'i*, Ankara: Elif Yay.

16. Ömer Faruk Harman (2004), *Abidin Paşa, Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Kalem Yay.

17. Ömer Faruk Hilmi (2013), *Kelime Manalı Kasîde-i Bürde (Şerhi, Fazileti, Havas ve Esrarı)*, İstanbul: Tuğra Neşriyat.

18. Sezai Karakoç (1967), *Üç Kasîde*, İstanbul: Fetih Yay.

19. Uğur Mücteba (1999), "*Kasîde-i Bürde'ye Reddiye*" *Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dini Araştırmalar Dergisi, C. II, sayı 4, s. 5-20.

20. Vesile Albayrak Sak (2013), *Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmisi*, Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9, summer, 523-558.

4. KEMÂLEDDİN HÜSEYİN HAREZMÎ

4.1. Hayatı

Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'nin hayatı hakkında elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat hem kendi yazdığı eserlerinden hem de tezkirelerden hayatı ve eserleri hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Ülkemizde bazı kaynaklarda Harezmi ve

eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ancak bu kaynaklarda yer alan bilgiler Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nafâyis* adlı eserinde yer alan bilgilerden öteye gitmemiştir. Türkiye'de Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki en kapsamlı çalışma Süleyman Gökbulut tarafından yapılmıştır. Gökbulut, *Harezmî'nin Mesnevî Şerhi* adlı bir doçentlik tezi hazırlamış ve 2013 yılında yayımlamıştır (Gökbulut, S. (2013). *Harezmî'nin Mesnevî Şerhi*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.). Gökbulut, bu eserinde Harezmî'den bahseden kaynakların tahlilini yaparak Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiş ve onun tasavvufî yönünü geniş bir perspektifle ele almıştır. Gökbulut'un verdiği bilgiler ışığında Kemâleddîn Hüseyin Harezmî hakkında bilgi veren ilk kaynak Abdurrahman Camî (ö. 898/1492)'dir. Camî, Alî Şîr Nevâyî'ye gönderdiği bir mektupta Mevlânâ Hüseyin Harezmî'ye hizmette bulunmuş bir zattan bahsetmektedir (2013:15). Harezmî'den bahseden ikinci kişi tezkire yazarı Devletşah Semerkandî (ö. 900/1494-5)'dir. Semerkandî, *Tezkiretü'ş-Şuâra* adlı eserinde Harezmî'yi Şahrüh devrinin büyük alimleri ve şairleri arasında saymaktadır (Gökbulut, 2013:15). Harezmî'den bahseden üçüncü kaynak Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nafâyis*'idir. Harezmî'den bahseden kaynaklar arasında en geniş olanı şüphesiz bu eserdir. Nevâyî eserinde Mevlânâ Hüseyin Harezmî'nin zahir ilminde Hâce Ebu'l-Vefâ'nın öğrencisi batın ilminde de onun müridi olduğunu belirterek Harezmî'yi kendi devrinin meşhurları arasında saymıştır. Devamında Harezmî'nin Kasîde-i Bürde'ye Harezm Türkçesi ile (*H'arezmîçe Türki tili bile*) yazdığı bir şerhi olduğundan bahsetmiş ve başka eserleri olduğuna da değinmiştir. Ancak Nevâyî, Harezmî'nin kendisinde barındırdığı ahlak ve vasıfların batınî ilminin nuruna aykırı olduğunu söyleyerek Şahrüh Mirzâ zamanında bir beytinden ötürü küfürle suçlanıp tekfir edildiğini ve Herat şehrine getirilerek yargılandığını söylemiştir. Fakat Harezmî'nin bilgili bir alim olduğu için ona bir suç isnat edilemediğini ve tekrar ülkesine gönderildiğini aktarmıştır. Bu bilgileri verdikten sonra tutuklanmasına sebep olan şiirin matla beyitini vererek onun *Ten (veya Tın) Sufî*'nin çıkardığı bir isyan neticesinde Özbekler tarafından şehit edildiğini ve mezarının Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucunda bulunduğunu belirtmiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321). Nevâyî'den sonra Harezmî hakkında bilgi veren bir diğer kişi de Hüseyin Baykara'nın veziri Kemâleddîn Hüseyin Gazergâhî (ö.?)'dir. Gazergâhî, 16. yüzyılın

başında kaleme aldığı *Mecâlîsü'l-Uşşak* adlı tezkire kitabında Harezmi'den bahsetmektedir. Gazergahî, Harezmi'nin Kübrevîye tarikatı şeyhi Necmeddîn Kübrâ'nın manevi bir evladı ve Hâce Ebu'l-Vefâ'nın da müridi olduğunu söylemekte ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si üzerine bir şerh yazdığını belirtmektedir. Devamında onun devrin hükümdarı Emîr Şah'ın yakın bir dostu olduğundan bahsederek onun bu yönünün başkaları tarafından tenkit edildiğini belirtmiş ve ölüm tarihi olarak da 839/1435-36 yılını işaret etmiştir (Gökbulut, 2013:18). Bunlarla birlikte sırasıyla *Habîbü's-Siyer fi Ahbarî Esradi Beşer* adlı eserinde Muhammed Hüseyin Handmir (ö. 942/1535), *Heft İklîm* adlı tezkiresinde Emin Ahmed Razî (ö. 1002/1594), *Tabakât-ı Şâh Cihânî* adlı eseriyle Muhammed Sadık Keşmirî Hemedânî (ö.?), *Tarih-i Râkım* adlı biyografi eseriyle Mîr Seyyîd Şerif Râkım Semerkandî (ö.?), *Tarâiku'l-Hakâik* adlı tezkiresiyle Rıza Kulî Han Hidâyet (ö. 1288/1871) gibi tezkire yazarları da Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'den bahsetmiş (Gökbulut, 2013:15-22) ancak verdikleri bilgiler Nevâyî'nin eserinde yer alan bilgilerin ötesine geçmemiştir. Bunların dışında *Keşfü'z-Zunûn* adlı eseriyle Kâtip Çelebi (ö. 1657) de Harezmi'nin hayatından bahsederek bazı eserleri hakkında bilgi vermiştir (Balcı, 2007:1068). Yakın dönemde de yurt dışında Harezmi hakkında iki çalışma yapılmıştır. Bunların ilki Mehdî Dıraşân tarafından 1981 yılında Tahran'da hazırlanmıştır. Dıraşân, Harezmi'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr* adlı Farsça eserini yayına hazırlamıştır (Dıraşân, M. (1360). *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr*. Tahran: İntişârât-ı Encümen-i Üstadân-ı Zebân ü Edebiyyât-ı Fârisî) (Gökbulut, 2013:22). İkinci ve en kapsamlı çalışmayı ise 1985 yılında Devin A. DeWeese yapmıştır. DeWeese, incelememizin de asıl konusunu oluşturan Harezmi'nin Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hudâ* üzerine Indiana Üniversitesinde tasavvuf alanında bir doktora çalışması hazırlamıştır. Tezin ilk bölümünde Harezmi'nin hayatına, tarikatına, yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmelere ve eserlerine yer vermiştir. İkinci bölümde şerhin metnini Janos Eckmann'ın çeviri sistemini referans alarak Latinize etmiştir. Üçüncü bölümde ise Latinize edilen metni İngilizceye çevirmiştir (DeWeese, A. D. (1985). *The Kashf al-Hudâ of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmian Turkic (Text Edition, Translation*

and Historical Introduction). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University).

Harezmî'den ilk defa bahseden ve onun için "Kemâleddîn" lakabını kullanan kişi 15. yüzyılda yaşamış olan Abdurrahman Camî (ö. 898/1492)'dir (Gökbulut, 2013: 15). Harezmî'nin tam adı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bazı kaynaklarda asıl adının Kemâleddîn olduğu söylene de (Aral, 2014) yazarın kaleme aldığı *Cevâhiru'l-Esrâr*'da kendisini Hüseyin b. Hasan olarak tanıttığını görmekteyiz (Gökbulut, 2013: 40). Rıza Kurtuluş, İranlı sufi ve şair olduğunu söylediği Harezmî'nin künyesini Kemâlüddîn Hüseyin b. Hasen-i Harezmî-yi Kübrâvî-yi Zehebî olarak tanımladıktan sonra yazarın aslen Mâverâünnehirli olup Harezm'de ikamet ettiği için "Harezmî" nisbesiyle anıldığını belirtir (Kurtuluş, 2002:233). Harezmî'ye "Kübrâvî" denmesinin sebebi ise önderi Necmeddîn Kübrâ olan ünlü Kübrâvîye tarikatının tasavvufî silsilesindeki şeyhlerden biri olmasından ileri gelmektedir. Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkında en geniş yelpazede bilgi sunan Alî Şîr Nevâyî, *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde şair için Mevlânâ Hüseyin-i Harezmî diye bahseder (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Ancak Harezmî bu isimlerden ziyade şiirlerinde "Hüseyin" mahlasını tercih etmiştir. İncelediğimiz eserde de sıklıkla bu mahlas kullanılmıştır:

Têlim til birle medhîni Hüseyin aymağ tilêp imdi

Bu devletlîğ eşikke uş sığındı medh-h^vân boldı (007a/09-10)

Derd eger yetse nâle kıлма Hüseyin

Çün senge dost-ı çâre-sâz [êrür] (023b/02)

Köylüm oti birle közüm yaşı fâş etti meni

Saklayu bilmen Hüseyin öz sırr-ı pinhânımnı men (025a/09-10)

Harezmi'nin doğum tarihi hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Gökbulut bu konuda elde kesin hiçbir verinin olmadığını söyleyerek Harezmi'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr* adlı eseri üzerinde çalışma yapan İranlı bilim adamı Mehdî Dıraşân'ın şairin 770-780 (1368-1369) tarihinde doğmuş olabileceğini belirttiğini söyler (2013: 41). Ancak DeWeese bu görüşe katılmadığını ifade eder (1985:207). Bu noktada Harezmi'nin doğum tarihi, çocukluğu ve gençliğiyle alakalı bilgi olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda şairin ailesi ve çocuklarıyla ilgili de elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir (Gökbulut, 2013: 41).

Harezmi, *Keşfü'l-Hüdâ*'da "*şalâh ve sedâd birle ma'rûf ve felâh ve reşâd birle mevşûf*" (005a/07-08) ifadeleriyle kendisini erdemi ve dürüstlüğüyle bilinen, zekası ve doğruluğuyla ün salmış bir derviş olarak tanıtmaktadır. Henüz küçükken Mâveraünnehr'in meşhur şeyhlerinden Ebu'l-Vefâ-yi Harizmî'ye intisap etmiş ve ondan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sini okumuştur (Kurtuluş, 2002:233). Timurlular zamanında yaşayan Kemâleddîn Hüseyin Harezmi, Kübrevîye tarikatının şeyhlerinden Hâce Ebu'l-Vefâ'nın hem zahirî ilimlerde öğrencisi hem de halifesidir (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Aynı zamanda Kübrevîye tarikatının Baba Kemâl Cendî kolunun Harezmi'de şeyhlik noktasındaki son temsilcisidir (Gökbulut, 2013).

Şair, yaşadığı bölgedeki idarecilerle son derece iyi geçinmiş, kendini onlara sevdirmiş ve her zaman onlarla arasını iyi tutmuştur. Yaşadığı dönemde bölgenin emiri olan Gıyaseddîn Şah Melik'le arasının çok iyi olduğu ve Şah Melik'in ölümüne kadar Harezmi'yi himaye ettiği ancak ölümünden sonra yerine geçen oğlu Şehzade İbrahim'le onun babasıyla olduğu kadar samimi olmadığını şairin *Yenbû'u'l-Esrâr* adlı eserinden öğrenmekteyiz (Gökbulut, 2013: 41-42). Kübrevîye tarikatına mensup olan Harezmi'nin hem Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi hem de Muhyeddîn-i Arabî'yi rehber edinip kaleme

aldığı eserler özellikle yaşadığı dönemde ve coğrafyada halk arasında çok popüler olan Şîlik hareketi açısından önemli yer tutmaktadır. Bu durum dönemin iktidarını elinde tutan ve katı Sünnîlik anlayışını benimseyerek bazı Kübrevîye tarikatı mensuplarını astıran Şahruh yönetiminin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle şair, çoğu zaman tenkitlere ve tehditlere maruz kalmıştır (Gökbulut, 2013:47).

Şairin *Şerh-i Fusûsu'l-Hikem* eserini yayına hazırlayan İranlı bilim adamı Herevî, Harezmî'nin *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr* isimli eserine yazdığı şerhte Hz. Ali ve bazı masum imamlardan bahsederek onları övmesinin onun Şia mezhebinden olduğu izlenimini uyandırdığını söylemiştir (Gökbulut, 2013:46). Fakat, incelediğimiz eserde Harezmî'nin şu beyiti onun mezhebi hakkında bizi aydınlatmaktadır:

Halâyık Teşridin hânlık tileyür

Sünnî Teşri tilegen hân êrür [sên] (005b/07)

Zeki Velidi Togan ise Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin kaderi inkar eden ve Allah'ın sıfatlarını kadim saymakta Ehl-i Sünnet'ten ayrılan Mu'tezile mezhebine mensup olduğu için Herat'a çağrıldığını belirtmiştir (Togan, 1951:41). Ancak Harezmî, incelediğimiz eserinde Mu'tezile mezhebini tenkit eden şu ifadeleri kullanmıştır:

"Emmā ĩrād-ı cemī'-i nuşuş taķı Mu'tezileniñ hilāfi ve edille-i 'aķliye ve naķliye birle olarnıñ kerek bolsa, Rāyhatü'l-Ervāh atlıķ bu du'ācınıñ te'līfi 'Arabī şerhide bu mevzi'n müţāla'a ķılğay." (058a/09-11).

Harezmî, Mu'tezile mezhebini eleştiren bu ifadeleriyle Togan'ın iddiasını da çürütmüş olmaktadır. Gökbulut da Harezmî'nin kendisini Şîi olarak tanımlamadığını ve Ehl-i Sünnet'i en hayırlı mezhep olarak kabul ettiğini söyler (2013:47). İncelediğimiz eserde de Harezmî'nin sadece Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i değil aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe, Hz. Ömer ve diğer meşhur sahabelerin hepsine övgülerde bulunması ve onların vasıflarını en güzel sıfatlarla vermeye çalışması onun Sünnî bir inanca sahip

olduğunu göstermektedir (bk. 082b/11, 084a/01, 086b/02, 102a/10, 082b/10, 083a/02, 109a/03, 109a/04, 109a/07, 109b/02, 140a/07, 049b/07, 049b/11, 050a/07, 050a/08, 083a/02, 120b/04, 120b/05, 151b/06 vs.).

Şair, şiirlerinde tasavvufî düşünceleri çok ileri safhaya taşımış ve vahdet-i vücud konusunda yazdığı şiirlerden dolayı pek çok eleştiri almıştır. Şair, yazdığı bir gazelinden ötürü Herat'taki Hanefî alimleri tarafından tekfir edilmiş ve sorgulanmak üzere başkent Herat'a çağrılmıştır (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Denilebilir ki kaynaklarda Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'den ziyade yazmış olduğu bu gazel çok daha fazla ön plana çıkmış ve eserlerinden ziyade ilgili gazelin matla beyitiyle anılmıştır. Harezmi'nin hem *Dîvân*'ında hem de *Cevâhiru'l-Esrâr* adlı eserinde geçen ve sorgulanmasına sebep olan Farsça şiirin Türkçeye aktarılmış matla beyiti şöyledir:

"Ey Allah'ım! Bütün alemde batın olan da zahir olan da sensin

Aşığın gönül derdi de sensin, onun asıl dermanı da sensin" (Gökbulut, 2013:45).

Fakat Herat'a Şahrüh Mirzâ'nın huzuruna getirilen Harezmi, kendisine isnat edilen suçları çürütecek akıllıca cevaplar vermiş ve böylece kurtulup memleketine geri gönderilmiştir. Bu olay *Mecâlîsü'n-Nafâyîs*'te şöyle anlatılmaktadır:

"Mevlânâ'nı Şahrüh Mirzâ zamanında bir gazel için tekfir kılp H'arizm'din Heri'ge kiltürdiler. Çün dânişmend ve ıstılâh bilür kişi irdi, hiç nime şâbit kıla almadılar, kaytarıp yine öz mülkige kitti." (Eraslan, 2001a:10)

"Mevlânâ'yı Şah-ruh Mirza zamanında bir gazelinden dolayı küfürle suçlayıp Harizm'den Heri'ye getirdiler (sürdüler). Danişmend ve istilah bilir kişi olduğundan hakkında bir suç sabit kılamadılar, geri çevirdiler, kendi ülkesine gitti." (Eraslan, 2001b:321)

Aynı olaydan bahseden İsmail Aka, Harezmi'nin tasavvuf ve vahdet-i vücudla alakalı görüşlerinin Hanefî mezhebi inanışlarından saparak iman ve şüphe arasında farklı

bir sistem halini almaya başlayınca devrin alimlerinin dikkatini çektiğini belirtir (1991:135; 1994:210). Bu konu hakkında bilgi veren başka bir isim de Zeki Velidi Togan'dır. Togan da Harezmi'nin görüşleri dolayısıyla Harezmi'den Herat'a çağrıldığını fakat yüksek içtihadına hürmeten tekrar memleketine geri gönderildiğini ifade eder (1951:41).

Harezmi'nin ölüm tarihi hakkında bazı muhtelif tarihler zikredilmiştir. Şairin ölümünden bahseden tezkire yazarları onun Özbeklerin Harezmi'ye yaptığı bir saldırı sonucu şehit edildiğini söylemektedirler. Tezkire yazarlarının bu konuda hemfikir olmasının sebebi Nevâî'nin tezkiresinde verdiği bilgilerden kaynaklanmaktadır. Özbekler Harezmi'ye iki defa saldırmışlardır. Bunlardan ilki 834/1430-31, ikincisi de 839/1435-36 yıllarındadır. Gökbulut, Harezmi'nin ikinci Özbek saldırısında şehit edildiğini söylemekte ve buna kanıt olarak da tezkirelerde Harezmi'nin kabrinin 835/1432'de vefat eden şeyhi Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucunda olmasına ve ilk saldırının gerçekleştiği 833/1430-31 yılında Harezmi'nin *Mesnevî Şerhi*'ni henüz yeni yazmaya başlamasına dayandırmaktadır (2013:48). Kâtip Çelebi (Balcı, 2007:1068), Hofman (1969:267) ve Götz (1979:532) de Harezmi'nin ölüm tarihinin 839/1435-36 olduğunda ittifak etmişlerdir. Harezmi'yi kimin öldürdüğü net olarak bilinmemektedir. Nevâî, Harezmi'yi *Ten (veya Tin) Sûfi* ayaklanmasında bir Özbek'in şehit ettiğini ve onun Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucuna defnedildiğini söylemektedir:

"Mevlânâ'nı Ten-şûfî bulğagıda H'arizm'de Özbek şehîd kıldı. Ve kabrı H'âce Ebu'l- Vefâ kabrının ayağı sarıdır." (Eraslan, 2001a:10).

"Mevlânâ'yı Ten-Sufî karışıklığında bir Özbek Harizm'de şehit etti. Kabri Hâce Ebu'l- Vefâ'nın ayağı tarafındadır." (Eraslan, 2001b:321).

Eraslan, Nevâî'nin tezkiresindeki cümleyi Harezmi'nin *Ten-Sûfi* ayaklanmasında bir Özbek'in şehit etmesi olarak anlamlandırmıştır. Ancak DeWeese bu görüşte değildir. Ona göre Harezmi bir Özbek saldırısında *Ten (veya Tin) Sûfi* diye biri tarafından öldürülmüştür (1985:198-199). Süleyman Gökbulut da DeWeese ile aynı

görüŖte olduğunu belirtip Nevâyi'nin eserinde geçen *Ten (veya Tin) Sûfi* ifadesinin Farsça evirilerde *Cin Sûfi*'ye dönüştüğünü ifade etmiştir (2013:48).

4.2. Eserleri

Harezmi'nin eserleri hakkındaki bilgileri hem kendi eserlerinden hem de yazılmış tezkirelerden öğrenmekteyiz. Bunun yanı sıra onun hakkında araştırmalarda bulunan H. F. Hofman, Mehdî Dirahşân, Devin A. DeWeese, Rıza Kurtuluş ve Süleyman Gökbulut gibi son dönem araştırmacıların yayınlarından da eserleriyle ilgili bilgiler edinebilmekteyiz. Rıza Kurtuluş dört eserinden (2002:233), Hofman ise Harezmi'nin yedi eserinden kısaca bahsetmiştir (1969:270-272).

Süleyman Gökbulut, Harezmi'nin bugün elimize ulaşan sekiz eserinden yedisinin Farsça, birinin de Harezmi Türkçesi ile kaleme alındığını belirtmekte ve bunlardan üçünün telif, dördünün şerh ve birinin de tercüme niteliği taşıdığını ifade etmektedir (2013:49). Ancak Harezmi Türkçesi ile yazıldığını ifade ettiği *Keşfü'l-Hüdâ* eseri Harezmi Türkçesi'nin bazı özelliklerini taşımakla birlikte ağatay Türkçesiyle kaleme alınmış bir eserdir. Gökbulut, Harezmi'nin ikisi Farsça, ikisi de Arapça olmak üzere toplam dört eserinin daha bulunduğunu fakat bunların günümüze ulaşmadığını söylemektedir. Bunun yanında Harezmi'ye ait olmayıp farklı nedenlerle ona atfedilen bazı eserlerin varlığından da bahsetmektedir (2013:49). Harezmi'nin elimizde bulunan, günümüze ulaşmayan ve kendisine atfedilen eserleri şunlardır:

4.2.1. Günümüze Ulaşan Eserler

4.2.1.1. Künûzü'l-Hakâyık Fi Rumûzi'd-Dekâyık

Gökbulut bu eserin 818/1416 yılında tamamlandığını ve Harezmi'nin ilk eseri olduğunu söylemektedir (2013:49). Eser, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ilham alınarak yazılmıştır. Rıza Kurtuluş, Harezmi'nin bu eseri müritlerinin isteği üzerine kaleme aldığını ve eserin tasavvufa dair nesir türünde yazılmış bir eser olduğunu ifade etmiştir (Kurtuluş, 2002:233). DeWeese, eserin iki yazma nüshasının günümüze ulaştığını

belirtmiştir. Bunlardan ilki İstanbul Topkapı Sarayında (Topkapı sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed Kitaplığı, nr. 1465, vr. 1b-210a), ikincisi de İngiltere’de (British Museum, Or. 12984, 261 vr.) bulunmaktadır. DeWeese, eserin başka bir yazma nüshasının Konya Mevlânâ Müzesi’nde olabileceğini de belirtmiştir (1985:560).

4.2.1.2. Yenbû’u’l-Esrâr Fi Nesâyihî’l-Ebrâr

Eserin diğer adı *Nasihatnâme-i Şâhî*’dir. Eser, Harezmi emiri Şah Malik’in bilgeliğini ve tecrübelerini ihtiva eden bir öğüt kitabıdır (Gökbulut, 2013:50). Eserin tamamlanma tarihi 832/1428-1429’dur. Eser ilki on bir, ikincisi dokuz bab olan iki bölümden oluşur. Eserde genellikle iyilik yapmak, ahlaklı olmak, iyi insanlarla oturup kalkmak, sultanın hükmüne rıza göstermek, tarikat, ilim ve marifet gibi konular işlenmiştir (DeWeese, 1985:224-227). DeWeese, eserin biri Lonra’da, ikisi Tahran’da, ikisi de Taşkent’te olmak üzere toplam beş yazma nüshasının olduğunu belirtmiştir (1985:560).

4.2.1.3. Nüzhetü’l-Müllâk Fi Hey’eti’l-Eflâk

Eserin diğer adı *Şerh-i Mülahhas*’tır. Bazı araştırmacılar eserin iki isimle anılmasından hareketle bunların ayrı kitaplar olduğunu düşünmüştür. Ancak her iki eser de aynı kitaptır (Gökbulut, 2013:51). *Nüzhetü’l-Müllâk Fi Hey’eti’l-Eflâk* Harezmi bilim adamı Mahmud b. Muhammed b. Ömer Çağmînî’nin astronomi alanında kaleme aldığı *Mülâhhas Fi’l-Hey’e* adlı eserin Farsça şerhidir. Harezmi, bu eseri Mu’izzüddîn Ebu’l-Menâkıb Abdulazîz Gürgân’a ithaf etmiştir (DeWeese, 1985:227-228). DeWeese, eserin biri Oxford’ta diğeri de Taşkent’te olmak üzere iki nüshası olduğunu belirtmiştir (1985:560). Harezmi, eseri 832-34/1428-30 yılında tamamlayarak İbrahim Sultan’a ithaf etmiştir (1985:230).

4.2.1.4. Maksadü'l-Aksâ Fi Tercümeti'l-Müstaksâ (Maksad-ı Aksâ Der Tercüme-i Müstaksâ)

Eser, Ebu'l-Kerem Abdüsselâm bin Muhammed bin Ebu'l-Hasan Ali Hacı Firdevsî Enderesfânî'nin *El-Müstaksâ Fi Şerhi'l-Müctelâ* ismiyle on ikinci asrın ikinci yarısında Harezmi'de Arapça olarak kaleme aldığı ve genel itibariyle Hz. Muhammed'in hayatını anlatan tarih kitabının Farsça bir tercümesidir (Gökbulut, 2013:52). Bu eser Kasîde-i Bürde şerhi olan *Keşfü'l-Hüdâ*'nın de en temel kaynaklarından biridir. İncelediğimiz eserde anlatılan kimi hikayeler yarıda kesilmiş ve *Maksadü'l-Aksâ* kitabına bakılması öğütlenmiştir:

"Bu fetih mahz ve eltaf-ı Sübhâni' erdi, ve inâyet-i rabbâni birle erdi.; haqka kim bu gazvenin acâyibi hadd u ihâsâ ve istifâ vü istikşâdın ziyâdedür, kim best tilese, bu za'if te'lif kılğan Kitâb-ı Maşadü'l-Aşâğa müâla'a kılsun." (147b/07-11).

"Dirig kim Saîhinin ömridin az kalıp turur; fırsat vefâ kılmak kim ol Resûlğa vahy kâlgan çağını idrâk kılsam. Abdü'l-Mesîh bu sözlerni eşitip Sâsânğa haber yetkürdi bu kışşanın tefâşîlin Maşad-ı Aşâda keltürüp turur" (85b/04-07).

"Resûl aleyhi's-selâm ol sözni icâbet kıldı; tağı bi-nihâyet mâl u ganîmet alındı. Resûl aleyhi's-selâm ol mâlnın köprekini hulefâ' ve mülifetü'l-kulûbğa kısmet kıldı. Bâki tefâşîl-i kışşânı Kitâb-ı Maşad-ı Aşâda zikr kılp turur biz" (141a/04-08).

Eser, yirmi beş baba bölünmüştür. İlk yirmi bab Hz. Muhammed'in hayatı, mucizeleri, savaşları gibi konuları; sonraki dört bab ise dört halifeyi anlatmaktadır. Eserin farklı yerlerde beş yazma nüshası bulunmaktadır (DeWeese, 1985:561).

4.2.1.5. Dîvân

Harezmî'nin elimizde bulunan eserleri incelendiğinde kendisinin bir *Dîvân*'ı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak DeWeese'nin aktardığı bilgilere göre İranlı ilim adamı Münzevî, bahsi geçen divanın üç nüshası bulunduğunu söylemektedir. Ancak Harezmî'ye ait olan bu eserin neşrinde Hallâc-ı Mansûr ismi kullanılmıştır. Dîvân, ilk olarak Hindistan'da *Dîvân-ı Hallac* ismiyle yayımlanmış, sonrasında da İran'da *Dîvân-ı Hallâc-ı Mansûr* adıyla neşredilmiştir. Harezmî'nin *Divan*'ında görülen dil ve üslup hem Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtü'l-Mustafa*'da hem de *Kitab-ı Maksad-ı Aksâ*'da yer alan dil ve üslupla benzerlik göstermektedir (1985:231-233).

4.2.1.6. Keşfü'l-Hüdâ (Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtü'l-Mustafa/ Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa)

Eser, Muhammed Bûsîrî'nin 162 beyitten oluşan ünlü Kasîde-i Bürde'sine yazılan bir şerhtir. İncelemenin asıl konusu olduğundan ileriki bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

4.2.1.7. Şerh-i Fusûsu'l-Hikem

Eser, İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem* adlı kitabına yazılan Farsça bir şerhtir. Gökbulut, Harezmî'den bahseden ilk dönem kaynakların hiçbirinde onun *Füsûsu'l-Hikem* üzerine bir şerhi olduğuna değinilmediğini söylemektedir (2013:54). Ancak Harezmî'nin derin tasavvufî düşüncelerinin oluşmasında İbnü'l-Arabî'nin etkisi göz önüne alındığında onun bu eseri kaleme almış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Eser, Necip Mâyil Herevî tarafından 1945 yılında Tahran'da iki cilt halinde yayımlanmıştır. Herevî, bu şerhin Dâvud el-Kayserî (ö. 751/1350)'nin *Matla'u Husûsi'l-kilem Fi Maani Fusûsi'l-Hikem* adlı Arapça *Füsûsu'l-Hikem* şerhinin Farsça bir çevirisi olduğunu çeşitli örnekleri delil göstererek ispatlamaya çalışmıştır (Gökbulut, 2013:54).

4.2.1.8. Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr

Diğer tezkire yazarları gibi Nevâyî de *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde Harezmi'nin Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî'sine* bir şerh yazdığını belirtmiş ancak bu şerhin adı ve içeriği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321). Eldeki kaynaklar, Harezmi'nin Ebu'l-Vefâ-yi Harizmî'ye intisap ettiğini ve ondan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî'sini* okuduğunu doğrulamaktadır. Zaten Harezmi'nin hayatına baktığımızda da onun bir Mevlânâ aşığı olduğunu görmekteyiz. Nitekim kendi eserlerinde de bunu vurgulamıştır. *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr*'ın yazarın son eseri olduğu düşünülmektedir. Nitekim eser Harezmi'nin ömrü vefa etmediği için yarım kalmıştır. Eserin ilk taş baskısı 1312/1895 yılında Hindistan'da yapılmış olup sonrasında ise Muhammed Cevâd Şeriat tarafından 1348/1930 yılında Tahran'da dört cilt halinde yayımlanmıştır (Gökbulut, 2013:55-56).

4.2.2. Harezmi'ye Ait Olup Elimize Ulaşmayan Eserler

Harezmi hakkında bilgi veren çeşitli kaynaklar ile kendi yazdığı eserlerden onun başka eserleri olduğunu ancak bunların günümüze ulaşmadığını öğrenmekteyiz. DeWeese (1985:233-234) ve Gökbulut (2013:56-57) Harezmi'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nesâyihî'l-Ebrâr* adlı eseri üzerine çalışma yapan Mehdî Dırahşân'ın bu eserlerden bahsettiğini belirtirler. Harezmi'ye ait olup elimize ulaşmayan eserler şunlardır:

4.2.2.1. Rayhatü'l-Ervâh

Harezmi'nin bugün elimizde bulunmayan bu eseri kaleme aldığını çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtü'l-Mustafa'dan* öğrenmekteyiz. Harezmi *Keşfü'l-Hüdâ'yı* yazmaya başlamadan önce *Rayhatü'l-Ervâh* adlı Arapça bir şerh kaleme aldığını belirtmiştir. Şair, bu eserde hayranlık uyandıracak araştırma ve incelemelerin, parlak işaretlerle inci gibi dizilmiş kıymetli delillerin zarif bir anlatımla ele alındığını ifade etmiştir:

"*Türkî til birle ebyât ma'nâsige bu miqdâr işâret yeter kim kim ki ziyâde tahkîk izdese, bu du'âçınıñ Râyhatü'l-Ervâh atlık 'Arabî şerhge mü'tâla'a kılgay kim 'acâyib tahkîkât ve ğarâyib tedkîkât ve <ve> ğurer-i işârât ve dürr-i delâlât ol şerh-i laîfniñ mehâvisinde münderic turur*" (016b/08-017a/02).

"*Bu beytniñ şerhinde besî esrâr-ı ğarîbiyye ve hağâyık-ı 'acebiyye ehl-i hikem-i müta'âliyye ve erbâb-ı işârât-ı mütelâliyye tariğasınça Râyhatü'l-Ervâh beyân kılnıpdur; aşhâb-ı fehmdin kim kim ol hağâyıkğa ittilâ' taleb kılsa, nazâr kılgay*" (062b/09-063a/02).

"*Emmâ irâd-ı cemî'-i nuşuş taķı Mu'tezileniñ hilâfi ve edille-i 'aķliye ve naķliye birle olarnıñ kerek bolsa, Râyhatü'l-Ervâh atlık bu du'âçınıñ te'lîfi 'Arabî şerhide bu mevzi'ni mü'tâla'a kılgay. Ba'zı me'tâlib anda mezkûr turur dep bu iki beyt birle ihtîşâr kılduķ*" (058a/08-058b/02).

Eserde geçen bu bölümler Harezmi'nin *Rayhatü'l-Ervah* adlı Arapça bir şerh kaleme aldığı kanıtlanmaktadır. Ancak eser günümüze ulaşmamıştır.

4.2.2.2. Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdâli'l-Ezkâr

Harezmi'nin Allah'ın isimlerini konu alarak yazdığı bu eser Arapçadır. Şairin elimizde bulunan *Cevâhiru'l-Esrâr* eserinde *Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdali'l-Ezkâr*'dan alıntılar ve atıflar yapılmıştır (Gökbulut, 2013:56).

4.2.2.3. Risâleî Der Mestî Ez Bâde-i İrfân

Tasavvufa ait konuları içeren bu eser, Harezmi tarafından Farsça kaleme alınmıştır. Gökbulut, Mehdî Dirahşân'ın verdiği bilgilere dayanarak bu eserin de günümüze ulaşmadığını belirtir (2013:56).

4.2.2.4. Kitâbî Der Ulûm-ı Zâhirî ve Istilâhât-ı Ân

Zahiri ilimlerin ıstılahı hakkında Farsça kaleme alınmıştır. Ancak bu kitap da bugün elimizde değildir (Gökbulut, 2013:56).

4.2.3. Harezmi'ye Ait Olmayıp Kendisine Atfedilen Eserler

Bazı kaynaklarda Harezmi'ye ait olmadığı halde isim benzerliğinden veya başka sebeplerden ötürü kendisine atfedilen eserler mevcuttur. Bu şekilde kayda geçen eserler şöyledir:

4.2.3.1. Esâsü'l-Kavâ'id Fi Usûli'l-Fevâ'id

Bu eseri Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye atfeden kişi *Hediyetü'l-Ârifin* adlı katalog çalışmasının yazarı İsmail Paşa Bağdâdî (ö. 1920)'dir. Fakat Harezmi'den bahseden tarihi ve çağdaş kaynakların hiçbirinde böyle bir eserin varlığından bahsedilmemiştir. DeWeese, Tahran'da bulunan ve Harezmi'yle benzer ismi taşıyan Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olan *Esâsü'l-Kavâ'id Fi Usûli'l-Fevâ'id* adlı bir eserden bahsederek İsmail Paşa Bağdâdî'nin sözünü ettiği Harezmi'nin bu olabileceğini belirtmiştir (DeWeese, 1985:234-236).

4.2.3.2. Selâm-ı Dârü's-Selâm

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan mecmuada yer alan kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevî'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmi'yle aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali b. Türke İsfahânî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.3. Medârü'l-Efhâm ve Tefsîr-i Âyât-ı Semâniyye

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bir mecmuada yer alan Farsça kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevî'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmi'yle

aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali bin Türke İsfahânî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.4. Zü'l-Lema'ât

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bir mecmuada yer alan Farsça kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevî'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmi'yle aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali b. Türke İsfahânî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.5. İrşâdü'l-Mürîdîn

925/1519 yılında tamamlanan bu eser, yine bir isim karışıklığından dolayı Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye atfedilmiştir. Ancak eserin kaleme alındığı tarihe bakıldığında bu eserin Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye değil benzer adı taşıyan Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olduğu anlaşılacaktır (DeWeese, 1985:235).

4.2.3.6. Risâle-i İrfânî

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye isnat edilmiştir.

4.2.3.7. Âdâbü'l-Mürîdîn

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye isnat edilmiştir.

4.2.3.8. Cevâzü's-Sâirîn

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahani'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye isnat edilmiştir.

5. KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ

5.1. Eserin Muhtevası ve Türk Dili Açısından Önemi

Eser, Kemâleddîn Hüseyin Harezmi tarafından Bûsîrî'nin İslam dünyasındaki meşhur eseri Kasîde-i Bürde'ye yazdığı bir şerhtir. Harezmi'nin bilinen tek Türkçe eseridir. Bazı kaynaklarda eserin Harezmi Türkçesiyle kaleme alındığı bilgisi verilmişse de aslında eser Harezmi Türkçesinin bazı özelliklerini taşıyan Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazılan geçiş dönemi eseridir.

Taranan kaynaklarda Harezmi'nin Kasîde-i Bürde'ye şerh yazdığı belirtilmekte ve bu şerhin çok meşhur olduğu ifade edilmektedir. Alî Şîr Nevâyî Harezmi'nin Kasîde-i Bürde'ye Harezmi Türkçesi ile (*H'arezmiçe Türki tili bile*) yazdığı bir şerhi olduğundan bahsetmiş ancak eser hakkında fazla bir detay vermemiştir:

"Mağşad-ı Akşa anı taşnîfidür. Ve Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî kıddise sırruhu Mesnevî'siğâ şerh bitipdür. Ve Kaşîde-i Bürde'ğa dağ H'arizmîçe Türki tili bile şerh bitipdür." (Eraslan, 2001a:9).

"Maksad-ı Aksâ onun eseridir. Ve Mevlânâ Celalu'd-dîn Rûmî'nin, sırrı mübarek olsun, Mesnevî'sine şerh yazmıştır. Kasîde-i Bürde'ye dahi Harizm Türkçesi'yle şerh yazmıştır." (Eraslan, 2001b:321).

Nevâyî, Harezmi'nin Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı bu şerhin Harezmi Türkçesiyle yazıldığını belirtmiştir. Kendisinden sonra gelen bütün tezkire yazarlarınca bu galat tekrarlanmıştır. Öyle ki *Harezmi Türkçesi* teriminin belli bir dönemin Türkçesine ad olarak kullanılması Nevâyî'nin *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'nin yazdığı *Keşfü'l-Hüdâ* için kullandığı "*Kaşîde-i Bürde'ğa dağ H'arizmîçe Türki tili bile şerh bitipdür.*" ifadesi sayesinde olmuştur (Ata,

2014:17). Bu detay şüphesiz eserin Türk dili için önemini daha da artırmaktadır. Harezmî'nin bu eseri Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı düşünüldüğünde eserde hem Çağatayca ve Harezmce hem de Oğuzca unsurların birlikte kullanılmış olması son derece önemlidir.

Eldeki veriler Orta Asya Türk edebiyatının genelde manzum eserlerle öne çıktığını göstermektedir. Eserin çoklukla mensur, yer yer manzum olarak kaleme alındığı ve kendi döneminde büyük bir şöhrete kavuştuğu düşünüldüğünde Orta Asya Türk literatürü için önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezm Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir (DeWeese, 1985:258).

Eserde mistik bir hava söz konusudur. Harezmî, şerh ettiği beyitlerde yer alan tasavvufî anlamlar üzerine yoğunlaşmış ve Allah'tan ayrı düşen kulun çektiği acılarla birlikte Hz. Muhammed'e bağlılığı geleneksel sûfî bakış açısıyla ele almıştır (DeWeese, 1985:256). Ancak tasavvufî manaları çok uç noktalara taşımıştır. Kendisi Sünnî mezhebine bağlı olmasına rağmen bu mezhebin sınırlarını zorlayacak ifadeler kullanmıştır. Nitekim şairin hayatının anlatıldığı bölümde de ifade edildiği gibi bu özelliği yüzünden sık sık eleştirilmiş hatta idamla yargılanmıştır. Ancak bilgili bir derviş olduğu için akıllıca cevaplar vermiş ve idamdan kurtularak ülkesine geri gönderilmiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321).

Eserde Harezmî'nin uyguladığı şerh metodu şöyledir: "*kāle ḳuddise sirruhu*" diye başlayan bölümlerde Bûsîrî'ye ait Kasîde-i Bürde'den bir veya iki beyit verilmiş, devamında yazılan Arapça beyit/beyitler *ya'ni* ile başlayan cümlelerle Türkçe olarak açıklanmış, sonrasında da ilgili beyit/beyitler ve yapılan açıklama doğrultusunda *şî'r*, *beyt* ve *nazm* başlığıyla açıklanan beyitlere paralel Türkçe bir şiir yazılmıştır. Açıklanan beyitlerde kendisine atıf yapılan bir ayet, hadis, hikaye veya tarihi olay varsa, *hikāyet* veya *muḳāddime* başlığıyla bunlara da sırasıyla değinilmiştir. Bu hikayeler bazen uzun

uzadıya anlatılmış bazen de kısaca bahsedilip şairin bir başka eserine göndermede bulunulmuştur.

Harezmî, *Keşfü'l-Hüdâ*'yı edebî bir dille kaleme almıştır. Özellikle eserin giriş bölümünde Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukta olduğu süslü ve ağıdalı bir dil kullanmıştır. Metinde yer alan manzum bölümler aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Müellif, beyitleri sözlüksel olarak ele almamıştır. Ancak yer yer bazı sözcüklerin anlamını açıklama gereği duymuştur. Beyitlerde yer alan istiare, mecaz, teşbih ve kinaye gibi belagat ile ilgili hususların izahatlarını yapmıştır. Bununla birlikte beyitleri açıklarken Kur'an ve hadise dayanarak tasavvuf ve tefsir gibi ilimlerden de istifade etmiştir.

Eser, 1412-1468 yıllarında Harezm şehrini elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a sunulmuştur. Harezmî, Ebu'l-Hayr Han'ın kendisinden bu kasîdeyi yazmasını istediğini söylemiştir. Ancak bu kasîdeyi yazdığı günlerde ebediyete intikal etmiş dost ve akrabalarının bıraktığı ayrılık acısından can yarasının taze, gönül acısının da ölçülemeyecek kadar çok olduğunu ve bu ayrılık yüzünden halinin harap, özlem ateşinden de ciğerinin kebab olduğunu söylemektedir:

"bu eyyāmda riḫlet-i eḫibbā vü iḫvān ve fūrḫat-i aṣḫā vü ḫullāndın cānım cerāḫatı tāze ve köḫlüm miḫneti bī-ḫadd u endāze ērdi, ve taḫı firāḫ ēlgidin ḫālüm ḫarāb ve iṣṫiyāḫ otudın ciğerim kebāb ērdi" (006a/7-10).

Fakat onca şeye rağmen Harezmî, ulu padişahın sözünde bir hikmet olduğunu varsayıp onun sözünü yere düşürmemenin ve buyruğunu yerine getirmenin gerekli olduğunu düşünerek kendisinin deyimiyle, baht kaleminin dizginlerini tefekkür seyyahının eline verip mana kervanını Zengbar denizinden Rum illerine yürütmek istediğini ifade etmiştir:

"Lā-cerem, imtiṣāl-i miṣāl ve ḫabūl-i meḫāl-ı ṣāḫini zimme-i himmetge vācib körüp bu emīr-i ḫatīrge iḫdām ḫıldım" (006a/03-05).

"Velīkin ḥük-m-i şāhīni kim mütezemmin-i ḥikmet-i İlāhī turur dēp baḥt
ḳaleminiḡ mihārın fikret seyyāhınḡ ḳolıḡa berip Zengbār deryāsıdın kār-vān-ı
me‘ānīni Rūm bilādıḡa çekmek tiledim" (006b/01-04).

Harezmî, kaleme aldığı bu şerhe *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa/Keşfü'l-Hüdâ
Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa* adını verdiğini söyleyerek bu eseri ulu
padişaha takdim ettiğini belirtmiştir. Ancak, takdim ettiği bu hediyeyi Hz. Yusuf'un
Mısır azizi olduğu zamanda kardeşlerinin getirdiği cüz'î şeyleri kabul edip onlara
karşılık büyük hediyelerle bağışta bulunduğunu hatırlatarak kendisinin de bu az
sermayesinin yüce sultanın huzurunda kabul damgasıyla mühürlenmesini ümit ettiğini
ifade etmektedir:

"Taḳı bu kitāb-ı zībāḡa Keşfü'l-Hüdâ at berdim Fī Şıfâtu'l-Muştafâ; ümīd
ol turur kim bu bezâ‘at-ı muzcât-ı ‘azîz-i Mışr salṭanatınḡ ḥazretinde
simmet-i ḳabûl birle mevsûm bolḡay" (006b/04-08).

"Yevm-i istiftāḡ edi kim nüşâ-i Keşfü'l-Hüdâ ḥatem boldı âyetinge
بالتوا ب العلم بالله tamām boldı bu nüşâ-i şerîf ve risâle-i laṭîf, kim atı
ērür Keşfü'l-Hüdâ Der Medḡ-i Ḥazret-i Muḡammed Muştafâ şallâ'llāhu
‘aleyhi vesellem" (171a/04-08).

Harezmî'nin Ebu'l-Hayr Han için kullandığı övgü ifadeleri dikkat çekicidir.
Eserde Ebu'l-Hayr Han'dan bahsederken kendisinin bilgili bir sultan, yiğitlikte muzaffer
bir cengaver, devletin ruhuna can, zarafet ülkesine sultan, bütün zavallı ve çaresizlerin
sığınağı, genç yaşından beri uluların ulusu, Şeybânî'nin gururu Cengiz Han'ın tohumu
ve tanrının gönderdiği Sünnî hükümdar olduğunu belirtmiştir:

"Şubān[n]ḡ faḡrı Çingiz Ḥān uruḡı

Kiçik yaşıdın uluḡlarınḡ uluḡı" (003b/11-004a/01)

"Sa' ādet ordasının pād-şāhı

ŖamuĖ bī-çāreler miskīn peñāhı" (004a/04)

"Halāyık TeŖridin hānlık tileyür

Sünnī TeŖri tilegen hān érür-[sèn]" (005b/07)

"Eyā şāh-ı muzaffer kim bilig birle şecā'atde

SeniŖ köŖlün bile élgin çınoğ deryā vü kān boldı" (006b/11)

Metinde anlatılan olaylar sırasıyla şöyledir: *Yüce Allah'a hamd, Allah'ın vasıfları, Allah'ın gönderdiği peygamberler, peygamberler arasında Hz. Muhammed'in yeri, eserin telif sebebi, Ebu'l-Hayr Han'a övgü, Kasıde-i Bürde ve onun yazarı Bûsîrî, Kasıde-i Bürde'nin esrarı ve faziletleri, Beni Uzre Kabilesinden bir aşk hikayesi, Hz. Peygamber'e olan aşk ve muhabbet, Hz. Peygamber'in doğumu ve gerçekleşen mucizeler, Sasaniler, Kisra ve Fars halkının hikayeleri, Save şehrinin halkı ve hikayesi, Ebrehe ve Fil hadisesi, Bedir Savaşı, Hz. Yunus'un hikayesi, Şakku's-sadr hadisesi, Hz. Peygamber'in bazı mucizeleri, Şam yolculuğu ve Rahip Bahira'nın hikayesi, Şakku'l-Kamer hadisesi, Hz. Ebubekir ve Mağara hikayesi, Ad ve İrem kavimlerinin hikayesi, Kur'an'ın mucizeleri, ahiret hayatı, cennet ve cehennem tasvirleri, Miraç hadisesi, Huneyn seferi, Bedir harbi, Uhud savaşı gibi konular ele alınmıştır.*

5.2. Eserin İncelenmesi

Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. Çalışmayı oluştururken eserin Türkiye ve yurtdışında başka bir nüshası olup olmadığı araştırılmış ancak bu nüsha dışında herhangi bir nüshanın olmadığı tespit edilmiştir. İnceleme adı geçen nüsha üzerinden yapılmıştır.

Çalışma, giriş bölümü haricinde inceleme, metin, çeviri ve gramatikal dizin olmak üzere beş temel bölümden oluşturulmuştur. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi, Kasîde-i Bürde ve Kemâleddîn Hüseyin Harezmi hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde eserde tespit edilen Harezmi Türkçesine ait unsurlar ile Çağatayca ve Oğuzca özellikler ortaya konmuş ve eserde öne çıkan dil hususiyetleri ele alınmıştır. Metin bölümü ise eser üzerinde 1985 yılında doktora tezi hazırlayan Devin A. DeWeese'nin neşir bölümü ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda metin bölümünde tespit edilen okuma hataları, yazım yanlışları ve okunmayan kelime veya cümleler dipnotlarla belirtilmiştir. Bunun yanı sıra şerhte yer alan Kasîde-i Bürde beyitleri asıllarına uygun bir şekilde Arapça yazılmış; eserde geçen Arapça ayet, hadis, şiir ve darbı meseller Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ve ilgili kaynaklar esas alınarak Türkçeye çevrilip dipnotlarda verilmiştir. Metin ve çeviri bölümlerinde eserden daha iyi yararlanılması amacıyla Kasîde-i Bürde'nin orijinal beyitleri numaralandırılmış, nüshanın varak numaraları besmele bölümünden itibaren ön yüzü için (a) arka yüzü için (b) harfi rumuz olarak kullanılmıştır. Ayrıca metin bölümünde doğabilecek anlam karmaşasını önlemek için noktalama işaretleri de kullanılmıştır. Bunun dışında metinde kullanılan sembol ve işaretler çalışmanın *Semboller ve İşaretler* kısmında belirtilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ana bölümü çeviridir. Bu bölümde Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan metin ve Kasîde-i Bürde'nin Arapça beyitleri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu bölüm oluşturulurken Çağatay ve Harezmi sahasında daha önce yapılan eser çevirileri gözden geçirilmiş, ilgili dönemle alakalı sözlüklerin yanı sıra etimolojik

sözlükler, Özbekçe çalışmalar ve diğer dil kaynakları takip edilmeye çalışılarak eserin ruhuna uygun bir çeviri yapılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın beşinci ana bölümü ise gramatikal dizin bölümüdür. Bu bölümde metinde geçen sözcüklerin anlamı, kökeni, aldığı ekler, metinde kullanılma sıklığı ve geçtiği bölümler tek tek verilmiştir. Eğer metinde bir kelime birden fazla anlamda kullanılmışsa ayrı bir madde başı yapılmıştır. Bunun yanı sıra yardımcı fiille kurulmuş birleşik fiiller de eğer deyim oluşturmuşlarsa ayrı madde başları halinde alınmıştır. Bu madde başları dizinde içeriye doğru girintilenecek verilmiştir.

5.3. Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. İncelediğimiz nüshada eserin ne zaman kaleme alındığı ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Ancak hem bazı kaynakların verdiği bilgilerden hem de eserin içeriğinden müellifin bu eseri hayatının son yıllarında telif ettiğini öğrenmekteyiz. Eserin çeşitli yerlerinde müellifin 1430 yılında kaleme aldığı *Maksadü'l-Aksâ* adlı kitabına atıf yapıldığı göz önünde bulundurulursa yazarın bu eseri 1430 yılından sonra kaleme aldığı sonucuna varılacaktır. Yani eserin, *Maksadü'l-Aksâ*'nın yazılış tarihi olan 1430 ile Harezmî'nin ölüm tarihi olan 1435-36 yılları arasında yazıldığı kesindir. Bunun yanı sıra eserin 834/1430-31 yılında Harezm ve Gürgenç'i zapt eden Ebu'l-Hayr Han'a sunulduğu da göz önünde bulundurulduğunda Harezmî'nin bu şerhi 1431 yılında kaleme aldığı muhtemeldir. Çünkü kaynaklarda Ebu'l-Hayr Han'ın Gürgenç'te olduğu sırada Harezmî'nin bu eseri yazıp kendisine sunduğu belirtilmiştir (Budak, 1994:325). Hofman da eserin 1431 yılında yazıldığını ifade etmektedir (1969:271).

5.4. Nüsha Bilgisi

Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. İlk sekiz ve son yedi sayfası boş olup tamamı 356 sayfadan oluşmaktadır. Ancak bu nüsha Harezmî'nin bizzat kaleme aldığı bir nüsha değildir. Nüshanın herhangi bir yerinde

müstensih ile ilgili bilgi kaydı yoktur. Eserin istinsah tarihi ise şerhin bitiminde yer alan ve müstensih tarafından eklendiği anlaşılan Farsça şiirden sonra verilmiştir. Bu kayda göre eser Celâlî takvime göre 1172 yılının Behman ayında (21 ocak-19 şubat 1759)'da bir cumartesi günü tamamlanmıştır.

Eserin incelemesi adı geçen kütüphanenin resmi internet arşivinde araştırmacılara sunulan taranmış renkli metnin dijital ortamda bilgisayara aktarılan pdf dosyası üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle yazmanın boyutlarına ilişkin herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Şerhin yer aldığı nüsha kahverengi-bordo renkli deri bir cilt içerisinde muhafaza edilmektedir. Dış kapağın iç yüzünde beyaz bir notta Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de bulunduğu kayıt numarası Ms. or. oct 1688 yazılıdır. Eserin ilk yaprağının ön yüzünde sol üst kenarında Latin harfleriyle Türkischen no: 335,3 yazılıdır. Bu yazının hemen üstünde aynı el yazısıyla ama daha küçük harflerle acc. mo. 1905, 30 A69 ibaresi yer almaktadır. Aynı el yazısı ve benzer bir yazı nüshanın 11. sayfasında da yer almaktadır.

Nüshanın her sayfası numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma sayfaların a yüzüne ve b yüzüne göre sol ve sağ üst köşelerinde yer almaktadır. Bu numaralandırmanın tarihi yine aynı el yazısıyla 349. sayfada 348, S. 6. VI. 1975 olarak verilmiştir.

Eserin 36, 144, 159 ve 356. sayfalarında Farsça notlar yer almaktadır. Ancak bu notlar eserin içeriğiyle ilgili olmayıp muhtemelen önceden eseri elinde bulunduran kişilerce yazılmıştır. Ayrıca, eserin 2. sayfası olarak verilen sayfanın kenarında yukardan aşağıya doğru hizalanan Arapça "*Harikulade görünüşü olan bu kitabı çağır, onu sana yol gösterici olarak bulacaksınız.*" anlamında bir yazı da mevcuttur.

Keşfü'l-Hüdâ'nın metni tek çerçeve üzerine oturtulmuştur. Manzum ve mensur bölümleri birbirinden ayıran herhangi bir çizgi kullanılmamıştır. Ancak mensur bölümlerde mısraların bitişmemesi için arada boşluk bırakılmıştır. Eldeki kopya renkli

bir kopya olduğu için metinde yer alan yazıların renkleri de belli olmaktadır. Nüşhada kimi kişi adları, bazı ayet ve hadisler, *şî'r*, *hikāyet*, *muḳāddime*, *beyt*, *naẓm*, gibi bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunun haricinde eserin geri kalan bütün bölümleri siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Eserin 165. sayfasından itibaren muhtelif yerlerde boşluklar bırakılmıştır. Ancak, bu boşluğa bağlamsal olarak gelebilecek tek kelime “Resül” sözcüğüdür. Bu kelimenin görünmemesinin nedeni ilgili sözcüğün farklı bir mürekkeple yazılmış olduğu ve zaman geçtikçe de yıpranmadan dolayı silinmiş olabileceğidir.

Nüşhanın bazı sayfalarında sıralama hatası yapılmıştır. Eserde 106 (50b), 107 (51a), 108 (51b), 109 (52a), 110 (52b), 111 (53a), 112 (53b) şeklindedir. Ancak içerik ve anlam olarak 50b sayfasından sonra sırasıyla 52a ve 52b sayfaları; 52b sayfasından sonra da sırasıyla 51a ve 51b sayfaları gelmelidir. Yani doğru sıralama 106 (50b), 109 (52a), 110 (52b), 107 (51a), 108 (51b), 111 (53a), 112 (53b) şeklinde olmalıdır. Bununla birlikte 325 (160a) ile 326 (160b) sayfaları da içerik ve anlam yönünden yanlış sıralanmıştır. Çünkü 324 (159b) sayfasının devamı 326 (160b) sayfasıdır. Böylece doğru sıralama 324 (159b), 326 (160b), 325 (160a) şeklinde olmalıdır. Ayrıca nüsha da yer alan 280 (137b) ve 290 (142b) sayfaları da boştur. Ancak bu boş sayfalara rağmen metin akışında boşluk bulunmamaktadır. Bu da ilgili sayfaların müstensih tarafından bilerek boş bırakıldığını düşündürmektedir.

Gayet kalın ve okunaklı bir talik yazıyla kaleme alınan; ilk sayfası 9, son sayfası 7 satırdan oluşan metin, genel olarak her sayfada 11 satırdan oluşmaktadır. Ancak 46a, 48a, 88a, 89a, 93a, 98b, 107b10, 110b, 111b, 112a, 112b, 115a, 123a, 123b, 127a, 130a, 131a, 131b, 133a,134b, 135a, 99b, 101a, 101b, 103a, 104a, 107b10, 110b, 111b, 112a., 112b., 115a, 123a, 127a, 123b, 130a, 131a, 131b, 133a,134b, 135a sayfaları 10 satır, 34b sayfası ise 12 satırdır. Geri kalan bütün sayfalar ise 11 satırdan oluşmaktadır. Nüşhada özellikle 10 satırlı sayfalarda bazı satırlar arasında başka bir satır varmış gibi boşluklar bulunmaktadır. Fakat boşluk bırakılan satırlarda herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Bu durum iki ihtimale işaret etmektedir: İlki, mevcut sayfada okunamayacak derecede

silinmiş başka bir satırın olma ihtimalidir ki bu ihtimal zayıftır, çünkü böyle bir durumda silinen yazının az da olsa kalıntıları kalır ve metin akışında boşluk oluşurdu. Nitekim var olan boş satırlarda herhangi bir kalem izi olmadığı gibi metnin anlam akışında da herhangi bir boşluk yoktur. İkinci ihtimal ise müstensihin kasıtlı olarak boşluk bırakıp sayfayı 10 satır yazmış olmasıdır ki bu ihtimal akla daha gerçekçidir.

Metin genel itibariyle harekesiz olmakla birlikte ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça sözler, cümleler ve şiirler harekelenerek yazılmıştır. Eserin bazı bölümlerinde kimi Türkçe sözcükler de harekelenerek yazılmıştır. Bu tür kelimelerde hareke olarak daha çok şedde tercih edilmiştir. Metinde peygamber isimleri hariç kişi ve yer adlarının yazımında sıkıntı vardır. Bunlar, çalışmanın metin bölümünde dipnotlarla belirtilmiştir. Mevcut nüshada göze çarpan bir diğer detay da sayfa sonunda yer alan bazı sözcüklerin aldığı eklerin sonraki sayfaya sarkmış olmasıdır. Bu detaylar da çalışmanın metin bölümünde dipnotlarla belirtilmiştir.

Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b (71, 72, 73, 74, 317 ve 318) sayfaları diğer sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmıştır. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe geçmiş şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

5.5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'nin hayatı ve eserleri hakkında daha önce de bahsedildiği gibi H. F. Hofman (1969), Manfred Götz (1979), Mehdî Dırahşân (1360/1981), Kemal Eraslan (2001) ve Süleyman Gökbulut (2013) gibi ilim adamları çalışma yapmışlardır. Ancak bu çalışmalarda *Keşfü'l-Hüdâ* hakkında birkaç kelimenin dışında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

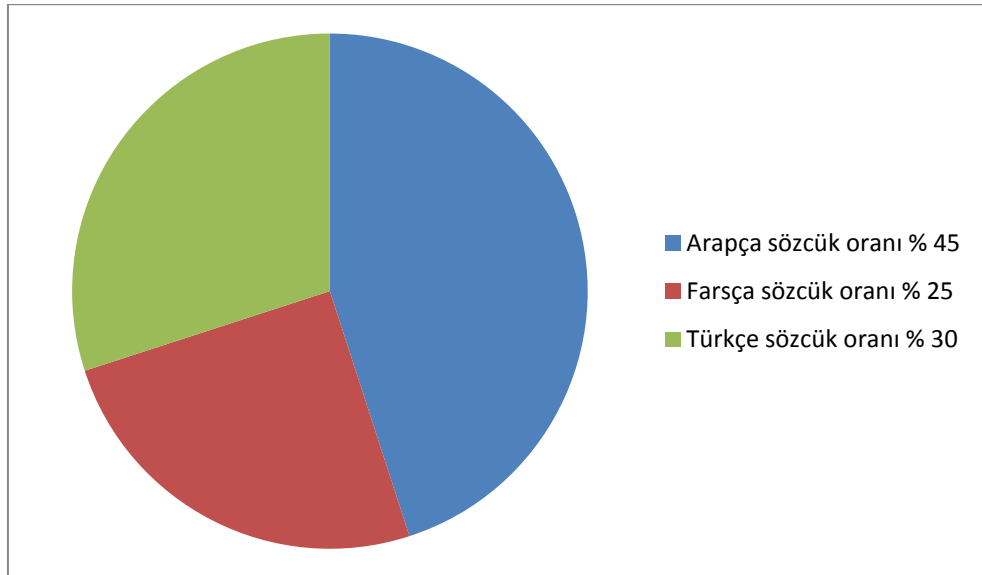
Keşfü'l-Hüdâ üzerine tek çalışma Amerikalı bilim adamı Devin A. DeWeese tarafından 1985 yılında tasavvuf alanında yapılmıştır. İncelememizin de asıl konusunu oluşturan eser üzerine Indiana Üniversitesinde doktora çalışması hazırlayan DeWeese,

tezin ilk bölümünde Harezmi'nin hayatına, tarikatına, yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmelere ve eserlerine yer vermiştir. İkinci bölümde şerhin metnini Janos Eckmann'ın çeviri sistemini referans alarak Latinize etmiştir. Üçüncü bölümde ise Latinize edilen metni İngilizceye çevirmiştir (DeWeese, Devin A. (1985). *The Kashf al-Huda of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmîan Turkic (Text Edition, Translation and Historical Introduction)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University).

5.6. Kelime Kadrosu

Eser, yaklaşık 5000 farklı sözcükle zengin bir kelime kadrosuna sahiptir. Oransal olarak bu kelimelerin yaklaşık % 45'i Arapça, % 25'i Farsça, % 30'u Türkçedir (bk. Tablo 1). Bunun yanında metinde az da olsa *asra-*, *cebe*, *çağdavul* gibi Moğolca; *tamuğ*, *uçmağ*, *uştmağ*, *uştmağ* gibi Soğdça; *çın*, *çınok* [*< çın+ok*], *ünçü* gibi Çince sözcükler de tespit edilmiştir. Şerhin ana konusunu oluşturan Kasîde-i Bürde'nin Arapça olması ve yüksek zümre edebî dilinin Arapça ağırlıklı sözcüklerden meydana gelmesi eserde Arapça sözcüklerin daha fazla yer almasına sebep olmuştur.

Tablo 1: Metinde Yer Alan Sözcüklerin Köken Bakımından Dağılımı

Yoğunluk açısından bakıldığında eserde en çok kullanılan kelimeler Türkçe kelimelerdir. Metinde kullanıma sıklığı bakımından en çok kullanılan ilk 20 sözcüğün 15'i Türkçe, 3'ü Arapça, 2'si de Farsçadır. Bu kelimelerin geçme sıklığı ve eser içindeki yüzdelik oranları şöyledir:

KELİME SIKLIĞI

SIRA	KELİME	SIKLIK	%
1	kim	706	3,188
2	ve	543	2,452
3	bu	386	1,743
4	birle	356	1,607
5	tağı	332	1,499
6	ol	214	0,966
7	turur	187	0,844
8	bir	177	0,799
9	ërür	161	0,727
10	ya' nî	152	0,686
11	anıñ	135	0,609
12	resûl	133	0,600
13	ërdi	117	0,528
14	dék	100	0,451
15	ey	97	0,438
16	üçün	96	0,433
17	ħaqq	90	0,406
18	ërse	72	0,325
19	hiç	64	0,289
20	'aleyhi'sselâm	63	0,284

5.7. Fonetik ve Morfolojik Olarak Başlıca Özellikler

1. Eserde Harezmi Türkçesinde de devam eden ve ilk hecede görülen kapalı e (è) sesi kullanılmıştır. Bu sesin yazımı *elif + ye* (ى ا) şeklindedir:

er اير (084b/03), ërenler اير نلار (082a/05), ërteki اير تاكى (016b/02), eşik ايشيك (057b/10), eşitgil ايشتكيل (138b/09)

Eserde ilk hecedeki /e/'nin korunduğu örnekler de mevcuttur:

erteke (016b/02) ~ erteki (033a/03), eşgen (011a/10) ~ esmek (168a/05), eşi (056a/07) ~ eşi (010b/01)

2. Klasik Çağataycada görülen ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle birinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaşması özelliği eserde bazı sözcüklerde tespit edilmiştir: özgülük (044b/02) ~ eğgülükni (055a/11) < eğgü, öksilmes (157b/03) < eksü-, ösrüklük (017a/10) < esür-, öydegi (055a/11) < ev < eb

3. İlerleyici ünlü benzeşmesiyle iki heceli sözcüklerde ikinci hecedeki düz ünlülerin bazı sözcüklerde yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir:

süçügrek (118b/10) ~ süçi (040a/03) < süçi, oğudı (149a/11) ~ oğıdı (012b/04) < okı-, unuğkan (031a/02) < unıt-, uyumağ (021a/10) < uyı-, yürüdi (141b/11) < yüri-, teşükleri (109b/03) < teşik, toğuş (086b/09) < toğış ünçü (004a/03) < yinçü

4. Eserde genel olarak Türkçe kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumu son derece kuvvetlidir:

açlığın (041a/07), adaşım (010a/03), bitidim (054a/10), qarılığnığ (029b/05), yıdlsa (078a/05), yamanrağ (041b/02), oğlanlardın (098a/07), özgülük (044b/02)

Eserde Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin son hecesinde yer alan ünlü sese göre ek almadığı görülmüştür. İnce ünlülü kelime tabanlarına kalın ünlülü eklerin geldiği tespit edilmiştir:

kaşideğa (101b/04), kınnāređa (132a/03), rağbetlık (134a/01), merdānelik (136a/05), țarafge (050a/03), țıflge (038a/05), ümmetka (056b/09), hidmetka (009b/08), alırağ (013b/04)

5. Eserde yuvarlak ünlü kimi sözcüklerde bulunan yuvarlak ünlünün düzleştiği tespit edilmiştir:

a. a < o

savuk (117b/05) < soğık, kavuğan (133a/05) < kov- < koğ-

b. e < ü

bölek (081b/02) < bölük, köterdim (106a/11) < kötür-, sünek (084b/02) < sünük, töbesin (094a/02) ~ töpe (096b/11) < töpü, beri (088a/04) < berü,

c. i < ü

indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04) < ünde-

6. Eserde, Klasik Çağatay Türkçesinde görülen /f/ sesine karşılık hem /p/ sesinin korunduğu hem de /f/ sesine dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır:

tafgay (105a/11) ~ tapmağay (027a/04) < tap-, tofrağı (123b/05) ~ tofrağ (120a/04) < toprağ, yifni (045b/06) < yip

7. Kelime ortasında bulunan /n/ ve /ŋ/ seslerinin etkisiyle Eski Türkçede kelime başındaki /b-/ sesleri eserde 1. çokluk şahıs zamiri ve durum eki almayan işaret zamiri hariç /m-/ sesine dönüşmüştür:

men (008b/08) ~ mèn (029b/04), maña (026b/01), mende (030a/10), mendin (016b/04) ~ mèndin (152b/08), meni (008b/06) ~ mèni (046b/03), menin (156b/04), munlar (079b/09), munda (012a/06), mundağ (043b/04), mundın (025a/05), muni (067b/11), munıñ (020a/06), meñlig (114a/09), mindi (047b/10), mindürüp (124b/10), miñ (073b/02), meñü (007a/03)

8. Eserde genel olarak *bol-* fiili korunmakla birlikte birkaç örnekte *ol-* biçiminin kullanıldığı görülmüştür:

bolsa (049a/04), bolsun (139a/08), olsa (170b/10), olsun (115a/01)

9. Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda bulunan */b/* sesi eserde */v/* sesine dönüşmüştür:

sèvdiler (132b/10) ~ sever biz (144b/05) < seb-, tavar (137a/05) < tabar, tève (011b/09) < tebe, yavuzluk (055b/01) < yabız

10. Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda yer alan */d/* sesi Harezmi Türkçesinde sızıcı */d/* sesine dönüşmüştür. Bu sesin eserde hem */d/* olarak korunduğu hem de */d/*, */z/*, */y/* şeklinde kullanıldığı örnekler mevcuttur:

a. */y/* < */d/* < */d/*

ayağ (014b/02) < adağ < adak, ayılğıl (017a/10) < adıl- < adıl-, ayrılmakğa (014a/07) < adrıl- < adrıl-, eye (148a/05) < èdi < èdi, oyağ (099b/08) < oduğ, kayğu (083b/07) < kağgu < kağgu, uyuganlar (071a/08) < uçı- < uçı-, koyup (120b/05) < koğ < koğ-, kayğu (083b/07) < kağgu < kağgu, toymadı (036a/03) < toğ- < tod-

b. */d/* < */d/*

ède (035a/01) ~ ède (170b/01) < èdi, kađguñ (020a/01) < kağgu

c. */z/* < */d/* < */d/*

ezgü (044a/11) < èđgü < èđgü, özgülük (044b/02) ~ ezgülikni (055a/11) < èđgülik < èđgülik

11. Eserde geniş zaman ekinin bir örnekte şahıs ekiyle birlikte ekleşerek kullanıldığı tespit edilmiştir:

ķork-ar-ım (062b/08)

12. Eserde kelime sonunda bulunan /K/ ve /G/ sesleri arasında sıkça düzensiz geçişler yapıldığı tespit edilmiştir:

ķatik (083b/07) ~ ķatığ (041b/01) < ķatığ, yazuk (044b/10) ~ yazuğluk (098b/03), andağ (054a/03), mundağ (043b/04),

13. Eserde isimden isim yapma eki /+IIG/, /+IUG/ ekinin son ünsüzü umumî olarak korunmakla birlikte bu sesin düştüğü örnekler de mevcuttur:

körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05) ~ körklüg (022a/09) < körklüg, közlü (026a/07) ~ közlüg (024a/06) < közlüg, yazuklu (166b/01) < yazuklug

14. Eserde az sayıda kelimedede ünsüz ikizleşmesi tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerin tek ünlüyle kullanıldığı örnekler de mevcuttur:

ķattık (140b/04) ~ ķatığ (049b/03) < ķatığ, neççe (079a/03) < neçe

15. Eserde kullanılan yönelme hali ekleri /+GA/, /+KA/, /+A/, /+nA/'dır. Ancak genel yönelme hali eki /+GA/, /+KA/'dır. Eserde bu ekin eklendiği bazı sözcüklerde (özellikle Arapça ve Farsça) kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu da tespit edilmiştir:

pulğa (021b/01), tavarğa (159b/03), tıflğa (038b/07), ķaravulğa (141b/10), kıyāmetğa (131a/04), ayğa (104a/04), baħrge (076b/07), ķerigge (148b/10), dinge (135b/03), köñülge (022b/02), küfrge (091b/11), mağribķa (081b/11), maşlaħatķa

(100b/08), otqa (144b/01), ümmetiğa (157b/07), hızze (158a/01), şābitğa (058a/06), tıflge (038a/05), ‘ahdge (161b/03), ümmetqa (056b/09), nübüvvetqa (103b/03)

Eserde 3. teklik iyelik eklerinden sonra gelen /+A/ ve /+GA/ yönelme ekleri eklendiğinde hem araya zamir n’sinin girdiği hem de girmediği örnekler beraber kullanılmıştır:

riyāzetine (041a/03), yüzine (023a/10), dīnine (041b/07), elğine (041a/03), kāmetine (054b/06), kuşına (159b/10), müştākına (078a/10), nūrına (122b/10), tofraқına (078a/08), ‘uşşākına (078b/01), başlarığa (155a/10), oğlanlarığa (113a/06), kızlarığa (081a/09), uluğlarığa (012a/02), ağızlarığa (098a/01), ekinlerige (149b/09), közlerige (097b/11), özinge (077a/03), sözige (0033a/10), sünnetige (048a/08), taqşīriğa (098b/07), tapuğığa (084b/06)

16. Eserde kullanılan ilgi durumu ekleri /+nIη/ ve /+nUη/’dur. Eserde nadiren de olsa ünsüzle biten kelimelerden sonra ve bazı şahıs zamirlerinden sonra /+Iη/ ve /+Uη/ ekli şekiller de mevcuttur:

Resūluη (091a/04), köηlüη (034a/03), nefsiη (040a/10), meniη (120b/09), seniη (144b/02), anıη (101b/08)

Eserde çokluk birinci ve ikinci şahıslarda ekin ikili kullanımları mevcuttur:

biziη (144a/07) ~ bizniη (152b/05), siziη (151a/01) ~ sizniη (096a/04)

17. Eserde sıra sayı eki Klasik Çağatay Türkçesinde de görülen /+nçI/’dır:

ikinci (056a/11), üçünci (106b/03), törtünci (072a/10), beşinçide (125a/07), altınçıda (125a/08), yetinci (125b/02), sekizinci (085a/11), onunçı (139a/09), yigirme birinçi (004b/07)

18. Eserde kelime başındaki /t-/ sesleri genelde korunmakla birlikte /d-/li kullanımlar da mevcuttur:

dağı (058a/04) ~ tağı (002a/06), dèdi (047a/01) ~ tèdi (061a/03), dèk (009a/01) ~ tèk (001b/01)

19. Eserde görülen geçmiş zaman eki /-mIş/’ın yanında Harezmi Türkçesinde kullanılan /-p/ + turur yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan /-(I/U)p(t/d)ur/ + [şahıs eki] şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır. Ayrıca /-p/ zarf-fiil ekine doğrudan şahıs eki getirilerek oluşturulan geçmiş zaman ifadeleri de mevcuttur:

a. /-mIş/

kör-miş men (046b/01), dè-miş sèn (138b/08), öltür-miş (094a/11)

b. /-p/ + turur/durur + [şahıs eki]

bol-up durur (040a/04), ayt-ıp turur (046b/08), ayt-ıp turur mèn (010b/07)

c. /-(I/U)p(t/d)ur/ + [şahıs eki]

tap-updur men (163a/01), tap-ıpdur sèn (048a/03), kı1-ıpdur (131a/05), kèltür-üptür (137a/10)

ç. /-p/ + [şahıs eki]

unut-up sèn (032b/05)

d. Eserde az sayıda olmak üzere tur- yardımcı fiili yerine èr-/er- fiilinin de kullanıldığı örnekler mevcuttur:

keltürüp êrdiler (005a/06), yād kılmıp êrdi (101b/06)

20. Eserde dikkat çekici bir özellik de Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman */-isar/* ekinin iki örnekte kullanılmış olmasıdır:

İremge kirip andağı emvâldın al-ısar (114a/10), medâyinni Sāsândın soñ melik bolğan sekizinçi Kısradın al-ısarlar (085b/01)

21. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekimi */-sİŋIz/* ekiyle yapılmıştır. Eserin bütününde yer alan çokluk 2. şahıs şart çekimi bu ekle yapılmıştır. Metinde böyle bir kullanımın bulunması dikkat çekmektedir:

körsiñiz (152b/05-07), bolsiñiz (056b/10-11)

Ayrıca eserde bir kelimedede çokluk 2. şahıs şart eki olarak */-señler/* şekli kullanılmıştır:

tileseñler (106b/10)

23. Eserde ünlüyle biten fiillere Klasik Çağataycada kullanılan */-y/* zarf-fiil ekinin yanında */-yU/* eki de kullanılmıştır:

a. */-y/*

tiley 007a/04

b. */-yU/*

yığlayu (014b/03), dëyü (034b/09), izdeyü (047b/09), tileyü (004a/09)

24. Eserde yer alan şimdiki zaman şekli, */-A/* zarf-fiil ekinin *tur* - yardımcı fiilinin geniş zamanı olan *turur* ile birlikte oluşturdukları şekildir. Ayrıca */-A/* zarf-fiil

ekinin Eski Türkçede de kullanılan *yürü* - [*< yori - ~ yoru -*] fiiliyle birlikte *er* - yardımcı fiilini alarak kullanılmasıyla da oluşan örnekler mevcuttur. Eserde tespit edilen şimdiki zaman örnekleri şu şekildedir:

a. *-AdUr* + [şahıs zamiri], *-A + turur* + [şahıs zamiri]

en-edür (146a/04), kêt-edür (152b/06), kël-e turur (14b/03), suğar-a turur (142a/04), sür-e tururlar (089b/11)

b. *-A + yürü* - [*< yori - ~ yoru -*] + [şahıs zamiri]

öre yürürler êrdiler (102a/06)

25. Eserde aslı yeterlik fiili Oğuz Türkçesinde de kullanılan *bil-* yardımcı fiili ile oluşturulmuştur. Bu yapı asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

muḳāvemet ḳıla bilsün (027b/09), iḥtirām ḳıla bilmen (035b/08), idrāk ḳıla bilmediler (151a/07), köz köre bilgey (070a/05), aḳlayu bilmes (069a/11), söz tıḳlayu bilmesler (085a/06), saḳlayu bilmen (025a/10)

Klasik Çağatayca'da kullanılan *al-* fiiliyle oluşturulmuş bir örnek tespit edilmiştir:

bir köre alman (025a/05)

26. Klasik Çağatay Türkçesinde olduğu gibi eserde */+n//* belirtme eki bir örnekte ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır:

köḳülni ḳuşı (023a/01)

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

İncelediğimiz eserin metni tek çerçeve üzerine oturtulmuş, gayet kalın ve belirgin çizgiler kullanılarak talik yazı ile kaleme alınmış Arap harfli okunaklı bir metindir. Yer yer manzum bölümler dikkat çekecek şekilde ayrı yazılmasına rağmen genel olarak manzum ve mensur bölümler iç içe kaleme alınmıştır. Eserin bazı bölümleri (Arapça ayet ve hadisler, bazı Türkçe kelimeler ve kimi kişi adları hariç) harekesiz olarak yazılmıştır. Fazla olmamakla birlikte mükerrer yazımlar, harf ve kelime atlamaları, sözcüklerdeki nokta eksikliği/fazlalığı gibi sıkıntılar da mevcuttur. Eser 834/1431 tarihinde yazılmasına rağmen eldeki nüshanın telif tarihi 1172/1758'dir.

1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif* (ل) ile yazılmaktadır:

ayaq (014b/02), aydı (012a/02), az (012a/06), adaşı (010b/02), aq (155a/10), ay (097a/01), erteki (033a/03), egri (091a/08), eşı (010b/01), emgengü (049b/04),

Eserde a ünlüsünün bazen düzensiz olarak *medli elif* (أ) ile yazıldığı örnekler de mevcuttur:

aq (081a/07) ~ اق (155a/10), ay (081a/02) ~ ای (097a/01), az (060a/11) ~ از (012a/06), ārtuqrağ (084b/05),

Kelime ortasında *elif*(أ) ile yazılır:

kullar (058b/04), bolğay (026a/03), sargatmay (029b/11), ölmek (096b/06), tileki (144b/02), ètleşgen (132a/11)

Kelime sonunda çoklukla *elif*(أ) bazen de *güzel he* (ه) ile yazılır:

bolsa (134b/04), qaşında (011a/02), öyge (151a/10), özge (018b/09), ne (019a/07), neçe (041a/02) barça (023a/09), sansa (040a/11), içre (053a/09)

1.1.2. è Ünlüsünün Yazımı

Sadece ilk hecede yer alan kapalı e (è) sesinin yazımı *elif + ye* (ای) şeklindedir:

er (084b/03), èrenler (082a/05), èrteki (016b/02), èşik (057b/10), èşitgil (138b/09)

1.1.3. ı, i Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif + ye* (ای) şeklinde yazılmaktadır:

د ی ى berdi (043b/03), ىنا غراق inağraq (134a/11), ىلکار ى ilgeri (053a/09), ىجره içre (026b/05), ىبار د ى iberdi (052b/07)

Kelime ortasında ve sonunda *ye* (ى) ile yazılmaktadır:

کونی کو نى (045a/06), قیزی ى kız (024a/05), ساریغ ی sarığ (114a/08), بیز biz (068b/04), کلدی keldi (138b/02)

1.1.4. o, ö, u, ü Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif+ vav* ile yazılmaktadır:

اوغول oğul (122b/03), اولار olar (043a/03), اوكسوك öksük (022a/10), اولوک ölüğ (068a/03), اولاغ ulag (124b/08), اوكوش öküş (086b/09), اوزا uze (004a/08)

Kelime ortasında ve sonunda *vav* (و) ile yazılmaktadır:

اوشول uşol (124b/07), اولوغ ulug (050b/01), اوجون uçun (002a/05), تورت tört (072a/07), (014a/03)

1.2. Ünsüzlerin Yazımı

1.2.1. ç Ünsüzünün Yazımı

Farsça ve Türkçe sözcüklerde bulunan /ç/ ünsüzü için hem *çim* (چ) hem de *cim* (ج) harfleri kullanılır:

کچیک küçük (151b/05), چقار سه çıkarsa (074b/07), چاقلو çaklu (009a/05), چنو ق çinoq (074b/07), نهچه neçe (085a/10), (098a/07)

1.2.2. ɳ Ünsüzünün Yazımı

Türkçe kelimelerde bulunan artdamak /ɳ/ ünsüzü (نک) şeklinde yazılmaktadır:

soɳ سو نک (094a/05), sünek سو نکا ک (084b/02), köɳül کو نکل (020b/02), miɳ مینک (073b/02), anıɳ انینک (001b/08)

1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı

Arapçada bulunmayıp sadece Türkçe eklerde ve Farsça kelimelerde bulunan /p/ ünsüzünün yazımında hem *pe* (پ) hem de *be* (ب) harfi kullanılır. Fakat çoklukla *be* (ب) harfi ile yazılan bu kelimelerde özellikle zarf-fiil eki olarak /-p/ sesi daima *be* (ب) ile yazılır:

dép د یب (009b/09), kaytıp قا یتب (014b/03), ölüp او لو ب (113a/09), pāk پا ک (008b/09), pād-šāh پا د شاه (096b/01)

Eserde özellikle dikkati çeken bir husus da Farsça "pīr" kelimesinin Türkçe /+lik/ yapım ekini alarak oluşturduğu "pīrlık" sözcüğü dört farklı yerde geçmesine rağmen daima *b* (ب) harfi ile بر لیک نینک (030b/03) şeklinde yazılmıştır. Kelime sadece "pīr" olarak geçtiğinde *p* (پ) harf ile ancak "pīrlık" olarak geçtiğinde ise *b* (ب) harfi ile yazılmıştır. Bunun bir müstensih hatası olmadığı düşünülmektedir.

1.2.4. s Ünsüzünün Yazımı

Türkçe sözcüklerde /s/ ünsüzü için ister ince ister kalın daima *sin* (س) harfi kullanılır:

sansız سا نسز (170b/02), söz سو ز (007a/02), çıkarsa چقا ر سه (151b/05), sarıg سار یغ (114a/08), süçi سو چی (040a/03)

1.2.5. t Ünsüzünün Yazımı

Türkçe kelimelerde ister kalın ister ince /t/ ünsüzleri *te* (ت) ile yazılmıştır:

taş تاش (049b/03), tegrü و تىگر (018b/05), tofraқ تو فراق (120a/04) katıq فاتىق (083b/07), at ات (161b/09)

Eserde sadece at (binek hayvanı) kelimesi hem *te* (ت) ile hem de *tr* (ط) ile yazılmıştır:

aṭlar اطلار (156a/11) ~ aṭlar اتلار (082a/05)

1.3. Eklerin Yazılımı

İncelediğimiz eserde eklerin kelimelere bazen bitişik bazen de ayrı bir şekilde yazıldığı görülmüştür. Ancak bu karışık yazımın belli bir kural çerçevesinde oluşturulmadığı anlaşılmıştır. Bazı eklerinse kelimedenden ayrı yazıldığı görülmekte ve bunun Eski Uygur imla geleneğinden gelen bir özellik olduğu düşünülmektedir (Berbercan, 2011:48). Bu ekler genellikle çoğul eki /+lAr/, hal ekleri /+nIn/, /+nI/, /+KA/~/+GA/, /+dA/, /+dIn/, şart eki /-sA/ ve yapım eki /+IIG/ ~ /+IIK/ ~ /+IUG/ ~ /+IUK/ ekleridir. Bu yazım tarzına yabancı kökenli kelimelerde daha çok rastlanmaktadır:

bende-ler لار بندە (120a/09), beyt-niñ بيت نىنك (062b/09), қаtre-din قطرە دىن (073a/01), bāzār-lar لار بازار (088b/08), āvāzlıq آوازلىق (140b/04)

1.4. Harekeli Yazım

İncelediğimiz eser genel olarak harekesiz bir metindir. Ancak Arapça ayet ve hadisler, kimi kişi adları ve bazı Türkçe kelimeler harekelenmiştir. Türkçe kelimeler

şeddesiz yazıldığı gibi yan yana çift ünsüz gelecek şekilde oluşturulan bazı kelimelerde hareke kullanılmamış, bunun yerine şeddeli bir yazım tercih edilmiştir:

attı ائى (087a/08), ayttı ايئى (014b/03) ~ ayttı ايئى (034b/10), yarattı ير ائى (073a/02) ~ yarattı ير ائى (072a/04)

Şeddenin dışında eserde bir kelime ise hareke kullanılarak yazılmıştır. Avuç (ؤج) kelimesi beş farklı yerde de aynı şekilde yazılmıştır (052b/01, 061b/06, 097b/07, 140b/07, 147b/01). Bunun dışında "borçluk" kelimesi de (بر جلق) (142a/07) şeklinde yazılmıştır.

1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı

Eserde bazı kelimelerin bitişik şekilde kaleme alındığı görülmüştür. Bunlar genellikle *ték* ~ *dék* ve *kim* edatlarının kendilerinden önce gelen kelimeyle bitişik yazılmasıyla meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra *ol* zamirinin kendisinden sonra gelen kelimeyle bitştirilmesiyle de ortaya çıkan örnekler de mevcuttur:

gonca-dék غنجه ديك (009a/01), ezel-ték ازل تيك (001b/01), üçün-kim او جو نكيم (041b/03), ol-kim او لكيم (006a/06)

1.6. Eserde Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Kelimelerdeki Ses Değişimleri

Türkler her ne kadar İslamiyet'i Araplardan öğrenmiş ve öylece kabul etmişlerse de dinî literatürün oluşmasında Farsçanın etkisi daha yoğun olmuştur. Nitekim dinî terminolojide kullanılan kelimelerin büyük çoğunluğu Farsça kelimelerden oluşmaktadır (abdest, namaz, niyaz, oruç, dergah, peygamber, kümbet gibi) (Kırlangıç, 2003). İlginç olan bir diğer nokta da Çağatay Türkçesinde kullanılan kimi Arapça kelimelerin de Farsça üzerinden geçmiş olmasıdır. Farsçadan Türkçeye girmiş Arapça kelimeler Farsçanın yapısına uygun biçimde değişime uğrayarak geçmiştir. Özellikle *yuvarlak te*

(ة) ile yazılan kelimeler umumiyetle *yatık* (ت) şeklini almıştır (vāqı‘a (و ا قعه) ve vāqı‘ āt (و ا قعت) gibi bazı çift yazılışı olan kelimeler hariç) (Al-Ameri, 2012:56). Bu noktada eserde Arapçadan Çağatay Türkçesine geçip değişen bazı kelimeler şöyledir:

1.6.1. Son Harfi *Yuvarlak te* (ة) Olan Kelimelerin Eserde *Yatık te* (ت) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
āye (اية)	āyet (ایت) (102a/08)
cenne (جنة)	cennet (جنت) (113b/01)
ğurbe (غربة)	ğurbet (غر بت) (033a/02)

1.6.2. Son Harfi *Yuvarlak te* (ة) Olan Kelimelerin Eserde *Güzel he* (ه) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
Ka‘be (كعبة)	Ka‘be (كعبه) (081b/06)
şu‘le (شعلة)	şu‘le (شعله) (090a/02)
tuḥfe (تحفة)	tuḥfe (تحفه) (026a/01)

1.6.3. Son Harfi *İki Noktalı ye* (ي) Olan Kelimelerin Eserde *Noktasız ye* (ی) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
ādemī (آدمي)	ādemī (ادمی) (055b/10)

‘ ālī (عالي) ‘ ālī (عالي) (045a/10)

nebi (نبي) nebi (نبي) (062b/01)

1.6.4. Arapçada *Hemzeli* (ء)Yazılan Kelimelerin Eserde Hemzesiz Yazılması:

Arapça gramer kurallarına göre *hemze* (ء) ile yazılması gereken kelimeler eserde genellikle hemzesiz yazılmıştır. İki ünlünün Türkçede art arda gelmemesi hem de Farsça ve Türkçe seslerde *hemze* (ء) sesinin bulunmayışı kurallarından kaynaklı ortaya çıkan bu durumda kelime ortasında bulunan *hemze* (ء) ya kendisinden önce gelen ünsüz harfle okunmuş ya da araya /y/ harfini almıştır. Kelimenin sonunda yer alan *hemze* (ء) ise yazılmamıştır.

Arapça Yazılışı

Eserde Yazılışı

a‘ dā’ (ا عد اء)

a‘ dā (ا عد ا) (150b/11)

dā’im (د ائم)

dāyim (د ايم) (157b/04)

eşyā’ (ا شيا اء)

eşyā (ا شيا) (089b/05)

1.6.5. Son Harfi *Elif-i Meksure* (ى) Olan Kelimelerin Eserde *elif* (ى) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı

Eserde Yazılışı

hudā (ه د اى)

hūdā (ه د ا) (006b/05)

muşaffā (م ص ف اى)

muşaffā (م ص ف ا) (002a/11)

rızā (ر ض اى)

rızā (ر ض ا) (134b/06)

1.6.6. İlk Harfi *Hemzeli Elif*(أ) Olan Kelimelerin Eserde Bazı Kelimelerde *elif + ye* (ى) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
amīn (أمين)	eymīn (إيمين) (087a/01)
amīne (أمينه)	eymīne (إيمينه) (074a/04)

Bunlar dışında eserde Arapçadan alıntı olup yazımı belli bir nedene bağlı olmadan değişen bir kaç kelime daha vardır. Söz gelimi Arapça bir kelime olan "dünya" sözcüğü Arapçada "dünye (دنيه)" şeklinde yazılırken, eserde "dünyā (دنيا) (015a/04)"; yine Arapça bir kelime olan "zād (ذ ا د)" eserde "zāt (ذ ا ت) (013b/07)" şeklinde yazılmıştır.

2. SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler

Metinde Türkçe sözcüklerde kullanılan dokuz ünlü bulunmaktadır, bunlar: /a/, /e/, /è/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ sesleridir.

2.1.1. Ünlü Uyumları

2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Eserde genel olarak Türkçe kelimelerdeki kalınlık-incecik uyumu son derece kuvvetlidir:

açlıkdın (041a/07), adaşım (010a/03), bitidim (054a/10), qarılıqnıñ (029b/05), yıdlasa (078a/05), yamanraq (041b/02), oğlanlardın (098a/07), özgülük (044b/02)

Eserde Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin son hecesinde yer alan ünlü sese göre ek almadığı görülmüştür. Az sayıda yabancı kelime ince ünlülü Türkçe ek alsada genelde bu sözcüklere kalın ünlülü eklerin geldiği görülür:

kaş̄ideğa (101b/04), kınnāreğa (132a/03), rağbetlik (134a/01), merdānelik (136a/05), tarafge (050a/03), tıflge (038a/05), ümmetka (056b/09), hizmetka (009b/08), alıraq (013b/04)

2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumuyla alakalı tutarsızlık söz konusudur. Metinde aynı kelimenin hem düz hem yuvarlak ünlülü biçimleri birlikte kullanılmıştır. Kelime tabanlarındaki bu ikilik aynı şekilde eklerde de söz konusudur:

üstünide (156a/11), küçeylik (167a/04), ilgeri (134a/11) ~ ilgerü (141b/10), körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05), kümişdin (105b/11) ~ kümüşdin (113b/04), körgil (059b/05), bolğıl (051a/01)

2.1.2. Ünlü Olayları

Metinde tespit edilen ünlü olayları şöyle sınıflandırılabilir:

2.1.2.1. e ~ ê Nöbetleşmesi

Karahanlı Türkçesinin ilk hecesinde yer alan /e/ sesi genel itibariyle on dördüncü yüzyıl ortalarına kadar Harezmi Türkçesinde korunmuş fakat sonraları umumiyetle (ɛ) ile veya Nehcü'l Feradis'te yer alan (ɛ) şekliyle işaretlenerek belli edilmeye çalışılmıştır. Janos Eckmann ve Emine Yılmaz bu işaretin tam olarak neyi ifade ettiğinin ispatlanamayacağını ancak bu yazım şeklinin muhtemelen /e/ ve /i/ arasında yarı açık bir /ê/ sesini temsil ettiğini belirtmiştir (Eckmann 2013:33; Yılmaz, 1991:151-165).

İncelediğimiz eserde bu şekilde yazılan kelimeleri /ê/ transkripsiyonunu uygulayarak okuduk.

İncelediğimiz metin her ne kadar Çağatay Türkçesinin Klasik Öncesi Dönem'ine ait bir metin olsa da Harezmi Türkçesinin de bazı özelliklerini de barındırmaktadır. Bu nedenle eserde henüz *e* ~ *é* değişmesi tamamlanmamış ve her iki sesle yazım devam etmiştir:

êrteki (016b/02) ~ erteki (033a/03), êsgen (011a/10) ~ esmek (168a/05), êşi (056a/07) ~ eşi (010b/01)

2.1.2.2. Yuvarlaklaşma

Bu değişimde komşu hecelerdeki dudak ünlüleri ve ünsüzleri etkili olmaktadır. Eserde tespit edilebilen yuvarlaklaşma örnekleri şu şekildedir:

2.1.2.2.1. ö < e

özgülük (044b/02) ~ ezgülükni (055a/11) < eğgü, öksilmes (157b/03) < eksü-, ösrüklük (017a/10) < esür-, öydegi (055a/11) < ev < eb

2.1.2.2.2. ü < i

süçügrek (118b/10) ~ süçi (040a/03) < süçi, yürüdi (141b/11) < yürü-, teşükleri (109b/03) < teşik, ünçü (004a/03) < yinçü

2.1.2.2.3. u < ı

oğudı (149a/11) ~ oğıdı (012b/04) < okı-, unutқан (031a/02) < unıt-, uyumaқ (021a/10) < uyı-, toқуш (086b/09) < toқıш, savur (024b/06) < sovı- < sogı-

2.1.2.3. Düzleşme

2.1.2.3.1. a < o

savuk (117b/05) < soğık, kavuğan (133a/05) < kov-

2.1.2.3.2. e < ö

eyle(127b/05) < öyle

2.1.2.3.3. e < ü

Bu değişiklik genellikle ikinci hecede görölmektedir:

bölek (081b/02) < bölük, köterdim (106a/11) < kötür-, sünek (084b/02) < sünek, töbesin (094a/02) ~ töpe (096b/11) < töpü

2.1.2.3.4. i < ü

beri (088a/04) < berü, teşükleri (109b/03) < teşik, indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04) < ünde-

2.1.2.4. Genişleme

2.1.2.4.1. e < i

yigirmesinde (136b/03) < yigirmi, terelig (049b/03) < teri

2.1.2.5. Ünlü Türemesi

2.1.2.5.1. /y-/ Türemesi

Eserde özellikle /ɨ/ ve /i/ sesi ile başlayan bazı kelimelerde ön seste /y-/ türemesi meydana gelmiştir:

yığaç (018b/10) < ığaç, yığladı (125a/09) < ığla-, yırak (033a/10) < ırak, yifni (045b/06) < ip

2.1.2.6. Ünlü Düşmesi

Eserde ünlüyle biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde mevcut iki ünlüden biri düşer:

2.1.2.6.1. Ortada Ünlü Düşmesi

Bu ünlü düşmeleri kelime birleşmelerinde, birleşik zamanlarda ve vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesiyle oluşur:

könlige (104a/04) < köñül, neçük (097a/07) < ne+çe ök, nemeşe (039b/04) < neme erse, oğlanlardın (098a/07) < oğul+an, köğsin (105b/03) < köğüs, orını (171a/01) < orunı, tofrağ (120a/04) ~ toprağ [< topur+a-ğ] (098a/01), uçradı (145a/06) [< uçur+a-]

2.2. Ünsüzler

Eserde Türkçe sözcüklerde kullanılan ünsüzler şöyledir:

/b/, /ç/, /d/, /d̪/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /h̪/, /k/, /k̪/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /t̪/, /v/, /y/, /z/

Eserde ünsüz seslerle ilgili ses olayları şunlardır:

2.2.1. Ünsüz Uyumu

İncelediğimiz eserde net bir ünsüz uyumu yoktur:

turuş-ğanda (087a/06), süt-din (038a/07), ot-dın (088a/10), ot-ğa (089a/08)

2.2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1. /m-/ < /b-/ Değişmesi

Eski Türkçede kelime başında bulunan /b-/ sesi eserde gerileyici benzeşme nedeniyle /m-/ sesine dönüşmüştür. Genelde bu değişim kelime ortasında veya sonunda bulunan /n/ veya /ŋ/ seslerinin etkisiyle meydana gelmiştir. Ancak bu seslerin bulunmadığı kimi sözcükler de değişime uğramıştır.

a. Teklik 1. kişi zamiri eserde 'men' ~ 'mèn' şeklinde geçmektedir. Bu değişim son sesteki burun ünsüzü olan /n/ ünsüzünün etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu zamir ek aldığı da baştaki /m-/ sesi değişmez:

men (008b/08) ~ mèn (029b/04), maña (026b/01), mende (030a/10), mendin (016b/04) ~ mèndin (152b/08), meni (008b/06) ~ mèni (046b/03), menin (156b/04)

b. 1. Çokluk şahıs zamiri 'biz' hem yalın haldeyken hem de bazı ekleri aldığı da ön ses /b-/ korunur. Fakat şahıs eki olarak kullanıldığı da hem 'biz' hem de 'miz' şeklinde kullanılır:

biz (068b/04), bizge (028a/07), biziñ (144a/07), bizlerni (058b/06), bizni (052a/06), biziñ (012b/05)

bilür-miz (084a/10), turur-miz (087b/07), barur-biz (144a/03), turur-biz (144a/11)

c. Eserde işaret zamiri 'bu' sözcüğünde ön ses /b-/ sesi korunmuştur. Durum eki ve *dëg* edatı aldığıında çoklukla /m-/ sesine dönüşür:

bu (0030a/09), bular (133a/05) ~ munlar (079b/09), munda (012a/06), mundağ (043b/04.), mundın (025a/05), munı (067b/11), munıñ (020a/06)

ç. Bunlar dışında eserde burun ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşen söz başı /m-/ < /b-/ değişmesine uğrayan bazı kelimeler şunlardır:

meñlig (114a/09), mindi (047b/10), mindürüp (124b/10), miñ (073b/02), meñü (007a/03)

2.2.2.2. /v/ < /b/ Değişmesi

Eserde kelime başı /b-/ sesi korunmuştur. Ancak Eski Türkçe iç ses ve son ses /-b-/ ve /-b/ sesleri metinde /-v-/ ve /-v/ sesine dönüşmüştür:

sëvdiler (132b/10) ~ sever biz (144b/05) < seb-, tavar (137a/05) < tabar, tëve (011b/09) < tebe, yavuzluk (055b/01) < yabız

2.2.2.3. /ş/ < /ç/ Değişmesi

Eserde sadece bir örnekte iç ses /-ç-/ sesinin /-ş-/ sesiyle nöbetleştiği tespit edilmiştir:

uçmağ (057b/09) ~ uşmağka (125b/01) < uşmağ

2.2.2.4. /-v-/ < /-ğ-/ Değişmesi

Eserde bazı örneklerde iki ünlü arasında kalan iç ses /-ğ-/ sesi dudak ünsüzü /-v-/ sesine dönüşmüştür:

savuk (117b/05) < sağık, yavuk (009b/01) ~ yavuğında (124b/07) ~ yovuk (095b/03) < yağık

2.2.2.5. /y/ < /d̪/ < /d/, /d̪/ < /d/, /z/ < /d̪/ < /d/ Değişmesi

Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda yer alan /d/ sesi Harezmi Türkçesinde sızıcı /d̪/ sesine dönüşmüştür. Bu sesin eserde hem /d/ olarak korunduğu hem de /d̪/, /z/, /y/ şeklinde kullanıldığı örnekler mevcuttur:

a. /y/ < /d̪/ < /d/

ayak (014b/02) < ağak < adağ, ayılığıl (017a/10) < ağıl- < adıl-, ayrılmakça (014a/07) < ağrıl- < adrıl-, eye (148a/05) < eği < eği, oyağ (099b/08) < oğuğ, kayđu (083b/07) < kađđu < kađđu, uyuganlar (071a/08) < uçı- < uçı-, koyup (120b/05) < koğ < koğ-, kayđu (083b/07) < kađđu < kađđu, toymadı (036a/03) < toğ- < tod-

b. /d̪/ < /d/

eğe (035a/01) ~ eğe (170b/01) < eği, kađđu (020a/01) < kađđu

c. /z/ < /d̪/ < /d/

ezgü (044a/11) < eğgü < eğgü, özgülük (044b/02) ~ ezgülükni (055a/11) < eğgülük < eğgülük

2.2.2.6. /-k̪/-/k̪/ < /-g̪/-/g̪/ Değişmesi

Sözcüklerde iç seste (çoğunlukla iki ünlü arasında) ve bazı eklerde (özellikle /+IIG/ ekinde) /g̪/ sesinin /k̪/ sesine dönüştüğü örneklerin yanında /g̪/ sesinin korunduğu örneklerde mevcuttur:

katık (083b/07) ~ katığ (041b/01) < katığ, yazuk (044b/10) ~ yazuğluk (098b/03) < yazuk, aylık (118b/08) < aylığ, atlık (016a/09) ~ atlığ (004a/07) < atlığ, boyluk (114a/09) ~ boyluğ (093b/09) < boyluğ, açlık (041a/07) ~ ağlığın (050a/05) < ağlığ

2.2.2.7. /-h-/ < /-k-/ Değişmesi

Eserde Trke kelimelerde artdamak nsz /k/ ünsüzünün sızıcılaşarak /h/ nszne geliştiği tanıklanabilmektedir:

oğşar (038a/05) < oğşa-, yağşı (044b/08) < yağışı

Aynı gelişim alıntı kelimelerde de tanıklanabilmektedir:

ağşm (025b/07) < ağşm

2.2.2.8. /-f-/ < /-p-/ Değişmesi

Eserde dudak nsz /p/ sesinin birkaç yerde diş-dudak nsz /f/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir:

tafgay (105a/11) ~ tapmağay (027a/04) < tap-, tofrağı (123b/05) ~ tofrağ (120a/04) < toprağ, yifni (045b/06) < yip

2.2.2.8. /-f-/ < /-v-/ Değişmesi

Eserde bir kelimedede i ses /-v-/nin /-f-/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir:

afuları (093b/01) < avu

2.2.2.9. /-d-/ <-t-/, /-d/ </-t/ Değişmesi

Eserde kelime başı /t-/ ünsüzünün genel olarak korunduğu tespit edilmiştir. Ancak metinde /d-/ ünsüzlü örnekler de mevcuttur. İç seste ise çok az sayıda /-d-/ ünsüzlü kullanımlar vardır. Bazı kelimelerin ikili biçimi birlikte kullanılmıştır:

dağı (058a/04) ~ tağı (002a/06), dēdi (047a/01) ~ tēdi (061a/03), dēk (009a/01) ~ tēk (001b/01), turur (001b/05) ~ dur (055b/01) < durur < turur, adaş (010b/02) < at

2.2.2.10. /-g-/ </-y-/ </-d-/ </-d-/ Değişmesi

Eserde bu değişim sadece bir örnekte tespit edilmiştir:

ēgesi (022b/09) ~ eyeleri (148a/05) < ēdi < ēdi

2.2.2.11. /-s/ </-z/ Değişmesi

Eserde geniş zamanın olumsuzunda /-z/ sesi tonsuzlaşarak /-s/ sesine dönüşür. Bu ek dışında da nadiren bir kelimedede bu değişim tespit edilmiştir:

kögsümge (081a/05) < kögüz, bolmas (151b/05), açmasa (092b/09), koymas (155b/03), tapmas (161a/11)

Geniş zaman olumsuzluk eki olarak ise sadece bir örnekte /-z/ sesi kullanılmıştır:

aldurmazlık (138a/03)

2.2.2.12. /n/ </ny/ Değişmesi

Köktürkçeden beri tanıklanan ince (palatal) burun ünsüzü /ny/'nin eserde akıcı /y/ ünsüzüne gelişen örnekleri tanıklanabilmektedir:

қыoıların (131b/10) < қоны

2.2.3. Ünsüz Düşmesi

Eserde tespit edilen ünsüz düşmeleri şöyledir:

2.2.3.1. Ø < /b-/ , Ø < /-y/ < /-b/

Eserde sadece iki yerde *bol-* fiilinin baştaki /b-/ sesi düşmüştür:

olsa (170b/10) ~ olsun (115a/01) < bol-

Eserde son ses /-b/'nin düşmesi de sadece *su* sözcüğünde tespit edilmiştir. Aslında *su* kelimesinde meydana gelen ses değişimi düşme değil bir ses erimesidir. Aslı *sub* olan sözcüğün sonunda bulunan son ses, önce -w ünsüzüne dönüşmüş ardından /-y/ üzerinden zamanla eriyerek kaybolmuştur:

su (061b/06), suğa (079a/11), sunı (088a/10), sunıη (089b/06) < *suy < suw < sub

2.2.3.2. Ø < /-G/

Eserde /G/ sesinin bazı yapım eklerinin başında, /+GA/ yönelme durumu ekinde, /+GAN/ sıfat-fiil ekli bazı örneklerde, /+IIG/, /+IUG/ isimden sıfat yapma ekinin başında ve kimi iki heceli sözcüklerde düştüğü tespit edilmiştir:

a. /+GA/ Yönelme Ekinde

kime (157b/01) cevâhire (111b/04) < cevâhirge

b. /+GAN/ Sıfat-Fiil Ekinde

têgen (020a/03) < têt-gen, çeken (033a/04) < çek-gen

c. /+IIG/, /+IUG/ Ekinde

körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05) ~ körklüg (022a/09) < körklüg, közlü (026a/07) ~ közlüg (024a/06) < közlüg, yazuklu (166b/01) < yazukluğ

ç. İki Heceli İsimlerin Sonunda

kerek (021b/02) < kergek, kulağ (091a/11) < kulğak,

2.2.3.3. Ø < /-r-/

Eserde kelime ortasında bulunan bu sesin özellikle ek-fiilin ünsüzü olarak düştüğü tespit edilmiştir. Çalışmada iç ses /-r-/ ünsüzünün hem düştüğü hem de korunduğu örnekler beraber kullanılmıştır:

bile (039b/08) ~ bilen (034a/06) ~ birle (023a/03) < birle, èdi (012b/06) ~ èrdi (049a/07) < èrdi, èmes ~ (099b/07) ~ èrmes (028a/02) < èrmes

2.2.3.4. Ø < /y-/

Ön seste yer alan /y-/ sesinin metinde üç farklı yerde geçen bir sözcükte düştüğü tespit edilmiştir:

ünçü (004a/03) < yinçü

2.2.4. İkizleşme

Eserde az sayıda kelime tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerin tek ünlüyle kullanıldığı örneklerde mevcuttur:

katık (140b/04) ~ katığ (049b/03) < katığ, neççe (079a/03) < neçe

2.2.5. Göçüşme

Eserde kelime içinde bulunan iki ünsüzün yer değiştirdiği tespit edilen örnekler şöyledir:

yamğur (163a/04) < yağmur, çuğlanmış (082a/02) < çulğa-

3. BİÇİM BİLGİSİ

3.1. İsimler

İncelediğimiz eser isimler noktasında zengin bir kelime kadrosu barındırmaktadır. Eser, özel isimlerin dışında yer adları, hayvan adları, bitki adları ve araç gereç adları gibi çeşitli kategorilerde geniş bir perspektife sahiptir. Kelime türetme bakımından farklı Türkçe eklerin dışında Arapça ve Farsça özellikler çerçevesinde değişik yöntemler kullanılmıştır. Bazı kelimeler ise hem isim olarak kullanılmış hem de fiil kökü olarak çekimlenmiştir (söz gelimi "toğuş" "savaş, muharebe" sözcüğü hem 138b/03de (toğuş) isim hem de 136a/03 de (toğuş -) fiil olarak kullanılmıştır).

Yapı bakımından isimlerin oluşumunu üç şekilde incelenebilir:

Basit isimler: tağ (019a/05)

têve (011b/09)

uluğ (050b/01)

su (024b/05)

sağ (099b/10)

Türemiş isimler: savuğluğ (106b/02)

tiriglik (120a/03)

türlüg (030b/09)

biliglik (004a/02)

başlıg (141a/11)

Birleşik isimler: gevher-fişān (007b/01)

ğam-gīn (102a/11)

şeyhü'l-muḥaddisīn (013b/11)

ḥātemü'l-enbiyā (113a/03)

şahen-şāh (035a/01)

mālik-riḳāb (170b/03)

3.1.1. İsimlerde Sayı

Eserde, isimler tekil ve çoğul olarak kullanılmıştır. Ancak çokluk eki olmadan yani sadece sayılar söylenip çoğul eki almadan kullanılan çoğul anlamlı kelimelerde mevcuttur (sekiz kişi (014a/03), köp çerigni (087b/01)). Fakat bunların dışında eserde sayı bildiren kelimelerin gelip belirttiği sözcüğün çoğul eki aldığı hem Türkçe hem de yabancı kelimeler de mevcuttur (köp kerrāt (040b/05), köp yağılarnı (043b/11), iki ḥāletde (159b/08)).

3.1.1.1. Türkçe Çoğul İsimler

Eserde isimlere gelen çoğul eki */+IAI/*'dir. Sadece Türkçe kelimelerde değil Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de bu ek kullanılmıştır:

koylarını (131b/10), atlar (156a/11), aylar (074b/08), hicâblar (073b/03), cânlar (023a/09)

3.1.1.2. Arapça -Farsça Çoğul İsimler

Eserde Türkçe ekler yanında özellikle Arapça çokluk ekleri de alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Arapça */+in̄/*, */+in/* ve */+āt/* çokluk ekleriyle yapılan çoğullar vardır:

enbiyâ-yı mürselîn (128b/03), emîrû'l-mü'minîn (139a/04), kemâlât (162b/10), kerâmât (065a/02), kerrât (040b/05)

Arapça kalıplarla çoğul yapılmış pek çok kelime de eserde yer almaktadır:

enbiyâ (058b/05), emvâl (087b/03), emşâl (001b/05), etkıya (117b/09), eṭrâf (118b/07), erâmîl (135a/09), mu'cizât (071b/08), ricâl (148b/10)

Farsça */+ân/* ekiyle çoğul yapılan kelimelerde vardır:

düşmenân (116a/04)

Arapça ve Farsça çokluk yapısındaki alıntı sözcüklerden bazıları Türkçe çokluk ekiyle tekrar çoğul yapılmıştır:

murâdâtlar (015a/05), melâyikeler (147a/11), ḥazâyinler (052b/06), e'ādîler (133a/10)

3.1.2. İsimlerde Cinsiyet (Dişillik-Erillik, Müennes ve Müzekker Olma Durumu)

Kelimelerde cinsiyet kavramı yani müzekker ve müennes (dişilik ve erillik) olma durumu eserde daha çok Arapça sözcüklerde kendini göstermektedir. Ancak bu seslerin incelik veya kalınlık durumuna bağılı değildir. Söz gelimi ince seslerden oluşan *vech* "yüz, yön" (100b/07) kelimesi müzekker yani eril bir isimken kalın seslerden meydana gelen *ķamer* "ay, kamer" (070a/04) kelimesi ise müennes yani dişil bir kelimedir. Arapçada bu ve buna benzer çok sayıda kelime mevcuttur. Türkçede ise her ne kadar böyle açık bir cinsiyet ayrımı yoksa da bazı kelimelerin dişillik-erillik noktasında ayrımı vardır. Örneğin *er* "erkek kişi" (084b/03), *er* "koca, eş" (116a/08), *er* "asker" (139a/02), *oğlan* "oğul, erkek evlat" (098a/07) ve *sığır* "sığır, boğa" (150b/04) kelimeleri müzekker yani eril; *ķız* "ķız, ķız evlat" (138a/03) kelimesi ise dişil yani müennestir.

3.1.3. İsim Çekimi

Eserde isim çekimi bazı farklılıklar göstermektedir. Söz gelimi Türkçe kelimelere gelen ek sadece eklenen kelimeyi etkilerken özellikle Arapça ve Farsça kimi kelimelerde ise bazen bağlaçla birbirine bağılanan her iki kelimeyi de kapsamaktadır:

ot+da (089b/01), söz+din (096a/09), ton+đa (082a/02), tiriglik+de (083a/06), tığa+sı (140a/03);

[hevā ve heves]+ini (036b/04), [cū^ç ve mücāhede]+niđ (037b/04), [muṭī^ç ve şābit]+đa (058a/06), [enbiyā ve rusul]+ niđ (060b/09), [medāric-i kelimāt ve me^ç āric-i sa^ç ādāt]+đa (059a/09)

3.1.3.1. Hal Ekleri

3.1.3.1.1. Yalın Hal

İsim kök ve gövdelerinin isim çekim eki almayan halidir:

tëve (149a/06), teşbîh (070a/01), firāk (034b/01), butāk (103a/01), eşik (057b/10), yigit (026b/05)

3.1.3.1.2. Seslenme Hali

Eserde isimlerin seslenme durumu *ey*, *eyā* ya da *yā* şeklindedir. Bazen de Farsça seslenme *-yā*'nın *-y* sesi düşer sadece *-ā* sesiyle kullanılır:

ey (050a/08), *eyā* (006b/10), *yā* (052b/05), *dirīgā* (071a/10)

3.1.3.1.3. Belirtme Hali

a. Eserde yaygın olarak kullanılan belirtme durum eki */+nI/*'dir. Ünlü ya da ünsüzle biten isimlerden sonra genel olarak bu biçim tercih edilmiştir:

bahādır+nı (156a/05), *barça+nı* (113b/08), *‘ışık+nı* (018a/05), *kısm+nı* (072a/10), *kiçiklik+ni* (160a/03)

b. Eserde 1. ve 2. tekil kişi iyelik eklerinden sonra genelde */+nI/* biçimi kullanılmıştır:

luṭfuṅ+nı (007b/03), *mülküṅ+ni* (007b/04), *özüṅ+ni* (059b/05), *kögsüm+ni* (106a/03), *köṅlüm+ni* (027a/03), *özüm+ni* (109a/11)

c. Eserde genel itibariye 3. kişi tekil iyelik eklerinden sonra gelen belirtme durumu eki */+nI/*'dir:

āvāzı+n (137a/09), āyeti+n (064a/04), başı+n (120b/05), baylığı+n, kemālatı+n (069a/11), kitābı+n (069a/11)

ç. Eserde nadiren de olsa bazı yerlerde 3. kişi iyelik ekinden sonra /+nI/ biçimi kullanılmıştır:

köñli+ni (131b/09), kuşu+nı (023a/09), mālı+nı (141a/03), otı+nı (006a/10), özi+ni (026a/10)

d. Eserde bazı şahıs zamirlerinden sonra Oğuzca bir özellik olan /+I/ eki kullanılmıştır:

men+i (008b/06) ~ mēn+i (046b/03), sen+i (015a/09)

3.1.3.1.4. İlgi Hali

a. Eserde kullanılan ilgi durumu ekleri /+nIη/ ve /+nUη/'dur. Hem ünlü hem de ünsüzle biten sözcüklerden sonra kullanılır. Bu ekler yuvarlak ünlülü kelimelere geldiğinde bazen düzlük-yuvarlaklık uyumunu da bozmaktadır:

Ḥaḳḳıñı (166a/08), ayātñı (117b/05), cihānıñı (002b/06), elginiñ (002b/07), 'azizniñ (024a/05), rusulñı (060b/08), ḥasūdñı (121b/07), Resūlnuñ (105a/04), munuñ (146a/09) ~ munıñ (024b/11), otñuñ (117b/04)

b. Eserde nadiren de olsa ünsüzle biten kelimelerden sonra /+Iη/ ve /+Uη/ ekli şekiller de kullanılır:

Resūluñ (091a/04), köñlüñ (034a/03), nefsiñ (040a/10)

c. Eserde birkaç örnekte genitif ekinin sıfat-fiil eklerinden sonra geldiği kullanımlar da mevcuttur:

közlegenniñ (021b/01), kızlegenniñ (021b/01)

ç. Eserde şahıs zamirlerinden sonra da /+In/ biçiminin kullanıldığı örneklere rastlanır:

meniñ (120b/09), seniñ (144b/02), anıñ (101b/08)

Eserde çokluk birinci ve ikinci şahıslarda ekin ikili kullanımları mevcuttur:

biziñ (144a/07) ~ bizniñ (152b/05), siziñ (151a/01) ~ sizniñ (096a/04)

d. Eserde ilgi durumu ekinin kullanılmadığı örneklerde vardır. Bunlar, genelde iyelik eklerinden sonra ortaya çıkan durumlardır:

ëşikiñ tofrağı (007a/03), köñlüm otı (025a/09), közüm yaşı (025a/09), ***dünyâ eli (080a/04), irâdet elgi (034a/06), ösrüklük otı (017a/10), köz uçı (162b/02)

e. Eserde bir örnekte ayrılma ekinden önce ilgi eki gelen bir kullanım mevcuttur:

anıñdın (156b/10) ~ andın (074a/01)

f. Eserde /+nI/ belirtme eki bir sözcükte ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır:

köñülni kuşu (023a/01)

3.1.3.1.5. Yönelme Hali

Eserde kullanılan yönelme hali ekleri /+GA/, /+KA/, /+A/, /+nA/'dır.

a. Eserde genel yönelme eki /+GA/, /+KA/'dır. Ünlü seslerden ve tonlu ünsüzlerden sonra /+GA/, tonsuz ünsüzlerden sonra da /+KA/ biçimi gelir. Eserde ünsüz uyumunu bozan kullanımlar da mevcuttur:

a.1. Ünlülerden ve Tonlu Ünsüzlerden Sonra

pulğa (021b/01), tavarğa (159b/03), tıflğa (038b/07), qaravulğa (141b/10), kıyāmetğa (131a/04), ayğa (104a/04), baħrge (076b/07), çerigge (148b/10), dīnge (135b/03), köñülge (022b/02), küfrge (091b/11)

a.2. Tonsuz Ünsüzlerden Sonra

maşlahatka (100b/08), otka (144b/01), tarafke (132a/07), yigitke (026a/10), eşikke (007a/10), ħabīblikke (063a/07), ħadīške (115a/10), kökke (081b/09)

a.3. Ünsüz Uyumunu Bozan Kullanımlar

mağribka (081b/11), tamuğka (119a/11), tağka (153a/01)

b. Eserde yönelme ekinin /+A/ biçimiyle kullanılan örnekleri de vardır. Bu kullanım Oğuz Türkçesinin bir etkisi olarak göze çarpmaktadır:

safılığa (104a/09), tarafa (023a/09), cevāhire (111b/04), leşker-i Ĥabeşe (094a/07), özüñe (039b/06), köñlüñe (017b/06), ħadruña (129b/09), kime (157b/01)

c. Eserde 3. teklik iyelik eklerinden sonra gelen /+A/ yönelme hali eklendiğinde araya zamir n'si girer:

riyāzetine (041a/03), yüzine (023a/10), dīnine (041b/07), elğine (041a/03), ħāmetine (054b/06), ħuşına (159b/10), müştāķına (078a/10), nūrına (122b/10), tofraķına (078a/08), uşşāķına (078b/01)

Ayrıca 3. teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra gelen /+GA/ eki eklendiğinde hem zamir n'sinin araya girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

başlarığa (155a/10), oğlanlarığa (113a/06), kızlarığa (081a/09), uluğlarığa (012a/02), ağızlarığa (098a/01), ekinlerige (149b/09), közlerige (097b/11), özinge (077a/03), sözige (0033a/10), sünnetige (048a/08), taqşiriğa (098b/07), tapuğığa (084b/06)

ç. Eserde yönelme ekinin geldiği Türkçe kelimeler genelde kalınlık-incelik uyumuna uyar:

ağlarğa (134b/02), qaravulğa (141b/10), qoyğa (101a/07), tofrağğa (078a/09), yerge (048b/11), kirişmege (021b/08)

d. Eserde Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelere gelen yönelme eki kalınlık-incelik uyumunu bozar:

ümmetiğa (157b/07), hırzge (158a/01), şābitğa (058a/06), tıflge (038a/05), ‘ahdge (161b/03), ümmetqa (056b/09), nübüvvetqa (103b/03)

e. Eserde 1. tekil, 2. tekil ve 3. tekil zamirlerde bu ek şu şekilde yazılmıştır:

maņa (030a/02), saņa (023b/02), aņa (060a/03)

3.1.3.1.6. Bulunma Hali

Eserde kullanılan bulunma hali eki /+dA/’dır.

a. Eserde genel olarak bulunma eki /+dA/’dır:

qafāda (134b/01), qarılıqda (160b/08), qarvānda (148a/10), kelāmda (031a/01), cihānda (023b/01), qağda (099a/09), otda (089b/01), yigitlikde (159b/08), ši‘rde (159b/08), āhīretde (162a/03), maqābiħde (166a/10)

b. Eserde az sayıda /+te'/li biçimlerin kullanıldığı örnekler de tespiy edilmiştir. Mevcut örnekler alıntı sözcüklerdir:

cennette (073a/08), hâlette (085b/10)

c. Eserde 3. tekil ve çoğul iyelik eklerinden sonra zamir n'sinin hem araya girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

şerhîde (058a/11) ~ şerhinde (062b/09), eşikide (150a/06) ~ eşikinde (007a/08), hâletide (167b/01) ~ (hâletide) (074b/10), şîfâtıda (169a/05), vaşfıda (066a/03) başında (095b/11), kulaqlarında (092a/06), yavuklarında (145a/03)

3.1.3.1.7. Ayrılma Hali

a. Eserde kullanılan genel ayrılma hali eki /+dIn'/dır:

bâıındın (090a/02), beliyyâtdın (162b/11), faırdın (051a/08), kıardın (106a/01), kıaradın (156b/11), kıaradın (035b/09), sâhilidin (062b/04), fehmdin (063a/01), mütälebedin (063a/10), cevâhirdin (063b/10)

b. Eserde Oğuzca bir özellik olarak ayrılma hali eki /+dan/ kullanılan sadece bir kelime tespit edilmiştir:

sudan (145b/02)

3.1.3.1.8. Vasıta Hali

a. /+(I)n/ ve /+(U)n/ ekleriyle kullanılan vasıta hali şunlardır:

ademoğlın (121a/06), kılın (081b/09)

Ayrıca bu ekin kalıplaştığı örnekler de mevcuttur:

üçün (042a/07)

b. Eserde *ile* edatının vasıta eki olarak */+IA/* şeklinde eklediği sadece bir kelime mevcuttur:

tañla (142a/07)

Bu örneğin dışında eserde bu ek kelimedenden ayrı bir şekilde ve *ile* olarak yazılmıştır:

derd ile (019a/02), kudret ile (103b/10), faşāhat ile (116a/04), niyāz ile (110b/07)

c. Eserde vasıta durumu olarak kullanılan diğer şekiller şöyledir:

bile (030b/04), bilen (034a/06), birle (033b/07)

3.1.3.1.9. Eşitlik Hali

Eserde kullanılan eşitlik eki */+çA/*'dir.

a. Eserde 3. teklik iyelik ekinden sonra gelen */+çA/* eşitlik eki eklendiğinde hem araya zamir n'sinin girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

yosunıça (004b/09), muḳteżāsınça (005a/03) ~ muḳteżāsıça (062a/07), soñınça (014b/01), teḳāzāsınça (040a/07), murādıça (043a/03), tarīḳasınça (062b/11), sanıça (084a/01)

b. Eserde eşitlik ekinin bazı kelimelerde aslî işlevini yitirip kalıplaştığı tespit edilmiştir:

barça (062a/08), nêçe (026b/10) ~ neçe (150b/04)

3.1.3.1.10. Karşılaştırma Hali

Eserde isimlerin karşılaştırma durumu *dék* sözcüğüyle yapılır:

bedr *dék* (127b/08), tavar *dék* (143b/04), Ubeyy bin Hâlef *dék* (148a/07), bitilgen *dék* (150a/02), şağāyir *dék* (165b/05)

3.1.3.1.11. Yön Gösterme Hali

a. Eserde kullanılan yön gösterme hali */+KAr//* ekidir:

yoğkarı (153a/01) ~ yoğarısı (079a/10), taşkarı (026a/09), ilgeri (134a/11),

b. Eserde kalıplaşmış bir diğer kullanım */+rA/* ekli şekildir:

içre (007a/02), sonra (063b/02), üzre (038b/08)

Bunların dışında eserde kullanılan *sarı* kelimesi de yön gösterme ifadesi olarak kullanılmaktadır:

sarı (036a/10)

3.1.3.2. İyelik Ekleri

İsim kök ve gövdeleri ile sıfat-fiil eklerine gelip sahiplik anlamı katan iyelik eklerinden sonra sadece hal ekleri gelebilir. Eserde teklik ve çokluk şahıslarda üçer adet bulunan iyelik ekleri toplam altı tip olarak yer almaktadır:

3.1.3.2.1. Teklik 1. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 1. kişi iyelik eki */+(I)m/, /+(U)m/*'dur:

atam (083a/05), livām (131b/03), uyam (105a/11), ümidim (163a/02), ümmetim

(058b/06), yaşıım (025a/06), adaşıım (010a/03), ıulım (064a/02), oğlum (064a/02), könlüm (025a/09), ‘ömrüm (138a/05), közüm (025a/09), özüm (044a/07), sözüm (007b/03)

3.1.3.2.2. Teklik 2. Kişı İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 2. kişı iyelik eki /+(I)ı/, /+(U)ı/’dur:

Astānıı (123b/05), Āstīnıı (123b/04), bār-gāhıı (051a/06), zāhıı (064b/04), bātıı (064b/04), könlüı (006b/11), közüı (039b/08), sözüı (029a/07), mülküı (007b/04), ıavmuı (138a/01), ıarduııı (007b/01), Resūluıı (097b/04), rikābuıı (128b/10), ıadruıa (129b/09)

3.1.3.2.3. Teklik 3. Kişı İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 3. kişı iyelik eki /+ı/, /+sı/’dır:

ıızmetide (012b/04), tafşılıı (017b/03), eşı (056a/09), mezerreti (040b/06), düşmeni (042b/02), vücūdı (053b/04), tācı (053b/11), dībācı (053b/11), egesi (022b/09), a’zāsı (027a/11), uyıusı (032a/01), da’vāsı (044a/08), pırāyesi (046a/02), mertebesi (062a/05), ravzası (078a/08)

Eserde Çağatay Türkıesinin önemli bir özelliği olan 3. kişı teklik iyelik ekinden sonra bazı durum ekleri geldiğinde genel olarak araya zamir n’si girmez. Ancak bazı örneklere Oğuzca bir özellik olarak araya zamir n’sinin girdiği örneklere de mevcuttur:

şıfātıda (169a/05), bāđıda (009a/01), deryāsıđa (009b/04), başığa (012b/10), közige (013a/02), sebebıı (041b/05), ıelālıı (043b/07), yosunııa (004b/09), muıtezāsııa (062a/06), bēlinge (123b/04), üzesinge (105b/06), ıolında (106a/01), orında (109a/02),

kolınğa (133a/05), kanınğa (134a/03), eyyāmındın (136a/08), soñınça (014b/01), muqtezāsınça (005a/03)

3.1.3.2.4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 1. kişi iyelik eki $/+(I)mIz/, /+(U)mUz/$ dur:

mālımız (144b/04), cānımız (021b/11), muqāvetimiz (139b/01), nefslerimiz (068b/05), hālımıznı (144a/07), yerimiz (090a/11), anamız (154a/06), atamız (154a/06), köñlümüzniñ (144b/02), öçümüzni (148b/03)

3.1.3.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 2. kişi iyelik eki $/+(I/U)ñ(I/U)z/$ dur:

‘izzetiñiz (096a/04), ikiniz (106b/04), küçünüz (046a/08)

3.1.3.2.6. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 3. kişi iyelik eki $/+IArI/$ dır:

uluğlarığa (012a/02), vücudlarıñı (071b/09), yavuqlarında (145a/03), ağızlarığa (098a/01), yüzleriğa (098a/01), başlarığa (155a/10), biligleri (084a/06), dīnleri (091a/08), ferzendleri (057b/06)

3.1.3.3. Aitlik Eki

Eserde kullanılan aitlik eki $/+KI/, /+GI/$ dır:

öydeki (025b/03), yerdeki (016a/04), yer yüzindeki (080a/06), şahrāsındağı (095b/06), tarafındağı (102b/03), kollarındağı (153a/03), maşrıqdağı (080a/08), burunqı (034b/10), erteki (033a/03) ~ erteği (032b/09), evvelqı (056a/11)

3.1.3.4. Farsça Çekim Unsurları

3.1.3.4.1. İzafet Kesresi

Arapça yapılı tamlamalardaki (ال) taksımı kaldırıp yerine izafet kesresi /-i/-i/ getirerek Farsça yapılı tamlamalar oluşturulur. Eserde hem Arapça yapılı tamlamalar (şeyhü'l-muḥaddiṣīn (042a/10) gibi) hem de Farsçanın etkisiyle araya izafet kesresinin girmesiyle oluşturulan tamlamalar mevcuttur:

şer^c-i sābık (158b/07), šāh-ı muẓaffer (006b/10), ḥuṣūṣiyet-i ḥabīblik (056b/03), ‘ayn-ı ‘ināyetdin (008b/08), bilād-ı Fārs (084a/02), müddet-i medīd (028b/08), mürşid-i kāmīl (034a/07), ṭarīḳ-i Ḥaḳḳdīn (067b/02), ṭayyibe-i ṭayyibeḡa (009a/05), ümem-i sālīfe ümem-i sālīfeniḡ (046b/05), Beytü'l-Muḳaddes (124a/01), cennetü'l-‘alā (159b/11), emīre'l-mü'minīn (109a/02), ḥātemü'l-enbiyā (113a/03)

3.1.3.4.2. Seslenme Unsuru

Eserde Farsça seslenme unsuru *ey*, *eyā* ya da *yā* kelimeleriyle oluşturulur. Bazen de seslenme *-yā*'sının *-y* sesi düşer sadece *-ā* sesi kullanılır (bk. 3.1.3.1.2):

ey (050a/08), *eyā* (006b/10), *yā* (052b/05), *dirīḡā* (071a/10)

3.1.3.4.3. Nispet -î'si

Nispet î'si (yā-i işâret), Arapça ve Farsça isimlere gelerek başka isimlere bağlandığında ilgi kurduğu diğer isimlerle alakalı sıfatlar yapmaya yarayan ektir (Korkmaz, 1992:112). Eserde bu ekle birlikte kullanılan kelimeler *kim* bağlacıyla başlayan bir açıklama cümlesiyle devam etmiştir. Farsça bir çekim unsuru olarak kullanılan nispet î'li örnekler şöyledir:

zamānī (036a/06), ḥabībī (051b/04), Resūlī (063a/05), ġāyetī (153a/02), mādāmī (167b/11)

3.1.4. İsimlerin Oluşumu

Eserde isimlerin oluşumu son eklerle, ön eklerle ve birleşik kelimelerle olmak üzere üç şekildedir. Türkçe kelimeler son eklerle (isimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri ile), Arapça ve Farsça isimler ise ön ekler ve birleşik kelimelerle (birden fazla kelimeyle) yapılmaktadır.

3.1.4.1. İsim Oluşturan Son Ekler

3.1.4.1.1. İsimden İsim Oluşturan Son Ekler

Eserde son eklerle oluşturulan kelimeler Türkçe sözcüklerdir. Bu ekler isimden isim ve fiilden isim oluşturan yapım ekleridir:

a. /+A/

Pekiştireç anlamında nadir kullanılan isimden isim yapan ektir:

kêçe (021a/01), üze (020a/02)

b. /+An/

Eski Türkçede çoğul eki olarak kullanılan bu ek kalıplaşarak yapım eki olarak kullanılmıştır:

oğlan (137a/08), érenler (082a/05)

c. /+Aη/

yalañ (012b/03)

ç. /+Ar/

birer (027a/03)

d. /+vUl/

Moğolcadan alıntı olan isimden isim yapım ekidir:

çağdavulı (134b/01)

e. /+çI/

Meslek mensubu ve iş adı türeten yapım ekidir:

yurtçı (142a/09), du'âçı (013a/09), örümçiniñ (108a/02), soruğçı (033b/10), karşı (026b/11)

f. /+dAş/

Ortaklık ve beraberlik bildiren yapım ekidir:

Kardaşı (010b/03) ~ karındaşı (146a/07), emükdaşı (105a/08), adaşım (<ad+daş) (010a/03)

g. /+GA/

Farklı işlevlerde ve kalıplaşmış kelimelerde kullanılan bir ektir:

birge (127a/09), özge (053a/01)

h. /+GAç/

Eserde sadece bir örnekte kullanılmıştır:

yığaç (018b/10)

i. /+GU/

Soyut isimler türeten bu ek eserde sadece Moğolca bir kelimedede tespit edilmiştir:

ğaraŋgu (098b/05)

i. /+II/

Renk adları türeten yapım ekidir:

ğızıl (020a/04)

j. /+IA/

Zarf türeten yapım ekidir:

ğatla (051a/02), taŋla (118a/02)

k. /+IIG/, /+IUG/, /+IIK/, /+IUK/

Vasıflandırma ve aitlik bildiren sıfatlar türeten yapım ekidir:

nā-tuvānlığı (019b/08), atlığ (141b/07), savuğlğıdın (106b/02), biliglik (004a/02), bendelik (008b/11), yigitlik (029b/09), perhizlik (041b/04), açlıkda (041b/06), peşimānlık (042a/01), düşvārlığıdın (046a/05), meşşātalık (050b/10), yavuzluğdın (055b/01), ıkluğ (059b/03), artuğluğı (060a/06), yavuzluğ (037a/01), yazuğluğ (098b/03), örtüglüg (077a/08), meŋlig (114a/09), çehrelig (114a/08), özgülük (044b/02)

l. /+II/, /+IU/

Genelde Klasik Devir Sonrası Çağatayca metinlerinde görülen ve isim türetiminin yanında vasıflandırma da bildiren */+IIG/* sıfat yapma ekinin sonunda bulunan ünsüzün düşmesiyle ortaya çıkan bu ek metinde birkaç kelimedede tespit edilmiştir:

körklüg (022a/09) ~ körklü (025b/05) ~ körkli (083b/01), közlüg (024a/06) ~ közlü (026a/07), türlüg (064a/01) ~ türlü (038b/10), cüşşelü (093b/11), çıraylu (026a/07),

m. /+nçI/

Sıra sayı kelimeleri türeten yapım ekidir:

ikinci (056a/11), üçüncü (106b/03), dördüncü (072a/10), beşinçide (125a/07), altınçıda (125a/08), yetinçü (125b/02), sekizinçü (085a/11), onuncü (139a/09), yigirme birinçü (004b/07)

n. /+rA/

Yön gösterme eki olan bu ek kalıplaşarak kalıcı isimler türetmiştir:

içre (053a/09)

o. /+rAK/

Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük, derecelendirme ve kuvvetlendirme görevinde kullanılan kelimeler türetir:

uluğrağ (043b/02), yaşırağ (070b/04), yamanrağ (041b/02), yavukrağ (125b/06), yumuşağrağ (076a/10), körklügrek (064a/07), küçükrek (093b/09), süçügrek (118b/10)

ö. /+sAK/ [*< sA-K*]

Pekiştirme anlamında kullanılan ek eserde bir kelimedede tespit edilmiştir:

yüksek (052a/05)

p. /+sIz/, /+sUz/

Yokluk bildiren isimler ve sıfatlar türeten ektir (bk. 3.1.3.1.9.):

yüreksiz (139b/02), nuğtsız (155b/03), zağmsız (155b/03), sansız(170b/02), habersiz (027a/10), sütsüz (101a/07)

r. /+yin/

Eserde sadece bir kelimedede tespit edilmiştir:

keyin (151b/04)

s. /+z/

Bazı organ adları türeten yapım ekidir:

ağızlarığa (098a/01), menzer (081a/07)

3.1.4.1.2. Fiilden İsim Oluşturan Son Ekler

a. /-A/

Eserde zarf-fiil eki olan bu ek kalıplaşarak fiilden isim yapar:

erteki (033a/03) ~ erteki (016b/02), yene (007b/03)

b. /-ç/

Genellikle dönüşlü fiil gövdelerine gelerek fiilden isim yapan ektir:

söyünç (079a/08), kırkunç (084a/05)

c. /-(I/U)G/

Sıfatlarla birlikte fiile bağı yeni kelimeler türeten yapım ekidir:

bilig (015a/10), arıg (004a/06), tapuğığa (084b/06), qorquğ (081a/06), ölüg (068a/03), örtüglüg (041a/07), yaratıgı (119b/02), soruğçı (033b/10), tiriglikde (083a/06), mağ (84b/06), oyağ (099b/08) [< oduğ]

ç. /-KA/

kısqa (114a/09), yumurtqa (108a/01)

d. /-GAN/

Bir sıfat-fiil eki olan bu ek bazı fiil köklerine gelerek kalıplaşmış isimler türetir:

yalğan (138b/08), uğan (015a/06)

e. /-GU/

belgü (159b/03), qaygu (< qad-ğu) (083b/07),

f. /-GUçI/, /-KUçI/ (< Gu+çI)

Fail isimleri türeten yapım ekidir:

bilgüçi (055b/04), bergüçi (092b/11), sözlegüçi (066b/10), yaratqıçı (063a/08), oquğuçi (168a/01), buyruğuçi (055a/11)

g. /-I/

Zarf-fiil eki olup zamanla kalıplaşarak kalıcı isimler türetir:

egri (091a/08), konuşlar (016a/04), yahşı [<yaķış-ı] (044b/08)

h. /-(I/U)ş/

Fiillerin hareket isminin yanında zamanla kalıplaşarak kalıcı isimler türetir:

oħşaş (115b/09), uruşdın (087a/04), ülüşi (106a/11)

ı. /-(I/U)K/

Soyut ve somut isimler türeten ektir:

ösrüklük (017a/10), bitiglig (096b/07), ķarakı (117b/11), uşakı (098a/01), savuķ (117b/05), teşükleri (109b/03), tileki (144b/02), yavuş [< yaģu-ķ] (009b/01), yırak (009b/01)

ı. /-(I)ll/

osal (094b/05), tükel (121b/09)

j. /-(I/U)m/

Kalıcı isimler türeten yapım ekidir:

ölüm (143b/04)

k. /-mA/

Fiil köklü bazı kelimelere gelip kalıplaşmış kelimeler türetir:

têgme (053a/08)

l. /-mAK/

Fiillere gelerek hareket adları türeten ektir:

yarlıkamağ (165b/04), yığlamak (0018b/11), anlamakdın (068a/01), saklamakğa (068a/07), kizlemek (017b/02), tilemekke (096a/03), ölmek (096b/06), körmek (108b/10), öltürmek (109a/01)

m. /-mAs/

Sıfat-fiil eki olan bu ek /+IIK/ yapım ekini alarak kalıplaşıp kalıcı isimler oluşturur:

sişmeslik (041b/02), görünmeslik (049b/05)

n. /-mUr/

kömür (118a/10), yamğur (< yağmur) (163a/04)

o. /-(I/U)n/

Kalıcı soyut ve somut isimler türetir:

ekinlerige (149b/09), sansız (170b/02), yağın (079a/04),

ö. /-vul/

Moğolcadan alıntı olan bu ekin Türkçe kökenli kelimelere eklendiği bir örnek mevcuttur:

ğaravul (036a/01),

p. /-(U)z/

boğuzluğuç (033b/01)

3.1.4.2. İsim Oluşturan Ön Ekler

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için ön eklerle kelime oluşturulması Türkçede yoktur. Ancak, Türkçede alıntı kelimelerde bu özellik mevcuttur. Özellikle Farsçadan alıntı kelimelerde ön eklerle oluşturulmuş sözcükler mevcuttur:

a. *hem-*

Bu ek hem Farsça hem de Arapça kelimelere gelerek ortaklık-aynılık bildiren ön ektir:

hem-dem (015b/03), hem-nefesler (016a/03), hem-râh-ı cân (053a/05), hem-râh (148b/07), hem-nâmlık (161b/07)

b. *ser-*

Bu ek eklendiği kelimeye en'lik durumu (en iyi, en güzel, en baş, en üst vb.) ile bazı kelimelerde olumsuzluk (ser-gerdân (şaşkın, sersem) gibi) anlamlar oluşturur:

ser-dârğa (086b/07), ser-ḥayl-i 'âlem (055b/04), ser-gerdân (075b/09), ser-keş (036a/09), ser-mâyesi (160a/02), ser-mest (028a/11), ser-veri (054b/11)

c. *şâh-, şeh-*

Eklendiği sözcüğe en üslük anlamının yanında yeni anlamlar katan ektir:

şâh-bâz (023a/09) ~ şeh-bâzı (002b/07), şâh-zâde-i civân-baḥt (004a/05), şeh-süvâr (077a/03) ~ şeh-süvârî (077a/03)

3.1.4.3. Birleşik kelimelerle (Birden Fazla Kelimeyle) Oluşturulan İsimler:

Farsça kökenli birleşik kelime oluşumu çoğunlukla farklı iki kelimenin bir araya gelerek birleşmesiyle meydana gelir:

3.1.4.3.1. Birbiriyle Bağlantılı Birleşik İsimler:

Bu tür kelime oluşumları birbiri arasında ilinti bulunan iki sözcüğün birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkar:

bār-gāhıñ (051a/06), bezm-gāhıñ (126b/01), çerā-gāhında (040a/02), şeb-nemī (062b/06)

3.1.4.3.2. Karışık Birleşen İsimler:

Bu tür birleşik isimler iki grupta incelenebilir:

a. İlk kelimesi isim ikinci kelimesi sıfat olanlar:

dil-pesendīde-şifātga (169a/09)

b. Her iki kelimesi de isim olanlar:

seng-rīze (097b/08), sūhan-şinās (005a/11), dār-endūhda (148a/04), ğam-güsār (008a/03)

3.2. Edatlar (İlgeçler)

Edatlar; kelime, kelime grupları veya cümleler arasında çeşitli ilgiler kuran ve tek başlarına kullanılamayan kelimelerdir. Kullanıldıkları sözcüklerle birlikte anlam kazanırlar. Eserde kullanılan edatların tasnifi şu şekilde yapılmıştır:

3.2.1 Bağlama Edatları (Bağlaçlar)

Bağlaçlar olarak da bilinen bu edat grubu kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri anlam ve şekil yönünden birbirine bağlayan veya sıralayan ilgeçlerdir:

a. Türkçe bağlama edatları

bile (030b/04), bilen (034a/06), birle (013a/08), ile (019a/02), tağı (010a/10), kim (030a/09), neteg kim (028a/05), neçe kim (170b/11), neçe kim (029b/07), yene (002a/08)

b. Arapça-Farsça bağlama edatları

berāber (009b/01), bes (159b/08), mādām kim (028a/09), mādāmī kim (167b/11), u (001b/06), ü (003b/01), vü (005a/06), yā (016a/06), yā-ḥūd (075a/01), ya' nī (014a/06)

3.2.2. Çekim Edatları

Yalın halde bulunan veya yönelme, bulunma ve çıkma hal ekini alan, isimlerden sonra gelerek eklendikleri kelimelerle anlam kazanan edat türleridir. Eserde kullanılan çekim edatları şöyledir:

a. Ayrılık-başkalık ifade edenler

artuğ (008b/04), özge (008b/03)

b. Zaman ifade edenler

beri (088a/04), burun (081a/02), keyin (151b/04), soğ (003a/11), soğra (063b/02), tegrü (018b/05)

c. Yer-yön ifade edenler

ara (126b/07), astında (131b/03), içre (007a/02), ilgeri (099b/01), ilgerü (141b/10), karşı (010b/01), sarı (036a/10), saru (004b/02), üstünide (156a/11), üze (018b/03), üzre (162a/10), yoğarı (079a/10), yoğarı (153a/01)

ç. Sebep-amaç ifade edenler

üçün (014a/02)

d. Görelik ifade edenler

köre (166a/03)

3.2.3. Cümle Başı Edatları

a. Türkçe cümle başı Edatları

Eserde cümle başı edatı olarak Türkçe kökenli sadece bir kelime tespit edilmiştir::

eyle (066b/03)

b. Arapça-Farsça cümle başı edatları

bā-vücūd kim (158b/06), bā-vücūd-ı an (091a/09), bā-vücūd-ı ol (113a/03), bā-vücūd-ı ol kim (048b/03), belkim (031a/03), çü (069a/10), çün (023b/02), eger (023b/02), egerçi (018a/08), ger (006a/10), līk (029b/01), līkīn (028b/11), meger kim (110b/02), velī (025b/07), velīk (023b/01), velīkin (006b/01)

3.2.4. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları

a. Türkçe kuvvetlendirme edatları

ve taķı (090a/02), ve yine (121a/03), ınok [ın+ok (Çin.+T.)] (074b/07)

b. Arapça-Farsça kuvvetlendirme edatları

elbette (034a/02), hem (124a/06), illā (018b/01)

3.2.5. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Eserde tespit edilen karşılaştırma-pekiştirme edatları Arapça ve Farsça alıntı kelimelerdir:

gāh...gehī (023a/08), gāhī...gāhī (028b/09), hem...hem (060a/02), ne...ne (053a/06), yā...yā (056a/09)

3.2.6. Cevap Edatları

Eserde cevap edatı olarak sadece Arapça bir kelime tespit edilmiştir:

belī (137a/06)

3.2.7. Benzetme Edatları

a. Türkçe benzetme edatları

ança (043b/05), andağ (054a/03), bigin (078a/11), kibi (170b/07), aklı (094b/06), aklı (009a/05), dēk (009a/01), tēk (001b/01), mundağ (043b/04), meņzer (081a/07), oğsaş (115b/09), yosunia (004b/09)

b. Arapça-Farsça benzetme edatları

mişl (034b/10)

3.2.8. Ünlem Edatları

Eserde kullanılan seslenme-ünlem edatları şunlardır:

ah (030a/05), āri (021a/01), dirîg (012b/05), dirîgâ (071a/10), ey (007b/08), eyâ (006b/10), haqqâ (147b/09), İlahî (012a/09), kâşki (120a/03), yâ (008b/07), zihî (068b/11)

3.3. Sıfatlar

Türkçede bir ismin başka bir isim önüne gelerek onun nitelik ve belirtilerini bildiren kelimelere sıfat denir. İncelenen eserde de sıfatlar nitelik ve belirtme olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Sıfatların tasnifi şöyle yapılmıştır:

3.3.1. Niteleme Sıfatları

Bir ismin önüne gelerek o ismin niteliği noktasında bilgi veren isim soylu sözcüklerdir. Eserde niteleme sıfatı olarak kullanılan sözcükler hem Türkçe kelimelerle hem de Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle yapılmıştır:

pākize zāt (013b/07), uluğ derecāt (015a/04), fānî cihāndın (033a/08), yırağ maqşadnıñ (033a/08), ser-keş merkebin (036a/09), yaman işlerge (037a/11), elvān türlü eṭime (038b/10), örtüglüg āfetlerdin (040b/07), bî-nihāyet ‘acīb (045a/05), yüreksiz kişiler (139b/02), sansız şenā (170b/02), sütsüz koyğa (101a/07), mübārek barmağı (104b/09), yüksek tağlar (108a/08), körklük cemālî (108b/07), şirîn maqālî (108b/07), laṭif ahlāqî (108b/07) pākize aṣ rāqî (108b/08)

3.3.2. Belirtme Sıfatları

3.2.2.1. İşaret Sıfatları

Eserde kullanılan işaret sıfatları *bu*, *ol*, *uşbu*, *uşol* sözcükleridir:

a. *bu*

bu şāh-ı suhan-dān (034b/12), *bu* qarılıknıñ (025a/07), *bu* kündin (085a/05), *bu* sözlerni (085b/05), *bu* ayātnıñ (116a/07)

b. *ol*

ol zātnıñ (066a/02), *ol* habībnuñ (070a/04), *ol* şāh (071a/11), *ol* nūrnu (072a/03), *ol* kısımnı (072b/03)

c. *şol*

şol zamān (012b/09),

ç. *uşbu*

uşbu yolda (034a/06), *uşbu* kün (034b/02), *uşbu* deryā (062b/08)

d. *uşol*

uşol maħbūbnıñ (078b/01), *uşol* su (089a/08), *uşol* yandın (007a/01), *uşol* kēçesi (014a/03), *uşol* ħüsn-i cevheri (065a/11)

3.2.2.2. Soru Sıfatları

a. *ķayu*

qayı ıarafge (050a/03), Qayı kz (069a/09), qayı nemerse (072a/01), qayı maıalledin (083a/08), qayı yerimiz (090a/11), qayı qaşıdeni (010b/05)

b. ne ~ ne

ne derd (019a/07), ne fayda (030a/03), ne hāşıl (036a/05), ne trlg (064a/01), ne hāl (105b/08), ne sebebden (014b/04)

3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

3.2.2.3.1 Türkçe Belirsizlik Sıfatları

a. asru

asru maqşad ıraı (033b/05)

b. az

az vaıtda (169b/10), az müddetde (012a/06)

c. barça

barça cānlar (023a/09), barça dşmenlerdin (042b/03), barça işniş (045a/11), barça tağlardın (052b/08), barça ezglkni (055a/11)

ç. bir

bir kn (057a/07), bir bendeni (063b/07)

d. bir neçe ~ bir neçe

Bir neçe yıl (079a/03), bir neçe vaıtdın soş (085a/10), bir neçe süvāri (145a/06), bir neçe (006b/09)

e. *ķamuĝ*

ķamuĝ bī-ķāreler (004a/04), ķamuĝ kişige (034b/08), ķamuĝ cān (007b/02)

f. *köp*

köp türlüĝ (030b/09), köp kerrāt (040b/05), köp yaĝılarını (043b/11), köp çerigni (087b/01), köp kişi (092b/11)

g. *neçe ~ nêçe*

neçe kılĝuçılarnı (158a/10), neçe yazuķuñ (165b/03), neçe beyt (006b/09), nêçe beyt (030b/09), nêçe aşhābdın (150b/08)

h. *özge*

özge penāhım (008b/03), özge pişesi (018b/09), özge tedbīr (037a/10), özge çāre (050b/03), özge yerge (053a/01)

ı. *têgme*

têgme ķaŗresidin (062b/07), têgme bir şehni (053a/08), Têgme bir zerre (022a/01)

ı. *têlim ~ telim*

têlim yıl (059b/03), têlim til (007a/09), telim ħayr-ı keremdin (107b/04), telim eltāfını (112a/08)

j. *üküş*

üküş du' ā (170b/02)

k. *yene*

yene biri (057a/08)

3.2.2.3.2 Arapça-Farsça Belirsizlik Sıfatları

a. *cemī'ī*

cemī'ī aşhābı (011a/05)

b. *fūlān*

fūlān bende (120a/09), fūlān kün (145a/08)

c. *tamām ~ tamāmī*

tamām silāhlar, (156a/01), tamāmī eyyām-ı vaḥy (099b/02), tamāmī kışşanı (103b/08), tamāmī mülk [ü] memleket (113a/09)

3.2.2.4. Sayı Sıfatları

3.2.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları

bir kaşı (114a/09), iki keffesi (121a/06), üç müşrikni (146b/11), dört kısım (072a/07), beş ay (097a/11), altı ay (099b/02), yeti kat (127b/04), yeti kök (073a/06), sekiz küngüresi (083b/11), toḳuz yıl (076b/02), on kün (149b/04), on beş künge (136b/04), on miñ ér (139a/02), on iki miñ yıl (119b/02), üç miñ kişi (139a/03), Üç yüz on beş kişi (141b/04), miñ üç yüz kişi (143b/01), dört miñ yıl (031a/06)

3.2.2.4.2. Sıra Sayı Sıfatları

birinçi küni (004b/07), ikinçi 'aziz (106a/06), törtünçi kısım (072a/10), üçünçi kışşanı (098a/04), yetinçi kökde (125b/02), sekizinçi yıl (136b/02)

Eserde Arapça kökenli *evvel* ve *aħir* kelimeleri de sıra sayı sıfatı olarak kullanılmıştır:

evvel kökde (125a/04), aħir Kısra (086a/03)

3.2.2.5. Sıfatlarda Karşılaştırma

Sıfat olan sözcüklere gelerek "daha" anlamı veren karşılaştırma eki /+rAK/’tır. Eserde bu ek kullanılarak oluşturulan karşılaştırma sıfatları şunlardır:

yamanrak helâket eyyâmı (136a/09), uluğrak fitne (043b/02), küçükrek boyluğ (093b/09), küçükrek taş (097a/06), köprek aşhâbnıñ (154a/01), körklügrek kılığ (076b/01)

3.2.2.6. Renk Adları

3.2.2.6.1. Türkçe Renk Adları

Eserde geçen Türkçe renk adları şunlardır:

ağ (081a/07), ala (139a/11), boz (124b/09), kara (106a/10), kıızıl (020a/04), sarığ (020a/05)

3.2.2.6.2. Arapça-Farsça Renk Adları

Eserde geçen Arapça-Farsça renk adları şunlardır:

beyâz (010a/07), sebz (096b/04), kebūd (047b/02)

3.3.3. Sıfatların Oluşumu

Eserde sıfatların oluşumu iki şekildedir:

3.3.3.1. Türkçe Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. /+dAGI/, /+dAKI/

Eserde bu ek, /+dA/ + /+GI/, /+KI/ eklerinin birleşmesinden oluşmuştur:

ayaıklarındağı halhal (153a/02) kollarındağı süvār (153a/02), maşırıkdağı vaḥṣī cānverler (080a/08), kenāredağı oğlın (098a/11), içimdeki eḥṣānı (106a/04), yeryüzindeki cem'ī tağlarını (050a/02), yeryüzindeki ḥazāyinlerini (052b/06)

b. /+IIG/, /+IUG/, /+IIK/, /+IUK/

tegişlig tahtın (004a/09), mēvelig yıgaçnı (011a/10), heybetlig tüş (084a/08), körklüg kılık (075b/04), küçlüg ēgesi (096a/08), zaḥmetlig kişige (101a/04), ḥācetlig kişini (101a/05), iki künlük yolnı (012a/06), ḫattık āvāzlık kişi (140b/04), devletlig ēşikke (007a/10), ğayretlig ēr (116a/08), ḥoş-būylüg neyreselerini (078a/01), yazugluk kişi (098b/03)

c. /+III/, /+IU/

yüz türlü derdi (101b/10), körklü atlıg (170a/11), körklü ef āldın (035a/05), yazuklu ḫulğa (166b/01), körkli şaydı (083b/01)

ç. /+sIZ/, /+sUZ/

yüreksiz kişiler (139b/02), sansız şenā (170b/02), sütsüz ḫoyğa (101a/07)

3.3.3.2. Farsça Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

3.3.3.2.1. Farsça Son Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. -āne

yegāne (129b/04)

b. -īn

la‘l-i ateşīn (077b/04), şīrīn (108b/06)

c. -nāk

Sehm-nāk (149a/02)

ç. -amīz

fitne-amīz (024a/08),

d. -ārāy

mülk-ārāyınızdın (170b/09)

e. -engīz

tarab-engīz (028b/02), kıyāmet-engīz (024a/07)

f. -dār

şemşīr-i ab-dār (147a/05), nīze-dār (155a/09)

g. -gīr

dest-gīri (009a/04)

h. -hīvān

medh-hīvān (007a/10), piş-hīvānında (132a/03)

1. -ḥāh

‘özr-ḥāhım (164b/04),

i. -nevāz

bende-nevāz (168b/02)

j. -pāş

gevher-pāşı (024a/10)

k. -pūş

dürr-pūşdur (077b/03)

l. -rīz

şeker-rīz (028b/01)

m. -efrūz

şem^c -i şeb-efrūzı (126b/01)

n. -sāz

çāre-sāz (023b/02), kār-sāz (168b/01)

3.3.3.2.2. Farsça Ön Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. bā-

bā-vucūd-ı ol (113a/03)

b. *be-*

be-tamām (088b/11)

c. *ber-*

ber-ķarār (167a/05), ber-cāy (046b/10)

ç. *bī-*

bī-nihāyet (167b/11), bī-ħisāb (168a/04), dūrūd-ı bī-ķıyās-ı Nebī-yi muħtārdın (003a/10), bī-çāreler (004a/04), bī-ħadd u endāze (006a/08)

Eserde bu ön ek Türkçe bir kelimeyle de kullanılmıştır. Bu da ilgi çekici bir özellik olarak göze çarpmaktadır:

bī-süñek (084b/03)

d. *ħoş-*

ħoş-būyraķ (118b/10), ħoş-nağme (168a/02), ħoş-vaķt [u] kām-yāb (168a/09), ħoş-dil (009b/02), ħoş-efşah (061a/08)

e. *nā-*

‘ināyet-i nā-mütenāhīdin (075a/06), zerre-i nā-pedīd (165a/08), ‘āķibet-i nā-endīş (035a/05)

f. *şāħib-*

şāħib-külāh (009a/02)

3.4. Zamirler

İsmin yerine geçerek onu belli yönlerden temsil eden kelimelere zamir denir. Zamirler, tıpkı isimler gibi çekimlenerek isim çekim eklerini alırlar. Eserde kullanılan zamirler aşağıda tablolar halinde tasnif edilmiştir:

3.4.1. Kişi zamirleri

3.4.1.1. 1. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Teklik kişi zamiri *men ~ mèn*'dir.

Yalın durum	men (011a/03) mèn (011b/03)
İlgi durumu	meniñ (025a/07)
Belirtme durumu	meni (106a/03) mèni (102b/01)
Yönelme durumu	maña (106b/05)
Bulunma durumu	mende (030a/10)
Ayrılma durumu	mendin (016b/04) mèndin (152b/08)

3.4.1.1. 2. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 2. Teklik kişi zamiri *sen ~ sèn*'dir.

Yalın durum	sen (164b/04) sèn (008b/05)
İlgi durumu	seniñ (0033a/07)
Belirtme durumu	seni (039a/09) sèni (015a/09)
Yönelme durumu	saña (009b/02)
Ayrılma durumu	sendin (020a/07)

3.4.1.3. 3. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 3. Teklik kişi zamiri ol'dur:

Yalın durum	ol (148a/01)
İlgi durumu	anı (155b/05)
Belirtme durumu	anı (015b/08)
Yönelme durumu	ağa (025a/04)
Bulunma durumu	anda (099b/10)
Ayrılma durumu	andın (072a/04)

3.4.1.4. 1. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Çokluk kişi zamiri *biz ~ bizler*'dir:

Yalın durum	biz (068b/04) bizlerge (031a/04)
İlgi durumu	bizi (144a/07) bizni (012b/05)
Belirtme durumu	bizni (052a/06) bizlerni (058b/06)
Yönelme durumu	bizge (028a/07) bizlerge (031a/04)
Ayrılma durumu	bizlerdin (090a/11)

3.4.1.5. 2. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde *siz* çokluk zamiri bazı yerlerde çokluk ifadesi olarak değil hitap noktasında bir saygı ifadesi olarak kullanılmıştır (bk. 011a/01, 046b/05). Metinde kullanılan 2. Çokluk kişi zamiri *siz ~ sizler* dir:

Yalın durum	siz (056b/10) sizler (145b/01)
İlgi durumu	sizi (151a/01) sizlerni (057a/11)

	sizniñ (026a/05)
Belirtme durumu	sizlerni (148b/01)
Yönelme durumu	sizge (014b/06) sizlerge (079b/03)

3.4.1.6. 3. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Çokluk kişi zamiri *olar ~ alar ~ anlar* dır:

Yalın durum	olar (149b/07) alar (127b/06) anlar (084a/02)
İlgi durumu	olarniñ (002a/10) anlariniñ (042b/06)
Belirtme durumu	olarını (006a/02) anlarını (068b/11)
Yönelme durumu	olarğa (079b/03) alarğa (142a/08) anlarğa (042a/10)
Ayrılma durumu	olardıñ (140b/11)

3.4.2. Dönüşlülük Zamiri

a. Eserde kullanılan dönüşlülük zamiri genel Türkçenin dönüşlülük zamiri olan *öz* sözcüğüdür:

Yalın durumu	öz (004a/08)
İyelik	özüm (044a/07) özi (045b/06) özleri (069b/08)
İlgi durumu	özümniñ (022a/05) öziniñ (013b/06) özleriniñ (080a/07)
Belirtme durumu	özümni (109a/11)

	özini (026a/10) özünü (059b/05)
Yönelme durumu	özümge (044b/01) özünge (039b/06) özünge (064a/02) özinge (077a/03) özige (015b/04)
Ayrılma durumu	özümdin (033a/01) özidin (120b/10)

b. Eserde Farsça kökenli *hod* sözcüğünün de dönüşlülük zamiri olarak kullanıldığı tespit edilmiştir:

hod (022/09)

3.4.3. Birliktelik Zamirleri

Eserde birliktelik ifade eden zamirler şunlardır:

bir biri (043a/08), biri birige (014a/10) ~ biri biriğe (116b/09), biri biriniğ (092b/07), birge (127a/09)

3.4.4. İşaret Zamirleri

a. *bu, bular*

Yalın durum	bu (145b/06) bular (133a/05) munlar (079b/09)
İlgi durumu	munığ (020a/06) munuğ (092a/02) bularnığ (136a/02)
Belirtme durumu	munı (067b/11) bularnı (043b/05)

Bulunma durumu	munda (012a/06)
Ayrılma durumu	mundın (025a/05)

b. ol, olar

Yalın durum	ol (134b/08)
İlgi durumu	anı (153b/02) olarını (114b/07)
Belirtme durumu	anı (020b/01) olarını (006a/02)
Yönelme durumu	ağa (037b/11) olarğa (115b/07)
Bulunma durumu	anda (058b/01)
Ayrılma durumu	andın (068a/07) anıydın (156b/10) olardın (074a/11)
Eşitlik durumu	ança (033b/09)

c. şol

şoldur (044a/01)

3.4.5. Soru Zamirleri

Eserde kullanılan soru zamirleri *kim*, *ne ~ nê* ve *ka* soru kökünden türemiş kelimelerden meydana gelmiştir:

a. kim

Yalın durum	kim (036b/08) kimler (145b/02)
İlgi durumu	kimni (121a/08)
Yönelme durumu	kime (157b/01) kimge (016b/09)
Ayrılma durumu	kimdin (011a/01)

b. *ne ~ n *

ne (013b/05) ~ n  (019a/07), ne turur (079b/05), nedin (012a/05) ~ n din (017b/05), netip (009b/05), ne   n (014a/08) ~ n    n (125b/05), neteg (019b/02), n  k [<n + e+ k] (097a/07), n   (026b/10) ~ ne  (041a/02), ne   (017a/08)

c. * a*

 a an (027b/08),  anı (034b/07),  ayda (115a/01),  ayu (132a/07)

3.4.6. Belirsizlik Zamirleri

Eserde kullanılan belirsizlik zamirleri hem T rk e kelimelerle hem de Arap a-Fars a alıntı kelimelerle olu turulmu tur:

3.4.6.1. T rk e Belirsizlik Zamirleri

a. *bar a*

bar a (11b/08), bar adın (037b/08), bar a a (079a/01), bar anı (113b/08), bar ası (062a/04)

b. *birer*

birer (027a/03)

c. *bir n  e ~ bir ne e ~ bir ne  *

bir n  e (030b/09), bir ne e (085a/10), bir ne   (145a/06)

 . *bir*

bir (163b/01), birindin (142a/05), biri e (115b/01), birini (076b/06), birini  (105b/11)

d. *telim*

telim (107b/04)

3.4.6.2. Farsça Belirsizlik Zamirleri

a. *ba'zı*

ba'zı (108b/04), ba'zını (108b/05), ba'zısı (122a/09)

b. *her* ile yapılanlar

her bir (130a/03), her biri (133b/01), her birini (060b/10), her biriniñ (129a/11), her neçe (095b/06), her kişige (159a/11), her kim (020b/01)

c. *hiç*

hiç aḥadī, (124a/05), hiç aḥadīniñ (130a/06), hiç kişi (120b/10), hiç biri (017b/04), hiç nêrse (035a/06), hiç nêrse (039b/04), hiç türlüğ (065a/06), hiç kişiniñ (069a/05)

ç. *fülân*

fülânınıñ (145b/06)

3.4.7. İlgi Zamirleri

Eserde kullanılan ilgi zamiri *kim*'dir:

kim (110b/05)

3.4.8. İddialı Zamirler

3.4.8.1. Çokluk Bildiren İddialı Zamirler

artuğ (119a/03)artuğluğu (060a/06), artuğrağ (117a/01), kp turur (155b/05), köprek (165b/10)

3.4.8.2. Azlık Bildiren İddialı Zamirler

azrağ (165b/10), ksk (119a/03), Őemmei (082b/06)

3.5. Sayılar

Eserde tespit edilen rakamlar genel itibariyle Türkçedir. Ancak, nadir olarak Arapça-Farsça kökenli rakamlar da kullanılmıştır:

3.5.1. Asıl Sayılar

Eserde tespit edilen asıl sayılar genelde sıfat olarak kullanılmıştır. Türkçe asıl sayılar basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Basit sayılar

bir (114a/09)

iki (121a/06)

 (146b/11)

tört (072a/07)

bŐ (097a/11)

altı (099b/02)

yėti (127b/04) ~ yeti (073a/06)

sekiz (083b/11)

toğuz (076b/02)

on (149b/04)

b. Birleşik sayılar

on iki (072b/02)

on beş (136b/04)

üç yüz on beş (141b/04)

miñ üç yüz (143b/01)

üç miñ (139a/03)

tört miñ (031a/06)

on miñ (139a/02)

on iki miñ (119b/02)

yüz miñ (026b/08)

yüz yigirme dört miñ (072b/10)

c. Farsça asıl sayılar

hezār (021b/07), yegāne (129b/04)

3.5.2. Kesir Bildiren Sayılar

Eserde kesir bildiren sayılara (binde bir, onda iki ...vs) rastlanmamıştır. Ancak bir bütünün parçası anlamında kullanılan Arapça kökenli *ķısm*, *cüzv*, *şülş* sözcükleri kesir ifadesi oluşturmuştur:

"şülş-i māln bereliķ kaytsun" (095b/05), *"kitābķa yā hadīške taķı ķıyās ve muhtāc bu uşul şülşeniķ biriķe"* (115a/10).

"Yene tört ķısm ķıldı; bir ķısmđın ķalemni, bir ķısmđın Levħni, bir ķısmđın uçmağnı yarattı; törtünķi ķısmnı ħavf maķāmıda on iki yıl turğuzup, ve ol ķısmnı tört pāre ķıldı" (072b/1-4).

"Andın soķ tört cüzv ķılıp, bir cüzvidin ‘aķlnı, bir cüzvidin ‘ilm u ħilmni, yene bir ķısmđın ‘işmet ve tevfiķni yaratıp, törtünķi cüzvni on iki miķ yıl maķām-ı ħayāda turğuzdı." (072b/6-9).

3.5.3. Sıralama Sayıları

Sıralama sayıları genelde sıra sayı sıfatı olarak kullanılan kelimelerdir. Türkçe kelimelerde /+nç// yapım eki getirilerek yapılır:

birinçi (004b/07)

ikinci (056a/11)

üçünçi (106b/03)

törtünçi (072a/10)

beşinçide (125a/07)

altınçıda (125a/08)

yetinçi (125b/02)

sekizinçi (085a/11)

onunçi (139a/09)

yigirme birinçi (004b/07)

Eserde Arapça kökenli *evvel* ve *aħir* kelimeleri de sıra sayı sıfatı olarak kullanılmıştır:

evvel (125a/04), aħir (086a/03)

Ayrıca gün isimlerinin sırasını belirtmek için kullanılan (haftanın birinci günü, ikinci günü ...vs) kalıplaşmış Farsça sayı isimleri de vardır:

dū-şenbe (080b/10), çehār-şenbe (143b/05), penç-şenbe (149b/03), se-şenbe (139a/08)

3.5.4. Çarpımsal Sayılar

Eserde çarpma (defa, kez, kere) sayıları Arapça sözcüklerle yapılır:

üç katla aytı (051a/02) yılda bir kerret (084b/07)

Bunun yanı sıra Türkçe bir sözcük olan *yolı* kelimesi de bu anlamda kullanılmıştır:

kāfirler bir yolı hamle kıldılar ėrse (140a/02-03)

3.5.5. Belirsiz Sayılar

Eserde kullanılan belirsizlik sayıları aynı zamanda belirsizlik sıfatları oluşturan kelimelerdir:

a. Türkçe belirsiz sayılar

asru (033b/05)

az (169b/10)

barça (023a/09)

bir neçe (085a/10),

bir neççe (079a/03)

ķamuğ (034b/08)

köp (030b/09)

neçe (158a/10)

tèlim (059b/03)

telim (107b/04)

üküş (170b/02)

b. Arapça-Farsça belirsiz sayılar

cemî'î (011a/05)

tamām (156a/01)

tamāmī (099b/02)

3.5.6. Sayı Bildiren Sözcükler

Eserde sayılarla birlikte kullanılan sözcüklerdir. Kendileri sayı olmadığı halde belli bir ölçüt ifade eden kelimelerdir:

a. *pāre*

tört pāre (072b/03)

b. *bölek*

bir bölek (081b/02)

c. *zerre*

bir zerre (022a/01)

d. *‘aded*

elṭāf u a‘ ṭāfinga ‘aded u iḥṣā yoḡ (100a/04)

3.6. Fiiller

İncelediğimiz eser fiiller noktasında çok zengin bir içeriğe sahiptir. Bu başlık altında fiiller kök, ek ve fiil çekimi gibi çeşitli kategorilerde tasnif edilmiştir:

3.6.1. Fiil kökleri

3.6.1.1. Kökteş Fiiller

Eserde hem isim olarak kullanılan hem de eylem belirten kökteş sözcükler mevcuttur:

Fiil

toķuş-urular (136a/01)

İsim

toķuş (086b/09)

3.6.1.2. Türkçe Temel Kökler

Eserde kullanılan Türkçe temel fiil kökleri şunlardır:

a. Ünsüz+Ünlü ile oluşan kökler

yè - (041b/07) ~ ye - (041b/01)

tè - (061a/03)

yu - (039b/08)

b. Ünlü+Ünsüz ile oluşan kökler

aç - (023b/07)

aķ - (017a/09)

al - (095b/07)

aş - (127a/09)

at - (021b/07)

ay - (012a/02)

az - (067b/02)

èn - (092b/05)

èr- (006a/08)

es - (168a/05) ~ ès - (011a/10)

èt - (119b/06)

iç - (118b/11)

öch - (023a/07)

ög - (111b/02)

öl - (097a/04)

öp - (078a/05)

ör - (108a/02)

uç - (054b/03)

uķ - (020b/01)

ük - (033a/03)

ün - (079a/05)

üz - (045b/06)

c. Ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

bağ - (091b/08)

bar - (086a/10)

bas - (094b/08)

ber - (142a/06)

bil - (032a/10)

bit - (016a/04)

bol - (006b/11)

kél - (007a/11)

kes - (094b/01) ~ kès - (094a/09)

ket - (047b/07) ~ kèt - (114b/07)

kiy - (150b/05)

ğon - (143b/06)

köç - (047b/07)

kül - (077b/07)

küy - (148a/05)

min - (047b/10)

sv - (132b/10) ~ sev - (144b/05) ~ sy - (016a/06)

sor - (095b/09)

sr - (022a/10)

tn - (024b/03)

toğ - (087b/11)

toy - (036a/03)

. nl+nsz+nsz ile oluşan kkler

art - (111a/08)

ayt - (028a/01)

elt - (168b/04)

d. nsz+nl+nsz+nsz ile oluşan kkler

đorđ - (086b/09)

srt - (081a/05)

e. nl+nsz+ünlü ile oluşan kökler

oğı - (012b/04) ~ oğu - (149a/11)

uyu - (071a/08)

f. nsz+ünlü+nsz+ünlü ile oluşan kökler

tanı - (122a/09)

yüri - (048a/01) ~ yürü - (033b/07)

g. Ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

ëşit - (100b/08)

ayır - (115b/02)

ınan - (102b/08)

unut - (032b/05)

h. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

buyur - (039b/02)

1. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz+ünlü ile oluşan kökler

buyru - (106a/07)

3.6.1.3. Yabancı Kökler

Eserde Arapça, Farsça ve Moğolca kökenli isimlerin sonuna Türkçe ekler getirilerek yabancı kökenli kelimelerin eylem bildirmeleri sağlanır:

arzûla - (038a/09) ~ ârzûla - (160b/01), cilavla - (036a/11), çerigle - (143a/10)

3.6.2. Fiillerin Oluşumu

Eserde yer alan fiiller isimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleriyle oluşur:

3.6.2.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

a. /+A-/

Geçişli ve geçişsiz fiiller türeten yapım ekidir:

meñzer [meñiz+e-] (081a/07), örtegey (006a/11), sanap (006a/11), tofrağ (120a/04) ~ toprağ [< topur+a-ğ] (098a/01), uçradı (145a/06) [< uçur+a-], öğretti (060b/05) [< ögür "hayvan sürüsü" +e-] (Tekin, 2004:372-373).

b. /+Ar-/

İsimlerden geçişsiz fiiller türeten ektir:

ağarur (118a/08), kararıp (118b/01)

c. /+At-/

sarığatmay [sarığ+at-may] (029b/11)

ç. /+dA-/

indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04), izdese (016b/09) ~ ister (163b/09), yastanursam (167a/11)

d. /+KAr-/

ğutğardı (101a/07), suğara turur (142a/04) [< suw+ğar]

e. /+I-/

berkiti (051b/02)

f. /+IK-/

birikmedi (087b/05)

g. /+IA-/

Yaygın kullanılan isimden fiil yapım ekidir:

añlamay (040b/08), avlamağa (023a/09), bağıladı (049b/02), başlap (084b/10), eyleliñ (040a/11), közlegenniñ (021b/01), sözlep (057a/07), tıñlayu bilmesler (085a/06), yıǵladı (125a/09)

h. /+IAn-/ [< +IA-n-]

Dönüşlü fiiller türeten ektir:

açıǵlanıp (095a/08), atlandı (145a/05), baǵlanǵan (101a/06)

ı. /+IAş-/ [< +IA-ş-]

Çoǵunlukla dönüşlü fiiller türeten ektir:

sözleşip (126a/02), étleşgen (132a/11)

i. /+r-/

ķayǵurmaǵıl (109a/06)

j. /+sA-/

İstek veya ihtiyaç bildiren yapım ekidir:

susamaǵay (118b/11)

3.6.2.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler

a. /-Ar-/

Geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

çıkarıp [< taş+ık-ar-] (106a/05), kaytarsa (162a/08), kètermek (116b/01)

b. /-DUr-/

Ek hem ettirgenlik hem de geçişlilik göreviyle kullanılmaktadır:

aştırur (017b/05), aldurup (138a/01), bildürgey (146a/05), èndürdük (049a/03), kèltürdi (005a/10), köndürür (090a/09), olturdılar (081a/10), öltürdi (094a/06), sındurup (143a/06), toldurdı (088a/06)

c. /-GUr-/ , /-KUr-/

yatştırurup (106a/03), bitkürüp (106b/06), yetkürdi (012b/01)

ç. /-GUz-/ , /-KUz-/

Geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

körgüzse (077b/08), olturguzup (106b/06), turgüzgey (067a/08), turguzdı (072b/06)

d. /-G-/

yarağ (033b/04)

e. /-(IU)I-/

Edilgen fiiller türeten yapım ekidir:

açıldı (082b/02), ayrılıp (097a/03), berilipdür (130a/08), bitilgen (150a/02), evirilüp (080a/07), eşitilür (080a/11), katılımıñ (030a/02), tayılıp (119a/11), yakılıp (027a/10), yıkılıp (079a/09)

Eserde düzensiz olarak yazılan birkaç örnek vardır:

yetelmes (046a/09), yazalması (076b/05)

f. /-(I/U)n-/

Dönüşlülük ve edilgenlik yapan ektir:

atlandı (145a/05), inanmağanlardın (102b/08), körünmedi (069a/06), oyan (047b/08), sağınıp (018b/04), sınmağ (150b/06), sığındı (007a/10)

g. /-(I/U)r-/

Ettirgenlik eki olmasının yanında geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

aşurdı (125a/04), ayırgıl (017a/10), eğirip (045b/06), kəcürüp (047b/03), keyürdi (109b/04), köçürüp (050a/04), tapşurup (139a/07), yaşurğıl (080b/08)

h. /-(I/U)ş-/

İşteşlik ve dönüşlülük bildiren yapım ekidir:

tileşür (128b/07), sözleşip (126a/02), etleşgen (132a/11), uruşkay (138a/04), yetişdi (130b/05)

ı. /-(I/U)t-/

Ettirgenlik yapım ekidir:

aytđıl (056b/09), aytsa (026a/11), oğısatıp (104a/06), yaruttı (068a/02), yrtgey (050a/04)

i. /-mA-/

Fiillerin olumsuzluk biimini yapan ektir:

aytmadı (076b/04), aytmadılar (152a/01), bolmağay (026a/03), ılmadım (047b/02)

j. /-y-/ [$\leq$ -d-]

Pekiştirme ekidir:

oymadılar (048b/06), toymas (036a/03)

3.6.3. Fiil ekimi

Fiil ekiminin meydana gelmesi iin fiillerin kök veya gövdelerine şekli, zamanı ve şahsı belirten ekim unsurlarının belli kurallar erevesinde eklenmesi şarttır. ekimli bir fiilin kök veya gövdesi, o kök veya gövdenin aldığı zaman ve şekil eki ile şahıs ekinin birlikte kullanılması gerekir. Trkede fiil ekimi iki ana başlıkta incelenir:

3.6.3.1. Basit ekim

Basit ekim; eylemi, şekli, zamanı ve şahsı tek bir fiil tabanına bağlı olup herhangi bir yardımcı fiil almayan fiil ekimidir. Trkede bu ekim bildirme (haber) kipleri ve tasarlama (dilek) kipleri olmak üzere iki ana başlıkta incelenir:

3.6.3.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Fillerin bildirdiği hareketin zamanını belirten kiplerdir. Bildirme kiplerini zaman ekleri meydana getirir. Eserde yer alan bildirme kipleri şunlardır:

3.6.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Eserde görülen geçmiş zaman eki */-DI/, /-DU/* dur:

Teklik 1. kişi	ay-dım (005b/04) ay-tım (017b/03) artur-dum (007b/03) kör-düm (060a/11) tüş-tüm (079b/09)
Teklik 2. kişi	bil-diñ (143a/03) kıl-diñ (076b/03) bol-duñ (129b/03) yürü-düñ (123b/10) tap-tıñ (126b/08)
Teklik 3. kişi	al-dı (095b/07) dê-di (047a/01) ayt-tı (057a/10) êşit-ti (141a/10)
Çokluk 1. kişi	azma-duğ (067b/02) kör-dük (105b/04) yet-tük (105b/04)
Çokluk 2. kişi	ayt-tıñız (046b/04) bolduñuz (014a/09) bol-duñuzlar (079b/03)
Çokluk 3. kişi	öltür-diler yetiş-diler (143b/04)

3.6.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Duyulan veya rivayet edilen geçmiş zaman olarak da bilinen öğrenilen geçmiş zaman ekleri şunlardır:

a. */-mIş/*

Eserde kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki */-mİş/*'tır. Ekin yazımı her zaman düz ünlüyledir:

Teklik 1. kişi	kör-miş men (046b/01)
Teklik 2. kişi	dê-miş sên (138b/08)
Teklik 3. kişi	öltür-miş (094a/11)
Çokluk 1. kişi	-
Çokluk 2. kişi	-
Çokluk 3. kişi	-

b. */-p/* + [şahıs eki], */(I/U)p(t/d)ur/* + [şahıs eki], */-p/* + turur/durur

Eserde Harezmi Türkçesinde kullanılan */-p/* + turur yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan */(I/U)p(t/d)ur/* + [şahıs eki] şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır. Ayrıca */-p/* zarf-fiil ekine doğrudan şahıs eki getirilerek oluşturulan geçmiş zaman ifadeleri de mevcuttur:

Teklik 1. kişi	tap-updur men (163a/01) ayt-ıp turur mên (010b/07)
Teklik 2. kişi	unut-up sên (032b/05) tap-ıpdur sên (048a/03) kıl-ıp turur sên (010b/04)
Teklik 3. kişi	kıl-ıpdur (131a/05) bol-up durur (040a/04) ayt-ıp turur (046b/08) kêltür-üptür (137a/10)
Çokluk 1. kişi	bağla-p turur biz (144a/11) kıl-ıp turur miz (087b/07)
Çokluk 2. kişi	Ø
Çokluk 3. kişi	açık-ıp tururlar 134a/04 tile-pdürler (106b/08)

Eserde az sayıda olmak üzere *tur-* yardımcı fiili yerine *ér-/er-* fiilinin de kullanıldığı örnekler mevcuttur:

kêltürüp êrdiler (005a/06), yâd kılmıp êrdi (101b/06)

Ayrıca *tur-* yardımcı fiili ile *ér-/er-* fiilinin birlikte kullanıldığı farklı bir örnekte tespit edilmiştir:

susap (7) turup erdim

c. /-GAN/ + turur

Eserde sıfat-fiil eki olan /-GAN/ bir örnekte öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılmıştır:

bolğan turur (074a/10)

3.6.3.1.3. Geniş Zaman

Eserde geniş zaman eki olarak /-t/, /-At/, /-Ut/ ~ /-yUt/ ekleri kullanılmıştır. Bu ek geniş zamanın yanında şimdiki zaman ifadesi de taşır:

Teklik 1. kişi	yıgla-r men (125b/01) qorq-ar mên (027a/03) ayt-ur men (064b/07)
Teklik 2. kişi	yıgla-r sên (125a/10) qac-ar sên (146a/09) körme-yür sên (157a/10) yigla-yur sen (019a/03)
Teklik 3. kişi	oşsa-r (038a/05) oqı-r (020b/01) sat-ar (021b/08) al-ur (056a/04) dê-yür (050b/06)
Çokluk 1. kişi	kir-er biz (144a/04)

	sev-er biz (144b/05) bar-ur biz (144a/03)
Çokluk 2. kişi	tile-r siz (010b/05) kıl-ur siz (153a/07)
Çokluk 3. kişi	oğşa-rlar (136a/02) yetkür-ürler (075a/01) koy-arlar (090b/02) ayt-urlar (089b/10)

Eserde geniş zaman eki */-Ar/* eklendiği bir fiilde şahıs zamiri yerine */(1)m/* şahıs ekinin eklendiği tespit edilmiştir. Kelime, zamirin ekleşmesiyle "*korğ-ar-ım*" (062b/08) şeklinde yazılmıştır. Eserin 1758/1759 tarihinde istinsah edildiği göz önünde bulundurulduğunda bunun bir müstensih hatası olduğu düşünülmektedir.

Geniş zamanın olumsuzluk eki */-mAs/*'tır.

Teklik 1. kişi	aç-mas men (025a/08) bil-mes men (120b/07) kör-mes men (026b/03)
Teklik 2. kişi	ayt-mas sèn (032b/10) kör-mes sèn (146a/11)
Teklik 3. kişi	ëşit-mes (029b/01) kutul-mas (023a/02)
Çokluk 1. kişi	bol-mas biz (139b/10)
Çokluk 2. kişi	yetel-mes siz (046a/09)
Çokluk 3. kişi	bil-mesler (071a/07) kıl-maslar (085a/07) koy-maslar (036b/01)

Eserde geniş zamanın olumsuzu bazı çekimlerde Oğuzcanın etkisiyle */-mAn/* biçiminde kullanılmıştır:

bil-men (012a/04), tap-man (009a/10)

Ayrıca bir sözcüğün çokluk 1. kişi geniş zamanın olumsuzluk şekli şöyle çekimlenmiştir:

bilmes-imiz (084a/11)

3.6.3.1.4. Şimdiki Zaman

Eserde yer alan şimdiki zaman şekli, /-A/ zarf-fiil ekinin *tur* - yardımcı fiilinin geniş zamanı olan *turur* ile birlikte oluşturdukları şekildir(Gökçe, 2013:200-220). Ayrıca /-A/ zarf-fiil ekinin Eski Türkçede de kullanılan *yürü* - [*yorı* - ~ *yoru* -] fiiliyle birlikte *ér* - yardımcı fiilini alarak kullanılmasıyla da oluşan örnekler mevcuttur. Eserde tespit edilen şimdiki zaman örnekleri şu şekildedir:

a. -*AdUr*+ [şahıs zamiri], -*A* + *turur*+ [şahıs zamiri]

én-edür (146a/04), kêt-edür (152b/06), kél-e turur (146b/03), suğar-a turur (142a/04), sür-e tururlar (089b/11)

b. -*A* + *yürü* - [*yorı* - ~ *yoru* -] + [şahıs zamiri]

öre yürürler érdiler (102a/06)

Eserde şimdiki zamanın olumsuzu -*mAy*+ *turur*+ [şahıs zamiri] ile yapılır:

çal-may turur (138a/03), kı1-may turur (075a/06)

3.6.3.1.5. Gelecek Zaman

Eserde asıl gelecek zaman eki /-*GAy*/, /-*KAy*/’dır:

Teklik 1. kişi	yan-ğay mèn (125b/07) kör-gey men (027a/02)
Teklik 2. kişi	bol-ğay sèn (152a/10)

	kör-gey sên (028b/05) yür-gey sên (052b/10)
Teklik 3. kişi	ağ-ğay (118b/09) uç-ğay (108a/05) yetiş-gey (061a/10)
Çokluk 1. kişi	ğal-ğay biz (153a/04) tüşür-gey biz (150b/11)
Çokluk 2. kişi	ğıl-ğay mu siz (120b/07)
Çokluk 3. kişi	turguz-ğaylar (119b/09)

Eserde gelecek zaman olumsuzluğu /-mA/ ile yapılır:

bol-ma-ğay men (044b/05), anla-ma-ğay (018a/07), tap-ma-ğaylar (064b/01)

Eserde Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman /-isar/ ekinin geçtiği iki örnek mevcuttur. Bu kullanım dikkat çekici bir özelliktir. Bunun nedeni olarak da eserin istinsah edildiği dönem ve müstensih tasarrufları gibi çeşitli sebepler gösterilebilir:

İremge kirip andağı emvâldın al-ısar (114a/10), medâyinni Sāsândın soñ melik bolğan sekizinçi Kısradın al-ısarlar (085b/01)

3.6.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama (dilek) kiplerinde zaman ifadesi yerine geleceğe ait emir, şart, istek ve gereklilik vardır. Eserde kullanılan tasarlama (dilek) kipleri şunlardır:

3.6.3.2.1. Emir Kipi

Eserde kullanılan emir kipi ekleri şu şekilde kullanılmaktadır:

Teklik 1. kişi	ayt-ayın (066b/11) ğeltür-eyin (104b/05) bol-ayım (135b/03)
-----------------------	---

Teklik 2. kişi	oyan (047b/08) asra (126b/05) sağla-ęıl (096b/02) al-ęıl (086a/07) körgüz-ęil (102a/11)
Teklik 3. kişi	sağla-sun (007b/06) kél-sün (012b/08) ęalma-sın (022a/05)
Çokluk 1. kişi	ber-eliğ (095b/05)
Çokluk 2. kişi	kél-iğ 154a/03 al-iğ (081b/01) kél-ięiz (105a/10) çık-ığlar (142b/02)
Çokluk 3. kişi	kéltür-sünler (054a/06) ęıl-sunlar (054a/06)

Eserde bir örnekte gelecek zaman eki teklik 2. kişi emir kipinde kullanılmıştır:

Teğriniğ rağmetindin yırağ bol-ęay sên (152a/11)

Eserde emir kipinin olumsuzluk şekli /-mA/ ile yapılır:

sağın-ma (066b/03), tile-me (034a/02), tın-ma-yın (017b/05), ęal-ma-sın (022a/05), ayır-ma-sun (015a/09), öksül-me-sün (035a/01), bol-ma-ığ (045b/05)

3.6.3.2.2. şart Kipi

Eserde kullanılan genel şart kipi eki /-sA/'dır.

Teklik 1. kişi	yan-sam (125b/09) dê-sem (164b/05)
Teklik 2. kişi	sür-seğ (008b/06) al-sağ (033b/02)
Teklik 3. kişi	sür-se (022a/10) ęayt-sa (026a/11)

Çokluk 1. kişi	kıl-sağ (148b/03) al-sağ (152b/08)
Çokluk 2. kişi	tile-señler (106b/10) kör-siñiz (152b/05-07) bol-siñiz (056b/10-11)
Çokluk 3. kişi	tile-seler (063b/10) tokuş-salar (134b/05)

Eserde çokluk 2. şahıs şart çekimi */-sİñIz/* ekiyle yapılmıştır. Eseri incelerken bunun bir istinsah hatası veya başka bir nedene bağlı yanlış yazım olduğunu düşünmüştük. Fakat eserin bütününde yer alan çokluk 2. şahıs şart çekimi bu ekle yapılmıştır. Bu da bunun bir yazım hatası olmadığını göstermektedir. Metinde böyle bir kullanımın bulunması ilgi çekicidir:

körsiñiz (152b/05-07), bolsiñiz (056b/10-11)

Ayrıca eserde bir kelimedeki çokluk 2. şahıs şart eki olarak */-señler/* şekli kullanılmıştır:

tileseñler (106b/10)

Eserde şart kipinin olumsuzluk şekli */-mA/* ile yapılıdır:

bol-masam (159b/07), kayğur-masañ (048a/02), bil-meseñ (033b/07), tüzül-mese (111a/08)

3.6.3.2.3. İstek Kipi

Eserde gelecek zaman ekinin bir varyantı olan */-GA/* eki istek kipi olarak kullanılmıştır:

Teklik 1. kişi	al-ġa mēn (009b/05)
Teklik 2. kişi	ķıl-ġa sēn (066b/04)
Teklik 3. kişi	ķılma-ġa (171a/02)
Çokluk 1. kişi	-
Çokluk 2. kişi	-
Çokluk 3. kişi	-

Eserde istek kipinin olumsuzluk şekli /-mA/ ile yapılır:

ķılma-ġa (171a/02)

3.6.3.2.4. Gereklilik

Eserde umumi gereklilik kipi *kerek* sözcüğüyle yapılır. *kerek* sözcüğüyle yapılan gereklilik kipi şekilleri şunlardır:

a. *kerek*

‘ıřķ közlegenniġ közi bī-ġvāb kerek (021b/01), dost sırrın kızlegenniġ cigeri ġayret otında kebāb kerek (021b/02)

b. -mAK *kerek*

bu ayetdin isti‘āde ķılmaķ kerek (056b/07)

c. -sA *kerek*

Belī ařār-ı heybetdin tecellī ķılmıřında ġaķķ

ġarīb ērnes tezākır bolsa kerek Tūr-i Sīnāġa (132b/04-05)

d. *kerek* + sA

Bu çekim *kerek* sözcüğünden sonra +sA eki alan bir fiille birlikte kullanılır. Genellikle bu fiil *bol* - asli filidir. Bazen de *kerek* sözcüğüyle fiil arasına başka sözcüklerde girebilmektedir:

ol kişi bu ér kerek bolsa (114b/01), kerek bolsa saña Hakkınñ beğası (166a/08), kerek kim hâlâ bu vâdî kenâresinde bolsalar (145a/09)

3.6.3.2. Birleşik Çekim

Fiillerin birleşik çekimi üç şekilde incelenir:

3.6.3.2.1. Hikaye Birleşik Çekimi

Hikaye birleşik çekimi *e-*, *er-* ~ *êr-* ek fiillerinin görülen geçmiş zamanda çekimlenmesiyle oluşur:

3.6.3.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

-p e/ê(r)di + [şahıs eki], *-p turur e/êrdi* + [şahıs eki]

susap turup êrdim (081a/07), kılnıp êrdi (101b/06), kılıp êdim (012a/04), kılıp turur êrdi (010a/11), bolup turur êrdiler (079a/03), yep turur êrdi (098b/01), bağıp turur êrdim (106a/04)

3.6.3.2.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikayesi

/-D(I/U)/ + [şahıs eki] + *êrdi*

kıldım êrdi (145b/09), çıktı êrdi (093b/04)

3.6.3.2.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi

/-r/, /-Ar/, /-Ur/ + êrd(i/ü) + [şahıs eki]

korçar êrdim (120a/03), tiler êrdiñ (011a/07), çıkar êrdi (097a/01), kaçar êrdiler (093a/07), saqlar êrdi (103a/08), oturur êrdiler (107a/11), tıñlar êrdük (090a/10)

Eserde çokluk 3. şahsın geniş zaman hikayesinde şahıs eki bazen zaman ekinden hemen sonra gelebilmektedir:

yürürler êrdiler (102a/06), êndiler êrdi (092b/05)

Eserde geniş zaman hikayesi olumsuzluk şekli */-mAs/* ile yapılır:

kılmas êrdim (094b/05), aqturmas êrdiñ (018b/03), kaçmas êrdiñ (023b/05), êrmes êrdi (087a/01)

3.6.3.2.1.4. Şimdiki Zamanın Hikayesi

/-A/ + yürür + êrdi + [şahıs eki]

öre yürürler êrdiler (102a/06)

3.6.3.2.1.5. Gelecek Zamanın Zikayesi

/-GAy/ ~ /-KAy/ + ê(r)di + [şahıs eki]

kılğay êrdim (120a/04), buzulğay êrdi (108a/06), uçğay êrdi (108a/05), örtegey êrdi (006a/11), tirilgey êrdi (067b/01), kılğay êdiler (092a/07)

Eserde gelecek zaman hikayesi olumsuzluk şekli */-mA/* ile yapılır:

uçramağay êrdim (120a/05), yaratmağay êrdim (054a/08), kélmegey êrdi (053b/06)

3.6.3.2.1.6. Şartın Hikayesi

/-sA/ +  (r)di + [şahıs eki]

bolmasa  rdi (054a/07), bolsa  rdi (061a/06)

Eserde şartın hikayesi olumsuzluk Şekli */-mA/* ile yapılır:

bolmasa  rdi (020b/02), bolmasa  di (092a/04)

3.6.3.2.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Eserde bu çekim Şekli geniş zamanın rivayetinde tespit edilmiştir:

3.6.3.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

/-At/ +  rmiş + [şahıs eki]

 ler  rmiş (097a/07)

3.6.3.2.3. Şart Birleşik Çekimi

Eserde bu çekim g r len ge miş zamanın şart çekiminde tespit edilmiştir:

3.6.3.2.3.1. G r len Ge miş Zamanın Şartı

/-D(I/U)/ + [şahıs eki] +  rse

 ıldım  rse (005b/09), taptıŋ  rse (126b/08), taptı  rse (046a/03), k rdi  rse (070a/03),
boldı  rse (080b/10), boldılar  rse (086b/020), k r ştiler  rse (146a/01)

Eserde g r len ge miş zaman şartı olumsuzluk Şekli */-mA/* ile yapılır:

bermediŋ  rse (044a/02),  almadı  rse (020b/07)

3.6.3.3. Fiillerde Soru

Eserde kullanılan fiillerde soru *-mU* ekiyle yapılır. Çekimlenen fiilden hem önce hem de sonra gelerek soru ifadesi sağlar:

tafğay mu siz (105a/11), sağınmadıñ mu (137a/11), bolğay mu (170b/05), rāzī bolur mu (014a/06), bolmadı mu nāzil (034b/10), mu‘ teber bolğay mu (042b/08), nesīmī kēldi mü (016b/04), körgey mü men (025a/01), kördüñ mü (039a/11), haber bilür mü sēn (015a/10)

3.6.3.4. Ek-Fiiller

Eserde tespit edilen ek-fiiller Türkçenin asıl yardımcı fiilleri olan *êr- ~ ê-* ve *tur-*’dur.

3.6.3.4.1. *êr- ~ ê-*

a. *êr- ~ ê-* + zarf-fiil

yok êr-ken (163a/06), bar êr-ken (017b/11)

a. *êr- ~ ê-* + sıfat-fiil

nişānesi êr-dükin (103b/01)

c. Geniş Zamanın Olumsuzu

Eserde "değil" anlamında kullanılan geniş zaman olumsuzu *ê-mes ~ êr-mes* ek-fiilidir:

ğarīb ê-mes (099b/07), müttehim êr-mes (100a/09), revā êr-mes (100b/03), maşlaḫat êr-mes (108b/10), ḫācet êr-mes (111a/10)

d. Ek-fiil+şart

bar erte (071b/02)

3.6.3.4.2. turur ~ durur, -dUr

çerāġı durur (080a/05), telmiḥ durur (054a/01), mevşūfdur (054b/10), tevdi' dūr (056a/09), Muḥammed turur (056b/10), mezkūr turur (058b/01), yoġ turur (066b/10)

3.6.3.5. Birleşik Fiiller

Eserdeki mevcut birleşik fiiller iki biçimde incelenir:

3.6.3.5.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Eserde asıl fiil ve yardımcı fiilin birbirine bağlanmasıyla oluşan birleşik fiil türüdür. Metinde iki fiilden oluşan birleşik fiillerin kılınışsal tasnifi şöyledir:

3.6.3.5.1.1. Yeterlik Kılınışı

Eserde asli yeterlik fiili Oġuz Türkçesinde de kullanılan *bil-* yardımcı fiili ile oluşur. Asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

muḳāvemet kıla bilsün (027b/09), iḥtirām kıla bilmen (035b/08), idrāk kıla bilmediler (151a/07), köz köre bilgey (070a/05), aṅlayu bilmes (069a/11), söz tıṅlayu bilmesler (085a/06), saġlayu bilmen (025a/10)

Ayrıca Klasik Çaġataycada kullanılan *al-* fiiliyle oluşturulan bir örnek tespit edilmiştir:

bir köre alman (025a/05)

3.6.3.5.1.2. Süreklilik Kılınışı

Eserde süreklilik fiili hem *başla-* yardımcı fiili hem de Klasik Çağatay Türkçesinde de kullanılan *tur-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır. Eserde asıl fiile *-A* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

tağka mine başladılar (153a/01), süre tururlar (089b/11), fahr kıla turğan (130a/04), suğara turur (142a/04)

3.6.3.5.1.3. Yarar/Fayda Kılınışı

Eserde ana fiilde ifade edilen eylemin öznenin yararına atıfta bulunan yarar kılınışı anlamı *ber-* yardımcı fiiliyle yapılır. Bu kılınış türü asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır (Gökçe, 2013:87-102):

ıda berdi (026b/05), kıoya berkil (110a/03), aytu bergen (049b/07)

Ayrıca bu fiil, metinde yer alan bir mısradaki karmaşık bir şekilde kullanılmıştır. Metinde alışılmış kullanımın dışında *asıl fiil + -sA + ber -* şeklindeki art arda, sıralı (parataktik) bir dizim oluşturmuştur (Gökçe, 2013:59-64):

sunı taşursa berse edi otdın necât (088a/10)

3.6.3.5.1.4. Tecrübe/Deneme Kılınışı

Metinde *kör-* fiili ana fiildeki eylemin tecrübe edilmesi denenmesi anlamında yarar kılınışı şeklinde adlandırılan bir kullanım da sergilemektedir (Gökçe, 2015:59-76):

toya körseñ (037b/08)

3.6.3.5.2. Bir İsim ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Birbirinden bağımsız bir isim ve bir fiilin kendi anlamlarından sıyrılıp bir araya gelerek yeni anlamlar oluşturmasıdır. Deyimsel anlamlar oluşturan birleşmede yardımcı fiil olan unsur esas anlamını kaybeder. Bu birleşik fiiller iki başlık altında incelenecektir:

3.6.3.5.2.1. Birleşik Fiil Oluşturan Başlıca Yardımcı Fiiller

Eserde birleşik fiil oluşturan başlıca yardımcı fiiller şunlardır:

a. *bas-*

ayağ bas- (124b/10), kadem bas- (059b/08)

b. *ber-*

meded ber- (148b/02), murād ber- (167a/07), mühlet ber- (038a/05), necāt ber- (098b/09), nuşret ber- (132a/07)

c. *bol-*

pāre bol- (067a/09), perīşān bol- (156b/10), peydā bol- (082a/04), pīr bol- (047a/01), pişmān bol- (151b/01)

ç. *çek-*

meşakkāt çek- (049a/02), ^ç azāb çek- (118a/10), leşker çek- (134b/09)

d. *et- ~ êt-*

şerrh et- (062b/08) ~ şerh êt- (005b/08), şükr et- (032b/10), beyān et- (006a/02), cem^ç êt (060b/11), da^ç vā êt (017a/08)

e. eyle-

men^c eyle- (040a/11), naşīhat eyle- (029b/01)

f. keltür- ~ keltür-

penāh keltür- (162a/07), yüz keltür- (033a/09), ĩmān keltür- (141a/01), İslām keltür- (158a/02), söz keltür- (115b/10)

g. kör-

tüş kör- (084a/08), vācib kör- (006a/04), hālī kör- (018b/08), maşlahat kör- (026b/03), revā kör- (027a/02)

h. kııl-

‘arz kııl- (052a/05), ‘azīmet kııl- (141b/05), azmāyiş kııl- (068a/06), hārām kııl- (022a/04), hārc kııl- (031a/01)

ı. koy-

ķadem koy- (026a/09), ķafāda koy- (145a/02), vedī‘at koy- (073b/11), bāķī koy- (115a/06)

ı. sal-

ķorķu sal- (132a/08), ķulağ sal- (034a/03), yıraķ sal- (162b/01), hūtırğa sal- (016a/10), kölege sal- (078a/10)

j. tap- ~ taf-

murād tap- (110b/08), mühlet tap- (038b/07), nuşret tap- (157a/11), orun tap- (046a/03)
~ orun taf- (005a/04), revāc tap- (111b/03), zafer taf- (147a/04), fenā taf- (126a/05)

k. tart-

‘inān tart- (128b/09), yamanlıķa tart- (037b/11)

l. tut-

yol tut- (036a/03), bāk tut- (102b/08), beyān tut- (090a/06), buyruğ tut- (048b/05), cihān
tut- (111b/01), dost tut- (056a/10)

m. ur-

şu‘ le ur- (090a/02), zaħm ur- (094a/06)

n. ye-

ħasret ye- (133a/02)

3.6.3.5.2.2. Birleşik Fiil Oluşturan Kelimelerin Köken Yönünden İncelenmesi

İncelediğimiz eser birleşik fiil yönünden son derece zengin bir içeriğe sahiptir. Hem Türkçe kelimelerle hem de Arapça ve Farsça alıntı kelimelerle oluşturulmuş birleşik fiiller yönünden geniş bir envantere sahiptir. Eserde bir araya gelip birleşik fiil oluşturan sözcüklerin köken bakımından tasnifi şöyledir:

a. T.+T. Yapılı birleşik fiiller

yıraķ ket- (106a/07), yıraķ sal- (162b/01), satığ alığ kıl- (088b/08), ıda ber- (026b/05),
söz kēltür- (115b/10)

b. Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

sürūd ayt- (148b/11), āgah bol- (033b/05), amāde bol- (026b/07), fāş bol- (149b/03), namāz oқы- (127a/08)

c. Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

nażar sal- (051b/07), vedī^ç at koy- (073b/11), vüzü kıł- (010a/06), fenā taf- (126a/05), ıadēm bas- (059b/08)

ç. T.+Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

bir nefş kör- (059b/05), köñülde rāhat ıal- (022a/08), öz ıelālıdın ayrı- (043b/07)

d. T.+Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

özđin bī-nişān bol- (126b/08), bir pulğa al- (021b/01), köñülge cān kēl- (077b/09), bađlanđan murādın yış- (111a/05)

e. Ar.+Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

enīs ü hem-dem bol- (031b/03), ğam-ġin kıł- (088b/03), ıaber-dār bol- (026a/04), muşibetzedē bol- (148a/02), ‘ahd şikeste bol- (161a/10)

f. Far.+Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

bağrı kebāb bol- (021b/11), bedraıa-i ıariķ bol- (128a/11), cān-ı fānīdin kēç- (059b/06)

3.7. İsim-Fiiller

Eserde isim-fiil eki olarak tespit edilen bir ek mevcuttur. İsim-fiil olarak kullanılan ekler kendilerinden sonra çekim eki alabilirler:

a. /-mAK/

almak (161a/02), aymak (021b/03) ~ aytmak (159a/07), tayılmak (162a/05), kazgurmak (088a/01), korkutmak (091a/06), kormek (026b/03), bermek (116b/09), ketmek (071a/07), bilmek (103b/08), oImeki (159b/04), kelturmekdin (115b/10), yetkurmekde (163a/05), almakga (153b/01), kılmaqdın (039a/03), bolmaqnı (133b/03)

Eserde kullanılan /-mAK/ eki kendisinden sonra isim yapan /-IKK/ ekini alarak genişler:

bilmeklik (082b/08)

3.8. Sıfat-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine gelerek sıfatlaştıran eklerdir. Bu ekler kendilerinden sonra çekim eklerini alabilirler:

a. /-Ar/, /-(IU)r/

Geniş zamanı ifade eden sıfat-fiil ekidir. Bu ek, iyelik eklerinin yanında bazı hal eklerini de alabilmektedir:

kélürin (121a/04), çıkarında (093b/02), berürin (029b/08), toğarydın (088a/09), kılurğa (051a/07)

b. /-esü/

Oğuz ve Kıpçak sahasında /-ası/-esi/ şeklinde kullanılan bu ekin eserde geçmesi dikkat çekici önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır:

ötesü kollarınığ (110b/03), minesü derece-i bākī (128a/08)

c. /-(G)An/, /-(K)An/

Umumî geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Zaman zaman geçmiş zaman ifadesi olarak da kullanılır. Hem sıfat yapma hem de isim yapma işleviyle kullanılabilir. Kendisinden sonra durum eklerini alarak zarf-fiiller oluşturabilir:

uyuklağan (070a/11), yaratğan (070b/04) ~ yaratқан (072a/01), ayıtқан (074a/06), körüngen (077a/10), ölgen (077b/09), bolmağanlarğa (069b/07), keltürmegenger (158a/02), aqırğan (018a/02)

Eserde bu ekin Oğuz Türkçesinin etkisiyle bazı örneklerde /-An/ biçimiyle kullanıldığı tespit edilmiştir:

têgen (020a/03), çeken (033a/04), ênenin (092b/04)

ç. /-GUçI/, /-KUçI/

Bu ek, /-GU/ sıfat-fiil eki ile /+çI/ isimden isim yapma ekinin birleşmesiyle oluşur. Ek hem fiillerden kalıcı isimler (bk. fiilden isim yapan ekler) hem de sıfat-fiiller türetir:

boğuzluğuçı (033b/01), kılğuçı (022b/02), bergüçi (095b/10), yaratkuçı (063a/08)

d. /-mAs/

Geniş zaman olumsuzluk ekidir. Eserde bir örnekte tespit edilmiştir:

tutmas kolu ayağına (010a/02)

/-mAs/ sıfat-fiil eki kendisinden sonra /+IIG/ ~ /+IIK/ yapım ekini alarak da kullanılır:

tutmasıġ (055b/05)

Eserde bir sözcükte */-mAs/* eki Oġuz Türkçesinin etkisiyle */-mAz/* şeklinde kullanılmış ve kendisinden sonra */+IK/* ekini alarak sıfat-fiil oluşturmuştur:

aldurmazlık (138a/03)

e. */-mIş/*

Geçmiş zaman ifadesi içeren sıfat-fiil ekidir:

ķılmıřım (095a/06), çekilmiş (119a/05), yazılmış (161b/09), sanķılmı (132a/02), asılmış (132a/03)

3.9. Zarf-Fiiller

Eklendikleri fiil kök veya gövdesine zarf görevi katan eklerdir. Zarf-fiillerin bir bölümü sıfat-fiil eki olarak birleşik zarf-fiil ekleri oluşturur. Eserde Harezmi Türkçesinde de görülen */-DI/ + erse* yapısının zarf-fiil olarak kullanıldıġı örnekler de tespit edilmiştir. Metinde kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

a. */-A/, /-yU/*

ķıla (105a/09), yaza (102b/05), yıġlayu (014b/03), dēyü (034b/09), izdeyü (047b/09), tileyü (004a/09)

b. */-ArdA/, /-UrdA/*

/-ArdA/ ve */-UrdA/* ekleri */-Ur/* sıfat-fiil ekiyle */-dA/* bulunma ekinin birleşmesiyle meydana gelen zarf-fiil ekleridir:

közerde (034a/10), keğerde (121a/02), sorarda (033b/11), ęolarda (164b/05), ayturda (114a/11), oynarda (105b/01)

c. /-DII/ + ęerse

Eserde, görülen geçmiş zaman eki ile ek-fiilin şart çekiminden oluşmuş yapının bir araya gelip kullanıldıkları fiile *-inca* anlamı veren zarf-fiil ekidir:

ķaurdı ęerse (152b/10), boldı ęerse (004b/03), oķıdı ęerse (012b/04), ęndrdi ęerse (094a/02), attı ęerse (097b/11), ıķtı ęerse (151a/11)

. /-GA/, /-KAÇ/

Eserde, kullanıldıkları fiile *-inca/-ince* anlamı veren zarf-fiil ekidir:

oyęanga (147a/10), ķılęa (102b/02), ęřitge (026b/07), kėtge (143a/02), aytķa (052b/02),

Eserde son harfi /K/ olan fiil köklerine bu ek eklendiğinde aynı veya benzer sesler yan yana gelir, ortaya çıkan ses tekrarları kakofoniye sebep olarak bu seslerden bir tanesini düşürür:

ıķa (084b/09) [< ık-ķa]

d. /-GAIII/

Eklendiği fiile *-mak için* anlamı katan zarf-fiil ekidir:

ķılęalı (169b/04), aytęalı (148b/11)

e. /-GAndA/, /-KAndA/

Sıfat-fiil eki */-GAn/ ~ /-KAn/* ile bulunma durum eki */+dA/*'nın birleşmesiyle oluşan zarf-fiil ekidir. Eklendiği fiile *-ınca/-ince* anlamı veren ektir. *ér-* ek fiiliyle kullanıldığında *iken* anlamını verir:

turuşğanda (087a/06), bolğanda (097b/02), uyuşğanda (099a/07), başğanda (053a/04), uçğanda (054b/03), toğğanda (075a/03), küçük êrkende (103a/09), kêlğende (118b/02), ölçegende (121a/01), kêlğende (121a/03)

f. /-GAndIn/ + (soğ)

Sıfat-fiil eki */-GAn/* ile ayrılma durumu eki */+dIn/*'nin birleşmesiyle oluşan ektir.

oğğandın soğ (127a/08), bolğandın soğ (037a/09), kılğandın soğ (064a/06), kêlğendin soğ (090a/05), bergendin soğ (091a/07)

Bu ek bazı kullanımlarında araya iyelik eki almıştır:

barğanıda (103a/10), kaytğanıda (152a/04), oğğanıda (11a/09)

g. /-GUñal, /-KUñal

Fiilden isim yapım eki */-GUN/* ile eşitlik eki */+çA/*'nın birleşmesiyle oluşan ektir:

bolğunça (084a/02), bolmağunça (028b/06), kılğunça (030b/09), toyğunça (041b/01), çıkunça (098a/11), açğunça (082a/02)

h. /-(I/U)bAn/

kılıban (061a/11), koyuban (102b/10)

1. /-ken/

Yalnızca *ér-* yardımcı fiiliyle kullanılan zarf-fiil ekidir:

erken (163a/06)

i. /-mAy/

/-mA/ olumsuzluk eki ile /-y/ gerundium ekinden oluşan zarf-fiil ekidir.

Olumsuzluk ifadesi taşıyan ektir:

tınmay (024b/03), çekmey (118b/05), ayamay (101b/09)

j. /-mAyIn/

Eklendiği fiile *-madan/-meden* anlamı katan zarf-fiil ekidir:

tınmayın (017b/05), bilmeyin (121a/04)

k. /-p/, /-(U)p/

oқыp (148b/11), indep (012b/03), saqlap (035b/07), bitip (011b/03), қатıp (106a/09), yafıp (012b/10), kesip (094b/01), buzup (086a/11), қонup (143b/06), көчүp (143b/09), көчүрүp (050a/04)

3.10. Zarflar

Fiilleri miktar, yer-yön, durum, zaman ve nitelik-nicelik gibi yönlerden niteleyen isim soylu sözcüklerdir. Zarflar birleşik kelimeler ve yapım eki alan sözcüklerden oluşur. Eserde tespit edilen zarf türleri şunlardır:

3.10.1 Yer-Yön Zarfları

Fiilin yönünü ifade eden ve gösteren sözcüklerdir. Eserde geçen yer-yön zarfları şunlardır:

ilgeri (094a/01), karşı (010b/01), munda (106b/09), öte (097a/01), taşkari (026a/09), yırak (106a/07), üze (156a/11), yokkari (153a/01)

3.10.2. Zaman Zarfları

Fiilin gerçekleştiği zamanla ilgili bilgi veren sözcüklerdir. Eserde hem Türkçe hem de Arapça-Farsça zaman zarfı belirten çok sayıda sözcük mevcuttur:

3.10.2.1. Türkçe Zaman Zarfları

burun (081a/02), burunrak (097a/11), ilgeri (031a/06), keç (033a/11), kège (083b/09), keyin (151b/04), soñ (011b/11), soñra (063b/02), kün (079a/11), tün (022a/07), tañla (118a/02), tañlası (150a/07), yine (150b/03), yıl (031a/06)

3.10.2.2. Arapça-Farsça Zaman Zarfları

evvel (072a/01), dāyim (157b/04), bir dem (147a/09), bir laħza (076b/05), dem-be-dem (016a/05), hemīşe (051a/06), henüz (056b/04), şabāħ (010a/07)

3.10.3. Miktar Zarfları

Fiilleri miktar (azlık-çokluk) yönünden bildiren nicelik zarflardır. Fiile sorulan "ne kadar?" sorusuna cevap verirler. Eserde tespit edilen miktar zarfı örnekleri şunlardır:

artuğ (060a/01), artuğrak (084b/05) ~ artuğrak (122b/01), azrak (165b/10), barça (097a/02), köp (062a/09), köprek (144b/05), telim (107b/04), üküş (086b/09)

3.10.4. Durum Zarfları

Fiilleri nitelik yönünden belirten hal zarflardır. Fiile sorulan "nasıl?" sorusuna cevap verirler. Eserde tespit edilen durum zarfı örnekleri şunlardır:

3.10.4.1. Türkçe Durum Zarfları

andağ (054a/03), birge (127a/09), bir bir (144a/02), katıg (132a/01), teñ (115a/01), yahşırak (133b/02)

3.10.4.2. Arapça-Farsça Durum Zarfları

hergiz (118b/11), hiç (059a/01), rāst (145a/08), hoş (101b/04)

3.10.5. Soru Zarfları

Fiilleri soru yönünden belirten zarflardır:

kaçan (107b/03), kayda (052b/09), neçe kim (026b/10), neçük (097a/07), nedin (017b/05), ne için (125b/05) ~ ne için (076b/03), neteg (096a/06), netip (009b/05)

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

BİS'MİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

1b

(1) Hâmdî ğurre-i şubh-i ezel tək şevâriķ-ı Hâķķ birle (2) muṭarrâ, taķı ŗenâyi ŗâm-ı ebed dek bevâriķ-ı aŗâr-ı (3) ṭurra-i ğayb birle muṭarrâ ḥazret-i ḥayy u ḳadîm (4) ve cenâb-ı ḥâlîķ¹-ı kerîmge, kim zât-ı aḥadiyyesi ikfâ² (5) ve emŗâldın muḳaddes ve müberrâ turur ve taķı (6) ŗîfât-ı ezeliyyesi fenâ³ [u] zevâldın münezzeḥ (7) ve mu⁴arrâ turur.

Nazm:

Zât-ı bî-çünına bidâyet yoķ

(8) Kibriyâsında ḥadd u ğâyet yoķ

⁴ Aķl ḥayrân anıḡ kemâlındın

¹ Kelime خلق ŗeklinde yazılmıŗtır. Ancak metin akıŗına ğöre bağlamsal olarak "ḥâlîķ" ŗeklinde yazılmalıdır.

² Kelime ل كفا ŗeklinde yazılmıŗtır. Ancak metin akıŗına ğöre bağlamsal olarak "ikfâ" ŗeklinde yazılmalıdır.

2a

(1) Fikr mebhūt anıñ celālındın

Vehm yol iletmedi aña hergiz

(2) Boldı idrākıdın hıred 'āciz

Ḳādir-dānā ve ḳāhir-(3)-tüvānā, kim ḳudret-i ḳāhire ve ḳikmet-i bāhire birle ibdā'-i (4) mükevvenāt ve iḥtirā'-ı mevcūdāt kılıp, envā'-ı³ (5) ecnās-ı ḥalḳdın kemāl-i ma'rifet için iḥtiyār (6) kıldı taḳı⁴ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ⁴ tuğrası⁵ (7) birle anıñ menşūr-ı celāletın izḥār kıldı; (8) yene nev'-i insāndın ba'zı aşfiyānı teblīğ-i risālet ve (9) inbā'-ı zevāhır-i inbā' için kemāl-i işīfā ve cemāl-i (10) aḥibbā birle maḥşüş kılıp olarnıñ esrār-ı (11) ḫāhiresin ednās-ı nufūs-ı nāsdın muşaffā

2b

(1) ve aḳdās-ı bāhiresin muvāfaḳat-ı rūsūm-ı ḥalāyıḳdın (2) mücellā etti; kıldı rusulnı şāḥib-i iḳbāl u menzilet (3) tā bolsa iḳtidālarındın ḥāsıl-ı ibtidā. Ve taḳı (4) şalavāt-ı miskiyyeti'n-nefaḫāt ve taḥiyyāt-i verdiyyeti'l-(5)-fevaḫāt ḥ'āce-i kāyināt ve zübde-i mevcūdāt, (6) celālet cihānınıñ Cemşīdi, risālet āsmānı-(7)-nıñ ḥūr-şīdi, ḳudret elginıñ şeh-bāzı, (8) nübüvvet hevāsınıñ cā-yı bülend-pervāzı, şafā (9) bustānınıñ servi, vefā gül-istānınıñ (10) tezervi mi'rāc burcınıñ aḥteri, iḳbāl durcı-(11)-nıñ gevheri eflāk mesālikiniñ sığırı, levlāke

3a

³Kelime عَيْفٌ نُورٌ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "envā'" şeklinde yazılmalıdır.

⁴Kur'an, 55. sure, 3. ve 4. ayetler. "(Allah) İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti."

⁵DeWeese, tuğrası.

(1) memâlikiniñ emîri;

Nazm:

Ol halka-i enbiyâğa hâtem

(2) Zât-ı sebeb-i vücûd-ı Adem

Şûret bile ‘İsâ’dın mua’hhâr

(3) Ma‘nâ bile Âdem[din] muqaddem

Cân-ı cihân-ı şafâ ve cihân-ı cân-ı (4) aşfiyâ, Muḥammed Muṣṭafâ ‘*aleyhi efzalu’s-salavât ve ekmelü’t(5)-taḥiyyât*-nın merḳad-i münevver ve türbet-i mu‘aṭṭarığa ve (6) taḳı âl u aşḫâbığa, kim kâ‘ide-i ḳadim millet olar (7) ḳuvveti birle rāsî ve rāsîḫ turur, ve taḳı bu dîn-i müstaḳîm (8) olar nuṣreti birle sâwir edyânı nāsî ve nāsîḫ érür (9) ‘*aleyhim mina’s-salavât ezkâhâ ve mine’t-teḥiyyât innemâhâ*. Ḥamd ve (10) sipâs-ı ḫazret-i perverd-gâr ve dürûd-ı bî-ḳıyâs-ı Nebî-yi (11) muḫtârdın soñ, bu za‘îf aytur kim ‘inâyet-i ezeli

3b

(1) ve sa‘âdet-i lem-yezelî hem-dem ü refîḳ ve bedreḳa-i ṭarîḳ bolup (2) ḫâḳân-ı a‘zam ve şahen-şâh-ı mûkerrem, pād-şâh-ı maḳbûl-(3)-sîret [ve] pesendîde-serîret, melikü’l-ahlâḳ ve (4) melik-i a‘râḳ leṭâfet şedefiniñ gevheri, ṭarâfet (5) felekiniñ aḫteri, celâlet cihânınıñ cânı, [cân] cihânınıñ cihânı, (6) salṭanat târikiniñ tâcı, sa‘âdet ḳâmetiniñ (7) dîbâcı vefâ büstânınıñ serv-i revânı, şafâ gül-istânı-(8)-niñ hezâr-dâstânı, mürüvvet ḫadîḳasınıñ nûrı, (9) fütüvvet sînesiniñ sürûrı, ‘ubbâd asâyişi-(10)-niñ vâsiṭası, bilâd arâyişiniñ râbitası,

(11) Şubān[n]iñ faħrı⁶ Çingiz Hān uruğı

Kiçik yaşdıñ uluğ-⁷

4a

-(1)-larnıñ uluğı

Köñüller rāħatı cānlar ferāđı

(2) Şeb-istān-ı sa‘ ādetniñ çerāđı

Biliglik cānı, (3) devletniñ cihānı

Ulus èlniñ tēgişlik ünçü⁸ hānı⁹

(4) Sa‘ ādet ordasınıñ¹⁰ pād-şāhı

Çamuđ bī-çāreler miskīn peñāhı

(5) A‘ nī şāhzāde-i civān-baħt, fūrüzende-i tāc ve ferāzende-i taħt, (6) sulţān bin sulţān, arıđ zātliđ, körklüđ (7) atlıđ Ebū’l-Ĥayr Hān *zāda’llāhu te‘ālā naşrehu ve şedde* (8)

⁶DeWeese فخر ى şeklinde yazılan bu kelimeyi “faħrı” olarak okumuş ancak kelimenin “nesli” olarak yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:545).

⁷ Kelimenin aldığı ekler diğer sayfaya sarkmıştır.

⁸ Kelime ا و نجو şeklinde yazılmıştır. DeWeese, “inci, inci gibi ” anlamlarına gelen bu kelimenin genelde “yinçü” ve “inçü” olarak kullanıldığını belirtmiştir. Ancak bu şekilde yazılan örnek bir kullanımın Clauson’un eserinde yer alan (Clauson, 1972:944-945) ve 14. yüzyıla ait bir kelime olan “yünçü” kelimesi olduğunu belirtmiştir (1984:552).

⁹DeWeese جانى şeklinde yazılan kelimenin “hānı” şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:546-547).

¹⁰ "Ordu" anlamındaki sözcük eserde اوردا şeklinde alışılmışın dışında bir tarzda yazılmıştır. DeWeese de bu kelimeyi “orda” olarak okumuş ancak kelimenin “ordu” olarak yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:546).

niṭāka's-sa'ādāti haşrahu üze keçgen öz ḥān ataları-(9)-niñ tegişlig tahtın tileyü, Hakk *subḥānehu ve te'ālā*-niñ (10) 'ināyet-i biğāyetiğa i'timād kılıp, taķı meşāyiḥ-i (11) 'uzzām ve evliyā'-i kirāmnıñ ervāḥ-ı muṭahhāresi¹¹-

4b

(1)-din istimdād kılıp, Ḳubbetü'l-İslām-ı H'ārezm (2) ¹² صينت عن الطوارق والارم saru 'asākir-i manşüre (3) birle müteveccih boldı erse, tevfiḳ-i İlähî refiḳ (4) bolup sa'ādet-i nā-mütenāhî bedraḳa-i ṭarîḳ bolup (5) fetḥ ve zafer 'inānın tutup baḥt ve iḳbāl rikābında (6) yürüp, ¹³ نصرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ va' desi (7) bolup rabî' u'l-evvel ayınıñ¹⁴ yigirme¹⁵ birinçi küni (8) cum'a şabāḥında ¹⁶ إنا فتحنا لك فتحاً مبيناً (9) yosuniça āsānlıḳ birle fetḥ-i Ḳal'e-i H'ārezm müyesser (10) boldı. Taķı sādāt-ı zāhoretü'l-ensāb ve 'ulemā'-i (11) zāhoretü'l-eḥsāb ve sāyir e'imme-i 'uzzām ve ecille-i kirām

5a

(1) ¹⁷ انزلوا الناس (2) dergāḥ-ı 'ālīğa yüz keltürüp, أيقاهم الله الى يوم القيام الساعة ساعة القيام (3) ¹⁸ على قدر منازلهم (4) niñ bisāt-ı şerifinde orun tafip olurtıganda, (5) etrāf-ı bilāddın eşnāf-ı 'ubbād zārāyif u (6) ṭırf hedāyā vü tuḥuf keltürüp êrdiler. (7) Bu uçurda¹⁹ 'azizî şalāḥ ve sedād birle (8) ma'rūf ve felāḥ ve reşād birle

¹¹ Kelimenin aldıḡı ek diğēr sayfaya sarkmıştır.

¹² Arapça, "Bela ve afetlerden korunarak".

¹³ Kur'an 61. sure, 13. ayet. "Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin' Fethi)."

¹⁴ DeWeese, ayınıñ.

¹⁵ Kelime يكر مه şeklinde yazılmıştır.

¹⁶ Kur'an 48. sure, 1. ayet. "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."

¹⁷ Arapça, "Allah onları kıyamet günü ve saatine değın muhafaza etsin."

¹⁸ Arapça, "İnsanlara onların seviyelerine göre davranın."

¹⁹ DeWeese, ucurda.

mevşūf ḥaṭṭ-ı (9) laṭīf birle Ḳaşıde-i Bürdeni bitip, ol hazret-i (10) şerīfge keltürdi erse, bu pād-şāh-ı şāhib-i (11) intibāh ve nīkū-esās²⁰ süḥan-şinās dād-ger ve hüner²¹-

5b

(1)-perver, erbāb-ı fazl u kemāl ve aşḫāb-ı izz ü celāl arasında (2) bu za‘īfni ḥiṭāb-ı müsteṭāb birle maḥşūş kılip, (3) bu ḳaşıde-i ğarrāniḡ fezāyilidin istiṭāf (4) kıldı erse, ol eşnāyı meclis-i ‘ālīde aydım:

(5) *Nazm:*

Şehim devlet tenige cān erür sèn

(6) Leṭāfet mülkide sultān erür sèn

Ḥalāyık (7) Teḡridin ḥānlık tileyür

Sünnī Teḡri tilegen ḥān erür-[sèn]

(8) Andım soḡ bu ḳaşıdeniḡ ba‘zı fezāyilin şerḡ (9) etip bir neçeniḡ ma‘nāsın beyān kıldım erse, (10) bu ‘Arabī-yi faşīḡni lafz-ı Türki-yi meliḡ birle şerḡ kılsam, (11) taḳı ba‘zı mu‘cizāt ve ‘izz u āyet²² ve aḡlāk ve şifāt

6a

(1) ve eḡādīş ve ḡikāyāt kim ḳaşıdede aḡa işāret bar (2) taḡrīr-i şāfī ve taḡrīr-i vāfī birle olarnı beyān etsem. (3) Lā-cerem, imtişāl-i mişāl ve ḳabūl-ı meḳāl-ı şāḡini zimme-i (4) himmetge vācib kōrüp bu emīr-i ḡatirge iḳdām (5) kıldım. Taḳı i‘tizār ve istiḡfārga

²⁰ DeWeese, āsās.

²¹ Kelimenin aldıḡı ek diḡer sayfaya sarkmıştır.

²² DeWeese غر و ایت şeklinde yazılan kelimeyi "‘izz u āyet" şeklinde okumuştur. Ancak "ğerv-i āyet" şeklinde de okunabileceğini belirtmiştir (1984:546).

mecāl tapmadım, bā-(6)-vücūd-ı ol kim bu eyyāmda riḥlet-i eḥibbā vü iḥvān ve fūrkat-i (7) aṣḍikā vu ḥullāndın cānım cerāḥatı²³ tāze ve köñlüm (8) miḥneti bī-ḥadd u endāze erdi, ve taḳı firāk elgidin (9) ḥālım ḥarāb ve iṣṭiyāk otıdın cigerim kebāb (10) erdi.

Nazm:

Ger közümniñ yaşı köñlüm otını söndürmese

(11) Öртеgey erdi ḳamuğ ‘ālemni bir āḥım meniñ

6b

(1) Velīkin²⁴ ḥükm-i ṣāḥīni kim mütezemmin-i ḥikmet-i İläḥī turur dep (2) baḥt ḳaleminiñ miḥārın fikret seyyāḥımıñ ḳolıḡa (3) berip Zengbār deryāsıdın kārḅān-ı me‘ānīni (4) Rūm bilādıḡa çekmek tiledim. Taḳı bu kitāb-ı zībāḡa (5) Keṣfū'l-Hüdā at berdim Fī Ṣıfātu'l-Muṣṭafā; ümīd (6) ol turur kim bu bezā‘at-ı muzcāt-ı ‘azīz-i Mıṣr (7) salṭanatniñ ḥazretinde simmet-i ḳabūl birle (8) mevsūm bolḡay. Lā-cerem dībāce-i kitābnı bu ṣāḥniñ (9) ḥiṭābında bir neçe beyt birle iḥtiṣār ḳıldım.

Lem‘a:

(10) Eyā ṣāḥ-ı muṣaffer kim bilig birle ṣecā‘ atde

(11) Seniñ köñlüñ bile elḡiñ çınok deryā vü kān boldı

7a

(1) Uṣol yandı kim açtı Ḥaḳḳ seniñ köñlüñ İslāmḡa

(2) Tiliñ aḥkām-ı ḡaybdın söz içre tercümān boldı

---

²³ DeWeese, cirahati.

²⁴ DeWeese, velékīn.

- (3) Êşikiñ tofrağı kadrın tilep menjü suyu tün-kün
- (4) Tilep bel cān berip tapmay uyalmağdın nihān boldı
- (5) Felek ehl-i hūner birle űze dūşmen bolur ěrdi
- (6) Seniñ ‘ahdiñde ol dūşmen űefīk [ü] mihr-bān boldı
- (7) Hūnerniñ ehlini sanğa kişi kātmas ědi hergiz
- (8) Bi-ħamdi’l-lāh bu ěşikiñde²⁵ aniñ děklerge san boldı
- (9) Tělim til birle medħiñni Ĥūseyin aymağ tilěp imdi
- (10) Bu devletliğ ěşikke uş sığındı medħ-ħ^vān boldı
- (11) Kelāmıñ medħini aytım sōzüm űűkr-i űıfat kěldi

7b

- (1) Ķoluñniñ vaşfını kıldım tilim gevher-fişān boldı
- (2) Seniñ ĵahrıñni yād ěttim²⁶ ĵamuğ cān titredi ĵorĵup
- (3) Yene luřfuñni arturdum sōzüm ber-cā-yı cān boldı
- (4) Aydım ‘adliñni arturup emān tutsun bu műlkűñni
- (5) Kim evvel ‘adl²⁷ birle műlk ikisi tev-emān²⁸ boldı
- (6) Seniñ bustān-ı ‘ıřkıñni ĵarābdın²⁹ saĵlasun Teñri

²⁵ DeWeese, ěşkingde.

²⁶ Kelime اءم şeklinde űeddesiz yazılmıřtır. DeWeese, ětim.

²⁷ DeWeese, ‘adil.

²⁸ DeWeese, tav’āmān.

(7) Kim uş luţfuñ behmârıdın cihân hoş bûstân [boldı]³⁰

(8) *Muqaddime:*

Bilgil kim ey bilig teniniñ cānı (9) ve dāniş cānınıñ cihānı kim bu қаşıdeni aytkan (10) nizām-ı ‘uqūd-ı cevāhir-i ma‘ānī, müzeyyen-i ‘arāyis-i ğavānīniñ (11) semīsi³¹ Muḥammed Būşiri, kim ḥazret-i Risāletniñ

8a

(1) meddāhlıķında Ḥassān-ı şānī érür, fālic marazı birle (2) qolı ayaķı tutmas bolup, hiç enīs-i şādıķ ve (3) mūnis ve celīs-i muvāfiķ ve³² yār-ı hem-nişin ve ğam-güsār (4) ve maḥrem-i esrār tapmadı. Medīne tağlarıniñ (5) bir ğārında takiyye kılıp öz cānıdın ümīd kesip endişe (6) kılmış kim çün ser-māye-i zendagānī ve pīrāye-i şıḥḥat-ı (7) kām-rānī eligdin çıkıp ḥizāne-i nefīs-i enfās-ı (8) beşerī münķazī çaķ boldı, bārī bu bir neçe kim nefis bākī kıalıpdur, (9) nazm-ı şıfāt-ı Resūl *şallā’illāhu* (10) ‘*aleyhivesellem*’ğa iştiğāl kılıp zaḥire-i ebedī ve sa‘ādet-i (11) sermedī ḥaşıl kılsa. Lā-cerem bu қаşıdeni aytıp tamām

8b

²⁹ Kelime ندىن خرا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḥarābdın" şeklinde yazılmalıdır.

³⁰ Bu kelime nüshada silik bir yazıyla satırın hemen bitimine eklenmiştir. DeWeese, belirtilmemiş.

³¹ Kelime مىسمى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "semīsi" şeklinde yazılmalıdır.

³² Bu kelimedden sonra üstü çizilen ve okunamayan bir kelime vardır.

(1) kılğan kēçe, hāzret-i Risāletğa *şallā'llāhu 'aleyhivesellem* (2) hıṭāb kılıp aymış kim: Ey³³ ḥabīb-i ḥālīk ve ey (3) ekrem-i ḥalāyīk, seniñ dergāhınıñdın özge penāhım (4) yok ve taķı seniñ bendelikiñdin artuķ (5) ' izzet u cāhım yok.

Nazm:

Sēn eger sūrseñ (6) meni dergāh-ı luṭfuñdın bu kün

Ḳayu bir eṣikde (7) yā rabb kılğa mēn feryād-ı āh?

Ah [u] vā veylā eger kılmasa (8) faẓl-ı ṣāmiliñ

Men gedāniñ ḥālına ' ayn-ı (9) ' ināyetdin niğāh

Pāk- zātıñ ṣavķıdın atıñ-(10)-nı³⁴ atar³⁵ mēn seniñ

Mūnis-i cāndur ḳamuğ ' āṣıķ-(11)-lara bīgāh [u] gāh

Ėṣikiñde bendelik kılmaķğa³⁶

9a

(1) kim ḳoysa başın

Salṭanat bāğıda bolur ğonce dēk (2) ṣāḥib-külāh

Ey Ḥaḳḳnıñ ḥabīb-i ve ey ḥaste (3) köñüller ṭabīb-i, ey dermāndelerniñ³⁷ tedbiri ve (4) ey bī-çārelerniñ dest-ğiri, men ṣikesteniñ (5) ol çaçlu mecālim yok kim ṭayyibe-i ṭayyibeğa

³³ Kelime ع ر ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ey" şeklinde yazılmalıdır.

DeWeese ari.

³⁴ DeWeese, ātingnı.

³⁵ DeWeese, ātar.

³⁶ DeWeese, kılmaķğa.

barıp (6) ravza-i muḳaddesġa yüzüm koyup, bu cevāhir-i ma‘ānī (7) kim ‘arāyis-i ġavānī dek ḥall-i ‘ibārāt-ı enīka ve (8) ḥulel-i isti‘ārāt-ı reṣīka birle ārāste ve pirāste (9) erür ḥāk-i ḳademünġde īṣār ḳılsam, yene revāyi (10) tapman kim bu Şi‘r-i ġarrānı ol ḥazret-i ‘alīyede edā ḳılsam, (11) taḳı bilür mēn kim seniġ ‘ilm-i Őamiliġ nisbetige

9b

(1) yıraḳ yavuḳ berāber turur.

Nazm:

(2) Ey sidre saġa mekīne menzil

Luḳfuġ bile kāyināt ḥoŐ-dil

(3) Kim kim eŐikiġde bende bolsa

Bī-Şübhe bolur Ḥudāġa vāŐıl

(4) Ey kān-ı kerem Őefā‘ atıġıġı

Deryāsıġa yoḳtu[r] hiĉ sāḥil

(5) Na‘ tıġnı netip alġa mēn kim

Bilmes Őıfatıġnı³⁸ sehi ‘ākıl³⁹

(6) Vālih⁴⁰ biligiġde⁴¹ ruḥ-i natıḳ⁴²

---

³⁷ DeWeese, dermandelerning.

³⁸ DeWeese, Okunmamış.

³⁹ DeWeese, Okunmamış.

⁴⁰ DeWeese, Okunmamış.

⁴¹ DeWeese, Okunmamış.

‘ Acīb⁴³ şıfatında⁴⁴ ‘ aql-ı kāmīl⁴⁵

(7) Hakk k̄udreti birle ‘ ilm-i fazlın

Zerrāt-ı cihānga boldı şāmil

(8) Lā-cerem bu kaşīdeni hem bu yerde h̄idmetka ‘ arz⁴⁶ kılur men (9) d̄ep bu kaşīdeni tamām oqıgandın soñ, i‘āde-i maṭla‘ (10) kılıp Peyğam-berniñ pāk rūhındın du‘ā birle istimdād (11) etip takiyye kılsa, Resūl *şallā’l-lāhu ‘aleyhi vesellem*-ni

10a

(1) tüşinde körmiş kim k̄elip mübārek qolın bu bī-çāre (2) hasteniñ tutmas qolı ayağına salıp aymış kim: (3) Ey meniñ adaşım tur kim Hakk *subhānehu ve te‘ālā* saña bu zaḥmet-(4)-din şifā berdi, uyğanıp tura k̄else körer kim (5) hiç zaḥmeti qalmay tamām-ı şih̄hat tapıp turur. Lā-cerem (6) vüzü kılıp şükr-i İlāhīni yerge keltürüp bu na‘t-ı (7) bī-nazīrni beyāz kılıp, şabāh Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selām (8) ravzasına müteveccih bolup barurda, k̄utb-ı zamāne ve (9) şiddīk-i yegāne Şeyh Ebū’r-Recā kim evliyā-i ih̄fā’dın erdi, (10) taqı ḥalāyıkdın münkaṭi‘ bolup ve tağlarda ‘uzlet (11) ihtiyār kılıp turur erdi, Muḥammed Būşirī *rahmetu’llāhi*

10b

(1) ‘aleyhi-ğa qarşu k̄elip aytur: Ey faşih̄ler eşi ve (2) Muḥammed Hāşimīniñ adaşı ve zübde-i ümmetlerniñ (3) qardaşı, oqıgıl ol kaşīdei kim ḥabībullah Muḥammed Resūl’llāh (4) medhinde nazm kılıp turur s̄en. Nāzım aytur, (5) sordum kim: Qayu

---

⁴² DeWeese, Okunmamış.

⁴³ DeWeese, Okunmamış.

⁴⁴ DeWeese, Okunmamış.

⁴⁵ DeWeese, Okunmamış.

⁴⁶ DeWeese, ‘arz.

kaşîdeni tiler siz? Men (6) hâzret-i Risâlet *şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem* medhinde (7) köp kaşîde aytip turur mên, Şeyh aytur: Ol (8) kaşîdeni tiler mên kim maṭla' ı bu turur *ḳāle* (9) *ḳuddise sirruhu*:

أَمِنْ تَذَكَّرَ جِيرَانٍ بَذِي سَلَامٍ

مَرَجَبَتْ دَمَعَا جَرَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمٍ (10)

(11) Ve mên te' accüb kılıp yıǵlap aytım: Ey Şeyh-i şâhib-i kerâmet,

11a

(1) ve ey şefî'-i yevm-i kıyâmet, siz bu maṭla' nı kimdin yâd (2) aldınız? Kim mên bu kaşîdeni hiç kişi kaşında (3) oqıǵanım yok êrdi, Şeyh aytur: mên bu kêçe (4) hâzret-i Risâlet-penâhî *şallâ'llâhu 'aleyhivesellem*-ni (5) tüşümde körermen kim cemî'î aşhâbı birle olturmuşda, (6) sên râzîlik ve niyâz-mendlık kılıp bu (7) kaşîdeni oqımaḳқа icâzet tiler êrdiñ (8) Resûl *'aleyhi's-şalavât ve's-selâm* icâzet berip (9) oqıǵanıñda ⁴⁷ *إِنَّ مِنْ* *لِحِكْمَةِ* *الشَّعْرِ* dep taḥsîn (10) berip, mêvelig yıǵaçnıñ putaḳı âheste êsgen (11) yeldin titregen dêk hâreket kılır êrdi taḳı bu

11b

(1) kaşîdeni tamâm oqıp maṭla' nı yene oqıdıñ (2) êrse, iki oqıǵan üçün bu maṭla' nı yâd tuttum, (3) nâzım *teğammedehullahu bi-ğufrânihi* aytur: Mên bu kaşîdeni (4) bitip⁴⁸ Şeyh Ebû'r-Recâ⁴⁹ bergünçe mücâvirler taḳı Medîne (5) halkı bu hâldın haber-dâr bolup

⁴⁷ Arapça, "Muhakkak ki kimi şiiirler hikmetlidir."

⁴⁸ Kelime *بِتِيب* şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır. Eserde /b-/ ile başlayan bazı Türkçe sözcük ve fiiller /p-/ harfi ile yazılmıştır. Metin transkripsiyonu boyunca bu yazım şekilleri dipnotlarla gösterilmiştir.

⁴⁹ DeWeese eserde "Ebu'r-ra'li" olarak yazılan bu ismin "Ebû'r-ricâ" olması gerektiğini belirtir (1984:547).

ötrü kelip, meni (6) ta^ç z̄im⁵⁰ u ikrām ve iclāl u ihtirām birle ravza-i (7) Resūl ‘*aleyhis’s-selām*-ğa bardılar. Mèn bu (8) қаşıdeni oқurda barça baş açıp yığlay turğan (9) uçurda⁵¹ bir yüklüg tève mihārın üzüp toz (10) tozğurup yetip estāne-i ҳазretde çökti. Bir (11) laһzadın soғ bir Şāmī bedev süvār kelip ol

12a

(1) tевениñ yüki barçası бүрд-i Şāmī erdi ve (2) мүсәвирлер uluғlarıға piş-keş қılıп aydı: (3) Bu tевениñ yüki rahtını Peyғam-ber ‘*aleyhi’s-şalavāt ve’s-selām*- (4)-nıñ rūһına nazar қılıп edim; bu tève bilmen (5) nedin bu şabāһ mihārın üzüp қаçıp, iki (6) күnlük yolnı az müddetde yürүп munda yetti.⁵² Müсәвир-(7)-ler yığlap aytı: Mèn bu қаşıdeniñ Resūl (8) ‘*aleyhi’s-selām* ҳазretinde maқbūl bolғanın aңlap, (9) şabāһ ayttım kim: İllāhī bir münāsib hedīye yetkürgil, kim (10) faşāһat⁵³ ehliniñ söziге şīla dөp bereyin, (11) dөp münacāt қıldım erse, Haққ *te’ālā* ol du^ç ānı

12b

(1) müstecāb қılıп bu һālda yetkürdi, dөp бүрд-(2)-lerni şīla berdi. Medīneniñ ol zamāndağı (3) һākimi Muһammed Būşirī indep, yalaғ baş öre (4) turup, anıñ һizmetide oқıdı erse, Muһammed (5) Būşirini taһsīn қılıп aytı kim: Diriğ⁵⁴ bizniñ⁵⁵ Sa^ç ded-(6)-dīn қatibniñ közleri körer bolsa edi (7) bu қаşıde-i şerifni bitip alғay erdi. Nāzım (8) *rahmetu’llāhi* ‘*aleyh* aytur: Kelsün bu қаşıdeniñ istimā^ç-ı bereқātı-(9)-dın maһrūm

⁵⁰ DeWeese, “ta^ç z̄zum”.

⁵¹ DeWeese, ucırda.

⁵² Kelime بئى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yeti.

⁵³ Kelime فصا جت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "faşāһat" şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁴ DeWeese, deriğ.

⁵⁵ Kelime بز نينك şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bizniñ" şeklinde yazılmalıdır.

kalmasun, döp şol zamān boldı (10) érse Sa‘deddīnñ başıǵa kilim yafıp bu (11) kaşīdeni oqıp rüñ-i muṭahhar-i Resül ‘*aleyhi’s-selām*-dın

13a

(1) istimdād tilep du‘ā kıldı érse, Hāḫḫ *subḫānehu ve te‘ālā* (2) öz dār [u] ḫāne-i keremidin köziǵe şifā berdi. Yene ‘ulemā’-i (3) İslām ve füzalā-yı kirāmdın bu kaşīdeniñ ḫāşşiyet-(4)-leri be-ǵāyet köp menḫul turur, taḫı āşār-ı berekātı (5) bī-nihāyet meşhūr érür; yine barça eyimme-i ‘uzzām (6) ittifaḫ kılıp tururlar kim zuḫūr ḫāşşiyeti bu kaşīde-(7)-niñ mevḫuf turur. Ecille-i şikātdın icāzet (8) ḫāşıl kılıp, i‘timād u ihlās birle oqımaḫḫa tiler men; (9) taḫı mēn du‘ācı bu kaşīdeni ḫātimetü’l-müctehidīn Mevlānā (10) Hāfizüddīn Bezzāzī *a‘lā’llāhu dereceteḫu* (11) *fi’l-‘illiyīn*-dın ve taḫı Mevlānā Hāfizüddīn üstād-ānān eyimme-i⁵⁶

13b

(1) tefsīr ü eḫādīs ü eḫbār ve ravza-i muḫaddese-i Resül-i (2) muḫtār Mevlānā Celāleddīnü’l-Ḥocendī *eskenehu’l-lāhu fi ferādisi’l-(3)-cinān*-dın rivāyet kılır; ve taḫı Mevlānā Celāleddīn-(4)-niñ celālet-i ḫadri ve ‘azametī şe’ni andın ‘alī-(5)-raḫ érür kim senediniñ sanıǵa ne ḫācet bolǵay, (6) anıñ üçün kim eyimme-i ḫadīs öziniñ şaḫib-i senedi-(7)-niñ kemālıǵa mu‘terifdurlar. Ve taḫı ol pākize zāt (8) ve pesendide şıfātñıñ zıkr-i şemāyil⁵⁷ ve şerḫ-i (9) fezāyili ḫadd-i beyāndın ḫāric érür; fezāyil ü kemālı-(10)-dın biri oldur kim ḫāzret-i mevlevī ravza-i (11) Nebevīde mücāveret kılıp şeyḫü’l-muḫaddişin atanıp

14a

⁵⁶ Tamlama arasında bir و harfi yazılıdır.

⁵⁷ Kelime ذكر و شما يلي şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "zıkr-i şemāyil" şeklinde yazılmalıdır.

(1) aşār-ı şafā ve envār-ı vefā çehre-i mübārekindin zāhir bolğandın (2) soñ şıla-i raħim üçün öz maħalletige ‘azīmet kılıp (3) yolğa kirgende uşol kēçesi sekiz kişi (4) şadīqlerdin Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selām-nı tüşide körmiş-(5)-ler kim ‘ibārāt-ı faşīh ve lafz-ı melīh birle aytmış: أترضونَ (6) ⁵⁸ بمفارقة الحبيب من الحبيب ya‘ nī, rāzī bolur mu (7) dost dostıdın ayrılmakça meniñ dīnim kemālı (8) ve şerī‘atımnıñ celālı ketmekige ne üçün rāzī bolduñuz (9) bu şadīqler şabāh ravza-i Resūl *şallā’llāhu ‘aleyhi* (10) vesellemğa hāzır bolup biri birige bu reyyā-yı şāliħ-(11)-din ħaber berip Mevlānā Celāleddīn ‘aleyhi’r-raħmeh-niñ

14b

(1) soñınça mūrāca‘at üçün iltimās kılıp barurda, (2) körer kim ħazret-i mevlevī yalañ baş ve yalañ ayak (3) yığlayu kıyıp kēle turur bu bargan şadīqler ayttı (4) kim: Ey Şeyh, ne sebebdin mūrāca‘at kıldıñız? Yığlap aytı: (5) ⁵⁹ أَحْبَرَنِي حَبِيبُ الَّذِي أَخْبَرَكَمْ Ya‘ nī mañja ħaber berdi (6) ol dost kim sizge ħaber kıldı. ‘Arz⁶⁰ ol kim üstād-ı (7) ‘ulemā-i ‘ālem, ħāvī-i eşnāf-ı ‘ulūm u ħikem, Mevlānā Ĥāfızūd-(8)-dīn *teğammeda’llāhu bi-ğufṛānihi* ol mürşid-i zarāyif-i ümem, (9) iftiħār-ı külli benī Ādem Mevlānā Celāleddīn Ĥocendī (10) *nevvara’llāhu merķadehu*-nıñ icāzeti birle bu du‘āçığa icāzet (11) berdi⁶¹ kim taķı bu şehr-yār-ı ‘ālī-cenāb ve şahen-şāh-ı mālīk-

15a

(1) -riķābğa icāzet berdim kim sevāniħ-i mühimmātında bu kaşīdei (2) mevcūdātü’l-berekātın şıdķ u iħlāş birle oķığay, (3) tā Ĥaķķ *subħānehu ve te‘ālā* murādātların

⁵⁸ Arapça, "Seven, sevdiğinden ayrılmaya razı olur mu?"

⁵⁹ Arapça, "Size haber veren sevgili beni de haberdar etti"

⁶⁰ DeWeese, arz.

⁶¹ Kelime ب ر د يم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berdi" şeklinde yazılmalıdır.

muḥaşşal kılıp (4) dünyā āfetidin necāt berip ve taqı āḥiretde uluḫ (5) derecāt rūzī kılgay.

Nazm:

(6) Ƙaza birle uḡan Teḡrim saḡa ın Çin [u] Māinni

(7) Ƙadīr adriḡni arturup ıur ader adr-i ḡāndın

(8) Ten ü cān māl u mülküḡni emān birle tutup Teḡri

(9) Sēni herḡiz ayırmasun dem-i aḡirde imāndın

(10) *Muḡaddime:*

Bilḡil kim ey bilig meydānıḡıḡ şeh-sūvārı,⁶² (11) ṡarāvet ḡānedānıḡıḡ büzüḡ-varı, kim erbāb-ı derd ü

15b

(1) <ü> niyāz ve aḡḡāb-ı sūz u güdāz açan kim öz köḡliniḡ (2) rāḡatı üçün cānıḡıḡ cerāḡatını beyān kılıp (3) ‘iyān⁶³ ılmaḡını tilese⁶⁴ mūnis u yār hem-dem u ḡam-gusār ve (4) maḡrem-i esrār tapmasa, öz öziḡe ḡiṡāb étip ol (5) muḡāṡṡabnıḡıḡ⁶⁵ ḡālın beyān ılmaḡ birle öz derd-i firāḡın (6) veyā⁶⁶ miḡnet-i iṡṡiyāḡın izḡār ılıur. Lā-cerem bu aṡīde-(7)-niḡ āyili hem bu ṡariḡanı sūlūk étip kim ‘ulemā’-i (8) ḡarībiyyet anı tecrīd atar öz öziḡe ḡiṡāb kılıp aytur:

⁶² DeWeese, şehsuvārı.

⁶³ Kelime عيان şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "iyān" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁴ Kelime تيلة şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "tilese" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁵ DeWeese, muḡāṡṡabning.

⁶⁶ DeWeese, ve ya.

أَمِنْ تَذَكَّرِ جِيرَانٍ بَذِي سَأَلِم (9-1)

مَزَجْتَ دَمَعَا جَرَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمِ (10)

أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ كَاطِمَةٍ (11-2)

16a

وَأَوْمَضَ الْبِرْقُ فِي الظُّلْمَاءِ مِنْ إِضْمِ (1)

(2) Ya' nī, ey dostlar, firāknıñ otıǵa yangan (3) ve taqı hem-nefesler⁶⁷ iştıyākı ħayātıdın tanǵan, (4) selem yıǵaçı köp bitgen yerdeki⁶⁸ qonışılar⁶⁹ mu saǵınıp (5) dem-be-dem köz yaşını köñül qanı birle qatışturur sën, (6) yā Kāzime atlıq yerdin, kim anda söygen dostlar (7) cemālını körmek ve taqı maĥbūblar vişālını tapmaq (8) müyesser bolur êrdi, nesīm-i dil-güşāy ve şemim-i rūḥ-(9)-efzāy mu keldi, yā İzam atlıq taǵdın yaşın (10) mu yaşnap ol dostlarınıñ ħātırıǵa (11) saldı kim eşkiñni yetmey eşin köz yaşını birle

16b

(1) köñül qanın qatışturmaqqa qaldı.

Nazm:

(2) Êrteki yārānlarıñnı saǵınıp⁷⁰ mu ey köñül

(3) Köz yaşın qatışturur sën bu yürek qanı bile

(4) Yā nesīmī keldi mü ol yār üze mendin saña

⁶⁷ DeWeese, hemnefsler.

⁶⁸ DeWeese, yerdegi.

⁶⁹ Eserde قونى شيلار şeklinde yazılan bu sözcük farklı yazımla kaleme alınmıştır. DeWeese de bu kelimenin “konşı” olması gerektiğini belirtmiştir (1984:547).

⁷⁰ DeWeese, saǵınıp.

(5) Boldı rûhuñ şîftesi ol rûh-i reyhânî bile

(6) Yâ yaşın mu yaşnadı dil-dâr turğan tağdın [ ]⁷¹

(7) Kim cigerniñ dağı boldı tâze lem‘ âni⁷² bile

(8) Türkî til birle ebyât ma‘ nâsige⁷³ bu miqdâr işâret (9) yeter kim kim ki ziyâde taḥkîk izdese, bu du‘ âçınıñ (10) *Râyḥatü’l-Ervâḥ* atlık ‘ Arabî şerḥge müṭâla‘ a (11) kılğay kim ‘ acâyib taḥkîkât ve ğarâyib tedkîkât ve

17a

(1) <ve> ğurer-i işârât ve dürr-i delâlât ol şerḥ-i (2) laṭîfniñ mehâvisinde münderic turur.

(3-3) *Ḳāle ḳuddise sirruh*.⁷⁴

فَمَا لِعَيْنِكَ إِن قُلْتَ اكْفُفْنَا هَمَّتْنَا

وَمَا لِقَلْبِكَ إِن قُلْتَ اسْتَفِقْ يَوْمِ

(5) Ya‘ nî ey⁷⁵ bî-çâre-i derd-mend ve ey⁷⁶ ‘ âşık-ı müstemend⁷⁷ (6) eger muḥabbet ü vidâd ve levâ‘ ic-i fûâdgâ⁷⁸ inkâr kılsañ, (7) taḳı ‘ işñniñ vecd-i miḥnetidin azâde mên dep (8) da‘ vâ êtseñ, ne bolupdur? İki közüñge kim neççe⁷⁹ (9) tıyılğıl kim dесеñ, yaşı

⁷¹ DeWeese burada eksik bir kelimenin olduğunu belirtmiştir (1984:432).

⁷² DeWeese, lema‘ â.

⁷³ DeWeese, “ma‘ nâsige”.

⁷⁴ DeWeese, okunmamış.

⁷⁵ DeWeese, ây.

⁷⁶ DeWeese, ây.

⁷⁷ DeWeese, müstemend.

⁷⁸ DeWeese, fu‘âdgâ.

⁷⁹ Kelime نَجْه şeklinde yazılmıştır.

seyl d k akar; tağı yandurur (10) k nl nge kim neçe aylığıl deŕeđ  sr kl k⁸⁰ (11) otı birle  alemni yağar.  Iŕđđa ink r  ılđan  aŕıđ-

17b

-(1)-nığ s zige kiŕi  ulağ salmas   iŕđ birle (2) m ŕk kizlemek pinh n  almas.

(3) Bu sebebler kim sağa aytım anığ tafŕilini

(4) Hiç biri bolmasa ey   aŕıđ-ı dilber-perest

(5) Bes n din deŕeđ k z ğni tınmayın seyl ağturur

(6) K nl nge h ŕ-y r bol deŕeđ bolur  ayr n-mest

(7-4)  يَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحَبَّ مُنْكَتِمٌ

(8) ما بين منسج منه ومضطرم

(9) Ya n , ey   aŕıđ-ı p r-niy z ve mu ıbb-i⁸¹ s z [u] g d z,⁸² (10) anığ d k mu sağınur s n kim   iŕđnıđ aŕ r ⁸³ (11) k z yaŕı birle k ğ l otı bar  rken p ŕide  alđay?

18a

(1) Her keçe ŕem  d k k ğ l otı birle yanıp k z yaŕın (2) ağırdan kiŕi   iŕđım yok deŕe, s zige kim (3)  ulağ salđay? H l tilindin   l tilin bey n (4) içinde aŕurup bolmas; k z yaŕı k ğ l (5) otı birle   iŕđnı yaŕurup bolmas.

Ŗi r:

⁸⁰ DeWeese,  sr kl k.

⁸¹ Kelime مَحَبَّة şeklinde yazılmıŕtır. Ancak metin akıŕına g re bağlamsal olarak "mu ıbb" ŕeklinde yazılmalıdır. DeWeese de aynı g r ŕtedir (1984:647).

⁸² DeWeese, s z-g d z.

⁸³ DeWeese,  ŕ r .

(6) ‘Āşık tileyür kim bolsa⁸⁴ pinhân rāzı

(7) Hem anlamağay hālın anıñ dem-sāzı

(8) Bī-çāre egerçi halkğa aymas rāzın

(9) Köz yaşı köñül otı erür gammāzı

(10-5) لولا الهوى لم تُرقُ دمعاً على طَلِّ (10-5)

(11) ولا أرفقت لِذِكْرِ البان والعلم

18b

(1) Ya‘nī, eger ‘ışk ve hevā ve maḥabbet ve illā bolmasa érdi, (2) bu buzulğan sarāylarınıñ nişānesi (3) üze köz yaşın aqturmas érdiñ, taqı ol zamāne (4) ve menāzilniñ dıraht ve tağın sağınıp (5) közleriñni her kēçe tañğa tēgrü oyağ baq-(6)-turmas sēn érdiñ. Her-āyine menāzil-i vişālde (7) sākīn⁸⁵ müşāhede-i cemālını yār-ı hem-demni dost-ı (8) maḥremdin ḥālī körgen ‘āşıkniñ saqlamağdın (9) özge pişesi yoq; ve taqı ol diyārdağı⁸⁶ (10) yıgaç ve tağnı yād etmekdin özge endişesi (11) yoq. Lā-cerem bu yıqlamaq bar érken ‘ışkqa inkār kılıp

19a

(1) bolmas.

Ey āşık-ı ḥaste kıılma inkār

---

⁸⁴ Kelime لا بو şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bolsa" şeklinde yazılmalıdır.

DeWeese de aynı görüştedir (1984:647).

⁸⁵ DeWeese, sākīn.

⁸⁶ DeWeese, diyārdağı.

(2) Ol derd ile nāzenin hevāsın

(3) ‘Işkıñ yok ʻese ne yıǵlayur sen

(4) Körgende nişāne-i serāsın

(5) Tek tağ ve yıǵaçların saǵınıp

(6) Köz kördi oyaǵlıǵıñ belāsın

(7) Nē derd ʻerür bu ‘ışk derdi

(8) Kim tapmadı hiç kişi devāsın

(9-6) فَكَيْفَ تُنْكِرُ حَبَا بَعْدَمَا شَهِدْتَ

(10) بِهِ عَلَيْكَ عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

(11-7) وَأَثَبْتَ الْوَجْدُ حَطِّي عِبْرَةَ وَضَنِّي

19b

(1) مَثَلُ الْبَهَارِ عَلَى خَدِّكَ وَالْعَنَمِ

(2) Ya‘nī, neteg inkār kıılır sēn maḥabbetke, seniñ (3) üze ‘ışkıñ bar dēp tanuqluq bergendin (4) soñ ‘adl tanuqlar, kim k̄āzī-yi maḥkeme-i ‘uşşāk (5) ve şadr-mend-i müştāk⁸⁷ ḥāzretinde olarnıñ (6) ‘adāleti zāhir ü peydā rüşen ü hüveydā ʻerür, (7) kim ol tanuqlar köz çeşmesiniñ revān-(8)-lıǵı ve ten-i mübtelāsınıñ nā-tuvānlıǵı turur; (9) bu iki

⁸⁷ DeWeese, sadrmend-i müştāk.

tanuqlar bar erken hiç arada (10) inkâr kıılıp bolmas; hâşe kim vecd, ya' nî maħabbet-
(11)-din nâşî bolup, könlünge müstevlî⁸⁸

20a

(1) bolğan қаđғуñ⁸⁹ kâtibi seniñ inkârıñ (2) üze iki hıtt şebt kıılıp turur; biri (3) könlünge
têgen⁹⁰ yara qanı bile beqam yığaçı rengi dëk (4) kıızıl, taqı biri ten-i nâtuvänniñ yara (5)
qanı bile bahâr atlıq seçük dëk sarıg. (6) İmdi munıñ dëk iki hıtt-ı beyyine arada (7) bar
erken inkâr-ı maħabbet sendin be-gâyet (8) ğarîb turur ve izhâr-ı 'adem-i meveddet bî-
nihâyet (9) 'acîb erür.

Nazm:

Sên maħabbet barına inkâr nè dëp (10) kılgâ sên

Kim erür köz yaşı tenniñ za' fı erür (11) çım güvâh

Yaş kıızıl dëp sarıgı yüzde iki hıttı

20b

(1) erür.

Kim anı her kim okır hâliñ uqar bî-iştibâh

(2) 'Işq derdi birle şeydâ bolmasa erdi köñül

(3) Yaş kızartıp yüz sarartıp kıılmas erdiñ âh âh

---

⁸⁸ DeWeese, mastavlî.

⁸⁹ DeWeese, қаzğung.

⁹⁰ DeWeese, tegen.

(4) Çün şevāhid-i ayāt ve delāyil-i ‘alāmāt ve berāhīn-i⁹¹ (5) kātī‘a ve hīcac-ı⁹² sāṭī‘a birle nāzımınñ muhātṭabınğa (6) kim ‘ibāret öz zātındın erür ‘ışk şābit (7) bolup inkār kılmakğa mecāl kalmadı erse, (8) iltifāt vechige kelāmnı tekellümge naql kılıp (9) ‘āşıklıkğa ma‘rifet bolup aytur:

نَعْمَ سِرِّي طَيْفٌ مِّنْ أَهْوَى فَاَرَقَّنِي (10-8)

وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ (11)

21a

(1) Ya‘nī, āri söyüngenim yārınñ hayālī kēçe kelip (2) közümdin uyğunı köterip aydı, ey vişāl (3) gül-istānınınñ nesemin tilegen dostnıñ (4) cemālın yüz ārzū bile tilegen ‘āşık lezzetdin (5) bī-gānedür, ‘ışk birle rāḥat izdegen dīvānedür.

(6) *Beyt:*

عجباً للمحب كيف ينام

كُلَّ نَوْمٍ عَلَى المحبِ حرامٌ (7)

فَمُفْمُ حَبِيْبِكُمْ تَنَامُ (8)

طَالِبُ الْجَنَّةِ لَا يَنَامُ⁹³ (9)

(10) ‘Āşıklarğa uyumaq rāst kelmes dost-(11)-dın gāfil bolğan köñülñi şarrāf-ı ‘ışk kalb dēp

⁹¹ Kelime بر ر ا ه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berāhīn" şeklinde yazılmalıdır.

⁹² Kelime حج şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "hīcac" şeklinde yazılmalıdır.

⁹³ Arapça şiir, "Çok acaip! Aşık nasıl uyuyabilir ki?/Uygunun tümü aşıklara haramdır./Kalk, kalk! Ey sevdiğim, yatma,/Cenneti isteyen yatmaz!"

21b

(1) bir pulğa almas; ‘ışk közlegenniñ közi bî-ḥ^vāb (2) kerek dost sırrın kızlegenniñ cigeri ğayret (3) otında kebāb kerek. Āh yār sırrın aġyārğa aymaḵ (4) ehl-i ğayretğa ‘ār érür; yene esrār-ı ‘ışkı (5) köñülde asrar men demek besî düşvār érür. ‘Işk (6) tîr-āndāzî turur kim raḥt butasıġa elemler (7) nāvekin atar; ‘ışķhāne bir endāzîdür kim hezār (8) sālē ṭā‘atnı bir kirişmege satar.

Nazm:

(9) Ṭā‘at-ı ‘ışk çün ‘ayān⁹⁴ boldı

‘Āşık aşufte-i cihān boldı

(10) Leşker-i derd birle ‘ışk kēlip

Tā köñül taḥtı üzre ḥān boldı

(11) Baġrımız ‘ışkdın kebāb bolup

Cānımız derd élinde ḵan boldı

22a

(1)⁹⁵ ‘Işk esrārınıñ beyānıda

Tēgme bir zerre tercümān boldı

(2) Zāhid ol nāzenin şanemni körüp

‘Āşık-ı zār u nātuvān boldı

⁹⁴ DeWeese, ‘ayyān.

⁹⁵ DeWeese, bu beyiti 21b’de yazmıştır.

(3) Lā-cerem yārniñ aytқан söziniñ haqı̄katini bildim, (4) taqı uyğunı közümge harām kıldım; yene ‘ışk (5) pūşide ҡalmasın aqlap, özümniñ öz (6) atanganıma taqlap ikrār kılıp aydım:

Şi‘r:

(7) Közümge kirmedi uyqu bu tün yārım hayālıdın

(8) Köñülde ҡalmadı rāhat temannā-yı vişālındın

(9) Eger ol körklüg hānī kemāl-i ҡudreti birle

(10) Bu bir öksük ҡulın sürse ne öksülgey kemālıdın

(11-9) يَا لَائِمِي فِي الْهَوَى الْعُذْرِي مَعذَرَةً

22b

(1) مِنْي الْيَكْ وَلَوْ أَنْصَفْتَ لَمْ تُلِمِ

(2) Ey melāmet ҡılguçı anıñ dek köñülge müstevli⁹⁶ (3) bolğan ‘ışk içinde, kim şāhibiniñ ‘özri⁹⁷ maqbūl érür, yā (4) anıñ dek maħbūbniñ maħabbetinde kim Benī ‘Uzre-(5)-din turur kim bu ʔaifeniñ ‘aşıqlarınıñ köñli (6) heffat birle mevşūf, taqı maħbūblarınıñ siyāhat-ı (7) ‘işmeti ve ‘iffet birle ma‘rūf turur, meniñ dek (8) vālih ü hayrān ve ‘aşıq-ı ser-gerdān ‘özrin ҡabul ҡılğıl; ve (9) eger hod inşāf ègesi bolsañ érdiñ, (10) anıñ üçün bilür sèn kim ‘ışk ser-māye-i nāz u (11) niyāz érür ve pīrāye-i sūz u güdāz érür. ‘Işkıniñ

23a

⁹⁶ DeWeese, müstevli.

⁹⁷ DeWeese, ‘özri.

(1) şāh-bāz-ı bülend-pervāzının çengālīga tüşgen köñülni (2) kuşu kutulmas, egerçi mürğ-ı zīrek turur kim (3) dām-ı zūlf ve dāne-i hāldın özge hiç hīle birle (4) tutulmas; ‘Ankā-i ‘ışkka şayd bolğan cān tāyır⁹⁸ (5) k̄ale-i K̄āf-ı kudretdin hergiz uçmas, kirişme-i nāz ve (6) şevk ü niyāz birle yangan ‘ışk otı melāmet kılguçılar-(7)-nıñ dem-i nefesi birle öçmes.

Şi‘r:

(8) ‘Işk ki⁹⁹ nāzik-i¹⁰⁰ niyāz érür

Gāh sūz ve gehī güdāz érür

(9) Barça cānlar kuşını avlamağa

‘Işk bir tarafa şāh-bāz érür

(10) Ğayret-i ‘ışkdın köñül eşiki

Ğayrınıñ yüzine firāz érür

(11) Cānnı cānānga revan kılamak

Resm-i ‘uşşāk pāk-bāz érür

23b

(1) Dil-rubā köp turur cihānda velīk¹⁰¹

Ol şanem esr ü dil-nüvāz érür

---

⁹⁸ DeWeese, t̄a’iri.

⁹⁹ DeWeese, ke.

¹⁰⁰ DeWeese, nāzuk.

¹⁰¹ DeWeese ve l̄ek.

(2) Derd eger yetse nâle kılma Hüseyin

Çün saña dost-ı çâre-sâz [êrür]

(3) ‘Işk eđesi¹⁰² melâmetî ħarâbâtî yâ selâmetî münâcâtî (4) bolur; ħâşşe-i ‘âşık Benî ‘Uzre ‘ışkı birle mübtelâ bolsa her-ayine (5) melâmetdin kaçmas êrdiñ. Dost kim (6) dil-beri dîdârı birle gül-istân bolğan közin söz birle özge-(7)-ler yüzige açmas. Vâlih ü şeydâ êrür kim süz-ı (8) ‘ışk sebebidin¹⁰³ söziniñ tertîb ü siyâkı (9) yok, taķı iştîyâķ otı birle örtenür êrken (10) müşâhede-i cemâlğa tākati yok.

Hikâyat:

(11) Eşma‘î aytur, Benî ‘Uzre Qabîlesidin kıblei naẓar-ı ‘uşşâķ

24a

(1) ve ârâmı cân-ı müştâķ êrdi. Müteveccih bolup barurda (2) ol qabîlede bir ‘azîziniñ öyinde qonaķ (3) boldum. Bâb-ı eşnâfda luḡ u ihsân ve faẓl (4) u imtinân birle cerr-i müveddet kıldı, لَإِنَّ الْجَرَ مِنْ (5) ¹⁰⁴عَمَلِ الْإِضَافَةِ taķı bu ‘azîziniñ bir zîbâ kızı (6) bar êrdi, küneç yüzlüg fettân közlüg faşîḡ-keâm-(7)-lık melîḡ-melâmlıķ kâmeti kıyâmet-engîz, ġamzesi (8) fitne-amîz, tırâr-ı¹⁰⁵ tırrası dîvâneleminiñ zincîri, (9) ‘ışvesi aşüfte köñüller derdiniñ tedbîri, (10) la‘l-i gevher-pâşı derd-nüş, nergis-i sermesti bâde-fürüş. (11) Eşma‘î aytur: Bu ‘aķllar afeṡiniñ letâfetini körüp säyir

24b

¹⁰² DeWeese, êzesi.

¹⁰³ Kelime سببى ن şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "sebebidin" şeklinde yazılmalıdır.

¹⁰⁴ Hadis, "Çünkü, cerr harfi (çekimleyen), ona izafet edene (tamamlayana) bağlıdır."

¹⁰⁵ Kelime طرار şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "tırâr" şeklinde yazılmalıdır.

(1) abāleni teferrüç kılgalı ıktım erse, bir yigit (2) kördüm, hilāl dek za'if, hilal dek naif; aldıda (3) ot yaar taı köqlini otıdın köz yaı (4) tınmay aar; وفي الفؤاد المحب (5) ¹⁰⁶ bu dünyāni otı su birle (6) savur,¹⁰⁷ köql otı [deryā]¹⁰⁸ birle savumas.¹⁰⁹ Bu yigitni (7) ehresinde aār-ı maabbetni vāzı ve envār-ı meveddetni¹¹⁰ (8) lāyiq kördüm erse, hālındın aber-dār bolmaq (9) üun yavuında olturdum; körmēn kim (10) közlerini emesidin seyl-i unīn aturur (11) munı dek ebyāt our kim:

i'r:

25a

- (1) Bir zamān körgēy mü men yā rabb bu cānānımnı men
- (2) Kim körüp yüzün revān ılsam fidā cānımnı men
- (3) anı ol köqlüm alıp cānıma ad ılan anem
- (4) Kēlsün öltürsün elāl ettiim aa anımnı men
- (5) Boy ekip ba ekti mundın bir köre alman yüzün
- (6) Köz yaım birle suaran serv-i bustānımnı men
- (7) Közlerim ol gül ayālıdın gül-istāndur meni
- (8) Özgeler yüzige amas men gül-istānımnı men

¹⁰⁶ Arapa iir, "Aıın kalbindeki arzu atei hararetlidir/ (ona nispet edildiğinde) cehennem atei souk kalır."

¹⁰⁷ Kelime سؤر şeklinde harekeli yazılmıştır.

¹⁰⁸ Nüshada sayfa kenarında yazılmış.

¹⁰⁹ Kelime و ما س سؤو şeklinde harekeli yazılmıştır.

¹¹⁰ DeWeese, müveddetni.

(9) Könlüm otı birle közüm yaşı¹¹¹ fāş etti meni

(10) Saḳlayu bilmen Hüseyn öz sırr-ı pinhānımnı men

(11) Bu ḫālnı müşāhede kılıp ba‘ zı nezzāre kılganlardın

25b

(1) bu yigitniñ istikşāf-ı esrārın kıldım. (2) Meniñ konağım öyin ıraḳdın körüp ayttılar: Bu (3) nā-murād ol öydeki¹¹² ḫūrī-zādğa ‘āşık érür, taḳı (4) sèn körgen ‘azrāğa vāmıḳ érür, aytım: Ḥaḳḳ bu bī-çāre (5) tarafında turur.

Körklü yüzün körüp cān birle ‘āşık bolmağay

(6) Yüz köñül birle kim ol ‘azrāğa vāmıḳ bolmağay

(7) Aḫşām oḫşar men saçığa dēse taḳ ernes velī

(8) Künni yüzige teḳ etse şubḫ şādık bolmağay

(9) Zāhid ol yüzni körüp miḫrāb tã‘ at kılmasa

(10) ‘Işḳ dīninde anıḳ dēk hiç fāsık bolmağay

(11) Cānnı cānāndın ayamas men velī aytur köñliḳ

26a

(1) Cān muḫaḳḳar tuḫfedür cānānğa lāyık bolmağay

(2) Yār üçün düşmen cihānığa taḫammül kııl Hüseyn

---

¹¹¹ Kelime يا شى şeklinde harekeli yazılmıştır.

¹¹² DeWeese, öydegi.

(3) ‘Ākıbet bolğay arada kim münāfık bolmağay

(4) Çün bu hāldın haber-dār boldum, kōnağ öyige kēldim, (5) aydım: Sizniñ mihmānı ‘aziz körmekiñiz (6) ‘ālemde meşhūr erür; tilermen kim meniñ hātırım (7) üçün bu kün bu ay¹¹³ çıraylu Çolpan közlü Müşteri (8) nāzenin seḫāb niḫābını yüzidin alıp eşikdin (9) taşkarı kadem kōysa, ol bir dūkānda ol-(10)-turğan özini ‘ışk miḫneti birle öltürgen yigitke (11) bir yüz körgüzüp kaysa bu nāzenin ayttı kim: Ey

26b

(1) şeyḫ ol bī-çāre-i ğamm-zede maḫa ‘amm-zāde bolur, taḫı (2) mēn anı körmekdin ictināb kılmas mēn¹¹⁴ (3) Velī ol nā-tuvānğa meni körmek maşlaḫat körmes (4) mēn, iltimāda mübālağa kılur men, ve taḫı çıkmāğğa (5) va‘de kılıp meni ol yigit kaşığa ıda berdi (6) kēlip ayttım: Ey arzū-mend-i vişāl, muḫāla‘a-ı (7) cemālğa amāde bolğıl, bu sözni eşitgeç yüz (8) miñ sūz [u] güdāz¹¹⁵ birle közini dost eşikige (9) tikip maḫbūbın körmek ārzūsında iş cānığa (10) tegip aydı:

Yaḫar cānımğa ol cānān neçe kim yaḫsa cānımını

(11) Kāraḫçı közleri her-dem tōker közgüre ḫanımnı¹¹⁶

27a

(1) Eger yüz cān berip yüzün müyesser bolsa bir körmek

(2) Berip cānını revā körgey men ol serv-i revānımını

¹¹³ DeWeese, āy.

¹¹⁴ DeWeese, men.

¹¹⁵ DeWeese, sūz-güdāz.

¹¹⁶ Kelime اقا نيم نى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫanımnı" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, aḫanımnı.

(3) Birer könlümni izdemes velî qorqar mên uş imdi

(4) Kim izdep tapmağay nâ-geh meniñ nâm [u] nişânımni

(5) Kişiğe aymadım hergiz köñül sırrın velî her-dem

(6) Közüm yaşı qılur peydâ meniñ râz-ı nihânımni

(7) Bu hâlde ol maħbûb-ı dil-pezîr ve maḥlûb-ı bî-nazîrniñ (8) eşiki açılıp mübârek ayakınıñ ğubârı, kim (9) ‘âşıklar közige tûtiyâ erür, tozutup keldi; (10) bu [bî]-çâre¹¹⁷ anı körüp ħabersiz yanıp turğan otğa (11) yaqılıp ba‘zı a‘zâsı küygenige köñli küyüp yığlayu

27b

(1) öyige kirip maña ayttı: Ey ‘âşıklar hâlıdın (2) ğâfil ve ey ‘ışq otğa yangınlar sırrıdın (3) zâhil,

Beyt:

إنه لا يطيق مشاهدة غبار نعالنا

(4) فكيف يطيق مطالعة جمالنا¹¹⁸

(5) Ya‘nî ol sūhte-i firâq ve miħnet-endūhte-i iştiyâq-(6)-nıñ tâqati yoq kim meniñ ğubâr-ı ni‘âlimni müşâhede (7) qılsa, envâr-ı cemâlimni bitip¹¹⁹ müḥâla‘a qılsun; sâyeninñ (8) hestî-yi mevhûmı şa‘şa‘a-i ħûr-şîdğa qaçan (9) muqâvemet qıla bilsün?

¹¹⁷ Dewese, bîçâre.

¹¹⁸ Arapça şiir, "Şüphesiz o, benim ayak tozumu bile görmeye dayanamaz/Kaldı ki, benim güzel yüzümü görmeye nasıl dayansın?"

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

عدتك حالي لا سري بمستتر (10-10)

عن الوشاة ولا دائي بمنحسر (11)

28a

(1) Ya' nī, meniñ ḥālīmı aytay saña, sirāyet (2) ḳılsun kim sırrım ğammāzlardın pūṣīde êrmes, (3) taḳı maña tēggen zaḥmet hergiz münḳaṭı' bolmas, saña (4) bu derd sirāyet ḳılmas; dūr-d-i' ışḳ çeṣnīsın (5) tatsañ êrdi, melāmet ḳılmas êrdiñ, (6) taḳı iṭālet-i lisān birle her sā' at (7) bizge ḳıyāmet ḳılmas êrdiñ neteg kim 'ārifler ayturlar:¹²⁰ لا يعرف (8) Ya' nī mādām kim ṭālib öz sırrı birle bir maḳāmğa (10) yetmes ol maḳām ehliniñ ḥālın anıñ dēk kim (11) kerek bilmes; ser-mest bilür kim telḥī ṣarāb ṣehd ve

28b

(1) <ve> ṣeker-riz êrür; dīvāne añlar kim aviz-zencir dil-(2)-aviz ṭarab-engiz êrür. Mēn taḳı vaḳtī ḳavānīn-i aql-(3)nı bilür êrdim, taḳı 'uṣṣāḳ-ı bī-nevāğa seniñ (4) dēk melāmet ḳılur êrdim;

Zirek u 'āḳil¹²² êrdim us boldum

(5) Körgey sēn perini dīvāne

¹¹⁹ Kelime كَيْتِبْ şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır. Eserde /b-/ ile başlayan bazı Türkçe sözcük ve fiiller /p-/ harfi ile yazılmıştır. Metin transkripsiyonu boyunca bu yazım şekilleri dipnotlarla gösterilmiştir.

¹²⁰ Bu satırdaki kelimelerin bazıları 6. satırda yazılmıştır. Ancak, istinsah hatası olduğunu düşündüğümüz bu durumu metnin anlam akışına göre bazı sözcüklerin yerlerini değiştirerek düzelttik.

¹²¹ Arapça, "Rahat olan bir kimse başkasının derdini o derdi çeken gibi bilemez."

¹²² Kelime كُ عاقل şeklinde yazılmıştır. İki kelime arasındaki "u" bağlacı üstün işaretiyle verilmiştir.

Hiç kiři ' ışıkka āšnā bolmas

(6) ' Aklıdın bolmağunça bī-gāne

Dostnıñ kemāl-i ğayretin (7) aırlap, esrār-ı ' ışkını köñülde asrar irdim, tağı (8) müddet-i medīd dīvānelıkdın bī-gāne ve ' ağıl birle āšnā (9) ve yār irdim. ' Ākıbet şahid-i zībā-yı ' ışk gāhī (10) kirişme vü nāz, gāhī ğamze-i ğammāz birle sırrımın (11) izhār kıldım.

Nazım:

Asradım ' ışk sırrını līkin¹²³

29a

(1) Taptı bu sırr-ı ser-nühüfte¹²⁴ zühür

Fāş boldum belī tutup bolmas

(2) Hestī-yi müşk-i ' ışkını mestür

(3-11) مَحْضُنْتَنِي النَّصِيحَ لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ

(4) إِنَّ الْمُجِبَّ عَنِ الْعُدَّالِ فِي صَمَمٍ

(5) Ya' nī, ey melāmet kılguçı sen ve ey naşīhatnı be-ğāyet (6) hāliş kılır sen men eşit men, tağı seniñ bu (7) sözüñ muvāfıq-ı ' ağıl turur dep bilür men ve (8) velī anıñ birle iş etmen, anıñ üçün (9) kim¹²⁵ حَبِكَ الشَّيْءُ يَعْصِي وَيَصْمُ muğtezāsınça ' aşıq (10) kılağı naşīhat eşitmes bolur.

Nazım:

¹²³ DeWeese lēkīn.

¹²⁴ DeWeese, ser-nihufte.

¹²⁵ Arapça, "İnsan neyi severse ondan başkasına kör ve sağır olur."

(11) Bu körklü sözüñni kıılma zāyi^ç

Ey hem-dem-i mihr-bān cānı

29b

(1) Sēn¹²⁶ maḥz naṣīḥat eylediñ līk¹²⁷

‘ Āşık kıulağı eşitmes anı¹²⁸

(2-12) إني اتهمتُ نصيحَ الشَّيْبِ فِي عَدْلِي

(3) وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِي نُصْحٍ عَنِ التُّهْمِ

(4) Ya^ç nī, ey naṣīḥat bābında¹²⁹ ihtimām-ı tamām kıılguçı mēn, ol ‘āşık-ı (5) şeydā ve vālih-i bī-pervā mēn kim kıarılıkıñıñ naṣīḥatige (6) kıulaq salman; taqı anıñ dek tōhmetdin¹³⁰ yıraq ve (7) naṣīḥatni bir pulğa alman; neçe kim inkırāz-ı ecel ve inkıtā^ç-ı (8) emeldin ḥaber berürin¹³¹ bilür erken sözin tutman; (9) yigitlik ser-māyesin zāyi^ç kıılıp henüz ve (10) ‘ışkıñıñ aşıftelıkın unutman. Saç aqartıp (11) nāme kıarartıp henüz ḥasretdin yüz sarğatmay köz

30a

¹²⁶ DeWeese, sen.

¹²⁷ DeWeese lēk.

¹²⁸ DeWeese, ānı.

¹²⁹ DeWeese, babında.

¹³⁰ DeWeese, tühmetdin.

¹³¹ Kelime من و بر و şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berürin" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de bu kelimenin "berürin" şeklinde yazılması gerektiğini belirtir (1984:548).

(1) yaşın ciger kanı bile kızartmay turğanımnı (2) bilür¹³² erken maña katılmañıñ ‘aceb erür. (3) Ārī maḥall-i k̄ābildin bolmasa naṣīḥat k̄āyildin nè fāyda?

(4) Men qarılık naṣīḥatin tutman

Nēçe kim sözni bī-ğaraž aytur

(5) Ah bu nefsi-i ser-keş elgidin

Kim qılur tevbe ve yene qaytur

(6-13) فَاِنَّ اَمَّارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَطَّتْ

(7) مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمِ

(8) Ya‘nī, meniñ naṣīḥat k̄abul qılmağanımnı bilür sēn; (9) ol sebebdin erür kim bu yavuzluq buyurğuçı (10) nefsi, kim mende bar turur, öz cehli sebebidin hiç (11) mev‘izat p̄irlikide¹³³ k̄abul qılmadı; taqı aṣār-ı şīb

30b

(1) ve yarāmnı körüp müzekkir-i memāt ve delīl-i inqırāz-ı ḥayāt (2) erür hergiz közge ilmedi.

Nazım:

(3) P̄irlikiñ¹³⁴ naṣīḥati birle

Nefsi-i emmāre muhtedī bolmas

¹³² Kelime بِلُور şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bilür" şeklinde yazılmalıdır.

¹³³ Kelime لِكَيْدَا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "p̄irlikide" şeklinde yazılmalıdır.

¹³⁴ Kelime نِيَكْ بَر لِيَكْ şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "p̄irlikiñ" şeklinde yazılmalıdır.

(4) Ejdehā¹³⁵ turur bu nefsi le 'īm

Kim cefā ve sitem bile ölmes

(5) Bilgil ey bilig cevheriniñ kânı kim nizām-ı (6) 'uqūd-ı cevāhir-i ma'ānī kâyil-i
kaşide Şeyh Muhammed (7) Būşirī ol kaşidedin hazret-i Risālet-(8)-penāh *şallā'llāhu*
'aleyhi vesellem-niñ medhige şurū' (9) kılğunça bu bir neçe beyt içide köp türlüğ
le'tayif-i (10) bāb-ı irşād ve ta' līm-i tarīka-i sedād idrāc¹³⁶ kılıp (11) bu naşāyiḥ maḥall-i
ka'bülde vākı' bolmağı için ötelip

31a

(1) kelāmda hünerler harc kılıp turur. Evvel ol kim maṭla' -ı (2) kaşidede bizniñ vaṭan-ı
aşlīni unuṭkan gāfil-(3)-ler ' itāb kılmas, bel-kim özige ḥiṭāb kılıp öz (4) ḥālınıñ beyānı
içinde bizlerge ta' līm-i tarīkat-ı (5) şevāb kılıp aytur kim: Ey meniñ cānım kim ten (6)
birle ta' alluḡ kılğandın dört miñ yıl ilgeri (7) hazret-i İlāhīde ve elṭāf-ı nā-mütanāhī birle
maḥşuş (8) bolup, cīrān-ı ervāḥ-ı qudsiye birle mü'āneset (9) kılıp sevāķī-yi şifāt
ēligidin şarāb-ı tuḥūr-ı (10) tecelliyāt-ı cemālnı kadeḥ-i sıdḡ birle nūş kılıp, (11) bisāt-ı
inbisāṭda aşār-ı neşāṭ cūş kılur ērdiñ.

31b

(1) İmdi, ey nedīm-i hazret-i melik-i kadīm ve fihrist-i rüz-nāme-i (2) aḥsen-i taḡvīm ol
vaṭan-ı aşlīde menzil-i ḥaḡīķīde (3) enīs ü hem-dem ve celīs ü maḥrem bolğan dost-(4)-
larnı mu sağınp köz yaşını köñül kanı birle (5) ḡatışturur sēn, yā hazret-i gāfūriyetdin,
(6) kim Kāzimetü'l-Ġayz turur, nesīmī mü kēldi, yā İzam-(7)-dın, kim ḡale-i ḡāf-ı kudret

¹³⁵ DeWeese, eẓdehāy.

¹³⁶ Kelime ح ر ا د şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "idrāc" şeklinde yazılmalıdır.

érür, tecelliyât yaşını¹³⁷ (8) mu yaşnadı, kim közüñ yaşı tınmas tağı köñlüñ (9) otı savumas. Andın soñ aşār-ı sāṭi‘ a ve (10) berāhīn-i ḳāti‘ a¹³⁸ birle maḥabbetni işbāt ḳılıp, inkār ḳılmaḳқа (11) maḥāl¹³⁹ yoḳın bilip, ‘āşıqlıḳıḡa i‘ tirāf ètip

32a

(1) maḥbūb-ı ḥaḳīḳīniñ ārzūsı közdin ve uyḡusı (2) köñüldin şabr u ḳarār kètergenige iḳrār ḳılıp bu yolda (3) melāmet ḳılḡuçılar söziḡe ḳulaḳ salmay, (4) nāmūsunuñ bir pulḡa almay, erbāb-ı selāmet ve aşḥāb-ı (5) melāmetḡa ḥiṭāb ḳılıp aytur:

Nazım:

(6) Sulṭān-ı ‘ışḳ tuttı¹⁴⁰ köñülñiñ diyārını

(7) Cānān ḳolıḡa berdi bu cān ihtiyārını

(8) Nāmūs [u] zühd ‘ilm [u] ḥıred bend-i rāh èdi

(9) Çün ‘ışḳ kèldi ḳoymadı ol bendlerini

(10) Bilgey èdiñ bu Vāmıḳ-ı bī-çāre ḳadrını

(11) Ger körseñ èrdi dil-ber ‘Azrā ‘izārını

32b

(1) Tağı bu sözler bile tenebbüh ḳılır kim ey muḳarreb-i ḥazret-i Ḥaḳḳ ve (2) ey bāde-nūş-ı cām-ı cemāl-i muṭlaḳ, ne üçün (3) ol şarāb-ı selsebilī ve şahbā-yi zencebilīniñ (4) mezesi kāmı cāniñdin ketip meyhāne-i ceberūtda (5) cīrān-ı ervāḡını unutup sèn?

¹³⁷ Kelime يشين şeklinde harekeli yazılmıştır.

¹³⁸ DeWeese, berāhīn-i ḳāti‘ a.

¹³⁹ DeWeese, mecāl.

¹⁴⁰ Kelime توتو şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

Yene ¹⁴¹حب الوطن من الايمان(6) muktezāsınca vaṭan-i aṣlīni sağınıp kōz yaşın (7) ağturmassen? Tağı ne sebebdin melāmet-i ‘aşığ-(8)-lar yolın tutup, selāmet-i zāhidler taşıkasıdın (9) i‘rāz kılıp, kereklik yārnı bilip erteke diyārnı (10) tanıp, şükr etip aytnas sēn?

Nazm:

(11) Kōrdüm ol nāzenīn nigārnını

Merhem-i sīne-i figārnını

33a¹⁴²

(1) Āhır ey şubh kılnağıl ta‘cīl

Kim bu tün taptım bu diyārnını

Kōrdüm özüm-(2)-din uş kenāre kılıp

Yārdın tolu öz kenārnını

Neçe yıl ğurbet otıda (3) yandım

Tanımay erteke diyārnını¹⁴³

Şükr kim ‘ışđ artıp ükti

Tün ü kün (4) çeken intizārnını

¹⁴¹ Hadis, "Vatan sevgisi imandandır."

¹⁴² Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b sayfaları diğer sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmıştır. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe girmiş bir şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

¹⁴³ DeWeese, diyarını.

Yene seniñ ahrıñ kelip naıat istimā' ıdın (5) i' rāz ılıp sa' ādet-i abūldın marūm ılmaıl dēp kelām-ı muannif (6) arīasınca pīr¹⁴⁴ bolan so nefsi emmāre ide ılmay seni nāıler (7) avlıda itidā ılmaa oymas dēp seniñ ' ālıñdın saa aber berür (8) tā bu tāyif vecel birle aflet uykusındın uyanıp fānī cihāndın (9) köñül kesip bāı¹⁴⁵ ' ālema yüz keltürüp, sefer yaraını ılıp bu künniñ (10) ini¹⁴⁶ tañlaa salma¹⁴⁷ taı nefsi emmāre sözige marūr bolup bu yıra (11) maadnıñ seferinde ke¹⁴⁸ almasa; taı aār-ı ıbnı müāhede ılıp

33b

(1) feralar tüzükin bouzluuı ecelniñ yavuıda kēlürin bilip (2) tavā [u] tā' atdın yol azuı¹⁴⁹ alsaq, taı nāıler sözige ulak (3) salsaq, kim aytur:

Beyt:

Köñülni baqlama fānī cihāna ey ' āil

(4) Sefer yaraını ıl bolma bir nefsi-i āfil

Közüñe uyu arām etip bu yolda (5) āah bol

Kim asru maad ıra aar budur menzil

Sefer (6) yaraını tañlaa salur sen līk¹⁵⁰

¹⁴⁴ Kelime بر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pīr" şeklinde yazılmalıdır

¹⁴⁵ Kelime با قتی şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bāı" şeklinde yazılmalıdır

¹⁴⁶ DeWeese, aşını.

¹⁴⁷ DeWeese, salsaq.

¹⁴⁸ Kelime كنج şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ke" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, genc.

¹⁴⁹ DeWeese, āzūı.

Emîr-i kâfile köçti revân kılip (7) maħmil

Munñ sekîn yürümek birle bilmesenñ kayda

Ĥarem-i Ka‘be-i (8) ĥazretġa bolġay sen vâşıl

Ĥazînelerni saña berdi (9) Ĥaĥĥ ticâret üçün

Nè kıldıñ ança ĥazâyin bile kèlip ĥâşıl

(10) Bu kün taşarruf-ı emvâl ĥoş kelür lîkin¹⁵¹

Soruġçı tañla (11) sorarda ĥisâb erür müşkil

Köñülñi mükenn bu cihândın -¹⁵²

34a

(1) - ‘ibâdet èt

Kim erür Ĥudâ tâ‘atıñ üzgen erür (2) bâtıl

Tileme salţanat-ı mâl tenġreni¹⁵³ elbette

Ĥudây bâķî, (3) mülk-i cihân erür zâyil

Ĥadış-i nefsnî köñlünġ ĥulaġına salma

(4) Kim ol ĥadış erür sihr-i cavidâni bayıl

Faķirler ayaķı (5) tofraķı erür sürme

---

¹⁵⁰ DeWeese lèk.

¹⁵¹ DeWeese lèkin.

¹⁵² Mısrânın kalan iki kelimesi diġer sayfaya sarkmıştır.

¹⁵³ DeWeese, tenġrini.

Güzâf sürme ki¹⁵⁴ kelse işiñge sâyil

(6) İrâdet elgi bilen tut bu ' ışkıñıñ etekin¹⁵⁵

Ke uşbu yolda (7) erür ' ışk mürşid-i kâmil

vişâl-ı dost kerek bolsa kél özün-(8)-din keç¹⁵⁶

Arada kim bu özün körmekiñ turur mâyil

Közün-(9)-ni tégme özin yumagan yüzünge açıp

Ĥabīb (10) yüzini tañla körerde bolma ĥacil

vişâlnıñ küni -¹⁵⁷

34b

(1) - ' âşıkğa zehr erür tiryäk

Firâk kècesi ab-ı ĥayât erür kâtil

(2) Hemişe tañnıñ işin¹⁵⁸ uşbu kün kıılır sen lîk¹⁵⁹

Bu künniñ (3) işini¹⁶⁰ tañğa saldıñ ey kâhil

Cenâb-ı ĥazret-i Ĥaqqda kaçan bolur (4) maqbûl

---

¹⁵⁴ DeWeese, ke.

¹⁵⁵ DeWeese, etikin.

¹⁵⁶ Kelime كچ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keç" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, genc.

¹⁵⁷ Mısranın devamı diğer sayfaya sarkmıştır.

¹⁵⁸ DeWeese, aşın.

¹⁵⁹ DeWeese lëk.

¹⁶⁰ DeWeese, aşını.

Ezel ʿ ināyetidin bolmasa kişi muḫbil

Ḳamuḡ feraḥ tüzükin (5) ecelni bilip

ʿ Aceb turur bu ṭaraf tüzmeKin maḥfil

Ölümniḡ (6) āfetidin çıḳtı ḳaşrdın Ḳayser

Ecel meḥāfetidin saldı tācnı Herḳil

(7) Ḳanı Melik-Şāh ḥāḳān ḳaydadur Sencer

Ḳanı tuḡyān-ı Ḳızıl Arslan (8) ḳanı Ṭuḡrıl

Bu barḳa köçti kēçti cihān-ı fānīdin

Ḳamuḡ kişiḡe budur (9) yol ʿ āḳil ērseḡ bil

Saḡa ḥayāt beḳāsı bolur dēyü hergiz

(10) Ḥudāy ḥazretidin vaḡy bolmadı mu nāzil

Miṣl turur kim aytı burunḳı (11) öz güvālar

Maḥall-i ḳābil-dānge¹⁶¹ naṣīḥat-i ḳābil

Bu kün cevāhir-i maʿ nāḡe (12) müṣṭerī bolḡay

İrür bu ṣāh-ı suḡan-dān ḥusrev-i ʿ ādil

35a

¹⁶¹ Kelime قَابِلٌ دَانِكِه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḳābil-dānge" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Êdi ‘ ināyeti öksülmesün şahen-şāhdın

(2) Kim ol ‘ ināyet érür bi-ḥasr [u]¹⁶² bī-ḥadd u sāhil

(3-14) وَلَا أَعَدَّتْ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ قِرَى

(4) ضَيْفٍ أَلَمَّ بِرَأْسِي غَيْرَ مُحْتَشِمٍ

(5) Taḳı amāde kılmadı bu nefsi-i kāfir-kiş ‘ āķibet-i nā-(6)-endiş körklü ef āldın ve şāliḥ ‘ a‘ mālđın hiç (7) nêrse mihmāndārlıķ için bu ķarılıķnıñ ķo-(8)-nağığa gāyet êrklıkdin hiç iltifāt kılmadı. (9) Ol başımda orun tuttı;¹⁶³ ya‘ nī bu nefsi-i zılāl-ı ķadīm (10) tevbe kılmadı, taḳı munıñ dēk mihmān-ı kerīmni kōzge ilmedi; (11) ve cezebāt-ı¹⁶⁴ İlāhiye birle ednās-ı beşeriyedin müzekkā bolmadı,

35b

(1) ve ḫīle-i ṭā‘ at ve zīver-i ‘ ibādāt birle müzeyyen ve mücellā bolmadı.

(2) *Naẓm*:

Ne boldı nefske bilmen boyun tolğar kerem ķılmas

(3) Kēlip başımda olturğan ķarılıķnıñ ķonağığa

(4-15) لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَيَّ مَا أَوْقَرُهُ

(5) كَتَمْتُ سِرًّا بَدَا لِي مِنْهُ بِالْكَتْمِ

¹⁶² DeWeese, yazılmamış.

¹⁶³ Kelime تَوْتِي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

¹⁶⁴ Kelime جَزَات şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "cezebāt" şeklinde yazılmalıdır.

(6) Ya' nî, eger bilsem êrdi kim bu ' azîz konağ-(7)-nıñ ' izzetin saqlap, ta' zîm u ikrâm ve ta' cîl u (8) ihtirâm kıla bilmen, qarılığdın peydâ bolğan konağ-(9)-nı ne reng pûşîde tutğay êrdim, kim qarıdın (10) yigitlik yaraşmas, yigitlik fi' lin kılğan (11) birle ecel taqdîr kılğan sâ' atdin aşmas dimâğ

36a

(1) hücreşi üstinde yığılğan qaravul öyni buzmay qoymas (2) pîrlikniñ¹⁶⁵ âdemi yer ejdehâsı insân luğmesidin (3) toymas.

Bilsem êrdi pîrler yolını tutmas bir nefis

(4) Kizler êrdim saç boyap mên pîrlikimni halkdın

(5) Āh ey gâfil nè hâşıl kizlemekdin yaşnı

(6) Ol zamânî kim ecelniñ elgi tutğay halkdın

(7-16) مَن لِي بِرَدِّ جِمَاحٍ مِنْ غَوَايِبِهَا

(8) كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجْمِ

(9) Ya' nî, kimdür kim nefsimniñ ser-keş merkebin (10) güm-râhlıq yolındın sebîl-i şalâh tevsenin felâh sarı (11) qaytarsañ, neteg kim tevsen atlarını bahâdurlar

36b

(1) cilavlap köni yoldın çıqmaqğa qoymaslar. (2) Qayu pîr-i kâmil ve mürşid-i mükemmel qavânîni-riyâzet ve tarîq-ı (3) izâfetni bilip bu nefsnıñ ulağın (4) râm kılğay,

¹⁶⁵ Kelime نيك بريك şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pîrlikniñ" şeklinde yazılmalıdır.

kıldı erte, Haqq *subhānehu ve te'ālā* ayttı: Ya¹⁶⁸ 'İsā aç (8) turgıl tā meni toya körseñ; taķı barçadın mücerred (9) bolğıl tā maña vāşıl bolsañ

Nazm:

(10) Muḥālefeti¹⁶⁹ birle ayttı bu nefis ne kim

(11) Aña muvāfaķat etsen yamanlıķa tartar

38a

(1) Fücür fişķ bile nefis şehveti sınmas

(2) Ta'ām birle yaķındır ki¹⁷⁰ iştihā artar

(3-18) وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تَهْمَلَهُ شَبَّ عَلَى

(4) حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَقْطُمَهُ يَنْفَطِمِ

(5) Ya' nī bu nefis tıflge oḥşar kim eger mühlet ber-(6)-señ pīr bolğunca sūt emmeki¹⁷¹ maḥabbeti andın (7) ketmes; ve eger küç anı sütđin ayrsañ, (8) envā'-ı e' imedin lezzet alıp ol sütđi (9) hiç arzūlamas.¹⁷² Lā-cerem eger nefisni me'kū-(10)-lāt-ı¹⁷³ ṭab' iyye ve lezzāt-ı kāzibe-i vehmiyedın (11) men^c¹⁷⁴ kılıp idrāk-ı ḥaķāyık-ı İlähiye ve zevķ-i lezzāt-

1

38b

¹⁶⁸ DeWeese, ya.

¹⁶⁹ Bu kelimededen önce üzerinde çarpı işareti olan ve okunamayan bir kelime vardır.

¹⁷⁰ DeWeese, ke.

¹⁷¹ Kelime ما كى şeklinde harekeli yazılmıştır.

¹⁷² DeWeese, arzūlamas.

¹⁷³ Kelime ماء كوقات şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "me'kūlāt" şeklinde yazılmalıdır.

¹⁷⁴ DeWeese, menac.

(1) rûhâniyyeğa terğîb kılsañ, her-ayine sa' âdet-i (2) ebediyye ve kerâmât-ı sermediyye birle ihtîşâş tapıp (3) Hâkknıñ emri birle kıyım bolğay ve eger 'iyân-ı gencîne (4) terk kılsañ imdi necâtı kalmay hâsarât (5) dâyim bolğay taķı köñlüñniñ peymânesi (6) şarâb-ı nedâmet birle tolğay.

Nazm:

(7) Oğşar bu nefis tıflğa kim tapsa mühleti

(8) Hıbbu'r-rezâ' üzre kıılır 'ömrni¹⁷⁵ telef

(9) Ger küç bile ayrsa anı sütidin kişi

(10) Elvân türlü eñ ime peydâ kıılır şe'af

(11) *Qāle quddise sirruhu 'l-'azīz mīfer-māyend vaqt-ı icābet:*

39a

(1-19) فاصرف هواها وحاذر أن تُؤليَهُ

(2) أن الهوى ما تولى يُصم أو يصم

(3) Ya' nī, hevā ve nefisni men¹⁷⁶ kıılıp anı hâkim kıılmağdın (4) perhîz kıılığıl, kim kıayu nersege kim hâkim bolur anı (5) helāk yā ma'yüb kıılır. Lā-cerem hâzret-i İlâhî (6) menşür-ı pād-şahî içinde fermân kıılır kim (7) ولا تتبع الهوى فيضلك عن سبيل (8) ¹⁷⁷ الله

¹⁷⁵ DeWeese, 'emrni.

¹⁷⁶ DeWeese, menâ'.

¹⁷⁷ Kur'an, 38. sure, 26. ayet. "Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."

Ya' nī, hevāga ittībā' kılmağıl kim ʔarīḳ-i (9) ʔudāydın seni azdurur. Yene aytur: أفرأيت
(10) ¹⁷⁸ من اتخذ الهة هو Ya' nī, (11) kördüñ mü ol güm-rāhnı kim öz nefsinıñ

39b

(1) hevāsını ʔudā kılıp aña tapınur¹⁷⁹ yene ʔazret-i (2) Risālet-Penāh *ṣallā'llāhu 'aleyhi vesellem* buyurdı kim (3) ¹⁸⁰ ما عبد آله ابغض على الله من الهوى (4) Ya' nī, hiç nemerse ma' būd-ı ʔazret-i ʔaḳḳ *subḥānehu ve* (5) *te'ālā*-nıñ ʔazretinde düşmenraḳ èrmes.

(6) *Nazm*:

Hevā u nefsnı özünge kılmağıl ḳākim

(7) Kim ol hevā seni ma' yūb yā helāk kılur

(8) Yüzünñi ʔaṣyet-i ʔaḳḳdın közüñ yaşı bile yu

(9) Kim ol küdür-et-i nefsnı u hevānı pāk kılur

(10-20) *وراعِهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ*

(11) *وَأِنْ هِيَ اسْتَحَلَّتِ الْمَرْعَى فَلَا تُسِيمُ*

40a

(1) Ya' nī ri' āyet kılğıl bu merkeb-i nefsnıñ cānibin, (2) mādām kim a' māl-ı ṣālīheniñ çerā-gāhında otlar; ve (3) eger bilseñ nevāfil otlagın süçi sanap (4) ' ibādet bolup durur muḳālefet-i hevā-yı nefsnı (5) üçün anı artuḳ ṫā' at çerā-gāhında ot-(6)-latmağıl kim وَنَهَى

¹⁷⁸ Kur'an, 45. sure, 23. ayet. "Nefsinin arzusunu ilah edineni gördün mü?"

¹⁷⁹ DeWeese, tabınur.

¹⁸⁰ Hadis, "Allah katında rab olarak tapınılan nefsnı kadar daha nefret edilen bir şey yoktur."

teḳāzāsınça rızā-yı (8) Ḥudāy te‘ālā idrāk-ı cennetü’l-me‘vā muḥālefet-i (9) nefis birle müyesser bolur.

Nazm:

(10) Ṭā‘ at otlağında nefsüñ merkebin otlat velī

(11) Süçi sansa her¹⁸² otlağın men‘¹⁸³ eyleliñ ṭā‘ ātdın

40b

(1) Ārzūsın bermegil bir dem bu kāfir-i nefsiñe

(2) Tā seni Ḥaḳḳ saḳlağay fazlı bile āfātdın

(3-21) كَم حَسَنَتْ لَذَّةَ الْمُرِّ قَاتِلَةً

(4) مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرُ أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ

(5) Ya‘nī, köp kerrāt bu nefis-i le‘īm lezzetini lezzāt-ı na‘īm-(6)-din kim bilmeſe kim anıñ mezerreti ‘azīm ve ahiret ‘azābı (7) elīm turur, İblīs ve anıñ ḳubḥın telbīs ḳılıp arāste (8) körgüzür tā ſāḥib-i nefis añlamay kim zehr-i ḳātıl (9) ve semm-i halāhil çerb u ſīrīn içide müdğam turur (10) helāk bolsa. Lezzāt-ı ṭā‘ ām ve ṭabīb-i riḳād ehl-i maḥabbet (11) ü vidādğa lāyık ermes; ‘āşık kim liḳā-yı dost-

41a

¹⁸¹ Kur’an, 79. sure, 40. ve 41. ayetler. "(Kim ki) Nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınacağıdır."

¹⁸² DeWeese, okunmamış.

¹⁸³ DeWeese, menā‘.

(1) -dın özge neyrese birle rāḥat kılsa maḥabbetde (2) şādık êrmes. Neçe bu nefis kıldı arāyiş (3) lezzetini kim helāk kıılır, tenni tapşur riyāzet êlgine kim (4) cān-ı kudsî-şıfatnı pāk kıılır.

Ḳāle ḳuddise sirruhu 'l-'azīz:

وَاحْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جَوْعٍ وَمِنْ شَبَعِ (5-22)

فَرُبَّ مَخْمَصَةٍ شَرُّ مِنْ التُّخَمِ (6)

(7) Yene, ḳorḳgıl kim örtüglüg āfetlerdin açlık (8) toḳluḳdın peydā bolur; emmā açlıkdın (9) sū'-i ḥāl u melāl¹⁸⁴ buḥūl-i ten ve ḥudūs-i kelāl, (10) taḳı toḳluḳdın köñül ḳatıḳlık ve ḡaflet (11) taḳı kāhillik birle ḡalebe-i şehvet

41b

(1) taḳı köp ḳatıḡ açlık bolur kim toyḡunça ṯa'ām (2) yep siñmeslik zaḥmetidin yamanraḳ (3) turur, anıñ üçün kim tuḡmeniñ ḡālib zararı (4) tenge bolur, taḳı açlıkdın ḡāhī bolur kim perḥīz-(5)-lik sebebidin dīḡa noḳşān yeter.

(6) Toya yemek egerçi afetdur

Açlıkda ziyāde noḳşān bar

(7) Toya yeḡen bolur marīz velīk¹⁸⁵

Açmıñ dīnine meḡāfet bar

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمَاعَ مِنْ عَيْنِ قَدِ امْتَلَأَتْ (8-23)

¹⁸⁴ DeWeese, sū'-i ḥāl-i melāl.

¹⁸⁵ DeWeese, ve lèk.

مِنَ الْمَحَارِمِ وَالرِّمِّ جَمِيَّةَ النَّدَمِ (9)

(10) Ya'c nī, ḥālī kıla¹⁸⁶ tilegil anıñ dek közüñ (11) yaşın kim ḥarāmdın mümtelī bolup turur, taqı

42a

(1) peşimānlıq¹⁸⁷ iḥtimāsinga mülāzemet¹⁸⁸ kılgıl kim (2) imtilāniñ 'ilācı istifrāğ birle bolur, taqı şıḥḥat-(3)-niñ ḥuṣūlı iḥtimā birle; köñül marazğa nedāmet (4) ma' cūn-ı necāḥ izder, Ḥaḫḫ liḳāsı şavḳında yıǵlamaḳ (5) birle ravāḥ 'ālemide felāḥ izder

(6) Muḥarremāt bile közde imtilā çün bar

(7) 'ilāc üçün bu közüñ yaşını kılgıl istifrāğ

وَخَالَفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِيَهُمَا (8-24)

وَإِنْ هُمَا مَحَضَّاكَ النَّصِيحَ فَاتَّبِعْ (9)

(10) Ya'c nī muḥālefet étgil nefis [ü] şeytānğa taqı anlarğa (11) 'iṣyān kılgıl; neçe kim naşīḥat ihlāş birle kılsalar,

42b

(1) olarnı müttehim bilgil anıñ üçün kim şeytān (2) atañniñ düşmeni érür ve saña yār-ı mihr-bān (3) bolmas; taqı nefis kim barça düşmenlerdin yaman-(4)-raḫ turur yār-ı girān [u] dil-cān bolmas.

¹⁸⁶ Kelime قِيلِمَا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "kıla" şeklinde yazılmalıdır.

¹⁸⁷ DeWeese, pişimānlıq.

¹⁸⁸ DeWeese, melāzimet.

(5) Nefs [ü] şeytānğa hılāf  t kirme anıı¹⁸⁹ s zige

(6) N ce kim nef   na ih t bolsa anlarnıı s zi

(7)  tib r etme bu iki  a mnıı g ft rına

(8) Mu   teber bol ay mu hergiz iki k firniı s zi

(9-25) وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمَا خَصِمًا وَلَا حَكَمًا

(10) فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصِمِ وَالْحَكْمِ

(11) Ya   n  imti  l ve in iy d  ılma ıl nefis   şeyt n

43a

(1)  arafıdın  a m ve  akem bolup nefis hev sı (2) ve şeyt n rız sı a muv fa at  ılıp (3) olar mur di a y r mekke del let  ıl an-(4)-lar a, anıı   n kim s n ta ı bil r s n (5) munıı dek  a m ve  akem h le ve mekrdin h l  (6) bolmas, ta ı nefis   şeyt nnıı c n d (7) u ha em ve cezb u  adimi cinn   insdin (8) be-g yet k p turur, kim bir biri olarnıı mur dın (9) kif yet  ılma da ihtim m-ı tam m  ılurlar. Neteg (10) kim C bir *raziya  ll hu  anhu* Pey am-ber * all   ll hu* [ aleyhi]-din riv yet (11)  ılır kim  bl s tahtını hev   stide  urup

43b

(1) le kerin fitneler  ılma    n etr f-ı (2)    lemge iber r¹⁹⁰,  ayu biri kim ulu rak fitne  ılsa, (3) şeyt n an a ma rak bolur  rdi; cem   bol anda (4) bu c n d-ı şeyt nnıı her biri aytur kim: Munda  (5) fitneler  ıldım der, bularnı an a pesend  ılmas; (6) n -g h biri

¹⁸⁹ DeWeese,  anıı.

¹⁹⁰ DeWeese, ıbarur.

aytur kim: Mên vesvese kılıp bir êrni (7) öz helâlıdın ayırdım, İblīs aña taḥsîn (8) kılıp öziğe mağ kılır. Lâ-cerem,

Nazm:

(9) Tutmağıl şeyṭân sözini bermesün bâzî saña

(10) Kim ata anıñ düşmeni bolmas oğulğa mihr-bân

(11) Pehlevân êrmes kişi kim köp yağılarnı yeñer

44a

(1) Nefs-i kâfir-kîşni her kim yeñse şoldur pehlevân

(2) Nefs êlige bermediñ êrse zimâm-ı ihtiyâr

(3) Cân diyârıda hevânıñ ḥükmiğe boldı revân

(4-26) استغفر الله من قولٍ بلا عملٍ

(5) لقد نسبت به نسلاً لذي عقم

(6) Ya' nî, kēçgen ḥiṣâl-ı ḥamîde¹⁹¹ ve a' mel-i pesendîde birle (7) emr kıılmaq içide özüüm şifât birle mütecellî men (8) demek da' vâsı bar dēp nâzım *rahmetu'llâhi 'aleyhi* (9) hezm-i nefis üçün aytur: Mên ḥazret-i (10) settâru'l-uyüb¹⁹² ve ğaffâru'z-zunûbdın yarlıkamağ (11) tiler mên; bu ' amel qolumdın kim ezgü ' ameller birle

¹⁹¹ Kelime *خصا و حميد ه* şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḥiṣâl-ı ḥamîde" şeklinde yazılmalıdır.

¹⁹² DeWeese, settâru'l-guyüb.

44b

(1) sizge emr kılıp özümge imtişāl kılımay, ‘aķīm kişige (2) ferzend işbāt étgen dēk özümge özgü-(3)-lük nisbet kılıur. Lā-cerem, أَنَاءْمُرُونَ النَّاسَ (4) ¹⁹³ بِاَلْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ - niñ (5) dāhıl bolmağay men dēp istiğfār kılıur men.

(6) Mēn aytıp kılımadım estağfiru’llāhu’l-‘ azīm

(7) Yazuķnı közge ilmedim estağfiru’llāhu’l-‘ azīm

(8) Yağşı buyurdum mēn buyruğka boynum sunmadım

(9) Yağşı yamanı bilmedim estağfiru’llāhu’l-‘ azīm

(10) Mēn munça yığlap bir nefis yazuķ kitābın toymağa¹⁹⁴

(11) Köz yaşını silikmedim estağfiru’llāhu’l-‘ azīm

45a

أمرتک الخیر لکن ما أتمرت به (1-27)

وما استقمتم فما قولی لک استقم (2)

(3) Ya‘nī, buyurdum saña hayr kılığıl dēp velīkin öz-(4)-üm ol fermānı tutmadım, taķı mēn köni bolmadım; (5) bes, be-gāyet ġarīb bī-nihāyet ‘acīb erür kim (6) saña köni dēp buyruķın istiķāmet (7) ‘ibāretdür şābit bolmağdın icāb u nedb (8) üçün kelgen emr u nevāhīniñ muķtezāyātı (9) üze; taķı erbāb-ı taşavvuf ve aşhāb-ı ta‘arruf (10) qatında

¹⁹³ Kur’an, 2. sure, 44. ayet. "Kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?"

¹⁹⁴ Kelime فيما غه ũ şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeyi “buymağa” diye okumuş, ancak kelimenin “toymağa” olarak da okunabileceğini ifade etmiştir (1984:549).

istikāmet be-ğāyet ‘ālī derecei érür (11) kim barça işniñ kemālī ve tamāmı taķı mecmu‘ -

1

45b

(1) ĥayrātñiñ ĥuṣūlī anıñ birle bolur, kim (2) ĥāl içide mustaķīm bolmasa, sa‘y zāyi‘ taķı (3) cehdi bāṭıl érür. (4) ¹⁹⁵ قَالَ اللهُ تَعَالَى وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا ¹⁹⁵ Ya‘ nī, ol (5) ĥalk dēk bolmañ kim munça zaĥmetler birle (6) yifni¹⁹⁶ eğirip özi üzer; ya‘ nī, kılğan ‘ahd [ü] (7) peymān¹⁹⁷ ve ĥayr-ı iĥsān üze mustaķīm boluñ, tā (8) ol a‘ māl bāṭıl bolmasun. Ebu ‘ Alī Cüzcanī¹⁹⁸ *raĥmetu’llāhi* (9) ‘*aleyhi* aytur: Şāĥib-i istikāmet bolğıl, ne ṭālib-i (10) kerāmet, kim nefsnıñ ṭaleb-i kerāmet kılur, taķı (11) Ĥaķķ *subĥānehu ve te‘ālā* sendin ṭaleb-i istikāmet kılur.

46a

(1) Lā-cerem, mecmu‘ -ı sa‘ ādātñiñ ser-māyesi ĥamuğ (2) iķbāl u kerāmetniñ pīrāyesi istikāmet (3) érür; elif tā¹⁹⁹ istikāmet taptı érse orun (4) taptı körüñ cān otrasında. Maķām-ı (5) istikāmetniñ düṣvārılıķıdın Şevbān (6) mevlā-yı Nebi ‘*aleyhi’s-selām* ĥaber berür kim Resül (7) *ṣallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem* aytı: ²⁰⁰ وَلَنْ تُحْصُوا ²⁰⁰ (8) ²⁰⁰ أَسْتَقِيمُوا (8) Ya‘ nī, küçünüz yetgençe yürünüz hergiz bu (9) maķāmñiñ nihāyetige yetelmes siz. Ebu ‘ Alī-yi (10) Yesevīdin rivāyet turur kim aytur: Resül ‘*aleyhi-*

46b

¹⁹⁵ Kur’an, 16. sure, 92. ayet. "İpliği iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kimse (kadın) gibi olmayın."

¹⁹⁶ Kelime يِف şeklinde yazılmıştır. DeWeese, yif (1984:454, 449).

¹⁹⁷ DeWeese, ‘ahd-i peymān.

¹⁹⁸ DeWeese, eserde جر جا ني olarak geçen bu özel ismin “Cüzcanī” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:449).

¹⁹⁹ Bu kelime "istikāmet" kelimesinden sonra yazılmıştır.

²⁰⁰ Hadis, "(Yapmak istediğinizi) tam olarak yerine getiremezsiniz, (gücünüz yettiğinde) mükemmele yaklaşımaya devam edin."

-(1) ‘ş-şalavāt ve’s-selām-nı tüşde körmiş men; (2) sordum: Yā Resūlu’llāh şeyyebetnī sūre-i Hūd, (3) ya‘nī, menī²⁰¹ pīr kıldı Hūd Sūresi dēp (4) ayttıñız; bu sūre içinde peygām-berlerniñ kışşa-(5)-sı mu sizni pīr kıldı, yā ümem-i sālifenin (6) helāk bolğanınıñ sözi mü? Resūl ‘aleyhi’s-şalavāt (7) ve’s-selām aydı: Yok; bil kim Hāķķ *subhānehu ve te‘ālā* (8) bu sūre içinde aytıp turur kim: فَأَسْتَقِمْ (9)²⁰² كَمَا أُمِرْتُ²⁰² Ya‘nī, meniñ fermānımnı (10) ber-cāy kılıñ mustaķīm boluñ. Lā-cerem lā-cerem (11) istiķāmet hāşıl kıлмақda düşvārlıķın

47a

(1) añlap yigit ērdim pīr boldum dēdi. İmdi (2) nāzım *rahmetu’llāhi* ‘aleyhi-niñ qavlı bizlerge (3) istiķāmet maķāmınıñ düşvārlıķıdın (4) hāber-dār kıлмақ üçün ērür.

ولا تزودت قبل الموت نافلة (5-28)

ولم أصل سوى فرض ولم أصم (6)

(7) Ya‘nī hiç azuķ hāşıl kıلمadım artuķ²⁰³ tã‘āt-(8)-lardın ölümdin burunraq, taķı namāz ve rūze-(9)-niñ ferāyız-i vācibātıdın özgege iştiğāl (10) kıلمadım; ve hāzāyin-i girānmāye-i ‘ömrni țelef kılıp (11) ķudreti bilmedim. Maķāsinni, maķābīh ef’āl içinde

47b

(1) aķartıp ve nāme-i a‘mālnı bağī ve tuğyān birle ķarartıp, (2) hārgāh-ı zengarī-yi felekni dūd-ı āh birle kebūd kıلمadım, tamām-ı (3) ‘ömrni hālāyıķ birle ğafletde keçürüp bir dem (4) hālıķnı hoşnūd kıلمadım, kim nāzım *rahmetu’llāhi* ‘aleyhi (5) öz taķşırğa i‘tirāf kılıp bizniñ dēk (6) ğāfillerğa tenebbüh eter kim:

²⁰¹ Kelime نى مى şeklinde alışılmışın dışında farklı bir yazımla yazılmıştır.

²⁰² Kur’an, 11. sure, 112. ayet. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."

²⁰³ DeWeese, artuķ.

- (7) ‘ Ömr rahtın bağlaban köçti ketti kār-vān
(8) Nêçe sên ġāfil uyur sên bar êse cāniḡ oyan
(9) Sên ḡayrī-dār izdeyü yolda dūkān açtıḡ velī
(10) Mindi piş-āheng sürdi buḡtisini sār-bān
(11) Azuḡuḡ²⁰⁴ az yol yıraḡ hem yük ağır merkeb yaḡır

48a

- (1) Bu yürimek birle maḡsadnı körüp bolmas ‘iyān
(2) ‘ Ömr zāyi‘ kıılmaḡa ḡayḡurmasaḡ andın erür
(3) Kim tapıpdur sên bu genc-i şāyḡān rāyḡān
(4) ‘ Ömrniḡ ser-māyesin munda kıılıp sevdā bu kün
(5) Sevdā-ger bolmasa ḡāşıl kıılmaḡıl bārī ziyān

Ḳāle ḡuddise sirruhu:

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَى (6-29)

أَنْ اشْتَكَيْتُ قَدَمَاهُ الضُّرَّ مِنْ وَرَمٍ (7)

(8) Ya‘ nī, zūlm kııldım sünnetige ol şerīf zātliḡ, arıḡ (9) şifātliḡ Resūl ‘aleyhi’s-selām-
niḡ kim kêçeler bir ayāḡ üstide (10) şem‘ dek turup köñül otıḡa cān riştesini

48b

---

²⁰⁴ DeWeese, āzuḡuḡ.

(1) pervâne dök yakıp taḡa tēgrü kulluḡ²⁰⁵ kılmaḡdın (2) mübārek ḡademleri şışşuḡ zaḡmetidin şikāyet-i (3) sū kıldı, bā vüçüd-ı ol kim ḡabīb-i ḡazret-i İlāhī müzḡhir-i (4) raḡmet-i nā-mütenāhī bu zaḡmetni öziḡe revā körüp: (5) ²⁰⁶ يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ قَمِ اللَّيْلِ -niḡ buyruḡın (6) tutup, kēçeler ayak üstinde turup, ḡā' atnı (7) kılmaḡnı ḡoymadılar ērse, ḡazret-i melik-i vehḡāb-(8)-dın bu ḡiḡāb-ı müsteḡāb kēldi kim: (9) ²⁰⁷ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ طَهً Ya' nī, ey meclis-i (10) ünsniḡ çerāḡı ve ey maḡfil-i ḡudsnıḡ ferāḡı, (11) ḡademuḡnı yerge basḡıl, kim biz bu ḡur'an-ı mecīd ve furḡān-ı ḡamīdni

49a

(1) anıḡ üçün ēndürmedük kim sēn zaḡmetde (2) bolsaḡ ve meşāḡḡātler çekseḡ: ²⁰⁸ إِلَّا تَذَكَّرَ: (3) ²⁰⁸ لِمَنْ يَخْشَى bel-kim anıḡ üçün ēndürdük, (4) kim ḡaḡḡ *subḡānchu ve te'ālā*-dın ḡorḡan bendelerge mev' izat (5) ve naşīḡat bolsa; bu ḡiḡāb kēlgendin soḡ (6) ḡazret-i Risālet-penāḡ şükr-i ḡazret ve ta' līm-i ümmet (7) üçün kēçeler kılur ḡā' atın arturur ērdi.

(8) *Beyt:*

‘ Āşıkla[r]-ḡa taḡ ērmeş kim şem' dök kēçürse

(9) Her kēçe taḡa tēgrü sūz u güdāz birle

ḡāle ḡuddise sirruhu:

وَشَدَّ مِنْ سَعْبٍ أَحْشَاءَهُ وَطَوَى (10-30)

تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَثْحًا مُتْرَفَ الْأَدَمِ (11)

²⁰⁵ Kelime *قَوْ لَوْ* şeklinde harekeli yazılmıştır.

²⁰⁶ Kur'an, 73. sure, 1. ve 2. ayetler. "Ey örtünüp bürünen (peygamber)! Kalk, geceyi (yarısını) ibadetle geçir."

²⁰⁷ Kur'an, 20. sure, 1. ve 2. ayetler. "Tâ-Hâ, Biz sana Kur'anı sıkıntı çekesin diye indirmedik."

²⁰⁸ Kur'an, 20. sure, 3. ayet. "Ancak, Allah'tan korkanlara bir öğüt (bir uyarı) olarak indirdik."

49b

(1) Ya‘nī, saña ittībā‘ kılmadım ol şerīf vücūduñ (2) kim bağladı açlıkdın taķı çökerdi yumşak (3) terelig²⁰⁹ tehīgāhın kıatıg taş astında; Resūl ‘aleyhi’s-selām- (4)-nıñ sünneti ol ėrdi kim açlıkdın emgengü dek (5) bolsa düşmenler közige körünmeslik üçün (6) kıarnıgā taş bağlar ėrdi; neteg kim Mesrūķ rivāyet (7) kıılır: ‘Āyişe *raziya’llāhu ‘anhā*-dın aytu bergen (8) Resūl ‘aleyhi’s-selām-nı kördüm, açlıkdın (9) za‘īf bolup kıarnıgā taş bağlap tururlar; (10) yıgılap aytım: Ey Muħammed ve ey ħabīb-i ħazret-i aħed Ĥaķķ *te‘ālā*-(11)-dın ta‘ām tileseñ bolmas mu? Ayıtı: Ey ‘Āyişe ol

50a

(1) Teñrim kim meniñ cānım anıñ kıudreti kıolıda (2) turur, kim eger tilesem yeryüzindeki²¹⁰ cem‘ī tağlarını (3) altun, kümüş kıılıp men kıayu tarafe barsam (4) köçürüp meniñ birle yürütgey; velīkin²¹¹ men (5) dünyānıñ açlıgın tokluk üze taķı faķırlıgın (6) baylıg üze taķı kıaygusın feraħ üze iħtiyār (7) kııldım; ey ‘Āyişe dünyā Muħammedge ve taķı āl-i Muħammedge kerekmes; (8) ey ‘Āyişe Ĥaķķ *te‘ālā* fermān iberdı²¹² resūllergā (9) dünyā rāħatın terk ėtip ve miħnetke şabr kıılmaķ buyrup (10) maña fermān kıılıp turur: *أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ* 213 (11) *صَبْرٌ فَأَصْبِرْ كَمَا* Ya‘nī, kıılıgıl ey Muħammed

50b

²⁰⁹ Kelime *تر ه لیک* şeklinde yazılmıştır. Eserde “derili, ciltli” manasına gelen bu kelimenin *تر ه* şeklinde yazılması dikkat çekicidir.

²¹⁰ DeWeese, yeryüzindeki.

²¹¹ DeWeese, velīkin.

²¹² DeWeese, ibardı.

²¹³ Kur’an,46. sure, 35. ayet. "(Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret."

(1) neteg kim uluğ fermān iberdük resüller şabr kıldı-(2)-lar; imdi va'llāh kim maña Hakk fermānın tutmağdın (3) özge hiç fāyide yok turur, ve özge çāre hem (4) yok. Her-āyine Hakk *te'ālā*-nın tevfiği birle şabr (5) kılgay mēn,²¹⁴ neteg kim olar şabr kıldı. Şeyh 'Abdullāh (6) Enşārī *raḥmetu'llāhi 'aleyhi* dēyür, dostdın yetgen (7) belā 'aṭā turur; lā-cerem, 'aṭādın nāliş kılgan ḥaṭā turur.

(8) *Nazm*:

Dost birle çün köñülni ittişāl u infişāl

(9) Taptı vaşlı cāvidānī bolmasun kevn u mekān

(10) Çehre-i hūr-şideğa meşşātalık nē ihtiyāc

(11) Merkeb-i hurşidğa ḥācet düğül²¹⁵ ber-güstvān²¹⁶

52a²¹⁷

(1) Hattırnıñ ḥalvetiğa basmas ol cānān ḳadem

(2) Bolmasa ḥālī ḥayālī ğayrdın dergāh-ı cān

(3-31) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

ورأودتُهُ الجبالُ الشُّمُّ من دَهَبٍ

²¹⁴ DeWeese, men.

²¹⁵ Kelime دو كول şeklinde yazılmıştır. Eserde bu kelimenin د كول yerine دو كول olarak yazılması dikkat çekicidir.

²¹⁶ DeWeese, ber-güstuvān.

²¹⁷ İncelediğimiz eserde sıralama 106 (50b), 107 (51a), 108 (51b), 109 (52a), 110 (52b), 111 (53a), 112 (53b) şeklindedir. Ancak İçerik ve anlam olarak 50b sayfasından sonra sırasıyla 52a ve 52b sayfaları; 52b sayfasından sonra da sırasıyla 51a ve 51b sayfaları gelmelidir. Yani doğru sıralama 106 (50b), 109 (52a), 110 (52b), 107 (51a), 108 (51b), 111 (53a), 112 (53b) şeklinde olmalıdır. DeWeese'nin görüşüde bu yöndedir (1984:550).

نفسه فأراها أَيْمًا شَمَم (4)

Yā'ni, özini (5) Peygām-ber 'aleyhi's-selām-ğa 'arz kıldı yüksek (6) tağlar kim altun bolalım, bizni qabul kılgıl dep; (7) Resul şallā'llāhu 'aleyhi vesellem ol tağlarğa öz (8) himmeti rif' atin körgüzüp qabul kılmadı. Neteg kim (9) İbn 'Abbās razıya'llāhu 'anhu aydılar: Bir kün Resul (10) şallā'llāhu 'aleyhi vesellem birle Şafā tağığa minip (11) erdük Cebra'ıl 'aleyhis-selām bu kün āl-i Muhammed arasında

52b

(1) bir avuç²¹⁸ telkân yā un yok turur; hazret-i Risālet (2) bu sözni aytkaç kök 'āleminin bir katık āvāz (3) keldi kim Resul 'aleyhis-selām sağındılar (4) kim kıyāmet bolğay dep; nā-gāh İsrāfīl 'aleyhi's-(5)-selām kelip aydı: Yā Muhammed, Hakk subhānehu aytkan (6) sözüni eşitip yeryüzindeki²¹⁹ hazāyinle-(7)-rniñ kelidlerini iberdi;²²⁰ 'āleminin saltanatın (8) tileseñ, Tihāmenin barça tağlardın zümürüd (9) ve yākūt ve tağı altun kümüş kılip, qayda barsañ (10) hizmetinde alıp yürgey sēn; ve eger tile-(11)-señ bende bolğıl, peygām-berlik, şıfatı birle mevşuf

51a

(1) bolğıl Cebra'ıl işāret kıldı kim Hakk te'ālā-ğa tevāzu' (2) kılgıl; peygām-ber 'aleyhis-selām üç katla aydı: Men bir zamān (3) bu eşikte bende bolmağnı iki cihān pād-şāhlıqığa ber-(4)-mes men. Lā-cerem Cebra'ıl 'aleyhis-selām taşsın berip (5) aytur:

Nazm:

Ey 'arş-ı mecīd takiyye-gāhıñ

²¹⁸ Kelime ج أ و ج şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" sözcüğü beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır.

²¹⁹ DeWeese, yeryüzindeki.

²²⁰ DeWeese, ıbardı.

(6) Firdevs-i mekîne bār-gāhıñ

Ruħu'l-ķuds izdeyür hemîşe

(7) Cārüb kılurğa ħāk-i rāhıñ

Sèn iki cihānı terk kıldıñ

(8) Bolğanda bu faķrdın külāhıñ

Yüz mertebe lā-mekāndın aştı

(9) İķbāl içide evc-i cāhıñ

Sèn ħāşıl-ı ħil' at-cihān sèn

(10) Afāk bu sözgedür güvāhıñ

Ķāle ķuddise sirruhu:

وَأَكَّدَتْ زُهْدَهُ فِيهَا ضَرُورَتُهُ (11-32)

51b

إِنَّ الضَّرُورَةَ لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصْمِ عَنْ (1)

(2) Ya' nî, berkiti anıñ zühd-i perhîzini dünyādın faķr (3) ħāceti, anıñ üçün kim Ĥaķķ te' ālā-nıñ saķlamaķıġa (4) zarûret ve ħācet ġālib kēlmes; lā-cerem ħabîbî kim (5) 'işmet-i İlāhî anıñ refîķi turur taķı ħifz u ' ināyet-i (6) pād-şāhî anıñ himmetiniñ közi cemāl-i Ĥaķķdın (7) özge nażar salmas, kim مَازَاغَ الْبَصْرِ (8) ²²¹ وَمَا طَغَى ħāzret-i melik-i

²²¹ Kur'an, 53. sure, 17. ayet. "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı."

muhtedirğa yetmey²²² ve (9) hiç menzilde turup kalmadı, kim الرَّجْعِي²²³ (10) إِنَّ إِلَى رَبِّكَ
faqr ihtiyâcı sebebidin bu dünyâ-yı fânî-(11)-ğa kaçan meyl kılsun, yâ Hâkğdın özgeni
kaçan

53a

(1) közge ilsün? dost özge yerge kanâ' at kılğan (2) mağabbetdin halî erür²²⁴ mi' râc-ı
' ışknıñ Burâkı (3) himmet-i ' âlî turur.

Nazm:

Ṭarîk-i ' ışğda himmet-i Burâkî berğ-i cünbiş dèk

(4) Tapar a' lâ me' âricni ayak başkanda meydânda

(5) Bu yolda himmet-i ' âlî eger hem-râh-ı cân bolsa

(6) Ne hâcet kaşr-ı Kayşergâ ne kıymet tâc-ı hâkânda

(7) Şahen-şâhî turur himmet kim öz kaşr-ı celâlıda

(8) Tañ atmas tægme bir şehni tapuğ kılğuçı der-bânde

(9) Kanâ' at mülketi²²⁵ içre Süleymânî turur himmet

(10) Kim ins ü cinn tutup sözün itâ' at kıldı fermânda

²²² Kelime يتما دى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "yetmey" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de aynı görüştedir (1984:550).

²²³ Kur'an, 96. sure, 8. ayet. "Şüphesiz dönüş ancak rabbinedir."

²²⁴ Kelime ير ما س ا şeklinde yazılmıştır. . Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "erür" şeklinde yazılmalıdır.

²²⁵ DeWeese, milkati.

(11) *Ḳāle ḫuddise sirruhu 'l-'azīz.*

53b

وَكَيْفَ تَدْعُوا إِلَى الدُّنْيَا ضُرْرَةٌ مِنْ (1-33)

لَوْلَاهُ لَمْ تَخْرُجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ (2)

(3) Ya' nī, dünyā neteg kim yanınğa çeksün ol zāt-ı şerīf ve (4) 'unşur-ı laṭīfniñ, kim eger dünyā anıñ vüçüdı birle zīnet (5) tapmağ murād bolmasa êrdi, hergiz dünyā şahrā-yı (6) 'ademdin fezāyili vüçüdka kélmegey êrdi. Çün 'ālem (7) anıñ ṭufeylī vüçüdı êrür, Ādem ve ebnā-yı 'adem reşha-i (8) deryā-yı cūdī turur. ²²⁶قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى Menzili, (9) مَا زَاعَ الْبَصَرُ ²²⁹ nişānı, ²²⁷مَعَ اللَّهِ وَقَتَّ şıfatı, maḥall-i ²²⁸أَسْرَى بِعَبْدِهِ mi' rācınıñ (10) nişānı, ²²⁹مَا زَاعَ الْبَصَرُ himmetiniñ beyānı, ²³⁰لَعَمْرِكَ (11) anıñ tācı ²³¹لَوْلَاكَ anıñ dībācı; her-ayine metā'-ı ḳalīl-i dünyāğa

54a

(1) meyl ḳılmağay. Bu beyt içide telmiḫ durur ol ḫadīsğa (2) kim Sa'īd bin el-Müseyyeb ibn 'Abbās *raziya 'llāhu 'anhu* rivāyet (3) ḳılur, Resül '*aleyhi'-ş-şalavāt ve's-selām*-dın andağ (4) aydılar kim: Ḥaḳḳ *subḫānehu ve te'ālā* 'İsā '*aleyhi's-selām*-ğa vaḫy (5) iberdi²³² kim: Muḫammedge taşdıḳ ḳılğıl, taḳı ümmeñe buyurğıl, Muḫammed-(6)-ni idrāk ḳılsunlar, aña ĩmān keltürsünler, kim eger taḳdīr-i (7) vüçüd-ı Muḫammed

²²⁶ Kur'an, 53. sure, 9. ayet. "(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."

²²⁷ Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"

²²⁸ Kur'an, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) bir gece yürüttü."

²²⁹ Kur'an, 53. sure, 17. ayet. "Göz (gördüğünden) şaşmadı."

²³⁰ Kur'an, 15. sure, 72. ayet. "Ömrüne ant olsun ki"

²³¹ Hadis, "Sen olmasaydın"

²³² DeWeese, ıbardı.

bolmasa êrdi, Ademni bihişt u dūzahı (8) yaratmağay êrdim; bedürüstî ki²³³ ‘arşnı yarattım²³⁴ êrse, ıztırâb²³⁵ (9) kıldı, bes ‘arş üzre **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ** (10)²³⁶ -nı bitidim²³⁷ êrse, sâkin boldı, taķı ārām taptı. Lā-cerem (11) munıñ dek pāk zāt Hāķķdın özgege kaçan

54b

(1) meyl kılsun kim anıñ himmeti kevneynni kaçan közge ilsün?

(2) Ol zāt-ı şerîf kim vücūdı

Ser-māye-i hil‘ at-ı cihāndur

(3) Uçķanda hümāyı himmetinğa

Firdevs-i mekīne aşyāndur

(4) Faķrı şerefige nisbet êtsem

Mi‘ rācı melāyik āstāndur

(5) Bu sözge delīl hācet êrmes

Erbāb-ı nazargā ħod ‘iyāndur

(6) Kim ķāmetine ķabā-yı levlāk

Zībā êrür ve laķif u çālāk

²³³ DeWeese, ke.

²³⁴ Kelime **يُرَاتِي** şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratım.

²³⁵ DeWeese, ıztırâb.

²³⁶ Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir."

²³⁷ Kelime **بِتَيْدِي** şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitidim" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, bitdim.

(7) *Ḳāle ḵuddise sirruhu:*

محمدٌ سيّدُ الكونين والثقلين (8-34)

والفريقين من عُربٍ ومن عَجَمٍ (9)

(10) Ya‘nī, bu şıfat u kemāl ve ‘azamet ü celāl birle mevşūfdur (11) zāt-ı Muḵammed ‘aleyhi’s-selām, kim iki cihānnıñ ser-veri,

55a

(1) ādem ve perīniñ rehberi, ‘Arab u ‘acemniñ sulṭānı, (2) ya‘nī, ḵamuğ ‘ālemniñ şāhib-fermānı turur.

(3) Muḵammedür cihānnıñ pād-şāhı

Muḵammedür ḵalāyıḵniñ penāhı

(4) Muḵammedür nebīler muḵtedası

Muḵammedür melāyik pişvāsı

(5) Muḵammedür yaratḵannıñ ḵabībi

Muḵammedür ḵamuğ ‘ālem ṭabībi

(6) *şallā’llāhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḵābihi ecma‘ine arzaḵanā şefā‘atuhu* (7) *ilā yevmi’d-dīn.*

نَبِيُّنَا الْأَمْرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ (8-35)

أَبْرُ فِي قَوْلٍ لَا مِنْهُ وَلَا نَعَمٍ (9)

(10) Ya‘nī ḥazret-i Risālet ḥaber bergüçidür bizge aḥkām-ı (11) İlähîdin taḫı buyruğuçı durur barça ezgölükni, ve taḫı

55b

(1) men²³⁸ ḳılguçıdur barça yavuzluḳdın. Bes kişi (2) andın rāst-gūyrak êrnes, îcāb u taḫrīm, (3) ḳabūl u redd içide.

Ol Nebî-yi Hāşimî kim āmir u nāhî êrür

(4) Enbiyā ser-ḥayl-i ‘ālem ol şahen-şāhı êrür

Çün anıḡ dēk yoḳ turur yaḫşı yamanı bilgüçi

(5) Sözinî tutmaslıḡ anıḡ ‘ayn-ı güm-rāhî êrür

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

(6-36) هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تَرَجَى شَفَاعَتَهُ

(7) لِكُلِّ هَوْلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَنِمٍ

(8) Ya‘nī Ḥaḳḳ *te‘ālā-nıḡ*²³⁹ ḥabîbi oldur, kim ḥabîbi, ya‘nī (9) söygen²⁴⁰ dostı, kim ümîd tutulur her bir düşvār iş (10) içinde uluḡ düşvārılıḳlardın kim ādemî anıḡ birle [...].²⁴¹ (11) İmdi bilgil kim Resūl ‘*aleyhi’s-selām-nıḡ*

56a

²³⁸ DeWeese, menā‘.

²³⁹ Kelime نَعِينِكَ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "*te‘ālā-nıḡ*" şeklinde yazılmalıdır.

²⁴⁰ Kelime يَكَانُ şeklinde yazılmıştır.

²⁴¹ Cümle bitmeden başka bir cümleye geçilmiştir. Bağlamsal olarak burada bir veya bir kaç kelime daha olmalıdır. Ancak eserde devam eden cümle bitirilmeden başka bir cümleye geçilmiştir (1984:550).

(1) ḥabībullah bolmağı kitābnıñ delāleti ve ḥadīs-(2)-niñ ‘ibāreti birle şābit boluptur emmā²⁴² kitāb (3) içinde Resūl ‘aleyhi’s-selām-nı ḥabībullah (4) demekni Şeyḥ Cāru’llāh bu āyetdin alur kim: (5) ²⁴³ مَاؤَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى Ya‘nī, ey perverd-gār-(6)-ıñ seni anıñ dēk terk kılmadı kim seniñ (7) birle hiç eşi bolmasa, tağı hem düşmen tutmadı. (8) İmdi vech-i delālet ol bilişgen birle üç ḥāldın (9) özge yok: Yā tevdī‘dür kim anıñ eşi yok, (10) yā kıladur, ya‘nī düşmen tutmağ yā dost tutmağ (11) evvelkı [...] ²⁴⁴ ikinci nafi kıldı, kim dost

56b

(1) tutmağ şābit boldı; Şeyḥ Cāru’llāh Keşşāfda aytğan (2) söz bu turur. Velī bu za‘īf aytur kim tevdī‘ ve kılanı (3) nafi kılmak²⁴⁵ birle huşūşiyet-i ḥabīblik ma‘lūm (4) kılmaz, anıñ üçün kim maḥabbet mertebesige henüz (5) yetmey; meveddet ve ḥullet mertebesi bar, bes şāyed ve (6) vedd bolğay; bes evveli ol turur kim ḥabībullah demekni (7) bu āyetdin isti‘āde kılmak kerek: (8) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ (9) تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (10) وَيَغْفِرْ لَكُمْ²⁴⁶ Ya‘nī, ümmetқа aytğıl, ey Muḥammed, kim eger (11) siz Teḥrini sevir bolsıñız,²⁴⁷ mēn kim Muḥammed turur mēn (12) maña ittibā‘ kılıñ, tā Ḥaḳḳ te‘ālā-nıñ maḥbūbı bolsıñız.

57a

²⁴² ما DeWeese, emā.

²⁴³ Kur’an, 93. sure, 3. āyet. "Rabbin seni terk etmedi ve (sana) darılmadı."

²⁴⁴ Burada bir boşluk vardır. Bağlamsal olarak da burada bir açıklama yapılması gerekirken doğrudan diğer bir kısma geçilmiştir.

²⁴⁵ Kelime ن قِيلِمَا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "kılmak" şeklinde yazılmalıdır.

²⁴⁶ Kur’an, 3. sure, 31. āyet. "De ki: Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."

²⁴⁷ Kelime بو لسيئكمز şeklinde yazılmıştır. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekiminin bu şekilde oluşturulması dikkat çekici bir özelliktir.

(1) lā-cerem, aña pey-revîlık kılğan maḥbūbiyyet²⁴⁸ maḥāmıǵa yeter, (2) ol bītarīk-i evvelī ḥabīb-i ḥazret-i Ḥaḫḫ bolǵay. Neteg kim (3) ‘ulemā’ dın kelām içre ²⁴⁹كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ (4) āyeti birle Resūl ḥayr-ı²⁵⁰ enbiyā ve rusul bolmaǵıǵa istidlāl (5) kılurlar. Emmā ḥadīs ol turur kim İbn ‘Abbās (6) *raziya’llāhu ‘anhu* rivāyet kılur kim: Aşḫāb-ı Resūl (7) ‘*aleyhi’s-selām* bir kün fezāyil-i enbiyā ve rusulde sözlep (8) biri ayttı kim İbrāhīm ḥalīlu’llāhdur, yene biri ayttı (9) Mūsā kelīmu’llāhdur, yene biri ‘İsā rūḥu’llāhdur, (10) yene biri ayttı ve Ādem şafīyu’llāhdur dedı. Bu uçurda²⁵¹ (11) Resūl ‘*aleyhi’s-selām* öydin çıkıp aydı: Sizler-²⁵²

57b

(1) –niñ sözünüzni ve tañlaǵanıñız añladım; belī, (2) İbrāhīm ḥalīlu’llāhdur ve taǵı Mūsā kelīmu’llāhdur (3) ve taǵı ‘İsā rūḥu’llāhdur ve taǵı Adem şafīyu’llāhdur; (4) hiç şekk yok emmā ḥabībullah mèn, taǵı faḥr kılmas mèn; (5) livā-yı ḥamdni kıyāmet küni mèn köterür mèn, kim Ādem (6) ve taǵı ferzendleri barça ol livā astıda bolǵay-(7)-lar; taǵı henüz faḥr kılmas mèn. Yene ol şefā‘ at (8) kılıp şefā‘ atı qabūl bolǵan kıyāmet küni mëndür men, (9) taǵı faḥr kılmas mèn. Yene ol uçmaǵ ḥalḳasın tutup (10) eşik açqan mëndür mèn. Ve yene faḳırlar mü‘mîn (11) birle uçmaǵқа kirgen mëndür mèn. Taǵı eger evvelīn ve

58a

(1) āḥirīn mëndür mèn. Taǵı faḥr kılmas mèn. Çün (2) bu ḥadīs içre ḥabību’llāhlıǵ birle şefī‘ (3) birle mezkūr turur, nāzım *rahmetu’llāhi ‘aleyh* bu beytde (4) daǵı ḥabīblik

²⁴⁸ DeWeese, maḥbūbiyyet.

²⁴⁹ Kur’an, 3. sure, 110. ayet. "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."

²⁵⁰ Kelime خَيْرٌ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḥayr" şeklinde yazılmalıdır.

²⁵¹ DeWeese, ucurda.

²⁵² Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

şefâ‘ at şıfatın cem‘ kılıp tā (5) hadîsge işâret bolsa. Yene bilgil kim şefâ‘ at (6) naşş-ı icmâ‘ birle şâbit bolup turur, muţî‘ ve şâbit-(7)-ğa ref‘ -i derecât ve ziyâde-i meşûbât, taķı ‘ âşî ve ehl-i (8) kebâyir²⁵³ ħaţţ-ı seyyiât ve def‘ -i ‘ uķûbât üçün. Emmâ (9) îrâd-ı cemî‘ -i nuşûş taķı Mu‘tezileniñ ħilâfı ve edille-i ‘ aķliye ve (10) naķliye birle olarnıñ kerek bolsa, Râyĥatü’l-Ervâĥ (11) atlık bu du‘âcınıñ te’lîfi ‘ Arabî şerĥide bu mevzi‘ n

58b

(1) müţâla‘ a kılığay. Ba‘ zı meţâlib anda mezkûr turur dep (2) bu iki beyt birle iĥtişâr kılduķ:

Nazım:

(3) Ĥaķķ te‘âlâ-nıñ ĥabîbi Aĥmed-i mürsel durur

(4) Kim şefâ‘ at birle ‘ âşî kullar bolur necât

(5) Enbiyâ ĥorķup kaçan nefsi ve nefsi dêseler

(6) Ümmetim dëben tiler bizlerni ol pâkize zât

(7) *Ĥâle ĥuddise sirruhur.*

(8-37) دَعَا إِلَى اللَّهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ

(9) مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْفَصِمٍ

(10) Ya‘ nî, in dedi bu Resûl ĥalknı Ĥaķķ yanınğa; bes (11) kim kim anı muĥkem tuttı, muĥkem tutğandır anıñ dëķ yifni²⁵⁴

²⁵³ DeWeese, kubâ‘ir.

²⁵⁴ DeWeese, yıfını.

59a

(1) kim hiç üzelmeyen.²⁵⁵ İmdi ya' nî bu habldin murād (2) Res'ul bolğay, anıñ üçün kim vāşıta-i vuşul-ı (3) hayrāt ve rābıta-i huşul-ı kemālāt hazret-i risālet-(4)-dür; yā, murād bu habldin Qur'an bolğay, neteg kim (5) hadiŕde kēlip turur kim Qur'an habli-i metin (6) durur ²⁵⁶ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ وَتَوَرَّوْا مِنْهُ وَتَوَرَّوْا مِنْهُ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ وَتَوَرَّوْا مِنْهُ taqı Haqq *subhānehu ve te'ālā* buyrur: (7) ²⁵⁷ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ Ya' nî, tutuñ Qur'annı kim (8) mezāyık-ı afātdın necāt anıñ birle berür, taqı (9) medāric-i kelimāt ve me'āric-i sa'ādātğa irtifa' anıñ (10) birle dürüst bolur; taqı haqıkatğa baqsañ (11) Qur'ānğa temessük kılğıl, hemān Habıbullāhğa temessük erür.

59b

(1) *Nazır:*

Eger sēn cāh-ı vaħdetni tilesēñ Haqq cenābıda

(2) Bu cāhıñı karamda kılğıl temessük habli-i Qur'ānğa

(3) Habıbullāh yolında kim tēlim yıl kılmayın kulluq²⁵⁸

(4) Maħabbetniñ selātinı keyürmesler²⁵⁹ seni sañğa

(5) Özüñni bir nefis körmey cemāl-i dostını körgil

(6) Kēcip bu cān-ı fānıdın²⁶⁰ yetiŕgil vaşl-ı cānānğa

²⁵⁵ Bu kelime "üz-" "koparmak, kırmak, kesmek" kökünden türeyen "üzül-" fiilidir. Ancak burada fiilin nadir görülen bir kullanım formu olarak "üzel-" şekli ortaya çıkmıştır. DeWeese, bu fiilin ya "üzül-" fiili olduğunu ya da "al-" yardımcı fiiliyle kurulan "üze almas" şeklindeki bir kullanımı olabileceğini belirtmiştir (1984:551).

²⁵⁶ Hadis, "Apaçık bir nur."

²⁵⁷ Kur'an, 3. sure, 103. ayet. "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın."

²⁵⁸ Kelime فَوْق şeklinde harekeli yazılmıştır.

²⁵⁹ DeWeese, kıyürmesler.

(7) Bu hāşāk-ı havādişni kadem-i nūrī bile yapgıl

(8) Kadem basmağ tiler bolsañ harīm-i kurb-ı raḥmānga

(9) *Kāle kuddise sirruhu 'l-'azīz.*

(10-38) فَاقَ النَّبِيِّنَ فِي خَلْقِي وَفِي خُلُقِي

(11) وَلَمْ يُدْأِنُوهُ فِي عِلْمِي وَلَا كَرَمِي

60a

(1) Ya^c nī, artuğ²⁶¹ boldı Resūl ^caleyhi's-selām barça peygām-berler-(2)-din, artuğ boldı ḥulğ içide hem şūretde ve hem şīretde, (3) tağı peygām-berler aña yavuğ bolmadılar ^c ilm (4) içide ve kerem içide, ḥalğ ve ḥulğ ve ^c ilm-i kerem ve sāyir aḥlāk-ı ḥamīde (5) şifāt ve pesendīde içide, ḥazret-i Risāletniñ (6) barçadın artuğluğı āyāt ve eḥādīs birle ma^c lūm (7) boldı, neteg kim ḥüsn-i Yūsuf ^caleyhi's-selām-nı atağanda (8) ²⁶² أَنَا أَمْلَحُ dep öziniñ melāḥatini beyān kıldı, (9) tağı Ḥağğ ^{te} ^cālā ²⁶³ عَظِيمِ خَلْقِي لَعَلِّي دَمَك birle tenebbüh (10) kıldı kim: Mēn mecmū^c -ı dūnyā metā^c in²⁶⁴ فُلْ مَتَاعِ الدُّنْيَا (11) ²⁶⁵ قَلِيلٌ öz ^c azametim²⁶⁶ ve celāletim nisbetige az²⁶⁷ kördüm. Muḥammedni

60b

²⁶⁰ DeWeese, cānī fānīdin.

²⁶¹ DeWeese, ārtuğ.

²⁶² Hadis, "Ben daha güzelim."

²⁶³ Kur'an, 68. sure, 4. ayet. "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."

²⁶⁴ DeWeese, mutā^c in.

²⁶⁵ Kur'an, 4. sure, 77. ayet. "De ki: Dünya geçimliği azdır."

²⁶⁶ DeWeese, ^c azīmetim.

²⁶⁷ DeWeese, āz.

(1) ‘azîm dēyü vaşf kılğanım soñ bilin kim (2) ol hulk ‘azametiniñ²⁶⁸ nihāyeti yoq, taqı letāfetiniñ (3) hadd [u] gāyeti yoq dēp ‘ilm-i Nebīde Hāq̄q *te‘ālā* aytur: (4) **وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ** *te‘ālā* saña öğretti anıñ (6) ‘ilmini kim kuvvet-i beşeriyye birle anı bilmekiñ muhāl êrdi, (7) taqı Hāq̄q *te‘ālā*-niñ fazl u ‘ināyeti seniñ üzre be-gāyet (8) ‘azîm turur. Eger bilsen eşesi bu ayetğa yağşı (9) *te‘emmül* kılsa, bolur kim hāzret-i İlāhī enbiyā ve rusulniñ (10) her birini bir fazīlet birle mağşuş kılıpdur, ol (11) fezāyilni Muḥammedde cem‘ êtipdür; yene fazīleti ol

61a

(1) fezāyil üze arturup kim ol fazīletniñ (2) şerhi taqrirğa sıgmas; aña fazīlāt²⁷⁰ berip (3) *عَلَيْكَ عَظِيمًا*²⁷¹ *tēdi*, (4) tā barçadın her bir fazīletde şıfatda Peyğām-ber (5) *şallā’illāhu ‘aleyhi vesellem*-niñ artuqluğın hem istidlāl (6) kılmāğğa bolsa êrdi; emmā kerem içide artuqluğı²⁷² *أَنَا* (7) *وَأَدَمَ*²⁷³ birle şābit boldı.

Nazm:

(8) Muştafādur lisānı hoş-efşah

Yūsuf-ı Mışrdın êrür emlah

²⁶⁸ DeWeese, ‘azîmetiniñ.

²⁶⁹ Kur’an, 4. sure, 113. ayet. "(Allah) Sana bilmediğın şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."

²⁷⁰ Kelime *أَت فَضْل* şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "fazīlāt" şeklinde yazılmalıdır.

²⁷¹ Kur’an, 4. sure, 113. ayet. "Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."

²⁷² DeWeese, artuqluğı.

²⁷³ Hadis, "Ben ademoğullarının efendisiyim."

(9) ²⁷⁴ وَالضُّحَىٰ nūrınıñ beyānı érür²⁷⁵

Érür ²⁷⁶ لَيْل hem saçınıñ nişānı

(10) Hüsni hülkuñğa kim yetişgey kim

Tedi anı Hudāy ²⁷⁷ خُلُقٍ عَظِيمٍ

(11) ' İlminiñ şerhini ²⁷⁸ أَلَمْ نَشْرَحْ

Qılıban érdi ümmetige feraḥ

61b

(1) Muştafāğa keremde yoq bedil

Hācet érmes bu sözge hiç delil

(2) *Qāle quddise sirruhu.*

(3-39) وَكُلُّهُمْ مِّن رَّسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسٌ

(4) غَرْفًا مِّنَ الْبَحْرِ أَوْ رَشْفًا مِّنَ الدَّيْمِ

(5) Ya' nī, barça enbiyā ve rusul ḥazret-i Resūlu'llāhdın iltimās (6) qılurlar bir avuç²⁷⁹ su anıñ deryā kemālıdın, yā²⁸⁰ bir qaṭre (7) nem anıñ bārān-ı efzālıdın, kim ol baḥrīdür kim (8) muṭālebe qılınmas yeteri, taqı carīdür²⁸¹ kim şaqq' etilmes.

²⁷⁴ Kur'an, 93. sure, 1. ayet. "Kuşluk vaktine andolsun."

²⁷⁵ DeWeese, okunmamış. DeWeese, bu kelimenin metnin başka bir bölümüne ait olabileceğini belirtmiştir (1984:551).

²⁷⁶ Kur'an, 92. sure, 1. ayet. "Geceye andolsun."

²⁷⁷ Kur'an, 68. sure, 4. ayet. "(Sen, elbette) Yüce bir ahlak (üzeresin)."

²⁷⁸ Kur'an, 94. sure, 1. ayet. "(Ey Muhammed!) (Senin göğsünü açıp) Genişletmedik mi?"

(9) Muştafānıñ kemāl-i zātıǵa

Barça afāk i' tirāf kıılır

(10) Enbiyā ve rusul niyāz bile

Baħr-ı fazlıdın i' tirāf kıılır

(11) *Ķāle ĵuddise sirruhu:*

62a

وَوَاقِفُونَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمْ (1-40)

مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحَكْمِ (2)

(3) Ya' nī, enbiyā rusul kim ĵuffāz-ı merāşid-i seyl  r rler (4) barçası ĵazret-i Muħammediyyede turǵandurlar, her biri (5)  z mertebeside kim olarnıñ mertebesi iħtilāf-ı (6) řabakāt ve tefāv t-i derecāt muĵtezāsıřa nuĵtei-(7)-d r   ilm-i İlāh din yā şikleid r, kim ya' nī i' rāb  (8) ĵikem-i nām tenāh din; ĵāşıl-ı ma' nā ol kim barça k -(9)-yinātnıñ  ul mı neĵe kim k p bolsa, Ĥaĵĵ *te'āl *-nıñ (10)   ilm-i řāmili nisbetige nuĵtei yā şikleı menzilesinded r; (11) taĵı ol  ul m meşrebi baħr-ı r ĵān yet-i Muħammed  r r.

62b

²⁷⁹ Kelime ج أ و   şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" s zc ĵ  beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır. DeWeese, āvuř.

²⁸⁰ DeWeese, ya.

²⁸¹ Kelime ج   şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına g re baĵlamsal olarak "cari" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Resûl *şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem* pes her resûl ve her nebî ol kâbiliyet-i (2) isti' dâdının endâzesinçe rûhâniyet-i Muhammed-(3)-niñ deryâsıdın feyz alur; emmâ hiç biri ol deryâ-(4)-niñ sâhilidin aşabilmes.

Nazm:

Muştafâ-(5)-niñ bâtını baħrî erür bi-intihâ

Barça 'âlemğa yetişgen (6) feyz andın şeb-nemî

Ger maħabbetniñ yeli birle bu deryâ (7) kılsa mevc

Tegme kaçresidin anıñ köterür baş âdemî

(8) Uşbu deryâ sırrıdın²⁸² ger şerh etsem kaçrei

Korķarım kim (9) nâ-gehân aşüfte bolğay 'âlemi

bu beytniñ şerhinde (10) besî esrâr-ı ğarîbiyye ve haķâyıķ-ı 'acebiyye ehl-i ħikem-i müta'âliyye ve (11) erbâb-ı işârât-ı mütelâliyye tariķasınça Râyhatü'l-Ervâh

63a

(1) beyân kılınıpdur; aşhâb-ı fehmdin kim kim ol haķâyıķğa (2) ittilâ' taleb kılsa, nazâr kılgay.

Ķâle Ķuddise (3) *sirruhu*:

فَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَعْنَاهُ وَصَوْرَتُهُ (41)

ثم اصطفاه حبيباً باريء النسم (4)

²⁸² Kelime سر د ين şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "sırrıdın" şeklinde yazılmalıdır.

(5) Pes oldur Resūlī kim boldı anıñ zāhir ü bātını (6) cismāniyyet ve rūhāniyyet, yā ‘ilm ve ‘ameli andın soñ (7) anı ber-güzide kıldı ḥabīblikke ademīlerni (8) yaratquçı Teñri. Yarar kim bu soñ yetmek rütbe-(9)-si yanındın bolsa, anıñ üçün kim ḥabīblik (10) mertebesi cem‘-i merātibdin a‘lā ve barça müṭalebedin (11) aqsa erür; taqı yarar kim bu terāhī zamāne bolsa ve murād-ı

63b

(1) ḥabīblik üçün ber-güzide kılmak vaḥy (2) kelmeki bolsa kim bi‘set-i nübüvvet kırk yıldın soñra zāhir (3) boldı. Hem yarar kim terāhī zamāne bolup işāret bolsa ol (4) sözge kim ba‘zı erbāb-ı tefāsīr ve eḥādīs ayturlar: Ḥaqq (5) *subḥānehu ve te‘ālā* Peyğam-ber ‘aleyhi’ş-şalavāt ve ‘s-selām uluğluqı ve ‘izzet (6) dībācı birle müşerref kılıp kerāmet-i leyletü’l-mi‘rāc birle (7) mükerrerem kılganda, aytı kim: Ey Muḥammed pād-şāhlar kaçan bir bendeni (8) luṭf u ‘ināyet birle maḥşuş étip aña mülk berip melik (9) kılıp, ol bendeniñ ‘izzet u celāletin ve ‘azamet²⁸³ u iḳbālın (10) izhār kılmak tileseler, nefāyis [ü] cevāhirdin anıñ (11) üze işār kılırlar. İmdi sēn ihtiyār kılgıl, saña

64a

(1) ne türlüğ nişār kılayın? Resūl ‘aleyhi’ş-selām ayttılar: اِضْفَنِي (2)²⁸⁴ بِالْعُبُودِيَّةِ Yā rabb, meni kulum dēp özünge (3) izāfet kılgıl, ey perverd-gārim. Ḥaqq *subḥānehu ve te‘ālā*: (4)²⁸⁵ اَلَّذِي اسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا²⁸⁶ āyetin iberip²⁸⁶ (5)²⁸⁷ بِعَبْدِهِ demek birle Resūlnı ‘ubūdīyet birle özige (6) izāfet kılgandın soñ aytı: Ey Muḥammed sēn tilegen (7) nişārını kıldım, velī men tiler men kim bu nişārdın körklügrek (8) nişār kılsam; anıñ üçün seni

²⁸³ DeWeese, ‘azīmet.

²⁸⁴ Hadis, "Beni kulluk sıfatıyla kendine kat."

²⁸⁵ Kur’an, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) bir gece (Mescid-i Aksa'ya) yürüten Allah'ın şanı yücedir."

²⁸⁶ DeWeese, ıbarıp.

²⁸⁷ Kur’an, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) yürüttü."

maḥabbet birle özümge (9) izāfet kılıp saḡa ḡabībullāh at²⁸⁸ berdim; bu cevher-i nefīsni (10) bu künge tēgrü sendin özgege nişār kılığınım yoḡ, (11) bu kündin soḡ hem seniḡ
‘ izzetiḡ için saḡa

64b

(1) ittībā‘ kılığınlar bu devlet naşībin tapmaḡaylar; (2) فَاتَّبِعُونِي اللَّهُ فَاتَّبِعُونِي (3) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي
يُحِبُّكُمْ اللَّهُ²⁸⁹

Naẓm:

Çün seniḡ hem (4) zāhiriḡ hem bāḡınıḡ taptı kemāl

Bendelik esrārıdın (5) bī-hiç şekk agāh sēn

Sēn²⁹⁰ eger ḡod bendesi men (6) dēyü faḡr ētseḡ bu kün

Men sēni ey dost (7) aytur men ḡabībullāh sēn

مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ²⁹¹ (8) sırrını bilgen kişi

Hūd bilür kim bende ermes sēn (9) velīkin²⁹² şāh sēn

Ḳāle ḡuddise sirruhu:

مُنَزَّةٌ عَنْ شَرِيكِ فِي مَحَاسِنِهِ (10-42)

فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مَنْقَسِمٍ (11)

²⁸⁸ DeWeese, āt.

²⁸⁹ Kur’an, 3. sure, 31. ayet. "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."

²⁹⁰ DeWeese, sēni.

²⁹¹ Kur’an, 8. sure, 17. ayet. "Attığın zaman da sen atmadın."

²⁹² DeWeese velēkin.

65a

(1) Ya‘nī, pākdur Һazret-i Risālet ol ‘aybdın kim (2) kişi şerik bola bilse ol fezāyil ü kerāmāt (3) ve řemāyil ü kemālāt içinde, kim ma‘den-i kemāl ve maĥzen-i (4) esrār-ı celāldın ol Һazretġa fāyiz bolup turur; (5) lā-cerem, ĥüsn ü kemāl cevheri kim ol enbiyā ser-veri-(6)-niġ zātında kim bar turur hiç türlüg²⁹³ müteġassım (7) bolmas.

Naẓm:

Ol faĥr-ı enbiyā ve rusul barça ser-veri

(8) Kim ĥatem boldı atına²⁹⁴ ĥükm-i peyam-berī

Andaġ²⁹⁵ kemāl birle erür zātı (9) muttaşif

Kim ‘ayb-ı iřtirākdın el-ĥaġġ erür berī

(10) Bir cevherige ne erür ĥüsn-i Aĥmedi

Kim tapsam (11) aytsam ki²⁹⁶ uşol ĥüsn-i cevherī

65b

دَع مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ (1-43)

وَاحْكُم بِمَا شِئْتُمْ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتَكِمِ (2)

وَإِنْ سُبُّ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتُمْ مِنْ شَرَفٍ (3-44)

²⁹³ DeWeese, türlük.

²⁹⁴ DeWeese, ātına.

²⁹⁵ DeWeese, āndaġ.

²⁹⁶ DeWeese, ke.

وانسُب الي قدره ما شئت من عظيم (4)

(5) Ya' nī, terk kılgıl anı kim naşārā öz peygām-berleri 'Īsā (6) 'aleyhi's-selām hakkında da' vā kılıp ayturlar kim: (7) 'Īsā 'aleyhi's-selām Hakk te'ālā-nın oğlu turur, تَعَالَى (8) اللهُ (9) عَمَّا يَفْعَلُونَ الظَّالِمُونَ غُلُوًّا كَبِيرًا²⁹⁷ taqı hüküm kılgıl bizniñ Resūlğa şallā'llāhu 'aleyhi vesellem (10) nē türlüğ medh bile kim tiler sēn, taqı hākimlerğa 'arz (11) kılgıl kim hākim redd kılabilmes, pes nisbet kılgıl

66a

(1) Resūlnıñ zātığa ne kim tiler sēn 'azametdin.²⁹⁸ Ya' nī, (2) sēn yırak turmağıl gūlū ve iğrākını ol (3) zātınıñ vaşfıda teblīğ-i risālet birle rüşen (4) kıldı; ne kim tilersēn şerefdin taqı nisbet (5) kılgıl qadrına āfāknı. Lā-cerem anıñ zātı birle qudreti (6) vaşf kılgıl şeref ve kemāl-i 'azamet ü celālet birle, (7) kim zātınıñ sıfātı mücerred kibriyādın ve qadrınıñ (8) simātı 'izzet u 'alādın; ne endāze-i tavk ve beşer durur (9) bilgil kim şān-ı hālīk²⁹⁹ qavi³⁰⁰ ve qadr erür.

Nazm:

(10) Sēn koy anı kim aydı naşārā-yı bī-edeb

'Īsā-[yı] pāk (11) cān haqqına iftirā bile

Andın ükün cemī' -i kemālāt-ı -³⁰¹

²⁹⁷ Kur'an, 17. sure, 43. ayet. "Allah her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir."

²⁹⁸ DeWeese, 'azimetdin.

²⁹⁹ Kelime خالِقٌ شَانٌ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "şān-ı hālīk" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, şe' n-i hālīk.

³⁰⁰ DeWeese, qavi.

³⁰¹ Mısranın devamı diğer sayfaya sarkmıştır.

(1) -fazlını

İşbât kı1 Resûlğa şıdķ [u] şafâ bile

(2) Zâtığa nisbet etti tiler kim şeref köñül

Ƙadr-ı ‘alāsını (3) şıfat eyle ‘alâ bile

Lîkin³⁰² sağınma kim aña lâyıķ şıfatını

(4) Ta‘bîr kı1ğa sên bu beyânı edâ bile

Ƙâle Ƙuddise sirruhu:

فَانَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ (5-45)

حَدٌّ فَيُعْرَبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمٍ (6)

(7) Ya‘nî, Resûl ‘aleyhi’s-selâm-nıñ istifa’-ı kemâlâtın (8) taķı istiķzâ-yı nevâdir-i hâlâtın tem‘ kı1mağı1 (9) anıñ üçün kim hâzret-i Resûlu’llâhnnıñ fazlığa hiç (10) ğâyeti yok turur kim til birle sözlegüçi anı beyân (11) kılabilse. La-cerem,

Nazm:

Men na‘tın nè dep aytayın kim

(1) Bilmes şıfatını hiç ‘âķil

³⁰² DeWeese lëkin.

Hak̄k̄ kudreti birle (2) ‘ilm-i faẓl̄ıñ

Zerrāt-ı cihānga boldı şāmil

(3) *Ḳāle ḳuddise sirruhu.*

لو ناسَبَتْ قَدْرَهُ آيَاتُهُ عِظْمًا (4-46)

أَحْيَا اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرَّمَمِ (5)

(6) Ya‘nī, eger münāsib bolsa êrdi Resūlnıñ ḳadrına (7) nübüvvetiniñ ‘alāmātı yā firāḳdın özge mu‘cizātı (8) ‘azamet³⁰³ yanındın, her-ayine tircüzgey êrdi (9) anıñ atarılğanda çürüp pāre bolğan süñek-(10)-lerni; ya‘nī, neteg kim zātı birle ḳulūb [u] ervāhniñ (11) ölügleri tirildi, taḳı ‘izām u eşbāh-³⁰⁴

67b

(1) –niñ ölügleri tirilgey êrdi. Velīkin³⁰⁵ ḥikmet-i (2) İlähiye iḳtizā ḳıldı, tariḳ-i Ḥak̄kdın azmaduḳ³⁰⁶ kim (3) Resūlnıñ ḡalebāt-ı kemālı taḳı nihāyāt-ı ḳadr-ı celālı (4) mestūr ve maḥfī bolsa; yā anıñ üçün kim (5) maḳşad-ı mü‘min bi’l-ḡayb şāhib-i şekk u reybdin (6) mümtāz bolsa, kim taşdıḳāt-ı ‘ibādāt-ı ḡayibāne-(7)-niñ mü‘teber durur şā‘nı,³⁰⁷ taḳı turur ayāt-ı zuhūr (8) ‘alāmātdın soñ fāyide ḳılmas hiç (9) nefsgе imānnı; yā anıñ üçün kim maḥabbet ḳılmas (10) kim yārniñ kemāl-i ḥüsnin³⁰⁸ aḡyārğa cilve ḳılsa, (11) taḳı bu berīdür kim munı ‘ışḳ otığa yanğan anlar velīkin³⁰⁹

³⁰³ DeWeese, ‘azīmet.

³⁰⁴ Sayfa burada son buluyor, kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

³⁰⁵ DeWeese velēkin.

³⁰⁶ DeWeese, āzmaduḳ.

³⁰⁷ DeWeese, şā‘nı.

³⁰⁸ Kelime حَسَنِينَ şeklinde yazılmıştır. Burada kullanılan iyelik eki eserin genelinde kullanılan yazımdan farklı bir şekilde yazılmıştır.

³⁰⁹ DeWeese velēkin.

68a

(1) ve ġāfil [u] fāriġ anlamadıñ tañlar.

Resūlı (2) kim yaratķan Hāķķ yaruttı

Ķamuġ ‘ālemni nūri zāt birle

(3) Eger ĳadıġa lāyık bolsa āyāt

Ölüg tirilgey erdi atı birle

(4-47) *Ķāle ĳuddise sirruhu:*

لم يمتحناً بما تَعَيَا العَقُولُ بِهِ

جرصاً علينا فلم نرتب ولم نهم (5)

(6) Ya‘ nı azmāyiş ĳılmadı bizni anıġ dek düşvār iş birle (7) ‘aĳl andın ‘āciz bolsa bizni saĳlamakġa hırşı bar (8) üçün; lā-cerem şeri‘at ĳabūlıda hiç şekkke (9) tüşmedük, taĳı ĳayrān bolup ġalat ĳılmadıġ; (10) ĳāşıl-ı ma‘ nā ol kim ĳazret-i Risālet *şallā’illāhu ‘aleyhi vesellem* Hāķķ *te‘ālā* (11) bu ümmetķa taĳfif-i şerāyi‘ ve tekālifini tilep vaz‘-ı aĳir

68b

(1) ü i‘lāl ve ref‘-i meşakķat ve ‘uķūbet u neķālnı taleb (2) ĳılıp keĳgen ümmetlerġa bolġan emgeklerdin bizni (3) ĳalāş ĳıldı erşe ‘aĳl bu işler düşvār dep (4) ‘āciz u ĳayrān bolmadı; biz taĳı bu millet-i ĳanif-i-yi beyzā ve şei‘at-ı (5) sehlei ve şemĳa-i ĳurrānıġ

ittibā' ıda nefslerimiz küçey-(6)-likdin kaçmadı³¹⁰ hiç şekkke tüşmey ğalaṭ-ı İslām yolıda
(7) şāhib-i ḳadem bolup ṭarīḳ-i Ḥaḳḳdın yanmaduḳ.

Nazm:

(8) Tilep Resūl eḳi ḥazretidin asānlıḳ

Şerī' atını (9) bizniñ üzre ḳılmadı dīşvār³¹¹

Uḳūl bolmadı 'āciz (10) anıñ ḳabūlıdın

Nüfūs ḳılmadı ḥayrān bolup aña inkār

(11) Zihī Resūl kim esrār-ı ümmetin teñlep

İnāyeti bile anlarnı mundağın asrar

69a

(1) *Ḳāle ḳuddise sirruhu:*

أعيا الوری فہم معناه فليس يُرى (2-48)

للقرب والبعد فيه غير مُنفجم (3)

(4) Ya' nī, 'āciz ḳıldı ḥalk-ı ḥālnı Resūlnıñ kemālātınıñ idrāki, (5) taḳı mühtedī bolmadı
anıñ celālātını anlamaḳğa hiç kişi-(6)-niñ 'aḳl u idrāki; lā-cerem, yıraḳ yavuḳda
körünmedi anıñ (7) ma'ānī ve fezāyilidin 'āciz bolmadı, taḳı şerḥ ve aḥlāḳ (8) ve
şemāyilidin müfḥim ve ḥayrān ḳalmağay.

³¹⁰ Kelime قا جمای و şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "kaçmadı" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese,
"kaçmay ve" şeklinde yazmıştır. Ancak kelimenin "kaçmadı" şeklinde de okunabilme
ihtimali olduğunu ifade etmiştir (1984:551).

³¹¹ Kelime ديشوار şeklinde yazılmıştır.

Nazm:

Ġayrdın (9) ġayret bile çün Haxq habibin kizledi

Qayu köz qılğay (10) temennā körmege zātın anıñ

Haxq kemālıǵa çü boldı (11) āyine zāt-ı Nebī

Anlayu bilmes kişi ġaddi³¹² kemālātın anıñ

69b³¹³

(1) *Qāle ġuddise sirruhu.*

كأشمس تظهَرُ للعينين من بُعدٍ (2-49)

صغيرةً وتُكَلُّ الطرفَ من أممٍ (3)

(4) Ya‘ nī, Resūl *ṣallā’illāhu ‘aleyhi* künge oğsar kim yıraǵdın közlerge (5) kiçik körünür, taqı muqābil yavuq kēlgende közni ihāṭa (6) ve idrākdin ‘āciz qılur ya‘ nī Muḡammedniñ şūret-i (7) beşerisin körüp ma‘ nā yavuqluǵı birle esrārıǵa muṭṭali‘ (8) bolmaǵanlarǵa özleri dēk bir ādemī körünür, velīkin³¹⁴ (9) aña yavuq bolup ve müşāhede-i kemāl ü cemālıǵa müteveccih bolǵan-(10)-lar anıñ bī-nihāyetlıǵın anlap taqı zerre içide hūr-şīd (11) ve qatre içide deryā kizlegenige tañlarlar; taqı yarar kim

70a

(1) bu teşbīh maqlūb qılındı, anıñ üçün kim kün anıñ (2) yüzindin cüzvī piş èrmes.

Nazm:

³¹² DeWeese, ġuddī.

³¹³ Bu sayfanın saǵ üst köşesinde metinle ilgili olmayan Farsça yazılar mevcuttur.

³¹⁴ DeWeese velēkin.

Kün tüşde (3) kördi érse Muḥammed kemālını

Boldı ḥacel tiledi (4) öziniñ zevālını

Çün köz ḳamer küneç yüzidin ol ḥabībnuñ

(5) Ey vāy ḳayu köz köre bilgey cemālını

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

وكَيْفَ يُدْرِكُ فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ (6-50)

قَوْمٌ نَبِيًّا تَسَلَّوْا عَنْهُ بِالْحُلْمِ (7)

فَمَبْلُغُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ (8-51)

كُلُّهُمْ وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ (9)

(10) Ya‘nī, neteg idrāk ḳılsun dünyāda ḥaḳıḳat-i Muḥamediyeni (11) anıñ dek uyuklağan ḳavm kim tüşde körgeñ

70b

(1) ḥayāl birle ḳāni³¹⁵ bolup tanımaslar maḫzar-ı ḥazret-i aḫediyye; (2) bes gāyet olarnıñ ‘ilmi ḥazret-i Risālet *ṣallā’llāhu ‘aleyhi* (3) bilmek içide oldur kim ayturlar: Bu Resūl beşerī érür, (4) Ḥaḳḳ yaratğan barça ḥaḳḳdın yaḫşıraḳ. Bu ḳavm-i gāfil kim ḳāni‘dür³¹⁶ (5) ḥayāl birle taḳı rāzī érürler tüşde körgeñ timşāl (6) birle موتوا قَبْلَ أَنْ

³¹⁵ Kelime قا نع şeklinde yazılmıştır. DeWeese, kelimenin yanlış yazıldığını belirterek “ḳayığ” şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551). Ancak sözcük hem yazım olarak doğrudur hem de anlam noktasında bağlamsal olarak “ḳāni” olarak okunmalıdır.

³¹⁶ Kelime قا نع şeklinde yazılmıştır. DeWeese, kelimenin yanlış yazıldığını belirterek “ḳayığ” şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551). Ancak sözcük hem yazım olarak doğrudur hem de anlam noktasında bağlamsal olarak “ḳāni” olarak okunmalıdır.

317 تَمُوتُوا emrige imtişāl النَّاسُ (7) 318 نِيَامٌ uykusıdın uyğanıp, başiret közin (8) açıp körmesler kim hazret-i Risālet *şallā'llāhu aleyhi vesellem* (9) rivāyet-i ef'āl-ı nefsiyye ve zulumet-i şevāğil-i hissiyyeni (10) terk kılip mülābis-i zāt ve celābiyyet-i şifātın münşeliḥ (11) bolup, ef'āl ve şifātında bel-kim öz zātın Ḥaḫḫnıḡ

71a

(1) zātında fānī kılip, tecelliyyāt-ı 'azamet u kibriyā ve sevāḡi'-i (2) envār-ı mecd u şenā birle kıyud-ı zulümāt-ı vücūdın çıķıp³¹⁹ (3) surādīkāt-i ḫelālde yol tapıp, sabiḫāt-ı envār-ı cemāl birle (4) maḫv bolup turur; taķı ġayret birle perde-i ġayretni otra-(5)-dın köterip işneyniyyet³²⁰ ḫicābın aradın köterip, (6) satvāt-ı tecelliyyāt birle eniyyet-i beşeriyye müzmaḫill bolup, mīm-i (ميم) mā (ما) ve (7) menlik ketmek birle Aḫmediyye aḫadiyyege bedl bolğanın bilmesler.

(8) *Nazır:*

Bu ġaflet uyķusı birle uyğanlar ne bilsünler

(9) Közini uyķudın açmay Muḫammedniḡ kemālın

Muḫayyed-i şerr bile (10) bolup beşer kördiler Aḫmedni

Diriḡā bolmadı āğah kişi ol (11) şāḫ ḫālın

³¹⁷ Hadis, "Ölmeden önce ölünüz."

³¹⁸ Hadis, "İnsanlar uykudadır."

³¹⁹ Kelime حَقِيقَت "ḫaḫīkat" şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimenin yazımında bir istinsah hatası olduğunu belirterek, kelimenin چَقِيب "çıķıp" şeklinde yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:552).

³²⁰ Kelime اِنَا نَيْب "ina nıyb" şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeninde müstensih hatasından dolayı yanlış yazıldığını savunmuş; kelimenin "işneyniyyet" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551).

³²¹دَيُّ بِيْ اَت سَوِّى - ³²²دَيُّ بِيْ اَت سَوِّى

71b

(1) - içre

Èdim remzî beyân kıldı anıñ ‘izz u celâlîdın

(2) Çü Aḥmed mîm-i menlikdin keçip boldı aḥed zâhir

Közün̄ bar erse (3) körgil kim niḳâb aldı cemâlîdın

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

وَكُلُّ آيٍ أَتَى الرَّسُولَ الْكَرِيمَ بِهَا (4-52)

فَانَمَا اتَّصَلْتُ مِنْ نَوْرِهِ بِهِمْ (5)

(6) Ya‘nî, her nişâne-i nübüvvet ve ‘alâmet-i risâlet kim rusul-i kirâm (7) ‘aleyhi’s-
şalavât ve’s-selâm mu‘cize üçün izhâr kıldılar, (8) ol barça mu‘cizât nûr-ı Resûl
şallâ’llâhu ‘aleyhi vesellem vâşıl bolup (9) turur, bel-kim cemî‘-i enbiyâ ve rusulnıñ
vücûdlarınıñ (10) ser-mâyesi nûr-ı Resûl érür. Neteg kim Câbir bin ‘Abdullâh-(11)-u’l-
Enşarî rivâyet kıılır: Resûldın suâl kııldım

72a

(1) Kim Ḥaḳḳ te‘âlâ evvel yaratḳan ḳayı nemerse turur dèdim (2) erse, aydılar kim:
Seniñ peygâm-beriniñ nûrı, (3) ey Câbir, kim Ḥaḳḳ subḥānehu ve te‘âlâ ol nûrnı
yaratıp (4) barça ḥayrlarnı andın yarattı³²³ taḳı mecmû‘-ı mevcûdât andın (5) soñ

³²¹ Kur’an, 48. sure, 10. ayet. "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."

³²² Mısranın devamı diğér sayfaya sarkmıştır.

³²³ Kelime ير اتي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.

yaratıldı. Hakk *subhānehu ve te‘ālā* ol nūrnu yaratıp (6) öz hazretide on iki miñ yıl maḳām-ı ḳurbda tur-(7)-guzup, tōrt ḳısm ḳılıp; bir ḳısmdın (8) ‘arşnı, bir ḳısmdın kürsini, yene bir ḳısmdın (9) cümle-i ‘arşnı ve bir ḳısmdın ve ḥizāne-i kürsini yarattı;³²⁴ (10) taḳı tōrtünçü ḳısmnı on iki miñ yıl maḳām-ı dost-(11)-luḳda turguzup. Yene tōrt ḳısm ḳıldı; bir ḳısmdın

72b

(1) ḳalemni, bir ḳısmdın Levhni, bir ḳısmdın uçmaḡnı (2) yarattı;³²⁵ tōrtünçü ḳısmnı ḥavf maḳāmında on iki (3) yıl turguzup, ve ol ḳısmnı tōrt pāre ḳıldı; (4) bir pāredın feriştelerni, bir pāredın künni, bir pāredın (5) aynı³²⁶ ve yulduzlarını yaratıp, tōrtünçü pāreni maḳām-ı (6) recāda on iki miñ yıl turguzdı. Andın soñ (7) tōrt cüzv ḳılıp, bir cüzvidin ‘aḳlnı, bir cüzvidin (8) ‘ilm u ḥilmni, yene bir ḳısmdın ‘işmet ve tevfiḳni yaratıp, (9) tōrtünçü cüzvni on iki miñ yıl maḳām-ı ḥayāda turguzdı. (10) Ol nūr yanınḡa naḡar ḳıldı erse yüz yigirme³²⁷ tōrt (11) miñ ḳatre-i ‘araḳ ol nūrđın tereşşuḡ ḳıldı Hakk *te‘ālā*

73a

(1) her bir ḳatredın bir peyḡām-ber yā bir nebī veyā bir rusulniñ (2) rūḡını yarattı; andın soñra enbiyā ve rusulniñ (3) ervāḡı nefis ürdiler, olarnıñ enfāsıdın (4) Hakk *te‘ālā* evliyā ve şühedā ve sü‘edā ve muḡi‘ ve mü’mīn-(5)-lerniñ ervāḡını yarattı. Lā-cerem ‘arş ve kürsī meniñ (6) nūrumdın yaratılıp turur, yeti kök ferişteleri (7) meniñ nūrumdın, kerrübiler ve rūḡāniler ve cennetler (8) meniñ nūrumdın, ve cennette kim ne bar meniñ nūrum-(9)-dın, kün birle ay³²⁸ yulduzlar ervāḡ-ı rusul ve enbiyā, ve şehidler (10) ve

³²⁴ Kelime بر اتي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.

³²⁵ Kelime بر اتي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.

³²⁶ Deweese, aynı.

³²⁷ Kelime يكر مه şeklinde yazılmıştır.

³²⁸ Deweese, ay.

sa'īdler ve şālihlerinñ ervāhı, hāşıl ol kim cemī' -i (11) mecmū' -ı mükevvenāt meniñ nūrumnıñ aşarı ve feyzi érür.

73b

(1) andın soñ bu nūrnu kim törtünçi kısımda on (2) iki {miñ}³²⁹ hicāb içide miñ yıl turğuzdı, her bir hicāb içide (3) miñ yıl turğuzdı; taqı bu hicāblar maqām-ı 'ubūdiyyet-(4)-din érür, kim ol hicāb kerāmāt ve sa'ādāt ve heybet (5) ve raḥmet ve rif'at ve 'ilm ve ḥilm ve vaqār ve sekīne (6) ve şabr ve şıdḳ ve yaqīn érür. Lā-cerem bu nūr her hicāb (7) içide miñ yıl Ḥaqq *subḥānehu ve te'ālā*-ğa 'ibādet kılıp, (8) bu hicāblardın çıqtı érse, Ḥaqq *subḥānehu ve te'ālā* ol nūrnu (9) yerde ta'biyyet kıldı, taqı maşrıqđın mağribğa tēgrü ol (10) nūr birle yerni yaruttı. Andın soñ Adem '*aleyhi's-selām* (11) yerdin yaratıp, ol nūrnu anıñ aldında vedī'at

74a

(1) koydı. Andın soñ Şiṣḡa³³⁰ müntakıl boldı, taqı (2) bu nūrnu arıgdın arıgka tāhirdin tayyibka (3) naql kılıp 'Abdullāh bin 'Abdu'l-Muṭṭalibka andın (4) meniñ anam Eymīnege³³¹ müntakıl bolup, Ḥaqq *te'ālā* meni dünyāğa (5) kēltürüp, seyyidü'l-mürselīn ve ḥātemü'n-nebiyyin ve raḥmete'l-(6)-lil-'ālemīn ve kāyid 'an muḥaccelin kıldı. Bu ayıtқан dek (7) érđi; seniñ peygāmberinñ evvel yaratılğanı-(8)-nıñ şıfatı érür, ey Cābir bu ḥadıṣ muqtezāsınça (9) ma'lūm boldı kim enbiyā ve rusulnıñ vücūdı Muḥammedniñ (10) nūriniñ feyzi érür cevdi bolğan turur. Lā-cerem, (11) mecmū' -ı ayāt ve mu'cizāt olardın zāhir boldı érse

³²⁹ Bu kelime bir istinsah hatası olarak yazılmıştır. Metin akışına göre ve bağlamsal olarak “on iki miñ” değil, sadece “on iki” olmalıdır. DeWeese de aynı görüştedir (DeWeese, 1984:552).

³³⁰ DeWeese, şiṣḡa.

³³¹ Kelime *بمينه* şeklinde yazılmıştır. Hz. Muhammed'in annesinin adı olan bu ismin bu şekilde yazılması dikkat çekicidir.

(1) bereket-i nūr-ı Muḥammedin  r r *ṣallāʾllāhu  leyhi vesellem*.

(2) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضْلٌ هُمْ كَوَاكِبُهَا (3-53)

يُظْهِرَنَّ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلْمِ (4)

حتى اذا اطلعت في الكون عم خدى ا (5)

ها العالمين واحيت سائرة الامم ³³² (6)

(7) Taḳı  noḳ ḫazret-i Risālet af-tābdur kim Ḥaḳḳnıı (8) uluḡ fazl ve kemālātıdın, ve enbiyā ve rusul aylar (9) turur bedr   hilāl menzileside n r alġan ol af-tāb (10) cemālıdın, kim zılmāt-ı cehālāt ḫāletinde bu af-tāb-ı ġāyib³³³ (11) erkān anıı ḫikmet esrārıdın alġan feyżni  mmetlerġa

(1) yetk r rlەر; yā-ḫ d, bu enbiyā ve rusul bar a yulduzlar (2) tururlar kim  z n rların  araıġu bolġanda (3) izḫār  ılurlar, k n toġġanda maḫf  bolup k r nmes-(4)-ler. Ya  n  olarnıı Őerāyi  iniı n rınıı zıh rı (5) ol  a da  rdi kim hen z af-tāb-ı v c d -yi Muḫammed  kemāl-i fazl-ı (6)  lāḫ  birle   ināyet-i nā-m tenāḫ din  l   ılmay turur (7)  rdi; imdi kim bu af-tāb-ı fazl  l  boldı, ol Őerāyi  (8) mens ḫ boldı, ol yulduzlar ḫicāb-ı iḫtifāda mest r (9) boldılar.

³³² Arap a, " yle ki, o g neŐ d nya semasına  ıktıġında / B t n alemleri ve diġer  mmetleri de diriltti."

³³³ Kelime  a  it Şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına g re baġlamsal olarak "ġāyib" Şeklinde yazılmalıdır.

Bu künniñ yüzini körgeç nazār kim kııl-(10)-sun özgege

Ƙuyaş barında ne imkān temāşā-yı Sühā (11) kıılmaq

Ƙāle Ƙuddise sirruhu:

75b

أَكْرَمُ بَخْلُقِ نَبِيِّ زَائِهِ خُلُقٌ (1-54)

بِالْحُسْنِ مَشْتَمِلٌ بِالْبَشْرِ مُتَّسِمٌ (2)

(3) Zihī hoş şūretlīg Peyğām-ber kim aña zīnet berdi (4) körklüg kıılıklıq; Peyğām-ber *şallā'llāhu* ‘*aleyhi vesellem* kemāl-i hūsn birle (5) mevşūf ve cemāl-i ihsān birle ma‘rūf érür; hūlk-ı (6) cemīli hūlk-ı hūsn birle arāste ve ihsān-ı cezīli cemāl-i (7) beşāret birle pirāste; şūret u şīretniñ (8) idrākinde ‘aql ‘āciz u hayrān, hūsn ü ihsānınıñ (9) biliginde vehm ser-gerdān.

Nazm:

Ol şāh-ı (10) rusulnı kııldı İzed

Mürseller arasında yegāne

(11) Şīret bile şūreti müzeyyen

İhsān bile hūsn³³⁴ bī-girāne

76a

(1) *Ƙāle Ƙuddise sirruhu:*

³³⁴ Kelime حسن şeklinde yazılmıştır. Sözcüğün aldığı ekin harekeli olarak verilmesi dikkat çekicidir.

كَالزَّهْرِ فِي تَرْفٍ وَالْبَدْرِ فِي شَرْفٍ (2-55)

وَالْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَالدهْرِ فِي هَمَمٍ (3)

(4) Ya'ni, Resûlniñ tını şikûfe dëk êrür yumşaq (5) terr [ü] tâze êrür, taqı zâtı şeref içide tolun ay dëk (6) turur, yüzi bi-ğadd u endâze, taqı kerem içide deryâ dëk (7) êrür, feyzi bi-ğâyet, ve himmet içide zamân dëk (8) turur, 'azameti³³⁵ bi-nihâyet. Enes *raziya'llâhu* 'anhu (9) aytur kim: Va'llâh, hiç dîbâc³³⁶ ve ħarîr Resûlniñ (10) tenindin³³⁷ yumşagraq körmedim, taqı hiç müşk-i (11) 'anber anıñ bûyıdın hoş-bûyrağ bilmedim; taqı

76b

(1) <taqı> Resûlniñ kıılığın körklügrek kıılığ tapmadım. (2) Toğuz yıl ħizmetin kııldım, hergiz kılgan işimni, (3) ne üçün kııldıñ, dëmedi; taqı kıılmağanımnı, ne üçün (4) kıılmađıñ, dëp aytmadı.

Nazm:

Muştafâ (5) evşâfını bir lağza aytsam men fağîr

Yazalmas yüz yıl (6) içide birini yüz debîr

Berg-i gül dëkdür teni³³⁸ (7) özi şerefli tolun ay³³⁹

Bağrge (8) oğşar keremde himmet içre bi-nağîr

Ķâle ħuddise sirruhu:

³³⁵ DeWeese, 'azîmeti.

³³⁶ DeWeese, dîbâç.

³³⁷ DeWeese, tınıdın.

³³⁸ DeWeese, tını.

³³⁹ DeWeese, ây.

كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ مِنْ جَلَالَتِهِ (9-56)

فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَفِي حَتَمٍ (10)

(11) Ya' nî bedürüstî kim Peyğam-ber *şallâ'llāhu 'aleyhi vesellem* yalğuzluğ

77a

(1) hālıda şevket u şecā'at ve kuvvet u mehābet (2) sebebidin gūyā ki³⁴⁰ leşker-i 'azîm otrasında turğan (3) şehsüvār érür.

Şeh-süvārî kim özinge (4) körer bolsa kişi

Sağınur anı mehābetdin (5) kim érür leşkerî

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

كَأَنَّما اللُّؤلُؤُ المَكْنُونُ فِي صَدَفٍ (6-57)

مِنْ مَعْدِنِي مَنْطِقِي مِنْهُ وَمَبْتَسِمٍ (7)

(8) Ya' nî, gevherlerdür şedefde örtüglüg kelām (9) kânındın kim köñüldür nidā³⁴¹ bolğan söz, taqı tebessüm kânındın (10) kim köñül ağızdur körüngen tişleri; hāşıl-ı ma' nā (11) ol kim leşkerde egerçi Resül 'aleyhi's-selām-nıñ ḥaddi-³⁴²

77b

(1) -din taş mehābeti ve bî-nihāyet şalābeti bar, neteg (2) kim evvelki beytde beyān kılındı; velîkin³⁴³ şoḥbetde ḥoḳḳa-i (3) yāḳūtdın kim dürr-pūşdur söz bile gevher-pāş-

³⁴⁰ DeWeese, ke.

³⁴¹ Kelime نِيدٌ şeklinde farklı bir yazımla kaleme alınmıştır.

³⁴² Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

³⁴³ DeWeese velêkin.

(4)-lıklar bar, taqı tebessüm birle iki la'1-i ateşin arasındın (5) obdan³⁴⁴ ünçüler körgüzmeği bar.

Nazm:

La'1-i dürr-(6)-pūşını gevher-pāş kıldı söz bile

Müstemi' niğ (7) közleridin dürr-i mercānlar kélür

Bir külüp yāqūti-(8)-dın körgüzse ünçü tişlerin

Havfdın (9) ölgen köñüllerge yene cānlar kélür

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

لا طيب يعديلُ تُربًا ضمَّ أعظمه (10-58)

طوبى لمن تشق منه ومانتيم (11)

78a

(1) Ya' nī, 'ūd [u] 'anber ve ezfer dek hoş-büylüğ neyer-(2)-selerniğ hiç biri ol tofrağğa teñilmes (3) kim Resūlniğ mübārek tenlerini ḳuçup; hoş-vaqt-(4)-lıq ol kişige kim Resūlniğ ravzasını ḳuçup ve (5) tofrağın yıdlaşa, öpse, ya' nī, ziyāret ḳılsa (6) aşsa³⁴⁵ yā ol āstānede muḳīm bolsa.

(7) Hiç ḥaṭā yoq kim teñelmes müşkke 'ūd-ı 'abīr

(8) Ol Resūl-i Hāşimīniğ ravzası tofrağına

³⁴⁴ DeWeese, bu kelimenin modern Özbekçe ve Kazakçada "iyi, güzel" anlamında kullanılan bir pekiştirgeç olduğunu belirtmiştir (1984:552). Ancak Radloff'un sözlüğüne göre bu kelime Farsça "ābdān" "iyi, iyi kalpli; mükemmel" kelimesinin türeyip Türkçeye geçmiş biçimidir (Toker, 2008:518).

³⁴⁵ DeWeese aşsa.

Şevk (9) birle tilep ol tofrağğa kim salsa yüzün

Ṭübā-yı (10) cennet kölege salğay ol müştākına

Men (11) bigin ol ravzanı körmek ki³⁴⁶ ‘ aşık köp turur

78b

(1) Cān fidā bolsun uşol maḥbūbnıñ ‘ uşşākına

(2-59) أَبَانَ مَوْلِدُهُ عَنْ طَيْبِ عِنْتِرِهِ

(3) يَا طَيْبَ مُبْتَدِلٍ مِنْهُ وَمُخْتَلِمٍ

(4) Ya‘nī, aşkārā vüçüdğa kelgen zamānı ol şerīf-(5)-niñ aşl-ı laṭīfniñ pākizelik, zihī bereket (6) ve hoşluğ birle ‘ ālemğa kèlmeki, taqı pākize arığ (7) dünyādın barganı anıñ; ya‘nī, ança ġarīb ḥāşşiyet-(8)-ler ve ‘ acīb faziletler ḥazret-i Resūl *şallā’llāhu ‘aleyhi vesellem* (9) vüçüdğa kèlgeni taqı dünyādın bargan ḥāletleride (10) müşāhede kılındı zātınıñ ṭahāreti ednās u (11) nüfūs-ı ḥalāyıkđın ve şıfātınıñ arığlıkı

79a

(1) küdürāt-ı ‘ alāyıkđın barçağa zāhir boldı. Neteg (2) kim Ka‘bü’l-Ahbār *raziya’llāhu ‘anhu* rivāyet kılurlar kim: (3) Bir neççe³⁴⁷ yıl Ḳureyş қаһт birle mübtelā bolup turur èrdiler; (4) Resūl ‘aleyhi’s-şalavāt ve’s-selām vüçüdğa kèlgende, kökdin yağın (5) yağıp yerdin ni‘metler ünüp, eṭrāf-ı bilāddın (6) eşnāf-ı ‘ibād envā‘-ı ḥayrāt ve elvān-ı meberrāt birle (7) kèlip, Ḳureyş ol қаһтđın қutulğan üçün bu yılğa (8) fetḥ ve nuşret ve

³⁴⁶ DeWeese, ke.

³⁴⁷ Kelime نَجْه şeklinde yazılmıştır.

söyünç yılı dēp at berdiler. Taķı (9) vilādet küni barça bütler yüz töben³⁴⁸ yıkılıp (10) İblīs ‘*aleyh ’il-la‘ne*-niñ tahtınıñ yoķarısı şaķķ bolup (11) feriştelər ol mel‘ünnı kırķ kün suĝa çomdurdılar.

79b

(1) ve miñ ħīle birle olar ķolındın ķaçıp Bū-Ķubeys³⁴⁹ (2) taĝıĝa kēlip bir feryād ķıldı kim barça kim leşkeri cem‘ (3) boldı, olarĝa aytı: Vāy sizlerge kim helāk bolduñuzlar, (4) kim hiç vaķt sizlerge mundaĝ helāket kelgeni yoķ (5) ěrdi. Ayttilar: Ķışşa ne turur? İblīs aydı: Muħammed bin ‘Abdullāh (6) kim kesken ķılıç ědesidur dünyāĝa kēldi; bu kündin (7) soñ Lāt [ve] ‘Uzzāĝā ‘ibādet ķılmaķ ķalmas, (8) barça <barça> yerde Teñriniñ birliki aşķārā bolur; bu (9) ümmetdür kim munlar sebebidin Ħaķķ dergāhındın yıraķ (10) tüştüm; bu Resüldın anıñ dēk işler zāhir (11) bolĝay kim herĝiz meniñ köñlümniñ ķayĝusı ve közümniñ

80a

(1) yaşı öksülmeĝey. İbn ‘Abbās *raziya ’llāhu* [‘anhu] (2) aytur: [Resül]³⁵⁰ anası Eymīne emānetni ķabül (3) ķılĝan kēçe Ķureysniñ barça devābbı faşīħ til (4) birle aytılar kim: Muħammed Emin dünyā ěli ve barça ‘ālemniñ (5) çerāĝı durur vücüdĝa kēlseler; taķı ol kēçe kim (6) barça körümçilerinñ işi bātıl bolup, yeryüzi-(7)-deki³⁵¹ melikleriniñ tahtı

³⁴⁸ Bu kelime genelde “baş töben” olarak kullanılır. Ancak burada “yüz töben yıkıl-“ şeklinde kullanılmıştır. Bu da dikkat çeken bir kullanım olarak göze çarpmaktadır. DeWeese de aynı görüştedir (1984:512).

³⁴⁹ Mekke’de bulunan ve Ka’be’nin komşusu olan daĝın adıdır. Ancak daĝın ismi “Ebū-Ķubeys”tir. İstinsah hatası olarak bu şekilde yazıldığı düşünölmektedir.

³⁵⁰ Eserde bu varaktan itibaren belli yerlerde boşluk bırakılmıştır. Ancak, bu boşluĝa bağlamsal olarak gelebilecek tek kelime “Resül” sözcüĝüdür. Bu kelimenin görünmemesinin nedeni, sözcüĝün farklı bir mürekkeple yazılmış ve zaman geçtikçe silinmiş olabileceĝidir. DeWeese’nin görüşü de de bu yöndedir (1984:552). Metin boyunca bu boşluk yerine kullanılacak sözcük [Resül] şeklinde gösterilecektir.

³⁵¹ DeWeese, yeryüzideĝi.

evirölüp özleri-(8)-niñ tilleri tutulup, taqı maşırıkdağı vaḥşī³⁵² (9) cānverler mağrib sarı ve mağribdağı cān-verler (10) maşırık sarı yögürüşüp, biri birige beşāret (11) berür erdiler; ve taqı kökdin yerdin nidā eşitilür erdi kim

80b

(1) yavuk boldı Ebū'l-Ḳāsım Muḥammedniñ yümñ [ü] bereket (2) birle 'ālemğa kēlip arıqlık ve pākizelik birle ümmetler-(3)-niñ yaḥşırağığa kim emr-i ma'rūf nehy-i münkerni kılğay-(4)-lar, ıdınsa³⁵³ zihī hoş-vaqtī ol ümmetlerğa kim [...³⁵⁴]. (5) Eymīne aytur: Emānet ḥamlını ḳabül kılğan altı aydın³⁵⁵ (6) soñ tüşümde bir 'azizī kördüm kim aytur: (7) Barça ḥalāyıkniñ yaḥşırağı seniñ boyuñda (8) turur; ḥālını ḥalḳdın yaşurğıl; taqı (9) bu ferzend vüçüdğa kēlse Muḥammed at bergil. (10) Çün toḳuz ay tamām boldı erse dü-şenbe küni (11) rabī^cu'l-evvel ayınıñ³⁵⁶ on ikiside, men menzilde

81a

(1) erdim ve 'Abdu'l-Muḥṭalib ṭavāfda erdi; (2) taqı 'Abdullāh tört ay³⁵⁷ burun vefāt bolup (3) erdi. Bu ḥālda ḳaşımda hiç kişi yok erdi. (4) Ferzend vüçüdğa kēlüri vaqt boldı erse, burāk ḳuş peydā (5) boldı, ḳanat tēk nerseni kögsümge sürtüp (6) erdi erse, ḳorḳuğ zaḥmeti mendin ketti, susap (7) turup erdim, bir çanaḳ sūt meñzer aḳ³⁵⁸ şerbet (8) maña berdiler, içtim; andın soñra körklü yüzlü naḥl dēk (9) ḳāmetlīg 'Abdu Menāf ḳızlarığa

³⁵² DeWeese, vaḥşī.

³⁵³ DeWeese, izinse.

³⁵⁴ Metin akışında boşluk vardır.

³⁵⁵ DeWeese, āydın.

³⁵⁶ DeWeese, āynıñ

³⁵⁷ DeWeese, āy.

³⁵⁸ DeWeese, āḳ.

oḡsar zā‘ife-(10)-ler peydā bolup tégremde olturdılar. ol hālda (11) bir aḡ³⁵⁹ dībā kökdin yerge asılmış kördüm, taḡı ḡāyili

81b

(1) aytur érđi kim: Alıḡ bu ferzendni ḡaḡḡ közidin. (2) Taḡı bir bölek ḡuḡ kélür érđi, minḡārları zümürüd-(3)-din ḡanatları yāḡūtđın. Taḡı bu ḡāletde ḡaḡḡ *subḡānehu* (4) *ve te‘ālā* meniḡ közümni açtı, tā meḡāriḡ ve meḡārib ve (5) ‘arznı müḡāhede ḡılıp üç ‘alem kördüm, biri ve (6) maḡriḡda biri maḡribde biri Ka‘be öčekide. Andın (7) soḡ ḡatunlar ḡaḡımda köp boldı. Bu hālda Muḡammed vüçüdḡa (8) kélđi; naḡar ḡıldım érse, secde ḡılıp du‘ā ḡılıp (9) ḡolın kökke kötergen dek turur érđi. Bes Muḡammedni ḡāyib (10) ḡılıp eşitür érđim kim bir münādī aytur érđi: Muḡammedni (11) maḡriḡ ve maḡribḡa ḡavāf ḡılduruḡ, tā mecmū‘-ı mevcūdāt

82a

(1) anı körsünler, ḡüret u ḡıfatı birle bilsünler. Taḡı (2) köz yumup açḡunḡa yene ḡāzır boldı, bir tonḡa ḡuḡlan-(3)-mıḡ sütdin akraḡ,³⁶⁰ müḡḡdin ḡoḡ-büyraḡ. (4) Andın soḡ kök sarıdın bir bulut peydā (5) boldı kim atlar ḡıḡnemeki taḡı érenler avāzı kélür (6) érđi; taḡı bir münādī aytur érđi: Muḡammedni ins [ü] cinn ve (7) ḡoḡ ḡuyūrḡa ḡavāf ḡılduruḡ; taḡı Adem ‘*aleyhi’s-selām*-(8)-niḡ ḡafāsın, Nūḡ ‘*aleyhi’s-selām*-niḡ rıḡḡıyyetin, (9) İbrāḡım ‘*aleyhi’s-selām*-niḡ ḡulletin, İsmā‘ıl lisānın, Ya‘ḡūb (10) beḡerisin, Yūsuf [cemālin]³⁶¹ Davudniḡ avāzın, Süleymān (11) ḡükmin, Loḡmān ḡıḡmetin, Mūsā ḡuvvetin, Eyyūb ḡabrın, Yaḡyā

³⁵⁹ DeWeese, āḡ.

³⁶⁰ DeWeese, ākraḡ.

³⁶¹ Peyḡamber vasıflarından bahsedilen bu bölümde Hz. Yusuf’un özelliḡi sehven atlanmış veya istinsah edilirken unutulmuş olabilir. DeWeese de Eserin müellifi Harezmi’nin “Maksad el-Aksā” adlı eserinde peyḡamber medihlerinin olduḡu bölümde “Yūsuf cemālin” ifadesinin olmasından dolayı burada da ilgili ifadenin olması gerekliliḡni belirtir (DeWeese:1984:553).

82b

(1) zühdin, ‘İsā keremin ‘aḫā beriñ. Taḫı köz yumup (2) açḫunça bulut açıldı, Muḫammed peydā boldı, yüziniñ (3) nūrı çerāğnı, ğalebe ḫılur érdi; iki yağırını³⁶² arasında (4) mühr-i nübüvvet³⁶³ üze ³⁶⁴إِلَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ üze³⁶⁵ (5) riyāḫ-ı ḫayyibesidin afāḫ mu‘aḫḫar bolur érdi. (6) Bu mezkūr ḫemmi érür ḫıḫ-i ‘unḫur-ı Resül *ḫallā’llāhu* (7) ‘*aleyhi vesellem*-din ḫālet-i meḫḫāde. İmdi bir nesīme-i (8) muḫḫetiminin nesīmātıdın bilmeklik tileseñ, (9) bilgil kim Ebū Hureyre *raziya’llāhu* ‘*anhu* aytur: (10) [Resül] vefāt bolğanlarıda Ebū Bekr (11) *raziya’llāhu* ‘*anhu* kēlip mescid eḫikinde tüḫti; taḫı ‘Ömer *raziya’llāhu*

83a

(1) ‘*anhu* aḫıfte dek bolup ḫalḫ birle sözleşür érdi; (2) Ebū Bekr iltifāt ḫılmadı, Resül ḫaḫığa ‘Āyiḫe öyige (3) kirip, [Resül] yüzidin perdeni (4) açıp وانبياه واه أصفياه واه³⁶⁶ خيلاه deyü yığlap (5) [Resül]-nı öpti, taḫı atam anam saña (6) fidā bolsun, arığ ve pākize ḫoḫ-büysın tirig-(7)-likde ve hem vefāt bolğandın soñra, taḫı tefāsırde (8) kēlip turur, [Resül] ḫayu maḫalledin (9) yürmiḫ bolsa, aḫḫāb ol maḫallede revāyiḫ-i ḫayyibesidin (10) Resülñı tapar érdiler.

Ağāz-ı kār [u] ḫātimeside Resül-(11)-nıñ

ḫaḫḫnıñ ‘ināyeti bile köp turur niḫānesi

83b

³⁶² DeWeese, yağırını.

³⁶³ DeWeese, mihr-i nübüvvet.

³⁶⁴ Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın resulüdür."

³⁶⁵ Kelime پتيلميش şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitilmiş" şeklinde yazılmalıdır.

³⁶⁶ Arapça, "Vah ey peygamber, vah ey safi (ruh), vah ey dost!"

(1) Hakkının körkli şaydı turur ahū-yı Hutan

(2) Mecmū' -ı kāyināt anıñ dām [u] dānesi

(3-60) يَوْمٌ تَفَرَّسَ فِيهِ الْفُرْسُ أَنَّهُمْ

(4) قَدْ أَنْزَرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمِ

(5) Ya' nī, hazret-i [Resūl]-nıñ mevlūdı (6) ol kün érdi kim Fārs memleketiniñ halkı ferāset birle (7) añladılar, çatıq zahmet ve köp miñnet ve uluğ kayğu (8) ve 'uķūbet kélür vaķt boldı. Rivāyet kılurlar (9) kim [Resūl] vüçüdķa kélgen kēçe řāķ-ı Kisrā (10) yer titremekdin buzulup on tórt küngüresi (11) yerge tüşti, sekiz küngüresi řaldı. Ol Ekāsire

84a

(1) saniça emīrū'l-mü'minīn 'Ömer *raziya'llāhu 'anhu* 'ahdinde (2) bilād-ı Fārs feth bolğunça anlar hākim bolsalar; taķı (3) Peygām-ber *řallā'llāhu 'aleyhi vesellem* vüçüdķa kélgen kēçe (4) medāyındağı Kisrā Sāsānī turur, tüş körüp, (5) řorķunç birle uyğanıp, barça körümçi ve sāhir-(6)-lerni indep, yene Yehūdniñ zāhidleri biligleri (7) kim olarnı mu'abbidān dērler cem' kılıp sormış kim: (8) Men bir heybetlig tüş kördüm, řorķup uyğandım; (9) imdi meniñ tüşümniñ ta' bīrini aytıp beriñ-(10)-ler. Olar aydılar: Biz tüş ta' bīrini bilürmiz, velī aymağan (11) tüşni bilmesimiz; eger tapsa Saşıh Kāhin tapar, dēdiler.

84b

(1) Atı Rebī' turur, Benī Ğassāndın turur; taķı başıdın (2) özge a' zāsıda süñek yoķ turur; iki hātundın (3) mütevellid bolğan üçün, bī-süñek érür; süñek ér (4) nuşfesidin bolur.

Taķı Saṭīḥ baħrinde sākin (5) ve taķı otuz ħarndın artuķrak³⁶⁷ yaşıp durur. Sāsānī (6) ‘ Abdū’l-Mesīḥ atlık mağın Saṭīḥ tapuğıġa ıġa³⁶⁸ berdi. (7) Bu Saṭīḥ yılda bir kerret öydin çıķıp bir yılda (8) bolğan vāķı‘ atdın ħaber berür érdi; ‘ Abdū’l-Mesīḥ (9) Saṭīḥ çıķmağıġa muntazir boldı, Saṭīḥ çıķaç Sāsān (10) ħaberin başılap ayttı kim ṭāķ-ı Kisrā titrep (11) şerefeler³⁶⁹ bile yıķılğan keġesi Sāsān tüş körüp turur

85a

(1) kim ‘ Arabī atlar meydānġa tolup turur ve ‘ İrāķī tévelerni (2) sürüp çıķarurlar érdi. Bilgil kim ol keġe Nebī-yi (3) Ümmī-yi Hāşimī-yi Ebṭaḥī Muḥammed, kim eşref-i enbiyā ve ħalīl érür (4) ve taķı anıñ şıfatı birle müşerref-i Tevrīt ve İncīl érür, (5) mütevvellid boldı; bu kündin soñra şeyṭānlar kökdin (6) söz tıñlayu bilmesler, şīb birle mercūm bolup ħalāyık-(7)-nı kehānet birle iğvā kılmalar. Emmā Saṭīḥ ayttı: Sāsān (8) tüşiniñ te’vīli ol érür kim ħayl³⁷⁰ ‘ Arab aşḥābı turur (9) ol Nebī-yi ‘ Arabī-yi zekī kim ħazret-i a’ lādın aña vaḥy kélür; (10) bu aşḥāb bir neġe vaķtdın soñ Fārs memleketige (11) kirip, medāyinni Sāsāndın soñ melik bolğan sekizinçi

85b

(1) Kisrādın alısarlar kim eyvān-ı Kisrā yıķılmay ħalğan (2) sekiz küngüre ol sekiz melikke işāret érür. Andın (3) soñ yığlap ayttı: Dirīġ kim Saṭīḥniñ ‘ ömridin az³⁷¹ ħalıp (4) turur; fırsat vefā kılmam kim ol Resūlġa vaḥy kélgen (5) çaķnı idrāk kılsam. ‘ Abdū’l-Mesīḥ bu sözlerni eşitip (6) Sāsānġa ħaber yetkürdi bu kışşanıñ tefāşilin Maķşad-ı (7) Aķşāda keltürüp turur.

³⁶⁷ DeWeese, artuķrak.

³⁶⁸ Kelime ا يز ا şeklinde yazılmıştır. Eserin genelinde ا يز ا şeklinde yazılırken burada ا يز ا biçiminde kullanılması dikkat çekicidir.

³⁶⁹ DeWeese, şurfe ya da şürfe.

³⁷⁰ Kelime خليل şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ħayl" şeklinde yazılmalıdır.

³⁷¹ DeWeese, āz.

وبات إيوان كِسْرَى وَهُوَ مُنْصَدِّعٌ (8-61)

كَتَمَلِ أَصْحَابِ كِسْرَى غَيْرِ مُلْتَمِعِ (9)

(10) Ya'ni, Kistrānıñ eyvānı münşakḳ bolğan hālette aşḥāb-ı (11) Kistrānıñ leşkeri bigin kim ol leşker taḳı űikeste

86a

(1) bolḡandın soñ hergiz birbirige yıḡılmadı ve müteferriḳ (2) bolḡandın soñ cem' bolmadı. Qıűsa-i aşḥāb-ı Kistrā (3) ol turur kim aḡır Kistrā Yezdecird bin űehr-yār turur; (4) mülk-i Fārıda melik bolup salṭanatınıñ aḡvālı (5) istiḳāmet tapḳanda, Rüstem bin Ferruḡ-zādın leşker (6) bēgi ḳılıp aydı: Ḥazāyindin māl u silāḥ neḫe kim (7) űalāḥ körseñ alḡıl taḳı bu ' Arab ḫerigi kim bizniñ (8) bilādniñ kenāresıḡa kirip turur def' ḳılḡıl. (9) Rüstem iki yüz miñ ḳiűige isti' dād ve silāḥ (10) ḫazāyindin alıp vādī-yi ' Arabḳa bardı. ' Irāḳ-(11)-niñ dehāḳinesi müsülmānlar bile ḳılḡan ' ahdni buzup

86b

(1) her ṫarafdın leşker-i İslām birle muḫārebe üçün (2) müteveccih boldılar erse, emirü'l-mü' minin ' Ömer *raziya'llāhu ' anhu* (3) Sa'd Vaḳḳāűını baűlatıp ' asākir-i manűūreni (4) ıda berip Cerir bin ' Abdullāḥ ve Müűennā³⁷² bin Ḥāriűe-(5)-ḡa kim ' Irāḳ neväḥisındaḡı³⁷³ İslām leşkeriniñ ümerāsı (6) erdiler, buyurdı kim Sa'd Vaḳḳāűa *raziya'llāhu ' anhu* (7) mütāba' at ḳılsalar; Sa'd bu iki ser-dārḡa birikip³⁷⁴ (8) Rüstem bile müḳātele ḳılmaḡḡa muḳābele ḳıldılar erse, (9) Rüstem toḳuű ḳılmaḡdın üküű ḳorḳar

³⁷² DeWeese, bu kelimenin مثنى yazılması gerekirken مشتى yazıldığını belirtmiş ve bu özel adın Harezmi'nin Maḳsadu'l-Aḳsā adlı eserinde doḡru bir űekilde yazıldığını ifade etmiştir (1984:553).

³⁷³ DeWeese, neväḥisındaḡı.

³⁷⁴ Kelime بركت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "birikip" şeklinde yazılmalıdır.

èrdi, (10) anıñ üçün, be-ğāyet üstād körümçi ve müneccim èrdi, (11) öz t̄ālī^c iniñ za^c īfin añlap, helāk bolmaqđın

87a

(1) eymin³⁷⁵ èrmeş èrdi; yene tüş körüp turur èrdi (2) mülkī silāh-ı ehl-i Fārsnı yığıp [Resūlğa] (3) iberür³⁷⁶ èrdi. Taqı Resūl *‘aleyhi’s-selām* ol silāhlarnı (4) ‘Ömerge iberür³⁷⁷ èrdi. Bu cihetlerdin uruşđın (5) qaçar èrdi, velī çün imşāl-ı fermān-ı Yezdecirdin çāre (6) tapmay muhābereğa turuşğanda Hilāl ibn ‘Alkame (7) Teymi³⁷⁸ Rüstemni körüp hāmle kıldı, Rüstem oq birle (8) attı; Hilālñıñ rikābığa tégdi, andın Hilāl Rüstemni (9) qatl kıldı. Rüstemniñ keygen³⁷⁹ silāhın Sa^c d Hilālğa (10) berdi; yalguz bir borkiniñ bahāşı yüz miñ altun. (11) Andın soñ Fārs leşkeri münhezim boldı; Sa^c d kafālarığa

87b

(1) tüşüp köp çerigni qatl kıldı; çün çerig buzulup (2) Rüstem ölgeniniñ haberin Yezdecirge³⁸⁰ yetkürdiler (3) emvāl u hazāyinni imkān barıça aldılar, yüklep Nihāvendni (4) çözüp³⁸¹ tağlar sarı qaçıp çıktı. Andın soñ (5) hergiz şeml-i aşhāb-ı Kirsā birikmedi. Bākī kışsa-i fetħ-i Medāyin, taqı (6) ‘acāyib u ğarāib-i emīr-i müslimīni Kitāb-ı Maqşad-ı Akşāda (7) ‘alā’-t-tariq-i istiżā zıkr kılıp turur miz.

والنارُ خامدةُ الأنفاسِ من أسفٍ (8-62)

³⁷⁵ Kelime *ا يمن* şeklinde yazılmıştır. Sözcüğün genel yazımından farklı bir tarzda yazılması dikkat çekicidir.

³⁷⁶ DeWeese, ıbarur.

³⁷⁷ DeWeese, ıbarur.

³⁷⁸ Özel isim olarak kullanılan bu kelime *تمنى* şeklinde yazılmıştır. Doğru yazımı "Teymi" şeklinde olmalıdır.

³⁷⁹ DeWeese, kiygen.

³⁸⁰ DeWeese, Yezdecirge.

³⁸¹ جو ر و ب

عليه والنهرُ ساهي العينِ من سدَم (9)

(10) Ya‘ nī, taqı otınıñ nefsleri söñen boldı [Resül] (11) toğqan kün büt-i Farsınıñ küfr-³⁸²

88a

(1) -niñ yoqalmaqı üze qazğurmaq³⁸³ üçün; taqı aqğan (2) su öz közidin gāfil boldı, hayreti ve nedāmeti sebebidin. (3) neteg kim rivāyet qılır [Resül] vüçüdqa kelgen (4) keçe Farslarınıñ miñ yıldın beri³⁸⁴ saqlağan (5) otları öçti, Furāt³⁸⁵ taşıp Dımışq birle 6) ‘Irāq arasındağı Sāve atlıg bādīyeni toldurdı.

(7) Küfr otınıñ nefsleri söñdi qudümdın

(8) Küffārınıñ bināsını yıqtı taşıp Furāt

(9) Ol raħmet aħteri toğaradıñ ‘aceb degül

(10) Sunı taşursa berse èdi otdın necāt

88b

وساء ساوة أن غاضت بحيرتها (1-63)

(2) وردّ واردها بالغيط حين ظمي

(3) Ya‘ nī, gām-gīn kıldı Sāve şehriniñ ħalqını kiçik deryā-(4)-larınıñ suları suğalmaqı ve taqı susap këlgen kişi-(5)-niñ su tapmay açlıq birle qaytmaqı. Bu beytde işāret (6) qılır ol qışşağa kim Sāve şhride bir uluğ su (7) bar èrdi; şehr yavuşında taqı bu sunıñ

³⁸² Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

³⁸³ كاز غورماق Kelime "qadğurmaq" şeklinde yazılması gerekirken "qazğurmaq" şeklinde yazılmıştır.

³⁸⁴ Kelime برى şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeyi “beri” şeklinde okuyarak kelimenin Farsça bir sözcük olan “birün” kelimesine benzetilerek “berü” yazıldığını ifade etmektedir (1984:553).

³⁸⁵ DeWeese, furat.

têgresinde (8) ateş-gedeler büt-hâneleler satıg alıg kılğan bāzārlar (9) bar êrdi. [Resûl] vüçüdka kêlgen kêçe (10) su tamām suğalıp qurıdı, taqı ateş-gedelerniñ otları (11) be-tamām öçti; tañlası su izdeyü kêlgenler su tapmay, bāzārlar

89a

(1) ħarāb boldı, ve ateş-gedeler buzıldı ħük-m-i melik-i (2) muṭā' birle neyerselerde tağayyur-i ṭibā' boldı, tā ħaqq (3) kêlip bāṭıl ketmekige i'tirāf kılsa muṭī' ve 'āşī, (4) nāḥiyet-i ħazret-i İlāhīğa münkād bolsa edānī ve eḳāşī.

(5) Żelālet otı yaqqan küfr otı

(6) Muḫammed āb-ı rūy birle söndi

(7) Suğaldı Sāvenin şehri yeridin

(8) Bitip³⁸⁶ sebze uşol su otğa töndi

(9-64) كَأَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالمَاءِ مِنْ بَلَلٍ

(10) حُرْتًا وَبِالمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ ضَرَمٍ

89b

(1) Gūyā³⁸⁷ kim sunın yıbalıqı³⁸⁸ otda peydā bolup, ot-(2)-niñ ħarāreti suda zāhir boldı, kim ol ruṭūbet ve bu (3) ħarāretdin suğaldı; ya' nī, Ĥaqqnıñ kemāl-i qudreti birle ve (4)

³⁸⁶ Kelime پتیب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır.

³⁸⁷ Kelime كو بيا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "gūyā" şeklinde yazılmalıdır.

³⁸⁸ Kelime بنا ليقى şeklinde yazılmıştır. DeWeese de kelimenin "yıbalığı" şeklinde okunması gerektiğini belirterek, Clauson'un (Clauson, 1972:872) kelimeyi "yebe" kökünden aldığını da eklemiştir (1984:554).

silki-fesādın inkişāmı³⁸⁹ ve ‘ıkd-ı reşādın (5) intizāmı için tabāyi‘-i eşyā müteğayyir bolup eḥvāl-i (6) zamān mütebeddil boldı.

Ot sunıñ mizācını aldı

(7) Suğa Haḫḫ otını saldı

والجِنَّ تَهْتَفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ (8-65)

والْحَقُّ يَظْهَرُ مِنْ مَعْنَى وَمِنْ كَلِمٍ (9)

(10) Ya‘nī, cinnler feryād etip ayturlar kim: Nè ḫāl boldı, bizni (11) ot atıp kök ‘āleminin süre tururlar ve

90a

(1) <ve> taḫı nūr-ı vücūd-ı Muḫammed maşrıḫdın mağribğa tēgrü (2) şu‘le urup yıldırar erdi, ve taḫı zāhir bāḫın-(3)-dın Haḫḫ zāhir boldı. Bu ma‘nā münāsib turur, eger (4) Resül ‘aleyhi’s-selām mütevellid bolğan kēçeniñ şıfatını (5) dēseñ; velī eger vaḫy kēlgendin soñ dağı aḥvāl-i-(6)-nıñ beyānını tutsaq, ma‘nā ol etür kim cinn feryād kıılır (7) kim: *إنا سمعنا قرآن عجباً يهدي* (8) ³⁹⁰ *إلى الرشيد* Ya‘nī, biz Ḳur‘ān-ı ‘aceb istimā‘ kıılduḫ kim (9) köni yolğa köndürür; yene ayturlar: Yer kök yolların (10) saḫlap feriştelerdin söz tıñlar erdüḫ; (11) imdi, bizlerdin ḫayu yerimiz kim istirāḫ-ı sem‘ etip

90b

(1) istimā‘-ı kelām kıılayın, dēseler, feriştelere ot birle (2) anı ḫovarlar tā biz söz uḫurlap kāhinlerğa aytıp (3) Resülğa kēlgen vaḫyde kāhin sözi dēp şübhe bolmasa. (4) Taḫı

³⁸⁹ Kelime *انقضاء* şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "inkışāmı" şeklinde yazılmalıdır.

³⁹⁰ Kur‘an, 72. sure, 1. ve 2. ayetler. "Dediler ki: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur‘an dinledik de ona inandık."

envār zāhir bolmaķı ‘ibāret bolmağay zuhūr-ı şerāyi’ (5) ve şifāt-ı ḥamīde ve ašār-ı ġarībe ve kemālāt-ı ‘acībedin, taķı (6) ma‘nā ve kelāmdın murād Qur’ān bolğay, kim mu‘cize-i bākī³⁹¹ (7) turur, Resūlnıñ şıdķı risāletde bu Qur’ān birle zāhir (8) bolur.

عَمُوا وَصَمُّوا فاعلانُ البشائر لم (9-66)

نُسمِعُ وبارقةُ الإنذار لم تُسمع (10)

من بعد ما أخبر الأقسام كاهنهم (11-67)

91a

بأن دينهم المعوج لم يفهم (1)

(2) Ya‘nī, körmes boldı kāfirler ‘acāyib ayātnı taķı (3) eşitmes boldılar ġarāyib beyyinātnı; lā-cerem (4) olar qaşında Resūluñ³⁹² ‘aleyhi’s-selām kēlmeki birle (5) beşāret bergüçilerniñ sözi eşitilmedi, taķı (6) qorqutmaq ašārınıñ yıldırı körülmedi, bu nā-dān (7) qavmları ḥaber bergendin soñ kim olarnıñ ihtiyārı (8) qılğan egri dīnleri hergiz revāc tapmaslar, (9) bā-vücūd-ı ān qavm hiç mülāḥaza qılmadılar ġarīb (10) ašārğa kim delālet qılur şıdķ-ı risālet-i nebī-yi muḥtārğa, (11) taķı qulaķ salmadılar ‘acāyib esrārğa i‘tibār qılmay

91b

³⁹¹ Kelime با قير şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bākī" şeklinde yazılmalıdır.

³⁹² Kelime رسول نك şeklinde harekeli yazılmıştır.

(1) aḥbār-ı keḥane ve iḥbārğa. Neteg kim İbn İshāk Nāfi³⁹³ (2) Cereşidin³⁹³ rivāyet kıılır kim ehl-i Yemenniñ cāhiliyyet-(3)-de bir kāhini bar ėrdi; çün Resül ‘*aleyhi’s-selām*-(4)-niñ ‘Arabda münteşir boldı, barça qavm yığılıp (5) ol tağ tēgresige kēldiler; kāhinniñ menzili (6) ėrdi; taqı aytilar: Bu peyğam-berlik da‘ vā kılgan (7) ėrniñ ḥālđın bizge ḥaber bergil. Kāhin kıolığa ya (8) alıp çıktı, taqı müddet-i medīd kök sarı baqıp (9) bir şāgirdi aytı: Ey qavm, Ḥaqq *subḥānehu ve te‘ālā* Muḥammed *şallā’llāhu ‘aleyhi vesellem*-(10)-ni barça ḥalqđın iḥtiyār kıılıp turur; bu (11) kündin soñ küfrge revāc kıalmadı; velīkin³⁹⁴ bu

92a

(1) <bu> Resülniñ müddet-i ḥayātı turur, dēp menzilige (2) kıaytı.³⁹⁵ Munuñ aḥbār kāhinler aytğan³⁹⁶ aḥbārı ‘ahd-i (3) Resül-ı Muḥtār ‘*aleyhi’s-selām* be-ğāyet köp turur.

- (4) Küffārniñ közinde ḥalel bolmasa ėdi
- (5) Körgey ėdi Resülniñ i‘cāz-ı āyetin
- (6) Ger bolmasa kıulaqlarıda hiç āfeti
- (7) Hem istimā‘ kılgay ėdiler ḥikāyetin
- (8) Kāhinleri şıfāt-ı Nebīni beyān kıılıp
- (9) Bilmediler³⁹⁷ anıñ şıfat-ı bī-nihāyetin

³⁹³ Özel isim olan bu kelime جر شي şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimenin tanımlanmadığını söylemekte ve bahsi geçen kişinin “Nāfi‘ bin Cubeyr İbn İshāk” olabileceği ihtimalini dile getirmektedir (1984:554).

³⁹⁴ DeWeese, velīkin.

³⁹⁵ Kelime فاي تي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, kıaytı.

³⁹⁶ Kelime ايشعان şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "aytğan" şeklinde yazılmalıdır.

وبعد ما عاينوا في الأفق من شُهْبٍ (10-68)

مُنْقَضَةً وَفَقَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ (11)

92b

حتى غَدَا عن طريقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٌ (1-69)

من الشياطين يقفوا إثرَ مُنْهَزِمٍ (2)

(3) Ya‘nī, kāfirān henūz anlamadılar ‘ālemniñ her bir kenāre-(4)-sinde kökdin otlar eñenin körüp, neteg kim (5) vilādet kēçesinde bütler yüz töben endiler erdi; (6) taqı otlar birle şeytānlar vahy yolındin (7) kök eşikleridin biri biriniñ soñınça kaçқан-(8)-ların müşāhede kılıp, Muḥammedniñ şeref-i kemālın (9) istidlāl aytmadılar.

Ger başiret közini (10) açmasa Ḥaqq

Körgeñindin ne ḥāşıl āyetler

(11) Köp kişi mu‘cizāt kördi velī

Bergüçi Ḥaqq turur hidāyetler

93a

كَأَنَّهُمْ هَرَبًا أَبْطَالُ أَبْرَهَةَ (1-70)

أَوْ عَسْكَرٌ بِالْحَصَى مِنْ رَاحَتَيْهِ رُمِي (2)

نَبْذًا بِهِ بَعْدَ تَسْبِيحِ بَيْطِنِهِمَا (3-71)

³⁹⁷ Kelime ك ل ا ر ي ل ا ر ي ل ا ر ي ل a şeklinde yazılmıştır. Ancak sözcüğün doğru yazımı "bilmediler" şeklinde olmalıdır.

نَبَذَ الْمُسَبِّحِ مِنْ أَحْشَاءِ مَلْتَقِيمِ (4)

(5) Gūyā kim şeyātīn kökdin feriştelere atılan ot (6) birle kaçkan hâletde Ebrehe-i Eşremniñ³⁹⁸ bahâdırları-(7)-dur kim ebâbīlniñ atılan taşındın kaçar êrdiler, (8) yā Kureyşniñ kâfirleridür kim [Resûl] (9) ayalarındın atılan taş uşakları birle (10) katışlık tofrağdın kaçar êrdiler; ol

93b

(1) taş uşakları [Resûl]-niñ afuç-(2)-ları içinde tesbîh ayıp çıkarında neteg kim (3) Yûnus ‘aleyhi’s-selâm balık içinde tesbîh ayıp (4) çıktı êrdi. Bu iki beyt içinde nâzım üç kışşığa (5) işâret kıılır; evvel kışşa-i aşhâb-ı fîl: Kışşai (6) ol turur kim Ebrehe-i Hâbeşî kim künyeti³⁹⁹ Ebû Yeksûm⁴⁰⁰ turur, (7) Erbât⁴⁰¹ birle, kim melik-i Yemen êrdi. Necâşî hâkim birle ve (8) münâza‘at kıılıp, Hâbeşî iki fırça bolup muqâtele (9) için muqâbele kııldılar; Ebrehe egerçi küçükrek boyluğ (10) semiz kişi êrdi; meydânga kirip Erbâtđın mübârezet (11) tiledi; Erbât uzun boyluğ ‘azîm cüşşelü kişi,

94a

(1) ayak ilgeri basıp kolığa hârbe alıp Ebreheniñ (2) töbesin çözüp kıılıç endürdi êrse, yüziğe (3) tegip kaçın yüzün közin tudağın yardı,⁴⁰² (4) andın soñ Ebrehege eşrem

³⁹⁸ Özel isim olan bu kelime ح ا ش ر ح şeklinde yazılmıştır. Metinde "Ebrehe-i Eşrem" kastedildiğinden isim yanlış yazılmıştır.

³⁹⁹ Kelime كُنْيَتِي şeklinde yazılmıştır

⁴⁰⁰ Özel isim olarak kullanılan bu kelime م ب ك س و م biçiminde yazılmıştır. Doğru yazımı "Yeksûm" şeklinde olmalıdır.

⁴⁰¹ Özel isim olan bu kelimenin aslı "Eryat"tır. DeWeese, bu ismin bilerek bu şekilde yazıldığını düşünmekte ve yazarın Maksadu'l-Aksâ adlı eserinde de ismin aynı şekilde yazıldığını bildirmektedir (1984:554).

⁴⁰² Kelime ب ر د ي şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "yardı" şeklinde yazılmalıdır.

tédiler. Ebreheniñ (5) kafasında ‘Aķūde⁴⁰³ atlığ bahādır kılı bar érđi; (6) fī’l-hāl hamle kılıp Erbātka zaħm urup öltürđi (7) érse, leşker-i Habeşe barça Ebrehege inķiyād kıldılar. (8) Hhaber melik-i Necāşīğa yetti⁴⁰⁴ érse, ant içti kim Yemen (9) tofraķın ayak astığa basmay Ebreheniñ nāşīyesin (10) kėsmeđ tınmağay men, neteg kim mēn koyđan hākimni meniñ (11) fermānımdın taş öltürmiş. Ebrehe melikniñ kašem

94b

(1) yād kılığanın eşitip alın⁴⁰⁵ saķın kesip bir enbān (2) birle Yemen tofraķın alıp Necāşī hizmetinđe ıda berđi, (3) ‘arize-dāşt kıldı kim: Ey melik, mēn neteg kim seniñ (4) kuluñ mēn, Erbāt taķı bir kuluñ érđi; sēn fermān (5) kılığan işde mēn osal kılmas érđim; maņa hased (6) eyletip kaşđ kıldılar érse, işi ol çaķlı boldı. (7) İmdi Yemen tofraķı alın⁴⁰⁶ ıda berđim kim melik anı⁴⁰⁷ (8) basıp munı kesip ant içgenin yerige keltür-(9)-miş bolsa; bāķī fermān melikniñdür, ve’s-selām. (10) Melik ‘afv kılıp ayttı: Yemen vilāyetin zabt kılıp (11) turđıl mendin fermān bolđunça. Ebrehe fāriđ bolup

95a

(1) Şan‘ā-yi Yemende bir körklüg kenīse ‘imāret kılıp [...⁴⁰⁸] at⁴⁰⁹ (2) berip tiledi kim hāciler Ka‘bege barmay tavāfka (3) Kulleys⁴¹⁰ sarı kēlseler; taķı Necāşīğa haber kıldı kim (4) köp māl şarf kıldım, melik atığa bir zībā dil-güşā (5) kenīse ‘imāret kıldım; hiç

⁴⁰³DeWeese, bu ismin hatalı yazıldığın belirterek, ismin ‘Atwede, ‘Atüde veya ‘Atevede olması gerektiğini ifade etmiştir (1984:554).

⁴⁰⁴Kelime كیتی şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yēti.

⁴⁰⁵DeWeese, ālm.

⁴⁰⁶Kelime كليم ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "alın" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, ālm.

⁴⁰⁷DeWeese, ānı.

⁴⁰⁸Eksik sözcük. Burada kliseye verilen ad olmalıdır. Eserde boşluk bırakılmıştır. Kelime zaman geçtikçe silinmiş veya hiç yazılmamış olabilir.

⁴⁰⁹DeWeese, āt.

⁴¹⁰Özel isim olan bu kelime قلين şeklinde yazılmıştır. Kelime, nüshada hatalı yazılmıştır. DeWeese bu kelimeyi “kılıs” olarak okumuş ama dipnotlarında “kulleys” olabileceğini de belirtmiştir (1984:555).

melik atınğa ‘imāret (6) kılmışım yok; taķı tiler mēn kim ‘Arab Ka‘besini (7) terk kılıp
Kulleys hacc kılsalar. çün bu haber Mekkege (8) münteşir boldı erse, Benī Kinānedin bir
yigit açığılanıp (9) barıp Kulleysniñ törinde kazā-yı hācet kıldı; (10) ba‘zı ayturlar
cemā‘at-i Mekkilere kēlip ot yaķķanda (11) Kulleysniñ eyvanıǵa ot tüşüp örtenmiş.

95b

(1) taķı Ebrehe-i Eşremniñ ğazabı kēlip Ka‘beni buzmaķ (2) üçün Habeşe leşkeri birle
Maħmūd atlıǵ bir uluǵ fīl yene (3) özge fillerni alıp Mekke sarı ‘azīmet kılıp yovuķ⁴¹¹
(4) yetip Muğammisde nüzül kılganda ‘Abdu’l-Muṭṭalib çıkıp qabūl (5) kıldı;
Tihāmenin şūlş-i mālın bereliñ qaytsun. Ebrehe (6) rāzī bolmadı, her neçe kişi ıda berip
Mekke şahrāsındaǵı (7) tēvelerni aldı. ‘Abdu’l-Muṭṭalib Ebrehe birle sözleşmek (8) üçün
kēldi erse, yıraķdın ‘Abdu’l-Muṭṭalibni körüp köñlige (9) qorķuǵ tüşüp: Ol kēle turǵan
kim turur, dēp sordı. (10) Ayttilar: Mekkeniñ uluǵı, kēlgen barganǵa ta‘ām bergüçi, (11)
hattā taǵlar başında vaḥşī cān-verlerǵa da‘vet kılgüçi

96a

(1) muzāf-ı kerīm ‘Abdu’l-Muṭṭalib bu turur. Ebrehe (2) ta‘zīm kılıp orun berdi, aydı:⁴¹²
Hācet üçün mü kēldiniz? (3) Dēp sordı erse ayttı: Tēvelerimni tilemekke kēldim. (4)
Ebrehe aydı: Mēn bu Ka‘beni, kim sizniñ ‘izzetiniñ anıñ (5) birle turur buzmaķǵa kēlip
turur mēn; sēn bir (6) uluǵ kişi bu öyni tilemey neteg tēveleriniñ (7) tiler sēn; ‘Abdu’l-
Muṭṭalib ayttı: Mēn öz mālımni tiler men; (8) ol öyniñ bir küçlüǵ egesi bar kim
saķlamāķǵa (9) qudreti yeter. Ebrehe bu sözdin qorķup revān tēve-(10)-lerin berdi.

⁴¹¹Kelime ب و ق şeklinde yazılmıştır Metnin genelinde “yavuķ” şeklinde geçmektedir. Ancak burada “yovuķ” şeklinde kullanılmıştır. Bunun bir istinsah hatası olarak mı böyle yazıldığı yoksa bilinçli olarak mı bu biçimde kullanıldığı belli değildir. Ancak dikkat çeken bir yazımdır.

⁴¹²Bu kelime 96a.1’in en sonunda yer almaktadır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak kelimenin yeri burası olmalıdır. DeWeese, metni olduğu gibi yazmıştır (1984:491).

‘Abdu’l-Muṭṭalib revān Mekkege kēlip Ka‘beniṅ (11) ḥalkāsın tutup aydı: Ey pād-
şāhlarınıṅ pād-şāhı,

96b

(1) her bir pād-şāh öz ḥarīmın saḳlar; sēn taḳı öz ḥarīmüñni (2) saḳlaḳıl. Taḳı Ebrehe
leşker arāste ḳılıp yürümek (3) tiledi ērse, fīller tēveler hergiz Ka‘be sarı yürimes (4)
boldılar; bu ḥāletde Ḥaḳḳ *subḥānehu ve te‘ālā* sebz ḳuşlar (5) ıda berdi, her biriniṅ
minḳārında bir taş, iki (6) çengālıda iki taş her bir taş birle ölmek taḳdīr (7) ḳılınḡan
kāfirniṅ atı ol taş üze bitiglig,⁴¹³ bu ḳuş-(8)-lar bölek bölek kēlip Ka‘be tēgresinde ṭavāf
ḳılıp (9) leşker-gāh-ı küffārga müteveccih boldılar; ehl-i Ka‘be anladılar kim (10) Ḥaḳḳ
subḥānehu ve te‘ālā nuşret ıda berdi. Ol ḳuşlar kēlip (11) ḳayu bir kāfirniṅ tōpesige salur
ērdiler, mingen

97a

(1) ulaḡınıṅ ḳarnıdın öte çıkar ērdi <ērdi>. (2) Barça helāk boldı, Ebrehe taḳı ḥaste bolup
barça (3) a‘zāsı mefāşılıdın bir bir ayrılıp tüşdi, taḳı (4) be-ḡāyet ‘uḳūbet birle öldi.
Ebreheniṅ bir vezīri (5) bar ērdi; ḳaçıp melik-i Necāşīga ḥaber yetkürdi (6) ērse, Necāşī
ayttı: Noḥūddın kiçikrek taş birle (7) kişi neçük öler ērmiş? Ol neteg ḳuş ērdi? (8) Dēp
sorḡan ḥālda bir ḳuş sarāy içinde peydā bolup (9) kēlgen vezīrlar başıga taş salıp helāk
ḳıldı. (10) Taḳı ḳışsa-i aşḥāb-ı fīl Resūl ‘aleyhi’s-selām-nıṅ (11) vilādetindin bēş ay
burunraḳ ērdiler. İkinçi

97b

⁴¹³ Kelime بتيگليگ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bitiglig" şeklinde yazılmalıdır.

(1) kışsa-i remy-i heşāh érür. Kışsaı ol turur kim Bedr-i kübrāda (2) Kureyş leşker yasap peydā bolğanda [Resül] ayttı: (3) Ey bār-ı Hūdāyā, bu Kureyş turur özige inanıp kuvveti (4) birle kuvanıp⁴¹⁴ kēlip seniñ Resūluñni tekzīb kılurlar; (5) maña va‘ de kılğan nusretni ‘ināyet bile yetkürgil. (6) Fī’l-hāl Cebre’l-i Emīn kēlip hāzret-i rabbū’l-‘ālemīn-(7)-din selām yetkürüp ayttı: Ey Muḥammed, sēn bir avuç⁴¹⁵ (8) seng-rīze bu kāfirler taraflığa atğıl, taqı bizniñ⁴¹⁶ (9) <bizniñ> kudretimizni körgil. [Resül] bir kabza-i (10) haşbā emīrū’l-mū‘minīn ‘Alīdin *kerrema’llāhu vech* tilep, شاهت (11)⁴¹⁷ الوجوه dēp kāfirler sarı attı érse, közlerige

98a

(1) ağızlarığa yüzleriğa toprak bile taş uşaqı kirmegen (2) müşrikler qalmadı. Lā-cerem barça yüz üyürüp⁴¹⁸ (3) qaçtılar; ‘asākir-i manşüre-i ehl-i İslām kafalarığa (4) tüşüp qatlı etip esīr kıldılar. Üçünçi kışsaı (5) ol kim Yūnus ‘aleyhi’s-selām kavmını köp da‘vet (6) kılıp İslām kēltürmegenderdin⁴¹⁹ melül bolup, (7) iki kiçik oğlanlardın alıp öz vaṭanın (8) mürāca‘ at kılmaq cāyiz bolğay dēyü zann eyletip, bir su (9) kenāresığa kēlip bir oğlı suğa tüşdi (10) érse, özin anıñ artınça salıp köp sa‘y kıldı, ḥalāş (11) kıla bilmedi; sudın çıqunça kenāredağı oğlın

98b

⁴¹⁴ Kelime قو انيب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "kuvanıp" şeklinde yazılmalıdır.

⁴¹⁵ Kelime ج أ و ج şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" sözcüğü beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır. DeWeese, avuç.

⁴¹⁶ Kelime پز نينك şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bizniñ" şeklinde yazılmalıdır.

⁴¹⁷ Arapça, "Yüzleri sürünsün!"

⁴¹⁸ Kelime او يو روب şeklinde yazılmıştır. DeWeese bu kelimeyi "üyürüp" olarak okumuş (1984:492) fakat kelimenin "evirüp" olarak da okunabileceğini belirtmiştir (1984:555). Ancak, kelimenin "öyürüp" olduğu açıktır.

⁴¹⁹ Kelime لا ر دن ما كان كيللو ر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "kēltürmegenderdin" şeklinde yazılmalıdır.

(1) kurt yep turur êrdi. H̄asret ve endūh birle (2) k̄emige mindi; k̄emide ġarķ h̄avfı boldı êrse, ayttı-(3)-lar: Bir uluġ yazuġluķ kiři sebebindin bu k̄emi (4) batar. Ķur' a saldılar Yūnus atıġa ıktı, Yūnusnı (5)⁴²⁰ suġa saldılar; balıķ anı luķme kıldı. Ķaraņġu (6) k̄ee su içinde balıķ içinde ũ z̄ulmet⁴²¹ arasında H̄aķķ (7) *subhānehu ve te'ālā-ġa* tesbīh aytur: ōz taķřiriġa i' tirāf (8) kılıp ayttı: ⁴²² لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (9) H̄aķķ *subhānehu* da' vetin icābet kılıp Yūnusķa necāt (10) berdi. Bāķī tefāřil tefāsırde mezkūr turur.

99a

(1-82) لَا تُنْكِرُ الْوَحْيَ مِنْ رُؤْيَاهُ إِنَّ لَهُ

(2) قَلْبًا إِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ لَمْ يَنَّمِ

(3-83) فَذَٰكَ حِينَ بُلُوغٍ مِنْ نُبُوَّتِهِ

(4) فَلَيْسَ يُنْكِرُ فِيهِ حَالٌ مُحْتَلِمٌ

(5) Ya'ni, inkār kılmaġıl Resūl 'aleyhi's-řalavāt ve's-selām-ġa (6) vaħy tūřinde k̄elmekinge, kim anıġ bir k̄oņli bar kim (7) iki k̄öz uyuķlaġanda ol k̄oņül herġiz uyuķlamas; (8) taķı bu tūřde vaħy k̄elmek Peyġam-berniņ nübūvetġa yeter (9) aķda êrdi. Lā-cerem kemāl-i ' aķl ve selāmet-i h̄avās h̄āletinde (10) [Resūl] vaħy k̄elmekin inkār kılıp (11) bolmas. Rivāyet ol turur kim [Resūl]

99b

⁴²⁰ Bu satırın en başında karalanmış bir kelime mevcuttur. Müstensihin yazıp daha sonra karaladığı bir kelime olması muhtemeldir.

⁴²¹ DeWeese, z̄elmet.

⁴²² Kur'an, 21. sure, 87. ayet. "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum."

(1) Cebre'îl 'aleyhi's-selām aşkārā kēlgendin ilgeri (2) altı ay⁴²³ tüşinde vaḥy kēldi; taḳı tamāmī eyyām-ı vaḥy (3) yigirmi⁴²⁴ üç yıl érdi; lā-cerem bu altı ay⁴²⁵ vaḥy müddetiniñ (4) kırk altı cüzvindin bir cüzv érdi, neteg kim Resülü's-(5)-saḳaleyn ve Nebiyü'l-ḥāfiḳayn [Resül] aytur: (6) الرُّؤْيَةُ الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا (7) مِنَ النَّبُوءَةِ⁴²⁶ (el-ḥadīs)

Tüşinde vaḥy kēlmek aña çün ğarīb emes

(8) Kim közleri uyuklasa köñli oyağ érür

(9) Bes kēlse vaḥy oyağıda inkār kıılmağıl

(10) Kim anda 'aḳlı kāmīl ve hem cismi sağ érür

100a

تَبَارَكَ اللَّهُ مَا وَحِيٍّ بِمُكْتَسَبٍ (1-84)

وَلَا نَبِيٍّ عَلَىٰ غَيْبٍ بِمُتَّهِمٍ (2)

(3) Ya' nī, s̄ābit ü devāmdur Ḥaḳḳnıñ zātı, taḳı 'aẓīm ü bī-(4)-nihāyetdür ḥayrātı; elṭāf u a' ṭāfiḡa 'aded u iḥṣā (5) yok, sa'at u raḥmet kibriyāsığa ḥadd u intihā yok; والله (6) 427 من يشاء يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مِنْ يَشَاءُ muḳtezāsınça kim nē kim (7) faẓl u raḥmet birle maḥşuş kıldı, şeref-i nübüvvet birle (8) aña teşrīf berdi. Lā-cerem vaḥy kesb birle ḥāşıl bolmas, taḳı (9) hiç Nebī ḡaybdın bergen ḥaberde müttehim érmes, (10) anıñ üçün kim Ḥaḳḳ

⁴²³ DeWeese, āy.

⁴²⁴ Kelime şeklinde يَكْرُمَةٌ yazılmıştır.

⁴²⁵ DeWeese, āy.

⁴²⁶ Hadis, "Salih bir rüya peygamberliğin kırk altıda biridir."

⁴²⁷ Kur'an, 2. sure, 10. ayet. "Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder."

subhānehu ve te‘ālā enbiyā ‘aleyhi’s-selām-nı (11) fezāyil birle ārāste kılıp vaşmet-i⁴²⁸
rezāyildin öz

100b

(1) kenf-i ‘işmet ve tutuk himāyetinde saqlar, hāşe yalğan söz-(2)-din, kim enbiyā ve
rusulğa peyğam-berlıkıdın burunraq taķı yalğan (3) revā ėrmes, anıñ üçün kim teblīğ-i
risāletniñ bināsı (4) şıdķ űze turur; yalğan söz arağa kirse vaħyge i‘tibār (5) ķalmas.
Velīkin⁴²⁹ ma‘ āriż cāyız turur, ya‘ nī anıñ dek (6) söz kim iki tűrlűğ⁴³⁰ ma‘ nā bolsa, biri
rāst biri yalğan; (7) aytğan⁴³¹ kişi ol rāst vechni irāde kılsa, taķı (8) eşitgenge yene bir
vechni anlar söz yetse bir maşlahatķa (9) binā kılıp.

Haķķ fażl-ı iħsānı bile berűr nebīlerge şeref

(10) Hiç efrīde kesbe etip tapmas nűbűvvet devletin

(11) Aħķām-ı ġaybīde Nebī yalğan aytmas hiç vaķt

101a

(1) Yalğan ne sűzlesűn kişi kim bilse Haķķnıñ şavletin

كَمْ أُبْرَأَتْ وَصَبَّأً بِالْمَسِ رَاحَتُهُ (2-85)

وَأَطْلَقْتُ أَرْبَاءً مِنْ رِبْقَةِ اللَّمَمِ (3)

(4) Ya‘ nī, ķanı zaħmetlig kişige rāħat berdi tĕgmek birle anıñ (5) rāħesi, ya‘ nī ėlginiñ
ayası, taķı neçe ĥācetlig kişi-(6)-niñ baġlanğan murādın yıştı taķı sebab-i İslām bolup (7)

⁴²⁸ Kelime *وصمت* şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "vaşmet" şeklinde yazılmalıdır.

⁴²⁹ DeWeese velēkin.

⁴³⁰ DeWeese, tűrlűk.

⁴³¹ Kelime *يشعان* şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "aytğan" şeklinde yazılmalıdır.

yazuklardan utkardı; neteg kim bir sütsüz koyğa (8) [Resül] olın tögürdi  rse, süt (9) berdi, taı İbn Mes udnı İsl mınga sebep boldı. (10) Yene ayber k ninde em r 'l-m 'min n   Al nı k zige m b rek

101b

(1) azını yarın saldı  rse; zametdin if  (2) taptı. Yene Cabir bin   Abdull h atı hastelıdın b -h ş (3) bolganda, ah ret ılıgandın anı  ze satı  rse (4) oş boldı. Yene n zım-ı aşıdega t şinde (5) azret-i Ris letnı elgi t gmek birle f lic zametidin al ş (6) tapanı, kim evvel-i kit bda y d ılınıp  rdi.

(7) C n    leminde   İsa-yı Meryem Res l  r r

(8) Kim haste c n anı nefsendin if  tapar

(9) Ger hasteqa t g rse ayamay ayasını

(10) Y z t rl  derdi bolsa hem n-dem dev  tapar

102a

(1-72) اءت لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً

(2) تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمٍ

(3-73) كَأَنَّمَا سَطَّرَتْ سَطْرًا لِمَا كَتَبَتْ

(4) فُرُوغُهَا مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ فِي اللَّقَمِ

(5) Ya n , Res l   aleyhi's-sel m  ndeg n  ç n k ldiler (6) dıratlar secde ılıp kim  re y r rl r  rdiler (7) adem  rken; g y  kim bu dıratlar butaqları yol  stide (8) be-g yet atlar yazar  rdiler, kim  yet  rdi del let (9) ılıgan Res lnı ris letiga em r 'l-

mü'minîn (10) ‘Ömer *raziya’llāhu ‘anhu* aytur: [Resül] bir kün Hacında, ya‘nî, güristân-ı (11) Mekke de ğam-ġin ü ħazîn oturur êrken, aytı: İlâhî maña âyetî

102b

(1) körgüzgîl, bu kündin soñ mēni tekzîb kılmakdın hiç (2) kayğum bolmasun, dēp bu münâcâtı kılğaç, ehli-yi Medîne (3) tarafındağı ‘Aķabe sarı bir dıraht bar êrdi; ol (4) dırahtı ündedi, dıraht secde kılıp, yolı şikâf (5) kıla butakları bir ħaṭṭ yaza yavuk kēlip, [Resül]-(6)-ğa selâm kıldı; [Resül] cevâb berip: Kaytqıl, (7) dēp fermân kıldı êrse, kayttı⁴³² Resül şād-mân (8) bolup ayttı [...⁴³³]. Ya‘nî, hiç bāk tutmas men maña inan- (9)-mağanlardın bu mu‘cizeni körgendin soñ.

(10) Dıraht başı koyuban yer öpüp revân kēldi

(11) Resül işâretidin gerçe yok êdi ķademi

103a

(1) Butak yol üze ayât-ı mu‘cizîn bitidi⁴³⁴

(2) Bedi‘ ħaṭṭ bile gerçe körülmedi ķalemi

(3-74) مَثَلُ الْغَمَامَةِ أَنَّى سَارَ سَائِرَةٌ

(4) تَقِيهِ حَرٌّ وَطَيْسٌ لِلْهَجِيرِ حَمِي

(5) Ya‘nî, ayılğan âyât ve mu‘cizât ol bulut dēk turur (6) [Resül] ķayda yürüpse yürüp mübârek (7) başıġa sâye kılıp kün ısıġında Resülün ħarâret-(8)-din saķlar êrdi. Bu nişân

⁴³² Kelime قَا يَتِي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ķaytı.

⁴³³ Metin akışında bağlamsal olarak boşluk vardır.

⁴³⁴ Kelime حَرٌّ وَطَيْسٌ لِلْهَجِيرِ şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitidi" şeklinde yazılmalıdır.

Resûl başığa⁴³⁵ küçük (9) erkende hem bar erdi, kim Resûlnı Ebû Tâlib Şâm (10) sarı alıp
barğanıda Baḥîrâ-yı rāhîb ol bulutnı

103b

(1) körüp ḥâtemü'l-mürselînniñ nişânesi êrdükin bilip (2) barça ayrkış⁴³⁶ ḥalkın da' vet
kılıp Resûlnıñ barça (3) 'alâmetin mühr-i nübüvvetka tegrü körüp kütub-ı (4) İlâhîde
körgen Muḥammed şıfatın muvâfık tapup, Resûlnı (5) öpüp Ebû Tâlibka: Bu ferzendni
Cehûdlardın (6) yahşı saqlağıl, dep vaşıyyet kılğanı meşhûr (7) êrür. Taqı tefâşîl-i kışşa
kitâbda ve Maḫşad-ı Aksâda (8) mezkûr êrür kim tamâmî kışşanı müstevfî bilmek tilese
(9) evveli kitâb-ı a' zamğa nazâr kılsun.

(10) Êđi bu kudret ile şûret-i cihân kıldı

Muḥammed-i ' Arabîni cihânğa cân kıldı

(11) Egerçi yerge anıñ sâyesin tüşürmedi Ḥaḫḫ

Velî bulutdın anıñ üzre sâymbân [kıldı]

104a

اقسمت بالقمر المنشق أن له (1-75)

من قلبه نسبة مبرورة القسم (2)

⁴³⁵ Kelime شیغه ل şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "başığa" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, bu kelimeyi "yaşığa" şeklinde okumuştur (1984: 496), ancak, kelimenin "başığa" şeklinde de okunabileceği ihtimalini de belirtmiştir (1984:555).

⁴³⁶ Kelime ایر قیش ا şeklinde farklı bir yazımla yazılmıştır.

(3) Ya‘nī, ant içer mēn Resūlnıñ iřāreti birle iki pāre (4) bolğan ayğa⁴³⁷ kim ol aynıñ⁴³⁸ Resūl köñlige nisbeti ve (5) müřābeheti bar kim eger kiři bu ikisin biri birige (6) oħřatıp ant ise, tutulmağay, anıñ (7) üçün kim luř ve řafā ve nezāhet ve iřrāk ve řena‘-i (8) ulūb ve tertīb-i elbābda, tağı yol azmağdın sa-(9)-ğlamağda, yene ‘ālīdin istifāde ılıp safılığa izāfe-i (10) ifāze ılmağda, ikisiniñ iřtirākı muğarrer turur.

104b

(1) Hāře inř[iğ]āk⁴³⁹ içinde ikisiniñ biri birige nisbeti (2) bar. Erbāb-ı tefsīr sūre-i إقتربت إقتربت (3) الساعة وأنشق القمر⁴⁴⁰ da kēltürüp tururlar kim Ebū Cehl bir Yahūdī birle kēe (4) [Resūl] mülākāt ılıp aydı: Ey Muħammed, bir mu‘cizei (5) körgüzgil tā mēn ĩmān ēltüreyin. Resūl ‘aleyhi’s-selām (6) aydı: Tilekiñ nē turur? Yahūdī Ebū Cehlge iřāret (7) ıldı: amerniñ inřikākını tilegil kim sihir⁴⁴¹ kök ‘āleminde (8) eřer ılmas. Ebū Cehl tiledi erse, Resūl ‘aleyhi’s-selām (9) mübārek barmağı birle iřāret ıldı erse, ay⁴⁴² iki pāre (10) bölđi; bir pāresi yırağ ketti, ĥattā İbn Mes‘ūd *raziya’llāhu ‘anhu* (11) aytur kim: Ĥirā tağını aynıñ⁴⁴³ iki bölüngeñiñ arasında kördüm.

105a

(1) Bu mu‘cizeni körüp Yahūdī ĩmān (2) kēltürđi, velīkin⁴⁴⁴ Ebū Cehl hidāyet tapmadı kim (3) من يهدى الله فهو المهتدي ومن يضل الله فلا هادي له⁴⁴⁵ (4) bārī inřikāk-ı amer

⁴³⁷ Deweese, āyğa.

⁴³⁸ DeWeese, aynıñ.

⁴³⁹ Kelime انشا ق ا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "inş[iğ]āk" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, inş[iğ]āk.

⁴⁴⁰ Kur’an, 54. sure, 1. ayet. "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."

⁴⁴¹ Kelime سحیر şeklinde farklı bir yazımla yazılmıştır.

⁴⁴² DeWeese, āy.

⁴⁴³ DeWeese, aynıñ.

⁴⁴⁴ DeWeese, velēkin.

⁴⁴⁵ Kur’an, 7. sure 178. ve 186. ayetler. "Allah kimi doğru yola iletirse odur doğru yolu bulan.", "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletcek kimse yoktur."

Resûlnuñ (5) mu‘cizât-ı bâhire ve ayât-ı zâhiresindin êrür. (6) Hâlime, Resûlnuñ asrağan sût bergen anası, kim Sa‘d (7) bin Bekriñ kızlarıdın êrür, aytur: Bir kün Muḥammed (8) emükdaşı⁴⁴⁶ uyaları birle oynamakğa çıkıp (9) turur êrdi. Nâ-gâh meniñ oğlum Ezmere feryâd (10) kıla keldi: Ey ata ve ey ana, revân keliñiz, kim bilmen (11) meniñ köñlüm қоşı uyam Muḥammedni tirig tafğay mu siz

105b

(1) yâ yok mu? Aytım: Qışsa neteg turur? Aytı: Biz oynarda (2) Muḥammedni bir kişi aradın қapup tağ başığa mindürüp (3) kögsin yardı. Hâlime aytur: Mên taқи atası feryâd ve (4) zârî ve nâle ve bî-қarârî kıla yettük. Muḥammedni kördük (5) tağ başında kökke baқıp tebessüm kıla (6) oturur <oturur> êrdi. Yığlayu üzesinge tüşüp yüzin (7) öpüp aytım: Anam saña fidâ bolsun, ey közüm-(8)-niñ nûrı ve ey cânımnıñ sürûrı, saña ne hâl (9) boldı? Aytı: Hayrdur, ey anam; mên uyalarım birle (10) қavumakğ etişip oynarda üç ‘azîz keldi-(11)-ler, biriniñ қolıda kümişdin ibriқ yine biriniñ

106a

(1) қolında zümürüddin теşt қardın tolu. Mêni bu ‘azîz-(2)-ler uyalarım arasındın alıp tağ başığa min-(3)-dürüp, birisi âheste meni yatқurup kögsümni (4) yardı; taқи mên baқıp turur êrdim. Meniñ içimdeki⁴⁴⁷ (5) eḥşânı çıkarıp қar birle yudı taқи ornıda қoydı, (6) kim mên hiç elem tapmadım. İkinci ‘azîz tutup evvelқı (7) ‘amel қılғанға ayttı: Saña Hâққ buyruğan işni қıldın; yıraқ (8) ketgil, dêp özi yavuқ kêlip, êlin kögsümge (9)

⁴⁴⁶Genelde “emikdaş” veya “emildaş” olarak kullanılan bu kelimenin (Clauson, 1972:160) eserde “emükdaş” şeklinde geçmesi dikkat çekicidir.

⁴⁴⁷ DeWeese, içimdegi.

katıp yürekimni çıkarıp iki yarıp içindeki⁴⁴⁸ (10) bağlanmış kara kırmızı köterip ayttı: Bu şeytân (11) uluşu⁴⁴⁹ erdi kim köterdim, ey habîbullâh. Ol kırmızı orniğa

106b

(1) özge neyrese kattı, tağı orniğa koydı; tağı buzdın bir hâtem (2) birle mühr kıldı kim anıñ savuqluğının barça ‘urūḳ (3) mefâsılımda tuyar mên. Andın soñ üçünçi ‘azîz (4) kélip: Siz ikiniz fermân yerige yetkürdünüz yıraḳ [ketiñ]⁴⁵⁰ (5) döp maña yavuḳ kélip ḳolın kögsümge sürtüp (6) yararı bitkürip, meni âheste olturğuzup öpüp (7) ayttılar: Ey Hâḳḳnıñ habîbi, eger bilsen kim saña (8) nê türlüğ⁴⁵¹ sa‘ âdet tilepdürler her-âyine közüñ yaruğay (9) erdi, döp tağı meni munda salıp, üçü uçup kökler (10) arasığa kirdiler; eger tilesenler kirgen mevzi‘ ni (11) körgüzeyin, ey ana, tedi.

107a

وما حوى الغار من خيرٍ ومن كرمٍ (1-76)

وكلُّ طرفٍ من الكفار عنه عمي (2)

فالصدق في الغار والصديق لم يرما (3-77)

وهم يقولون ما بالغار من أرم (4)

(5) Ya‘nî, cümle-i mu‘cizât-ı zâhir, kerâmât-ı bâhire-i Resûldın (6) *şallâ’llâhu ‘aleyhi vesellem* ol erdi kim cem‘ kıldı, ġâr ol (7) zâtını kim maḥz-ı ḥayr ve ‘ayn-ı kerem erdi; tağı izdeyü kelgen (8) kâfirlerniñ közi kör boldı, anı körmekke bolmadı. (9) Bes şıdḳ,

⁴⁴⁸ DeWeese, içindegi.

⁴⁴⁹ DeWeese, uluşı.

⁴⁵⁰ DeWeese, eklenmemiş.

⁴⁵¹ DeWeese, türlüğ.

ya' nī, Resūl taķı Ebū Bekr-i Őiddīķ ğārda hiķ (10) ğazer ķılmay afet ve meĥāfetdin müteĝayyir bolmay (11) oturur irdiler, taķı küffār aytur irdiler kim ğārda

107b

(1) hiķ aĥadī yok turur; āri Ħaķķ te'ālā öz ĥıfz ve 'ināyeti (2) birle künf-i ĥimāyetde saklaĝannı kāfırlar kim ĝıŐāve-i (3) ebŐār mübtelā tururlar kaķan körsünler?

(4) Telim ĥayr-ı keremdin ğār tolup

Kişi körmes anı küffār iķinde

(5) Kēlip ğār eŐikidin ķaytur aĝyār

Resūl öz yarı birle ğār iķinde

(6) Köziniĝ za' fi bolĝay dēk turur kim

ĶuyayŐı körsē ol envār iķinde

نكبت على ظلُّوا الحمامة وظنُّوا الع (7-78)

خير البرِّيَّة لم تنسُج ولم تحم (8)

وقايئة الله اغنت عن مضاعفة (9-79)

من الدُّرُوع وعن عالٍ من الأطم (10)

108a

(1) Ya' nī, kāfirler ġār eşikinde şahrāyī kögerçgünni bu yumurtka (2) başkan körüp, taqı örümçiniñ ġār eşikinde ör-(3)-genin müşāhede kıılıp, ġümān ilttiler⁴⁵² kim barça aferi-niş (4) yahşıraķı, ya' nī Resūl bu ġār içinde yok turur, kim eger (5) kirmiş bolsa bu vaşşī cān-verler uçķay erdi, (6) taqı örümçi öyi buzulğay erdi. Lā-cerem Hāķķ *te'ālā*-(7)-nıñ saķlamaķı Resūlnı bī-niyāz kııldı ķat (8) ķat kübeler keymekdin,⁴⁵³ taqı yüksek tağlar başındağı (9) hişārlarğā kirmekdin kışşāğā meşhūr erür, (10) taqı tefāşīl mütevvelātta mezkūr erür, emā çaklı kim (11) bu muhtaşarda anıñ beyānığā hāceti bar. Ol erür kim

108b

(1) çün ķabīle-i 'Avf bin Hāzrec⁴⁵⁴ imān keltürmeki birle (2) aħķām-ı İslām istiħķām taptı, şanādīd-i Kureyş Dāru'n-Nedve-(3)-de cem' bolup meşveret kıılğanda İblīs şeyh-i Necdī (4) mēn dēp hāzır bolup, ba' zı Resūlnı hābs kıılmaķ, (5) ba' zını Mekkedin sürmek fikrin etgende, İblīs (6) aytı: Muħammedniñ körklüg cemālī şīrīn maķālī laṭīf (7) ahlāķı pākize a' rāķı, kerem ü ihsānı, fażl u imtinānı (8) bī-nihāyet erür; bu şīfāt-ı hāmīde ve ef'āl-i pesendīde (9) birle kim kim anı körse yüz cān birle 'āşıķ bolğay, anı (10) özgeler körmek maşlaħat ermes. Aħirü'l-emr Ebū Cehl (11) söziğe ittifāķ kıılıp, her ķabīledin bir kişi barıp

109a

(1) öltürmek boldılar erse, Cebre'īl kēlip Resūlğā (2) ħaber berdi; Resūl öz orında emīre'l-mü'minīn' Ālī (3) *raziya'llāhu* 'anhu-nı yatķurup, Ebū Bekr birle ġār sarı (4) revāne boldılar erse, Ebū Bekr *raziya'llāhu* 'anhu Resūlnuñ (5) tört yanığā eylenip yürür

⁴⁵² Kelime ايلتى لار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ilttiler.

⁴⁵³ DeWeese, kiymekdin.

⁴⁵⁴ Özel isim olarak kullanılan bu kelime اوش و حرز ج biçiminde yazılmıştır. DeWeese bu ismin "'Avf bin Hāzrec" şeklinde olması gerektiğini belirtir (1984:555).

erdi. Resûl ‘aleyhi-s-selâm (6) ayttı: ⁴⁵⁵ لا تحزن إن الله معنا Ya‘nî, kayğurmağıl kim Hakk subhānehu (7) ve te‘ālā-nıñ ‘ināyeti bizniñ birle turur. Ebū Bekr rażiya’llāhu (8) ‘anhu aytı: Yā Resūlu’llāh, her tarafka eylenip yürügenim (9) korqmağdın ermes; düşmenler kayu tarafdın (10) kim kaçd kılğay dep sağınsam, ol tarafka keçer mên, (11) tā özümni saña fidā kılsam. Andın soñ Resûl-⁴⁵⁶

109b

(1) -nuñ mübārek ayakları mecrūh bolğanın körüp (2) Ebū Bekr Resūlnı öz boynığa köterip gārğa yetkürdi, (3) tağı evvel özi kirip barça teşüklerni tutup (4) Resūlnı keyürdi.⁴⁵⁷ Andın soñ Hakk subhānehu ve te‘ālā-(5)-nıñ fermānı birle ‘ankebüt eşükini⁴⁵⁸ örüp ve (6) vaḥşī hamāmeler yumurtka başkandın soñra, Kureyş (7) yigitleri kava kèlip elig arşun (8) gārğa yavuk kèlip, vaḥşī kögerçgünlerni tağı (9) ‘ankebüt körüp müşāhede kılıp, (10) bu yavukda kişi bu gārğa kirgeni yok dep kayttılar⁴⁵⁹

110a

أَمْنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَاسْتَجَرْتُ بِهِمَا س (1-80)

إِلَّا وَنِلْتُ جَوَارًا مِنْهُ لَمْ يُضَمِّ (2)

(3) Ya‘nî, rüzgār maña hiç vaqt zulm ve cefā kılmadı kim (4) mên hazret-i Risālet-penāhğa sığınıp ol (5) zulm ve sitem ve cefā ve elemdin ḥalāş tapmamış bolsam.

⁴⁵⁵ Kur’an, 9. sure, 40. ayet. "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir."

⁴⁵⁶ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

⁴⁵⁷ DeWeese, kiyürdi.

⁴⁵⁸ Kelime شَيْكِنِي şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "eşükini" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de bu kelimenin hatalı yazıldığını düşünmektedir. Ona göre de bu kelime yerine "ağ, perde" anlamlarına gelen "eşük" şeklinde yazılmalıdır (1984:555). Fakat kendisi de "eşikini" şeklinde yazmıştır (1984:500).

⁴⁵⁹ Kelime قَاتِي لَار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, kayttılar.

(6) Ger maña cevr ü cefâ kılsa felekniñ gerdişi

(7) Muştafanıñ eşiki arām-gāhımdur meniñ

(8) Ol ḥabīb-i mihr-bānnıñ eşikini saqlarım

(9) Kim cefâ kılğanda düşmenler penāhımdur meniñ

(10-81) وَلَا التَّمَسْتُ غَيِّ الدَّارَيْنِ مِنْ يَدِهِ

(11) إِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدَى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمٍ

110b

(1) Ya‘nī, taleb kılmadım iki cihānnıñ baylıqın ve (2) Resūlnıñ mübārek qolındın meger kim ol tilegen (3) ‘aṭānı taptım ötesü qollarnıñ yaḥşıraqdın; (4) ya‘nī, Resūlnıñ mübārek qolımdın ḥāşıl boldı (5) maña dünyānıñ baylıqın kim maña vāfir érür, taqı (6) aḥiretniñ ganāsı kim dīn-i kāmīl turur.

(7) Ḥācetini Resūldın kim tilese niyāz ile

(8) Bir nazarı bile tapar iki cihān murādını

(9-88) دَعْنِي وَوَصْفِي آيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ

(10) ظُهُورَ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عَالِمٍ

111a⁴⁶⁰

(1-89) فَالذُّرُّ يَزِدَادُ حُسْنًا وَهُوَ مُنْتَظَمٌ

⁴⁶⁰ Bu sayfanın sol tarafında 4. satırın hizasında üstü siyah mürekkepli bir kalemle çizileniki kelime mevcuttur. Kelimeler okunamamaktadır.

وليس يَنْفُصُ قَدْرًا غَيْرَ مُنْتَظِمٍ (2)

(3) Ya‘nī, meni qoya bergil vaşf kılmakım birle ayāt-ı (4) Qur‘āniyye ve mu‘cizāt-ı furkāniyye-i Resūlnı kim ol āyāt ve (5) mu‘cizāt zāhir boldı, qarañgu kēçe mihmān-dārılık üçün (6) yüksek tağ başında otuñ zuhūrı dēk; (7) anıñ üçün kim leāli ve cevāhirniñ hüsni nazm kılmak (8) birle artar, tağı eger hem tüzülmese hem qadri öksilmes. Ve (9) maḥbūb-ı zībā birle ve dil-ber-i ‘azrāniñ ‘izārığa (10) meşşātalık ḥacet ermes leāli-yi āyātқа (11) meniñ dēkniñ nazmı zīnet bermes.

111b

(1) Cihānnı tuttı⁴⁶¹ anıñ mu‘cizātınıñ nūrı

(2) Meniñ biginler anı ögmek ihtiyāc degül

(3) Anıñ şıfātı bile sözlerim revāc⁴⁶² tapar

(4) Kim ol cevāhire bu nazımdın revāc degül

فَمَا تَطَاوُلُ أَمَالِ الْمَدِيحِ إِلَى (5-90)

مَا فِيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيْمِ (6)

(7) Ya‘nī, besī uzak boldı medḥ kılguçılarnıñ (8) ārzūları ol hüsni ü aḥlāk kemāl-i merḥamet (9) ü eşfāk yanınğa kim ḥazret-i Risāletniñ zāt-ı (10) şerīfi ve ‘unşur-ı laṭīfide bar, anıñ üçün kim eş‘ār-ı ġarrā⁴⁶³

⁴⁶¹ Kelime توتی şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

⁴⁶² “revāç” ve “tapar” kelimeleri arasında üstü tek çizgiyle çizilmiş د كول “degül” sözcüğü yazılıdır.

⁴⁶³ “ğarrā” sözcüğü 111b’nin satırlarında yazılmamıştır. Kelime 111b’nin sol alt köşesinde, gelecek sayfanın başlayacağı kelimeleri göstermek amacıyla yazılan kısımda غر ا و نظم şeklinde yazılmıştır. Ancak, takip eden sayfada sadece نظم yazılıdır.

112a

(1) ve nazm-ı dil-ārā anıñ elfāz-ı müste‘zebe-i laṭīfesi (2) ve kelimāt-ı müsteṭābe-i şerīfesi ol fazl-ı reşīk (3) ve ma‘nā-yı anīk birle zīnet tapar, kim ḥabīb-i zū‘l-celāl-(4)-nıñ zātı bī-miṣlī anıñ birle arāste èrür.

(5) Bizniñ dèkler medḥindin münezzehdür⁴⁶⁴ anıñ zātı

(6) Velīkin⁴⁶⁵ sözge zīnetdür anıñ evşāfını aymak

(7) Èrür sözlerge arāyiş berür cānlarğa asāyiş

(8) Şifātı zātını dèmek telim⁴⁶⁶ elṭāfını almak

(9-91) ثَمَّ آيَاتٍ حَقِّ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّ

(10) قَدِيمَةً صِفَةً الْمُوصُوفِ بِالْقَدَمِ

112b

(1) Ya‘nī, ba‘zı mu‘cizāt-ı Resūl āyāt turur nübüvvet (2) birle mevşūf, taḳı ta‘zīm-i raḥmān birle ma‘rūf, (3) kim elfāz-ı ḥādīş turur; taḳı ma‘nāsı, a‘nī kelām-ı nefsi (4) kim ḳāyim turur, zāt-ı ḳadīm-i bārī te‘ālā birle èrür ārī.

(5) Çün kelām öz maḳarr-ı ‘izzetidin

(6) ‘Ālem-i mülk içinde bastı ḳadem

(7) Zāhir [ü] bātını bilen boldı

⁴⁶⁴ DeWeese, münezzeh.

⁴⁶⁵ DeWeese, velēkin.

⁴⁶⁶ DeWeese, bu kelimeye “lisanım” anlamındaki “tilim” şeklinde okumuş ve İngilizce çevirisinde de bu şekilde anlamlandırmıştır. Ancak kelime, “çok, pek çok, fazla” manasına gelen “telim”dir.

(8) Ma‘nā-yı kâşif-i ħudūs [u] kıdem

لم تَقْتَرِنِ بِزَمَانٍ وَهِيَ تُخْبِرُنَا (9-92)

نِ عَادٍ وَعَنْ إِرَمَ عَنِ الْمَعَادِ وَعَ (10)

113a

(1) Ya‘nī, bu āyāt zamānı maḥşūş êrmes qadīmlik (2) yanındın; taqı elfāzınıñ nüzūlı aḥir-i zamānda (3) Ḥātēmü’l-Enbiyā ‘ahdinde êrdi. Bā-vucūd-ı ol kēçgen qarnlar-(4)-dın ḥaber berür, taqı ‘Ād ve İrem kışşasındın i‘lām (5) kıılır, kim ‘Ād qavmı Yehūd êrür, yene ‘Ād bin ‘Ūs (6) bin İrem bin Sām ibn Nūḥnuñ oğlanlarıñğa (7) hem ‘Ād dërler, Hāşim oğlanlarıñğa Hāşim dēgen dēk. (8) Rivāyet kıılurlar kim ‘Ādnuñ iki oğlı bar êrdi, (9) biri Şeddād biri Şedīd; Şedīd ölüp tamāmī mülk [ü] (10) memleket Şeddādğa müsellemler bolup, muṭī‘ ve ‘āşī edānī (11) ve eḳāşī aña inḳıyād kıılmış. Cennetniñ şıfatın

113b

(1) eşitip: Ba‘zı Saḥrā-yı ‘Adende cennet kıılır mēn, (2) dēp ḥazāyin-i emvāl şarf kıılıp, üç yüz yıl (3) içinde bir şehri yetkürdi. Dīvāri altun ve (4) kümüşdin, özgelere zeberced ve yāḳūt-(5)-dın, taqı anda eşnāf-ı enhār ve eşcār mēvege (6) yetip, bu mecmū‘ tamām bolğandın soñ ehl-i memleket (7) birle ittifāḳ kıılıp İremge barurda, bir künlük yol (8) qalğanda Ḥaḳḳ *subḥānehu ve te‘ālā* zaḥiḥe ıda berip barçanı (9) helāk kııldı; taqı Şeddād helāk bolğanda tokuz (10) yüz yaşar êrdi. ‘Abdullāh bin Qalābedin rivāyet (11) kıılır kim tēve izder êrdi, nā-gāh İremge uçur⁴⁶⁷ bolup

114a

---

⁴⁶⁷ DeWeese, ucır.

(1) kötere bilgeniçe andağı cevāhir ü emvāldın (2) alıp, öyige kēlgeniniñ haberin Mu‘āviye (3) eşitip, İbn Qalābeni ihzār kıldı, (4) ol medīneniñ aḥbārındın istifsār etip, (5) te‘accüb kıldı; taqı Ka‘bnı taleb kılıp sordı (6) érse aydı: Ol ⁴⁶⁸إرم ذات العماد dur; kütub-ı İlāhī-(7)-de eḥādīs-i Resūlğa ma‘lūm bolup turur kim bu ‘ahd-(8)-de bir müsūlmān sarıg çehrelig kızıl yañaqlıq (9) kısqā boyluq bir qaşı meḥlig tēve izdeyü (10) İremge kirip andağı emvāldın alısar. Bu sözni (11) ayturda nā-gāh közi İbn Qalābeğa tüşti ayttı: Va’llāh,

114b

(1) ol kişi bu ér kerek bolsa. Tefāşīli bu kışşanıñ Kitāb-ı (2) ‘Arāyis-i Şa‘lebīde mezkūr turur.

دَامَتْ لَدِينَا ففَاقَتْ كُلَّ مُعْجَزَةٍ (3-93)

مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدْمِ (4)

(5) Ya‘nī, ḥazret-i İlāhī mu‘cizei érür bākiyye kim hergiz aḥa⁴⁶⁹ inqızā (6) ve inqırāz yoq; lā-cerem aḥa mecmū‘-ı mu‘cizātındın kim (7) olarnıñ devāmı yoq, bel-kim kēlür taqı kēter, bu (8) mu‘cize-i fāyık érür; taqı Ḥātem-i Enbiyā ve rusulğa kim milleti (9) kıyāmetқа tēgrü mensūḥ bolmas⁴⁷⁰ lāyık érür.

(10) Ḥabīb mu‘cizesi çün kelām-ı Ḥaqq boldı

(11) Bu mu‘cizetke revā bolmadı fenā vü zevāl

115a

⁴⁶⁸ Kur’an, 89. sure, 7. ayet. "Sütunlarla dolu İrem'e."

⁴⁶⁹ DeWeese, angk.

⁴⁷⁰ Kelime بو لما ق şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak, "bolmas" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Fenā-i mu‘ cize bākīğa kayda teñ olsun

(2) Bu söz haqīkatini añlar ehl-i fazl u kemāl

(3-94) مُحَكَّمَاتٌ فَمَا تُبْقِينَ مِنْ شُبِّهِ

(4) لَذِي شِقَاقٍ وَمَا يَبْغِينَ مِنْ حِجْمٍ

(5) Ya‘ nī, bu ayāt mevşūf turur hüküm ve hikmet ve ahkām (6) birle; lā-cerem hiç şekk ü şübhe bākī koymas muhālefet (7) kılguçığa, taqı haqq ve bātıl arasında fark kılmağ (8) özge hakem tilemes; anıñ üçün kim aşl-ı uşul-ı (9) şerāyi‘ Qur‘ān ve li-hāzā hadīs-i müsneddür, (10) kitābka yā hadīsge taqı kıyās ve muhtāc bu uşul

115b

(1) şülşeniñ birine.

Haqq *te‘ālā* hükmidin hikmet içinde bu kitāb

(2) Haqq ve bātılını ayırmağda erür faşlu‘l-ħiṭāb

(3-95) مَا حُورِبَتْ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ

(4) أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقَى السَّلْمِ

(5) Ya‘ nī, mu‘ āraza kılınmadı bu ayāt-ı kerīme nevādir-i ġarāyib-i fuşāḥā⁴⁷¹ (6) ve bedāyi‘ ü ‘ acāyib-i ‘ Arab u ‘ Arbā birle meger kim bu kelāmnıñ (7) fazāḥatıdın⁴⁷² olarğa faşāḥat lāzım⁴⁷³ keldi taqı düşmen-(8)-lerniñ boynağurağı⁴⁷⁴ bu ayāt-ı bāhire ve

⁴⁷¹ Kelime فصيحا şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak “fuşehā” şeklinde olmalıdır.

⁴⁷² Kelime فصاحت şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak “fazahat” şeklinde olmalıdır.

⁴⁷³ Eserde لا زيم şeklinde yazılan bu sözcük farklı yazımla kaleme alınmıştır.

mu' cizāt-ı zāhireni (9) körüp teslīm kıldı; meşāķi' -i huṭebā bu kelāmğa oḥşaş (10) söz keltürmekdin ' aciz u ḥayrān, taķı medārih-i bulaġā bu (11) sözniñ ednasıġa mu' āraza kılmakda aşüfte ve sergerdān.

116a

(1) Zihī vaḥy-i nāṭıķ beyyināt-ı ḥucec birle taķı ḥoşā Qur'ān-ı ' Ārabī (2) kim münāsebeti yok 'avec bile; (3) zihī kelām-ı İlāhī bu nè faşāḥet érür, kim ol faşāḥat (4) ile düşmenān fazāḥat érür.

رَدَّتْ بِلَاغَتِهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا (5-96)

رَدَّ الْغَيُورُ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحَرَمِ (6)

(7) Ya' nī, bu ayātnıñ belāġatı redd etti⁴⁷⁵ mu' āraza kılguçı-(8)-nıñ da' vāsını, anıñ dek ġayretliġ ér öz (9) ḥareminde ḥıyānet kılguçınıñ taşarrufın redd kılır. (10) Bu söz içinde işāret bar aña kim Qur'ānıñ (11) i' cāzı a' lā-yı ṭabakāt ve aķşā-yı merātib-i belāġatda

116b

(1) bolmakdın érür, mu' āraza ḳudretin ḥalḳdın kétermek (2) birle érmes.

Belāġatı bile Qur'ān ḳovar mu' ārıznı

(3) Neteg kim öz ḥaremindin ḳovar yamanı ġayur

لَهَا مَعَانٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ (4-97)

وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ (5)

⁴⁷⁴ Deweese, buynaġuraķı.

⁴⁷⁵ Kelime بِلَاغَتِهَا şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, éti.

ولا تُحصَى عجائبُهَا فَمَا تُعَدُّ (6-98)

ولا تُسَامُ عَلَى الْإِكْتَارِ بِالسَّامِ (7)

(8) Ya‘nī, bu āyātınñ ma‘ānisi deryā-yı mevvāc-ı mütalātimü’l-(9)-emvācğa oğşar biri biriñe meded bermek içinde; (10) velī bu nefāyis-i ma‘ānī, kim ‘arāyis-i ğavānī dēk arāyiş-i (11) bī-niyāz ērür, hüsñ ü bahā ve luţf u şafā içinde

117a

(1) deryā tegindeki⁴⁷⁶ cevāhirdin artuğrak⁴⁷⁷ turur. Lā-cerem (2) sanap bolmas anıñ ğarāyibini, taķı iğşā kılıp (3) bolmas anıñ ‘acāyibni; taķı teşebbüh birle qatışmas (4) tibyān-ı sāti‘i, taķı mu‘āraza birle münqaṭi‘ bolmas anıñ (5) bürhān-ı qāti‘i; taķı anıñ leṭayifi kim āb-ı zülālğa oğşar (6) köp bolmaķı birle mūcib-i melāl bolmas.⁴⁷⁸

قَرَّتْ بِهَا عَيْنٌ قَارِيهَا فُقُلْتُ لَهُ (7-99)

لَقَدْ ظَفِرْتَ بِحَبْلِ اللَّهِ فَاَعْتَصِمِ (8)

إِنْ تَتْلَاهَا خَيْفَةً مِنْ حَرِّ نَارِ لَظَّتْ (9-100)

أَطْفَاءُ حَرِّ لَظَى مِنْ وَرْدِهَا الشِّيمِ (10)

(11) Ya‘nī rüşen boldı bu ayātın oķığan kişiniñ

117b

⁴⁷⁶ DeWeese, tegindegi.

⁴⁷⁷ DeWeese, artuğrak.

⁴⁷⁸ Kelime بولسون şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak “bolmas” şeklinde yazılmalıdır.

(1) közleri; lâ-cerem aytım aña kim Hakk *te'ālā*-ğa vāşıl bolmaq vāşiṭa-(2)-sını taptuñ, muhkem tutğıl; eger sēn bu ayātnı (3) tamuğ otınıñ harāretidin qorqup oqısañ (4) her-āyine söndürgey sēn ol otnuñ harāretini (5) bu ayātnıñ zülāl dek savuq suyındın; ya' nī (6) bu Qur'an kim şifa-yı rahmet erür dārū-yı her derd (7) u zaḥmet erür ot anıñ dek eşkıyānıñ (8) naşibi turur kim Qur'ānnı tekzīb kılıp aḥkāmıdın (9) yüz evürse, taqı ḥalāş tapmaq ol etkıyanıñ vazīfe-(10)-si turur kim mevrıd-i 'azāb kelām-ı İlāhīdin sīr-āb (11) bolsa.

Qur'an birle yarudı qarısınıñ qarākı

118a

(1) Aytım bu ḥabl ḥaqqdur terk etme i' tişāmin

(2) Tañla eger tilesēñ otdın ḥalāş tapmaq

(3) Cān birle nūş kılgıl Hakknıñ kelām-ı cāmın

(4-101) كَأَنَّهَا الْحَوْضُ تَبِيضُ الْوُجُوهِ بِهِ

(5) مِنَ الْعَصَاةِ وَقَدْ جَاؤُوهُ كَالْحَمِيمِ

(6-102) وَكَالصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدَلَةً

(7) فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يُفْمِ

(8) Gūyā Qur'an Ḥavz-ı Kevşer turur kim yüzler anıñ birle aqarur; (9) neteg kim eḥādīşde kēlip turur kim 'aşiler yazuq (10) endāzesinçe tamuğda 'azāb çekip kömür dek

118b

(1) kararıp, Hakk te‘ālā ‘ināyeti birle zindān-ı ‘uķūbetdin (2) hālāş bolup uşmaħka⁴⁷⁹ kēlgende, fermān-ı İlāhī şādır (3) bolğay kim bu bendelerini Kevşer suyığa kigürün; kirip (4) çıksalar, küygen qararğan yüz ve tenleri tolun ay⁴⁸⁰ (5)dēk yıldırağay, hattā ‘azāb çekmey uşmaħka⁴⁸¹ (6) kirgenler olarnıñ hālın temennā kılğaylar; bu (7) havznıñ eţrafı altundın bolğay, tūl ve (8) ‘arzı bir aylık mesāfeti yine bir aylık⁴⁸² bolup (9) bihiş içindin aķğay suyu sütdin aķraq⁴⁸³ (10) ‘aseldin süçügrek⁴⁸⁴ müşkdin hoş-būyraķ, kim (11) kim bir şerbetleri andın içse hergiz susamağay

119a

(1) taķı seng-rīzeleri lü’lü’ ve mercāndın bolğay. Yene (2) bu Qur‘ān şırātğa ve mīzānga oħşar, kim yahşı ve (3) yaman anıñ birle zāhir bolur, artuķ ve öksük (4) birle bilgürür; neteg kim rivāyetde kēlip turur (5) şırāt tamuğnıñ üzeside çekilmiş köprüg (6) turur, kıldın yinçge kılıçdın ettik; ba‘zı (7) anıñ üstidin yıldırım dēk kēçgey, ve ba‘zı (8) yēl dēk yügrük at⁴⁸⁵ dēk ve ba‘zı emgeklep (9) kēçgey; her kişi öz tā‘atı endāzesinç ve (10) asānlık birle kēçgey, ve taķı bu kāfirler ve ‘āşilernıñ (11) ayaķı tayılıp tamuğka tüşgey, yine zebāniler

119b

(1) olarnı ırğaķ birle çēkeyler. Taķı hadīş-i Cābir (2) bu şırātınıñ yaratıģı⁴⁸⁶ havf maķāmında on iki (3) miñ yıl turğanda, Peyğam-berniñ nūrındın (4) érür; ba‘zı rivāyetde

⁴⁷⁹ Kelime شتما ح قه ا و şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸⁰ DeWeese, āy.

⁴⁸¹ Kelime شتما ح قه ا و şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸² DeWeese, āylık.

⁴⁸³ DeWeese, aķraq.

⁴⁸⁴ Kelime سؤ جو كرا ك şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸⁵ DeWeese, āt.

⁴⁸⁶ DeWeese, ير ا تيغى olarak yazılan kelimenin “yaratıģı” veya “yıratıģı” şeklinde okunabileceğini ifade etmiştir (1984:556).

bu şırāt̄ tamuğ ejdehāsınıñ (5) tilindin turur, kim Hāḫḫ te‘ālā aña aḳdār berip turur kim (6) tilin gāhī yası kılur, gāhī yinçge eter, kim bārī (7) ḥadīs̄-i şahīḥde kēlip turur kim şırāt̄nı vaz‘ (8) kılğanda, bir yanıda emānet ve bir tarafında raḥimni (9) turğuzğaylar, kim erse emānet verzişi etip (10) şıla-i raḥim kılmuş bolsa, şırāt̄dın asānlıḳ birle (11) keçgey. Taḳı ḥadīs̄de kēlip turur kim zihī ḥasret

120a

(1) aña kim taylsa şırāt̄dın anıñ ḳademi, fāyide ḳılmasa (2) ol ḥālda nedemi; lā-cerem ayıtğay: Bu ol turur kim andın (3) ḳorḳar erdim; kāşki⁴⁸⁷ tiriglik eyyāmında bu künnüñ (4) yarağın ḳılğay erdim; kāşki⁴⁸⁸ tofraḳ bolup (5) bu ḥālğa uçramağay erdim, yā Resūl yolın tutup (6) bu belādın emān bolğay erdim. Emā mīzān ‘ibāret turur (7) ol neyersedin kim anıñ birle maḳādir-i a‘ māl bilinür; (8) taḳı bu a‘ mālını vezn ḳılmaḳda bir ḥikmet ol turur (9) kim bendeler öz ḥālın ma‘lūm ḳılsalar, tā ‘iḳāb (10) kılğanda ‘adl-i İlāhīğa i‘tirāf ḳılıp ‘afv kılğanda (11) faḫl-ı nā-mütenāhīni bilseler. Yene mundın özge

120b

(1) şāyed kim türlüg ḥikmet bolğay; velī ‘adem-i ma‘rifet-i (2) ḥikmetdin ‘adem-i ḥikmet lāzım kēlmes. Emīre’l-mü’minin (3) Ḥüseyn *raziya’llāhu ‘anhu* rivāyet kılur kim bir kün Resūl (4) ‘*aleyhi’s-selām* ‘Āyişe *raziya’llāhu ‘anhā*-nın tizige (5) mübārek başın ḳoyup takiiye ḳılıp turur erdi; ‘Āyişe (6) bu ḥāletde aḥiretni sağınp ayttı: Yā Resūlu’llāh, (7) bilmes men kim aḥiretde bizni hiç yād ḳılğay (8) mu siz? Resūl ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: Ol Teḳrini (9) tuta ant iḳer mēn kim meniñ cānım anıñ ḳudreti (10) ḳolında turur, kim üç mevzi‘de hiç ḳişi özidin (11) özgeni yād ḳılmas: Bir mevzi‘ mevāzin ḳılıp a‘ mālını

⁴⁸⁷ DeWeese, kāşeki.

⁴⁸⁸ DeWeese, kāşeki.

121a

(1) ölçeğinde, bende öz mizânının ağırı yeñili (2) bilmey özgeni yād kılmaz; yine şırâtdın kêçerde, (3) ve yine nâme kèlgede öñdin mü yā soldın mu (4) kélürin bilmeyin kişi özgeni yād kılmaz. (5) Enes ibn Mâlik *raziya'llâhu 'anhu* rivâyet kıllurlar kim (6) kıyâmetde ademoğlın mizânının iki keffesi (7) arasında turğuzup, Hâkık *te'âlâ* melekni müvekkel (8) kılgay nidâ kılmak için; kimniñ mizânı saķıl bolsa, (9) nidâ kılgay kim: Fülân bende sa' âdet taptı kim hergiz (10) şekâvet yüzün körmegey, taķı eger mizânı hafîf (11) bolsa, nidâ kılgay kim: Fülân bende sa' âdet tapmağay,

121b

(1) anıñ dèk bed-baħt boldı. Taķı âħir aħvâliniñ (2) tefâşili mütevellâtda mezkûr turur.

(3-103) لَا تَعَجَبَنَّ لِحَسُودٍ رَاحَ يُنْكِرُهَا

(4) تَجَاهُلًا وَهُوَ عَيْنُ الْحَازِقِ الْفَهْمِ

(5-104) قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ

(6) وَيُنْكِرُ الْفَمُّ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

(7) Ya'ni, ol ħasûdnıñ ħâlındın ta' accüb kılmagıl kim (8) şınâ'at-ı belâğatnı körklüg bilip ħavaşş-ı terākīb ve (9) muktezât-ı aħvâlnı tükel añlar êrken, bu ayâtķa (10) kim ġâyet-i belâğât birle mevşûf êrür inkâr kıllur; (11) anıñ için kim za'if köz künniñ yüzige münkir

122a

(1) bolur, taķı ħaste sunıñ ta' mığa inkâr kıllur. (2) Lâ-cerem ħasûdķa ħazret-i a'lâdın tevfiķ refiķ (3) bolmağan için ayât-ı bâhireğâ inkâr kıllur. Güyâ bu (4) iki beytde işâret

şılur ol ayâtka kim (5) Hakk *subhānehu ve te‘ālā* aytur: (6) الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ (8) مِنْهُمْ لِيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ⁴⁸⁹ (7) كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا Resūlnı yā Qur‘ānnı tanırlar öz oğlanla-(9)-rın tanığan dök, tağı ba‘zısı Hakkı bilür erken (10) yaşururlar. Rivāyet şılınur kim emīre‘l-mü‘minīn ‘Ömer (11) *raziya‘llāhu ‘anhu* ‘Abdullāh bin Selāmğa Resūlnuş

122b

(1) hālını sordı, aytı: Mēn öz oğlumdın artuğrak (2) tanır mēn, anıñ üçün kim Muḥammedniñ risāletinde hiç (3) şekkim yok ve tağı bu oğul mendin bolğanığa (4) şekkim bar; şāyed kim anası hıyānet kıldı bolğay. (5) Emīrū‘l-mü‘minīn ‘Ömer *raziya‘llāhu ‘anhu* taḥsīn berip (6) ‘Abdullāh bin Selāmı öpti. Tağı Resūlnuş ma‘rifet-i müstelzimi (7) ma‘rifet ayātı turur.

(8) Hasūd öz ḥasedidin kitābğa pütmes

(9) Ne ol sebebdin erür kim bu hālını bilmes

(10) Ža‘īf közli kuyaş nūrına şılur inkār

(11) Marīz lezzet-i āb-ı zülālını bilmes

123a

(1-105) يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ

(2) سَعِيًا وَفَوْقَ مَثُونِ الْأَيْتِقِ الرَّسْمِ

(3-106) وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى لِمُعْتَبِرٍ

⁴⁸⁹ Kur‘an, 2. sure, 146. ayet. “Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden bir takımı bile bile gerçeği gizlerler.”

وَمَنْ هُوَ التَّعَمُّةُ الْعُظْمَى لِمُعْتَمِرٍ (4)

(5) [Ya'ni]⁴⁹⁰ Ey yahşırakı ol t̄ayifenin kim eşnâf-ı 'ibâd ve (6) eṭrâf-ı bilâddın 'arz-ı hâcât ve kifâyât-ı mühimmât ü-(7)-çün anıñ sâhet yâ rāhatı sarı seyâhat (8) kılıp, gāhī piyāde gāhī süvāri, yüz miñ derd u (9) niyāz ve sūz [u] güdāz⁴⁹¹ birle müteveccih bolurlar. Taqı ey zāt-ı (10) pākize-şifāt, kim uluğ ayetī sen i' tibār alganga

123b

(1) ve 'azīm ni' meti⁴⁹² sen ganīmet bilgenge.

(2) Ehl-i hâcet sâhatiñde yüz miñ rāhat tapar

(3) Bende bolğanda saña bolur cihānda pād-şāh

(4) Āstāniñ būsesi iqbāl bêlinge kemer

(5) Astāniñ tofrağı devlet közige tūtiyā

يَتَّ مِنْ حَرَمٍ لَيْلَا إِلَى حَرَمٍ سَرَ (6-107)

كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاغٍ مِنَ الظُّلَمِ (7)

وَبِتَّ تَرْقَى إِلَى أَنْ نَلْتَّ مَنْزَلَةً (8-108)

مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرِكْ وَلَمْ تُرْمَ (9)

(10) Ya'ni kēçe yürdüñ bir harem̄din kim Beytū'l-Ḥarām turur.

⁴⁹⁰Deweese, yazılmamış. Eserde şiir şerhlerinin yapılacağı ilk cümleler “Ya'ni” kelimesiye başlamaktadır. Bu bölüm yazılırken bir istinsah hatası nedeniyle kelimenin yazılmadığı düşünülmektedir.

⁴⁹¹Deweese, güdāz.

⁴⁹²Deweese, ni' meti.

124a

(1) Yene bir haremge kim Beytü'l-Muqaddes turur, anıñ dök (2) tolun ay⁴⁹³ kège içre maşrıkdın mağribğa yürür; lā-cerem (3) bu kège içre saña teraqqı⁴⁹⁴ ve 'urüc hāşıl boldı, tā şeref-i (4) idrāk-ı menzile-i ⁴⁹⁵قَابُ قَوْسَيْنَ birle müşerref bolduñ, (5) kim bu menzile hergiz idrak kılınganı yok hiç aḥādī, (6) hem bu mertebeni tilegeni yok. Bu iki beytniñ (7) terceme-i Türkī til birle ol érdi kim eşitiñ; emmā nāzım (8) *naẓama'llāhu fī silki ašfiyāih* işāret ol vākı' a-i (9) ğarībe ve ḥāl-i⁴⁹⁶ 'acībege kim ḥazret-i İlahīniñ feyz ü (10) fazl-ı nāmütenāhīsi birle müyesser bolup turur efzāl-ı (11) enbiyā ve rusul, reh-nümā-yı ḥayr ve sübül, Muḥammed Muştafağa,

124b

(1) kim mevāhib-i rabbānīniñ ḥazīne-dārı, merātib-i rüḥānī-(2)-niñ cenībet-süvārı, 'ilm-i ḥikmet deryāsıniñ (3) gevheri, fazl u raḥmet felekiniñ bedr-i enveri (4) érür; taqı bu 'aceb vākı' aı 'ibāret turur mi' rācdın, (5) kim şaḥīḥ-i Müslim ve şaḥīḥ-i⁴⁹⁷ Buḥārīniñ ittifaķı birle rivāyet kıılır (6) Mālik bin Şa'şa' a, kim Resül 'aleyhi's-selām aytı: Mēn (7) ḥaṭīm-i Mescidü'l-Ḥarāmda Ka'be yavugında uyku birle (8) oyaq arasında érdim; Cebre'ıl 'aleyhi's-selām bir ulağ (9) alıp kēldi, esterdin kiçikrek, rengi boz, köz yetgen (10) yerge ayaknı basar érdi, atı Burāq. Meni Burāqğa mindürüp (11) Mescidü'l-Ḥarāmdın Mescid-i Akşāğa yetkürdiler,

125a

---

⁴⁹³ DeWeese, āy.

⁴⁹⁴ DeWeese, teraķı.

⁴⁹⁵ Kur'an, 53. sure, 9. ayet. "(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar."

⁴⁹⁶ Kelime حَالٌ şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹⁷ "ve şaḥīḥ-i" sözcüğü 124b/05 satırının üstünde yazılmıştır.

(1) neteg kim Hakk *subhānehu ve te‘ālā* ayur: (2) سُبْحَانَ الَّذِي (3) الْحَرَامِ (4) andın soñ meni köklerge aşurdı; evvel kökde, (5) ya‘nī semā’ dünyāda, Ādemni kördüm, maña du‘ā kıldı; (6) ikinci kökde ‘İsā bile Yahyānı kördüm; üçünçi (7) Yūsufnı, törtünçide İdrīsni, beşinçide Hārūnnı, (8) altınçıda Mūsānı kördüm, maña du‘ā kıldı (9) érse, mēn aştım érse yığladı; Cebrā’īl ayttı: Ne üçün (10) yığlar sēn? Ayttı: Muḥammedge nübüvvet mendin soñ (11) ḥāşıl bolup anıñ ümmeti meniñ ümmetimdin

125b

(1) köprek uşmaḥka kirer, andın yığlar men, dēdi. Andın (2) yetinçi kökde İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām*-nı kördüm, (3) selām kıldım; maña tarḥīb kılıp du‘ā kıldı. Andın (4) aşıp,⁴⁹⁹ sidretü’l-müntehāğa yetgende, Cebrē’īl turup (5) kıaldı; ne üçün yürimes sēn? Dēdim; لَوْ دَنَوْتُ أَنْمَلَةً⁵⁰⁰ (6) eger barmaḥ endāzesi yavukraḥ barsam, (7) subuḥāt-ı cemāl-i İlāhīdin yanğay mēn. Ve mēn müşāhede-i (8) cemāl temennāsıda sidredin aşıp⁵⁰¹ ayttım: (9) Yansam taḥı yanmay, yene yanmaḥ tilerem kim (10) pervāne-i şıfat şem‘-i şeb-istānnı sever mēn. (11) Bārī ‘ināyet-i Bārī birle⁵⁰² قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى

126a

(1) ḥāşıl bolup toḥsan miñ kelime-i Hakk *te‘ālā* (2) birle sözleşip işrākāt-ı tecelliyāt-ı Hakk ve satvāt-ı (3) envār-ı cemāl-i muṭlaḥdın niḳāb-ı eniyyet aradın ketip, ḥicāb-ı (4) işneyniyyet zāyil bolup, mīm-i Aḥmediyye (ا حمد يه) zāt-ı aḥadiyyede maḥv (5) bolup,

⁴⁹⁸ Kur’an, 17. Sure, 1. Ayet. “Kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir.”

⁴⁹⁹ DeWeese, aşıp.

⁵⁰⁰ Cebrail’in Miraç Gecesi Hz. Muhammed’e söylediği söz, "Buradan bir parmak dahi ileri geçersen yanarım."

⁵⁰¹ DeWeese, aşıp.

⁵⁰² Kur’an, 53. sure, 9. ayet. “(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.”

yegānelik nūrı birle bī-gānelik sāyesi fenā (6) tafıp, kemāl-i ‘ubūdiyyet birle ribkāt-ı resm [ü] ism-i beşeriyet-(7)-din rakabe-i Muḥammediyye ḥalāş tapup, mükevvenāt ve mevcūdāt (8) ⁵⁰³ عقبه sindin bu ⁵⁰⁴ فَكُّ رَقَبَةٍ iktihām müyesser bolup, (9) ḥurriyye-i ⁵⁰⁵ mutlağa dest berip, sırr-ı ⁵⁰⁶ الْعُقَبَةِ فَلَا اقْتَحَمَ (10) ⁵⁰⁷ وَمَا أَدْرِيكَ مَا الْعُقَبَةُ (11) tapıp, لي مع الله وقت لا لا يسعني فيه ملك

126b

(1) ⁵⁰⁸ مرسل ولا نبي مقرب و لا نبي مرسل Bezm-gāhının şem‘-i şeb-(2)-efrūzı boldum; barganda Aḥmed êrdim, kêlgende emīn-(3)-lik zahmetiniñ zā-yı naḳtđın mücerred bolup maḥz (4) raḥmet keldim, kim ⁵⁰⁹ هَذَا قَصِيرَةٌ عَنْ طَوِيلَةٍ (5) وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

Leyle-i İsrā Burākı ‘ışķ érür asra anı

(6) Kim degüldür bu Burāķğa berķ-i ḥātif hem ‘inān

(7) Cilve-i cānānedin ḥalvet-sarāy-ı ‘ışķ ara

(8) Ger nişānı taptıñ êrse bol özünđin bī-nişān

(9) Mi‘rāc kışşasın istifsār ve istiķşā⁵¹¹ birle Kitāb-ı (10) Maķşad-ı Aķsāda keltürüp tefāşil-i mezāhibni zıkr (11) kılıp, ḥaķiķat-ı mezheb-i ehl-i sünnet muḥaķķaķ bolup turur.

⁵⁰³ Kur’an, 90. sure, 11. Ayet. “(Fakat o,) sarp yokuşa (atılmadı.)”

⁵⁰⁴ Kur’an, 90. sure, 13. Ayet. “O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)'tir.”

⁵⁰⁵ DeWeese, ḥurīye.

⁵⁰⁶ Kur’an, 90. sure, 11. ayet. "Fakat o, sarp yokuşa atılmadı.”

⁵⁰⁷ Kur’an, 53. sure, 12. ayet. "Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin?"

⁵⁰⁸ Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki, onda bana ne bir yakın melek ne de bir peygamber yetişmez."

⁵⁰⁹ Kur’an, 21. sure, 107. ayet. "(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."

⁵¹⁰ Arapça, "Bu durum,uzun olanın özetidir."

⁵¹¹ Kelime استقصا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "istiķşā" şeklinde yazılmalıdır.

127a

وَقَدَّمْتُكَ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا (1-109)

وَالرُّسُلَ تَقْدِيمَ مَخْدُومٍ عَلَى خَدَمٍ (2)

وَأَنْتَ تَخْتَرُقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِهِمْ (3-110)

فِي مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيهِ صَاحِبَ الْعَلَمِ (4)

(5) Ya' nî, rivâyât-ı hadîs-i mi' râcda menkûl turur kim (6) ervâh-ı enbiyâ Beytü'l-Muqâddesde mütemessil bolup hazret-i (7) Risâletni imâmet için taqdim kılip barça iktidâ (8) kılip, namâz okıgandın son teşyî' kıлмақ için (9) köklerge birge aştılar; taqı ba' zı rivâyetde menkûl (10) êrür kim namâzı su'-i Menâtda⁵¹² kılip sidre yanığa⁵¹³

127b

(1) teşyî' kıldılar. İmdi nâzım *rahimahu'llâhu* aytur: Seni, (2) ey Muḥammed, cemî'-i enbiyâ ve rusul Beytü'l-Muqâddesde yâ ol menzilede⁵¹⁴ (3) kim mezkûr boldı, hâdimler maḥdümni taqdim kılgan dek (4) taqdim kıldılar; taqı melâyike ve enbiyâ birle yêti kat (5) yarıp Ḥaqq *te'âlâ* yârî bermeki⁵¹⁵ birle yürüdün eyle (6) mevkibi içinde kim alar arasında sulṭân, şâhib-i (7) 'alem sên êrdiñ, yâ mevâkib-i kevâkib ara-(8)-larında bedr dek mâhî-i zulm sên êrdiñ.

(9) Ey resûller pişvâsı enbiyânıñ ser-veri

⁵¹² DeWeese, menat.

⁵¹³ DeWeese, yanığa.

⁵¹⁴ Kelime من له şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "menzilede" şeklinde yazılmalıdır.

⁵¹⁵ Kelime ير ما ك ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bermek" şeklinde yazılmalıdır.

(10) Hâtem boldı atınız birle sa' âdet defteri

(11) Kıldılar taqdîm birle enbiyâ-yı mürselîn

128a

(1) Şâhnı taqdîm kılğan dek özige leşkeri

(2) Aşfiyânın hayli içre sên sên ey pākize zāt

(3) Hem hūdāvend-i 'alem hem şāhib-i enguşteri

حتى اذا لم تدع شأواً لمُسْتَبِقِ (4-111)

مِنَ الدُّنُوِّ وَلَا مَرَقَى لِمُسْتَنِمِ (5)

(6) Ya' nî, hark-ı seb' tabakāt⁵¹⁶ kıldın ol gāyetğa (7) tēgrü kim ozmağ tilegenge hiç meydān ve gāyet (8) koymadın⁵¹⁷ yavuklukdın, tağı hiç minesü (9) derece-i bākî koymadın 'ālî maqām taleb kılğanğa. (10) Ya' nî, me'āric-i i'lā⁵¹⁸ ve medāric-i irtikāda Haqqdın (11) 'ināyet-i tevfiğ bedrağa-i tarīğ bolup

128b⁵¹⁹

(1) saña anın dek maqām-ı 'ālî hāşıl boldı kim' ulūv (2) birle üküş ta' na kılur 'arş-ı mu' allāğa, ve (3) li-hāzā enbiyâ-yı mürselîn ve melāyike-i muqarrebîn ve (4) وما منّا لآ⁵²⁰ له مقام معلوم⁵²⁰ muqtezāsını öz (5) derecāt ve meqāmātındın qadem ilgeri basmadılar; (6)

⁵¹⁶ Kelime طبقاً ق şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "tabakāt" şeklinde yazılmalıdır.

⁵¹⁷ Bu kelimenin yanında üzeri çizilmiş غالى kelimesi yazılıdır.

⁵¹⁸ Kelime عقلا ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "i'lā" şeklinde yazılmalıdır.

⁵¹⁹ Bu sayfada son iki satırın sağ tarafında zarar görmüş kısımlar mevcuttur.

⁵²⁰ Kur'an, 37. sure, 164. ayet. "(Melekler derler ki:) "Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır."

hattâ Cebre'îl-i Emin kim iştiyâk-ı isti'lânîñ mezâ-(7)-mîr ve merâsında aqşâ-yı gâyet ve a'lâ-yı derecenî tileşür (8) sidrege yetgende, kim münteha-yı siyeri oldur, دَنُوتٌ (9) لو, 521 أَنَّمَلَّةٌ لَّا حَرَفْتُ

وَقْتُ لِي مَعَ اللَّهِ⁵²² sèn dègen (11)

129a

(1) Çün boldı vişâl-ı Hâkık müsellemler

(2) Yol tapmadı anda hiç mürsel

(3) Hem bolmadı Cebre'îl muharrem

(4-112) حَفَّضْتُ كُلَّ مَقَامٍ بِالْإِضَافَةِ إِذْ

(5) نُودِيَتْ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

(6-113) كَيْمَا تَفُوزَ بِوَصْلِ أَيِّ مُسْتَتِيرٍ

(7) عَنِ الْعُيُونِ وَسِرِّ أَيِّ مُكْتَتِمٍ

(8) Ya'nî, cemâl-i nehmet ve kemâl-i himmet ayağının astânığa (9) basıp pest kıldın mesâlik-i tarîkat ve (10) menâhic-i haqîkatde sülûk kılgan kâmillernin (11) maqâmın öz maqâmın nisbetige; egerçi her birinin

129b

⁵²¹ Cebrail'in Miraç Gecesi Hz. Muhammed'e söylediği söz, "Buradan bir parmak dahi ileri geçersen yararım."

⁵²² Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"

(1) maḳāmı öz ḥadd-i zātında ‘ālī érür, ol vaḳt kim (2) nidā kıldıñ müfred-i ‘alem dek ya‘nī, ol çaḳda kim barça (3) kāmiller arasında maḥşüş bolduñ, ‘ālī (4) kıılınmaḳğa faẓl u kemāl içinde yegāne meşhūrlar (5) dek, tā tapsañ anıñ dek vaşlını kim mestūr (6) érür başāyir-i ebşārdın, taḳı bilseñ anıñ (7) dek sırrını kim pūşīde turur mecmū‘-ı esrārdın.

(8) Sidre kim Rūḥu’l-Emīnniñ müntehā seyri érür

(9) Nisbet étsem ḳadruña bir pāye-i ednā érür

(10-114) فَحُزَّتْ كُلُّ فَخَّارٍ غَيْرِ مُشْتَرَكٍ

(11) وَجُزَّتْ كُلُّ مَقَامٍ غَيْرِ مُزْدَحَمٍ

130a

(1-115) وَجَلَّ مِقْدَارُ مَا أُؤَلِّيتَ مِنْ رُتَبٍ

(2) وَعَزَّ إِدْرَاكُ مَا أُؤَلِّيتَ مِنْ نِعَمٍ

(3) Ya‘nī, cem‘ kıldıñ feẓāyil ü kemālātdın her bir (4) faḥr kıla turğan neyerseni kim özgelerniñ anda (5) iştirākı yoḳ; taḳı nē seyr kıldıñ merātib ve derecāt (6) her bir maḳāmını hiç aḥadīniñ anı īrād (7) etmekke mecāl ve idrāki yoḳ; taḳı besī büzürğdür ol (8) miḳdārı ol mertebenin saña berilipdür (9) rüteb-i celīledin, taḳı bī-nihāyet düşvār érür (10) idrāki ol ni‘ metniñ saña ḫā‘ at kıılınıpdur (11) ni‘ met-i cezīledin ḫāşıl ol kim enbiyā seniñ

130b

(1) celālın denī ve ‘āḳabi, seniñ ‘arş-ı mecīd takiyye-(2)-gāhın, ḫarīm-i ḫazret bār-gāhın érür.

(3) Sèn iki cihānda pād-şāh sèn

Şüretde egerçi bî-nevā sèn

(4) Bî-gāne bolup kamuğ cihāndın

Hakknıñ haremında⁵²³ aşnā sèn

(5) Kadrıñ ayakı yetişdi ‘arşka

Kim seyr içinde müntehā sèn

(6) Āhırde cihānga keldiñ emmā

Sırr-ı defter-i cümle-i enbiyā sèn

بُشْرَى لَنَا مَعَشَرَ الْإِسْلَامِ إِنَّ لَنَا (7-116)

مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْنًا غَيْرَ مَنْهَدِمٍ (8)

لَمَّا دَعَى اللَّهُ دَاعِينَا لَطَاعَتِهِ (9-117)

بِأَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا أَكْرَمَ الْأُمَمِ (10)

131a

(1) Ya‘nī, feraḥ ve beşāret bizge ḥāşıl turur, ey ehl-i (2) İslām, kim ‘ināyeti bî-gāyet-i ḥāzret-i İlāhīdin (3) bizge rükn-i Risāletdin bolup turur, kim hergiz (4) ol rükn kıyāmetğa tēgrü ḥarāb bolmas; bizni (5) anıñ dēk Resūlnıñ ümmeti kılıpdur kim (6) anıñ şerī‘ atıña mensūḥ bolmaḥ yok. Her āyine çün Hakk (7) *subḥānehu ve te‘ālā* bizni ṭā‘ at-ı İlāhīğa ve itā‘ at-i (8) ḥāzret-i pād-şāhiğa da‘vet kılgan Resūl-(9)-nıñ ekrem-i rusul ve

⁵²³ DeWeese, haremında.

reh-nümā-yı hayr-i sübül dedı, (10) biz taķı ekrem-i ümmet ve hayr-ı ehl-i millet bolğaymız; neteg (11) kim hadiṣ-i ṣaḥiḥde Resül ‘*aleyhi’s-selām* Ḥaḳḳdın

131b

(1) ḥaber berip aytı kim: Mēn seyyid-i veled-i Ādem ve ekrem-i cemī’-i (2) ḥaḳḳ-ı ‘ālem turur mēn, taķı Ādem ve ebnā’-i Ādem meniḡ (3) livām astında tururlar. Ma’lūm turur kim (4) Risālet bu ḥaberni vaḡy-i İlāhī birle aytur, nē hivā birle kim [...]⁵²⁴

رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَا أَنْبَاءَ بَعَثْتِهِ (5-118)

كَنْبَأَةٌ أَجْفَلَتْ غُفْلًا مِنَ الْعَنَمِ (6)

مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ فِي كُلِّ مُعْتَرَكٍ (7-119)

حَتَّى حَكَّوْا بِالْقَنَا لِحَمَا عَلَى وَضَمِّ (8)

(9) Ya’ nī, ḳorḳtı dūṣmenlerniḡ köḡlini Resūlnuḡ (10) risāletiniḡ ḥaberi anıḡ dēk ḳoylarnı

132a

(1) bir üḡü ḳatıḡ ürkütse; lā-cerem körsēsēn dūṣmenler-(2)-ni her bir ma’rekede tilleri nīze başıḡa sançılmıṣ (3) ḳaṣṣāb piṣ-ḡ’ānında kesip⁵²⁵ ḳinnāreḡa asılmıṣ (4) dēk. Evvel beytde işāret bar bu hadiṣḡa kim (5) Resül ‘*aleyhi’s-selām* aytur: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ (6) ⁵²⁶ Ya’ nī, maḡa Ḥaḳḳ *te’ālā* maḡa ḳorḳuḡ leṣkeri (7) birle nuṣret berdi; ḳayu ṭarafge kim yüz kēltürdüm, (8) iki aylıḳ⁵²⁷ yerge tēgrü meniḡ ḳorḳuḡumnu dūṣmen (9)

⁵²⁴ Bu satırdan sonra gelen satır boş bırakılmış veya yazılan satır tamamen silinmiştir.

⁵²⁵ DeWeese, kesib.

⁵²⁶ Hadis, "Allah bana, iki aylık uzaklıkta dahi bulunan düşmanın kalbine korku salmakla yardımda bulundu."

⁵²⁷ DeWeese, āylıḳ.

könlinge saldı. Tağı ikinci beytde işâret bar (10) ol hadîsğa kim aytur **أنا نبي السيف**
والرحمة⁵²⁸ (11) Ya‘ nî, mèn kılıç birle êtleşgen Resûl mèn

132b

(1) *şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem.*

(2) ' Adūnuñ köñli taş olsa êrigeñ heybet otıdın

(3) Celâl-i salţanat birle Nebî këlse mu' adâğa

(4) Belî aşâr-ı heybetdin tecellî kılmışında haqq

(5) Ğarîb êrnes tezâkir bolsa kerek Tūr-i Sînâğa

وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغِيطُونَ بِهِ (6-120)

أَشْلَاءَ شَأَلَتْ مَعَ الْعُقَبَانَ وَالرَّحِمَ (7)

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَدْرُونَ عِدَّتَهَا (8-121)

مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لِيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ (9)

(10) Ya‘ nî, sêvdiler e' adî kaçmağnı hazret-i Risâlet-⁵²⁹

133a

(1) -niñ kıtâlınıdın tağı kórkuğ birle kaçqanda yavuşdur (2) kim hasret yeseler 'uqâb
özge kuşlar alıp (3) ketgen ölüğlerniñ⁵³⁰ a' zâsı hâlınıdın, anıñ (4) üçün kim ölgenler
düşmen simâtesindin kıtuldı-(5)-lar, tağı bular h'ârluğ birle kavuşğan yağı kolinğa (6)

⁵²⁸ Hadis, "Ben hem kılıç hem de rahmet peygamberiyim."

⁵²⁹ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

⁵³⁰ Kelime ل و لو ك لا ر نى ك şeklinde yazılmıştır.

tutuldılar. Lā-cerem bu k rkluğ k firlerdin k n-(7)-ler keçer kim  avfdm eyy m keğenin bilmesler, (8) meger kim aşhur-ı  ar m kelgenin bil rler,  t l-ı (9) ehl-i  sl mdın  al Ő tapmağları  c n. Ya n , (10) bu e ad ler afet-i me afet birle anığ dek (11)  ayr n ve Şadmet   Şavlet-i ehl-i  sl mdın

133b

(1) anığ dek ser-gerd n  r rler kim her biri   uzuvlarını⁵³¹ (2)   uğ b k lunda bolmağını yaŐŐıraę bil rler kim (3)  aŐm k lunda   it bda bolmağını; yine    mr-i gir n-m yeniğ (4)  is bındın anığ dek ę fil tururlar kim aşhur-ı (5)  ar m  zge ley l  ve eyy m keğenin bilmesler.

كأئَمَا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلَّ سَاحَتَهُمْ (6-122)

قَرِمَ بِكُلِّ قَرْمٍ إِلَى لَحْمِ الْعِدَا (7)

(8) Ya n , g y  kim d n-i  sl m⁵³² mihm n d r kim n z l (9)  ilur k ff r men ziliniğ t gresinde, her bir (10) b z rg  birle Ő h be-i Res ldın kim d Őmennię

134a

(1) hel kige bi-nih yet rağbetlik  r r. Tağı t yife-i (2) ehl-i  sl m teŐy d-i⁵³³  av  id-i Őer yi   u aŐk m anığ (3) dek ihtim m  ilurlar kim k ff rniğ  anına (4) susap  tige ağığıp tururlar.

يَجُرُّ بَحَرَ خَمَيْسٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ (5-123)

يَرْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مَلْتَطِيمٍ (6)

⁵³¹ DeWeese,   uz .

⁵³² d n u  sl m. DeWeese, d n u  sl m.

⁵³³ Kelime تَشِيدٍ Şeklinde yazılmıştır.

مِن كُلِّ مَنْتَدِبٍ لِّلّهِ مُحْتَسِبٍ (7-124)

يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِّلْكَفْرِ مُصْطَلِمٍ (8)

(9) Ya' nī, çekip keltürür dīn-i İslām kāfirler üstinge (10) anıñ dök leşkerniñ deryāsın kim bēş⁵³⁴ böleki, (11) a' nī ğul⁵³⁵ birle öñ qolı ve sol qolı taqı ilgeri oz-⁵³⁶

134b

(1) ğunçısı kafāda çağdavulı, ārāste bolsa; bu ārāste (2) leşker süvāri bolsalar anıñ dök aqlarğa kim su yüzgen (3) tēgi şāhibin emgetmey yürür; yene bu deryā-yı leşker-(4)-niñ mevci bahādırlardıñ bolsa kim biri biriñe (5) toquşsalar taqı revāne bolup taleb kılıñan yerdin (6) Hāqķ te'ālā rızāsı üçün, her biri haşmğa hamle kılır (7) anıñ dök kılıç birle kim kāfirlerini helāk kılıp bīh (8) u bünyādın kēser. Hāşıl-ı ma' nā ol erür kim:

(9) Kāfirler üzre dīn çerker deryā-yı leşkerlerini kim

(10) Cān oynañanlar mevcidin ol baħr her-dem cūş eter

(11) Her bir tarafdın yüz evrüp Hāqķnıñ rızāsın sağınıp

135a

(1) Nā-gāh hamle kılsalar küffārnı medhūş eter

حَتَّىٰ غَدَتْ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ وَهِيَ بِهِمْ (2-125)

مِن بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْصُولَةَ الرَّحِمِ (3)

⁵³⁴ Kelime ميش şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bēş" şeklinde yazılmalıdır.

⁵³⁵ DeWeese, ğol.

⁵³⁶ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

مَكْفُولَةٌ أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرٍ أَبٍ (4-126)

وَخَيْرٍ بَعْلِ فَلَمْ تَيْتَمَّ وَلَمْ تَتَّيَمَّ (5)

(6) Ya'ni, bu şemşir-dârlar ve nîze-güzârlar ança sa'y kıldılar, (7) millet-i İslâm ğarîb êrdi, olar vücûdı birle (8) uruğ kıayaşın taptı; taķı müşfik ata mihr-bân ħalâtına (9) yetti. Lâ-cerem hem yetim bolmadı hem bive kıalmadı, erâmil İslâm (10) dek ħ'arluķ çekmedi.

135b

(1) Resûl kıolı bilen dîn ğarîb êdi evvel

(2) Şaĥâbe himmetidin taptı öz uruğ kıayaşın

(3) Bu dînge baş bolayım tēju sa'y êtip kesti

(4) Ata oĝul başını ve oĝul atası başın

هُمُ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُصَادِمَهُمْ (5-127)

مَاذَا لَقِيَ مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُصْطَدِمٍ (6)

وَسَلَّ حُنَيْنًا وَسَلَّ بَدْرًا وَسَلَّ أُحُدًا (7-128)

فُصُولٌ حَتْفٍ لَهُمْ مِنْ الْوَحْمِ (8)

(9) Ya'ni, bu bahâdırlar kim i'lä'-i kelimetu'llâh için küffâr (10) birle muĥârebe kıılurlar dîn içinde şalâbet yanındın

136a

(1) toğuşurlar tevekkül birle toğuşamak⁵³⁷ sebebindin tağla[r]đa (2) oğşarlar; bes bularnığ hālın ol kişidin (3) sorgıl kim bular birle toğuşmış bolsa tā bilseğ kim (4) bu bahādırlardıñ her bir meydānda nē türlü (5) cür’et ve merdānelik kōrüp turur; tağı Bedir ve Hūneyn ve (6) Uğudnığ nefsendin yā mevāzi’ de ehl-i İslām (7) uruşkanlardın suāl kılđıl; bu evkāt-ı (8) ĥarb nē kim kāfirlerđa barça helāket eyyāmındın (9) yamanrak helāket eyyāmı érür. Nāzım *rahimahu’llāhu* (10) bu iki beyt içinde ġazevāt-ı Resül ‘*aleyhi’s-şalavāt ve’s-selām*- (11)-dın üç ġazāt işāret kılur. Biri ġazve-i Hūneyn

136b

(1) érür. Bu ġazvetniđ kışşası ol turur kim Hāđđ (2) *te’ālā*-nığ ‘ināyeti bile sekizinçi yıl hicretđin ramazān (3) ayınıđ⁵³⁸ yigirmesinde⁵³⁹ Resül ‘*aleyhi’s-selām*-đa feth-i (4) Mekke müyesser bolup on beş künge henüz namāz-(5)-nı müsāfirāne kılur érdi, kim Havāzīn bu feth (6) ĥaberin eşitip Mālik bin ‘Avf Neşri katında (7) leşker bolup yine Şađıf⁵⁴⁰ tağı Benū Neşr ve Cuşem (8) tağı Sa’d bin Bekr birle ba’zı Benī Hilāl alar birle müttefik boldılar. (9) Emmā Havāzīn-i Ka’b ve Kilāb ġayib érdiler. Velī Benī (10) Cuşem arasında bir pīr bar édi, közsiz yüz altmış (11) yaşığan Düreyd Durra Min Hume⁵⁴¹ atlık, anı⁵⁴² rāy ve tedbiri

137a

(1) ve tecrübe ve dānişi yahşı dēp maĥaffe birle alıp barça ‘azīmet-i Mekke (2) kıldılar. Mālik bin ‘Avf bu leşker-i ‘azīmniđ (3) ser-dāri eţfāl u ‘iyāl ve mevāşī ü emvāl birle

⁵³⁷ Kelime *تو قو تا ماق* şeklinde yazılmıştır.

⁵³⁸ DeWeese, ayınığ.

⁵³⁹ Kelime *يكر مه* şeklinde yazılmıştır.

⁵⁴⁰ DeWeese, eserde *تصف* olarak geĥen bu kabile adının “Şağıf” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:557).

⁵⁴¹ DeWeese, bu ismin belirsiz olduğunu söylemiştir. Ancak adı geĥen kişinin Cuşem Kabilesi’nden Durayd bin Eş-Şimma olabileceğini belirtmiştir (1984:557).

⁵⁴² DeWeese, ānı.

leşker-(4)-ni sürüp yolğa keltürdi;⁵⁴³ Evṫāsğa yétgende (5) tavar ayakınıñ avāzındın Düreyd anlap ayttı kim: (6) Bu yer kerek Evṫās bolsa. Ayttılar: Belī, vādī Evṫās (7) érür, dödiler; bu yer uruşqa be-gāyet münāsib turur. (8) Andın soñ ayttı: Yaş oğlanlar yıglamağın tavar қара (9) āvāzın eşitür mèn, ayttılar: Mālik barça leşkerni köç (10) birle keltürüptür. Mālikke ayttı: Sèn re`yis-i қавm bolup (11) sağınmadıñ mu kim nā-gāh iş sèn tilegen dèk

137b

BOŞ SAYFA

138a

(1) bolmasa, қавmuñ ehl ü evlādın aldurup faẓīḫat (2) bolmas mu? Mālik aydı: Sèn pīr bolup fikr ü tedbīriñ (3) қалмай turur; oğul қız māl tavarnı aldurmazlıқ ü-(4)-çün èl uruşқay dèp keltürüp turur mèn. Düreyd (5) ayttı: Mèn bu `ömrüm içinde қаçқан leşkerge oğul қız sebab-i (6) zafer bolğanın körmedim, yene ayttı: Havāzīn, bu ḥākimniñ қолın-(7)-dın sizge zarar yetkürüp faẓīḫat (8) bolmaқdın özge iş kèlmes. Andın soñ (9) Ka`b ve Kilāb bu ṫāyife yavuқ kèl[me]genin ḥazret-i (10) Risālet *ṣallā`llāhu `aleyhi vesellem* eşittiler⁵⁴⁴ érse, `Abdullāh (11) bin Ebī Ḥedred Eslemīni iberdi⁵⁴⁵ kim bu leşkerdin

138b

(1) ḥaber keltür. `Abdullāh Havāzīn leşkerige kirip Mālik (2) ḥaymesiga kèldi; ekābir-i Havāzīn eṫrāfında (3) olturup olarğa ayttı kim: Toқuş күni ehl ü evlādıñızni (4) öz

⁵⁴³ Kelime كيو ر د ي şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keltürdi" şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁴⁴ Kelime ايشتى لار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, eşittiler.

⁵⁴⁵ DeWeese, ibardı.

kaşanışıda řaff kılduruğ, taķı evvel siz (5) şamle kılığ, kim şafer-i mübārezet müsābaķat kılgan-(6)-nığ naşıbesi turur. ‘ Abdullāh kēlip Resūlgā (7) şaber berdi ērse ‘ Őmer ayttı: Yalęan aytur. ‘ Abdullāh ayttı: Bu sōz-(8)-ni yalęan dēseę, řāyed ki⁵⁴⁶ řaķķnı yalęan dēmiřsēn (9) bolęay. ‘ Őmer ayttı: Yā Resūlu’llāh, ēřitgil kim İbn Ebi Hēdred (10) nē aytur. Resūl ‘ *aleyhi’s-selām* aytur: كُنْتَ ضَالًّا (11) ⁵⁴⁷ فهداك الله Andın soę leşkerge şükme kıldı kim

139a

(1) řenbe küni řevvāl ayınıę⁵⁴⁸ sekizinde Hūneyn sarı (2) çıksalar; lā-cerem on mię ēr müsūlmāndın taķı yene (3) üç mię kiři řulaķa’dın yolęa kirdiler. Livānı ve (4) emīrū’l-mū’minīn ‘ Alīęa berip bir rāyetni Sa’d (5) Vaķķāřęa birini emīre’l-mū’minīn ‘ Őmerge livā’-i Hāzrecni (6) Sa’d bin ‘ Ubādeęa livā’-i Evsni⁵⁴⁹ Useyd bin Hıřręa (7) tapřurup, barça leřkerni ārāste ētip, ři’ār-ı (8) leřkeriyān-ı ařřāb Sūretü’l-Baķķara bolsun dēp se-řenbe (9) ařřāmı⁵⁵⁰ řevvāl ayınıę⁵⁵¹ onunçı kēçesi Hūneynge yēttiler. (10) Māliknię řarāvulları⁵⁵² körüp Mālikke barıp ayttılar kim: Aķ⁵⁵³ řeh-vār-(11)-lar kördük, ala atlar minmiř; eger

139b

⁵⁴⁶ DeWeese, ke.

⁵⁴⁷ Hadis, "Sen bilmezdin (Ama Allah) sana hidayet verdi."

⁵⁴⁸ DeWeese, āynıę.

⁵⁴⁹ DeWeese, eserde ا و ش olarak geçen bu kabile adının "Evs" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:449).

⁵⁵⁰ DeWeese, ařřāmı.

⁵⁵¹ DeWeese, āynıę.

⁵⁵² DeWeese, řarāvulları.

⁵⁵³ DeWeese, āķ.

(1) <eger> olar hamle kılsalar bizniñ olar birle ʔākat (2) ve muḳāvemetimiz yok Mālik: Siz yüreksiz kişiler (3) ʔrmiş siz, dēp bir dil̄ir iberdi,⁵⁵⁴ ol taḳı bu sözni (4) ayta kēldi. Mālik Ḥuneynni körüp turur ʔrdi; (5) ʔniṣi⁵⁵⁵ be-ḡāyet küçey turur; leṣkeriñe buyurdi kim (6) ol yolniñ ʔtrāfında kem̄in kılp tursalar. Resūl (7) ‘*aleyhi’s-selām* birle ehl-i İslām bu ʔayifenin kem̄in (8) kılganınıñ bilmey müteveccih bolḡanda bir kiṣi ayttı: Leṣker-i (9) ehl-i İslām bī-nihāyet keṣīr ve ḳavi⁵⁵⁶ turur, bu kün (10) azlıḳdın maḡlūb bolmas biz. Resūlḡa bu söz (11) ḡoṣ kēlmedi, ve *zālike ḳavle te‘ālā* حُنَيْنٍ أَلَا وَيَوْمَ

140a

(1) ⁵⁵⁷ إِذْ أَعْجَبْتُمْ كَثْرَتَكُمْ Bārī ba‘zı leṣker-i (2) İslām vādīḡa ʔngen ḡalda kāfirler bir yolu hamle (3) kıldılar ʔrse, müsūlmānlarḡa keṣret-i leṣker birle kıvan-(4)-maḳ⁵⁵⁸ tiḡası lāḡiḳ bolup ḳaçıp Mekke sarı ḳayttı-(5)-lar;⁵⁵⁹ Resūl ‘*aleyhi’s-selām* boz ester minip merkez (6) saḳlap emīre’l-mū‘minīn ‘Abbās cılavın tutup (7) ḳaldı; taḳı aṣḡābdın Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Alī ve Ebū Süfyān (8) bin Ḥāriṣ [bin]⁵⁶⁰ ‘Abdu’l-Muṭṭalib taḳı uyası Zem‘a taḳı (9) Faḳl bin Abbās ve Usāme bin Zeyd taḳı uyası (10) Eymen bin ‘Abdu’l-Ḥazrecdin özge kiṣi ḳalmadı. (11) Taḳı Resūl *ṣallā’llāhu ‘aleyhi vesellem* esterge tayunup

140b

⁵⁵⁴ DeWeese, ibardı.

⁵⁵⁵ Kelime *اينيسى* şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "eniṣi" şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁵⁶ DeWeese, ḳuvī.

⁵⁵⁷ Kur’an, 9. sure, 25. ayet. "Ve Huneyn gününde, çokluḡunuz size kendinizi beḡendirmiş ..."

⁵⁵⁸ DeWeese, ḳuvanmaḳ.

⁵⁵⁹ Ṣeddesiz yazılmıştır, ḳaytılar.

⁵⁶⁰ DeWeese, 1984:521.

(1) ⁵⁶¹ عبد المطلب ⁵⁶¹ dep kâfirler sarı (2) yürümek tiler êrdi; taqı ‘Abbās yürümekke māni‘ bolur (3) êrdi. ‘Abbāsğa ayttı: Leşker-i İslâmı bölek bölek (4) atarıp ündegil. ‘Abbās kattık āvāzlık kişi (5) êrdi; çağırdı êrse, fevc fevc keldiler. Andın (6) soñ nuşret yêtişip feriştelere aq tonlar (7) birle ala atlar minip keldiler, hem bir avuç tofrağ ⁵⁶² شاهدت ⁵⁶² dep attı êrse, barça kâfirlerinñ (9) közlerige kirip, ‘asâkir-i maḥzûle-i küffâr münhezim bolup, ehl ü (10) ‘iyâl, mevâşî ü emvâlların ehl-i İslâm alıp, (11) altı miñ nefis olardıñ esîr kıldılar; ba‘ zı

141a

(1) olardıñ imân keltürdi, ve ayttılar: Yâ Resûlu’llâh, (2) sên ḥalâyıknıñ yaḥşıraḳı êrür sên; yamanlarğa (3) köre mu‘âmele kıлмаğıl; mālını alıp esîrni ḳaytar-(4)-ğıl. Resûl ‘aleyhi’s-selâm ol sözni icâbet (5) kıldı; taqı bî-nihâyet mâl u ğanîmet alındı. (6) Resûl ‘aleyhi’s-selâm ol mālınñ köprekini ḥulefâ’ (7) ve mu’lifetü’l-ḳulûbğa ḳısmet kıldı. Bâkî tefâşîl-i (8) ḳışşanı Kitâb-ı Maḳşad-ı Aḳşâda zıkr kılıp turur biz. (9) İkinçi ğazve-i Bedr-i kübrâ êrür; taqı bu ğazveninñ ḳışşası (10) ol turur kim Resûl ‘aleyhi’s-selâm eşitti⁵⁶³ Ebû Süfyân (11) başlığ otuz kişi ağır arḳış başlap emvâl-ı

141b

(1) Ḳureyšni alıp Şâmdın mürâca‘ at kılıp kêle turur-(2)-lar; lâ-cerem aşḫâbğa ayttı kim: Ḳarşu çıḳınlar şâyed (3) kim bu emvâl-ı ‘azîmni Ḥaḳḳ te’âlâ sizge rûzî kılgay. (4) Üç yüz on beş kişi ittifâḳ kıldılar kim Resûl (5) birle ‘azîmet kılgaylar, sêksen kişi Ḳureyš ve (6) ḥalîf-i Ḳureyšdın, bâkî enşârdın. Resûl ‘aleyhi’s-selâm (7) râyet-i muhâciretni kim ‘Uḳâb atlığ êrdi emîre’l-mü’mînîn (8) ‘Alîğa berip, meymane ve meyserede Ebû

⁵⁶¹ Hadis, "Şüphesiz, ben Peygamberim ve Abdulmuttalib'in oğluyum."

⁵⁶² Hadis, "Yüzleri sürünsün!"

⁵⁶³ Kelime يشتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, eşiti.

Bekrni ve ‘Ömerni (9) yasap Baķī‘ de tüşti. ‘Adī bin Ebi’r-Re‘ ā Cūhenī⁵⁶⁴ (10) ve taķı Besbes bin ‘Amr Cūhenīni ilgerü ķarāvulģa⁵⁶⁵ iberdi,⁵⁶⁶ (11) taķı özi bularnıñ soñınça yürüdi. ‘Adī [ve]⁵⁶⁷ Besbes Bedrge

142a

(1) yetip su yavugında bir telde tévelerin çöke-(2)-rip su almaķķa bardılar; bu uçurda⁵⁶⁸ Mecdī bin (3) ‘Amr⁵⁶⁹ kim Ebū Süfyānnıñ yurtçısı érdi, bu suģa (4) yetip ulaģın suģara turur, taķı ĥavārī Cūheyne-(5)-din⁵⁷⁰ iki cārīye, biri yine birindin bir direm taleb (6) ķılıp: Ĥaķķımnı ber, dep tileşür érdiler; ol (7) borçluk⁵⁷¹ cārīye ayttı: Tañla yā birisi kün Ķureyş kārvanı (8) kélür; alarģa ĥızmet ķılıp bir direm ĥāşil (9) ķılıp bereyin, dedı. Bu yurtçı taşdıķ ķılıp (10) ayttı: Rāst aytur, birisi kün bizniñ arķış yeter. (11) Bu ‘Adī ve Besbes bu ĥaberni bilip Resül ĥazretiģa

142b⁵⁷²

BOŞ SAYFA

143a

⁵⁶⁴ DeWeese, eserde جعفی olarak geçen bu özel ismin “Cūhenī” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

⁵⁶⁵ DeWeese, ķarāvulģa.

⁵⁶⁶ DeWeese, ıbardı.

⁵⁶⁷ DeWeese, yazılmamıştır.

⁵⁶⁸ DeWeese, ucurda.

⁵⁶⁹ DeWeese, eserde عمر و olarak geçen bu özel ismin “Amr” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

⁵⁷⁰ DeWeese, cūheyneçdin.

⁵⁷¹ Kelime بر جلق şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷² Boş bırakılan bu sayfada silik yazılar görünmektedir. Ancak, bu sayfadaki yazılar kendisinden sonra gelen sayfadan bulaşmış mürekkep izleri de olabilir. Nitekim 142a'nın devamı olan sayfa 143a'dır. Böylelikle arada bulunan 142b sayfasının müstensih tarafından boş bırakılmış bir sayfa olduğu düşünülmektedir.

(1) mürāca' at kıldılar, taqı ma' lüm etgen yetkürdiler. Bu iki-(2)-si kêtgeç Ebū Süfyān Bedrge yetip öz yurtçısı (3) Mecdīdin sordı kim: Muḥammedin ḥaber bildiñ mu? Ayttı: Yok; velī (4) iki kişi tēvelerin telde çökerip su alıp kettiler. (5) Ebū Süfyān olar tēvesiniñ kumalağın (6) sındurup ḥurmā dānesin körüp ayttı: Bu Muḥammed-(7)-niñ dīd-bānı turur, bu Yeşrib tēvesi turur kim ḥurmā (8) yep turur. Revān kārḡānı müferreka yolu birle revāne (9) kılıp, Żemzem [bin] 'Amr Ğifārini ücrege tutup Cümmāze (10) bile Kıreyşğa ḥaber iberdi⁵⁷³ kim: Çeriglep fāt keliñ (11) kim mālıñıznı Muḥammed ğāret kıldı. Ebū Leheb şanādīd-i

143b

(1) Kıreyş miñ üç yüz kişi şilāḥ u isti' dād-ı tamām birle (2) Bedrge müteveccih boldı; bārī ta' cīl-i tamām birle Resūl 'aleyhi's-selām (3) Bedrge yetgen kün küffār-ı Kıreyş sellāḥ-ḥānege kēlgen (4) tavar dēk öz ayakları birle ölüm yerige yetişdiler. (5) Emmā Resūl 'aleyhi's-selām çehār-şenbe⁵⁷⁴ kēçesi leyle-i nişf-ı (6) ramazān hicret ikinçi yıl Revḥāda konup Revḥā katında (7) namāz okup Ḥaqq subḥānehu ve te'ālā-dın tiledi kim: İlāhī, bu ümmet-(8)-niñ Fir'avnı Ebū Cehlni helāk kılgıl, Zem'a bin Esvedni (9) helākđın ḥalāş kıлмаğıl (el-ḥadīş). Andın köçüp (10) Vādī-yi Vefārga yetgende Kıreyş leşkeriniñ ḥaberi (11) kēldi ērse, Resūl 'aleyhi's-selām aşḥābka meşveret

144a

(1) kıldı ērse, şaḥābe-i kibār ferīk-ı muḥācir ü enşār-(2)-dın bir bir turup ḥamd u şenādın soñ ayttılar: (3) Yā Resūlu'llāh, eger Berk-i Ğimādğa⁵⁷⁵ barsañ, barur biz, ve eger (4) deryā-yı ateşingā kir dēseñ, kirer biz; seniñ rızāñ (5) üçün yüz miñ cān saña fidā bolsun. Sa'd bin (6) 'Ubāde turup ayttı: Yā Resūlu'llāh, bu meşveret ve (7) <ve> istinḡāđđın

⁵⁷³ DeWeese, ibardı.

⁵⁷⁴ DeWeese, çeharşenbe.

⁵⁷⁵ Kelime برك غماز şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "Berk-i Ğimād" şeklinde yazılmalıdır.

murādın biziñ hālımıznı bilmekdür. (8) Resül ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: Ārī. Sa‘ d dēdi: Yā Resūlu’llāh, biz (9) saña şıdķ birle ittībā‘ kılıp millet-i İslāmğa ihlāş (10) birle i‘tikād etip itā‘ at u inķiyād kemerin cān (11) beliñe bağlap turur biz. Eger deryāğa⁵⁷⁶ kir dēseñ, kirer biz

144b

(1) ve eger otķa dēseñ, tüşerbiz; cānımıznıñ murādı (2) seniñ fermānıñge rızā bermek, köñlümüzniñ tileki (3) seniñ ‘ahdiñge vefā kılmaķ; cānımız fidā bolsun (4) saña, mālımız işār bolsun; va’llāh kim biziñ (5) mālımızdın alğanıñ köprek sever biz bizge māl (6) bergeniñdin. Resül ‘*aleyhi’s-selām* barçağa du‘ā (7) kılıp turup Bedrge nüzül kıldılar. Bu hālda Ķureyş-(8)-din meşķ birle su almaķğa kēlgen kişilerni kördi-(9)-ler; aşhāb-ı Resül bir gerāyī kılını tutup Ebū Süfyān (10) haberin sordılar ērse, aydı: Ebū Süfyān bilmen, (11) velī Ķureyş leşkeri kēlip tüşüp tururlar. Resül ‘*aleyhi’s-selām*

145a

(1) ol kıl sözün taşdıķ kılıp, Ĥubāb bin (2) Munzir bin Cemūh işāreti birle Bedr kabīlelerin kafāda (3) koyup öz yavuķlarında bir uluđ havznı su toldurup (4) ol mevzi‘ de nüzül kıldılar. Resül ‘*aleyhi’s-selām* bir iki (5) kişi birle müşriklerdin haber bilmek üçün atlandı (6) ērse, Süfyān Zemri⁵⁷⁷ bir neççe⁵⁷⁸ süvāri birle uçradı; (7) Resül ‘*aleyhi’s-selām* andın Ķureyşniñ haberin sordı; (8) aytı kim: Fülān kün Mekkedin çıkanların eşittim; eger rāst (9) bolsa, kerek kim hālā bu vādī kenāresinde bolsalar. (10) Yene Resül ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: Muħammed haber bilür mü sēn? Ayttı: (11) Olar taķı kerek kim bu yerge yetmiş bolsalar, fülān

⁵⁷⁶ DeWeese, deryaga.

⁵⁷⁷ DeWeese, eserde ضمير ى olarak geçen bu özel ismin “Zemri” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

⁵⁷⁸ Kelime نجه şeklinde yazılmıştır.

145b

(1) kün çıktılar dēp eşittim. Süfyān sordı kim: Sizler (2) kimler sizler? Resūl aydı: Biz sudan⁵⁷⁹ biz. Taqı qolı birle (3) ‘Irāk saru su bar işāret kıldı; taqı bu söz (4) çün ma‘ārīzdin erür şer‘an cāyız turur. Andın (5) soñ hazret-i Risālet *şallā’illāhu ‘aleyhi vesellem* kēlip (6) her bir yerge qolın qoyup aytur erdi bu fülānnıñ (7) yıqılır yeri erür dēp köp kişiniñ masra‘ ın (8) şanādīd-i Qureyšdin ta‘yīn kıldı; emīrū’l-mü‘minīn ‘Ömer (9) *raziya’illāhu ‘anhu* aytur kim ol yerlerni bēlgü kıldım erdi, (10) va’llāh hiç ol⁵⁸⁰ nişān kılgan yerdin tehallūf (11) kılmadı. Bir sā‘atdin soñ iki leşker yasap

146a

(1) körüştiler erse, İblīs eşrāf-ı Benī Kinānedin (2) Surāka bin Cu‘şem şüretinde bolup küffār-ı Qureyš arasığa (3) kirip kēlür erdi; Cebre’īlni kördi kim feriştelere (4) birle meded ü nuşret üçün enedür, qorqup kim nā-gāh (5) Cebre’īl meni esīr kılıp halāyıkqa bildürgey, ikinçi (6) maña hiç kişi itā‘at kıлмаğay dēp artqaru (7) artqaru kayta başladı erse, Ebū Cehlniñ qarın-(8)-daşı Hāriş bin Hişām⁵⁸¹ İblīsge yavuç erdi, (9) ayttı: Ey Surāka, munuñ dēk hālda bizni ne üçün salıp (10) kaçar sēn? Ayttı: Mēn anıñ dēk neyerse körer mēn kim (11) sēn körmes sēn. Andın soñ Resūl *şallā’illāhu*

146b

---

⁵⁷⁹ Kelime سو دان şeklinde yazılmıştır. Bu yazımdan iki anlam anlaşılmatadır: İlki "su" sözcüğünün "+dan" ayrılma ekini alacak "su+dan" şeklinde yani "su tarafından" anlamıyla kullanılmış olma ihtimalidir. Fakat, eserde hiçbir ayrılma eki "-dan/-den" şeklinde yazılmamıştır. İkinci ihtimal ise, kelimenin bir yerleşim yerinin adı olan "Sūdān" ülkesi olma ihtimalidir. Fakat bu ihtimalde metnin devamındaki "Ve eliyle ‘Irak tarafındaki suyu işaret etti" cümlesi ile çürümektedir. DeWeese, bu kelimeyi "su+dan" şeklinde okumuştur (1984:524).

⁵⁸⁰ DeWeese, il.

⁵⁸¹ DeWeese, eserde هُثَام olarak geçen bu özel ismin "Hişām" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:524).

(1) ‘*aleyhi vesellem* Hakk *te‘ālā-ğa* hamd u şenā étip aşhābnı (2) uruşka tahriż kılıp, künni kafāğa salıp (3) mağrib sarı müteveccih boldı érse, müşrikler küngü (4) müstağbil bolup kafāların mağrib sarı kılıp (5) Resül ğazve-i şāhiyyede nüzül kılıp, Kureyş ğazve-i (6) yemāniyyede tüştiler,⁵⁸² kim uluĝı⁵⁸³ ğazvī-yi dünyāda, (7) ikinci ğazvī-i kuşvā érür. Andın soñ tennūr-ı harbni (8) germ kılıp müşriklerdin ‘Utbe ve Şeybe, Velīd bin (9) ‘Utbe⁵⁸⁴ meydānga kirip mübārezet tilediler érse, (10) Hāmza ve ‘Alī ve ‘Ubeyde bin Hāriş ayak ilgeri basıp (11) Hakk *te‘ālā-nıñ* ‘ināyeti birle bu üç müşrikni katl kıldı-⁵⁸⁵

147a

(1) -lar; andın soñ Mu‘āz bin ‘Amr bin Camūh⁵⁸⁶ kördi (2) Benī Mağzūm eṭrāfında halka bolup Ebū Cehlñi ortağa (3) alıp tururlar; Mu‘āz Ebū Cehlñi kemīn kılıp ‘ākibet (4) zafer tafıp bir butın kesip yıqtı; ‘Abdullāh bin Mes‘ūd (5) öltürdi. Andın soñ ekşer-i şanādīd-i Kureyş şemşīr-i (6) ab-dār birle vīrān⁵⁸⁷ bolup dūzahka bardı. Resül (7) ‘*aleyhi’s-selām* çün iki leşker qarışkanın kördi (8) érse, ehl-i İslāmñı bir yerge yıgıp ayttı: Mendin icāzet (9) bolmay hamle kılmañ. Tağı Resül ‘*aleyhi’s-selām* bir dem köz (10) yumup oyğangaç ayttı: Beşāret bolsun sizge (11) kim qarındaşım Cebra’ıl melāyikeler birle mededge kēldiler. Andın

147b

⁵⁸² DeWeese, tüştçler.

⁵⁸³ DeWeese, ا و لو غى şeklinde yazılan kelimenin “evvelkı” kelimesi yerine hatalı yazılmış olabileceğini belirtir (1984:558). Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak da kelimenin doğru olduğu açıktır.

⁵⁸⁴ Kelime عتبه şeklinde yazılmıştır. Ancak “ğa” ekinin üzerine dikey bir çizgi çekilmiştir. DeWeese, yazılmamış.

⁵⁸⁵ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

⁵⁸⁶ DeWeese, eserde حموح olarak geçen bu özel ismin “Camūh” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

⁵⁸⁷ DeWeese, veyrān.

(1) soñ bir avuç tofrağ em̄ire'l-mü'min̄in ' Alīdin tilep (2) ⁵⁸⁸شاهت الوجوه dep müşrikler sarı atıp tobundılar (3) érse, nuşret-i İlahī ve ' ināyet-i hazret-i Pād-şāhī birle (4) müşrikler yüz üyürüp emvālını salıp kaçtılar (5) érse, ehl-i İslām soñlarığa tüşüp ' āmme-i müşrikīn-(6)-ni öltürdiler; taqı ferīk̄ katl kılıp ferīk̄nı es̄ir (7) étip hazāyin-i māl u emvāl ğanīmet aldılar. Bu feth maḥz ve (8) elṭāf-ı Sübhānī érdi, ve ' ināyet-i rabbānī birle érdi.; (9) ḥaḳḳa⁵⁸⁹ kim bu ğazvenīñ ' acāyibi ḥadd u iḥsā ve istīfā vü (10) istiḳşādın⁵⁹⁰ ziyādedür, kim best⁵⁹¹ tilese, bu za'īf (11) te'līf kılğan Kitāb-ı Maḳşadu'l-Aḳşāğa müṭāla'a kılısun.

148a

(1) üçünçi ğazve Uḥud turur. Bu ğazvenīñ sebebi ol (2) érür kim Ḳureyş çün muşībet-zede bolup şikest ve (3) tamām tapup tirig Mekkege yetti.⁵⁹² Ebū Süfyānnı (4) kördiler, kār-vānnı dār-endūhda turğuzup (5) māl eyeleri ḥāzır bolmaḳḳa küyüp tururlar; lā-cerem (6) ekābir-i Ḳureyş Safvān bin Ūmeyye ve ' Abdullāh bin [Ebī]⁵⁹³ Rabī'a (7) ve ' İkrime bin Ebī Cehl ve Ubeyy bin Ḥalef dek cemā'ati (8) birle, kim her biriniñ eḳārib u ' aṣāyirleri Bedrde (9) maḳtūl bolup turur, ittifāḳ kılıp Ebū Süfyānğa, (10) ve taqı ol kişilerge kim bu kār-vānda olarnıñ (11) mālī bar érdi, kēlip ayttılar: Ey mu' aşir-i Ḳureyş, Muḥammed

148b

⁵⁸⁸ Hadis, "Yüzleri sürünsün!"

⁵⁸⁹ DeWeese, ḥaḳḳan.

⁵⁹⁰ Kelimeler استنفا و استنقا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak olarak "istīfā vü istiḳşā" şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁹¹ Kelime زسط şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "best" şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁹² Kelime يتي şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yēti.

⁵⁹³ DeWeese eksik yazımın olduğunu belirtir (1984:525).

(1) sizlerni zebūn kıldı, yahşıraklarıñızñı öltürdi; (2) imdi bu māl birle bizge meded beriñ tã leşker cem‘ kılıp (3) Muħammed birle muķātele kılsaķ; şāyed kim öçümüzni alğay biz. (4) Barça rağbet bile ķabūl kıldılar; lā-cerem Ķureyş mecma‘ bolup (5) ķabāyil-i Kināne-i Eħābīşdin⁵⁹⁴ ittibā‘ kılganlar bile yolğa (6) kirdiler. Ebū Süfyān zevcesi Hind bint ‘Utbe bin <bin> Rabī‘a-(7)-nı alıp, Şafvān Barza bint Mes‘ūd Şeķafīni hem-rāh kılıp, (8) sāyir nisvān u havārī-yi şanādīd-i Ķureyş hilā ve ħulel birle (9) arāste bolup, dāyireler alıp, muķātele kıлмаққа (10) e‘ādīdin intikām almaķ üçün ricālnı çerigge (11) taħrīz kılurğa ebyāt oķıp sürūd aytğalı,

149a

(1) bu seferde murafaķat ve muvafaķat ihtiyar kıldılar. (2) Sehm-nāk u bī-bāk müteveccih bolğaç, ‘Abbās, Benū Ğifār-(3)-dın⁵⁹⁵ bir kişige neyerse berip üç künde Medīnege (4) yetmek şart kılıp Resūl ‘aleyhi’s-selām ħazretiğa (5) mektūb birle i‘lām kıldı kim bu Ķureyş taķı olarğa (6) ittibā‘⁵⁹⁶ kılganlar üç miñ kişi, miñ tēve, iki yüz (7) at⁵⁹⁷ yetti yüz cebe⁵⁹⁸ kıtāl-ı ehl-i İslām üçün (8) Medīnege müteveccih boldılar. Ğifārī üç künde Medīnege (9) kēlip, Ķubād kitāb-ı ‘Abbāsnı Resūl ‘aleyhi’s-selām-ğa (10) yetkürdi, Ubeyy bin Ka‘b kitābnı Resūl ħazretinde (11) oķudu erse, Resūl menzil-i Sa‘d bin Rabī‘ kirip kitāb-ı

149b

⁵⁹⁴ DeWeese, eserde ا جا نيش olarak geçen bu özel ismin “Eħābīş” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

⁵⁹⁵ DeWeese, eserde بن غفّار olarak geçen bu özel ismin “Ğifār” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

⁵⁹⁶ DeWeese, ittiba‘.

⁵⁹⁷ DeWeese, at.

⁵⁹⁸ Kelime حبيبه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "cebe" şeklinde yazılmalıdır.

(1) ‘Abbāsni Sa‘ dge haber berdi, Sa‘ d ayttı: Va’llāh, ümīd tutar mēn (2) olarnıñ kēlmeki bizge hayr bolğay. Andın soñ kēlmeki-(3)-niñ haberi Medīnede fāş boldı; taqı penç-şenbe⁵⁹⁹ küni (4) şevvāl ayınıñ⁶⁰⁰ başında on kün yol yürüp (5) Qureyş Cuħfede nüzül kılğanlarındın Resūlğa (6) haber berdiler ěrse, Resūl Fāzile oğlanları Enes (7) ve Mu’nisni taħkīk-i haber üçün iberdi;⁶⁰¹ olar taqı (8) körüp ayta kēldiler. Qureyş yene köçüp Benī (9) Hārişe ve Benī Selem ve Benī ‘Abde’ş-Şehīdniñ ekinlerige (10) yetip tavar qaraların boşağan uçurda,⁶⁰² Resūl (11) ‘*aleyhi’s-selām* Cenāb bin el-Munziri iberdi⁶⁰³ kim leşker-i

150a

(1) Qureyşni [...⁶⁰⁴]; Cenāb kēlse Cenāb körüp aytğanı (2) kitābında bitilgen dēk muvāfiq çıqtı; Resūl (3) ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: ⁶⁰⁵ *حسبنا الله ونعم الوكيل* Allāhım (4) *بِكَ* ⁶⁰⁶ *أحوال* Taqı bu cum‘a kēçesin (5) ekābir ü eşrāf-ı enşār silāh keyip hırāset (6) ve muħāfazat üçün Resūl ‘*aleyhi’s-selām* eşikide (7) kēçürdi. Tañlası Resūl ‘*aleyhi’s-selām* cum‘a namāzın (8) edā kılıp huṭbe oqıp Haḳḳ *te‘ālā*-nıñ ḥamd u şenāsın (9) ětip ehl-i İslāmğa cidd ü ictihād birle emr kılğaç, (10) ayttı kim: Nuşret-i İlāhī sizge refīk ve ‘ināyet-i (11) nāmütenāhī bedraḳa-i ṭarīk bolup turur, mādām

150b

(1) kim şabr-pīşeni kılıp taleb-i merzāt-ı Haḳḳnı (2) endīşe kılısañ; lā-cerem tahiyye-i esbāb kılğaç, (3) rabbü’l-erbābğa tevekkül kılıñ. Yene ayttı kim: Mēn bu kēçe (4) tüş

⁵⁹⁹ DeWeese, pençsenbe.

⁶⁰⁰ DeWeese, aynıñ.

⁶⁰¹ DeWeese, ıbardı.

⁶⁰² DeWeese, ucırda.

⁶⁰³ DeWeese, ıbardı.

⁶⁰⁴ Metin akışına göre bağlamsal olarak burada eksik kelime veya kelimeler vardır.

⁶⁰⁵ Kur’an, 3. sure 173. ayet. “Allah bize kafidir ve o, ne güzel vekildir.”

⁶⁰⁶ Hadis, "Senin yardımınla hücum eder ve savaşırım."

kördüm, kim bir neçe sığır qurbān qılır (5) êrdim, taqı mēn bir haşīn dir⁶⁰⁷ keyer êrdim, taqı qılıçım (6) zū'l-fikārda sınmaq bar êrdi, yene quçqarnı (7) redīf qılır êrdim. Ol qurbānlarnı ta⁶bīr qıldım (8) kim bir neçe aşhābdın şehīd bolğaylar, (9) taqı dir⁶-i haşīnni Medīne birle te⁶vīl qıldım; taqı (10) zū'l-fikār sınmaqı ol êrür kim meniñ tenimge zahmetī (11) yētgey; emmā quçqar ol a⁶dāniñ reyisin qolğa tüşür-⁶⁰⁸

151a

(1) –gey biz inşā'allāh te⁶ālā. İmdi siziñ bile (2) meşveret qılır mēn kim şevāb körünse, aña (3) işāret qılıñ. Taqı Resūl *'aleyhi's-selām* bu tüşni (4) körgen üçün Medīne içinde turup hişār saqlamaq (5) tiler êrdi. ⁶Abdullāh bin Ubeyyniñ rāyı muvāfiq (6) tüşti hazret-i Risālet *şallā'llāhu 'aleyhi vesellem* (7) ihtiyārığa; emmā ol aşhāb kim Bedrni idrāk qıla bilme-(8)-diler êrdi ittifaq birle ayttılar: Yā Resūlu'llāh, bizni (9) alıp çıkqıl,⁶⁰⁹ muqātele qılalıñ; haşm bizni qorqıtı dēp (10) gümān eyletmesün. Resūl *'aleyhi's-selām* öyge kirip (11) lāmesin keyip⁶¹⁰ çıktı êrse, ba⁶zı aşhāb ilhāh qılğan-⁶¹¹

151b

(1) -lardin pişmān bolup ayttılar: Yā Resūlu'llāh, ihtiyār (2) seniñdür, iķāmet seniñ, evlā bolsa Medīnede (3) iķāmet qılalıñ. Resūl *'aleyhi's-selām* ayttı: İmdi (4) fāyide qılmas; peyğam-ber sağıt keygendin⁶¹² keyin mülākāt-ı (5) a⁶ādī qılmay çıkarsa bolmas. Taqı hem kün (6) ⁶Āyişe öyidin atlanıp miñ kişi birle (7) Uğud sarı müteveccih boldı. Uğudge yavuş kēlip (8) müşrikler leşkeri körünür çaklı bolğanda, ⁶Abdullāh (9) bin Ubeyy şulş-i

⁶⁰⁷ DeWeese, kiyer.

⁶⁰⁸ Kelimenin aldığı ek diğēr sayfaya sarkmıştır.

⁶⁰⁹ Kelime جيقيا şeklinde harekeli yazılmıştır.

⁶¹⁰ DeWeese, kiyip.

⁶¹¹ Kelimenin aldığı ek diğēr sayfaya sarkmıştır.

⁶¹² DeWeese, kiygendin.

leşker-i İslām birle Medīne sarı kayttılar;⁶¹³ (10) iki t̄ayife Benū Ḥazrec birle Benū Hārişedin kaşd kıldı kim (11) ‘Abdullāh bile mūrāca‘ at kılsalar, Ḥaḫḫ *te‘ālā* bu iki t̄ayifeni

152a

(1) öz kenf-i ‘işmetinde sakladı tā kaytmadılar, neteg kim (2) Ḥaḫḫ *subḥānehu ve te‘ālā* haber berür: فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ⁶¹⁴ (4) مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ (3) إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ ‘Abdullāh bin Ubeyy kaytganıda (5) Resūl ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: ⁶¹⁵ أَطَاعَهُمْ وَعَصَانِي (6) Ya‘nī, kāfirlerge iṭā‘ at kılıp maḡa ‘āşī boldı. (7) ‘Abdullāh bin ‘Amr bin Ḥarām⁶¹⁶ kim Cābirniñ atası érür (8) soñınça neçe kim ayttı: Munuñ dek ḥālde mūrāca‘ at kılıp (9) leşker-i İslāmğa şikest berip öz ehliñni (10) fażīḥat kıлмаğıl. Eşitmedi; ‘Amr⁶¹⁷ ayttı: Tenḡriniñ (11) raḡmetindin yıraḫ bolḡay sèn, فَسَيُغْنِي اللَّهُ

152b

(1) ⁶¹⁸ عَنْكُمْ Yavuḫ zamānda Ḥaḫḫ *te‘ālā* İslāmğa ḡuvvet ve nuşret (2) berip siziñ dek münāfıḫlarını Medīnedin (3) bī-niyāz kılgaylar. Andın soñ Resūl ‘*aleyhi’s-selām* (4) ‘Abdullāh bin Cubeyrni ellig t̄ir-āndāzlar birle merkez saḫlap (5) ayttı kim: Eger körsiñiz⁶¹⁹ kim bizniñ a‘zāmızni (6) ḫuşlar alıp ketedür, siz bu mevzi‘ din tebrenmeñ; (7) taḫı eger körsiñiz biz a‘dāḡa ḡalebe kılıp barḡanı (8) ayak astıḡa alsaq, mēndin fermān

⁶¹³ Kelime قايى لار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, kayttılar.

⁶¹⁴ Kur’an, 3. sure, 122. ayet. "Hani sizden iki takım (paniḡe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."

⁶¹⁵ Arapça, "Kafirlere itaat edip bana asi oldu."

⁶¹⁶ DeWeese, eserde جر ام olarak geḡen bu özel ismin “Ḥarām” olarak düzeltilmesi gerektiḡini belirtir (1984:558).

⁶¹⁷ DeWeese, eserde عمر و olarak geḡen bu özel ismin “Amr” olarak düzeltilmesi gerektiḡini belirtir (1984:558).

⁶¹⁸ Arapça, "Allah size muhtaḡ etmeyip bize yardımını gönderecektir."

⁶¹⁹ Kelime سينكز كور şeklinde yazılmıştır. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekiminin bu şekilde yazılması dikkat çekici bir özelliktir.

bolmay bu mevzi‘-(9)-ni terk kılmañ. Taķı Resūl ‘*aleyhi’s-selām* Hakk te‘*ālā*-(10)-nın ‘ināyeti birle ħamle kılıp yağını kaçurdı erse, (11) Berā’ bin ‘Ārīt aytur kim: Mēn nisā’-i Kureyşni kördüm

153a

(1) éteklerin yokķarı köterip tağķa mine başla-(2)-dılar, tā ġāyetī kim ayakların-(3)-dağı ħalġal ve kollarındağı süvār körünür érdi. Lā-cerem aşġab-ı Cubeyr (4) ġanīmetdin maġrūm ħalğay biz dēp merkez sa-(5)-ķlamaķķa tākāt kılmañ yürüdiler;⁶²⁰ neçe kim (6) ‘Abdullāh ayttı: Resūl ‘*aleyhi’s-selām* kılğan vaşıyyet-(7)-ni ne üçün zāyi‘ kılıur siz? Olar eşitmediler; (8) kētgeç, Ĥālīd binü'l-Velīd taķı ‘İkrime bin Ebū Cehl iki yüz (9) fāris birle bu mevzi‘ daķı raġneni ħālī tapıp (10) ħamle kıldı; ‘Abdullāh yałğuz uruştı kim şehīd (11) boldı. Andın soñ bu fāris leşkeri ehl-i İslāmınñ

153b

(1) ħafālarıġa tüşüp olarnı ġanīmet almaķķa meşğūl (2) tafıp müsūlmānlarġa köp zarar yetkürdiler, anıñ dēk (3) kim şūls-i leşker-i ehl-i İslām şehīd boldılar, şūlsi (4) mecrūġ bolup ve şūlsi münhezim boldılar, tā ġāyetī kim (5) e‘ādī Resūl sarı ħamle kılıp taş tēgip mübārek (6) tişleri sınıp yüzleri cerāġat boldı; taķı (7) taş atķan ‘Abdullāh bin Ķami’e⁶²¹ Ĥārişī érdi, İbn (8) Ķami’e def i üçün Mus‘ab bin ‘Ümeyr kim şāġib-i rāyet (9) érdi yevm-i Bedr ve yevm-i Uġudda ilgeri yürüdi, (10) İbn Ķami’e zafer tapıp Mus‘abnı şehīd kıldı, (11) Resūl dēyü bilip: Muġammedni ħatlıttım, dēp fermān kıldı

154a

⁶²⁰ DeWeese, uürdiler.

⁶²¹ DeWeese, eserde قمیّه olarak geçen bu özel ismin “‘Ķami’e” olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

(1) érse, köprek aşhâbnıñ müteferriķ bolmaķıǵa ve maǵlûb (2) bolmaķıǵa sebeb ol boldı. Emmâ Resûl ‘*aleyhi’s-selâm* (3) bir yerde turup: Meniñ yanımǵa keliñ, Teñriniñ (4) kulları, dep nidâ kılmaķı birle, ba‘zı aşhâb cem‘ (5) bolǵanda, Resûl ‘*aleyhi’s-selâm* münhezim bolǵanlarıǵa (6) melâmet kılǵanda, ayttılar: Yâ Resûllu’llâh, atamız anamız (7) saña fidâ bolsun, ve seni maqtûl boldı dep (8) münâdî haberi bizni helâk kıldı. Andın soñ (9) Hâķķ *te‘âlâ* nuşret berip müşrikler kaçıp müsülmânlar (10) kâfalarına tüşüp katl-i şedîd kıldılar kim hess andın (11) ‘ibâret érür; ve lihâzâ ‘Abbâs *raziya’llâhu ‘anhu* aytı: Hiç

154b

(1) mevçinde Nebî ‘*aleyhi’s-selâm* Uħudda zaħmet tapǵan dek (2) tapmadı. İnkâr kılǵanlarǵa ayttı: Meniñ sözümge Hâķķ *te‘âlâ*-(3)-nıñ kitâbı tanuķ turur, kim ayur: **وَلَقَدْ** **صَدَقْتُمْ** (4) ⁶²² **إِذْ تَحْسَبُونَهُمْ بِأَذْنِهِ** bārî Talħa bin (5) ebi Talħa, kim şâhib-i rāyet-i küffâr érdi, taķı cem‘î-yi ekâbir-i (6) kavmdın maqtûl boldılar; olarnıñ tefâşîli Kitâb-ı (7) Maķsad-ı Aķsâda mezkûr turur. Emmâ şehâdet-i emire’l-mü’minîn (8) Ĥamza daǵı munça şikestler kim vâķı‘ boldı muħalefet-i (9) fermân-ı Resûl kılıp merkez terk kılmaķdın boldı. (10) Taķı Hâķķ *te‘âlâ* munuñ taķdîr kılmaķı izhâr-ı istignâ (11) üçün érdi, taķı dostlarını imtiħân kılmaķ üçün

155a

(1) tâ każâǵa rızâ berip belâǵa şabr kılmaķ ne‘mâǵa şükr (2) kılǵan muħibbler sa‘at u raħmetķa söyünüp hen-gâm-ı (3) elem ü cerâħatde yüz üyürgenlerdin mümtâz bolsalar.

(4) Belâ kim dostdın kelse ‘aţâdur

⁶²² Kur’an, 3. sure, 152. ayet. "Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi."

‘Aṭā-yı dostdın kaçmak ḥaṭādur

المُصْدِرِي الْبَيْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ (5-129)

مِنَ الْعِدَا كُلِّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّمَمِ (6)

وَالكَاتِبِينَ بِسُمْرِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ (7-130)

أَقْلَامُهُمْ حَرَفَتْ جِسْمٍ غَيْرِ مُنْعَجِمِ (8)

(9) Ya‘nī, medḥ kıılır mēn ol nīze-dār ve şemşīr-(10)-güzārlarını kim düşmenlerniñ qara başlarıñğa endürgen aq kıılıçlarıñı qan birle kızarmış

155b

(1) kıtaydurğandurlar, taqı bitigendürler süñüler (2) birle kim olarınıñ nīzeleriniñ qalemi hiç ten-(3)-niñ ḥarfını nuqṭsız qoymas, zaḥmsız rāstī. (4) Bu iki beyt içinde ġarāyib-i şanāyi‘ ve ‘acāyib-i bedāyi‘ (5) besī köp turur, kim eger ehl-i ma‘ānī anıñ beyān-ı bedī‘inge (6) te’emmül kılsalar, neşāṭ-ı ezhān ve meddet-i qarāyih ve (7) baḥt u şihḥāt-ı enfasge maqzī bolur. Huve’l-muvāfiq.

شَاكِي السَّلَاحِ لَهُمْ سَيِّمَى تُمَيِّرُهُمْ (8-131)

وَالْوَرْدُ يَمْتَازُ بِالسَّيِّمَى عَنِ السَّلَامِ (9)

تُهْدِي إِلَيْكَ رِيَاخُ النَّصْرِ نَشْرَهُمْ (10-132)

فَتَحْسِبُ الزَّهَرَ فِي الْأَكْمَامِ كُلَّ كَمِي (11)

156a⁶²³

(1) Ya‘nī, tamām silāhlar, livāhlar kim çehrelerdin körmek (2) birle bahādırluqlar zāhir bolur, neteg kim çeçek tikendin (3) mümtāz bolsa; olar ihtiyār Taybesindin seniñ (4) cāniñ Şāmığa anıñ dek nuşret lāyihsı yeter kim (5) her bir bahādırnı ğonce içindeki⁶²⁴ çeçek gümān eyletür (6) sēn.

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ نَبْتُ رَبِّاً⁶²⁵ (7-133)

مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شِدَّةِ الْحُزْمِ (8)

طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَا مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقاً (9-134)

فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبَهْمِ وَالْبُهْمِ (10)

Ya‘nī, güyā kim ol (11) bahādırlar aḫlar⁶²⁶ üstünide yüksek teller üze

156b

(1) bitgen⁶²⁷ sebze turur, ḫüsn-i rāy ve zābt-ı emr yanındın, (2) nā⁶²⁸ ḫizāmı⁶²⁹ muḫkemlikdin;⁶³⁰ ya‘nī, tel üze bitgen yaş otın (3) ḳuvveti şiddeti bir neçe su almaḳğa

⁶²³ Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b sayfaları diğerk sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmışlar. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe girmiş bir şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

⁶²⁴ DeWeese, içindegi.

⁶²⁵ Eserde Kaside-i Bürde'nin mısraları genelde bölünmeden tek satırda yazılmıştır. Ancak, 133 ve 134. beyitlerin mısraları satır sonlarında bölünmüştür. Mısralar tek bir satırda yazılmamıştır.

⁶²⁶ DeWeese, aḫlar.

⁶²⁷ Kelime بِكَا şeklinde yazılmıştır. Ancak sözcük metin akışı gereği ve bağlamsal olarak “biten, türeyen, yetişen” anlamında “bitgen“ şeklinde yazılmalıdır. DeWeese bu kelimenin “bitgen” şeklinde okunabileceğini belirtmiş ancak “pigen” olarak okumuştur (1984:531).

köp uzap özi bu tel (4) tofrağındın tuttu.⁶³¹ İnsân için velî meniñ murādım (5) bu bahādırlarnı ⁶³²نَبْتُ رَبِّا-ğa oğşatmaq içinde (6) olar ħarbde eşbāt kademî ve cevde rāyı ve zabt-ı (7) emri mūlahḥaş⁶³³ nā yalguz şiddet-i ħizāmı, egerçi ol taķı (8) nev⁶³⁴-i ħezmdin turur. Ol bahādırlarnıñ (9) toķuşda ħatıķlıkdın ve dūşmen-(10)-ler köñli ħavf birle perişān bolup uçup, anıñ-(11)-dın ħabersiz bolur kim tavar ħaradın bahādırlarnı

157a

(1) fark ētebilmes; ya⁶ nī, iħtilāl-i ⁶ aķl sebebidin nāfi⁶ (2) birle zarar fark kılmas.

وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ إِنْ (3-135)

تَلَقَّهَ الْأَسَدُ فِي أَجَامِهَا تَجِم (4)

وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيِّ غَيْرٍ مُنْتَصِرٍ (5-136)

بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرٍ مُنْعَجِم (6)

(7) Ya⁶ nī, kim kim anıñ dēk nuşret tapmaķı Resūl ⁶ aleyhi's-selām (8) vāsıtası birle bolsa eger arslanlar bīşesine kirse, (9) ol arslanlar bīşesi şiddet-i meḥāfet sebebidin (10) kizlenip turmaķ bolğay; taķı sēn körmeyür sēn (11) Resūlnıñ dostın nuşret tapmağan, taķı dūşmeni

⁶²⁸ Kelime يا şeklinde yazılmıştır. DeWeese bu kelimenin “nā” şeklinde okunması gerektiğini belirtir (1984:558).

⁶²⁹ DeWeese, hizamı.

⁶³⁰ DeWeese, muhkemkikdin.

⁶³¹ Kelime قوتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese tutu.

⁶³² Arapça, "(yüksek dağlarda biten) sabit otlar."

⁶³³ Kelime ملحظ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "mūlahḥaş" şeklinde yazılmalıdır.

⁶³⁴ Kelime نو ح şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "nev⁶" şeklinde yazılmalıdır.

157b

(1) ŧikeŧ bolmağan.

Resũldın kime kim tẽgse (2) nuŧret-i iķbāl

Anı kũrũp ķaķar ũz biŧesi taba (3) arslan

Resũl dostına iķbāl [u] baĥt ũksilmes

(4) Tẽger ‘ adũsına dāyim hezĩmet [u] noķŧān

أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي جِرْزِ مَلَّتِهِ (5-137)

كَاللَيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أَجْمِ (6)

(7) Ya‘ nĩ, orun berdi Resũl ‘*aleyhi’s-selām* ũz ũmmetiđa (8) millet-i ĩslāmnıñ penāhıda ĥiŧārında anıñ dẽk (9) kim arslan balalarıđa biŧe iķinde orun berip (10) asrar; neteg kim ĥadiŧ-i ŧaĥĩĥde kẽlip turur kim (11) Resũl ‘*aleyhi’s-selām* ayttı: Dĩnnin bir muĥkem⁶³⁵ ĥırzı

158a

(1) bar kim⁶³⁶ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ dẽse ol ĥırzge kirer, ayttı: Ĥaķķ (2) *subĥānehu ve te‘ālā* maña emr ķılıp turur kim ĩslām (3) kẽltũrmegenler birle muķātele ķılsam ol vaķtķa (4) tẽgrũ kim⁶³⁷ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ dẽseler, ķaķan kim, kelime-i ŧeĥādet-(5)-ni aytsalar, ķanları, mālлары mẽndin emānda bolur.

⁶³⁵ DeWeese, maĥkem.

⁶³⁶ Kelime-i Tevhid, "Allah'tan baŧka ilah yoktur."

⁶³⁷ Kelime-i Tevhid, "Allah'tan baŧka ilah yoktur."

(6) Dīnnin⁶³⁸ emānına kigürüp ümmetin Nebī

(7) Asrar neteg kim asrasa arslan balasını

كَمْ جَدَّلتُ كَلِمَاتُ الله مِنْ جَدَلٍ (8-138)

فِيهِ وَكَمْ خَصَمَ البُرْهَانُ مِنْ خَصِمٍ (9)

(10) Ya' nī, cedel neçe kılğuçlarını kelimāt-ı İlāhī 'āciz kıldı, (11) taqı neçe huşūmet birle ma'ārīze kılğanlarını bürhān

158b

(1) birle iskāt etti.

كفالك بالعلم في الأمي معجزة (2-139)

في الجاهلية والتأديب في اليثم (3)

(4) Ya' nī, kifāyetdür saña ey t̄alib-i mu'cizāt (5) bu kemāl-i 'ilmniñ müşāhedesi Resūlda kıılır sēn, (6) bā-vücūd kim oqumağan ērūr neşv [ü] nemā⁶³⁹ tapğandur (7) munḥarif bolğan eyyāmda şer' -i sâbık taqı bilgürmegen (8) vaḥy-i lâḥik. Taqı kifāyetdür saña bu cemāl-i edebnin (9) mülāḥazası Nebīde kim ata anadın kiçik qalıp te'dīb-i (10) İlāhī birle anıñ dēk mü'eddeb⁶⁴⁰ turur kim anıñ (11) ḥüsn ü edebinin nihāyeti yoq, taqı fażl u dānişi-⁶⁴¹

159a

⁶³⁸ Kelime د ن نينك şeklinde yazılmıştır.

⁶³⁹ DeWeese, nuşū-numā.

⁶⁴⁰ Kelime موء ديب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "mü'eddeb" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁴¹ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

(1) -niñ ġāyeti yok.

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحِ اسْتَقْبَالِ بِهِ (2-140)

ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَى فِي الشَّعْرِ وَالْخَدَمِ (3)

إِذْ قَلَّدَانِي مَا تُخَشَى عَوَاقِبُهُ (4-141)

كَأَنِّي بِهِمَا هَدَيْتِي مِنَ النَّعَمِ (5)

(6) Ya‘nī, ġizmet kıldım Resūlğa *şallā’illāhu ‘aleyhi vesellem* (7) anıñ dēk men aytmak birle, ‘afv kılmak ümīd (8) tutar men Hāqq *te‘ālā*-dın bu medħ vāsıtası birle ol (9) yazuqlarını ħalāyıqğa şı‘r aytıp ġizmet kılmak birle (10) keçgen ‘ömr içinde kılıpdur men; anıñ üçün kim (11) her kişige şı‘r aytmaq ve ġizmet kılmak meniñ boynumğa

159b

(1) anıñ dēk nişāneī étip tururlar kim anıñ ‘ākıbeti pūşīde (2) érür, bel-kim bu ikisinin irtikābı birle men ol kırbān⁶⁴² (3) üçün mu‘ayyen kılıp boynığa belğü asğan tavarğa (4) oħşaş mēn, neteg kim ol kırbānıñ⁶⁴³ ölmeki (5) mu‘ayyendür, taqı meniñ helāk bolmaķım muķarrer érür. (6) Lā-cerem kevneyndin teberrā kılıp Resūl dergāhında tevellā (7) kılır men tā helāk bolmasam.

Beyt:

Dergāh-ı ħalk barça kırib (8) ve heves érür

Ĥidmet kılırğa Aħmed-i muħtār bes érür

(9) Dürr-i yetim-i baħr-i ħaķīķat Resūldur

⁶⁴² Kelime قور بان şeklinde yazılmıştır.

⁶⁴³ Kelime قور بان şeklinde yazılmıştır.

‘ Āşık közige özgesi hāşāk-i (10) hes erür

Gülşen turur bu cān kuşına ravza-i habīb

(11) Andın yıraç cennetü’l-‘ alā kafes erür

Mèn şayd -⁶⁴⁴

160b⁶⁴⁵

(1) - bolmaq arzularım⁶⁴⁶ ol velī dirig

Şeh-bāz-ı kıuds (2) şaydığa cān per-i meges erür

أَطَعْتُ عَيَّ الصَّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا (3-142)

حَصَلْتُ الْإِلَى الْأَثَامِ وَالنَّدَمِ (4)

فِيَا خَسَارَةَ نَفْسٍ فِي تَجَارَتِهَا (5-143)

لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسْمِ (6)

(7) Ya‘nī, muvāqat kııldım kiçiklikniñ güm-rāhlığına (8) iki hāletde, ya‘nī, yigitlikde ve hem qarılıqda, yā şı‘rde (9) ve hizmetde, taqı bu işdin yazuq birle peşimānlıqdin (10) özge hāşıl kılmadım. Lā-cerem zihī hāşāret ü (11) ziyān bu nefsnin ticāreti içinde kim dünyā-yı hāşisni

160a

⁶⁴⁴ Mısranın kalan kelimeleri diğerk sayfaya sarkmıştır.

⁶⁴⁵ İçerik ve anlam olarak 160b sayfası 160a sayfasından önce gelmelidir.

⁶⁴⁶ Kelime م ر م ل ا ر şeklinde yazılmıştır.

(1) berip dīn-i nefīsni almadı, taķı almaķa hem raġbet (2) ķılmadı; lā-cerem ‘ömr ser-māyesi sevdā-yı dünyā-dānlıķ bolup (3) sūd eligge kelmedi.

Kıçıklıkni uluġ (4) bolġanda ķoymay

Nedāmet birle yazuķ boldı hāşıl

(5) Zihī ħüsrān zihī ħasret aņa kim

Ķılur dünyāsını dīnge muķābil

وَمَنْ يَبِيعُ أَجْلاً مِنْهُ بِعَاجِلِهِ (6-144)

بَيْنَ لَهُ الْعَبْنُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلْمٍ (7)

(8) Ya‘nī, kim kim dünyāsın berip aķiret almasa alıġ (9) satıġında uluġ ziyān ķılmış bolġay, anıġ (10) üçün kim Resūl ‘aleyhi’s-selām aytur kim kim dünyāsın (11) āķiretiġa ziyān ķılır? Lā-cerem aķiretni kim <kim⁶⁴⁷> bāķi-

161a

(1) -dür iħtiyār etıpdur dünyā kim fānī erür terk (2) ķılıñ

Satıp ‘uķbını dünyā almaķ izdep

(3) Özüñni salmaġıl her-dem ziyānġa

Na‘ımnı cāvidānī izder (4) erseñ

Köñülni baġlama ķanı cihānġa

إِنْ آتٍ ذُنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ (5-145)

⁶⁴⁷ Bu sözcük “kim” kelimesinden sonra tam okunmayacak bir şekilde yazılmıştır.

مِنَ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمٍ (6)

فَإِنَّ لِي ذِمَّةً مِنْهُ بِتَسْمِيَّتِي (7-146)

مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ (8)

(9) Ya‘nî, egerçi yazuḡ kılur men îmân ve tevḥîdni iltizâm (10) kılğan ‘ahdim hergiz şikeste bolmas, taḡı ol maḡabbet (11) u iḡlâşım kim ḡazret-i Risâletġa bar taġayyur tapmas.

161b

(1) Yene, ḡaḡîḡat ol turur kim maḡa Muḡammed at⁶⁴⁸ bermek birle Resûl (2) ‘*aleyhi’s-selâm*-nıḡ zimme-i kereminde meniḡ ḡaḡḡım bar; taḡı (3) barġa ḡaḡḡdın ḡaḡḡnı edâ kılıp ‘ahdge vefâ kılğanraḡdur. (4) Lâ-cerem hem-nâmlıḡ vâsıtası birle raḡmet-i İlâhî ve elḡâf-ı (5) nâmütenâhîni ümîd tutar men, neteg kim ḡazret-i Risâlet *şallâ’llâhu* (6) ‘*aleyhi vesellem* aytur: Cebrâ’îl ‘*aleyhi’s-selâm* maḡa kâlip ayttı (7) kim ḡaḡḡ *te‘âlâ* saḡa tēgeġ aytur öz ‘izzet u celâl (8) ve ‘azâmet⁶⁴⁹ u kemâl birle ant⁶⁵⁰ iġer men kim ‘azâb kılmaġay men (9) ol bendeni kim aḡa Muḡammed at yazılımış bolsa.

إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي أَخِذًا بِيَدِي (10-147)

فَضْلًا وَالْأَفْئَلُ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ (11)

162a

حَاشَاءُ أَنْ يَحْرَمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ (1-148)

⁶⁴⁸ DeWeese, ât.

⁶⁴⁹ DeWeese, ‘azâmet.

⁶⁵⁰ DeWeese, ânt.

أَوْ يَرْجِعُ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمٍ (2)

(3) Ya' nî, eger Resûl 'aleyhi's-selâm âhiretde öz faẓl u ' inâyeti (4) birle meniñ ƣolumnı tutup meded-kârlıƣ ƣılmasa, (5) zihî ayak tayılmaƣ, zihî mübtelâ bolmaƣ; min maħrûmƣa (6) kim ümîd tutƣan bendeni mekârim-aħlâƣ ve merħamet-eşfâƣ-(7)-dın maħrûm ƣılsa, yâ aña penâh keltürgenni⁶⁵¹ luƣf (8) u keremi birle ' azîz u muħterem ƣılmaƣ ƣaytarsa.

(9) Ger ' inâyet birle bu ƣolumnı tutmas Muştafa

Vây⁶⁵² kim (10) tañla Şırâţ üzre tayar bolƣay ayak

Hâşa'llâhu (11) kim Nebî maħrûm ƣılsa bendeni

Kim ģarîmiƣa⁶⁵³ yavuƣ bargannı -⁶⁵⁴

162b

(1) - hiç salmas yıraƣ

Bir nazâr sendin meniñ dek ' aşılerƣa bes erür

(2) Yâ Resûlu'llâh köz uçı birle men miskînge baƣ

وَمُنْذُ أَلْزَمْتُ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ (3-149)

وَجَدْتُهُ لَخْلَاصِي خَيْرٍ مُلْتَزِمٍ (4)

وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنَى مِنْهُ يَدًا تَرَبَّتْ (5-150)

⁶⁵¹ Kelime كَلْتُو مَا كَان نَى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keltürgenni" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁵² DeWeese, ve ây.

⁶⁵³ DeWeese, ģarîmiƣa.

⁶⁵⁴ Mısranın kalan kelimeleri diğerk sayfa sarkmıştır.

إِنَّ الْحَيَا يُنْبِئُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكْمِ (6)

وَلَمْ أُرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفْتُ (7-151)

يَدَا زُهَيْرٍ بِمَا أَتَيْتَنِي عَلَى هَرَمِ (8)

(9) Ya' nî, ol vaqtdın beri kim Resûl 'aleyhi's-selâm-nıñ (10) fezâyil ü kemâlât ve âyât-ı mu' cizâtında fikr kılıp medhin (11) aytur mên, barça afât u beliyyâtdın meni hâlâş

163a

(1) kılmakğa Resûl 'aleyhi's-selâm-ğa iltizâm kılgan (2) tapupdur⁶⁵⁵ men; ve taqı ümîdim ol turur kim ahiretde (3) hem anıñ şefâ'ati birle baylıq şevâb-ı hayrâtdın (4) tapar men, anıñ üçün kim yamğur şikûfelerni gonce (5) içinde yetkürür; taqı aña feyz yetkürmekde hiç minnet (6) kılmaz, taqı istiḥkāk yok êrken yeryüzige (7) hiç minnet kılmaz. Lâ-cerem istiḥkākım yok dep anıñ (8) sebebindin ümîd kesmek be-gâyet ḥaṭâ êrür. (9) Yene hâl ol turur kim men hergiz ḥazret-i Ri-(10)-sälet *şallâ'llâhu* 'aleyhi vesellem dünyânıñ müşteheyât⁶⁵⁶ u müstelezzâtın (11) taleb kılganım yok, anıñ dek şu' arâ-i seb' adın

163b

(1) biri, kim Züheyrdür, Haremdin, kim mülük-i 'Arab arasında (2) cüd u saḥa birle meşhûr dur, zehre-i dünyânı taleb (3) kılıp hil'at-ı iḥsânı tiler êrdi; bel-kim meniñ murâdım (4) âhiretde derekâtdın necât ve menâzil-i ebrârda rif'at-ı (5) derecât turur.

Men ol demdin kim aytur men Nebî-yi Hâşimî medhin

⁶⁵⁵ Kelime تا بوت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "tapupdur" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁵⁶ DeWeese, müşehiyât.

(6) Resūlu'llāh körgüzgil ḥalāşımda Yed-i Beyzā

Meni dēk 'āşīğa (7) tēgse 'aceb ērnes Nebī luṭfi

Yağın yağsa anıñ feyzi (8) ölüg yerni kıılır iḥyā

Ne ister men Resūlumdın (9) bu fānī dünyānıñ mülkin

Anıñ dēk kim Züheyr ister (10) Haremdin zehre-i dünyā

يا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَا لِي مَنِ الْوَدُّ بِهِ (11-152)

164a

سِوَاكَ عِنْدَ خُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمِيمِ (1)

وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ جَاهُكَ بِي (2-153)

اِذَا الْكَرِيمُ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ (3)

(4) İmdi Resūl *şallā'llāhu* 'aleyhi vesellem-ğa ḥiṭāb kıılıp (5) aytur: Ey ḥalāyıkñıñ ekremi ve ey luṭf-ı keremniñ (6) 'ālemi, yoqtur meniñ sendin özge eyle kişim kim (7) ol ḥükm-i 'āmm-ı tāmm, ya' nī ölüm kēlgende, anıñ penāhığa (8) sığınsam. Taķı hergiz ter bolmas, ey Teñriniñ (9) Resūlı, seniñ 'azamet⁶⁵⁷ u cāhıñ sāḥati meniñ (10) dēk 'āşī ve bī-çāreler penāh tutmaķ birle, ol çakda kim (11) ḥazret-i perverdi-gār-ı kerīm āferīde-gār-ı pür-rahīm müntaķīm-⁶⁵⁸

164b

⁶⁵⁷ DeWeese, 'azāmet.

⁶⁵⁸ Kelime مستقيم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "müntaķīm" şeklinde yazılmalıdır.

(1) -lık⁶⁵⁹ atı birle tecellî kılsa.

Ey ekrem-i ḥalāyık sèn sèn (2) meniḡ penāhım

Tapuḡunḡda bende bolmaḡ iḡbāl izz [u] cāhım

(3) Ḥaḡḡ intikām almaḡ izdese bendelerdin

Lütfunḡdin (4) özge yoktur ey ḥvāce ʿözr-ḡvāhım

Sen dek uluḡ (5) şefî'im Ḥaḡḡdın meni ḡolarda

Dësem uluḡ (6) günāḡ nē bolḡay yene günāhım

فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتْهَا (7-154)

وَمِنْ عُلْمِكَ عِلْمُ اللّٰوْحِ وَالْقَلَمِ (8)

(9) Ya' nî, bedürüstî ve rāstî ki⁶⁶⁰ seniḡ püryāḡdın érür (10) ḡuḡul-ı ḡayrāt-ı dünyā⁶⁶¹ ve aḡiret; taḡı ʿulūmuḡunḡ (11) ʿālemindin turur ʿilm-i Levḡ ü Ḳalem. Bel-kim izmiḡlāl-ı rüsüm-ı⁶⁶²

165a

(1) beşeriyet ve insilāḡ-ı ḡuyūd-ı işneyniyet birle ḡazret-i (2) aḡadiyyetde maḡv bolmaḡdın ⁶⁶³تَخْلُقُ بِأَخْلَاقِ اللَّهِ ḡāḡıl (3) kılıp ⁶⁶⁴بِي يَسْمَعُ وَبِي يَبْصُرُ maḡāmında temkîn

⁶⁵⁹ Kelimenin aldıḡı ek diḡer sayfaya sarkmıḡtır.

⁶⁶⁰ DeWeese, ke.

⁶⁶¹ DeWeese, dünya.

⁶⁶² Kelime ر س و ل و م şeklinde yazılmıḡtır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "rüsüm" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁶³ Hadis, "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız."(Hadis) DeWeese, bu hadisi iki kere yazmıḡtır.

⁶⁶⁴ Hadis, "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın."

bolğa-(4)-nıñnı bīkām taqı sırr-ı vaḥdetni إِذِ مَا رَمَيْتَ⁶⁶⁵ (5) nin imtişālından anlağan anlar kim vücūd (6) ve ahiret bir⁶⁶⁶ feyz erür feyezān-ı şāmiliñdin, (7) taqı ‘ulūm-ı Levḥ ü Qalem kaṭrei turur deryā-yı ‘ilm-i kāmiliñdin.

(8) Pertev-i af-tāb-ı zātıñdın

Zerre-i nā-pedīd erür ‘ālem

(9) Reşḥa-i baḥr-ı ‘ilm-i fazlıñdın

Qaṭreidür ‘ulūm-ı Levḥ [ü] Qalem

يَا نَفْسُ لَا تَقْنَطِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ (10-155)

إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْغُفْرَانِ كَاللَّمَمِ (11)

165b

لَعَلَّ رَحْمَةً رَبِّي حِينَ يَقْسِمُهَا (1-156)

تَأْتِي عَلَى حَسَبِ الْعِصْيَانِ فِي الْقِسْمِ (2)

(3) Ya‘nī, nevmīd bolmağıl, ey nefis, neçe yazuquñ uluğ (4) bolsa, anıñ üçün kim yarlıkamaq cāyizdür kebāyirni (5) şağāyir dēk; yā uluğ yazuqlar Ḥaqq te‘ālā-nıñ (6) iğfirānınıñ uluğluqı nisbetige kiçik dēk turur. (7) Lā-cerem nevmīd bolmak kerekmes; şāyed kim Ḥaqq te‘ālā raḥmeti (8) fazl maqāmında kısmet kıлмағanda, yazuqlar endāzesinçe (9) taqsīm kılınğanı, ya‘nī, uluğ yazuq kılınğanlarğa (10) köprek, kiçik yazuq kılınğanlarğa azraq⁶⁶⁷ yetgey, (11) anıñ üçün kim imān ehligе fazl maqāmında Ḥaqq te‘ālā

⁶⁶⁵ Kur’an, 8. sure, 17. ayet. "Attıñın zaman da sen atmadın."

⁶⁶⁶ Kelime بِر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bir" şeklinde yazılmalıdır.

⁶⁶⁷ DeWeese, āzraq.

166a

(1) kemāl-i ğafūriyyet u raḥmāniyyet birle tecellī kılsa, أغفر (2) ⁶⁶⁸ ولا أبا لي dēse, her-
āyine barçanı yarlıķaĝanda (3) her biriniĝ yazuķıĝa kōre raḥmet ve maĝfired (4) kılmış
bolur. Bu söz maḥz fazl-ı ‘ ayn u ‘ ināyet-(5)-din turur; ümīd tutĝanlar sözi erür.

(6) Bu fānī dūnyāĝa kim kim beķāsı

Bilür bolĝay kim (7) anıĝ yoķ beķāsı

Közününi özgeler yüzige (8) açma

Kerek bolsa saña Ḥaķķınıĝ beķāsı

(9) Hevesler birle kıldım ‘ ömr zāyi‘

Velī ol kēlmedi (10) nefsim hevāsı

Maķābīḥde maḥāsīn aķ boldı

(11) Velīkin⁶⁶⁹ ketmedi köñlüm ķarası

Zihī ḥasret-⁶⁷⁰

166b

(1) - bu bir yazuķlı ķulĝa

Maķām-ı ‘ adlde tēgse cezāsı

(2) İlāhī, nefsdin dermān-de boldum

⁶⁶⁸ Arapça, "(İşlenen ĝünahları) affedip görmezden geldim."

⁶⁶⁹ DeWeese, velēkīn.

⁶⁷⁰ Mısranın kalan beyitleri diĝer sayfaya sarkmıştır.

Velî fazlıñ érür (3) derdim devāsı

‘ İnāyet kılmasañ ey şāh (4) ketmes

Qıyāmetde köñüllerniñ ‘ anāsı

يَا رَبِّ وَاَجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ (5-157)

لَدَيْكَ وَاَجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْحَرِمٍ (6)

وَالطُّفَّ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ (7-158)

صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمَ (8)

(9) Ey rabb-i vehhāb-ı kerīm ve ey berr-i tevvāb-ı raḥīm, baḥşış-i (10) bî-gāyet ve baḥşāyiş-i bî-nihāyet birle meniñ (11) murādımnı berip öz ḥazretinde ümīdimni ‘ aks kılmay

167a

(1) fazlıñ birle meni maḥrūm étmegil; taqı meniñ ḥisāb-ı (2) ḥayrātımnı münkaṭı‘ kılıp simat-ı ḥayrān birle meni mevsūm (3) etmegil; taqı men bendege cihānda luṭf kılgıl (4) kim meniñ şabrım pāydār degül ve taqı küçeylik (5) kēlgende ber-ḳarār degül, ehvāl ü ifzā‘ ol (6) şabrğa yüz kēltürse, ṭāḳat kılmay ḳaçar.

(7) Murādımnı meniñ bergil İlāhım

‘ İnāyet (8) birle ‘ afv étgil günāhım

Meniñ şabrım belāğa ṭāḳat (9) étmey

Yaḳarsa ḥasr meni nè dūd-ı ahım

Meni (10) sèn bende-i dergāh dēseñ

Zihī devlet zihī (11) iķbāl [u] cāhım

Ėşikiniñ astāniñ yastanursam

167b

(1) Bolur ‘ arş-ı mu‘ allā takiyye-gāhım⁶⁷¹

Qıyāmet kün muḥālif ḥāletide

(2) Seniñ fazlıñdın özge yoķ penāhım

(3-159) وَأَنْتَ لِسُحْبِ صَلَاةٍ مِنْكَ دَائِمَةٌ

(4) عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍ وَمُنْسَجِمٍ

(5-160) وَالْأَلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ فَهُمْ

(6) أَهْلُ النَّقَى وَالنَّقَى وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ

(7-161) مَا رَنَّتْ عَذَبَاتِ الْبَانَ رِيحُ صَبَا

(8) وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعْمِ

(9) Taķı fermān kılığıl raḥmet bulutıǵa kim seniñ ḥazretiñdin (10) hiç münқаtı‘ bolmay Resūl ‘aleyhi’s-selām feyzi (11) bī-nihāyet yetkür tursun, mādāmī kim şabā yeli bān yıǵaçı

168a

⁶⁷¹ DeWeese, takye-gāhım.

(1) butaqlarını hareket kıldurur, hüdā oquğuğı (2) körklüg tēvelerni hoş-nağme (3) ve țarablar bile zevk ü țarabęa kēltürür.

Bārān-ı raḥmetiņni ıda (4) bergil ey kerīm

Tā ravza-i Resūl üze yaęsa bī-ḥisāb

(5) Mādām kim şabā yeliniņ esmeki bilen

Nāzik yığaç butaq-(6)-larını⁶⁷² kılsa ıztırāb

Yā-ḥūd hüdā oquęuęılar (7) naęmesi bilen

Mādām kim kıılır tēveler raşş-ı bī-ḥicāb

(8) Ol pākī zāt rūḥı üçün kılgıl ey kerīm

Men bende-(9)-ni kerem bile hoş-vaqt [u] kām-yāb

Ka' be firākı birle (10) Resūl iştıyākıdın

Bolur bendeniņ cigeri (11) dem-be-dem kebāb

Men kulnı ol menāzil-i aқdesęa yetkürüp

168b

(1) Kılgıl tileklerimni kerem birle müstecāb

Ey kerīm kār-sāz (2) ve ey raḥīm bende-nevāz, ey 'āşıklar qavāfiliniņ Ka' be-i (3) ḥaқıķisi bir dem vişāliņe yetmek, ey şadıqlar (4) revāḥiliniņ kıble-i aşlısi nazar-ı

⁶⁷² Bu kelime "yığaç" sözcüğünden önce yazılmıştır. DeWeese, butaqlarını.

cemālîne eltmek, (5) kavāfil-i⁶⁷³ ‘uşşāk revāhil-i müştāklar hürmeti için kim (6) harīm-i kıble-i iqbāl ve āstāne-i Ka‘be-i celālga yüz keltürüp, (7) Mîkāt-ı ihlāşdın lebbeyk-i şevk etip, ihrām-ı (8) tevāzu‘ ve ihtirāmga yetip, ‘arafāt-ı ‘ifānda vuķūf (9) kılıp, ‘umre-i i‘timād yoķın⁶⁷⁴ bilip, Şafā birle Merve-i (10) mürüvvet sarı sa‘y etip tavāf-ı astāne-i haķīkatnı (11) tilep, dost dīdārıdın temettu‘ almak için

169a

(1) hacc-ı ekber vişālını izdep, nefis-i ser-keşni kırbān (2) kılırlar. Bu bende-i za‘īf ve bī-çāre-i naḥīf-(3)-nin bezā‘at-ı müzcāt da‘vetin ‘izz-i icābetga (4) müvaşşal kılgıl, taķı bu faķīrnıñ Resūl ‘aleyhi’s-selām (5) şıfātıda aytķan tuḥfe-i haķīrin cenāb-ı ḥazret-i (6) Risāletde *şallā’llāhu ‘aleyhi vesellem* maķbūl kılgıl; taķı (7) Resūl-i kāyināt ve ser-ver-i mevcūdāt meyāmin-i berekāt (8) <berekāt> birle envā‘-ı ḥayrāt evşāf-ı müberrāt bu pād-şāh-ı (9) pākīze-zāt dil-pesendide-şıfātga *ḥalleda’llāhu te‘ālā (10) mülkehu ve celālehu ve dā‘efe ‘izzehu ve iqbāl[uhu]-refīķ-i hem-rāh* (11) kılıp, ḥavādiş u afāt elgini celālet u cāhınıñ eteki-⁶⁷⁵

169b

(1) -din kūtāh kılgıl.

Tā felek bāğıda köp türlüñ nihāl-i tāzeğa

(2) Bāğ-bānlar ihtiyācı bar büstān kılgalı

Baḥt [u] iqbālınıñ (3) nihālın tāze kılsun Kirdikār

Memleket bāğın mişāli bāğ-ı (4) rızvān kılgalı

⁶⁷³ Bu kelime 168b.4’te satırın sonunda tekrar yazılmıştır.

⁶⁷⁴ Kelime *ن ق ا* şeklinde yazılmıştır.

⁶⁷⁵ Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

Her-āyine pād-şāhları islāmın (5) tab⁶⁷⁶ -i selīm ve hātır-ı mustakīmğa zāhir ü peydā ve rüşen u (6) hüveydā érür kim bu risāleni oqup şifāt-ı Resül (7) ‘aleyhi’s-selām-dın fāyide alğan ‘azizlernin berekāt-ı (8) ed^īye ve şālihası te’lifge sebep bolğan pād-şāh-ı (9) ‘ālem-penāhnıñ sebep-i mezīd-i ‘azamet u cāhı bolsa; taqı (10) az vaqtda iqbālın şiti afāk-ı cihāngā tolsa, (11) anıñ üçün kim pād-şāhlarğa devlet ü iqbāl sa’adet

170a

(1) u celāl tağınğa hiç ser-māye-i du‘ā-yı ehlu’llāhdın (2) yaşıraq érmes, hāşe du‘āyı kim evkāt-ı şerīfe ve (3) menāzil-i münīfede vāqı‘ bolğan bolsa; her-āyine icābetge (4) yavukraq bolğay. Lā-cerem men du‘ācı, kim müddet-i (5) medīd ve ‘ahd-i ba‘iddin beri şevk-i tavāf-ı Beytü-(6)-’l-Ḥarām ve zevk-i ziyāret-i Resül ‘aleyhi’s-selām birle (7) aşüfte ve hayrān érdim, taqı ve ba‘zı tayifenıñ (8) māni‘ī bolmağı birle ‘āciz u sergerdān érdim, tiler men (9) kim bu pād-şāh-ı İslāmın icāzeti ve himmeti birle (10) ol mevātın-ı mu‘aṭtar ve emākin-i mükerrimege yetip du‘ā qabül (11) bolur orunlarda bu kerīm zātılığ körklü atlığ

170b

(1) sözi uluğ edī saña şıdğ u ihlāş birle (2) üküş du‘ā sansız şenā edā kılsam.

(3) Men du‘ācınıñ murādın bergil ey mālīk-riqāb

Kim seni (4) kılgay edim öz fazlı birle kām-yāb

Bu tilim lāl ve tilek ber-(5)-güçi sēn bolğay mu kim

Bolsa bu miskin tileki (6) hazretiñde müstecāb

---

⁶⁷⁶ DeWeese, tab⁶⁷⁶ -i selīm.

Taht üzre baht birle şāh köp (7) kördüm velī

Körmedi köz sēn kibi bir ḥusrev-i ‘ālī-(8)-cenāb

Ḥulq-ı rūḥ-efzāyınızın şemmeidur müşk-i Çīn

(9) Rā’y-i mülk-ārāyınızın lem‘ aıdur af-tāb

Sehm (10) tīriñdin ‘adūlar münhezim olsa neteñ

Ṭurfe (11) ėrmes ger kaçursa zell-i şeytānı şihāb

Neçe kim-⁶⁷⁷

171a

(1) - bolsa du‘ ā orrı ḥaremde mültezim

Mültezim bolsun (2) du‘ āñrı kılmağa şeyḥ şebāb

Düşmeniñniñ dīdesi (3) tīr-i nevāyibğa hedef

Ḥāsidiñniñ sīnesi tīg-i (4) meşāyibğa kırāb

Yevm-i istiftāḥ⁶⁷⁸ ėdi kim (5) nüṣḥa-i Keşfü'l-Hüdā ḥatem boldı āyetinge والله أعلم (6)

⁶⁷⁹ بالثواب tamām boldı bu nüṣḥa-i şerīf ve risāle-i (7) laṭīf, kim atı ėrür Keşfü'l-Hüdā Der

Medḥ-i Ḥazret-i (8) Muḥammed Muştafā *şallā’llāhu ‘aleyhi vesellem*.

كتابه (9) قطعه في التاريخ

⁶⁷⁷ Mısranın kalan kelimeleri diğēr sayfaya sarkmıştır.

⁶⁷⁸ Kelime استفتاḥ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "istiftāḥ" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese bu kelimeyi "istifnāḥ" olarak okumuştur. Kelimenin yazılışında ve anlamlandırılmasında sıkıntı vardır.

⁶⁷⁹ Arapça, "En doğrusunu Allah bilir."

آلهي رحم كن بر صاحب شرح

صبح افتابي (10) ك دارد دولت

ندیده دیده بود در ملك معنى

ناكس كفة جنين زيبا كتابي (11)

معا نيهاش جون خورشيد روخشان

171b

تكلمه‌هاش جون درخوشابي (1)

عالم تاب دل دید (2) جنين خورشيد

بوصلش کرده هر دم اضطرابي

ندیده جارهء غير از وصالش (3)

خوابي (4) نوشتم ترك کرده خورد

جو بهمن ماه بود و روزشنبه

باتمامي و كردم شتابي

اگر برسي ز تاءرخ كتابت (5)

بجو تا يابي از خورشيد مابي (6)

بحق احمد محمود يارب (7)

بده از ثرد خود مارا شرابي

کناهي فرقتي کن درگذشته (8)

بعفوت کن خطاب مستطابي⁶⁸⁰

sene 1172

---

⁶⁸⁰ Müstensih tarafından kaleme alınmış ve nüshanın yazıldığı tarihi belirten Farsça bir şiir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAHIN ADIYLA

1b

Allah'ın nurlarıyla şafak vaktinin ezeli parlaklığı gibi taptaze olan şükürler ve sonsuz bir akşam gibi Allah'ın gizli olan mührünün izlerindeki göz kamaştırıcı parıltılar gibi ışıltılı övgüler ezeli ve ebedi olan ve her şeyi yoktan var eden büyük ihsan sahibi bağışlayıcıdır. Ve Allah'ın zatının misli olmayan birliği tektir; kendisine benzeyen ya da ona denk olan hiçbir şey yoktur ve onun başlangıcı olmayan ezeli sıfatlarının sonu ve bitişi yoktur; o bunlardan münezzehtir, uzaktır.

Şiir:

Onun emsalsiz birliğinin başlangıcı yoktur,

Büyükliğünün ölçüsü ve sınırı yoktur.

Akıl onun kusursuzluğuna hayran,

2a

Düşünce ise heybetinden şaşkın.

Hayal ona asla ulaşamadı,

Akıl onu anlamaktan aciz kaldı.

Kuvvetli bilgisiyle üstün gelip her şeye gücü yeten ve apaçık himmetleriyle her şeyi bilen (Allah), mahlukatı yaratıp benzeri görülmemiş bir şekilde bütün varlığı vücuda getirmiştir; ve kusursuz ilmi için var olan çok çeşit yaratılmışlar arasından (insanı) seçip, "(Allah) İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti." tuğrasıyla azametinin ilanını açıklamış oldu. Ve insan türünden en temiz bazı kimseleri peygamberlik tebliği ve ihtişamlı mesajlarını (halka) haber vermeleri için (onları) tam anlamıyla bir mükemmellik ve dostça bir simayla özel kılıp ve (onların) tertemiz sırlarını insanların nefsanî kirlerinden arındırarak

2b

aşık olan kutsallıklarını da yaratılmış türlerin uygunluğundan daha parlak kıldı. İnsanların onlara tabi olup yeni bir başlangıcın ortaya çıkması için resullerine yüksek mertebeler ve baht açıklığı verdi. Ve dahi mis kokulu esintilerin salavatları, gül kokulu selamlar ve kainatın efendisi ve varlığın en önemli parçası ve yücelik dünyasının Cemşid'i ve peygamberlik semasının güneşi ve kudret elinin şahini ve peygamberlik atmosferinin yüksek karargahlı makamı, saflık bostanının servisi, vefanın gül bahçesinin sülünü, yükselme burcunun yıldızı, talihin inci sandığındaki cevheri, durmadan dönen gök yollarının boğası, "Eğer sen olmasaydın"ın saltanatındaki padişahı (Hz. Muhammed) ---.

3a

O, peygamberlik halkasının sonuncusu,

Adem'in vücuda gelmesinin sebebidir.

Görünüşte İsa'dan sonradır (ama)

Mana olarak Adem'den de öncedir.

Saflık cihanının ruhu, tertemiz ruhların cihanı, Muhammed Mustafa'nın (*En faziletli salat ve en mükemmel selam onun üzerine olsun.*) nurlu kabri ve güzel kokulu türbesine ve soyuna ve sahabelerine (*salat ve selam olsun*) ki onlar ezeli bir temeldir, onların kuvveti ile bu millet sapasağlam ve dimdiktir; ve dahi en doğru olan bu din, onların zaferleriyle diğer dinleri hükümsüz bırakmıştır (*Onların üzerine selamlarla birlikte pek çok salat olsun.*). Yüce rızıklandırıcıya (Allah'a) şükür ve kıyaslanması mümkün olmayan seçkin Peygamber'e övgüden sonra bu çaresiz der ki Allah'ın yardımı

3b

ve sonsuz mutluluk dost, arkadaş ve yol gösterici olup, ulu hakan, ve aziz olan padişahlar padişahı, ahlakı kabul görmüş seçkin özlü padişah, övgüye değer niteliklerin köklü sultanı, güzellik sedefinin mücevheri, tazelik göğünün yıldızı, yücelik cihanının ruhu, [ruh] cihanının cihanı, (dünyevi) saltanatı terk etmenin tacı, saadet boyunun kaftanı, ve bostanının yürüyen servisi, saflık gül bahçesinin bülbülü, insanlık bostanının nuru, kulların düzende olmalarının müsebbibi, memleket ziynetlerinin bağı (Ebu'l-Hayr Han) ---.

Şuban'ın gururu, Cengiz Han'ın tohumu,

4a

Genç yaşından beri uluların ulusu.

Gönüllerin rahatı, ruhların huzuru,

Gece ibadeti yapılan saadet odasının kandili.

Bilginin ruhu, bolluk ve zenginlik dünyası

Ülke halkının değerli inci sultanı.

Saadet hanlığının hakimi,

Bütün zavallı ve yoksulların sığınağı.

Yani, genç prens, sultan oğlu sultan, temiz özlü, güzel adlı Ebu'l-Hayr Han parlayan tacı giyip tahta çıktı (*yüce Allah ona yardımını artırıp sonsuz saadeti nasip etsin.*). Atalarının kendisine ulaşan topraklarını almak isteyerek, Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehdir ve yücedir.*) sonsuz yardım ve lütfuna dayanıp, büyük şeyhlerin ve evliyaların pak ruhlarından

4b

yardım isteyerek Kubbetü'l-İslam-ı Harezm'e doğru "*Bela ve afetlerden korunarak*" zafer kazanmış ordularla yöneldi. Allah'ın yardımını yanına arkadaş, sonsuz saadeti de yol gösterici olarak aldı. Fetih ve zafer dizginini eline alıp talih ve kısmet üzengisinde yürüyerek "*Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih.*" ayetinin tecellisiyle rabiu'l-evvel ayının yirmi birinci günü cuma sabahında "*Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.*" töresince kolaylıkla Harezm Kalesi'ni fethetti. Ve meşhur soyun seyitleri ve halk arasında muteber alimler ile büyük imamlar ve diğer büyük zatlar

5a

(Allah onları kıyamet günü ve saatine değin muhafaza etsin.) ulu dergaha yönelip "İnsanlara onların seviyelerine göre davranın." uyarınca o ulu zatın mübarek minderinde yer alıp oturduğunda yakın memleketlerden gelen bazı abidler çeşitli hoş ve zarif hediyeler getirdiler. O esnada erdemi ve dürüstlüğüyle bilinen, zekası ve doğruluğuyla ün salmış bir derviş zarif bir el yazısıyla Kasîde-i Bürde'yi yazıp o yüce zata getirince doğruyu yanlıştan ayıran, sağlam temelli, lafzı kuvvetli, hakikati güzel, sözün kıymetini bilen ve hüneri seven padişah,

5b

kemal ve ihsan ehli, güç ve kudret sahibi kimselerin arasında, (kasîdeyi yazan) o zayıf kulu güzel sözlerle överek bu muhteşem kasîdenin faziletlerinden yardım isteyince o esnada ulu mecliste dedim ki:

Şiir:

Sultanım, mutluluk teninde cansın,

Zarafet ülkesinde sultansın.

Yaratılanlar Tanrıdan hükümdarlık istiyor,

Tanrının gönderdiği sünni hükümdar sensin.

Daha sonra fasih Arapçayla yazılan bu kasîdeyi Türkçe güzel sözlerle şerh edip, bazı mucizeleri, faziletleri, yücelikleri, ayet

6a

ve hadisler ile kasîdede kendisine atf yapılan hikayeleri açık ve anlaşılır bir şekilde aslına sadık bir anlatımla açıklamak için bu kasîdenin kimi özel yönlerini şerh ederek birçoğunun manasını izah ettim. Bu nedenle, uyulacak örnekten hareketle padişahın sözünü yere düşürmemenin ve buyruğunu yerine getirmenin gerekli olduğunu görüp bu

yüce emri yerine getirmeye gayret ettim. Ancak, kusurumu anlayacak ve affedilmeyi isteyecek kadar mecalim yoktu. Bununla beraber bu günlerde, ebedi aleme göçüp gitmiş dost ve arkadaşların bıraktığı ayrılık acısından canımın yarası taze ve gönlümün acısı ölçülemeyecek kadar çoktur; ve ayrılığın yüzünden halim harap oldu, özlem ateşinden ise ciğerim kebab oldu.

Şiir:

Gözümden akan yaşlar eğer gönül ateşimi söndürmezse,

Benim bir ahım bütün alemi baştan başa yakacaktır.

6b

Fakat, padişahın buyruğunda İlâhi bir hikmetin olduğunu düşünerek, baht kaleminin dizginlerini tefekkür seyyahının eline verip, mana kervanını Zengbar denizinden Rum illerine yürütmek istedim. Ve bu güzel kitaba *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sifâtu'l-Mustafa* adını verdim. Mısır azizinin bu az (önemsiz) sermayesinin sultanın huzurunda kabul damgasıyla işaretlenmesini ümit ederim. Ve kitabın mukaddimesinde pek çok beyitte bu sultana hitap edip kısaca özetledim.

Parıltı:

Ey bilgi ile yiğitlikte muzaffer sultan,

Hakikatte, senin gönlün ile elin bir deniz (kadar geniş) ve bir maden (kadar zengindir).

7a

İşte bu yüzden Hak senin gönlünü İslam'a açtı,

Dilin, (Allah'tan gelen) esrarlı hükümleri söz içinde söyleyerek (halka) tercüme etti.

*Ölümsüzlük suyu eşiğinin toprağında gece gündüz senin değerini arzular,
Fakat, uğruna canını vermek istese de (seni) bulamayıp saklandı utancından.*

Felek önceden hüner sahibi insanlara düşman olmuştu,

Senin saltanatında o düşman şefkatli ve merhametli oldu.

Hüner sahibi insanlar asla (senin gibi bir sultana) itibar katmaz,

Allaha şükür ki senin kapıda bu gibi insanlar itibar buldu.

Hüseyin, şimdi senin vasıflarını bol bol anlatmak ister,

Bu kutlu kapıya sığınınca medh-han oldu.

Konuşmanı öveyim dedim, cümlelerim vasıflarının şükriyle doldu;

7b

Elini övünce dilim mücevher saçar gibi oldu.

Senin gazabını andığımda bütün varlık korkudan tir tir titredi,

Devamında merhametini de ekleyince kelimelerim ruhumu sakinleştirdi.

Adaletini yücelterek dedim ki: (Yüce Allah) Korusun bu saltanatını,

Adaletle, birinci ve ikinci saltanatının her ikisini.

Senin aşk bostanını perişanlıktan korusun Tanrı,

İşte bu cömertliğinin çokluğundan dünya cennet bahçesi oldu.

Mukaddime:

Ey bilgi bedeninin canı ve bilgi ruhunun dünyası, bil ki bu kasîdeyi yazan kişi cevherî anlamlarla süslenmiş taze gelinler gibi tertiple dizin adaşı Muhammed Bûsîrî, Hazret-i Peygamber'i

8a

methetmede ikinci Hasan'dır. Felç hastalığından dolayı eli ayağı tutmaz oldu. Ne sadık bir dostu ne cana yakın bir arkadaşı ne de yanında birlikte oturup sırrını anlatacağı bir dert ortağı bulamadı. Bedeninden ümidi kesmiş bir halde Medine dağlarında bir mağarada inzivaya çekilip düşüncelere daldı. (Madem) Hem hayat sermayesi (ve) mutluluğun sıhhat süsü elinden gitti hem de insanın en değerli varlığı olan ömrünün bitme zamanı gelmiştir, en azından kalan az vaktimde Allah Resul'ünü (*Allah ona salat ve selam etsin.*) öven, onu anlatan bir şiir yazıp onunla uğraşarak ebedi yolculuk için bir azık (hazırlayıp), daimi mutluluğu kazanayım ---. Ve bu kasîdeyi yazıp tamamladığı

8b

gece Hz. Peygamber'e (*Allah ona salat ve selam etsin.*) hitaben demiş ki: Ey Allah'ın sevgilisi ve ey yaratılmışların en hayırlısı, senin dergahından başka sığınacak yerim yoktur ve yine sana köle olmaktan daha değerli bir rütbem yoktur.

Şiir:

Eğer bugün sen beni lütuflarının kapısından kovarsan,

Ya Rab! Ben hangi kapıya gidip feryat edeyim?

Eğer medet etmeyip her şeyi kuşatan lütuf ve ihsanıyla bakmazsan

Eyvahlar olsun! Benim gibi bir kölenin vay haline.

Tertemiz zatının hasretiyle adını anarım ben,

Bu, her dem bütün aşıklara can yoldaşdır.

Senin kapında köle olmak için kim baş koyarsa,

9a

Saltanat bağında külahlı gonca gibi olur.

Ey Allah'ın sevgilisi ve ey hasta gönüllerin tabibi, ey acizlere yardım edip çaresizlerin elinden tutan, benim gibi tükenmiş birinin Medine'ye gidip mukaddes ravzaya yönelip, tıpkı taze gelinler gibi içinde zarif benzetmelerle örtülü, güzel ve sağlam cümlelerle süslenmiş mücevher anlamları bulunan bu eseri ayağının toprağında okumak istese de mecali ve takati yoktur. Ve kendimde bu muhteşem şiiri (senin) yüksek huzurunda okuyacak cesareti bulamam. Ve ben, senin her şeyi kuşatan ilminde

9b

uzak ve yakınının da aynı olduğunu biliyorum.

Şiir:

Ey (peygamber), Sidre senin olduğun meskendir,

Bütün kainat senin lütuflarınla neşeli ve gönlü hoştur.

Kim ki senin kapında köle olursa,

Şüphesiz o Allah'a ulaşır.

Ey kerem madeni, senin şefaatinin

(Uçsuz bucaksız) Denizinin sahili yoktur.

Seni ben nasıl anlatıp öveyim?

Akıl sahipleri (bile) vasıflarını doğru ve tam anlatamaz.

Sürekli konuşan can, senin bilgin karşısında hayrette kaldı,

Her şeyi bilen akıl ise senin vasıfların karşısında şaştı kaldı.

Allah'ın kudretiyle ilminin çokluğu,

Kainatın zerrelere kadar her yeri çepeçevre sardı.

Böylece, bu kasîdeyi hem bu kutsal yerde istifadeye sunup (hem de) bu kasîdeyi okuyup bitirdikten sonra şiirin matla bölümünü tekrar okuyup Peygamber'in tertemiz ruhundan dua ile medet ve yardım isteyip ibadet edince Resul'ü (*Allah ona salat ve selam etsin.*)

10a

rüyasında görmüş, gelip mübarek elini bu zavallı hastanın tutmayan eli ve ayağına sürerek demiş ki: Ey benim adaşım kalk, Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) sana bu hastalıktan şifa verdi. Uyandığında bakar ki hiç bir hastalığı kalmamış ve tamamen iyileşmiştir. Bunun üzerine Muhammed Bûsîrî (*Allah'ın rahmeti üzerine olsun.*) abdest alıp Allah'a şükrederek bu eşsiz eseri temize çekip sabah Peygamber'in (*Selam onun üzerine olsun.*) ravzasına doğru yola çıktığında, İnsanlardan uzaklaşıp dağlarda yalnızlığı seçen gizli evliyalardan devrin büyük kutbu Allah ve peygamber dostu Şeyh Ebu'r-Reca'yla

10b

karşılaşır, Şeyh der ki: Ey güzel ve sanatlı söz söyleyenlerin dostu ve Haşim soyundan gelen Muhammed'in adaşı ve ümmetlerin en hayırlısı olanların kardeşi, Allahın sevgilisi ve Resul'ü olan Muhammed'i övmek için yazmış olduğun şiiri oku. Şair dedi ki: Sordum, Ben hazret-i Peygamber'i (*Allah ona salat ve selam etsin.*) öven çok kasîde yazmışım, Hangi kasîdemi istiyorsunuz? Şeyh dedi ki: Girişi bu olan kasîdeni istiyorum:

(*Sırrı mukaddes olsun.*) Dedi ki:

Selem ağaçlarını mı, oradaki dostları mı hatırladın da,

Akan gözyaşına kan katıştırıp kanlı göz yaşı dökmektesin?

Ve ben hayretler içinde ağlayarak dedim ki:

11a

Ey kıyamet günü insanlara şefaah edecek olan keramet sahibi Şeyh, bu giriş beyitini kimden duydunuz? Ben bu kasîdeyi daha önce kimsenin karşısında okumadım, Şeyh der ki: Ben bu gece rüyamda gördüm ki Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) bütün ashabıyla oturuyordu; sen hoşnut bir şekilde ve yalvararak bu kasîdeni okumak için izin istiyordun. Resul (*Allah ona salat ve selam etsin.*) izin verdi, sen okuduğunda "*Muhakkak ki kimi şiirler hikmetlidir.*" diyerek iltifat etti ve yavaş esen rüzgarda titreyen meyve yüklü ağacın dalları gibi hareket ediyordu. Ve bu

11b

kasîdeyi tamamladıktan sonra ilk beyitini tekrar okudun, sen onu ikinci defa okuyunca bu beydi ezberledim. Şair (*Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun.*) dedi ki: Ben bu kasîdeyi yazıp Şeyh Ebu'r-Reca'ya verince, münzeviler ve Medine halkı bu durumdan haberdar olduktan sonra bana saygıyla ikramda bulunup ağırlayarak Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) ravzasına götürdüler. Ben bu kasîdeyi okuduğumda herkes başını açmış ağlıyordu, o esnada yüklü bir deve dizginini koparıp süratli bir şekilde gelip kutsal eşikte çöktü. Bir süre sonra Şamlı bir bedevi hızlıca geldi, o

12a

devenin bütün yükü Şam kumaşıydı, ve münzevilerin ileri gelenlerine armağan edip dedi ki: Bu devenin üstündeki kumaşları Peygamber'in (*Selam onun üzerine olsun.*) ruhuna bağışladım; neden olduğunu bilmiyorum ama bu deve bu sabah dizginini koparıp kaçarak iki günlük yolu az müddette yürüyerek buraya geldi. Münzevilerden biri ağlayarak dedi ki: Ben bu kasîdenin Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) huzurunda kabul olduğunu anlayarak sabah dedim ki: Allah'ım! etkili ve güzel konuşan söz ustalarına (hatipler, şairler) verilmek üzere münasip bir hediye gönder diye yalvarınca, yüce Allah o duama

12b

cevap verip bu şekilde gönderdi diyerek kumaşları hediye olarak verdi. Medine'nin o zamandaki hakimi, Muhammed Bûsîrî'yi çağırdı, başı açık ayakta durarak onun huzurunda okuyunca Muhammed Bûsîrî'yi takdir ederek dedi ki: Ne yazık ki bizim katip Sadeddîn'nin gözleri görmüyor eğer görseydi bu mübarek kasîdeyi yazıp alacaktı. Şair (*Allah'ın rahmeti üzerine olsun.*) dedi ki: Gelsin, bu kasîdeyi dinleme bereketinden mahrum kalmasın. Bir zaman sonra, Sadeddîn'nin başına örtüyle kapatıp bu kasîdeyi okuyarak Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) tertemiz ruhundan

13a

yardım isteyerek dua edince Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) lütuf kaynağından gözüne şifa verdi. Bundan başka, İslam alimleri ve değerli bilginler bu kasîdenin fayda ve etkilerinin çok fazla olduğunu etkili ve faydalı olduğunu anlatmışlardır ve (kasîdenin) bereketi de son derece meşhurdur. Ayrıca büyük İslam alimleri bu kasîdenin çok etkili olduğu konusunda da hemfikir olmuşlardır. Büyük zatlardan da izin alarak, kalben inanarak ve samimiyetle okumak istiyorum. Ve dua eden ben, bu kasîdeyi müçtehitlerin en sonuncusu Mevlânâ Hafûziddîn Bezzazî'den (*Allah, en yüksek mertebelerde onun derecelerini arttırsın.*)

13b

ve tefsir, hadis gibi ilimlerde alimlerin önderi temiz Resul'ün kutsal ravzasının (komşusu) Mevlânâ Celâleddîn Hocendî'den (*Allah onun mekanını cennet eylesin.*) rivayet ederim. Ve (benim) kuvvetli delil olabilecek sözlerimin (ona katacağı) saygınlığa ihtiyacı yoktur, Mevlânâ Celâleddîn'in değerinin büyüklüğü, görkeminin fazlalığı ondan daha büyüktür. Öyle ki hadis imamları sözün güçlü olanın mükemmelliğini kabul ederler. Ve (şüphesiz) o seçilmiş simalı temiz kişinin ahlakını anlatmak ve özelliklerini beyan etmek haddimiz değildir. Onun erdemlerinden bir tanesi de (şudur): Hz. Mevlevî Peygamber'in ravzasına komşuluk ettiği günlerde "*hadis ilmiyle uğraşanların en büyüğü*" olarak adlandırılmış

14a

mübarek yüzünde saflığın izleri ve vefakarlığın nurları görünmeye başladıktan sonra da akrabalarını ziyaret etmek için kendi memleketine doğru yola çıktığı akşam sadık dostlarından sekiz kişi Peygamber'i (*Selam onun üzerine olsun.*) rüyada görmüşler. Peygamber, rüyada açık ve güzel sözlerle demiş ki: "*Seven, sevdiğinden ayrılmaya razı olur mu?*" Yani, dost dosttan ayrılmaya razı olur mu? Siz neden benim dinimin mükemmelinin ve şeriatımın görkemlisinin gitmesine izin verdiniz? Sabah olunca bu sadık dostlar Peygamber'in ravzasına gidip birbirlerine bu sadık rüyadan bahsedip Mevlânâ Celâleddîn'nin (*Allah'ın rahmeti üzerine olsun.*)

14b

ardından onu geri döndürmek için rica etmeye gittiklerinde Hz. Mevlevi yalın baş ve yalın ayak bir şekilde ağlayıp gelmiştir. Bu giden sadık dostlar sordu: Ey Şeyh, niçin geri döndünüz? Ağlayarak dedi ki: "*Size haber veren sevgili beni de haberdar etti*" Yani, size haber veren dost bana da haber verdi. Arz ederim ki: Dünyadaki bilginlerin ustası, çeşitli hikmet ve ilimlerin kendisini kuşattığı Mevlânâ Hafızüddîn (*Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun.*), ümmetlerin zarif mürşidi, bütün ademoğullarının övücü, Mevlânâ Celaleddîn Hocendî'nin (*Allah onun kabrini nurlandırсын.*) müsaadesiyle bu duacıya izin verdi. Ve ben bu yüksek onur sahibi sultana ve kullarının koruyucusu padişahlar padişahına

15a

önemli düşünceler içinde olduğu zamanlarda çok bereketli olan bu kasîdeyi doğru ve samimi bir şekilde okuması için onay verdim, ta ki Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) sana arzu ettiğin şeyleri verip seni dünya afetlerinden kurtararak ahrette de yüksek makamlar nasip etsin.

Şiir:

Her şeye gücü yeten Tanrım, hükmüyle, gerçekten sana Çin ve Maçin'i (versin),

Her Şeye g¼c¼ yeten (Allah), saltanatının değerini artırıp daim kılsın.

Tanrı senin canını, malını ve ¼lkeni korusun,

Seni son nefeste bile imandan ayırmasın.

Mukaddime:

Ey bilgi meydanının yiğidi (ve) taptaze hanedanlığın sultanı, bil ki ihtiyacı ve derdi olanlar

15b

ile yanıp yakılanlar gön¼llerini rahatlatmak için canlarının yarasını söyleyip belli etmek istese kendine cana yakın bir dost ve sırrına anlatacağı dert ortağı teselli veren bir arkadaŖ bulamasa, kendi kendine seslenip o dinleyen kiŖiye halini anlatmakla ayrılık acısını ve hasret derdini ortaya çıkarır. Ő¼phesiz, bu kasîdenin yazarı da gurbet acısı çeken bilginlerin "tecrit" diye adlandırdığı bu yolu takip ederek kendi kendine hitap edip der ki:

(1) *Selem ağaçlarını mı, oradaki dostları mı hatırladın da,*

Akan gözyaşına kan katıştırıp kanlı göz yaşı dökmektesin?

(2) *Yoksa Medine Őehrinden bu tarafa bir rüzgar mı esti?*

16a

Ya da zifiri karanlığın ortasında İzam Dağı 'ndan bir Şimşek mi çaktı?

Yani, ey dostlar, ayrılığın ateşine yanan ve dostların özlemini hayatında inkar etmene rağmen, selem ağacının çok yetiŐtięi yerdeki komŖularını mı hatırladın da ara sıra köz

yaşını gönül kanına karıştırıyorsun? Ya da sevilen dostların güzel yüzlerinin görülebildiği ve içinde sevgililerin birbiriyle kavuşmasının nasip olduğu Kazime (Medine) adlı yerden gönül açan bir rüzgar ve cana can katan güzel bir koku mu geldi? Veya İzam adlı dağdan bir şimşek mi çaktı ki dostlarını hatırladın? Nitekim göz yaşlarını (onlara) ulaştıramazsın, işin göz yaşı ile

16b

gönül kanını karıştırmaya kaldı.

Önceki arkadaşlarını mı düşünerek ey gönül,

Göz yaşını bu kalbin kaniyle karıştırıyorsun?

Ya da benden sana o sevgiliden bir rüzgar mı esti,

O can kokusuyla ruhun (aşk) tutkunu oldu.

Ya da kalbi hükmü altına alan dağdan bir şimşek mi çaktı ki

O şimşeğin parıltısından ciğerinin yarası tazelendi?

Beyitlerin manalarına Türkçe ile bu kadar işaret yeter. Kim daha fazla bilgi almak isterse bu duacının *Rayhatü'l-Ervâh* adlı Arapça şerh kitabına baksın, çünkü hayranlık uyandıracak araştırmalar ve muhteşem incelemeler ve

17a

parlak işaretler ve inci gibi kıymetli deliller zarif bir anlatımla o güzel şerhin vadilerinde yer almaktadır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(3) *Gözlerine ne oldu da "ağlama artık!" dedikçe çağlıyor,*

Ya kalbine ne oldu ki "kendine gel!" dedikçe gamı ve kederi daha da artıyor?

Yani, ey çaresiz gamlı aşık! Ne kadar aşkı, sevgiyi ve kalbi aşkla yananları inkar edip aşk belasından kurtulmuşum desen de ne çıkar? (Nitekim) Her iki gözüne ne kadar "dur!" desen de gözyaşların sel gibi akar, gönlüne ne kadar "kendine gel!" desen de sarhoşluk ateşiyle dünyayı yakar. Aşkı inkar eden aşıkların

17b

söylediklerini kimse dinlemez. Aşk ve misk kokusu gizlenmek istense de gizlenmez.

Ey gönül alan sevgiliyi çılgınca seven aşık,

Sana açıkladığım bu sebeplerden hiçbiri olmasa da (ne çıkar!)

Peki neden gözlerine "yeter!" desen de durmadan sel gibi akarlar,

Gönlüne de "uslu ol!" dedikçe şaşkın bir sarhoş olur?

(4) *Gerçekten seven aşık, içindeki aşkın gizlenebileceğini mi zanneder?*

Gönüldeki aşk yangını ve gözdeki yaşlar olduğu müddetçe...

Yani, ey yanıp yakılan ve çokça yalvaran aşık, aşkın izleri olan göz yaşları ve gönül ateşi varken sen bunun gizli kalabileceğini mi düşünüyorsun?

18a

Her gece mum gibi gönül ateşiyle yanıp göz yaşı döken kişi ben aşık değilim dese de ona kim inanır? Dıştan görünenler başka şeyler söylenerek saklanamaz; göz yaşı ve gönül ateşi varken aşk gizlenemez.

Şiir:

Aşık, sırrının gizli kalmasını ister,

Hem de onu arkadaşı da bilmesin (ister).

Zavallı, her ne kadar insanlara sırrını söylemese de

Göz yaşı ve gönül ateşi onun gammazıdır.

(5) *Bu aşk olmasaydı harabelerde ağlayıp durmazdın,*

Aklına ban ağacı ve Alem Dağı geldikçe uyumayı terk etmezdin.

18b

Yani, eğer aşk, aşırı tutku ve sevgi olmasaydı bu bozulan sarayların izleri üzerine göz yaşı akıtmazdın; dahası o yerin ve zamanın ağaç ve dağı düşünerek her gece sabaha kadar uyanık kalmazdın. Böylece, kavuşma yerinde bekleyen ve derdini anlatamayan aşık, kendini en yakın dost ve arkadaşlarından bile soyutlar. Ve aşkını gizlemekten başka yapacağı bir iş yoktur; ve o diyardaki ağaç ve dağı düşünmekten başka bir derdi yoktur. Fakat bu ağlamalar varken aşk inkar edilemez.

19a

Ey hasta aşık! İnkâr etme,

O derdi, arzuyu ve güzelliği.

Aşık değilsen neden ağlıyorsun,

(O sevgilinin) Sarayından bir iz gördüğünde ?

Sadece dağ ve ağaçları düşünerek,

Göz uyanık kalmanın ıstırabını gördü.

Aşk derdi nasıl bir hastalıktır ki

Kimse daha çaresini bulamadı.

(6) *Aşkı daha nasıl inkar edebilirsin ki? Artık gerçek şahitler var:*

Kanlı göz yaşları, sararmış bir çehre ve bitip tükenmiş bir beden...

(7) *(Artık inkar etme!) İçindeki sevda ateşi ve ağlamaktan oluşan göz yaşı yarıklarıyla aşk ortaya çıktı,*

19b

Yanaklarında yeşil bir bahar ve sarı güller misali izler var.

Yani, aşkı nasıl inkar edebilirsin ki gerçek şahitler aşık olduğunu bildirip senin aleyhine tanıklık ederken? Hem özlenen sevgilinin katında hem de aşıklar mahkemesinde hüküm veren hakimin huzurunda onların doğruluğu apaçık, belli ve aşikardır. O tanıklar göz

çeşmesinin akması ve mustarip bedeninin zayıflığıdır. Bu iki tanık varken hiçbir şey inkar edilemez, özellikle de aşk. Yani, sevgiden ortaya çıkararak kalbini ele geçirip zapt eden

20a

senin keder katibi inkarının üstüne iki çizgi çizmiştir: Birisi bekam ağacının rengi gibi kıpkızıl gönlüne ulaşan yara kanı diğeri ise zayıflamış bedeninin yara kanı ve bahar adlı çiçek gibi sarıdır. Şimdi, ortada bunun gibi apaçık iki çizgi varken aşkı inkar etmek ve sevginin olmadığını söylemek çok büyük bir tuhafıktır.

Şiir:

Sen aşkın varlığını nasıl inkar edebilirsin ki,

Göz yaşların ve zayıflamış bedeninin gerçek şahitlerken.

Yüzünde göz yaşı gibi kızıl ve sarı renkte iki çizgi var,

20b

Zaten her kim onları okursa şüphesiz halini anlar.

Gönlün aşk acısıyla delirmeseydi,

Göz yaşını kızıla boyayıp yüzünü sarartarak ah ah demezdin.

Apaçık tanıklar, delil olan işaretler, mutlak kanıtlar ve inkar edilemez izler ile şair muhatabına -ki o kendisinden başkası değildir- aşkı kabul ettirdiği için artık inkar edecek gücü kalmayınca konuşmasını saygılı ve samimi bir üsluba nakledip aşıklığa hüner olup der ki:

(8) *Sevgilinin hayalidir geceleri beni uykumdan eden,*

Aşk değil midir zaten tüm lezzetleri elinin tersiyle iten?

21a

Yani, evet, sevdiğim yarın hayali gece gelip közümden uykumu aldı, dedi ki: Ey kavuşmanın gül bahçesinin zarif esintisini isteyen (kişi)! Dostun güzel yüzünü çıldırmasıya arzulayan aşık dünya zevklerine kayıtsızdır, alakadar olmaz, aşkla rahatı bulacağını uman delidir.

Beyit:

Çok tuhaf! Aşık nasıl uyuyabilir ki?

(Nitekim)Uykunun tümü aşıklara haramdır.

Kalk, kalk ey sevdiğim yatma,

Cenneti isteyen yatmaz!

Aşıkların uyuması doğru değildir; dosttan habersiz olan ihmalkar gönlü, aşk sarrafı kalp diye

21b

bil pula almaz; aşkı bekleyenin gözü uykusuz olmalı, dost sırrını saklayanın ciğeri kıskançlık ateşinden kebab olmalı. Ah! Sevgilinin sırrını başkalarına söylemek kıskanç aşıklara yüz karası bir rezilliktir ve de aşkın sırlarını gönülde himaye edip saklarım demek çok zordur. Aşk, elemleri hedef yapıp ıstırap okları atan bir okçudur; aşkın mekanı öyle bir tartıdır ki binlerce yıllık ibadetini sevgilinin cilveli bir bakışına satar.

Şiir:

Ne zamanki aşka bağlılığı meydana çıktı,

(İşte o zaman) Aşık cihan çilgınına döndü.

Dert askeri ve aşk gelip

Gönül tahtına hükümdar oldu.

Sinemiz aşk yüzünden kebab oldu,

Canımız dert ülkesinde kanlandı.

22a

Aşkın sırlarını izah etmekte,

Her bir zerre tercüman oldu.

Zahit, o çok güzel ve işveli sevgiliyi görerek,

Güçsüz ve zayıf bir aşık haline geldi.

Şüphesiz sevgilinin söylediği sözlerinin gerçekliğini bildim, ve uykuyu gözüme haram kıldım. Ve dahi aşkın gizli kalmasının (nedenini) anlayıp kendi tasavvuruma şaşırarak tasdik edip dedim ki:

Şiir:

Sevgilinin hayalini düşünmekten bu gece gözüme uyku girmedi,

Sevgiliye kavuşma arzusu gönülde rahat bırakmadı.

Eğer o güzel padişah muhteşem gücüyle,

Bu noksanları olan kulunu kovarsa değerinden ne eksilir ki?

(9) *Ey benim Uzri aşklarına benzeyen sevgimi kınayan kişi,*

22b

Sen eğer benim içimdeki aşkın sebebini bilseydin beni kınamakta daha insaflı davranırdın.

Ey kınayan kişi, gönlünü aşkın istila edip hükmü altına aldığı aşğın ya da sevdiğine olan aşkında Beni Uzre gibi olanların özrü kabul olur. Bu kabilenin (Beni Uzre kabilesinin) aşıklarının gönlü şaşkınlıklarıyla meşhurdur ve sevgilileri ise günahsızlıkları, sadakati ve iffeti ile bilinirler. Benim gibi hayran ve şaşkın aşğın özrünü kabul et. Ve eğer insaflı bir şekilde düşünseydin aşkın yanıp yakılma süsü ve yalvarıp naz çekme sermayesi olduğunu bilirdin. Aşkın

23a

yüksek kanatlı şahinin pençesine düşen gönlünün kuşu (ondan) kurtulamaz, her ne kadar akıllı bir kuş olsa da zülûf tuzağı (sevgilinin saçını göstermesi) ve halinin (güzelliğinin) tohumumdan başka hiç bir hile ile tutulamaz; aşkın anka kuşuna avlanan can kuşu heybetli Kaf Dağı'nın zirvesinden uçmaz, işveli nazlar ve şiddetli arzu ve istekler kınayan kişilerin nefesiyle sönmez.

Şiir:

Aşk ince ve muhtaçtır,

Bazen yakıcı bazen de mahvedicidir.

Avlamak için bütün can kuşlarını,

Aşk bir anda şahine dönüşür.

Aşkın kıskançlığından gönül kapısı,

Başkasının yüzüne karşı yükseltilmiştir.

Canını sevgiliye göndermek,

Sadakatli aşıkların aşıklık geleneğidir.

23b

Dünyada gönül çelen çok olmuştur ancak,

O güzel sevgili, kendine esir edip gönül okşayandır.

Hüseyin! Eğer sana dert gelirse şikayet etme,

Çünkü sana çare bulan (derdine deva olan) dosttur.

Aşk sahibinin (aşığın), ya kınanmış harap bir hali ya da dua eden kurtulmuş bir hali olur. Eğer aşıklık duygusuna Beni Uzre aşkı gibi tutulsaydın kınanmaktan böyle kaçmazdın. Dost, gönül alan sevgilinin yüzünü görmekle gül bahçesine dönen gözlerini bir kelimeyle başkalarına açmaz. Aklı gitmiş bir şaşkın ve aşkla tutkun bir divanedir. Aşkın yakıcılığından söylediklerinde konuşma tarzı ve üslup yoktur; ve özlem ateşiyle yanarken (sevgilinin) güzel yüzünü görmeye takati yoktur.

Hikayeler:

Esmâ'i der ki: Beni Uzre kabilesinden olan birinin yönü aşıkların bakışlarının odaklandığı yer,

24a

durduğu yer ise (sevgiliyi) arzulayan canın olduğu yerdir. Yola çıkıp ulaştığımda o kabileden ulu birinin evinde misafir oldum. (Orası) Her türlü nezaket, cömertlik, cana yakınlık ve sevgi ile beni kendine çekti, "*Çünkü, cerr harfi (çekimleyen) ona izafet edene (tamamlayana) bağlıdır.*". Bu ulu kişinin güzel bir kızı vardı, ışık saçan bir yüzü, büyüleyici gözleri, (hatta) azarlarken bile sevimli olan akıcı ve zarif konuşması, çok uzun boyu, fitne çıkarıcı gamzesi, aşıklarının halkası olan zülüflerindeki perçemleri, insanı kendinden geçiren işvesi, gönüllerdeki derdin devası, dert içirip cevherler saçan yakut dudakları, insanı kendinden alıp sarhoş eden baygın bakışları... Esmâ'i devam eder: Bu akıllara ziyan güzelin zarafetini gördükten sonra

24b

kabilenin geri kalanını temaşa etmek için çıkınca, hilal gibi zayıf ve kürdan gibi ince bir genç gördüm; önünde ateş yakmış ve gönlünün ateşinden göz yaşları durmadan akar, "*Aşığın kalbindeki arzu ateşi hararetlidir, (onun nispet edildiğinde) cehennem ateşi soğuk kalır.*". Bu dünyanın ateşi su ile soğur da gönül ateşi denizlerle bile soğumaz. Bu gencin çehresinde aşkın izlerini ve sevgi nurlarını apaçık görünce halini anlamak için yakınına oturdum ve gördüm ki gözlerinin çeşmesinden kanlı seller akıtıp bunun gibi şiir okumaktaydı:

Şiir:

25a

Ya Rab! Sadece bir kere görebilecek miyim sevdiğimi?

Yüzünü görüp canımı feda edip ona göndermek için.

Hani o gönlümü alarak canıma kasteden sevgili?

Gelsin öldürsün beni, ona kanımı helal ettim.

Yüzünü bir kez görmek için boy atıp uzamaya daha da büyümeye başladı

Bağında gözyaşlarımla suladığım servi.

Gözlerim o gülün hayalinden gül bahçesidir benim

Başkalarının yüzüne açmam ben gül bahçemi.

Gönlümdeki ateş ve gözümdeki yaş beni açığa çıkardı,

Hüseyin! Saklayamıyorum artık kendi gizli sırrımı.

Bu hali görüp seyreden bazı kimselerden

25b

bu gencin derdini öğrendim. Misafir olduğum evi uzaktan göstererek dediler ki: Bu talihsiz (genç), o evdeki ahu gözlü periye aşıktır; gördüğün o güzele sevdalıdır, dedim ki: Allah bu çaresizin yanındadır.

Güzel yüzünü görüp coşkun bir şekilde aşık olmayacak,

Bütün kalbiyle o sevgiliye aşık olmayacak.

Akşamı saçına benzetirim dese bu şaşılacak bir şey değil fakat,

Güneşi yüzüne denk tutarsa sabah olmayacak (güneş bir daha doğmayacak).

Zahit o yüzü görüp mihrapta ibadet etmezse,

Aşkın dininde onun kadar kimse günahkar olmayacak.

Canı canandan koruyamam ben desen de gönlün der ki:

26a

Can hakir ve acınası bir hediyedir, sevgiliye layık olmayacak.

Hüseyin! Yarın aşkı için bu düşman görünen dünyaya tahammül et,

Yakında her şey bitecek, (kazanansa) münafıklar olmayacak.

Bu durumdan haberdar olduğumda misafirlik için kaldığım eve geldim, dedim ki: Dünyada sizin misafirperverliğiniz çok meşhurdur; istiyorum ki benim hatırım için, bu gün, bu ay yüzlü, Çoban Yıldızı gözlü, Jüpiter gibi zarif endamlı buluta benzeyen peçesini yüzünden alıp kapıdan dışarıya adım atsın, bir dükkanda oturup kendini aşk acısıyla öldüren o gence bir kere yüzünü gösterip geri dönsün. Bu zarif endamlı güzel dedi ki: Ey

26b

ihtiyar adam, o çaresiz kalan dertli benim amcamın oğludur, ben onu görmekten çekinmem ancak o çaresizin beni görmesini faydalı bulmuyorum, (fakat) isteğinizi yerine getirmeye çalışacağım (dedi) ve çıkmak için söz verip beni o gencin yanına gönderdi, gelip dedim ki: Ey kavuşmaya istekli olan (aşık)! (Sevgilinin) Yüz güzelliğini

müşahede etmeye hazır ol. Bu sözü işitince muazzam bir yanıp yakılma içinde gözünü dostun kapısına dikerek, sevgiliyi görme arzusu canına tak edip dedi ki:

O sevgili, yanan canımı ne kadar yaksa da

Haydut gözleri (bakışlarıyla) her zaman kanımı döküp gösterir.

27a

Eğer bütün ömrümü verip bir kere yüzünü görebileceksem,

O yürüyen servi boylu güzele canımı vermeyi layık görürüm.

Kimse gönlümü istemez fakat, işte şimdi koruyorum,

Beni (görmek) isterse çabucak bulamaz benim namımı, izimi.

Asla kimseye gönül sırrımı söylemedim fakat,

Göz yaşım gizli sırrımı ortaya çıkardı.

O anda eşi benzeri görülmemiş arzunun ve kalbi yatıştıran sevgilinin kapısı açılıp aşıkların gözüne merhem olan mübarek ayağının tozunu saçarak geldi. Bu zavallı, onu görünce dikkatsizce orada yanan ateşe düştü, bazı uzuvları yanınca (o sevgili) yanan gönlüyle ağlayarak

27b

eve girdi, bana dedi ki: Ey aşk ateşine yananların sırrını unutan ve ey aşıkların halinden anlamayan gafil!

Beyit:

Şüphesiz o, benim ayak tozunu bile görmeye dayanamaz,

Kaldı ki benim güzel yüzümü görmeye nasıl dayansın?

Yani, o ayrılık ateşinden yanan ve hasret acısıyla dertlinin (gencin), benim ayağımın tozunu görebilecek kadar takati yoktur, (o ancak) güzel yüzümün nurlarını yazıp iyice düşünsün; (nitekim) gölgenin hayali varlığı güneşin parlaklığına nasıl dayanabilir ki?

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(10) *İçimde sakladığım halimi şimdi sen de öğrendin,*

Artık iftira eden gammazlardan saklayacak bir sırrım olmadığı gibi bu derdin de bir dermanı yoktur.

28a

Yani, ben halimi sana diyeyim, bilinsin ki sırrım artık gizli değildir, ve başıma gelen bela hiç bir zaman bitmeyecek. Bu dert sana geçmez, (eğer) aşk tortusunun lezzetini tatsaydın beni kınamazdın ve sürekli her saat bize dil uzatarak başımıza dünyayı yıkmazdın, tıpkı bilginlerin dediği gibi: "*Rahat olan bir kimse bilemez başkasının derdini, o derdi çeken gibi.*" Yani, isteyen kişi kendi sırrıyla bir makama ulaşmadıkça o makamdaki insanların halini gerektiği şekilde bilmez; ayyaş acı şarabı bal gibi tatlı ve

28b

şeker saçan bir şey olarak düşünür; deli, (kendine bağlanan zincirleri) cazibesıyla gönlünü çekip neşeye sebep olan asılı halkalar olarak zanneder. Ben, bir zamanlar aklın kanunlarıyla hareket ederdim ve zavallı aşıkları senin gibi kınardım;

Ben akıllı, zeki ve uyanığım (kendimdeyim),

(Fakat) Sen (o büyüleyici güzellikteki) periyi göreceksin çıldırırısın.

Hiç kimse aşkla iç içe olmaz,

Aklına kayıtsız kalmadıkça.

Dostun mutlak kıskançlığını anlayarak aşk sırlarını gönülde sakladım, ve uzun zaman deliliğe yabancıyken akılla samimi ve dosttum. En sonunda aşkın güzel tanığına bazen naz ve işve ile bazen de ele veren süzgün bakışlarla sırrımı açıkladım.

Şiir:

Aşk sırrını gizledim ancak,

29a

Bu en mahrem sır (yine de) açığa çıktı.

Artık gizleyecek bir şey kalmadı;

Aşkın var olan kokusunu gizlemek nafiledir.

(11) *(Ey beni kınayan kişi!) Her ne kadar sen bana halis ve samimi bir şekilde nasihat ettiysen de*

Ben (aşkın sarhoşluğuyla) o nasihate kulak asmadın, söylenenleri duymadım.

Yani, sen kınayansın ve verdiğin öğüdü son derece dürüstçe söylüyorsun, (fakat) ben duymuyorum. Ve senin bu sözünün akla uygun olduğunu biliyorum ancak onunla iş yapmam ben, onun için ki "*İnsan neyi severse ondan başkasına kör ve sağır olur.*" gereğince aşık kulağı nasihat duymaz olur.

Şiir:

Bu güzel sözlerini beyhude söyleme,

Ey sevecen arkadaşın canı!

29b

Sen dostça ve halis nasihat ettin ancak,

Aşığın kulağı onu duymaz.

(12) *Bana nasihat eden ak saçlı (kötülükle) itham ettim,*

Oysa, bana nasihatinden dolayı suçlanmaktan çok uzaktı.

Ey öğüt konusunda tam ve eksik bir dikkatle nasihat eden! Ben ihtiyarlığın nasihatine kulak asmayacak, ona uymayacak korkusuz bir şaşkın ve çılgın bir aşığım. Ve bu şekilde kuşkusuz, verdiğin öğüdü bir pula bile almam. Her ne kadar ölümle dağılıp yok olma vakti ile ümitlerin bitip tükenmesinden haber verdiğini bilsem de sözünü dinlemiyorum; gençlik sermayesini boşa heba edip yine de aşkın verdiği şaşkınlığı unutmam. Saç ağartıp, amel defterini karartarak hala hasretten yüzümü sarartmadığımı ve

30a

göz yaşını ciğer kanı ile boyamadığımı bilirken benimle ilgilenmen şaşırtıcıdır. Evet gerçekten de öğüt layık bir yerden gelmezse söyleyenin ne faydası var?

Ben yaşlılığın verdiği öğüdü tutmuyorum,

Her ne kadar sözlerini dürüstçe söylese de.

Ah bu asi nefis elinden,

Nitekim tövbe eder ve tekrar döner.

(13) *Gerçek şu ki kötülüğü emreden nefsim asla vaazı kabul etmedi;*

Ağaran saçlarımı ve ilerleyen yaşımı cehaletinden görmedi.

Yani, benim nasihat kabul etmediğimi bilirsin; o nedendendir ki bu kötülüğü emreden nefis bende vardır, kendi cehaletinden dolayı yaşlılığında ikazlarını hiç kabul etmedi; ve ağaran kıllar

30b

ile baş gösteren hastalıkların izlerini görerek (onların) ölümü hatırlatıcı ve hayatın son bulmasının delili olduğunu asla dikkate almadı.

Şiir:

İhtiyarlığın nasihatiyle,

Kötülüğü emreden nefis uslanmaz.

Ejderhadır bu alçak nefis,

Eziyet ve zulümle ölmez.

Ey bilgi cevherinin madeni, bil ki (bu kasîdeyi) cevheri anlamlarla bağlayıp dizen kasîdenin yazarı Muhammed Bûsîrî o kasîdede Hz. Peygamber'in (*Allah ona salat ve selam etsin.*) methine başlarken bir çok beyitte doğru yolu bulma konusunda çok güzel ve zarif kelimeler ile hak yolunu öğreten çeşitli sözcükleri kitabına ekleyip bu öğütlerin kabul makamında varlığını bulması noktasında yerine getirmek için

31a

hünerlerini söze (kelamın gücüne) harcamıştır. Öncelikle kasîdenin giriş beyitinde bizim gibi asıl vatanlarını unutan gafillere çıkılmaz doğrusu, kendine hitap ederek kendi halini anlatırken bizlere hayırlı yolları öğretmek için der ki: Ey benim canım, vücudum meydana gelmeden dört bin yıl önce Allah tarafından sonsuz lütuflara mazhar olup, kutsi ruhlara komşu olarak onlarla dostane görüşüp, erdem sakisinin elinden güzel yüzünün görünmesiyle ortaya çıkan pak şarabı doğruluk kadehinden içerek sevinç minderinde neşeli bir şekilde coşardın.

31b

Şimdi, ulu (ve) kadim padişahın sohbet arkadaşı ve en mükemmel düzenin takvimini içinde barındıran fihrist, o asıl vatanda, gerçek yerde samimi olduğun, birlikte oturduğun sana sırdaş ve arkadaş olan dostlarını hatırlayıp mı köz yaşını gönül kanı ile karıştırıyorsun? Ya da Kazimetü'l-Gayz (Medine) olan büyük mağfiretten hafif bir rüzgar mı keldi veya heybetli Kaf Dağı'nın zirvesi olan İzam'dan bir şimşegın çakması mı göründü ki göz yaşın durmaz ve gönlünün ateşi soğumaz? Ondan sonra yükselip ortaya çıkan izler ve şüphesiz kesin olan deliller ile sevgisini ispat edip inkar etmenin mümkün olmadığını bilerek aşıklığa itiraf edip

32a

gerçek sevgilinin özlemi gözden uykuyu ve gönülden sabrı ve ölçüyü yok eder, bu yolda durmaya karar verip onu kınayanların sözüne kulak asmaz, itibarına bir pul kadar değer vermez, kendini güvene alanlara ve onu kınayanlara hitap edip der ki:

Şiir:

Gönül ülkesini aşkın sultanı ele geçirdi,

Bu canın kontrolünü sevgilinin eline verdi.

İtibar, takva, ilim ve akıl yoldaki prangalardı,

Fakat aşk geldi, o prangaları kaldırdı.

Bilecektin bu çaresiz Vamık'ın takatini,

Eğer gönül çelen Azra'nın yanağını görseydin.

32b

Ve bu sözlerle kendine gelir: Ey Yüce Allah'a yakın olan ve ey mutlak güzelliğin (Allah'ın) kadehinden şarap içen, niçin cennet şarabının ve baharat kokulu içkinin tadını arzulamak hissi canını terk edip cennet meyhanesinde sana komşu olan ruhları unutmuşsun? Ve "*Vatan sevgisi imandandır.*" gereğince asıl vatanını hatırlayıp göz yaşları akıtmıyorsun? Ve ne sebepten kınanmış aşıkların yolunu tutup kendilerini güvene almış zahitlerin yolundan yüz çevirmiyorsun? Gerekli dostlarını bilip önceki diyarını tanıyıp şükretmezsin?

Şiir:

Gördüm o put kadar güzel nazik endamlıyı,

Yaralı bağrımın merhemini.

33a

Bekle, acele etme ey şafak,

Bu gece buldum ben bu diyarımı.

Gördüm ve işte kendimden çekildim,

Dostla dolmuş kendi kenarımı.

Pek çok sene gurbet ateşinde yandım,

Tanımadan ilk diyarımı.

Şükürler olsun ki aşk çoğaltıp yığdı,

Gece gündüz çektiğim ümitli bekleyişimi.

Yine, öfkelenip nasihat duymaktan yüz çevirip kabul olunan saadetten mahrum olma diyerek ---. Yazarın sözleri uyarınca ihtiyar olduktan sonra kötülüğü emreden nefis öğüt verenin sözlerine uymana izin vermez diyerek ---. Senin yüceliğinden haber verir böylece etrafında dönen korkuyla gaflet uykusundan uyanıp fani dünyadan gönül kesip ebedi aleme yüzünü dön, yolculuk hazırlığını yapıp bu günün işini yarına bırakma. Ve bu uzak hedefin yolculuğunda geç kalmamak için kötülüğü emreden nefsin sözüne kanma; ve ak saçların işaretini görüp

33b

ferahlık düzenini yok eden ecelin yakınına geldiğini bilip bütün günahlardan kendini koruyarak Allah'a ibadet edip yol azığını alsan ve öğüt verenlerin sözüne kulak versen der ki:

Beyit:

Ey akıllı kişi, gönlünü geçici dünyaya bağlama,

Yolculuk hazırlığını yap, gafil bir nefis olma.

Gözüne uykuyu haram et, bu yolda uyanık ol!

Çünkü hedef çok uzak ve tehlikeli, budur varılacak yer.

Yolculuk hazırlığını yarına bırakırsın fakat,

Kafilenin reisi develerini yükleyip yola çıktı.

Böyle rahat bir yürümeyle nerede olduğunu bilmesen de

O kutsal Kabe'nin haremine varacaksın.

Allah, hazinelerini sana ticaret için verdi,

O kadar hazineyle gelip ne kar ettin?

Bugün malları harcamak hoş gelir ancak,

Yarın (kabirde) sorgu meleği sorduğunda hesabı zor olur.

Sıyr gönünü bu dünyadan, ibadet et,

34a

Allah'a ibadetten ancak hakikatsizlikler kesilir.

Çevremi, etrafımı dünya malı ile doldurayım deme, elbette

Ebedi olan Allah 'tır, dünya malı yok olacaktır.

Nefsinin söylediklerine gönül kulağını açma, dinleme;

Çünkü o söyledikleri sürekli büyüleyici sihirli sözlerdir.

Fakirlerin ayağı yeryüzünde yürümez,

İşine sorgucu gelir diye beyhude böbürlenme.

Çokça istemeyle bu aşkın eteğine yapış,

Bu yolda tam yol gösterici olan aşktır.

Gel kendinden vazgeç, (çünkü) dosta kavuşmak gerekiyorsa

Arada benliğini görmen eğriliktir.

Özü temiz olmayan her yüze gözlerini açma,

Sevgilinin yüzünü yarın görünce mahcup olma.

34b

Kavuşma günü aşığa zehir ilaç gibi gelir,

Ayrılık gecesi ölümsüzlük suyu öldürücü gibi gelir.

Her zaman yarının işini işte bugün yaparsın, fakat

Bugünün işini yarına bıraktın ey tembel!

Yüce Allah 'ın yanında nasıl makbul olur,

Başlangıcı olmayanın (Allah 'ın) yardımıyla bahtiyar olmasa kişi?

Bütün sevinç düzeninin yok olacağını bilip,

Bu dünyada düzen oluşturman şaşılabilir bir durumdur.

Kayser, ölüm afetinden sarayından kaçtı,

Herkil ecel korkusundan tacını attı.

Hani Melik-şah sultan, nerededir Sencer?

Hani Kızıl Arslan 'ın tuğyanı, Nerde Tuğrul?

Bunların hepsi fani dünyadan göçüp gitti,

Her insana yol budur, eğer akıllıysan bil!

Sana hayatın bekası olur diyerek hiç

Yüce Allah tarafından vahiy inmedi mi?

Tıpkı önceki öz şahitlerin dediği gibi

Kuvvetli yerden güçlü öğütlerle.

Bugün bu cevheri anlamlara alıcı ol,

(Ey) Bu güzel söz söyleyen şah, adaletli padişah!

35a

Allah'ın yardımı eksilmesin padişahların padişahından,

O yardım kıyasız, sonsuz ve sınırsızdır.

(13) *Nefis, güzel amellerle misafirini (yaşlılığı) karşılayıp ağırlamadı,*

İhtişamlı bir baş olmadı, misafirse zaten habersizce gelmişti.

Ve bu sonundan endişe etmeyen kafir nefis (gelen misafirine) güzel işlerden ve salih amellerden hiçbir şey hazırlamadı. Bu yaşlılık misafirini ağırlamak için çok olan kudretinden hiç hürmet göstermedi. O başıma gelip yerleşti, yani eskiden beri alçak olan bu nefis tövbe etmedi ve bunun gibi aziz bir misafiri görmezden geldi. Ve İlahi coşkunlukla insanlık kirlerinden temizlenmedi,

35b

kulluk önlemi ve ibadet süsleriyle bezenip parlamadı.

Şiir:

Ne oldu nefse bilmiyorum, boyun büker, cömertlik etmez,

Gelip başıma oturan yaşlılık misafirine.

(15) *Eğer bilseydim nefsimin (yaşlılığa) saygısı olmadığını,*

Ak saçları boyayıp saklardım sırrımı.

Yani, eğer bilseydim ki (nefsin) bu aziz misafire (yaşlılığa) saygı göstermeyip hürmetle, edeple, saygıyla ağırlamayacağını yaşlılıktan dolayı ortaya çıkan misafiri ne renge boyatıp gizleyecektim? Yaşlıya gençlik (genç görünmek) yakışmaz, gençlik işini yapmakla ecelin geleceği saat değişmez. Beyin odasının üstünde duran nöbetçi evi yıkmaya izin vermez,

36a

yaşlılık insanını (ihtiyarı) yer, ejderhası (ise) insan lokmasından doymaz.

nefsin yaşlıların yolundan gitmeyeceğimi bilseydim,

Saçımı boyatıp halktan gizlerdim yaşlılığımı.

Ah, ey gafil! Yaşını gizlesen ne olur

Ecelin eli boğazından yakalayacağı zaman?

(16) *Serkeş nefsi azgınlığından kim vazgeçirtip beni kurtarabilir,*

Süvarisini dinlemeyen çıldırılmış atları yola getiren dizginler gibi?

Yani, kimdir ki nefsimin inatçı atını sapkınlık yolundan doğruluk yoluna, azgın atı kurtuluşa yöneltebilir, tıpkı azgın atları

36b

dizginleyip doğru yoldan çıkmalarına izin vermeyen yiğitler gibi? Hangi mükemmel usta ve kusursuz rehber istekleri kırmanın kurallarını ve boyun eğdirmenin yollarını bilip bu nefis bineğine boyun eğdirebilir? Ya da nefsin gelip geçici boş istek ve arzularını terk ettirip Allah'ın yolunda huzura kavuşturabilir? Bu önemli meselenin büyüklüğüne göre ona hükmedecek çok bilge bir egemen gerekir çünkü ejderha öldürmek için Allah'la konuşan Musa (olmak) gerekir.

İsyankar nefis akıl zincirini parçalayıp kırdı,

Kim bu çıldırmış durdurabilir?

(17) *İsyanlarını sürdürmekle nefsin şehvetinin biteceğini zannetme,*

Çünkü sen yedikçe aç gözlülük ve şehvet daha da artar.

Yani, kötülüğü emreden nefsin fena işleri yapmakta

37a

hırslı olduğunu bildiğin gibi kötülük işlemekle nefsin arzularını kırmaya çalışma çünkü yemek yemekle hırslı kişinin iştahı daha çok güçlenir. Tasavvufun büyük zatları ve olgunluk sahiplerinin sözü odur. İnsan ruhu "*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*" şeklindeki yüksek onurla birlikte gerçek yeri olan cennetteki en yüksek derece ile şerefendirilmiştir. "*Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.*" Uyarınca şehvete müptela olduktan sonra, ebediyen var olanın (Allah'ın) yardımı ile tek ve yüce olanın (Allah'ın) dilemesinden başka bir yolla kurtuluş bulmak sonsuz şekilde zordur. Şimdi

şair (*Allah ona evliyalara merhamet ettiği gibi merhamet edip peygamberle birlikte haşreylesin.*)

37b

doğru yolu gösterip der ki: Arzulama duygusunu ortadan kaldırmak haramdan kaçınmakla olur, haramdan kaçınmanın sonucu da açlıkla mücadelenin sürdürülmesiyle ve bu açlık ve mücadelenin birbiriyle olan ilişkisi kutsi hadiste apaçık görülüp belli olmuştur ki İsa (*Selam onun üzerine olsun.*) nihayet derecede büyük olandan (Allah'tan) güzelliğini görmeyi isteyince Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) dedi ki: Ey İsa, beni doyasıya görmek için aç kal ve bana ulaşabilmek için her şeyden sıyrıl!

Şiir:

Karşı çıkararak dedi: Bu nefis her ne kadar

Ona uyarsan (seni) kötülüğe çeker!

38a

İsyan edip günah işlemekle nefsin arzuları kırılmaz,

Şüphesiz ki yemekle iştah sadece artar.

(18) *Nefis emzikli çocuk gibidir, süt verirken hep emer,*

Emmeyi pek sever (ama) eğer emzirmezsene kesiliverir süttten.

Yani, bu nefis çocuğa benzer eğer bırakırsan yaşlı olana kadar süt emme isteği ondan gitmez ama eğer onu zorla süttten kesersen çeşitli yiyeceklerden lezzet alıp o sütü hiç

arzulamaz. Şüphesiz, eğer nefesine doğal gıdalar ve hayali sahte lezzetleri yasaklayıp İlahi gerçekleri arzular ve

38b

manevi lezzetlerin zevkini istersen elbette ebedi saadet ve sonsuz lütuflarla özel olarak ödüllendirileceksin, Allah'ın emri ile devamlı olacaksın. Fakat eğer bu apaçık hazineyi terk edersen kurtuluş kalmayacak, zararların artarak devam edecek ve gönlünün kadehi pişmanlık şarabıyla dolacak.

Şiir:

Bu nefis bir çocuğa benzer eğer mühlet bulursa,

Süt emme isteğiyle ömrünü boş yere zayi eder.

Eğer insan onu zorla süttten keserse,

Her renkten ve türden çeşitli gıdalar yeme arzusu ortaya çıkar.

Bildiren (*Aziz sırrı mukaddes olsun.*) cevap vaktinde dedi ki:

39a

(19) *Kötülüğü emreden nefsin arzularına hakim ol ve ondan sakın,*

Çünkü nefsin istekleri kimi ele geçirirse onu bitirir ve rezil eder.

Yani (nefsin) arzu ve isteklerini dizginleyip onun seni ele geçirmesinden sakın, çünkü kimi ele geçirirse onu ya mahveder ya da rezil eder. Şüphesiz, yüce Allah padişahlık fermanında ilan eder ki: "*Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır.*" Yani, arzularının peşine düşme yoksa seni Allah'ın yolundan çıkarır. Yine der ki: "*Nefsinin arzusunu ilah edineni gördün mü?*" Yani, Hiç nefsinin arzularını

39b

İlah yapıp ona tapınan bir sapkın gördün mü? Yine Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) buyurdu ki: "*Allah katında rab olarak tapınılan nefis kadar daha nefret edilen bir şey yoktur.*" Yani, kendisine ibadet edilen yüce Allah katında hiçbir şeyi daha çok düşman görmez (nefisten başka).

Şiir:

Nefis ve şehvetin emrine girme,

Çünkü o arzular seni ya mahveder ya da rezil.

Yüzünü Allah'ın korkusuyla göz yaşıyla yıka,

Çünkü o nefis ve şehvetin pisliklerini temizler.

(20) *Ameller merasında ahmakça otlayan nefisini iyi güüt! Başıboş işler yapmasın,*

Otu bol yaylalara alışırsa artık onu durduramazsın.

40a

Yani, nefis bineğini iyi ameller merasında otlattıkça doğru yönde otlat; eğer nafilerle otladığını tatlı diye ibadet olarak bilersen nefis ve şehvete karşı gelmek için nafilerle ibadet merasında otlatma. "*(Kim ki) Nefisini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınağıdır.*" uyarınca yüce Allah'ın rızasına (erişmek) ve (ebedi) kalınacak yer olan cennete yetişmek nefisle mücadele edilerek olur.

İbadet otladığında nefsinin bineğini otlat ancak,

Her otağı tatlı bilirse yasakla onu o kulluktan.

40b

Bir an bile bu kafir nefse istediğini verme,

Böylece Allah seni bağışlayıcılığıyla belalardan koruyacaktır.

(21) *Nefis, otladığı meranın öldürücü zehrini süsler,*

Böylece zehri güzel yiyeceklerle birlikte sunar.

Yani çok defa bu alçak nefis, aldığı lezzeti bolluk ve varlıktan gelen lezzet olarak bilmezse onun zararı çok büyük ve ahret azabı da pek şiddetlidir. İblis onun çirkin günahlarına süs elbisesi giydirip süslü gösterir ki nefis sahibi yağlı ve tatlı yiyecekler içinde gizlenmiş öldürücü zehir ve süslü agu olduğunu anlamayıp mahvolsun. Yiyeceklerin lezzetleri ve gece rahatlığı, sevenlere ve aşıklara uygun değildir; aşık dostun yüzünden

41a

başka bir şeyle rahat bulursa aşka sadık olmaz. Bu nefis pek çok süslenmiş lezzeti mahvetmiştir; bedeni, nefsi kırmaması için açlığın eline verirken kutsal sıfatları olan canını temizler.

(Yüce Allah onun izzetli sırrını mukaddes etsin) Dedi ki:

(22) *Hem açlığın hem tokluğun gizli hilelerinden sakın,*

Öyle açlık hali vardır ki fenalığı tıka basa yemekten beterdir.

Yine, gizli felaketlerden kork, açlık tokluktan meydana gelir. Ancak açlıktan sıkıntılı fena bir hal, bedeni tamahkarlık, zayıflık ve halsizlik; buna karşın tokluktan gönül katılığı, gaflet ve tembellik ile üstün gelen bir şehvet ortaya çıkar.

41b

Ve çok şiddetli açlık, çok fazla yemek yiyerek oluşan hazımsızlık rahatsızlığından daha kötüdür. Onun için hazımsızlığın verdiği zararın en kuvvetlisi vücudadır ve açlıktan olur, bazen bu perhizden dolayı imana zarar ulaşır.

*Tıka basa yemek her ne kadar felaketse,
Açlıkta (da) daha büyük bir kusur vardır.*

*Tıka basa yiyen hasta olur, ancak
Aç olanın da imanına tehlike var.*

(23) *Akıt göz yaşlarını haramlarla dolu gözlerden,
Sadece göz yaşı yetmez pişmanlık perhizi lazım.*

Yani, haramlarla dolmuş olan gözlerinden göz yaşlarını boşalt,

42a

pişmanlık perhizine devam et, çünkü mide dolgunluğunun çaresi kusmakla olur ve sağlığın kazanılması perhizle olur, gönül hastalığı kurtuluş ilacı olarak pişmanlık ister, Allah'ın yüzünü görme arzusunda ağlamak için ruhlar aleminde saadet ister.

Madem ki gözde haramlar çokça var,

O halde çare olarak göz yaşlarını akıt.

(24) *Nefis ve şeytana uyma, her ikisine de isyan et!*

Öğüt verecek olurlarsa kabul etme, suçla onları.

Yani, nefis ve şeytana karşı çık onlara isyan et; ne kadar samimi öğüt verseler de

42b

onları şüpheli bil, çünkü şeytan senin atanın düşmanıdır ve sana sevgili bir dost olmaz. Dahası nefis bütün düşmanlarından daha kötüdür, değerli ve samimi bir dost olmaz.

Nefis ve şeytana karşı çık, girme onların sözüne

Her ne kadar faydacı bir nasihat (gibi) olsa da sözleri.

İnanma bu iki düşmanın sözlerine,

İki kafirin sözüne hiç güvenilir mi?

(25) *Nefis ve şeytanın hasımlığına da hakemliğine de uyma,*

Bilirsin ki onlar tuzakların düşman ve hakemleridirler.

Yani, boyun eğip uyma, nefis ve şeytanın

43a

düşman ve hakem olup nefsin arzuları ve şeytanın rızasına uygun hareket edip onların isteğine göre yürüyüp sapıklığa düşenlere. Çünkü sen bilirsin ki böyle hakem ve düşmanlardan hile ve aldatma eksik olmaz. Dahası nefis ve şeytanın askerleri, taraftarları, kendi tarafına çektiği yandaşları ve hizmetçileri cinlerden ve insanlardan çok daha fazla olmuştur ve onların her biri hedeflerine ulaşmak için azami özen gösterirler. Nitekim Cabir (*Allah ondan razı olsun.*) Peygamber'den (*Selam onun üzerine olsun.*) rivayet eder ki: İblis tahtını hava üzerinde kurup

43b

askerlerini fitne çıkarmaları için dünyanın dört bir yanına gönderir. Hangisi daha büyük fitne çıkarırsa şeytan ona daha da yakınlaşırdı. Bu şeytanın askerleri toplandıklarında her birisi der ki: Böyle böyle fitneler çıkardım, der. Fakat (şeytan) bunları o kadar çok beğenmez. Hemen biri der ki: Ben vesvese verip bu adamı öz helalinden (karısından) ayırdım. İblis onu takdir edip kendine yakınlaştırır. Şüphesiz ---.

Şiir:

Şeytanın sözünü dinleme, oyun oynamasın seninle,

Çünkü babaya düşman olan oğla şefkat göstermez.

Düşmanlarını çok yenen kişi pehlivan değildir,

44a

Kafir nefsi kim yenerse odur pehlivan.

Nefsinin eline isteklerinin dizginini vermediysen,

Can diyarında arzuların hükmüne akıp gitti.

(26) *Deyip de yapmadığım her sözümden dolayı yüce Allah'tan bağışlanma dilerim,*

Nesli olan ile kısır olanı karşılaştırmak hiç (doğru) olur mu?

Yani, var olan erdemler ve önceden yapılan güzel amelleri söyleyip bu özelliklerle kendini ön plana çıkarma iddiasında bulunan nefsinin zapt etmek için şair (*Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun*) der ki: Ben ayıplarını örten ve günahlarını bağışlayan yüce Allah'tan affedilmeyi istiyorum. Bu amel deryasından iyi amellerle

44b

size emredip kendim uygun davranmayarak kısır birine çocuk atfedilmesi gibi kendimi iyiliklerle bağdaştırdım. Şüphesiz "*Kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?*" (ayetinde) dahil olmayacağım diyerek istiğfar ederim.

Söyledim (ama) yapmadım, yüce Allah'tan bağışlanma dilerim,

Günahları görmezden geldim, yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

Ben iyiliği emrettim (fakat) emre boynumu sunmadım (kendimi teslim etmedim),

İyiliği, kötülüğü bilmedim yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

Ben bu kadar ağlayıp nefsin günah defterini doldurmak için,

Göz yaşımı silkelemedim yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

45a

(27) *Sana iyiliği emrettim ama ben ona uymadım,*

Sana "Doğru yolda ol!" desem de kendim olamadım.

Yani, sana iyilik yap diye emrettim ancak kendim o emri yerine getirmediğim ve doğruluk yolunda uyulması zorunlu gelen emir ve yasakları sana emredip, doğru ol deyip benim doğru olmamam son derece garip ve tuhaftır. Tasavvuf ehli olan bilgin insanların yanında doğruluk çok yüksek bir derecedir; çünkü bütün işlerin mükemmelliği, tamamlanması ve bütün

45b

iyiliklerin ortaya çıkması onunla olur. Nitekim bulunulan durumda doğruluk olmazsa çalışıp çabalama boşuna; uğraşıp gayret etme beyhudedir. *"İpliği iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kimse (kadın) gibi olmayın."* Yani çok güçlükte eğirdiği ipi yine kendi koparan o insanlar gibi olma. Yani verdiğiniz sözde iyi amellerle dosdoğru olun ki o ameller boşuna olmasın. Ebu Ali Cüzcani (*Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.*) der ki: Dosdoğru ol! Nefis lütuf isteğindedir, sen lütuf isteme çünkü Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) senden dosdoğru olmanı istemektedir.

46a

Elbette, bütün mutlulukların kaynağı ve bütün lütufların baht açıklığının süsü dosdoğru olmaktır. Elif (!) dosdoğru olduğu müddetçe can merkezinde makam buldu, görün. Peygamber'in azatlı kölesi Sevban doğruluk makamının zorluğundan haber verir, Resul *"Allah ona salat ve selam etsin."* dedi ki: *"(Yapmak istediğinizi) tam olarak yerine getiremezsiniz, (gücünüz yettiğince) mükemmele yaklaştırmaya devam edin."* Yani,

gücünüz yettiği kadar yürüyün, asla bu makamın sonuna yetişemezsiniz. Ebu Ali-yi Yesevi'den rivayettir, der ki: Resul'ü (*Salat ve selam onun üzerine olsun.*)

46b

rüyada gördüm, sordum: Ey Allah'ın Resülü, Hud Suresi beni yaşlandırdı, yani Hud Suresi beni ihtiyarlattı diye söylediniz, bu sure içinde peygamberlerin kıssaları mı sizi ihtiyarlattı yoksa geçmiş ümmetlerin helak olduğu sözü mü? Resul (*Salat ve selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: Hayır, bil ki Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) bu sure içinde demiştir ki: "*Emir olduğun gibi dosdoğru ol.*" Yani, benim emrime uyun, dosdoğru olun. Dosdoğru olmayı kazanmanın zorluğunu

47a

anlayınca gençtim ihtiyar oldum, dedi. Böylece, şairin (*Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.*) sözü bizi doğruluk makamının zorluğundan haberdar etmek içindir.

(28) *Ecel gelmeden nafile ibadetlerden kendime hiç azık hazırlamadım,*

Farzın dışında oruç tutmadım, namaz kılmadım.

Yani, ölümden önce nafile ibadetlerden ben hiç azık oluşturmam (hazırlamadım), ve farz namaz ve oruçtan başka bir şey yapmadım. Çok değerli bir hazine olan ömrümü boş yere harcayıp kıymetini bilmedim. Sakal ve bıyıkları çirkin ve yakışsız amellerle

47b

ağartıp amel defterimi azgınlık ve isyanla karartarak, gökyüzünün büyük çadırını ahımın dumanıyla maviye boyayamadım. Ömrümün tamamını yaratılmışlar arasında gafletle geçirip bir an bile yaratana hoşnut kılmadım. Şair (*Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.*) kendi kusurlarını itiraf edip bizim gibi gafilleri uyarır:

Ömür eyerini bağlayarak göçüp gitti kervan,

Ne kadar da gafilce uyuyorsun, canın varsa uyan.

Sen (iyilikleri) satın almak isteyerek yolda dükkan açtın fakat,

En önde giden deve binicisi (kafilenin başındaki) devesine binip gitti.

Azığın az, yol uzak, hem yük ağır, binek hayvanı yaralı

48a

Bu yürümeyle varacağın yer açıkça görülmez.

Ömrünü zayı ettiğine üzölmüyorsan şundandır:

Bu büyük hazineyi sen bedavadan bulmuşsun (sahip olmuşsun).

Ömür sermayesini bugün burada takas edip,

Eğer yaptığın ticarete kar etmezsen hiç değilse zarar kazanma.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(29) Sünnetine zulmettim, o ise ihya ederdi karanlık geceleri,

İbadet etmekten şişer ve şikayet ederdi ayakları.

Yani, o mübarek ve temiz vasıflı Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.*) sünnetine haksızlık ettim. O, geceleri ayakları üstünde mum gibi durup gönül ateşine can ipini

48b

pervane gibi yakıp sabaha kadar kulluk etmekten mübarek ayakları şişme hastalığından dolayı şikayet ederdi. Böyleyken Yüce Allah'ın sevgilisi ve sonsuz merhametin göstericisi bu sıkıntıyı kendine reva görüp: "*Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, geceyi (yarısını) ibadetle geçir.*" ayetinin emrine uyarak geceleri ayak üstünde durup ibadet yapmasını bırakmadıklarında mülk sahibi olan çok bağışlayıcı yüce Allah'tan bu güzel hitap geldi: "*Tâ-Hâ, Biz sana Kur'an'ı sıkıntı çekesin diye indirmedik.*" Yani, ey aşinalık meclisinin kandili ve ey kutsal mekanın rahatı, ayağını yere bas çünkü biz övgüye layık ve ayırt edici olan bu şerefli Kur'an'ı

49a

senin sıkıntıda kalıp zorluklar çekmen için indirmedik, doğrusu: "*Ancak, Allah'tan korkanlara bir öğüt (bir uyarı) olarak indirdik.*" Daha çok Allah'tan (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) korkan kullara uyarı ve nasihat olması için indirdik. Bu hitap geldikten sonra Hz. Peygamber Allah'a şükretmek ve ümmetine öğretmek için geceleri ibadetini arttırıp yapardı.

Beyit:

*Aşklar için şaşılacak bir durum değildir, mum gibi geçirse,
Her geceyi sabaha kadar yanıp yakılarak.*

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(30) *Açlığın verdiği ıstıraptan bağladı karnını,*

Taşın altına dürdü o ipek gibi yumuşak böğrünü

49b

Yani, sana tabi olmadım, açlıktan dolayı o mübarek vücudun, yumuşak tenli boş karnı bağladığı sert taşın altına çökerdi. Resul'ün (*selam onun üzerine olsun.*) açlıktan dolayı ne kadar bitkin de olsa düşmanları onu görmesin diye karnına taş bağlardı. Nitekim, Mesruk rivayet eder ki: Ayişe (*Allah ondan razı olsun.*) tarafından söylenen, Resul'ü (*Selam onun üzerine olsun.*) gördüm, açlıktan zayıflayıp karnına taş bağlamışlardır; ağlayarak dedim ki: Ey Muhammed ve ey tek ve yüce olan Allah'ın sevgilisi, yüce Allah'tan yemek istesen olmaz mı? Dedi ki: Ey Ayişe

50a

canım kudret elinde olan o Tanrım eğer istesem yeryüzündeki bütün dağları altın ve gümüş yapıp ben hangi yöne gitsem onları da o tarafa yürütecek fakat ben dünyanın açlığını tokluğa, fakirliğini zenginliğe ve sıkıntısını da rahatlığa tercih ettim. Ey Ayişe dünya ne Muhammed'e ne de Muhammed'in ailesine gerekmez. Ey Ayişe yüce Allah resullere dünyanın rahatını terk edip sıkıntılara sabretmeleri için emir gönderip buyurdu, bana emretmiştir ki: *"(Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret."* Yani, Ey Muhammed sabret,

50b

büyük emir gönderdiğimiz resullerin sabrettiği gibi. Şimdi, Allah'a yemin olsun ki bana Allah'ın emrini yerine getirmekten başka bir kazanç yoktur ve başka bir çare de yoktur. Elbette yüce Allah'ın yardımıyla sabredeceğim onların sabrettiği gibi. Şeyh Abdullah Ensari *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* diyor ki: Dosttan gelen bela lütuftur ve şüphesiz lütuftan inleyip şikayet etmek hatadır.

Şiir:

Dost birle çün köñülñi ittişāl u infişāl

Taptı vaşlı cāvidānī bolmasun kevn ü mekân

Gönül dostlayken birleşme ve ayrılma kavuşma bulduktan sonra

Bütün varlık ve kainat sonsuz olmasa ne çıkar!

Güneş yüzünün gelin süsleyicisine ne ihtiyacı var?

Güneşin bineklerine sırmalı örtü gerekmez.

52a

Aklın yalnızlığına o sevgili adım atmaz,

Can kapısı başka bir hayalden boş olmadıkça.

(31) *Talepte bulundu altından yüksek dağlar kendisinden,*

(Resul de) O dağlara kimin daha yüksek olduğunu gösterdi.

Yani, kendilerini Peygamber'e (*Selam onun üzerine olsun.*) altın olalım, bizi kabul et diye arz etti yüksek dağlar. Resul (*Allah ona salat ve selam etsin.*) o dağlara himmetinin ne kadar yüksek olduğunu gösterip kabul etmedi. Nitekim İbn Abbas (*Allah ondan razı olsun.*) dediler ki: Bir gün Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) ile Sefa Dağı'na çıkıyorduk, Cebrail (*Selam onun üzerine olsun.*) [...]. Bu gün Muhammed'in ailesinde

52b

bir avuç tahıl ya da un yoktur. Hz. Peygamber bu sözü söyleyince gök yüzünden şiddetli bir ses geldi. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) kıyamet olacak zannetti. Birdenbire İsrail (*Selam onun üzerine olsun.*) gelip dedi ki: Ey Muhammed, Allah (*O her türlü*

noksandan münezzehtir.) söylediğin sözü işitip yeryüzündeki hazinelerinin anahtarlarını gönderdi, dünyanın saltanatını istersen Mekke'nin bütün dağlarını zümrüt, yakut, altın ve gümüş yapıp sen ne yöne gidersen hizmetinde alıp yürüyeceksin, ve eğer istersen de kul ol peygamberlik vasfıyla vasıflan,

51a

Cebrail işaret etti: Yüce Allah'a alçak gönüllü ol, Peygamber (*Selam onun üzerine olsun.*) üç kere tekrar ederek dedi ki: Ben bu kapıda bir anlık köle olmayı iki cihan padişahlığına vermem. Daha sonra Cebrail takdir edip der ki:

Şiir:

Ey (sevgili)! Şanlı taht senin sığınağın,

Ulu cennet senin makamın.

Kutsal Ruh (Cebrail) her zaman

(Gececeğin yerlere senden önce gidip) Bastığın yolun toprağını süpürmeyi ister.

Sen iki cihanı terk ettin,

Bu fakirlik tacınla birlikte.

Yüz rütbeyle mekanı aşarak yükseldi,

Yüce makamın baht içinde.

Sen, (yüksek makamından dolayı) kainatın onur kaftanını kazandın,

Bu sözlere senin şahidin ufuklardır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(32) *Sıkıntıları artıkça Allah'a bağlılığı daha da arttı,*

51b

Çaresizlik ve ihtiyaçlar galip gelemez masum vasıflı Peygamber'e.

Yani, dünyanın yoksulluğu onun takvaya olan bağlılığını daha da sağlamlaştırdı, onun için yüce Allah'ın korumasıyla çaresizlik ve ihtiyaçlar galip gelmez. Elbette, (günahlara karşı) ilahî muhafaza o sevgilinin yoldaşdır ve padişah'ın (Allah'ın) yardım ve korumasıyla onun gözü Allah'ın güzel yüzünden başka yere bakmaz "*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.*". Her şeye gücü yeten ve her şeyin sahibi yüce (Allah'a) varmada hiçbir bir yerde durup kalmadı "*Şüphesiz dönüş ancak rabbinedir.*" yoksulluğun getirdiği ihtiyaçtan dolayı bu geçici dünyaya nasıl meyletsin? Ya da Allah'tan başkasına nasıl

53a

değer versin? Dost, başka yere kanan aşkın dışındadır; aşk miracının Burak'ı üstün gayrettir.

Şiir:

Aşk yolunda Burak'ın gayreti yanıp sönen kıvılcım gibi

Ayak bastığı meydanda yüksek miraçlar (yüksek mertebeler) buldu.

Bu yolda yüksek gayret eğer can yoldaşı olursa,

Kayser'in sarayına ne gerek var? Hakan'ın tacının ne kıymeti var?

Himmet ulu bir padişahlıktır kendi görkemli sarayında,

Şafak sökmeden her padişah (onun) kapısına bakıp hizmet eder.

Kanaat ülkesinde Süleyman gibidir gayret,

İnsanlar ve cinler sözünü dinleyip itaat etti buyruğuna.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

53b

(33) *Dünya ihtiyaçları yanına nasıl çekebilir ki onu (Peygamber'i)?*

Eğer o olmasaydı dünya yokluktan varlığa çıkamazdı (yaratılmazdı).

Yani, dünya, kökeni güzel olan asil zatı yanına nasıl çeksin? (Çünkü) Eğer dünyanın onun vücuduyla süslenmesi amaç olmasaydı asla dünya ve dünyanın faziletleri yokluk çölünden vücuda gelmeyecekti. Dünya onun vücudu sayesinde olduğu için Adem ve Ademoğulları onun cömertlik denizinin damlasıdır. *"(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."* (Onun) Mekanı, *"Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"* (onun) özelliği, *"Kulunu (Muhammed'i) bir gece yürüttü."* (ayetinin) yeri onun yüksek makamının işareti, *"Göz (gördüğünden) şaşmadı."* (onun) gayretinin açıklaması, *"Ömrüne ant olsun ki"* onun tacı, *"Sen olmasaydın"* onun süslü giysisi (olduğundan) elbette ki azıcık dünya malına

54a

meyletmeyecek. Bu beyit içinde Said bin Müseyyib ibn Abbas'ın *(Allah ondan razı olsun.)* rivayet ettiği şu hadise gönderme vardır: Resul *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* böylece söylediler ki: Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* İsa'ya *(Selam onun üzerine olsun.)* vahiy gönderdi ki: Muhammed'i tasdik et, ve ümmetine emret ki Muhammed'i anlayıp ona iman etsinler; eğer Muhammed'in varlığı takdir edilmeseydi Adem'i, cennet ve cehennemi yaratmayacaktım. Gerçekten de arşı yarattığım zaman ıstırap duydu fakat arşın üzerine *"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir."* yazınca sakinleşip yatıştı. Elbette, böyle tertemiz bir zat Allah'tan başkasına nasıl

54b

meyletsin, onun gayreti iki dünyaya da nasıl değer versin?

O asil soyludur, vücudu

Dünyanın süslü kaftanının esasıdır.

Hüma kuşu onun himmetine uçtuğunda,

Ulu cennet onun ebedi ikametgahıdır.

Fakirliğini yüceliğine kıyaslasam,

Meleklerin eşikte beklediği miraç gibidir.

Bu söze delil gerekmez,

Gören insanlar için apaçıktır (kendileri de görür).

Endamın için (diktirilen) "sen olmasaydın"(levlak) kaftanı

Şık, zarif ve güzeldir.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(34) Muhammed hem iki cihanın hem insanlar ve cinlerin,

Hem Arapların hem Acemlerin her iki fırkanın da efendisidir.

Yani, Muhammed'in özü (*Selam onun üzerine olsun.*) bu ululuk ve büyüklük, mükemmellik ve yüce niteliklerle vasıflandırılmıştır. İki cihanın efendisi,

55a

insanların ve cinlerin rehberi, Arapların ve Arap olmayanların sultanı, yani, bütün alemin hükümdarıdır.

Muhammed'dir cihanın padişahı,

Muhammed'dir yaratılmışların sığınağı.

Muhammed'dir peygamberlerin önderi,

Muhammed'dir meleklerin rehberi.

Muhammed'dir Yaradan'ın sevgilisi,

Muhammed'dir bütün alemin hekimi.

(Salat onun, ailesinin, ve ashabının hepsinin üzerine olsun, din gününde (kıyamette) bizi de şefaatine dahil etsin.).

(35) *Peygamberimiz iyilikleri emreder fenalıklardan sakındırır,*

"Evet" ve "Hayır" sözünü söylerken ondan daha doğru kimse yoktur.

Yani, Hz. Peygamber bize İlahi kanunlardan haber verendir, dahası bütün iyilikleri emreden ve bütün

55b

kötülüklerden menedendir. Gerçekten de, kabul etme ve reddetme de (yani) gerekenleri yapmayı emretme ve (haram olanları) yasaklamada ondan daha doğru konuşan yoktur.

O Haşimi Peygamber, emredici ve yasaklayıcıdır,

Peygamberler arasında padişahlar padişahı, bütün kainatın başıdır.

Onun gibi iyiyi ve kötüyü bilen yoktur, bu nedenle

Onun sözünü dinlememek sapkınlık kaynağıdır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(36) *Bir sevgilidir ki o, şefaati ümit edilen:*

Çökmüş olan her bir şiddetli korku için.

Yani, yüce Allah'ın sevgilisi odur. Habibi, yani sevgili dostu, ümit edilir her zor iş içinde büyük sıkıntılardan insanı onunla ---. Şimdi, bil ki Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*)

56a

Allah'ın sevgilisi (habibullah) olduğu kitabın (Kur'an'ın) işaretleri ve hadisin ibareleriyle sabittir. Ancak, Resul'e (*Selam onun üzerine olsun.*) Allah'ın sevgilisi (habibullah) denmesini Şeyh Carullah bu ayetten çıkarır: "*Rabbin seni terk etmedi ve (sana) darılmadı.*" Yani, ey! Rızıklandırıcın (Rabbin), seninle hiç dost olmayacakmış gibi seni terk etmedi ve hem düşman olmadı. Şimdi, o dostluk (Peygamber ve Allah arasındaki dostluk) ile ilgili delillere bakan yönü sadece üç şekilde açıklanabilir: Ya terk etmektir, onun dostu yoktur, ya düşmanlıktır, yani düşman bilmektir, ya da dost olmaktır. Birincisi ---. İkincisi geçersiz kılındı, (çünkü) dost olduğu

56b

ispat edildi. Şeyh Carullah'ın Keşşaf'da ifade ettiği söz budur. Fakat bu zayıf kişi der ki terk etmeyi ve düşmanlık etmeyi geçersiz kılmakla sevgililiğin özellikleri anlaşılmaz. Onun için (bu şekilde) sevgililik mertebesine erişilmez; sevgi ve hakiki arkadaşlık muhtemelen dostluk olacaktır. Allah'ın sevgilisi (habibullah) denmesini ilk önce bu ayetten belirlemek lazım: "*De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve bağışlasın.*" Yani, ey Muhammed, ümmete söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız, ben Muhammed'im, bana uyun ki yüce Alla'nın sevdiği kullar olursunuz.

57a

Şüphesiz, onun izinden giden sevilme makamına ulaşır. Bu yolda giden ilk kişi yüce Allah'ın sevgilisidir. Aynı şekilde, alimler "*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.*" ayetini Resul'ün bütün peygamber ve resullerin en hayırlısı olduğunun delili sayarlar. Ancak, hadis şudur, İbn Abbas (*Allah ondan razı olsun.*) rivayet eder ki: Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) sahabeleri resullerin ve peygamberlerin faziletlerinden bahsederken biri dedi ki: İbrahim Allah'ın dostudur (halilullah); başka biri dedi ki: Musa Allah'ın hitap ettiği kişidir (kelimullah); başka biri: İsa Allah'ın ruhudur (ruhullah); yine başka biri dedi: Adem Allah'ın seçtiği temizdir (safiyullah) dedi. O esnada Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) evden çıkıp dedi ki: Sizlerin

57b

söylediklerinizi ve şaşkınlığınızı anladım. Evet, İbrahim Allah'ın dostudur (halilullah) ve dahi Musa Allah'ın hitap ettiği kişidir (kelimullah) ve dahi İsa Allah'ın ruhudur (ruhullah) ve dahi Adem Allah'ın seçtiği temizdir (safiyullah), bunda şüphe yoktur ancak, Allah'ın sevgilisi (habibullah) benim, ve (bununla) övünmem. Kıyamet günü övgü sancağını ben taşıyacağım, Adem ve çocukları hepsi o sancağın altında olacaklar ve yine övünmem. Yine şefaati kabul olan benim ve övünmem. Yine cennetin kapı kolunu tutup kapıyı açacak olan benim ve yine fakir müminlerle cennete giren benim dahası birinci ve

58a

sonuncu benim yine övünmem. Zira, bu hadis Allah'ın sevgilisi olmak (habibullahlık) ve şefaati etmekle anılmıştır. Şair (*Allah'ın rahmeti üzerine olsun.*) bu beyitte de sevgililik (habiblik) sıfatını birlikte ele alıp hadise işaret eder. Yine, bil ki şefaati bir araya getirilen delillerle ispat edilmiştir; sebat edip sözünde duranlarla itaat edip emre uyanlara derecelerini yükseltmek ve mükafatlandırmak için ve (bunun yanında) itaat etmeyen

asiler ve büyük günah işleyenler için yazılan günahlar ve azapların bertaraf edilmesi için. Ancak, bir araya getirilip ortaya konan deliller ve Mu'tezile'nin karşı çıkışları ile nakledilmiş kanıtlar ile akli deliller için gerekirse bu duacının Arapça olarak şerh ettiği *Rayhatü'l-Ervâh* adlı kitabında bu konuya

58b

bakılsın. Bazı talep olunan konular onda bahsedilmiştir diyerek bu iki beyitle özetledik:

Şiir:

Yüce Allah'ın sevgilisi peygamber Ahmed'tir,

Şefaatiyle günahkar kullar kurtuluş bulur.

Peygamberlerin korkup "nefsi nefsi" dedikleri zaman,

O tertemiz zat "ümmetim" diyerek bizleri ister.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(37) *(Peygamber) Davet etmiştir (bütün herkesi), (bu davete) sımsıkı sarılanlar,*

Yapışmış olurlar kopmayan (sımsıkı) bir ipe.

Yani, bu Resul halkı Allah'ın yanına çağırdı, kim sımsıkı sarılırsa, sımsıkı yapışmış olur

59a

hiç kopmayan bir ipe. Şimdi, ipten kasıt Resul olmalıdır çünkü hayırlara ulaşmanın vasıtası ve mükemmelliklerin ortaya çıkış sebebi Hz. peygamberdir. Ya da bu iple kastedilen Kur'an olmalıdır; hadiste aktarılmıştır ki Kur'an en sağlam ip'tir. "*Apaçık bir nur.*" ve Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) buyurur ki: "*Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın.*" Yani, Kur'an'ı sımsıkı tutun, belaların en sıkıntılı dar yerleri onunla kurtuluş bulur ve kelimelerin merdivenlerine ve saadet derecelerine tam anlamıyla yükselmek onunla mümkün olur. Gerçeğe baksan Kur'an'a sıkıca yapış böylece Allah'ın sevgilisine (Hz. Muhammed'e) yapışmış olursun.

59b

Şiir:

Eğer sen birlik makamını istersen yüce Allah'tan,

Bu makamı gözünde Kur'an'ın ipiyle sımsıkı tut.

Allah'ın sevgilisinin yolunda pek çok yıl kulluk yapmazsan,

Sevginin sultanları sana saygı göstermezler.

Kendi nefsinin görme, sevgilinin güzel yüzüne bak;

Bu fani candan geçerek sevgiliye kavuşmaya yetiş.

Bu haber süprüntülerini nurlu adımlarla ört,

Merhamet sahibinin (Allah 'ın) yakın muhitine adım atmak istiyorsan.

(Aziz sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(38) *O Peygamber hem yaratılış olarak hem de ahlak ve edepte üstündür,*

(Diğer peygamberler) Ne onun ilmine ne şerefine yakın olamamışlardır.

60a

Yani, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bütün peygamberlerden daha değerli oldu ---. Ahlak içinde hem karakter olarak hem de görünüş olarak daha değerli oldu. Ve diğer peygamberler, ilimde ve şerefte, yaratılıştaki ve ahlakta, cömertlik ilminde ve diğer övgüye layık ahlakı ile seçilmiş vasıflarında ona yaklaşamadılar. Hz. Peygamber'in hepsinden daha değerli oluşu ayet ve hadislerle anlaşıldı. Şöyle ki Yusuf'un *(Selam onun üzerine olsun.)* güzelliği anıldığında *"Ben daha güzelim."* diyerek kendi güzelliğini beyan etti. Yüce Allah *"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."* diyerek uyardı. Ben bütün dünya malını *"De ki: Dünya geçimliği azdır."* (ayetinden hareketle) büyüklüğüme ve ululuğuma kıyasla az gördüm. Muhammed'e

60b

"ulu" diyerek nitelendirdikten sonra Peygamber'in bilgisinde bilin ki o ahlak yüceliğinin sonu yoktur ve güzelliğinin de sınırı yoktur. Yüce Allah der ki: *"(Allah) Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfü çok büyüktür."* Yani, Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* insanların kendi imkanlarıyla bilmelerinin

mümkün olmadığı ilmini sana öğretti ve yüce Allah'ın lütuf ve yardımı senin üzerine son derece büyüktür. Eğer bu ayeti iyice etraflı düşünüp anlarsan, efendisi (yani) Hz. İlahi, peygamberlerin ve resullerin her birini bir faziletle özel kılmıştır, o faziletleri Muhammed'de bir araya getirip toplamıştır. Yine onun faziletini

61a

o faziletler üzerine arttırmıştır ve bu faziletlerin şerhi anlatmayla açıklanamaz. Ona fazilet verip "*Allah'ın sana lütufu çok büyüktür.*" diyerek Peygamber'in (*Allah ona salat ve selam etsin.*) her sıfatta ve her erdemde hepsinden daha değerli olduğuna delil getirmek için. Ancak, izzet ve şerefte daha değerli olduğu "*Ben ademoğullarının efendisiyim.*" (hadisi) ile sabittir.

Şiir:

Mustafa'dır konuşması en güzel olan,

(Sıması) Mısırlı Yusuf'tan da güzeldir.

"Kuşluk vaktine andolsun." (Yüzünün) Nurunun beyanıdır,

"Geceye andolsun." (Simsiyah) Saçının nişanıdır.

Güzel ahlakına kim yetişebilir ki

Allah ona "(Sen, elbette) yüce bir ahlak (üzeresin)." dedi.

"(Ey Muhammed!) (Senin göğsünü açıp) Genişletmedik mi?" Diyerek açıkladı ilmini,

Sevinç kılarak ümmetine.

61b

Lütfetmede Mustafa'nın benzeri yoktur,

Bu söze hiç bir delil gerekmez.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(39) (O resullerin) Hepsi talep ederler Allah Resülü'nden

Deniz gibi ilminden bir avuç veya kerem yağmurundan bir yudum.

Yani, bütün peygamberler ve resuller Allah Resülü'nden onun kusursuzluk denizinden bir avuç su ya da onun fazilet yağmurlarından bir çığ damlası arzu ederler. Çünkü o, bir denizdir ki yeterliliği tartışılmaz ve o bir sağanaktır ki asla kesilmez.

Mustafa'nın mükemmel özünü,

Bütün ufuklar kabul edip tasdik eder.

Peygamberler ve resuller yalvararak,

Fazilet denizini kabul edip tasdik eder.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

62a

(40) *Kendi mertebesine göre (bütün peygamberler) durucudurlar (onun) huzurunda,*
İlim (deryasından) bir nokta veya hikmet (denizinden) bir hareke gibi.

Yani, peygamberler ve resuller gözetleme yerlerindeki muhafız selidir; hepsi Hz. Muhammed'in huzurunda kendi mertebelerine göre durucudurlar. Onların mertebeleri sınıflarının ayırımına ve dereceleri arasındaki farka göre bir noktadır ya da ilahî bilgide bir çizgidir (şikle); yani, Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya hareketin değişmesidir (i'rab) --- sonsuz hikmetlerden. Sonuç olarak bütün kainatın ilimleri ne kadar bir araya gelip toplansa da yüce Allah'ın her şeyi çevreleyen ilminin yanında bir nokta veya bir çizgi (şikle) derecesindedir. Ve o ilimlerin içecek yeri Muhammed'in ruhaniyetinin denizidir

62b

Resul (*Allah ona salat ve selam etsin.*). Sonuç olarak her resul ve her peygamber kendi kabiliyetinin genişliğine göre Muhammed'in ruhaniyet denizinden feyiz alır; ancak hiç biri o denizin sahilini aşamaz.

Şiir:

Mustafa'nın içteki özü sonsuz bir denizdir,

Bütün aleme ulaşan lütuf ondan bir çiğ damlasıdır.

Eğer aşkın rüzgarıyla bu deniz dalgalanırsa,

Onun her damlası bir insan başını kaldırır.

İşte bu denizin sırrından eğer bir damla açıklarsam,

Korkarım ki bir anda alem yerle bir olur.

Bu beydin açıklanmasındaki olağanüstü sırlar ve benzersiz hakikatler, yüksek bilgi sahibi insanların ve gösterişli edebî sanat ustalarının uyguladığı metotla *Rayhatü'l-Ervâh*'ta yeterli derecede

63a

açıklanmıştır; akıl sahibi kimselerden kim ki o hakikatleri öğrenmek isterse (*Rayhatü'l-Ervâh*'a) göz atsın.

(*Sırrı mukaddes olsun.*) Dedi ki:

(41) *O, mana ve surette tamam oldu,*

İnsanları yaratan (Allah), "habib" olarak onu seçti.

Yani, o Resul'dür ki oldu onun içi ve dışı --- beden ve ruhen --- ya da ilmi ve ameli --- . Daha sonra insanları yaratan Tanrı, onu sevgililiğe (habiblik) seçti. Bu son (söylenen) ulaşma mertebesinde dolaylı olarak uygundur. Bundan dolayı sevgililik (habiblik) mertebesi bütün mertebelerden daha yüksek ve tüm isteklerden uzaktır. Ve bu gecikmenin olması ve

63b

sevgilik (habiblik) gayesiyle seçilip vahyin gelmesi için peygamberliğin kırk yıldan sonra ortaya çıkması uygundur. Yine hadis ve tefsir alimlerinin mevcut gecikme hakkında (peygamberliğin 40 yaşından sonra gelmesi) söylediği bu söze işaret edilmesi yerindedir, derler ki: Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*), Peygamber'i (*Salat ve selam onun üzerine olsun.*) büyüklüğü ve izzet elbisesiyle müşerref kılıp miraç gecesinin lütuflarıyla ağırladığında dedi ki: Ey Muhammed! Nasıl ki padişahlar bir kölesini lütuf ve iyilikle özel olarak ona mülk verip onu sultan yapmak istese ve o köleye büyüklüğünü ve ululuğunu, ihtişam ve makamını göstermeyi arzu etse en değerli şeyleri ve cevherleri ona cömertçe saçarlardı; şimdi istediğini seç, sana

64a

ne şekilde bağıшта bulunayım? Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dediler ki: "*Beni kulluk sıfatıyla kendine kat.*". Yani Ey Rabbim, beni kulum diyerek kendine kat (izafe et). Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) "*Kulunu (Muhammed'i) bir gece (Mescid-i Aksa'ya) yürüten Allah'ın şanı yücedir.*" ayetini gönderip "*Kulunu (Muhammed'i) yürüttü.*" demekle Resul'ünü kullukla kendine kattıktan sonra dedi ki: Ey Muhammed, senin istediğin bağışı yaptım ancak ben bu bağıştan daha büyük bir lütufta bulunmak istiyorum, bunun içinde seni sevgiyle kendime katarak "Allahın sevgilisi (habibullah)" adını verdim; bu kıymetli mücevheri bugüne kadar senden başkasına vermedim, üstelik bugünden sonra da senin izzetin için (herkesten daha yüce olduğunun bilinmesi için)

64b

sana tabi olanlar bu talihe erişemeyecekler (sadece sen eriştin); "*De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve bağışlasın.*"

Şiir:

Senin hem için hem dışın mükemmelliğe ulaştı,

Bundan dolayı kulluk sırlarından şüphesiz haberdarsın sen.

Eğer sen O'nun kuluyum diyerek övünürsen,

Ey dost, ben de sana "Allah'ın sevgilisi (habibullah)" derim.

"Attığın zaman da sen atmadın." (Ayetin) Sırrını bilen kişi,

Senin bir köle değil bir şah olduğunu kendi bilir.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(42) *(Resul'ün) Güzelliklerde eşi ve benzeri yoktur;*

O'ndaki güzellik cevheri bölünmüş değildir, tamdır.

65a

Yani, iyilik ve bağışlamada, ahlak ve lütufta onun ortağı (benzeri) yoktur; o böyle bir kusurdan münezzehtir çünkü kusursuzluk madeni ve ululuk sırlarının mahzeni (olan) o yücede (Peygamber'de) (bu vasıflar) dolup taşmaktadır. Dolayısıyla güzellik ve mükemmellik peygamberlerin efendisinin özünde vardır ve bu hiçbir şekilde bölünmez.

Şiir:

O, peygamberlerin iftihar ve bütün resullerin efendisidir;

Onun adıyla son buldu peygamberlik hükmü.

Onun özü böyle mükemmellekle vasıflanmıştır;

Doğrusu o, ortaklık kusurundan uzaktır.

Ahmed'in güzelliğinin hangi bir cevherini

Bulsam ve söylesem cevherlerinin güzelliklerini.

65b

(43) *Hıristiyanların peygamberleri hakkında iddia ettiği şeyi terk et,*

Sen dilediğin şekilde onu methet ve bunda sabit ol.

(44) *Nispet et onun zatına dilediğin şeyi şeref ve izzetten;*

Nispet et dilediğin şeyi makam ve mertebesine büyüklükten.

Yani, Hıristiyanların kendi peygamberleri için iddia ettikleri şeyi terk et; (çünkü) derler ki: İsa (*Selam onun üzerine olsun.*) yüce Allah'ın oğludur (Fakat) "*Allah her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir.*". Ve hükmet bizim Resul'ümüze (*Allah ona salat ve selam etsin.*) nasıl methetmek isteyeceğine karar ver ve (öyle bir metih olsun ki) padişahlara onların reddetmeyeceği şekilde olsun. Öyle ise

66a

Resul'ün zatına istediğin büyüklüğü yakıştır. Başka bir ifadeyle, peygamberliği apaçık tebliğ eden o zatın vasıflarını anlatmada aşırı derecede mübalağa yapmaktan uzak durma; yücelik yönünden ne dilersen onun ufuklar (gibi geniş) mertebesine atfet. Onun kudretli zatını yücelik, mükemmellik, büyüklük ve ululukla vasıflandır; nitekim zatının

sıfatı (Allah'ın) büyüklüğünden ve mertebesinin nişanı (Allah'ın) ululuk ve yüceliliğinden sıyrılmıştır---. (Onun) Takatinin ölçüsü insan ölçüsüdür ---. Bil ki yaratıcının şanı çok sağlam ve pek kıymetlidir ---.

Şiir:

Sen (bir kenara) bırak edepsiz Hıristiyanların söylediklerini,

Tertemiz İsa'nın ruhu hakkında iftira atarak dediklerini.

Bütün mükemmelliklerini ve iyi özelliklerini topla,

66b

Dosdoğru ve saf bir şekilde onları Resul'e ithaf et.

Gönül, onun zatına dilediği yüceliği yakıştırdı,

Yüksek mertebesini yüceliklerle vasıflandırarak.

Fakat, zannetme ki ona layık sıfatları

Bu şekildeki açıklamalarla tam olarak anlatabildiğini.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(45) *Resulullah'ın üstünlüğünün sınırı yoktur,*

Ağzı olan herkes onun faziletlerini söylesin.

Yani, Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) mükemmelliğinin bütünü ve ona özel vasıfları hakkında hüküm verirken (bahsederken) ümitsiz olma çünkü Hz. Resulullah'ın erdemlerinin sınırı yoktur ve dili olup konuşan herkes onu anlatabilir. Bu nedenle:

Şiir:

Ben natını (övgünü) neler diyerek anlatabilirim ki

67a

Hiçbir akıl sahibi senin sıfatlarını bilemez.

Allah'ın kudretiyle senin fazlının ilmi,

Cihanın her zerresini çepeçevre sardı.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(46) *Eğer Allah Resulü'nün büyüklük cihetinden mucizeleri onun kadrine münasip olsaydı,*

Onun adı anıldığında çürümüş kemikleri diriltirdi.

Yani, eğer Resul'ün peygamberliğinin işaretleri veya ululuk cihetinden başka mucizeleri noktasında onun kadrine münasip olsaydı adı anıldığında çürüyüp paramparça olan kemikler dirilecekti. Yani, onun zatıyla ölü olan kalpler ve ruhlar nasıl dirildiyse öylece ölü olan vücut ve kemikler de

67b

dirilecekti. Fakat, ilahî hikmet gerektirdi ki Allah'ın yolundan sapmadık. Resul'ün mükemmelliğinin üstünlüğü ve ululuk değerinin sonu örtülüp gizli kalmalıydı ya da bilinmemekle birlikte (bi'l-ğayb) müminin hedefi şüphecilerden daha üstün olmalıdır ---. Bilinmeyen (gaybi) ibadetlerin tasdik edilmesinin şanı muteberdir ve apaçık işaretler ortaya çıktıktan sonra hiç kimseye inanç fayda vermez ---. Ya da sevgilinin muhteşem güzelliği başkasına cilve yaparsa aşk ortaya çıkmaz ve bu uzaktır (uzak bir ihtimaldir); bunu aşkın ateşinde yananlar anlar. Fakat,

68a

aşktan habersiz olan gafiller ve hiç bir şey bilmeyen boş insanlar buna şaşırır ve anlayamazlar.

Resul'ü yaratan Allah aydınlattı

O zatın nuru ile bütün alemi.

Eğer mucizeler onun kadrine layık olsaydı,

Adı anıldığında ölüler dirilecekti.

(47) *(Peygamber) Bizi akılların aciz kaldığı şeylerle imtihan etmedi*

Bize olan şefkatinden; biz de (ona karşı) şüpheye düşüp inkar etmedik!

Yani, bize olan düşkünlüğünden (muhafaza etme isteğinden dolayı) bizi aklın aciz kaldığı zor işlerle imtihan etmedi. Şeriatını kabul etmekte hiç şüpheye düşmedik ve şaşırıp hata etmedik. Kısacası Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) yüce Allah'tan bu ümmet için hükümlerin (şeriatın) ve yükümlülüklerin hafifletilmesini dileyerek son isteğinde bile eziyetlerin,

68b

şiddetli işkence ve dehşetli azapların ortadan kaldırılmasını talep etmiş, geçmiş ümmetlerin başına gelen sıkıntılardan bizleri kurtarmıştır. Akıl, bu işler zordur diyerek şaşırıp aciz kalmadı ve bizler, bu tertemiz Hanefi milletine ve kolaylaştırılmış kanunlarına (şeriatına) ve bu yüce aydınlığa uymada nefislerimiz zorluktan kaçmadı, hiç şüpheye düşmedi; İslam'da hata yolunda ayaklarımızı sabit tutup Allah'ın yolundan geri dönmedik.

Şiir:

*Resul kolaylık isteyerek yüce Rab'den,
Hükümlerini bizim üzerime zor kılmadı.*

*Akıllar onu kabul etmekte aciz kalmadı;
Canlar şaşırıp onu inkar etmedi.*

*Ümmetinin sırlarını tartan o güzel Resul,
İnayeti ile onları bu şekilde muhafaza eder.*

69a

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(48) *Bütün yaratılmışlar onun hakikatini anlamakta aciz kaldı;*

Uzağında da yakınında da acizden başkası görülmez.

Yani Resul'ün mükemmelliğini idrak etmekte hal ehli (manevi mertebe sahipleri) aciz kaldı. Dahası hiç bir akıl ve anlayış onun ululuğunu kavrayamadı. Böylece, görünmedi uzak ve yakın, onun manevi makamı ve faziletlerinden aciz kalmadı ---. Dahası onun şeklini ve ahlakını açıklamada sunulan deliller karşısında şaşırılmayacaktır ---.

Şiir:

Allah, sevgilisini (habibini) kıskanarak başkalarından gizledi;

Böyleyken, hangi göz onun zatını görmeye yeltenebilir ki?

Allah'ın sonsuz mükemmelliğine ayna oldu Peygamber'in zatı;

Hiç kimse onun mükemmelliğinin derecesini anlayamaz.

69b

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(49) *(Peygamber) Uzaktan bakan gözlere güneş gibidir;*

Küçük olduğu halde yakınlaştıkça kamaştırıp aciz bırakır gözleri.

Yani, Resul (*Allah ona salat etsin.*) güneşe benzer, uzaktan gözlere küçük görünür, ona karşı karşıya gelince gözü tam bir anlayış ve eksiksiz bir idrakten aciz bırakır. Yani, Muhammed'in insani yönünü görüp mana yakınlığıyla anlayamayanlara kendileri gibi bir insan olarak görünür ancak ona yakınlaşıp onun mükemmelliğini ve güzelliğini kavramaya yönelenler onun sonsuz ululuğunu anlayarak, zerre içinde güneş ve damla içinde denizin gizlendiğine hayret ederler. Ve uygundur ki

70a

bu benzetme tersine döndü; çünkü güneş onun yüzünden daha önde (önemli) değildir.

Şiir:

Güneş Muhammed'in kusursuzluğunu rüyada görünce,

Varlığının yok olmasını istedi utancından.

Ay gözlü, güneş yüzlü o sevgilinin,

Heyhat! Hangi göz görebilir ki güzelliğini.

(Sırrı mukaddes olsun.)

(50) *Dünyada Peygamber'in hakikatini anlaması mümkün mü*

Onu rüyada görüp kendini teselli eden uyuyucu bir kavmin?

(51) *Böyleyken, insanların ilminin nihai noktasında o bir beşerdir;*

Ve muhakkak ki yaratılmışların en üstünüdür!

Yani, uykuda düş görerek hayalle teselli olup (Allah'ın) yüce birliğinin tezahürüne sahip olamayan kavim, Muhammed'in hakikatini dünyada nasıl idrak edebilir?

70b

Dahası, onların, Hz. Peygamber'i (*Allah ona salat ve selam etsin.*) bilme noktasındaki bilgilerinin limiti şu söyledikleri kadardır: Bu Resul Allah'ın yarattığı her şeyden ve herkesten daha üstün bir insandır. Bu gafil kavim, hayalle yetinip rüyada görmekte razı olur. "*Bütün insanlar uykudadır.*" uykusundan uyanıp, "*Ölmeden önce ölünüz.*" emrine uygun hareket ederek basiret gözünü açıp görmezler ki Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) kötülüğü emreden nefsin yaptıklarını ve hislerin meşgul olduğu karanlıkları terk edip özünün giysilerinden ve sıfatlarının elbiselerinden sıyrılarak hareketlerinde ve niteliklerinde kendi özünü Allah'ın

71a

zatında yok edip, büyüklük ve ihtişamın belirmesi, yücelik ve aydınlık nurlarının yüksekliğiyle vücut, karanlığının prangalarından kurtulup helal olan örtülerle yol bulup güzellik nurlarından yayılan ışıltılarla (Allah'ın zatında) yok olmuştur. Ve aradaki gayret perdesi ile ikisini birbirinden ayrı bırakan örtüyü gayretle ortadan kaldırıp (Allah'ın) müthiş kudret tecellisiyle (Peygamber'in) insani kimliği ortadan kalkıp, "biz"deki ""benlik" "mim"inin gitmesiyle "Ahmediyye"nin, "ahediyye"ye (birliğe) dönüştüğünü bilmezler.

Şiir:

Bu gaflet uykusuyla uyuyanlar nasıl bilebilirler ki

Muhammed'in mükemmelliğini, gözlerini uykudan açmayanlar!

Kötülüğe esir olup Ahmed'i bir beşer olarak kördüler;

Yazık ki kimse anlayamadı o şahın durumunu.

"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." diyerek bu biat sözüyle,

71b

Rabbim işaretle açıkladı onun değerini ve büyüklüğünü.

Ahmed "benlik" "mim"inden geçince "birlik" (ahed) apaçık ortaya çıktı

Eğer gözün varsa bak (Ahmed) güzel yüzünden peçeyi kaldırdı.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(52) Diğer ulu resullerin getirdikleri her bir mucize,

Ancak Resul'ün nurundan onlara ulaşmıştır.

Yani, ulu resullerin (*Salat ve selam onların üzerine olsun.*) mucize olarak gösterdikleri peygamberlik işaretleri ve nebilik alametleri, onların hepsi Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.*) nurundan onlara ulaşmıştır. Hatta bütün peygamberlerin ve resullerin vücutlarının varlığı Resul'ün nurundandır. Nitekim Cabir Bin Abdullah'ul-Ensari rivayet eder ki: Resul'e sordum ki:

72a

Yüce Allah'ın en evvel yarattığı şey nedir? Deyince, söylediler ki: Senin Peygamber'inin nurudur ey Cabir. Çünkü Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) o nuru var edip bütün güzellikleri ondan yarattı ve bütün mevcudat ondan sonra yaratıldı. Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) o nuru kendi huzurunda yakınlık makamında (makam-ı kurb) on iki bin yıl durdurup, dört bölüme ayırarak bir bölümden Arş'ı (Allah'ın saltanatının üzerine kurulduğu Arş), bir bölümünden Kürsi'yi (Arş tabakasının altındaki sema tabakası, kürsi) yine bir bölümünden bütün Arş'ı ve kalan bölümünden de Kürsi'nin içerdiği her şeyi yarattı. Daha sonra dördüncü bölümünü on iki bin yıl dostluk makamında durdurdu. Tekrar dört bölüme ayırdı, bir bölümden

72b

kalemi, bir bölümden Levha'yı (Levh-i Mahfuz) bir bölümden cenneti yarattı. Dördüncü kısmı korku (havf) makamında on iki bin yıl durdurup o kısmı dört parçaya böldü; bir parçadan melekleri, bir parçadan güneşi, bir parçadan ayı ve yıldızları yaratıp dördüncü parçayı ümit (reca) makamında on iki bin yıl durdurdu. Sonrasında dört kısma ayırıp bir kısımdan aklı, bir kısımdan ilmi ve yumuşaklığı kalan kısımdan da (Allah'ın) yardımını ve (Allah'ın günahlara karşı) muhafazasını yaratıp dördüncü kısmını on iki bin yıl haya

makamında durdurdu. O nur tarafına baktığında yüz yirmi dört bin damla o nemden sızıp ortaya çıktı. Yüce Allah

73a

her bir damladan bir peygamber, bir nebi ya da bir resulün ruhunu yarattı. Daha sonra onların ruhlarına nefes üflediler. Yüce Allah, onların nefesinden evliyaların, şehitlerin, saidlerin (Allah'ın rızasına erenler, saadetliler), itaat edenlerin ve müminlerin ruhlarını yarattı. Şüphesiz, Arş ve Kürsi benim nurumdan yaratılmıştır. Yedi katta bulunan melekleri, büyük melekleri (kerrubiler), ruhanileri, cennetleri, cennete var olan her şeyi, güneşi, ayı ve yıldızları benim nurumdan yaratmıştır. Resullerin, peygamberlerin, şehitlerin, saidlerin (Allah'ın rızasına erenler, saadetliler), ve salihlerin ruhlarını kısacası yaratılmış olan her şeyin tamamı benim nurumun kııntısı ve ondan ki bolluğun bereketidir.

73b

Daha sonra on iki perde içinde bin yıl durduğu dördüncü bölümde olan bu nuru, her bir perde içinde bin yıl durdurdu ve bu perdeler kulluk makamındandır (makam-ı ubudiyet); o perde cömertlik (keramat) ve saadet (saadat) ve dış görünüşteki azamet (heybet) ve rahmet (rahmet) ve yücelik (rif'at) ve ilim (ilm) ve yumuşaklık (hilm) ve ciddiyet (vakar) ve sakinlik (sekine) ve sabır (sabr) ve doğruluk (sıdk) ve kesinliktir (yakın). Böylece bu nur her perde içinde bin yıl Allah'a (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) ibadet edip bu perdelerden çıkınca Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) o nuru toprağa yerleştirip sonra da doğudan batıya kadar o nurla toprağı aydınlattı. Sonra da Adem'i (*Selam onun üzerine olsun.*) topraktan yaratıp o nuru ona emanet

74a

etti. Daha sonra Şis'e ulaştı ve bu nur bir pak (ruhtan) bir başka pak (ruha), tertemiz kişiden bir başka erdemliye gelip Abdullah bin Abdu'l-Muttalib'e ondan da annem Emine'ye ulaşarak yüce Allah beni dünyaya getirip beni nebilerin efendisi ve peygamberlerin sonuncusu ve alemlere rahmet ve ak yüzlülerin önderi yaptı. Bu, dediğim gibidir. İlk yaratılan işaret senin Peygamber'indir. Ey Cabir, bu hadis gereğince anlaşıldı ki peygamberlerin ve resullerin varlığı Muhammed'in nurunun bereketi ve bolluğundandır. Şüphesiz, bütün deliller ve mucizeler onlardan ortaya çıkmıştır

74b

(yani) Muhammed'in nurunun bereketinden (*Allah ona salat ve selam etsin.*) (ortaya çıkmıştır).

(*Sırrı mukaddes olsun.*)Dedi ki:

(53) *Muhakkak ki (Peygamber) fazilet güneşi gibidir,*

Diğer peygamberlerse o güneşin nurlarını saçan yıldızlardır.

Öyle ki o güneş dünya semasına çıktığında,

Bütün alemleri ve diğer ümmetleri de diriltti.

Ve muhakkak ki Hz. Peygamber Allah'ın yüce mükemmelliğinden ve faziletinden bir güneştir ve peygamberlerle resuller yeni ay ve dolunay derecesinde o güneşten aydınlanan aylardır. Cehalet karanlığının ortasında bu gizli güneşin yaydığı hikmetlerden ve sırlardan aldıkları feyzi ümmetlerine

75a

ulaştırırlar. Ya da bütün bu peygamber ve resuller kendi ışıklarını karanlık olduğunda gösteren yıldızlardır; güneş doğunca gizlenip görünmezler. Yani, onların hüküm ışığının ortaya çıkışı o zamandı ki Muhammedî varlığın güneşi daha ilahî fazlın kusursuzluğuyla sonsuz lütuftan yükselmemişti. Şimdi ise bu fazilet güneşi yükselince o kanunlar hükümsüz kaldı, o yıldızlar da perde ardına saklanıp gizlendiler.

Bu güneşin yüzünü gördükten sonra başkasına kim bakar?

Güneş varken Süha Yıldızı'nı görmek ne mümkün?

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

75b

(54) *Yüce bir ahlakla süslenmiş olan (Peygamber'in) yaratılışı ne kerimdir!*

Güler yüz ve tebessümle beraber güzellikleri kendisinde toplamıştır.

Ne kadar hoş görünümlü bir peygamber ki güzel ahlakla süslenmiştir. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) kusursuz bir güzellikle vasıflanmış ve mükemmel bir yüzle tanınmıştır; güzel erdemleri iyi ahlakla süslenmiş ve bol ihsanları güler yüzlülüğüyle

tezyin edilmiştir. Akıl onun görünüşünü ve ahlakını anlamakta şaşırıp aciz kaldı; düşünce ise güzellik ve erdemlerini kavramakta sersemleşti.

Şiir:

Tanrı, o resullerin sultanını

Peygamberler arasında eşsiz kıldı.

Ahlakıyla görünüşü süslü;

Erdemiyle güzelliği sınırsızdır.

76a

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(55) (Peygamber) Yumuşaklıkta çiçek gibi şerefte dolunay gibidir;

Kerem etmekte denizler gibi himmetlerde ise zaman gibidir.

Yani, Resul'ün nefesi çiçek gibi taptaze ve yumuşaktır ve zatı şerefte dolunay gibidir; çehresi sınırsız ve sonsuz ve kerem içinde deniz gibidir; bereketi sonsuz ve himmet içinde zaman gibidir; büyüklüğünün sınırı yoktur. Enes *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Vallahi, Resul'ün teninden daha yumuşak olan herhangi bir ipek veya atlas görmedim ve onun hoş kokusundan daha güzel hiç bir misk ve amber kokusu bilmedim.

76b

Ve Resul'ün ahlakından daha güzel ahlak görmedim. Dokuz yıl hizmetinde bulundum, yaptığım iş için neden yaptın ve yapmadığım iş için neden yapmadın diye söylemedi.

Şiir:

Eğer benim gibi bir zavallı Mustafa'nın vasıflarından bahsederse bir an,

Yüz katip o vasıflardan birini bile yüz yıl içinde yazamaz.

Teni gül yaprağı, ruhu şerefli dolunay gibidir;

Yücelikte denize benzer, lütufta ise eşi yoktur.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(56) (Peygamber) Tek olduğu halde o kadar azametlidir ki

Onunla karşılaşıldığında sanki bir ordunun içinde askerlerin arasında gibidir!

Yani gerçekten, Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) yalnızken

77a

cesurlük, kudret, kuvvet ve heybetinden gelen azamet sebebiyle sanki büyük bir ordunun ortasında oturan yiğit bir süvari gibidir.

Onu kendi başına görenler, heybetinden

Ordu (ortasında) bir süvari zannederler.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(57) *Sedef içerisinde gizlenmiş inci;*

Adeta (Peygamber'in) sözleri ve tebessüm madenidir.

Yani, (onun) söz madeninden, gönülden söylenen sözler sedefte gizlenen mücevherlerdir. Ve (onun) ağzında görünen dişler tebessüm madenindedir. Kısacası Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) askeri olarak

77b

haddinden fazla bir heybeti ve sonsuz bir sağlamlığı vardır (tıpkı) önceki beyitte açıklandığı gibi. Bununla birlikte, sohbette yakut gibi ağzından çıkan sözler incilerle örtülü cevherler saçır ve tebessümüyle iki kıvıll yakut arasından (dudaklarından) ateşten güzel inciler (dişleri) görünür.

Şiir:

Onun incilerle örtülü yakut dudaklarından cevherler saçılır söz ile

Bunları işitenin gözlerinden mercan incisi (gibi göz yaşı) gelir.

Yakut dudaklarından bir gülüşüyle görünse inci dişleri,

Korkudan ölen gönüllere tekrar can gelir.

(*Sırrı mukaddes olsun.*) Dedi ki:

(58) *(Peygamber'in) Vücutunu kaplayan toprağa denk hiç bir güzel koku yoktur;*

Ne mutlu o toprağı öpüp koklayana!

78a

Yani, hiçbir hoş ve güzel koku Resul'ün mübarek tenini saran o toprağına denk değildir. Ne mutlu Resul'ün ravzasını kucaklayarak toprağını koklayıp öpene! Yani, ulaşım ziyaret edene ya da o eşikte durana.

Hiç hata yok ki misk ve amber kokusu denk olmaz

O Haşim soyundan gelen Resul'ün ravzasının toprağına.

Kim arzıyla o toprağına yüz sürmek isterse,

Cennetteki Tuba Ağacı o istekliye gölge yapacaktır.

Benim gibi o ravzayı görmek isteyen aşık çaktır;

78b

Öyle sevgilinin aşıklarına can feda olsun!

(59) *(Peygamber'in) Doğumu esnasında asaletinin paklığından birçok harikalar gösterildi,*

Ey akıl sahipleri, ona doğumundan ölümüne kadar ibretle bakın!

Yani, o özü mübarek ve soyu şerefli (Peygamber'in) dünyaya geldiği vakit ne kadar pak, bereketli ve güzeldir. Dahası tertemiz ve pak bir şekilde dünyadan göçmesi de

(öyledir). Yani, Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.*) hem dünyaya geldiği hem de dünyadan göçtüğü sırada hayret verici hadiseler ortaya çıkmış ve benzersiz faziletler görülmüştür. Özünün temizliği pisliklerden ve yaratılmışların kirlerinden ve vasıflarının paklığı

79a

katışık alakalardan (arınıp) hepsine aşikar oldu. Nitekim Kabû'l-Ahbar (*Allah ondan razı olsun.*) rivayat eder ki: Kureyş, pek çok sene kıtlığa müptela olmuştur. Resul (*Salat ve selam onun üzerine olsun.*) doğduğunda gökten yağmur yağıp yerden nimetler fişkırdı. Çevre yerlerden çok sayıda inanan çeşitli renk ve görünüşlerde mallarla geldi. Kureyş'in kıtlıktan kurtulmasından dolayı bu yıla fetih, zafer ve sevinç yılı diye ad verdiler. Dahası, doğum gününde bütün putlar yüzüstü yere yıkılıp İblis'in (*Allah'ın laneti onun üzerine olsun.*) tahtının yukarısı yarılıp melekler o mel'unu kırk gün suya daldırdılar.

79b

Ve bin hile ile onların elinden kurtulup Ebu Kubeys dağına gelip feryat edince bütün askerleri gelip toplandı, onlara dedi ki: Vay sizlere ki helak oldunuz! Nitekim daha önce hiç böyle felaket gelmemişti. Dediler ki: Ne oldu? İblis cevap verdi: Yok edip ortadan kaldıran, kılıç sahibi Muhammed bin Abdullah dünyaya geldi. Artık bu günden sonra Lat ve Uzza'ya ibadet edilmez; her yerde Tanrı'nın birliği görünecektir. Bu ümmetin yüzünden Allah'ın dergahından uzak düştüm. Resul'den öyle işler ortaya çıkacak ki benim gönlümün üzüntüsü ve gözümün

80a

yaşı eksilmeyecek. İbn Abbas (*Allah ondan razı olsun.*) der ki: Resul'ün annesi Eymine emanetini kabul ettiği gece (hamile kaldığı gece) Kureyş'in bütün hayvanları açık ve güzel bir dille dediler ki: Bütün dünyanın ve kainatın ışığı Muhammed Emin doğacaklar. Ve o gece bütün münecimlerin işi nafile kaldı. Yeryüzündeki kralların tahtı ters çevrilip

kendilerinin de dilleri tutuldu ve vahşi canavarlar batı yönüne doğru, batıdaki canavarlarda doğru tarafına koşuşturup birbirlerine müjde verdiler. Dahası gökten ve yerden şu nida duyuldu:

80b

Ebu'l-Kasım Muhammed'in uğuru ve bereketiyle aleme gelip saflık ve paklıkla ümmetlerin en hayırlısına iyiliği emredip kötülükten sakındırmasının zamanı yakındır. Gönderse ne mutlu o ümmetlere ki ---. Eymine der ki: Emanet yükünü kabul ettikten (hamile kaldıktan) altı ay sonra rüyamda bir ermiş gördüm, diyordu ki: Bütün yaratılmışların en hayırlısı senin vücudundadır; halini halktan gizle ve bu çocuk doğunca ona Muhammed adını koy. Dokuz ay dolunca rabiu'l-evvel ayının on ikisinde bir pazartesi günü ben evdeydim

81a

ve Abdu'l-Muttalib tavaftaydı ve Abdullah dört ay önce vefat etmişti. Bu haldeyken karşımda hiç kimse yoktu. Çocuğun doğacağı zaman gelince birden bir burak kuşu ortaya çıktı; bir kanadını göğsüme vurunca bendeki korku hissi gitti. Susamıştım. Ak şerbete benzeyen bir çanak süt verdilere bana, içtim. Daha sonra hurma ağacı gibi boyu olan güzel yüzlü Abdu'l-Menaf kızlarına benzeyen ince kızlar ortaya çıkıp etrafımda oturdular. Bu haldeyken gökten yere asılmış ipekten ak bir kumaşın asılmış olduğunu gördüm ve bir ses

81b

dedi ki: Alın bu çocuğu halkın gözünden. Ve gagaları zümrütten, kanatları yakuttan olan bir bölük kuş geliyordu ve bu haldeyken Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) gözümü açtı. Doğuyu, batıyı ve arzı izleyip üç alem gördüm; biri doğuda biri batıda biri de Kabe'nin damında. Ondan sonra kadınlar karşımda toplandı. Bu durumdayken Muhammed dünyaya geldi. Baktım ki secde kılıp dua edip elini göğe

kaldırılmış gibiydi. Daha sonra Muhammed'i gözden kaybettim; duydum ki bir münadi şöyle diyordu: Muhammed'i doğuya ve batıya tavaf ettirin ta ki bütün yaratılmışlar

82a

onu görsünler, yüzüyle ve özüyle bilsinler. Ve göz yumup açınca tekrar yanımdaydı, sütten daha beyaz ve miskten daha güzel kokan bir elbise ile sarınmış. Daha sonra gök tarafından bir bulut ortaya çıktı. Atların kişneme sesi ile erenlerin nidaları duyuluyordu. Bir münadi dedi ki: Muhammed'i insanlara, cinlere ve güzel kuşlara tavaf ettirin. Ve Adem'in (*Selam onun üzerine olsun.*) saflığını, Nuh'un (*Selam onun üzerine olsun.*) kulluğunu, İbrahim (*Selam onun üzerine olsun.*) dostluğunu, İsmail (*Selam onun üzerine olsun.*) lisanını, Yakup insanlığını, Yusuf güzelliğini, Süleyman hükmünü, Lokman hikmetini, Eyüp sabrını Yahya

82b

takvasını, İsa keremini verin. Ve göz yumup açınca bulut açıldı (ve) Muhammed ortaya çıktı, yüzünün nurunun ışığı üstün geliyordu. İki omuzu arasında peygamberlik mührü "*Allahtan başka ilah yoktur, Muhammed onun resulüdür.*" yazılmış, ufuklar güzel kokusundan kokardı, bu koku Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.*) kendisine ait hazinesinden yayılan güzel kokusudur. Şimdi, son nefesin esintisinden bir bilgi bilmek istersen, bil ki Ebu Hureyre (*Allah ondan razı olsun.*) der ki: Resul vefat ettiğinde Ebu Bekr (*Allah ondan razı olsun.*) gelip mescidin kapısına dayandı, Ömer (*Allah ondan razı olsun.*)

83a

kendini kaybetmiş gibi insanlarla konuşuyordu ki Ebu Bekr izin vermedi, Ayişe'nin evine girip Resul'ün karşısına geçip yüzünden perdeyi kaldırarak "*Vah ey peygamber, vah ey safi (ruh), vah ey dost!*" diyerek ağlayıp Resul'ü öptü ve anam babam sana feda olsun, hem yaşarken hem de vefat ederken tertemiz ve pak kokulusun dedi. Ayrıca

tefsirde bahsedilmiştir ki Resul hangi mahalleden yürürse yürüsün sahabeler o mahallede Resul'ü mükemmel kokusundan bulurlardı.

Başında (Doğumunda) ve sonunda (vefatında) Resul'ün

İşaretleri pek çoktur Allah'ın inayetiyle.

83b

Allah'ın güzel avıdır Hutun'ın ceylanı,

Bütün kainat onun tuzak yemidir.

(60) *(Peygamber'in) Dünyaya geldiği gün muazzam bir gündür nitekim
Farisiler*

Zeki olduklarından şiddetli bir azabın ve sıkıntının geldiğini bildiler.

Yani, Hz. Resul'ün doğumu öyle bir gündü ki Fars ülkesinin halkı büyük sıkıntıların, pek çok belanın ve korkutucu azap ve şiddetin geleceğini çabuk bir sezikle anladılar. Rivayet edilir ki Resul'ün doğduğu gece Kisra'nın kemerleri yerin titremesinden yıkılıp on dört kubbesi yere düştü, sekiz kubbesi de yıkıldı. O Kisra'lar (hükümdarlar)

84a

sayısınca Müminlerin emiri Ömer (*Allah ondan razı olsun.*) zamanında Fars ülkesi fethedilene kadar onlar hakim oldular. Ve Peygamber'in (*Allah ona salat ve selam etsin.*) dünyaya geldiği gece Kisra, Sasani'nin başkentindeydi. Rüya görüp büyük bir korkuyla uyanarak bütün müneccimlerini, büyücülerini çağırmış ayrıca adına "Muabbidan" denilen Yahudilerin dindar bilginlerini toplayarak demiş ki: Ben ürkütücü bir rüya görüp korkuyla uyandım. Şimdi benim rüyamı tabir edin. Onlar cevap verdi: Biz

rüya tabirini biliriz fakat söylenmemiş rüyayı bilmeyiz eğer bulsa Satih kahin bulur dediler.

84b

Adı Rebi'dir. Beni Gassan'dandır ve başından başka organında kemik yoktur. İki kadından doğduğu için kemiksizdir; (çünkü) kemik erkeğin menisinden gelir. Ve Satih denizde yerleşmiştir; ayrıca otuz asırdan fazla yaşamıştır. Sasani, Abdü'l-Mesih adlı güvenilir kişiyi Satih'in huzuruna gönderdi. Bu Satih, yılda bir kere evden çıkıp bir yılda olan hadiselerden haber verirdi. Abdü'l-Mesih Satih'in çıkmasını beklemeye başladı. Satih çıkınca da Sasan'ın haberini söylemeye başladı. Kisra'nın kemerlerinin titreyip burçlarıyla yıkıldığı gece Sasan rüyasında

85a

Arap atların meydana toplanmış olduğunu ve Irak develerini sürüp çıkardıklarını görmüştür. Bil ki o gece vasıfları Tevrat ve İncil'de geçen en şerefli peygamber ve okuma yazma bilmeyen Allah dostu Haşim soyundan Muhammed dünyaya geldi. Bu günden sonra şeytanlar gökten söz dinleyemeyecekler. Ok atılarak kovulup yaratılmışları kehanet yoluyla azdıramayacaklar. Ancak Satih dedi ki: Sasan'ın rüyasının yorumu şudur ki at sürüsü yüce Allah'ın kendisine vahiy gönderdiği o dosdoğru Arap Peygamber'in sahabelerdir. Bu sahabeler bir kaç zaman sonra Fars ülkesine girip şehirleri Sasan'dan sonra kral olan sekizinci

85b

Kisra'dan alacaklar. Nitekim Kisra sütunlarından kalan sekiz kubbe o sekiz krala işarettir. Ondan sonra ağlayarak dedi ki: Maalesef ki Satih'in ömründen (ölümüne) az kalmıştır; Resul'e vahiy geleceği zamanı görebilecek fırsatım olmayacak. Abdü'l-Mesih bu sözleri duyup Sasan'a haber gönderdi, bu hikayenin ayrıntıları *Maksad-ı Aksâ*'da anlatılmıştır.

(61) *(Peygamber'in) Doğduğu gün Kisra'nın sarayı paramparça oldu,*

Bir daha bir araya gelmeyecek şekilde kaçıp dağılan askerleri gibi.

Yani, Kisra sütunları Kisra ordularının askerleri gibi paramparça oldu; o askerler dağıldıktan

86a

sonra kesinlikle bir araya gelmedi; ayrıldıktan sonra bir daha da toplanmadı. Kisra halkının hikayesi şöyledir: Son Kisra Yezdicird bin Şehryar'dır. Fars ülkesine kral olup hükümdarlığının durumu iyiye gittiğinde Rüstem bin Ferruh-zad'ı askerlerin komutanı olarak atayıp dedi ki: Hazineden araç gereç ve silah olarak neyi uygun görüyorsan al ve bizim şehirlerimizin sınırlarını ihlal etmiş olan bu Arap askerlerini defet. Rüstem hazineden iki yüz bin kişiye silah ve mühimmat alıp Arap vadisine gitti. Irak'ta bulunan Müslüman köy ağalarıyla yaptığı sözleşmeyi bozup

86b

dört bir yandan İslam askerlerine karşı savaş için yönelince müminlerin emiri Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* Sa'd Vakas'ı kumandan olarak atayıp muzaffer orduları göndererek Cerir bin Abdullah'a ve Irak bölgesindeki İslam ordularının komutanı olan Müsenna bin Hariseye Sa'd Vakkas'a *(Allah ondan razı olsun.)* uymalarını emretti. Sa'd bu iki kumandanla birlikte Rüstem'le savaşmaya karar verdiler. Rüstem savaşmaktan çok korkuyordu. Son derece iyi bir münecim ve kahin olduğu için kendi talihinin zayıf olduğunu anlayıp helak olup olmayacağından

87a

emin değildi. Yine rüyasında Fars memleketini ve onun silahlarını toplayıp Resul'e gönderdiğini ve Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* o silahları Ömer'e verdiğini görmüştür. Bu yüzden savaşmaktan kaçıyordu. Ancak, Yezdecird'in emrine karşı herhangi bir çare bulamadı. Savaş başlayınca Hilal ibn Alkame Teymi Rüstem'i görüp

saldırdı. Rüstem ona ok attı, Hilal'in boynuna geldi daha sonra Hilal, Rüstem'i öldürdü. Rüstem'in üstündeki zırhı Sa'd Hilal'e verdi, (o zırhın) sadece başlığı yüz bin altın değerindedir. Daha sonra Fars orduları hezimete uğradı. Sa'd başlarına çöküp

87b

çok sayıda askeri öldürdü. Böylece ordu dağılıp Rüstem'in ölüm haberini Yezdecir'e gönderdiler, (bunu duyan Yezdicir) hazinelerden ve mallardan alabildiği kadarını alıp yükleyerek Nihavend Dağı'na doğru kaçıp gitti. Ondan sonra hiçbir zaman Kısra imparatorluğu toparlanamadı. (Fars) Şehirlerin fethini anlatan hikayenin geri kalanı ve Müslümanların kumandanları hakkındaki harika ve olağanüstü olayları aydınlanma yolunda *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatmışız.

(62) *(Peygamber'in) Doğumu üzerine (Mecusilerin) ateşi üzüntüsünden nefesi kesilip sönmüştür,*

(Fırat) Nehri ise pişmanlığından membanı kaybedip yolunu şaşırmıştır.

Yani, Resul'ün doğduğu gün ateşin nefesi söndü Fars putlarının

88a

yok olacağı üzüntüsünden dolayı. Ve akan su, pişmanlık ve şaşkınlığından dolayı kendi membandan habersiz kaldı (yolunu şaşırıldı). Nitekim Resul'ün dünyaya geldiği gece Farşlıların bin yıldan beridir korunan ateşi söndü. Fırat (nehri) taşıp Şam ile Irak arasındaki Save adlı sahrayı doldurdu.

Küfür ateşinin nefesi söndü (Peygamber'in) teşrifinden dolayı,

Fırat taşarak kafirlerin binasını yıktı.

Şaşılacak bir şey değil, o rahmet yıldızının doğup

Suyu taşıyarak ateşten kurtarması.

88b

(63) *Küçük gölcüğün kuruması Save halkını kederlendirdi;*

O gölden su almaya giden susamış kimseler öfke ile döndüler.

Yani, küçük denizin sularının çekilmesi ve susayarak gelen kişinin su bulmadan geri dönmesi Save şehrinin halkını kederlendirdi. Bu beyit şu hikayeye işaret eder: Save şehrinde büyük bir su vardı. Şehir yakınında ve bu suyun çevresinde Mecusi tapınakları ve putperestlerin mabetleri ile alış veriş yapılan pazarlar vardı. Resul'ün doğum gecesinde su tamamen kurudu ve Mecusi tapınaklarının ateşi tastamam söndü. Ertesi gün su almaya gelenler su bulmadı. Pazarlar

89a

ve Mecusi tapınakları yerle bir oldu. Allah'a itaat edenlerin ve isyankar günahkarların hakkın gelip batılın yok olmasını kabul etmeleri ve en yakın ile en uzağın yüce Allah'ın sonsuzluğunu kavrayıp ona boyun eğmesi için kendisine itaat olunan sultanın (Allah'ın) emri ile eşyanın tabiatı peş peşe değişti.

Zillet ateşini yakan küfür alevi

Muhammed'in yüzü suyu (hürmetine) söndü.

Yerden (çıkan suyla) su altında kaldı Save şehri,

Sebzeler filizlenip o su bitkiye döndü.

(64) *Üzüntüsünden (öyle bir sönmüştü ki) ateşte adeta suyun rutubeti vardı;*

Ve su öyle bir kurumuştur ki sanki ateşten bir hararet vardı.

89b

Sanki suyun nemi ateşte, ateşin harareti de suda ortaya çıkmıştır; nitekim o rutubet harareten akmıştır. Yani, Allah'ın mükemmel kudreti ile fenalık ipinin parçalanması ve doğruluk gerdanının tertipli bir şekilde dizilmesi için eşyanın tabiatı değişip çağın durumu yenilendi.

Ateş suyun halini aldı,

Suya Hakk'ın alevini saldı.

(65) *(Peygamber'in) Doğduğu gece cinler onun doğumunu birbirlerine müjdeledi,*

(Onun gelişi) Alemi aydınlattı; hakikati manen ve lafzen açığa çıkardı.

Yani, cinler feryat edip derler ki: Ne oldu ki bizi gök aleminden ok atarak kovuyorlar ve

90a

dahi Muhammed'in varlığının ışığı doğudan batıya kadar alev (gibi) çakıp (her yeri) aydınlatıyordu ve Allah, hem görünen de hem de görünmeyen de kendini gösterdi. Eğer Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) doğduğu gecenin vasıflarını söyleyen bu anlam uygundur. Ancak vahiy geldikten sonra hallerinin durumunu tutsak, manası şudur ki cinler feryat eder: "*Dediler ki: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık.*" Yani, biz doğru yola ileten harika Kur'an'ı dinledik ve tekrar derler ki: Yerin ve göğün yollarını gözetleyip meleklerden laf dinlerdik. Şimdi bizlerden hangi birimiz kulak kabartıp

90b

söz çalmak için laf dinleyeyim derse melekler laf çalıp kahinlere söyleyen cinleri Resul'e gelen vahyin kahin sözü denilerek şüphe bulmaması için ateşle kovarlar. Ve nurların ortaya çıkışı, hükümlerin görünmesi ya da harika mükemmellikten ya da övgüye layık niteliklerden ya da kusursuz işaretlerden değildir; söz ve manadan kasıt Kur'an olacaktır, çünkü o ebedi bir mucizedir. Resul'ün peygamberlikteki doğruluğu bu Kur'an ile ortaya çıkar.

(66) *Müjdecilerin ilanına karşı kafirler kör ve sağır kesildiler,*

Müjdecilerin ilanına kulak verilmedi, tehdit şimşekleri de görülmedi!

(67) *Onların kahinleri kavimlerine yamuk olan dinlerinin devam etmeyeceğini söyledikleri halde;*

91a

Yine de inkar edip kör ve sağır kesildiler.

Yani, kafirler harikulade delilleri görmez ve işitmez oldular. Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) gelmesiyle birlikte onların yanında müjdecilerin sözü dinlenmedi ve korku izlerinin parıldaması (dahi) görülmedi. Bu haddini bilmez cahil kavimlere haber ulaştıktan sonra tercih ettikleri çarpık dinleri kesinlikle değer bulmadı. Bununla beraber kavimler, delil olan seçilmiş Nebi'nin peygamberliğini tasdik eden harika işaretleri hiç düşünmediler ve kahinlerin (Peygamber hakkında) verdikleri olağanüstü sırlara önem vermeyip kulak asmadılar.

91b

Nitekim İbn İshak, Nafi Cerişi'den rivayet eder ki: Yemen halkının cahiliye döneminde bir kahini vardı. Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) Araplar arasından çıktığı duyulunca bütün kavimlerden insanlar kahinin kaldığı o dağın çevresinde toplanıp geldiler ve dediler ki: Bu peygamberlik iddiasında bulunan adam hakkında bize bilgi ver. Kahin, eline bir yay alıp çıktı ve uzun müddet göğe baktıktan sonra bir talebesi dedi ki: Ey insanlar, Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*), Muhammed'i (*Allah ona salat ve selam etsin.*) var olan tüm insanlar arasından seçmiştir; bu günden sonra küfrün (sapkınlığın) kıymeti kalmadı. Fakat bu

92a

Resul'ün hayatı boyunca diyerek evine geri döndü. Seçilmiş olan Resul'ün zamanında bu tür haberler veren kahinler çok fazladır.

Eğer kafirlerin gözünde kusur olmasaydı,

Resul'ün gösterdiği mucizeleri görecekerdi.

Eğer kulaklarında bir felaket (sağırılık) olmasaydı,

(Peygamber'in) Hikayesini duyacaklardı.

Kahinleri, Peygamber'in vasıflarını anlatıp,

Onun sonsuz vasıflarını anlayamadılar.

(68) *Ufukta (şeytanlara) yıldızlar atılarak kovulmalarını ve*

*Yeryüzünde putların yüzüstü düşmesini gördükleri halde
(sapıklıklarından) vazgeçmediler.*

92b

(69) *Ve hatta vahiy yolunda öyle bir bozguna uğradılar ki*

*Kaçan şeytanlar (şaşkınlıklarından yollarını kaybedip) bozguna uğrayan
diğer şeytanların izine tabi oldu.*

Yani, kafirler alemin her köşesine gökten ateşler indiğini ve (Peygamber'in) doğduğu gece putların yüzüstü yere kapaklanmasını görüp hala anlamadılar. Dahası Şeytanların vahiy yolundan ateşlerle sema kapılarından kovulup ardı sıra kaçtıklarını gördükleri halde Muhammed'in mükemmelliğinin yüceliğine delil olduğunu söylemediler.

Eğer Allah basiret gözünü açmazsa,

Mucizeler görünse de ne fayda!

Çok kişi mucizeye şahit oldu (ama)

Hidayet nasip eden (yalnızca) Allah'tır!

93a

(70) *Ardı sıra kaçan o şeytanlar sanki Ebrehe'nin orduları gibidirler;*

*Veya (o şeytanlar) Resul'ün avuçlarından atılan ufak taşlardan kaçan
(Uhud Savaşı'ndaki) askerlerdirler!*

(71) *(Peygamber'in) Avuçları arasındaki taşlar tespîh ettikten sonra atıldı;*

Tıpkı yutan balığın tespîh edeni (Hz. Yunus'u) karnından attığı gibi.

Melekler tarafından gökten atılan alevlerden kaçan şeytanlar tıpkı Ebrehe-i Eşrem'in ebabil kuşlarının attığı taşlardan kaçan askerleridirler ya da Resul'ün avuçlarından atılan taş parçacıkları ve topraktan kaçan Kureyş'in kafirleridirler. O

93b

taş parçaları Resul'ün avuçları içinde tespîh ederek çıktıklarında tıpkı Yunus'un (*Selam onun üzerine olsun.*) balık içindeyken tespîh edip çıktığı gibiydi. Bu iki beyit içinde şair üç hikayeye işaret eder. İlki Fil halkının hikayesidir. Hikaye şudur ki: Künyesi Ebu Yeksum olan Habeşistanlı Ebrehe, Yemen kralı Erbat ve vali Necaşi ile çekişme içerisine girdi. Habeşliler iki kola ayrılıp savaş için anlaştılar. Ebrehe her ne kadar kısa boylu ve kilolu biri olsa da meydana girip Erbat'a meydan okudu. Erbat uzun boylu iri cüsseli biriydi.

94a

Bir adım ileri çıkıp eline mızrak alıp Ebrehe'nin üstüne doğru kılıcını indirince yüzüne değip kaşını, yüzünü, gözünü, dudağını yarıdı. Ondan sonra Ebrehe'ye "eşrem" (üst dudağı yarık) dediler. Ebrehe'nin arkasında Akude adlı savaşçı kölesi vardı. O anda saldırıp Erbat'a öldürücü bir darbe vurup öldürünce Habeş askerlerinin hepsi Ebrehe'ye boyun eğip teslim oldu. Haber kral Necaşi'ye ulaşınca madem benim atadığım valiyi benim emrim dışında öldürmüş. Ben de Yemen toprağını ayak altına alıp basmadan ve Ebrehe'nin alnını (alın saçını) kesmeden durmayacağım diye yemin etti. Ebrehe kralın

94b

büyük yeminini duyunca bir perçem saçını kesip yanına Yemen toprağı da katarak bir çanta içinde Necaşi'ye gönderdi. Affını isteyerek dedi ki: Ey Kral! Ben nasıl ki senin bir kulunsam Erbat da senin bir kulundu. Senin emrettiğin bir şeyde ben gafillik yapmazdım. Bana haset edip kötü niyetle saldırınca bu iş o şekilde meydana geldi. Şimdi, Yemen toprağı ve perçem gönderdim ki kral ona basıp bunu keserek ettiği yemini yerine getirmiş olsun. Gerisi kralın emridir, vesselam. Kral affedip dedi ki: Benden emir gelince Yemen şehrini kuşat. Ebrehe, boş kalınca

95a

Yemen'in Sen'a şehrinde güzel bir kilise inşa edip [...] adını verdi. Hacıların Kabe yerine Kulleys tarafına gelip tavaf yapmalarını istiyordu. Daha sonra Necaşi'ye çok harcama yapıp kral adına gönül açan süslü bir kilise yaptığını haber verdi. Ve daha önce hiç bir kral adına kilise yapmadığını, isteğinin Arap Kabe'sinin terk edilip Kulleys tarafına hac yapılması olduğunu söyledi. Bu haber Mekke'de yayılınca Beni Kinane'den bir genç sinirlenerek Kulleys'in baş köşesinde büyük abdestini yaptı. Bazıları, Mekkeli halkın gelip Kulleys'in köşkünde ateş yaktığını ve ateşin düşüp orayı yaktığını söylerler.

95b

Ebrehe-i Eşrem buna çok öfkelenip Kabe'yi yerle bir etmek için Habeşli askerleri ile Mahmud adlı büyük bir fil ile diğer fillerini alıp Mekke'ye doğru yola çıktı, yaklaşınca

Mugammis denilen yerde durdular, Abdu'l-Muttalib çıkıp onları kabul etti. Mekke mallarının üçte birini verelim geri gitsin (dedi). Ebrehe kabul etmedi. Birkaç kişiyi gönderip Mekke sahrasındaki develeri aldı. Abdu'l-Muttalib, Ebrehe ile konuşmak için geldiğinde uzaktan Abdu'l-Muttalib'i görüp gönlüne korku düşüp dedi ki: O gelen kimdir? Diye sordu, cevap verdiler: Mekke'nin en itibarlı adamı, gelip geçene yemek veren kişi hatta dağ başındaki vahşi canavarları bile davet edip

96a

herkese sofrasını açan cömert Abdu'l-Muttalib budur. Ebrehe, hürmet edip yer gösterdi, dedi ki: Bir dileğiniz mi var? Diyerek sorunca cevap verdi: Develerimi istemeye geldim. Ebrehe devam etti: Ben sizin itibarınızın olduğu bu Kabe'yi yıkmaya gelmişim sen ulu bir kişi olarak (Allah'ın) evini değil develerini istiyorsun. Abdu'l-Muttalib cevap verdi: Ben kendi malımı istiyorum. O evin güçlü bir sahibi var; onun kudreti evini muhafaza etmeye yeter! Ebrehe bu sözden korkup çabucak develerini geri verdi. Abdu'l-Muttalib hemen Mekke'ye gelip Kabe'nin halkasını tutup dedi ki: Ey padişahların padişahı!

96b

Her padişah kendi haremini korur; sen de kendi haremini muhafaza et! Daha sonra Ebrehe orduyu dizip yürümek isteyince filler ve develer hiçbir şekilde Kabe'ye doğru yürümediler. O anda Allah (*O her türlü noksandan münezzehdir ve yücedir.*) yeşil kuşlar gönderdi. Her birinin gagasında bir taş ve iki pençesinde iki taş, her taşın üzerinde öldürülecek kafirin adı yazılmıştı. Bu kuşlar bölük bölük gelip Kabe'nin etrafını tavaf edip kafirlerin askeri ordugahına doğru yöneldiler. Kabe'nin halkı, Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehdir ve yücedir.*) yardım gönderdiğini anladılar. O kuşlar gelip kafirlerin tepesine taşları bıraktılar.

97a

Hangi kafirin başına taş düşseydi bindiği atın karnından dışarı çıkardı. Hepsi helak oldu. Ebrehe de hasta oldu; bütün organları vücudundan bir bir ayrılıp düştü ve çok kötü bir

sonla öldü. Ebrehe'nin bir veziri vardı, kaçıp kral Necaşi'ye haber gönderince Necaşi dedi ki: Nohuttan daha küçük bir taşla insan nasıl ölmüş? O nasıl kuştı? Diyerek sorduğu anda saray içinde bir kuş ortaya çıktı ve gelen vezirlerin başına taş atıp helak etti. Ve fil halkının hikayesi Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) doğumundan beş ay önce gerçekleşmişti. İkinci hikaye

97b

taş atma hikayesidir. Hikaye şöyledir: Büyük Bedir'de Kureyş ordusu donanıp geldiğinde Resul dedi ki: Ey Rabbim, bu Kureyş'tir, kendine güvenip gücüyle öğünerek senin Resul'ünü yalanlıyorlar. Bana vaat ettiğin yardımı lütfedip gönder. O anda Cebrail-i Emin gelip Alemlerin rabbi olan yüce Allah'tan selam getirip dedi ki: Ey Muhammed! Sen kafirlerin olduğu yöne doğru bir avuç taş at ve bizim kudretimizi gör! Resul müminlerin emiri Ali'den (*Allah onun simasını yüceltsin.*) bir avuç taş parçacıkları isteyip "*Yüzleri sürünsün!*" diyerek kafirlere doğru atınca gözlerine

98a

ağzlarına, yüzlerine toprak ve taş parçacıkları girmeyen müşrik kalmadı. Böylece hepsi yüz çevirip kaçtılar. İslam'ın muzaffer askerleri peşlerine düşerek öldürüp esir ettiler. Üçüncü hikaye şudur: Yunus (*Selam onun üzerine olsun.*) kavmini çok fazla davet etti, İslam'ı kabul etmeyenlerden usanıp iki küçük oğlunu alarak kendi vatanına geri dönmenin daha uygun olacağını düşünüp bir su kenarına geldi. Bir oğlu suya düşünce kendini onun arkasından suya bıraktı çokça çabaladı (ama) kurtaramadı. Sudan çıkınca kenardaki oğlunu

98b

kurt yemiştir. Hasret ve kederle gemiye bindi. Gemide batma endişesi ortaya çıkınca dediler ki: Bu gemi çok büyük günahı olan biri yüzünden batıyor. Kura çektiler,

Yunus'un adına çıktı. Yunus'u suya attılar. Balık onu yuttu. Karanlık gece, su içinde, balık içinde üç karanlık arasında Allah'ı (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) tespih edip kendi kusurunu itiraf ederek dedi ki: "*Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum.*". Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir.*) bu davete icabet ederek Yunus'u kurtardı. Diğer ayrıntılar tefsir (kitaplarında) mevcuttur.

99a

(82) *(Peygamber'e) Rüyasında gelen vahyi inkar etme,*
(Nitekim) Onun gözleri uykudayken kalbi uyumazdı!

(83) *Rüyada meydana gelen vahiy peygamberliğe eriştiği zamandaydı,*
Böyleyken, peygamberlikten sonra rüya gören hali inkar olunamaz.

Yani, Resul'e (*Salat ve selam onun üzerine olsun.*) rüyasında vahyin gelmesini inkar etme. Çünkü onun öyle bir gönlü var ki iki gözü uyuklasa da o gönül kesinlikle uyuklamaz. Ve rüyada vahiy gelmesi Peygamber'in peygamberliğe eriştiği zamandaydı. Böyleyken aklı ve hisleri en mükemmel dönemdeyken Resul'e gelen vahiy inkar edilemez. Rivayet şudur ki Resul'e

99b

Cebrail'in (*Selam onun üzerine olsun.*) apaçık gelmesinden sonra altı aya kadar rüyasında vahiy geldi. Ve vahiy gelen günlerin tamamı yirmi üç yıld. Şüphesiz bu altı ay vahiy müddetinin kırk altı parçasından bir parçaydı tıpkı insanların ve cinlerin Resul'ü ve doğu ile batının peygamberinin, Resul'ün dediği gibi: "*Salih bir rüya peygamberliğin kırk altıda biridir.*" (hadis).

Ona rüyasında vahiy gelmesi garip bir durum değildir;

Nitekim onun gözleri uyuklasa da gönü uyanıktır.

Ve eğer uyanırken ona vahiy gelirse inkar etme!

Çünkü o zaman aklen mükemmel ve beden de sağlamdır.

100a

(84) *Allah'ın şanı ne yücedir ki vahiy hiçbir nebi çalışarak elde etmemiştir,*

Ve hiçbir peygamber gaipten verdiği haber üzerine yalancı değildir.

Yani, Allah'ın zatı sabit ve daimidir ve iyilikleri muazzam ve sonsuzdur. Onun cömertlik ve merhametinde herhangi bir sayı ve hesap yoktur. Yücelik ve rahmet azametinin sonu yoktur; "Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder." kaidesince her türlü rahmet ve inayete birlikte onu peygamberlik şerefiyle şereflendirdi. Şüphesiz vahiy çalışıp kazanılmayla elde edilmez ve hiçbir peygamber gaipten haber verirken kendisinden şüphe olunmaz. Onun için Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) Peygamberleri faziletlerle süsleyip her türlü rezilliğin ayıplarından kendi

100b

günahsızlık sıfatıyla korur ve koruma perdesiyle muhafaza eder özellikle de yalan sözden. Resullerde ve peygamberlerde peygamberlikten önce de yalan meydana gelmemiştir. Onun içindir ki peygamberlik tebliğinin binası doğruluk üzerine kuruludur; araya yalan söz girerse vahye itibar kalmaz. Ancak, kapalı manalar (söylemeleri) caizdir. Yani biri gerçek biri yalan iki türlü manası olan söz gibi. (Örneğin) Söyleyen kişinin gerçek anlamını kast etmesi ve dinleyen kişinin de o sözlerle alakalı (ama) başka bir şekilde düşünüp anlaması gibi.

Allah, cömertlik lütuflarıyla peygamberlere şeref verir,

Hiç kimse peygamberlik hazinesini çalışarak elde etmez.

Gaip hakkındaki hükümlerde hiçbir zaman yalan söylemez Peygamber

101a

Allah'ın gazabını bilen kişi ne yalan söylesin ki?

(85) *(Peygamber) Çok defa avucunu dokundurarak nice hastayı iyileştirmiştir;*

Ve (o avuç) çok sefer de ihtiyaç sahiplerini küçük günah ipinden salıvermiştir.

Yani, onun avuç içi hangi hastaya değmişse iyileşti. El ayasının yani avuç içinin değmesiyle çok sayıda kişiyi rahata kavuşturdu ve pek çok ihtiyaç sahibinin bağlanan muradını açtı ve Müslüman olmasına vesile olup günahlardan kurtardı. Öyle ki Resul, süt vermeyen bir koyuna elini değdirince süt vermeye başladı ve İbn Mesud'un Müslüman olmasına sebep oldu. Yine Hayber gününde İslam halifesi Ali'nin gözüne mübarek

101b

tükürüğünü sürünce hastalıktan kurtulup şifa buldu. Yine Cabir bin Abdullah şiddetli hastalıktan sersem olmuştu. (Peygamber) Abdest aldıktan sonra o suyu onun üzerine saçınca iyileşti. Yine (eldeki) kitabın başında kasîdenin şairine rüyasında elinin değmesiyle felç hastalığından kurtulması hadisesinin de bahsi geçmişti.

Can aleminde Meryem oğlu İsa Resul'dür

Çünkü hasta canlar onun nefesiyle şifa bulur.

(Peygamber) Eğer elini avuç içiyle dokunsa hastaya (daha) ayırmadan

Yüz türlü derdi olsa (bile) o anda şifa bulur.

102a

(72) *Secde eden ağaçlar (Peygamber'in) davetine boyun eğip,*

Ayaksız bir şekilde kök ve dalları üzerinde yürüyüp geldiler.

(73) *O ağaçlar sanki dallarıyla yolun ortasına,*

En güzelinden bir çizgi ve en güzelinden bir yazı yazdılar.

Yani, Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) çağırıldığı için ağaçlar secde edip sanki ayaklanıp dallarıyla yol üzerinde çokça çizgi çizerek yürüyüp geldiler (ki bu çizgiler) Resul'ün peygamberliğine delil olan mucizelerdi. İslam halifesi Ömer (*Allah ondan razı olsun.*) der ki: Resul bir gün Mekke mezarlığı olan Hacun'da kederli ve hüzünlü bir şekilde otururken dedi ki: Allah'ım, bana mucize

102b

göster ki bugünden sonra beni yalanlamalarından dolayı hiçbir endişem olmasın diyerek (Allah'a) yalvarınca Medine yönündeki Akabe tarafına doğru bir ağaç vardı, o ağacı çağırıldı, ağaç secde ederek yolu yarıp dalları ile bir hat yazarak yaklaşıp Resul'e selam

verdi. Resul cevap verip yerine dön diye emredince geri gitti. Resul çok sevinip dedi ki [...]. Yani, bu mucizeyi gördükten sonra bana inanmayanlardan hiçbir korkum kalmadı.

Ağaç boynunu eğip yeri öperek çabucak geldi;

Resul emrettiği için (geldi) her ne kadar ayakları yoksa da.

103a

Dalları yol üzerinde mucizevi ayetleri yazdı;

Eşsiz bir yazıyla (yazdı) her ne kadar kalemi görünmese de.

(74) *Bu ağaçlar onunla beraber giden bulut gibidir;*

Hararetli güneşin fırın gibi sıcağından onu muhafaza ederler.

Yani, bahsedilen mucizeler ve işaretler, resul hangi tarafa yürürse yürüsün mübarek başına gölge yapıp onu güneşin yakıcılığındaki harareten koruyan bulut gibidirler. Bu işaret Resul'ün başında küçükken de vardı. Nitekim, Ebu Talib Resul'ü alıp Şam'a doğru gittiğinde rahip Bahira o bulutu

103b

görüp son peygamberin alameti olduğunu bilip bütün kabile halkını davet etti, Resul'ün peygamberlik mührüne kadar bütün alametlerini görüp İlahi kitapta geçen vasıfların hepsinin Muhammed'de olduğunu görerek Resul'ü öpüp Ebu Talib'e: Bu çocuğu Yahudilerden çok iyi sakla deyip nasihat etmesi (hadisesi) meşhurdur. Ayrıca hikayenin detayları *Maksad-ı Aksâ* kitabında anlatılmıştır, kim yeteri derecede bilmek isterse önce büyük kitaba göz atsın.

Allah kudretiyle kainata şekil verdi,

Cihana can yaptı Arap olan Muhammed'i.

Allah, (onun) gölgesini yere düşürmedi

Fakat bulutu onun üzerine gölgelik yaptı.

104a

(75) *Yemin ederim ki o ikiye ayrılan ayın içinde*

Elbette (Peygamber'in) kalbiyle bir benzerlik vardır.

Yani, ant olsun ki Resul'ün işaretleriyle iki parçaya ayrılan o ayın Resul'ün gönlüne münasebeti ve benzerliği vardır. Çünkü eğer bir kimse bu ikisini birbirine benzeterek yemin ederse (ay) tutulmayacaktır. Bundan dolayı cömertlik ve övgü ve güzel ahlak ve kalp güzelliği ve akılların düzene konulmasında ve Allah'a şirk koşmaktan muhafaza etmesinde dahası en yüksekten istifade edip saf olanla katıştırıp ikisinin (Resul ve ayın) arasında ilgi kurup maksada erdirme kararlaştırılmıştır (kastedilmiştir).

104b

Özellikle de yarılma (hadisesinde) ikisinin birbirine benzerliği vardır. Tefsir alimleri "*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.*" suresi için demişlerdir ki Ebu cehil ve Yahudi biri gece Resul'le görüşüp dediler ki: Ey Muhammed, iman etmem için bir mucize göster. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: İsteğin nedir? Yahudi Ebu Cehil'e işaret edip dedi ki: Ayı ikiye bölmesini iste çünkü sihir gök aleminde tesir etmez. Ebu Cehil (denileni) isteyince de Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) mübarek parmağıyla (ayı) işaret edip iki

parçaya böldü. Bir parçası uzağa gitti hatta İbn Mesud (*Allah ondan razı olsun.*) der ki: Hira Dağı'nı ayın iki parçası arasında gördüm.

105a

Yahudi bu mucizeyi görüp iman etti fakat Ebu Cehil hidayet bulmadı "*Allah kimi doğru yola iletirse odur doğru yolu bulan.*", "*Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur.*". Her halükarda ayın ikiye bölünmesi hadisesi Resul'ün apaçık belli olan aşikar mucizelerindendir. Resul'ü besleyip büyüten ve süt annesi olan Sa'd bin Bekr'in kızların olan Halime der ki: Muhammed bir gün sütkardeşleriyle birlikte oynamaya çıkmıştı. Benim oğlum olan Ezmere ansızın feryat ederek geldi: Ey anne ve ey baba! Çabuk gelin. Benim gönül eşim, kardeşim Muhammed'i diri bulacak mısınız

105b

veya bulamayacak mısınız? Sordum: Ne oldu? Dedi ki: Biz oynarken biri gelip Muhammed'i aramızdan kaptı; dağ başına çıkarıp göğsünü yardı. Halime devam ederek: Ben ve babası ağlayıp bağıarak feryatlarla şaşkın ve ne yapacağını bilemez bir halde ulaştık. Muhammed'i dağ başında oturmuş göğe bakıp tebessüm eder bir vaziyette gördük. Ağlayarak eğildim, yüzünü öperek dedim ki: Ey gözümün nuru ve ey gönlümün sevinci, annem sana feda olsun, ne oldu sana? Cevap verdi: İyiyim anne, kardeşlerimle birlikte itişip kakışarak oynadığımızda üç aziz geldi. Birinin elinde gümüş bir ibrik, birinin

106a

elinde karla dolu zümrüt bir leğen. Bu azizler beni kardeşlerimin arasından alıp dağ başına götürünce onlardan birisi beni yavaşça yatırıp göğsümü açtı ve ben onlara bakıyordum. Benim içimdeki organları karla yıkadıktan sonra yerine geri koydu, ben hiç acı hissetmedim. İkinci aziz ilki işini yaptıktan sonra dedi ki: Allah'ın sana emrettiği işi yaptın, uzağa git diyerek kendisi yaklaştı ve eline göğsüme koyup kalbimi çıkardı. İkiye

bölüp içinde bağlanan kara kanı temizleyip dedi ki: Ey Allah'ın sevgilisi bu, şeytanın payıdır, onu ortadan kaldırdım. O kanın yerine

106b

başka şeyler koyup tekrar yerine yerleştirdi ve buzdan bir mühürle mühürledi. Onun soğukluğunu vücudumdaki bütün organlarımla hissettim. Daha sonra üçüncü aziz gelip dedi ki: Siz ikiniz emri yerine getirdiniz uzaklaşın diyerek bana gelip eline göğsüme sürterek yarayı kapatıp beni yavaşça oturttu ve öperek dedi ki: Ey Allah'ın sevgilisi, sana ne türlü mutluluk istenmiştir bilseydin mutlaka gözlerin nurlanırdı diyerek beni burada bıraktı. Üçü uçup gökler arasına girdiler. Ey ana, eğer isterseniz girdikleri yeri size göstereyim.

107a

(76) *En hayırlıyı (Peygamberi) ve kerem sahibini (Ebu Bekir'i) saklayan mağaranın hakikatine yemin olsun ki,*

(O gün) Kafirlerin gözü kör olup, mağaranın sakladığı iki zatı görememişlerdir.

(77) *Mağarada bulunan sadık iki dost hiç endişe etmediler;*

Halbuki o kafirler mağarada hiç kimse yok diyorlardı.

Yani, görünen bütün mucizelerin ortaya çıkışı Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.*) apaçık kerametlerindedir. (Mağara) Kendisinde kötülükten eser bulunmayan ve asalet kaynağı olan zatı saklamıştı. Ve onu takip edip gelen kafirlerin gözü kör oldu; onu göremediler. Böyleyken, doğruluk yani Resul ve Ebu Bekr-i Sıddık hiç çekinmeden bela ve korkuya kapılmadan oturuyorlardı. Ve kafirler mağarada

107b

hiç kimse yok diyorlardı. Yüce Allah'ın kendi yardım ve korumasıyla muhafaza altına alınıp örtüleni, gözlerine perde inen kafirler nasıl görebilsinler ki?

Mağara, yüce iyilikten çokça dolmuştu,

(Fakat) Kafirlerin arasından hiç kimse onu göremedi.

Başkaları, mağaranın eşiğine kadar gelip geri döner,

Resul ve onun dostu mağaranın içindeyken.

Onların gözleri çok zayıfçaydı

Işıklar arasından güneşi görebilmek için.

(78) *Kafirler örümcek ve güvercinin,*

Yaratılmışların en hayırlısı üzerine yuva yapıp ağ örmediğini zannettiler.

(79) *Allah'ın koruyup muhafaza etmesi,*

(Onların) Kat kat zırhlarla ve yüksek kalelerle korunmasına ihtiyaç bırakmamıştır.

108a

Yani, kafirler mağara eşiğinde yumurta üzerine oturmuş yabani bir güvercini ve yine mağara girişine örümceğin ağ ördüğünü görüp bütün yaratılmışların en hayırlısı yani Resul'ün bu mağara içinde olmadığını zannettiler. Çünkü eğer girmiş olsaydı bu vahşi hayvanlar uçacaklardı ve örümcek ağı da bozulacaktı. Yüce Allah'ın muhafazası, Resul'ü kat kat zırh tabakaları giymeye ve yüksek dağlar başındaki kalelere girmeye muhtaç etmedi. Hikaye çok meşhurdur ve ayrıntıları genişletilmiş eserde bahsedilmiştir fakat bu kısa özetle onu açıklamak uygun ve gereklidir. O (hikaye) şöyledir:

108b

Avf bin Hazrec kabilesinin Müslüman olmasıyla birlikte İslam esasları daha da güç bulup sağlamlaştı. Kureyş'in ileri gelenleri Daru'n-nedve'de toplanıp fikir alışverişinde bulunduğu İblis, Necdi kabilesinden ihtiyar bir adam olduğunu söyleyerek hazır bulundu. Bazıları Resul'ü hapse atma bazıları da Mekke'den gönderme fikrini öne sürdüğünde İblis dedi ki: Muhammed'in güzel yüzü, tatlı dili, yumuşak ahlakı, tertemiz geçmişi, cömertliği ve bağışlayıcılığı, fazilet ve memnuniyeti sonsuzdur. Bu övgüye değer vasıflar ve seçkin davranışlarla kim onu görürse yüz canıyla birlikte ona aşık olacaktır. Onu başkalarının görmesi iyi olmaz. En sonunda Ebu Cehl (İblis'in) söylediği sözlere katılarak her kabileden bir kişi gidip

109a

öldürecek kararı alınınca, Cebrail gelip Resul'e haber verdi. Resul kendi yerine İslam halifesi Ali'yi (*Allah ondan razı olsun.*) yatırıp Ebu Bekr ile mağara tarafına doğru yola çıktıklarında Ebu Bekr (*Allah ondan razı olsun.*) Resul'ün dört tarafını kolaçan edip yürüyordu. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: "*Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.*" yani, kaygılanma, Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) inayeti bizimledir. Ebu Bekr (*Allah ondan razı olsun.*) cevap verdi: Ey Allah'ın Resul'ü, her tarafı kolaçan edip yürümem korkmaktan değildir. Düşmanlar hangi taraftan saldırabilir diye düşünerek o tarafa geçip kendimi sana siper yapıyorum. Daha sonra Resul'ün

109b

mübarek ayaklarının yaralandığını görünce Ebu Bekr, Resul'ü sırtına alıp mağaraya kadar götürdü. Ve ilk önce kendisi girip (mağaranın) bütün deliklerini kapatıp Resul'ü içeri aldı. Daha sonra Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) emri ile örümcek, ağını örüp ve yabani güvercinler yumurtaları üzerine oturduktan sonra Kureyşli gençler (Resul'ü) takip edip peşinden gelerek mağaraya elli adım genişliği yaklaşıp yabani güvercinleri ve örümcek ağını gördükten sonra bu yakınlarda hiç kimse bu mağaraya girmemiştir deyip geri döndüler.

110a

(80) *Zaman beni sıkıntıya sokmakla bana zulmetmedi, ne zaman ki ben*

Ondan (Peygamber'den) iltica istediysen eksilmeyen himayesine eriştim.

Yani, zaman bana hiç zulmedip cefa vermedi. Çünkü ben Hz. Peygamber'e ne vakit sığınsam o zulümden ve sitemden ve cefadan ve elemden kurtuluş buldum.

Eğer felek dönmesiyle haksızlık edip incitirse,

Mustafa'nın kapısı benim sığınacak güvenli yerimdir.

O şefkatli sevgilinin eşiğini korurum ben,

Çünkü düşmanlar bana cefa verecek olursa benim sığınağımdır.

(81) *(Peygamber'in) Elinden dünya ve ahret zenginliğini istemedim ki*

Ancak ihsan edenlerin en hayırlısının elinden aldım bahşisi (dünya saadetini).

110b

Yani, Resul'ün mübarek elinden iki cihanın zenginliğini istemedim ancak o istediğim lütfu veren ellerin en hayırlısından buldum. Yani, hem dünya zenginliğinin bereketi hem de benim için ahret zenginliği olan (bu) kusursuz din bana Resul'ün mübarek elinden nasip oldu.

Kim ihtiyacını niyaz ederek Resul'den isterse,

(Peygamber'in) Bir bakışıyla iki cihan isteğini de bulur.

(88) *(Peygamber'in) Geceleyin dağ başında ziyafet ateşi gibi görülen*

Apaçık mucizelerini anlatmama mani olma; beni kendi halime bırak!

111a

(89) *İnci intizamla dizilmiş olursa güzelliği ziyadeleşir;*

(Ancak) Dizilmiş bir halde olmasa da kıymetinden bir şey eksilmez.

Yani, karanlık gecede misafirlik için yüksek dağ başında ateşin görünmesi gibi Resul'ün (doğruyu yanlıştan) ayırt eden mucizelerinin ve Kur'an harikalarının özelliklerini söylemek için izin ver. Şöyle ki İncilerin ve cevherlerin güzelliği sırayla dizilince artar ancak eğer dizilmezse de değeri eksilmez. Güzel sevgilinin muhteşem güzelliğinin yanağına süsleme gerekmez; (çünkü) inci misali delilleri benim gibi birinin şirleştirmesi onlara süs katmaz.

111b

Mucizelerinin nuru bütün kainatı kuşattı,

Benim gibi birinin onu övmesine gerek yoktur.

Onun vasıflarını söylemekle benim sözlerim kıymetlenir,

Çünkü o cevherlere bu şiiri dizmek (onların) değerine bir şey katmaz.

(90) *(Peygamber'i) Övmek isteyen bir kimse onu tam olarak nasıl anlatabilir ki?*

Bütün güzel huyları barındıran onu, hakkıyla anlatmak ne mümkün!

Yani, Hz. Peygamber'in yüce zatında ve yumuşak kişiliğinde var olan güzellik ve ahlak, mükemmel şefkat ve merhameti anlatmak isteyen övgücülerin (methedenlerin) arzuları (onu anlatabilmekte) çok uzak kaldı. Bundan dolayı görkemli şiirler

112a

ve gönül okşayan dizeler onun nazik ve tatlı sözleri ve mübarek güzel kelimeleri o ince ve latif anlamlarla bezenir çünkü büyüklük ve kudret sahibinin (Allah'ın) sevgilisinin zatıyla eşsiz bir şekilde süslenir.

Onun zatı bizim gibilerin övgüsünden münezzehdir;

Ancak, onun vasıflarını anlatmak kelimeleri süslemektir.

Kelimelere süs, canlara güven verir

Zatının vasıflarını söylemek pek çok lütuflarını almak demektir.

(91) *Kur'an-ı Kerim rahman tarafından gönderilen hak olan ayetlerdir, lafız yönüyle hadistir;*

Mana yönüyle kadimdir, kademle vasıflanan ise Allah'tır.

112b

Yani, mana olarak rahmanın yüceliğiyle bilinen ve peygamberlik vasıflarıyla özdeşleşmiş Resul'ün bazı mucizeleri ayetlerdir. Bunlar hadisten kaynaklı kelimelerdir; anlamları ---. Yani, bireysel anlamları süreklidir ---. Başlangıcı olmayan mükemmel yüce zat (Allah) sonsuzdur.

Kelimeler onun kendi şanlı karargahından,

Somut dünyaya ayak bastı.

Görünenle görünmeyen her ikisi de belli oldu;

Eskiden olanla yeniden meydana gelenin anlamları da (açığa çıktı).

(92) *Sadece bir zamana ait olmayan bu ayetler bize haber verdi;*

Ölümden sonraki ahretten, Hud ve İrem kavminden.

113a

Yani, bu ayetlerin zamanı devir olarak belli bir vakte mahsus değildir. Ve (Kur'an) sözlerinin indirilmesi ahir zamanda (yani) son peygamber vaktindeydi. Bununla beraber geçen nesillerden haber verir; Ad ve İrem hikayelerini bildirir. Ad kavmi Yahudi'ydi. Ad bin Us bin İrem bin Sam ibn Nuh'un oğullarına Ad derler tıpkı Haşim oğullarına Haşim dedikleri gibi. Rivayet edilir ki Ad'ın iki oğlu vardı. Biri Şeddad biri Şedid. Şedid ölünce ülke ve bütün topraklar Şeddad'a teslim edilmiş; itaat edenler ve isyan edenler ile en yakın ve en uzak (bölgeler) ona boyun eğmiştir. cennetin özelliklerini

113b

duyup: Aden çölünün bir kısmında cennet inşa edeceğim diyerek pek çok mal ve hazine harcayarak üç yüz yıllık bir zaman zarfında bir şehir inşa etti. Duvarları altın ve gümüşten, kalan kısımları ise zümrüt ve yakuttandı. Çok sayıda nehirler yapıp ağaçlar meyve verecek duruma gelip (şehrin) bütün kısımları tamamlandığında ülkedekilerle karar verip İrem'e doğru yola çıkarlar. (İreme) Bir günlük yol kaldığında Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) büyük bir sel gönderip hepsini helak etti. Şeddad helak olduğunda dokuz yüz yaşındaydı. Abdullah bin Kalabe için anlatılır: Deve isteyip hemen İrem'e giderek

114a

ondaki kıymetli cevherler ve hazinelerden götürebildiğini alıp evine gitmiş. Muaviye bu haberi duyunca İbn Kalabe'yi huzuruna çağırdı. O şehirle ilgili bilgileri sorunca hayretler içinde kaldı. Sonra Ka'b'ı çağırıp sorunca cevap verdi: "*Sütunlarla dolu İrem'e.*"dir; İlahi kitaplarda ve Resul'ün hadislerinden anlaşılmıştır ki bu zamanda sarı çehreli, kızıl yanaklı, kısa boylu, bir kaşı üstünde ben olan biri deveyle İrem'e girip ondaki mallardan alacaktır. Bu sözü söylediğinde gözü hemen İbn Kalebe'ye dönüp dedi ki: Allah'a yemin olsun ki,

114b

o kişi bu adam olmalıdır. Bu hikayenin detayları Kitab-ı Arayîs-i Salebî'de mevcuttur.

(93) *(Kur'an) Daima bizim yanımızda olmuş ve (diğer peygamberlerin mucizelerinden) üstün tutulmuştur,*

Nitekim (o peygambere gelen mucizeler, sadece kendi) zamanlarına mahsus kalmış, daimi olmamıştır.

Yani, İlahi mucizeler devam ederler; onların sonu ve bitişi yoktur. Böylelikle bu mucizelerin bütün mucizelerden farkı sürekliliği olmamasıdır. Ancak gelir ve gideler. Bu son peygamber ve resuller için yüce mucizedir; kıyametin kopacağı ana kadar ki millete kadar hükmü kalkmaz ve öyledir.

Sevgilinin mucizesi Allah'ın kelamı olduğundan beri,

Bu mucizelerin sonu ve bitişi uygun olmadı.

115a

Yok olan mucizeler ebedi olanla nasıl eşit olabilir ki?

Bu sözün hakikatini olgun ve erdem sahibi insanlar anlar.

(94) *Allah'ın ayetleri (ihtilafli meseleleri) halletmek için hakem kılınmıştır,*

Böylelikle ihtilaf ve itiraz edenler için başka hakeme ihtiyaç ve şüpheye yer bırakmamıştır.

Yani bu ayetler hikmetli bir şekilde hüküm koyma ve hükmetmeyle vasıflandırılmıştır. Böylece muhalefet edenlere karşı hiç bir şüpheye yer bırakmamıştır. Ve hak ile batılı birbirinden ayırmak için başka hakeme gerek yoktur. Bundan dolayı kanunların nasıl olması gerektiği ile ilgili kaynak Kur'an ve hadistir. Bu esasların üçte birinin kitapla (Kur'an) ve hadisle karşılaştırılması gerekmektedir.

115b

Bu Kitap (Kur'an), yüce Allah'ın emriyle ve hikmetle

Doğru ile yanlış birbirinden ayırmak için en kesin ölçüttür.

(95) *(Kur'an ayetlerine karşı) Asla düşmanlıkla muhalefet edilememiştir,*

Düşmanlık edenlerin en şiddetlisi bile teslim bayrağını çekmiş ve geri dönmüştür.

Yani, Araplar mükemmel ve hayret verici güzellikte konuşan fasihleriyle Kur'an ayetlerine karşı muhalefet edemediler. Dahası bu sözlerin rezilliğini onlara açıkça anlatmak gerekti ve (böylece) düşmanların en şiddetli azgınlığı bu aşikar ayetlerdeki apaçık mucizeleri görüp kırıldı. Hitabet gücü yüksek olanlar bu kelimelere (Kur'an ayetlerine) benzer sözcükler söylemekte şaşkın ve acizdirler. Ve en iyi edipler bu sözlerin en küçüğüne bile muhalefet edemez; bu noktada şaşkın ve çaresizdirler.

116a

Apaçık delillerle konuşan ve güzel sözler söyleyen Arapça Kur'an'ın eğrilikle hiç bir münasebeti yoktur. İlahi sözler olan (Kur'an), o kadar açık ve güzel bir anlatıma sahiptir ki onunla düşmanları yerin dibine sokar.

(96) *(Kur'an'ın) Belagati ona taarruz eden muarızın davasını*

İffetli bir adamın haremine uzanan eli men etmesi gibi reddetmiştir.

Yani, bu ayetlerin belagati (Kur'an'a) karşı çıkanların davasını tıpkı namuslu bir adamın haremine kasteden bir haini reddetmesi (engellemesi) gibi reddetti. Bu sözle (Kur'an'a)

karşı çıkan insanların gücünün yok edilmesine değil Kur'an'ın en üst düzeyde mucizevi sözler içermesinin ve belagatinin en yüksek mertebesinin olmasına işaret edilir.

116b

Kur'an, ona karşı koyanı belagati ile defeder,

Tıpkı hareminde (gözü olan) yabancıyı kovan bir iffetli (adam) gibi.

(97) *(Kur'an ayetleri) Anlam olarak birbirine yardım etmede deniz dalgaları gibidirler,*

Güzellik ve kıymette ise inci ve elmas gibi deniz cevherlerinin üzerindedirler.

(98) *(Kur'an ayetlerinin) Akılları hayrette bırakan mükemmelliği hesaba gelmez,*

(O ayetler) Çok okunmakla usanç vermez ve bu yüzden terk edilmez.

Yani, bu ayetler mana olarak birbirine yardım etme noktasında deniz içinde birbirine çarpan dalgalara benzerler. Ancak mükemmel anlamlar, bezenmeye ihtiyaç duymayan süslü gelinler gibidirler; güzellik ve kıymette, lütuf ve saflıkta

117a

denizin dibindeki cevherlerden daha değerlidirler. Şüphesiz, onun hayret verici mükemmelliği sayılamaz; onun şaşırtıcı kusursuzluğu hesap edilemez. Ve apaçık anlamları benzetmelerle karışmaz. Dahası karşı çıkmakla onun kesin delilleri yok edilemez. Onun güzellikleri berrak suya benzer; çok olması (çok okunması) usanmaya sebebiyet vermez.

(99) *(Kur'an'ı) Okuyanın gözleri onunla nurlandı, dedim ki:*

Onunla muzaffer oldun; sarıldığın ipi sımsıkı tut ve ona yapış!

(100) *Eğer sen (Kur'an ayetlerini) cehennem ateşinin hararetinden okursan,*

Gitgide alevlenen cehennem ateşini soğuk olan su ile söndürmüş olursun.

Yani, bu ayetleri okuyan kişinin gözleri nurlandı.

117b

Böyleyken ona dedim ki: Seni yüce Allah'a ulaştıracak olan aracıyı buldun; onu sımsıkı tut! Eğer sen bu ayetleri cehennem ateşinin hararetinden korkup okursan mutlaka bu ayetlerin berrak soğuk suyuyla o ateşin hararetini söndüreceksin. Yani, bu Kur'an her dert ve hastalığın rahmet ilacıdır. Ateş ise Kur'an'ın kurallarından yüz çevirip onu yalanlayan asinin nasibidir. Ve Allah'ın kelmından (akan) suya kanaanlar azap yolunda (gerçek) kurtuluşa eren takva sahipleridirler.

Yaşlının gözleri Kur'an ile aydınlandı;

118a

Bu Allah'ın ipidir, ona dayanmayı bırakma, dedim.

Eğer yarın (kıyamette) ateşten kurtulmak istiyorsan,

Allah'ın ayet kadehini (zevk alarak) canla iç.

(101) *Sanki (o Kur'an ayetleri) kömür gibi yüzleri olan asi mü'minlerin*

Gelip kendisiyle yüzlerini bembeyaz yaptıkları Kevser Havuzu'dur.

(102) *(Kur'an ayetleri) Doğruluk bakımından sırat, adalet bakımından da mizin gibidir;*

Böyleyken, İnsanlar arasında ondan (Kur'an'dan) başkası ayakta kalamaz.

Kur'an sanki kendisiyle yüzlerin ak pak olduğu Kevser'dir. Nitekim hadislerde bahsedilmiştir ki günahkarlar günahları nispetinde cehennemde azap çekip kömür gibi

118b

kararınca yüce Allah'ın inayetiyle azap zindanından kurtularak cennete geldiklerinde İlahi emir verilecektir: Bu kullarımı Kevser suyuna sokun. (Suya) Girip çıkarlarsa yanıp kararın yüz ve tenleri dolunay gibi parlayacaktır. Hatta azap çekmeden cennete girenler onların bu halini arzulayacaklardır. Bu havuzun etrafı altından olacak ve eni ve boyu bir aylık mesafede olup cennetin içinden akan suyu süttten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Ayrıca misk kokusundan daha güzel kokuludur; kim ondan bir şerbet içerse kesinle susamaz.

119a

Dahası taşları inci ve mercandan olacaktır. Yine bu Kur'an sırata ve mizana benzer; iyi ve kötü onda görünür; fazla ve eksik onunla birlikte ortaya çıkar. Nitekim rivayette bahsedilmiştir ki sırat cehennemün üstünde kurulmuş bir köprüdür; kıldan ince, kılıçtan keskindir. Kimisi onun üstünden yıldırım gibi, kimisi yel gibi, (kimisi) koşan at gibi ve

kimisi de emekleyerek geçecek; herkes kendi ibadetine, o derecede kolay geçecektir. Ve bu kafirlerle günahkarların ayağı kayıp cehenneme düşeceklerdir. Dahası zebaniler

119b

onları kancayla çekecekler. Ve Cabir (tarafından aktarılan) hadise göre bu sırat korku (havf) makamında durduktan sonra Peygamber'in nurundan yaratılmıştır. Bazı rivayetlerde bu sırat, cehennem ejderhasının dilindedir. Yüce Allah ona yüksek değer vermiştir; dilini bazen geniş bazen ince eder. Özellikle kesin olan hadiste bahsedilmiştir ki sıratı kurduklarında bir yanına doğruluk diğer yanına da akrabalığı koyacaklar. Kim doğru olmaya çalışıp hısım akrabayı gözetmişse sıratı kolaylıkla geçecektir. Ve hadiste bahsedilmiştir ki

120a

ne kadar da acıdır sıratı ayağı kayıp düştüğünde pişmanlığının fayda vermeyeceği kişiye! Daha sonra diyecek ki: Bu, korktuğum şeydi; keşke, hayattayken bu günün hazırlığını yapsaydım. Keşke toprak olup bu hale düşmeseydim ya da Resul'ün yolunu tutup bu belaya karşı güvende olsaydım. Fakat mizan, onunla amellerin değerinin ölçüldüğü şeyden meydana gelmiştir. Ve bu amelleri tartmaktaki bir hikmette şudur: Kullar kendi durumlarını öğrensinler ki azap edildiğinde İlahi adalete (günahlarını) itiraf edip affedildiklerinde de (Allah'ın) sonsuz faziletlerini idrak etsinler. Ayrıca bundan başka

120b

çeşitli hikmetler de olabilir. Fakat, hikmeti idrak etmenin yokluğundan hikmetin bilinmesi lazım değildir. İslam halifesi Hüseyin (*Allah ondan razı olsun.*) rivayet eder ki: Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bir gün Ayişe'nin (*Allah ondan razı olsun.*) dizine mübarek başını koyup dinlenmişti. Ayişe o anda ahretini düşünüp dedi ki: Ey Allah'ın Resul'ü bilmem ki ahrette bizi hiç hatırlayacak mısınız? Resul (*Selam onun üzerine*

olsun.) cevap verdi: Canımı kudret elinde tutan o Tanrıya ant içerim ki üç yerde hiç kimse kendinden başkasını hatırlamaz: Birinci yer, terazilerin amelleri ölçüp

121a

tartacağı yerdir. Kul (burada) kendi mizanının ağır mı hafif mi olduğunu bilmediğinden başkasını hatırlamaz. Yine sırattan geçeceği vakit ve tekrar amel defteri verildiğinde sağdan mı yoksa soldan mı verileceğini bilmediğinden, kişi kendinden başkasını hatırlamaz. Enes ibn Malik (*Allah ondan razı olsun.*) rivayet ederler ki ademoğlu mizanın iki kefesi arasında durunca yüce Allah nida etmesi için meleğini görevlendirir; kimin mizanı ağır olursa, nida eder ki: Falan kul saadet buldu, kesinlikle şikayet yüzü görmeyecek. Ve eğer mizanı hafif olursa nida edecek ki: Falan kul saadet bulmadı,

121b

böylece bahtsız oldu. Ve en son durumların ayrıntıları genişletilmiş eserde bahsedilmiştir.

(103) *(Kur'an'ı) Çok iyi anladığı halde bilmezden gelip inkar eden*

Hasetçinin bu haline sakın şaşırma (çünkü inanmak üstün bir meziyettir.).

(104) *Göz, hasta olduğu zaman bazen güneşin ışığını inkar edip görmez;*

Ve ağız da hastalıktan dolayı bazen suyun tadını alamayıp inkar eder.

Yani, o haset eden kişinin durumuna şaşırma çünkü o, belagat sanatını çok iyi bilip havvas ilmini (Kur'an ayetlerinin harf ve mana noktasındaki ilmini) ve durumun gereksinimlerini tastamam anlarken eşsiz anlatımlar ve sırlarla vasıflanmış bu ayetleri inkar eder. Bu nedenle zayıf (kusurlu, hasta) göz, güneşin aydınlığını inkar

122a

eder ve hasta olan kişi suyun tadını kabul etmez. şüphesiz, yücelerin yücesinden (Allah'tan) inayet gelmediği için apaçık aşikar olan ayetleri inkar eder. Bu iki beyitte şu ayete işaret edilir Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) buyurur ki: *“Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden bir takımı bile bile gerçeği gizlerler.”*. Yani, kendisine kitap verilenler, ya Resul'ü ya da Kur'an'ı kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve bazıları da Allah'ı bildikleri halde gizlerler. Rivayet edilir ki İslam halifesi Ömer (*Allah ondan razı olsun.*), Abdullah bin Selam'a Resul'ün

122b

durumunu sorunca dedi ki: Ben (onu) öz oğlumdan daha iyi tanırım. Onun için Muhammed'in peygamberliğinden hiç şüphem yoktur ve dahi bu oğlumun benden olduğuna şüphe ederim, belki annesi bana ihanet etmiştir. İslam halifesi Ömer (*Allah ondan razı olsun.*) Abdullah bin Selam'ı takdir edip öptü. Ve Resul için gerekli olan aşinalık, onun bilgi mucizesidir.

Haset eden kişi kendi hasedinden dolayı kitaba (Kur'an'a) inanmaz;

Hangi sebepten dolayı bunu yaptığını da bilmez.

Gözleri zayıf olan kimse güneşin aydınlığını inkar eder;

Hasta olan ise tertemiz suyun lezzeti bilmez.

123a

(105) *Ey süratle ya da yürüyerek iz bırakan develerin üzerinde olan ve*

*Muhtaçların, isteyenlerin ve evinin etrafına doluşanların en hayırlısı
(Resul)!*

(106) O (Peygamber), kendisine itibar eden kimseler için en büyük alamettir;

Ve onun (Nebi'nin) varlığını ganimet bilenler için de en büyük nimettir.

Memleketin her tarafından gelen kulların bulunduğu taifenin en hayırlısı olan (Resul)!
Öyle bir taife ki bazen yayan bazen süvari olarak onun etrafına ya da rahat tarafına
seyahat edip dileğini istemek ve kendilerine lüzumlu olanları almak için yüz bin dert ve
istek ile yana yakıla yanına gelirler. Ve ey tertemiz vasıflarla bezenen zat (Resul)!
Senden ibret alanlar için en büyük işaret

123b

ve seni ganimet bilenler için de en büyük nimetsin.

Senin yanında ihtiyaç sahipleri yüz bin rahat bulur,

Sana köle olan cihana padişah olur.

Senin giysi kolunu öpmek talih belinin kemeri,

Eşiğinin toprağı da rahatlık gözüünün sürmesidir.

(107) (Ey Allah'ın Resul'ü!) *Karanlık gecede (dolunayın) karanlıklar arasında
(ışıklarını saçarak) gittiği gibi,*

Bir haremden (Kabe'den) bir hareme (Mescid-i Aksa'ya) gittin.

(108) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Sen Kabe Kavseyin gibi kimse tarafından erişilememiş*

Ve talep edilememiş yüce mertebelere yükseldin geceleyin.

Yani, gece bir mabetten yürüdün ki o Beyt'ül- Haram'dır (Kabe'dir).

124a

Yine bir mabede (yürüdün) ki o da Beytül-Mukaddes'tir (Mescid-i Aksa'dır). Dolunay gibi doğudan batıya doğru yürüdün. Şüphesiz bu gece sana ilerlemek ve yükselmek nasip oldu, ta ki “(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar.” meskenine erişme şerefine nail oldun. Çünkü, bu mertebeye erişen ve onu dileyen daha önce asla hiç kimse olmadı. Bu iki beydin Türkçeye tercümesi şöyledir, dinleyin: Şair *(Allah onu en temizlerin sırasına dizesin.)* Yüce Allah'ın sonsuz ihsanıyla kolaylıkla gerçekleşmiş olan o harika olaya ve muhteşem duruma işaret eder. Peygamber ve resullerin en faziletlisi ve en hayırlı yolları gösteren Muhammet Mustafa'ya ki o,

124b

Allah'ın karşılıksız verdiği hazineleri koruyan muhafızı, ruhani mertebelerin en önde giden süvarisi, hikmetli ilmin denizindeki mücevheri, rahmet ve fazilet semasının nurlanmış dolunayıdır. Bu olağanüstü durum miraç hadisesinde ortaya çıkmıştır. Buhari ve Müslim üzerinde şüphe bulunmayan bir hadiste ittifakla Malik bin Şa'sa'a'dan rivayet ederler ki Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: Ben Mescidü'l- Haram'ın sol tarafında Kabe'nin yanında uyku ile uyanıklık arasında iken Cebrail *(Selam onun üzerine olsun.)* katırdan daha küçük, boz renkli ve gözün gördüğü son noktaya kadar

adım atabilen bir binek hayvanı alıp geldi. Adı Burak. Beni Burak'a bindirip Mescidü'l-Haram'dan Mescid-i Aksa'ya ulaştırdılar;

125a

yüce Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehdir ve yücedir.*) dediği gibi: "*Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.*". Daha sonra beni göklere çıkardılar. Önce gökte, yani dünya semasında Adem'i gördüm, bana dua etti. İkinci gök katında İsa ve Yahya'yı gördüm. Üçüncü gök katında Yusuf'u, dördüncüde İdris'i, beşincide Harun'u, altıncıda Musa'yı gördüm, bana dua etti, ben yükselince ağladı. Cebrail sordu: Niçin ağlıyorsun? Cevap verdi: Muhammed'e peygamberlik benden sonra gitmiştir (ama) onun ümmeti benim ümmetimden

125b

daha çok cennete girecektir, ondan ağlıyorum, dedi. Daha sonra yedinci gökte İbrahim'i (*Selam onun üzerine olsun.*) gördüm. Selam verdim. Benimle merhabalaşıp dua etti. Daha da yükselip Sidretü'l-Münteha'ya ulaştığımda Cebrail durup kaldı. Neden yürümüyorsun? Deyince: "*Buradan bir parmak dahi ileri geçersen yanarım.*" (yani) eğer parmak kadar daha yaklaşsam İlahi güzelliğin nurlarından yanacağım. Ve ben sonsuz güzelliği görme arzusuyla Sidre'den yükselip dedim ki: Yansam da yanmasam da yine de harem odasındaki mum etrafında dönen pervane gibi yanmayı dilerim. Kusursuz olan Allah'ın yardımıyla "*(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.*" ulaşınca

126a

doksan bin kelimeyi yüce Allah'la konuştum. Hakk'ın tecelli eden aydınlığı ve mutlak güzellikten (Allah'tan) gelen nurların ışıltısı benlik perdesinin aradan sıyrılması, ikiliğin ortadan kaybolmasıyla ortaya çıktı. Ahmed'teki mim'in birliğin zatında erimesi, birliğin nuruyla yabancılik gölgesinin yok olması, mükemmel kullukla birlikte insanlık adının ve

formunun boyunduruğundan Muhammedî kul kurtuluş bulup, bütün yaratılmış mevcudat "(Fakat o,) sarp yokuşa (atılmadı.)" ifadesinden "O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir." (ayeti) hücumuyla kolaylıkla mutlak özgürlük elde edip "Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin?" sırrı ortaya çıkıp, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki onda bana ne bir yakın melek ne de bir peygamber yetişmez."

126b

sırrındaki eğlence yerinde geceyi ışığıyla aydınlatan mum oldum. Gittiğimde Ahmed'tim, geldiğimde ise eminlik zahmetinin (ز حمت) "z" harfindeki noktadan sıyrılıp saf rahmet (ر حمت) olarak geldim, "(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.", "Bu durum, uzun olanın özetidir."

İsra gecesinin Burak'ını tutan aşktır,

Yoksa göz kamaştıran şimşekler değildir bu Burak'ı dizginleyen.

Aşkın inziva sarayı içinde, en sevgili yanından gelen

Bir işaret bulduysan eğer, kendi benliğindeki izleri bırak.

Miraç hikayesi, *Kitâb-ı Maksad-ı Aksâ'* da derinlemesine bir inceleme ve araştırmayla ele alınmıştır; mezheplerin ayrıntıları belirtilip ehli sünnet mezhebinin doğruluğu ortaya konmuştur.

127a

(109) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Bütün peygamberler ve resuller ulaştığın o menzilde (Mescid-i Aksa'da)*

Hizmet olunmaya layık efendinin hizmetçileri gibi seni takdimle öne geçirip imam yaptılar.

(110) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Büyük (melek) topluluğu içinde sancak sahibi olarak,*

Yedi kat gökleri yara yara her katta bir peygambere selam verip ileri geçtin.

Yani, miraç hadisinde rivayet edildiğine göre peygamberlerin ruhları Beytü'l-Mukaddes'te cismen görünüp Hz. Peygamber'i imam olarak öne geçirip hepsi arkasından ona tabi olarak namaz kıldıktan sonra uğurlamak için birlikte göğe yükseldiler. Ve bazı rivayetlerde bahsedilir ki namazı Menat denilen yerde kılıp Sidre tarafına doğru uğurladılar ---.

127b

Şimdi, şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* der ki: Ey Muhammed, bütün peygamberler seni Beytü'l-Mukaddes'te ya da adı geçen o mertebede, tıpkı kendisine hizmet olunan bir efendiye hizmet eden hizmetçiler gibi seni en öne geçirdiler. Melekler ve peygamberlerle birlikte yedi katlı gökleri yarıp yüce Allah'ın yardım etmesiyle yürüdün. Öyle ki o kabile arasında sultan olan sancak sahibi sendin. Ya da yıldızlar kafilesi içinde dolunay gibi karanlıkları yaran sendin.

Ey resullerin önderi ve peygamberlerin efendisi,

Sizin adınızla son buldu saadet defteri.

Gönderilen peygamberler öne geçirdiler sizi, tıpkı

128a

Askerlerin krallarını takdim edip öne geçirmeleri gibi.

Ey en pak olan zat, sen tertemiz olanlar arasında

Hem onların sancaktarı hem de mühür yüzüğü efendilerisin.

(411) *(Ey Allah'ın Resul'ü! Miraç gecesi) Sen öyle ulvi mertebelere yükseldin ki*

(Allah'a ulaşma noktasında) Yükselmeye çalışan kimse için ulaşılabacak başka bir merteye bırakmadın.

Yani, yedi kat gökleri yararak öyle yüksek bir noktaya ulaştın ki aşır yükselmek isteyen için herhangi bir makam ve merteye bırakmadın. Dahası yüksek makam isteyenler için yükselecek hiçbir derece bırakmadın. Yani, en üst dereceler ve yükselme merdivenleri Allah'tan gelen yardım sana yol gösterip

128b

öyle ulu bir makam ortaya çıkardı ki yücelikle en yüksek arşa seni dahil edip girdirir. Bundan dolayı bütün peygamberler ve (Allah'a) en yakın melekler "(Melekler derler ki:) "Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır." gereğince kendi derecelerinin ve makamlarının dışına doğru bir adım bile ileri atmadılar; hatta, yüceliği arzu etmenin koşu meydanı ve otağında dosdoğru melek Cebrail, varılmak istenen yolun en yüksek derecesi ve son noktası olan Sidre'ye ulaştığında "Buradan bir parmak dahi ileri geçerse yanarım." diyerek kendini dizginleyip senin üzenginden arkada kaldı.

Sen, "Benim Allah 'la öyle bir vaktim var ki," dediğinde,

129a

Sana Allah 'a kavuşmak (payesi) verildi.

Ona (o makama erişmek için) hiç bir peygamber yol bulmadı,

Ve Cebrail 'in de girmesine müsaade edilmedi.

(112) *(Ey Allah 'ın Resul 'ü! Miraç gecesi) Bütün makamları kendine nispetle geride bırakarak yükseldin,*

Tıpkı ulvi bir sancağın tek olarak yükseltilmesi gibi.

(113) *(Ey Allah 'ın Resul 'ü! Miraç gecesi) Bütün gözlere perdeli olan en yüce mertebelere*

Ve gizli olan İlahi sırlara erişmek için davet edildin.

Yani, kusursuz ve mükemmel güzelliğın himmet ve gayretiyle ayağın eşiğine basarak, yol tutanlar ve gerçeklik yolunda giden eşsiz insanların makamını kendi makamın nispetine göre aşağıda bıraktın; her ne kadar onlardan her birinin

129b

kendi yaradılışlarında makamları yüce de olsa, tek başına dalgalanan bir sancak gibi seslendiğın zaman, yani, bütün kusursuzlar arasında özel olarak seçildiğında, mükemmellik ve fazilet içinde yegane olarak şöhret bulup yüce kılındığında, ta ki gözlerin görmediklerini görerek örtülüp gizli kalan bütün sırlara eriştiğında.

Sidre, Ruhü'l-Emin'in (Cebrail'in) yürüyebileceği son noktadır;

Eğer mertebenize göre kıyaslarsam, o çok aşığı bir derecedir.

(114) *(Ey Allah'ın Resulü!) Sen seninle hiç bir ortak olmadan övgüye layık olan her şeyi kendinde topladın,*

Ve sıkıntı çekmeksizin her makamı tek başına geçtin.

130a

(115) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Senin sahip olduğun manevi rütbelerin miktarı pek çok fazladır;*

Sana ihsan edilen manevi nimetlerin anlaşılması imkansızdır.

Yani, kimsenin alakası olmayan ve sadece senin olan fazilet ve mükemmellik noktasındaki övgüye değer şeyleri kendinde topladın. Ve hiç kimsenin elde etmekte gücü ve idrakinin yetişmediği mertebe ve derecelerdeki makamlara yürüdün. Ve yüce mertebelerden sana miktarı çok yüksek mertebeler verilmiştir. Dahası, en bol nimetlerden sana ihsan edilen o bol nimetleri kavramak son derece zordur, velhasıl peygamberler senin

130b

ihtişamının arkadan gelen takipçileri, yüce arş senin sığınağın, kutsal mabet (Kabe) senin çadırındır.

Sen iki cihanın da padişahısın,

Dışarıdan bakıldığında kimsesiz görünsen de.

Bütün alemde yabancı gibi dursan da

Allah'ın hareminded aşinasın sen.

Kadrinin ayağı arşa yetiştii,

Nitekim varılacak en son noktasın sen.

Her ne kadar son olarak aleme gelmişsen de

Bütün peygamberlerin yazıldığı kitabın sırrısın sen.

(116) *Ey İslam topluluğu! Müjdeler olsun; bize Allah'ın inayeti olarak verilen*

Ve hiç değişmeden baki kalacak bir rükun (İslam) vardır.

(117) *(Yüce Allah) Bizi ibadetlere davet eden Peygamberi andığında,*

Resullerin en mükemmeli dediği için biz de ümmetlerin en mükemmeli olduk.

131a

Yani, ey İslam topluluğu! Müjdeler olsun ki yüce Allah'ın yardımıyla peygamberlik esaslarından bize kıyamete kadar asla değişmeyecek olan bir esas vardır. Bizi onun gibi

bir Resul'ün ümmeti yapmıştır ki o Resul'ün kanunları (İslam) kıyamete kadar yok olmaz. Şüphesiz, tıpkı Allah'ın (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) bizi İlahi itaate ve yüce Padişah'a (Allah'a) uymaya çağırın Resul'e peygamberlerin en mükemmeli ve yol göstericilerin en hayırlısı dediği gibi biz de en mükemmel ümmet ve en hayırlı millet olmalıyız. Aynen şüphe bulundurmıyan hadiste Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) Allah'tan

131b

haber verip dediği gibi: Ben, ademoğullarının efendisiyim ve kainatta yaratılan herkesin en mükemmeliyim, dahası Hz. Adem ve onun bütün çocukları benim sancağımın altındadırlar. Apaçık bellidir ki Peygamber bu haberi kibirle değil İlahi vahiyle bildirmektedir.

(118) *Peygamberliğin haberleri düşmanların kalplerine titretti,*

Tıpkı gafil bulunan bir koyun sürüsünü aslanın kükreyip korkutması gibi.

(119) *(Peygamber) Her savaşta kafirlerle yüzleşip onlarla savaştı,*

Ta ki o düşmanlar kasapların çengelleri üzerine kıyılmış etlere benzeyinceye kadar.

Yani, Resul'ün peygamberlik haberi düşmanlarının kalbini tıpkı

132a

habersiz olan koyunları bir baykuşun dehşetle ürkütmesi gibi korkuttu. Öyle ki düşmanlarını savaş meydanında dilleri mızrağın ucuna saplanmış bir halde kasap

tezgahında kesilip mezbahaya asılmış gibi görürsün. İlk beyitte şu hadise işaret edilir: *"Allah bana, iki aylık uzaklıkta dahi bulunan düşmanın kalbine korku salmakla yardımda bulundu."* yani, yüce Allah bana korku askeriyle yardım etti; hangi tarafa dönersem iki aylık uzaklıktaki yere kadar benim korkumu düşmanın gönlüne saldı. Ve ikinci beyitte de şu hadise işaret edilir: *"Ben hem kılıç hem de rahmet peygamberiyim."* yani, ben kılıçla tek vücut olan Resul'üm

132b

(Allah ona salat ve selam etsin.).

*Düşmanın gönlü taş bile olsa heybet ateşinden erir,
Eğer Peygamber saltanat ihtişamıyla düşmanlığa gelse.*

*Evet, doğruluk heybetin etkisinden ortaya çıktığı zaman,
Sina Dağı'ndan bahsetmek hiçte şaşılacak bir durum olmamalıdır.*

(120) *(Peygamber düşmanları savaş meydanından) Öylesine kaçmak istediler
ki, gıpta ettiler*

Kartal ve karakuşlar tarafından kaldırılıp uçuşturulan leş parçalarına.

(121) *Gece ve gündüzler gelip geçerde de sayılarını bilmezlerdi,*

Öyle ki haram aylar olmadığı müddetçe haberleri bile olmazdı.

Yani, düşmanlar Hz. Peygamber'le vuruşmaktan kaçmayı sevdiler.

133a

Ve korkuyla kaçtıklarında kartalların ve başka kuşların ölümlerinin organlarını alıp gitmesinin yakın olduğundan çok üzüldüler; bundan dolayı, ölenler düşmanın damgalamasından kurtuldular. Ve bunlar, kovalayan düşmanlarının eline rezilce geçtiler. Dahası bu korkak kafirler korkudan günlerin ve gecelerin geçtiğini bilmezler. Öyle ki Müslümanlarla vuruşmaktan kurtulmak için haram ayların geldiğini bilirler (bahane ederler). Yani, bu düşmanlar, büyük bir korkunun verdiği şaşkınlıkla Müslümanların atılıp saldırmalarından o kadar

133b

çekindiler ki her biri kendi uzuvlarının düşman elinde öldürülmesindense kartalın pençesinde görmeyi tercih ettiler. Ve kıymetli olan ömür sermayesinin hesabından o derece habersiz kaldılar ki haram aylar dışında kalan günlerin ve gecelerin gelip geçtiğini anlamadılar.

(122) *İslam dini her yiğit vasıtasıyla (sahabeyle) din düşmanlarının etine*

İştahlı ve acıkmış bir kartal gibi onların ortalarına konan bir misafir gibidir.

Yani, İslam dini, sanki kafirlerin olduğu tarafa inen ve o düşmanları yok etme noktasında

134a

müthiş derecede arzulu olan, Resul'ün ulu sahabeleri arasından gelen bir misafir gibidir. Ve Müslümanlar arasında bulunan bu grubun İslam'ın kanun, hukuk ve şeriatının

yüceltilmesine o kadar önem verirler ki (bu amaç uğruna) kafirlerin kanına susayıp, etlerine acıkmışlardır.

(123) *(Allah'ın Resul'ü) dalgalar misali birbirini takip eden atlar üzerinde*

Düşman üstüne sel gibi akan kahraman askerleri sevk ve idare ederdi.

(124) *(Sahabeler) Allah rızasını isteyip bu uğurda daveti kabul eden kimselerdir;*

Onlar küfrü yok edecek ve kökünü kazıyacak aletlerle hamle yapan kimselerdir.

Yani, İslam dini kafirlerin üzerine askerlerini denizler gibi salıp beş tümene ayırdı; yani merkezde, sağ tarafta, sol tarafta, ön tarafta seçili askerler

134b

arkada da artçı birlikler olmak üzere dizdi. Bu dizilen askerler, su üstünde yüzer gibi binicisini hiç yormayan atlara binmiş şekildedirler. Dahası, bu asker denizinin birbirine çarpan dalgaları istenilen yere varmak için giden yiğitlerdirler. Yüce Allah'ın rızası için düşmana saldırır; öylece kafirleri kılıştan geçirip kökünü kazırlar. Sözün özü şudur ki:

Din, denizler misali ordularını kafirlerin üstüne çeker;

Her zaman dalgalanan bir denizin dalgaları gibi ortaya koyan askerleriyle.

Her şeyden el etek çekip Allah'ın rızasını düşünerek;

135a

Ansızın, kafirlere karşı bir hamle yaparlarsa onları şaşkına çevirirler.

(125) *(Sahabeler) Gayretleriyle öyle çok cihat ettiler ki*

(Onlar sayesinde) İslam dini gariplikten kurtulup başarıya ulaştı.

(126) *(İslam dini, o sahabelerden olan) En hayırlı babaların ve kocaların gayretiyle*

Ebedi olarak korunarak yetimlik ve dulluk çekmeyip sahipsiz kalmadı.

Yani, bu kılıç sahipleri ve mızrak tutanlar (sahabeler), o kadar gayret ettiler ki İslam milleti kimsesiz idi; onların varlığıyla akraba ve kavim kazandı. Şefkatli baba merhametli haliyle geldi. Şüphesiz, (İslam dini) hem yetim olmadı hem de dul kalmadı; dul kadınlar İslam gibi zorluk çekmedi.

135b

Önceleri din kimsesizdi, (fakat) Resul'ün eliyle

(Ve) Sahabenin özverisiyle kendi akraba ve kavmini buldu.

Bu dine ön ayak olmak için gayret edip

Baba oğlunun, oğul babasının başını kesti.

(127) *(O sahabeler) Savaşta dayanıklı olma bakımından dağlar gibidirler, istersen sor*

Onlarla vuruşan kafirlere savaş meydanında ne kahramanlıklar gördüler.

(128) *Eğer istersen Huneyn deresinden, Bedir ovasından ve Uhud dağından sor*

(O kafirlerin) Veba illetinden beter ve daha dehşetli bir şekilde nasıl kahrolduklarını sana anlatsınlar.

Yani, bu yiğitler Allah'ın adının yüceltilmesi uğruna kafirlerle savaşırlar; din içinde sağlam durup

136a

savaşmakta ve tevekkülle sabit kalma noktasında dağlara benzerler. Ve bunların durumunu onlarla savaşmış ve onların her savaş meydanında nasıl bir cesaret ve yiğitlik göstermiş olduklarını şahit olan kişiye sor. Ve Müslümanların vuruşmalarını ya Bedir, Huneyn ve Uhud'un ruhundan ya da (savaştıkları) mevzilerden sor; bu harp zamanlarının kafirler için gelmiş geçmiş bütün felaket günlerinden daha beter helak edici olduğunu (söylesinler). Şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* bu iki beyit içinde Resul'ün *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* seferlerinden üç sefere işaret eder. Biri Huneyn seferidir.

136b

Bu seferin hikayesi şöyledir ki yüce Allah'ın yardımıyla Hicretin sekizinci yılında ramazan ayının yirmisinde Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* Mekke'nin fethi nasip olduğu halde on beş güne kadar namazı hala misafir gibi kılıyordu. Havazin (kabilesi) bu fetih haberini duyunca Malik bin Avf'ın yanında yer alarak asker olup yine Sakif ve Benu Nesr ve Cuşem ve Sa'd bin Bekr ile bazı Beni Hilal'den kişilerle müttefik oldular. Ancak, Kilab ve Ka'b'ın Hevazin'i ortada yoktu. Fakat, Beni Cuşem Kabilesi'nden

Düreyd Durra Min Hume adlı yüz altmış yaşında, gözsüz bir yaşlı vardı. Onu da görüşü, tedbiri

137a

tecrübesi ve bilgisi çok iyi diyerek bir sepete koyup hep beraber Mekke'ye doğru yola çıktılar. Bu büyük ordunun komutanı olan Malik bin Avf malları, hayvanları, çocukları ve aileleri de katarak yola çıktı. Düreyd, Evtas'a vardıklarında hayvanların ayaklarından çıkan sesi anlayıp dedi ki: Bu yer Evtas olmalı. Cevap verdiler: Evet bu vadi Evtas'tır, dediler. Savaş için bu yerden daha uygun bir yer yok. Ondan sonra dedi ki: Küçük çocukların ağlama seslerini ve çiftlik hayvanların ayak seslerini duyuyorum, cevap verdiler: Malik ordusunu bütün maiyetiyle getirdi. Malik'e dedi ki: Sen kavminin reisi olarak hiç düşünmedin mi eğer iş senin istediğin gibi sonuçlanmazsa

137b

BOŞ SAYFA

138a

kavmin, akrabaların ve ailen esir edilerek rezil olacağını? Malik cevap verdi: Sen yaşlanmışsın, aklın yerinde değil; oğlu, kızı, malı ve hayvanları yabancılarla savaşmaları için getirmişim, ele geçmeleri için değil. Düreyd dedi ki: Ben bu yaşıma kadar oğlun veya kızın herhangi bir orduya zafer kazandırdığını görmedim. Devam etti: Ey Havazin! Bu komutanın elinden size zarar ve rezillikten başka size bir şey gelmeyecek. Daha sonra Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) Ka'b ve Kilab'ın bu gruba katılmadığını duyunca Abdullah bin Ebi Hedred Eslemi'yi haber getirmesi için gönderdi.

138b

Abdullah, Havazin'in karargahına girip Malik'in çadırına geldi. Havazin'in önde gelenleri etrafına oturunca onlara dedi ki: Savaş günü, ailelerinizi ve çocuklarınızı

arkanızda dizin ve ilk önce siz saldırın. Çünkü (bu), savaşacak iki taraftan harbin galibi (olacak tarafın) işaretidir. Abdullah gelip Resul'e haber verince Ömer dedi ki: Yalan söylüyor. Abdullah cevap verdi: Eğer bu söze yalan dersen, gerçeğe yalan demiş olursun. Ömer dedi ki: Ey Allah'ın Resul'ü bak Ebi Hedred ne diyor! (Ancak) Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) cevap verdi: "*Sen bilmezdin (Ama Allah) sana hidayet verdi.*" Daha sonra askerlere

139a

şevval ayının sekizinde cumartesi günü Hüney'n'e doğru ilerlemeyi emretti. Ve on bin Müslüman arasından serbest olan üç bin kişi yola çıktılar. Sancağı İslam halifesi Ali'ye vererek bir bölümünü Sa'd Vakkas'a bir bölümünü İslam halifesi Ömer'e, Hazrec sancağını Sa'd bin Ubade'ye, Evs sancağını da Useyd bin Hızır'a teslim ederek bütün orduyu düzenleyip sahabelerden oluşan ordunun işareti Bakara Suresi olsun deyip şevval ayının onuncu gününün gecesini salı akşamını Huney'n'e ulaştılar. Malik'in gözcüleri gelip dediler ki: Ala atlara binmiş şahlar gibi bembeyaz (kişiler) gördük;

139b

eğer saldırırlarsa onlara karşı koyacak gücümüz ve kuvvetimiz yok, Malik: Siz yüreksiz kişilermişsiniz, diyerek cesur birini gönderince o da bu sözlerin aynısını söyleyip geldi. Malik, Huney'n'i görmüştür, inişi son derece küçüktü. Askerlerine o yolun etrafına pusu kurmalarını için emir verdi. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) ve İslam ordusu bu grubun pusu kurduğundan habersiz ilerlediklerinde bir kişi dedi ki: İslam'ın askerleri sayı olarak son derece çok ve bir o kadar da güçlüdür; bu gün az olduğumuzdan dolayı yenilmeyeceğiz. Bu söz Resul'ün hoşuna gitmedi. O zaman yüce (Allah) buyurdu ki:

140a

"Ve Huney'n gününde, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş ...". Nitekim, Müslüman askerlerin bazıları vadiye indiği sırada kafirler bir kere saldırınca Müslümanlara askeri olarak üstün olmanın güveniyle sevinme silahı yetişti, kaçıp Mekke tarafına doğru

yöneldiler. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) boz katır üzerinde merkezi koruyunca İslam halifesi Abbas (Peygamber'in) atının dizgini tutup orda kaldı. Ve ashaptan Ebu Bekr, Ömer, Ali, Ebu Süfyan bin Haris [bin] Abdu'l-Muttalib ve kardeşi Zem'e ile Fazl bin Abbas ve Usame bin Zeyd ve onun kardeşi Eymen bin Abdu'l-Hazrec'ten başka kimse kalmadı. Ve Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) katıra yaslanarak

140b

"Şüphesiz ben Peygamberim ve Abdulmuttalib'in oğluyum." deyip kafirlerin olduğu yöne yürümek istedi. Fakat Abbas yürümesine mani oldu. Abbas'a dedi ki: İslam'ın askerlerine seslenerek bölümler halinde çağır. Abbas çok güçlü bir sese sahipti; çağırınca dalga dalga geldiler. Daha sonra (Allah tarafından) yardım yetişip melekeler ak elbiselerle kızıl atlar üzerine binip geldiler. (Peygamber) Bir avuç toprak alıp "*Yüzleri sürünsün!*" diyerek atınca bütün kafirlerin gözlerine girip kafirlerin hezimete uğrayan askerleri yenildi; çoluk çocuklarını, hayvanlarını ve mallarını Müslümanlar alıp, onlardan altı bin kişiyi esir ettiler. Onlardan

141a

bazıları iman edip dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, sen yaratılmışların en hayırlısısın; kötülere göre muamele etme; mallarını alıp esirleri salıver. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) o söze uydu. Ve sınırsız mal ve ganimet alındı. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) o malların çoğunu komutanlara ve kalbi kırık dostlara verdi. Hikayenin geri kalan kısmını *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatmışız. İkinci (hikaye), büyük Bedir Harbi'dir. Bu savaşın hikayesi şöyledir: Resul (*Selam onun üzerine olsun.*), Ebu Süfyan'ın başında bulunduğu otuz kişilik grubun çok büyük bir kervanı taşıyıp

141b

Kureys'in mallarını alıp Şam'a döndüklerini duydu. Ashaba dedi ki: Karşılalım (önünü kesin)! Olur ki yüce Allah bu muazzam malları size nasip eder. Üç yüz on beş kişi yola çıkmak için Resul ile anlaşılabilir; (bunların) sekseni Kureys ve Kureys'in emrindeki

kişiler, geriye kalanlar Ensar'dandı. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) muhacirlerin Ukab adlı sancağını İslam halifesi Ali'ye verip Ebu Bekr'i sağ yöne, Ömer'i de sol yöne konumlandırarak kendisi de Baki'de konuşlandı. Adi bin Ebi'r-Reca Cühenî ile Besbes bin Amr Cühenî'yi gözcülük yapmaları için önden gönderdi. Kendisi de bunların arkasında yürüdü. Besbes, Bedir'e ulaştığında

142a

develerini suyun yamacında bir tepecikte çökertip su almaya gittiler. O noktada Ebu Süfyan'ın levazımatçısı Mecdi bin Amr suya gelip binek hayvanını su verirken Cüheyne kabilesinden iki cariye (göründü) biri diğerinden bir dirhem isteyip: Hakkımı ver, diyerek karşılıklı atışıyorlardı. Borçlu olan cariye dedi ki: Yarın ya da ondan sonraki gün Kureyş kervanı gelecek, onlara hizmet ederek bir dirhem kazanıp vereyim, dedi. Bu levazımatçı tasdik edip dedi ki: Doğru söylüyor, ertesi gün bizim kervan gelecek. Adi ve Besbes bu haberi öğrenip Resul'e

142b

BOŞ SAYFA

143a

geri döndüler ve öğrendiklerini ulaştırdılar. Bu ikisi gittikten sonra Ebu Süfyan Bedir'e gelip levazımcısı Mecdi'ye sordu: Muhammed'den hiç haber aldın mı? Cevap verdi: Hayır, Fakat iki kişi develerini tepede çökertip su alıp gittiler. Ebu Süfyan, onların develerinin gübresini kırıp içinde hurma tanesini görünce dedi ki: Bu Muhammed'in gözcüsüdür; bu Yesrib devesidir çünkü hurma yemiştir. Hemen kervanını farklı yoldan gönderip, Zemzem [bin] Amr Gifari'yi ücretle tutup ivedi bir şekilde Kureyş'e haber gönderdi: Muhammed mallarınızı yağmaladı, asker toplayıp çabuk gelin. Ebu Leheb, Kureyş'in ileri gelenleri

143b

bin üç yüz kişi tam teşekkül silahlanıp Bedir'e doğru yol aldılar. Ve son derece acele bir şekilde Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) Bedir'e vardığı gün Kureyşli kafirler mezbahaya gelen hayvanlar gibi kendi ayakları ile ölüm yerine geldiler. Fakat, Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) Hicretin ikinci yılı ramazan ayının ortası olan çarşamba gecesi Revha'da konaklayarak orda namaz kılıp Allah'tan (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) diledi ki: Allah'ım, bu ümmetin firavunu olan Ebu Cehil'i helak et! Zem'e bin Esved'i helak olmaktan kurtarma! (hadis). Daha sonra yola koyulup Vefar Vadisi'ne vardıklarında Kureyş askerlerinin haberi gelince, Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) ashabıyla fikir alışverişinde bulundu.

144a

O eşi bulunmaz incelikteki kibar sahabeler muhacir ve ensar, her biri (Allah'a) ayrı ayrı hamt edip dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, Berk-i Gimad'a gidersen biz de geliriz ve eğer ateşten denizlere girin dersen gireriz. Senin rızan uğruna yüz bin can sana feda olsun. Sa'd bin Ubade ayağa kalkıp dedi ki: Bu istişare ve görüşmeden senin kastın bizim durumumuzu öğrenmektir. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: Evet. Sa'd devam etti: Ey Allah'ın Resul'ü, biz sana sadakatle boyun eğip İslam milletine samimiyetle inanarak itaat ve teslimiyet kemerini can beline bağlamışız. Eğer denize girin desen gireriz

144b

ve eğer ateşe desen düşeriz; canımızın isteği emrini kabul etmek, gönlümüzün dileği senin ahbine vefa kılmak; canımız feda olsun sana, malımız bağışlansın; ant olsun ki malımızdan alanı bize mal verenden daha çok severiz biz. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) hepsine dua edip Bedir'de durdu. O anda Kureyş'ten kırba ile su almaya gelen kişileri gördüler. Resul'ün sahabeleri bu kiralık köleyi tutup Ebu Süfyan'ı sorunca, dedi ki: Ebu Süfyan'ı bilmem fakat Kureyş askerleri gelmiş, konuşlanmışlar. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*)

145a

o kölenin dediğini doğrulayıp, Hubab bin Munzir bin Cemuh'un önerisiyle Bedir kabilelerini arkaya alıp kendi yakınlarında büyük bir havuzu su doldurup o yerde durdular. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bir iki kişiyle müşriklerden haber almak için atlanıp gidince, Süfyan Zemiri ve çok sayıda süvari ile karşılaştı. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) ondan Kureyş'le ilgili bir şey bilip bilmediğini sorunca, dedi ki: Filan gün Mekke'den çıktıklarını duydum; eğer doğruysa, şimdi bu vadinin yakınlarında olmalılar. Sonra Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) sordu ki: Muhammed'le ilgili bir şey biliyor musun? Cevap verdi: Onlar da buraya ulaşmış olmalılar, filan

145b

gün çıktıklarını duydum. Süfyan sordu ki: Sizler kimsiniz? Resul cevap verdi: Biz sudanız. Ve eli ile Irak tarafında su olan yeri işaret etti ve bu söz kapalı manalardandır; şer'an caizdir. Daha sonra Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) gelip her bir yere eliyle işaret koyup diyordu ki bu filanın yıkılacağı yeridir diyerek Kureyş'in ileri gelenlerinden çok kişinin ölme yerini belirledi. İslam halifesi Ömer (*Allah ondan razı olsun.*) der ki: O yerleri işaretledim; yemin ederim ki işaretlediğim yerlerden hiç birisi değişmedi (hepsi doğru çıktı). Bir saat sonra iki ordu konuşlanıp

146a

birbirini gördüklerinde İblis, Beni Kinane Kabilesi'nin önde gelen isimlerinden Surake bin Cuş'em'in suretinde Kureyş kafirlerinin arasına girip geliyordu; yardım etmek için meleklerle birlikte inen Cebrail'i görünce Cebrail'in kendisini esir edip insanlara açıklamamasından ve kimsenin artık onu dinlemeyeceğinden korkup hemen gerisin geri kaçmaya başladı. O sırada Ebu Cehil'in kardeşi Haris bin Hişam İblis'e yaklaştı ve dedi ki: Ey Suraka, böyle bir haldeyken bizi neden bırakıp kaçıyorsun? Cevap verdi: Ben öyle bir şey görüyorum ki sen görmüyorsun. Daha sonra Resul (*Allah ona salat ve selam etsin.*)

146b

yüce Allah'a şükrederek ashabını savaşa hazırlayıp, güneşi arkaya alıp batı tarafına yönelince müşrikler güneşe dönmüş oldu, arkaları da batıya doğru oldu. Birincisi yakın mesafeden, ikincisi de uzak mesafeden olan hücumda Resul saltanat saldırısıyla konuşlanırken, Kureyş ise sağ hücumda konumlandı. Daha sonra harp tandırı daha da alevlenince müşriklerden Utbe, Şeybe ve velid bin Utbe meydana gelip sözlü sataşmaya başladılar. (Bunun üzerine) Hamza, Ali ve Ubeyde bin Haris bir adım öne çıkıp yüce Allah'ın yardımıyla bu üç müşriki öldürdüler.

147a

Daha sonra Muaz bin Amr bin Camuh, Beni Mahzum'un etrafında halka olup Ebu Cehil'i ortaya almış olduklarını gördü. Muaz, Ebu Cehil'e pusu kurdu; bir bacağı kesip onu yere sererek üstesinden geldi;a (daha sonra) Abdullah bin Mesud onu öldürdü. Bundan dolayı Kureyş'in ileri gelenlerinin çoğu parlak kılıçlar sayesinde yerle bir olup cehenneme gitti. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) iki ordunun birbirine karıştığını görünce Müslümanları bir yere toplayıp dedi ki: Benim iznim olmadan saldırmayın. Ve Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bir an gözünü yumup açınca dedi ki: Müjdeler olsun size! Kardeşim Cebrail meleklerle birlikte yardıma geldi. Daha

147b

sonra İslam halifesi Ali'den bir avuç toprak isteyip "*Yüzleri sürünsün!*" diyerek müşriklerin olduğu tarafa atınca Allah'ın yardımı ve ulu padişahın (Allah'ın) inayetiyle müşrikler yüzlerini çevirip mallarını bırakıp kaçtılar. Müslümanlar, peşlerine düşüp müşriklerin büyük çoğunluğu öldürdüler. Ve bir haylisini öldürüp kalanları da esir ederek mallarını ve hazinelerini ganimet olarak aldılar. Bu fetih, İlahi inayetle gerçekleşen Allah'ın safi bir lütfuydu. Gerçekten de bu savaşın harikuladeliği sayısız ve sınırsızdır. Tamamen, inceden inceye araştırıldığında çok fazladır. Kim daha fazla bilgi almak isterse bu zayıf kişinin yazdığı *Maksadu'l-Aksâ* adlı kitaba göz atсын.

148a

Üçüncü savaş Uhud'tur. Bu savaşın sebebi şudur: Kureyş, yenilgiye uğrayınca o felaketten yaralı kurtulanlar Mekke'ye döndü. Ebu Süfyan'ı gördüler, kervanı keder yerinde durdurmuş mal sahiplerinin toplanmalarını için bekliyordu. Ve Kureyş'in ileri gelenleri Safvan bin Ümeyye, Abdullah bin [Ebi] Rabia, İkrime bin Ebi Cehil ve Ubeyy bin Halef gibi her birinin akrabaları ve aşiretlerinden kimseler Bedir'de öldürülmüş bulunan bir toplulukla ittifak edip Ebu Süfyan'a ve bu kervanda malları bulunan o kişilere gelip dediler ki: Ey Kureyşliler! Muhammed

148b

sizleri aciz bıraktı, en yakınlarınızı öldürdü. Şimdi bizlere yardım edin de bu mallarla ordu toplayıp Muhammed'le savaşalım, belki intikamımızı alırız. Çoğu büyük bir istekle kabul ettiler. Daha sonra Kureyş toplanıp Kinane-i Ehabîş kabilelerinden katılanlarla birlikte yola çıktılar. Ebu Süfyan, karısı Hind bint Utbe bin Rabia'yı alıp Safvan da Barza bint Mesud Sekafi'yi yol arkadaşı olarak katarak, diğer kadınları ve Kureyş'in ileri gelenlerinin hanımlarını ve onların yardımcılarını güzel ve şık elbiselerle süsleyip (yanlarına) zilli tefler aldılar. Düşmandan intikam almak için savaşmaya gidince (kadınlar), erkekleri savaşmaları için kışkırtıp, şiirler okuyup şarkılar söyleyerek

149a

bu şekilde hem yol arkadaşlığı yapmayı hem de destek olmayı tercih ettiler. Cesur ve korkunç bir şekilde yola çıktıklarında Abbas, Benu Giffar'dan bir kişiye bir şey verip üç günde Medine'ye ulaşması şartıyla Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) hazretlerini bir mektupla bilgilendirdi: Bu Kureyş, onlara itaat eden üç bin kişi, bin deve, iki yüz at, yedi yüz zırh ile Müslümanlarla savaşmak için Medine'ye yöneldiler. Gifari üç günde Medine'ye geldi, Kubad Abbas'ın mektubunu Resul'e (*Selam onun üzerine olsun.*) ulaştırdı. Ubey bin Ka'b mektubu Resul'ün huzurunda okuyunca Resul, Sa'd bin Rabi'in evine girip Abbas'ın mektubunu

149b

Sa'd'e verdi, Sa'd dedi ki: Vallahi onların gelmesinin hayırlı olacağını ümit ediyorum. Daha sonra gelmelerinin haberi Medine'de duyuldu. Sonrasında şevval ayının başında perşembe günü, on günlük yürüyüşten sonra Kureyşlilerin Cuhfe'de kamp kurdukları Resul'e haber verilince Resul, Fazile'nin oğlanları olan Enes ve Mu'nis'i haberin doğruluğunu öğrenmek için gönderdi. Onlar da (aynı şeyi) görüp geldiler. Kureyş yine yola koyulup bütün maiyetiyle Beni Harise, Beni Selem ve Beni Abdü's-Şehid'in ekin tarlalarına kadar ulaşmış ve çiftlik hayvanlarını orada salıvermişti. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) Cenab bin el-Munzir'i gönderdi

150a

Kureyş ordusunu [...], Cenab görüp geldiğinde, (Resul, Abbas'ın) mektubunda yazılanların doğru olduğunu anladı. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: . "*Allah bize kafidir ve o, ne güzel vekildir.*", Allah'ım, "*Senin yardımınla hücum eder ve savaşırım.*". Ve bu cuma gecesini, Ensar'ın önde gelenleri ve büyükleri silahlanıp Resul'ü (*Selam onun üzerine olsun.*) korumak ve muhafaza etmek için onun kapısında geçirdiler. Ertesi gün Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) cuma namazını eda edip hutbe okuduktan sonra yüce Allah'a hamt edip Müslümanlara çok çalışıp gayretli olmayı emrederek dedi ki: Allah'ın yardımı size yoldaş, (Hakk'ın) sonsuz inayeti de size yol gösterici olmuştur eğer

150b

sabırla çabalayıp Allah'ın rızasını talep edip düşünürseniz. Ve sebepleri yerine getirip rablerin rabine (Allah'a) tevekkül edin. Ayrıca dedi ki: Ben bu gece bir rüya gördüm. Bir çok sığırın kurban edildiğini gördüm ve ben sağlam bir zırh giymiştim ve kılıcım Zülfikar'da kırılma vardı. Ayrıca ben bir koça biniyordum. O kurbanları benim bir çok sahabemin şehit olacaklarına tabir ettim ve sağlam zırhı Medine olarak yorumladım ve

Zülfikar'ın kırılmasını ise benim vücudumun yaralanmasına işarettir fakat o koç, yüce Allah'ın izniyle düşmanların liderini ele geçireceğimize işarettir.

151a

Şimdi sizinle istişare ediyorum ki en hayırlı olan ortaya çıksın, (siz de) ona işaret edin. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bu rüyayı gördüğü için Medine'de kalıp kaleyi savunmak istiyordu. Abdullah bin Ubeyy'in görüşü Hz. Peygamber'in (*Allah ona salat ve selam etsin.*) tercihine uygun düştü. Fakat, o sahabeler Bedir'i tam manasıyla idrak edemeyip hep bir ağızdan dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, bizi alıp çık, savaşalım; düşman bizim korktuğumuzu düşünmesin. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) eve girip zırhını giyerek çıkınca bazı sahabeler (savaşmak konusunda) çok ısrar ettikleri için

151b

pişman olup dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü tercih senindir, kalma (kararı da) senindir; (eğer) daha hayırlı ise Medine'de kalalım. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) cevap verdi: Şimdi (bunları söylemenizin) bir faydası yok; bir peygamber silahını kuşandıktan sonra düşmanla karşılaşmadan onu çıkarmaz! Ve aynı gün Ayişe'nin evinden çıkıp atına binerek üç bin kişiyle birlikte Uhud'a doğru yola çıktı. Uhud'a yaklaşp müşrik orduları görüldüğünde Abdullah bin Ubeyy İslam ordusunun üçte birini alarak Medine yönüne gitti. Benu Hazrec ile Benu Harise'den iki grup Abdullah ile geri dönmeye niyetlendiler. Yüce Allah bu iki kabileyi

152a

kendi yüce masumluk perdesi arkasından korudu da geri dönmediler. Nitekim Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) haber verir ki: "*Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.*" Abdullah bin Ubeyy döndüğünde Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: "*Kafirlere itaat edip bana asi oldu.*" Yani, kafirlere itaat edip bana asi oldu. Cabir'in babası Abdullah bin Amr bin Haram en sonunda şöyle

dedi: Böyle bir haldeyken geri dönüp İslam ordusunu bölerek kendi halkını rezil etme, (o bunları) dinlemedi. Amr devam etti: Tanrının rahmetinden uzak ol!

152b

"Allah size muhtaç etmeyip bize yardımını gönderecektir." Yakın zamanda yüce Allah, İslam'a güç ve yardım gönderip sizin gibi münafıkları Medine'den defedecekler. Daha sonra Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) Abdullah bin Cubeyr'i elli okçuyla birlikte merkezi korumak için bırakıp dedi ki: Eğer uzuvlarımızı kuşların alıp gittiğini bile görseniz bu mevziden ayrılmayın ve eğer düşmanı yenip ayağımızın altına aldığımızı bile görseniz ben emir vermeden mevziyi terk etmeyin. Daha sonra Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) yüce Allah'ın yardımıyla saldırıp düşmanı püskürtünce Bera bin Arıt dedi ki: Ben Kureyş'in kadınlarını

153a

eteklerini yukarı kaldırıp dağa doğru kaçtıklarını gördüm; öyle ki ayaklarındaki halhal ve kollarındaki bileziklere kadar görünüyordu. Ve Cubeyr'in adamları ganimetten mahrum kalacağız diyerek merkezi korumak için hiç bir çaba göstermeden yürüdüler. Her ne kadar Cabir: Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) emrine neden uymuyorsunuz? Dediye de onlar dinlemediler. Sonrasında Halid binü'l-Velid ve İkrime bin Ebu Cehil iki yüz atlı ile bu mevzideki gediği bulup saldırdı. Abdullah tek başına vuruştı ve şehit oldu. Daha sonra bu atlı askerler Müslümanların

153b

peşlerine düştü, onları ganimet almakla meşgulken yakalayıp çok zarar verdiler. Öyle ki İslam ordusunun üçte biri şehit oldu, üçte biri yaralandı ve üçte biri de bozguna uğradı. Öyle bir noktaya geldiler ki Resul'ün bulunduğu yöne saldırıp taşla mübarek dişlerini kırıp yüzünü yaraladılar ve taş atan Abdullah bin Kamie Harisi idi. İbni Kamie'yi defetmek için Bedir ve Uhud'un sancaktarı Mus'ab bin Ümeyr yürüdü. İbni Kamie galip gelip Mus'ab'ı şehit etti. (Onu) Resul zannedip: Muhammed'i öldürdüm, diye bağırınca

154a

çok sayıda sahabenin bölünmesine ve mağlup olmasına sebep oldu. Ancak Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bir yerde durup: Tanrının kulları! Benim yanıma gelin diyerek haykırmalarıyla bazı sahabeler toplandı. Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) bozguna uğrayanları azarlayınca dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü! Anamız, babamız sana feda olsun; senin için öldü diye yayılan haber bizi perişan etti. Daha sonra yüce Allah'ın yardımıyla müşrikler kaçınca Müslümanlar peşlerine düşüp çok sayıda kişiyi öldürdüler. Nitekim öldürmek (kelimesi), bunun için kullanılır. Bunun için Abbas (*Allah ondan razı olsun.*) dedi ki:

154b

Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) Uhud'da gördüğü sıkıntıyı ölürken bile görmedi. İnkâr edenlere de dedi ki: Benim sözlerime yüce Allah'ın kitabı şahittir, der ki: "*Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi.*" Kafirlerin sancaktarı Talha bin Ebi Talha ve kavmin ileri gelenlerinin büyük çoğunluğu öldürüldüler. (Hikayenin) Ayrıntıları *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatılmıştır. Ve İslam halifesi Hamza'nın şehit olması ve bunca kişinin yaralanması da Resul'ün emrine karşı gelip güvenlik zafiyeti oluşturmaktan dolayı oldu. Ve yüce Allah'ın bunu takdir etmesinin nedeni büyüklüğünü göstermek ve dostlarını imtihan etmek içindir ki

155a

musibete rıza gösterip, belaya sabredip, nimete şükreden dostlar, kuvvet ve rahmete sevinip, sıkıntı ve yaralanmalarda yüz çevirenlerden ayrılırlar.

Bela, dosttan gelirse lütuftur,

Dostun lütfundan kaçmaksa hatadır.

(129) *Bembeyaz kılıçlarını düşmanların omuzlarına sarkmış her siyah saçı
Yararak batırıp çıkararak, kızıla boyayan (kahramanları) methederim.*

(130) *Kara çizgili süngülerle yazı yazan katipleri (elbette) överim, nitekim
Onların süngü kalemleri kafirlerin harf gibi zayıf bedenini noktasız
bırakmayıp, her tarafını yaraladılar.*

Yani, ak kılıçlarını düşmanlarının kara başlarına indiren ve süngü taşıyıp kılıç sallayan o kesicileri övüyorum.

155b

Ve süngülerinin kalemiyle hiç bir vücudu noktasız bırakmayan yazıcılarıdır (yani) gerçekten de yaralamadan. Bu iki beydin içinde olağanüstü sanatlar ve eşsiz harikuladeliğe pek çoktur. Nitekim bilen kimseler, o hayret verici güzellikteki anlatımı etraflıca düşünürlerse hem zihinlerin hoşluğuna ve düşüncelerin genişlemesine hem de ruhlar için sağlamlık ve iyi bir şans getirir. Uygun olan da odur.

(131) *(Resul ve sahabeleri) silahlı ve tam teçhizatlı olarak mükemmellik
sahibidirler;*

*Gül nasıl ki kokusuyla diğerlerinden seçilip ayrılırsa, (sahabeler de)
güzel yüzleri ve üstün vasıflarıyla diğer insanlardan daha yücedirler.*

(132) *(Allah'ın sahabelere verdiği) Yardım rüzgarı sana onların en güzel kokularını hediye eder;*

Sen de onlardan her birini kılıflarında bulunan kokulu bir çiçek zannedersin.

156a

Yani, tepeden tırnağa silahlanıp çıkan (sahabelerin) kahramanlıkları çehrelerinden apaçık görünür tıpkı çiçeğin dikenden daha üstün olması gibi. Onların tercih ettiği Medine'den senin ruhunun Şam şehrine doğru öyle muzaffer bir rüzgar eser ki (onlardan) her bir yiğidi gonca içindeki çiçek zannedersin.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(133) *(sahabeler düşman karşısındayken) Atları üzerinde öylesine sebatkardılar ki yüksek dağlarda biten sabit otlar gibidiler;*

Bu sebatları, kolan kemerlerinin sıkı olmasından değil, din konusundaki gayret ve güçlerindedir.

(134) *(Kahraman sahabeler) yiğitlik ve cesaretleriyle düşmanların kalplerini titretti,*

Öyle ki akılları uçtu da kuzu misali ayıramadılar mücahitleri.

Yani, atlar üstündeki o yiğitler sanki yüksek tepeler üzerinde

156b

yeşeren bitkiler gibidirler. Onların sağlamlıkları ve emre itaatteki kararlılıkları halat (gibi olmalarından) ileri gelmez. Yani, tepede yeşeren yaş bitkinin kuvveti ve dayanıklılığı su alıp uzamaktan ziyade toprağı sıkıca tuttuğı içindir. İnsan için, fakat, amacım bu yiğitleri "(yüksek dağlarda biten) sabit otlar."a benzeterek onların savaştaki dik duruşlarını ve güzel teslimiyetlerini ve verilen emre itaatlerini kısacası her ne kadar dayanıklılıklarındansa da sadece o katı kemerden olmadığını (söylemektir). O yiğitlerin savaştaki sebatkarlıkları düşmanların gönlüne korku salıp perişan ederek onları öylece şaşırtır ki o kahramanları çiftlik hayvanlarından

157a

ayırt edemediler; yani, akılları gittiğinden faydalı olan ile zararlı olanı ayırt edemediler.

(135) *Allah Resulü'nün duasıyla zafere ulaşan bir kimse*

Eğer ormanda aslanlarla karşılaşırsa bile aslanlar ondan korkar ve sakin hale gelirler.

(135) *Allah Resulü'nden yardım görmemiş olan hiç bir peygamber dostu yoktur;*

Aynı zamanda düşmanlarından da azap ve sıkıntıya düşmemiş hiç bir peygamber düşmanı da yoktur.

Yani, Allah Resulü'nün (*Selam onun üzerine olsun.*) vasıtasıyla zafere ulaşmışsa bir kimse eğer aslanların olduğu ormana gitse, o aslanlar şiddetli bir korkuyla buldukları meşelikte gizleneceklerdir. Ve Resul'ün dostunun zafere ulaşmadığını, düşmanının da mağlup olmadığını göremezsin.

157b

Kime Resul'den bahtın zaferi erişirse,

Onu gören aslanlar (korkudan) kendi inlerine doğru kaçar.

Resul'ün dostlarına baht açıklığı ve üstünlük eksik olmaz;

Düşmanlarına ise her daim bozguna uğrama ve düşüş vardır.

(137) *Aslan nasıl ki yavrularını orman içine yerleştirip muhafaza ederse,*

(Resul de) Ümmetini en sağlam kale olan İslam'ın himayesine bırakmıştır.

Yani, Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) kendi ümmetine İslam sığınağının kalesinde yer yaptı (himayesinde korudu), tıpkı bir aslanın yavrularına orman içinde yer yapıp koruması gibi. Nitekim sahih hadiste bahsedilmiştir Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) dedi ki: Dinin sağlam bir kalesi var,

158a

kim "*Allah'tan başka ilah yoktur.*" dese o kaleye girer, devam etti: Allah (*O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.*) bana, İslam'ı kabul etmeyenlerle "*Allah'tan başka ilah yoktur.*" diyene kadar savaşmam için bana emir vermiştir. Öyle ki kelime-i şahadeti getirdiklerinde kanları ve malları benim tarafımdan güvende olur.

Peygamber, ümmetini dinin güvenliği altına almıştır;

Tıpkı bir aslanın yavrularını muhafaza etmesi gibi korur (ümmetini).

(138) *Allah'ın Kelamı (Kur'an ayetleri) dine karşı çıkan nicelerini yere çaldı;*

Onun mucizeleri ise din düşmanı pek çok hasmı yıkıp perişan etti.

Yani, ilahî kelimeler (Kur'an ayetleri), pek çok karşı çıkanları çaresiz bıraktı ve düşmanlık edip tenkit eden nicelerine de sağlam delillerle susturdu.

158b

(139) *Cahiliye devrinde okuma yazma bilmeden elde ettiği kusursuz ilim sana yeter;*

Yetimken kazandığı terbiye ve güzel ahlaksa mucize olarak sana yeter.

Yani, ey mucizeler görmek isteyen kimse! Sapkın dönemde (cahiliye devrinde) ve vahyin henüz gelmediği günlerde Resul'ün okuma bilmeden büyüdüğü zamanlardaki mükemmel ilmine bakmak sana kafidir. Dahası, küçük yaşta yetim ve öksüz kalan (Peygamber'in) nihayeti bulunmayan fazilet ve bilgisinin, sonu gelmeyen güzellik ve edebinin ve ilahî terbiyeyle öğütölmüş olan güzel ahlakının sonsuzluğuna dikkatle bakıp iyice düşünmen sana yeter.

159a

(140) *Bu kasîdemle Allah'ın Resul'ünü methederek hizmette bulundum;*

Bu hizmetimle birlikte şiir ve dünya işleriyle geçen ömrümde işlediğim günahların affedilmesini dilerim.

(141) *Nitekim yazdığım şiirler ve işlediğim ameller boynuma öyle bir halka taktı ki*

Bunlar beni kurbanlık bir deve gibi helake ve felakete sürüklüyor.

Yani, böyle şiir söyleyerek Resul'e (*Allah ona salat ve selam etsin.*) hizmet ettim. Ben bu övgü şiiriyle, başkalarına şiir söyleyerek geçmiş ömrümdeki günahların yüce Allah tarafından affedilmesini ümit ederim. Bundan dolayı herkese şiir yazıp hizmet etmek benim boynuma

159b

sonu meçhul bir iz bırakmıştır. Doğrusu, bu iki şeyle uğraşınca kurban edilmek üzere belirlenmiş ve boynuna bir belge asılmış kurbanlık bir hayvana benziyorum. Öyle ki o

kurbanın öleceği bellidir ve benim de helak olmam kararlaştırılmıştır. Fakat, helak olmamak için ben her iki dünyadan da uzaklaşıp Resul'ün kapsına yönelirim.

Beyit:

Varlıkların eşiğindeki bütün yakınlıklar hevestir,

Seçkin Ahmed'e hizmet, bu tek başına yeterdir.

Resul, hakikat denizinin yetim incisidir;

Aşığın gözüne ondan başkası çerçöptür.

Can kuşuna sevgilinin ravzası gül bahçesidir;

Ondan uzaktayken en yüksek cennet bile kafestir.

160b

Onun avı olmayı arzularım ama ne yazık ki

Kutsal şahinin avında ruh bir sinek kanadıdır.

(142) *Şiir yazıp insanlara hizmet ederek çocukça ve cahilce sapıklıklara uydum;*

Bu şekilde geçip giden ömrümde günahlar ve pişmanlıklardan başka bir Şey elde etmedim.

(143) *Yazık ki ticaretinde zararda olan ve kaybeden nefsim,*

Dünya lezzeti verip dini satın alamadı ve almaya da istekli olmadı!

Yani, ocukluk çağının sapkınlığına iki Şekilde uydum. Yani ya hizmette ya da Őiirde (ve) hem gençlikte hem de ihtiyarlıkta (uydum). Ve bu içten günah ve pişmanlıktan başka bir Şey kazanmadım. Bu nefsin yaptığı ticarete ne çok zarar ve ziyanla fena olan dünyayı

160a

verip kıymetli dini almadı hatta almaya da istekli olmadı. Şüphesiz mr sermayesi dünya malına sevgi beslemekle gitti; (buna karşın) bir kazanç da elde edilmedi.

Çocukluğunu büyük olduğunda (ihmal edip) bırakma,

(Yoksa) Pişmanlık ve zarardan başka bir karın olmaz.

Ne kadar yazık, ne kadar acıdır, öyle birine ki

Dünyasını dinine tercih eder!

(144) *Kim ki peşin lezzetler için ahreti bırakıp sadece dünyayı alırsa,*

*Gerek peşin, gerekse de peşin verip sonra alacağı malda aldanmış
olduğu yakında ortaya çıkacaktır.*

Yani, kim ki dünyasını verip ahretini almasa yaptığı alış verişte büyük zarar etmiş olur.
Onun için Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) der ki kim dünyasını ahretine ziyan eder?
Şüphesiz ebedi olan ahret

161a

tercih edilmiştir; dünya ise fanidir, terk edin.

Ahretini satıp dünyayı almak istemiyorsan,

Her dem kendini zarara yöneltme.

Cenneti ebedi olarak istiyorsan,

Gönlünü başka bir cihana bağlama.

(145) *Ne kadar günah işlemiş olsam da Peygamber'le olan ahdim bozulmuş
sayılmaz,*

Beni ona bağlayan manevi ip asla kopmuş olmaz.

(146) *Adımın Muhammed olmasından ötürü Peygamberden hususi bir ahdim vardır,*

Nitekim Allah'ın Resulü sözüne en çok bağlı olanıdır.

Yani, her ne kadar günah işlesem de Allah'ın birliğini kabul etme ve iman konusundaki inancım noktasında verdiğim söz kesinlikle bozulmuş olmaz. Dahası, Hz. Peygamber'e olan samimiyetim ve sevgim değişmez.

161b

Ve gerçek şu ki bana Muhammed isminin verilmesinden dolayı Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) cömertlik gerekliliğinde benim hakkım vardır; çünkü o, yaratılmışlar arasında ahde vefa gösterip hakkı teslim edenlerin en hayırlısıdır. Böylelikler ben adaş olmamız sebebiyle ilahî rahmetin ve sonsuz lütufların vesilesiyle umutluyum. Nitekim Hz. Peygamber (*Allah ona salat ve selam etsin.*) der ki: Cebrail (*Selam onun üzerine olsun.*), yüce Allah senden bahsedince yücelik ve büyüklüğüme, azamet ve mükemmelliğime ant olsun ki kendisine Muhammed ismi yazılan hiçbir kuluma azap etmeyeceğim, der.

(147) *Eğer Allah'ın Resulü fazilet ve keremiyle ahrette elimden tutmazsa,*

O zaman bana de ki: Ey ayağı kayan biçare, vay senin haline!

162a

(148) *Haşa! Peygamber asla kendisinden yardım talep edenlerden lütfunu esirgemez;*

O kendisinden medet isteyip iltica edenleri şefaatinde mahrum bırakmaz.

Yani, eğer Resul (*Selam onun üzerine olsun.*) kendi cömertlik ve keremiyle elimden tutup yardım etmezse bu büyük bir ayak kayması ve şiddetli bir belaya müptela olmak olur. Onun güzel ahlakından ve merhamet abidesi şefkatinden ümitli olan kulları bunlardan mahrum etmesi ya da ona sığınıp lütuf ve cömertliğini umanlara değer vermeyip geri göndermesi asla söz konusu değildir.

Eğer yardım edip elimden tutmazsa Mustafa,

Vay benim halime ki kıyamette Sırat'tan geçerken ayağım kayacaktır.

Haşa! Peygamber asla kulları mahrum bırakmaz,

O, kendisine yaklaşanları hiçbir zaman uzaklaştırmaz.

162b

Benim gibi günahkarlara senin bir bakışın yeter,

Ey Allah'ın Resulü, benim gibi bir zavallıya göz ucuyla da olsa bak!

(149) *Düşüncelerimin bütünü onu methetmek üzere hasrettiğim zamandan beri,*

Kurtuluşum için lüzumlu olan yegane koruyucu buldum.

(150) *(Peygamber) Şefaata ve yardım noktasında kendisine uzanan hiçbir eli boş çevirmez;*

Nitekim, suların durmayıp indiğı yüksek yerlerde biten çiçek ve otları da yağmur yeşertir.

(151) *Ben, yaptığım bu övgü karşılığında asla istemedim,*

Zuheyr'in Harem'i methederek aldığı dünya ziynetlerini.

Yani, Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* fazilet ve mükemmellikleri ile mucizelerinin işaretlerini düşünüp methettiğim zamandan beri bütün felaket ve belalardan kurtulmam için

163a

gerekli olanı (yani) Resul'ü *(Selam onun üzerine olsun.)* bulmuşum. Ve ümidim odur ki hayırlı sevaplardan onun şefaatiyle zenginlik bulmaktır. Nitekim yağmur çiçeklerini gonca içinde gönderir ve ona bolluk ve bereket gönderirken hiç minnet etmez; dahası yeryüzünün hiçbir hakkı olmadığı halde (yağmur, bunu yaparken) minnet etmez. Öyleyken, hakkım yok deyip o sebeple ümit kesmek son derece yanlıştır. Ve durum şudur: Ben asla Hz. Peygamber'den *(Allah ona salat ve selam etsin.)* dünyanın cezbeden güzelliklerini ve lezzetlerini talep etmedim

163b

(ama şair) Zuheyr, Arap dünyasında cömertliğiyle ün salmış olan Harem'den dünya ziynetlerini talep edip (şairlerin övgü şiirlerine karşılık verilen) bağış kaftanını istemişti. Şüphesiz benim talebim ahrette en aşağı mertebelerden kurtulup en iyilerin olacağı yerde derecemi daha da yükseltmektir.

Ben o Haşim soyundan gelen Peygamber'i methettiğimden dolayı

Ey Allah'ın Resulü, bana kurtuluşum için "Yed-i Beyza" (mucizesini) göster!

Benim gibi bir günahkara Peygamber'in lütfu erişirse bu şaşılacak bir durum değildir;

Nitekim yağmur yağdığında ölü toprakları bile canlandırır.

Ben, Resul'ümden (methetme karşılığında) bu geçici dünyanın zenginliğini istemedim,

Harem'den dünya ziynetlerini isteyen Zuheyr gibi.

(152) *Ey yaratılmışların en şerefli! Senden başka sığınacak kimsem yoktur,*

En büyük musibet olan ölüm gelip çattığı zaman!

164a

(153) *Ey Allah'ın Resulü! Kerim olan Allah (bana günahlarımdan ötürü)
"Müntakim" ismiyle tecelli edecek olsa bile,*

Benim yüzümden senin yüce makamında bir daralma olmaz.

Şimdi Resul'e (*Selam onun üzerine olsun.*) hitap ederek der ki: Ey yaratılmışların en şerefli ve ey cömertlik ve lütfun merkezi! Herkes için kaçınılmaz son yani ölüm geldiğinde senden başka sığınacağım hiç kimsem yoktur. Ve Ey Tanrının Resulü! Mahlukata karşı son derece şefkatli ve merhametli ve aynı zamanda her şeyi terbiye eden kerem sahibi yüce tanrı bana "suçluya cezasını veren (müntakim)" ismiyle tecelli ettiği vakit, benim gibi çaresiz günahkarların sana sığınmasından dolayı senin büyüklüğün ve yüce makamın daralmaz.

164b

Ey yaratılmışların en şerefli, sen benim sığınağımsın,

Kapında köle olmak benim isteğim, değerim ve makamımdır.

Allah'ın, kullarından intikam almak isteyeceği vakit,

Ey efendim! Senden başka af dilenecek hiç kimsem yoktur.

Allah'tan benim affımı isteyecek senden daha yüce bir şefaatçim yoktur,

Ne kadar günahım büyüktür desem de (senin katında) günahım nedir ki?

(154) *(Ey Allah'ın Resulü) Dünya ve onun zıddı olan ahret senin cömertlik ve ihsanındandır;*

Levh-i Mahfuz ve Kalem'in yazdığı ilim de senin ilmindendir.

Yani, elbette ve kesinlikle dünya ve ahretteki bütün hayırların ortaya çıkışı senin varlığının bolluk ve bereketindedir. Dahası Levh ve Kalem'in bilgisi senin ilim dünyandandır. Doğrusu, beşeri özelliklerinin ortadan kalkması

165a

ve ikiliğin oluşturduğu prangalardan sıyrılarak tek olan yüce Allah'ın varlığında erimekle ortaya çıkan ve *"Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız."* düsturuyla yerleşmiş, *"duyulmayan ve görülmeyen"* makamında kurulmuş ve birlik sırrının *"Attığın zaman da sen atmadın."* örneğinden hareketle hem var olan her şeyin hem de ahretin senin bolluk ve bereketinden kaynaklandığını ve Levh ve Kalem'deki bilgilerin senin mükemmel ilminin denizinden bir damla olduğunu idrak eden bahtiyar anlar.

Zatının güneşinden bir parıltı,

Görünmeyen (küçük) bir zerredir alem.

Fazilet ilminin denizinden bir sızıntıdır,

Levh ve Kalem'in ilimleri onun damlasıdır.

(155) *Ey nefsim! İşlediğin büyük günahlardan ötürü ümitsizliğe düşme,*

Zira Allah'ın yanında büyük günahların affı küçük günahlar gibidir.

165b

(156) *Ümidim odur ki Rabbimin rahmeti taksim edilirken,*

Bu taksimde günahı fazla olana ilahî rahmet daha çok gelir.

Yani, ey can! Ümitsiz olma, nitekim günahın ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın yanında onu affetmek küçük günahları affı gibi mümkündür ya da büyük günahlar yüce Allah'ın affediciliğinin büyüklüğüne nispetinde küçüktür. Şüphesiz ümitsiz olmaya gerek yoktur. Eğer yüce Allah'ın rahmeti fazilet makamında taksim edilirse günahlara taksim edilmesi yani, büyük günah işleyenlere çok; büyük günah işleyenlere de daha az ulaşması lazımdır. Ondan dolayı yüce Allah fazilet makamında

166a

mükemmel rahmet ve mağfiretiyle tecelli edip *"(İşlenen günahları) affedip görmezden geldim."*

dese ve böylece tamamını affederek her birinin günahına göre rahmet ve mağfiret kılmış olur. Bu lütuf ve inayetten gelen saf ve katışıksız bir sözdür; ümit-var olanların sözüdür.

Kim bu fani dünyanın ebedi olduğunu düşünürse,

Onun asla sonsuz olmayacağını bilsin.

Gözünü başkalarının yüzüne bakmak için açma,

Eğer sana Allah'ın sonsuzluğu gerekliyse.

Ömrü hevesler peşinde zayi ettim,

Fakat nefsin isteği hiç gelmedi.

İyilikler, kötü amellerde aklandı,

Ancak gönlümün karası yine de gitmedi.

166b

Eyvahlar olsun o günahkar kula ki

Cezası adalet makamında verilecek olsun.

Allah'ım! (Azgın) Nefis yüzünden bir zavallı oldum,

Fakat senin cömertliğin benim derdimin devasıdır.

Ey yüce Padişah! Sen yardım etmezsen,

Kıyamette gönüllerin sıkıntı ve zahmeti gitmez.

(157) *Ey yüce rabbim! Benim ümidimi ulu dergahında boş çevirme,*

Hesabım üzerine beslediğim hüsnü zannımı da tersine döndürme.

(158) *Ey yüce rabbim! Her ne kadar bu kulun başına bela ve musibetler
geldiğinde tahammül edemeyip sabırsızlık gösteriyorsa da*

Sen bu kuluna dünyada ve ahrette lütuflarınla muamele et.

Yani, ey çok bağışlayıcı ve cömert olan ve ey tövbeleri kabul edip rahmetini herkese dağıtan rabbim! Sonsuz lütuf ve sınırsız merhametimle benim istediğimi verip, ümidimi katında ters çevirme.

167a

Cömertliğiyle beni mahrum etme. Ve benim hayırlı amellerimin hesabını kesip şaşırımların işareti ile beni damgalama. Ve benim gibi bir kuluna lütfet. Nitekim benim sabrım devamlı değildir. Dahası bela geldiğinde sebat etmez; fenalık ve korku o sabra yöneldiğinde tahammül edemeyip kaçır.

Benim talebimi ver Allah'ım,

İnayetinle affeyle günahımı.

Benim sabrım belaya tahammül etmez,

Nice olur ahımın dumanı beni yakıp içine alsın.

Beni kapının kölesi kabul edersen,

Bu ne büyük bir zenginlik ve nasıl yüce bir talih ve makamdır!

Kapının eşiğine dayanırsam şayet

167b

Yüce arş benim inziva yerim olur.

Kıyamet günü muhalif vaziyette,

Senin cömertliğinden başka sığınacak bir yerim yoktur.

(159) *Allah'ım! Senin tarafından gönderilen salat bulutlarına izin ver,*

Yapılan salavatlari yüce Peygamber'in üzerine daima akıtip öylece sürsünler.

(160) *Allah'ım! Peygamberin aline, ashabına ve arakalarından gidenlere de salavatlari daim olsun,*

Nitekim onlardan her biri takvalı, pak, güzel huylu ve kerem sahibidir.

(161) *Allah 'im! Saba rüzgarı ban ağacının dallarını salladığı*

Ve kervanbaşı çobanlarının tatlı nağmelerle develeri aşka getirip raks ettirdiği müddetçe (Resul'e, onun ehl-i beytine, ashabına ve onların yolundan gidenlere salat ve selam olsun.)

Ve senin katında hiç eksik olmayan rahmet bulutuna emret ki saba yeli ban ağacının

168a

dallarını hareket ettirdiği kervanbaşı çobanlarının da güzel develerini hoş ezgilerle ve sevinç içinde zevk ve coşkuya getirdikleri müddetçe Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* sınırsız nimetleri ulaştırın.

Ey cömert olan (Allah 'im), rahmet yağmurlarını gönder,

Resul'ün ravzasının üzerine hesapsız bir şekilde yağıncaya dek.

Saba yelinin esmesiyle birlikte

Nazik ağaç dalları kımıldadığı müddetçe.

Ya da kervan başında bulunup şarkı söyleyenlerin ezgisiyle

Develerin hiç çekinmeden raks ettiği müddetçe.

Ey cömert olan (Allah'ım), o pak zatın ruhu için,

Bu köleni, inayetinle arzusuna kavuşturup onu mutlu et.

Kabe'den ayrı olmanın verdiği elem ve Resul'e olan hasretten dolayı

Bu kölenin ciğeri daima kebab olur.

Benim (gibi bir) kulunu o en kutsal yerlere ulaştırıp,

168b

Cömertliğinle kabul et dileklerimi!

Ey ihsan sahibi ve ey kölelere merhamet eden ve ey aşıklar kfilesinin hakiki Kabe'si, sana bir an kavuşmak için; ey sadıklar topluluğunun asli kıblesi, güzel cemaline bakmaya ulaştırmak için; aşıklar kfilesi ile arzu ve iştihak gösterenlerden oluşan alay, hürmet göstermek için ikbal kıblesinin mabedine ve ulu Kabe'nin eşiğine yönelip, (hacıların ihrama girdikleri) ihlaslı Mikat'tan "emrediniz (lebbeyk)"i söyleyerek alçak gönüllü bir şekilde ihrama bürünüp hürmet göstererek, bilginin Arafat'ında vakfeye durup, itimat umresini ortadan kaldırıp, Safa ile yiğitlik Merve'sine doğru koşup, hakikatin eşiğini tavaf etmeyi dileyip, dostun yüzünden şevk almak için

169a

büyük hacca kavuşmayı isteyip asi nefsi kurban ederler. Bu zavallı kulun ve zayıf çaresizin önemsiz sermayesiyle yaptığı daveti değerli kabullünüze ulaştır. Ve bu fakirin, Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) vasıflarını anlattığı bu değersiz hediyeği yüce Peygamber'in (*Allah ona salat ve selam etsin.*) huzurunda kabul buyur. Ve ey kainatın Resul'ü ve bütün mevcudatın efendisi, uğurlu bereketlerle her çeşit hayırların ve iyiliklerin niteliklerine bu tertemiz zatın sultanı seçkin vasıfları olan gönle (*Yüce Allah onun mülkünü, ululuğunu, izzetini ve talihini daim etsin.*) yol arkadaşı yapıp hadiseler ve bela elini yücelik ve itibar eteğinden uzak tut.

169b

Sema bağında çok çeşitli taze fidanlara

Bahçıvanların ihtiyacı vardır bostan yapmak için.

Bahtın ve talihin fidanını taze eylesin yaradan,

Ülkenin bağlarını cennet bağı gibi yapmak için.

Elbette, İslam'ın padişahlarının dosdoğru olan yaradılışları ve sapasağlam olan karakterleri apaçık, besbelli ve aşıkardır. Bu kitabı okuyup Resul'ün (*Selam onun üzerine olsun.*) vasıflarında faydalanan insanların dualarının ve iyiliklerinin bereketi (kitabın) yazılmasına sebep olan cihanın kendisine sığındığı padişahın büyüklüğünün ve makamının artmasına sebep olur ve az zamanda talihinin ünü cihanın semalarını doldurur. Padişahların (var olan) zenginlik ve ikbal,

170a

mutluluk ve yücelik dağı, Allah dostlarının dua sermayesinden daha değerli değildir; özellikle şerefli vakitlerde ve yüce mekanlarda olan dua olursa -ki bu şüphesiz kabul olmaya en yakın olandır-. Duacı olan ben, uzun zamandan beri ve çok uzak anlardan beri Beytü'l-Haram'ı tavaf etme arzusu ve Resul'ü (*Selam onun üzerine olsun.*) ziyaret etme isteğiyle çıldırmış ve şaşkına dönmüştüm ve bazı grupların engellemesi yüzünden aciz ve ne yapacağını bilemez bir haldeydim. İstiyorum ki bu İslam padişahının izni ve yardımıyla güzel kokularla şenlendirilmiş o hürmete layık mekanlara gidip duaların kabul olunduğu yerlerde bu cömert karakterli, güzel adlı,

170b

sözü yüce efendiye, sana, sadakat ve samimiyetle çokça dua edip sayısız teşekkür edeyim.

Ey kulların efendisi! Benim gibi bir duacının dileğini ver,

Ver ki Rabbim de kendi cömertliğiyle seni isteğine kavuştursun.

Benim dilim laldır, sen ise istekleri bağışlayansın,

Bu tembelin dileği huzurunda kabul olacak mı?

Tahtın üzerine bahtla oturan çok şah gördüm fakat

Göz, senin gibi yüce gönüllü bir hükümdar görmedi.

Çin'in miski sizin ruha tazelik veren ahlakınızın kokusudur,

Güneş ise dizilmiş mülkünüzü süsleyen bir parıltıdır.

Savrulan oklarınızdan düşmanlar hezimete uğrasa ne hoş!

Şaşılacak bir durum değildir eğer ateş şeytanın sapmalarını bertaraf ederse.

171a

Her ne kadar dua etmek için mabet gerekli olsa da

Genç ve yaşlı daim sana duacı olsun.

Düşmanın gözünü bela okuna hedef,

Kıskananın sinesi ise musibet kılıcına kılıf olsun.

Açılış gününde *Keşfü'l-Hüdâ*'nın nüshası "*En doğrusunu Allah bilir.*" (denilerek) tamamlandı. Tamamlanan bu mübarek nüsha ve şirin kitabın adı *Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa*'dır (Allah ona salat ve selam etsin.).

Kitabın yazma (istinsah) tarihinden bir kıt'a:

Allah'ım! Şerhin sahibine merhamet et!

Öyle ki sabah güneşinin zenginliğinden (o da) nasiplensin!

(Manevi alemde gözle) Görülmeyen (hakikatler) görünür oldu,

Böyle güzel bir kitaptan (daha önce) kimse bahsetmedi.

Onun (kitabın) manaları güneş gibi

Lafızları ise dizilmiş inciler gibi parlıyor.

Gönül cihanı aydınlatan böyle bir güneş görüp

Onunla birlik olmak için şevke geldi.

Gönül onunla meşgul olmaktan başka yol bilmedi;

Ve bu sebeple ben yeme içmeyi kesip bunu yazdım.

Behman ayında bir cumartesi günü

Bunu yazmayı bitiriverdim (tamamladım).

Bu yazmanın yazılış tarihini sorarsanız eğer,

"Güneşin olduğu yer"e dek arayınız.

Ya Rabbi! Ahmed-i Mahmud'un hakkı için,

Bize güzel şarabından tatlı bir kadeh içir!

(Bizi) Geçmiş günahlarımızdan kurtar ve koru,

Ve affinla bu sarhoşça hitabı bağışla!

Sene 1172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN

-A-

‘**Abbās** öz.a. Hz. Muhammed’in amcası,
Abbas b. Abdulmuttalib

‘A. 140a/06, 140b/02, 140b/04,
149a/02, 154a/11

‘A.+ ğa 140b/03

‘**Abdu Menāf** öz.a. Mekke’de yaşayan
bir Arap kabilesinin adı

‘A. 081a/09

‘**Abdullāh (1)** öz.a. Hz. Muhammed’in
babası krş. ‘Abdullāh bin ‘Abdu’l-
Muṭṭalib

‘A. 081a/02

‘**Abdullāh (2)** öz.a. tam adı Abdullah b.
Cubeyr olan ve Uhud Savaşı’nda
okçular tepesindeki askerlere
kumandanlık eden sahabe krş.

‘Abdullāh bin Cubeyr

‘A. 138b/06, 138b/07, 151b/11,
153a/06, 153a/10

‘**Abdullāh (3)** öz.a. Huneyn Savaşı’na
katılan bir sahabe krş. ‘Abdullāh bin Ebī
Ḥedred Eslemī, İbn Ebi Ḥedred

‘A. 138b/01

‘**Abdullāh bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib** öz.a.
Hz. Muhammed’in babası krş.

‘Abdullāh (1)

‘ A.+ a 074a/03

‘**Abdullāh bin ‘Amr bin arām** öz.a. Medineli bir sahabe, bir başka sahabe olan Hz. Cabir’in babası krş. ‘Amr

‘ A. 152a/07

‘**Abdullāh bin Cubeyr** öz.a. Uhud Savaşı’nda okçular tepesindeki askerlere kumandanlık eden sahabe krş.

‘Abdullāh (2)

‘ A.+ ni 152b/04

‘**Abdullāh bin Ebī edred Eslemī** öz.a. Huneyn Savaşı’na katılan bir sahabe krş.

‘Abdullāh (3), İbn Ebi edred

‘ A.+ ni 138a/10

‘**Abdullāh bin Ebī Rabī‘a** öz.a. Uhud Savaşı’nda müşrik ordusunda okçuların bulunduğu bölüme kumandanlık eden ve ilerleyen zamanlarda müslüman olan sahabe

‘ A. 148a/06

‘**Abdullāh bin alābe** öz.a. kaybolan devesinin peşine düşüp tarihi İrem şehrini keşfeden kişi, İrem’in kaşifi krş. İbn alābe

‘ A.+ din 113b/10

‘**Abdullāh bin ami’e ārişī** öz.a.

Uhud Savaşı’nda Hz. Muhammed’in miğferini kılıçla parçalayıp yüzünü yaralayan müşrik krş. İbn ami’e

‘ A. 153b/07

‘**Abdullāh bin Mes‘ūd** öz.a. Bedir Savaşı’nda Ebu Cehil’i öldüren sahabe krş. İbn Mes‘ūd

‘ A. 147a/04

‘**Abdullāh bin Selām** öz.a. Medine’deki Yahudi kabilesi Benu Kunayna’dan olan ve sonrasında Müslüman olan sahabe

‘ A.+ a 122a/11

‘ A.+ ni 122b/06

‘**Abdullāh bin Ubeyy** öz.a. Medine’de bulunan münafıkların reisi olarak bilinen kişi

‘ A. 151b/08, 152a/04

‘ A.+ ni 151a/05

‘**Abdu’l-Muṭṭalib** öz.a. Hz. Muhammed’in dedesi

‘ A. 081a/01, 095b/04, 095b/07, 096a/01, 096a/07, 096a/10

‘ A.+ ni 095b/08

‘**Abdü’l-Mesīḥ** öz.a. Sasaniler zamanında yaşamış meşhur bir bilgin

‘A. 084b/06, 084b/08, 085b/05

ab-ı hayāt Far.+Ar. hayat suyu, ölümsüzlük suyu

a. 034b/01

āb-ı rūy Far. yüz suyu, yüzü suyu (hürmetine)

ā. 089a/06

āb-ı zülāl Far. berrak su

ā.+ ğa 117a/05

‘**acāyib** Ar. şaşırtıcı ve hayret verici, olağanüstü

‘a. 091a/11, 016b/11, 091a/02

‘a.+ i 147b/09

‘a.+ ni 117a/03

‘**acāyib-i bedāyī**‘ Ar. harikuladelikler, eşsiz şeyler

‘a. 155b/04

‘**acāyib u ğarāib-i emīr-i müslimīn** Ar. Müslüman kumandanların olağanüstülükleri ve şaşırtıcılıkları

‘a.+ ni 087b/06

‘**aceb** Ar. şaşılacak şey çok acayip

‘a. 030a/02, 034b/05, 088a/09, 124b/04, 163b/07

‘**acem** Ar. Arap olmayan, Arapların dışındaki kavimler

‘a.+ niñ 055a/01

‘**acīb (1)** Ar. şaşılın ve hayret uyandıran şey, benzeri görülmemiş şey (hayranlık)

‘a. 009b/06, 078b/08

‘**acīb (2)** Ar. tuhaf, acayip, şaşkınlık yaratan

‘a. 020a/09, 045a/05

‘**āciz** Ar. aciz, zavallı

‘ā. 075b/08, 115b/10, 170a/08

‘**āciz bol** - Ar.+T. gücü yetmemek, aciz olmak

‘ā.- dı 002a/02

‘ā.- madı 068b/09, 069a/07

‘ā.- sa 068a/07

‘**āciz kııl** - Ar.+T. aciz bırakmak, çaresiz bırakmak

‘ā.- dı 069a/04, 158a/10

‘ā.- ur 069b/06

‘**āciz u hayrān bol** - Ar.+T. (bir durum karşısında) şaşkınlık duyup hiçbir şey yapamamak, şaşıırıp kalmak

‘ā.- madı 068b/04

aç tok olmayan, aç

a.+ niñ 041b/07

aç tur - aç kalmak, yemek

yememek
a.- ğıl 037b/07
aç - (1) açmak
a.- kan 057b/10
a.- künça 082a/02
a.- ma 166a/07
a.- mas 023b/07, 025a/08
a.- ip 034a/09, 083a/04
a.- tı 081b/04
açıĝlan - sinirlenmek, öfkelenmek
a.- ip 095a/08
açıl - açılmak, (bulutun) açılması
a.- dı 082b/02
açıl - açılmak, (kapının) açılması
a.- ip 027a/08
açlıĝ açlık, aç olma durumu krş. açlık
a.+ ın 050a/05
açlık açlık, aç olma durumu krş. açlıĝ
a. 041a/07, 041b/01, 088b/05
a.+ da 041b/06
a.+ dın 041a/08, 041b/04,
049b/02, 049b/04, 049b/08
‘Ād öz.a. Kur’an’da bahsi geçen ve kendilerine gönderilen Hud peygambere uymayıp helak olan kavim, Ad Kavmi krş. ‘Ād bin ‘Īs bin İrem bin Sām ibn

Nūḥ
‘Ā. 113a/04, 113a/05, 113a/06
‘Ā.+ nıḡ 113a/08
a‘dā Ar. düşmanlar, hasımlar
a.+ ğa 152b/07
a.+ nıḡ 150b/11
‘adālet Ar. adalet, doğruluk
‘a.+ i 019b/06
adaş adaş
a.+ ı 010b/02
a.+ ım 010a/03
‘Ād bin ‘Īs bin İrem bin Sām ibn Nūḥ
öz.a. Kur’an’da bahsi geçen ve kendilerine gönderilen Hud peygambere uymayıp helak olan kavim, Ad Kavmi krş. ‘Ād
‘Ā.+ nuḡ 113a/05
‘aded Ar. sayı, rakam
‘a. 100a/04
Adem öz.a. Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamber krş. Ādem (1)
A. 073b/10, 082a/07
A.+ ni 054a/07
Ādem (1) öz.a. Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamber krş. Adem
Ā. 053b/07, 057a/10, 057b/03,

057b/05, 131b/02
Ā.+ din 003a/03
Ā.+ ni 125a/05
ādem (2) Ar. insanoğlu, insan krş.
ādemī, ademī
ā. 055a/01
ā.+ i 036a/02
ādemī Ar. insan, insanoğlu krş. ādem,
ademī
ā. 055b/10, 062b/07, 069b/08
ademī Ar. insan, insanoğlu krş. ādem,
ādemī
a.+ lerni 063a/07
‘adem-i hikmet Ar. hikmetin yokluğu,
hikmetsizlik
‘a. 120b/02
‘adem-i ma‘rifet-i hikmet Ar. hikmet
bilincinin olmaması
‘a.+ din 120b/01
ademoğlu Ar.+T. ademoğlu, insanlar
a.+ n 121a/06
‘Adī öz.a. Hz. Muhammed zamanında
yaşamış bir sahabenin adı krş. ‘Adī bin
Ebi’r-re‘ā Cühenī
‘A. 142a/11, 141b/11
‘Adī bin Ebi’r-re‘ā Cühenī öz.a. Hz.

Muhammed zamanında yaşamış bir
sahabenin adı krş. ‘Adī
‘A. 141b/09
‘adl (1) Ar. adil, doğru
‘a. 019b/04, 007b/05
‘adl (2) Ar.adalet
‘a. 007b/05
‘a.+ iḥni 007b/04
‘adl-i ilāhī Ar. İlahi adalet
‘a.+ ğa 120a/10
‘adū Ar. düşman, yağı
‘a.+ lar 170b/10
‘a.+ nuḡ 132b/02
‘a.+ sına 157b/04
afāk Ar. ufuklar krş. āfāk
a. 051a/10, 061b/09, 082b/05
āfāk Ar. ufuklar krş. afāk
ā.+ nı 066a/05
afāk-ı cihānga tol - Ar.+Far.
bütün cihana yayılmak, her yeri
sarmak, bütün cihanı doldurmak
a.- sa 169b/10
āfat Ar. felaketler, belalar
ā.+ dın 040b/02
afat Ar. musibetler, felaketler
a. 162b/11, 169a/11

āferīde-gār-ı pūr-rahīm Far.+Ar.
mahlukata karşı son derece şefkatli ve
merhametli

ā. 164a/11

aferi-nīş Far. yaratılmışlar, mahlukata.
108a/03

afet Ar. felaket, bela krş. āfet

a. 107a/10

a. +dür 041b/06

a.+ iniş 024a/11

āfet Ar. felaket, bela krş. afet

ā.+ idin 015a/04, 034b/06

ā.+ lerdin 041a/07

afet-i meḥāfet Ar. büyük bir korku,
şiddetli bir korku

a. 133a/10

af-tāb Far. güneş

a. 074b/09, 170b/09

a.+ dur 074b/07

af-tāb-ı fażl Far.+Ar. fazilet güneşi,
üstünlük güneşi

a. 075a/07

af-tāb-ı ḡāyib Far.+Ar. gizli güneş

a. 074b/10

af-tāb-ı vüçūdī-yi Muḥammedī Far.+Ar.
Hz. Muhammed'in varlığının güneşi

a. 075a/05

afuç avuç krş. avuç

a.+ ları 093b/01

‘**afv ét** - Ar.+T. affetmek,
bağışlamak

‘a.- gil 167a/08

‘**afv kııl** - Ar.+T. affetmek,
bağışlamak

‘a.- ḡanda 120a/10

‘a.- ıp 094b/10

‘a.- maḡ 159a/07

agāh Far. haberdar, bilgili

a.+ sēn 064b/05

āḡah bol - Far.+T. basiretli
olmak, (kalben) uyanık olmak

ā. 033b/05

ā.- madı 071a/10

aḡāz-ı kār u ḡātime Far.+Ar. baş ve son,
evvel ve ahir

a.+ side 083a/10

aḡır (1) ağır

a. 047b/11

a.+ ı 121a/01

aḡır (2) büyük, değerli

a. 141a/11

aḡ(ı)z ağız

a.+ dur 077a/10
a.+ mın 101b/01
a.+ larığa 098a/01
ağyār Ar. başkaları, yabancılar
a. 107b/05
a.+ ğa 021b/03, 067b/10
āh Ar. ah, yazık (ünlem)! krş. ah
ā. 021b/03, 036a/05
ā.+ ım 006a/11
ah Ar. ah, yazık (ünlem)! krş. āh
a. 030a/05
āh āh kııl - Ar.+T. ah etmek,
hayıflanmak
ā.- mas érđiņ 020b/03
ah u vāveylā kııl - Ar.+Far.
duyulan büyük üzüntüden ötürü
feryat etmek
a.-masa 008b/07
aħadi Ar. kimse, herhangi biri
a. 107b/01, 124a/05
a.+ niņ 130a/06
aħadiyye Ar. birlik, Allah'ın varlığıyla
bir olma
e.+ ge 071a/07
aħbār Ar. haber, haberler
a. 092a/02

a.+ ı 092a/02
a.+ ındın 114a/04
aħbār-ı kehane ve iħbār Ar. (kahinlerin
verdiği) bilinmeyen haberler ve
kehanetler
a.+ ğa 091b/01
‘ahd (1) Ar. asır, devir, zaman
‘a.+ de 114a/07
‘ahd (2) Ar. (bir kimsenin saltanatı)
altında, (padişahlığı) döneminde
‘a.+ iņde 007a/06
‘ahd buz - Ar.+T. sözünden
dönmek
‘a.- up 086a/11 (‘ahdni buz -)
‘ahdge vefā kııl - Ar.+T. ahde
vefa kılmak, verilen söze sadakat
göstermek
‘a.- ğanraqdur 161b/03
‘a.- mağ 144b/03 (‘ahdiņe vefā
kııl -)
‘ahd űikeste bol - Ar.+Far.+T.
ahdin bozulması, verilen sözün
tutulmaması, vadin yerine
getirilmemesi
‘a.- mas 161a/10
‘ahd ü peymān kııl -

Ar.+Far.+T. yemin edip söz vermek	ā.+ iğa 160a/11
‘a.- ğan 045b/06	aḥiret Ar. öbür dünya, öteki dünya krş.
‘ aḥd-i ba‘īd Ar. uzun zaman, uzak an	aḥiret
‘a.+ din 170a/05	a. 040b/06, 160a/08, 165a/06
‘ aḥd-i Resūl-ı Muḥtār Ar. seçkin	a.+ de 120b/07, 163a/02
Resul’ün (Hz. Muhammed’in) zamanı,	a.+ ni 120b/06, 160a/11
Resul’ün yaşadığı devir	a.+ niḡ 110b/06
‘a. 092a/02	āḥirīn Ar. en son, sonuncu
aḥed bol - Ar.+T. bir olmak,	ā. 058a/01
(vahdeti vücutla) bir olmak	aḥir-i zamān Ar. dünyanın son zamanı
a.- dı 071b/02	ve son devresi
āheste Far. yavaş, ağır	a.+ da 113a/02
ā. 011a/10, 106a/03, 106b/06	aḥirü’l-emr Ar. en nihayet, sonunda
āḥir (1) artuk, kalan, devamı	a. 108b/10
ā. 121b/01	aḥkām Ar. emirler, hükümler
āḥir (2) Ar. son, en son krş. aḥir	a. 115a/05
ā.+ de 130b/06	a.+ ıdın 117b/08
āḥir (3) Ar. beklemek, durmak	aḥkām-ı ğayb Ar. gayba ait hükümler,
ā. 033a/01,	gaybi hükümler krş. aḥkām-ı ğaybī
aḥir Ar. son, en son krş. āḥir (2)	a.+ dın 007a/02
a. 086a/03	aḥkām-ı ğaybī Ar. gayba ait hükümler,
aḥiret Ar. öbür dünya, öteki dünya krş.	gaybi hükümler krş. aḥkām-ı ğayb
aḥiret	a.+ de 100b/11
ā.+ de 015a/04, 162a/03,	aḥkām-ı İlähī Ar. İlahi hükümler,
163b/04	Allah’ın kanunları
	a. +din 055a/10

aḥkām-ı İslām Ar. İslam esasları,
İslamiyet'in emrettikleri

a. 108b/02

aḥlāk Ar. ahlak

a. 005b/11, 069a/07, 111b/08

a.+ ı 108b/07

aḥlāk-ı ḥamīde Ar. övgüye layık ahlak,
takkire şayan huy

a. 060a/04

Aḥmed öz.a. Hz. Muhammed'in dört
adından biri krş. Aḥmed-i muḥtār,
Aḥmed-i mürsel

A. 071b/02, 126b/02

A.+ni 071a/10

Aḥmed-i muḥtār öz.a. seçilmiş Ahmed,
Hz. Muhammed'in dört adından biri krş.

Aḥmed, Aḥmed-i mürsel

A. 159b/08

Aḥmed-i mürsel öz.a. (peygamber
olarak) gönderilen Ahmed, Hz.
Muhammed'in dört adından biri krş.

Aḥmed-i muḥtār, Aḥmed

A. 058b/03

Aḥmediyye Ar. Ahmed'in benliği,
Ahmetlik, Hz. Muhammed'in vahdet-i
vücuda erişmek için sıyrılması gerektiği

"benlik"i

A. 071a/07

aḥşām akşam

a. 025b/07

a.+ ı 139a/09

aḥter Far. yıldız

a.+ i 002b/10, 003b/05, 088a/09

aḥū-yı Ḥutan Far. Hutan'ın ceykanı,
Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk
Bölgesi'nin güney batısında yer alan
Hutan şehrinde yaşayan ceylanlar

a. 083b/01

aḥvāl Ar. haller, durumlar

a.+ ını 090a/05, 121b/01

a.+ ı 086a/04

aḥ ak, beyaz

a. 081a/07, 081a/11, 139a/10,
140b/06, 155a/10

aḥ - akmak

a.- ar 017a/09, 024b/03

a.- ğan 088a/01

a.- ğay 118b/09

aḥ bol - aklanmak, beyazlamak

a.- dı 166a/10

'**Aḥabe** y.a. Mekke'de bulunan küçük
ve dar bir vadinin adı

‘A. 102b/03

‘**ākāb** Ar. arkadan gelenler, geride olanlar

‘ā.+ i 130b/01

aķar - aķarmak, aklaşmak

a.- ur 118a/08

aķart - aķartmak, aklaştırmak

a.- ip 029b/10, 047b/01

aķdār ber - Ar.+T. takdir etmek, değer vermek

a.- ip 119b/05

aķdās-ı bāhire Ar. aşıkar kutsal, apaçık mukaddes

a.+ sin 002b/01

aķır - (göz yaşı) akıtmak, dökme

a.- ğan 018a/02

‘**ākıbet** Ar. bir iş veya durumun sonu, akıbet

‘ā. 026a/03, 028b/09, 147a/03

‘ā.+ i 159b/01

‘**ākıbet-i nā-endīř** Far.+Ar. akıbetinden korkmayan, sonunu dūřünmeyen

‘ā. 035a/05

‘**ākıl** Ar. akıllı

‘ā. 009b/05, 028b/04, 033b/03, 034b/09, 067a/01

‘**ākīm** Ar. çocuğu olmayan, kısır kimse

‘a. 044b/01

‘**ākıl** Ar. akıl

‘a. 001b/08, 028b/08, 068a/07, 068b/03, 069a/06, 075b/08

‘a.+ lar 024a/11

‘a.+ nıñ 036b/07

‘a.+ nı, 072b/07

‘**aķldın bol** - Ar.+T. akla kayıtsız kalmak, hafızasını yitirmek

‘a.- mağunça 028b/06

‘**aķl-ı kāmīl** Ar. tam akıl, mkmemel zeka

‘a. 009b/06, 099b/10

aķrak daha ak, daha beyaz

a. 082a/03, 118b/09

‘**aks kıl** - Ar.+T. ters çevirmek, geri döndürmek

‘a.- may 166b/11

aķsa Ar. en uzak, çok uzak

a. 063a/11

aķsā-yı ğāyet Ar. en uzak nokta, en son uç

a. 128b/07

aķsā-yı merātīb-i belāğat Ar. en yüksek

dereceli belagat

a.+ da 116a/11

aḳtur - aktırmak, akıtmak

a.- mas êrdiñ 018b/03

a.- mas sên 032b/06

a.- ur 017b/05, 024b/10

‘**Aḳūde** öz.a. Ebrehe’nin ordusunda
bulunan bir asker

‘A. 094a/05

‘**āl** Ar. yüce, yüksek

‘ā.+ iñdın 0033a/07

āl Ar. sülale, soy

ā. 003a/06

al ön

a.+dıda 024b/02

al -(1) almak

a.- dı 095b/07

a.- dılar 087b/03

a.- ğa mên 009b/05

a.- ğanıñ 144b/05

a.- ğay êrdi 012b/07

a.- ğıl 086a/07

a.- ip 086a/10, 094a/01, 095b/03,

098a/07, 103a/10, 106a/02,

114a/02, 124b/09, 133a/02,

137a/01, 140b/10, 141a/03,

141b/01, 143a/04, 151a/09,

152b/06

a.- ısar 114a/10

a.- madı 160a/01

a.- maḳğa 144b/08, 156b/03

a.- maḳқа 142a/02

a.- man 025a/05

a.- masa 160a/08

a.- sañ 033b/02

al -(2) (göz önünden) kaldırmak, almak

a.- iñ 081b/01

al -(3) (anlam) çıkarmak

a.- ur 056a/04

al -(4) almak, fethetmek

a.- ısarlar 085b/01

al -(5) (yüzdeki örtüyü) kaldırmak,
almak

c.- dı 071b/03

a.- ip 026a/08

al -(6) (yanına) almak

a.- ip 091b/07, 148b/06, 148b/09

al -(7) tercih etmek

a.- maḳ 161a/02

a.- maḳğa 160a/01

a‘lā Ar. en yüksek

a. 053a/04, 063a/10

‘**alā** Ar. yükseklik, büyüklük, şan
‘a. 066b/03
‘a.+ dın 066a/08

ala ala renkli
a. 139a/11
a. 140b/07

a‘lā-yı derece Ar. en yüksek mertebe
a.+ ni 128b/07

a‘lā-yı tabakāt Ar. en üst tabakalar, en
yüksek mertebeler
a. 116a/11

a‘lā-yı ‘illiyīn Ar. cennetteki en yüksek
derece
a.+ din 037a/07

‘**alāmāt** Ar. alametler, işaretler
‘a.+ dın 067b/08
‘a.+ ı 067a/07

‘**alāmet** Ar. iz, nişan, işaret
‘a.+ in 103b/03

‘**alāmet-i risālet** Ar. peygamberlik
alameti, nebilik işareti
‘a. 071b/06

alar onlar krş. anlar, olar
a. 127b/06, 136b/08
a.+ ğa 142a/08

a‘lā‘llāhu derecetu fi‘l-‘illiyīn Ar.

(büyük zatların adı anıldığında hürmet
ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle)
Allah, en yüksek mertebelerde onun
derecelerini arttırsın

a.+ din 013a/10

‘**alā‘t-tarīk-i istizā** Ar. aydınlanma
yolunda

‘a. 087b/07

aldı öncü, selef

a.+ nda 073b/11

aldur -kaptırmak, elden çıkmak

a.- up 138a/01

aldurmazlık elden çıkmasına engel
olmak, kaptırmamak

a. 138a/03

‘**ālem** Ar. alem, kainat, dünya

‘ā. 026a/06, 053b/06, 055a/05,
165a/08

‘ā.+ de 042a/05

‘ā.+ ğa 062b/05

‘ā.+ i 062b/09, 164a/06

‘ā.+ inde 101b/07

‘ā.+ indin 164b/11

‘ā.+ ni 006a/11, 017a/11,
068a/02

‘ā.+ niḡ 052b/07, 055a/02,

080a/04, 092b/03	140a/05, 141a/04, 141a/06,
‘ alem Ar. bayrak, sancak	141a/10, 141b/06, 143b/02,
‘a. 081b/05	143b/05, 143b/11, 144a/08,
‘ ālemga kēl - Ar.+T. doğmak, dünyaya	144b/06, 144b/11, 145a/04,
gelmek	145a/07, 145a/10, 147a/07,
‘ā.- ip 080b/02	147a/09, 149a/04, 149b/11,
‘ā.- meki 078b/06	150a/03, 150a/06, 150a/07,
‘ ālem-i mülk Ar. somut dünya, var	151a/03, 151a/10, 151b/03,
olan alem	152a/05, 152b/03, 152b/09,
‘ā. 112b/06	153a/06, 154a/02, 154a/05,
‘ aleyhi’s-selām Ar. (Hz. Muhammed ve	154b/01, 157a/07, 157b/07,
diğer peygamberlerin adı anıldığında	157b/11, 160a/10, 161b/06,
hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen	162a/03, 167b/10, 169a/04,
cümle) selam onun üzerine olsun	170a/06
‘a. 010a/07, 012a/08, 037b/05,	‘a.+ dın 012b/11, 169b/07
046a/06, 051a/02, 051a/04,	‘a.+ ğa 011b/07, 052a/05,
052a/11, 052b/03, 052b/04,	054a/04, 136b/03, 149a/09,
054b/11, 057a/07, 057a/11,	163a/01
060a/01, 064a/01, 065b/06,	‘a.+ nı 014a/04, 049b/08,
065b/07, 073b/10, 087a/03,	056a/03, 060a/07, 100a/10,
090a/04, 091a/04, 092a/03,	125b/02
093b/03, 098a/05, 099b/01,	‘a.+ nıñ 048a/09, 049b/03,
102a/05, 104b/05, 104b/08,	055b/11, 066b/07, 077a/11,
109a/05, 120b/04, 120b/08,	082a/07, 082a/08, 082a/09,
124b/06, 124b/08, 131a/11,	091b/03, 097a/10, 161b/02,
132a/05, 138b/10, 139b/07,	162b/09

‘**aleyhi efzalu’s-şalavât ve ekmelü’t-taḥiyyât** Ar. (Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) en faziletli salat ve en mükemmel selam onun üzerine olsun

‘a.+ niḡ 003a/04

‘**aleyhimmina’s-şalavât ez-kāhā ve mine’t-teḥiyyât innemāhā** Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) onların üzerine selamlarla birlikte pek çok salat olsun

‘a. 003a/09

‘**aleyhi’r-rahmeh** Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) (Allah’ın) rahmeti üzerine olsun

‘a.+ niḡ 014a/11

‘**aleyhi’s-şalavât ve’s-selām** Ar. (Hz. Muhammed’in adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) salat ve selam onun üzerine olsun

‘a. 011a/08, 046b/06, 063b/05,
071b/07, 079a/04

‘a.+ dın 054a/03, 136a/10

‘a.+ ğa 099a/05

‘a.+ nı 046a/10

‘a.+ niḡ 012a/03

‘**aleyh’il-la‘ne** Ar. lanet onun üzerine olsun (şeytan için)

‘a.+ niḡ 079a/10

alıġ satıġ alış veriş, ticaret

a.+ ında 160a/08

alın alında bulunan (saç, perçem, kakül)

a. 094b/01, 094b/07

‘**Alī** öz.a. Hz. Ali, İslam’ın dördüncü halifesi

‘A. 109a/02, 140a/07, 146b/10

‘A.+ din 097b/10, 147b/01

‘A.+ ğa 139a/04, 141b/08

‘A.+ niḡ 101a/10

‘**ālī** Ar. üstün, yüce, daha yüksek

‘ā. 045a/10, 128a/09, 129b/01

‘ā.+ din 104a/09

‘**ālī kılın** - Ar.+T. üstün kılınmak, yüce vasıflarla donatılmak

‘ā.- maḡğa 129b/03

āl-i Muhammed Ar. Hz. Muhammed’in ehl-i beyti, onun soyundan olanlar

ā. 052a/11

ā.+ ge 050a/07
‘**alīrak** Ar.+T. daha yüce, daha yüksek,
daha ulu
‘a. 013b/04
Allāh öz.a. Allah
A.+ ım 150a/03
altı altı (6)
a. 080b/05, 099b/02, 099b/03
altı miñ altı bin (6000)
a. 140b/11
altınçı altıncı (6.)
a.+ da 125a/08
altun altın
a. 050a/03, 052a/06, 052b/09,
087a/10, 113b/03
a.+ dın 118b/07
amāde bol - Far.+T. hazır olmak
a.- ğıl 026b/07
amāde kı1 - Far.+T. hazırlamak
a.- madı 035a/05
a‘māl Ar. ameller, (dünyada yapılan)
işler
a.+ dın 035a/06
a.+ nı 120a/08
a‘māl bāṭıl bol - Ar.+T. (yapılan
hayırlı) işlerin boşuna gitmesi

(fayda vermemesi)
a.- masun 045b/08
a‘māl ölç - Ar.+T. (ahirette)
amellerin tartılıp ölçülmesi
a.- egende 120b/11 (a‘mālını ölç -)
a‘māl-ı şāliḥe Ar. salih ameller, hayırlı
işler
a.+ niñ 040a/02
‘amel Ar. iş, çalışma
‘a. 044a/11
‘a.+ i 063a/06
‘a.+ ler 044a/11
a‘mel-i pesendīde Ar.+Far. övgüye
layık ameller, beğenilmiş işler
a. 044a/06
‘amel kı1 - Ar.+T. görevini
yerine getirmek, işini yapmak
‘a.- ğanğa 106a/07
āmīr Ar. emreden, buyuran
ā. 055b/03
‘āmme-i müşrikīn Ar. müşriklerin
geneli, müşriklerin büyük bir çoğunluğu
‘ā.+ ni 147b/05
‘amm-zāde Ar.+Far. amca çocuğu,
kuzen
‘a. 026b/01

‘**Amr** öz.a. Medineli bir sahabe, bir başka sahabe olan Hz. Cabir’in babası krş. ‘Abdullāh bin ‘Amr bin Ḥarām ile aynı kişi

‘A. 152a/10

aḡa ona

a. 002a/01, 006a/01, 025a/04, 037b/11, 039b/01, 043b/03, 043b/07, 054a/06, 057a/01, 060a/03, 061a/02, 063b/08, 066b/03, 068b/10, 069b/09, 075b/03, 085a/09, 099b/07, 100a/08, 113a/11, 114b/05 114b/06, 116a/10, 117b/01, 119b/05, 120a/01, 151a/02, 160a/05, 161b/09, 162a/07, 163a/05

ana anne

a. 105a/10, 106b/11
a.+ m 074a/04, 083a/05, 105b/07, 105b/09
a.+ mız 154a/06
a.+ sı 080a/02, 105a/06, 122b/04

‘**anber** Ar. anber, güzel koku

‘a. 078a/01

anḡa o kadar, o şekilde

a. 033b/09, 043b/05, 078b/07, 135a/06

anda onda, orada

a. 016a/06, 058b/01, 099b/10, 113b/05, 129a/02, 130a/04
a.+ ġı 114a/01, 114a/10

andaġ öyle, o şekilde

a. 054a/03, 065a/08

andın (1) ondan, oradan

a. 005b/08, 013b/04, 031b/09, 038a/06, 048a/02, 055b/02, 062b/06, 063a/06, 066a/11, 068a/07, , 072a/04, 072b/06, 073a/02, 073b/01, 073b/10, 074a/01, 074a/03, 081a/08, 081b/06, 082a/04, 085b/02, 087a/08, 087a/11, 087b/04, 094a/04, 106b/03, 109a/11, 109b/04, 118b/11, 120a/02, 125a/04, 125b/01, 125b/03, 137a/08, 138a/08, 138b/11, 140b/05, 143b/09, 145a/07, 145b/04, 146a/11, 146b/07, 147a/01, 147a/05, 147a/11, 149b/02, 152b/03, 153a/11, 154a/08, 154a/10, 159b/11

andin (2) o sebepten

a. 048a/02

anı onu

a. 015b/08, 020b/01, 026b/02,
027a/10, 029b/01, 039a/03,
039a/04,038a/07,038b/09,
040a/05, 058b/11, 060b/06,
061a/10, 063a/07, 065b/05,
066a/10, 066b/10, 077a/04,
082a/01, 090b/02, 094b/07,
098b/05, 107a/08,
107b/04,108b/09, 111b/02,
126b/05, 130a/06, 136b/11,
157b/02

anıñ onun

a. 001b/08, 002a/01, 002a/07, 007a/08,
012b/04, 013b/06, 017b/03, 017b/10,
018a/07,022b/02, 022b/04, 022b/10,
025b/10, 028a/10, 029a/08, 029b/06,
040b/06, 040b/07, 041b/03, 041b/10,
042b/01, 042b/05, 043a/04, 043b/10,
045b/01, 049a/01, 049a/03, 050a/01,
051b/02, 051b/03, 051b/05, 051b/06,
053b/04, 053b/07, 053b/11, 054b/01,
055b/04, 055b/05, 055b/10, 056a/06,
056a/09, 056b/04, 058b/11, 059a/02,

059a/08, 059a/09, 060b/05, 061b/06,
061b/07, 062b/07, 063a/05, 063a/09,
063b/10, 064a/08, 066a/05, 066b/09,
067a/09, 067b/04, 067b/09, 068a/06,
068b/10, 069a/05, 069a/06, 069a/10,
069a/11, 069b/10, 070a/01, 070a/11,
071b/01, 073b/11, 074b/11, 076a/11,
078b/07, 079b/10,083b/02, 085a/04,
086b/10, 092a/09, 096a/04, 098a/10,
099a/06, 100a/10,100b/03, 100b/05,
101a/04, 101b/03, 101b/08, 103b/11,
104a/06, 106b/02, 108a/11, 111a/07,
111b/01, 111b/03, 111b/10, 112a/01,
112a/04, 112a/05, 112a/06, 115a/08,
116a/08, 117a/02, 117a/03, 117a/04,
117a/05, 117b/07, 118a/08, 119a/03,
119a/07, 120a/01, 120a/07, 120b/09,
121b/01, 121b/11, 122b/02, 123a/07,
124a/01, 125a/11, 128b/01, 129b/05,
129b/06, 131a/05, 131a/06, 131b/10,
133a/03, 133a/10, 133b/01, 133b/04,
134a/02, 134a/10, 134b/02, 134b/07,
146a/10, 153b/02, 155b/05, 156a/04,
157a/07, 157b/08, 158b/10, 159a/07,
159a/10, 159b/01, 160a/09, 163a/03,
163a/04, 163a/07, 163a/11, 163b/07,

163b/09, 164a/07, 165b/04, 165b/11,
166a/07, 169b/11

a.+ dın 156b/10

a' nī Ar. yani krş. ya' nī

a. 004a/05, 112b/03, 134a/11

‘**Ankā-i** ‘**ışk** Ar. aşkın anka kuşu

‘a.+ ka 023a/04

‘**ankebūt** Ar. örümcek

‘a. 109b/05, 109b/09

aḡla - anlamak, bilmek

a.- dılar 083b/07, 096b/09

a.- dım 057b/01

a.- ğan 165a/05

a.- madılar 092b/03

a.- lamağdın 068a/01

a.- lamağğa 069a/05

a.- may 040b/08

a.- p 012a/08, 022a/05, 028b/07,

047a/01, 069b/10, 086b/11,

137a/05

a.-r 028b/01, 067b/11, 100b/08,

115a/02, 121b/09, 165a/05

a.- yu bilmes 069a/11

anlar onlar krş. alar, olar

a. 084a/02

a.+ ğa 042a/10

a.+ nı 068b/11

a.+ nıḡ 042b/06

ant iç - ant içmek, yemin etmek

a.- er men 104a/03, 161b/08

a.- genin 094b/08

a.- se 104a/06

a.- ti 094a/08

‘**ār** Ar. yüz karası, rezillik

‘ā. 021b/04

ara (1) ara, arasında

a. 126b/07

a.+ da 020a/06, 026a/03,
034a/08

a.+ dın 105b/02

a.+ larında 127b/07

a.+ sıda 005b/01, 052a/11,

075b/10, 082b/03

a.+ sıdın 077b/04

a.+ sığa 106b/10, 146a/02

a.+ sında 098b/06, 104b/11,

115a/07, 121a/07, 124b/07,

127b/06, 129b/03, 136b/10,

163b/01

a.+ sındağı 088a/06

a.+ sındın 106a/02

ara (2) zaman (şimdi, bu zamanda)

a.+ da 019b/09
aradın ket - aradan sıyrılmak,
ortadan kalkmak
a.- ip 126a/03
aradın köter - aradan kaldırmak,
ortadan kaldırmak
a.- ip 071a/05
arağa kir - araya girmek, araya
(bir şeyin) girmesi
a.- se 100b/04
‘**Arab** öz.a. Arap, Arap ırkından olan
‘A. 055a/01, 085a/08, 086a/07,
095a/06
‘A.+ da 091b/04
‘**Arabi** Ar. Arapça
‘A. 016b/10, 058a/11, 085a/01
‘**Arabi-yi faşih** Ar. fasih Arapça
‘A.+ ni 005b/10
‘**Arafât-ı ‘irfân** öz.a. bilginin Arafat’ı,
hacıların arafe günü toplandıkları tepe
‘a.+ da 168b/08
a‘ rāk Ar. kökler, damarlar (soy
anlamında)
a.+ ı 108b/07
ārām Far. durulan yer
ā.+ ı 024a/01

ārām al - Far.+T. dinlendirmek,
huzura kavuşturmak
ā.- ğay 036b/05
ārām tap - Far.+T. rahat bulmak,
huzur bulmak
ā.- tı 054a/10
arām-gāh Far. dinlenilecek yer,
dinlenme yeri
a.+ imdur 110a/07
ārāste (1) Far. sıralanmış, dizilmiş
ā. 134b/01
ārāste (2) Far. bezenmiş, süslenmiş krş.
arāste
ā. 009a/08
arāste Far. bezenmiş, süslenmiş krş.
arāste
a. 075b/06, 112a/04
ārāste bol - (1) Far.+T.dizmek,
sıralamak
ā.- sa 134b/01
arāste bol - (2) Far.+T.
bezemek, süslemek krş. arāste
kıl-
a.- up 148b/09
ārāste ét - Far.+T. düzenlemek,
düzene sokmak krş. arāste kıl-

ā.- ip 139a/07	083a/06
ārāste kı1 - Far.+T. düzenlemek, düzene sokmak krş. ārāste �t-	a.+ dın 074a/02
a.- ip 096b/02	a.+ �a 074a/02
ārāste kı1 - Far.+T. bezemek, s�slemek krş. arāste bol - (2)	arıġlık temizlik, saflık
ā.- ip 100a/11	a. 080b/02
arāste k�rg�z - Far.+T. s�sl� g�stermek	a.+ ı 078b/11
a.- �r 040b/07	�r� (1) Far. evet, b�ylelikle
‘ ar�yis-i ġav�n� Ar. bakire gelinler, taze gelinler	�. 021a/01, 030a/03, 107b/01, 144a/08
‘a. 009a/07, 116b/10	�r� (2) Ar. sonsuz, ebedi.
ar�yiş Far. s�s, ziynet	�. 112b/04
a.+ iniġ 003b/10	‘ �rif Ar. bilen, bilgide ileri olan
ar�yiş ber - Far.+T. s�slemek, tezyin etmek krş. ar�yiş kı1 -	‘�.+ ler 028a/06
a.- �r 112a/07	‘ arize-d�şt kı1 - Far.+T. h�rmet g�sterip affını dilmek
ar�yiş kı1 - Far.+T. s�slemek, tezyin etmek krş. ar�yiş ber -	‘a.- dı 094b/03
a.- dı 041a/02	arkış kervan, kafile
ar�yiş-i b�-niy�z Far. s�slemeye ihtiyacı olmayan (zaten s�sl� olan)	a. 141/11, 142a/10
a. 116b/10	arслан arslan
arġ pak, temiz, saf	a. 157b/02, 157b/09, 158a/07
a. 004a/06, 048a/08, 078b/06,	a.+ lar 157a/08, 157a/09
	‘ arş Ar. arş, yüksek gök, yüce taht
	‘a. 054a/09, 073a/05
	‘a.+ �a 130b/05
	‘a.+ nı 054a/08, 072a/08
	‘ arş-ı mec�d Ar. şanlı taht, şerefli

makam

‘a. 051a/05, 130b/01

‘**arş-ı mu‘allā** Ar. yüce taht, yüksek

makam

‘a. 167b/01

‘a.+ ğa 128b/02

arşun Far. uzunluk ölçüsü, bir kol
boyu, büyük adım genişliği

a. 109b/07

art - artmak, çoğalmak

a.- ar 038a/02, 111a/08

a.- ıp 033a/03

artınça ardınca, arkasından

a. 098a/10

artkaru artkaru kayta başla -

gerisin geri kaçmak, arkasına

bile bakmadan uzaklaşma

a.- dı 146a/06

artuğrak daha çok, daha fazla krş.

artuğrak (1)

a. 122b/01

artuğ (1) -den başka, den daha iyi

a. 008b/04

artuğ (2) eksiğin tersi, fazla, ziyade, çok

a. 119a/03

artuğ (3) artık, fazla, nfile (ibadet)

a. 040a/05, 047a/07

artuğ bol - üstün olmakdaha
değerli olmak

a.- dı 060a/01, 060a/02

artuğluk üstünlük

a.+ ı 060a/06, 061a/06

a.+ ın 061a/05

artuğrak (1) daha çok, daha fazla krş.
artuğrak

a. 084b/05

artuğrak (2) daha değerli, daha kıymetli

a. 117a/01

artur - artırmak, çoğaltmak

a.- dum 007b/03

a.- up 007b/04, 061a/01

a.- ur êrdi 049a/07

‘**arz (1)** Ar. sunmak, arz etmek

‘a. 014b/06

‘**arz (2)** Ar. arz, yeryüzü

‘a.+ nı 081b/05

‘**arz (3)** Ar. enlem

‘a.+ ı 118b/07

‘**arz kıl** - Ar.+T. arz etmek,
sunmak

‘a.- dı 052a/05

‘a.- ğıl 065b/10
‘a.- ur men 009b/08
‘**arz-ı hācāt** Ar. istek bildirmek
‘a. 123a/06
ārzū Far. istek, heves
ā.+ ları 111b/08
ā.+ sı 032a/01
ā.+ sında 026b/09
ārzū ber - Far.+T. isteğini yerine
getirmek, dileğine kavuşturmak
ā.- megil 040b/01 (ārzūsın ber -)
ārzū bile tile- Far.+T. çok
arzulamak, çılgınca istemek
ā.+gen 021a/04
arzūla - Far.+T. arzulamak, istemek krş.
ārzūla -
a.- mas 038a/09
ārzūla - Far.+T. arzulamak, istemek krş.
arzūla -
ā.- rım 160b/01
ārzū-mend-i vişāl Ar.+Far. kavuşmaya
istekli olan, visali arzulayan
a. 026b/06
as - asmak, bir şeyi aşağıya sarkacak
bir biçimde iliştip sarkıtmak
a.- ğan 159b/03

‘**asākir-i mahzūle-i küffār** Ar. kafirlerin
hezimete uğramış askerleri, kafirlerin
yenilgiye uğrayan askerleri
‘a. 140b/09
‘**asākir-i manşūre** Ar. muzaffer askerler,
zafer kazanan askerler
‘a. 004b/02
‘a.+ ni 086b/03
‘**asākir-i manşūre-i ehl-i İslām** Ar. İslam
topluluğunun zafer kazanan askerleri,
Müslümanların muzaffer askerleri
‘a. 098a/03
āsānlık Far.+T. kolaylık krş. āsānlık
ā. 004b/09
āsānlık Far.+T. kolaylık krş. āsānlık
a. 068b/08
āsānlık birle kēç - Far.+T. kolaylıkla
geçmek, rahatlıkla aşmak
a.- gey 119a/10
aşār Ar. izler, nişanlar, alametler
a.+ ğa 091a/10
a.+ ı 017b/10, 073a/11
a.+ ını 091a/06
āşār-ı berekāt Far.+T. bereketinin gücü
ā.+ ı 013a/04
aşār-ı ğarībe Ar. harikulade işaretler,

mükemmel nişanlar

a. 090b/05

aşār-ı heybet Ar. heybetin işareti,
büyüklüğün izleri

a.+ din 132b/04

aşār-ı maḥabbet Ar. aşkın izleri

a.+ ni 024b/07

aşār-ı neşāt Ar. neşe izleri, şenlik
belirtileri

a. 031a/11

aşār-ı şafā Ar. saflık ve parlaklık izleri

a. 014a/01

aşār-ı sāti‘a Ar. nur saçarak yükselip
ortaya çıkan izler

a. 031b/09

aşār-ı şīb Far.+Ar. ağaran saçların
işareti

a. 030a/11

a.+ ni 033a/11

asāyiş Ar. düzen, asayiş

a.+ iniş 003b/09

asāyiş ber - Ar.+T. güven
vermek, huzur vermek

a.- ür 112a/07

‘asel Ar. bal

‘a.+din 118b/10

aşfiyā Ar. saf olanlar (takva sahipleri)

a.+ nı 002a/08

a.+ nıñ 128a/02

aşḥāb (1) Ar. Hz. Muhammed’i görmüş
ve iman edip ona ve onun getirdiği dine
bağlı kalmış olan zatlar, sahabeler

a. 083a/09, 151a/07, 151a/11,
154a/04

a.+ dın 140a/07, 150b/08

a.+ ğa 141b/02

a.+ ı 011a/05

a.+ ıĝa 003a/06

a.+ ka 143b/11

a.+ nı 146b/01

a.+ nıñ 154a/01

aşḥāb (2) Ar. halk, ahali

a. 085a/10

a.+ ı 085a/08

aşḥāb-ı Cubeyr Ar. Cubeyr’in adamları,
arkadaşları

a. 153a/03

aşḥāb-ı feh̄m Ar. akıl sahibi kimseler,
düşünen insanlar

a.+ din 063a/01

aşḥāb-ı ‘iz ü celāl Ar. büyüklük ve
azamet sahibi olanlar

a. 005b/01
aşhâb-ı kemâl Ar. kemale ermiş
kimseler, olgunluk sahibi büyük zatlar
a.+ nın 037a/04
aşhâb-ı Kistrâ Ar. Kısra halkı
a.+ nın 085b/10
aşhâb-ı melâmet Ar. (bir meseleden
dolayı başkasını) kınayan kimseler
a.+ ğa 032a/04
aşhâb-ı Resûl Ar. Resul'ün ashabı, Hz.
Muhammed'i görmüş ve iman edip ona
ve onun getirdiği dine bağlı kalmış olan
zatlar a. 057a/06
a. 144b/09
aşhâb-ı sūz u güdâz Ar.+Far. yanıp
yakılanlar, (aşk ateşinden) yanıp eriyen
kimseler
a. 015b/01
aşhâb-ı ta'arruf Ar. bilginler, bilgili
insanlar, kalp gözü açık olan irfan ehli
a. 045a/09
asıl - asılmak, sarkmak
a.- mış 081a/11, 132a/03
‘âşî Ar. (Allah'ın) emirlerine itaat
etmeyen kimse, günahkar
‘â. 058a/07, 058b/04, 089a/03,

113a/10, 164a/10
‘â.+ ğa 163b/06
‘â.+ ler 118a/09
‘â.+ lerġa 162b/01
‘â.+ lernin 119a/10
‘âşî bol -Ar.+T. asi olmak,
emre itaat etmemek
‘â.- dı 152a/06
aşl-ı laṭîf Ar. güzel soylu, kökeni güzel
olan
a.+ nın 078b/05
aşl-ı uşûl-ı şerâyi‘ Ar. kanunların nasıl
olması gerektiği, hükümlerin
oluşturulmasındaki esas
a. 115a/08
âsmân Far. gökyüzü, sema
r.+ ı 002b/06
asra -(1) Mo. saklamak, himaye etmek,
muhafaza etmek
a. 126b/05
a.- ğan 105a/06
a.- r 068b/11, 157b/10,
158a/07
a.- r êrdim 028b/07,
a.- r men 021b/05
a.- sa 158a/07

asra - (2) Mo. saklamak, gizlemek

a.- dım 028b/11

asru çok

a. 033b/05

ast alt, aşağı, alt taraf

a.+ ıda 057b/06

a.+ ında 049b/03, 131b/03

āstān Far. eşik, kapı krş. āstān, āstāne

ā.+ dur 054b/04

astān Far. eşik, kapı krş. āstān, āstāne

a.+ ın 123b/05, 167a/11

a.+ nıĝa 129a/08

āstāne Far. eşik, kapı krş. āstān, astān

ā.+ de 078a/06

āstāne-i Ka‘be-i celāl Ar. ulu Kabe'nin

eşığı

ā.+ ĝa 168b/06

āstīn Far. giysi kolu

ā.+ ın 123b/04

aş-(1) yaklaşmak, yanaşmak, yanına

varmak

a.- sa 078a/06

aş - (2) yükselmek

a.- tılar 127a/09

aş - (3) aşmak, geçmek

a.- ıp 125b/04, 125b/08

a.- tım erte 125a/09

a.- a bilmes 062b/04

aş - (4) (zamanını) aşmak, tehir edilmek, gecikmek

a.- mas 035b/11

‘**aşāyir** Ar. aşiretler, kabileler

‘a.+ leri 148a/08

aşhur-ı harām Ar. hürmete layık aylar (muharrem, recep, zilkade ve zilhicce ayları; Araplar bu aylarda ateşkes ilan ederler)

a. 133a/08, 133b/04

‘**aşık** Ar. aşık, tutkun

‘ā. 018a/06, 021a/04, 021b/09,

025b/03, 029a/09, 029b/01,

040b/11, 078a/11, 159b/09

‘ā.+ ĝa 034b/01

‘ā.+ lar 027a/09, 027b/01,

168b/02

‘a.+ lara 008b/10

‘ā.+ larĝa 021a/10, 049a/08

‘ā.+ larının 022b/05

‘ā.+ nın 017a/11, 018b/08

‘**aşık bol** - Ar.+T. aşık olmak,

sevmek, tutulmak

‘ā.- ĝay 108b/09

‘ā.-mağay 025b/05
‘**āşık-ı dilber-perest** Ar.+Far. gönül alan
sevgiliyi çılgınca seven aşık
‘ā. 017b/04
āşık-ı haste Ar.+Far. hasta aşık
ā. 019a/01
‘**āşık-ı müstemend** Ar. gamlı aşık,
kederli tutkun
‘ā. 017a/05
‘**āşık-ı pür-niyāz** Ar.+Far. çokça
yalvaran aşık
‘a. 017b/09
‘**āşık-ı ser-gerdān** Ar.+Far. şaşkın aşık
‘ā. 022b/08
‘**āşık-ı şeydā** Ar.+Far. çılgın aşık
‘ā. 029b/04
‘**āşık-ı zār u nātuvān** Ar.+T. güçsüz ve
zayıf aşık
‘ā.- 022a/02
‘**āşıklık** Ar.+T. aşıklık
‘ā.+ ığa 031b/11
‘ā.+ қа 020b/09
aşkārā Far. açık, belli, görünen
a. 078b/04
aşkārā bol - Far.+T. ortaya
çıkma, görünür olmak

a.- ur 079b/08
aşkārā kēl - Far.+T. açıkça
görünmek, hayali olmayıp
gerçekte meydana gelmek
e.- gendin 099b/01
āšnā Far. aşına, tanıdık, bildik krş.
āšnā
ā. 028b/08
āšnā Far. aşına, tanıdık, bildik krş.
āšnā
a.+ sēn 130b/04
āšnā bol - Far.+T. samimi olmak,
yakınlaşmak
ā.- mas 028b/05
aşur - çıkarmak, (göge) yükseltmek
a.- dı 125a/04
aşüfte Far. sevgiden kendinden geçen,
çıldırısıya seven
a. 024a/09, 115b/11, 170a/07
aşüfte bol - Far.+T. yerle bir
etmek, yıkmak, perişan etmek
a.- gay 062b/09
aşüfte dēk bol - Far.+T. Perişan
bir halde olmak, takati ve mecali
kalmamış gibi olmak
a.- up 083a/01

<p>aşufte-i cihān bol - Far.+T. kainatta aşk ve hayranlıktan dolayı kendinden geçmiş olmak a.- dı 021b/09</p> <p>aşüftelik Far.+T. Aşkın verdiği şaşkınlık, kendinden geçme hali a.+ ın 029b/10</p> <p>aşur- geçirmek, bir şeyi başka bir şeyin önüne geçirmek a.- up 018a/03</p> <p>aşyān Far. mekan, ikametgah, yer a.+ dur 054b/03</p> <p>aṭ at, yük ve binek hayvanı krş. at (1) a.+ lar 156a/11 a.+ larğa 134b/02</p> <p>at (1) at, yük ve binek hayvanı krş. aṭ a. 119a/08, 149a/07 a.+ lar 082a/05, 085a/01 a.+ larnı 036a/11</p> <p>at (2) ad, isim a.+ ı 068a/03, 084b/01, 096b/07, 124b/10, 164b/01, 171a/07 a.+ ığa 095a/04 a.+ ına 065a/08 a.+ ınğa 095a/05</p>	<p>a.+ ıñız 127b/10 a.+ ıñnı 008b/09</p> <p>at - atmak, fırlatmak a.- ar 021b/07 a.- ğıl 097b/08 a.- ıp 089b/11, 147b/02 a.- ılan 093a/05, 093a/07, 153b/07 a.- tı 087a/08 a.- tı erte 097b/11, 140b/07</p> <p>at ber -isim vermek, adlandırmak a.- dim 006b/05, 064a/09 a.- gil 080b/09 a.- ip 095a/01 a.- mek 161b/01 a.- diler 079a/08</p> <p>at min - ata binmek a.- ip 140b/07 a.- miş 139a/11</p> <p>at yazılmış bol - ad verilmiş olması, ad verilmek, ad konulmak a.- sa 161b/09</p> <p>atığa çık - (kurada) adı çıkmak a.- tı 098b/04</p> <p>ata (1) baba</p>
--	--

a. 043b/10, 105a/10, 135a/08, 135b/04	‘a.- tım 110b/03
a.+ larının 004a/08	‘ aṭā-yı dost Ar.+Far. dosttan gelen lütuf
a.+ m 083a/05	‘a.+ dın 155a/04
a.+ mız 154a/06	a‘ṭāf Ar. merhametler, şefkatler
a.+ sı 105b/03, 135b/04, 152a/07	a.+ ınğa 100a/04
ata (2) ata, ced	atan - adlandırılmak, isim verilmek
a.+ ının 042b/02	a.- ıp 013b/11
ata - (1) adını anmak, bahsetmek	atangān düşünce, tasavvur
a.- ğanda 060a/07	a.+ ımğa 022a/06
a.- r mēn 008b/10	atar - seslenmek, (adıyla) çağırarak
ata - (2) adlandırmak, ad vermek	a.- ıp 140b/03
a.- r 015b/08	atarıl - adı anılmak, ismi söylenmek, namı okunmak
ata anadın küçük kal - anne ve babayı kaybetmek (yetim ve öksüz kalmak)	a.- ğanda 067a/09
a.- ıp 158b/09	ateş-gede Far. Mecusilerin tapındıkları yer, Mecusi mabedi
‘ aṭā Ar. ihsan, bağış, lütuf	a.+ ler 088b/08, 089a/01
‘a. 050b/07	a.+ lernin 088b/10
‘a.+ dın 050b/07	atıl - (elle tutup) atılmak
‘a.+ dur 155a/04	a.- ğan 093a/09
‘ aṭā ber - Ar.+T. lütüfta, ihsanda bulunmak, bağışlamak, vermek	atlan - ata binmek, atlanmak
‘a.- in 082b/01	a.- dı 145a/05
‘ aṭā tap - Ar.+T. lütuf bulmak, ihsana erişmek	a.- ıp 151b/06
	atlıĝ adlı, isimli krş. atlık
	a. 004a/07, 016a/06, 088a/06, 094a/05, 095b/02, 141b/07,

170a/11

atlık adlı, isimli krş. atlıg

a. 016a/09, 016b/10, 020a/05,
058a/11, 084b/06, 136b/11

āvāz Far. sada, yüksek ses krş. avāz

ā.+ ın 137a/09

ā.+ ın 082a/10

avāz Far. sada, yüksek ses krş. āvāz

a.+ ındın 137a/05

avāz kēl - Far+T. seda
duyulması, ses gelmesi krş. āvāz
kēl -

a.- ür 082a/05

āvāz kēl - sada duyulması, ses
gelmesi krş. avāz kēl -

ā.- di 052b/02

āvāzlık Far.+T. sesli, sadalı

ā. 140b/04

‘avec Ar. eğrilik, yamukluk

‘a. 116a/02

avīz-zencīr Far. asılı duran zincirler,
asılmış halkalar

a. 028b/01

avla - avlamak

a.- mağa 023a/09

avuç avuç krş. afuç

a. 052b/01, 061b/06, 097b/07,
140b/07, 147b/01

ay (1) ay, 30 gün

a. 080b/10, 081a/02, 097a/11,
099b/02, 099b/03

a.+ dın 080b/05

a.+ ınığ 004b/07, 080b/11,
136b/03, 139a/01, 139a/09,
149b/04

ay (2) kamer, ay

a. 026a/07, 073a/09, 104b/09

a.+ ğa 104a/04

a.+ lar 074b/08

a.+ nı 072b/05

a.+ nığ 104a/04, 104b/11

ay - söylemek, demek, konuşmak krş.

ayt-

a.- dı 012a/02, 021a/02, 026b/10,
046b/07, 052b/05, 057a/11,
066a/10, 079b/05, 086a/06,
096a/02, 096a/04, 096a/11,
104b/04, 114a/06, 138a/02,
144b/10, 145b/02

a.- dılar 052a/09, 054a/04,
072a/02, 084a/10

a.- dım 005b/04, 007b/04,

022a/06, 026a/05	a.- may 101b/09
a.- madım 027a/05	aya - (2) korumak, muhafaza etmek
a.- mağan 084a/10	c.- mas men 025b/11
a.- mağ 021b/03, 112a/06	ayağ ayak
a.- mış 008b/02, 010a/02	a. 014b/02, 048a/09, 048b/06, 162a/10
a.- tı 012a/07, 012b/05, 014b/04, 037b/10, 046a/07, 049b/11, 051a/02, 057a/08, 063b/07, 064a/06, 105b/01079b/03, 085b/03, 091b/09, 096a/07, 102a/11, 104b/06, 105b/09, 108b/06, 109a/08, 122b/01, 124b/06, 131b/01, 138b/09, 141b/02, 144a/06, 145a/08, 150a/10, 150b/03, 152a/10, 154a/11	a.+ ı 034a/04, 119a/11, 130b/05 a.+ ını 027a/08, 129a/08, 137a/05 a.+ ları 109b/01, 143b/04 a.+ larındağı 153a/02
a.- tılar 080a/04, 091b/06, 106b/07	ayağ astığa al - ayak altına almak, yenmek, mağlup etmek
a.- tım 010b/11, 017b/03, 025b/04, 105b/07, 118a/01	a.- sağ 152b/08
a.- tıp 008a/11	ayağ astığa bas - ayak altına almak, üstüne basmak
aya avuç içi, el ayası	a.- may 094a/09
a.+ larındın 093a/09	ayağ bas - adım atmak, yürümek
a.+ sı 101a/05	a.- ar êrdi 124b/10
a.+ sını 101b/09	a.- kıanda 053a/04
aya - (1) ayırmak	ayağ ilgeri bas - bir adım öne çıkma
	a.- ıp 094a/01, 146b/10
	ayağ tayıl - ayağı kaymak (mahv olma anlamında)
	a.- mağ 162a/05

‘**ayān bol** - Ar.+T. ortaya çıkmak, görünmek krş. ‘iyān bol - ‘a.- dı 021b/09

āyāt (1) Ar. ayetler, Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. ayāt (1), āyet, ayet

ā. 060a/06, 113a/01

ā.+ nıñ 116b/08

āyāt (2) Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. ayāt (2), āyet

ā. 068a/03, 103a/05, 111a/04, 112b/01

ayāt (1) Ar. ayetler, Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. āyāt (1), āyet, ayet

a.+ қа 121b/09, 122a/04

a.+ nı 117a/11, 117b/02

a.+ nıñ 116a/07, 117b/05

ayāt (2) Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. āyāt (2), āyet

a. 115a/05

a.+ ı 122b/07

a.+ nı 091a/02

ayāt-ı bāhire Ar. apaçık ayetler, besbelli görünen ayetler

a. 115b/08

a.+ ğa 122a/03

ayāt-ı Qur’āniyye Ar. Kur’an ayetleri, Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri

a. 111a/03

āyāt-ı mu‘cizāt Ar. mucizelerin işaretleri

ā.+ ında 162b/10

ayāt-ı mu‘cizīn Ar. benzersiz mucizeler

a. 103a/01

ayāt-ı zāhire Ar. apaçık işaretler

a.+ sindin 105a/05

ayāt-ı zuhūr Ar. ortaya çıkan işaretler

a. 067b/07

ayāt-ı kerīme Ar. Kur’an ayeti, Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri

a. 115b/05

‘**ayb** Ar. kusur

‘a.+ dın 065a/01

‘**ayb-ı iştirāk** Ar. ortaklık kusuru

‘a.+ dın 065a/09

āyet Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. ayāt (2), ayāt (2)

ā. 005b/11

āyet Ar. Kur’an ayeti, Kur’an

surelerini oluşturan kısımlardan her biri
krş. ayāt (1), āyāt (1), ayet

ā. 102a/08

ā.+ din 056a/04

ā.+ i 057a/04

ā.+ in 064a/04

ā.+ inge 171a/05

ayet Ar. Kur'an ayetleri, Kur'an
surelerini oluşturan kısımlardan her biri
krş. ayāt (1), āyāt (1), āyet

a.+ din 056b/07

a.+ ğa 060b/08

ayeti Ar. işaret, alamet

a. 123a/10

āyet kör - Ar.+T. mucize
görmek, mucizeyi müşahade
etmek

ā.- genişdin 092b/10 (āyetler
kör-)

āyeti körgüz - Ar.+T. mucice
göstermek

ā.- ğil 102a/11

ayıl - ayılmak, kendine gelmek

a.- ğil 017a/10

ayır - ayırt etmek, ayırmak

a.- mağda 115b/02

ayıt - demek, söylemek krş. ay-, ayt-
a.- ğay 120a/02

a.- kıan 074a/06

āyine bol - Far.+T. ayna olmak,
(bir durumu veya soyut bir
olguyu kendi benliğinde)
aksettirmek

ā.- dı 069a/10

‘**Āyişe** öz.a. Hz. Ayiše, Hz.
Muhammed’in eşi

‘**Ā.** 049b/07, 049b/11, 050a/07,
050a/08, 083a/02, 120b/04,
120b/05, 151b/06

aylık (mesafe için) bir ay süren, 30
gün süren

a. 118b/08, 118b/08, 132a/08

‘**ayn-ı güm-rāhī** Ar.+Far. sapkınlık
kaynağı

‘a. 055b/05

‘**ayn-ı ināyet** Ar. lütuf ve ihsanın ta
kendisi

‘a.+ din 008b/08

‘**ayn-ı kerem** Ar. asalet kaynağı, izzet
ve şeref menbaı

‘a. 107a/07

ayrıl -(1) ayrılma, uzaklaşma

a.+ maḳḳa 014a/07	034b/10, 037b/07, 057a/08,
ayrıl - (2) kopma, parçalanma	057a/10, 084b/10, 085a/07,
a.- ıp 097a/03	094b/10, 096a/03, 097a/06,
ayrıkış kervan, kafile	097b/02, 097b/07, 098b/08,
a. 103b/02	102b/08, 106a/07, 106a/10,
ayt - söylemek, demek, konuşmak krş.	109a/06, 114a/11, 120b/06,
ay-	120b/08, 125a/09, 125a/10,
a.- a keldiler 149b/08	137a/05, 137a/08, 137a/10,
a.- ay 028a/01	138a/05, 138a/06, 138b/03,
a.- ayın 066b/11	138b/07, 139b/08, 140b/03,
a.- ğanı 150a/01	142a/07, 142a/10, 143a/03,
a.- ğan 056b/01, 092a/02	143a/06, 144a/08, 145a/10,
a.- ğıl 056b/09	146a/09, 146a/10, 147a/08,
a.- ım 105b/01	147a/10, 149b/01, 150a/03,
a.- ıp 010b/07, 044b/06, 090b/02	151b/03, 152a/05, 152a/08,
a.- ıp turur 046b/08,	152b/05, 153a/06, 154b/02,
a.- kaç 052b/02	157b/11, 158a/01, 161b/06
a.- kan 022a/03, 052b/05,	a.- tılar 025b/02, 064a/01,
169a/05	079b/05, 095b/10, 098b/02,
a.- madı 076b/04	137a/06, 137a/09, 139a/10,
a.- madılar 092b/09	141a/01, 144a/02, 148a/11,
a.- maḳ 159a/07	151b/01, 154a/06
a.- mas sên 032b/10	a.- tım 012a/09, 026b/06,
a.- mış 014a/05	049b/10, 117b/01, 125b/08
a.- sam 065a/11, 076b/05	a.- tıñız 046b/04
a.- tı 014b/03, 026a/11, 027b/01,	a.- u bergen 049b/07

a.- ur 003a/11, 010b/01, 010b/04,
010b/07, 011a/03, 011b/03,
012b/08, 015b/08, 020b/09,
023b/11, 024a/11, 025b/11,
030a/04, 031a/05, 032a/05,
033b/03, 037b/02, 039a/09,
043b/04, 043b/06, 044a/09,
045b/09, 046a/10, 051a/05,
056b/02, 060b/03, 076a/09,
080a/02, 080b/05, 080b/06,
082b/09, 099b/05, 102a/10,
104b/11, 105a/07, 105b/03,
122a/05, 125a/01, 127b/01,
131b/04, 132a/05, 132a/10,
138b/07, 138b/10, 145b/09,
152b/11, 154b/03, 160a/10,
161b/06, 161b/07, 164a/05
a.- ur êrdi 081b/01, 081b/10,
082a/06, 145b/06,
a.- ur êrdiler 107a/11,
a.- urda 114a/11
a.-urlar 089b/10, 028a/06,
063b/04, 065b/06, 070b/03,
090a/09, 095a/10
a.- ur men 064b/07, 163b/05
aytıl - söylenmek, denmek

a.- ğan 103a/05
az çok olmayan, az
a. 012a/06, 047b/11, 169b/10
az - azmak, doğru yoldan çıkmak,
sapmak
a.- maduk 067b/02
az kal - az kalmak, azalmak
a.- ip 085b/03
az kör - az görmek, (nispeten)
küçük görmek
a.- düm 060a/11
a'zâ Ar. organlar, uzuvlar
a.+ mızını 152b/05
a.+ sı 027a/11, 133a/03, 097a/03
a.+ sıda 084b/02
'azâb Ar. dünyada işlenen günahlara
karşılık olarak ahirette çekilecek ceza,
azab
a.+ ı 040b/06
'azâb çek - Ar.+T. azap çekmek
a.- ip 118a/10
a.- mey 118b/05
'azâb kıl - Ar.+T. azap etmek
a.- mağay men 161b/08
azâde Far. kurtulmak, serbest olmak
a.+ men 017a/07

‘**azamet** Ar. büyüklük, kudret krş.

‘azameti

‘a. 054b/10, 063b/09, 067a/08,

161b/08, 164a/09

‘a.+ din 066a/01

‘a.+i 076a/08

‘a.+ im 060a/11

‘a.+ iniş 060b/02

‘**azameti** Ar. büyüklük, kudret krş.

‘azamet

‘a. 013b/04

azdur - yoldan çıkarmak, kötü yola

sevketmek

a.- ur 039a/09

‘**azim** Ar. çok büyük

‘a. 040b/06, 060b/01, 060b/08,

093b/11, 100a/03, 123b/01

‘**azimet kıl** - Ar.+T. yola

çıkma

‘a.- ğaylar 141b/05

‘a.- ip 014a/02, 095b/03

‘**azimet-i Mekke** Ar. Mekke’ye doğru

yola çıkmak, Mekke yolculuğu

‘a. 137a/01

‘**aziz** (1) Ar. şerefli, mübarek

‘a. 035b/06,

‘**aziz** (2) Ar. ermiş, manevi kuvvet ve kudret sahibi

‘a. 105b/10, 106a/06, 106b/03

‘a.+ ler 106a/01

‘**aziz** (3) Ar. dost

‘a.+ lernin 169b/07

‘**aziz** (4) Ar. aziz, ulu kişi krş. ‘azizi (1)

‘a.+ niş 024a/05

‘**azizi** (1) Ar. aziz, ulu kişi krş. ‘aziz (4)

‘a.+ niş 024a/02

‘**azizi** (2) Ar. derviş, ermiş ‘aziz (2)

‘a. 005a/07, 080b/06

‘**aziz u muhterem kıl** - Ar.+T.

hürmet gösterip izzetle davranmak

‘a.- may 162a/08

azlık az olmak, azınlıkta olmak

a.+ dın 139b/10

azmâyiş kıl - Far.+T. tecrübe

etmek, sınamak, (mükellef tutup)

sınamak

a.- madı 068a/06

‘**azra** (1) Ar. sevgili, mahbube

‘a.+ ğa 025b/04, 025b/06

‘**Azra** (2) öz.a. ünlü aşk mesnevisi

Vamık u Azra hikayesindeki kadın

kahraman, Azra

‘ A. 032a/11

azrak yet - daha azı yetmek, azla
yetenmek

a.- gey 165b/10

azuk azık, kıyamette işe yarayacak
ameller, iyilikler, ibadetler krş. azuk

a. 047a/07

azuk azık, kıyamette işe yarayacak
ameller, iyilikler, ibadetler krş. azuk

a.+ ı 033b/02

a.+ uñ 047b/11

-B-

bāb Ar. mevzu, konu, husus
b.+ ında 029b/04

bāb-ı eşnāf Ar. çok çeşitli, her türde
b.+ da 024a/03

bāde-fürüş Far. meyhaneci, saki
b. 024a/10

bāde-nüş-ı cām-ı cemāl-i mutlak
Far.+Ar. mutlak güzelliğin (Allah'ın)
kadehinden şarap içen kimse
b. 032b/02

bādiye Far. sahra, çöl
b.+ ni 088a/06

bāğ Far. büyük bahçe, bostan
b.+ ıda 009a/01, 169b/01
b.+ ın 169b/03

bāğ-bān Far. bahçıvan, bağcı
b.+ lar 169b/02

bāğ-ı rızvān Far.+Ar. cennet bahçesi
b. 169b/03

bağī Ar. isyan etmiş, asi, yoldan
sapmış
b. 047b/01

bağla - bağlamak

b.- dı 049b/02
b.- p 049b/09
b.- r erdi 049b/06
bağlan - bağlanmak, kaplanmak, (var olan, yerleşmiş)
b.- ğan 106a/10
bağlanğan murādını yış -T.+Far.
bağlanan muradı açmak, (ihtiyaç sahibinin) dileğini yerine getirmek
b.- tı 101a/05 (bağlanğan murādın yış -)
bağrı kebāb bol - Far.+Ar.+T.
yanmak, yanarak kendinden geçmek
b.- up 021b/11
bahā Far. kıymet, değer, paha
b. 116b/11
b.+ sı 087a/10
bahādur Far. cesur, yiğit, bahadır
b. 094a/05
b.+ lar 036a/11, 135b/09, 156a/11
b.+ lardın 134b/04, 136a/04
b.+ larıdır 093a/06
b.+ larını 156b/05, 156b/11

b.+ larının 156b/08
b.+ nı 156a/05
bahādurluğ Far.+T. yiğitlik, kahramanlık
b.+ lar 156a/02
bahār Far. papatya, sarı papatya
b. 020a/05
Bahīrā-yı rāhīb öz.a. Rahip Buhara, Hz. Muhammed'in çocukken Şam'a yolculuğu sırasında onun peygamber olduğunu anlayıp amcası Ebu Talib'e Yahudilere karşı onu korumasını öğütleyen Süryani rahip
B. 103a/10
baħr Ar. derya, deniz krş. baħrī
b. 134b/10
b.+ ge 076b/07
b.+ inde 084b/04
baħr-ı rūhānīyet-i Muħammed Ar. Hz. Muhammed'in ruhaniyetinin denizi (onun genişliği, vüsati)
b. 062a/11
baħrī Ar. derya, deniz krş. baħr
b. 062b/05
b.+ dūr 061b/07
baħr-ı faẓl Ar. fazilet denizi, ilim ve

irfan deryası

b.+ ıdın 061b/10

baḥşāyīş-i bī-nihāyet Far.+Ar. sonsuz
ihسان ve bağışlama sahibi (Allah)

b. 166b/10

baḥşīş-i bī-gāyet - Far.+Ar. ihسانı ve
lütfu sonsuz olan (Allah)

b.166b/09

baḥt Far. ikbal, baht

b. 004b/05, 006b/02, 155b/07,
157b/03, 170b/06, 169b/02

baḫ -(1) bakmak

b.- ıp 091b/08, 105b/05

b.- ıp turur irdim 106a/04

baḫ - (2) görmek

b. 162b/02

bāk tut - Far.+T. korkutmak,
kaygılandırmak

b.- mas men 102b/08

bākī (1) Ar. Ar. ebedi, sonsuz

b. 034a/02, 094b/09

b.+ ğa 115a/01

b.+ dur 160a/11

bākī (2) Ar. arta kalan, geri kalan,
devamı anlamında

b. 087b/05, 098b/10, 141a/07

bākī (3) Ar. geriye kalanlar, diğeri

b. 141b/06

Bakī y.a. Medine'ye yakın bir yerde
küçük bir koru

B.+ de 141b/09

bākī ālemğa yüz keltür - Ar.+T.

ebedi aleme yüzünü dönme
(ahiret için hazırlık yapmak)

b.- üp 033a/09

bākī kal - Ar.+T. arta kalmak,
geri kalan, elde kalan

b.- ıpdur 008a/08

bākī koy - Ar.+T. bırakmak,
devam ettirmek

b.- mas 115a/06

bākīye Ar. devam eden, süren

b. 114b/05

bala yavru

b.+ larığa 157b/09

b.+ sını 158a/07

balık balık

b. 093b/03, 098b/05, 098b/06

bān Ar. Hicaz bölgesinde bulunan ve
çok güzel kokan bir ağaç

b. 167b/11

bar var, mevcut olan
b. 006a/01, 017b/11, 018b/11,
019b/03, 019b/09, 020a/07,
024a/06, 030a/10, 041b/06,
041b/07, 042a/06, 044a/08,
047b/08, 056b/05, 065a/06,
068a/07, 071b/02, 073a/08,
077b/01, 077b/04, 077b/05,
088b/07, 088b/09, 091b/03,
094a/05, 096a/08, 097a/05,
099a/06, 102b/03, 103a/09,
104a/05, 104b/02, 108a/11,
111b/10, 113a/08, 116a/10,
122b/04, 132a/04, 132a/09,
136b/10, 145b/03, 148a/11,
150b/06, 158a/01, 161a/11,
161b/02, 169b/02
b.+ ma 020a/09
b.+ mda 075a/10

bar - (1) varmak, ulaşmak

b.- dı 086a/10
b.- dılar 011b/07
b.- ğan 014b/03
b.- ğanğa 095b/10
b.- urda 010a/08, 014b/01,
024a/01

bar - (2) gitmek

b.- dılar 142a/02
b.- ğanda 126b/02
b.- ğanıda 103a/10
b.- ip 009a/05, 095a/09, 108b/11,
139a/10
b.- may 095a/02, 125b/06
b.- sam 050a/03
b.- sañ 052b/09, 144a/03
b.- ur biz 144a/03
b.- urda 113b/07

bārān-ı efzāl Far.+Ar. fazilet yağmuru

b.+ ıdın 061b/07

bārān-ı rahmet Far.+Ar. rahmet
yağmuru

b.+ iñni 168a/03

barça (1) hep, bütün, bütünü, hepsi

b. 013a/05, 023a/09, 034b/08,
042b/03, 045a/11, 052b/08,
055a/11, 055b/01, 057b/06,
060a/01, 061b/05, 061b/09,
062a/08, 062b/05, 063a/10,
065a/07, 070b/04, 071b/08,
072a/04, 075a/01, 079a/09,
079b/02, 079b/08, 080a/03,
080a/04, 080a/06, 080b/07,

084a/05, 091b/04, 091b/10,
094a/07, 097a/02, 098a/02,
103b/02, 106b/02, 108a/03,
109b/03, 127a/07, 129b/02,
136a/08, 137a/01, 137a/09,
139a/07, 140b/08, 148b/04,
159b/07, 161b/03, 162b/11
b.+ dın 037b/08, 060a/06,
061a/04
b.+ ğa 079a/01, 144b/06
b.+ nı 113b/08, 152b/07,
166a/02
b.+ sı 012a/01, 062a/04

barça (2) herkes

b. 011b/08

barça (3) her şey

b.+ dın 037b/08

bār-gāh Far. makam, izinle girilecek yer,
yüksek divan

b.+ ıñ 051a/06, 130b/02

bār-ı Hūdāyā Far. Tanrı, Allah

b. 097b/03

bārī (1) Far. hiç olmazsa, hiç değilse

b. 008a/08, 048a/05,

bārī (2) Far. gerçekten de, özellikle de

b. 105a/04, 119b/06, 125b/11,

140a/01, 143b/02, 154b/04

barmak parmak

b. 125b/06

b.+ ı 104b/09

Barza bint Mes'ūd Şekafī öz.a. Hz.

Muhammed zamanında yaşamış

Kureyşli müşrik bir kadın

B.+ ni 148b/07

bas - basmak, üstüne basmak

b.- ıp 094b/08, 129a/08

başāyir-i ebşār Ar. basireti açık gözler,

(mana aleminde) görülmeyenleri gören

gözler

b.+ dın 129b/06

başiret közin aç - Ar.+T. basiret

gözünü açmak, hakikati kalbiyle

hissedip gerçekten anlamak

b.- ıp 070b/07

b.- masa 092b/09

baş (1) baş, kafa

b. 062b/07, 012b/03, 014b/02

b.+ ıġa 012b/10, 097a/09,

103a/07, 103a/08

b.+ ıdın 084b/01

b.+ ımda 035a/09, 035b/03

b.+ ın 120b/05, 135b/04

b.+ ndağı 108a/08	b.- ti 135b/03, 135b/04
b.+ nğa 132a/02	başla- (1) taşımak, yönlendirmek
b.+ larınğa 155a/10	a.-p 141a/11
baş (2) (ayın) başı, başlangıcı	başla -(2) (anlatmaya) başlamak
b.+ nda 149b/04	b.- p 084b/10
baş (3) (dağ) başı, en üstü	başlat - komutan olarak atamak
b.+ ığa 105b/02, 106a/02	b.- ip 086b/03
b.+ nda 095b/11, 105b/05, 111a/06	başlığ liderlik, önderlik, öncülük
baş açıp yığla - başını açıp ağlamak (içten ve samimi bir şekilde ağlamak)	b. 141a/11
b.- y turğan 011b/08	bâtil Ar. batıl, boş, beyhude
baş bol - baş olmak, önderlik yapmak (bir ekolün gelişmesi yolunda öncülük etmek)	b. 034a/02, 045b/03, 089a/02, 115a/07
b.- ayım 135b/03	b.+ nı 115b/02
baş çek - büyümek, uzamak	bâtil bol - Ar.+T. iptal olmak, bozulmak
b.- ti 025a/05	b.- up 080a/06
baş koy - (hürmet ve saygıdan) başını yere koymak (saygı göstermek)	bâtin Ar. iç, iç hal, iç görünüş
b.- sa 009a/01	b.+ dın 090a/02
b.- uban 102b/10	b.+ ı 062b/05, 063a/05, 112b/07
baş kes - baş kesmek, öldürmek	b.+ ıñ 064b/04
	bâ-vücüd kim Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bâ-vücüd-ı an, bâ-vücüd- ı ol, bâ-vücüd-ı ol kim
	b. 158b/06
	bâ-vücüd-ı ân Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bâ-vücüd kim, bâ-vücüd-

1 an, bā-vücūd-1 ol

b. 091a/09

bā-vücūd-1 ol Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd kim, bā-vücūd-1 an, bā-vücūd-1 ol kim

b. 113a/03

bā-vücūd-1 ol kim Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd kim , bā-vücūd-1 an, bā-vücūd-1 ol

b. 006a/06, 048b/03

baylıĝ zenginlik, servet krş. baylık

b. 050a/06

baylık zenginlik, servet krş. baylıĝ

b.+ ın 110b/01, 110b/05

baylık tap - zenginlik bulmak

(saadete kavuşmak)

b.- ar men 163a/03

bāzār Far. alışveriş yapılan mekanlar, pazar yeri

b. +lar 088b/08, 088b/11

ba' zı (1) Ar. bazı, bir kısım

b. 005b/08, 005b/11,
027a/11, 058b/01, 112b/01,
113b/01, 119a/06, 119b/04,
127a/09, 170a/07

ba' zı (2) Ar. bazıları, kimi

b. 002a/08, 025a/11, 063b/04,

095a/10, 108b/04, 119a/07,

119a/08, 136b/08, 140a/01,

140b/11, 151a/11, 154a/04,

b.+ nı 108b/05

b.+ sı 122a/09

bāzī ber- Far.+T. (birisiyle) oyun oynamak, kandırmak

b.- mesün 043b/09

bedāyi' ü 'acāyib-i 'Arab u 'Arbā Ar. Arapların mükemmel güzellikte ve hayret verici kıymette olan seçkin (eserleri)

b. 115b/06

bed-baht bol - Far.+T.bahtsız olmak, perişan olmak, mahv olmak

b.- dı 121b/01

bedev Ar. çölde yaşayan, bedevi

b. 011b/11

bedi' Ar. eşi benzeri olmayan, hayret verici güzellikte olan

b. 103a/02

bedīl Ar. bir şeyin mukabili, benzeri

b. 061b/01

bedl bol -Ar.+T. değişmek,

başka bir şeye gdönüşmek
b.- ğanın 071a/07
Bedr (1) y.a. İslam orduları ve Mekkeli müşriklerin savaştığı, Mekke ve Medine arasında bulunan yerin adı
B. 136a/05, 145a/02
B.+ de 148a/08
B.+ ge 141b/11, 143a/02,
143b/02, 143b/03, 144b/07
B.+ ni 151a/07
bedr (2) bedr, dolunay
b. 074b/09, 127b/08
bedraḳa-i ṭarīḳ bol - Far.+Ar.+T.
yol göstermek, klavuzluk etmek,
rehberlik yapmak
b.- up 003b/01, 004b/04,
128a/11
bedr-i enver Ar. nurlanmış dolunay,
aydınlık dolunay
b.+ i 124b/03
Bedr-i kübrā öz.a. büyük Bedir
(Savaşı)
B.+ da 097b/01
bedürüstī Far. kesinlikle, doğru, hatasız,
mutlak
b. 054a/08, 076b/11, 164b/09

be-gāyet Far. sonsuz, sınırsız
b. 013a/04, 020a/07, 029a/05,
037a/11, 043a/08, 045a/05,
045a/10, 060b/07, 086b/10,
092a/03, 097a/04, 102a/08,
137a/07, 139b/05, 163a/08
behmār Far. fazla, çok ziyade
b.+ ıdın 007b/07
beḳā Ar. devamlılık, daimlik
b.+ sı 166a/06, 166a/08
beḳam bir ağaç adı
b. 020a/03
beḳāsı bol -Ar.+T. sürekliliği
devam etmek, devamlı olmak
b.- ur 034b/09
beḳāsı yok Ar.+T. bekası
olmayan, geçici, fani
b. 166a/06
bel Ar. fakat, ama
b. 007a/04
bēl bel krş. bel
b.+ inge 123b/04
bel bel krş. bēl
b.+ iṅe 144a/11
belā Ar. bela, musibet, afet
b. 155a/04

b.+ dım 120a/06
b.+ ğa 155a/01, 167a/08
b.+ sın 019a/06
belā yet - Ar.+T. bela gelmek,
musibete uğramak
b.- gen 050b/06
belāġat Ar. konuyu bütün yönleriyle
kavrayarak hiçbir yanlış ve eksik
anlayışa yer bırakmayan ve yorum
gerektirmeyen düzgün anlatma sanatı
b.+ ı 116a/07, 116b/02
belġü iz, işaret, nişan
b. 159b/03
bēlġü kıł - belirlemek, belli
etmek
b.- dım ērdi 145b/09
belī Far. evet
b. 029a/01, 057b/01, 132b/04,
137a/06
beliyyāt Ar. bela ve felaketler
a.+ dım 162b/11
bel-kim Ar.+Far. belki
b. 031a/03, 049a/03, 070b/11,
071b/09, 114b/07, 159b/02,
163b/03, 164b/11
bend Far. bend, pranga

b.+ lerini 032a/09
bende Far. bende, kul, köle
b. 009b/03, 064b/08, 121a/01,
121a/09, 121a/11
b.+ ge 167a/03
b.+ ler 120a/09
b.+ lerdin 164b/03
b.+ lerge 049a/04
b.+ lerni 118b/03
b.+ ni 063b/07, 161b/09,
162a/06, 162a/11, 168a/08
b.+ niġ 063b/09, 168a/10
b.+ si men 064b/05
bende bol - Far.+T. kul olmak
b.- ğanda 123b/03
b.- ğıl 052b/11
b.- maġ 164b/02
b.- maġnı 051a/03
bende-i dergāh Far. kapı kulu, kulluk
b.- seġ 167a/10
bende-i za'īf Far.+Ar. zayıf kul,
çaresiz köle
b. 169a/02
bendelik (1) Far.+T. kölelik
b.+ iñdin 008b/04
bendelik (2) Far.+T. kulluk

b. 064b/04

bendelik kı1 - Far.+T. kölelik yapmak

b.- maḳğa 008b/11

bende-nevāz Far. kullarına karşı merhametli olan

b. 168b/02

bend-i rāh Far. yoldaki bendler, yoldaki prangalar

b. 032a/08

Benī ‘Abdü’ş-Şehīd öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir kabilenin adı

B.+ niḳ 149b/09

Benī Cuşem öz.a. Cuşem oğulları, Medine’deki Yahudi kabilesi krş. Cuşem

B. 136b/09

Benī Ğassān öz.a. Gassan oğulları, Beni Gassan Kabilesi

B.+ dın 084b/01

Benī Hārişe öz.a. Harise oğulları, Beni Harise Kabilesi krş. Benū Hārişe

B. 149b/08

Benī Hilāl öz.a. Hilal oğulları, Beni Hilal Kabilesi

B. 136b/08

Benī Kināne öz.a. Kinane oğulları, Hz. Muhammed zamanında Mekke’de yaşayan ve Kabe’nin hizmetinde bulunan Beni Kinane kabilesi

B.+ din 095a/08

Benī Maḳzūm öz.a. Mahzum oğulları, Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Ebu Cehil’in de mensup olduğu kabile

B. 147a/02

Benī Selem öz.a. Selem oğulları, Beni Selem Kabilesi

B. 149b/09

Benī ‘Uzre öz.a. Uzre oğulları, Yemen’de yaşamış ve iffetli, sadık, samimi ve yüksek duygulu kara sevdalılılarıyla meşhur olmuş bir kabilenin adıdır, aşıklarının birçoğunun hikayesi ölümle neticelenmiş ve bu aşlar dilden dile dolaşmıştır

B. 023b/04, 023b/11

B. +din 022b/04

Benū Ğıfār öz.a. Gıfar oğulları, Medine yakınlarında yaşamış ve Hz. Muhammed’le ittifak etmiş olan bir Arap kabilesi

B.+ dın 149a/02

Benū Hāriṣe öz.a. Harise oğulları, Hz. Muhammed zamanında var olan Yahudi bir kabilenin krş. Benī Hāriṣe

B.+ din 151b/10

Benū Hāzrec öz.a. Hazrec oğulları, Medine yakınlarında yaşamış ve Hz. Muhammed'le ittifak etmiş olan bir Arap kabilesi

B. 151b/10

Benū Neṣr öz.a. Nesr oğulları, Benu Nesr Kabilesi

B. 136b/07

ber - vermek

b. 142a/06

b.- di 032a/07, 033b/08, 087a/10, 096a/10

b.- diler 081a/08

b.- elin 095b/05

b.- eyin 142a/09

b.- geniḡdin 144b/06

b.- günçe 011b/04

b.- ip 006b/02, 063b/08,

139a/04, 141b/08, 149a/03,

160a/01 , 160a/08

b.- mediḡ erse 044a/02

Berā' bin 'Ārīt öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Uhud Savaşı'na katılmış sahabe

B. 152b/11

berāber Far. aynı, denk, eşit

b. 009b/01

berāhīn-i k̄āṭi'a Ar. kesin deliller, kat'i deliller

b. 020b/04, 031b/10

ber-cāy k̄ıl - Far.+T. uymak, uygun hareket etmek

b.- iḡ 046b/10

ber-cā-yı cān bol - Far.+T. ruhun sükunet bulması

b.- dı 007b/03

berekāt-ı ed'īye ve ṣāliḡa Ar. dua ve iyiliklerin bereketi

b.+ sı 169b/07

berekāt Ar. bereketler, bolluklar bereket

b. 169a/08

bereket Ar. bereket, bolluk krş. berekāt

b. 078b/05, 080b/01

bereket-i nūr-ı Muḡammed Ar. Hz. Muhamed'in nurunun bereketi, bolluḡu

b.+ din 074b/01

berg-i gül Far. gül yapraḡı

b. 076b/06
ber-güstvān Far. at eyerinin altına örülen sırmalı veya şeritli örtü, haşa
b. 050b/11
ber-güzide kıl - Ar.+T. seçmek, seçkin kılmak
b.- dı 063a/07
b.- mağ 063b/01
berī Ar. münezzeh, temiz, arınmış
b. 065a/09
b.+ dür 067b/11
beri den beri
b. 088a/04, 162b/09, 170a/05
beril - verilmek
b.- ipdür 130a/08
ber-karār Far.+Ar. sebat etmek, kararlı durmak
b. 167a/05
berk-i cünbiş Ar.+Far. yanıp sönen kıvılcım
b. 053a/03
Berk-i Ğimād öz.a. Yemen yolu üzerinde Mekke'ye yakın bulunan bir yer
B.+ ğa 144a/03
berk-i hātif Ar. göz kamaştırıcı

şimşekler
b. 126b/06
berki - sağlamlaştırmak
b.- ti 051b/02
berr-i tevvāb-ı rahīm Ar. tövbeleri kabul edip rahmetini herkese dağıtan
b. 166b/09
bes Far. kafi, yeter, elverir
b. 017b/05, 045a/05, 054a/09, 055b/01, 056b/05, 056b/06, 058b/10, 070b/02, 081b/09, 099b/09, 107a/09, 136a/02, 159b/08, 162b/01
Besbes öz.z. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ve onun savaşlarına katılmış ilk Müslümanlardan bir sahabenin adı krş. Besbes bin 'Amr Cühenī
B. 141b/11, 142a/11
Besbes bin 'Amr Cühenī Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ve onun savaşlarına katılmış ilk Müslümanlardan bir sahabenin adı krş. Besbes
B.+ ni 141b/10
besī Far. çokluk, fazlalık, son derece

yeterli olan

b. 021b/05, 062b/10, 111b/07,
130a/07, 155b/05

beş tile - Ar.+T. yaymak,
neşretmek istemek

b.- se 147b/10

bêş beş (5)

b. 097a/11, 134a/10

beşâret Ar. beşaret, müjde, iyi haber

b. 131a/01

beşâret ber - Ar.+T. müjde
vermek

b.- ür 080a/10

beşâret bergüçi Ar.+T.
müjdeleyen, müjdeci

b.+ lerniğ 091a/05

beşâret bol - Ar.+T. müjde
vermek, iyi haber getirmek

b.- sun 147a/10

beşer Ar. insan krş. beşerî

b. 066a/08, 071a/10

beşerî Ar. insan, insanla ilgili krş. beşer

b. 070b/03

b.+ sin 082a/10

beşinçi beşinci (5.)

b.+ de 125a/07

be-tamām Far.+Ar. tastamam, tamamen,
bütünüyle

b. 088b/11

bevâriğ-ı aşâr-ı turra-i ğayb Ar. gizli
olan mührün izlerindeki göz kamaştırıcı
parıltılar

b. 001b/02

beyân Ar. açıklama, bildirme, anlatım

b. 018a/03

b.+ ı 031a/04, 053b/10, 061a/09,
066b/04

b.+ ıda 022a/01

b.+ ığa 108a/11

beyân et - Ar.+T. açıklamak,
açıklığa kavuşturmak

b.- sem 006a/02

beyân kııl - Ar.+T. beyan
etmek, açıkça söylemek,
bildirmek

b.- a bilse 066b/10

b.- dı 060a/08, 071b/01

b.- dım erse 005b/09

b.- ındı 077b/02

b.- ıp 015b/02, 092a/08

b.- mağ 015b/05

beyân kıılın- Ar.+T. beyan

kılınmak, açıklanmak
b.- ıpdur 063a/01
beyān tut - Ar.+T. beyan etmek,
anlatmak
b.- saḡ 090a/06 (beyānını tut-)
beyān-ı bedīʿ Ar. eşsiz anlatım,
harikulade açıklama
b.+ inge 155b/05
beyāz kı1 - Ar.+T.
(müsveddenin) temize çekilmesi
n.- ıp 010a/07
beyt Ar. beyit, iki mısralık nazım
parçası
b. 006b/09, 021a/06, 027b/03,
030b/09, 033b/03, 049a/08,
054a/01, 058b/02, 093b/04,
136a/10, 155b/04, 159b/07
b.+ de 058a/03, 077b/02,
088b/05, 122a/04, 132a/04,
132a/09
b.+ niḡ 062b/09, 124a/06
Beytü'l-Ḥarām öz.a. Kabe
B. 123b/10
Beytü'l-Muḳaddes öz.a. Mescid-i Aksa
B. 124a/01
B.+ de 127b/02, 127a/06

beyyināt Ar. tanıklar, bürhanlar, deliller
b.+ nı 091a/03
beyyināt-ı ḥucec Ar. apaçık deliller,
tanıklar, şahitler
b. 116a/01
beżāʿ at-ı müzcāt Ar. önemsiz sermaye,
kıymeti az olan sermaye
b. 169a/03
beżāʿ at-ı muzcāt-ı ʿaziz-i Mısr Ar.+Far.
Mısır azizinin önemsiz sermayesi
(aslında burada Mısır azizinin yani Hz.
Yusuf'un kardeşlerinin getirdikleri
sermaye kastedilmektedir.)
b.+ ı 006b/06
bezm-gāh Far. eğlence yeri
b.+ ınıḡ 126b/01
bī-çāre Far. zavallı, çaresiz
b. 010a/01, 018a/08, 025b/04,
027a/10
b.+ ler 004a/04, 164a/10
b.+ lerniḡ 009a/04
bī-çāre-i derd-mend Far. çaresiz
dertlilerden bir dertli, derdi olan çaresiz
b. 017a/05
bī-çāre-i ḡamm-zede Far. çaresiz kalan
dertli

b. 026b/01
bī-çāre-i naḥīf Far.+Ar. gücü kalmamış
çaresiz, zayıf bir çaresiz
b.+ nin 169a/02
bidāyet Ar. başlangıç, ibtida
b. 001b/07
bī-gāh u gāh Far. her zaman, her an
b. 008b/11
bī-gāne Far. yabancı, aldırışsız
b. 021a/05, 028b/06, 028b/08
bī-gāne bol - Far.+T. aldırış etmemek,
yabancı kalmak
b.- up 130b/04
bī-gānelik Far.+T. yabancılık
b. 126a/05
bī-garāz Far.+T. kötü niyetli olmayan,
iyi niyetli, tarafsız
b. 030a/04
bī-gāyet-i ḥazret-i İlāhī Far.+Ar. yüce
Allah'ın sonsuzluğu
b.+ din 131a/02
bī-girāne Far. sınırsız, sonsuz
b. 075b/11
bī-ḥadd u endāze Far. sınırsız ve sonsuz,
hesapsız kitapsız
b. 006a/08, 076a/06

bīḥamdi'llāh Ar. Allah'a şükürler
olsun!, Allah'a hamd olsun!
b. 007a/08
bi-ḥasr u bī-ḥadd u sāḥil Far.+Ar.
okyanuslar kadar uçsuz bucaksız
b. 035a/02
bī-ḥiç şekk Far.+Ar. şüphesiz,
kuşkusuz
b. 064b/05
bī-ḥisāb Far.+Ar. sayısız, sayısız
b. 168a/04
bīḥ u būnyādın kēs - Far.+T.
kökünü kazımak, tamamen yok
etmek
b.- er 134b/07
bī-ḥyāb Far. uykusuz
b. 021b/01
bī-hūş bol - Far.+T. hastalanmak
b.- ğanda 101b/02
bī-intihā Far.+Ar. sonsuz, sınırsız
b. 062b/05
bī-iştibāh Far.+Ar. şüphesiz, kuşkusuz
b.- ar 020b/01
bī-kām Far. mesut, bahtiyar
b. 165a/04
bī-ḳarārī Far. kararsız, şaşkın

b. 105b/04
bi'at Ar. el tutarak bağılılığını alanen
izhar etmek, bağılılığını bildirmek
b. 071a/11
bigın gibi
b. 078a/11, 085b/11
b.+ ler 111b/02
bihişt Far. cennet, uçmak
b. 054a/07, 118b/09
bil - (1) bilmek, haberdar olmak
b.- diň 036b/11
b.- gey 032a/10
b.- medim 044b/09, 076a/11
b.- mekdür 144a/07
b.- meseň 033b/07
b.- mesler 133b/05
b.- mes men 120b/07
b.- mey 121a/02, 139b/08
b.- meyın 121a/04
b.- se 101a/01
b.- sem 035b/06, 036a/03
b.- seň 106b/07, 129b/06,
136a/03
b.- ür 028b/02, 030a/02, 064b/08
b.- ür erken 029b/08
b.- ür men 009a/11

b.- ür men 029a/07
b.- ür sen 030a/08, 043a/04
bil - (2) anlamak
b. 034b/09, 046b/07
b.- gil 007b/08, 015a/10,
030b/05, 042b/01, 055b/11,
058a/05, 066a/09, 082b/09,
085a/02
b.- iň 060b/01
b.- ip 032b/09, 033b/01,
034b/05, 036b/02, 103b/01
b.- mediler 092a/08
b.- mekiň 060b/06
b.- men 012a/04, 035b/02,
105a/10
b.- mes 009b/05, 028a/11,
067a/01, 122b/09 1, 122b/11
b.- mesimiz 084a/11
b.- mese 040b/06
b.- mesler 071a/07, 133a/07
b.- seler 120a/11
b.- seň 040a/03, 060b/08
b.- sünler 071a/08
b.- ür 166a/06
b.- ürler 133a/08
b.- ürmiz 084a/10

b.- ür sèn 022b/10	059b/07, 061b/10, 065b/10,
bil -(3) tanımak, bilmek	066a/11, 066b/01, 066b/03,
b.-mek 070b/03	066b/04, 068b/11, 069a/09,
b.- men 144b/10	071a/09, 075b/11, 077b/03,
b.- sünler 082a/01	077b/06, 083a/11, 084b/11,
bil - (4) addetmek, saymak	086a/11, 086b/08, 097b/05,
b.- ürler 133b/02	098a/01, 100b/09, 103a/02,
bil - (5) zannetmek	110b/08, 111b/03, 116a/02,
b.- ip 153b/11	116b/02, 125a/06, 136b/02,
b.- ür 028a/11	143a/10, 148b/04, 148b/05,
bilād Ar. memleketler, şehirler	151a/01, 151b/11, 168a/03,
b. 003b/10	168a/09
b.+ ığa 006b/04	bilen ile, beraber, birlikte krş. bile,
b.+ nıŋ 086a/08	birle
bilād-ı Fārs Ar.+Far. Fars memleketleri	b. 034a/06, 112b/07, 135b/01,
b. 084a/02	168a/05, 168a/07
bildür - Ar.+T. bildirmek, ifşa etmek	bilgen bilen, farkında olan
b.- gey 146a/05	b. 064b/08
bile ile, birlikte, beraber krş. bilen,	bilgüçi bilgili, bilen, alim
birle	b. 055b/04
b. 003a/02, 003a/03, 006b/11,	bilgür - belirlemek, ortaya çıkmak
009b/02, 016b/03, 016b/05,	b.- megen 158b/07
016b/07, 020a/03, 020a/05,	b.- ür 119a/04
030a/01, 030b/04, 032b/01,	bilig (1) bilgi, bilme, bilim
033b/09, 038a/01, 038b/09,	b. 006b/10, 007b/08, 015a/10,
039b/08, 040b/02, 042a/06,	030b/05

b.+ içinde 009b/06	bî-nazîr Far.+Ar. eşsiz, eşi bulunmayan
b.+ inde 075b/09	b. 076b/08
bilig (2) bilgin, alim, bilen	bî-nevâ Far. fakir, muhtaç, kimsesiz
b.+ leri 084a/06	b.+ sên 130b/03
biliglik bilgi, bilme	bî-nihâyet Far.+Ar. nihayetsiz, sonsuz
b. 004a/02	b. 013a/05, 020a/08, 045a/05,
bilin - bilinmek	076a/08, 077b/01, 108b/08,
b.- ür 120a/07	130a/09, 134a/01, 139b/09,
bilîş - birbirini tanımak, tanışmak	141a/05, 167b/11
b.- gen 056a/08	b.+ dür 100a/03
bilmeklik bilgi, bilme, bilmeklik	bî-nihâyetlik Far.+Ar.+T. sonsuz,
b. 082b/08	sınırsız, nihayetsiz
bî-bâk Ar. korkmayan, sakınmayan,	b.+ ın 069b/10
cesur	bî-niyâz kı1 - (1) Far.+T. muhtaç
b. 149a/02	etmek
bî-mişlî Far.+Ar. eşsiz, eşi bulunmayan	b.- dı 108a/07
b. 112a/04	bî-niyâz kı1 - (2) Far.+T.
binâ Ar. yapılış, kuruluş, temel	defetmek, kovmak
b.+ sı 100b/03	b.- ğaylar 152b/03
binâ kı1 - Ar.+T. yapmak,	bir bir
kurmak, inşa etmek	b. 005b/09, 006a/11, 006b/09,
b.- ıp 100b/09	008a/05, 008a/08, 008b/06,
binâ yık - Ar.+T. bina	011b/09, 011b/10, 011b/11,
yıkmak,(bir durumu) ortadan	012a/09, 021b/07, 021b/08,
kaldırmak	022a/01, 022a/10, 023a/09,
k.- tı 088a/08 (binâsını yık -)	024a/02, 024a/05, 024b/01,

025a/05,026a/09, 026a/11,
027a/01, 028a/09, 030b/09,
032a/04, 033b/04, 036a/03,
036b/08, 040b/01, 043b/06,
044b/10, 047b/03, 048a/09,
051a/02, 052a/09, 052b/01,
052b/02, 053a/08, 055b/09,
057a/07, 060b/10, 061a/04,
061b/06, 063b/07, 065a/10,
069b/08, 072a/07, 072a/08,
072a/09, 072a/11, 072b/01,
072b/04, 072b/07, 072b/08,
073a/01, 073b/02, 076b/05,
077b/07, 079a/03, 079b/02,
080b/06, 081a/07, 081a/11,
081b/02, 081b/10, 082a/02,
082a/04, 082a/06, 082b/07,
084a/08, 084b/07, 085a/10,
087a/10, 088b/06, 091b/03,
091b/09, 092b/03, 094b/01,
094b/04, 095a/01, 095a/04,
095a/08, 095b/02, 096a/05,
096a/08, 096b/01, 096b/05,
096b/06, 096b/11, 097a/04,
097a/08, 097b/07, 097b/09,
098a/08, 098a/09, 098b/03,

099a/06, 099b/04, 100b/08,
101a/07, 102a/10, 102b/03,
102b/05, 104b/03, 104b/04,
104b/10, 105a/07, 105b/02,
106b/01, 108b/11, 110b/08,
113b/03, 113b/07, 114a/08,
114a/09, 118b/08, 118b/11,
119b/08, 120a/08, 120b/03,
120b/11, 123b/10, 124a/01,
124b/08, 129b/09, 130a/03,
130a/06, 132a/01, 132a/02,
133b/09, 134b/11, 136a/04,
136b/10, 139a/04, 139b/03,
139b/08, 140a/02, 140b/07,
142a/01, 142a/05, 142a/08,
144b/09, 145a/03, 145a/04,
145a/06, 145b/06, 145b/11,
147a/04, 147a/08, 147a/09,
147b/01, 149a/03, 150b/04,
150b/05, 150b/08, 154a/03,
156a/05, 156b/03, 157b/11,
165a/06162b/01, 166b/01,
168b/03, 170b/07

bir nefis kör - T.+Ar.+T. bir an
görmek, kısa bakış
b.- mey 059b/05

bir pulğa al - T.+Far.+T. bir pula almak (değer ifadesi olarak)	057a/10, 062a/04, 062b/03, 078a/02, 081b/05, 081b/06, 100b/06, 113a/09, 133b/01, 134b/06, 136a/11, 142a/05, 163b/01
b.- mas 021b/01	
b.- man 029b/07	
p.- may 032a/04	
bir zamān kör - Ar.+T. sadece bir kere görmek (bir an bakmak)	b.+ ndin 142a/05 b.+ iñe 115b/01
k.- gey mu 025a/01	b.+ ni 060b/10, 076b/06, 139a/05
bir bir birer birer, tek tek	b.+ niñ 096b/05, 105b/11, 129a/11, 148a/08, 166a/03
b. 097a/03	
bir biri birbirlerini	biri birige birbirlerine krş. biri birine
b. 043a/08	b. 014a/10, 080a/10, 104a/05, 104b/01
bir birige yığıl - toplanmak, bir araya gelmek, cem olmak	biri birine birbirlerine krş. biri birige
b.+ madı 086a/01	b. 116b/09, 134b/04
bir bir tur - birer birer durmak, saf saf dizilmek	biri biriniñ soñınça kaç - ardı sıra kaçmak, peşpeşe kaçmak,süratle uzaklaşmak
b.- up 144a/02	b.- kıanların 092b/07
birer kimse, hiç kimse	birik - (1) katılmak, dahil olmak, birlikte yapmak
b. 027a/03	b.- ip 086b/07
birge birlikte, hep beraber	birik - (2) birleşmek, bir araya gelmek, (tekrar) toplanmak
b. 127a/09	b.- medi 087b/05
biri biri, herhangi biri	
b. 013b/10, 017b/04, 020a/02, 020a/04, 043b/02, 043b/04, 043b/06, 057a/08, 057a/09,	

birisi ertesi, diğer

b. 106a/03, 142a/07, 142a/10

birle ile, birlikte, beraber krş. bile,
bilen

b. 001b/01, 001b/03, 002a/03,

002a/07, 002a/10, 0031a/08,

003a/07, 003a/08, 004b/03,

004b/09, 005a/07, 005a/08,

005a/09, 005b/02, 005b/10,

006a/02, 006b/07, 006b/09,

006b/10, 007a/05, 007b/05,

007a/09, 008a/01, 009a/08,

009b/07, 009b/10, 011a/05,

011b/06, 013a/08, 014a/05,

014b/10, 015a/02, 015a/06,

015a/08, 015b/05, 016a/05,

016a/11, 016b/08, 017a/11,

017b/01, 017b/11, 018a/01,

018a/05, 020b/02, 020b/05,

021a/05, 021b/10, 022a/09,

022b/06, 022b/07, 023a/03,

023a/06, 023a/07, 023b/04,

023b/06, 023b/09, 024a/04,

024b/05, 024b/06, 025a/06,

025a/09, 026a/10, 025b/05,

025b/06, 026b/08, 028a/06,

028a/09, 028b/08, 028b/10,

029a/08, 030b/03, 031a/06,

031a/07, 031a/10, 031b/04,

031b/10, 033a/08, 033b/07,

035a/11, 035b/01, 035b/11,

037a/01, 037a/03, 037a/06,

037a/10, 037b/02, 037b/03,

037b/05, 037b/10, 038a/02,

038b/02, 038b/03, 038b/06,

040a/9, 041a/01, 041a/11,

042a/02, 042a/03, 042a/05,

042a/11, 044a/06, 044a/07,

044a/11, 045b/01, 045b/05,

047b/01, 047b/02, 047b/03,

048a/01, 049a/09, 050a/04,

050b/04, 050b/08, 052a/10,

052b/11, 053b/04, 054b/10,

055b/10, 056a/02, 056a/07,

056a/08, 056b/03, 057a/04,

057b/11, 058a/02, 058a/03,

058a/06, 058a/10, 058b/02,

058b/04, 059a/08, 059a/10,

060a/06, 060a/09, 060b/06,

060b/10, 061a/07, 062b/06,

063b/06, 063b/08, 064a/05,

064a/08, 065a/08, 066a/03,

066a/05, 066a/06, 066b/10,
067a/01, 067a/10, 068a/02,
068a/03, 068a/06, 069b/07,
070b/01, 070b/05, 070b/06,
071a/02, 071a/03, 071a/04,
071a/06, 071a/07, 071a/08,
073a/09, 073b/10, 075a/06,
075b/04, 075b/05, 075b/06,
075b/07, 077b/04, 078b/06,
079a/03, 079a/06, 079b/01,
080a/04, 080b/02, 082a/01,
083a/01, 083b/06, 084a/05,
085a/04, 085a/06, 085a/07,
086b/01, 087a/07, 088a/05,
088b/05, 089a/02, 089a/06,
089b/03, 090b/01, 090b/07,
091a/04, 092b/06, 093a/06,
093a/09, 093b/07, 094b/02,
095b/02, 095b/07, 096a/05,
096b/06, 097a/04, 097a/06,
097b/03, 098b/01, 100a/07,
100a/08, 100a/11, 101a/04,
101b/05, 104a/03, 104b/03,
104b/09, 105a/08, 105b/09,
106a/05, 106b/02, 107b/02,
107b/05, 108b/01, 108b/09,

109a/03, 109a/07, 109b/05,
111a/03, 111a/08, 111a/09,
112a/03, 112a/04, 112b/02,
112b/04, 113b/07, 115a/06,
115b/06, 116a/01, 116b/02,
117a/03, 117a/04, 117a/06,
117b/11, 118a/03, 118a/08,
118b/01, 119a/03, 119a/04,
119b/01, 120a/07, 121b/10,
123a/09, 124a/04, 124a/07,
124a/10, 124b/05, 124b/07,
125b/11, 126a/02, 126a/05,
126a/06, 126b/09, 127b/04,
127b/05, 127b/10, 127b/11,
128b/02, 131b/04, 132a/07,
132a/11, 132b/03, 133a/01,
133a/05, 133a/10, 133b/10,
134a/11, 134b/07, 135a/07,
135b/10, 136a/01, 136a/03,
136b/08, 137a/01, 137a/03,
137a/09, 139b/01, 139b/07,
140a/03, 140b/07, 141b/05,
143a/08, 143b/01, 143b/02,
143b/04, 144a/09, 144a/10,
144b/08, 145a/02, 145a/05,
145a/06, 145b/02, 146a/04,

146b/11, 147a/06, 147a/11, 147b/03, 147b/08, 148a/08, 148b/02, 148b/03, 148b/08, 149a/05, 150a/09, 150b/09, 151b/06, 151b/09, 151b/10, 152b/04, 152b/10, 153a/09, 154a/04, 155a/10, 155b/02, 156b/10, 156a/02, 157a/01, 157a/08, 158a/03, 158a/11, 158b/01, 158b/10, 159a/07, 159a/08, 159a/09, 159b/02, 160a/04, 160b/09, 161b/01, 161b/04, 161b/08, 162a/04, 162a/08, 162a/09, 162b/02, 163a/03, 163b/02, 164a/10, 164b/01, 165a/01, 166a/01, 166a/09, 166b/10, 167a/01, 167a/02, 167a/08, 168a/09, 168b/01, 168b/09, 169a/08, 170a/06, 170a/08, 170a/09, 170b/01, 170b/04, 170b/06		kilim b.+ inde 005a/04 bi' set-i nübüvvet Ar. peygamberliğin gelmesi b. 063b/02 bi-sünek Far.+T. kemiksiz, vücudunda kemik bulunmayan canlı b. 084b/03 bişe Far. orman, meşelik b. 157b/09 b.+ si 157a/09, 157b/02 b.+ sine 157a/08 bi-şübhe Far.+Ar. şüphesiz, kesin olarak b. 009b/03 bit - (bitki için) bitmek, türemek, yetişmek, serpilmek b.- gen 016a/04, 156b/01, 156b/02 bi-ṭarīḳ-i evvelī Ar.+Far. yoldan ilk giden, önden giden b. 057a/02 biti - yazmak b.- di 103a/01 b.- dim 054a/10 b.-gendürler 155b/01 b.- p 005a/09, 012b/07, 027b/07
birlik vahdet, birlik, tek olmak b.+ i 079b/08		
bisāt-ı inbisāt Ar. sevinç minderi b.+ da 031a/11		
bisāt-ı şerīf Ar. mübarek minder, şerefli		

bitiglig yazılı, yazılmış

a. 096b/07

bitil - yazılmak

b.- gen 150a/02

b.- miş 082b/04

bitkür - kapatmak, örtmek

b.- üp 106b/06

bīve kal - Far.+T. dul kalmak,
kocasız kalmak

b.- madı 135a/09

biz biz

b. 048b/11, 068b/04, 084a/10,
090a/08, 090b/02, 105b/01,
131a/10, 144a/08, 145b/02,
152b/07

b.+ ge 028a/07, 055a/10,
091b/07, 131a/01, 131a/03,
144b/05, 148b/02, 149b/02

b.+ iñ 144a/07, 144b/04

b.+ lerdin 090a/11

b.+ lerge 031a/04, 047a/02

b.+ lerni 058b/06

b.+ ni 052a/06, 068a/06,
068a/07, 068b/02, 089b/10,
120b/07, 131a/04, 131a/07,
146a/09, 151a/08, 151a/09,

154a/08

b.+ niñ 012b/05, 031a/02,
047b/05, 065b/09, 068b/09,
086a/07, 097b/08,
097b/09109a/07, 112a/05,
139b/01, 142a/10, 152b/05

bi'l-ğayb Ar. gaybi olan, bilinmeyen

b. 067b/05

boğuzluğuş yok eden, bitiren, mahveden

b.+ ı 033b/01

bol - olmak

b.- alım 052a/06

b.- dı 006b/11, 007b/01, 007b/05
007a/10, 012b/09, 016b/05,
007b/07, 020b/11 022a/02,
035b/02, 063a/05, 079a/01,
081b/07, 087b/10, 094b/06,
105b/09, 111b/07, 112b/07,
114b/10, 154a/02, 154b/09
b.- dılar 096b/03, 109a/01
b.- dum 126b/02
b.- ğan 023b/06, 068b/02,
084b/08
b.- ğanda 051a/08, 075a/02,
151b/08
b.- ğanığa 122b/03

b.- ğanın 138a/05
b.- ğay 026a/03, 056b/05,
057a/02, 059a/02, 059a/04,
118b/07, 119a/01, 120b/01,
122b/04, 138b/09, 157a/10,
160a/09, 162a/10, 164b/06,
166a/06, 170a/04
b.- ğaylar 057b/06
b.- ğaymiz 131a/10
b.- ğay mu 170b/05
b.- ğil 051a/01, 045b/09
b.- ma 033b/04
b.- madı 035b/01, 107a/08
b.- mağay 025b/06, 026a/03,
090b/04
b.- mağdın 116a/11
b.- mağı 056a/01
b.- mağığa 057a/04
b.- mağnı 133b/02
b.- maņ 045b/05
b.- mas 018a/03, 018a/05,
019a/01, 019b/10, 042b/02,
042b/04, 099a/11, 117a/02,
117a/02, 151b/05
b.- masa 017b/04, 030a/03,
056a/07, 138a/01

b.- masa 018b/01, 054a/07
b.- mas 049b/11
b.- masun 050b/09
b.- sa 002b/03, 009b/03,
018a/06, 042b/06, 049a/04,
049b/04, 063a/09, 063a/11,
063b/02, 077a/04, 083a/09,
094b/08, 100b/06, 101b/10,
108a/05, 114b/01, 117b/10,
119b/10, 121a/10, 134b/04,
136a/03, 137a/06, 157a/08,
165b/03, 169b/09, 170a/03
b.- sa 061a/06
b.- sam 110a/05
b.- salar 134b/02, 145a/09,
145a/11
b.- saņ 022b/09, 059b/08
b.- sıņız 056b/10, 056b/11
b.- sun 139a/08
b.- up 040a/04, 043a/01,
063b/03, 068b/07, 118b/08,
120a/04, 131a/03, 137a/10,
146a/02, 160a/02
b.- updur 017a/08
b.- ur 009a/01, 023b/03,
026b/01, 037b/02, 041b/01,

041b/04, 042a/02, 043b/03	b.- ip 109b/02
045b/01, 060b/09, 084b/04,	boyun tolğa - boyun bükme
123b/03, 166a/03, 167b/01	b.- r 035b/02
borçluğ borçlu, borcu olan	boz boz, açık toprak rengi
b. 142a/07	b. 124b/09, 140a/05
boşa - salıvermek, bırakmak, serbest	bölek bölüm, parça, kısım krş. bölek
bırakmak	bölek
b.- ğan 149b/10	b. 081b/02
boy vücut, beden	b.+ i 134a/10
b.+ uında 080b/07	bölek bölek bölüm bölüm, kısım kısım,
boy çek - boy atmak, uzamak	parça parça krş. bölek
b.- ip 025a/05	b. 096b/08, 140b/03
boya - boyamak	bölün - bölünmek, parçalanmak
b.- p men 036a/04	b.- geniş 104b/11
boyluğ boylu krş. boyluğ	börk börk, başlık, kalpak
b. 093b/09, 093b/11	b.+ iniğ 087a/10
boyluğ boylu krş. boyluğ	bu bu, işaret sıfatı veya zamiri krş.
b. 114a/09	mu
boynağurak en şiddetli azgınlık, haddi	b. 003a/07, 003a/11, 005a/07,
çokça aşma	005a/10, 005b/02, 005b/03,
b.+ ı 115b/08	005b/08, 005b/10, 006a/04,
boy(u)n boyun	006a/06, 006b/04, 006b/06,
b.+ ığa 159b/03	006b/08, 007a/08, 007a/10,
b.+ umğa 159a/11	007b/04, 007b/09, 008a/08,
boynığa köter - sırtına almak,	008a/11, 008b/06, 009a/06,
taşımak	009a/10, 009b/08, 009b/09,

010a/01, 010a/03, 010a/06,
010b/08, 011a/01, 011a/02,
011a/03, 011a/06, 011a/11,
011b/02, 011b/03, 011b/05,
011b/07, 012a/03, 012a/04,
012a/05, 012a/07, 012b/01,
012b/07, 012b/08, 012b/10,
013a/03, 013a/06, 013a/09,
014a/09, 014a/10, 014b/03,
014b/10, 014b/11, 015a/01,
015b/06, 015b/07, 016b/03,
016b/08, 016b/09, 017b/03,
018b/02, 018b/11, 019a/07,
019b/09, 022a/07, 022a/10,
022b/05, 024a/05, 024a/11,
024b/05, 024b/06, 025a/01,
025a/11, 025b/01, 025b/02,
025b/04, 026a/04, 026a/07,
026a/11, 026b/07, 027a/07,
027a/10, 028a/04, 029a/01,
029a/06, 029a/11, 030a/05,
030a/09, 030b/04, 030b/09,
030b/11, 032a/02, 032a/07,
032a/10, 032b/01, 033a/01,
033a/10, 033a/08, 033a/09,
033b/04, 033b/10, 033b/11,

034a/06, 034a/08, 034b/05,
034b/08, 034b/11, 034b/12,
035a/05, 035a/07, 035a/09,
035b/06, 036b/03, 036b/05,
036b/08, 037b/04, 037b/10,
038a/05, 038b/07, 040a/01,
040b/01, 040b/05, 041a/02,
042a/07, 042b/07, 043b/04,
044a/11, 046a/08, 046b/04,
046b/08, 048a/01, 048a/03,
048a/04, 048b/04, 048b/08,
048b/11, 049a/05, 051a/03,
051a/08, 051a/10, 051b/09,
052a/11, 052b/02, 053a/05,
054a/01, 054b/05, 054b/10,
056a/04, 056b/02, 056b/07,
057a/10, 058a/02, 058a/03,
058a/11, 058b/02, 058b/10,
059a/01, 059a/04, 059b/02,
059b/06, 059b/07, 060b/08,
061b/01, 062b/06, 062b/09,
063a/08, 063a/11, 064a/07,
064a/09, 064a/10, 064a/11,
064b/01, 064b/06, 066b/04,
067b/11, 068a/11, 068b/03,
068b/04, 070a/01, 070b/03,

070b/04, 071a/08, 073b/01,
073b/03, 073b/06, 073b/08,
074a/02, 074a/06, 074a/08,
074b/10, 075a/01, 075a/07,
075a/09, 079a/07, 079b/06,
079b/08, 079b/10, 080b/09,
081a/03, 081b/01, 081b/03,
082b/06, 081b/07, 084b/07,
085a/05, 085a/10, 085b/05,
085b/06, 086a/07, 086b/07,
087a/04, 088b/05, 088b/07,
089b/02, 090a/03, 090b/07,
091a/06, 091b/06, 091b/10,
091b/11, 092a/01, 093b/04,
095a/07, 096a/01, 096a/04,
096a/06, 096a/09, 096b/04,
096b/07, 097b/03, 097b/08,
098b/03, 099a/08, 099b/03,
102a/07, 102b/01, 102b/02,
102b/09, 103a/08, 103b/05,
103b/10, 104a/05, 105a/01,
106a/01, 106a/10, 108a/01,
108a/04, 108a/05, 108a/11,
108b/08, 109b/10, 111b/04,
113a/01, 113b/06, 114a/07,
114a/10, 114b/01, 114b/07,

114b/11, 115a/02, 115a/05,
115a/10, 115b/01,
115b/05, 115b/06, 115b/08,
115b/09, 115b/10, 116a/03,
116a/07, 116a/10, 116b/08,
116b/10, 117a/11, 117b/02,
117b/05, 117b/06, 118a/01,
118b/03, 118b/06, 119a/02,
119a/10, 119b/02, 119b/04,
120a/02, 120a/03, 120a/05,
120a/06, 120a/08, 120b/06,
121b/09, 122a/03, 122b/03,
122b/09, 124a/03, 124a/05,
124a/06, 124b/04, 126a/08,
126b/06, 131b/04, 132a/04,
133a/06, 133a/10, 134b/01,
134b/03, 135a/06, 135b/03,
135b/09, 136a/04, 136a/07,
136a/10, 136b/01, 136b/05,
137a/02, 137a/06, 137a/07,
138a/05, 138a/06, 138a/09,
138a/11, 138b/07, 139b/03,
139b/07, 139b/09, 139b/10,
141a/09, 141b/03, 142a/02,
142a/03, 142a/09, 142a/11,
143a/01, 143a/06,

143a/07143b/07, 144a/06,
144b/07, 145a/09, 145a/11,
145b/03, 145b/06, 146b/11,
147b/07, 147b/09, 147b/10,
148a/01, 148a/10, 148b/02,
149a/01, 149a/05, 150a/04,
150b/03, 151a/03, 151b/11,
152b/06, 152b/08, 153a/09,
153a/11, 155b/04, 156b/03,
156b/05, 158b/05, 158b/08,
159a/08, 159b/02, 159b/10,
160b/09, 160b/11, 162a/09,
163b/09, 166a/04, 166a/06,
166b/01, 169a/02, 169a/04,
169a/08, 169b/06, 170a/09,
170a/11, 170b/04, 170b/05,
171a/06

b.+ dur 033b/05, 034b/08

b.+ lar 133a/05, 136a/03

b.+ larını 043b/05

b.+ larının 136a/02, 141b/11

buḥtī sūr - Far.+T. deveyi
hareket ettirmek, yola koymak

b.- di 047b/10 (buḥtīsini sūr -)

buḥl-i ten Ar.+T. bedeni tamahkarlık,
vücüdün gereksinimi olan istekler

b. 041a/09

Bū Ḳubeys y.a. tam adı Ebu Kubeys
olan ve Kabe'nin yaklaşık 100 metre
doğusunda yer alan dağın adı

B. 079b/01

bu künniḡ işini taḡga sal -bu
günün işini yarına bırakmak
(yapılması gerekenleri erteleyip
yapmamak)

b.- dıḡ 034b/02

b.- maḡ 033a/09

bulut bulut

b. 082a/04, 082b/02, 103a/05

b.+ dın 103b/11

b.+ ıḡa 167b/09

b.+ nı 103a/10

Burāk öz.a. Miraç gecesinde Hz.
Muhammed'e gönderilen binek

B. 081a/04, 124b/10

B.+ ḡa 124b/10, 126b/06

B.+ ı 053a/02, 126b/05

burc Ar. burç, hareketsiz yıldızlar
kümesi

b.+ ınıḡ 002b/10

burun önce, evvel

b. 081a/02

burunķı önceki, evvelki

b. 034b/10

burunrak önce, daha önce

b. 047a/08, 097a/11, 100b/02

būse Ar. öpme, öpücük

b.+ si 123b/04

būstān Far. gül ve çiçek kokularının çok olduđu yer, bahçe

b. 007b/07, 169b/02

b.+ mın 002b/09, 003b/07

bustān-ı 'ıřķ Far.+Ar. aşkın bostanı, aşk bahçesi

b.+ ınmı 007b/06

but bacak

b.+ ın 147a/04

buta hedef, amaç, nişangah

b.+ sığa 021b/06

butak budak, dal

b. 103a/01

b.+ ları 102a/07, 102b/05

b.+ larını 168a/01, 168a/05

būy Far. koku

b.+ ıdın 076a/11

buy(u)r - buyurmak, emretmek krş.

buyru -

b.- dı 039b/02, 086b/06, 139b/05

b.- dum 044b/08, 045a/03

b.- ğıl 054a/05

b.- up 050a/09

b.- ur 059a/06

buyru - buyurmak, emretmek krş.

buy(u)r -

b.- ğan 106a/07

buyruĝ tut - emre riayet

etmek, emre itaat etmek

b.- up 048b/05 (buyruĝın tut -)

buyruĝka boyun sun - emre

riayet etmek, emre itaat etmek

b.- madım 044b/08 (buyruĝka

boynum sun -)

buyruĝuĝ buyuran, emreden

b.+ ı 055a/11

buyruk buyruk, emir

b.+ ın 045a/06

buz - yıkmak, harab etmek

b.- maķ 095b/01

b.- maķĝa 096a/05

b.- may 036a/01

buz buz

b.+ dın 106b/01

buzul - bozulmak, yıkılmak, alt üst olmak

b.- dı 089a/01	(kimse)
b.- ğan 018b/02	b.+ ı 015a/11
b.- ğay irdi 108a/06	
b.- up 083b/10	
bürd Ar. bir çeşit çubuklu kumaş, aba.	
b.+ lerni 012b/01	
bürd-i Şāmī Ar. Şam kumaşı	
b. 012a/01	
bürhân Ar. delil, ispat, tanık	
b. 158a/11	
bürhân-ı kâti' Ar. kat'i delil, kesin delil	
b.+ i 117a/05	
büt Far. put, sanem	
b.+ ler 079a/09, 092b/05	
büt-ḥâne Far. puta tapanların ibâdet ettikleri yer	
b.+ ler 088b/08	
büt-i Fars Far. Fars putları, Farisilerin taptıkları putları	
b.+ nıñ 087b/11	
büzürg Far. büyük, ulu	
b.+ dür 130a/07	
büzürġī Far. büyüklük, ululuk	
b. 133b/10	
büzürg-var Far. büyük, ulu, sağdeğer	

-C-

Cābir öz.a. Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari, Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir bin 'Abdullāh, Cābir bin 'Abdullāhu'l-Enşārī

C. 043a/10, 072a/03, 074a/08

C.+ niḡ 152a/07

Cabir bin 'Abdullāh öz.a. tam adı Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari olan ve Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir, Cābir bin 'Abdullāhu'l-Enşārī

C. 101b/02

Cābir bin 'Abdullāhu'l-Enşārī öz.a. tam adı Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari olan ve Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir, Cābir bin 'Abdullāh

C. 071b/10

cādde-i Hakk Ar. Allah'ın yolu, doğru olan yol, sırat-ı müstakim

c. 036b/05

cāh Ar. rütbe, makam, orun
c.+ ım 008b/05, 164b/02,
167a/11

c.+ iḡ 164a/09

c.+ ınıḡ 169a/11

c.+ nı 059b/02

cāh-ı vaḡdet Ar. birlik makamı,
(Allah'la bir olma, vahdet-i vücüt)

c.+ ni 059b/01

cāhiliyyet Ar. İslam'dan önceki Arap devrine ait

c.+ de 091b/02

cān Far. can, ruh, öz
c. 003b/05, 005b/05, 007b/02,
015a/08, 023a/04, 025b/05,
026a/01, 032a/07, 044a/03,
046a/04, 048a/10, 066a/11,
078b/01, 101b/07, 101b/08,
103b/10, 108b/09, 118a/03,
144a/05, 144a/10, 159b/10
c.+ ı 003b/05, 004a/02, 007b/08,
029a/11

c.+ ıdın 008a/05

c.+ ım 006a/07, 031a/05,

050a/01, 120b/09

c.+ ımḡa 025a/03, 026b/10

c.+ ımız 021b/11, 144b/03
c.+ ımıznıñ 144b/01
c.+ ımnı 025a/02
c.+ ımnıñ 105b/08
c.+ ıñ 047b/08, 156a/04
c.+ ımıñ 007b/09, 015b/02
c.+ lar 004a/01, 023a/09
c.+ larğa 112a/07
c.+ nı 023a/11, 025b/11
cān ber - Far.+T. can vermek,
ölmek
c.- ip 007a/04, 027a/01
c.- ip 027a/02 (cānnı ber -)
cāndın ket - Far.+T. (hevesin)
candan gitmesi, (artık)
arzulamamak, istememek
c.- ip 032b/04 (cānıñdın ket -)
cān oyna - Far.+T. canını ortaya
koymak
c.- ğanlar 134b/10
cān yaq - Far.+T. can yakmak,
acı vermek
c.- ar 026b/10 (cānımnı yaq -)
cānān Far. sevgili, gönül verilmiş,
ma'suka
c. 026b/10, 032a/07, 052a/01

c.+ dın 025b/11
c.+ ğa 023a/11, 026a/01
c.+ ımnı 025a/01
cān-ı cihān-ı şafā Far.+Ar. saflık
cihanının canı, paklık ruhunun cihanı
c. 003a/03
cān-ı kudsī şıfat Far.+Ar. Kutsal sıfatları
olan can
c.+nı 041a/04
cān-ı müştāk Far.+Ar. (sevgiliyi)
arzulayan can
c. 024a/01
cān-ı fānīdın kēç - Far.+Ar.+T.
canınından vazgeçmek, dünyayı bırakıp
ahrete yönelmek
c.- ip 059b/06
cānīb Ar. yön, taraf
c.+ in 040a/01
cān-ver Far. zararlı vahşi hayvan,
canavar
c.+ ler 080a/09, 108a/05
c.+lerğa 095b/11
cārī Ar. durmadan akan, sağanak
(yağmur)
c.+ dür 061b/08
cārīye Ar. hizmetçi kız

c. 142a/05, 142a/07
cārüb kııl - Far.+T. süpürmek
c.- urğa 051a/07
cāvidānī Far. ebedilik, sonsuzluk
c.- r 161a/03
cāvidānī bol - Far.+T. ebedi
olmak, sonsuz olmak
c.- masun 050b/09
cāy-ı bülend-pervāz Far. yüksek
karargahlı makam
c.+ ı 002b/08
cāyiz Ar. işlenilmesinde cevaz olan;
olabilir, olur
c. 100b/05, 145b/04
c.+ dür 165b/04
cāyiz bol - Ar.+T. yapılması
daha iyi olan, uygun olan
c.- ğay 098a/08
cebe Mo. zırh
c. 149a/07
Cebrā'īl öz.a. Cebrail, dört büyük
melekten biri, Hz. Muhammed'e vahiy
getiren melek, vahiy meleği krş.
Cebre'īl, Cebre'īl-i Emīn
C. 051a/01, 051a/04, 052a/11,
125a/09, 161b/06

Cebre'īl öz.a. Cebrail, dört büyük
melekten biri, Hz. Muhammed'e vahiy
getiren melek, vahiy meleği krş.
Cebra'īl, Cebre'īl-i Emīn
C. 099b/01, 109a/01, 124b/08,
125b/04, 129a/03, 146a/05,
147a/11
C.+ ni 146a/03
Cebre'īl-i Emīn öz.a. emin melek
Cebrail, dört büyük melekten biri, Hz.
Muhammed'e vahiy getiren melek,
vahiy meleği krş. Cebra'īl, Cebre'īl
C. 097b/06, 128b/06
cedel kıılğuçı Ar.+T. hakkı bulmak için
olmayıp galip görünmek için çekişen,
laf kalabalığı yapan, münakaşacı
c.+ larnı 158a/10
cefā Ar. eziyet, zulüm
c. 030b/04, 110a/05
cefā kııl - Ar.+T. eziyet etmek,
zulmetmek
c.- ğanda 110a/09
c.- madı 110a/03
cehd Ar. çalışma, çabalama
c.+ i 045b/03
cehl Ar. bilmezlik, cehalet

c.+ i 030a/10

Cehūd öz.a. öz.a. Yahudi dinine mensup, Yahudi krş. Yahūdī, Yehūd

C.+ lardın 103b/05

celābiyyet-i şifāt Ar. sıfat elbiseleri, insanın kendisindeki özellikler

c.+ dın 070b/10

celāl Ar. büyüklük, ululuk krş. celālet

c. 054b/10, 161b/07, 170a/01

c.+ ı 014a/08

c.+ ıdın 071b/01

c.+ ın 130b/01

c.+ ındın 002a/01

celālāt Ar. büyüklük, ululuk krş. celāl, celālet,

c.+ ını 069a/05

celālet Ar. büyüklük, ululuk krş. celāl, celālāt

c. 002b/06, 003b/05, 169a/11

c.+ im 060a/11

c.+ in 063b/09

celālet-i kadr Ar. değerinin büyüklüğü

c.+ i 013b/04

celāl-i salṭanat Ar. saltanatın ihtişamı, saltanatın büyüklüğü

c. 132b/03

celīs-i muvāfiq Ar. denk bir arkadaş, yanında oturan bir dost

c. 008a/03

celīs ü mahrem bol - Ar.+T. çok yakın ve içli dışlı (dost) olmak

c.- ğan 031b/03

cem^ç bol - Ar.+T. toplanmak, bir araya gelmek

c.- dı 079b/02

c.- ğanda 043b/03, 154a/04

c.- madı 086a/02

c.- up 108b/03

cem^ç ét - Ar.+T. toplamak, bir araya getirmek

c.- ipdür 060b/11

cem^ç kııl - (1) Ar.+T. toplamak, bir araya getirmek

c.- dın 130a/03

c.- ıp 058a/04, 084a/07, 148b/02

cem^ç kııl - (2) Ar.+T. saklamak, korumak, muhafaza etmek

c.- dı 107a/06

cem^ç-i merātib Ar. bütün mertebeler, tüm dereceler

c.+ din 063a/10

cemā^ç at Ar. topluluk

c.+ i 148a/07
cemā'at-i Mekki Ar. Mekkeli topluluk,
Mekke halkı
c.+ ler 095a/10
cemāl Ar. yüz güzelliği
c.+ ı 108b/06
c.+ ıdın 071b/03, 074b/09
c.+ ın 021a/04, 082a/10
c.+ ını 016a/07, 070a/05
cemāl-i edeb Ar. güzel ahlak
c.+ nin 158b/08
cemāl-i ihsān Ar. mükemmel güzellik,
kusursuz güzellik
c. 075b/05
cemāl-i ahibbā Ar. dostane bir sima,
arkadaşça bir yüz
c. 002a/09
cemāl-i dost Ar.+Far. dostun güzel yüzü
c.+ını 059b/05
cemāl-i Hakk Ar. yüce Allah'ın cemali,
yüce Allah'ın kusursuz güzelliği
c.+ dın 051b/06
cemāl-i nehmet Ar. himmetin güzelliği,
gayretin kusursuz güzelliği
c. 129a/08
cem'ī Ar. bütün, hepsi, tümü krş.

cem'ī
c. 050a/02
cem'ī Ar. bütün, hepsi, tümü krş.
cem'ī
c. 011a/05
cem'ī-i enbiyā Ar. bütün peygamberler
c. 071b/09
cem'ī-i enbiyā ve rusul Ar. bütün resul
ve peygamberler
c. 127b/02
cem'ī-i mecmū'-ı mükevvenāt Ar.
yaratılmış olan her şeyin tamamı, bütün
mahlukat
c. 073a/10
cem'ī-i kemālāt Ar. bütün
mükemmellikler, kusursuzluklar bütünü
c.+ı 066a/11
cem'ī-yi ekābir-i kavm Ar. kavmin ileri
gelenlerinin çoğu, bir topluluğun önde
gelenlerinin büyük çoğunluğu
c.+ dın 154b/05
c.- dı 107a/06
Cemşid öz.a. İran'ın dördüncü şahı, Fars
hükümdarı
C.+ i 002b/06
cenāb (1) Ar. cenap, hazret

c.+ ıda 059b/01
Cenāb (2) öz.a. Hz. Muhammed'in Uhud Savaşı'na katılan sahabelerinden biri krş. Cenāb bin el-Munzīrni
C. 150a/01
Cenāb bin el-Munzīr Hz. Muhammed'in Uhud Savaşı'na katılan sahabelerinden biri krş. Cenāb (2)
C.+ ni 149b/11
cenāb-ı hālīk-ı kerīm Ar. her şeyi yoktan var eden büyük cömertlik sahibi (Allah)
c.+ ge 001b/04
cenāb-ı hāzret-i Hāk Ar. yüce Allah
c.+ da 034b/03
cenāb-ı hāzret-i Risālet Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed)
c.+ de 169a/05
cenāb-ı münīf Ar. yüce kişi, ulu zat
c.+ niñ 005a/03
cenībet-sūvār Ar.+Far. en önde giden süvari
c.+ ı 124b/02
cennet Ar. cennet
c. 113b/01
c.+ ler 073a/07

c.+ niñ 113a/11
c.+ te 073a/08
cennetü'l-'alā Ar. cennet katlarının en yükseği (sekizinci cennet)
c. 159b/11
cerāhat Ar. cerahatlar, yaralar
c.+ ı 006a/07
c.+ ını 015b/02
cerāhat bol - Ar.+T. yaralanmak, yara almak
c.- dı 153b/06
Cerīr bin 'Abdullāh öz.a. İslam'a sonradan dahil olan ve yüz güzelliğiyle ün salmış bir sahabe
C. 086b/04
cerr-i müveddet kı -Ar.+T. birisini sevgiyle kendine çekmek, etkilemek
c.- dı 024a/04
cevāb ber - Ar.+T. cevap vermek, yanıtlamak
c.- ip 102b/06
cevāhir Ar. cevherler, elmaslar
c. 114a/01
c.+ din 063b/10, 117a/01
c.+ e 111b/04

c.+ niñ 111a/07
cevâhir-i ma' nâ Ar. cevheri manalar,
elmas değerindeki anlamlar krş.
cevâhir-i ma' ânî
c.+ge 034b/11
cevâhir-i ma' ânî Ar. cevheri manalar,
elmas değerindeki anlamlar krş.
cevâhir-i ma' nâ
c. 009a/06
cevde Ar. iyi, güzel
c. 156b/06
cevdî bol - Ar.+T. ihsan olmak,
lütfetmek
c.- ğan 074a/10
cevher Ar. elmas, cevher, değerli taş
c.+ i 065a/05
c.+ ige 065a/10
c.+ iniñ 030b/05
cevher-i nefîs Ar. kıymetli mücevher
c.+ ni 064a/09
cevr ü cefâ kıl - Ar.+T. eziyet
vermek, cefa çektirmek
c.- sa 110a/06
cezâ tæg - Ar.+T. ceza verilmesi,
cezalandırılmak
c.- se 166b/01

cezb Ar. (şeytanın) cezbederek
kandırdığı taraftarları
c. 043a/07
cezbe-i hazret-i ahadiyye Ar. yüce ve
tek olanın (Allah'ın) dilemesi
c.+ din 037a/09
cezebât-ı İlähiye Ar. İlahi cezbelere, İlahi
çoşkunluklar
c. 035a/11
cemâl-i beşâret Ar. güler yüz
c. 075b/06
cidd Ar. bir işi gerçekten çalışıp
işleme
c. 150a/09
ciger Far. ciğer, bağır
c.+ i 021b/02
c.+ im 006a/09
c.+ niñ 016b/07
ciger kanı kızart - Far.+T. ciğer
kanını kızılaştırmak, ısırap
çekmek, çok acı çekmek
c.- may turğanımnı 030a/01
ciger kebâb bol - Far.+Ar.+T.
ciğeri kebab olmak, çok acı
çekmek
c.- ur 168a/10

cihān Far. dünya, alem
c. 007b/07, 051a/03, 110b/08
c.+ da 023b/01, 123b/03,
130b/03, 167a/03
c.+ dın 033a/09, 033b/11,
130b/04
c.+ ğa 033b/03, 103b/10
c.+ ı 003b/05, 004a/03, 007b/09
c.+ ıĝa 026a/02
c.+ mın 002b/06, 003b/05
c.+ nı 051a/07
c.+ nın 054b/11, 055a/03,
110b/01
cihānĝa kēl - Far.+T. doğmak,
dünyaya gelmek
c.- diĝ 130b/06
cihānĝa köñül baĝla - Far.+T.
dünyaya gönül baĝlamak, ahireti
unutup dünyaya çalışmak
c.- ma 161a/04 (cihānĝa köñül
baĝla -)
cihān-ı fānīdīn köç-/kēç-
Far.+Ar.+T. geçici dünyadan
ayrılıp gitmek, ölmek
c.- ti 034b/08 (cihān-ı fānīdīn
köçti kēç-)

cihān tut - Far.+T. bütün
dünyaya yayılmak, her yere
yayılmak
c.- tı 111b/01 (cihānı tut -)
cihān-ı cān-ı aşfiyā Far.+Ar. tertemiz
ruhların cihani
c. 003a/03
cihet Ar. sebep, vesile
c.+ lerdin 087a/04
cilav tut - Mo.+T. atların yularını
tutmak, dizginlemek krş.
cilavla -
c.- up 140a/06 (cilavın tut -)
cilavla - Mo.+T. atların yularını tutmak,
dizginlemek krş. cilav tut -
c.- p 036a/11
cilve kıll -Far.+T. cilve yapmak
c.- sa 067b/10
cilve-i cānāne Ar.+Far. en sevgili
cihetinden, en sevgili yönünden
c.+ din 126b/07
cinn Ar. cin
c. 043a/07, 053a/10, 082a/06,
090a/06
c.+ ler /10
cīrān-ı ervāh Far.+Ar. birbirine komşu

olan ruhlar (ruhlar aleminde)

c.+ nı 032b/05

cīrān-ı ervāh-ı ʔudsīye Far.+Ar. kutsi
ruhlara komşuluk

c. 0031a/08

cism Ar. beden, gövde krş.
cismāniyyet

c.+ i 099b/10

cismāniyyet Ar. beden, gövde krş.
cism

c. 063a/06

cūʕ Ar. açlık

c. 037b/04

cūd Ar. cömertlik, el açıklığı

c. 163b/02

Cuḥfe y.a. Mekke'nin yaklaşık 187 km.
kuzeyinde yer alan bir yer

C.+ de 149b/05

cumʕa Ar. cuma günü

c. 004b/08, 150a/04, 150a/07

cünūd Ar. askerler, ordular

c. 043a/06

cūş kı1 - Far.+T. coşmak

c.- ur êrdiḡ 031a/11

Cuşem öz.a. Cuşem oğulları,
Medine'deki Yahudi kabilesi krş. Beni

Cuşem

C. 136b/07

Cüheyne öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış bir Arap kabilesi

C.+ din 142a/04

cümle-i ʕarş Ar. bütün arş

c.+ nı 072a/09

cümle-i muʕcizāt-ı zāhir Ar. görünen
bütün mucizelerin ortaya çıkışı

c. 107a/05

cümmāze Ar. hız, sürat

C. 143a/09

cünūd-ı şeytān Ar. şeytanın askerleri

c.+ nıḡ 043b/04

cürʕet ve merdāneliḡ kör -

Ar.+Far.T. cesaret ve

kahramanlık göstermek

c.- üp 136a/05

cüşselü Ar.+T. iri yapılı, iri gövdeli, iri
yarı

c. 093b/11

cüş êt - Ar+T. (denizin)

dalgalanması, mevc etmesi

c.- er 134b/10

cüzv Ar. kısım, parça, bölüm

c. 099b/04

c.+ idin 072b/07

c.+ indin 099b/04

c.+ ni 072b/09

cüzv kı1 - Ar.+T. bölmek,
bölümlere ayırmak

c.- ip 072b/07

cüzvī Ar. daha az, daha önemsiz, daha
küçük
c. 070a/02

-Ç-

çağdavul Mo. artçı birlik, savaşlarda
arkadan gelip destek olan birlik, dümdar

ç.+ ı 134b/01

çağ çağ, dönem, vakit, zaman

ç.+ da 075a/05, 099a/09,
129b/02, 164a/10

ç.+ mı 085b/05

çağ bol - zamanı gelmek

ç.- dı 008a/08

çağır - çağırmaq

ç.- dı 140b/05

çağlı gibi, benzer, şeklinde

ç. 094b/06, 108a/10, 151b/08

çağlu o ölçüde, o kadar

ç. 009a/05

çālāk Far. yüksek, ulu

l. 054b/06

çanak çanak, kap

ç. 081a/07

çāre Far. çare, çözüm yolu

ç. 050b/03

çāre tap - Far.+T. çare bulmaq

	ç.- may 087a/05		ç.+ ığa 023a/01
çeçek	çiçek	çerâğ	Far. mum, çıra
	ç. 156a/02, 156a/05		ç.+ ı 004a/02, 048b/10, 080a/05
çehâr-şenbe	Far. çarşamba		ç.+ nı 082b/03
	ç. 143b/05	çerâ-gâh	Far. otlak, mera
çehre	Far. çehre, yüz		ç.+ ında 040a/02, 040a/05
	ç.+ lerdin 156a/01	çerb	Far. yağlı (yiyecek)
	ç.+ sinden 024b/07		ç. 040b/09
çehre-i hür-şide	Far. güneş yüzlü	çerig	asker, ordu
	ç.+ ğa 050b/10		ç.+ ge 148b/10
çehre-i mübârek	Far.+Ar. mübarek		ç.+ i 086a/07
yüzlü			ç.+ ni 087b/01
	ç.+ indin 014a/01	çerig buzul	- (savaşta) ordunun dağılması
çehrelig	Far.+T. çehreli, yüzlü		ç.- up 087b/01
	ç. 114a/08	çerigle	- asker toplamak, ordu kurmak
çêk - (1)	çekmek		ç.- p 143a/10
	ç.- eyler 119b/01	çeşme	Far. çeşme, pınar
çêk - (2)	yürütmek, yön vermek		ç.+ sidin 024b/10
	ç.- mek 006b/04		ç.+ mesiniğ 019b/07
çekil	- gerilip çekilmek (halat)	çeşnî	Far. yiyeceğin ve içeceğin tadı, ta'am
	ç.- miş 119a/05		ç.+sin 028a/04
çekip keltür	- salmak, üstüne salmak	çık - (1)	(dışarı) çıkmak, ayrılmak
	ç.- ür 134a/09		ç.- aç 084b/09
çengâl	Far. pençe		ç.- ip 057a/11, 084b/07
	ç.+ ıda 096b/06		

ç.- ip turur érdi 105a/08
ç.- mađıĝa 084b/09
ç.- maĝĝa 026b/04
ç.- salar 118b/04
ç.- tı érse 073b/08
ç.- tım érse 024b/01
ç.- unça 098a/11
çık - (2) kaçmak
ç.- tı 034b/06
çık - (3) çıkmak, kurtulmak
ç.- ip 071a/02
ç.- tı érdi 093b/04
çık - (4) (yola) çıkmak
ç.- anların 145a/08
ç.- salar 139a/02
ç.- tı 091b/07
ç.- tılar 145b/01
çık - (5) (önüne) çıkmak, karşılamak
ç.- ip 095b/04
çık - (6) (sefere) çıkmak
ç.- kıl 151a/09
ç.- tı érse 151a/11
çık - (7) gitmek
ç.- tı 087b/04
çık - (8) (dışarı) atılmak, çıkmak
ç.- ar érdi 097a/01

çık - (9) atılmak, fırlatılarak çıkmak
ç.- arında 093b/02
çıkar - (1) çıkarmak
ç.- ip 106a/05, 106a/09
ç.- sa 151b/05
çıkar - (2) sürmek, kovmak
ç.- urlar érdi 085a/02
çın Çin. gerçek, doğru, hakiki
ç. 015a/06, 020a/11
çınok Çin.+T. [**çın+ok**] gerçek,
hakikat
ç. 006b/11, 074b/07
çıraylı yüzlü, çehreli, simalı
ç. 026a/07
Çingiz Hân öz.a. Cengiz Han
Ç. 003b/11
Çin y.a. Çin
Ç. 015a/06
Çolpan öz.a. çoban yıldızı, zühre
Ç. 026a/07
çomdur - suya batırmak
ç.- dılar 079a/11
çök - (1) çökmek, oturmak
ç.- ti 011b/10
çök - (2) çökmek, batmak
ç.- erdi 049b/02

çöker - (deve) çöktürmek

ç.- ip 142a/01, 143a/04

çöz - çözmek ?

ç.- üp 087b/03, 094a/02

çuğlan - dolanmak, sarınmak, örtünmek

ç.- mış 082a/02

çü Far. mademki

ç. 069a/10, 071b/02

çün (1) Far. için

ç. 020b/04, 053b/06, 055b/04,

058a/01, 064b/03, 069a/09,

070a/04, 080b/10, 087a/05,

087b/01, 091b/03, 095a/07,

099b/07, 108b/01, 112b/05,

114b/10, 129a/01, 131a/06,

145b/04, 147a/07, 148a/02

çün (2) Far. fakat, ama

ç. 032a/09

çün (3) Far. gibi

ç. 036b/11

çün (4) Far. vaktaki, mademki, -dığında,

-ınca

ç. 008a/06, 026a/04, 042a/06,

050b/08,

çün (5) Far. ne zamanki

ç. 021b/09

çün (6) Far. çünkü

ç. 023b/02

çürü - çürümek

ç.- p 067a/09

-D-

dād-ger Far. insafılı, doğru

d. 005a/11

dağ Far. dağ, yara

d.+ ı 016b/07

dağı dahi, da, de krş. takı

d. 058a/04, 090a/05, 154b/08

dāhıl bol - Ar.+T. dahil olmak,

içinde olmak

d.- mağay men 044b/05

dām Far. tuzak, ağ, hile

d. 083b/02

dām-ı zūlf Far. zūlūf tuzağı

d. 023a/03

dāne (1) Far. tohum

d.+ si 083b/02

dāne (2) Far. çekirdek

d.+ sin 143a/06

dāne-i hāl Ar.+Far. (sevgilin güzel

olduğu) durumun tohumu, hal tohumu

d.+ dın 023a/03

dāniş Far. bilgi

d. 007b/09

d.+ i 137a/01

d.+ iniş 158b/11

dār Far. ev, yer

d. 013a/02

dār-endūh Far. keder yeri (savaş meydanında ölenlerin bulunduğu kısım)

d.+ da 148a/04

dārū-yı her derd u zaḥmet Far.+Ar. her dert ve hastalığın ilacı

d. 117b/06

Dāru'n-Nedve y.a. Kabe'nin kuzeyinde Kureyş'in ileri gelenlerinin istişare etmeleri için yaptırdıkları bina

D.+ de 108b/02

da'vā Ar. iddia

d.+ s1 044a/08

d.+ sını 116a/08

da'vā ʿet - Ar. iddia etmek

d.- seş 017a/08

da'vā kııl - Ar. iddia etmek

d.- ğan 091b/06

d.- ip 065b/06

da'vet Ar. çağırma, çağrı, davet

d.+ in 098b/09, 169a/03

da'vet kııl - Ar.+T. davet etmek, çağırma

d.- ğan 131a/08

d.- ıp 098a/05, 103b/02

da' vetin icâbet kı1 - Ar.+T.

davete icabet etmek, çağr1yı
kabul edip uymak

d.- ıp 098b/09

da' vet kı1ġuçu Ar.+T. davet
eden, çağ1ran

d.- 095b/11

Davud öz.a. kendisine Zebur kitabı
indirilen ve Yahudilerin hem hükümdarı
hem de peygamberi olan Hz. Davud

D.+ nı1 082a/10

dāyim Ar. daima, her zaman

d. 157b/04

dāyim bol - Ar.+T. devam
etmek, sürekli olmak

d.- ġay 038b/05

dāyire Ar. zilli tef, zilli def

d.+ ler 148b/09

dé - (1) demek, söylemek krş. tē - (1)

d.- ben 058b/06

d.- di 047a/01, 057a/10, 125b/01,
131a/09, 142a/09, 144a/08

d.- diler 084a/11, 137a/07

d.- dim 072a/01, 125b/05

d.- gen 128b/11

d.- medi 076b/03

d.- mek 021b/05, 044a/08,
060a/09, 064a/05, 112a/08

d.- mekni 056a/04, 056b/06

d.- p 006b/01, 009b/09, 011a/09,

012a/11, 012b/01, 012b/09,

017a/07, 019b/03, 020a/09,

020a/11, 021a/11, 029a/07,

033a/05, 0033a/07, 044a/08,

044b/05, 045a/03, 045a/06,

046b/03, 052a/06, 052b/04,

058b/01, 060a/08, 060b/03,

064a/02, 066b/11, 068b/03,

076b/04, 079a/08, 090b/03,

092a/01, 095b/09, 096a/03,

097a/08, 097b/11, 102b/02,

102b/07, 103b/06, 106a/08,

106b/05, 106b/09, 108b/04,

109a/10, 109b/10, 113b/02,

137a/01, 138a/04, 139a/08,

139b/03, 140b/01, 140b/08,

142a/06, 145b/01, 145b/07,

146a/06, 147b/02, 151a/09,

153a/04, 153b/11, 154a/04,

154a/07, 163a/07

d.- r 043b/05
d.- se 018a/02, 025b/07, 158a/01,
166a/02
d.- seler 058b/05, 090b/01,
158a/04
d.- sem 164b/05
d.- seņ 017a/09, 017a/10,
017b/05, 017b/06, 090a/04,
138b/08, 144a/04, 144a/11,
144b/01
d.- yü 034b/09, 060b/01,
064b/05, 071a/11, 083a/04,
098a/08, 128b/09, 153b/11
d.- yür 050b/06
dê - (2) adlandırmak krş. tê - (2)
d.- gen 128b/11d.- gen 113a/07
d.- seņ 167a/10
d.- rler 084a/07, 113a/06
debîr Far. katip
d. 076b/06
def Ar. defetmek, uzaklaştırmak,
kovmak
d.+ i 153b/08
def kıl- Ar.+T. defetmek,
bertaraf etmek, önlemek
d.- ğil 086a/08

def -i mādde-i şehvet Ar. arzulama
duygusunu ortadan kaldırmak
d. 037b/02
def -i 'uqūbāt Ar. azabın defedilmesi,
azabın bertaraf edilmesi
d. 058a/08
defter Ar. defter
d.+ i 127b/10
degül deĝil krş. düğül
d. 088a/09, 111b/04, 111b/02,
167a/04, 167a/05
d.+ dür 126b/06
dehākin Ar. köy ağaları
d.+ esi 086a/11
dêk gibi, kadar, dek krş. têt (2)
d. 001b/02, 009a/01, 009a/07,
011a/11, 017a/09, 017b/10,
018a/01, 020a/03, 020a/05,
020a/06, 022b/02, 022b/04,
022b/07, 024b/02, 024b/11,
025b/10, 028a/10, 028b/04,
029b/06, 035a/10, 041b/10,
043a/05, 044b/02, 045b/05,
047b/05, 048a/10, 048b/01,
049a/08, 049b/04 , 053a/03,
054a/11, 055b/04, 056a/06,

058b/11, 068a/06, 069b/08,
070a/11, 074a/06, 076a/04,
076a/05, 076a/06, 076a/07,
078a/01, 079b/10, 081a/08,
081b/09, 100b/05, 103a/05,
107b/06, 111a/06, 113a/07,
116a/08, 116b/10, 117b/05,
117b/07, 118a/10, 118b/05,
119a/07, 119a/08, 121b/01,
122a/09, 124a/01, 127b/03,
127b/08, 128a/01, 128b/01,
129b/02, 129b/05, 129b/07,
131a/05, 131b/10, 132a/04,
133a/10, 133b/01, 133b/04,
134a/03, 134a/10, 134b/02,
134b/07, 135a/10, 137a/11,
143b/04, 146a/09, 146a/10,
148a/07, 150a/02, 152a/08,
152b/02, 153b/02, 154b/01,
156a/04, 157a/07, 157b/08,
158b/10, 159a/07, 159b/01,
162b/01, 163a/11, 163b/06,
163b/09, 164a/10, 164b/04,
165b/05, 165b/06
d.+ dür 076b/06
d.+ ler 112a/05

d.+ lerge 007a/08

d.+ niñ 111a/11

delâlet Ar.işaret, iz

d.+ i 056a/01

delâlet kııl - Ar.+T. yol
göstermek, klavuzluk etmek

d.- ğan 102a/08

d.- ğanlarğa 043a/03

d.- ur 091a/10

delâyl-i ‘alâmât Ar. delil olan izler,
kanıt olan işaretler

d. 020b/04

delîl Ar. delil, şahit, tanık

d. 054b/05, 061b/01

delîl-i inkırâz-ı hayât Ar. hayatın son
bulacağının delili, ölümün kanıtı

d. 030b/01,

dem Far. an, vakit

d. 040b/01, 047b/03, 147a/09,
168b/03

d.+ din 163b/05

d.+ i 023a/07

dem-be-dem Far. her zaman, daima

d. 016a/05, 168a/11

dem-i ahîr Far.+Ar. son nefes, ölüm anı

d.+ de 015a/09	derece-i bākī Ar. arta kalan mertebeler, geriye kalan (çıkılacak) dereceler
dem-i nefes Far.+Ar. nefes, üfleme	d.- dıñ 128a/09
n.+ i 023a/07	derekāt Ar. en aşağı mertebeler
dem-sāz Far. arkadaş, refik, dost	d.+ dın 163b/04
d.+ ı 018a/07	dergāh Far. dergah, kat, kapı
denī Ar. yakın, karib	d.+ ında 159b/06
d. 130b/01	d.+ ındın 079b/09
der-bānde Far. kapıcı, kapıya bakan	d.+ ınıñdın 008b/03
d. 053a/08	dergāh-ı ‘ālī Far.+Ar. ulu dergah, yüce
derd FAr. dert, keder, sıkıntı	kat
d. 019a/02, 019a/07, 021b/11, 028a/04, 123a/08	d.+ ğa 005a/02
d.+ i 019a/07, 020b/02, 101b/10	dergāh-ı cān Far. can kapısı
d.+ im 166b/03	d. 052a/02
d.+ iniñ 024a/09	dergāh-ı halk Far.+Ar. varlıkların eşiği
derd yet - Far.+T. dert gelmek, sıkıntıya düşmek	d. 159b/07
d.- se 023b/02	dergāh-ı luṭf Far.+Ar. lütuf dergahı
derd-i firāk Far.+Ar. ayrılık acısı	d.+ uñdın 008b/06
d.+ ın 015b/05	dermān-de Far. aciz, beceriksiz, zavallı
derd-nūş Far. dert içen	d.+ lerniñ 009a/03
d. 024a/10	dermān-de bol - Far.+T. aciz olmak, zavallı olmak, acınası bir durumda olmak
derecāt Ar. dereceler, mertebeler	d.- dum 166b/02
d. 015a/05, 128b/05, 130a/05	deryā Far. deniz
derece Ar. mertebe, derece	d. 006b/11, 024b/06, 061b/06,
d. 045a/10	

062b/06, 062b/08, 069b/11,
076a/06, 117a/01
d.+ ğa 144a/11
d.+ larının 088b/03
d.+ nın 062b/03
d.+ sının 006b/03, 062b/03
d.+ sığa 009b/04
d.+ sın 134a/10
d.+ sın 124b/02
d.+ yı 134b/03, 134b/09
deryā-yı ateşin Far. ateşten denizler
d.+ ğa 144a/04
deryā-yı ‘ilm-i kāmīl Far.+Ar.
mükemmel ilim denizi
d.+ in 165a/07
deryā-yı mevvāc-ı mütalātimü’l-emvāc
Far.+Ar. deniz içinde birbirine çarpan
dalgalar
d.+ ğa 116b/08
dest ber - Far.+T. elde etmek,
başarmak
d.- ip 126a/09
dest-gīr Far. arka çıkan, yardım eden,
elinden tutan
d.+ i 009a/04
devā Far. ilaç, çare

d.+ sı 166b/03
devā tap - Far.+Ar. çare bulmak
d.- ar 101b/10
d.- madı 019a/08 (devāsın tap -)
devābb Ar. binek hayvanları, hayvanlar
d.+ ı 080a/03
devām Ar. sürekli olma, daimilik
d.+ dur 100a/03
d.+ ı 114b/07
devām-ı cū‘-ı mūcāhede Ar. açlıkla
mücadelenin sürdürülmesi
d. 037b/03
devlet Ar. baht, talih, ululuk
d. 005b/05, 123b/05, 167a/10,
169b/11
d.+ in 100b/10
d.+ nın 004a/03
devletlīğ Ar.+T. devletli, kutlu
d. 007a/10
devlet naşibin tap - Ar.+T. talihe
erişmek, saadet bulmak, kutlu
olmak
d.- mağaylar 064b/01
Dımişk y.a. Suriye’deki şam şehri
D. 088a/05
dıraht Far. ağaç

d. 018b/04, 102b/03, 102b/04,
102b/10
d.+ lar 102a/06, 102a/07
d. +nı 102b/04
dībā Far. ipekli bir kumaş türü
d. 081a/11
dībāc Ar. dallı, çiçekli bir çeşit ipek
kumaş
d. 076a/09
d.+ ı 003b/07, 053b/11, 063b/06
dībāce-i kitāb Far.+Ar. bir kitabın giriş
bölümü, mukaddime
d.+ nı 006b/08
dīdār Far. yüz, çehre
d.+ ı 023b/06
d.+ ıdın 168b/11
dīd-bān Far. gözcü, gözleyici, bekçi,
kolcu, nöbetçi.
d. +ı 143a/07
dīde Far. göz
d.+ si 171a/02
dil-āvīz Far. cazip, çekici
d. 028b/01
dil-ber Far. gönül çelen güzel sevgili
d. 032a/11
d.+ i 023b/06

dil-ber-i 'azrā Far. gönlü alıp götüren
güzel sevgili
d.+ nın 111a/09
dil-dār Far. kalbi hükmü altına alan
sevgili
d. 016b/06
dil-güşā Far. gönül açan, iç açan, kalbe
ferahlık veren
d. 095a/04
dilīr Far. yürekli, cesur, yiğit
d. 139b/03
dil-nūvāz Far. gönül okşayan
e. 023b/01
dil-pesendide-şifāt Far.+Ar. seçkin
vasıflara sahip gönül
d.+ ğa 169a/09
dil-rubā Far. gönül kapan, gönül alan
d. 023b/01
dimāg Ar. beyin
d. 035b/11
dīn Ar. din
d. 134b/09, 135b/01, 135b/10
d.+ ğa 041b/05
d.+ ge 135b/03
d.+ im 014a/07
d.+ inde 025b/10

d.+ ine 041b/07	dīṣvār kıl -Far.+T. zorlaştırmak, müşkil hale getirmek
d.+ leri 091a/08	d.- madı 068b/09
d.+ nin 157b/11, 158a/06	dīvāne Far. akli başında olmayan, çılgın, deli
dīṅga noḡṣān yet - Ar.+T. imana zarar vermek, kişinin inancında eksiklik oluşması	d. 028b/01, 028b/05
d.- er 041b/05	d.+ dür 021a/05
dīn-i İslām Ar. İslam dini	d.+ leriñ 024a/08
d. 133b/08, 134a/09	d.+ niñ 036b/08
dīn-i kāmīl Ar. eksiksiz din, kusursuz din	dīvāneliḡ Far.+T. delilik, divanelik
d. 110b/06	d.+ dın 028b/08
dīn-i müstaḡīm Ar. dosdoğru din	dīvār Far. duvar
d. 003a/07	d.+ ı 113b/03
dīn-i nefīs Ar. kıymetli din, değerli din	diyār Far. diyar, memleket
d.+ ni 160a/01	d.+ dağı 018b/09
dir^c Ar. zırh	d.+ ıda 044a/03
d. 150b/05	d.+ ımnı 033a/01, 033a/03
direm Far. akçe, gümüş para	d.+ ını 032a/06, 032b/09
d. 142a/05, 142a/08	dost Far. dost, sevilen kimse
diriḡ Far. eyvah, ne yazık ki, yazık!	d. 014a/07, 014b/06, 021b/02, 023b/05, 026b/08, 050b/08, 053a/01, 064b/06, 168b/11
d. 012b/05, 085b/03, 160b/01	d.+ dın 021a/10, 050b/06, 155a/04
diriḡā Far. yazık ki, ne yazık!	d.+ ı 018b/07, 055b/09
d. 071a/10	d.+ ıdın 014a/07
dir^c -i ḡaṣīn Far.+Ar. sağlam zırh	
d.+ ni 150b/09	

d.+ ın 157a/11
d.+ ına 157b/03
d.+ lar 016a/02, 016a/06
d.+ larını 031b/03, 154b/11
d.+ larını 016a/10
d.+ nı 021a/03, 028b/06
dost-ı çāre-sāz Far. çare bulan dost,
deva olan arkadaşı
d. 023b/02
dost-ı mahrem Far.+Ar. yakın dost
d.+ din 018b/08
dostluk Far.+T. arkadaşlık, dostluk
d.+ da 072a/10
dost tut - Far.+T. dost olmak
d.- ma 056a/10, 056a/11
du' ā Ar. dua
d. 009b/10, 170b/02, 171a/01
d.+ nı 012b/01
d.+ yı 170a/02
du' ā kıl -Ar.+T. dua etmek
d.- dı 125a/05, 125a/08,
125b/03
d.- dı 013a/01
d.- ip 081b/08, 144b/06
d.- ma 171a/02
du' ācı Ar.+T. duacı, dua ve niyazda

bulunan
d. 013a/09, 170a/04, 170a/10
d.+ ğa 014b/10
d.+ nı 016b/09, 058a/11,
170b/03
dūd-ı āh Far. ahın dumanı krş. dūd-ı ah
d. 047b/02
dūd-ı ah Far. ahın dumanı krş. dūd-ı āh
d.+ ım 167a/09
dūkān Far. dükkan
d. +da 026a/09
dūkān aç - Far.+T. dükkan açmak,
mekan oluşturmak
a.- tı 047b/09
durc Ar. kutu, mücevher sandığı
d.+ ını 002b/10
dur- yardımcı fiil krş. tur -
d.- ur 037a/05, 040a/04, 054a/01,
055a/11, 058b/03, 059a/06,
066a/08, 067b/07, 080a/05,
084b/05
dügül değil krş. degül
d. 050b/11
Düreyd öz.a. Cahiliye devrinin ünlü
Arap şairi ve Beni Cuşem Kabilesi'nden
bir savaşçı krş. Düreyd Durra Min

Hume

D. 137a/05, 138a/04

Düreyd Durra Min Hume öz.a. Cahiliye devrinin ünlü Arap şairi ve Beni Cuşem Kabilesi'nden bir savaşçı krş. Dürey

D. 136b/11

dū-şenbe Far. pazartesi

d. 080b/10

dūzah Far. cehennem, tamu

b.+ nı 054a/07

dūzahka bar - Far.+T.

cehenneme gitmek

d.- dı 147a/06

dünyā Ar. dünya

d. 015a/04, 050a/07, 053b/03,

053b/04, 053b/05, 074a/04,

080a/04, 161a/01, 161a/02

d.+ da 070a/10, 125a/05

d.+ dım 051b/02

d.+ ğa 166a/06

d.+ nıñ 024b/05, 050a/05,

110b/05, 163a/10, 163b/09

d.+ sın 160a/10

dünyādn bar - Ar.+T. dünyadan

göçmek, ölmek

d.- ğan 078b/09

d.- ğanı 078b/07

dünyāğa kəl - Ar.+T. dünyaya gelmek, doğmak

d.- di 079b/06

dünyāğa keltür -Ar.+T. dünyaya gönderilmek, yaratılmak

d.- üp 074a/04

dünyā-yı fānī Ar. fani dünya, geçici dünya

d.+ ğa 051b/09

dünyā-yı ħasīs Ar. fena dünya, kötü dünya

d.+ ni 160b/11

dürr-i 'ışk Far.+Ar. aşkın tortusu, posası

d. 028a/04

dürr-i delālāt Ar. inci gibi kıymetli deliller

d. 017a/01

dürr-i mercān Ar.+Far. mercan incisi

d.+ lar 077b/07

dürr-i yetīm-i baħr-i ħaķıķat Ar.

hakikat denizinin yetim incisi

d. 159b/09

dürr-pūş Ar.+Far. incilerle örtülmüş

d.+ dur 077b/03

dürüd-ı bî-kıyās-ı Nebî-yi muhtâr

Ar.+Far. kıyaslanması mümkün olmayan seçkin Peygamber'in medhi

d.- dın 003a/10

dürüst bol - Far.+T. tam

olmak, tamamıyla oluşmak

d.- ur 059a/10

düşmen Far. düşman, adu, yağı

d. 007a/06, 026a/02, 132a/08,
133a/04

d.+ i 042b/02, 157a/11

d.+ ler 049b/05, 109a/09,

110a/09, 156b/09

d.+ iñniñ 171a/02

d.+ lerdin 042b/03

d.+ lerni 132a/01

d.+ lerniñ 115b/07, 131b/09,
155a/10

d.+ niñ 133b/10

düşmen bol - Far.+T. düşman

olmak

d.- mas 043b/10 (düşmeni bol -)

d.- ur êrdi 007a/05

düşmenân Far. düşmanlar

d. 116a/04

düşmenrak Far.+T. düşmanca, daha

çok muhalefet etmek

d. 039b/05

düşmen tut - Far.+T. düşman

olmak, düşman edinmek

d.- madı 056a/07

d.- maķ 056a/10

düşvâr Far. zor, güç, sıkıntılı

d. 021b/05, 055b/09, 068a/06,
068b/03, 130a/09

düşvârlık Far.+T. zorluk, güçlük

d.+ ıdın 046a/05, 047a/03

d.+ ın 046b/11

d.+ lardın 055b/10

-E-

ê- imek fiili, krş. êr -

ê.- di 007a/07, 012b/06, 032a/08,
088a/10, 092a/04, 092a/05,
102b/11, 135b/01, 136b/10,
171a/04

ê.- diler 092a/07

ê.- diñ 032a/10

ê.- dim 012a/04

ê.- mes 099b/07

ê.- se 019a/03, 047b/08

e' ādī Ar. düşmanlar, hasımlar

e. 132b/10, 153b/05

e.+ din 148b/10

e.+ ler 133a/10

ebābīl Ar. Kur'an-ı Kerim'in 105. süresi olan Fil suresinde sözü edilen kuş sürüsü, sürüler, bölükler

e.+ niñ 093a/07

ebnā'-i Ādem Ar. adem oğulları krş.

ebnā-yı Ādem

e. 131b/02

ebnā-yı Ādem Ar. adem oğulları krş.

ebnā'-i Ādem

e. 053b/07

Ebrehe öz.a. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe-i Eşrem, Ebrehe-i Hābeşī , Ebū Yeksūm

E. 093b/09, 094a/11, 094b/11,

095b/05, 095b/07, 096a/01,

096a/04, 096a/09, 096b/02,

097a/02

E.+ ge 094a/04, 094a/07

E.+ niñ 094a/01, 094a/04,

094a/09, 097a/04

Ebrehe-i Eşrem öz.a. dudağı yarık Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i Hābeşī, Ebū Yeksūm

E.+ niñ 095b/01

E.+ niñ_ 093a/06

Ebrehe-i Hābeşī öz.a. Habeşli Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-

Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i
Eşrem, Ebū Yeksūm

E. 093b/06

Ebu ‘Alī Cūzcānī öz.a. Hasen b. Ali el-
Cūzcani, ilk devir sufilereinden biri

E. 045b/08

Ebu ‘Alī-yi Yesevī öz.a. Ebu Ali
Yesevi, Yesevili bir mutasavvıf

E.+ din 046a/09

Ebū Bekr öz.a. Hz. Ebu Bekir, İslam’ın
ilk halifesi krş. Ebū Bekr-i Şıddīk

E. 082b/10, 083a/02, 109a/03,

109a/04, 109a/07, 109b/02,

140a/07

E.+ ni 141b/08

Ebū Bekr-i Şıddīk öz.a. Allah’a ve
Peygamber’ine sadık olan Ebu Bekr,
Hz. Ebu Bekir, İslam’ın ilk halifesi krş.
Ebū Bekr

E. 107a/09

Ebū Cehl öz.a. Ebu’l-Hakem Amr b.
Hişam b. Muğire b. el-Kureyşi el-
Mahzumi, Hz. Muhammed’in ve
İslam’ın en azılı düşmanlarından olup
Bedir Savaş’ında öldürülen müşrik

E. 104b/03, 104b/08, 105a/02,

108b/10

E.+ ge 104b/06

E.+ ni 143b/08, 147a/02,

147a/03

E.+ niş 146a/07

Ebū Hureyre öz.a. Hz. Muhammed’in en
meşhur sahabelerinden birisi olup
sahabeler arasında en çok hadis bilen ve
rivayet eden sahabe, Abdurrahman b.
Sadr ed-Devsı

E. 082b/09

Ebū Süfyān öz.a. Kureyş’e bağlı Beni
Ümeyye kolunun reisi olup Hz.
Muhammed’in düşmanı iken sonradan
müslüman olmuş sahabe krş. Ebū
Süfyān bin Hāriş bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib

E. 141a/10, 143a/02, 143a/05,

144b/09, 144b/10, 148b/06

E.+ ğa 148a/09

E.+ nı 148a/03

E.+ niş 142a/03

**Ebū Süfyān bin Hāriş bin ‘Abdu’l-
Muṭṭalib** öz.a. Kureyş’e bağlı Beni
Ümeyye kolunun reisi olup Hz.
Muhammed’in düşmanı iken sonradan
müslüman olmuş sahabe krş. Ebū
Süfyān

E. 140a/07

Ebū Leheb öz.a. Hz. Muhammed'in amcası ve Kureyş içinde kendisine en fazla düşmanlık edenlerden biri, Ebu Utbe Abdüluzza b. Abdülmuttalib b. Haşim

E. 143a/11

Ebū Tālib öz.a. Hz. Muhammed'in amcası ve Hz. Ali'nin babası

E. 103a/09

E.+ ka 103b/05

Ebū Yeksūm öz.a. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i Eşrem, Ebrehe-i Hābeşī

E. 093b/06

Ebū'l-Ḥayr Ḥān öz.a. Ebū'l-Hayr Han, Özbek Hükümdarı

E. 004a/07

Ebū'l-Kāsım Muhammed öz.a. Kasım'ın babası Muhammed, Hz. Muhammed, krş. Muhammed, Muhammed bin 'Abdullāh, Muhammed Emīn, Muhammed Hāşimī, Muhammed-

i 'Arabī, Muḥammed Muştafā

E.+ niḡ 080b/01

ebyāt Ar. beyitler

e. 016b/08

ebyāt oқи - Ar.+T. şiir okumak

krş. ebyāt oқu -

e.- p 148b/11

ebyāt oқu - Ar.+T. şiir okumak

krş. ebyāt oқи -

e.- r 024b/11

ecel Ar. ecel, ölüm vakti

e. 034b/06, 035b/11

e.+ ni 034b/05

e.+ niḡ 033b/01

ecelniḡ élgi ḥalkđm tut - Ar.+T.

ecel elinin insan boğazından kavraması, ölümün gelmesi, ölmek

e.- ḡay 036a/06

ecelniḡ yavuқıda kélürin bil -

Ar.+T. ölüm vaktinin yakın olduğunu bilmek

e.- ip 033b/01

ecille-i kirām Ar. (manevi olarak) büyük zatlar, kerim olan kimseler

e. 004b/11

ecille-i şikāt Ar. (manevi olarak) büyük zatlar, kendilerine itimad edilen büyük kimseler

e.+ dın 013a/07

edā Ar. tarz, üslub

e. 066b/04

edā kııl - Ar.+T. yerine getirmek, yapmak

e.- ip 161b/03

e.- sam 009a/10

edānī Ar. en yakınlar, pek yakınlar

e. 089a/04, 113a/10

ède sahip, malik krş. eye, ège

è. 170b/01

è.+ si 023b/03, 060b/08

è.+ sidür 079b/06

edeb Ar. edep, terbiye

e.+ inin 158b/11

ezgölük iyilik krş. özgölük

e.+ ni 055a/11

èdi Ar. Rab, Tanrı

È. 035a/01, 068b/08 , 103b/10

È.+ m 071b/01

edille-i ‘akliye ve nakliye Ar. nakledilmiş olan kanıtlar ile akli deliller

e. 058a/09

edna Ar. en küçük, en az

e.+ sığa 115b/11

ednās-ı beşeriyye Ar. insanlık kirleri, beşeri pislikler

e.+ din 035a/11

ednās-ı nufūs-ı nās Ar. İnsanların nefsanî kirlilikleri

e.+ dın 002a/11

ednās-ı nüfūs-ı ḥalāyık Ar. yaratılmışların nefsanî kirlilikleri

e.+ dın 078b/10

edyān Ar. dinler, inançlar

e.+ ı 003a/08

ef’āl Ar. fiiller, işler, ameller

e. 047a/11, 070b/11

e.+ dın 035a/06

ef’āl-i pesendīde Ar.+Far. beğenilmiş seçkin davranışlar

e. 108b/08

eflāk Ar. felekler, gökler

e. 002b/11

efrīde Ar. ferler, kimseler, herhangi birileri

e. 100b/10

efzāl-ı enbiyā ve rusul Ar. resullerin ve peygamberlerin davranışları

e. 124a/10

ége sahip, malik krş. ède , eye
è.+ si 022b/09, 096a/08

eger Far. eğer
e. 008b/05, 008b/07, 017a/06,
018b/01, 022a/09, 022b/09,
023b/02, 027a/01, 035b/06,
038a/05, 038a/07, 038a/09,
038b/03, 040a/03, 050a/02,
052b/10, 053a/05, 053b/04,
054a/06, 056b/09, 057b/11,
060b/08, 064b/05, 067a/06,
068a/03, 084a/11, 090a/03,
090a/05, 104a/05, 106b/07,
106b/10, 108a/04, 111a/08,
117b/02, 118a/02, 121a/10,
125b/06, 139a/11, 139b/01,
144a/03, 144a/11, 144b/01,
145a/08, 152b/05, 152b/07,
155b/05, 157a/08, 162a/03

egerçi Far. her ne kadar
e. 018a/08, 023a/02, 041b/06,
077a/11, 093b/09, 103b/11,
129a/11, 130b/03, 156b/07,
161a/09

égir- éğirmek, yün, pamuk gibi şeyleri

büküp iplik durumuna getirmek
è- ip 045b/06

egri yanlış, çarpık, eğri
e. 091a/08

ehādīş Ar. Hz. Muhammed'in sözleri,
hadisler
e. 006a/01, 060a/06
e.+ de 118a/09

ehādīş-i Resūl Ar. Resul'ün hadisleri,
Hz. Muhammed'in sözleri
e.+ ğa 114a/07

ehl (1) Ar. sahip, malik
e.+ ige 165b/11
e.+ ini 007a/07
e.+ iniñ 012a/10, 028a/10

ehl (2) Ar. aile efradı, yakın akraba
e. 138a/01, 138b/03, 140b/09
e.+ iñni 152a/09

ehl-i fażl u kemāl Ar. erdem sahibi
olgun kimseler
e. 115a/02

ehl-i ğayret Ar. gayret sahibi kimseler,
kıskanan kimseler
e.+ ğa 021b/04

ehl-i hācet Ar. ihtiyaç sahipleri,
muhtaçlar

e. 123b/02
ehl-i hikem-i mütâ'âliyye Ar. yüksek bilgi sahibi insanlar, çok bilge kişiler
e. 062b/10
ehl-i hüner Ar. hüner sahibi kimseler, hünerliler
e. 007a/05
ehl-i İslâm Ar. İslam toplumu, Müslümanlar
e. 131a/01, 136a/06, 139b/07, 140b/10, 147b/05
e.+ ğa 150a/09
e.+ nı 147a/08
e.+ niñ 153a/11
ehl-i Ka'be Ar. Kabe'nin halkı, Mekkeliler
e. 096b/09
ehl-i kebâyir Ar. büyük günahları işleyenler
e. 058a/07
ehl-i kitâb Ar. kendisine kitap verilen kavimler, Museviler ve Hristiyanlar
e. 122a/08
ehl-i ma'ânî Ar. mana ilmini bilen kimseler, mutasavvıflar
e. 155b/05

ehl-i mehabbet ü vidâd Ar. sevenler ve aşıklar
e.+ ğa 040b/10
ehl-i memleket Ar. bir ülkede yaşayan halk
e. 113b/06
ehl-i Yemen Ar. Yemen halkı, Yemen'de yaşayan halk
e.+ niñ 091b/02
ehlî-yi Medîne Ar. yerleşik Medine, Medine şehri
e. 102b/02
eḥşâ Ar. karındaki organlar
e.+ nı 106a/05
ehvâl Ar. korkular, dehşetler
e. 167a/05
eḥvâl-i zamân Ar. zamanın hali, çağın durumu
e. 089b/05
e'imme-i 'uzzâm Ar. büyük imamlar, büyük alimler
a. 004b/11
ejdehâ Far. ejderha
e. 030b/04, 036b/06
e.+sı 036a/02
e.+ sınıñ 119b/04

ekābir-i Havāzīn Ar. Havazin
Kabiles'inin büyükleri, önde gelenleri

e. 138b/02

ekābir-i Kureyş Ar. Kureyşin büyükleri,
ileri gelenleri

e. 148a/06

ekābir ü eşrāf-ı enşār Ar. ensarın
(Medine halkının) önde gelen büyükleri

e. 150a/05

ekārib Ar. akrabalar

e. 148a/08

ekāşī Ar. en uzaklar, pek uzaklar

e. 089a/04, 113a/11

Ekāsire Ar. Kisralar, Acem padişahları

E. 083b/11

ekin ekin

e.+ leriğe 149b/09

ekrem Ar. en cömert, en kerim

e.+ i 164a/05

ekrem-i cemī^c-i ḥalq-ı 'ālem Ar.
kainatta yaratılmış bütün mahlukatın en
mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 131b/01

ekrem-i ḥalāyık Ar. yaratılmışların en
mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 008b/03

e.+ sen 164b/01

ekrem-i rusul Ar. resullerin en
mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 131a/09

ekrem-i ümmet Ar. ümmetlerin en
mükemmeli (İslam ümmeti)

e. 131a/10

ekser-i şanādīd-i Kureyş Ar. Kureyş
Kabilesi'nin ileri gelenlerinin ekseriyeti

e. 147a/05

ël (1) il, ülke, memleket

è.+ i 080a/04

è.+ inde 021b/11

ël (2) el krş. ël(i)g

è.+ i 034a/06

è.+ ige 044a/02

è.+ in 106a/08

ël (3) halk, topluluk

è.+ niş 004a/03 (ulus ëlniş)

ël (4) el, yabancı

è. 138a/04

ël tæg - eliyle dokunmak

è.- mek 101b/05 (ëlgi tæg -)

elbette Ar. elbette, mutlaka

e. 034a/02

elem Ar. elem, keder, dert

e.+ din 110a/05

e.+ ler 021b/06

elem tap - Ar.+T. acı çekmek

e.- madım 106a/06

elfāz Ar. kelimeler, sözler

e.+ mın 113a/02

elfāz-ı hādīs Ar. hadis olan kelimeler

e. 112b/03

elfāz-ı müste'zebe-i laṭīfe Ar. hoş ve tatlı sözler

e.+ si 112a/01

el(i)g el krş. èl

è.+ i 101b/05

è.+ idin 006a/08, 030a/05,
031a/09

è.+ iñ 006b/11

è.+ ine 041a/03

è.+ ini 169a/11

è.+ iniñ 002b/07, 101a/05

èligdin çık - elden gitmek,
kaybetmek

è.- ip 008a/07

el-hādīs Ar. hadis, Hz. Muhammed'in sözleri

e. 099b/07, 143b/09

el-hakk Ar. doğrusu, gerçekten de

e. 065a/09

elif Ar. elif harfi

e. 046a/03

elig elli (50) krş. ellig

e. 109b/07

elīm Ar. şiddetli acı veren

e. 040b/07

ellig elli (50) krş. elig

e. 152b/04

elt - ulaştırmak, iletmek

e.- mek 168b/04

eltāf Ar. lütuflar, ihsanlar, iyilikler

e.+ mğa 100a/04

eltāf al - Ar.+T. lütuf almak,
ihsana kavuşmak (eltāfını al -)

e.- mağ 112a/08

eltāf-ı nā-mütanāhī Ar.+Far. sonsuz
lütuflar, nihayetsiz ihsanlar

e. 031a/07

e.+ ni 161b/04

eltāf-ı Sübhānī Ar. Münezzeh olan
Allah'ın lütufları

e. 147b/08

elvān Ar. renkler, türlü renklerde olan

e. 038b/10

elvān-ı meberrāt Ar. çeşitli işler

e. 079a/06

emā Ar. ama, fakat krş. emmā

e. 108a/10, 120a/06

emākin-i mükerrime Ar. hürmete layık mekanlar

e.+ ge 170a/10

emān bol - Ar.+T. güvende olmak krş. emānda bol -

e.- ğay irdim 120a/06

emān tut - Ar.+T. korumak, güven altına almak

e.- sun 007b/04

e.- up 015a/08

emāna kigür - Ar.+T. güvenlik altına almak, koruma altına almak

e.- üp 158a/06 (Dīnnin emānına kigür-)

emānda bol - Ar.+T. güvende olmak krş. emān bol -

e.- ur 158a/05

emānet Ar. emanet

e. 119b/08

emānet ḥamlini ḳabūl ḳıl - Ar.+T. hamile kalmak, gebe

kalmak krş. emānetni ḳabūl ḳıl-

e.- ğan 080b/05

emānetni ḳabūl ḳıl - Ar.+T.

hamile kalmak, gebe kalmak krş.

emānet ḥamlini ḳabūl ḳıl-

e.- ğan 080a/02

emānet verzişi ilet - Ar.+T.

emanette emin olmak, emanete ihanet etmemek

e.- ip 119b/09

emgek sıkıntı, zorluk

è.+ lerdin 068b/02

emgekle - emeklemek

è.- p 119a/08

emgengü bitkinlik, halsizlik

e. 049b/04

emget - yormak, zahmet vermek

è.- mey 134b/03

eminlik Ar.+T. eminlik, korkusuzluk, rahatlık

e. 126b/02

emir Ar. baş, başkan, şef

e.+ i 003a/01

emire'l-mü'minīn Ar. müminlerin emiri, Müslümanların başkanı, İslam halifesi krş. emirü'l-mü'minīn

e. 109a/02, 120b/02, 122a/10,
139a/05, 140a/06, 141b/07,
147b/01

emîr-i hatîr Ar. yüce emir, şerefli emir
e.+ ge 006a/04

emîr-i kâfile Ar. kafilenin reisi
e. 033b/06

emîrû'l-mü'minîn Ar. müminlerin
emiri, Müslümanların başkanı, İslam
halifesi krş. emîre'l-mü'minîn
e. 084a/01, 086b/02, 097b/10,
101a/10, 102a/09, 122b/05,
139a/04, 145b/08

emlah Ar. en melahatli, son derece
güzel
e. 061a/08

emmâ Ar. lakin, ama, ancak
e. 041a/08, 057a/05, 057b/04,
058a/08, 061a/06, 062b/03,
085a/07, 124a/07, 130b/06,
136b/09, 143b/05, 150b/11,
151a/07, 154a/02, 154b/07

emmâ Ar. ama, fakat krş. emâ
e. 056a/02

emr Ar. buyruk, buyrultu, emir
e. 045a/08

e.+ i 038b/03

e.+ ige 070b/06

emr kı1 - Ar.+T. emretmek

e.- ğaç 150a/09

e.- ıp 044b/01, 158a/02

e.- mağ 044a/07

emr-i ma'rûf nehy-i münker Ar. iyiliği
emredip kötülükten menetmek

e.+ ni 080b/03

emsâl Ar. benzer, denk, eş

e.+ dın 001b/05

emükdaş süt kardeşi

e.+ ı 105a/08

emvâl Ar. mülkler, dünya malları

e. 087b/03

e.+ dın 114a/01, 114a/10

e.+ nı 147b/04

emvâl-ı 'azîm Ar. büyük mallar,
muazzam mülkler

e.+ ni 141b/03

emvâl-ı Kureyş Ar. Kureyşlilerin
malları

e.+ ni 141a/11

ên - inmek

è.- diler êrdiler 092b/05

è.- edür 146a/04

è.- enin 092b/04
è.- gen 140a/02
è.- nişi 139b/05
enbān Far. çanta, heybe
e. 094b/01
enbiyā Ar. peygamberler, nebiler
e. 055b/04, 058b/05, 060b/09,
061b/05, 061b/10, 062a/03,
065a/05, 073a/02, 073a/09,
074a/09, 074b/08, 075a/01,
100a/10, 100b/02, 127b/04,
130a/11
e.+ nıñ 127b/09
enbiyā-yı mürselīn Ar. gönderilen
peygamberler
e. 127b/11, 128b/03
endāze Far. ölçü, mikdar, kadar
e.+ si 125b/06
endāze-i tavk Far.+Ar. gücünün ölçüsü,
takatinin oranı
e. 066a/08
endāzesinçe Far.+T. ölçüsünde, -e göre,
-e kadar
e. 062b/02, 118a/10, 119a/09,
165b/08
endāzī Far. ölçen, ölçü

e.+ dūr 021b/07
endīşe Ar. kaygı, düşünce
e.+ si 018b/10
endīşe kı1 - Far.+T. düşünmek
e.- mış 008a/05
e.- sañ 150b/02
endūh Far. keder, tasa, kaygı
e. 098b/01
ëndür - nazil etmek, indirmek (Kur'an)
è.- dük 049a/03
è.- medük 049a/01
Enes öz.a. Ebu Hamza Enes b. Malik
b. Nadr el-Ensari, Hz. Muhammed'e
hizmetleriyle meşhur olmuş ve en çok
hadis rivayet eden sahabelerden biri krş.
Enes ibn Mālik
E. 076a/08, 149b/06
Enes ibn Mālik öz.a. Hz. Muhammed'e
hizmetleriyle meşhur olmuş ve en çok
hadis rivayet eden sahabelerden biri,
Ebu Hamza Enes b. Malik b. Nadr el-
Ensari krş. Enes
E. 121a/05
enfās Ar. ruhlar
e.+ ge 155b/07
e.+ ıdın 073a/03

enīs-i šādık Ar. sadık dost

e. 008a/02

enīs ü hem-dem bol -

Ar.+Far.+T. cana yakın dost ve arkadaş olmak, can ciğer olmak

e.- ğan 031b/03

eniyyet-i beşeriyye Ar. beşeri kimlik, insani kişilik, insan olma

e. 071a/06

enşār Ar. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medine bulunup kendisine yardım ederek İslam'ı seçen sahabelerden her biri

e.+ dın 141b/06

envā' -1 ecnās-1 halk Ar. çok çeşitli yaratılmışlar, çeşit çeşit türlerde yaratılan mevcudat

e.+ dın 002a/04

envā' -1 eṭ'ime Ar. çeşitli gıdalar, muhtelif yiyecekler

e.+ din 038a/08

envā' -1 ḥayrāt Ar. çeşitli hayırlar, türlü iyilikler

e. 079a/06, 169a/08

envār Ar. nurlar, ışıklar

e. 090b/04, 107b/06

envār-ı cemāl Ar. güzel yüzün nurları, yüzün parıltıları

e.+ imni 027b/07

envār-ı meveddet Ar. sevgi nurları, muhabbet ışıkları

e.+ ni 024b/07

envār-ı vefā Ar. vefa nurları

e. 014a/01

ēr (1) erkek kişi, er

è. 084b/03, 114b/01

è.+ niḡ 091b/07

ēr (2) koca, eş

è. 116a/08

è.+ ni 043b/06

ēr (3) asker

è. 139a/02

ēr- imek fiili, olmak krş. è -

è.- di 006a/08, 006a/10, 006a/11,

007a/05, 010a/09, 010a/11,

011a/03, 011a/11, 012a/01,

012b/07, 016a/08, 018b/01,

020b/02, 024a/01, 024a/06,

028a/05, 032a/11, 035b/06,

036a/03, 043b/03, 049a/07,

049b/04, 049b/06, 053b/05,

053b/06, 054a/07, 060b/06,

061a/06, 061a/11, 067a/06,
067a/08, 067b/01, 068a/03,
074a/07, 075a/05, 075a/07,
079b/05, 080a/11, 081a/01,
081a/03, 081a/03, 081a/06,
081b/01, 081b/02, 081b/09,
081b/10, 082a/06, 082b/03,
082b/05, 083a/01, 083b/06,
084b/08, 085a/02, 086b/09,
086b/10, 087a/01, 087a/03,
087a/04, 087a/05, 088b/07,
088b/09, 090a/02, 091b/03,
091b/06, 092b/05, 093b/04,
093b/07, 093b/10, 094a/05,
094b/04, 097a/01, 097a/05,
097a/07, 098b/01, 099a/09,
099b/03, 099b/04, 101b/06,
102a/08, 102b/03, 103a/08,
103a/09, 105a/09, 105b/06,
106a/11, 106b/09, 107a/06,
107a/07, 108a/05, 108a/06,
109a/05, 113a/03, 113a/08,
113b/10, 113b/11, 120b/05,
124a/07, 124b/10, 135a/07,
136b/05, 139b/04, 140b/02,
140b/03, 140b/05, 141b/07,

142a/03, 145b/06, 145b/09,
146a/03, 146a/08, 147b/08,
148a/11, 150b/06, 151a/05,
151a/08, 153a/03, 153b/07,
153b/09, 154b/05, 154b/11,
163b/03
è.- diler 005a/06, 079a/03,
080a/11, 083a/10, 086b/06,
093a/07, 093a/10, 096b/11,
097a/11, 102a/06, 102a/08,
107a/11, 136b/09, 142a/06
è.- dim 028b/07, 028b/03,
028b/04, 028b/09, 035b/09,
036a/04, 047a/01, 054a/08,
081a/01, 081a/07, 081b/10,
094b/05, 106a/04, 120a/03,
120a/04, 120a/05, 120a/06,
124b/08, 126b/02, 150b/05,
150b/07, 170a/07, 170a/08
è.- diñ 011a/07, 018b/03,
018b/06, 020b/03, 022b/09,
023b/05, 028a/05, 028a/07,
031a/11, 127b/07, 127b/08
è.- dük 052a/11, 090a/10
è.-ken 017b/11, 018b/11,
019b/09, 020a/07, 023b/09,

030a/02, 102a/07, 102a/11,
121b/09, 122a/09, 163a/06
è.- kende 103a/08
è.- mes 028a/02, 039b/05,
040b/11, 041a/02, 043b/11,
054b/05, 055b/02, 061b/01,
070a/02, 087a/01, 100a/09,
100b/03, 108b/10, 109a/09,
111a/10, 113a/01, 116b/02,
132b/05, 163b/07, 170a/02,
170b/11
è.- mes sèn 064b/08
è.- miş 097a/07
è.- miş siz 139b/03
è.- se 004b/03, 005a/10, 005b/04,
005b/09, 011b/02, 012a/11,
012b/04, 012b/10, 013a/01,
020b/07, 024b/01, 024b/08,
037b/07, 044a/02, 046a/03,
048b/07, 054a/08, 054a/10,
068b/03, 070a/03,
071b/02, 072a/02, 072b/10,
073b/08, 074a/11, 080b/10,
081a/04, 081a/06, 081b/08,
086b/02, 086b/08, 094a/02,
094a/07, 094a/08, 094b/06,

095a/08, 095b/08, 096a/03,
096b/03, 097a/06, 097b/11,
098a/10, 098b/02, 101a/08,
101b/01, 101b/03, 102b/07,
104b/08, 104b/09, 109a/01,
109a/04, 114a/06, 119b/09,
125a/09, 126b/08, 138a/10,
138b/07, 140a/03, 140b/05,
140b/08, 143b/11, 144a/01,
144b/10, 145a/06, 146a/01,
146a/07, 146b/03, 146b/09,
147a/08, 147b/03, 147b/05,
149a/11, 149b/06, 151a/11,
152b/10, 154a/01
è.-señ 034b/09, 161a/04
è.- ür 0030a/09, 003a/08,
005b/05, 008a/01, 009a/09,
013a/05, 013b/05, 013b/09,
018a/09, 019a/07, 019b/06,
020a/09, 020a/10, 020b/01,
020b/06, 021b/04, 021b/05,
022b/03, 022b/11, 023a/08,
023a/09, 023a/10, 023a/11,
023b/01, 023b/02, 023b/07,
025b/03, 025b/04, 026a/06,
027a/09, 028b/01, 028b/02,

030a/02, 030b/02, 031b/07,
033b/11, 034a/01, 034a/03,
034a/04, 034a/05, 034a/07,
034b/01, 034b/12, 035a/02,
037a/06, 037a/11, 042b/02,
045a/05, 045a/10, 045b/03,
046a/03, 047a/04, 048a/02,
053a/02, 053b/07, 054b/06,
055b/03, 055b/04, 055b/05,
059a/11, 061a/08, 061a/09,
062a/11, 062b/05, 063a/11,
065a/08, 065a/09, 065a/10,
066a/09, 070b/03, 071b/10,
073a/11, 073b/04, 073b/06,
074a/08, 074a/10, 074b/01,
075b/05, 076a/04, 076a/05,
076a/07, 077a/03, 077a/05,
082b/06, 084b/03, 085a/03,
085a/04, 085a/08, 085b/02,
090a/06, 097b/01, 099b/08,
099b/10, 101b/07, 103b/07,
103b/08, 105a/05, 105a/07,
108a/09, 108a/10, 108a/11,
108b/08, 110b/05, 112a/04,
112a/07, 112b/04, 113a/05,
114b/05, 114b/08, 114b/09,

115b/02, 116a/03, 116a/04,
116b/01, 116b/11, 117b/06,
117b/07, 119b/04, 121b/10,
122b/09, 124b/04, 126b/05,
127a/10, 129b/01, 129b/06,
129b/08, 129b/09, 130a/09,
130b/02, 134a/01, 134b/08,
136a/09, 136b/01, 137a/07,
141a/02, 141a/09, 145b/04,
145b/07, 146b/07, 148a/02,
150b/10, 152a/07, 154a/11,
158b/06, 159b/02, 159b/05,
159b/08, 159b/10, 159b/11,
160b/02, 161a/01, 162b/01,
163a/08, 164b/09
165a/06, 165a/08, 166a/05,
166b/02, 169b/06, 171a/07
è.- ürler 062a/03, 070b/05,
133b/01
è.- ür sèn 005b/05, 005b/06,
005b/07, 141a/02

erāmīl Ar. dul kadınlar, dullar

e. 135a/09

erbāb-ı derd ü niyāz Ar.+Far. ihtiyacı
ve derdi olanlar

e. 015a/11

erbāb-ı fāzil u kemāl Ar. kemal ve ihsan sahipleri

e. 005b/01

erbāb-ı hāl Ar. hal sahipleri, tasavvufun büyük zatlari

e. 037a/04

erbāb-ı işārāt-ı mütelāliyye Ar. şaşaalı imaların ustaları, gösterişli edebî sanatları yapabilen ustalar

e. 062b/11

erbāb-ı nazār Ar. gören kimseler, dikkatle bakanlar

e.+ ğa 054b/05

erbāb-ı selāmet Ar. selamette olanlar, güvende olanlar

e. 032a/04

erbāb-ı taşavvuf Ar. tasavvuf ehli, mutasavvıflar

e. 045a/09

erbāb-ı tefāsīr ve ehādīş Ar. hadis ve tefsir alimleri

e. 063b/04

erbāb-ı tefsīr Ar. tefsir alimleri, Kur'an ayetlerinin işaret ettiği manaları bilen ilim adamları

e. 104b/02

Erbāt öz.a. Habeş sultanı Necaşi'nin ordularına kumandanlık edip Yemen'i ele geçirmiş ve sonrasında da Ebrehe tarafından öldürülmüş kumandan, Eryat

E. 093b/07, 093b/11, 094b/04

E.+ dın 093b/10

E.+ қа 094a/06

èren ermiş, ulu

è.+ ler 082a/05

èri - erimek

è.- gey 132b/02

erkān Ar. esaslar

e. 074b/11

èrklık sahip, yetkili, malik

è.+ din 035a/08

erteki ilk, önceki, eski krş. èrteki

e. 033a/03

èrteki ilk, önceki, eski krş. erteki

e. 016b/02, 032b/09

ervāḥ Ar. ruhlar

e.+ ı 073a/03, 073a/10

e.+ ını 073a/05

e.+ nıḡ 067a/10

ervāḥ-ı enbiyā Ar. peygamberlerin ruhları

e. 127a/06

ervāh-ı mutahhare Ar. temiz ruhlar, pak ruhlar

e.+ sidin 004a/11

ervāh-ı rusul Ar. resullerin ruhları

e. 073a/09

es - esmek krş. ës -

e.- meki 168a/05

ès - esmek krş. es -

è.- gen 011a/10

eşbât Ar. sabit duran, sağlam duran

e. 156b/06

eşer kııl - Ar.+T. tesir etmek, etki etmek

e.- mas 104b/08

esîr Ar. esir

e. 141a/03

esîr êt - Ar.+T. esir etmek, esir almak

e.- ip 147b/06

esîr kııl - Ar.+T. esir etmek, esir almak

e.- dılar 098a/04, 140b/11

e.- ip 146a/05

eskenehu'l-lāhu fi ferādisi'l-cinān Ar.

Allah onun mekanını cennet eylesin

e.+ dın 013b/02

Eşma'î öz.a Ebu Said Abdü'lmelek bin Kuraybü'l-Esma'î, hadis alimi ve dilbilimci e. 023b/11, 024a/11

eşnā-yi meclis-i 'ālî Ar. yüce meclisin (toplandığı) zamanda, ulu divanın (toplandığı) anda

m.+ de 005b/04

eşnāf-ı enhār ve eşcār Ar. pek çok ağaç ve nehir çeşidi, türlü türlü ağaçlar ve nehirler

e. 113b/05

eşnāf-ı 'ibād Ar. ibadet eden kimseler, abidler krş. eşnāf-ı 'ubbād

e. 079a/06, 123a/05

eşnāf-ı 'ubbād Ar. ibadet eden kimseler, abidler krş. eşnāf-ı 'ibād

e. 005a/05

esr Ar. tutsak etmek

e. 023b/01

esrār Ar. gizli hakikatler, gizli manalar, sırlar

e.+ ğa 091a/11

e.+ ıdın 064b/04, 074b/11

e.+ ığa 069b/07

e.+ ınıñ 022a/01

esrār-ı ğarībiyye Ar. olağanüstü sırlar

e. 062b/10
esrār-ı ‘ışk Ar. aşkın esrarı, aşkın gizemi
e.+ nı 021b/04, 028b/07
esrār-ı ümmet Ar. ümmetin sırrı
e.+ in 068b/11
esrār-ı t̄āhire Ar. tertemiz sırlar
e.+ sin 002a/10
estagfiru’llāhu’l - ‘azīm Ar. yüce Allah’tan bağışlanma dilerim
e. 044b/06, 044b/07, 044b/09, 044b/11
estāne-i ḥāzret Far.+Ar. kutsal eşik, mübarek kapı
e.+ de 011b/10
ester Far. katır
e. 140a/05
e.+ din 124b/09
e.+ ge 140a/11
eş arkadaş, dost krş. eş
e.+ i 010b/01
êş arkadaş, dost krş. eş
è.+ i 056a/07, 056a/09
è.+ in 016a/11
eş‘ār-ı ğarrā Ar. şaşaalı şairler, ünlü

övgüceler
e. 111b/10
eşbāh Ar. vücutlar
e.+ nın 067a/11
eşik eşik, kapı
è. 057b/10
è.+ de 008b/06, 051a/03
è.+ din 026a/08
è.+ i 023a/10, 027a/08, 110a/07
è.+ ide 150a/06
è.+ idin 107b/05
è.+ ige 026b/08
è.+ in 007a/03, 167a/11
è.- in 008b/11, 009b/03
è.+ inde 007a/08, 082b/11, 108a/01, 108a/02
è.+ ini 110a/08
è.+ ke 007a/10
è.+ leridin 092b/07
eşük ör - ağ bağlamak, (örümceğin) ağ bağlaması
è.- üp 109b/05 (eşükini ör -)
eşit - (1) işitmek, duymak
è.- gence 100b/08
è.- gil 138b/09
è.- in 124a/07

è.- ip 052b/06, 085b/05,
094b/01, 113a/11, 114a/03
è.- men 029a/06
è.- ti 141a/10
è.- tiler 138a/10
è.- tim 145a/08, 145b/01
è.- ür 081b/09
è.- ür men 137a/08
èşit - (2) (söyleneni) dikkate almak, itaat
etmek, kulak asmak
è.- medi 152a/10
è.- mediler 153a/07
èşitil - işitilmek, duyulmak
è.- ür 080a/11
èşitmes bol - duymamak,
işitmemek (basiretin bağlanması)
è.- dılar 091a/03
eşk Far. göz yaşı
e.+ inñi 016a/11
eşkiyâ Ar. asi, isyan eden (kafir)
e.+ nıñ 117b/07
eşrâf-ı Benî Kinâne Ar. Beni Kinane
Kabilesinin önde gelenleri
e.+ din 146a/01
eşref-i enbiyâ Ar. peygamberlerin en
şereflişi (Hz. Muhammed)

e. 085a/03
eşrem Ar. üst dudağı yarık olan (Fil
ordusunun komutanı Ebrehe'nin lakabı)
e. 094a/04
êt - etmek, yapmak
è.- er 119b/06
êtge açık - ete acıkmak,
öldürmek istemek
è.- ip tururlar 134a/04 (êtige
açık-)
êték etek, elbisenin alt uçları
è.+ idin 169a/11
è.+ in 034a/06
è.+ lerin 153a/01
etfâl Ar. çocuklar, çoluk çocuk
anlamında
e. 137a/03
et'ime Ar. yiyecekler, gıdalar
e. 038b/10
etkiya Ar. Allah korkusuyla günah
işlemekten kaçınan gerçek müminler,
muttakiler
e.+ nıñ 117b/09
êtleş - birleşmek, tek vücut olmak
è.- gen 132a/11
etraf Ar. yanlar, uçlar, taraflar

e.+ ı 118b/07
e.+ ında 138b/02, 139b/06,
147a/02
eṭrāf-ı ‘ālem Ar. alemin her yeri,
yeryüzü
e.+ ge 043b/01
eṭrāf-ı bilād Ar. çevre yerler, civar
 taraflar
e.+ dın 005a/05, 079a/05,
123a/06
éttik keskin
è. 119a/06
evc-i cāh Ar.+Far. yüce makam, yüksek
rütbe
e.+ ın 051a/09
evirül - çevrilmek, dönmek
e.- üp 080a/07
evkāt-ı ḥarb Ar. harp vakti, savaş
zamanı
e. 136a/07
evkāt-ı şerīfe Ar. şerefli vakitler,
mübarek zamanlar
e. 170a/02
evlā bol - Ar.+T. daha uygun
olmak, daha üstün olmak, tercih
edilir olmak

e.- sa 151b/02
evlād Ar. çocuklar, çoluk çocuk
e.+ ın 138a/01
e.+ ın 138b/03
evliyā Ar. evliya, Allah’a yakın olan
keramet sahibi kimseler, veliler
e. 073a/04
evliyā’-i kirām Ar. şerefli evliyalar,
büyük veliler
e.+ ın 004a/11
evliyā-i ihfā’ Ar. gizli evliyalar, halk
arasında sıradan insanlar gibi yaşayan
ama Allah katında veli kullardan kabul
edilen kimseler
e.+ dın 010a/09
evşāf Ar. sıfatlar, vasıflar
e.+ ın 076b/05, 112a/06
evşāf-ı müberrāt Ar. sevap için yapılan
işlerin vasıfları
e. 169a/08
Evṭās y.a. Huneyn olayının
gerçekleştiği Arap yarımadasında
bulunan vadinin adı
E. 137a/06
E.+ ğa 137a/04
evvel (1) Ar. önce

e. 031a/01, 109b/03, 125a/04,
135b/01, 138b/04

evvel (2) Ar. ilk, ilk önce krş. evveli

e. 007b/05, 072a/01, 074a/07,
093b/05, 132a/04,

evveli Ar. ilk önce, ilk olarak krş. evvel
(2)

e. 056b/06, 103b/09

evvel-i kitāb Ar. kirabın başı

e. + da 101b/06

evvelīn Ar. en evvel olan, ilk gelen

e. 057b/11

evvelkī Ar. evvelki, önceki

e. 056a/11, 077b/02, 106a/06

ey ey

e. 007b/08, 008b/02, 009a/02,

009a/03, 009a/04, 009b/02,

009b/04, 010a/03, 010b/01,

010b/11, 011a/01, 014b/04,

015a/10, 016a/02, 016b/02,

017a/05, 017b/04, 017b/09,

019a/01, 021a/02, 022b/02,

026a/11, 026b/06, 027b/01,

027b/02, 029a/05, 029a/11,

029b/04, 030b/05, 031a/05,

031b/01, 032b/01, 032b/02,

033a/01, 033b/03, 034b/03,

036a/05, 048b/09, 048b/10,

049b/10, 049b/11, 050a/07,

050a/08, 050a/11, 051a/05,

056a/05, 056b/09, 063b/07,

064a/03, 064a/06, 064b/06,

072a/03, 074a/08, 091b/09,

094b/03, 096a/11, 097b/03,

097b/07, 104b/04, 105a/10,

105b/07, 105b/08, 105b/09,

106a/11, 106b/07, 106b/11,

123a/05, 123a/09, 127b/02,

127b/09, 128a/02, 131a/01,

146a/09, 148a/11, 158b/04,

164a/05, 164a/08, 164b/01,

164b/04, 165b/03, 166b/03,

166b/09, 168a/04, 168a/08,

168b/01, 168b/02, 168b/03,

170b/03

eyā Far. ey

e. 006b/10

eye malik, sahip krş. ède, ège

e.+ leri 148a/05

eyimme-i ḥadīṣ Ar. hadis imamları,
hadis ilmini bilen ve yorumlayan alimler

e. 013b/06

eyimme-i tefsīr ü eḥādīs ü eḥbār Ar. tefsir ve hadis ilmindeki alimlerin önderi (Hz. Muhammed)

e. 013b/01

eyimme-i ‘uzzām Ar. büyük alimler

e. 013a/05

eyle öyle

e. 066b/03, 127b/05, 164a/06

eylen - bakmak, bakınmak, etrafına bakınmak

e.- ip 109a/05

Eymen bin ‘Abdu’l-Ḥazrec öz.a. Bedir ve Uhud’ta savaşmış ve Uhud’ta şehid olmuş sahabe

E.+ din 140a/10

eymīn Ar. emin olmak

e. 087a/01

Eymīne öz.a. Hz. Muhammed’in annesi

E. 080a/02, 080b/05

E.+ ge 074a/04

eyvān Ar. çok iyi bilen, şüphesi olmayan

e.+ ı 085b/10

eyvan Far. sofa, divanhane, salon

e.+ ıḡa 095a/11

eyvān-ı Kisrā öz.a. Dicle nehri

kıyısındaki Medayin şehrinde bulunan Fars hükümdarının sarayı

e. 085b/01

ey vāy Far. heyhat!

e. 070a/05

eyyām Ar. günler

e. 133a/07, 133b/05

e.+ da 006a/06, 158b/07

e.+ ı 136a/09

e.+ ında 120a/03

e.+ ındın 136a/08

eyyām-ı vahy Ar. vahiy günleri, Hz. Muhammed’e vahiy inen toplam zaman (23 yıl)

e. 099b/02

Eyyūb öz.a. Kur’an-ı Kerim’de adı geçen ve hastalıklara karşı gösterdiği olağanüstü sabrıyla örnek verilen peygamber

E. 082a/11

ezel Ar. başlangıcı olmayan, ezeli

e. 034b/04

ezfer Ar. güzel kokulu (şey)

e. 078a/01

ezgü iyi

e. 044a/11

Ezmere öz.a. Hz. Muhammed'in süt
kardeşi

E. 105a/09

-F-

fahır Ar. iftihar, övünç

f.+ ı 003b/11

fahır ét - Ar.+T. övünmek, iftihar
etmek

m.- seņ 064b/05

fahır kııl - Ar.+T. övünmek,
iftihar etmek

f.- aturğan 130a/04

f.- mas mèn 057b/04, 057b/07,
057b/09, 058a/01

fahır-ı enbiyā Ar. peygamberlerin
övüncü (Hz. Muhammed)

f. 065a/07

fakīr Ar. fakir, zavallı, yoksul

f. 076b/05

f.+ ler 034a/04, 057b/10

f.+ niņ 169a/04

fakīrlıg Ar. fakirlik, yoksulluk

f.+ ın 050a/05

fakır Ar. fakirlik, yoksulluk

f. 051b/02, 051b/09

f.+ dın 051a/08

f.+ ı 054b/04

fālic Ar. vücudun belli bir bölümüne
inen inme, felç hastalığı

f. 008a/01, 101b/05

fānī Ar. geçici, muvakkat
f. 033b/03, 033a/09, 161a/01,
163b/09, 166a/06

fāriğ Ar. boş olan, alakasız, gafil
f. 068a/01

fāriğ bol - Ar.+T. boş olmak,
boş kalmak
f.- up 094b/11

fāris Ar. atlı, ata binmiş, atlı birlikler
F. 153a/09, 153a/11

fārḳ ét - Ar.+T. fark etmek, ayırt
etmek, seçmek
f.- e bilmes 157a/01

fārḳ kıḷ - Ar.+T. fark etmek,
ayırt etmek, seçmek
f.- maḳ 115a/07
f.- mas 157a/01

Fārs öz.a. Fars (İran)
F. 083b/06, 085a/10, 087a/11

Farslar Far. Farisiler, Farslılar, İranlılar
F.+ nıḡ 088a/04

faṣāḥat Ar. güzel ve açık konuşma, uz

dillilik

f. 012a/10, 115b/07, 116a/03

fāsıḳ bol - Ar.+T. fıska düşmek,
hak yoldan çıkmak, günahkar
olmak

f.- mağay 025b/10

faṣīḥ Ar. güzel ve düzgün konuşan
kimse

f. 024a/06, 080a/03

f.+ ler 010b/01

faṣīḥ kelāmıḳ Ar.+T. güzel ve canlı bir
şekilde konuşan hatip
f. 024a/06

faṣlu'l-ḥıṭāb Ar. (hak ile batılı ayırmak
için) kesin ölçüt
f. 115b/02

fāṣ bol - Far.+T. ortaya çıkmak,
meydana çıkmak
f.- dı 149b/03
f.- dum 029a/01

fāṣ ét - Far.+T. açığa çıkarmak,
ele vermek
f.- ti 025a/09

fāt kél - Far.+T. çabucak gelmek,
süratle yetişmek
f.- iḡ 143a/10

fāyda Ar. fayda, yarar krş. fāyide

f. 030a/03

fāyide Ar. fayda, yarar krş. fāyda

f. 050b/03

fāyide al - Ar.+T. faydalanmak

f.- ğan 169b/07

fāyide kı́l - Ar.+T. faydalı

olmak, faydalandırmak,
yararlandırmak

f.- mas 067b/08, 151b/04

f.- masa 120a/01

fāyız bol - Ar.+T. fazla olup

taşmak

f.- up 065a/04

fazāhat Ar. alçaklık, rezillik

f. 116a/04

f.+ ıdın 115b/07

fazīhat bol - Ar.+T. rezil rüsva

olmak, küçük düşmek

f.- mağdın 138a/07

f.- mas mu 138a/01

fazīhat kı́l - Ar.+T. rezil

etmek, küçük düşürmek

f.- mağıl 152a/10

fazīlāt ber - Ar.+T. fazilet

vermek, erdem sahibi etmek

f.- ip 061a/02

Fāzile öz.a. Hz. Muhammed zamanında
yaşamış bir kabile adı

F. 149b/06

fazīlet Ar. fazilet, erdem, üstünlük

f. 060b/10

f.+ de 061a/04

f.+ i 060b/11

f.+ ler 078b/08

f.+ niğ 061a/01

fazl Ar. lütuf, iyilik, üstünlük

f. 024a/03, 060b/07, 074b/08,

100a/07, 108b/07, 124b/03,

129b/04, 158b/11, 162a/03,

165b/08, 165b/11

f.+ ı 040b/02, 170b/04

f.+ ığa 066b/09

f.+ ığ 166b/02, 167a/01

f.+ ığdın 167b/02

f.+ nı 066a/11

Fazl bin Abbās öz.a. Hz. Muhammed'in
amcasının oğlu olan sahabe

F. 140a/09

fazl-ı ‘ayn u ‘ināyet Ar. inayet ve
saflıktan gelen lütuf

f.+ din 166a/04

faẓl-ı iḥsān Ar. ihsandan gelen fazilet,
cömertlik lütfu

f.+ ı 100b/09

faẓl-ı nā-mütenāhī Ar. sonsuz fazilet,
sınırsız lütuf

f.+ ni 120a/11

faẓl-ı reṣīk Ar. ziyadesiyle latif olan,
fazlasıyla güzel olan

f. 112a/02

faẓl-ı ṣāmīl Ar. her şeyi kuşatan lütuf

f.+ in 008b/08

felāḥ Ar. selamet, kurtuluş

f. 005a/08, 036a/10, 042a/05

felek Ar. gökyüzü, felek

f. 007a/05, 169b/01

f.+ ini 003b/05, 124b/03

f.+ ni 110a/06

fenā' Ar. yok olma, yokluk

f. 001b/06, 114b/11

fenā-i mu'cize Ar. yok olan mucize,
geçici mucize

f. 115a/01

fenā taf - Ar.+T. yok olmak, son
bulmak

f.- ip 126a/05

ferāġ Ar. rahat etme, dinlenme, huzur

f.+ ı 004a/01, 048b/10

ferah Ar. sevinçlik, ferah, inşirah

f. 034b/04, 050a/06, 131a/01

f.+ lar 033b/01

ferah kı1 - Ar.+T. gönlünü
rahatlatmak, sevindirmek

f.- iban 061a/11

ferāset Ar. anlayışlılık, çabuk sezış

f. 083b/06

ferāyız-i vācibāt Ar. yapılması farz olan
dini vecibeler, farz ibadetler

f.+ ı dın 047a/09

ferāzende-i taht Far. parlak taht

f. 004a/05

ferīk Ar. bir hayli, pek çok (insan)

f. 147b/06

f.+ nı 147b/06

ferīk-ı muhācir u enṣār Ar. muhacir ve
ensar topluluġu, muhacir ve ensar
(Mekke'den hicret edenler ile
Medineliler)

f.+ dı 144a/01

feriṣte Far. melek

f.+ ler 079a/11, 090b/01,

093a/05, 140b/06, 146a/03

f.+ lerdin 090a/10

f.+ leri 073a/06

f.+ lerni 072b/04

fermān Far. buyruk, emir, ferman

f. 094b/09

f.+ da 053a/10

f.+ ı 109b/05

f.+ imdın 094a/11

f.+ imnı 046b/09

f.+ ınge 144b/02

fermān bol - Far.+T. buyurmak,
emretmek, emir olmak

f.- ğunça 094b/11

f.- may 152b/08

fermān-ı İlāhī Far.+Ar. İlahi buyruk,
Allah'ın emri (Kur'an-ı Kerim)

f. 118b/02

fermān iber - Far.+T. emir
göndermek, emretmek,
buyurmak

f.- di 050a/08

f.- dük 050b/01

fermān kııl - (1) Far.+T.
emretmek, buyurmak

f.- dı 102b/07

f.- ğan 094b/04

f.- ğıl 167b/09

f.- ıp turur 050a/10

f.- ur 039a/06

fermān kııl - (2) Far.+T. ilan
etmek, duyurmak

f.- dı 153b/11

fermān tut - Far.+T. emre
uyumak, buyruğa itaat etmek

f.- madım 045a/04(fermānı tut-)

f.- mağdın 050b/02 (fermānın
tut-)

fermān yerige yetkür - Far.+T.
emri yerine getirmek, buyruğu
uygulamak

f.- düñüz 106b/04

feryād ét - Far.+T. feryad etmek,
sızlamak, inlemek

f.- ıp /10

feryād kııl - Far.+T. feryad
etmek, sızlamak, inlemek

f.- a 105a/09, 105b/04

f.- dı 079b/02

f.- ur 090a/06

feryād-ı āh kııl - Far.+Ar.+T. ah
edip sızlanmak

f.- ğa men 008b/07

ferzend Far. çocuk, veled

f. 044b/02, 080b/09, 081a/04
f.+ leri 057b/06
f.+ ni 081b/01, 103b/05
feth Ar. fetih, ele geçirme
f. 004b/05, 079a/08, 136b/05,
147b/07
feth bol - Ar.+T. feth edilmek,
ele geçirilmek
f.- günça 084a/02
feth-i kal' e-i H'ārezm Ar. Harezm
kalesinin fethi
f. 004b/09
feth-i Mekke Ar. Mekke'nin fethi
f. 136b/03
fettān Ar. büyüleyici
f. 024a/06
fevc fevc Ar. dalga dalga, bölük bölük
f. 140b/05
feyezān-ı şāmil Ar. (her yanı) çepeçevre
saran bolluk ve bereket
f.+ iğdin 165a/06
feyz (1) Ar. feyiz, ihsan, kerem, lütuf
f. 062b/06, 165a/06
f.+ i 163b/07, 167b/10
feyz (2) Ar. bereket, bolluk
f.+ i 073a/11, 074a/10

feyz al - Ar.+T. feyiz almak
f.- ğan 074b/11 (feyzni al -)
f.- ur 062b/03
feyz yetkür - Ar.+T. bolluk ve
bereket göndermek
f.- mekde 163a/05
feyz-i bī-ğāyet Ar. sonsuz feyiz, sınırsız
bolluk
f. 076a/07
feyz ü fazl-ı nā-mütenāhī Ar.+Far. feyzi
ve fazileti sınırsız olan
f.+ si 124a/09
fezāyil Ar. faziletler, erdemler
f. 013b/09, 061a/01, 100a/11,
130a/03, 162b/10
f.+ i 053b/06
f.+ idin 005b/03, 069a/07
f.+ in 005b/08
f.+ ni 060b/11
fezāyil-i enbiyā Ar. peygamberlerin
faziletleri, nebilerin erdemleri
f. 057a/07
fırka bol - Ar.+T. bölümlere
ayrılmak
f.- up 093b/08
fidā bol - Ar.+T. feda olmak,

gözden çıkarmak	işlemek
f.- sun 078b/01, 083a/06,	f.- ğan 035b/10 (fi' lin kı1 -)
105b/07, 144a/05, 144b/03,	firāk Ar. ayrılık
154a/07	f. 006a/08, 034b/01
fidā kı1 - Ar.+T. feda etmek,	f.+ dın 067a/07
gözden çıkarmak	f.+ ı 168a/09
f.- sam 025a/02, 109a/11	f.+ nıı 016a/02
fihris-ti rüz-nāme-ti ahsen-ti taqvīm	Fir'avn öz.a. Kur'an'da adı geçen ve
Ar.+Far. en mükemmel düzenin	Tanrılık iddasında bulunduğu için Hz.
takvimini içinde barındıran fihris-ti	Musa'nın mücadele ettiği Mısır
f. 031b/01	hükümdarı Firavun
fikr Ar. fikir, düşünce	f.+ ı 143b/08
f. 002a/01, 138a/02	firāz Far. yüksek
fikr èt - Ar.+T. ortaya fikir	f. 023a/10
atmak, düşünce ileri sürmek	firdevs-ti mekine Far.+Ar. ulu cennet
f.- gende 108b/05 (fikrin èt -)	f. 051a/06, 054b/03
fikr kı1 - Ar.+T. akletmek,	fitne-amiz Ar.+Far. fesat çıkarıcı,
düşünmek	bozgunculuk yapan, fitneci
f.- ıp 162b/10	f. 024a/08
fikret Ar. fikir, düşünce	fitne kı1 - Ar.+T. fitne çıkarmak,
f. 006b/02	bozgunculuk yapmak
fıl Ar. fil	f.- dım 043b/05 (fitneler kı1 -)
f. 095b/02	f.- maı 043b/01 (fitneler kı1 -)
f.+ ler 096b/03	f.- sa 043b/02
f.+ lerni 095b/03	fi'l-hāl Ar. hemen, bu anda
fi'l kı1 - Ar.+T. işi yapmak, fiil	f. 094a/06, 097b/06

Furāt öz.a. Fırat nehri

F. 088a/05, 088a/08

furkân-ı hamîd Ar. övgüye layık olan
ayırt edici (Kur'an)

f.+ ni 048b/11

furşat Ar. fırsat, uygun zaman

f. 085b/04

fücür fışk Ar. Allah'a isyan edip günah
işlemek

f. 038a/01

fülân Far. belirsiz bir şey, herhangi bir
şahıs

f. 121a/09, 121a/11, 145a/08,
145a/11

f.+ nıñ 145b/06

furkat-i aşdikâ vu hullân Ar. dost ve
arkadaşların ayrılığı

f.+ dın 006a/06

fürüzende-i tâc Far.+Ar. parlayan tac

f. 004a/05

fütüvvet Ar. cömertlik

f. 003b/09

füzalâ-yı kirâm Ar. fazilet sahibi kerim
kimseler, değerli insanlar

f.+ dın 013a/03

-G-/ -Ġ-

ġaffāru'zzunūb Ar. günahları bağışlayan
(Allah)

ġ.+ dın 044a/10

ġāfil Ar. gafil, gaflette bulunan

ġ. 027b/02, 036a/05, 047b/08,
068a/01, 133b/04

ġ.+ ler 031a/02

ġ.+ lergā 047b/06

ġāfil bol - Ar.+T. gafil olmak,
dikkatsiz olmak

ġ.- dı 088a/02

ġ.- ġan 021a/11

ġaflet Ar. gaflet, aymazlık

ġ. 041a/10, 071a/08

ġ.+ de 047b/03

ġaflet uykusındın uyġan - Ar.+T.

gaflet uykusundan uyanmak

(nefsin isteklerine uymayı
bırakıp Allah'ın yoluna girmek)

ġ.- ıp 033a/08

ġāh Far. bazen, zaman zaman krş.

ġāhī, ġehī

g. 023a/08

ġāhī Far. bazen, zaman zaman krş.
ġehī, ġāh

g. 028b/09, 028b/10, 041b/04,

119b/06, 123a/08

ġalaṭ-ı İslām Ar. İslami (noktada) hata
(yapmak)

ġ. 068b/06

ġalat kııl - Ar.+T. yanlış yapmak, hata
yapmak

ġ.- maduġ 068a/09

ġalebāt-ı kemāl Ar. mükemmelliġin
üstünlüğü, kemal noktasında
(başkasından) daha üstün olma

ġ.+ ı 067b/03

ġalebe i Őhvet Ar. Őhvetin üstün
gelmesi, nefsin arzularının galip olması

ġ. 041a/11

ġalebe kııl - Ar.+T. galip gelmek

ġ.- ıp 152b/07

ġ.- ur érđi 082b/03

ġālib Ar. daha üstün, daha etkin

ġ. 041b/03

ġālib kēl -Ar.+T. üstün gelmek,
galebe çalmak

ġ.- mes 051b/04

ġam-ġīn Ar.+Far. gamlı, kederli

ğ. 102a/11
ğam-gīn kı1 - Ar.+Far.+T.
kederlendirmek, hüzünlendirmek
ğ.- dı 088b/03
ğam-gūsār Ar.+Far. dert ortağı
ğ. 008a/03, 015b/03
ğammāz Ar. gammaz, koğucu
ğ.+ ı 018a/09
ğ.+ lardın 028a/02
ğamze Ar. gamze, süzgün bakış
ğ.+ si 024a/07
ğamze-i ğammāz Ar. (aşığı) ele veren
süzgün bakışlar
ğ. 028b/10
ğanā Ar. ganimet, zenginlik
ğ.+ sı 110b/06
ğanīmet Ar. ganimet, yağma
ğ.+ din 153a/04
ğanīmet al - Ar.+T. ganimet
almak, yağma etmek
ğ.- dılar 147b/07
ğ.- maḡğa 153b/01
ğanīmet alın - Ar.+T. ganimet
alınması
ğ.- dı 141a/05
ğanīmet bil - Ar.+T. ganimet

bilmek, fırsat bilmek
ğ.- genge 123b/01
ğār Ar. mağara
ğ. 107a/06, 107b/04, 107b/05,
108a/01, 108a/02, 108a/04,
109a/03
ğ.+ da 107a/09, 107a/11
ğ.+ ğa 109b/02, 109b/08,
109b/10
ğ.+ ında 008a/05
ğarāyib Ar. acaip şeyler, hayret edilecek
şeyler
ğ. 016b/11, 091a/03,
ğ.+ ini 117a/02
ğarāyib-i şanāyi^c Ar. olağanüstü sanatlar
ğ. 155b/04
ğāret kı1 - Ar.+T. yağma
yapmak, çapulculuk yapmak
m.- dı 143a/11
ğarīb (1) Ar. acayip, şaşılacak (şey)
ğ. 020a/08, 045a/05, 078b/07,
091a/09, 099b/07, 132b/05,
135b/01
ğarīb (2) Ar. garip, kimsesiz
ğ. 135a/07
ğarḡ Ar. batmak

ğ.- dı 098b/02

ğayb Ar. görünmez alem
ğ.+ dın 100a/09

ğāyet (1) Ar. çok, pek çok
ğ. 035a/08, 070b/02, 128a/07

ğāyet (2) Ar. nihayet, son, uç krş. ġāyetī
ğ. 001b/08, 001b/08, 060b/03,
100a/05, 147b/09
ğ.+ ġa 128a/06
ğ.+ i 060b/03, 066b/10, 159a/01

ğāyetī Ar. nihayet, son, uç krş. ġāyet
(2)
ğ. 153a/02, 153b/04

ğāyet-i belāġāt Ar. en yüksek belagat,
anlatımın en iyi hali
ğ. 121b/10

ğayib Ar. ortalıkta görünmeyen, kayıp
olan
ğ. 136b/09

ğāyib kıł - Ar.+T. (gözden)
kaybetmek, görememek
ğ.- ip 081b/09

ğayr Ar. diġeri, başkası
ğ.+ dın 052a/02, 069a/08
ğ.+ nıñ 023a/10

ğayret (1) Ar. kıskançlık (namus

noktasında)
ğ. 021b/02, 069a/09

ğayret (2) Ar. gayret, çalışma, çabalama
ğ. 071a/04

ğayret-i ‘ıřķ Ar. aşkın kıskançlığı
ğ.+ dın 023a/10

ğayretliġ Ar.+T. namuslu, şerefli
ğ. 116a/08

ğayur Ar. kıskanç (namus noktasında)
ğ. 116b/03

ğāzab kēl - Ar.+T. sinirlenmek,
öfkelenmek
ğ.- ip 095b/01 (ğāzabı kēl -)

ğāzāt Ar. savaş, cihat
ğ. 136a/11

ğāzevāt-ı Resūl Ar. Resul’ün (Hz.
Muhammed’in) savaşları
ğ. 136a/10

ğāzve Ar. savaş, cenk, cihat
ğ. 148a/01
ğ.+ niñ 141a/09, 147b/09,
148a/01

ğāzve-i Bedr-i kübrā Ar. büyük Bedir
Savaşı
ğ. 141a/09

ğāzve-i Ĥuneyn Ar. Huneyn Savaşı

ğ. 136a/11
ğazve-i şāhiye Ar.+Far. saltanat hücumu
ğ.+ de 146b/05
ğazve-i yemāniyye Ar. sağ hücum
ğ.+ de 146b/05
ğazvet Ar. savaş, cenk, cihat
ğ.+ niñ 136b/01
ğazvī-i kuşvā Ar. uzak mesafeli hücumu
ğ. 146b/07
ğazvī-yi dünyā Ar. yakın mesafeli
hücum
ğ.+ da 146b/06
gedā Far. dilenci, yoksul
g.+ niñ 008b/08
gehī Far. bazen, zaman zaman krş.
gāhī, gāh
g. 023a/08
genc-i şāygān Far. çok büyük hazine,
muazzam define
g. 048a/03
ger Far. eğer, şayet
g. 006a/10, 032a/11, 038b/09,
059b/01, 062b/06, 062b/08,
092a/06, 092b/09, 101b/09,
110a/06, 126b/08, 162a/09,
170b/11

gerāyi Far. kiralanmış, kiralık
g. 144b/09
gerçe Far. her ne kadar
g. 102b/11, 103a/02
gerdīş Far. dinlenme yeri, güvenilir
mekan
g.+ i 110a/06
germ kı1 - Far.+T.
alevlendirmek, kızıştırmak
g.- ip 146b/07
gevher Far. değerli taş, mücevher
g.+ i 002b/11, 003b/04, 124b/03
g.+ lerdür 077a/08
gevher-fişān Far. cevher saçan
g. 007b/01
gevher-pāş Far. cevher saçan
g. 077b/06
gevher-pāşlık Far. cevher saçmak
g.+ lar 077b/03
ğışāve-i ebşār Ar. örtü inmiş gözler,
gözlere perde inmesi (basiretin
bağlanması)
ğ. 107b/02
Ğifari öz.a. Gifar kabilesinden olan,
Gifar kabilesinden olanlara denenen isim,
Gifari

Ġ. 149a/08
ġonce Far. gonce, tomurcuk, açılmamış
çiçek
ğ. 009a/01, 156a/05, 163a/04
ġubār Far. toz, ayak tozu
ğ.+ ı 027a/08
ġubār-ı ni'āl Far.+Ar. ayak tozu
ğ.+ imni 027b/06
ġul Far. merkez, orta
ğ. 134a/11
ġulū Ar. ileri gitme, aşırılık
ğ. 066a/02
ġurbet Ar. gurbet
ğ. 033a/02
ġurer-i işārāt Ar. parlak işaretler
ğ. 017a/01
ġuristān-ı Mekke Ar. Mekke mezarlığı,
Mekke kabristanı
g.+ de 102a/10
ġurre-i şubḥ-i ezel Ar. şafak vaktinin
ezeli parlaklığı
ğ. 001b/01
ġüyā Far. sanki
g. 077a/02, 089b/01, 093a/05,
102a/07, 118a/08, 122a/03,
133b/08, 156a/10

ġudāz Far. eriten, yakan, mahveden
g. 023a/08, 026b/08, 049a/09,
123a/09
ġüftār Far. söz, kelim
g.+ ina 042b/07
ġül Far. gül çiçeği, gül
g. 025a/07
ġül-istān Far. gül bahçesi
g. 023b/06
g.+ dur 025a/07
g.+ imni 025a/08
g.+ ınıñ 002b/09, 003b/07,
021a/03
ġülşen Far. gül bahçesi
g. 159b/10
ġümān ēlt - Far.+T. zannetmek,
sezinlemek
g.- tiler 108a/03
ġümān eylet - Far.+T.
zannetmek, sanmak
g.- mesün 151a/10
g.- ür sēn 156a/05
ġüm-rāh Far. yolunu şaşırması, sapkın
g.+ nı 039a/11
ġüm-rāhlıġ Far.+T. yolunu şaşırma, sapkınılık,
delaleteye düşmüşlük krş. ġüm-

rāhlık

g.+ mğa 160b/07

güm-rāhlık Far.+T. yolunu şaşırılmışlık,
sapkınlık, delalete düşmüşlük krş. güm-
rāhlığı

g. 036a/10

günāh Far. günah, suç

g. 164b/06

g.+ ım 164b/06, 167a/08

güvā Far. şahit, tanık krş. güvāh

g.+ lar 034b/11

güvāh Far. şahit, tanık krş. güvā

g. 020a/11

g.+ ıñ 051a/10

güzāf Far. beyhude, boş

g. 034a/05

-H-/-Ḥ-/-Ḥ-

ḥaber Ar. haber

ḥ. 095a/07

ḥ.+ i 131b/10, 149b/03, 154a/08

ḥ.+ in 084b/10, 114a/02

ḥ.+ ni 131b/04

ḥaber ber - Ar.+T. haber vermek,
bildirmek, söylemek

ḥ.- di 014b/05, 109a/02,

138b/07, 149b/01

ḥ.- diler erte 149b/06

ḥ.- gen 100a/09

ḥ.- gendin 091a/07

ḥ.- gil 091b/07

ḥ.- ip 014a/11, 131a/11

ḥ.- ür 0033a/07, 046a/06,

084b/08, 113a/04, 152a/02

ḥ.- ürin 029b/08

ḥaber bergüci Ar.+T. haber
veren, uyaran, (peygamber)

ḥ.+ dür 055a/10

ḥaber bil - Ar.+T. bilgilenmek,
haberdar olmak krş. ḥaber

bil -

h.- diñ 143a/03
h.- ip 142a/11
h.- mek 145a/05
h.- ür mu sèn 145a/10
haber iber -Ar.+T. haber
göndermek
h.+ di 143a/10
haber eşit - Ar.+T. haberini
almak, bilgilenmek
h.- ip 136b/06 (haberin eşit -)
haber kél - Ar.+T. haberdar
olmak, bilgilenmek
h.- di 143b/10
haber keltür - Ar.+T. haber
getirmek, haber vermek
h. 138b/01
haber kı1 - Ar.+T. haber vermek,
söylemek
h.- dı 014b/06, 095a/03
haber sor - Ar.+T. sormak, bilgi
almak
h.- dı 145a/07 (haberin sor -)
h.- dılar 144b/10 (haberin sor -)
haber yet - Ar.+T. haber
ulaşmak, bilgi ulaşmak
h.- ti 094a/08

haber yetkür - Ar.+T. haber
ulaştırmak, bilgi vermek
h.- di 085b/06, 097a/05
h.- diler 087b/02
haber-dâr bol - Ar.+Far.+T.
haberdar olmak, bilgilenmek
h.- dum 026a/04
h.- maq 024b/08
h.- up 011b/05
haber-dâr kı1 - Ar.+Far.+T.
haberdar etmek, bilgilendirmek,
haber vermek
h.- maq 047a/04
habersiz Ar.+T. habersiz, haberdar
olmayan
h. 027a/10
habersiz bol - Ar.+T. kendinde
olmamak, şuurunu kaybetmek
h.- ur 156b/11
Habeşe öz.a. Habeş ülkesinden olan,
Habeş ülkesinden olanlara verilen isim,
Habeşe, krş. Habeşī
H. 095b/02
Habeşī öz.a. Habeş ülkesinden olan,
Habeş ülkesinden olanlara denen isim,
Habeşe, krş. Habeşe

H. 093b/08

ḥabīb Ar. sevgili
ḥ. 034a/09, 114b/10
ḥ.+ i 009a/02, 051b/04, 055a/05,
055b/08, 058b/03, 106b/07
ḥ.+ in 069a/09
ḥ.+ nuḥ 070a/04

ḥabīb-i ḥālīk Ar. yaratanın (Allah'ın)
sevgilisi
ḥ. 008b/02

ḥabīb-i ḥazret-i aḥed Ar. tek olan yüce
Allah'ın sevgilisi
ḥ. 049b/10

ḥabīb-i ḥazret-i Ḥakk Ar. yüce Allah'ın
sevgilisi
ḥ. 057a/02

ḥabīb-i ḥazret-i İlāhī Ar. yüce Allah'ın
sevgilisi
ḥ. 048b/03

ḥabīb-i mihr-bān Ar.+Far. şefkatli
sevgili, müşfik sevgili
ḥ.+ nıḡ 110a/08

ḥabīb-i zū'l-celāl Ar. celal sahibi
(Allah'ın) sevgilisi, büyüklük ve kudret
sahibinin (Allah'ın) sevgilisi
ḥ.+ nıḡ 112a/03

ḥabīblik Ar.+T. Allah'ın Hz.
Peygamber'i sevgili olarak seçmesi,
habiblik
ḥ. 058a/04, 063a/09
ḥ.+ ke 063a/07

ḥabību'llāh Ar. Allah'ın sevgilisi
(Hz. Muhammed)
ḥ. 010b/03, 056a/01, 056a/03,
056b/06, 059b/03
ḥ. 064a/09, 106a/11
ḥ.+ ğa 059a/11
ḥ.+ mēn 057b/04
ḥ.+ sēn 064b/07

ḥabību'llāhlik Ar.+T. Allah'ın sevgilisi
olma durumu (Hz. Peygamber'in
durumu)
ḥ. 058a/02

ḥabl Ar. ip , halat
ḥ. 118a/01
ḥ.+ dīn 059a/01, 059a/04

ḥabl-i Ḳur'ān Ar. Kur'an'ın ipi
ḥ.+ ğa 059b/02

ḥabl-i metīn Ar. sağlam ip, güvenilir
ip
ḥ. 059a/05

ḥabs kıḻ - Ar.+T. tutuklamak,

haps etmek	ḥacil bol -Ar.+T. utanmış olmak, mahcup olmak
ḥ.- maḳ 108b/04	ḥ.- ma 034a/10
ḥacc-ı ekber Ar. büyük hac	Ḥacūn y.a. Mekke'de bulunan bir kabristanın adı
ḥ. 169a/01	Ḥ.+ da 102a/10
ḥacc kı1 - Ar.+T. hac etmek, hac görevini yerine getirmek	ḥadd Ar. had, sınır, ölçü krş. ḥaddī
ḥ.- salar 095a/07	ḥ. 001b/08, 060b/03, 100a/05, 147b/09
ḥacel bol - Ar.+T. utanmak	ḥ.+ idin 077a/11
ḥ.- dı 070a/03	ḥaddī Ar. sınır, derece, had krş. ḥadd
ḥācet (1) ihtiyaç	ḥ. 069a/11
ḥ. 051b/04, 096a/02	ḥadd-i beyān Ar. beyanın sınırı
ḥ.+ i 051b/03, 108a/11	ḥ.+ dın 013b/09
ḥācet (2) Ar. lüzum, gereklilik	ḥadd-i zātında Ar. esasen, yaradılıştā
ḥ. 050b/11, , 053a/06, 054b/05, 061b/01, 111a/10	ḥ. 129b/01
ḥācet bol - Ar.+T. ihtiyaç olmak, gerek olmak	ḥadiḳa Ar. bostan, sulu bahçe
ḥ.- ğay 013b/05	ḥ.+ sınıḡ 003b/08
ḥācetlig Ar.+T. ihtiyaç sahibi, muhta	ḥādīm Ar. hizmetçi krş. ḥadim
ḥ. 101a/05	ḥ.+ ler 127b/03
ḥācet tile - Ar.+T. talebini iletmek, hacet dilemek	ḥadim Ar. hizmetçi krş. ḥādīm
ḥ.- se 110b/07	ḥ.+i 043a/07
ḥācī Ar. hacı, hac vazifesini yerine getiren	ḥadiṣ (1) Ar. söylenen, denilen
ḥ.+ ler 095a/02	ḥ. 034a/04
	ḥadiṣ (2) Ar. Hz. Muhammed'in sözleri
	ḥ. 057a/05, 058a/02, 074a/08

h.+ de 059a/05
h.+ ğa 054a/01, 132a/04,
132a/10
h.+ ge 058a/05, 115a/10
h.+ niĝ 056a/01
hadīṣ-i Cābir Ar. Cabir'in rivayet ettiĝi
hadis
h. 119b/01
hadīṣ-i kudsī Ar. Allah tarafından
bildirilen fakat Hz. Muhammed'in kendi
sözleriyle aktardığı hadis, kutsi hadis
h.+ din 037b/05
hadīs-i müsned Ar. Hz. Muhammed'e
isnat edilen hadisi kimin rivayet ettiĝi
belirli olan hadis
h.+ dūr 115a/09
hadīṣ-i nefṣ Ar. nefsin söyledikleri,
nefsin istekleri
h.+ ni 034a/03
hadīṣ-i ṣahīḥ Ar. doğruluğundan ve
adaletinden şüphe edilmeyen bir ravi
tarafından rivayet edilen hadislere
verilen isim, sahih hadis
h.+ de 119b/07, 131a/11,
157b/10
hafif Ar. ağır olmayan, hafif

h.- sa 121a/10
hākān-ı a'zam Ar. ulu hakan, büyük
sultan
h. 003b/02
hakāyık Ar. hakikatler, gerçekler
h.+ ğa 063a/01
hakāyık-ı 'acebiyye Ar. şaşılacak
gerçekler, benzersiz hakikatler
h. 062b/10
hakem Ar. hakem, karar veren, söz
sahibi
h. 043a/01, 043a/05, 115a/08
hāk-i kadem Far.+Ar. ayak toprağı
h.+ ünĝe 009a/09
hakikat Ar. gerçek, doğru
h. 161b/01
h.+ ini 115a/02
hakikatğa bak - Ar.+T. gerçeğı
görmek, anlamak
h.- saĝ 059a/10
hakikat-ı mezheb-i ehl-i sünnet Ar. ehl-i
sünnet mezhebinin hakikati, gerçekliğı
h. 126b/11
hakikat-i Muḥamediyye Ar. Hz.
Muhammed'in gerçekliğı, Hz.
Muhammed'in büyüklüğünün gerçek

ölçüsü

h.+ ni 070a/10

hākikātini bil - Ar.+T. (bir şeyin) gerçekliğini öğrenmek, doğrusunu bilmek

h.- dim 022a/03

hākim (1) Ar. memleketi idare eden, hakim

h. 065b/11, 093b/07

h.+ i 012b/03

h.+ lergā 065b/10

h.+ ni 094a/10

h.+ niḡ 138a/06

hākim (2) Ar. hükmeden, sözünü geçiren, egemen

h. 036b/06

hākim bol - Ar.+T. hükmü altına almak, ele geçirmek, egemen olmak

h.- salar 084a/02

h.- ur 039a/04

hākim kı1 - Ar.+T. hükmü altına almak, ele geçirmek, egemen olmak

h.- maḡıl 039b/06

h.- maḡdın 039a/03

hāk-i rāh Far. yolun toprağı

h.+ ıḡ 051a/07

Hākḡ (1) Ar. Allah, tanrı

H. 004a/09, 007a/01, 009b/07,

010a/03, 012a/11, 013a/01,

015a/03, 025b/04, 033b/09,

037b/07, 042a/04, 040b/02,

045b/11, 046b/07, 049a/04,

049b/10, 050a/08, 050b/02,

050b/04, 051a/01, 051b/03,

052b/05, 054a/04, 055b/08,

056b/11, 058b/03, 058b/10,

059a/06, 059b/01, 060a/09,

060b/03, 060b/05, 060b/07,

062a/09, 063b/04, 064a/03,

065b/07, 067a/01, 068a/02,

068a/10, 069a/09, 069a/10,

070b/04, 072a/01, 072a/03,

072a/05, 072b/11, 073a/04,

073b/07, 073b/08, 074a/04,

079b/09, 081b/03, 090a/02,

091b/09, 092b/10, 092b/11,

096b/04, 096b/10, 098b/06,

098b/09, 100a/10, 100b/09,

103b/11, 106a/07, 107b/01,

108a/06, 109a/06, 109b/04,

113b/08, 115b/01, 117b/01,
118b/01, 119b/05, 121a/07,
122a/05, 125a/01, 126a/01,
127b/05, 131a/06, 132a/06,
134b/06, 136b/01, 141b/03,
143b/07, 146b/01, 146b/11,
150a/08, 151b/11, 152a/02,
152b/01, 152b/09, 154a/09,
154b/02, 154b/10, 158a/01,
159a/08, 161b/07, 164b/03,
165b/05, 165b/07165b/11
H.+ dın 051b/11, 054a/11,
128a/10, 131a/11, 164b/05
H.+ nın 004a/09, 009a/02,
038b/03, 074b/07, 083a/11,
083b/01, 100a/03, 101a/01,
106b/07, 118a/03, 130b/04,
134b/11, 166a/08

hakk (2) Ar. bir insana ait olan şey (...
hakkında)

h.+ ma 066a/11
h.+ mda 065b/06

hakk (3) Ar. pay, hisse

h.+ m 161b/02
h.+ mını 142a/06

hakk (4) Ar. hak, doğru, gerçek

h. 089a/02, 132b/04, 115a/07,
115b/02

h.+ dur 118a/01

h.+ nı 138b/08, 161b/03

Hakkını bil - Ar.+T. Allah'ı
kabul etmek, iman etmek

H.- ür 122a/09

hakkı Ar. doğrusu, hakikaten

h. 147b/09

hāl Ar. durum, vaziyet

h. 018a/03, 045b/02, 105b/08,
122b/01, 144a/07, 163a/09

h.+ da 012b/01, 027a/07,

081a/03, 081a/10, 081b/07,

097a/08, 120a/02, 140a/02,

144b/07, 146a/09, 152a/08

h.+ dın 011b/05, 026a/04,

056a/08

h.+ ğa 120a/05

h.+ ıda 077a/01

h.+ ıdın 027b/01, 071a/11,

091b/07

h.+ m 006a/09

h.+ mını 028a/01

h.+ m 015b/05, 018a/07,

028a/10, 118b/06, 120a/09

h.+ ın 020b/01		hālāş tap - Ar.+T. kurtuluş
h.+ ına 008b/08		bulmak, kurtulmak
h.+ ından 024b/08, 121b/07,		h.- kanı 101b/05
133a/03		h.- maķ 117b/09, 118a/02
h.+ ını 031a/04		h.- mamış 110a/05
h.+ ını 080b/08		h.- maķları 133a/09
h.+ nı 025a/11, 122b/09		h.- up 126a/07
hāl sor - Ar.+T. (bir kimsenin)	hālāt	Ar. haller, durumlar
durumunu sormak, halini sormak		h.+ ğa 135a/08
h.- dı 122b/01	hālāyık	Ar.yaratılmışlar, canlılar
h.- ğıl 136a/02		h. 005b/06, 047b/03
hāl-ı ‘ acībe Ar. harika hal, muhteşem		h.+ dın 010a/10
durum		h.+ ğa 159a/09
h.+ ge 124a/09		h.+ ka 146a/05
hālā Ar. şimdi, henüz		h.+ nı 085a/06
h. 145a/09		h.+ nın 055a/03, 080b/07,
hālāş Ar. kurtulma, kurtuluş		141a/02, 164a/05
h.+ ında 163b/06	hūlefā ’	Ar. önderler, komutanlar
hālāş bol - Ar.+T. kurtulmak		h. 141a/06
h.- maķ 037a/10	hālet	Ar. hal, durum, nitelik
h.- up 118b/02		h.+ de 081b/03, 093a/06,
hālāş kıl - Ar.+T. kurtarmak		096b/04, 120b/06, 160b/08
h.- a bilmedi 098a/10		h.+ ide 167b/01
h.- dı érse 068b/03		h.+ inde 074b/10, 099a/09
h.- maģıl 143b/09		h.+ leride 078b/09
h.- maķğa 162b/11		h.+ te 085b/10

hālet-i meftah Ar. hazine hali

h.+ de 082b/07

halhal Ar. Arap kadınlarının süs olarak ayak bileklerine taktıkları gümüş veya altından yapılmış halka, ayak bileziği

h. 153a/03

hālīk Ar. yaradan (Allah)

h.+ nı 047b/04

hālī Ar. -nın dışında, hariç

h. 053a/02

hālī bol - Ar.+T. yalnız kalmak

h.- mas 043a/05

h.- masa 052a/02

hālī kı1 - Ar.+T. boşaltmak

h.- a 041b/10

hālī kör - Ar.+T. tecrit etmek,

yalnızlaşmak

h.- gen 018b/08

hālī tap - Ar.+T. boş bulmak

r.- ip 153a/09

Hālid binü'l-Velīd öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve askeri dehasıyla bilinen ünlü komutan ve sahabe

H. 153a/08

halīf-i Kureyş Ar. Kureyş'in emrindekiler

h.+ din 141b/06

halīl Ar. samimi dost, sadık arkadaş

h. 085a/03

halīlu'llāh Ar. Allah'ın dostu (Hz. İbrahim)

h.+ dur 057a/08, 057b/02

Hālīme öz.a. Hz. Muhammed'in süt annesi

H. 105a/06, 105b/03

hālīş kı1 -Ar.+T. halisane yapmak, dürüstçe yerine getirmek

h.- ur sèn 029a/06

halk (1) Ar. insanlar, halk

h. 045b/05, 060a/04, 081b/01, 083a/01

h.+ dın 036a/04, 070b/04,

080b/08, 091b/10, 116b/01,

161b/03

h.+ ğa 018a/08

h.+ ı 011b/05, 083b/06

h.+ ın 103b/02

h.+ ını 088b/03

h.+ nı 058b/10

halk (2) Ar. yaratılış

h. 060a/04

halka Ar. (kapı kolu olarak) ortası boş yuvarlak şekil

h.+ sını 057b/09, 096a/11

halka bol - Ar.+T. toplanmak, doluşmak

h.- up 147a/02

halka-i enbiyā Ar.+T. peygamberler halkası, nebiler silsilesi

h.+ ğa 003a/01

halk-ı hāl Ar. hal ehli, manevi mertebe sahipleri

h.+ nı 069a/04

halleda'llāhu te'ālā mülkehu ve celālehu ve dā'efe 'izzehu ve iqbālulu Ar. Yüce Allah onun mülkünü, ululuğunu, izzetini ve talihini daim etsin

h. 169a/09

hall-i 'ibārāt-ı eniqa Ar. güzel ve sağlam cümleler

h. 009a/07

halvet Ar. yalnızlık, ıssız yerde yalnız kalmak, inziva

h.+ iğa 052a/01

halvet-sarāy-ı 'ışk Ar. aşkın inziva sarayı

h. 126b/07

hamāme Ar. güvercin

h.+ ler 109b/06

hamd Ar. hamd, Allah'a olan şükran duygularını bildirme

h. 003a/09, 144a/02

hamdī Ar. hamdim, şükürüm

h. 001b/01

hamd u şenā'et - Ar. Cenab-ı Hakk'a hamd edip O'nu isimleriyle medhetmek

h.- ip 050a/09, 146b/01, 150a/08

(hamd u şenāsın'et -)

hamle kıl - Ar.+T. (savaşta) hücum etmek, taarruz etmek, saldırmak

h.- dı 087a/07, 153a/09

h.- dılar 140a/02

h.- iğ 138b/05

h.- ip 094a/06, 152b/10, 153b/05

h.- mağ 147a/09

h.- salar 135a/01, 139b/01

h.- ur 134b/06

Hamza öz.a. Uhud'ta şehit olan sahabe, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza

H. 146b/10, 154b/08

hān Far. hükümdar, hakan krş. hānī

h. 004a/08, 005b/07	yasaklamak
h.+ ı 004a/03	h.- dım 022a/04
hān bol - Far.+T. hükmdar olmak, hükmü altına almak	hārām et - Ar.+T. haram etmek, yasaklamak
h.- dı 021b/10	h.- ip 033b/04
hāne-i kerem Far.+Ar. kerem evi, lütuf kaynağı	hārāret Ar. sıcaklık
d.+ idin 013a/02	h.+ i /02
hānedān Far. büyük ve asil aile, hanedan	h.+ din 089b/03, 103a/07
h.+ mın 015a/11	h.+ idin 117b/03
hānī Far. hükümdar, hakan krş. hān	h.+ ini 117b/04
h. 022a/09	hārb Ar. harp, savaş
hānlık Far.+T. hanlık, hükümdarlık	h.+ de 156b/06
h. 005b/07	hārbe Ar. kısa mızrap, süngü
hārāb Ar. yıkık, viran krş. hārābātī	h. 094a/01
h. 006a/09	hārc kıl - Ar.+T. harcamak, sarfetmek
h.+ dım 007b/06	h.- ip turur 031a/01
hārāb bol - Ar.+T. yıkılmak, bozulmak	hāreket kıl - Ar.+T. hareket etmek, kımıldamak
h.- dı 089a/01	h.- ur érđi 011a/11
h.- mas 131a/04	hāreket kıldur - Ar.+T. hareket ettirmek, kımıldatmak
hārābātī Ar. yıkık, viran krş. hārāb	h.- ur 168a/01
h.- ur 023b/03	hārem (1) Ar. herkesin girmesine müsaade edilmeyen, özel yer
hārām Ar. haram, yasak olan	h.+ din 123b/10
h.+ dım 041b/11	
hārām kıl - Ar.+T. haram etmek,	

h.+ ge 124a/01	h. 168b/06
h.+ inde 116a/09, 130b/04	ḥarīm-i ḳurb-ı rahmān Ar. merhamet sahibinin (Allah'ın) yakın muhiti
h.+ indin 116b/03	h.+ ğa 059b/08
ḥarem (2) Ar. Hac zamanında ihrama girilen yerden itibaren Kabe'ye doğru olan kısım	ḥarīr Ar. ipek
h.+ de 171a/01	h. 076a/09
Harem öz.a. tam adı Harem b. Hayyam olan ve cömertliğiyle ün salmış Arap beyi	ḥariş Ar. hırslı, gereğinden fazla istekli
H.+ din 163b/01, 163b/10	h. 037a/01, 037a/03
ḥarem-i Ka'be-i ḥazret Ar. kutsal Kabe'nin haremi	Hārīş bin Hīşām öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve başta müşriklerin safında yer alırken Mekke'nin fethiyle müslüman olan sahabe
h.+ ğa 033b/07	H. 146a/08
ḥarf Ar. harf	ḥarḳ-ı seb' tabakāt Ar.+T. yedi kat göğü aşıp geçmek (Hz. Muhammed'in miraç gecesi göğe yükselmesi)
h.+ ini 155b/03	h. 128a/06
ḥāric Ar. hariç, dışında	Hārūn öz.a. İsrailoğullarına gönderilen ve Hz. Musa'nın abisi olan peygamber, Hz. Harun
h. 013b/09	H.+ nı 125a/07
ḥarīm Ar. ev, evin içi	ḥasarāt Ar. zararlar, ziyanlar
h.+ iġa 162a/11	h. 038b/04
h.+ in 096b/01	ḥasāret Ar. zarar, ziyan
h.+ üḡni 096b/01	h. 160b/10
ḥarīm-i ḥazret Ar. kutsal mabed	
h. 130b/02	
ḥarīm-i ḳible-i iḳbāl Ar. ikbal kiblesinin mabedi	

hāşe Ar. özellikle
h. 019b/10, 100b/01, 104b/01,
170a/02

hased Ar. haset, kıskançlık
h.+ idin 122b/08

hased eylet - Ar.+T. haset
etmek, kıskanmak, çekememek
h.- ip 094b/05

hāşıl Ar. ortaya çıkan, türeyen
h. 036a/05, 092b/10, 130a/11,
131a/01

hāşıl bol - Ar.+T. ortaya
çıkmaq, meydana gelmek
h.- dı 110b/04, 124a/03,
128b/01, 160a/04
h.- mas 100a/08
h.- up 125a/11, 126a/01

hāşıl kıl - Ar.+T. elde etmek,
kazanmak
h.- dı 033b/09
h.- ip 142a/08, 165a/02
h.- madım 047a/07, 160b/10
h.- mağıl 048a/05
h.- mağda 046b/11
h.- sa 008a/11

hāşıl ol kim Ar.+T. velhasıl, sonuç

olarak
h. 073a/10

hāşıl-ı ibtidā Ar. başlangıcın ortaya
çıkması, yeni bir başlangıç
h. 002b/03

hāşıl-ı ma' nā Ar. sonuç olarak, kısacası,
ezcümle, velhasıl
h. 062a/08, 068a/10, 077a/10,
134b/08

hāşıl-ı hil' at-cihān Ar.+Far. kainatın
onur kaftanını kazanan
h.+ sēn 051a/09

hāşid Ar. haset eden, kıskanan,
kıskanç krş. hāsūd
h.+ iñniñ 171a/03

hāşin Ar. sağlam, kuvvetli
h.- er 150b/05

hāşşiyet Ar. etki, güç, tesir, etki
h.+ i 013a/06
h.+ ler 078b/07
h.+ leri 013a/03

hāşm Ar. düşman
h. 043a/01, 043a/05, 133b/03,
151a/09
h.+ ga 134b/06
h.+ nıñ 042b/07

hasret (1) Ar. hasret, üzülme, iç çekme

h. 098b/01, , 166a/11

h.+ din 029b/11

hasret (2) Ar. ne acı, ne yazık, heyhat!

h. 119b/11, 160a/05

hasret ye - Ar.+T. çok üzölmek

h.- seler 133a/02

hasr Ar. içine almak, sıkıştırmak

h. 167a/09

Hassân-ı şânî öz.a. ikinci Hasan, Bûsîrî'nin bir diğeri adı olan Hasan'ın bürde kasîdesinin ilk yazarı olan ve künyesinde Hasan ismi olan Kab ibn. Züheyr'e benzetilerek kendisine ikinci Hasan denmesi

H. 008a/01

hâşşe-i 'âşık Ar. aşıklık duygusu, gerçek aşk hissi

h. 023b/04

haste Far. hasta, rahatsız

h. 009a/02, 101b/08, 122a/01

h.+ ğa 101b/09

h.+ niñ 010a/02

haste bol - Far.+T. hasta olmak

h.- up 097a/02

hastelık Far.+T. hastalık

h.+ dın 101b/02

hasûd Ar. haset eden, kıskanan, kıskanç krş. hâsid

h. 122b/08

h.+ ka 122a/02

h.+ niñ 121b/07

hâşâk-ı havâdiş Far.+Ar. haber süprüntüleri, havadis çerçöpleri

h.+ ni 059b/07

hâşâk-i hes Far. çerçöp, süprüntü

h. 159b/09

hâşa'llâhu Ar. haşa, Allah'a sığınırım, asla, katiiyen

h. 162a/10

haşem Ar. taraftarlar, yandaşlar

h. 043a/06

Hâşim öz.a. Hz. Muhammed'in mensubu olduğı kabilenin adı

H. 113a/07

haşyet-i Hakk Ar. Allah korkusu

h.+ dın 039b/08

hatâ Ar. yanlış, yanılma, hata

h. 050b/07, 078a/07, 163a/08

h.+ dur 155a/04

hatâr Ar. çok tehlikeli

h. 033b/05

hâtem (1) Ar. son, en son

h. 003a/01

hâtem (2) Ar. mühür

h. 106b/01

hatem bol -Ar.+T. son bulmak

h.- dı 065a/08, 127b/10, 171a/05

hâtem-i enbiyâ Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş.

hâtemü'l-enbiyâ, hâtemü'n-nebiyyin

H. 114b/08

hâtemü'l-enbiyâ Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş.

hâtem-i enbiyâ, hâtemü'n-nebiyyin

h. 113a/03

hâtemü'l-mürselîn Ar. gönderilen peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed)

h.+ niş 103b/01

hâtemü'n-nebiyyin Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş.

hâtem-i enbiyâ, hâtemü'l-mürselîn, hâtemü'l-enbiyâ

h. 074a/05

hâtır (1) Ar. birine karşı duyulan saygı, hatır

h.+ im 026a/06

hâtır (2) Ar. zihin, akıl

h.+ niş 052a/01

hâtırğa sal - Ar.+T. hatırlamak, anmak

h.- dı 016a/10 (hâtırğa sal -)

hâtır-ı mustakîm Ar. dosdoğru olan zihin

h.+ ğa 169b/05

hâtimetü'l-müctehidîn Ar. müctehidlerin sonuncusu

h. 013a/09

hâtim-i Mescidü'l-Harâm Ar. Mescidü'l-Haram'ın sol tarafı

h.+ da 124b/07

hatt Ar. yazı, çizgi

h. 020a/02, 103a/02

h.+ ı 020a/11

hattâ Ar. hatta, üstelik, hem de

h. 095b/11, 104b/10, 118b/05, 128b/06

hatt-ı beyyine Ar. apaçık (görünen) çizgi

h. 020a/06

hatt-ı laîf Ar. zarif yazı

h. 005a/08

hatt-ı seyyiât Ar. (günah defterinde) yazılan günahlar

h. 058a/08
ḥaṭṭ yaz - Ar.+T. çizgi çizmek
h.- a 102b/05
h.- ar êrdiler 102a/08 (ḥaṭṭlar yaz -)
ḥatun hatun, kadın
h.+ dın 084b/02
h.+ lar 081b/07
ḥavādiş Ar. hadiseler
h. 169a/11
ḥavāri Ar. kabile
h. 142a/04
ḥavaşş-ı terākīb Ar. havvas ilminin terkipleri, Kur'an ayetlerinin harf ve mana noktasındaki ilimsel dizilimi
h. 121b/08
Havāzin öz.a. Hz. Muhammed zamanındaki bir kabilenin adı
H. 136b/05, 138a/06, 138b/01
Havāzin-i Ka'b ve Kilāb öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Havazin kabilesinin Ka'b ve Kilab kolu
H. 136b/09
ḥavf Ar. korku
h. 072b/02, 119b/02, 156b/10
h.+ dın 077b/08, 133a/07

ḥavf bol - Ar.+T. korku oluşmak, korkmak
ğ.- dı 098b/02 (ḥavfi bol -)
ḥāvī-i eṣnāf-ı 'ulūm u ḥikem Ar. çeşitli hikmet ve ilimleri kuşatması
h. 014b/07
ḥavz Ar. havuz
h.+ nı 145a/03
h.+ nıñ 118b/07
Ḥavz-ı Kevşer öz.a. Kevser havuzu, cennette bir havuzun adı
H. 118a/08
ḥayāl Ar. hayal, düş krş. ḥayālī
h. 070b/01, 070b/05
h.+ ı 021a/01
h.+ ıdın 022a/07, 025a/07
ḥayālī Ar. hayal, düş krş. ḥayāl
h. 052a/02
ḥayāt Ar. hayat
h. 034b/09
h.+ ıdın 016a/03
Ḥayber y.a. Medine'ye 160 km. uzaklıkta bulunan bir kasabanın adı
H. 101a/10
ḥayl (1) Ar. zümre, güruh, topluluk
h.+ i 128a/02

ḥayl (2) Ar. at sürüsü

ḥ. 085a/08

ḥayme Ar. çadır

ḥ.+ siğa 138b/02

ḥayr Ar. iyilik, faydalı iş

ḥ.+ dur 105b/09

ḥ.+ larnı 072a/04

ḥayr kı̇l - Ar. iyilik yapmak,
güzel ameller işlemek

ḥ.- ğıl 045a/03

ḥayrān Ar. şaşa kalmış, şaşıran

ḥ. 001b/08, 022b/08, 075b/08,
115b/10, 133a/11, 170a/07

ḥayrān bol - Ar.+T. şaşırarak,
şaşkına dönmek

ḥ.- up 068a/09, 068b/10

ḥayrān kal - Ar.+T. şaşırarak,
şaşkına dönmek

ḥ.- mağay 069a/08

ḥayrān-mest bol - Ar.+Far.T.
şaşkın bir sarhoş olmak

ḥ.- ur 017b/06

ḥayrāt Ar. iyilikler

ḥ.+ ı 100a/04

ḥayr bol - Ar.+T. hayırlı olmak,
iyi olmak

ḥ.- ğay 149b/02

ḥayret Ar. şaşma, şaşırma

ḥ.+ i 088a/02

ḥayr-ı enbiyā ve rusul Ar.

peygamberlerin ve resullerin en hayırlısı
(Hz. Muhammed)

ḥ. 057a/04

ḥayr-ı kerem Ar. yüce iyilik

ḥ.+ din 107b/04

ḥayrī-dār Far. satın alıcı, satın alan

ḥ. 047b/09

ḥayr-ı ehl-i millet Ar. en hayırlı millet

ḥ. 131a/10

ḥayr-ı iḥsān Ar. iyilikler, güzel işler,
hayırlı ameller

ḥ. 045b/07

ḥazāyin Ar. hazineler

ḥ. 033b/09

ḥ.+ din 086a/06, 086a/10

ḥ.+ lerniğ 052b/06

ḥ.+ ni 087b/03

ḥazāyin-i emvāl Ar. (değerli) mallar ve
hazineler

ḥ. 113b/02

ḥazāyin-i girānmāye-i' ömr Ar.+Far.
çok kıymetli ömür sermayesi

h.+ ni 047a/10
hazāyin-i māl u emvāl Ar. (değerli)
mallar ve hazineler
h. 147b/07
hazer kı1 - Ar.+T. sakınma,
korunma, çekinme
h.- may 107a/10
hāzır bol - (1) Ar.+T. toplanmak,
bir araya gelmek
h.- up 014a/10, 108b/04
h.- maḳḳa 148a/05
hāzır bol - (2) Ar.+T. görünmek,
ortaya çıkmak
h.- dı 082a/02
hazīn Ar. hüznü, kederli
ğ. 102a/11
hazīne Ar. hazine
h.+ lerni 033b/08
hazīne-dār Ar.+Far. hazīnenin idare ve
muhafazasına me'mur edilen kimse,
hazinedar
h.+ ı 124b/01
hazret (1) Ar. saygı manasında büyük
kimseler için kullanılan ünvan
h.+ ğa 065a/04
h.+ idin 034b/10, 068b/08

h.+ iġa 142a/11, 149a/04
hazret (2) Ar. huzur, ön
h.+ ide 072a/06
h.+ inde 006b/07, 012a/08, ,
019b/05, 039b/05, 149a/10,
166b/11
h.+ inġe 170b/06
h.+ inġin 167b/09
hazret-i ahadiyyetde maḥv bol -
Ar.+T. yüce birliġin (Allah'ın)
zatında yok olmak (fenafillah)
h.- maḳḳdın 165a/01
hazret-i a' lā Ar. tek olan yüce (Allah)
h.+ dın 085a/09, 122a/02
hazret-i 'aliye Ar. yüksek huzur, yüce
kat
h.+ de 009a/10
hazret-i ġafūriyet Ar. büyük maġfired
h.+ din 031b/05
hazret-i ḥayy u ḳadīm Ar. başlangıcı
olmayan ve her zaman diri olan yüce
(Allah)
h. 001b/03
hazret-i İlāhī Ar. Yüce Allah
h. 039a/05, 060b/09, 114b/05
h.+ de 031a/07

h.+ niņ 124a/09
hazret-i melik-i muktedir Ar. her şeye gücü yeten ve her şeyin sahibi olan yüce (Allah)

h.+ ğa 051b/08
hazret-i melik-i vehhāb Ar. mülk sahibi olan çok bağışlayıcı yüce (Allah)

h.+ dın 048b/07
hazret-i mevlevī Ar. ulu mevlevi (Celāleddīn Hocendī kastedilmektedir)

h. 013b/10, 014b/02
hazret-i Muhammediyye Ar. Hz. Muhammed'in huzuru

h.+ de 062a/04
hazret-i perverdi-gār-ı kerīm Ar. her şeyi terbiye eden kerem sahibi (Allah)

h. 164a/11
hazret-i rabbū'l-ālemīn Ar. alemlerin rabbi olan yüce (Allah)

h.+ din 097b/06
hazret-i Resūl Ar. yüce Resul (Hz. Muhammed)

h. 078b/08
h.+ niņ 083b/05
hazret-i Resūlu'llāh Ar. Allah'ın yüce Resülü

h.+ dın 061b/05
h.+ niņ 066b/09
hazret-i Risālet Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed)

h. 010b/06, 052b/01, 055a/10, 065a/01, 068a/10, 070b/02, 070b/08, 074b/07, 138a/09, 145b/05, 151a/06, 161b/05, 163a/09

h.+ dür 059a/03
h.+ ğa 008b/01, 161a/11

h.+ ni 127a/06
h.+ niņ 007b/11, 060a/05, 101b/05, 111b/09, 132b/10

hazret-i Risālet-penāh Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed) krş. hazret-i Risālet-penāhī

h. 030b/07, 039b/01, 049a/06
h.+ ğa 110a/04

hazret-i Risālet-penāhī Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed) krş. hazret-i Risālet-penāh

h. 011a/04
hazret-i settāru'l-uyūb Ar. ayıpları örten yüce (Allah)
h. 044a/09

hazret-i şerif Ar. mübarek zat, yüce olan şeref sahibi kimse

h.+ ge 005a/09

hazret-i zü'l-celâl Ar. nihayet derecede büyük olan (Allah)

h.+ dın 037b/06

hedâyâ Far. armağan, hediye

h. 005a/06

hedef Ar. nişan, hedef

h. 171a/03

hedîye yetkür - Far.+Ar. hediye göndermek, armağan etmek

h.- gil 012a/09

heffat Ar. şaşkın

h. 022b/06

helâk Ar. mahvolmak

h.- dın 143b/09

h.- ıge 134a/01

helâk bol - Ar.+T. mahvolmak

h.- dı 097a/02

h.- duñuzlar 079b/03

h.- ğanda 113b/09

h.- ğanınıñ 046b/06

h.- mağdın 086b/11

h.- maqım 159b/05

h.- masam 159b/07

h.- sa 040b/10

helâk kııl - Ar.+T. mahvetmek

h. 039a/05

h.- dı 097a/09, 113b/09, 154a/08

h.- ğıl 143b/08

h.- ip 134b/07

h.- ur 039b/07, 041a/03

helâket Ar. yıkılmak, mahvolmak

h. 136a/08, 136a/09

helâket kel - Ar.+T. musibet gelmek, felakete uğramak

h.- geni 079b/04

helâl ét - Ar.+T. helal etmek

h.- tim 025a/04

hem (1) Far. hem, ve

h. 009b/08, 015b/07, 018a/07,

047b/11, 050b/03, 056a/07,

060a/02, 061a/05, 061a/09,

063b/03, 064a/11, 064b/03,

064b/04, 083a/07, 092a/07,

099b/10, 103a/09, 111a/08,

113a/06, 124a/06, 126b/06,

128a/03, 129a/03, 135a/09,

140b/07, 160a/01, 160b/08,

163a/03

hem (2) aynı (gün)

h. 151b/05
hemān Far. böylece
h. 059a/11
hemān-dem Far. çabucak, o anda
h. 101b/10
hem-dem Far. samimi dost, canciğer
arkadaş
h. 003b/01, 015b/03
hem-dem-i mihr-bān Far. sevecen
arkadaş
h. 029a/11
hemīşe Far. daima, her zaman
h. 034b/02, 051a/06
hem-nāmlık Far.+Ar.+T. adları bir
olmak, adaşlık
h. 161b/04
hem-nefes Far.+Ar. birlikte vakit
geçirilen arkadaş
h.+ ler 016a/03
hem-rāh-ı cān Far. can yoldaşı
h. 053a/05
hem-rāh kı1 - Far.+T. yol
arkadaşlığı yapmak
h.- ip 148b/07
hen-gām-ı elem ü cerāhat Far.+Ar.
yaralanma ve elem zamanında

h.+ de 155a/02
henūz Far. yine de, şimdiye kadar, hala
h. 029b/09, 029b/11, 056b/04,
057b/07, 075a/05, 092b/03,
136b/04
her Far. her, bütün
h. 018b/05, 018b/06, 020b/01,
026b/11, 027a/05, 028a/06,
040a/11, 043b/04, 044a/01,
049a/09, 055b/09, 060b/10,
061a/04, 062a/04, 062b/01,
071b/06, 073a/01, 073b/02,
073b/06, 086b/01, 092b/03,
095b/06, 096b/01, 096b/05,
096b/06, 108b/11, 109a/08,
119a/09, 129a/11, 130a/03,
131a/06, 132a/02, 133b/01,
133b/09, 134b/06, 134b/10,
134b/11, 136a/04, 145b/06,
148a/08, 156a/05, 159a/11,
166a/02, 166a/03
her-āyine Far. elbette, böylece krş. her-
ayine
h. 018b/06, 050b/04, 106b/08,
117b/04, 131a/06, 166a/02,
169b/04, 170a/03

her-ayine Far. elbette, böylece krş. her-
âyine

h. 023b/04, 038b/01, 053b/11,
067a/08

her-dem Far. her zaman, her dakika,
daima

d. 026b/11, 027a/05, 134b/10,
161a/03

hargāh-ı zengārī-yi felek Far.+Ar.

büyük gökyüzü çadırı
h.+ni 047b/02

hergiz Far. asla, katiyyen

h. 002a/01, 007a/07, 015a/09,
023a/05, 027a/05, 028a/03,
030b/02, 034b/09, 042b/08,
046a/08, 053b/05, 076b/02,
079b/11, 086a/01, 087b/05,
091a/08, 096b/03, 099a/07,
114b/05, 118b/11, 121a/09,
124a/05, 131a/03, 161a/10,
163a/09, 164a/08

Herkül öz.a. Yunan mitolojisinde
Herakles, Roma mitolojisinde Herkül
olarak bilinen ve çok güçlü olmasıyla
tanınan mitolojik kahraman Herkül

H. 034b/06

her tarafka eylen - dör bir yanı
kolaçan etmek

h.- ip 109a/08

hess Ar. öldürmek, katl

h. 154a/10

hestī-yi mevḥūm Far.+Ar. hayali varlık

h.+ ı 027b/08

hestī-yi müşk-i ʿışk Far.+Ar. aşkın var
olan kokusu

h.+ mı 029a/02

hevā (1) Ar. heva, geçici arzu

h. 018b/01, 036b/04, 039a/03,
039b/06, 039b/07

h.+ ğa 039a/08

h.+ nıñ 044a/03

h.+ sı 043a/01, 166a/10

h.+ sın 019a/02

h.+ sını 039b/01

hevā (2) hava, atmosfer

h. 043a/11

h.+ sınıñ 002b/08

heves Ar. arzu, gelip geçici istek

h. 159b/08

h.+ ini 036b/04

h.+ ler 166a/09

heybet Ar. dış görünüşteki azamet,

heybet		hıyānet kıl - Ar.+T. aldatmak, ihanet etmek
h. 073b/04, 132b/02		h.- dı 122b/04
heybetlig Ar.+T. korkulu, korkunç		hıyānet kılguçı Ar.+T. ihanet eden, hain
h. 084a/08		h.+ nıñ 116a/09
hezār Far. bin (1000)		hicāb Ar. perde, örtü
h. 021b/07		h. 073b/02, 073b/04, 073b/06
hezār-dāstān Far. bülbül		h.+ m 071a/05
h.+ ı 003b/08		h.+ lar 073b/03
hezīmet Ar. yenilgi, bozgun		h.+ lardın 073b/08
h. 157b/04		hicāb-ı işneyniyyet Ar. iki şey arasında bulunan perde, görmeye mani olan örtü
hez̄m-i nef̄s Ar. nefsi zaptetmek, nefsi yenmek		h. 126a/03
h. 044a/09		hicac-ı sātī'a Ar. apaçık kanıtlar, şüphesiz deliller
hıfz Ar. saklama, koruma		h. 020b/05
h. 107b/01		hicāb-ı ihtifā Ar. perde arkası, örtü altı
hırāset Ar. koruma, muhafaza		h.+ da 075a/08
h. 150a/05		hicret Ar. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret etmesini baz alan İslam takviminin tarih başı, hicret
hıred Far. akıl		h. 143b/06
h. 002a/02, 032a/08		h.+ din 136b/02
hırş Ar. aşırı istek, arzu		hiç Far. hiç
h.+ ı 068a/07		
hırz Ar. sığınak, melce		
h.+ ı 157b/11		
hırzge kir - Ar.+T. korunmak, muhafaza altına alınmak		
h.- er 158a/01		

h. 008a/02, 009b/04, 010a/05,
011a/02, 017b/04, 019a/08,
019b/09, 023a/03, 025b/10,
028b/05, 030a/10, 035a/06,
035a/08, 038a/09, 039b/04,
047a/07, 050b/03, 051b/09,
056a/07, 057b/04, 059a/01,
061b/01, 062b/03, 065a/06,
066b/09, 067a/01, 067b/08,
068a/08, 068b/06, 069a/05,
076a/09, 076a/10, 078a/02,
078a/07, 079b/04, 081a/03,
091a/09, 095a/05, 100a/09,
100b/10, 100b/11, 102b/01,
102b/08, 106a/06, 107a/09,
107b/01, 110a/03, 115a/06,
120b/07, 120b/10, 122b/02,
124a/05, 128a/07, 128a/08,
129a/02, 130a/06, 145b/10,
146a/06, 154a/11, 155b/02,
162b/01, 163a/05, 163a/07,
167b/10, 170a/01
hidāyet tap - Ar.+T. hidayet
bulmak (Müslüman olmak)
h.- madı 105a/02
hidāyet bergüçi Ar.+T. hidayet

veren, doğru yola ilten (Allah)
h. 092b/11 (hidāyetler bergüçi)
hidmet Ar. hizmet, iş görme
h.+ ka 009b/08
hidmet kı1 - Ar.+T. hizmet
etmek, iş görmek
h.- urğa 159b/08
hifz u 'ināyet-i pād-şāhī Ar.+Far.
padişahın yardım ve muhafazası
h. 051b/05
hikāyāt Ar. hikayeler
h. 006a/01, 023b/10
hikāyet Ar. hikaye
h.+ in 092a/07
hikem-i nāmütenāhī Ar.+Far. sonsuz
hikmetler
h.+ din 062a/08
hikmet Ar. hikmet
h. 074b/11, 115a/05, 115b/01,
120a/08, 120b/01
h.+ in 082a/11
hikmet-i bāhire Ar. apaçık hikmetler
h. 002a/03
hikmet-i İlähiye Ar. İlahi hikmet, İlahi
tecelli h. 067b/01
hilāf Ar. karşı, zıd

h.+ ı 058a/09
h̄ilāf ʿet - Ar.+T. karşı çıkmak,
muhalefet etmek
h. 042b/05
hilāl Ar. yeni ay şekli, yeni ay
h. 024b/02, 074b/09
h̄ilal Ar. kürdan (gibi ince, zayıf)
h. 024b/02
Hilāl öz.a. Hz. Muhammed zamanında
yaşamış bir sahabe krş. Hilāl ibn
‘Alkame Teymī
H. 087a/08
H.+ ğa 087a/09
H.+ nıñ 087a/08
Hilāl ibn ‘Alkame Teymī öz.a. Hz.
Muhammed zamanında yaşamış bir
sahabe krş. Hilāl
H. 087a/06
h̄il‘at-ı ihsān Ar. bağış kaftanı
h.+ nı 163b/03
h̄ilā Ar. elbiseler, kaftanlar
h. 148b/08
h̄ile Ar. hile
h. 023a/03, 043a/05, 079b/01
h̄ile-i t̄a‘at Ar. ibadet önlemi
h. 035b/01

h̄ilm Ar. huy yumuşaklığı
h. 073b/05
h.+ ni 072b/08
h̄imāyet Ar. muhafaza etme, koruma
h.+ inde 100b/01
h̄immet Ar. gayret, kalp isteği ile
gösterilen ciddi gayret, Allah’a gerçek
anlamda ve tam yönelme
h. 053a/07, 053a/09, 076a/07,
076b/08
h.+ i 054b/01, 170a/09
h.+ idin 135b/02
h.+ inġa 054b/03
h.+ iniñ 051b/06, 053b/10
h̄immet-i ‘ālī Ar. yüce gayret, üstün
gayret
h. 053a/03, 053a/05
h̄immet-i Burāķi Ar. Burak’ın gayreti
h. 053a/03
h̄immet-i rif‘atin Ar. himmetin
yüksekliği
h.+ in 052a/08
Hind bint ‘Utbe bin bin Rabī‘a öz.a.
başlangıçta müşrik saflarında yer alan
ama sonrasında Müslüman olan kadın
sahabe

H.+ nı 148b/06
Hirā öz.a. Hz. Muhammed'in
inzivaya çekildiği mağara ve dağın adı
H. 104b/11
hisāb Ar. hesap
h. 033b/11
h.+ ındın 133b/04
hisāb-ı hayrāt Ar. hayır hesapları, amel
defterine yazılan hayır hesapları
h.+ ımnı 167a/01
hişāl-ı hamīde Ar. iyi hasletler, erdemler
h. 044a/06
hişār Ar. kale, etrafı sağlam kale
h. 151a/04
h.+ ında 157b/08
h.+ larğa 108a/09
hiṭāb Ar. hitap, seslenme
h.+ ında 006b/09
hiṭāb ét - Ar. +T. hitap etmek,
seslenmek
h.- ip 015b/04
hiṭāb-ı müsteṭāb Ar. güzel hitap
h. 005b/02, 048b/08
hiṭāb kəl - Ar.+T. vahiy gelmek
h.- gendin 049a/05
hiṭāb kıl - Ar.+T. hitap etmek,

seslenmek
h.- ip 008b/02, 015b/08,
031a/03, 032a/05, 164a/04
hivā Ar. kibir, büyüklenme
h. 131b/04
hiṣām Ar. kemer, halat, kolan
n.+ 156b/02
hiṣāne-i kürsī Ar. Arşın altında bulunan
ve bir sema tabakası olan Kürsi'nin
içerdiği her şey
h.+ ni 072a/09
hiṣāne-i nefis-i enfās-ı beşerī Ar.
insanın en değerli hazinesi
h. 008a/07
hiṣmet (1) Ar. hizmet
h.+ de 160b/09
hiṣmet (2) Ar. huzur, ön, nezd
h.- de 012b/04
h.+ inğa 094b/02
hiṣmet kıl - Ar.+T. hizmette
bulunmak, hizmet etmek
h.- dım 159a/06
h.- dım 076b/02 (hiṣmetin kıl -)
h.- ip 142a/08
h.- maḳ 159a/09, 159a/11
hiṣmetinde al - Ar.+T. emrine

musahhar etmek, emri altına almak
h.- ıp 052b/10

hod Far. kendi
h. 054b/05, 064b/05, 064b/08

hokka-i yâkût Ar. yakut hokka (yakut hokka gibi ağız)
h.+ dın 077b/02

hoş Far. ho, güzel, iyi
h. 007b/07, 075b/03, 082a/07, 168a/02

hoşâ Far. ne hoş, ne güzel!
h. 116a/01

hoş bol - Far.+Ar. şifa bulmak, iyileşmek, hastalıktan kurtulmak
h.- dı 101b/04

hoş kél - Far.+T. hoş gelmek, hoş gitmek
h.- medi 139b/10

hoş-büy Far. güzel kokulu
h.+ sın 083a/06

hoş-büylüğ Far.+T. güzel kokulu olmak
h. 078a/01

hoş-büyraq Far.+T. daha güzel kokulu, en güzel kokulu
h. 076a/11, 082a/03, 118b/10

hoş-dil Far. memnun, neşeli, gönlü hoş
h. 009b/02

hoş-efşah Far.+Ar. çok güzel konuşan, fesahati güzel olan
h. 061a/08

hoş kel - Far.+T. hoş gelmek, hoşuna gitmek
h.- ür 033b/10

hoşluk Far.+T. hoşluk, güzellik
h. 078b/06

hoşnūd kıl - Far.+T. hoşnud etmek, memnun ve razı etmek
h.- madım 047b/04

hoş-vakt Far.+Ar. mutlu, rahat
h. 168a/09

hoş-vakti Far.+Ar. ne hoş, ne güzel, ne mutlu! krş. hoş-vahtlık
h. 080b/04

hoş-vahtlık Far.+Ar.+T. ne hoş, ne güzel, ne mutlu! krş. hoş-vahtı
h. 078a/03

Hubāb bin Munzir bin Cemūh öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Hazrec kabilesinden bir sahabe
H. 145a/01

hubbu'r-rezā' Ar. (süt emen çocukların)

emme isteği

h. 038b/08

Hūd Ar. Kur'an-ı Kerim'in 11. suresi,

Hud Suresi

H. 046b/03

hūd inşāf ėgesi bol- Far.+Ar.+T.

insaflı bir şekilde düşünmek (elini vicdanına koymak)

h.- sañ 022b/09

Ḥudā Far. Allah, tanrı krş. Ḥudāy

H. 034a/01

H.+ ġa 009b/03

Ḥudā kıı - Far.+T. ilahlaştırmak,

tanrılaştırmak

H.- ıp 039b/01

hūdā okuġuġı Ar.+Tür. şarkı

söyleyen, kervabaşında bulunup develere şarkı söyleyerek güden çoban

h. 168a/01

h.+ lar 168a/06

ḥudāvend-i 'alem Far.+Ar. bayrak

taşıyan, sancaktar

h. 128a/03

Ḥudāy Far. Allah, tanrı krş. Ḥudā

H. 034a/02, 034b/10, 061a/10

ḥudūs-i kelāl Ar. yorgunluk ve bitkinliğin ortaya çıkması

h. 041a/09

ḥuffāz-ı merāşid-i seyl Ar.+Far.

gözetleme yerlerindeki muhafız seli

h. 062a/03

ḥulel Ar. elbiseler

h. 148b/08

ḥulel-i isti'ārāt-ı reşika Ar. zarif

benzetmelerle örtülü

h. 009a/08

ḥulķ Ar. huy, ahlak, tabiat

h. 060a/02, 060a/04, 060b/02

ḥulķ-ı cemil Ar. güzel ahlak

h.+ i 075b/05

ḥulķ-ı ḥüsn Ar. güzel ahlak

h. 075b/06

ḥulķ-ı rüh-efzāy Ar.+Far. cana can katan

ahlak, ruha tazelik veren ahlak

h.+ yıñızdın 170b/08

ḥullet Ar. içten sevgi, hakiki dostluk

h. 056b/05

h.+ in 082a/09

ḥümāy Far. Huma[y] kuşu, saadet kuşu, devlet kuşu

h.+ ı 054b/03

Huneyn y.a. Mekke ve Taif arasında bulunan bir vadi

H. 136a/05, 139a/01

H.+ ge 139a/09

H.+ ni 139b/04

hūrī-zād Far.+Ar. cennet kızı gibi güzel doğmuş, huri kadar güzel kadın

h.+ ğa 025b/03

hurmā Ar. hurma ağacının yemişi, hurma

h. 143a/06, 143a/07

hurriyye-i mutlaka Ar. mutlak hürriyet, şartsız özgürlük

h. 126a/09

hūr-şid Far. güneş

h. 069b/10

h.+ i 002b/07

husrev-i ‘ādil Far.+Ar. adaletle hükmeden padişah, adil hükümdar

h. 034b/12

husrevi-i ‘ālī-cenāb Far.+Ar. yüce gönüllü hükümdar

h. 170b/07

huşul Ar. ortaya çıkmak, peyda olmak

h.+ ı 042a/03, 045b/01

huşul-ı hayrāt-ı dünyā ve ahiret Ar.

dünya ve ahretteki bütün hayırların ortaya çıkışı

h. 164b/10

huşul-ı ‘iffet Ar. iffetin ortaya çıkması, haramlardan sakınmanın sağlanması

h. 037b/03

huşümet Ar. düşmanlık, husumet

h. 158a/11

huşūşiyet-i habīblik Ar.+T. sevgililiğin özellikleri

h. 056b/03

huṭbe okı - Ar.+T. hutbe okumak

h.- p 150a/08

hücre Ar. oda, odacık

d.+ si 035b/11

hüküm Ar. hüküm, emir, buyruk

h. 115a/05

h.+ idin 115b/01

h.+ ige 044a/03

h.+ in 082a/11

hüküm kııl - Ar.+T. hükmetmek, hüküm ve karar vermek

h.- dı 138b/11

h.- ğıl 065b/09

hüküm-i ‘āmm-ı tamm Ar. herkes için kaçınılmaz son (ölüm)

h. 164a/07
hük-m-i melik-i muṭāʿ Ar. kendisine
itaat olunan sultanın hükmü
h. 089a/01
hük-m-i peyamberī Ar.+Far.
peygamberlik hükmü
h. 065a/08
hük-m-i şāhī Ar.+Far. hükümdarın
buyruğu, sultanın emri
h.+ ni 006b/01
hüner Far. hüner, ustalık, marifet
h.+ ler 031a/01
h.+ niḡ 007a/07
hüner-perver Far. hüneri seven, hüneri
koruyan
h. 005a/11
hürmet Ar. hatır, hürmet
h.+ i 168b/05
Hüseyin (1) öz.a. eserin müellifi,
Kemâleddîn Hüseyin Harezmî
H. 007a/09, 023b/02, 025a/10,
026a/02
Hüseyin (2) öz.a. Hz. Muhammed'in
torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin
H. 120b/03
hüsn Ar. güzellik

h. 065a/05, 075b/08, 111b/08,
116b/11
h.+ i 111a/07, 075b/11
hüsn-i Aḫmedi Ar. Ahmed'in güzelliği
(Hz. Muhammed'in güzelliği)
h. 065a/10
hüsn-i cevherī Ar. cevherin güzelliği
h. 065a/11
hüsn-i hulk Ar. güzel ahlak
h.+ uḡga 061a/10
hüsn-i rāy Ar. güzel, sağlam ve köklü
bir inanış
h. 156b/01
hüsn-i Yūsuf Ar. Yusuf'un güzelliği
(Hz. Yusuf'un güzelliği)
h. 060a/07
hüsrān Ar. elem, mahrumiyet acısı
h. 160a/05
hüş-yār bol - Far.+T. uslu olmak,
aklını başına almak, akıllanmak
h.+ ur 017b/06
hüve'l-muvāfiḡ Ar. uygun olan odur
h. 155b/07
hüveydā Far. apaçık, besbelli
h. 019b/06, 169b/06
hüʿace Far. efendi, sahip

h. 164b/04

h^vāce-i kāyināt Far.+Ar. kainatın
efendisi

h. 002b/05

h^vārluḳ Far.+T. horluk, rezillik

h. 133a/05

h^vārluḳ çek - Far.+T. zorluk
çekmek, sıkıntı yaşamak

h.- medi 135a/10

-I-

ıd - göndermek krş. ıda ber -, iber -

1.- insa 080b/04

ıda ber - göndermek, sevk
etmek krş. ıd -, iber -

1.- di 026b/05, 084b/06, 094b/02,
096b/05, 096b/10

1.- dim 094b/07

1.- gil 168a/03

1.- ip 086b/04, 095b/06, 113b/08

‘**ıkd-ı reşād** Ar. doğruluk gerdanı

‘1.+ nın 089b/04

mağ güvenilir (dost), sırdaş

1.+ in 084b/06

mağrak daha yakın, en yakın

1. 043b/03

man - inanmak, güvenmek

1.- mağanlardın 102b/08

ıraḳ uzak, ırak

1. 033b/05

1.+ dın 025b/02

‘**Irāk** y.a. Irak (ülkesi)

‘I. 086b/05, 088a/06, 145b/03

‘I.+ nın 086a/10

ırgak çengel, kanca

1. 119b/01

ısıg ısı, sıcaklık

1.+ nda 103a/07

ışk Ar. aşk, sevgi

1. 017b/01, 018b/01, 019a/07,

020b/02, 020b/06, 021a/05,

021b/01, 021b/05, 021b/10,

022a/01, 022a/04,

022b/03, 022b/10, 023a/06,

023a/08, 023b/03, 025b/10,

026a/10, 027b/02, 028b/11,

032a/09, 033a/03, 034a/07,

067b/11, 126b/05

1.+ dın 019a/03, 021b/11

1.+ ı 023b/04

1.+ ım 018a/02

1.+ ıñ 019b/03

1.+ ka 017a/11, 018b/11,

028b/05

1.+ nı 018a/05

1.+ nıñ 017a/07, 017b/10,

022b/11, 029b/10, 034a/06

ışk-hâne Ar.+Far. aşk evi, aşk mekanı

1. 021b/07

ızırâb kıl - (1) Ar.+T. ıstırap

duymak, acı çekmek

1.- dı 054a/08

ızırâb kıl -(2) Ar.+T.

kımıldamak, sallanmak

1.- sa 168a/06

-İ-

î‘āde-i maṭla‘ Ar. kasîdelerde matla beyitinin tekrar okunması

i.- ip 009b/09

‘ibādet Ar. ibadet, kulluk

‘i. 040a/04

‘ibādet ét - Ar.+T. ibadet yapmak, kulluk etmek

‘i. 034a/01

‘ibādet kı̄l - Ar.+T. ibadet yapmak, kulluk etmek

‘i.- ip 073b/07

‘i.- maḳ 079b/07

‘ibārāt-ı faṣīḥ Ar. fasih ibareler, açık sözler

‘i. 014a/05

‘ibāret Ar. meydana gelmiş, toplanmış, teşekkül etmiş

‘i.+ dūr 045a/07

‘ibāret (1) Ar. ... dan meydana gelmiş, mevcudiyet

‘i. 020b/06, 090b/04, 120a/06, 124b/04, 154a/11

‘ibāret (2) Ar. ibare, cümle

‘i.+ i 056a/02

ibdā‘ -i mükevvenāt Ar. bütün mahlukatı yaratmak

i. 002a/03

iber - göndermek, yollamak krş. id -, ıda ber -

i.- di 052b/07, 054a/04, 138a/11, 139b/03, 141b/10, 149b/07,

149b/11

i.- ip 064a/04

i.- ür 043b/01, 087a/03, 087a/04

İblīs öz.a. Şeytan

İ. 040b/07, 043a/11, 043b/07, 079a/10, 079b/05, 108b/03,

108b/05, 146a/01

İ.+ ge 146a/08

İbn ‘Abbās öz.a. Hz. Muhammed’in amcası olan Hz. Abbas’ın oğlu

İ. 052a/09, 057a/05, 080a/01

İbn Ebi Ḥedred öz.a. Huneyn Savaşı’na katılan bir sahabe krş. ‘Abdullāh (3),

‘Abdullāh bin Ebī Ḥedred Eslemī

İ. 138b/09

İbn İshāḳ Nāfi‘ Cereşidin öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

İ. 091b/01
İbn alābe z.a. kaybolan devesinin peşine dūşp tarihi İrem şehrini keşfeden kiři, İrem'in kaşıfı krş.
 Abdullāh bin alābe
İ.+ a 114a/11
İ.+ ni 114a/03
İbn ami'e z.a. Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in miğferini kılıçla parçalayıp yüzünü yaralayan müşrik krş.
 Abdullāh bin ami'e Hāriřī
İ. 153b/07, 153b/10
İbn Mes'ūd z.a. Bedir Savařı'nda Ebu Cehil'i ldüren sahabe krş.
 Abdullāh bin Mes'ūd
İ. 104b/10
İ.+ ni 101a/09
İbrāhīm z.a. Kur'an'da adı eçen ve Hz. Muhammed'in soyunun kendisine dayandıı peygamber, Hz. İbrahim
İ. 057a/08, 057b/02, 082a/09, 125b/02
ibri Ar. ibrik, kulplu su kabı
i. 105b/11
icāb Ar. lazım olan, gerekli, lüzumlu

ī. 045a/07, 055b/02
icābet Ar. kabul, kabul olma
i.+ ge 170a/03
icābet kıı - Ar.+T. uymak, kabul etmek
i.- dı 141a/04
i.- ip 098b/09
i'cāz Ar. mucize sayılacak kadar dūzgn syleme
i.+ ı 116a/11
icāzet Ar. izin, msaade, onay
i.+ i 014b/10, 170a/09
icāzet ber - Ar.+T. izin vermek, msaade etmek
i.- di 014b/10
i.- dim 015a/01
i.- ip 011a/08
icāzet bol - Ar.+T. izin verilmek, msaade edilmek
i.- may 147a/08
icāzet hāřıl kıı - Ar.+T. izin almak, onay almak
i.- ip 013a/07
icāzet tile - Ar.+T. izin istemek, msaade istemek
i.- r 011a/07
i'cāz-ı āyet Ar. gsterilen mcize

i.+ in 092a/05
iclāl Ar. ağırlama, ikram
i. 011b/06
ictihād Ar. gücü yettiğince çalışıp
çabalamak
c. 150a/09
ictināb kııl - Ar.+T. çekinmek,
sakinmek
i.- mas mēn 026b/02
iç iç
i.+ ide 030b/09, 040b/09,
044a/07, 045b/02, 047a/11,
051a/09, 054a/01, 055b/03,
060a/02, 060a/04, 060a/04,
060a/05, 061a/06, 069b/10,
069b/11, 070b/03, 073b/02,
073b/07, 076a/05, 076a/06,
076a/07, 076b/06
i.+ imdeki 106a/04
i.+ inde 018a/03, 022b/03,
031a/04, 039a/06, 046b/04,
046b/08, 055b/10, 056a/03,
065a/03, 093b/02, 093b/03,
093b/04, 097a/08, 098b/06,
104b/01, 107b/04, 107b/05,
107b/06, 108a/04, 112b/06,

113b/03, 115b/01, 116a/10,
116b/09, 116b/11, 127b/06,
129b/04, 130b/05, 135b/10,
136a/10, 138a/05, 151a/04,
155b/04, 156b/05, 157b/09,
159a/10, 160b/11, 163a/05
i.+ indeki 106a/09, 156a/05
i.+ indin 118b/09
iç - içmek
i.- se 118b/11
i.- tim 081a/08
içre içinde, arasında
i. 007a/02, 053a/09, 057a/03, ,
058a/02, 071a/11, 076b/08,
124a/02, 124a/03, 128a/02
idrāc kııl - Ar.+T. (kitaba)
katmak, belirli bir yazıyı (kitap,
dergi gibi) bir yere koydurma
i.- ıp 030b/10
idrāk Ar. anlayış, kavrayış, akıl
erdirme
i.+ din 069b/06
i.+ i 069a/04, 069a/06, 130a/07,
130a/10
i.+ idin 002a/02
i.+ inde 075b/08

idrāk kı1 - Ar.+T. idrak etmek,
akıl erdirmek, anlamak
i.- a bilmediler 151a/07
i.- sam 085b/05
i.- sun 070a/10
i.- sunlar 054a/06
idrak kı1ın - Ar.+T. yetişmek,
erişmek
i.- ğanı 124a/05
idrāk-1 haqāyık-1 İlahīye Ar. İlahi
gerçekleri anlama ve kavrama
i. 038a/11
idrāk-1 cennetü'l-me'vā Ar. (ebedi)
kalınacak yer olan cennete erişme
i. 040a/08
İdrīs öz.a. Kur'an'da adı geçen
peygamberlerden bir olan Hz. İdris
İ.+ ni 125a/07
iffet Ar. iffet, afiflik, temizlik
i. 022b/07, 037b/02
iftihār-1 küll-i benī Ādem Ar. bütün
ademoğullarının övüncü
i. 014b/09
iftirā Ar. iftira
i. 066a/11
ifzā' Ar. korku

e. 167a/05
iğfirān Ar. affedicilik
i.+ mın 165b/06
iğrāk Ar. yüksek derecede mübalağa,
abartma
i.+ nı 066a/02
iğvā kı1 - Ar.+T. azdırmak,
yoldan çıkarmak
i.- maslar 085a/07
iḥāṭa Ar. geniş bilgi ile anlamak, tam
kavramak
i. 069b/05
iḥlāṣ Ar. samimi olarak, içtenlik
i. 015a/02, 042a/11, 013a/08,
144a/09, 170b/01
i.+ m 161a/11
iḥrām-1 tevāzu' Ar. tevazü ihramı, alçak
gönüllülük ihramı
i. 168b/07
iḥsā Ar. sayma, hesaplama
ḥ. 100a/04, 147b/09
iḥşā kı1 - saymak, hesaplamak
i.- ıp 117a/02
iḥsān Ar. iyilik etme, bağışlama
i. 024a/03, 075b/11
i.+ ı 108b/07

i.+ mıñ 075b/08
ih̄sān-ı cezīl Ar. bol iyilik, çokça
bağışlama
i.+ i 075b/06
ih̄tilāf-ı tabaḳāt Ar. derece farklılıkları,
mertebe ayrımı
i. 062a/05
ih̄tilāl-i ‘aql Ar. aklın gitmesi,
aklı kaybetmek, delirmek
i. 157a/01
ih̄timā Ar. perhiz
i. 042a/03
ih̄timām kıl - Ar.+T. özen
göstermek
i.- urlar 134a/03
ih̄timām-ı tamām kıl - Ar.+T.
azamî özen göstermek
i.- urlar 043a/09
ih̄timām-ı tamām kılguçı Ar.+T.
azamî özen gösteren kimse
i. 029b/04
ih̄timās Ar. perhiz
i.+ m̄ga 042a/01
ih̄tirā‘-ı mevcūdāt kıl - Ar.+T.
bütün varlığı vücuda getirmek,
yaratmak

i.- ıp 002a/04
ih̄tirām Ar. hürmet, saygı
i. 011b/06
ih̄tirām kıl - Ar.+T. saygı
gösterebilmek, hürmet
edebilmek
t.- abil men 035b/07
ih̄tirām Ar. hürmet, saygı
i.+ ğa 168b/08
ih̄tişār kıl - Ar.+T. kısaltmak,
özetlemek
i.- dım 006b/09
i.- duḳ 058b/02
ih̄tişās tap - Ar.+T.
özelliklendirmek, özel kılmak,
hassaten
i.- ıp 038b/02
ih̄tiyāc Ar. ihtiyaç, gereksinim
i. 050b/10, 111b/02
i.+ ı 051b/09, 169b/02
ih̄tiyār (1) Ar. seçim, tercih
i. 151b/01, 156a/03
i.+ ıga 151a/07
ih̄tiyār (2) Ar. irade, kontrol
i.+ mı 032a/07
ih̄tiyār ét - Ar.+T. seçmek, tercih

etmek
i.- ipdur 161a/01
ih̄tiyār kı̄l - Ar.+T. seçmek,
tercih etmek
i.- dı 002a/05
i.- dılar 149a/01
i.- dım 050a/06
i.- ğan 091a/07
i.- ğıl 063b/11
i.- ip turur 091b/10
i.- ip turur êrđi 010a/11
ih̄yâ kı̄l - Ar.+T. ihya kılmak,
canlandırmak
i.- ur 163b/08
ih̄zâr kı̄l - Ar.+T. huzura
çağırarak, karşısına almak
i.- dı 114a/03
‘**ik̄âb kı̄l** - Ar.+T. azap etmek ,
cezalandırmak
‘i.- ğanda 120a/09
ik̄âmet bir yerde kalmak, durmak
i. 151b/02
ik̄âmet kı̄l - Ar.+T. bir yerde
kalmak, durmak
i.- alıñ 151b/03
ik̄bâl (1) Ar. baht, talih

i. 004b/05, 046a/02, 051a/09,
123b/04, 157b/03, 167a/11,
169b/11
i.+ ın 063b/09
i.+ nıñ 169b/02, 169b/10
ik̄bâl (2) Ar. arzu, istek
i. 164b/02
ik̄dâm kı̄l - Ar.+T. gayret ve
sebatla çalışmak
i.- dım 006a/04
ik̄fâ’ Ar. yakınlık, denklik
i. 001b/04
iki iki (2)
i. 011b/02, 012a/06, 017a/08,
019b/09, 020a/02, 020a/06,
020a/11, 042b/07, 042b/08,
051a/03, 051a/07, 054b/11,
058b/02, 077b/04, 082b/03,
084b/02, 086b/07, 093b/04,
093b/08, 096b/05, 096b/06,
098a/07, 099a/07, 100b/06,
104b/11, 110b/01, 110b/08,
113a/08, 121a/06, 122a/04,
124a/06, 130b/03, 132a/08,
136a/10, 142a/05, 143a/04,
145a/04, 145b/11, 147a/07,

151b/10, 151b/11, 155b/04,
160b/08
i.+ iz 106b/04
i.+ si 007b/05, 143a/01
i.+ sin 104a/05
i.+ sini 104a/10, 104b/01
i.+ sinin 159b/02
ikinci ikinci (2.)
i. 056a/11, 097a/11, 106a/06,
125a/06, 132a/09, 141a/09,
143b/06, 146a/05, 146b/07
iki pāre bol - iki paraya
ayrılmak, yarılmak
i.- an 104a/03
iki pāre bōl - ikiye bōlmek,
yarmak
i.- di 104b/09
iki yar - ikiye bōlmek, yarmak
i.- p 106a/09
ikiyūz iki yūz (200)
i. 149a/06, 153a/08
iki yūz mi iki yūz bin (200 000)
i. 086a/09
ikrām Ar. aılamak, hūmet etmek,
saygı gōstermek
i. 011b/06, 035b/07

ikrār kıl -Ar.+T. kabul ve tasdik
etmek
i.- p 022a/06, 032a/02
‘İkrime bin Ebī Cehl z.a. Ebu Cehil’in
olu olan ve sonradan Mūslūmanlıı
kabul eden sahabe kr. ‘İkrime bin Ebū
Cehl
.İ. 148a/07
‘İkrime bin Ebū Cehl z.a. Ebu
Cehil’in olu olan ve sonradan
Mūslūmanlıı kabul eden sahabe kr.
‘İkrime bin Ebī Cehl
.İ. 153a/08
iktidā Ar. tabi olmak, uymak
i.+larıdın 002b/03
iktidā kıl - Ar.+T. uymak, tabi
olmak
i.- p 127a/07
i.- maa 033a/07
iktiām Ar. hūcum etme, saldırma
i. 126a/08
iktizā kıl - Ar. gerektirmek,
lazım gelmek
i.- dı 067b/02
‘lā’-i kelimetu’llāh Ar. İslamiyetin
tevhid akidesini yūceltip yaymak

i. 135b/09

‘**ilāc** Ar. çare, derman
‘i. 042a/07
‘i.+ ı 042a/02

İlāh Ar. İlah, tanrı
İ.+ ım 167a/07

İlāhī Ar. ey Allah’ım!, ey tanrım!
İ. 012a/09, 102a/11, 143b/07,
166b/02
İ‘lām kı1 - Ar.+T. bildirmek,
anlatmak
i.- dı 149a/05
i.- ur 113a/04

ile ile, beraber
i. 019a/02, 103b/10, 110b/07,
116a/04

ilgeri (1) ... den sonra, sonra
i. 031a/06, 099b/01

ilgeri (2) ileri, ön taraf krş. ilgerü
i. 134a/11
ilgeri yürü - öne atılmak, en
önde olmak
i.- di 153b/09

ilgerü ileri, ön taraf krş. ilgeri (2)
i. 141b/10
ilḥāḥ kı1 - Ar.+T. ısrar etmek,

ısrarla istemek
i.- ğanlardın 151a/11

illā Ar. olmadığı surette, aksi
takdirde
i. 018b/01

‘**ilm** Ar. ilim
‘i. 032a/08, 060a/03, 063a/06,
072b/08, 073b/05
‘i.+ i 070b/02
‘i.+ ini 060b/06
‘i.+ iniḡ 061a/11

‘**ilm-i faẓl** Ar. fazlın ilmi, marifet ve
üstünlüğün ilmi
‘i.+ ınḡ 009b/07, 067a/02

‘**ilm-i ḥikmet** Ar. hikmet ilmi
‘i. 124b/02

‘**ilm-i İlāhī** Ar. Allah’ın ilmi, Allah’ın
bilgisi
‘i.+ din 062a/07

‘**ilm-i kerem** Ar. cömertlik ilmi,
sehavet bilgisi
‘i. 060a/04

‘**ilm-i Levḥ ü Kalem** Ar. Levh ve
Kalem’in ilmi (Allah’ın olmuş ve olacak
her şeyi ezelden yazdığı tahta ve
kalemin bilgisi)

‘i. 164b/11
‘**ilm-i Nebī** Ar. Peygamber’in ilmi, Hz. Muhammed’in ilmi
‘i.+ de 060b/03
‘**ilm-i şamil** Ar. (her şeyi) kuşatan ilim
‘i.+ i 062a/10
‘i.+ in 009a/11
iltifāt Ar. hürmet, saygı
i. 020b/08
iltifāt kı1 - Ar.+T. hürmet göstermek
i.- madı 035a/08, 083a/02
iltimās Ar. istek, rica
m.+ da 026b/04
iltimās kı1 -Ar.+T. rica etmek,
istemek, talep etmek
i.- ıp 014b/01
i.- urlar 061b/05
iltizām kı1 - Ar.+T. gerekmek,
lüzumlu olmak
i.- ğan 161a/09, 163a/01
imāmet Ar. imamlık
i. 127a/07
īmān Ar. iman, inanç
ī. 161a/09, 165b/11
ī.+ nı 067b/09
īmān keltür - Ar.+T. iman

etmek, inanmak
(Müslüman olmak)
ī.- di 105a/01, 141a/01
ī.- eyin 104b/05
ī.- meki 108b/01
ī.- sünler 054a/06
īmāndın ayır - Ar.+T. imandan ayırmak, inançsızlaşmak
(Müslümanlıktan ayrılmak)
ī.- masun 015a/09
‘**imāret kı1** - Ar.+T. inşa etmek
‘i.- dım 095a/05
‘i.- ıp 095a/01
‘i.- mışım 095a/05
imdi (1) şimdi
i. 007a/09, 020a/06, 027a/03,
031b/01, 037a/11, 038b/04,
050b/02, 055b/11, 056a/08,
059a/01, 063b/11, 075a/07,
082b/07, 084a/09, 090a/11,
094b/07, 127b/01, 148b/02,
151a/01, 151b/03, 164a/04
imdi (2) bu şekilde, böylece
i. 047a/01
imkān Ar. imkan , olasılık
i. 075a/10

imkân bariça Ar.+T. mümkün olduğunca

i. 087b/03

imşâl-ı fermân-ı Yezdecird Ar.+Far. (Sasani hükümdarı) Yezdecird'in emrine uymak

i.+ in 087a/05

imtiḥân kııl - Ar.+T. sınamak, denemek, imtihan etmek

i.- maḳ 154b/11

imtilâ (1) Ar. (mide) doluluğu

i.+ niḡ 042a/02

imtilâ (2) Ar. doluluk, dolgunluk

i. 042a/06

imtinân Ar. memnuniyet

i. 024a/03

i.+ nı 108b/07

imtişâl (1) Ar. bir örneğe göre hareket etme

i.+ indın 165a/05

imtişâl (2) Ar. uymak, ayrılmamak üzere inkıyad etmek

i. 070b/06

imtişâl-i mişâl Ar. uyulacak örnek

i. 006a/03

imtişâl kııl - Ar.+T. uymak,

uygun davranmak, inkıyad etmek

i.- maḡıl 042b/11

i.- may 044b/01

‘inân Ar. dizgin, yular

‘i. 126b/06

‘inân tart - Ar.+T. (hayvanın) yularını çekmek, dizginlemek

‘i.- ip 128b/09 (‘inânın tart -)

‘inân tut - Ar. (hayvanın) yularını çekmek, dizginlemek

‘i.+ up 004b/05, 029a/01(‘inânın tut-)

‘ināyet Ar. yardım, lütuf, ihsan

‘i. 035a/02, 063b/08, 097b/05, 162a/09, 167a/07

‘i.+ i 035a/01, 060b/07, 068b/11, 083a/11, 107b/01, 109a/07,

118b/01, 131a/02, 136b/02,

146b/11, 152b/10, 162a/03

‘i.+ idin 034b/04

‘ināyet kııl - Ar.+T. yardım etmek

‘i.- masaḡ 166b/03

‘ināyet-i Bārī Ar. kusursuz olan Allah'ın yardımı

‘i. 125b/11
‘**ināyet-i bī-gāyet** Ar. sonsuz lütuf,
sınırsız ihsan
‘i.+ iğa 004a/10
‘**ināyet-i ezeli** Ar. ebediyen var olan
Allah’ın lütufu krş. ‘ināyet-i ezeliye
‘i. 003a/11
‘**ināyet-i ezeliye** Ar. ebediyen var olan
Allah’ın lütufu krş. ‘ināyet-i ezeli
‘i. 037a/09
‘**ināyet-i ḥazret-i Pād-ṣāhī** Ar.+Far. ulu
padişahın (Allah’ın) yardımını
‘i. 147b/03
‘**ināyet-i nā-mütenāhī** Ar.+Far. sonsuz
lütuf,
‘i. 150a/10
‘i.+ din 075a/06
‘**ināyet-i Rabbānī** Ar. Allah’ın lütufu,
Allah’ın ihsanı
‘i. 147b/08
‘**ināyet-i tevfiḳ** Ar. Allah’ın kuluna
yardım etmesi
‘i. 128a/11
inbā’ - ı zevāhīr-i inbā’ Ar. ihtişamlı
mesajları ulaştırma, görkemli haberleri
iletme

i. 002a/09
inde - seslenmek, çağırma krş. ünde -
i.- di 058b/10
i.- p 012b/03 , 084a/06
ifışāl Ar. ayrılma
i. 050b/08
inkār Ar. reddetme, kabul etmeme
i.+ ıḡ 020a/01
inkār kııl - Ar.+T. inkar etmek,
kabul etmemek
i.- ḡan 017a/11
i.- ḡa sēn 020a/09
i.- ḡanlarḡa 154b/02
i.- ıp 018b/11, 019b/10, 099a/10
i.- ma 019a/01
i.- madı 068b/10
i.- maḡıl 099a/05, 099b/09
i.- saḡ 017a/06
i.- maḡḡa 020b/07
i.- maḡḡa 031b/10
i.- ur 121b/10, 122a/01, 122a/03,
122b/10
i.- ur sēn 019b/02
inkār-ı maḡabbet Ar. aşkı inkar etmek
i. 020a/07
inkırāz Ar. bitme, tükenme, son bulma

i. 114b/06
inķırāz-ı ecel Ar. ölümle dağılıp yok olma
i. 029b/07
inķıřām Ar. bölünme, parçalanma
i.+ 1 089b/04
inķıtā^c-ı emel Ar. ümitlerin bitip tükenmesi
i.+ din 029b/07
inķiyād Ar. boyun eğmek
i. 144a/10
inķiyād kııl - Ar.+T. boyun eğmek, teslim olmak
i.- dılar 094a/07
i.- mağıl 042b/11
i.- miş 113a/11
inķızā Ar. bitme, sona erme
i. 114b/05
inřāf Ar. vicdan ve merhamete uygun adalet anlayışı
i.+ 022b/09
ins Ar. insan krş. insān
i. 053a/10, 082a/06
i.+ din 043a/07
insān Ar. insan krş. ins
i. 036a/02, 156b/04

insilāh-ı kuyūd-ı işneyniyyet Ar. ikiliğın oluşturduğı prangaların sıyrılmak
i. 165a/01
inřā'allāh Ar. inşallah, Allah dilerse
i. 151a/01
inřikāk Ar. yarıлма, ikiye ayrılma
i. 104b/01
i.+ mı 104b/07
inřikāk-ı kām Ar. ayın ikiye bölünmesi (Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölmesi hadisesi)
i. 105a/04
intihā Ar. nihayet, son
h. 100a/05
intikām al - Ar.+T. intikam almak
i.- maķ 148b/10, 164b/03
intizām Ar. tertipli olma, düzgünlük
i.+ 1 089b/05
intizār çek - Ar.+T. ümid ederek beklemek
i.- en 033a/04
i' rābī Ar. Arapça gramerinde sonda bulunan harf veya harekenin değışmesi
i. 062a/07
irād et - Ar.+T. elde etme,

kazanma
İ.- mekke 130a/06
irāde kı1 - Ar.+T. kastetmek
i.- sa 100b/07
irādet Ar. gönüldeki istek, irade
i. 034a/06
irād-ı cemī'-i nuşūş Ar. bir araya
getirilen kesin delillerin ortaya konması
İ. 058a/09
İrākī öz.a. Irak'tan olan, Irak'a ait
İ. 085a/01
i'rāz kı1 - Ar.+T. yüz çevirmek,
uymamak, tabi olmamak
i.- ıp 032b/09, 033a/05
İrem y.a. Kur'an'da bahsi geçen Ad
kavminin cennete benzeterek kurdukları
şehrin adı
İ. 113a/04
İ.+ ge 113b/07, 113b/11,
114a/10
irşād kı1 - Ar.+T. yol göstermek
i.- ıp 037b/01
irtifā' Ar. yükselmek
i. 059a/09
irtikāb Ar. bir işle meşgul olmak,
uğraşmak

i.+ ı 159b/02
İsā öz.a. İsa peygamber, Hz. İsa krş.
İsā-yı Meryem, İsā-yı pāk
İ. 037b/05, 037b/07, 054a/04,
057a/09, 057b/03, 065b/05,
065b/07, 082b/01, 125a/06
İ.+ dın 003a/02
İsā-yı Meryem öz.a. Meryem oğlu İsa,
Hz. İsa krş. İsā, İsā-yı pāk
İ. 101b/07
İsā-yı pāk öz.a. temiz İsa, Hz. İsa krş.
İsā, İsā-yı Meryem,
İ. 066a/10
İşār bol - Ar.+T. saçmak,
dökmek, serpmek
m.- sun 144b/04
İşār kı1 -(1) Ar.+T. tercih etmek,
istemek
İ.- sam 009a/09
İşār kı1 -(2) Ar.+T. saçmak,
dökmek, serpmek
İ.- urlar 063b/11
İşbāt ét - Ar.+T. atfetmek
i.- gen 044b/02
İşbāt kı1 - Ar.+T. ispat etmek,
kanıtlamak

i. 066b/01
i.- ip, 031b/10
iskāt ʿet - Ar.+T. sükut ettirmek,
(cevap veremeyecek hale getirip)
susturmak
i.- ti 158b/01
İslām öz.a. İslam, İslamiyet
İ. 086b/05, 135a/09
İ.+ ğa 007a/01, 152b/01
i.+ nıñ 169b/04
İslāmğa sebep bol - Ar.+T. (bir
kimsenin) Müslüman olmasına
sebep olmak
İ.- dı 101a/09 (İslāmınğa sebep
bol -)
İslām keltür - Ar.+T. Müslüman
olmak
İ.- megenler 158a/02
İ.- megenlerdin 098a/06
İsmāʿīl öz.a. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail
peygamber, Hz. İsmail
İ. 082a/09
ʿişmet Ar. günahlardan kaçınma
melekesi, günahsızlık
ʿi. 072b/08
ʿişmet-i İlahī Ar. İlahi muhafaza,

Allah'ın koruması
ʿi. 051b/05
işneyniyet Ar. ikilik, ikiden ibaret olma
i. 071a/05
İsrāfīl öz.a. dört büyük melekten biri
olan Hz. İsrafil
İ. 052b/04
iste - istemek, dilemek krş. izde -
i.- r 163b/09
i.- r men 163b/08
istiʿāde kııl - Ar.+T. belirlemek,
tespit etmek
i.- mağ 056b/07
istiʿdād Ar. istidad, kabiliyet
i. 086a/09
istidlāl Ar. bir delile dayanarak sonuç
elde etme, delillendirme
i.- 092b/09
istidlāl kııl - Ar.+T.
delillendirmek, delil kabul etmek
i.- mağğa 061a/05
i.- urlar 057a/04
istifāʿ-ı kemālāt Ar. mükemmeliğin
bütünü
i.+ m 066b/07
istifāde kııl - Ar.+T. istifade

etmek, faydalanmak
i.- ip 104a/09
istīfā Ar. tamamiyle alma,
bütününüyle alma
i.+ 147b/09
istifrāg Ar. kusma, kay
i. 042a/02
istifrāg kıl - Ar.+T. (göz yaşları)
akıtmak, salıvermek, dışarı
çıkarmak
i. 042a/07
istifsār Ar. sorma, sorulma
i. 126b/09
istifsār ét - Ar.+T. (bir şey
hakkında) soru sormak, bilgi
almak
i.- ip 114a/04
istiġfār Ar. affedilmek, bağışlanmak
i.+ ġa 006a/05
istiġfār kıl - Ar.+T. affedilmeyi
istemek, bağışlanmayı dilemek
i.- ur men 044b/05
istihkāk Ar. hak kazanılan şey
i. 163a/06
i.+ ım 163a/07
istihkām tap - Ar.+T. güç

bulmak, güçlenmek
i.- tı 108b/02
istikāmet Ar. dosdoğru yolda olmak,
(Allah'a kullukta) tam ve eksiksiz
hareket etmek
i. 045a/06, 045a/10, 046a/02,
046b/11, 047a/03
istikāmet tap - Ar.+T. doğru
yolu bulmak, hakikate erişmek
i.- kıanda 086a/05
i.- tı érse 046a/03
istikšā Ar. bir şeyi inceden inceye
araştırma
i. 126b/09
i.+ dım 147b/10
istikšāf-ı esrār kıl - Ar.+T.
bilinmeyenleri anlamaya
çalışmak
i.- dım 025b/01(istikšāf-ı esrārın
kıl-)
istikzā-yı nevādir-i hālāt Ar. ender
durumların hükmü, (Peygamber'e) özel
olan vasıflardan bahsetmek
i.+ ın 066b/08
istimā Ar. duymak, işitmek
i.+ ıdın 033a/04

istimā' kı1 - Ar.+T. duymak, söz
işitmek
i.- duḡ 090a/08
i.- ġay 092a/07
istimā' ibereḡāt Ar. dinlemenin bereketi,
dinlerken elde edilecek yarar
i.+ ıdın 012b/08
istimā'-ı kelām kı1 - Ar.+T.
konuşulanları dinlemek, kulak
misafiri olmak
i.- ayın 090b/01
istimdād ét - Ar.+T. medet
dilemek, yardım istemek
i.- ip 009b/10
istimdād kı1 - Ar.+T. medet
dilemek, yardım istemek
i.- ip 004b/01
istimdād tile - Ar.+T. medet
dilemek, yardım istemek
i.- p 013a/01
istintāḡ Ar. nutka getirmek, birini
söyletmek
i.+ dın 144a/07
istirāḡ-ı sem' et - Ar.+T. söz
çalmak, konuşulanları gizlice
dinlemek

i.- ip 090a/11
istiḡāf kı1 - Ar.+T. yardım
istemek
i.- dı érse 005b/03
'işyān kı1 - Ar.+T. karşı çıkmak,
baş kaldırmak
'i.- ġıl 042a/11
iş iş
i. 034b/02, 055b/09, 068a/06,
094b/05, 137a/11
i.+ din 160b/09
i.+ i 080a/06, 094b/06
i.+ imni 076b/02
i.+ ler 068b/03, 079b/10
i.+ lerge 036b/11
i.+ inḡe 034a/05
i.+ niḡ 045a/11
iş et - iş etmek, çalışmak
i.- men 029a/08
iş kél - (başa) iş gelmesi
i.- mes 138a/08
iş kı1 - işi yerine getirmek,
görevini yapmak
i.- dıḡ 106a/07 (işni kı1 -)
i.- may 033a/06 (işde kı1-)
işāret işaret, gösterme

i. 006a/01, 016b/08, 085b/02,
116a/10, 124a/08, 132a/04,
132a/09
i.+ i 104a/03, 145a/02
i.+ idin 102b/11
işāret bol - Ar.+T. işaret etmek,
göndermede bulunmak
i.- sa 058a/05, 063b/03
işāret kı1 -(1) Ar.+T. işaret etmek
i.- dı 051a/01, 104b/06, 104b/09,
145b/03
işāret kı1 - (2) Ar.+T.
göndermede bulunmak, atıfta
bulunmak, telmih etmek
i.- ur 088b/05, 093b/05, 122a/04,
136a/11
işāret kı1 - (3) Ar.+T. göstermek,
bir şeyi seçip göstermek
i.- ıñ 151a/03
iş cānıġa teg - Far.+T. canına
tak etmek, dayanacak gücü
kalmamak
i.- ip 026b/09
işrāk Ar. şirke girmek, Allah'a şirk
koşmak
i. 104a/07

işrākāt-ı tecelliyāt-ı Hakk Ar. Allah'ın
tecellisiyle bir olma
i. 126a/02
iştigāl kı1 - Ar.+T. iştigal etmek,
uğraşmak
i.- ıp 008a/10
i.- madım 047a/09
iştihā Ar. iştaha, yemek yemeye karşı
olanarzu
i.+ sı 038a/02
iştihās-ı kuvvet tap - Ar.+T.
iştahı açılmak, yemek yeme
isteği artmak
i.- ar 037a/03
iştirāk Ar. ortak olma, ortaklık
i.+ ı 104a/10, 130a/05
iştiyāk Ar. şevklenme, özleme
i. 006a/09, 023b/09
i.+ ı 016a/03
i.+ ıdın 168a/10
iştiyāk-ı isti'lā Ar. varılmak istenen yol,
makam-ı maksud
i.+ nıñ 128b/06
'işve Ar. güzelin nazı, işve
'i.+ si 024a/09
iṭā'at Ar. itaat

i. 144a/10
itā' at kı1 - Ar.+T. itaat etmek,
uymak
i.- dı 053a/10
i.- ip 152a/06
i.- mağay 146a/06
itā' at-i hāzret-i pād-şāhi Ar.+Far. ulu
padişaha itaat etmek
i.+ ğa 131a/07
itāb bol - Ar.+T. öldürülme,
katledilme
i.- mağnı 133b/03
itāb kı1 - Ar.+T. azarlama,
paylama, tersleme
i.- mas 031a/03
itālet-i lisān Ar. dil uzatma, kötü
şeyler söyleme
i. 028a/06
itibār Ar. güvenilirlik, saygınlık
i. 100b/04
itibār al - Ar.+T. ibret almak
i.- ğanğa 123a/10
itibār et - Ar.+T. güvenmek,
inanmak
i.- me 042b/07
itibār kı1 - Ar.+T. önem vermek

i.- may 091a/11
itikād et - Ar.+T. inanmak,
samimiyetle inanmak
è.- ip 144a/10
itimād Ar. itimat, güven
i. 013a/08
itimād kı1 - Ar.+T. güvenerek
bağlanmak, dayanmak
i.- ip 004a/10
itirāf et - Ar.+T. itiraf etmek
i.- ip 031b/11
itirāf kı1 - (1) Ar.+T. itiraf
etmek
i.- ip 047b/05, 098b/07, 120a/10
i.- sa 089a/03
itirāf kı1 - (2) Ar.+T. kabul
etmek, onaylamak, tasdik etmek
i.- ur 061b/09, 061b/10
itişām Ar. el ile tutma, tutunma
i.+ m 118a/01
itizār Ar. özür dileme, bağışlanma
isteme
i. 006a/05
ittibā' Ar.+T. tabi olmak, uymak
i.+ ıda 068b/05

<p>ittibā' kıl - Ar.+T. tabi olmak, uymak, ardısına gitmek i.- ğanlar 064b/01, 148b/05, 149a/06 i.- ıñ 056b/11 i.- ıp 144a/09 i.- madım 049b/01 i.- mağıl 039a/08</p> <p>ittifāk Ar. sözleşme, oybirliği i.+ ı 124b/05</p> <p>ittifāk birle ayt - Ar.+T. söz birliği ile etmek, oy birliğiyle demek i.- tılar 151a/08</p> <p>ittifāk kıl - Ar.+T. uyuşmak, anlaşmak i.- dılar 141b/04 i.- ıp 108b/11, 113b/07, 148a/09 i.- ıp tururlar 013a/06</p> <p>iṭṭilā' taleb kıl - Ar.+T. öğrenmek istemek, haberdar olmak istemek i.- sa 063a/02</p> <p>ittişāl Ar. bitişme i. 050b/08</p>	<p>'iyāl Ar. çoluk çocuk, aile e. 137a/03, 140b/10</p> <p>'iyān Ar. aşık, belli 'i.+ dur 054b/05 'iyān bol - Ar.+T. ortaya çıkma, görünmek krş. 'ayān bol- 'i.- mas 048a/01 'iyān kıl - Ar.+T. ortaya çıkarmak, göstermek 'i.- maqñı 015b/03 'iyān-ı gencīne Ar.+Far. apaçık olan hazine, belli olan define 'i. 038b/03</p> <p>izāfe-i ifāze Ar. katıp karıştırarak maksada erdirme i. 104a/09</p> <p>izāfet kıl - Ar.+T. yakın etmek, katmak, katıştırmak i.- ğandın 064a/06 i.- ğıl 064a/03 i.- ıp 064a/09</p> <p>İzam y.a. Medine'de bulunan bir dağ İ. 016a/09 İ.+ dın 031b/06</p> <p>'izām Ar. kemikler</p>
--	---

‘i. 067a/11
‘**izār** Far. yanak
‘i.+ ığa 111a/09
‘i.+ ını 032a/11
izde - (1) istemek, dilemek krş. iste -
i.- gen 021a/05
i.- mes 027a/03
i.- p 027a/04, 161a/02, 169a/01
i.- r 042a/04, 042a/05, 113b/11,
161a/03
i.- se 016b/09, 164b/03
i.- yü 047b/09, 088b/11, 114a/09
i.- yür 051a/06
izde - (2) iz sürerek gelmek, takip etmek
i.- yü kelgen 107a/07
İzed Far. Allah
İ. 075b/10
izhār kııl - Ar.+T. meydana
çıkma, açığa vurma
i.- dı 002a/07
i.- dılar 071b/07
i.- dım 028b/11
i.- mağ 063b/10
i.- ur 015b/06
i.- urlar 075a/03
izhār-ı ‘adem-i meveddet Ar. sevginin

bulunmadığını söylemek (aşkı inkar etmek)

i.+ ı 020a/08

izhār-ı istignā Ar. büyüklüğü göstermek, azameti izhar etmek

i. 154b/10

izmihlāl -ı rüsüm-ı beşeriyet Ar. beşeri özelliklerin ortadan kalkması (insani özelliklerin kaybolup fenafillah ile bir olma)

i. 164b/11

‘**izz** Ar. yüce, değerli, kıymetli, ulu

‘i. 005b/11, 071b/01, 164b/02

‘**izz-i icābet** Ar. yüce icabet, değerli kabul

‘i.+ ğa 169a/03

‘**izzet** Ar. şeref, yücelik, değer

‘i. 008b/05, 063b/05, 063b/09, 066a/08, 161b/07

‘i.+ in 064a/11

‘i.+ iniz 096a/04

‘**izzet sakla -** Ar.+T. saygı göstermek, hürmet etmek (‘izzetin sakla -)

‘i.- p 035b/07

-K-/-K-

Ka‘b öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

K. 138a/09

K.+ nı 114a/05

ḳabā-yı levlāk Ar. levlak kaftanı, "sen olmasaydın" kaftanı

ḳ. 054b/06

ḳabāyil-i Kināne-i Eḥābiş Ar. Kinane-i Ehabiş kabileleri

ḳ.+ din 148b/05

Ka‘be öz.a. Kabe

K. 081b/06, 096b/03, 096b/08, 124b/07, 168a/09

K.+ ge 095a/02

K.+ ni 095b/01, 096a/04

K.+ niḡ 096a/10

K.+ sini 095a/06

Ka‘be-i ḥaḳīḳī Ar. hakiki Kabe

K.+ si 168b/02

ḳabile Ar. kabile, uruk

ḳ.+ de 024a/02

ḳ.+ din 108b/11

ḳ.+ lerin 145a/02

ḳ.+ ni 024b/01

ḳ.+ sidin 023b/11

ḳabile-i ‘Avf u Ḥazrec Ar. Avf ve Hazrec kabileleri

ḳ. 108b/01

ḳābiliyet-i isti‘dād Ar. kabiliyet genişliği

ḳ.+ mınḡ 062b/01

ḳabūl Ar. kabul

ḳ. 055b/03

ḳ.+ ıda 068a/08

ḳ.+ ıdın 068b/10

ḳabūl bol - Ar.+T. kabul olmak

ḳ.- ğan 057b/08

ḳ.- ur 170a/10

ḳabūl-ı meḳāl-ı şāhī Ar.+Far.

padişahın söylediği sözün kabul görmesi (emrinin yerine getirilmesi)

ḳ.+ ni 006a/03

ḳabūl ḳıl -(1) Ar.+T. kabul etmek, razı olmak

ḳ.- dılar 148b/04

ḳ.- ğıl 022b/08, 052a/06

ḳ.- madı 030a/11, 052a/08

ḳabūl ḳıl - (2) Ar.+T. (gelen misafiri) kabul etmek

ķ.- dı 095b/04

Ka‘bü’l-Ahbār öz.a. Yahudi kökenli bir alim olup sonradan Müslüman olan sahabe

K. 079a/02

ķabza-i haşbā Ar. bir avuç dolusu taş parçacıkları

ķ. 097b/09

ķaç - kaçmak

ķ.- ar 157b/02, 167a/06

ķ.- ar êrdi 087a/05

ķ.- ar êrdiler 093a/07, 093a/10,

ķ.- ar sên 146a/09

ķ.- ip 012a/05, 079b/01,
087b/04, 097a/05, 140a/04,
154a/09

ķ.- ķan 093a/06, 138a/05

ķ.- ķanda 133a/01

k.- madı 068b/05

ķ.- maķ 155a/04

ķ.- maķnı 132b/10

ķ.- mas êrdiņ 023b/05

k.- tılar 098a/03, 147b/04

ķaçan nasıl

ķ. 027b/08, 034b/03, 051b/11,
054a/11, 054b/01, 058b/05,

063b/07, 107b/03

ķaçan kim ne zaman ki, -dığı zaman

ķ. 015b/01, 158a/04

ķaçur - kaçırmak, bertaraf etmek

ķ.- sa 170b/11

ķadeh-i sıdķ Ar. doğruluk kadehi

ķ. 031a/10

ķadem Ar. ayak, adım

ķ. 102a/07

ķ.+ i 102b/11, 120a/01, 156b/06

ķ.+ leri 048b/02

ķadem bas - Ar.+T. ayak basmak, adım atmak

ķ.- ğıl 048b/11 (ķademüñni bas -)

ķ.- maķ 059b/08

ķ.- mas 052a/01

ķ.- tı 112b/06

ķadem ilgeri bas - Ar.+T. adım atmak, ilerlemek

ķ.- madılar 128b/05

ķadem koy - Ar.+T. adım atmak

ķ.- sa 026a/09

ķadem-i nūrī Ar.+T. nurlu kadem

ķ. 059b/07

ķader kııl - Ar.+T. takdir etmek,

yapmak (Allah'ın takdir etmesi)
k. 015a/07

kağıgu kaygı, endişe, elem, üzüntü krş.
kağıgu
k.+ ŋ 020a/01

kağımlık Ar.+T. zamansal olarak, eski
ve yeni olarak
k. 113a/01

kaçır Ar. her şeye gücü yeten (Allah)
k. 015a/07

kaçır-dānā Ar. kuvvetli bilgiç
k. 002a/02

kağr (1) Ar. değer, kıymet, derece, itibar
k. 066a/09
k.+ ığa 068a/03
k.+ ın 007a/03
k.+ ıŋ 130b/05
k.+ ına 066a/05, 067a/06
k.+ ımı 032a/10
k.+ ınığ 066a/07
k.+ uŋa 129b/09

kağr (2) Ar. güç, kudret, kuvvet
k.+ ımı 032a/10

kağr artur -Ar.+T. değerini
artırmak
k.- up 015a/07 (kađrıŋni artur -)

kağr öksil - Ar.+T. değeri azalmak,
değer kaybetmek
k.- mes 111a/08 (kağri öksil -)

kağr-ı 'alā Ar. ulu mertebe, yüksek
değer
k.+ sını 066b/02

kağr-i ħān Ar.+Far. değeri saltanat,
kıymetli hanlık
k.+ dın 015a/07

kađā Ar. arka
k.+ da 134b/01
k.+ ların 146b/04
k.+ ıŋızda 138b/04
k.+ sında 094a/05

kađāda koy - Ar.+T. arkaya
almak, arkada tutmak
k.- up 145a/02

kađāga sal - Ar.+T. arkaya
almak, arkada bırakmak
k.- ıp 146b/02

kađāga tüş - Ar.+T. arkadan takip
etmek, peşine düşmek
k.- üp 087a/11, 098a/03, 153b/01
154a/10 (kađalarınđa tüş -)

kağes Ar. kafes
k. 159b/11

kāfir Ar. Allah'a inanmayan, kafir

k.+ ler 091a/02, 097b/08,
097b/11, 107b/02, 108a/01,
119a/10, 134a/09, 134b/09,
140a/02, 140b/01

k.+ lerdin 133a/06

k.+ lerga 136a/08

k.+ lerge 152a/06

k.+ leridür 093a/08

k.+ lerni 134b/07

k.+ lerniñ 107a/08, 140b/08

k.+ niñ 042b/08, 096b/07,

096b/11

kāfirān Ar. Allah'a inanmayanlar,
kafirler

k. 092b/03

kāfir-i nefis Ar. kafir nefis, küfre girmiş
günahkar nefis

k.+ iñe 040b/01

kāhil Ar. tembel

k. 034b/03

kāhillıq Ar.+T. tembellik

k. 041a/11

kāhin Ar. kahin

k. 090b/03

K. 091b/07

k.+ i 091b/03

k.+ ler 092a/02

k.+ lerga 090b/02

k.+ leri 092a/08

k.+ niñ 091b/05

kāhir-tüvānā Ar.+Far. her şeye gücü
yeten

q. 002a/02

qahr Ar. öfke, kızgınlık, mahvetme

q.+ ıñnı 007b/02

qahr kel - Ar.+T. öfkelenmek,
hiddetlenmek, kızmak

q.- ip 033a/04

qahı Ar. kıtlık

q. 079a/03

q.+ dın 079a/07

qā'ide-i qadim Ar. ezeli esas

q. 003a/06

qāl Ar. söz

q. 018a/03

qal - (1) kalmak

q.- dı 125b/04

q.- madı 051b/09, 098a/02,
140a/10

q.- mas 100b/04

q.- may 010a/05, 038b/04,

138a/03
kal - (2) varlığını korumak, baki olmak
k.- dı 083b/11
k.- ğan 085b/01
k.- ğanda 113b/07
k.- mas 079b/07
kal - (3) elde kalmak
k.- dı 016b/01, 140a/07
kal - (4) geride kalmak, gerisinde
kalmak
k.- dı 128b/10
kalb Ar. kalp, yürek
k. 021a/11
kale-i Kāf-ı kudret Far.+Ar. heybetli
Kaf dağının zirvesi
k. 031b/07
k.+ din 023a/05
kāle kuddise sirruhu Ar. (büyük
zatlarn adı anıldığında hürmet ve saygı
ifadesi olarak söylenen cümle) sırrı
mukaddes olsun dedi ki
k. 010b/09, 017a/03, 027b/09,
048a/05, 049a/09, 051a/10,
052a/03, 054b/07, 055b/05,
058b/07, 061b/02, 061b/11,
063a/02, 064b/09, 066b/04,

067a/03, 068a/04, 069a/01,
069b/01, 070a/05, 071b/03,
074b/02, 075a/11, 076a/01,
076b/08, 077a/05, 077b/09,
156a/06
kale kuddise sirruhu'l'aziz Ar. (büyük
zatlarn adı anıldığında hürmet ve saygı
ifadesi olarak söylenen cümle) aziz sırrı
mukaddes olsun dedi ki
k. 038b/10, 041a/04, 053a/11,
059b/09
kalem (1) kalem, yazı kalemi
k.+ i 103a/02, 155b/02
k.+ iniş 006b/02
Kalem (2) Ar. insanların geçmiş ve
gelecekte başlarına gelecek şeylerin
yazılı olduğu Levh-i Mahfuz'u yazan
kalem
K.+ ni 072b/01
kām Far. istek, arzu, murat
k.+ ı 032b/04
kamer Ar. ay, mah
k. 070a/04
k.+ niş 104b/07
kāmet Ar. boy
k.+ i 024a/07

ķ.+ ine 054b/06
ķ.+ iniņ 003b/06
ķāmetliġ Ar.+T. boylu
ķ. 081a/09
ķāmil Ar. kemale ermiş, alim, faziletli
ķ.+ ler 129b/03
ķ.+ lerniņ 129a/10
ķamuġ tamamen, bütün, hepsi
ķ. 004a/04, 006a/11, 007b/02,
008b/10, 034b/04, 034b/08,
046a/01, 055a/02, 055a/05,
068a/02, 130b/04
ķām-yāb Far. kam bulan, talihli, isteġine
kavuşmuş, bahtiyar
ķ. 168a/09, 170b/04
ķān Far. kaynak, memba, maden
ķ. 006b/11
ķ.+ ı 030b/05
ķ.+ ındın 077a/09
ķan kan
ķ. 106a/11, 155a/10
ķ.+ ı 016a/05, 016b/03, 020a/03,
020a/05, 031b/04
ķ.+ ımnı 025a/04
ķ.+ ın 016b/01
ķ.+ ları 158a/05

ķ.+ nı 106a/10
ķan bol- kanamak, kanlanmak
ķ.- dı 021b/11
ķan tök - kan dökmek, öldürmek
ķ.- er 026b/11
ķanā'at Ar. kanaat, bir şeyi yeter görüp
fazlasını istememe
ķ. 053a/09
ķanā'at kı1 - Ar.+T. kanmak
ķ.- ġan 053a/01
ķanat kanat
ķ. 081a/05
ķ.+ ları 081b/03
ķanı (1) hani, nerde
ķ. 025a/03, 034b/07, 034b/08
ķanı (2) çok, pek çok
ķ. 101a/04
ķanı (3) başka
ķ. 161a/04
ķān-ı kerem Far.+Ar. kerem maġdeni,
iyilik ve ihsan kaynaġı
ķ. 009b/04
ķanġa susa - kana susamak
(öldürmek istemek)
ķ.- p 134a/03 (ķanıġa susa -)
ķāni' Ar. kanaat eden, yetinen

ķ.+ dūr 070b/04	ķ.- ip 118b/01
ķāni^c bol- Ar.+T. kanaat	ķarart - karaya boyamak, karartmak
etmek, yetinmek	ķ.- ip 047b/01
ķ.- up 070b/01	ķaravul gözcü, nöbetçi
ķap - kapmak, almak, kapıp almak	ķ. 036a/01
ķ.- up 105b/02	ķ.+ ġa 141b/10
ķar kar, buz	ķ.+ ları 139a/10
ķ. 106a/05	ķardaş kardeş krş. ķarındaş
ķ.+ dın 106a/01	ķ.+ ı 010b/03
ķara (1) kara, siyah	ķarı yaşlılık, ihtiyarlık
ķ. 106a/10, 155a/10	ķ.+ dın 035b/09
ķara (2) katı, şiddetli	ķ.+ sınıñ 117b/11
ķ. 137a/08	ķarlık yaşlılık, ihtiyarlık
ķ.+ dın 156b/11	ķ. 030a/04
ķ.+ ların 149b/10	ķ.+ da 160b/08
ķarak göz, göz bebeġi	ķ.+ dın 035b/08
ķ.+ da 059b/02	ķ.+ nıñ 029b/05, 035a/07,
ķ.+ ı 117b/11	035b/03
ķarakçı yağmalayan haydut, soyguncu	ķar(ı)n karın
ķ. 026b/11	ķ.+ ıdın 097a/01
ķarañġu karanlık	ķ.+ ıġa 049b/06, 049b/09
ķ. 075a/02, 098b/05, 111a/05	ķarındaş kardeş krş. ķardaş
ķarār Ar. tam ölçü, ölçülük	ķ.+ ı 146a/07
ķ. 032a/02	ķ.+ ım 147a/11
ķarar - kararmak, kapkara olmak	ķarış - karışmak, birbiri içine girmek
ķ.- ġan 118b/04	ķ.- ķanın 147a/07

ķarīb Ar. yakın
ķ. 159b/07

ķarn (1) Ar. yüz yıl, asır
ķ.+ dın 084b/05

ķarn (2) Ar. nesil
ķ.+ lardın 113a/03

ķār-sāz Far. iş işleyen, bir işte becerikli
k. 168b/01

ķarşu çık - Ar.+T. karşılamak
ķ.- ınlar 141b/02

ķarşu kēl - karşılaşmak,
rastlamak
ķ.- ip 010b/01

ķārvān Far. kervan
k. 047b/07
k.+ da 148a/10
k.+ ı 142a/07
k.+ nı 143a/08, 148a/04

ķārvān-ı me' ānī Far.+Ar. mana kervanı
k.+ ni 006b/03

ķaşd kıl - (1) Ar.+T. (kötü
niyetle) kasetemek
ķ.- dılar 094b/06
ķ.- ğan 025a/03
ķ.- ğay 109a/10

ķaşd kıl - (2) Ar.+T. niyet etmek,

karar vermek
ķ.- dı 151b/10

ķasem yād kıl - Ar.+T. yemin
etmek
ķ.- ğanın 094a/11

ķaşīde Ar. kasīde
ķ.+ de 006a/01
ķ.+ dın 030b/07
ķ.+ i 010b/03
ķ.+ ni 008a/11, 009b/08,
009b/09, 010b/05, 010b/08,
011a/02, 011a/07, 011b/01,
011b/08, 013a/09
ķ.+ niğ 005b/08, 012a/07,
012b/08, 013a/03, 013a/06,
015b/06

ķaşīde ayt - Ar.+T. kasīde
yazmak
ķ.- ip turur mēn 010b/07
ķ.- ğan 007b/09

ķaşīde bitī - Ar.+T. kasīde
yazmak
ķ.- p 011b/03

ķaşīde oķı - Ar.+T. kasīde
okumak
ķ.- p 012b/11(ķaşīdeni oķı -)

Kaşide-î Bürde öz.a. hırka kasîdesi,
Muhammed Bûsîrî'nin Hz.
Muhammed'e yazdığı ve bu sebeple
rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine
hırkasını giydirerek felç hastalığından
kurtulmasıyla meşhur olmuş kasîde

ķ.+ ni 005a/09

kaşide-i ğarrā Ar. şaşaalı kasîde,
muhteşem kasîde

ķ.+ nıñ 005b/03

kaşide-i mevcūdātü'l-berekāt Ar.
bereketleri olan kasîde

ķ.+ nı 015a/01

kaşide-i şerîf Ar. şerefli kasîde,
mübarek kasîde

ķ.+ ni 012b/07

kaşr Far. köşk, saray

ķ.+ dın 034b/06

kaşr-ı celāl Far.+Ar. görkemli saray,
ihtişamlı köşk

ķ.+ ıda 053a/07

kaşr-ı Kayşer Far. Kayser'in sarayı

ķ.+ ğā 053a/06

kaşşāb Ar. kasap

ķ. 132a/03

kaş (1) karşı, ön

ķ.+ ıġa 026b/05, 083a/02

ķ.+ ımda 081a/03, 081b/07

ķ.+ ında 011a/02, 091a/04

kaş (2) insan kaşı

ķ.+ ı 114a/09

ķ.+ ın 094a/03

kāşki Far. keşke, ne olurdu

k. 120a/03, 120a/04

kat (1) huzur, ön, kat, nezd

ķ.+ ında 045a/10, 136b/06,
143b/06

kat (2) tabaka, sıra

ķ. 127b/04

kat - katmak, koymak

ķ.- ıp 106a/09

ķ.- mas 007a/07

ķ.- tı 106b/01

katıġ (1) katı, çok fazla

ķ. 041b/01

katıġ (2) katı, fena, kötü

ķ. 132a/01

katıġ (3) sert, katı (taş) krş. kattık

ķ. 049b/03

katık katı, çok fazla krş. katıġ (1)

ķ. 083b/07, 052b/02, 101b/02

katıklık katılık, sertlik, zorluk

ķ. 041a/10
ķ.+ dın 156b/09
ķatıl - katılmak, aynı fikirde olmak
ķ.- maķııı 030a/02
ķatıř - karışmak, katılmak
ķ.- mas 117a/03
ķatıřlık katılmış, karışık, katışık
ķ. 093a/10
ķatıřtur - katıştırmak
ķ.- maķķa 016b/01
ķ.- ur 016a/05
ķ.- ur sēn 016b/03, 031b/04
ķatib Ar. katip
ķ.+ i 020a/01
ķ.+ niıı 012b/06
ķātil Ar. katleden, öldüren
ķ. 034b/01
ķat ķat kat kat (ikileme)
ķ. 108a/07
ķatla defa, kere, kez
ķ. 051a/02
ķatlı ēt - Ar.+T. öldürmek
ķ.- ip 098a/04
ķ.- tim 153b/11
ķatlı-i ředīd ķıl - Ar.+T. ķok sayıda kişi
öldürmek

ķ.- dılar 154a/10
ķatlı ķıl - Ar.+T. katletmek,
öldürmek
ķ.- dı 087b/01, 087a/09
ķ.- dılar 146b/11
ķ.- ip 147b/06
ķatre Ar. damla
ķ. 061b/06, 069b/11
ķ.+ dın 073a/01
ķ.+ i 062b/08, 165a/07
ķ.+ idür 165a/09
ķ.+ sidin 062b/07
ķatre-i ‘arak Ar. damlanın nemi (en
küçük parçası)
ķ. 072b/11
ķattık gür, sert, sağlam, ķatıę (3)
ķ. 140b/04
ķavāfil Ar. kabileler, zümreler
ķ.+ iniıı 168b/02
ķavāfil-i ‘uşşak Ar. aşıkların kabileleri
ķ. 168b/05
ķava ķel - izlemek, takip etmek
ķ.- ip 109b/07
ķavānīn-i aķl Ar. aķlın kanunları
ķ.+nı 028b/02
ķavānīn-i riyāzet Ar.+T. nefsin

isteklerini kırmanın kuralları

ķ. 036b/02

ķavī Ar. dayanıklı, güçlü, sağlam

ķ. 066a/09, 139b/09

ķavl söz

ķ.+ ı 047a/02

ķ.+ ıda 033a/07

ķavm Ar. kavim

ķ. 070a/11, 091a/09, 091b/09

ķ.+ ı 113a/05

ķ.+ ımı 098a/05

ķ.+ ları 091a/07

ķ.+ uñ 138a/01

ķavm-i ġāfil Ar. gafil kavim, iyi düşünmeyen topluluk

ķ. 070b/04

ķavu - kovmak, kovalamak

ķ.- ġan 133a/05

ķavumak étişip oyna - itişip

kakışarak oynamak, oyun

oynamak

ķ.- rda 105b/10

ķayaş akraba, hısım

ķ.+ ın 135a/08, 135b/02

ķayda (1) nereye

ķ. 052b/09, 103a/06

ķayda (2) nerede

ķ. 033b/07,

ķ.+ dur 034b/07

ķayda (3) nasıl

ķ. 115a/01

ķayġu kaygı, endişe, elem, üzüntü krş.

ķadġu

ķ. 083b/07

ķ.+ sı 079b/11

ķ.+ sın 050a/06

ķayġu bol - endişe etmek

ķ.- masun 102b/02(ķayġum bol-)

ķayġur - kaygıya düşmek, kaygılanmak, endişe etmek

ķ.- maġıl 109a/06

ķ.- masañ 048a/02

ķāyid ‘an muħacelin Ar. ak yüzlülerin önderi

ķ. 074a/06

ķāyil Ar. söyleyen, anlatan

ķ.+ din 030a/03 (öġüt veren)

ķ.+ i 015b/07, 081a/11

ķāyil-i ķaşīde Ar. kasīdenin söyleyeni, kasīde sahibi, kasīde yazarı

ķ. 030b/06

ķāyim Ar. sürekli, baki

ķ. 112b/04
ķāyim bol - Ar.+T. devamlı
olmak, sürekli kalmak
ķ.- ğay 038b/03
ķāyināt Ar. kainat
k. 009b/02
k.+ nıj 062a/08
ķaysar ö.a. Roma ve Doğu Roma
(Bizans) imparatorlarına verilen
Yunanca Caesar (Sezar) ünvanının
İslam ülkelerinde kullanılan şekli
ķ. 034b/06
ķayt -(1) dönmek, geri dönmek
ķ.- ğanıda 152a/04
ķ.- ip 014b/03
ķ.- kııl 102b/06
ķ.- madılar 152a/01
ķ.- maķı 088b/05
ķ.- sa 026a/11
ķ.- sun 095b/05
ķ.- tı 092a/02, 102b/07
ķ.- tılar 109b/10, 140a/04,
151b/09
ķ.- ur 107b/05
ķayt -(2) (tövbesinden) dönmek,
(tövbesini) bozmak

ķ.- ur 030a/05
ķaytar -(1) yöneltmek, yönünü
çevirmek
ķ.- saıj 036a/11
ķaytar -(2) geri göndermek, döndürmek
ķ.- ğıl 141a/03
ķ.- sa 162a/08
ķayu hangi
ķ. 008b/06, 010b/05, 036b/02,
039a/04, 043b/02, 050a/03,
069a/09, 070a/05, 072a/01,
083a/08, 090a/11, 096b/11,
109a/09, 132a/07
ķaza Ar. hüküm
ķ. 015a/06
ķazāğa rızā ber - Ar.+T. kazaya
razı olmak, allahın takdirine
karşı gelmemek
ķ.- ip 155a/01
ķazā-yı hācet kııl - Ar.+T. büyük
abdest yapmak
ķ.- dı 095a/09
ķazğur - kaygılanmak, üzölmek,
endişelenmek
ķ.- maķ 088a/01

Kāzime öz.a. Medine şehri krş.

Kāzimetü'l-ğayz

K. 016a/06

Kāzimetü'l-ğayz öz.a. Medine şehri krş.

Kāzime

K. 031b/06

ḳāzī-yi mahkeme-i 'uṣṣāk Ar. aşıklar

mahkemesinin kadısı

ḳ. 019b/04

kebāb Ar. ateşte pişirilen et, kebab

k. 006a/09, 021b/03

kebāyır Ar. büyük günahlar

k.+ ni 165b/04

kebūd Far. mavi, gök rengi

k. 047b/02

kēç - (1) yaşamak, gelip geçmek

k.- gen 004a/08, 068b/02,

113a/03

kēç - (2) geçmek, aşmak

k.- erde 121a/02

k.- er mēn 109a/10

k.- gey 119a/07, 119a/09

kēç - (3) (günlerin) geçmesi

k.- er 133a/06

k.- gen 044a/06

k.- genin 133a/07, 133b/05

keç çal -geç kalmak, yapılacak bir işi yapmamak

k.- masaṅ 033a/11

kēçe gece

k. 008b/01, 011a/03, 018a/01,

018b/05, 021a/01, 049a/09,

080a/03, 080a/05, 083b/09,

084a/03, 085a/02, 088a/04,

088b/09, 098b/06, 104b/03,

111a/05, 123b/10, 124a/02,

124a/03, 150b/03

k.+ ler 048a/09, 048b/06,

049a/07

k.+ niṅ 090a/04

k.+ si 014a/03, 034b/01,

084b/11, 139a/09, 143b/05

k.+ sin 150a/04

k.+ sinde 092b/05

kēçe kēçür - geceyi geçirmek,

konaklamak

k.- di 150a/07

k.- se 049a/08

kēçür - sürdürmek, devam ettirmek

k.- üp 047b/03

keffe Ar. kefe, terazinin bir gözü

k.+ si 121a/06

kehānet Ar. kehanet, falcılık

k. 085a/07

kēl - (1) gelmek

k.- di 007a/11, 016b/04, 027a/09,

031b/06, 032a/09, 034a/07,

048b/08, 095b/08, 105a/09,

124b/09, 138b/02, 139b/03

k.- diler 091b/05, 102a/05,

105b/10, 140b/05, 140b/07

k.- dim 026a/04, 096a/03,

126b/04

k.- diniz 096a/02

k.- eturğan 095b/09

k.- e turur 014b/03

k.- e tururlar 141b/01

k.- gen 045a/08, 097a/09,

088b/04, 090b/03, 143b/03,

144b/08

k.- gende 118b/02, 126b/02

k.- genin 133a/08

k.- geniniñ 114a/02

k.- genler 088b/11

k.- iñ 154a/03

k.- ip 010a/01, 011b/05, 021a/01,

021b/10, 026b/06, 033b/09,

035b/03, 052b/05, 079a/07,

079b/02, 082b/11, 089a/03,

095a/10, 096a/10, 096b/08,

096b/10, 097b/04, 097b/06,

098a/09, 106b/04, 107b/05,

109a/01, 138b/06, 145b/05,

148a/11, 149a/09, 161b/06

k.- ip turur mēn 096a/05

k.- tüşüp tururlar 144b/11

k.- medi 166a/09

k.- meki 091a/04, 149b/02

k.- mekiniñ 149b/02

k.- se 034a/05, 132b/03,

150a/01, 155a/04

k.- seler 095a/03

k.- sün 012b/08, 025a/04

k.- ür 077b/07, 081b/02,

083b/08, 114b/07, 142a/08,

146a/03

k.- ürin 033b/01, 121a/04

kēl - (2) aktarmak, bahsedilmek,

anlatılmak

k.- ip turur 059a/05, 083a/07,

118a/09, 119b/07, 119b/11,

157b/10

kelām Ar. kelam, söz

k. 057a/03, 077a/08, 112b/05

k.+ da 031a/01
k.+ dın 090b/06
k.+ ğa 115b/09
k.+ ıñ 007a/11
k.+ nı 020b/08
k.+ nıñ 115b/06
kelām-ı cām Ar.+far. söz kadehi, kelam
kadehi
k.+ın 118a/03
kelām-ı Hakk Ar. Allah kelamı
(Kur'an)
k. 114b/10
kelām-ı İlāhī Ar. İlahi söz, Allah kelamı
(Kur'an)
k. 116a/03
k.+ din 117b/10
kelām-ı muşannif Ar. yazarın
söyledikleri, kitapta geçen sözler
k. 033a/05
kelām-ı nefsi Ar. bireysel sözler
k. 112b/03
kelāmlık Ar.+T. kelamlı, sözlü
k. 024a/06
kilid Far. anahtar
k.+ lerini 052b/07
kilim yaf - Far.+T. örtüyle

kapatmak , perdelemek
b.- ıp 012b/10
kelimāt-ı İlāhī Ar. İlahi kelimeler,
Allah'ın sözleri (Kur'an)
k. 158a/10
kelimāt-ı müsteṭābe-i şerīfe Ar. mübarek
güzel sözler
k.+ si 112a/02
kelime Ar. kelime, söz
k. + i 126a/01
kelime-i şehādet ayt - Ar.+T.
kelime-i şehadet getirmek
(Müslüman olmak)
k.- salar 158a/04 (kelime-i
şehādetni ayt -)
kelīmu'llāh Ar. Sina dağında Allah'la
konuştuğu için Hz. Musa'ya verilen
ünvan
k.+ dur 057a/09, 057b/02
keltür - (1) getirmek
k.- üp êrdiler 005a/06
k.- üp turur mên 138a/04
k.- üptür 137a/10
keltür - (2) aktarmak, bahsetmek, (bir
kitapta) yazmış olmak
k.- di êrse 005a/10

k.- üp 085b/07, 104b/02,
126b/10

kemāl Ar. kamillik, mükemmeliyet,
eksiksiz olma

k. 054b/10, 065a/05, 065a/08,
129b/04, 161b/08

k.+ ı 014a/07, 045a/11

k.+ ıdın 013b/09, 022a/10,
061b/06, 071a/09

k.+ ığa 013b/07, 069a/10

k.+ ındın 001b/08

k.+ ımı 070a/03

kemāl tap - Ar.+T.
mükemmelliğe ulaşmak

k.- tı 064b/04

kemālāt Ar. insanın ahlak ve bilgi
bakımından olgunluğu

k. 065a/03, 162b/10

k.+ ıdın 074b/08, 130a/03

k.+ ın 069a/11

k.+ ınığ 069a/04

kemālāt-ı ‘acībe Ar. harika
mükemmellik

k.+ din 090b/05

kemāl-i ‘aql Ar. aklın kusursuzluğu

k. 099a/09

kemāl-i ‘azamet ü celālet Ar. ululuk ve
büyüklüğün mümmeelliği

k. 066a/06

kemāl-i fazl-ı İlāhī Ar. İlahi fazlın
mükemmelliği

k. 075a/05

kemāl-i ğafūriyyet u rahmāniyyet Ar.
rahmet ve mağfiret mükemmelliği

k. 166a/01

kemāl-i ğayret Ar. mutlak kıskançlık,
tam kıskanma

k.+in 028b/06

kemāl-i himmet Ar. kusursuz himmet

k. 129a/08

kemāl-i hūsn Ar. kusursuz güzellik

k. 075b/04

k.+ in 067b/10

kemāl-i ‘ilm Ar. kusursuz ilim

k.+ niğ 158b/05

kemāl-i iştifā Ar. tam mükemmellik,
tam anlamıyla kusursuzluk

k. 002a/09

kemāl-i kudret Ar. mükemmel kudret,
kusursuz güç

k.+ i 022a/09, 089b/03,

kemāl-i ma‘rifet Ar. kusursuz ilim,

mükemmel bilgi

k. 002a/05

kemāl-i merḥamet ü eşfāk Ar. mükemel
şefkat ve merhamet

k. 111b/08

kemāl-i ‘ubūdiyyet Ar. mükemmel
kulluk

k. 126a/06

kemāl-i zāt Ar. mükemmel öz

k.+ ıḡa 061b/09

kemer kemer, kuşak

k. 123b/04

kemer bağla - kuşak bağlamak,
kuşakla sarmak

k.- p 144a/10 (kemerin cān
beliḡe bağla)

kēmi gemi

k.+ de 098b/02

k.+ ge 098b/02

kēmi bat - gemi batması

k.- ar 098b/03

kemīn kııl - Ar.+T. pusu kurmak,
tuzaḡa düşürmek

k.- ḡanıḡ 139b/07

k.- ıp 147a/03

k.- ıp tursalar 139b/06

kenār Far. kenar, kıyı krş. kenāre
k.+ ımnı 033a/02

kenāre Far. kenar, kıyı krş. kenār
k.+ daḡı 098a/11

k.+ sıḡa 086a/08, 098a/09

k.+ sinde 092b/03, 145a/09

kenāre kııl - Far.+T. çekilmek, ayrılmak
k.- ıp 033a/02

kenf-i ‘işmet Ar. günahsızlık, masumluk
(Allah’ın bütün peygamberlerini kötü
işlenden kormuş olması)

k. 100b/01

k.+ de 152a/01

kenīsa Ar. kilise

k. 095a/01, 095a/05

kerāmāt Ar. cömertlik

k. 065a/02, 073b/04

kerāmāt-ı bāhire-i Resūl Ar. Resul’ün
apaçık ortaya çıkan mucizeleri (Hz.
Muhammed’in aşıkâr mucizeleri)

k.+ dın 107a/05

kerāmāt-ı sermediyye Ar. sonsuz
lütuf lar, ebedi keremler

k. 038b/02

kerāmet Ar. ihsan, lütuf

k.+ niḡ 046a/02

kerāmet-i leyletü'l-mi'rāc Ar. miraç
gecesinin lütufları

k. 063b/06

kerek gerek, gerekli, lazım

k. 021b/02, 021b/03, 028a/10,

028a/11, 036b/06, 036b/07,

056b/07, 114b/01

kerek - gerekmek

k.- mes 050a/07, 165b/07

kerek bol - gerekmek, gerekli
olmak

k.- sa 034a/07, 058a/10,
132b/05, 137a/06, 166a/08

kerek kim gerekmek, gerekli olmak

k. 145a/09, 145a/11

kereklik gerekli, lazım

k. 032b/09

kerem Ar. izzet, şeref, kerem, iyilik,
lutuf

k. 060a/04, 061a/06, 076a/06,
108b/07, 168a/09, 168b/01

k.+ de 061b/01, 076b/08

k.+ i 162a/07

k.+ in 082b/01

kerem kııl - Ar.+T. cömertlik
etmek, ihsanda bulunmak

k.- mas 035b/02

kerīm Ar. kerem sahibi, lütuf sahibi

k. 168a/04, 168a/08, 168b/01,
170a/11

kerrāt Ar. kereler, defalar, kezler

k. 040b/05

kerrema'llāhu vech Ar. (büyük zatların
adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi
olarak söylenen cümle) Allah onun
simasını yüceltsin

k. 097b/10

kerret Ar. defa, kere, kez

k. 084b/07

kerrūbī Ar. meleklerin büyüğü, büyük
melek

k.+ ler 073a/07

kes - kesmek krş. kès -

k.- ip 094b/01, 094b/08,
132a/03, 147a/04

kès - kesmek krş. kes -

k.- mey 094a/09

kesb Ar. çalışıp kazanma

k. 100a/08

kesbe et - Ar.+T. çalışıp
kazanma, elde ederek kazanmak

k.- ip 100b/10

keşir Ar. çok fazla olan, çok çok
k. 139b/09

kesken yok eden, ortadan kaldıran
k. 079b/06

keşret-i leşker Ar. askeri olarak üstün
olmak, asker sayısının çok olması
k. 140a/03

Keşfü'l-Hüdā Fī Şıfātu'l-Muştafā öz.a.
eldeki eserin adı, "hidayetin keşfi;
Mustafa'nın sıfatları" krş. Keşfü'l-Hüdā
Der Medh-i Hâzret-i Muḥammed
Muştafā
K. 006b/05

**Keşfü'l-Hüdā Der Medh-i Hâzret-i
Muḥammed Muştafā** öz.a. eldeki eserin
adı, "hidayetin keşfi; Hz. Muhammed
Mustafa hakkında" krş. Keşfü'l-Hüdā
Fī Şıfātu'l-Muştafā
K. 171a/07

Keşşâf öz.a. Zemahşeri'nin tefsir
hususunda yazdığı kitabı
K.+ da 056b/01

ket - gitmek krş. kêt -
k.- ti 047b/07
k.- gen 133a/03
k.- mekige 014a/08, 089a/02

k.- ti 081a/06, 104b/10

k.- tiler 143a/04

kêt - gitmek krş. ket -
k.- edür 152b/06

k.- er 114b/07

k.- geç 143a/02, 153a/08

kêter - gidermek, yok etmek

k.- genige 032a/02

k.- mek 116b/01

kevneyn Ar. dünya ve ahiret, her iki
dünya

k.+ ni 054b/01

kevneydin teberrâ kııl - Ar.+T.
her iki dünyadan elini eteğini
çekmek (sadece manevi aleme
yoğunlaşmak)

k.- ip 159b/06

kevn ü mekân Ar. varlık, kainat

k. 050b/09

Keşşer öz.a.Cennette bulunan havuzun
adı, Kevser Havuzu

Keş. 118b/03

key - giymek, kuşanmak

k.- er 150b/05

k.- gen 087a/09

k.- ip 151a/11

k.- mekdin 108a/08	ķ.- mağanımnı 076b/03
keyin sonra, den sonra	ķ.- madıñ 076b/04
k. 151b/04	ķ.- maķ 075a/10
keyür - girdirmek	ķ.- maķda 104a/09
k.- di 109b/04	ķ.- mış 166a/03, 119b/10
ķible-i aşıġı Ar. asli ķible, gerķek ķible	ķ.- ur 015a/07, 045b/10,
ķ.+ si 168b/04	045b/11, 049a/07, 119b/06,
ķible-i nazār-ı‘uşşāk Ar. aşıklarının	168a/07
bakışlarının odaklandığı yer	ķ.- ur mèn 113b/01
ķ. 023b/11	ķ.- ur sèn 034b/02, 158b/05
ķıl - yapmak, kılmak, etmek	ķıl kıl, tüy
ķ.- dı 002b/02, 077b/06,	ķ.+ dın 119a/06
074a/06, 103b/10, 103b/11	ķılıç kılıç
ķ.- dılar 137a/01	ķ. 079b/06, 132a/11, 134b/07
ķ.- dıñ 076b/03, 128a/06	ķ.+ dın 119a/06
ķ.- ğalı 169b/02, 169b/04	ķ.+ ım 150b/05
ķ.- ğan 076b/02, 086a/11	ķılıç èndür - kılıçla vurmak, kılıç
ķ.- ğay 170b/04	indirmek, kılıçla saldırmak
ķ.- ğaylar 080b/03	ķ.- di 094a/02
ķ.- ğıl 168a/08	ķ.- gen 155a/10
ķ.- ıp 002a/03, 009b/09, 050a/03,	ķılığ huy, ahlak, mizaç
052b/09, 146b/04, 154b/08,	ķ. 076b/01
169a/10	ķ.+ ıdın 076b/01
ķ.- ıpdur 131a/05	ķılıklık yaratılışlı, huylu, tabiatlı
ķ.- ıpdur men 159a/10	k. 075b/04
k.- madım 047b/02	ķınnäre Ar. mezbaha, kanara

ķ.+ ğa 132a/03
ķırāb Ar. kılıç ve bıçak kını, kılıf
ķ. 171a/04
ķırķ kırk (40)
ķ. 063b/02, 079a/11
ķırķ altı kırk altı (46)
ķ. 099b/04
ķısķa kısa
ķ. 114a/09
ķısm Ar. kısım, bölüm
ķ.+ da 073b/01
ķ.+ dın 072a/07, 072a/08,
072a/09, 072a/11, 072b/01,
072b/08
ķ.+ nı 072a/10, 072b/02,
072b/03
ķısm ķıl - Ar.+T. bölmek,
bölümlere ayırmak
ķ.- dı 072a/11
ķ.- ıp 072a/07
ķısmet ķıl - Ar.+T. nasip etmek,
kısmet etmek
ķ.- dı 141a/07
ķ.- mağanda 165b/08
ķışķa Ar. kısya, hikaye
ķ. 079b/05, 105b/01

ķ.+ ğa 108a/09, 088b/06,
093b/04
ķ.+ ı 093b/05, 097b/01, 098a/04
ķ.+ nı 103b/08
ķ.+ nıñ 085b/06, 114b/01
ķ.+ sı 136b/01, 141a/09
ķ.+ sımı 046b/04
ķ.+ sın 126b/09
ķ.+ sındın 113a/04
ķışķa-i aşķāb-ı fıl Ar. fil topluluğunun
hikayesi, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve
filleriyle Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe
ordusunun hikayesi
ķ. 093b/05, 097a/10
ķışķa-i aşķāb-ı Kısra Ar. Kısra
topluluğunun hikayesi
ķ. 086a/02
ķışķa-i feth-i Medāyin Ar. (Fars)
şehirlerinin fethinin hikayesi
ķ. 087b/05
ķışķa-ı remy-i heşāh Ar. toprak atma
hikayesi, Hz. Muhammed'in savaşıta
müşrik askerlerine doğru "yüzleri
sürülsün" diyerek toprak attıktan sonra
kafirlerin yenilgiye uğradığı hikaye
ķ. 097b/01

ķıtāl Ar. vuruşma, çarpışma
ķ.+ ındın 133a/01

ķıtāl-ı ehl-i İslām Ar. İslam topluluğuyla
savaşmak, M¼sl¼manlarla vuruşmak
ķ. 149a/07
ķ.+ dın 133a/08

ķıtaydur - kesmek, doğramak
ķ.- ęandurlar 155b/01

ķıvan - sevinmek, oę¼nmek
ķ.+ maķ 140a/03

ķıyāmet Ar. kıyamet
ķ.+ de 121a/06, 166b/04
ķ.+ ęa 131a/04
ķ.+ ķa 114b/09

ķıyāmet bol - Ar.+T. kıyamet
kopması
ķ.- ęay 052b/04

ķıyāmet ķıl - Ar. başa d¼nyayı
yıkamak, b¼y¼k dert ve sıkıntı
vermek
ķ.- mas ērdiņ 028a/07

ķıyāmet k¼n Ar.+T. kıyamet g¼n¼ krş.
ķıyāmet k¼ni
ķ. 167b/01

ķıyāmet k¼ni Ar.+T. kıyamet g¼n¼ krş.
ķıyāmet k¼n

ķ. 057b/05, 057b/08, 167b/01

ķıyāmet-engiz Ar.+Far. (teşbih olarak)
Çok uzun boylu
ķ. 024a/07

ķıyās Ar. bir şeyi başka bir şeye
benzeterek h¼k¼m verme, kıyas
ķ. 115a/10

ķıymet Ar. değer
ķ. 053a/06

ķız kız, kız evlat
ķ. 138a/03, 138a/05
k.+ ı 024a/05
ķ.+ larıdın 105a/07
ķ.+ larığa 081a/09

ķızar - kızarmak, kırmızıya boyanmak
ķ.- miş 155a/10

ķızıl kızıl, al
ķ. 020a/04, 020a/11, 114a/08

ķi ki krş. kim
k. 023a/08, 034a/05, 034a/06,
038a/02, 054a/08, 065a/11,
077a/02, 078a/11, 138b/08,
164b/09

ķibi gibi
k. 170b/07

ķibriyā Ar. azamet, b¼y¼kl¼k

k.+ dın 066a/07
k.+ sığa 100a/05
k.+ sında 001b/08
kiçik küçük
k. 003b/11, 069b/05, 088b/03,
098a/07, 103a/08, 165b/06,
165b/10
kiçiklik küçüklük, çocukluk
k.+ ni 160a/03
k.+ niş 160b/07
kiçikrek daha küçük
k. 093b/09, 097a/06, 124b/09
kifâyet kı - Ar.+T. lüzumlu
olan şeyi yapmak, gerekeni
yapmak
k.- maşda 043a/08
kifâyet-ı mühimmât Ar. lüzumlu olan
şeyler, mühim olan gereksinimler
k. 123a/06
kifâyet (1) Ar. liyakat, yeterlilik
k.+ ige 036b/05
kifâyet (2) Ar. yetişmek, lüzumlu kadar
olmak
k.+ dür 158b/04, 158b/08
kigür - girdirmek, sokmak
k.- üş 118b/03

kilâ Far. düşmanlık, düşmanlık
etmek
k.+ dur 056a/10
k.+nı 056b/02
Kilâb öz.a. Hz. Muhammed zamanında
yaşayan Havazin kabilesinin bir kolu
K. 138a/09
kim (1) ki krş. ki
k. 089b/01, 001b/04, 002a/03,
003a/06, 003a/11, 006a/01,
006a/06, 006b/01, 006b/06,
006b/10, 007a/01, 007b/05,
007b/07, 007b/08, 007b/09,
007b/11, 008a/06, 008a/08,
008b/02, 009a/01, 009a/05,
009a/07, 009a/10, 009a/11,
009b/03, 009b/05, 010a/01,
010a/02, 010a/03, 010a/04,
010a/09, 010b/03, 010b/05,
010b/08, 011a/02, 011a/05,
012a/09, 012b/05, 013a/06,
013b/05, 013b/06, 013b/10,
014a/05, 014b/02, 014b/04,
014b/06, 014b/11, 015a/01,
015a/10, 015a/11, 015b/01,
015b/07, 016a/06, 016a/11,

016b/07, 016b/09, 016b/11,
017a/08, 017a/09, 017a/10,
017b/03, 017b/10, 018a/02,
018a/06, 019a/08, 019b/04,
019b/07, 019b/10, 020a/10,
020b/01, 020b/06, 021b/06,
021b/07, 022b/03, 022b/04,
022b/05, 022b/10, 023a/02,
023b/05, 023b/07, 024b/09,
024b/11, 025a/02, 025b/06,
026a/03, 026a/06, 026a/11,
026b/10, 027a/04, 027a/08,
027b/06, 028a/02, 028a/09,
028a/10, 028a/11, 028b/01,
029a/09, 029b/05, 030a/04,
030a/05, 030a/09, 030a/10,
030b/04, 030b/05, 031a/01,
031a/05, 031b/06, 031b/07,
031b/08, 032b/01, 033a/01,
033a/03, 033b/03, 033b/05,
034a/01, 034a/04, 034a/08,
034b/10, 035a/02, 035b/06,
035b/09, 036a/09, 036a/06,
036a/11, 036b/06, 037a/02,
037a/05, 037a/07, 037b/02,
037b/05, 037b/10, 038a/05,

038b/07, 039a/04, 039a/06,
039a/08, 039a/11, 039b/02,
039b/07, 039b/09, 040a/02,
040a/06, 040b/06, 040b/08,
040b/11, 041a/03, 041a/07,
041b/01, 041b/03, 041b/04,
041b/11, 042a/01, 042a/11,
042b/01, 042b/03, 042b/06,
043a/04, 043a/08, 043a/10,
043a/11, 043b/02, 043b/04,
043b/06, 043b/10, 043b/11,
044a/01, 044a/11, 045a/05,
045a/11, 045b/01, 045b/05,
045b/10, 046a/06, 046a/10,
046b/07, 046b/08, 047b/04,
047b/06, 048a/03, 048a/09,
048b/03, 048b/08, 048b/11,
049a/01, 049a/04, 049a/08,
049b/02, 049b/04, 050a/01,
050a/02, 050b/02, 051a/01,
051b/03, 051b/04, 051b/07,
051b/09, 052a/06, 052b/03,
052b/04, 053a/07,
053a/10, 053b/04, 054a/02,
054a/04, 054a/05, 054a/06,
054b/01, 054b/02, 054b/06,

054b/11, 055b/03, 055b/08,
055b/09, 055b/10, 055b/11,
056a/04, 056a/06, 056a/09,
056a/11, 056b/02, 056b/04,
056b/06, 056b/09, 056b/10,
057a/05, 057a/06, 057a/08,
057b/05, 058a/05, 058b/04,
058b/11, 059a/01, 059a/02,
059a/05, 059a/07, 059b/03,
060a/10, 060b/01, 060b/06,
060b/09, 061a/01, 061a/10,
061b/07, 061b/08, 062a/03,
062a/05, 062a/07, 062a/08,
062a/09, 062b/08, 063a/01,
063a/05, 063a/08, 063a/09,
063a/11, 063b/02, 063b/03,
063b/04, 063b/07, 064a/07,
064b/08, 065a/01, 065a/03,
065a/05, 065a/06, 065a/08,
065a/09, 065a/10, 065b/05,
065b/06, 065b/10, 065b/11,
066a/01, 066a/04, 066a/07,
066a/09, 066a/10, 066b/02,
066b/03, 066b/09, 066b/10,
066b/11, 067b/02, 067b/04,
067b/06, 067b/09, 067b/10,

067b/11, 068a/02, 068a/10,
068b/11, 069b/04, 069b/11,
070a/01, 070a/11, 070b/03,
070b/04, 070b/08, 071b/03,
071b/06, 072a/01, 072a/02,
072a/03, 073a/08, 073b/01,
073b/04, 074a/09, 074b/07,
074b/10, 075a/02, 075a/05,
075a/07, 075a/09, 075b/03,
076a/09, 076b/11, 077a/03,
077a/05, 077a/09, 077a/10,
077a/11, 077b/03, 078a/03,
078a/04, 078a/07, 078a/09,
079b/02, 079b/03, 079b/04,
079b/06, 079b/09, 079b/11,
080a/04, 080a/05, 080a/11,
080b/03, 080b/04, 080b/06,
081b/01, 081b/10, 082a/05,
082b/09, 083b/06, 083b/09,
084a/07, 084b/10, 085a/01,
085a/02, 085a/03, 085a/08,
085a/09, 085b/01, 085b/03,
085b/04, 085b/11, 086a/03,
086a/06, 086a/07, 086b/05,
086b/06, 088b/06, 090a/06,
090a/07, 090a/08, 090a/11,

090b/06, 091a/07, 091a/10,
091b/02, 093a/05, 093a/07,
093a/08, 093b/06, 093b/07,
094a/08, 094b/07, 095a/02,
095a/03, 095a/06, 096a/04,
096a/08, 096b/09, 097b/01,
098a/05, 099a/06, 099a/11,
099b/08, 099b/10, 100a/06,
100a/10, 100b/02, 100b/03,
100b/06, 101a/01, 101b/06,
101b/08, 102a/06, 102a/07,
102a/08, 103a/09, 103b/08,
104a/04, 104a/05, 104a/07,
104b/03, 104b/07, 104b/11,
105a/02, 105a/06, 105a/10,
106a/06, 106a/11, 106b/02,
106b/07, 107a/06, 107a/07,
107a/11, 107b/02, 107b/06,
108a/03, 108a/04, 108a/10,
108a/11, 108b/09, 109a/06,
109a/10, 110a/03, 110a/09,
110b/02, 110b/05, 110b/06,
110b/07, 111a/04, 111a/07,
111b/04, 111b/09, 111b/10,
112a/03, 112b/03, 112b/04,
113a/05, 113a/08, 113b/11,

114a/07, 114b/05, 114b/06,
114b/08, 115a/08, 115b/06,
116a/02, 116a/03, 116a/10,
116b/10, 117a/05, 117b/01,
117b/06, 117b/08, 117b/10,
118a/08, 118b/03, 118b/11,
119a/02, 119b/05, 119b/06,
119b/07, 119b/09, 119b/11,
120a/01, 120a/02, 120a/07,
120a/09, 120b/01, 120b/03,
120b/07, 120b/09, 120b/10,
121a/05, 121a/09, 121a/11,
121b/07, 121b/10, 121b/11,
122a/04, 122a/10, 122b/02,
122b/04, 122b/09, 123a/05,
123a/10, 123b/10, 124a/01,
124a/05, 124a/07, 124a/09,
124b/01, 124b/05, 124b/06,
125b/09, 126b/04, 126b/06,
127a/05, 127a/10, 127b/03,
127b/06, 128a/06, 128b/01,
128b/06, 128b/08, 129b/01,
129b/02, 129b/05, 129b/07,
129b/08, 130a/04, 130a/11,
130b/05, 131a/02, 131a/03,
131a/05, 131b/01, 131b/03,

131b/04, 132a/04, 132a/07,
132a/10, 133a/02, 133a/04,
133a/07, 133a/08, 133b/01,
133b/02, 133b/04, 133b/08,
133b/10, 134a/03, 134a/10,
134b/02, 134b/04, 134b/07,
134b/08, 134b/09, 135b/09,
136a/03, 136a/08, 136b/01,
136b/05, 137a/05, 137a/11,
138a/11, 138b/03, 138b/05,
138b/09, 138b/11, 139a/10,
139b/05, 141a/10, 141b/02,
141b/03, 141b/04, 141b/07,
142a/03, 143a/03, 143a/07,
143a/10, 143a/11, 143b/07,
144b/04, 145a/08, 145a/09,
145a/11, 145b/01, 145b/09,
146a/03, 146a/04, 146a/10,
146b/06, 147a/11, 147b/09,
147b/10, 148a/02, 148a/08,
148a/10, 148b/03, 149a/05,
149b/11, 150a/10, 150b/01,
150b/03, 150b/04, 150b/08,
150b/10, 151a/02, 151a/07,
151b/10, 152a/07, 152b/05,
152b/11, 153a/02, 153a/10,

153b/03, 153b/04, 153b/08,
154a/10, 154b/03, 154b/05,
154b/08, 155a/04, 155a/10,
155b/02, 155b/05, 156a/01,
156a/04, 156a/10, 156b/11,
157a/07, 157b/01, 157b/09,
157b/10, 158a/01, 158a/02,
158a/04, 158b/09, 158b/10,
159a/10, 159b/01, 160a/05,
160a/08, 160a/10, 160a/11,
160b/11, 161a/01, 161a/11,
161b/01, 161b/07, 161b/08,
161b/09, 162a/06, 162a/09,
162a/11, 162b/09, 163a/02,
163a/04, 163a/09, 163b/01,
163b/05, 163b/09, 164a/06,
164a/10, 165a/05, 165b/04,
165b/07, 165b/11, 166a/06,
167a/04, 167b/09, 168b/05,
169b/06, 169b/11, 170a/02,
170a/04, 170a/09, 170b/03,
170b/05, 170b/11, 171a/04,
171a/07

kim (2) kim (soru sözü)

k. 009b/03, 036b/08, 058b/11,
095b/09, 108b/09, 118b/10,

157a/07, 160a/08, 160a/10,
166a/06
k.+ din 011a/01
k.+ dūr 036a/09
k.+ e 157b/01
k.+ ler sizler 145b/02
k.+ niḡ 121a/08
kir - girmek
k. 144a/04, 144a/11
k.- er 125b/01
k.- diler 106b/10
k.- er biz 144a/04, 144a/11
k.- gen 057b/11, 106b/10
k.- geni 109b/10
k.- genler 118b/05
k.- ip 027b/01, 085a/11, 086a/08,
093b/10, 109b/03, 114a/10,
118b/03, 140b/09, 146a/03,
146b/09, 149a/11, 151a/10
k.- ip- 083a/03
k.- megen 098a/01
k.- mekdin 108a/09
k.- miş 108a/05
k.- se 157a/08
Kirdikār Far. yaradan, yaratıcı, Tanrı
K. 169b/03

kirişme cilve, naz, eda
k. 028b/10
k.+ ge 021b/08
kirişme-i nāz T.+Far. cilveli, nazlı
k. 023a/05
Kisrā öz.a. eski Fars hükümdarı
Behram Gur'un babası ve Nuşre-van'ın
torunu, İran eski hükümdarı krş. Kisrā
Yezdecird bin Şehryār, Yezdecir
K. 084a/04
K.+ dın 085b/01
K.+ niḡ 085b/10
Kisrā Yezdecird bin Şehryār öz.a. eski
Fars hükümdarı Behram Gur'un babası
ve Nuşre-van'ın torunu, İran eski
hükümdarı krş. Kisrā, Yezdecir
K. 086a/03
kişi kişi, şahıs, kimse
k. 007a/07, 011a/02, 014a/03,
017b/01, 018a/02, 019a/08,
028b/05, 034b/04, 038b/09,
043b/11, 055b/01, 064b/08,
065a/02, 069a/11, 071a/10,
077a/04, 081a/03, 092b/11,
093b/10, 093b/11, 095b/06,
096a/06, 097a/07, 098b/03,

100b/07, 101a/01, 104a/05,
105b/02, 107b/04, 108b/11,
109b/10, 114b/01, 119a/09,
120b/10, 121a/04, 139a/03,
139b/08, 140a/10, 140b/04,
141a/11, 141b/04, 141b/05,
143a/04, 143b/01, 145a/05,
146a/06, 149a/06, 151b/06
k.+ din 136a/02
k.+ ge 027a/05, 034b/08,
044b/01, 078a/04, 086a/09,
101a/04, 149a/03, 159a/11
k.+ ler 139b/02
k.+ lerge 148a/10
k.+ lerni 144b/08
k.+ m 164a/06
k.+ niņ 037a/03, 069a/05,
088b/04, 101a/05, 117a/11,
145b/07
kişne - kişnemek
k.- meki 082a/05
kitāb (1) Ar. kitap
k.+ da 103b/07
k.+ m 044b/10
kitāb (2) Ar. kitap (Kur'an-ı Kerim)
k. 056a/02, 115b/01

k.+ ı 154b/03
k.+ қа 115a/10
k.+ niņ 056a/01
kitāb (3) mektup, name
k.+ mda 150a/02
k.+ mı 149a/10
kitābğa püt - kitaba (Kur'an'a)
inanmak (iman etmek)
k.- mes 122b/08
Kitāb-ı Arāyis-i Şa'lebi öz.a. Salebi'ye
ait tefsir kitabı
K.+ de 114b/01
kitāb-ı 'Abbās Ar. Abbas'ın (yazdığı)
mektup, Abbas'ın (gönderdiği) name
k.+ mı 149a/09, 149a/11
kitāb-ı a'zam Ar. büyük kitap
k.+ ğa 103b/09
Kitāb-ı Maqşad-ı Aqşā öz.a.
Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye ait bir
kitap krş. Kitāb-ı Maqşadü'l-Aqşā
K.+ da 087b/06, 126b/09,
141a/08, 154b/06
Kitāb-ı Maqşadü'l-Aqşā öz.a.
Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye ait bir
kitap krş. Kitāb-ı Maqşad-ı Aqşā
K.+ ğa 147b/11

kitāb-ı zībā Ar.+Far. güzel kitap, süslü kitap

k.+ ğa 006b/04

kizle - gizlemek, saklamak

k.- di 069a/09

k.- genniñ 021b/02

k.- genige 069b/11

k.- mek 017b/02

k.- mekdin 036a/05

k.- r 036a/04

kizlen - gizlenmek, saklanmak

k.- ip 157a/09

kol (1) el, kol

ķ. 145b/06

ķ.+ ı 145b/02

ķ.+ ıda 050a/01, 105b/11

ķ.+ ıdın 110b/04

ķ.+ ıġa 032a/07, 091b/07,
094a/01

ķ.+ ıġa 006b/02

ķ.+ ın 010a/02, 081b/09,

101a/08, 106b/05

ķ.+ ında 106a/01, 120b/09,

133b/02, 133b/03

ķ.+ ındın 079b/01, 110b/02,

138a/06

ķ.+ larındaġı 153a/03

ķ.+ larınñ 110b/03

ķ.+ uñnñ 007b/01

kol (2) taraf, yön, cihet

ķ.+ ı 134a/11, 135b/01

kol (3) dere, nehir yatağı, memba

‘a.+ umdın 044a/11

kol - affedilmesini dilemek

ķ.- arda 164b/05

kolġa tutul - ele geçmek,
yakalanmak

ķ.- dılar 133a/05 (yaġı kolıġa
tutul -)

kolġa tüşür - ele geçirmek,
yakalamak, esir etmek

ķ.- gey biz 150b/11

kolı ayağı tutmas bol - eli ayağı
tutmamak (felç hastalığına
yakalanmak)

ķ. 010a/02

ķ.- up 008a/02

kolnı tut - elinden tutmak, destek
olmak, yardım etmek

ķ.- mas 162a/09 (kolumnı tut -)

ķ.- up 162a/04 (kolumnı tut -)

kon - konaklamak

ķ.- up 143b/06
ķonag misafir krş. ķonak
ķ.+ ıga 035a/07, 035b/03
ķ.+ ım 025b/02
ķonak misafir krş. ķonag
ķ. 026a/04
ķ.+ nı 035b/08
ķ.+ nıı 035b/06
ķonak bol - misafir olmak
ķ.- dum 024a/02
ķonışı komşu
ķ.+ lar 016a/04
ķork - korkmak
ķ.- ar erdi 086b/09
ķ.- ar erdim 120a/03
ķ.- arım 062b/08
ķ.- ar men 027a/03
ķ.- gan 049a/04
ķ.- gıl 041a/07
ķ.- mağdım 109a/09
ķ.- tı 131b/09, 151a/09
ķ.- up 007b/02, 058b/05,
084a/08, 096a/09, 117b/03,
146a/04
ķorku sal - korkutmak, korku
salmak

d.- dı 132a/08 (ķorkuđumnu sal -)
ķorkluđ korku hali, korkaklık
ķ. 133a/06
ķorkuđ korku krş. ķorkunç
ķ. 081a/06, 132a/06, 133a/01
ķorkunç korku krş. ķorkuđ
ķ. 084a/05
ķorkut - korkutmak
ķ.- mağ 091a/06
ķoş çift, eş, deng
ķ.+ ı 105a/11
ķov - kovmak, defetmek
ķ.- ar 116b/02, 116b/03
ķ.- arlar 090b/02
ķoy koyun
ķ.+ ga 101a/07
ķ.+ larını 131b/10
ķoy - (1) koymak, devam ettirmek
ķ.- madı 032a/09
ķoy - (2) koymak, bırakmak,
ķ.- madıı 128a/08
ķoy - (3) bir kenara bırakmak, vaz
geçmek, terketmek
ķ. 066a/10
ķoy - (4) bir şeyi bırakmak, bir yere
yerleştirmek

ķ.- up 120b/05, 145b/06
ķoy - (5) koymak, eklemek, katmak
ķ.- dı 106a/05, 106b/01
ķ.- mas 155b/03
ķoy - (6) bırakmak, ihmal etmek
ķ.- may 160a/04
ķoy - (7) bırakmak, izin vermek
ķ.- a bergil 111a/03
ķ.- madılar 048b/06
ķ.- mas 033a/07, 036a/01
ķ.- maslar 036b/01
ķoy - (8) koymak, atamak
ķ.- ğan 094a/10
ķöç - (1) yola koyulmak, yola çıkmak
e.- ti 033b/06
ķ.- üp 143b/09, 149b/08
ķöç - (2) göçmek
ķ.- ti 047b/07
ķöç bütün aile (karı ve çoluk çocuk dahil hepsi)
ķ. 137a/09
ķöçür - göçürmek, göç ettirmek
ķ.- üp 050a/04
ķögerçün güvercin
ķ.+ lerni 109b/08
ķ.+ ni 108a/01

ķög(ü)s göğüs
ķ.+ in 105b/03
ķ.+ ümge 081a/05, 106a/08,
106b/05
ķ.+ ümni 106a/03
ķök gök, gök yüzü, sema
ķ. 073a/06, 082a/04, 090a/09,
091b/08, 092b/07
ķ.+ de 125a/04, 125a/06,
125b/02
ķ.+ din 079a/04, 080a/11,
081a/11, 085a/06, 092b/04,
093a/05
ķ.+ ke 081b/09, 105b/05
ķ.+ ler 106b/09
ķ.+ lerge 125a/04, 127a/09
ķök 'ālemi T.+Ar. gök, gök yüzü, sema
ķ.+ din 089b/11, 052b/02
ķ.+ nde 104b/07
ķölege sal - Mo.+T. gölge vermek, gölge yapmak
ķ.- ğay 078a/10
ķömür kömür, yanmış ve kararmış
ķ. 118a/10
ķöni iyi, doğru
ķ. 045a/06

köni bol - dosdoğru olmak, iyi yolda olmak

k.- madım 045a/04

köni yoldın çık - doğru yoldan ayrılmak, sapıtmak

k.- maqğa 036b/01

köni yolğa köndür - hak yola çevirmek, hidayete erdirmek

k.- ür 090a/09

köñ(ü)l gönül

k. 016a/05, 016b/01, 016b/02,

017b/11, 018a/01, 018a/04,

018a/09, 020b/02, 021b/10,

023a/10, 024b/06, 025b/06,

027a/05, 031b/04, 041a/10,

042a/03, 048a/10, 066b/02,

077a/10, 099a/07

k.+ de 021b/05, 028b/07

k.+ din 032a/02

k.+ dür 077a/09

k.+ ge 022b/02

k.+ i 022b/05, 027a/11, 099a/06,

099b/08, 132b/02, 156b/10

k.+ ige 104a/04

k.+ iñ 025b/11

k.+ inge 132a/08

k.+ ini 131b/09

k.+ iniñ 015b/01, 024b/03

k.+ ler 004a/01, 009a/03,
024a/09

k.+ ni 021a/11, 023a/01,
033b/11, 050b/08

k.+ niñ 032a/06

k.+ üm 006a/07, 006a/10,
025a/09, 105a/11

k.+ ümni 027a/03

k.+ ümniñ 079b/11

k.+ ümüzniñ 144b/02

k.+ üñ 006b/11, 031b/08,
034a/03

k.+ üñe 017b/06

k.+ üñge 017a/09, 019b/11

k.+ üñniñ 038b/05

köñül al - gönül çelmek, aşık ettirmek

k.- ıp 025a/03 (köñlüm al -)

köñül bağla - aldanmak, kanmak, gönlünü vermek

k.- ma 033b/03 (köñülni bağla -)

köñül İslāmğa aç - T.+Ar.+T. gönlünü İslama açmak, Müslüman olmak

k.- tı 007a/01 (könlün aç -)

köñül kes - vazgeçmek

k.- ip 033a/09

köñülge cān kēl - T.+Far.

canlanmak, can bulmak

k.- ür 077b/09 (köñüllerge cānlar

kēl -)

köñülge qorquğ tüş - gönle kor

düşmek, endişelenmek

k.- üp 095b/08 (köñlige qorquğ

tüş -)

köñül qarası ketme - gönül

karasının gitmemesi, içteki

endişenin devam etmesi

k.- di 166a/11(köñlüm qarası

ket-)

köñülge tēg - gönle ulaşmak,

gönülde yer etmek

k.- en 020a/03 (köñlüñge tēg -)

köñülde rāhat qalma - T.+Ar.

gönülde rahat kalmaması,

endişeli olmak

k.- dı 022a/08

köñülñiñ ‘anāsı ket - gönüldeki

zahmet ve meşakkatin gitmesi,

zahmetten ve meşakkatten

kurtuluş

k.- mes 166b/04 (köñülleriñ

‘anāsı ket -)

köp çok, fazla, pek

k. 010b/07, 013a/04, 016a/04,

023b/01, 030b/09, 040b/05,

041b/01, 043a/08, 043b/11,

078a/11, 083a/11, 083b/07,

087b/01, 092a/03, 092b/11,

095a/04, 098a/05, 098a/10,

145b/07, 153b/02, 155b/05,

156b/03, 169b/01, 170b/06

köp bol - (1) çok olmak

k.- maqı 117a/06

k.- sa 062a/09

köp bol - (2) toplanmak,

birikmek, kalabalık olmak

k.- dı 081b/07

köprek daha çok, çok fazla

k. 125b/01, 144b/05, 154a/01,

165b/10

k.+ ini 141a/06

köprüg köprü

k. 119a/05

kör- (1) görmek

k.- di 019a/06, 092b/11, 146a/03,

147a/01, 147a/07
k.- diler 144b/08, 148a/04
k.- dük 105b/04, 139a/11
k.- düm 024b/02, 024b/07,
032b/11, 033a/01, 049b/08,
080b/06, 081a/11, 081b/05,
104b/11, 125a/05, 125a/06,
125a/08, 125b/02, 152b/11,
170b/07
k.- düñ 039a/11
k.- e alman 025a/05
k.- e bilgey 070a/05
k.- er 010a/04, 014b/02, 077a/04
k.- erde 034a/10
k.- er bolsa 012b/06
k.- er mèn 024b/09, 146a/10
k.- er sèn 132a/01
k.- geç 075a/09
k.- gen 025b/04, 103b/04
k.- gende 019a/04
k.- gendin 102b/09
k.- gey 092a/05
k.- geyler 069a/10
k.- gey sèn 028b/05
k.- gil 059b/05, 071b/03,
097b/09

k.- medi 170b/07
k.- medim 076a/10, 138a/06
k.- mek 026b/03, 026b/09,
027a/01, 078a/11, 108b/10,
156a/01
k.- mekdin 026b/02
k.- mekke 107a/08
k.- mes 091a/02, 107b/04
k.- mesler 070b/08
k.- mes sèn 146a/11
k.- meyür sèn 157a/10
k.- se 107b/06, 108b/09
k.- señ 032a/11, 037b/08
k.- siñiz 152b/05, 152b/07
k.- sünler 082a/01, 107b/03
k.- üñ 046a/04
k.- üp 022a/02, 024a/11,
025a/02, 025b/02, 025b/05,
025b/09, 027a/10, 030b/01,
048a/01, 069b/07, 087a/07,
092b/04, 095b/08, 103b/01,
103b/03, 105a/01, 108a/02,
109b/01, 109b/09, 115b/09,
139a/10, 143a/06, 149b/08,
150a/01, 157b/02
k.- üp turur èrdi 139b/04

kör- (2) bakmak

k.- üp 025b/02

kör- (3) saymak, zannetmek

k.- diler 071a/10

kör bol - kör olmak, görememek

k.- dı 107a/08

köre göre

k. 141a/03, 166a/03

körgüz - göstermek

k.- eyin 106b/11

k.- gil 163b/06, 104b/05

k.- meki 077b/05

k.- se 077b/08

k.- üp 026a/11, 052a/08

körkli güzel krş. körkli, körklüg

k. 083b/01

körklü güzel krş. körkli, körklüg

k. 025b/05, 029a/11, 081a/08,
170a/11

körklüg güzel krş. körkli, körklü

k. 004a/06, 022a/09, 035a/06,
075b/04, 095a/01, 108b/06,
168a/02

körklüg bil - iyi bilmek, bir şeyin
hakkında çok bilgi sahibi olmak

k.- ip 121b/08

körklügrek daha güzel, daha iyi

k. 064a/07, 076b/01

körül - görülmek

k.- medi 091a/06, 103a/02

körümçi müneccim, kahin

k. 084a/05, 086b/10

k.+ lerniñ 080a/06

körün - görünmek

k.- gen 077a/10

k.- medi 069a/06

k.- mesler 075a/03

k.- se 151a/02

k.- ür 069b/05, 069b/08,
151b/08, 153a/03

körünmeslik görünmemek, fark
olunmamak

k. 049b/05

körüş - birbirini görmek

k.- tiler erse 146a/01

köter -(1) (bayrak) taşımak

k.- ür men 057b/05

köter -(2) kaldırmak, ortadan kaldırmak

k.- dim 106a/11

k.- ip 106a/10, 153a/01

köter -(3) kaldırmak, yükseltmek

ķ.- gen 081b/09

k.- ür 062b/07
köter -(4) taşımak, yüklenmek
k. - e bilgeniçe 114b/01
köz göz
k. 016a/05, 016a/11, 016b/03,
017b/11, 018a/01, 018a/04,
018a/09, 018b/03, 019a/06,
019b/07, 020a/10, 024b/03,
025a/06, 029b/11, 031b/04,
032b/06, 044b/11, 069a/09,
070a/04, 070a/05, 081b/04,
082a/02, 099a/07, 121b/11,
124b/09, 147a/10, 162b/02,
170b/07
k.+ de 042a/06
k.+ i 021b/01, 051b/06, 107a/08
k.+ din 021a/02
k.+ idin 081b/01, 088a/02
k.+ ige 013a/02, 027a/09,
049b/05, 101a/10, 123b/05,
159b/09
k.+ in 023b/06, 094a/03
k.- leriniñ 024b/10, 069b/04
k.+ leri 012b/06, 026b/11,
099b/08, 117b/01
k.+ leridin 077b/07

k.+ lerige 097b/11, 140b/09
k.+ lerim 025a/07
k.+ leriñni 018b/04
k.+ ni 069b/05
k.+ üm 025a/09, 027a/06
k.+ ümdin 021a/02
k.+ ümge 022a/04
k.+ ümniñ 006a/10, 079b/11,
105b/07
k.+ üñ 039b/08, 041b/10,
071b/02
k.+ üñge 017a/08
k.+ üñni 017b/05, 034a/08,
166a/07
köz tik - göz dikmek, bakmak
k.- ip 026b/08 (közini tik -)
köz tüş - bakmak, belli bir tarafa
gözünü çevirip bakmak
k.- ti 114a/11 (közi tüş -)
köz yaru - (hayret ve şaşkınlık
oluşması) göz kamaşması
k.- ğay 106b/08 (közün yaru -)
közde hâlel bol - gözde kusur
olması, (gerçeği) görememek
k.- masa 092a/04 (közinde hâlel
bol -)

közdin uyķu kêt - gözden
uykunun gitmesi, uykusuz
kalmak
k.- er 032a/01 (közdin uyķusu
kêt-)
közge il - göze görünmek,
dikkate almak
k.- medi 030b/02, 035a/10
k.- medim 044b/07
k.- sün 053a/01, 054b/01
közin za' fi bol- Ar.+T. gözde
kusur olması, kör olmak,
görememek
k.- ğay 107b/06 (köziniğ za' fi
bol-)
közni uyķudın aç - gaflet
uykusundan uyanmak, gözünü
açmak (gerçeği görmek)
k.- may 071a/09 (közni uyķudın
aç-)
közgür - göstermek
k. 026b/11
közle - beklemek, gözlemek
k.- genniğ 021b/01
közlü gözlü krş. közlüg
ç. 026a/07, 122b/10

közlüg gözlü krş. közlü
k. 024a/06
közsiz kör, ama
k. 136b/10
Ķubād öz.a. Beni Giffar kabilesinden
biri
Ķ. 149a/09
Ķubbetü'l-İslām-ı Ĥārezm öz.a.
Kubbetü'l-İslām-ı Harezmi, İslam şehri
Harezmi'nin kubbeleri
Ķ. 004b/01
ķubĥ Ar. günahlar, çirkin işler
ķ.+ in 040b/07
ķuç - kucaklamak, sarılmak
ķ.- up 078a/03, 078a/04
ķuçķar koç
ķ. 150b/11
ķ.+ nı 150b/06
ķudret (1) Ar. kudret, güç
ķ. 002b/07, 103b/10, 120b/09
ķ.+i 009b/07, 050a/01, 066a/05,
067a/01, 096a/09
ķ.+ imizni 097b/09
ķudret (2) Ar. takat
ķ.+ in 116b/01
ķudret bil - Ar.+T. değer bilmek,

kıymet bilmek
k.- medim 047a/11
ḳudret-i ḳāhire Ar. üstün gelen kudret,
yenen kuvvet
k. 002a/03
ḳudüm Ar. ayak basma, kadem basma
k.+ dın 088a/07
ḳudūrāt-ı ‘alāyık Ar. katışık alakalar,
bulanık alakalar
k.+ dın 079a/01
ḳudūret-i nefis u hevā Ar. nefis ve
şehvetin pislikleri
k.+ nı 039b/09
ḳul (1) kul, abd
k.+ ğa 166b/01
k.+ ın 022a/10
k.+ lar 058b/04
k.+ ları 154a/04
k.+ nı 168a/11
k.+ um 064a/02
ḳul (2) köle
k.+ ı 029a/10, 094a/05
k.+ nı 144b/09
k.+ uñ 094b/04
k.+ uñ mēn 094b/04
ḳul (3) insan, kişi

k. 145a/01
ḳulağı eşit - işitmek, duymak,
haberdar olmak
k.- mes 029b/01
ḳulağ sal - kulak vermek,
dinlemek, dikkate almak krş.
(ḳulağ sal -)
k.- ma 034a/03 (ḳulağına sal -)
ḳulağda āfeti bol - T.+Ar.+T.
(gerçeği) duyamayacak olmak,
sağırlaşmak
k.- masa 092a/06 (ḳulağlarında
āfeti bol -)
ḳulağ sal - kulak vermek,
dinlemek, dikkate almak
krş. (ḳulağ sal -)
k.- madılar 091a/11
k.- may 032a/03
k.- sañ 033b/02
Ḳulleys öz.a. Ebrehe'nin, insanların
Kabe'ye gidip hac etmetlerinin önüne
geçmek için inşa ettiği kilisenin adı
Ḳ. 095a/03, 095a/07
Ḳ.+ niñ 095a/09, 095a/11
ḳulluğ ḳıl - kulluk etmek
k.- maḳdın 048b/01

ķ.- mayın 059b/03
ķulüb Ar. kalpler
ķ. 067a/10
ķumalaĝ hayvan gübresi
ķ.+ m 143a/05
ķur'an öz.a. Kur'an-ı Kerim, krş.
ķur'an-ı 'Ārabī, ķur'an-ı 'aceb,
ķur'an-ı mecīd
ķ. 059a/05, 090b/06, 090b/07,
115a/09, 116b/02, 117b/06,
117b/11, 118a/08, 119a/02
ķ.+ ĝa 059a/11
ķ.+ nı 059a/07, 117b/08,
122a/08
ķ.+ nıñ 116a/10
ķur'an-ı 'aceb Ar. harika Kur'an,
muhteşem Kur'an, Kur'an-ı Kerim krş.
ķur'an, ķur'an-ı 'Ārabī, ķur'an-ı mecīd
ķ. 090a/08
ķur'a sal - Ar.+T. kura çekmek
ķ.- dılar 098b/04
ķurbān Ar. kurban krş. ķurbān
ķ.+ larnı 150b/07
ķurbān Ar. kurban krş. ķurbān
ķ. 159b/02
ķ.+ nıñ 159b/04

ķurbān ķıl - Ar.+T. kurban etmek
ķ.- ur 150b/04 ķ.- urlar 169a/01
ķureyş öz.a. Kureyş kabilesi
ķ. 079a/03, 079a/07, 097b/02,
097b/03, 109b/06, 141b/05,
142a/07, 143b/10, 144b/11,
146b/05, 148a/02, 148b/04,
149a/05, 149b/05, 149b/08
ķ.+ din 144b/07
ķ.+ ĝa 143a/10
ķ.+ niñ 080a/03, 093a/08,
145a/07
ķurı - kurumak
ķ.- dı 088b/10
ķurt kurt
ķ. 098b/01
ķur'an-ı 'Ārabī öz.a. Arapça Kur'an,
Kur'an-ı Kerim krş. ķur'an, ķur'an-ı
'aceb, ķur'an-ı mecīd
ķ. 116a/01
ķur'an-ı mecīd Ar. şerefli Kur'an,
Kur'an-ı Kerim krş. ķur'an, ķur'an-ı
'aceb, ķur'an-ı 'Ārabī
ķ. 048b/11
ķuş kuş
ķ. 081a/04, 081b/02, 097a/07,

097a/08
k.+ ı 023a/02
k.+ ina 159b/10
k.+ ını 023a/09
k.+ lar 096b/04, 096b/07,
096b/10, 133a/02, 152b/06
kūtāh kıl - Far.+T. uzak tutmak
k.- ğil 169b/01
kutb-ı zamāne Ar. zamanın kutbu,
zamanın büyüğü
k. 010a/08
kutkar - kurtarmak
k.- dı 101a/07
kutul - kurtulmak
k.- dılar 133a/04
k.- ğan 079a/07
k.- mas 023a/02
kuvan - öğünmek, böbürlenmek
k.- ıp 097b/03
kuvvet Ar. kuvvet, güç
k. 077a/01
k.+ i 003a/07, 097b/03, 156b/03
k.+ in 082a/11
kuvvet-i beşeriyye Ar. beşerin gücü,
insanın kuvveti
k. 060b/06

kuvvet ve nuşret ber - Ar.+T.
(Allah'ın) güç verip yardımında
bulunması
k.- ip 152b/01
kuyaş güneş
k. 075a/10, 122b/10
k.+ nı 107b/06
kuyud-ı zulümāt-ı vücūd Ar. vücud
karanlığının prangaları
k.+ ıdın 071a/02
kübe zırh
k.+ ler 108a/08
küç ayır - zorla ayırmak
k. 038a/07
küç (1) güçlük, zorluk
k. 038b/09
küç (2) güç, kuvvet
k.+ ünüz 046a/08, 167a/04
küçey zor, güç, çetin
k. 139b/05
küçeylik güçlük, zorluk, meşakkat
k.+ din 068b/05
küçeylik kél - zorluk gelmek,
sıkıntı çekmek
k.- gende 167a/04
küçlüg güçlü, kuvvetli

k. 096a/08
küffâr Ar. kafirler
k. 107a/11, 107b/04, 133b/09,
135b/09
k.+ nı 135a/01
k.+ niñ 088a/08, 092a/04,
134a/03
küffâr-ı Kureys Ar. Kureys kafirleri
k. 143b/03, 146a/02
küfr küfür, Allah'a ve Peygamber'e
inanmamak
k. 088a/07, 089a/05
k.+ ge 091b/11
k.+ niñ 087b/11
kül - gülmek
k.- üp 077b/07
külâh Far. başlık, külah, tac
k.+ niñ 051a/08
kümüş gümüş krş. kümüş
k.+ din 105b/11
kümüş gümüş krş. kümüş
k. 050a/03, 052b/09
k.+ din 113b/04
kün (1)gün
k. 007a/03, 008b/06, 026a/07,
033a/03, 033b/10, 034b/02,

034b/11,048a/04,052a/09,
052a/11, 057a/07, 064b/06,
079a/11, 083b/06, 087b/11,
102a/10, 105a/07, 120b/03,
139b/09, 142a/07, 142a/10,
143b/03, 145a/08, 145b/01,
149b/04, 151b/05
k.+ de 149a/03, 149a/08
k.+ din 064a/11, 079b/06,
085a/05, 091b/11, 102b/01
k.+ ge 064a/10, 136b/04
k.+ i 004b/07, 034a/10, 079a/09,
080b/10, 138b/03, 139a/01,
149b/03
k.+ inde 101a/10
k.+ ler 133a/06
k.+ niñ 120a/03
kün (2) güneş
k. 070a/01, 070a/02, 073a/09,
103a/07
k.+ ge 069b/04, 146b/03
k.+ ni 025b/08, 072b/04,
146b/02
k.+ niñ 075a/09, 121b/11
kün toğ - güneşin doğuşu
k.- ında 075a/03

küneç güneş

k. 024a/06, 070a/04

künf-i himāyet Ar. himaye ve koruma

k.+ de 107b/02

küngüre Far. kubbe

k. 085b/02

k.+ si 083b/10, 083b/11

künlük günlük

k. 012a/06, 113b/07

künyet künye

k.+ i 093b/06

kürsī Ar. arşın altında bulunan bir
sema tabakası

k. 073a/05

k.+ ni 072a/08

kütub-ı İlähī Ar. ilahi kitaplar, Tevrat,

İncil vs krş. kütub İlähī

k.+ de 103b/03

kütub İlähī Ar. ilahi kitaplar, Tevrat,

İncil vs krş. kütub-ı İlähī

k.+ de 114a/06

küy - (1) yanmak

k.- gen 118b/04

k.- genige 027a/11

k.- üp 027a/11

küy -(2) beklemek

k.- üp 148a/05

-L-

lā-cerem Ar. şüphesiz, elbette

1. 006a/03, 006b/08, 008a/11,
009b/08, 010a/05, 015b/06,
018b/11, 022a/03, 037a/01,
038a/09, 039a/05, 043b/08,
044b/03, 046a/01, 046b/10,
046b/10, 050b/07, 051a/04,
051b/04, 054a/10, 057a/01,
065a/05, 066a/05, 066b/11,
068a/08, 069a/06, 073a/05,
073b/06, 074a/10, 091a/03,
098a/02, 099a/09, 099b/03,
100a/08, 108a/06, 114b/06,
115a/06, 117a/01, 117b/01,
120a/02, 122a/02, 124a/02,
132a/01, 133a/06, 135a/09,
139a/02, 141b/02, 148a/05,
148b/04, 150b/02, 153a/03,
159b/06, 160a/02, 160a/11,
160b/10, 161b/04, 163a/07,
165b/07, 170a/04

lafz-ı melîh Ar. güzel sözler

1. 014a/05

lafz-ı Türki-yi melîh Ar.+T. Türkçe
güzel sözler

1. 005b/10

lāhik bol - Ar.+T. (imdad)

yetişmek, ulaşmak

1.- up 140a/03

lahza Ar. an, dem, kısa zaman

1. 076b/05

1.+ dın 011b/11

lāl Far. dilsiz

1. 170b/04

la' l-i ateşin Far. kızıl yakut (dudak)

1. 077b/04

la' l-i dürr-püş Far. incilerle örtülü
yakut (dudak)

1.+ ını 077b/05

la' l-i gevher-paş Far. cevherler saçan
yakut (dudak)

1.+ ı 024a/10

lā-mekān Ar. varolmayan yer, metafizik
evren

1.+ dın 051a/08

lāme Far. zırh

1. 151a/11

Lāt öz.a. İslamiyet'ten önce
Arapların Kabe'ye koyup tapındıkları

put	L. 079b/07	farizasını yerine getirirken "emrediniz, buyunuz" manasına gelen ve telbiye olarak adlandırılan duanın ilk sözcüğü	l.+ i 168b/07
laṭīf	Ar. hoş, güzel, latif		
	l. 054b/06, 108b/06		
lāyık	Ar. yakışan, uygun olan, münasip	lem‘a	Ar. parıltı, parlamış
	l. 040b/11, 066b/03, 114b/09		l. 006b/09
lāyık bol	-Ar.+T. uygun olmak, münasip olmak		l.+ ıdur 170b/09
	l.- mağay 026a/01		l.+ nı 016b/07
	l.- sa 068a/03	leşker	Far. ordu, asker
lāyih	Ar. rüzgar		l. 085b/11, 086a/05, 096b/02, 097b/02, 134b/02, 145b/11, 147a/07, 148b/02
	l.+ si 156a/04		l.+ de 077a/11
lāyih kör	- Ar.+T. apaçık görünmek, aşık bir şekilde meydana çıkmak		l.+ din 138a/11
	l.- düm 024b/08		l.+ ge 138a/05, 138b/11
lāzım kél	- Ar.+T. lazım olmak, gerekmek		l.+ i 079b/02, 085b/11, 087a/11, 095b/02, 128a/01, 132a/06, 144b/11, 151b/08, 153a/11
	l.- di 115b/07		l.+ in 043b/01
	l.- mes 120b/02		l.+ iñe 139b/05
leāli	Ar. inciler		l.+ iniñ 086b/05, 143b/10
	l. 111a/07		l.+ ni 137a/09, 139a/07
leāli-yi āyāt	Ar. inci (gibi) deliller		l.+ niñ 134b/03, 134a/10
	l.+ қа 111a/10	leşker bēgi kıl	- Far.+T. ordunun başı yapmak, ordunun başına
lebbeyk	Ar. Müslümanların hac		

komutan olarak atamak
b.- ip 086a/06
leşker bol - Far.+T. asker olmak
l.- up 136b/07
leşker çek - Far.+T. asker
göndermek, orduyu belli bir
noktaya sevk etmek
l.- er 134b/09 (leşkerlerini çek -)
leşker sür - Far.+T. ordu
yürütmek, asker göndermek
l.- üp 137a/03 (leşkerni sür -)
leşkerge kir - Far.+T. ordugaha
girmek, asker içine sızmak
l.- ip 138b/01 (leşkerige kir -)
leşkeri Far. askerle alakalı, askeri
l.+ i 077a/05
leşker-gâh-ı küffâr Far.+Ar. kafirlerin
ordugahı
l.+ ğa 096b/09
leşker-i 'azîm Far.+Ar. büyük ordu
l. 077a/02
l.+ niñ 137a/02
leşker-i derd Far.+Ar. dert askeri
l. 021b/10
leşker-i ehl-i İslâm Far.+Ar. İslam
ordusu

l. 139b/08
leşker-i Habeş Far. Habeş ordusu
l.+ e 094a/07
leşker-i İslâm Far.+Ar. İslam ordusu
l. 086b/01, 140a/01
l.+ ğa 152a/09
l.+ nı 140b/03
leşker-i Kureyş Far. Kureyş ordusu
l.+ ni 149b/11
letâfet Ar. letafet, hoşluk, güzellik
l. 003b/04, 005b/06
l.+ ini 024a/11
l.+ iniñ 060b/02
letâyif Ar güzellikler, hoşluklar
l.+ i 117a/05
letâyif-i bâb-ı irşâd Ar. doğruyu bulma
yolundaki güzellikler (sözcükler)
l. 030b/09
levâ'ic-i fûâd Ar. kalbi aşkla yananlar
l.+ ğa 017a/06
Levh Ar. insanların başlarına gelmiş
ve gelecek olan şeylerin yazılı olduğu
Allah katında bulunan kitap, levh-i
Mahfuz
L.+ ni 072b/01
levlâk Ar. bir kudsi hadiste "eğer sen

olmasaydın" mealinde kullanılan Hz. Muhammed'e hitaben söylenmiş söz

l. 002b/11

leyālī Ar. geceler

l. 133b/05

leyle-i İsrā Ar. İsrā gecesi, Miraç gecesi

l. 126b/05

leyle-i nişf-i ramazān Ar. ramazan ayının ortası olan gece

l. 143b/05

lezzāt-ı kâzibe-i vehmiye Ar. hayali sahte lezzetler

l.+ din 038a/10

lezzāt-ı na'īm Ar. bolluktan gelen lezzet

l.+ din 040b/05

lezzāt-ı ta'ām Ar. yiyeceklerin lezzeti

l. 040b/10

lezzet Ar. tat, zevk, lezzet

l.+ din 021a/04

l.+ ini 040b/05, 041a/03

lezzet al - Ar.+T. lezzet almak, tat almak

l.- ip 038a/08

lezzet-i āb-ı zülāl Ar. tertemiz suyun lezzeti

l.+ ni 122b/11

li-hāzā Ar. bunun için, bundan dolayı

l. 115a/09, 128b/03

likā Ar. yüz, çehre

l.+ sı 042a/04

likā-yı dost Ar.+Far. sevgilinin yüzü

l.+ dın 040b/11

līk Far. fakat, lakin, ama krş. līkin, velī, velīk, velīkin

l. 029b/01, 033b/06, 034b/02

līkin Far. fakat, lakin, ama krş. līk, velī, velīk, velīkin

l. 028b/11, 066b/03

lisān Ar. dil, konuşma

l.+ ı 061a/08

l.+ m 082a/09

livā Ar. bayrak, sancak

l. 057b/06

l.+ m 131b/03

l.+ nı 139a/03

livā'-i Evs Ar. Evs kabilesinin sancağı

l.+ ni 139a/06

livā'-i Ḥazrec Ar. Hazrec kabilesinin sancağı

l.+ ni 139a/05

livā-yı ḥamd Ar. övgü sancağı

l.+ ni 057b/05

livāh Ar. silah

l.+ lar 156a/01

Lokmān öz.a. Lokman peygamber, Hz.

Lokman

L. 082a/11

luḳme Ar. lokma

l.+ sidin 036a/02

luḳme kıl - Ar.+T. lokma haline

getirip yutmak

l.- dı 098b/05

lü'lü' Ar. inci

l. 119a/01

luṭf Ar. lütuf, ihsan, bağış

l. 024a/03, 063b/08, 104a/07,

116b/11, 162a/07

l.+ uḣ 007b/07, 009b/02

l.+ uḣdın 164b/03

l.+ uḣnı 007b/03

luṭf kıl - Ar.+T. lütfetmek,

ihsanda bulunmak, bağışlamak

l.- ğıl 167a/03

luṭf tēg - Ar.+T. lütuf değmek,

ihsana mazhar olmak

l.- se 163b/07

luṭf-ı kerem Ar. ihsan ve cömertlik

l.+ niḣ 164a/05

-M-

ma'ānī Ar. mekan, makam, mevki

m. 069a/07

m.+ si 116b/08

ma'ārīz Ar. kapalı (manalar)

m. 100b/05

m.+ din 145b/04

ma'ārīze kıl - Ar.+T. tenkit

etmek

m.- ğanlarını 158a/11

ma'būd-ı ḣazret-i Ḥaḳḳ Ar. kendisine

ibadet edilen yüce Allah

m. 039b/04

ma'cūn-ı necāh Ar. kurtuluş ilacı,

murada ermenin iksiri

m. 042a/04

Māçin y.a. Çin'in yakınlarında bulunan

bir yer

M.+ ni 015a/06 (Çin u Māçinni)

mādām kim Ar.+T. müddetçe, dıkça

krş. mādāmī kim

m. 028a/09, 040a/02, 150a/11,

168a/05, 168a/07

mādāmī kim Ar.+T. müddetçe, dıkça

krş. mādām kim

m. 167b/11

ma‘den-i kemāl Ar. kusursuzluk

madeni, mükemmellik kaynağı

m. 065a/03

mağfired Ar. Allah’ın kullarını

bağışlaması

m. 166a/03

mağlūb bol - Ar.+T. yenilmek,

mağlup olmak

m.- maqığa 154a/01

m.- mas biz 139b/10

mağrib Ar. batı, güneşin battığı yön krş.

meğārib

m. 080a/09, 146b/03, 146b/04

m.+ daqı 080a/09

m.+ de 081b/06

m.+ ğa 073b/09, 090a/01,

124a/02

m.+ qa 081b/11

mağrūr bol - Ar.+T. aldanmak,

kanmak

m.- up 033a/10

maḥabbet Ar. sevgi, muhabbet krş.

muḥabbet

m. 018b/01, 020a/09, 056b/04,

064a/08, 161a/10

m.+ de 041a/01

m.+ din 019b/10, 053a/02

m.+ inde 022b/04

m.+ ke 019b/02

m.+ ni 031b/10

m.+ niḡ 059b/04, 062b/06

maḥabbet ket - Ar.+T. (bir şeye

olan) sevginin bitmesi, arzunun

azalması

m.- mes 038a/06(maḥabbeti ket-)

maḥabbet kı - Ar.+T. sevmek

m.- mas 067b/09

maḥaffe Ar. deve ve katır gibi

hayvanların sırtına konulan ve içine iki

kişi oturabilen kapalı vasıta, mahfe,

sepet

m. 137a/01

maḥall Ar. yer, mahal

m. 053b/09

maḥalle Ar. mahalle

m.+ de 083a/09

m.+ din 083a/08

maḥallet Ar. memleket, ülke

m.+ ige 014a/02

maḥall-i kâbil Ar. kabiliyetli

makam, layık yer, yetkili merci

m.+ din 030a/03

maḥall-i kābil-dān Ar.+Far. güçlü

menzil, kuvvetli yer, tesirli mekan

m.+ ge 034b/11

maḥall-i kabūl Ar. kabul olunan yer,

kabul buyrulan mekan

m.+ de 030b/11

maḥāl yoqın bil - Ar.+T.

imkansız olmak, imkan olmamak

m.- ip 031b/11

maḥbūb Ar. sevilen, sevgili

m.+ ı 056b/11

m.+ ın 026b/09

m.+ lar 016a/07

m.+ ların 022b/06

m.+ nın 022b/04, 078b/01

maḥbūb-ı dil-pezir Ar.+Far. kalbi

yatıştırıcı sevgili

m. 027a/07

maḥbūb-ı ḥaḳīqī Ar. gerçek sevgili

m.+ ni 032a/01

maḥbūb-ı zībā Ar.+Far. güzel sevgili

m. 111a/09

maḥbūbiyyet Ar. sevilme, sevilen

olmak

m. 057a/01

maḥdūm Ar. kendisine hizmet olunan, efendi

m.+ nı 127b/03

maḥfī bol - Ar.+T. gizlenmek, görünmemek

m.- up 075a/03

maḥfil Ar. oturulacak yer, mekan

m. 034b/05

maḥfil-i ḳuds Ar. kutsal mekan

m.+ ni 048b/10

māhī-i ḳulm Ar. karanlıkları dağıtan, zulümatı yok eden

m. 127b/08

maḥmil Ar. deve üzerine konulan sepet, mahfe, sürre

m. 033b/07

Maḥmūd öz.a. Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusundaki büyük filin adı

M. 095b/02

maḥrem-i esrār Ar. sırdaş, dert ortağı

m. 008a/04, 115b/04

maḥrūm Ar. manevi nimetlerden uzak kalan, mahrum

m.+ ğa 162a/05

maḥrūm et - Ar.+T. mahrum

etmek, yoksun bırakmak	maḥv bol - Ar.+T. (Allah'ın
m.- megil 167a/01	zatında) yok olmak, erimek
maḥrūm ḳal - Ar.+T. mahrum	m.- up 071a/04
kalmak, yoksun kalmak	m.- up turur 126a/04
m.- ğay biz 153a/04	maḥz Ar. saf, halis, katkısız
m.- masun 012b/09	m. 029b/01, 126b/03, 147b/07,
maḥrūm ḳıl - Ar.+T. mahrum	166a/04
bırakmak, yoksun bırakmak	maḥz-ı ḥayr Ar. kendisinde kötülükten
m.- mağıl 033a/05	eser bulunmayan kimse, tertemiz olan
m.- sa 162a/07, 162a/11	kişi
maḥşūş Ar. mahsus, özel, tayin edilmiş	m. 107a/07
m. 113a/01	maḥzen-i eṣrār-ı celāl Ar. ululuk
maḥşūş bol - Ar.+T. mazhar	sırlarının mahzeni, büyüklük sırlarının
olmak, erişmek	madeni
m.- duḡ 129b/03	m.+ dın 065a/03
m.- up 031a/07	maḳādir-i a' māl Ar. amellerin
maḥşūş ét - Ar.+T. (herkese ait	değerlendirilmesi, amellerin ölçüp
olmayıp yalnız birine ait etmek)	biçilmesi
özel kılmak	m. 120a/07
m.- ip 063b/08	maḳām Ar. mevki, kat, yer
maḥşūş ḳıl - Ar.+T. (herkese ait	m. 028a/10, 128a/09
olmayıp yalnız birine ait etmek)	m.+ ğa 028a/09
özel kılmak	m.+ ı 072a/10, 129b/01
m.- dı 100a/07	m.+ ıḡa 057a/01
m.- ip 002a/10, 005b/02	m.+ ıda 072b/02
m.- ipdur 060b/10	m.+ ın 129a/11

m.+ ıñ 129a/11
m.+ ında 119b/02, 165a/03,
165b/08, 165b/11
m.+ ınıñ 047a/03
m.+ nı 130a/06
m.+ nıñ 046a/09
maķām-ı ‘adl Ar. adalet makamın, tam
ve eksiksiz hüküm veren merci
m.+ de 166b/01
maķām-ı ‘ālī Ar. yüksek makam, yüce
mevki
m. 128b/01
maķām-ı hayā Ar. (Allah katındaki)
haya makamı, hicap makamı
m.+ da 072b/09
maķām-ı istikāmet Ar. (Allah katındaki)
istikamet makamı, doğruluk makamı
m.+ niñ 046a/04
maķām-ı ķurb Ar. (Allah katındaki)
yakınlık makamı
m.+ da 072a/06
maķām-ı recā Ar. (Allah katındaki) ümit
makamı
m.+ da 072b/05
maķām-ı ‘ubūdiyyet Ar. (Allah
katındaki) kulluk makamı

m.+ din 073b/03
maķarr-ı ‘izzet Ar. şanlı karargah
m.+ idin 112b/05
maķbūl Ar. kabul olunmuş, makbul
m. 022b/03
maķbūl bol - Ar.+T. kabul olmak
m.- ğanın 012a/08
m.- ur 034b/04
maķbūl ķıl - Ar.+T. kabul
buyurmak, kabul etmek
m.- ğıl 169a/06
maklūb ķılın - Ar.+T. tersine
dönmek
m.- dı 070a/01
maķşad Ar. hedef, maksat
m. 033b/05
m.+ nı 048a/01
m.+ niñ 033a/11
Maķşad-ı Aksā öz.a. Kemāleddīn
Hüseyn Harezmi’ye ait bir eser
M.+ da 085b/06, 103b/07
maķşad-ı mü’min Ar. müminin hedefi
m. 067b/05
maķtūl bol - Ar.+T. öldürülmek
m.- dı 154a/07
m.- dılar 154b/06

m.- up 148a/09

maḳzī bol - Ar.+T. yerine getirilmiş olmak, eda edilmiş olmak, ödenmiş

m.- ur 155b/07

māl Ar. değerli meta, mal

m. 015a/08, 086a/06, 095a/04,

138a/03, 141a/05, 143a/11,

144b/05, 148a/05, 148b/02

m.+ ı 148a/11

m.+ ımız 144b/04

m.+ ımızdın 144b/05

m.+ ımnı 096a/07

m.+ ını 141a/03

m.+ ları 158a/05

m.+ nı 141a/06

Mālik öz.a. Huneyn Savaşı'nda müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik bin 'Avf, Mālik bin 'Avf Neşri

M. 137a/09, 138a/02, 138b/01,

139b/02, 139b/04

M.+ ke 137a/10, 139a/10

M.+ ni 139a/10

Mālik bin 'Avf öz.a. Huneyn Savaşı'nda

müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik, Mālik bin 'Avf Neşri

M. 137a/02

Mālik bin 'Avf Neşri öz.a. Huneyn Savaşı'nda müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik, Mālik bin 'Avf

M. 136b/06

Mālik bin Şa'ş'a öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

M. 124b/06

mālik-riḳāb Ar. kulların efendisi, kölelerin sahibi

m. 170b/03

ma' lūm Ar. bilinen, belli, aşikar

m. 131b/03

ma' lūm bol - Ar.+T. bilinmek, belli olmak, anlaşılacak, ortaya çıkmak

m.- dı 060a/06, 074a/09

m.- ur 037b/05

m.- up 114a/07

ma' lūm ét - Ar.+T. bildirmek, bilgi aktarmak

m.- gen 143a/01
ma' lūm kı1 - Ar.+T.
anlaşılmaq, bilinmek, ortaya
çıkmaq
m.- mas 056b/03
m.- salar 120a/09
maḡa bana
m. 014b/05, 026b/01, 027b/01,
028a/03, 030a/02, 037b/09,
050a/10, 050b/02, 056b/11,
081a/08, 094b/05, 097b/05,
102a/11, 102b/08, 106b/05,
125a/08110a/03, 110a/06,
110b/05, 125b/03, 125a/05,
132a/06, 146a/06, 152a/06,
158a/02, 161b/01, 161b/06
ma' nā Ar. mana, anlam
m. 003a/03, 069b/07, 090a/03,
090a/06, 090b/06, 100b/06
m.+ sı 112b/03
m.+ sın 005b/09
m.+ sige 016b/08
ma' nā-yı anıḡ Ar. ince anlam, zarif
mana
m. 112a/03
ma' nā-yı kāşif-i ḡudūs u kıdem Ar.

eskiden olanla sonradan meydana gelen
şeyler
m. 112b/08
māni' ī bol - Ar.+T. mani olmak,
engellemek
m.- maḡı 170a/08
m.- ur 140b/02
marāḡ Ar. hastalık
m. 008a/01
m.+ ḡa 042a/03
ma' reke Ar. savaş meydanı
m.+ de 132a/02
ma' rifet Ar. bilgi, biliş
m. 122b/07
ma' rifet bol - Ar.+T. hūner
olmak
m.- up 020b/09
ma' rifet-i mūstelzim Ar. gerekli olan
marifet, lazım olan biliş
m.+ i 122b/06
marīḡ Ar. hasta
m. 122b/11
marīḡ bol - Ar.+T. hasta olmak
m.- ur 041b/07
ma' rūf Ar. meşhur, ūnlū
m. 005a/08, 022b/07, 075b/05,

112b/02
maşlahat Ar. uygun
m. 108b/10
m.+ ka 100b/08
maşlahat kör - Ar.+T. uygun
bulmak, faydalı görmek
m.- mes men 026b/03
masra' Ar. ölme (yeri)
m.+ in 145b/07
maşrık Ar. doğu, güneşin doğduğu yön
m. 080a/10, 081b/11
m.+ da 081b/06
m.+ dağı 080a/08
m.+ dın 073b/09, 090a/01,
124a/02
maṭla' Ar. kasîdenin kafiyeli ilk beyti
m.+ ı 010b/08
m.+ nı 011a/01, 011b/01,
011b/02
maṭla' -ı kaşîde Ar. kasîdenin ilk beyti
m.+ de 031a/01
maṭlûb-ı bî-nazîr Ar.+Far. eşsiz arzu
m.+ niğ 027a/07
māyil Ar. eğik, eğri
m. 034a/08
ma'yûb kııl - Ar.+T. ayıplamak, rezil

etmek
m.- ur 039a/05, 039b/07
mazhar-ı ḥazret-i aḥediyye Ar.
(Allah'ın) yüce birliğinin tezahürü
m. 070b/01
me'külât-ı ṭab' iyye Ar. doğal gıdalar,
doğal yiyecekler
m. 038a/09
me'âric Ar. miraçlar, merdivenler
(yüksek mertebeler)
m. + ni 053a/04
me'âric-i i'lâ Ar. en yüksek dereceler
m. 128a/10
me'âric-i sa'âdât Ar. saadet
merdivenleri
m.+ ğa 059a/09
mebhût Ar. hayrette kalmış, şaşkın
m. 002a/01
mecâl Ar. takat, güç, kuvvet
m. 130a/07
m.+ im 009a/05
mecâl kalma - Ar.+T. gücü
kalmamak, kuvveti tükenmek
m.- dı êrse 020b/07
mecâl tap - Ar.+T. bir şeyi
yapmak için (kendinde) güç

bulamamak

m.- madım 006a/05

Mecdî öz.a. Ebu Süfyan'ın

levazımatçısı krş. Mecdî bin ' Amr

M.+ din 143a/03

Mecdî bin ' Amr öz.a. Ebu Süfyan'ın

levazımatçısı krş. Mecdî

M. 142a/02

meclis-i üns Ar. aşinalık meclisi

m.+ niş 048b/09

mecma' bol - Ar.+T. topanmak,

bir araya gelmek

m.- up 148b/04

mecmū' Ar. bütün, hepsi

m. 113b/06

mecmū'-ı ayāt Ar. bütün deliller

m. 074a/11

mecmū'-ı dünyā Ar. bütün dünya

m. 060a/10

mecmū'-ı esrār Ar. bütün sırlar

m.+ dın 129b/07

mecmu'-ı hayrāt Ar. bütün iyilikler, iyi

amellerin hepsi

m.+ niş 045a/11

mecmū'-ı kāyināt Ar. bütün kainat

m. 083b/02

mecmū'-ı mevcūdāt Ar. bütün

mevcudat, bütün varlık

m. 072a/04, 081b/11

mecmū'-ı mu'cizāt Ar. bütün mucizeler

m.+ dın 114b/06

mecmū'-ı sa'ādāt Ar. bütün mutluluklar

m.+ niş 046a/01

mecrūḥ bol - Ar.+T. yara almak,

yaralanmak

m.- ğanın 109b/01

m.- up 153b/04

medāric-i irtikā Ar. yükselme

merdivenleri

m.+ da 128a/10

medāric-i kelimāt Ar. kelimelerin

merdivenleri, sözcüklerin yüksekliği

m. 059a/09

medāriḥ-i buleḡā Ar. edebiyatı iyi

yapanlar, en iyi edipler

m. 115b/10

medāyin Ar. şehirler

m.+ dağı 084a/04

m.+ ni 085a/11

meddāḥlık Ar.+T. övgücülük,

methiyecilik

m.+ ında 008a/01

meded Ar. medet, yardım

m. 146a/04

meded ber - Ar.+T. yardım

etmek

m.- iñ 148b/02

m.- mek 116b/09

mededge kël - Ar.+T. imdada

yetişmek, yardma gelmek

m.- diler 147a/11

meded-kârlık kıl - Ar.+T. yardım

etmek, nusret vermek

m.- masa 162a/04

meddet-i karâyiñ Ar. düşüncelerin

genişlemesi, zihinlerin açılıp gelişmesi

m. 155b/06

medñ Ar. övgü, medih

m. 065b/10, 159a/08

m.+ ige 030b/08

m.+ in 163b/05

m.+ inde 010b/04, 010b/06

m.+ indin 112a/05

medñ ayt - Ar.+T. meth etmek,

övmek

m.- tim 007a/11 (medñini ayt -)

m.- mañ 007a/09 (medñini ayt -)

m.- ur mèn 162b/10

medñ-h^vân Ar.+Far. medih okuyan,

metheden, övgücü

m.- dı 007a/10

medñ kıl - Ar.+T. meth etmek,

övmek

m.- urmèn 155a/09

medñ kılğuçı Ar.+T. öven,

metheden, övgücü

m.+ larnıñ 111b/07

medhüş èt - Ar.+T. şaşkına

çevirmek, hayrete düşürmek

m.- er 135a/01

Medîne (1) y.a. Medine, Yesrip şehri

M. 008a/04, 011b/04, 150b/09,

151a/04, 151b/09

M.+ de 149b/03, 151b/02

M.+ din 152b/02

M.+ ge 149a/03, 149a/08

M.+ niñ 012b/02

medîne (2) şehir, yerleşke

m.+ niñ 114a/04

mefâşıl Ar. mafsallar, oynak yerleri,

eklemler

m.+ dın 097a/03

m.+ imda 106b/02

meğârib Ar. batı krş. mağrib

m. 081b/04
meger Far. meğer
m. 110b/02, 115b/06, 133a/08
mehābet Ar. azamet, ululuk
m. 077a/01
m.+ din 077a/04
m.+ i 077b/01
mehāfet (1) Ar. tehlike
m. 041b/07
mehāfet (2) Ar. korku
m.+ din 107a/10
m.+ idin 034b/06
maḥāsin (1) Ar. bıyık ve sakal
m.+ ni 047a/11
maḥāsin (2) Ar. iyilikler
m. 166a/10
mehāvī Ar. vadiler
m.+ sinde 017a/02
maḳābīḥ Ar. çirkin ve yakışsız işler,
kötü ameller
m. 047a/11, 166a/10
maḳāl Ar. söz, konuşma
m.+ ı 108b/06
maḳāmāt Ar. makamlar
m.+ indin 128b/05
mekārim-ahlāk Ar. güzel ahlak sahibi

m. 162a/06
mekīne Ar. mesken, yer
m. 009b/02
Mekke y.a. Mekke şehri
M. 095b/03, 095b/06, 140a/04
M.+ din 108b/05, 145a/08
M.+ ge 095a/07, 096a/10,
148a/03
M.+ niḡ 095b/10
mekr Ar. hile, aldatma
m.+ din 043a/05
mektūb Ar. mektup
m. 149a/05
melāḥat Ar. yüz güzelliği, cemal
m.+ ini 060a/08
melāmet Ar. kınama, ayıplama krş.
melāmeti
m.+ din 023b/05
melāmet kıḡ - Ar.+T. kınamak,
ayıplamak
m.- ġanda 154a/06
m.- mas ėrdiḡ 028a/05
m.- ur ėrdim 028b/04
melāmetī Ar. kınama, ayıplama krş.
melāmet
m. 023b/03

melâmet-i ‘âşık Ar. ayıplanan aşık,
kınanan aşık

m. 032b/07

melâmet kılguçı Ar.+T. kınayan,
ayıplayan

m. 022b/02, 029a/05

m.+ lar 032a/03

m.+ ların 023a/06

melâyik Ar. melekler krş. melâyike

m. 054b/04, 055a/04

melâyike Ar. melekler krş. melâyik

m. 127b/04

m.+ ler 147a/11

melâyike-i muqarrebîn Ar.
yaklaştırılmış melekler, yakınlaştırılmış
melekler

m. 128b/03

melek Ar. melek

m.+ ni 121a/07

melîh-melâmlık Ar.+T. azarlamasından
bile rahatsız olunmayan kimse, kızması
bile tatlı olan kişi, güzel sözlü

m. 024a/07

melik Ar. sultan, hakan, hükümdar

m. 094b/03, 094b/07, 094b/10,
095a/04, 095a/05

m.+ ke 085b/02

m.+ lerinin 080a/07

m.+ ni 094a/11

m.+ nişdür 094b/09

melik bol - Ar.+T. hükümdar
olmak, tahta geçmek

m.- ğan 085a/11

m.- up 086a/04

melik kıl - Ar.+T. hükümdar
yapmak, sultan yapmak

m.- ıp 063b/08

melik-i a‘râk Ar. köklü sultan

m. 003b/04

melik-i Necâşî Ar. kral Necâşi

m.+ ğa 094a/08, 097a/05

melik-i Yemen Ar. Yemen padişahı

m. 093b/07

Melik-Şâh hâkân öz.a. Melik-Şah sultan

M. 034b/07

melikü’l-ahlâk Ar. ahlak sahibi

m. 003b/03

melül bol - Ar.+T. usanmak, bıkmak

m.- up 098a/06

mel‘ün Ar. lanetlenmiş, melun

m.+ nı 079a/11

memâlik Ar. bir devletin toprağı

m.+ iniñ 003a/01
memleket Ar. öz yurt, ülke
m. 113a/09, 169b/03
m.+ ige 085a/10
m.+ iniñ 083b/06
men ben krş. mèn
m. 008b/08, 009a/04, 010b/05,
025a/01, 025a/02, 025a/04,
025a/06, 025a/08,
025a/10, 030a/04, 050a/03,
050a/04, 051a/02, 064a/07,
064b/06, 066b/11, 076b/05,
078a/10, 080b/11, 084a/08,
159a/07, 159b/02, 162b/02,
163a/09, 163b/05, 167a/03,
168a/08, 168a/11, 170a/04,
170b/03
m.+ de 030a/10
m.+ ðin 016b/04, 081a/06,
094b/11, 122b/03, 125a/10,
147a/08
m.+ dür mèn 058a/01
m.+ i 008b/06, 011b/05,
025a/09, 026b/03, 026b/05,
037b/08, 064a/02, 074a/04,
106a/03, 106b/06, 106b/09,

111a/03, 124b/10, 167a/02,
125a/04, 146a/05, 162b/11,
163b/06, 164b/05, 167a/01,
167a/09
m.+ iñ 006a/11, 010a/03,
014a/07, 022b/07, 025a/07,
025b/02, 026a/06, 027a/04,
028a/01, 027a/06, 027b/06,
030a/08, 031a/05, 046b/09,
050a/01, 050a/04, 073a/05,
073a/07, 073a/08, 073a/11,
074a/04, 079b/11, 081b/04,
084a/09, 094a/10, 105a/09,
105a/11, 106a/04, 110a/07,
110a/09, 111a/11, 111b/02,
120b/09, 125a/11, 131b/02,
132a/08, 150b/10, 154a/03,
154b/02, 156b/04, 159a/11,
159b/05, 161b/02, 162a/04,
162b/01, 163b/03, 164a/06,
164a/09, 164b/02, 166b/10,
167a/01, 167a/04, 167a/07,
167a/08
mèn ben krş. mèn
m. 010b/11, 011a/02, 011a/03,
011b/03, 011b/07, 012a/07,

013a/09, 026b/02, 028b/02,
029a/06, 029b/04, 029b/05,
044a/09, 043b/06, 044b/06,
044b/08, 044b/10, 045a/04,
056b/10, 057b/05, 060a/10,
094a/10, 094b/03, 094b/05,
096a/04, 096a/05, 096a/07,
104b/05, 105b/03, 105b/09,
106a/04, 106a/06, 108b/04,
110a/04, 122b/01, 124b/06,
125a/09, 125b/07, 131b/01,
132a/11, 138a/05, 146a/10,
150b/03, 150b/05, 152b/11,
159b/11
m.+ din 152b/08, 158a/05
m.+ dūr mēn 057b/08, 057b/10,
057b/11
m.+ i 046b/03, 102b/01, 106a/01
men^ç eyle - Ar.+T. men etmek,
yasaklamak, izin vermemek
m.- liḡ 040a/11
men^ç kı̄l - Ar.+T. men etmek,
yasaklamak, izin vermemek
m.- ip 038a/11, 039a/03
men^ç kı̄lguçı Ar.+T. men eden,
yasaklayan

m.+ dur 055b/01
menāhic-i ḥaḳīḳat Ar. gerçeğin yolları,
hakikat yolları
m.+ de 129a/09
menāzil Ar. menziller, durak yerleri
m.+ iniḡ 133b/09
m.+ niḡ 018b/04
menāzil-i aḳdes Ar. kutsal yerler
m.+ ġa 168a/11
menāzil-i ebrār Ar. iyiler, özü sözü
doğru olanlar
m.+ da 163b/04
menāzil-i münīfe Ar. ulu yerler, yüce
menziller
m.+ de 170a/03
menāzil-i viṣāl Ar.
m.+ de 018b/06
menḳūl Ar. nakledilmiş, bildirilmiş
m. 013a/04, 127a/05, 127a/09
menḡlig ben, tende bulunan leke veya
kabarıklık
m. 114a/09
menlik ket - insandaki benlik
duygusunun gidip (Allah'la) bir
olma duygusunun gelmesi
(vahdet-i vücudun

gerçekleşmesi)	m.+ de 031b/02
m.- mek 071a/07	menzil-i Sa‘d bin Rabī‘ Ar. Sad bin Rabi’nin yeri, evi
mensūh bol - Ar.+T. hükümsüz olmak, geçerliliğini yitirmek	m. 149a/11
m.- dı 075a/08	menzile Ar. derece, rütbe, mertebe
m.- maḳ 131a/06	m. 124a/05
m.- mas 114b/09	m.+ de 127b/02
menşūr-ı celālet Ar. azamet in ilanı, büyüklüğün açıklanması	m.+ side 074b/09
m.+ in 002a/07	m.+ sindedür 062a/10
menşūr-ı pād-şāhī Ar.+Far. padişahlık fermanı, saltanat emri	merā Ar. mera, otlak
m. 039a/06	m.+ sında 128b/07
meñü ebedi, sonsuz, bengü	merātib Ar. mertebeler, dereceler
m. 007a/03	m. 130a/05
meñze - benzemek	merātib-i rūḫānī Ar. ruhani mertebeler, manevi dereceler
m.- r 081a/07	m.+ niñ 124b/01
menzil Ar. menzil, konak yeri	mercān Ar. mercan
m. 009b/02, 033b/05	m.+ dın 119a/01
m.+ de 051b/09, 080b/11	mercūm bol - Ar.+T. recm olmak, taşlanmak
m.+ ge 092a/01	m.- up 085a/06
m.+ i 053b/08, 091b/05	merḫamet-eşfāk Ar. şefkat ve merhamet abidesi, en şefkatli ve en merhametli
menzil-i aṣlī Ar. gerçek yer, hakiki diyar	m.+ dın 162a/06
m.+ si 037a/07	merhem-i sīne-i figār Ar.+Far. yaralı bağırın merhemi
menzil-i ḫaḳīkī Ar. gerçek yer, hakiki konak yeri	

m.+ ımnı 032b/11
merkad-i münevver Ar. nurlanmış kabir,
nurlu mezar
m. 003a/05
merkeb Ar. binek
m. 047b/11
m.+ in 036a/09, 040a/10
merkeb-i hürşid Ar.+Far. güneşin
binekleri
m.+ ğa 050b/11
merkeb-i nefis Ar. kötülüğü emreden
nefsin bineği
m.+ niñ 040a/01
merkez sakla - Ar.+T. merkezi
muhafaza etmek, güvenliği
sağlamak,
m.- maqka 153a/04
m.- p 140a/05, 152b/04
merkez terk kııl - Ar.+T.
güvenlik zaafiyeti oluşturmak
m.- maqdın 154b/09
mertebe Ar. mertebe, derece, basamak,
rütbe
m. 051a/08
m.+ ni 124a/06
m.+ niñ 130a/08

m.+ si 056b/05, 062a/05,
063a/10
m.+ side 062a/05
m.+ sige 056b/04
Merve-i mürüvvet Ar. yiğitlik Merve'si
(Mekke'de hac farızasında sa'y yapılan
Merve tepesi)
M. 168b/09
mesāfet Ar. mesafe, ara
m.+ i 118b/08
meşāki'-i hūṭebā Ar. hitabet gücü
yüksek kimseler, iyi hatipler
m. 115b/09
mesālik Ar. sülük edilen yollar, tutulan
yollar
m.+ iniñ 002b/11
mesālik-i tariqat Ar. yol tutanlar
m. 129a/09
mescid Ar. mescit
m. 082b/11
Mescid-i Akşā öz.a. Hz. Süleyman
tarafından yapıldığı rivayet edilen
Kudüs'teki mabed, Mescid-i Aksa
M.+ ğa 124b/11
Mescidü'l-Ḥarām öz.a. Kabe'yi de içine
alan mescid

M.+ dın 124b/11
Mesrūk öz.a. tabiinden meşhur bir fıkıh
ve hadis alimi
M. 049b/06
mestūr Ar. örtülmüş, gizlenmiş
m. 129b/05
mestūr bol - örtülmek,
gizlenmek
m.- dılar 075a/08
m.- mas 029a/02
mestūr ve mahfī bol - Ar.+T.
örtülüp gizlenmek, saklı
tutulmak
m.- sa 067b/04
meşakkāt çek - Ar.+T. zorluk
çekmek, sıkıntı çekmek
m.- seņ 049a/02 (meşakkātler
çek -)
meşārık Ar. doğu, doğular
m. 081b/04
meşāyih-i ‘uzzām Ar. büyük şeyhler
m. 004a/10
meşgūl Ar. iş görmekte olan, bir işle
uğraşan
m.- ip 153b/01
meşhūr Ar. meşhur, bilinen, ün salmış

m. 013a/05, 026a/06, 103b/06,
108a/09
m.+ dur 163b/02
m.+ lar 129b/04
meşk Far. tulumdan yapılmış su kabı,
kırba
m.- gen 144b/08
meşreb Ar. içecek yer
m.+ i 062a/11
meşşātalık Ar.+T. süsleme, süsleyicilik
m. 050b/10, 111a/10
meşveret Ar. danışma, müşaverede
bulunma
m. 144a/06
meşveret kıl - Ar.+T. danışmak,
müşaverede bulunmak, fikir alış
verişinde bulunmak
m.- dı 143b/11
m.- ğanda 108b/03
m.- ur mēn 151a/02
metā^c Ar. meta, satılacak mal, dünya
malı
m.+ ın 060a/10
metā^c-ı kalīl-i dünyā Ar. azıcık dünya
malı
m.+ ğa 053b/11

meṭālib Ar. talep olunan, istenen
m. 058b/01

mevāhib-i rabbānī Ar. rabbani hibeler,
(Allah'ın) karşılıksız verdiği nimetler
m.+ niḡ 124b/01

mevākib-i kevākib Ar. yıldızlar kafilesi,
yıldız kümesi
m. 127b/07

mevāṣī ü emvāl Ar. davar (koyun, keçi)
ve mal (öküz, inek gibi) hayvanlar
m. 137a/03
m.+ ların 140b/10

mevāṭın-ı mu'atṭar Ar. güzel kokularla
şenlendirilmiş yerler
m. 170a/10

mevāzi' Ar. mevziler, yerler
m.+ de 136a/06

mevāzin kıl - Ar.+T. (ahirette
amellerin) ölçülmesi, tartılması
m.- ip 120b/11

mevc Ar. dalga, deniz dalgası
m.+ idin 134b/10
m.+ i 134b/04

mevc kıl - Ar.+T. dalgalanmak
m.- sa 062b/06

mevcūdāt Ar. var olan şeyler, yaratılmış

bütün varlıklar
m. 126a/07

meveddet Ar. sevme, sevgi
m. 056b/05

mëvege yet - (ağacın) meyve
verecek hale gelmesi, (ağacın)
ürün vermesi
m.- ip 113b/05

mëveelig meyveli, meyve veren (ağaç)
m. 011a/10

mev'ızat Ar. ikazlar, uyarılar, öğütler
m. 030a/11, 049a/04

mevkib Ar. kafil
m.+ i 127b/06

mevḡuf Ar. sabit, tutulmuş, bekletilmiş
m. 013a/07

Mevlānā Celāleddīn öz.a. Türkistan'ın
Hocend kentinde doğmuş ve Medine'de
vefat edince Uhud mezarlığına yakın bir
yerde defnedilmiş büyük İslam
alimlerinden Mevlana Celaleddin
Hocandî el-Ehavi krş. Mevlānā
Celāleddīn, Mevlānā Celāleddīnū'l-
Ḥocendī, Mevlānā Celāleddīn Ḥocendī,
Şeyḡ (1)
M. 014a/11

M.+ niç 013b/03

Mevlānā Celāleddīn Ḥocendī öz.a.
Türkistan'ın Hocend kentinde doğmuş
ve Medine'de vefat edince Uhud
mezarlığına yakın bir yerde defnedilmiş
büyük İslam alimlerinden Mevlana
Celaledin Hocandî el-Ehavi. Mevlānā
Celāleddīn,, Mevlānā Celāleddīnū'l-
Ḥucendī, Şeyḥ (1)

M. 014b/09

Mevlānā Celāleddīnū'l-Ḥocendī öz.a.
Türkistan'ın Hocend kentinde doğmuş
ve Medine'de vefat edince Uhud
mezarlığına yakın bir yerde defnedilmiş
büyük İslam alimlerinden Mevlana
Celaledin Hocandî el-Ehavi krş.
Mevlānā Celāleddīn, Mevlānā
Celāleddīn Ḥocendī, Şeyḥ (1)

M. 013b/02

Mevlānā Ḥāfızüddīn öz.a. önemli
İslam alimlerinden biri olan Mevlana
Hafizüddin Bezzazî krş. Mevlānā
Ḥāfızüddīn Bezzāzī

M. 013a/11, 014b/07

Mevlānā Ḥāfızüddīn Bezzāzī öz.a.
önemli İslam alimlerinden biri olan

Mevlana Hafizüddin Bezzazî krş.

Mevlānā Ḥāfızüddīn

M. 013a/09

mevlā-yı Nebi Ar. Peygamber'in (Hz.
Muhammed'in) kölesi

m. 046a/06

mevlūd Ar. doğum, dünyaya gelme

m.+ ı 083b/05

mevrid-i 'azāb Ar. varılacak azap yolu

m. 117b/10

mevşūf Ar.belirtilen, vasıflanlandırılmış

m. 005a/08, 022b/06, 075b/05,
112b/02, 115a/05, 121b/10

m.+ dur 054b/10

mevşūf bol - Ar.+T. mevsuf
olmak, vasıflanmak

m- ğıl 052b/11

mevsūm bol - Ar.+T.

damgalamak, işaretlemek

m.- ğay 006b/08

mevsūm et - Ar.+T.

damgalamak, işaretlemek

m.- megil 167a/02

mevṭ Ar. ölüm, vefat

m.+ inde 154b/01

mevzi' (1) Ar. konu, husus

m.+ ni 058a/11
mevzi' (2) Ar. yer
m. 120b/11
m.+ dağı 153a/09
m.+ de 120b/10, 145a/04
m.+ din 152b/06
m.+ ni 106b/10, 152b/08
meyāmin-i berekāt Ar. uğurlu bereketler
m. 169a/07
meydān Ar. meydan, ortalık
m. 128a/07
m.+ da 053a/04, 136a/04
m.+ ğa 085a/01, 093b/10,
146b/09
m.+ mın 015a/10
meyhāne-i ceberūt Far.+Ar. sonsuz
büyüklükteki meyhane (cennet
meyhanesi)
m.+ da 032b/04
meyl kı̄l - Ar. meyletmek,
ilgilenmek, gönül vermek
m.- mağay 054a/01
m.- sun 051b/11, 054b/01
meymane Ar. sağ taraf, sağ yön
m. 141b/08
meysere Ar. sol taraf, sol yön

m.+ de 141b/08
mezāmīr Ar. koşu meydanları
m. 128b/06
mezāyık-ı afāt Ar. belaların sıkıntılı yeri
m.+ dın 059a/08
meze Far. tad, çeşni
m.+ si 032b/04
mezerret Ar. zarar, ziyan
m.+ i 040b/06
mezkūr Ar. zikredilen, adı geçen
m. 058a/03, 058b/01, 082b/06,
098b/10, 103b/08, 108a/10,
114b/02, 121b/02, 154b/07
mezkūr bol - Ar.+T. adı geçmek,
zikredilmek
m.- dı 127b/03
mīfer-māyend Ar.+Far. bildiren, belirten
m. 038b/10
mihār Far. yular, dizgin
m.+ mın 006b/02, 012a/05
mihār üz - Far.+T. (at) dizginini
koparmak, ipini koparmak
m.- üp 011b/09 (mihārın üz -)
mihmān-dārlik Far.+T. mihmandarlık,
misafir ağırlayıcılık
m. 035a/07, 111a/05

mihmān-ı kerīm Far.+Ar. aziz misafir,
soylu konuk

m.+ ni 035a/10

mihmānī Far. mihmanlık, misafirlik

m.+ dūr 133b/08

mihmānnı ‘azīz kör - Far.+Ar.+T.

misafiri kutsal görmek, misafirperverlik

m.- mekiñiz 026a/05

miḥnet Ar. dert, bela, sıkıntı

m. 083b/07

m.+ i 006a/08, 026a/10

m.+ ke 050a/09

miḥnet-endūhte-i iṣṭiyāk Far.+Ar. hasret

acısıyla dertli kimse

m.+ nıñ 027b/05

miḥnet-i iṣṭiyāk Ar. hasret derdi

m.+ ın 015b/06

miḥrāb Ar. mihrap, camilerde imamın

namaz kıldırıldığı yer

m. 025b/09

mihr-bān Far. şefkatli, merhametli

m.- ti 135a/08

mihr-bān bol - Far.+T. şefkat

göstermek, merhametli olmak

m.- dı 007a/06

m. - mas043b/10

Miḳāt-ı ihlāş öz.a. Mekke yolu üzerinde
hacıların ihrama girdikleri yer, ihlaslı
mekan

m.+ dın 168b/07

miḳdār (1) Ar. derece, -e kadar

m. 016b/08

miḳdār (2) Ar. miktar, doz

m.+ ı 130a/08

mülket Ar. ülke

m.+ i 053a/09

millet Ar. millet, topluluk

m. 003a/06

m.+ i 114b/08

millet-i ḥanīfī-yi beyzā Ar. tertemiz olan

Hanefi milleti (Müslümanlar)

m. 068b/04

millet-i İslām Ar. İslam milleti

(Müslümanlar)

m. 135a/07

m.+ ğa 144a/09

m.+ nıñ 157b/08

mīm-i Aḥmediyye Ar. Ahmediyye'deki

(ا حمد يّه) "mim" (م), Ahmediyye

içerisindeki "benlik"

m. 126a/04

mīm-i mā Ar. "biz" (ما) kelimesindeki

"mim" (م), harfi, "biz" kelimesindeki
"ben"

m. 071a/06

mīm-i menlikdin keç - Ar.+T.

"mim" (م) içindeki "benlik"ten
geçmek (vahdet-i vücut)

m.- ip 071b/02

min Ar. hiç, asla alamında kullanılan
istiğrak ifadesi

m. 162a/05

miñ bin (1000)

m. 073b/02, 073b/03, 073b/07,

079b/01, 088a/04, 149a/06,

151b/06

min - (1) (dağa) çıkmak

m.- e başladılar 153a/01

m.- ip 052a/10

min - (2) binmek

m.- di 047b/10, 098b/02

m.- gen 096b/11

m.- ip 140a/05

min - (3) (mertebe) yükselmek

m.- esü 128a/08

mindür -(1) bindirmek

m.- üp 124b/10

mindür -(2) çıkarmak, aşırnak

m.- üp 105b/02, 106a/02

minķār Ar. yırtıcı kuşların gagası

m.+ ında 096b/05

m.+ ları 081b/02

minnet kıı - Ar.+T. yapılan

iyiliği başa kakmak

m.- mas 163a/05, 163a/07

miñ üç yüz bin üç yüz (1300)

m. 143b/01

mi' rāc (1) Ar. göge çıkma, Hz.

Muhammed'in miraca yükselmesi

m. 126b/09

m.+ dın 124b/04

m.+ ı 054b/04

m.+ mıñ 053b/09

mi' rāc (2) Ar. yükselme, yükseklik

m. 002b/10

mi' rāc-ı 'ıřķ Ar. aşkın miracı

m.+ mıñ 053a/02

miřāl Ar. örnek, misal

m.+ i 169b/03

miskīn Ar. aciz, zavallı

m. 004a/04, 170b/05

m.+ ge 162b/02

mişl Ar. benzer

m. 034b/10

mizāc al - Ar.+T. (bir şeyin tabiatının değişmesiyle) başka bir şeye benzemesi

m.- dı 089b/06 (mizācını al -)

mizān Ar. mizan, terazi, ölçü

m. 120a/06

m.+ ğa 119a/02

m.+ ı 121a/10

m.+ mıı 121a/01

m.+ nıı 121a/06

mizān saķıl bol - Ar.+T. (ahiret de günah ve sevapların tartılmasından sonra) sevap kefesinin daha ağır gelmesi

m.- sa 121a/08(mizānı saķıl bol-)

mu (1) bu, işaret zamiri krş. bu

m.+nda 012a/06, 048a/04,

106b/09

m.+ ndın 025a/05, 120a/11

m.+ nı 067b/11, 094b/08

m.+ nıı 020a/06, 024b/11,

033b/07, 035a/10, 043a/05,

054a/11

m.+ nlar 079b/09

m.+ nuı 092a/02, 146a/09,

152a/08, 154b/10

mu (2) soru eki krş. mü

m. 016b/06, 016a/09, 017b/10,

042b/08, 049b/11 105a/11,

105b/01, 143a/03

mu'abbidān Ar. Yahudi münecimler

m. 084a/07

mü'āneset kıı - Ar.+T. dostane görüşmek, karşılıklı ünsiyet etmek

m.- ıp 0031a/08

mu' cizāt Ar. mucizeler

m. 005b/11, 071b/08, 074a/11,

092b/11, 103a/05, 111a/05

m.+ ı 067a/07

m.+ mıı 111b/01

mu' cize Ar. mucize krş. mu' cizet

m. 071b/07

m.+ i 104b/04, 114b/05

m.+ ni 102b/09, 105a/01

m.+ si 114b/10

mu' lifetü'l-ķulūb Ar. kalbi dostlar

m. + ğa 141a/07

Mu'nis öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Fazile kabilesinden bir sahabe

M.+ ni 149b/07

mu'ādā Ar. karşılıklı düşmanlık

m.+ ğa 132b/03

muahhar Ar. tehir edilmiş, sonra olan,
sonra gelen

m. 003a/02

mu'āmele kıl - Ar.+T. muamele
etmek, davranışta bulunmak

m.- mağıl 141a/03

mu'āraza Ar. karşı gelme, muhalefet
etme

m. 116b/01, 117a/04

mu'āraza kıl - Ar.+T. muhalefet
etmek, karşı çıkmak

m.- mağda 115b/11

mu'āraza kılguçı Ar.+T.
muhalif, karşı çıkan

m.+ niğ 116a/07

mu'āraza kılın - Ar.+T.
muhalefet edilmek, karşı
çıkılmak

m.- madı 115b/05

mu'ārız Ar. muaraza eden, karşı gelen

m.+ nı 116b/02

mu'arrā Ar. ari olan, temizlenmiş,
arınmış

m. 001b/07

mu' aşir-i Kureyş Ar. Kureyş aşiretleri

m. 148a/11

mu' attar bol - Ar.+T. güzel
kokmak

m.- ur érđi 082b/05

Mu' āviye öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış bir sahabe

M. 114a/02

mu' ayyen Ar. tayin edilmiş, belirli, belli
m.+ dür 159b/05

mu' ayyen kıl - Ar.+T. tayin
etmek, belli etmek, belirleme

m.- ıp 159b/03

Mu' āz Hz. Muhammed zamanında
yaşamış ve Bedir Savaşı'na katılıp Ebu
Cehil'i yaralayan sahabe krş. Mu' āz bin
' Amr bin Camūh

M. 147a/03

Mu' āz bin ' Amr bin Camūh Hz.
Muhammed zamanında yaşamış ve
Bedir Savaşı'na katılıp Ebu Cehil'i
yaralayan sahabe krş. Mu' āz

M. 147a/01

mūcib-i melāl bol - Ar.+T.
usanmaya sebebiyet vermek

m.- mas 117a/06

mu' cizāt-ı bāhire Ar. apaçık mucizeler
m. 105a/05

mu' cizāt-ı furkāniyye-i Resūl Ar.
Resul'ün (doğruyu yanlıştan) ayırt eden
mucizeleri

m.+ nı 111a/04

mu' cizāt-ı Resūl Ar. Resul'ün
mucizeleri

m. 112b/01

mu' cizāt-ı zāhire Ar. görünen
mucizeler, apaçık mucizeler

m.+ ni 115b/08

mu' cize-i bākī Ar. ebedi mucize
m. 090b/06

mu' cize-i fāyık Ar. yüce mucize
m. 114b/08

mu' cizet Ar. mucize krş. mu' cize
m.+ ke 114b/11

Muğammis y.a. Müzdelife ile Mina
arasında bulunan bir mevki
M.+ de 095b/04

muḥabbet Ar. sevgi, muhabbet krş.
maḥabbet
m. 017a/06

muḥābereğa turuş - Ar.+T.
savaşmak, vuruşmak

m.- ğanda 087a/06

muḥāfazat Ar. muhafaza etme, koruma
m. 150a/06

muḥakḳak bol - Ar.+T.
muḥakkak olmak, gerçekliği ve
doğruluğu belli olmak

m.- up 126b/11

muḥakḳar Ar. hakir görülen, acınası
m. 026a/01

muḥāl Ar. mümkün olmayan, olamaz
m. 060b/06

muḥālefet Ar. muhalefet, karşı çıkma
m.+ i 037b/10, 040a/08

muḥālefet ét - Ar.+T. karşı
çıkma, muhalefet etmek
m.- gil 042a/10

muḥālefet-i fermān-ı Resūl Ar. Resul'ün
emrine karşı çıkmak, itaat etmemek
m. 154b/08

muḥālefet-i hevā-yı nefis Ar. nefsin
arzularına karşı çıkmak, nefisle
mücadele etmek
m. 040a/04

muḥālefet kılğuçı Ar.+T. karşı
çıkan, muhalifet eden, muhalif

m.+ ğa 115a/06
muḥālif Ar. muhalefet eden, aykırılık
gösteren

m. 167b/01

Muḥammed öz.a. son peygamber Hz.
Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım
Muḥammed, Muḥammed bin ʿ Abdullāh,
Muḥammed Emīn, Muḥammed Hāşimī,
Muḥammed-i ʿ Arabī, Muḥammed
Muştafa

M. 010b/03, 049b/10, 050a/11,
052b/05, 056b/09, 056b/10,
063b/07, 064a/06, 070a/03,
080b/09, 081b/07, 082b/02,
085a/02, 089a/06, 091b/09,
097b/07, 103b/04, 104b/04,
105a/07, 127b/02, 143a/11,
145a/10, 148a/11, 148b/03,
161b/01, 161b/09

M.+ de 060b/11

M.+ din 143a/03

M.+ dūr 055a/03, 055a/04,
055a/05

M.+ ge 050a/07, 054a/05,
125a/10

M.+ ni 054a/05, 060a/11,

081b/09, 081b/10, 082a/06,
105a/11, 105b/02, 105b/04,
153b/11

M.+ niḡ 069b/06, 071a/09,
074a/09, 092b/08, 108b/06,
122b/02, 143a/06

Muḥammed bin ʿ Abdullāh öz.a.
Abdullah'ın oğlu Muhammed, son
peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-
Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed,
Muḥammed Emīn, Muḥammed Hāşimī,
Muḥammed-i ʿ Arabī, Muḥammed
Muştafa

M. 079b/05

Muḥammed Būşirī öz.a. Kasīde-i
Bürde'nin müellifi Muhammed Būşirī
krş. Şeyḡ Muḥammed Būşirī

M. 007b/11, 010a/11, 012b/03

M.+ ni 012b/04

Muḥammed Emīn öz.a. dosdoğru
Muhammed, son peygamber Hz.
Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım
Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed
bin ʿ Abdullāh, Muḥammed Hāşimī,
Muḥammed-i ʿ Arabī, Muḥammed
Muştafa

M. 080a/04

Muḥammed Hāşimī öz.a. Haşim soyundan olan Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed Emīn, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muştafā

M.+ niḡ 010b/02

Muḥammed-i ʿArabī öz.a. Arap soyundan olan Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed-i Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed Muştafā

M.+ ni 103b/10

Muḥammed Muştafā öz.a. Muhammed Mustafa, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed-i Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī

M.+ ḡa, 124a/11

muḥārebe Ar. muharebe, savaş

m. 086b/01

muḥārebe kıl - Ar.+T. savaşmak, harb etmek

m.- urlar 135b/10

muḥarremāt Ar. haramlar, helal olmayan yasak şeyler

m. 042a/06

muḥarrem bol - Ar.+T. yasaklamak, müsaade edilmemek

m.- madı 129a/03

muḥaşşal kıl - Ar.+T. hasıl edilmek, elde edilmek

m.- ıp 015a/03

muḥāttab Ar. hitap olunan, kendisine söz söylenen

m.+ mḡa 020b/05

m.+ niḡ 015b/05

muḥibb Ar. seven, dost

m.+ ler 155a/02

muḥibb-i sūz u ḡudāz Ar.+Far. yanıp yakılan aşık

m. 017b/09

muḥkem Ar. sağlam, güçlü

m. 157b/11

muḥkemlik Ar.+T. sağlamlık

m.+ din 156b/02
muḥkem tut - Ar.+T. sağlamca tutmak, sıkıca yapışmak
m.- ğandur 058b/11
m.- ğıl 117b/02
m.- tı 058b/11
muḥtāc Ar. ihtiyaç duyan, muhtaç
m. 115a/10
muḥtaşar Ar. kısaltılmış, özet
m.+ da 108a/11
muḥtedī bol - Ar.+T. hidayet bulmak, akıllanmak, uslanmak
m.- mas 030b/03
muḥābele kıl - Ar.+T. anlaşmak, sözleşmek
m.- dılar 086b/08, 093b/09
muḥābil Ar. karşı karşıya gelmek, bir şeyin karşısında bulunmak
m. 069b/05
muḥaddem Ar. önce gelen, önceki
m. 003a/03
muḥaddes Ar. arınmış, temiz, her türlü kusurdan arınmış olan
m. 001b/05
muḥaddime Ar. başlangıç, giriş, önsöz
m. 007b/08, 015a/10

muḥarreb-i ḥazret-i Ḥakk Ar. Yüce Alla'a yakın olan kimse
m. 032b/01
muḥarrer Ar. kararlaşmış
m. 104a/10, 159b/05
muḥātele Ar. savaş
m. 093b/08
muḥātele kıl - Ar.+T. savaşmak, harb etmek
m.- alıḡ 151a/09
m.- maḡḡa 148b/09
m.- saḡ 148b/03
m.- sam 158a/03
muḥāvemem Ar. karşı durmak, dayanmak
m.+ imiz 139b/01
muḥāvemem kıl - Ar.+T. karşı durmak, dayanmak
m.- a bilsün 027b/09
muḥayyed-i şerr Ar. kötülüğün esiri olmak, kötülüğün esaretinde klamak
m. 071a/09
muḥbil bol - Ar.+T. talihli olmak, bahtiyar olmak
m.- masa 034b/04
muḥim bol - Ar.+T. durmak, ayakta durmak

m.- sa 078a/06
muk̄teda Ar. uyulan, örnek tutulan,
önder
m.+ sı 055a/04
muk̄tezâ Ar. iktiza etmiş, lazım gelmiş
m.+ sını 128b/04
muk̄tezâsıça Ar.+T. gereğince krş.
muk̄tezâsınça
m. 062a/06
muk̄tezâsınça Ar.+T. gereğince krş.
muk̄tezâsıça
m. 005a/03, 029a/09, 032b/06,
037a/08, 074a/08, 100a/06
muk̄tezât-ı ahvâl Ar. durumun
gereksinimleri, olması lazım gelenler
m.+ nı 121b/09
muk̄tezâyât Ar. lazım gelen şeyler,
icabeden şeyler
m.+ ı 045a/08
mundağ böyle, bu şekilde
m. 043b/04, 079b/04
m.+ ın 068b/11
mun̄harif bol - Ar.+T.
bozulmak, sapıtmak
m.- ğan 158b/07
mūnis Ar. cana yakın, sevimli (dost)

m. 008a/03, 015b/03
mūnis-i cān Ar.+Far. can yoldaşı
m.+ dur 008b/10
muntazir bol - Ar.+T. beklemek
m.- dı 084b/09
murād (1) Ar. arzu, istek
m.+ ı 144b/01
m.+ ım 156b/04, 163b/03
murād (2) Ar. maksad, meram
m. 043a/08, 059a/01, 059a/04
m.+ ıñ 144a/07
murād ber - Ar.+T. isteği
vermek, arzuya kavuşturmak
m.- gil 167a/07(murādımın ber-),
170b/03 (murādın ber -)
m.- ip 166b/11 (murādımın ber -)
murād bol - Ar.+T. amaçlamak,
hedeflemek
m.- ğay 090b/06
m.- masa érdi 053b/05
murād tap - Ar.+T. murada
ermek, dileğe kavuşmak
m.- ar 110b/08 (murādını tap -)
murādāt Ar. arzu edilenler, istekler
m.+ ların 015a/03
murādıça Ar.+T. isteğine göre, arzusuna

uygun

m. 043a/03

murād-ı ḥabīblik Ar.+T. sevgililik
gayesi

m. 063a/11

murafaḳat Ar. arkadaşlık

m. 149a/01

Mūsā öz.a. Ben-i İsrail
peygamberlerinden olup kendisine dört
kutsal kitaptan biri olan Tevrat'ın
verildiği peygamber, Hz. Musa krş.
Mūsā-kelīm

M. 057a/09, 057b/02, 082a/11

M.+ nı 125a/08

Mūsā-kelīm ö.a. Allah'la konuşan
Musa, Hz. Musa krş. Mūsā

M. 036b/06

Mus'ab öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış bir sahabe krş.
Mus'ab bin 'Ümeyr

M.+ nı 153b/10

Mus'ab bin 'Ümeyr Hz. Muhammed
zamanında yaşamış bir sahabe krş.
Mus'ab

M. 153b/08

muşaffā Ar. (kirlerden) arındırılmış,

saflaştırılmış

m. 002a/11

muşibet-zede bol - Ar.+Far.+T.
musibete uğramak, başa bela
gelmesi

m.- up 148a/02

Muşafā öz.a. Hz. Muhammed'in dört
adından biri, Mustafa

M. 076b/04, 162a/09

M.+ dur 061a/08

M.+ ğa 061b/01

M.+ nı 061b/09, 062b/04,
110a/07

mustakīm bol - Ar.+T. dosdoğru
olmak, (Allah'ın hoşnut olduğu)
doğru yol üzere bulunmak

m.- masa 045b/02

m.- uş 045b/07, 046b/10

muṭāla'a-ı cemāl Ar. yüz güzelliğini
müşahede etmek

m.+ ğa 026b/06

muṭālebe kılm - Ar.+T. iddia
etmek, dava etmek, tartışmaya
sunmak

m.- mas 061b/08

muṭarrā Ar. taravetli, taze

m. 001b/02, 001b/03
mu‘teber bol - Ar.+T.
güvenilmek, itibar edilmek
m.- ğay 042b/08
mu‘terif Ar. itiraf eden, kabul eden,
söyleyen
m. +durlar 013b/07
Mu‘tezile öz.a. kaderi inkar edip "kul,
ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve
Allah’ın sıfatlarını kadim saymakta ehl-i
sünnetten ayrılan ve Vasıl bin Ata
yolunda olanların mezhebine verilen ad
m.+ niğ 058a/09
mu‘tî‘ Ar. itaat eden, isyan etmeyen
m. 058a/06, 073a/04, 089a/03,
113a/10
mu‘tālî‘ bol - Ar.+T. vakıf
olmak, bilmek, idrak etmek
m.- mağanlarğa 069b/07
muttaşıf Ar. vasıflanan, kendisinde bir
hal veya bir sıfat bulunan
m. 065a/08
muvāfaqat (1) Ar. uygunluk
m.+ ı 002b/01
muvāfaqat (2) Ar. uymak, tabi olmak
m. 149a/01

muvāfaqat et - Ar.+T. uymak, uygun
hareket etmek
m.- ıp 043a/02
m.+ seğ 037b/11
muvāfaqat kı1 - Ar.+T. uymak,
tabi olmak
m.- dım 160b/07
muvāfiq çık - Ar.+T. doğru
çıkmaq, haklı çıkmak
m.- tı 150a/02
muvāfiq- ı ‘akı1 Ar. akla uygun, akla
yatkın
m. 029a/07
muvāfiq tap - Ar.+T. uygun
bulmak, doğru görmek
m.- up 103b/04
muvāfiq tüş -Ar.+T. uygun
düşmek
m.- ti 151a/05
mużāf-ı kerīm Ar. herkese sofrasını
açan, çok cömert olan kimse
m. 096a/01
mü soru eki krş. mu (2)
m. 016b/04, 025a/01, 031b/06,
039a/11, 046b/06, 096a/02,
121a/03, 145a/10

mü'eddeb Ar. edeplendirilmiş, edepli

m. 158b/10

mü'min Ar. iman etmiş kimse,

Müslüman

m. 057b/10

m.+ leriñ 073a/04

mübālağa kıl- Ar.+T. gayret

göstermek, çabalamak

m.- ur men 026b/04

mübārek Ar. mübarek, bereketli

m. 010a/01, 027a/08, 048b/02,

078a/03, 101a/10, 103a/06,

104b/09, 110b/02, 110b/04,

120b/05, 153b/05

mübārezet tile - Ar.+T. savaşmak

istemek, harbe çağırarak

m.- di 093b/10

m.- diler erte 146b/09

müberrā Ar. beri kılınmış, aklanmış

m. 001b/05

mübtelā Ar. (bir şeye) tutulan, mütela

olan

m. 107b/03

mübtelā bol - (1) Ar.+T. (bir

şeye) müptela olmak, tutulmak

m.- ğandın 037a/09

m.- sa 023b/04

m.- up turur erte diler 079a/03

mübtelā bol - (2) Ar.+T. belaya

tutulmuş olmak, başına bela

gelmek

m.- mağ men 162a/05

mücāhede Ar. mücadele, karşı koymak

m.+ niñ 037b/04

mücāveret kıl - Ar.+T. komşu

olmak, komşuluk yapmak

m.- ıp 013b/11

mücāvir Ar. Bir mabed veya tekke

yakınında inzivaya çekilenler,

münzeviler

m.+ ler 011b/04, 012a/02,

012a/06

mücellā Ar. parlak, cilalı

m. 035b/01

mücellā ét - Ar.+T. parlak

kılmak, parlatmak

m.- ti 002b/02

mücerred Ar. tecrit edilmiş, sıyrılmış

m. 066a/07

mücerred bol - Ar.+T. tecrit

olmak, sıyrılmak

m.- ğıl 037b/08

m.- up 126b/03
müddet Ar. müddet, zaman, vakit
m.+ de 012a/06
m.+ iniñ 099b/03
müddet-i hayāt Ar. hayat müddeti, insan
ömrü
m.+ ı 092a/01
müddet-i medīd Ar. uzun zaman, uzun
müddet
m. 028b/08, 091b/08, 170a/04
müdğam Ar. gizlenmiş, gizli
m. 040b/09
müenezzeh Ar. müenezzeh, arınmış,
temizlenmiş
m. 001b/06
müferreka Ar. farklı, ayrılmış
m. 143a/08
müfhim Ar. ifham eden, delil ile
susturan
m. 069a/08
müfred-i ‘alem Ar. tek başına
(dalgalanan) sancak
m. 129b/02
mühim Ar. önemli (konu)
m.+ niñ 036b/05
mühlet ber - Ar.+T. zaman

tanımak, bırakmak, mühlet
vermek
m.- señ 038a/05
mühlet tap - Ar.+T. fırsat
bulmak, mühlet bulmak
m.- sa 038b/07
mühr kı1 - Ar.+T. mühürlemek
m.- dı 106b/02
mühr-i nübüvvet Ar. peygamberlik
mührü
m. 082b/04
m.+ ka 103b/03
mühtedī bol - Ar.+T. ihtida
eden, (kavrayan ve kabul eden
anlamında) hidayete eren
m.- madı 069a/05
mükātele kı1 - Ar.+T. savaşmak
m.- mağga 086b/08
mükenn Ar. saklamak, gizlemek
m. 033b/11
mükerrem kı1 -Ar.+T. hürmet
göstermek, ululandırmak
m.- ğanda 063b/07
mükevvenāt Ar. yaratılmışların hepsi,
bütün mevcudat
m. 126a/07

mülâbis-i zât Ar. kişinin özündeki elbiseler, vücut elbisesi

m. 070b/10

mülâhaza Ar. dikkatle bakmak, düşünmek

m.+ sı 158b/09

mülâhaza kı1 - Ar.+T. dikkatle bakmak, düşünmek

m.- madılar 091a/09

mülâhhaş Ar. kısaca, hülâsa

m. 156b/07

mülâkât kı1 - Ar.+T. görüşmek, konuşmak

m.- ıp 104b/04

mülâkât-ı a'âdi kı1 - Ar.+T. düşmanla karşı karşıya gelmek

m.- may 151b/04

mülâzemet kı1 - Ar.+T. sıkı sıkıya bağlılık kılmak, (bir şeyde) devamlılık göstermek

m.- ğıl 042a/01

mülk (1) Ar. ülke, toprak

m. 007b/05, 063b/08, 113a/09

m.+ ide 005b/06

m.+ in 163b/09

m.+ üñni 007b/04, 015a/08

mülk (2) Ar. mülk, sahip olunan değerli varlığın tümü

m.+ in 163b/09

mülket Ar. ülke

m.+ i 053a/09

mülkî Ar. ülke, ülke idaresi

m. 087a/02

mülk-i cihân Ar.+Far. cihan mülkü, dünya malı

m. 034a/03

mülk-i Fârs Ar. Fars ülkesi

m.+ da 086a/04

mültezim bol - Ar.+T. lazım olani gerekli olan

m.- sa 171a/01

m.- sun 171a/01

mülük-i 'Arab Ar. Arap ülkeleri, Arap dünyası

m. 163b/01

mümtâz bol - Ar.+T. üstün olmak

m.- sa 067b/06, 156a/03

m.- salar 155a/03

mümtelî bol - Ar.+T. dolmak

m.- up 041b/11

münâcât kı1 - Ar.+T. (Allah'a)

yalvarmak, yakarmak krş.
münācātī kııl -

m.- dım érse 012a/11

m.- ğaç 102b/02 (münācātın kııl-)

münācātī bol - Ar.+T. (Allah'a)

yalvarmak, yakarmak krş.

münācāt kııl -

m.- ur 023b/03

münādī Ar. nida eden, tellal

m. 081b/10, 082a/06, 154a/08

münāfık Ar. nifak sokan, iki yüzlü olan

m. 026a/03

m.+ larını 152b/02

münāsebet Ar. ilişki, bağlantı

m.+ i 037b/04, 116a/02

münāsib Ar. münasip, uygun, yaraşır

m. 012a/09, 090a/03, 137a/07

münāsib bol - Ar.+T. münasip

olmak, yaraşır olmak

m.- sa érdi 067a/06

münāza'at kııl - Ar.+T. çekişme

içerisine girmek, birbiriyle
çekişmek

m.- ip 093b/08

münderic Ar. içinde bulunan, yer almış

m. 017a/02

müneccim Ar. yıldız falına bakıp anlam
çıkaran kimse, müneccim

m. 086b/10

münezzeh Ar. tenzih edilmiş, münezzeh

m.+ dür 112a/05

münhezim bol - Ar.+T. hezimete

uğramak, bozguna uğramak krş.

münhezim ol -

m.- dı 087a/11

m.- dılar 153b/04

m.- ğanlarıĝa 154a/05

m.- up 140b/09

münhezim ol - Ar.+T. hezimete

uğramak, bozguna uğramak krş.

münhezim bol -

m.- sa 170b/10

münkād bol - Ar.+T. inkıyad

etmek, boyun eğmek

m.- sa 089a/04

münkaṭī' bol - Ar.+T.

(herkesten) ayrılmak, inzivaya

çekilmek

m.- up 010a/10

münkazi Ar. bitmiş, sona ermiş

m. 008a/08

münkaṭī' bol - Ar.+T. bitmek,

kesilmek
m.- mas 028a/03, 117a/04
m.- may 167b/10
münkaṭi' kıl - Ar.+T. kesmek,
bitirmek
m.- ip 167a/01
münkir bol - Ar.+T. inkar
etmek, kabul etmemek
m.- ur 121b/11
münşeliḥ bol - Ar.+T. sıyrılmak,
çıkmak, ayrılmak
m.- up 070b/10
münşakḳ bol - Ar.+T. yarılmak
m.- ğan 085b/10
müntakıl bol - Ar.+T. intikal
etmek, ulaşmak, geçmek
m.- dı 074a/01
m.- up 074a/04
müntakımlıḳ Ar.+T. Allah'ın 99
isminden bir tanesi, intikam alan,
cezalandıran
m. 164a/11
müntehā Ar. son kerte, son nokta, son uç
m. 129b/08
m.+ sên 130b/05
münteha-yı siyer Ar. yolun sonu, yolun

son noktası
m.+ i 128b/08
münteşir bol - Ar.+T. intişar
etmek, yayılmak, duyulmak
m.- dı 091b/04, 095a/08
müraca'at Ar. geri döndürmek
m. 014b/01
müraca'at kıl - Ar.+T. geri
dönmek
m.- dılar 143a/01
m.- dıñız 014b/04
m.- ip 141b/01, 152a/08
m.- maḳ 098a/08
m.- salar 151b/11
mürġ-ı zirek Far. zülûf tuzağı
m. 023a/02
mürsel Ar. peygamber
m. 129a/02
m.+ ler 075b/10
mürşid-i kâmil Ar. tam yol gösterici,
gerçek mürşid
m. 034a/07
mürşid-i mükemmel Ar. mükemmel
rehber, kusursuz yol gösterici
m. 036b/02
mürşid-i zarâyif-i ümem Ar. ümmetlerin

zarif mürşidi

m. 014b/08

mürüvvet Ar. insanlık, insaniyyet

m. 003b/08

müsābaḳat kıl - Ar.+T. ilk

hamleyi kılımak, ileri geçmek

m.- ğannıḡ 138b/05

müsāfirāne Far. misafirane, misafir gibi

m. 136b/05

müsellem bol - Ar.+T. teslim

etmek, vermek

m.- dı 129a/01

m.- up 113a/10

Müşennā bin Hāriṣe öz.a. Hz.

Muhammed zamanında yaşamış ve

Sasanilerle mücadele etmesiyle tanınmış

sahabe

M.+ ğa 086b/04

müstaḳbil bol - Ar.+T. (bir

tarafa) yönelmek, yönünü

çevirmek

m.- up 146b/04

müstecāb bol - Ar.+T. kabul

olmak, kabul edilmek

m.- sa 170b/06

müstecāb kıl - Ar.+T. (duaya)

icabet etmek, kabul etmek

m.- ğıl 168b/01

m.- ıp 012b/01

müstelezzāt Ar. lezzet alınan şeyler

m.+ ın 163a/10

müstemi‘ Ar. işiten, dinleyen

m.+ niḡ 077b/06

müstevfī bil - Ar.+T. kafi derece

bilmek, yeteri kadar öğrenmek

m.- mek 103b/08

müstevlī bol - Ar.+T. (bir yeri)

istila etmek, ele geçirmek

m.- ğan 019b/11, 022b/02

müsülmān Ar. Müslüman

m. 114a/08

m.+ dın 139a/02

m.+ lar 086a/11, 154a/09

m.+ larġa 140a/03, 153b/02

müşābehēt Ar. benzeyiş, benzeme

m.+ i 104a/05

müşāhede Ar. gözle görme, gözlemeleme

m. 037b/04

m.+ si 158b/05

müşāhade kıl - Ar.+T. müşāhede

etmek, gözlemelemek

m.- ıp 025a/11, 033a/11,

081b/05, 092b/08, 108a/03,
109b/09
m.- sa 027b/06
müşāhede kılm - Ar.+T.
müşāhede edilmek, görülmek
m.- dı 078b/10
müşāhede-i cemāl Ar. (Allah'ın)
güzelliğini müşāhede etmek
m. 037b/06, 125b/07
m.+ ğa 023b/10
m.+ nı 018b/07
müşāhede-i kemāl ü cemāl Ar.
(Allah'ın) güzelliğini ve kusursuzluğu
müşāhede etmek
m.+ ıġa 069b/09
müşerref Ar. müşerref, şereflendirilmiş
m. 037a/06
müşerref bol - Ar.+T. müşerref
olmak, şereflenmek
m.- duġ 124a/04
müşerref kılm - Ar.+T.
şereflendirmek, müşerref kılmak
m.- ıp 063b/06
müşerref-i Tevrīt ve İncīl Ar. İncil'de ve
Tevrat'ta müjdelenen (Hz. Muhammed)
m. 085a/04

müşfik Ar. müşfik, şefkatli
m. 135a/08
müşk Far. misk, güzel koku
m. 017b/02
m.+ din 082a/03, 118b/10
m.+ ke 078a/07
müşk-i 'anber Far.+Ar. misk ve amber
m. 076a/10
müşk-i Çin Far. Çin'in miski
m. 170b/08
müşkil Ar. zor, güç, çetin
m. 033b/11, 037a/11
müşrik Ar. müşrik, Allah'a ortak koşan,
kafir
m.+ ler 098a/02, 146b/03,
147b/02, 147b/04, 151b/08,
154a/09
m.+ lerdin 145a/05, 146b/08
m.+ ni 146b/11
müştak Ar. istekli, seven
m.+ ına 078a/10
müşteheyāt Ar. iştahı kabartan şeyler,
lezzet veren şeyler
m. 163a/10
Müşteri Ar. öz.a. Jüpiter
M. 026a/07

müşteri bol - Ar.+T. alıcı olmak,
almak
m.- ğay 034b/12

mütāba'at kı1 - Ar.+T. ittiba
etmek, tabi olmak, uymak
m.- salar 086b/07

mütāla'a kı1 - Ar.+T. incelemek,
tetkik etmek
m.- ğay 016b/10, 058b/01
m.- sun 027b/07, 147b/11

mütālebe Ar. istek, arzu
m. +din 063a/10

mütebeddil bol - Ar.+T. tebeddül
olmak, değişmek, başka hale
girmek
m.- dı 089b/06

mü'teber Ar. itibar gören, beğenilen
m. 067b/07

mütecellī Ar. görünmek, ön plana
çıkılmak
m.+ men 044a/07

müteferriķ bol - Ar.+T.
ayrılmak, ayrı düşmek
m.- ğandın 086a/01
m.- maķıęa 154a/01

müteğayyir bol - Ar.+T. bir

halden başka bir hale geçme,
değişme
m.- up 089b/05
a.- may 107a/10

müteķassım bol - Ar.+T.
bölünmek, paylaşılmak
m.- mas 065a/06

mütemeşsil bol - Ar. cisme
bürünmek, beden elbisesi
giymek
m.- up 127a/06

müteveccih bol - Ar.+T. yola
çıkılmak, yönelmek
m.- dı 143b/02, 146b/03,
151b/07
m.- dı erse 004b/03,
m.- dılar 086b/02, 096b/09,
149a/08
m.- ğaç 149a/02
m.- ğanda 139b/08
m.- ğanlar 069b/09
m.- up 010a/08, 024a/01
m.- urlar 123a/09

mütevellid bol - Ar.+T. doğılmak,
dünyaya gelmek
m.- dı 085a/05

m.- ğan 084b/03, 090a/04
mütevvelât Ar. uzunca anlatılan,
genişletilmiş, tafsilli
m.+ da 108a/10, 121b/02
mütezemmin-i hikmet-i İlähî Ar. (bir
şeyde) İlahi hikmetin olduğunu
düşünmek
m. 006b/01
müttefik bol - Ar.+T. müttefik
olmak, birleşmek, anlaşmak
m.- dılar 136b/08
müttehim Ar. şüphe, zan
m. 042b/01, 100a/09
müvaşşal kıl - Ar.+T.
ulaştırmak, eriştirmek
m.- ğıl 169a/04
müvekkel kıl - Ar.+T. (birini)
vekil tayin etmek,
görevlendirmek
m.- ğay 121a/07
müyesser bol - (1) Ar.+T. nasip
olmak
m.- up 136b/04
m.- dı 004b/09
m.- sa 027a/01
m.- ur 016a/08, 040a/9

müyesser bol - (2) Ar.+T.
kolaylıkla olmak, asan olmak
m.- ur 040a/9
m.- ur érdi 016a/08
müzekkâ bol - Ar.+T.
temizlenmek, arınmak
m.- madı 035a/11
müzekkir-i memât Ar. Ölümü hatırlatan
(işaretler)
m. 030b/01
müzeyyen Ar. süslenmiş, süslü
m. 035b/01, 075b/11
müzeyyen ve mücellâ bol -
Ar.+T. süslerle süslenip
parlamak
m.- madı 035b/01
müzeyyen-i ‘arāyis-i ğavānî Ar.
süslenmiş taze gelinler
m.+ niñ 007b/10
müzhir-i raħmet-i nā-mütenāhî Ar.
sonsuz rahmetin göstericisi, izhar edicisi
m. 048b/03
müzmaħill bol - Ar.+T. ortadan
kaybomak, yok olmak
m.- up 071a/06

-N-

nā Far. "değil" anlamındaki olumsuzluk edatı

n. 156b/02, 156b/07

nā-dān Far. haddini bilmez, terbiyesi kıt

n. 091a/06

nāfi Ar. faydalı, karlı

n. 157a/01

nāfi kııl - Ar.+T. gidermek, yok etmek, geçersiz kılmak

n.- mağ 056b/03

nāfi kıılın - Ar.+T. giderilmek, yok edilmek, geçersiz kılınmak

n.- dı 056a/11

nā-gāh Far. birdenbire, ansızın, aniden krş. nā-geh

n. 043b/06, 052b/04, 105a/09,

113b/11, 114a/11, 135a/01,

137a/11, 146a/04

nā-geh Far. birdenbire, ansızın, aniden krş. nā-gāh

n. 027a/04

nā-gehān Far. birdenbire, ansızın, aniden

n. 062b/09
nā-murād Far.+Ar. isteğine ulaşamamış
n. 025b/03
nağme Ar. nağme, ezgi
n. 168a/02
n.+ si 168a/07
nāhī Ar. meneden, yasaklayan,
önleyen
n. 055b/03
naḥīf Ar. zayıf, arık
n. 024b/02
nāhiyet-i ḥazret-i İlähī Ar. yüce Allah'ın
sonsuzluğu
n.+ ğa 089a/04
naḥl Ar. hurma ağacı
n. 081a/08
na'īm Ar. cennetin dördüncü katı
n.+ ni 161a/03
naql kııl - Ar.+T. nakletmek,
aktarmak
n.- ip 020b/08, 074a/03
nāle kııl - Far.+T. sızlanmak,
inlemek, şikayet etmek
n. 105b/03
n.- ma 023b/02
nāliş kııl - Ar.+T. sızlanmak,

şikayet etmek
n.- ğan 050b/07
namāz Far. namaz
n. 047a/08
n.+ ı 127a/10
namāz edā kııl - Far.+T. Ar.
namaz kılmak
n.- ip 150a/08
namāz kııl - Far.+T. namaz
kılmak
n.- ip 127a/10
n.- ur erdi 136b/04(namāzını kııl-)
namāz oқи - Far.+T. namaz
kılmak krş. namāz oқи -
n.- ğandın 127a/08
namāz oқи - Far.+T. namaz
kılmak krş. namāz oқи -
n.- p 143b/07
nāme-i a'māl Far.+Ar. (insanın) amel
defteri
n.+ nı 047b/01
nāme qarart - Far.+T. amel
defterini (günahlarla) karartmak
n.- ip 029b/11
nāme kēl - Far.+T. (ahrette) amel
defterinin verilmesi

n.- gende 121a/03
nām Far. nam, şöhret, isim
n. 027a/04
nāmūs Ar. itibar, onur
n. 032a/08
n.+ uynı 032a/04
naşārā Ar. Hristiyanlar
n. 065b/05
naşārā-yı bī-edeb Ar. edebsiz
Hıristiyanlar, hayasız Hıristiyanlar
n. 066a/10
naşāyih Ar. nasihatler, öğütler
n. 030b/11
nāsī Ar. unutan, nisyen eden
n. 003a/08
naşīb Ar. nasip
n.+ i 117b/08
naşībe Ar. işaret, nişan
n.+ si 138b/06
nāşih Ar. nasihat veren, öğüt veren
n.+ ler 033a/06, 033b/02
nāsih Ar. nesh eden, iptal eden
n. 003a/08
naşihat Ar. nasihat, öğüt
n. 029b/04, 030a/03, 033a/04,
042b/06, 049a/04

n.+ i 030b/03
n.+ nı 029a/05
n.+ ni 029b/07
naşihat eşit - Ar.+T. öğüt almak,
nasihate kulak vermek
n.- mes 029a/10
naşihat eyle - Ar.+T. öğüt
vermek
n.- diñ 029b/01
naşihatge kulağ sal -Ar.+T.
nasihate kulak vermek, öğüdü
dinlemek, uymak
n.- man 029b/05 (naşihatige
kulağ sal -)
naşihat kabul kıl - Ar.+T. öğüde
kulak vermek, nasihati dinlemek
n.- mağanımnı 030a/08
naşihat kıl - Ar.+T. öğüt vermek,
nasihat etmek
n.- salar 042a/11
naşihat tut - Ar.+T. öğüdü
dikkate almak, nasihati
dinlemek, kulak salmak
n.- man 030a/04
naşihat-i kâbil Ar. güçlü nasihat, etkili
öğüt

n. 034b/11
nāṣīye Ar. alın
n.+ sin 094a/09
naṣṣ-ı icmā' Ar. bir araya getirilen deliller
n. 058a/06
nāṣī bol - Ar.+T. neşet etmek, ortaya çıkmak, ileri gelmek
n.- up 019b/11
na't Ar. naât, övgü kasîdesi (Hz. Muhammed'i öven şiirler)
n.+ m 066b/11
n.+ m 009b/05
na't-ı bî-naẓîr Ar. eşsiz naat
n.+ ni 010a/06
nâ-tuvân Far. zayıf, aciz, zavallı
n.+ ğa 026b/03
nâ-tuvânlıĝ Far.+T. zayıflık, acizlik
n.+ ı 019b/08
nâvekin Far. ok
n. 021b/07
nâz Far. naz, cilve
n. 028b/10
naẓama'llâhu fî silki aṣfiyâih Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet için kullanılan bir ifade) Allah onu en

temizlerin sırasına dizsin
n. 124a/08
nazar Ar. nazar, bakış
n. 162b/01
n.+ ı 110b/08
nazar kı1 - Ar.+T. nazar etmek, dikkatlice bakmak
n.- dı êrse 072b/10
n.- dım êrse 081b/08
n.- ğay 063a/02
n.- sun 075a/09, 103b/09
nazar sal - Ar.+T. bakmak
n.- mas 051b/07
nazar-ı cemâl Ar. güzel yüze bakmak
n.+ liçe 168b/04
nâzenîn Far. narin, ince yapılı
n. 019a/02, 022a/02, 026a/08, 026a/11, 032b/11
nâzım Ar. nazmeden, şair
n. 010b/04, 011b/03, 012b/07, 037a/11, 044a/09, 047a/02, 047b/04, 058a/03, 093b/04, 124a/07, 127b/01, 136a/09
n.+ nıĝ 020b/05
nâzım-ı kaşide Ar. kasîde yazarı
n.+ ğa 101b/04

nāzik Ar. ince, zarif

n. 168a/05

nāzik-i niyāz Ar. ince ve muhtaç

n. 023a/08

naẓm Ar. nazım, şiir

n. 001b/07, 003a/01, 005b/05,

006a/10, 008b/05, 009b/01,

016b/01, 020a/09, 021b/08,

028b/11, 029a/10, 030b/02,

032a/05, 032b/10, 035b/02,

037b/09, 038b/06, 039b/06,

040a/09, 043b/08, 050b/08,

051a/05, 053a/03, 058b/02,

059b/01, 061a/07, 062b/04,

064b/03, 065a/07, 066a/09,

066b/11, 068b/07, 069a/08,

070a/02, 071a/08, 075b/09,

076b/04, 077b/05

n.+ dım 111b/04

n.+ ı 111a/11

naẓm kıl - (1) Ar.+T. şiir

yazmak

n.- ıp turur sên 010b/04

naẓm kıl - (2) Ar.+T. sıraya

dizmek, intizam içinde sıralamak

n.- maķ 111a/07

naẓm-ı dil-ārā Ar.+Far. gönül okşayan

şiir

n. 112a/01

naẓm-ı şifāt-ı Resūl Ar. Resul'ün (Hz.

Muhammed'in) vasıflarını anlatan şiir

n. 008a/09

ne ne krş. nê

n. 013b/05, 014a/08, 014b/04,

017a/08, 019a/03, 022a/10,

032b/02, 032b/07, 035b/02,

035b/09, 045b/09, 053a/06,

064a/01, 065a/10, 066a/01,

066a/04, 066a/08, 071a/08,

073a/08, 079b/05, 092b/10,

101a/01, 105b/08, 122b/09,

125a/09, 146a/09, 163b/08

nê ne krş. ne

n. 019a/07, 020a/09, 030a/03,

033b/09, 036a/05, 037b/10,

050b/10, 066b/11, 075a/10,

089b/10, 100a/06, 104b/06,

106b/08, 116a/03, 130a/05,

131b/04, 136a/04, 136a/08,

138b/10, 164b/06, 167a/09

Nebī (1) Ar. öz.a. Peygamber (Hz.

Muhammed)

N. 100a/09, 100b/11, 132b/03,
154b/01, 158a/06, 162a/11,
163b/07
N.+ de 158b/09
nebi (2) Ar. peygamber, herhangi bir
peygamber
n. 062b/01, 073a/01
n.+ ler 055a/04
n.+ lerge 100b/09
Nebi-yi ‘Arabi-yi zeki Ar. dosdoğru
(olan) Arap Peygamber (Hz.
Muhammed)
N. 085a/09
Nebi-yi Hāşimī Ar. Haşimi Peygamber,
Haşim soyundan olan Peygamber (Hz.
Muhammed)
N. 055b/03, 163b/05
Nebi-yi ümmi-yi Hāşimī-yi Ebtahī öz.a.
okuma yazması olmadığı halde Allah’ın
dostu olan Haşimi peygamber (Hz.
Muhammed)
N. 085a/02
Nebiyü’l-hāfıkayn Ar. doğunun ve
batının peygamberi (Hz. Muhammed)
N. 099b/05
Necāşī öz.a. Habeş imparatorunun

ünvanı
N. 093b/07, 094b/02, 097a/06
N.+ ğa 095a/03
necāt Ar. kurtulma, kurtuluş
n. 163b/04
n.+ ı 038b/04
necāt ber -Ar.+T. kurtarmak,
kurtuluşa erdirmek
n.- di 098b/09
n.- ip 015a/04
n.- se 088a/10
n.- ür 059a/08
necāt bol - Ar.+T. kurtulmak,
kurtuluşa ermek
n.- ur 058b/04
neççe (1) ne kadar krş. neçe (1)
n. 017a/08, 017a/10
neççe (2) bir çok, pek çok krş. neçe (2),
neçe
n. 079a/03, 145a/06
neçe (1) ne kadar krş. neççe (1)
n. 026b/10, 047b/08,
neçe (2) bir çok, pek çok krş. neççe (2),
neçe
n. 026b/10, 030b/09, 095b/06,
101a/05, 150b/08, 158a/10,

158a/11
n.+ niñ 005b/09
neçe bir çok, pek çok krş. neççe (2),
nêçe
n. 006b/09, 008a/08, 033a/02,
041a/02, 085a/10, 150b/04,
156b/03, 165b/03,
nêçe kim (1) her ne kadar krş. neçe kim
(1)
n. 029b/07, 030a/04, 042a/11,
042b/06, 062a/09, 152a/08,
153a/05
nêçe kim (2) ne kadar, ne miktarda
n. 086a/06
neçe kim her ne kadar krş. nêçe kim (1)
n. 170b/11
nêçük nasıl, ne şekilde
n. 097a/07
nedāmet Ar. pişmanlık
n. 038b/06, 042a/03, 160a/04
n.+ i 088a/02
nedb Ar. çağrı, davet
n. 045a/07
nedem Ar. nedem, pişmanlık
n.+ i 120a/02
nedīm-i ḥazret-i melik-i qadīm Ar. tatlı

dilli ulu kadim padişah
n. 031b/01
nedin neden, niçin krş. nēdin
n. 012a/05
nēdin neden, niçin krş. nedin
n. 017b/05
nefāyis Ar. nefid, güzel şeyler
n. 063b/10
nefāyis-i ma'ānī Ar. güzel anlamlar
n. 116b/10
nef'ī Ar. faydacı
n.- sa 042b/06
nefs (1) Ar. nefis, nefis-i emmare
n. 008a/08, 030a/10, 036a/03,
036b/04, 037b/10, 038a/05,
038b/07, 040a/08, 041a/02,
042b/03, 043a/01, 044a/02,
044b/10
n.+ din 166b/02
n.+ im 166a/10
n.+ imniñ 036a/09
n.+ iniñ 039a/11
n.+ ke 035b/02
n.+ lerimiz 068b/05
n.+ ni 038a/09, 039a/03, 039b/06
n.+ niñ 036b/03, 045b/10,

160b/11
n.+ üñ 040a/10
nefs (2) Ar. nefis, herhangi bir kimse,
kişi
n. 140b/11
n.+ ge 067b/09
nefs (3) Ar. nefes üfürmek, üflemek
n.+ indin 101b/08
n.+ leri 087b/10, 088a/07
nefs (4) Ar. ruh, can
n. 165b/03
n.+ indin 136a/06
nefs ür - Ar.+T. (Allah'ın) nefes
üflemesi, can vermek
n.- diler 073a/03
nefsi Ar. kişiye, kendisine ait
n. 058b/05
nefs şehveti sın - Ar.+T. şehveti
kırmak, nefsin arzularını yok
etmek
n.- mas 038a/01
nefs şehvetin sındur - Ar.+T.
şehveti kırmak, nefsin arzularını
yok etmek
n.- mağ 037a/01 (nefsniñ
şehvetin sındur -)

nefs-i emmāre Ar. kötülüğü emreden
nefis
n. 0033a/10, 030b/03, 033a/06,
036b/11
nefs-i ğafil Ar. gafil nefis, gaflette
bulunan nefis
n.- ma 033b/04
nefs-i kāfir-kīş Ar.+Far. kafir nefis
n. 035a/05
n.+ ni 044a/01
nefs-i le'īm Ar. alçak nefis, rezil nefis
n. 030b/04, 040b/05
nefs-i ser-keş Ar.+Far. asi nefis, isyan
eden nefis
n. 030a/05, 036b/07
n.+ ni 169a/01
nefs-i zīlāl-ı kādīm Ar. eskiden beri
alçak olan nefis
n. 035a/09
neḳāl Ar. şiddetli azap, işkence
n.+ nı 068b/01
nem Far. hafif ıslaklık, çiğ tanesi
n. 061b/07
ne'mā Ar. nimet
n.+ ğa 155a/01
nemerse bir şey, bir şeyler

n. 039b/04, 072a/01
nergis-i sermest Ar.+Far. sarhoş eden,
kendinden alan (bakış)
n.+ i 024a/10
nêrse nesne, şey krş. nerse
n. 035a/07
n.+ ni 081a/05
nerse nesne, şey krş. nêrse
n.+ ge 039a/04
nesem Ar. rüzgarın latif, hoş esmesi
n.+ in 021a/03
nesīmāt Ar. (hoş, güzel) esintiler
n.+ ıdın 082b/08
nesīme-i muhtetim Ar. (ölüm anındaki)
son nefes
n.+ iniñ 082b/07
nesīmī Ar. hafif ve latif esen rüzgar
n. 016b/04, 031b/06
nesīm-i dil-güşāy Ar.+Far. gönül açan
rüzgar
n.- di 016a/08
neşāt-ı ezhān Ar. zihinlerin hoşluğu
n. 155b/06
neşv ü nemā Ar. büyümek
n. 158b/06
neteg nasıl

n. 019b/02, 096a/06, 097a/07,
105b/01,
neteg kim nasıl ki, nitekim, gibi
n. 028a/05, 036a/11, 036b/06,
043a/09, 049b/06, 050b/01,
050b/05 052a/08, 053b/03,
057a/02, 059a/04, 060a/07,
067a/10, 070a/10, 071b/10,
077b/01, 079a/01, 088a/03,
091b/01, 092b/04, 093b/02,
094a/10, 094b/03, 099b/04,
101a/07, 116b/03, 118a/09,
119a/04, 125a/01, 131a/10,
152a/01, 156a/02, 157b/10,
158a/07, 159b/04, 161b/05
neteñ ne acayib şey!, ne güzel şey!
n. 170b/10
netip nasıl, ne şekilde
n. 009b/05
ne üçün niçin krş. nê üçün
n. 014a/08, 032b/02, 076b/03,
125a/09, 146a/09, 153a/07
nê üçün niçin krş. ne üçün
n. 125b/05
nev^c-i hezm Ar. dayanıklılık, sebat
n.+ din 156b/08

nev' -i insān Ar. insan soyu, insanlar

n.+ dın 002a/08

nevādir-i ġarāyib-i fuṣaḥā Ar. hayret verici güzellikte konuşan fasihler

n. 115b/05

nevāfil Ar. nafieler, farz ve vacibin dışında yapılan nafiye ibadetler

n. 040a/03

nevāhī (1) Ar. taraflar, yanlar, nahiyeler

n.+ sındağı 086b/05

nevāhī (2) Ar. yasak edilmiş şeyler, men edilmiş ameller

e.+ niğ 045a/08

nevmid bol -Far.+T. ümitsiz olmak, ümidi kırılmak

n.- mağıl 165b/03

n.- mak 165b/07

nevvara'llāhu merḳadehu Ar. (vefat etmiş büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah onun kabrini nurlandırın

n.+ niğ 014b/10

neyerse nesne, şey

n. 041a/01, 106b/01, 146a/10, 149a/03

n.+ din 120a/07

n.+ larde 089a/02

n.+ lerniğ 078a/01

n.+ ni 130a/04

nezāhet Ar. ahlak temizliğı, güzel ahlak

n. 104a/07

nezzāre kııl - Ar.+T. seyirci olmak, seyretmek, bakmak

n.- ġanlardın 025a/11

nidā Ar. nida, seslenme

n. 080a/11

nidā bol - Ar.+T. söylenmek, denmek

n.- ġan 077a/09

nidā kııl - Ar.+T. seslenmek, nida etmek

n.- dıığ 129b/02

n.- ġay 121a/09, 121a/11

n.- mağ 121a/08

n.- mağı 154a/04

nigāh kııl - Ar.+T. bakmak, nazar etmek

n.- masa 008b/09

nigār Far. put, sanem

n.+ imnı 032b/11

nihāl Far. fidan

n.+ in 169b/03

nihāl-i tāze Far. taze fidan

n.+ ğa 169b/01

nihān bol - Far.+T. saklanmak

n.- dı 007a/04

Nihāvend öz.a. İran'ın batı tarafında bulunan bir şehrin adı

n.+ ni 087b/03

nihāyāt-ı kadr-ı celāl Ar. büyüklük değerinin sonu, ululuk derecesinin bitim noktası

n.+ ı 067b/03

nihāyet Ar. son, uç

n.+ ge 046a/09

n.+ i 060b/02, 158b/11

niķāb Ar. yüz örtüsü, peçe

n. 071b/03

n.+ ını 026a/08

niķāb-ı eniyyet Ar. benlik perdesi

n. 126a/03

nīkū -esās Far.+Ar. güzel hakikatli

n. 005a/11

ni' met (1) Ar. nimet, lütuf

n.+ i 123b/01

n.+ niñ 130a/10

ni' met (2) Ar. nimet, yiyecek

n.+ ler 079a/05

ni' met-i cezile Ar. bol nimetler

n.+ din 130a/11

nisā 'i Kureyş Ar. Kureyşli kadınlar

n.+ ni 152b/11

nişār Ar. saçı saçmak, bağışlamak

n.+ dın 064a/07

nişār kı1 - Ar.+T. saçı dağıtmak, bağışlamak, (cömertçe) dağıtmak

n.- ayın 064a/01

n.- dım 064a/07

n.- ğanım 064a/10

n.- sam 064a/08

nisbet Ar. münasebet, yakınlık, ölçü (karşılaştırma anlamında)

n.+ i 104a/04, 104b/01

n.+ ige 009a/11, 060a/11, 062a/10, 129a/11, 165b/06

nisbet ét - Ar.+T. münasebet kurmak, mukayese edip bağlantı kurmak, yakıştırmak

n.- sem 054b/04, 129b/09

n.- ti 066b/02

nisbet kı1 - Ar.+T. münasebet kurmak, mukayese edip bağlantı kurmak, yakıştırmak

n.- ğil 065b/11, 066a/04
n.- ur 044b/03
nısvān u havārī-yi şanādīd-i Kureyş Ar.
Kureyş'in ileri gelenlerinin hanınları ve onların yardımcıları (hizmetçileri)
n. 148b/08
nişān Far. iz, alamet, belirti krş. nişāne
n. 103a/08
n.+ ı 053b/10, 061a/09, 126b/08
n.+ ımnı 027a/04
nişān kıl - Far.+T. işaretlemek,
belli etmek
n.- ğan 145b/10
nişāne Far. iz, alamet, belirti krş. nişān
n.+ si 018b/02, 083a/11, 103b/01
nişāneī ēt - Far.+T. işaretlemek,
belirlemek
n.- ip 159b/01
nişānī tap - Far.+T. işaret
bulmak, ipucu yakalamak
n. - tıj ērse 126b/08
nişāne-i nübüvvet Far.+Ar.
peygamberlik işareti
n. 071b/06
nişāne-i serā Far. saray izleri
n.+ sın 019a/04

niyāz Far. yalvarma, niyaz, istek
n. 023a/06, 061b/10, 110b/07,
123a/08
niyāz-mendlık kıl - Far.+T. yalvarmak,
niyazda bulunmak
n.- ip 011a/06
niżām-ı 'uķūd-ı cevāhir-i ma' ānī Ar.
cevheri anlamlarla bağlanıp dizilen (şiiir)
n. 007b/10, 030b/05
nīze Far. mızrak, süngü
n. 132a/02
n.+ lerniņ 155b/02
nīze-dār Far. süngü taşıyan kimse
n. 155a/09
nīze-güzār Far. mızrak tutan kimse
n.+ lar 135a/06
noħūd Far. nohut
n.+ dın 097a/06
noķşān (1) Ar. azalma, eksiklik, düşüş
n. 157b/04
noķşān (2) Ar. zarar, kayıp, kusur
n. 041b/06
noķşān yet - Ar.+T. eksiklik
yaratmak, zarar gelmek
d.- er 041b/05
Nūħ öz.a. Nuh peygamber, Hz. Nuh

N. 082a/08

nuk̄t Ar. nokta kr̄ş. nuk̄te
n.+ sız 155b/03

nuk̄te Ar. nokta kr̄ş. nuk̄t
n.+ i 062a/10
n.+ idur 062a/06

nūr Ar. nur, aydınlanma
n. 072b/10, 073b/06, 073b/10
n.+ dın 072b/11
n.+ ı 003b/08, 068a/02, 072a/02,
082b/03, 105b/08, 111b/01,
126a/05
n.+ ına 122b/10
n.+ ındın 119b/03
n.+ ınıñ 061a/09, 074a/10,
075a/04
n.+ ların 075a/02
n.+ nı 072a/03, 072a/05,
073b/01, 073b/08, 073b/11,
074a/02
n.+ umdın 073a/06, 073a/07,
073a/08
n.+ umnıñ 073a/11

nūr al - Ar.+T. nurlanmak,
aydınlanmak
n.- ğan 074b/09

nūr-1 Resūl Ar. Resul'ün (Hz.
Muhammed'in) nuru
n. 071b/08, 071b/10

nūr-1 vücūd-1 Muḥammed Ar.
Muhammed'in varlığının ışığı
n. 090a/01

nuşret (1) Ar. zafer, galibiyet
n. 079a/08, 156a/04

nuşret (2) Ar. yardım, kuvvet
n. 096b/10, 140b/06, 146a/04
n.+ i 003a/08

nuşret ber -Ar.+T. yardım etmek
n.- di 132a/07
n.- ip 154a/09

nuşret tap - Ar.+T. zafere
ulaşmak, muzaffer olmak
n.- mağan 157a/11
n.- mağı 157a/07

nusret yetkür - Ar.+T. yardım
göndermek
n.- gil 097b/05 (nusretni yetkür-)

nuşret-i ikbāl Ar. ikbal zaferi
n. 157b/02

nuşret-i İlāhī Ar. Allah'ın yardımı
n. 147b/03, 150a/10

nūş kııl - Far.+T. içmek

n.- ğil 118a/03
n.- ip 031a/10
nuṭfe Ar. döl suyu, sperma
n.+ sidin 084b/04
nübüvvet Ar. Peygamberlik (makamı),
peygamber
n. 002b/08, 100b/10, 112b/01,
125a/10
n.+ ğa 099a/08
n.+ iniṭ 067a/07
nüfûs Ar. nefisler canlar
n. 068b/10
nüşa-i Keşfü'l-Hüdâ Ar. Keşfü'l-
Hüdâ'nın nüshası
n. 171a/05
nüşa-i şerif Ar. şerif nüsha, mübarek
nüsha n. 171a/06
nüzûl Ar. inmek, (ayet) inmesi
n.+ ı 113a/02
nüzûl kı1 - Ar.+T. inmek, konağa
inme, konaklamak
n.- dılar 144b/07, 145a/04
n.- ğanda 095b/04
n.- ğanlarındın 149b/05
n.- ip 146b/05
n.- ur 133b/08

-O-

obdan Far. [< âbdân] güzel, hoş zarif
o. 077b/05
oğlan (1) oğul, erkek evlat
o.+ lardın 098a/07
o.+ ların 122a/08
oğlan (2) nesil, soy, nesep
o.+ ları 149b/06
o.+ larınğa 113a/06, 113a/07
oğlan (3) çocuk, yavru
o.+ lar 137a/08
oğ(u)l oğul, evlat
o. 122b/03, 135b/04, 138a/03,
138a/05
o.+ ğa 043b/10
o.+ ı 065b/07, 098a/09, 113a/08
o.+ ın 098a/11
o.+ um 105a/09
o.+ umdın 122b/01
oḥşa - benzemek, andırmak
o.- r 038a/05, 038b/07, 069b/04,
076b/08, 081a/09, 116b/09,
117a/05, 119a/02
o.- rlar 136a/02

o.- r men 025b/07,
oḥşaş - benzeşmek, benzer olmak

o. 115b/09

o.- men 159b/04

oḥşat - benzetmek

o.- ip 104a/06

o.- maḳ 156b/05

oḳ ok

o. 087a/07

oḳı - okumak, söylemek krş. oḳu - (1)

o.- dı erte 012b/04

o.- dıñ 011b/01

o.- ğan 117a/11

o.- ğandın 009b/09

o.- ğanım 011a/03

o.- ğanıñda 011a/09

o.- ğay 015a/02

o.- ğıl 010b/03

o.- maḳḳa 011a/07, 013a/08

o.- p 011b/01, 169b/06

o.- r 020b/01

o.- sañ 117b/03

oḳu - (1) okumak, söylemek krş. oḳı -

o.- du 149a/11

o.- ğan 011b/02

o.- rda 011b/08

oḳu - (2) okumak, öğrenim görmek

o.- mağan 158b/06

ol o

o. 006b/06, 014b/06, 025a/03,

0030a/09, 003a/01, 005a/03,

005a/09, 005b/04, 006a/06,

007a/06, 009a/05, 009a/10,

010b/03, 010b/07, 011b/11,

012a/11, 012b/02, 013b/07,

014b/06, 014b/08, 015b/04,

016a/10, 016b/04, 016b/05,

017a/01, 018b/03, 018b/09,

019a/02, 019b/07, 022a/02,

022a/09, 023b/01, 024a/02,

025a/07, 025b/03, 025b/06,

025b/09, 026a/09, 026b/01,

026b/03, 026b/05, 026b/10,

027a/02, 027a/07, 027b/05,

028a/10, 029b/04, 030b/07,

031a/01, 031b/02, 032a/09,

032b/03, 032b/11, 034a/04,

035a/02, 035a/09, 036a/06,

037a/05, 038a/08, 039a/11,

039b/07, 039b/09, 045a/04,

045b/04, 045b/08, 048a/08,

049b/01, 049b/04, 049b/11,

050a/01, 052a/01, 052a/07,
053b/03, 054a/01, 054b/02,
055b/03, 055b/04, 056a/08,
056b/06, 057a/02, 057a/05,
057b/06, 057b/07, 057b/09,
058b/06, 060b/02, 060b/10,
060b/11, 061a/01, 061b/07,
062a/08, 062a/11, 062b/01,
062b/03, 063a/01, 063b/03,
063b/09, 065a/01, 065a/02,
065a/04, 065a/05, 065a/07,
066a/02, 068a/10, 070a/04,
071a/10, 071b/08, 072a/03,
072a/05, 072b/03, 072b/10,
072b/11, 073b/04, 073b/08,
073b/09, 073b/11, 074b/09,
075a/05, 075a/07, 075a/08,
075b/09, 077a/11, 078a/02,
078a/04, 078a/06, 078a/08,
078a/09, 078a/10, 078a/11,
078b/04, 079a/07, 079a/11,
080a/05, 080b/04, 081a/10,
083a/09, 083b/06, 083b/11,
085a/02, 085a/08, 085a/09,
085b/02, 085b/04, 085b/11,
086a/03, 087a/03, 088a/09,

088b/06, 089b/02, 090a/06,
091b/05, 093a/10, 093b/06,
094b/06, 095b/09, 096a/08,
096b/07, 096b/10, 097a/07,
097b/01, 098a/05, 099a/07,
099a/11, 100b/07, 102b/03,
103a/05, 103a/10, 104a/04,
106a/11, 107a/06, 107b/06,
108a/11, 109a/10, 110a/04,
110a/08, 110b/02, 111a/04,
111b/04, 111b/08, 112a/02,
113a/03, 114a/04, 114b/01,
116a/03, 117b/04, 117b/09,
120a/02, 120a/02, 120a/07,
120a/08, 120b/08, 121b/07,
122a/04, 122b/09, 123a/05,
124a/07, 124a/08,
127b/02, 128a/06, 129b/01,
129b/02, 130a/07, 130a/08,
130a/10, 130a/11, 131a/04,
132a/10, 134b/08, 134b/10,
136a/02, 136b/01, 139b/03,
139b/06, 141a/04, 141a/06,
141a/10, 142a/06, 145a/01,
145a/04, 145b/09, 145b/10,
148a/01, 148a/10, 150b/07,

150b/10, 150b/11, 151a/07,
154a/02,155a/09, 156a/10,
156b/07, 156b/08, 157a/09,
158a/01, 158a/03, 159a/08,
159b/02, 159b/04, 160b/01,
161a/10, 161b/01, 161b/09,
162b/09, 163a/02, 163a/09,
163b/05, 164a/07, 164a/10,
166a/09, 167a/05, 168a/08,
168a/11, 170a/10
o.+ dur 013b/10, 055b/08,
063a/05, 070b/03, 114a/06,
128b/08

ol - olmak krş. bol -
o.- sa 132b/02

olar onlar krş. alar, anlar
o. 003a/06, 003a/08, 043a/03,
050b/05, 079b/01, 084a/10,
091a/04, 135a/07, 139b/01,
143a/05, 145a/11, 149b/07,
153a/07, 156a/03, 156b/06
o.+ dın 074a/11, 140b/11,
141a/01
o.+ ğa 079b/03, 115b/07,
138b/03, 149a/05
o.+ nı 006a/02, 042b/01,

084a/07, 119b/01, 153b/01
o.+ nın 002a/10, 019b/05,
043a/08, 058a/10, 062a/05,
070b/02, 073a/03, 075a/04,
091a/07, 114b/07, 118b/06,
148a/10, 149b/02, 154b/06,
155b/02

oltur - oturmak

o.- dılar 081a/10
o.- dum 024b/09
o.- ğan 026a/09, 035b/03
o.- ğanda 005a/04
o.- mışda 011a/05
o.- up 138b/02
o.- ur 102a/11, 105b/06, 105b/06

o.- ur êrdiler 107a/11

olturğuz - oturtmak

o.- up 106b/06

on on (10)

o. 149b/04

on beş on beş (15)

o. 136b/04

on iki on iki (12)

o. 072b/02

o.+ side 080b/11

on iki miñ on iki bin (12 000)

o. 072a/06, 072a/10, 072b/06,
072b/09, 073b/02, 119b/02

on miñ on bin (10 000)

o. 139a/02

on tört on dört (14)

o. 083b/10

onunçı onuncu (10.)

o. 139a/09

orda Mo. han çadırı, han ordugahı
(hanlık)

o.+ sınıñ 004a/04

ortağa al - ortaya almak, etrafını
sarmak

o.- ip tururlar 147a/02

or(u)n yer, mekan

o.+ ı 171a/01

o.+ ıda 106a/05

o.+ ığa 106a/11, 106b/01

o.+ ında 109a/02

o.+ larda 170a/11

orun ber - yer yapmak,
yerleştirmek

o.- di 096a/02, 157b/07

o.- ip 157b/09

orun taf - yer almak, yerleşmek

krş. orun tap -

o.- ip 005a/04

orun tap - yer almak, yerleşmek

krş. orun taf -

o.- tı 046a/03

orun tut - yer edinmek,
yerleşmek

b.- tı 035a/09

osal kıl - gafililik yapmak

o.- mas irdim 094b/05

ot (1) ot, ateş

o. 089b/06, 089b/07, 089b/11,
090b/01, 093a/05, 117b/07

o.+ da 089b/01

o.+ dın 088a/10, 118a/02

o.+ ı 017a/11, 017b/11, 018a/01,

018a/05, 018a/09, 023a/06,

023b/09, 024b/05, 024b/06,

025a/09, 031b/08, 089a/05

o.+ ıda 033a/02

o.+ ıdın 006a/09, 024b/03,
132b/02

o.+ ığa 016a/02, 027b/02,

048a/10, 067b/11

o.+ ında 021b/03

o.+ ını 006a/10

o.+ mın 088a/07, 117b/03
o.+ a 144b/01
o.+ lar 092b/04, 092b/06
o.+ ları 088a/05, 088b/10
o.+ nın 087b/10, 089b /01
o.+ nuş 111a/06, 117b/04

ot (2) ot, bitki, nebat
o.+ ęa 089a/08
o.+ nın 156b/02

ot tüş - ateş düşmek
o.- üp 095a/11
ot yak - ateş yakmak
o.- anda 095a/10
o.- ar 024b/03

otla - otlamak
o.- r 040a/02

otlağ otlak, mera, ayır
o.+ ın 040a/03, 040a/11
o.+ ında 040a/10

otlat - otlatmak
o. 040a/10
o.- mağıl 040a/05

otra orta
o.+ sında 046a/04, 077a/02
otradın köter - ortadan kaldırmak, yok etmek

o.- ip 071a/04

otuz otuz (30)
o. 084b/05, 141a/11

oyağ uyanık
o. 099b/08, 124b/07
o.+ ıda 099b/09
oyağ bağtur - uyumamak, uyanık kalmak
u.- mas sèn 018b/05

oyağlığ uyanıklık, uyanıklık hali
o.+ ın 019a/06

oyęan - uyanmak krş. oyan -
o.- ęaç 147a/10

oyan - uyanmak krş. oyęan -
o. 047b/08

oyna - oyun oynamak
o.- maęęa 105a/08
o.- rda 105b/01

oz - aşmak, yükselmek
o.- mağ 128a/07

ozęunı seçili, seçkin
o.+ sı 134a/11

-Ö-

öç - sönmek

ö.- mes 023a/07

ö.- ti 088a/05, 088b/11

öçek çatı, dam

ö.+ ide 081b/06

öç al - öç almak, intikam almak

ö.- ğay biz 148b/03 (öçümüzni al -)

ög - övmek, methetmek

ö.- mek 111b/02

öğret - öğretmek

ö.- ti 060b/05

öksil - eksilmek, azalmak krş. öksül -

ö.- mes 157b/03

öksük noksanlı, eksik

ö. 022a/10, 119a/03

öksül - eksilmek, azalmak krş. öksil -

ö.- gey 022a/10

ö.- megey 080a/01

ö.- mesün 035a/01

öl - ölmek

ö.- di 097a/04

ö.- er ermiş 097a/07

ö.- gen 077b/08

ö.- geniniğ 087b/02

ö.- genler 133a/04

ö.- mek 096b/06

ö.- meki 159b/04

ö.- mes 030b/04

ö.- üp 113a/09

öltür - öldürmek

ö.- di 094a/06, 147a/05, 148b/01

ö.- diler 147b/06

ö.- gen 026a/10

ö.- mek 109a/01

ö.- mekke 036b/06

ö.- miş 094a/11

ö.- sün 025a/04

ölüg ölü, ceset

ö. 068a/03, 163b/08

ö.+ leri 067a/11, 067b/01

ö.+ lerniğ 133a/03

ölüm ölüm

ö. 143b/04

ö.+ din 047a/08

ö.+ niğ 034b/05

ölüm kél - ecel vakti gelmek,

ölüm vakti gelmek

ö.- gende 164a/07

‘**Ömer** öz.a. Hz. ömer, İslam’ın ikinci

Halifesi

‘Ö. 082b/11, 084a/01, 086b/02,
102a/10, 122a/10, 122b/05,
138b/07, 138b/09, 140a/07,
145b/08

‘Ö.+ ge 087a/04, 139a/05

‘Ö.+ ni 141b/08

‘ömr Ar. ömür, yaş

‘ö. 047b/07, 048a/02, 160a/02

‘ö.+ idin 085b/03

‘ö.+ niñ 048a/04

‘ö.+ üm 138a/05

‘ömr keç - ömür geçmek,
yaşlanmak

‘ö.- gen 159a/10

‘ömrni telef kııl -Ar.+T. ömrünü
zayı etmek, hayatını mahvetmek

‘ö.- ur 038b/08

‘ömr zāyi‘ kııl - Ar.+T. ömrünü
zayı etmek, hayatını mahvetmek

‘ö.- dım 166a/09

‘ömr-i girān-māye Ar.+Far. kıymetli
ömür sermayesi

‘ö.+ niñ 133b/03

öñ sağ yön, sağ taraf

o. 134a/11

o.+ din 121a/03

öp - öpmek

ö.- se 078a/05

ö.- ti 083a/05, 122b/06

ö.- üp 103b/05, 105b/07,

106b/06, 102b/10

ör - (ağ) örmek

ö.- genin 108a/02

öre tur - ayakta durmak

b.- up 012b/03

öre yürü - ayaklanmak, ayakları

üzerinde yürümek

ö.- rler êrdiler 102a/06

örte - yakmak, yandırmak

ö.- gey êrdi 006a/11

örten - yanmak

ö.- miş 095a/11

ö.- ür 0233b/09

örtüglüg örtülü, gizli, saklı

ö. 041a/07, 077a/08

örümçi örümcek

ö. 108a/06

ö.+ niñ 108a/02

ösrüklük sarhoşluk

ö. 017a/10

öt - vermek, bağışlamak, ihsanda

bulunmak	022a/05, 025a/10, 028a/09,
ö.- esü 110b/03	030a/10, 031a/03, 033a/02,
öte dış, dışarısı	034b/11, 039a/11, 047b/05,
ö. 097a/01	052a/07, 053a/07, 060a/11,
ötel - yerine getirmek, eda etmek	062a/05, 065b/05, 072a/06,
ö.- ip 030b/11	075a/02, 086b/11, 088a/02,
ötrü sonra, sonrasında	096a/07, 096b/01, 098a/07,
ö. 011b/05	098b/07, 100a/11, 107b/01,
öy (1) ev, mesken	109a/02, 109b/02, 112b/05,
ö.+ deki 025b/03	116a/08, 116b/03, 119a/09,
ö.+ din 057a/11, 084b/07	120a/09, 121a/01, 122a/08,
ö.+ ge 151a/10	122b/01, 122b/08, 128b/04,
ö.+ idin 151b/06	129a/11, 129b/01, 135b/02,
ö.+ ige 026a/04, 027b/01,	138b/04, 143a/02, 143b/04,
083a/02, 114a/02	145a/03, 152a/01, 152a/09,
ö.+ in 025b/02	157b/02, 157b/07, 161b/07,
ö.+ inde 024a/02	162a/03, 166b/11, 170b/04
ö.+ ni 096a/06, 036a/01	ö.+ i 045b/06, 064a/05, 076b/07,
ö.+ niñ 096a/08	106a/08, 109b/03, 141b/11,
öy (2) mesken (örümcek ağı anlamında)	156b/03
ö.+ i 108a/06	ö.+ idin 120b/10
öz (1) kendi, öz, iç	ö.+ ige 015b/04, 015b/08,
ö. 004a/08, 008a/05, 013a/02,	031a/03, 043b/08, 048b/04,
014a/02, 015b/01, 015b/04,	128a/01
015b/05, 015b/08, 020b/06,	ö.+ in 034a/09, 098a/10
	ö.+ inge 077a/03

ö.+ ini 026a/10, 052a/04

ö.+ iniñ 013b/06, 060a/08,
070a/04

ö.+ leri 069b/08

ö.+ leriniñ 080a/07

ö.+ üm 044a/07, 045a/03

ö.+ ümdin 033a/01

ö.+ ümge 044b/01, 044b/02,
064a/08

ö.+ ümni 109a/11

ö.+ ümniñ 022a/05

ö.+ üñe 039b/06

ö.+ üñge 064a/02

ö.+ üñni 059b/05, 161a/03

öz (2) gerçek, halis, katkısız

ö. 107b/05

özge başka, ayrı, diğere, farklı

ö. 008b/03, 018b/09, 018b/10,

023a/03, 037a/10, 041a/01,

050b/03, 051b/07, 053a/01,

056a/09, 067a/07, 084b/02,

095b/03, 106b/01, 115a/08,

120a/11, 133a/02, 133b/05,

138a/08, 140a/10, 160b/10,

164a/06, 164b/04, 167b/02

ö.+ ge 047a/09, 054a/11,

064a/10, 075a/10

ö.+ ler 023b/06, 025a/08,
108b/10, 166a/07

ö.+ leri 113b/04

ö.+ leriñ 130a/04

ö.+ ni 051b/11, 120b/11,

121a/02, 121a/04

ö.+ si 159b/09

özgölük iyilik krş. ezgölük

ö. 044b/02

öz helâlıdın ayrı - T.+Ar. öz
helalinden ayırmak, karısından
boşatmak

ö.- dım 043b/07

özdin bî-niñân bol - T.+Far.

benliğı bırakmak (Allah'a
yönelmek)

ö. 126b/08 (özünñdin bî-niñân
bol-)

özdin keç - benliğı bırakmak
(Allah'a yönelmek)

k. 034a/07 (özünñdin keç -)

özge mağ kııl - kendine arkadaş
olarak seçmek, dost edinmek

ı.- ur 043b/08 (özige mağ kııl -)

özge man - kendine güvenmek

ö.- 1p 097b/03 (özige inan -)
özün kör - benliğini önde tutmak
ö.- mekiñ 034a/08
‘**özr** Ar. özür, suç
‘ö.+ i 022b/03
‘ö.+ in 022b/08
‘**özr-h^vāh** Ar.+Far. özür dileyerek af isteyen
‘ö.+ ım 164b/04
öz zātın Hakkının zātında fānī kııl -
Ar.+T. kendi benliğini Allah’ın zatında yok etmek, Allahın zatında bir olmak (fenafillah)
ö.- 1p 070b/11

-P-

pād-şāh Far. padişah, hükümdar, sultan
p. 096b/01, 123b/03
p.+ ı 004a/04, 055a/03, 096a/11
p.+ lar 063b/07
p.+ larğa 169b/11
p.+ ları 169b/04
p.+ larının 096a/11
p.+ sèn 130b/03
pād-şāh-ı ‘ālem-penāh Far.+Ar. cihanın kendisine sığındığı padişah
p.+ nıñ 169b/08
pād-şāh-ı İslām Far.+Ar. İslam padişahı
p.+ nıñ 170a/09
pād-şāh-ı maqbūl-sīret (ve) pesendide-serīret Far.+Ar. ahlakı kabul görmüş seçkin özlü padişah
p. 003b/02
pād-şāh-ı pākize-zāt Far.+Ar. temiz özlü padişah
p. 169a/08
pād-şāh-ı şāhib-i intibāh Far.+Ar. doğruyu yanlıştan ayıran padişah
p. 005a/10

pād-şāhlik Far.+T. padişahlık

p.+ ığa 051a/03

pāk (1) Far. temiz, saf, nezih krş. pākī,

pākize

p. 008b/09, 009b/10, 054a/11

pāk (2) Far. münezzeh, beri, (tenzih

edilen) uzak

p.+ dur 065a/01

pāk kııl - Far.+T. temizlemek, arıtmak

p.- ur 039b/09, 041a/04

pāk-bāz Far. sadakatli aşık, sadık sevgili

p. 023a/11

pākī Far. temiz, saf, nezih krş. pāk,

pākize

p. 168a/08

pākize Far. Far. temiz, saf, nezih krş.

pāk, pākī

p. 013b/07, 058b/06, 078b/06,

083a/06, 108b/07, 128a/02

pākizelik Far.+T. temizlik, saflık krş.

pākizelik

p. 078b/05

pākizelik Far.+T. temizlik, saflık krş.

pākizelik

p. 080b/02

pāre Far. parça, kısım

p.+ din 072b/04

p.+ ni 072b/05

p.+ si 104b/10

pāre bol - Far.+T. parçalara

ayrılmak, paparamparça olmak

p.- ğan 067a/09

pāre kııl - (1) Far.+T.

parçalamak, kırmak

p.- dı 036b/07

pāre kııl - (2) Far. bölmek,

bölmelere ayırmak

p.- dı 072b/03

pāy-dār Far. sağlam, kararlı, devamlı

p. 167a/04

pāye-i ednā Far.+Ar. aşağı derece,

düşük mertebe

p. 129b/09

pehlevān Far. pehlivan, güreşçi, yiğit

p. 043b/11, 044a/01

peñāh Far. sığınak, sığınacak yer,

melce

p.+ ı 004a/04

p.+ ı 004a/04, 055a/03

p.+ ıda 157b/08

p.+ ığa 164a/07

p.+ ım 008b/03, 164b/02,

167b/02
p.+ imdur 110a/09
penāh keltür - Far.+T. (bir yere veya kimseye) sığınmak
p.- genni 162a/07
penāh tut - Far.+T. (bir yere veya kimseye) sığınmak
p.- maḳ 164a/10
penç-şenbe Far. perşembe
p. 149b/03
perde Far. örtü, peçe
p.+ ni 083a/03
perde-i gayret Ar. kıskançlık perdesi
p.+ ni 071a/04
perhiz kıl - Ar.+T. sakınmak, korunmak
p.- ğıl 039a/04
perhizlik Ar.+T. yiyecek ve içecekte sıhhat için gösterilen ihtimam ve dikkat
p. 041b/04
perī Far. dışı cin, peri
p.+ ni 028b/05
p.+ niḡ 055a/01
per-i meges Far. sinek kanadı
p. 160b/02
perişān bol - Far.+T. perişan

olmak
b.- up 156b/10
pertev-i af-tāb-ı zāt Far.+Ar. zatının güneşinden bir parıltı
p.+ ıñdın 165a/08
pervāne Far. geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, gece kelebeği
p. 048b/01
pervāne-i şıfat Far.+Ar. sefat kelebeği
p. 125b/10
perverd-gār Far. besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı (Allah), rabb
p.+ ım 064a/03
p.+ ıñ 056a/05
pes (1) Far. sonuç olarak
p. 062b/01
pes (2) Far. öyle ise
p. 063a/05, 065b/11
pesendide Far. beğenilmiş, seçilmiş
p. 013b/08, 060a/05
pesend kıl - Far.+T. beğenmek
p.- mas 043b/05
pest kıl - Far.+T. aşağıda bırakmak, (derece olarak) geçip (başkalarını) geride bırakmak
p.- dıñ 129a/08

peşimānlık Far.+T. pişmanlık

p. 042a/01

p.+ dın 160b/09

peydā Far. aşikar, meydanda olan

p. 019b/06, 169b/05

peydā bol - (1) Far.+T. peyda

olmak, ortaya çıkmak,
görünmek, aşikar olmak

p.- dı 081a/04, 082a/04

p.- ğan 035b/08

p.- ğanda 097b/02

p.- up 081a/10, 097a/08

p.- ur 041a/07

peydā bol - (2) Far.+T. doğmak,

dünyaya gelmek

p.- dı 082b/02

peydā kııl - (1) Far.+T. açığa

çıkarmak, ele vermek

p.- ur 027a/06

peydā kııl - (2) Far.+T. meydana

gelmek, ortaya çıkmak

p.- ur 038b/10

peygām-ber Far. peygamber, nebi,
yalavaç krş. peygām-ber

p. 010a/07, 012a/03, 014a/04,
063b/05, 076b/11

p. 043a/10, 051a/02, 151b/04

p.+ ler 060a/03

p.+ lerdin 060a/01

p.+ lerniñ 046b/04

p.+ niñ 009b/10, 099a/08,

119b/03

peygām-ber Far. peygamber, nebi,
yalavaç krş. peygām-ber

p. 052a/05, 061a/04, 073a/01,

075b/03, 075b/04, 084a/03

p.+ iñniñ 072a/02, 074a/07

p.+ leri 065b/05

peygām-berlik Far.+T. peygamberlik

p. 052b/11, 091b/06

p.+ ıdın 100b/02

peymāne Far. kadeh, şarap bardağı

p.+ si 038b/05

pey-revīlık kııl - Ar.+T. arkası

sıra gitmek, izinden gitmek,

uymak

p.- ğan 057a/01

pinhān kal -Far.+T. gizli kalmak

p.- mas 017b/02

pīr Far. yaşlı, ihtiyar

p. 136b/10

p.+ ler 036a/03

p̄ir bol - Far.+T. yaşlanmak,
ihtiyarlamak
p.- dum 047a/01
p.- ğan 033a/06
p.- ğunca 038a/06
p.- up 138a/02
p̄ir kı1 - Far.+T. yaşlandırmak,
ihtiyarlatmak
p.- dı 046b/03, 046b/05
p̄ir-i k̄āmil Far.+Ar. (bir işte)
mükemmel usta
p. 036b/02
pirāste Far. tezyin edilmiş, süslenmiş,
süslü
p. 009a/08, 075b/07
pirāye Far. süs
p.+ si 046a/02
pirāye-i şihhat-ı k̄ām-rānī Far.+Ar.
mutluluğun sıhhat süsü
p. 008a/06
pirāye-i sūz u ğudāz Far. yanıp yakılma
süsü
p. 022b/11
pirlik Far.+T. ihtiyarlık, yaşlılık
p.+ ide 030a/11
p.+ in 030b/03

p.+ imni 036a/04
p.+ niĝ 036a/02
p̄iş Far. ön, ileri
p. 070a/02
p̄iş-āheng Far. önde giden, öncü
p. 047b/10
pişe Far. iş
p.+ si 018b/09
p̄iş-ĝvān Far. tezgah
p.+ ında 132a/03
p̄iş-keş kı1 - Far.+T. hediye
etmek, armaĝan etmek
p.- ıp 012a/02
piřmān bol - Far.+Ar. pişman
olmak
p.- up 151b/01
piřvā Far. reis, başkan, rehber
p.+ sı 055a/04, 127b/09
piyāde Far. yaya
p. 123a/08
pūřide Far. örtülümüş, örtülü, gizli
p. 028a/02, 129b/07, 159b/01
pūřide kal - Far.+T. örtülme,
gizli kalma
p.- ğay 017b/11
p.- masın 022a/05

pūṣīde tut - Far.+T. saklı tutmak,
saklamak, gizlemek
p.- ğay ěrdim 035b/09

putaḳ budak
p.+ ı 011a/10

pūr-dānā Far. çok bilgili, çok bilge
p. 036b/05

pūryā Far. bolluk, bereket
p.+ ırdın 164b/09

-R-

rā'y-i mülk-ārā Ar.+Far. dizilmiş mülk
r.+ yıñızdın 170b/09

rabb Ar. efendi, sahip, Rab (Allah)
r. 008b/07, 025a/01, 064a/02

rabb-i vehhāb-i kerīm Ar. çok
bağışlayıcı ve cömert olan efendi
(Allah)
r. 166b/09

rabbū'l-erbāb Ar. rablerin rabbi,
efendiler efendisi (Allah)
r.+ ğa 150b/03

rābıta Ar. iki şeyi birbiribe bağlayan
şey, bağ
r.+ sı 003b/10

rābıta-i huşūl-ı kemālāt Ar.
mükemmelliklerin ortaya çıkış sebebi
r. 059a/03

rabī' u'l-evvel Ar. evvelki bahar, Hicri
takvime göre yılın üçüncü ayı
r. 004b/07, 080b/11

rağbet Ar. istek, arzu
r.- dılar 148b/04

rağbet kı1 - Ar.+T. istemek, arzu

etmek
r.- madı 160a/01
rağbetlik Ar.+T. arzulu, istekli, hevesli
r. 134a/01
rāhat Ar. rahat, huzur
r. 021a/05
r.+ ı 004a/01, 015b/02, 123a/07
r.+ in 050a/09
rāhat ber -Ar.+T. rahata
kavuşturmak, huzur vermek
r.- di 101a/04
rāhat kıl - Ar.+T. huzur vermek,
rahatlatmak r.- sa 041a/01
rāhat tap - Ar.+T. rahatlamak,
huzur bulmak
r.- ar 123b/02
rāhe Ar. el ayası, avuç içi
r.+ si 101a/05
rahim Ar. hısnılık, akrabalık
r.+ ni 119b/08
rahīm Ar. merhametli, esirgeyen
r. 168b/02
rahimahu'llāhu Ar. (büyük zatların adı
anıldığında hürmet ve saygı ifadesi
olarak söylenen cümle) Allah etsin
r. 127b/01, 136a/09

**rahimahu'llāhu fī silki evliyāihi ve
haşerahu ma'a şifati enbiyā'i** Ar. (büyük
zatların adı anıldığında hürmet ve saygı
ifadesi olarak söylenen cümle) Allah
ona evliyalara merhamet ettiği gibi
merhamet edip peygamberle birlikte
haşir eylesin
r. 037a/11
rahmet Ar. rahmet, merhamet
r. 073b/05, 088a/09, 100a/05,
100a/07, 124b/03, 126b/04,
166a/03, 167b/09
r.+ i 165b/07
r.+ indin 152a/10
r.+ ka 155a/02
rahmete'llil-ālemin Ar. (Hz.
Muhammed için söylenen söz) anlamlere
rahmet
r. 074a/05
rahmet-i ilāhī Ar. İlahi rahmet, Allah'ın
rahmet (tecellisi)
r. 161b/04
rahmetu'llāhi 'aleyh Ar. (büyük zatların
adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi
olarak söylenen cümle) Allah'ın rahmeti
onun üzerine olsun krş. rahmetu'llāhi

‘aleyhi

r. 012b/08, 058a/03

raḥmetu’llāhi ‘aleyhi Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun krş.

raḥmetu’llāhi ‘aleyh

r. 044a/09, 045b/08, 047b/04,
050b/06

r.+ ğa 010a/11

r.+ niḡ 047a/02

raḥne Ar. gedik, yarık, boşluk

r.+ ni 153a/09

raḥt (1) Ar. kumaş

r.+ ını 012a/03

raḥt (2) Far. ıstırap, üzüntü

r. 021b/06

raḥt bağla - Far.+T. (binek atları için) eyer bağlamak

r.- ban 047b/07 (raḥtın bağla -)

raḡabe-i Muḡammediyye Ar.

Muḡammedi kulluk, Hz. Muḡammed’in kul vasfı

r. 126a/07

raḡs-ı bī-ḡicāb Ar. çekinmeden yapılan dans

r. 168a/07

rām kııl - Far.+T. itaat ettirmek, boyun eğdirmek

n.- ğay 036b/03

ramazān Ar. ramazan ayı

r. 136b/02

rāsī Ar. sabit, oynamayan, kımıldamayan

r. 003a/07

rāsih Ar. sağlam, temeli kuvvetli

r. 003a/07

rāst Far. gereçek, doğru

r. 100b/06, 100b/07

rāst ayt - Far.+T. doğru söylemek

r.- ur 142a/10

rāst bol - Far.+T. gerçek olmak, doğru çıkmak

r.- sa 145a/08

rāst kel - Far.+T. doğru gelmek, doğru olmak

r.- mes 021a/10

rāst-ġuyrak Far.+T. doğru söyleyen, en doğru konuşan

r. 055b/02

rāstī Ar. gerçekten

r. 155b/03, 164b/09

ravāh Ar. ruhlar
r. 042a/05

ravza Ar. bahçe, Hz. Muhammed'in
kabr-i şerifi
r.+ nı 078a/11
r.+ s1 078a/08
r.+ sına 010a/08
r.+ sını 078a/04

ravza-i ḥabīb Far. sevgilinin bahçesi
(Hz. Muhammed'in kabri)
r. 159b/10

ravza-i muḳaddes kutsal ravza (Hz.
Muhammed'in kabri)
r.+ ğa 009a/06

ravza-i muḳaddese-i Resūl-i muḫtār Ar.
tertemiz Resul'ün (Hz. Muhammed'in)
kutsal ravzası
r. 013b/01

ravza-i Nebevī Ar. Peygamber'in (Hz.
Muhammed'in) ravzası
r.+ de 013b/10

ravza-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz.
Muhammed'in) ravzası
r. 011b/06, 014a/09, 168a/04

rāy(1) Ar. fikir, hüküm, görüş

r. 136b/11
r.+ ı 151a/05

rāy(2) Ar. teslimiyet
r.+ ı 156b/06

rāyet Ar. sancak, bayrak
r.+ ni 139a/04

rāyet-i muhāciret Ar. muhacirlerin
(Mekke'den Medineye hicret edenlerin)
sancağı
r.+ ni 141b/07

rāygān Far. parasız, bedava
r. 048a/03

Rāyḫatū'l-Ervāh öz.a. Kemāleddīn
Hüseyn Harezmi'nin Arapça kaleme
aldığı bir şerh kitabı
R. 016b/10, 058a/10, 062b/11

rāz ay - Far.+T. sır söylemek
r.- mas 018a/08 (rāzın ay -)

rāz-ı nihān Far. gizli tutulan sır
r.+ nımnı 027a/06

rāz-ı pinhān Far. gizli tutulan sır
r. 018a/06

rāzī Ar. razı, memnun, hoşnut
r. 070b/05

rāzī bol - Ar.+T. razı olmak,
kabul etmek

r.- duşuz 014a/08
r.- madı 095b/06
r.- ur mu 014a/06
rāzīlık Ar.+T. razı olmak, hoşnutluk
r. 011a/06
raziya'llāhu 'anhā Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah ondan razı olsun (kadınlar için söylenir)
r.+ dın 049b/07
r.+ nın 120b/04
raziya'llāhu 'anhu Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah ondan razı olsun (erkekler için söylenir)
r. 043a/10, 052a/09, 054a/02,
057a/06, 076a/08, 079a/02,
080a/01, 082b/09, 082b/11,
084a/01, 086b/02, 086b/06,
082b/11, 104b/10, 109a/04,
109a/07, 120b/03, 121a/05,
122a/11, 122b/05, 145b/09,
154a/11
r.+ nı 109a/03
re'yis-i kavm Ar. kavim reisi, topluluk başkanı

r. 137a/10
Rebī' öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş. Saṭīḥ, Saṭīḥ Kāhin
R. 084b/01
redd Ar. kabul etmemek, red
k. 055b/03
redd ét - Ar.+T. reddetmek, geri çevirmek
r.- ti 116a/07
redd kı1 - Ar.+T. reddetmek, geri çevirmek
r.- a bilmes 065b/11
r.- ur 116a/09
redif kı1 - Ar.+T. (bir binek hayvanına) binmek
r.- ur irdim 150b/07
ref-i derecāt Ar. (ahretteki) derecelerin yükseltilmesi
r. 058a/07
refik-i hem-rāh Ar.+Far. yol arkadaşı, yoldaş
r. 169a/10
ref-i meşakkat Ar. zorlukların ortadan kaldırılması, sıkıntıların giderilmesi
r. 068b/01

refik Ar. arkadaş, yoldaş
r. 150a/10
r.+ i 051b/05
refik bol - Ar.+T. arkadaş olmak,
yoldaş olmak
r.- mağan 122a/02
r.- up 003b/01, 004b/03
rehber Ar. rehber, yol gösteren, klavuz,
mürşid
r.+ i 055a/01
reh-nümā-yı hayr-i sūbūl Far.+Ar.en
hayırlı yolları gösteren krş. reh-nümā-
yı hayr ve sūbūl
r. 131a/09
reh-nümā-yı hayr ve sūbūl Far.+Ar.en
hayırlı yolları gösteren krş. reh-nümā-
yı hayr-i sūbūl
r. 124a/11
remzī Ar. işaret, nişan, atıf
r. 071b/01
reng Far. renk
r. 035b/09
r.+ i 020a/03, 124b/09
resm-i 'uṣṣāk Ar. aşıkların adeti, aşıklık
geleneği
r. 023a/11

Resūl (1) öz.a. Resul, Allah'ın elçisi
(Hz. Muhammed) krş. Resūlī
R. 009b/11, 011a/08, 012a/07,
046a/06, 046a/10, 046b/06,
048a/09, 049b/03, 049b/08,
052a/07, 052a/09, 052b/03,
054a/03, 055b/11, 056a/03,
057a/04, 057a/11, 058b/10,
059a/02, 060a/01, 062b/01,
064a/01, 066b/07, 068b/08,
068b/11, 069b/04, 070b/03,
077a/11, 079a/04, 080a/02,
082b/10, 083a/02, 083a/03,
083a/08, 083b/09, 087a/03,
087b/10, 088a/03, 088b/09,
090a/04, 091b/03, 093a/08,
097a/10, 097b/02, 097b/09,
099a/05, 099a/10, 099a/11,
099b/05, 101a/08, 101b/07,
102a/05, 102a/10, 102b/06,
102b/07, 102b/11, 103a/06,
103a/08, 104a/04, 104b/04,
104b/05, 104b/08, 107a/09,
107b/05, 108a/04, 109a/02,
109a/05, 120a/05, 120b/03,
120b/08, 124b/06, 131a/11,

132a/05, 132a/11, 135b/01,
136b/03, 138b/10, 139b/06,
140a/05, 140a/11, 141a/04,
141a/06, 141a/10, 141b/04,
141b/06, 142a/11, 143b/02,
143b/05, 143b/11, 144a/08,
144b/06, 144b/11, 145a/04,
145a/07, 145a/10, 145b/02,
146a/11, 146b/05, 147a/06,
147a/09, 149a/04, 149a/09,
149a/10, 149a/11, 149b/06,
149b/10, 150a/02, 150a/06,
150a/07, 151a/03, 151a/10,
151b/03, 152a/05, 152b/03,
152b/09, 153a/06, 153b/05,
153b/11, 154a/02, 154a/05,
157a/07, 157b/03, 157b/07,
157b/11, 159b/06, 160a/10,
161b/01, 162a/03, 162b/09,
163a/01, 164a/04, 167b/10,
168a/10, 169a/04
R.+ da 158b/05
R.+ dın 071b/11, 079b/10,
110b/07, 157b/01
R.+ dur 159b/09
R.+ ğa 065b/09, 066b/01,

085b/04, 087a/02, 090b/03,
102b/05, 109a/01, 138b/06,
139b/10, 149b/05, 159a/06
R.+ ı 068a/01, 164a/09
R.+ nı 064a/05, 083a/05,
083a/10, 103a/07, 103a/09,
103b/04, 108a/07, 108b/04,
109b/02, 109b/04, 122a/08
R.+ nıñ 066a/01, 067a/06,
067b/03, 069a/04, 076a/04,
076a/09, 076b/01, 078a/03,
078a/04, 083a/10, 090b/07,
092a/01, 092a/05, 093b/01,
102a/09, 103b/02, 104a/03,
105a/06, 110b/02, 110b/04,
131a/05, 131a/08, 157a/11
R.+ nuñ 105a/04, 109a/04,
109a/11, 122a/11, 122b/06,
131b/09
R.+ umdın 163b/08
R.+ uñ 091a/04
R.+ uñnı 097b/04
resül (2) Ar. resul, peygamber (diğer
resul ve peygamberler)
r.+ ler 050b/01, 127b/09
r.+ lerğa 050a/08

Resūlī öz.a. Resul, Allah'ın elçisi (Hz. Muhammed) krş. Resūl (1)

R. 063a/05

Resūl-i Hāşimī Ar. Haşim soyundan olan Resul (Hz. Myhammed)

R.+ niņ 078a/08

Resūl-i kāyināt Ar. kainatın Resulü (Hz. Muhammed)

R. 169a/07

Resūlu'llāh öz.a. Allah'ın Resulü (Hz. Muhammed)

R. 010b/03, 046b/02, 109a/08,
120b/06, 138b/09, 141a/01,
144a/03, 144a/06, 144a/08,
151a/08, 151b/01, 154a/06,
162b/02, 163b/06

Resūlu's-saķaleyn Ar. insanların ve cinlerin Resulü (Hz. Muhammed)

R. 099b/04

reşād Ar. manevi olarak doğru yolu bulma, hak olan yolda gitmek

r. 005a/08

reşha-i bahr-ı 'ilm-i fażl Ar. fazilet ilminin denizinden bir damla

r.+ niņdın 165a/09

reşha-i deryā-yı cūdī Ar.+Far. cömertlik

denizinden bir damla

r. 053b/07

revā Ar. yakışır, uygun, yerinde

r. 100b/03

revā bol - Ar.+T. uygun olmak

r.- madı 114b/11

revā kör - Ar.+T. uygun görmek,

layık görmek

r.- gey men 027a/02

r.- üp 048b/04

revāc Ar. kıymet, değer

r. 111b/04

revāc ķal - Ar.+T. değerlenmek,

kıymetlenmek

r.- madı 091b/11

revāc tap - Ar.+T. değer bulmak,

kıymetlenmek

r.- ar 111b/03

r.- maslar 091a/08

revāhil Ar. (göç eden) topluluk, zümre

r.+ iniņ 168b/04

revāhil-i müştāk Ar. iştıyak gösteren topluluk

r.+ lar 168b/05

revān Far. hemen, derhal

r. 096a/09, 143a/08

revān kēl - Far.+T. (hızlıca)
gelmek
b.- di 102b/10
r.- in 105a/10
r.- ip 096a/10
revān kııl - (1) Far.+T.
göndermek krş. revāne kııl -
r.- maq 023a/11
r.- sam 025a/02
revān kııl - (2) Far.+T. gitmek
r.- ip 033b/06
revāne bol - Far.+T. akıp gitmek
r.- dı 044a/03
revāne bol - Far.+T. yola
düşmek, yola çıkmak
r.- dılar 109a/04
r.- up 134b/05
revāne kııl -Far.+T. göndermek
krş. revān kııl- (1)
r.- ip 143a/08
revānılgFar.+T. akmak, akıcılık
r.+ ı 019b/07
revāyih-i tayyibe Ar. güzel kokular
r.+ sidin 083a/09
revāyi Far. cesaret, güç
r. 009a/09

Revhā y.a. Mekke ile Medine arasında
bulunan bir vadi
R. 143b/06
R.+ da 143b/06
reyis Ar. baş, başkan
r.+ in 150b/11
reyyā-yı şālih Ar. salih rüya, güzel,
doğru rüya
r.+ din 014a/10
rikkıyyet Ar. kulluk, kölelik
r.+ in 082a/08
rızā Ar. hoşnutluk, rıza, kabul
r.+ η 144a/04
r.+ sı 134b/06
r.+ sıga 043a/02
r.+ sın 134b/11
rızā ber - Ar.+T. onaylamak,
kabul etmek
r.- mek 144b/02
rızāy-ı Hudāy Ar.+Far. Allah rızası
r. 040a/07
ri'āyet kııl - Ar.+T. otlatmak
r.- gıl 040a/01
ribkāt-ı resm ü ism-i beşerıyyet Ar.
insanlık adı ve insanlık formu (türü)
r.+ din 126a/06

ricāl Ar. erkekler, adamlar
r.+ nı 148b/10

rif' at Ar. yücelik, yükseklik
r. 073b/05

rif' at-ı derecāt Ar. yüksek dereceler
r. 163b/04

riḥlet-i eḥibbā vü ihvān Ar. kardeşlerin
ve sevilenlerin göç etmesi (ölmesi)
r. 006a/06

rikāb (1) Ar. boyun, ense kökü
r.+ iğa 087a/08

rikāb (2) Ar. üzengi
r.+ ında 004b/05
r.+ uñdın 128b/10

risāle Ar. kitap
r.+ ni 169b/06

risāle-i laṭif Ar. şirin kitap, güzel kitap
r. 171a/06

risālet Ar. peygamberlik, elçilik
r. 002b/06, 131b/04
r.+ de 090b/07
r.+ iğa 102a/09
r.+ inde 122b/02
r.+ iniñ 131b/10

rişte Far. ip, hayt
r.+ sini 048a/10

rivāyāt-ı ḥadīṣ-i mi' rāc Ar. miraç
hadisinin rivayetleri (miraçla ilgili
hadiste anlatılanlar)
r.+ da 127a/05

rivāyet Ar. anlatma, bir söz veya olayın
hikayesi
r. 046a/10, 099a/11

r.+ de 119b/04, 127a/09

rivāyet kēl - Ar.+T. aktarılmak,
nakledilmek
r.- ip 119a/04 (rivāyetde kēl)

rivāyet kıl - Ar.+T. rivayet
etmek, nakletmek
r.- ur 013b/03, 043a/10, 049b/06,
054a/02, 057a/06, 071b/11,
088a/03, 091b/02, 113b/10,
120b/03, 124b/05

r.- urlar 079a/02, 083b/08,
113a/08, 121a/05

rivāyet kılın - Ar.+T. rivayet
edilmek, anlatılmak
r.- ur 122a/10

rivāyet-i ef' āl-ı nefsiyye Ar. (kötülüğü
emreden) nefsin yaptığı işleri söyleme
r. 070b/09

riyāḥ-ı ṭayyibe Ar. güzel kokular

r.+ sidin 082b/05

riyāzet Ar. nefsi kırmak için aç kalınması

r.+ ine 041a/03

ru`yet Ar. görmek, kalp gözü ile görmek

r. 037b/04

rūḥ Ar. ruh, can

r.+ ı 168a/08

r.+ indin 009b/10

r.+ ını 073a/02

r.+ uñ 016b/05

rūḥānī Ar. cismani olmayıp gözle görünmeyen manevi varlıklar, ruha ait olan

r.+ ler 073a/07

rūḥāniyyet Ar. ruhanilik, ruhtan ibaret olan

r. 063a/06

rūḥāniyyet-i Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhaniyeti

r.+ niñ 062b/02

rūḥ-i insāni Ar. insan ruhu

r. 037a/05

rūḥına nazar kııl - Ar.+T. ölmüş birinin ruhu için bağışta

bulunmak

r.- ıp 012a/04

rūḥ-i muṭahhar-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) tertemiz ruhu

r. 012b/11

ruḥ-i natık Ar. konuşan ruh, söyleşen can

r. 009b/06

rūḥ-i reyḥānī Ar. can kokusu, hayat kokusu

r. 016b/05

Rūḥu'l-Emin öz.a. Emin Ruh, Cebrail krş. Ruḥu'l-ḳuds

R.+ niñ 129b/08

Ruḥu'l-ḳuds öz.a. Kutsal Ruh, Cebrail krş. Rūḥu'l-Emin

r. 051a/06

rūḥu'llāh Ar. Allah'ın ruhu, Kur'an'da Hz. İsa'ya ruh üflendiği için kendisine verilen ünvan, Hz. İsa

r.+ dur 057a/09, 057b/03

Rūm y.a. Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarını kapsayan alan, Rum diyarı

R. 006b/04

rusul Ar. resuller, kendisine kitap gönderilen peygamberler

r. 061b/05, 061b/10, 062a/03,
065a/07, 074b/08, 075a/01
r.+ de 057a/07
r.+ ğa 100b/02, 114b/08
r.+ nı 002b/02
r.+ niñ 060b/09, 071b/09,
073a/01, 073a/02, 074a/09
rusul-i kirām Ar. büyük peygamberler,
büyük resuller
r. 071b/06
ruṭūbet Ar. nem, yaşlık
r. 089b/02
rūze Far. oruç
r.+ niñ 047a/08
rūzgār Far. zaman
r. 110a/03
rūzī kı1 - Far.+T. nasip etmek,
kısmet etmek
r.- ğay 015a/05, 141b/03
rūkn Ar. esas
r. 131a/04
rūkn-i Risālet Ar. peygamberlik esası
r.+ din 131a/03
Rüstem öz.a. İran kirası Yazdecir'in
kumandanı krş. Rüstem bin Ferruḡ-zād

R. 086a/09, 086b/08, 086b/09,
087a/07, 087b/02
R.+ ni 087a/07, 087a/08
R.+ niñ 087a/09
Rüstem bin Ferruḡ-zād öz.a. İran kirası
Yazdecir'in kumandanı krş. Rüstem
R.+ nı 086a/05
rūsūm-ı ḡalāyık Ar. yaratılmış türler,
mahlukat
r.+ dın 002b/01
rūšen Far. aşikar, apaçık, eblli
r. 019b/06, 169b/05
rūšen bol - Far.+T. aydınlanmak,
nurlanmak
r.- dı 117a/11
rūšen kı1 - Far.+T. belli etmek,
ortaya çıkarmak
r.- dı 066a/03
rūtbe Ar. mertebe, derece
r.+ si 063a/08
rūteb-i celīle Ar. yüce mertebeler
r.+ din 130a/09

-S-/-Ş-/-Ş-

sa'ādāt Ar. saadet, mutluluk krş.
sa'ādet

s. 073b/04

sa'ādet Ar. saadet, mutluluk krş. sa'ādāt
s. 003b/06, 004a/04, 106b/08,
127b/10, 169b/11

sa'ādet tap - Ar.+T. saadete
erişmek, mesud olmak

s.- tı 121a/09

s.- mağay 121a/11

sa'ādet-i ebediyye Ar. ebedi mutluluk
s. 038b/01

sa'ādet-i kabūl Ar. kabul olunan saadet
s.+ dın 033a/05

sa'ādet-i lem-yezelī Ar. daimi mutluluk
s. 003b/01

sa'ādet-i nā-mütenāhī Ar. sonsuz
mutluluk
s. 004b/04

sa'ādet-i sermedī Ar. ebedi mutluluk
s. 008a/10

sā'at Ar. ssat, vakit, zaman
s. 028a/06

s.+ dın 035b/11, 145b/11

sa'at Ar. yücelik, güç, kuvvet
s. 100a/05, 155a/02

şabā Ar. gün doğusundan esen hafif
ve tatlı rüzgar
ş. 167b/11, 168a/05

şabāh Ar. sabah vakti, şafak zamanı
krş. şubh

ş. 010a/07, 012a/05, 012a/09,
014a/09

ş.+ ında 004b/08

sabiḥāt-ı envār-ı cemāl Ar. güzellik
nurlarından yayılan ışıltılar
s. 071a/03

şābit Ar. sabit, kesin, kararlı
ş. 100a/03

ş.+ ğa 058a/06

şābit bol - Ar.+T. ispat edilmiş,
anlaşılmış

ş.- dı 056b/01, 061a/07

ş.- mağdın 045a/07

ş.- up 020b/06, 058a/06

ş.- uptur 056a/02

şabr Ar. sabır

ş. 032a/02, 073b/06

ş.+ ğa 167a/06

ş.+ ım 167a/04, 167a/08
ş.+ ın 082a/11
şabr kııl - Ar.+T. sabretmek
ş.- dı 050b/05
ş.- dılar 050b/01
ş.- ğaymèn 050b/04
ş.- ğıl 050a/11
ş.- mağ 050a/09, 155a/01
şabr-pīşe kııl - Ar.+Far.+T.
sabırla çabalamak
ş.- ıp 150b/01 (şabr-pīşeni kııl -)
saç saç
s. 029b/10, 036a/04
s.+ ığa 025b/07
s.+ ın 094b/01
s.+ ınığ 061a/09
saç - saçmak, dökmek, serpmek
s.- tı érse 101b/03
Sa‘ d öz.a. Cennetle müjdelenen on
sahabeden biri olup İslam ordularına
kumandanlık eden sahabe krş. Sa‘ d
Vaqqāş
S. 087a/09, 087a/11, 086b/07,
144a/08, 149b/01
S.+ ge 149b/01
sādāt-ı zāhıretü’l-ensāb Ar. meşhur

soyun seyitleri (Hz. Muhammed’in
soyundan gelen meşhurlar)
s. 004b/10
Sa‘ d bin Bekr öz.a. Hz. Muhammed’in
süt annesi Hz. Halime’nin de mensup
bulunduğu kabilenin adı
S. 136b/08
S.+ niğ 105a/06
Sa‘ d bin ‘Ubāde öz.a. Hz.
Muhammed’in zamanında yaşamış
meşhur sahabelerden biri S.
144a/05
S.+ ğa 139a/06
Sa‘ d Vaqqāş öz.a. Cennetle müjdelenen
on sahabeden biri olup İslam ordularına
kumandanlık eden sahabe krş. Sa‘ d
S.+ ğa 139a/04
S.+ қа 086b/06
S.+ nı 086b/03
Sa‘ deddīn öz.a. gözleri görmeyen
meşhur bir katip
S. 012b/05
S.+ niğ 012b/10
şādık Ar. gerçek, doğru
ş. 041a/02
ş.+ lar 168b/03

şādık bol -Ar.+T. gerçek olmak,
doğru çıkmak
ş.- mağay 025b/08
şādır bol - Ar.+T. vuku bulmak,
ortaya çıkmak
ş.- ğay 118b/02
şadīk Ar. sadık olan, doğru sözlü
(dost)
ş.+ ler 014a/09, 014b/03
ş.+ lerdin 014a/04
şadmet ü şavlet-i ehl-i İslām Ar.
(savašta) İslam topluluğunun
(Müslümanların) atılıp saldırımları
ş.+ dın 133a/11
şadr-mend-i müştāk Ar. +Far. özlenen
(sevgilinin) katı
ş. 019b/05
Şafā (1) öz.a. Mekke yakınlarında
bulunan kutsal bir dağın adı
Ş. 052a/10, 168b/09
şafā (2) Ar. temizlik, saflık
ş. 002b/08, 003b/07, 066b/01,
104a/07, 116b/11
ş.+ sın 082a/08
şaff kıldur - Ar.+T. saf yapmak,
dizmek

s.- uñ 138b/04
safilğ Ar.+T. saf olma, temizlik
s.+ a 104a/09
şafīyū'llāh Ar. Hz. Adem'e verilen
ünvan
ş.+ dur 057a/10, 057b/03
Şafvān öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış ve başlarda müşrik
saflarında yer alıp Mekke'nin fethiyle
müslüman olmuş sahabe krş. Safvān bin
Ümeyye
Ş.+ ni 148b/07
Safvān bin Ümeyye öz.a. Hz.
Muhammed zamanında yaşamış ve
başlarda müşrik saflarında yer alıp
Mekke'nin fethiyle müslüman olmuş
sahabe krş. Safvān
S. 148a/06
sağ sağlam, dinç
s. 099b/10
şağāyir Ar. küçük günahlar
ş. 165b/05
sağın - (1) sanmak, zannetmek
s.- dılar 052b/03
s.- ma 066b/03
s.- ur 077a/04

s.- ur sèn 017b/10

sağın - (2) düşünmek

s.- ip 018b/04, 019a/05, 120b/06

s.- madıñ mu 137a/11, 134b/11

s.- sam 109a/10

sağın - (3) hatırlamak

s.- ip 016a/04, 032b/06

s.- ip mu 016b/02, 031b/03

sağıt kiy - silahlanmak,
kuşanmak

s.- gendin 151b/04

saħa Ar. cömertlik, el açıklığı
c. 163b/02

şahābe Ar. sahabe, Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş mümin kimselerin her biri

ş. 135b/02

şahābe-i kibār Ar. eşi bulunmaz incelikteki kibar sahabeler (Hz. Muhammed'in arkadaşları)

ş. 144a/01

şahābe-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) sahabeleri (arkadaşları)

ş.+ dın 133b/10

sāħat Ar. etraf, meydan, saha

s. 123a/07

s.+ i 164a/09

s.+ inçe 123b/02

şahbā-yı zencebīlī Ar.+Far. hoş kokulu şarap

ş.+ niñ 032b/03

şāhib Ar. sahip

ş.+ in 134b/03

ş.+ iniñ 022b/03

şāhib-fermān Ar.+Far. hüküm sahibi, hükümdar

ş.+ ı 055a/02

şāhib-i 'alem Ar. sancak taşıyan, sancaktar

ş. 127b/06

şāhib-i enguşterī Ar.+Far. yüzük sahibi

ş. 128a/03

şāhib-i iqbāl u menzilet baht açıklığı ve yüksek rütbe sahibi

ş. 002b/02

şāhib-i istikāmet Ar. istikamet sahibi olan, dosdoğru kimse

ş. 045b/09

şāhib-i kadem Ar. kadem sahibi, olduğu yerde duran (sözünden dönmeyen kimse)

ş. 068b/07

şāhib-i kerāmet Ar. keramet sahibi

ş. 010b/11

şāhib-i nefis Ar. nefis sahibi, kişi, insan

ş. 040b/08

şāhib-i rāyet Ar. sancak taşıyan, sancaktar

ş. 153b/08

şāhib-i rāyet-i küffār Ar. kafirlerin sancağını taşıyan kimse, kafirlerin sancaktarı

ş. 154b/05

şāhib-i sened Ar. sözü güçlü kimse, lafzı kuvvetli olan kişi

ş.+ iniş 013b/06

şāhib-i şekk u reyb Ar. şüpheci kimse, inanmayıp şüphe eden insan

ş.+ din 067b/05

şāhib-külāh Ar.+Far. külāh giyen

ş. 009a/02

şāhīh-i Buḥārī Ar. doğru Buhari, hadis alimi Buhari'nin kaleme aldığı hadis kitabı için kullanılan ifade

ş.+ niş 124b/05

şāhīh-i Müslim Ar. doğru Müslim, hadis alimi Müslim'in kaleme aldığı hadis kitabı için kullanılan ifade

ş. 124b/05

sāhil Ar. sahil, deniz kenarı

s. 009b/04

s.+ idin 062b/04

sāhir Ar. büyücü, sihirbaz

s.+ lerni 084a/05

şahrā Ar. sahra, kır, ova

ş.+ sındağı 095b/06

şahrā-yı 'adem Ar. yokluk çölü

ş.+ din 053b/05

Sahrā-yı 'Aden öz.a. Aden çölü

S.+ de 113b/01

şahrāyī Ar. sahraya ait, yabancı

ş. 108a/01

sa'īd Ar. Ar. saadetli, Allah'ın rızasına ermiş olan kimse

s.+ ler 073a/10

Sa'īd bin el-Müseyyeb ibn 'Abbās öz.a.

Medine'de yaşamış, hadis ve fıkıh alanında tabiinin önde gelen müçtehitlerinden bir zat

S. 054a/02

Şakīf öz.a. Hz. Muhammed zamanındaki kabilenin adı

Ş. 136b/07

sākin Ar. bir yerde oturan, sakin

s. 018b/07, 084b/04
sâkin bol - Ar.+T. sakin olmak,
rahatlamak, dinginleşmek
s.- dı 054a/10
sağla - (1) korumak, muhafaza etmek
s.- dı 152a/01
s.- ğan 088a/04
s.- ğannı 107b/02
s.- ğay 040b/02
s.- ğıl 096b/02, 103b/06
s.- mağ 151a/04
s.- mağda 104a/08
s.- mağğa 068a/07, 096a/08
s.- mağı 108a/07
s.- mağığa 051b/03
s.- r 096b/01, 100b/01, 151a/04
s.- r êrdi 103a/07,
s.- rım 110a/08
s.- sun 007b/06
sağla - (2) gizlemek
s.- mağdın 018b/08
s.- yu bilmen 025a/10
sağla - (3) gözetlemek
s.- p 090a/09
sal - (1) salmak, atmak, bırakmak
s.- dı 034b/06, 089b/07

s.- dılar 098b/05
s.- ıp 097a/09, 098a/10, 147b/04
s.- ur êrdiler 096b/11
sal - (2) sürmek
s.- dı 101b/01
s.- ıp 010a/02
sal - (3) koymak, bir yere bırakmak
s.- ıp 106b/09, 146a/09
şalâbet Ar. katılık, sağlamlık
ş. 135b/10
ş.+ i 077b/01
şalâh Ar. iyilik
ş. 005a/07
şalâh kör - Ar.+T. uygun
bulmak, uygun görmek
ş.- seğ 086a/07
şalavât-ı miskiyyeti'n-nefahât Ar. mis
kokulu esintilerin salavatlari
ş. 002b/04
sâle Far. yıllık, senelik
s. 021b/08
şâlih (1) Ar. dinin emrettiklerine uygun
şekilde hareket eden kimse
ş.+ lerniğ 073a/10
şâlih (2) Ar. iyi, güzel
ş. 035a/06

şallâ'llâhu 'aleyhi Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) Allah ona salat etsin krş. şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem, şallâ'llâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi ecma'ın earzağanâ şefâ'atuhu ilâ yevmi'ddîn

ş. 069b/04, 070b/02

'ş.+ din 043a/10

şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) Allah ona salat ve selam etsin krş. şallâ'llâhu 'aleyhi, şallâ'llâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi ecma'ın earzağanâ şefâ'atuhu ilâ yevmi'ddîn

ş. 008b/01, 010b/06, 039b/02,

046a/07, 052a/07, 052a/10,

062b/01, 065b/09, 068a/10,

070b/08, 071b/08, 074b/01,

075b/04, 076b/11, 078b/08,

084a/03, 107a/06, 132b/01,

138a/10, 140a/11, 145b/05,

146a/11, 151a/06, 159a/06,

161b/05, 163a/10, 169a/06,

171a/08,

ş.+ din 082b/06

ş.+ ğa 008a/09, 014a/09, 164a/04

ş.+ ni 009b/11, 011a/04, 091b/09

ş.+ niş 030b/08, 061a/05

şallâ'llâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi ecma'ın earzağanâ şefâ'atuhu

ilâ yevmi'ddîn Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine, ailesine ve ashabına hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) salat onun, ailesinin, ve ashabının hepsinin üzerine olsun; din gününde (kıyamette) bizi de şefaatine dahil etsin krş. şallâ'llâhu 'aleyhi, şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem

ş. 055a/06

salţanat Ar. hükümdarlık, sultanlık

s. 003b/06, 009a/01

s.+ ın 052b/07

s.+ ınış 086a/04

s.+ nış 006b/07

salţanat-ı māl tile - Ar.+T. dünya zenginliğini istemek

s.- me 034a/02

san san, itibar, saygınlık

s.+ ğa 059b/04
s.+ ığa 013b/05
san - fârzetmek krş. sana
s.- sa 040a/11
sana - fârzetmek krş. san
s.- p 040a/03
san bol - itibar kazanmak, değer
bulmak
s.- dı 007a/08
san kat - itibar katmak, değer
katmak
s.- mas 007a/07 (sanğa kat -)
sanğa keyür - saygı göstermek
k.- mesler 059b/04
sağa sana
s. 009b/02, 010a/03, 015a/06,
016b/04, 017b/03, 023b/02,
028a/01, 028a/03, 0033a/07,
033b/08, 034b/09,
042b/02,043b/09, 045a/03,
045a/06, 049b/01, 060b/05,
063b/11, 064a/09, 064a/11,
083a/05, 105b/07, 105b/08,
106a/07, 106b/07, 109a/11,
123b/03, 124a/03 128b/01,
130a/08, 130a/10, 144a/05,

144a/09, 144b/04, 154a/07,
158b/04, 158b/08,161b/07,
166a/08, 170b/01
sana - saymak, hesap etmek
s.- p 117a/02
šan'â-yi Yemen öz.a. Yemen'in Sana
şehri, Yemen'in günümüzdeki başkenti,
Sana
ş.+ de 095a/01
šanādīd-i Kureyş Ar. Kureyş'in ileri
gelenleri, Kureyş'in reisleri
ş. 108b/02, 143a/11
ş.+ din 145b/08
sançıl - saplanmak
s.- miş 132a/02
šanem Ar. çok güzel kadın, put kadar
güzel sevgili
ş. 023b/01, 025a/03
ş.+ ni 022a/02
sanıça sayısınca
s. 084a/01
sansız sayısız
s. 170b/02
sarart - sarartmak
s.- ip 020b/03
sarây Far. saray

s. 097a/08
s.+ larnıñ 018b/02
sār-bān Far. deve sürücüsü, deveci
s. 047b/10
şarf kııl - Ar.+T. harcamak,
harcama yapmak, masraf
yapmak
ş.- dım 095a/04
ş.- ıp 113b/02
sargat - sarartmak
s.- may 029b/11
sarı taraf, yön, -e doğru krş. saru
s. 036a/10, 080a/09, 080a/10,
087b/04, 091b/08, 095a/03,
095b/03, 096b/03, 097b/11,
102b/03, 103a/10, 109a/03,
123a/07, 139a/01, 140a/04,
140b/01, 146b/03, 146b/04,
147b/02, 151b/07, 151b/09,
153b/05, 168b/10
s.+dın 082a/04
sarığ sarı renk
s. 020a/05, 114a/08
s.+ ı 020a/11
şarrāf-ı ışk Ar. aşk sarrafi
ş. 021a/11

saru taraf, yön, -e doğru krş. sarı
s. 004b/02, 145b/03
Sāsān öz.a. Sasani hükümdarlığının
imparatoru, eski İran kralı krş. Sāsānī
S. 084b/09, 084b/11, 085a/07
S.+ dın 085a/11
S.+ ğa 085b/06
Sāsānī Sasani hükümdarlığının
imparatoru, eski İran kralı krş. Sāsān
S. 084a/04, 084b/05
sat - satmak
s.- ar 021b/08
s.- ıp 161a/02
satığ alığ kııl - alış veriş yapmak
s.- ğan 088b/08
Satīh öz.a. Hz. Muhammed'in
zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş.
Rebī^c, Satīh Kāhin
S. 084b/04, 084b/06, 084b/07,
084b/09, 085a/07
S.+ niñ 085b/03
Satīh Kāhin öz.a. Hz. Muhammed'in
zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş.
Rebī^c, Satīh
S. 084a/11
saṭvāt-ı envār-ı cemāl-i muṭlağ Ar.

mutlak güzellikten (Allah'tan) gelen nurlar

s.+ dın 126a/02

satvāt-ı tecellīyāt Ar. (Allah'ın) müthiş kuvvetiyle tecelli etmesi

s. 071a/06

Sāve y.a. İran'da bulunan bir şehir, Save şehri

S. 088a/06, 088b/03, 088b/06

S.+ niņ 089a/07

şavlet Ar. gazap

ş.+ in 101a/01

savu - soğumak

s.- mas 024b/06, 031b/08

s.- r 024b/06

savuk soğuk

s. 117b/05

savukluğ soğukluk

s.+ ıdın 106b/02

sa'y Ar. çalışıp çabalamak, gayret etmek

s. 045b/02

sa'y ét - (1) Ar.+T. hızlı yürümek, koşmak

s.- ip 168b/10

sa'y ét - (2) Ar.+T. gayret

etmek, çabalamak

s.- ip 135b/03

sa'y kııl - Ar.+T. çalışmak, çabalamak

s.- dı 098a/10

s.- dılar 135a/06

şayd Ar. av

ş.+ ı 083b/01

ş.+ ığa 160b/02

şayd bol - Ar.+T. av olmak, avlanmak

ş.- ğan 023a/04

ş.- mağ 159b/11

sāye Far. gölge

s.+ niņ 027b/07

s.+ si 126a/05

s.+ sin 103b/11

sāye kııl - Far.+T. gölge yapmak

b.- ip 103a/07

sāye-bān Far. sayvan, gölgelik

s. 103b/11

sāyil Ar. soran, sorgucu

s. 034a/05

sāyir Ar. diğer, başka, gayri

s. 003a/08, 024a/11, 148b/08

sebeb Ar. sebep, neden

s.+ din 0030a/09, 014b/04,
032b/07, 122b/09
s.+ i 148a/01
s.+ idin 023b/08, 030a/10,
041b/05, 051b/09, 077a/02,
079b/09, 088a/02, 157a/01,
157a/09
s.+ indin 098b/03, 136a/01,
163a/08
s.+ ler 017b/03
sebeb bol - Ar.+T. sebep olmak,
neden olmak
s.- dı 154a/02
s.- ğan 169b/08
sebeb-i İslām bol - Ar.+T. Müslüman
olmaya sebep olmak
s.- up 101a/06
sebeb-i mezīd-i ‘azamet u cāh Ar. (ulu
bir kişinin) büyüklüğünün ve
makamının artmasına sebep (olan bir
durum)
s.+ ı 169b/09
sebeb-i vücūd-ı Adem Ar. Hz. Adem’in
yaratılmasının nedeni
s. 003a/02
sebeb-i zafer Ar. zafer sebebi, kazanma

nedeni
s. 138a/05
sebīl-i şalāh Ar. iyilik sebebi
s. 036a/10
sebt kı1 - Ar.+T. yazmak, kaydetmek
ş.- ıp turur 020a/02
sebz Far. yeşil, yeşil renkli
s. 096b/04
sebze Far. yeşillik, sebze
s. 156b/01
sebze bit - Far.+T. bitki
filizlenmesi, sebze yetişmesi
s.- ıp 089a/08
secde kı1 - Ar.+T. secde etmek
s.- ıp 081b/08, 102a/06, 102b/04
seçük çiçek
s. 020a/05
sedād Ar. doğruluk, hatasızlık
s. 005a/07
şedef Ar. sedef, inci kabuğu
ş.+ de 077a/08
ş.+ iniş 003b/04
sefer (1) Ar. yolculuk
s. 033b/04, 033b/05, 033a/09
s.+ inde 033a/11
sefer (2) Ar. şekil, tarz

s.+ de 149a/01
sehāb Ar. bulut
s. 026a/08
sehi Far. doğru, düz
s. 009b/05
sehm-nāk Far. korkulu, korkunç
s. 149a/02
sehm Ar. ok
s. 170b/09
sekīn Ar. rahat, sakinlik krş. sekīne
s. 033b/07
sekīne Ar. sakinlik krş. sekīn
s. 073b/05
sekiz sekiz (8)
s. 014a/03, 083b/11, 085b/02
s.+ inde 139a/01
sekizinçi sekizinci (8.)
s. 085a/11, 136b/02
séksen seksen (80)
s. 141b/05
selāmetī Ar. salimlik, eminlik
s. 023b/03
selāmet-i ḥavās Ar. hissi olgunluk,
duyguların doğruluğu
s. 099a/09
selāmet-i zāhid Ar. kendini güvence

almış zahit
s.+ ler 032b/08
selām kııl - Ar.+T. selam vermek
s.- dı 102b/06
s.- dım 125b/03
selām yetkür - Ar.+T. selam
söylemek, selam göndermek
s.- üp 097b/07
selāṭin Ar. sultanlar
s.+ i 059b/04
selem öz.a. bir ağaç türü
s. 016a/04
sellāḥ-ḥāne Ar.+Far. mezbaha
s.+ ğe 143b/03
semā' Ar. sema, gökyüzü
s. 125a/05
semī Ar. adaş
s.+ si 007b/10
semiz Ar. semiz, şişman
s. 093b/10
semm-i halāhil Ar. süslenmiş zehir
s. 040b/09
sen sen krş. sèn
s. 164b/04
s.+ din 020a/07, 045b/11,
064a/10, 162b/01, 164a/06

s.+ i 039a/09, 039b/07,
040b/02, 056a/06, 059b/04,
064a/08, 064b/06, 127b/01,
154a/07, 170b/03
s.+ iñ 006b/11, 007a/01,
007a/06, 007b/02, 007b/06,
008b/03, 008b/04, 008b/10,
009a/11, 019b/02, 020a/01,
028b/03, 029a/06, 033a/04,
033a/07, 056a/06, 060b/07,
064a/11, 064b/03, 072a/02,
074a/07, 080b/07, 094b/03,
097b/04, 128b/10, 130a/11,
130b/01, 144a/04, 144b/02,
144b/03, 151b/02, 156a/03,
164a/09, 164b/09, 167b/02,
167b/09
s.+ iñdür 151b/02
sên sen krş. sen
s. 008b/05, 011a/06, 016a/05,
020a/09, 025b/04, 029a/05,
029b/01, 043a/04, 047b/08,
047b/09, 048a/03, 049a/01,
051a/07, 051a/09, 059b/01,
063b/11, 064a/06, 064b/05,
066a/02, 066a/10, 094b/04,

096a/05, 096b/01, 097b/07,
117b/02, 123a/10, 123b/01,
127b/07, 127b/08, 128b/11,
130b/03, 137a/10, 137a/11,
138a/02, 141a/02, 146a/11,
157a/10, 164b/01, 167a/10,
170b/05, 170b/07
s.+ i 015a/09
s.+ sên 128a/02
şenâ Ar. övme, övüş krş. şenâyî
ş.+ dın 144a/02
şenâ edâ kııl - Ar.+T. teşekkür
etmek
ş.- sam 170b/02
şena^c-i kulüb Ar. kalplerin güzelliği
ş. 104a/07
şenâyî Ar. övme, övüş krş. şenâ
ş. 001b/02
Sencer öz.a. büyük Selçuklu sultanı
Melikşah'ın oğlu sultan Sencer
S. 034b/07
şened Ar. kuvvetli delil olabilecek söz
s.+ iniñ 013b/05
şeng-rîze Far. ufak taş parçası
s. 097b/08
s.+ leri 119a/01

ser-dār Far. asker başı, komutan,
kumandan

s.+ ğa 086b/07

s.+ ı 137a/03

ser-gerdān Far. şaşkın, sersem

s. 075b/09, 115b/11, 133b/01,

170a/08

ser-ḥayl-i ‘ālem Far.+Ar. kainatın başı,
alemin efendisi

s. 055b/04

ser-keş Far. inatçı, itaatsiz

s. 036a/09

ser-māye (1) Far. sermaye

s.+ si 160a/02

s.+ sin 029b/09, 048a/04

ser-māye (2) Far. temel, kaynak, esas

s.+ si 046a/01

ser-māye (3) Far. varlık sebebi, varlık
nedeni

s.+ si 071b/10

ser-māye-i du‘ā-yı ehlu’llāh Far.+Ar.

Allah dostlarının dua sermayesi

s.+ dın 170a/01

ser-māye-i ḥil‘at-ı cihān Far.+Ar.

dünyanın süslü kaftanının esası

s.+ dur 054b/02

ser-māye-i nāz u niyāz Far.+Ar.

yalvarma ve naz çekme sermayesi

s. 022b/10

ser-māye-i zendagānī Far. canlılık

sermayesi, sağlık sermayesi

s. 008a/06

ser-mest Far. ayyaş, sarhoş

s. 028a/11

ser-ver Far. efendi, baş, reis, seyyid

s.+ i 054b/11, 065a/07, 127b/09

s.+ iniñ 065a/05

ser-ver-i mevcūdāt Far.+Ar. mevcudatın

efendisi, yaratılmışların efendisi

s. 169a/07

serv Far. servi, selvi

s.+ i 002b/09

serv-i bustān Far. bostandaki servi

s.+ imnı 025a/06

serv-i revān Far. yürüyen servi

s.+ ı 003b/07

s.+ imnı 027a/02

se-şenbe Far. cumartesi

s. 139a/08

sév - sevmek krş. sev -, söy -

s.- diler 132b/10

s.- er 056b/10

sev - sevmek krş. sêv -, söy -
s.- er biz 144b/05

s.- er mên 125b/10

şevâb Ar. hayırlı hareket, hayır
ş. 151a/02

şevâb-ı hayrât Ar. hayırların sevapları,
iyiliklerin sevapları
ş.+ dın 163a/03

sevâkı-yi sıfât Ar. erdem sakisi
s.+ idin 031a/09

sevâniḥ-i mühimmât Ar. önemli
düşünceler
s.+ da 015a/01

sevâti‘-i envâr-ı mecd u şenâ Ar.
yücelik ve aydınlık nurlarının
yüksekliği
s. 071a/01

Şevbân öz.a. Hz. Muhammed’in azatlı
kölesi Ş. 046a/05

sevdâ kııl - [< sūdâ-ger] Far.+T.
ticaretteki alış veriş, takas
s.- ıp 048a/04

sevdâ-ger bol - [< sūdâ-ger]
Far.+T. ticaret yapmak
s.- masa 048a/05

sevdâ-yı dünyâ-dânlık Ar.+Far.+T.

dünya malı ve lezzeti, dünya zenginliği
‘ö.- up 160a/02

seyâhat kııl - Ar.+T. seyahat
etmek, yolculuk yapmak
s.- ıp 123a/07

seyâhat-ı işmeti Ar. günahsızlık,
masumluk
s. 022b/06

seyl Ar. sel
s. 017a/09, 017b/05

seyl-i ḥünin Ar.+Far. kanlı sel
s. 024b/10

seyr Ar. yürüyüş, yolculuk
s. 130b/05
s.+ i 129b/08

seyr kııl - Ar.+T. yürümek
s.- dın 130a/05

seyyâh Ar. seyyah, gezgin
s.+ ını 006b/02

seyyid-i veled-i Âdem Ar.
Ademoğullarının efendisi (Hz.
Muhammed)
s. 131b/01

seyyidü’l-mürselin Ar. gönderilenlerin
(peygamberlerin) efendisi (Hz.
Muhammed)

s. 074a/05
şiddik-i yegane Ar.+Far. yegane şiddik,
biricik doğru (insan)
ş. 010a/09
şiddik Ar. doğruluk
ş. 015a/02, 066b/01, 073b/06,
100b/04, 107a/09, 144a/09,
170b/01
ş.+ ı 090b/07
şiddik-ı risalet-i Nebi-yi muhtar Ar.
seçkin peygamberin (Hz.
Muhammed'in) peygamberliğinin
doğruluğu
ş.+ ğa 091a/10
şifāt Ar. durum, vaziyet, özellik,
nitelik krş. şifāt
ş. 005b/11, 044a/07, 060a/05
ş.+ ı 066a/07, 082a/01, 111b/03,
112a/08
ş.+ ında 070b/11
ş.+ ını 066b/03
ş.+ ını 078b/11
ş.+ ını 013b/08
şifat Ar. durum, vaziyet, özellik,
nitelik krş. şifāt
ş. 054b/10, 066b/03

ş.+ da 061a/04
ş.+ ı 052b/11, 053b/09, 074a/08 ,
085a/04
ş.+ ıda 169a/05
ş.+ ın 058a/04, 103b/04, 113a/11
ş.+ ında 009b/06
ş.+ ını 067a/01, 090a/04
ş.+ ını 009b/05
şifāt-ı bi-nihāyet Ar. sınırsız özellikler
ş.+ in 092a/09
şifāt-ı ezeliyye Ar. ezeli sıfatlar
ş.+ si 001b/06
şifāt-ı hamīde Ar. övgüye değer sıfatlar,
övülmeye layık özellikler
ş. 090b/05, 108b/08
şifāt-ı Nebi Ar. Peygamber'in (Hz.
Muhammed'in) özellikleri
ş.+ ni 092a/08
şifāt-ı Resul Ar. Resul'ün (Hz.
Muhammed'in) özellikleri
ş. 169b/06
şifātlıĝ Ar.+T. sıfatlı, vasıflı
a. 048a/08
şıĝ - şıĝmak
s.- mas 061a/02
şıĝın - şıĝınmak

s.- dı 007a/10
s.- ip 110a/04
s.- sam 164a/07
sıġır sıġır, boġa
s. 150b/04
s.+ ı 002b/11
şıĥhat (1) Ar. saġlık, sıhhat
ş.+ nıŋ 042a/02
şıĥhat (2) Ar. saġlamlık
ş.+ ı 155b/07
şıĥhat tap - Ar.+T. saġlıġına
kavuşmak, sıhhat bulmak,
iyileşmek
ş.- ip turur 010a/05
şıla-i rahim Ar. hısım akrabayı ziyaret
etmek, akrabaları görüp gözetmek
ş. 014a/02, 119b/10
sın - kırılmak
s.- ip 153b/06
s.- maķ 150b/06
s.- maķı 150b/10
şınā' at-ı belāġāt Ar. belagatli sanatlar
ş.+ nı 121b/08
sındur - kırmak, parçalamak
s.- up 143a/06
sipās-ı ĥazret-i perverd-gār Far.+Ar.

yüce rızıklandırıcıya (Allah'a) şükür
s. 003a/10
şırāt Ar. sırat köprüsü
ş. 119a/05, 119b/04, 162a/10
ş.+ dın 119b/10, 120a/01,
121a/02
ş.+ ġa 119a/02
ş.+ nı 119b/07
ş.+ nıŋ 119b/02
sırr Ar. sır, esrar, giz
s. 126a/09
s.+ ı 028a/09
s.+ ıdın 027b/02, 062b/08
s.+ ım 028a/02
s.+ ımnı 028b/10
s.+ ın 021b/02, 021b/03, 027a/05
s.+ ını 028b/11, 064b/08
s.+ nı 129b/07
sırr-ı defter-i cümle-i enbiyā Ar. bütün
peygamberlerin yazıldığı kitabın sırrı
s.+ sēn 130b/06
sırr-ı pinhān Ar.+Far. gizli sır
s.+ ımnı 025a/10
sırr-ı ser-nühüfte Ar.+Far. en mahrem
sır, en gizli sır
s. 029a/01

sırr-ı vahdet Ar. birlik sırrı

s.+ ni 165a/04

sidre öz.a. Kur'an'da Necm suresi 14. ayetinde geçen ve yedinci kat gökte bulunan bir ağaç, aynı zamanda Hz. Muhammed'in Cebrail'i bırakıp geçtiği son noktayı ifade eden sidre krş. sidretü'l-müntehā

s. 009b/02, 127a/10, 129b/08

s.+ ge 128b/08

s.+ din 125b/08

sidretü'l-müntehā öz.a. Kur'an'da Necm suresi 14. ayetinde geçen ve yedinci kat gökte bulunan bir ağaç, aynı zamanda Hz. Muhammed'in Cebrail'i bırakıp geçtiği son noktayı ifade eder krş. sidre

s.+ ga 125b/04

sihir Ar. sihir, büyü

s. 104b/07

sihr-i cāvidān-i bayıl Ar.+Far.+T. ebedi (devam eden) büyü, sonsuz sihir

s. 034a/04

şīla ber - Ar.+T. (şaire) hediye vermek, bahşış vermek

ş.- di 012b/01

şīla dēp ber - Ar.+T. (şaire)

hediye olarak (bahşış) vermek

ş.- eyin 012a/10

silāh Ar. silah

s. 086a/06, 086a/09

s.+ ın 087a/09

s.+ lar 156a/01

s.+ larını 087a/03

silāh key - Ar.+T. silahlanmak, kuşanmak

s.- ip 150a/05

silāh-ı ehl-i Fārs Ar. Farşlıların silahları

s.+ nı 087a/02

şilāh u isti'ād-ı tamām Ar. tam teşekküllü silahlanmak, tepeden turnağa silahlanmak

ş. 143b/01

silik - silmek, silkelemek

s.- medim 044b/11

silk-i fesād Ar. fenalık ipi

s.+ nı 089b/04

simāt Ar. nişan, iz, alamet krş. simāte

s.+ ı 066a/08

simāte Ar. nişan, iz, alamet krş. simāt

s.+ sindin 133a/04

simat-ı hayrān Ar. şaşırılmışların işareti, şaşkınlık alameti

s. 167a/02
simmet-i kabūl Ar. kabul işareti, olur
damgası
s. 006b/07
šine Far. göğüs, bağır, sine
s.+ si 171a/03
s.+ siniḡ 003b/09
siḡmeslik (yemeği) sindirememek,
sindirim hastalığı
s. 041b/02
šir -āb Far. suya kanma
s. 117b/10
sirāyet kıl - Ar.+T. geçmek,
bulaşmak
s.- mas 028a/04
s.- sun 028a/01
širet Ar. bir kimsenin içi, hali, tavrı,
gidişi, ahlakı, karakteri
ş. 075b/11
ş.+ de 060a/02
ş.+ niḡ 075b/11
sitem Far. zulüm, baskı
s. 030b/04, 110a/05
šit Ar. ün, iyi şöhet
ş.+ i 169b/10
siyāk Ar. üslup, ifade tarzı

s.+ ı 023b/08
siz siz
s. 011a/01, 056b/10, 106b/04,
138b/04, 139b/02, 152b/06
s.+ ge 014b/06, 044b/01,
138a/07, 141b/03, 147a/10,
150a/10
s.+ iḡ 151a/01, 152b/02
s.+ ler 145b/01
s.+ lerge 079b/03, 079b/04
s.+ lerni 148b/01
s.+ lerniḡ 057a/11
s.+ ni 046b/05
s.+ niḡ 026a/05, 096a/04
šoḡbet Ar. sohbət
ş.+ de 077b/02
sol sol, sol taraf
s. 134a/11
s.+ dın mu 121a/03
soḡ (1) sonra
s. 003a/11, 005b/08, 009b/09,
011b/11, 014a/02, 019b/04,
031b/09, 033a/06, 037a/09,
049a/05, 060b/01, 063a/06,
063a/08, 064a/06, 064a/11,
067b/08, 072a/05, 072b/06,

073b/01, 073b/10, 074a/01, 079b/07, 080b/06, 081b/07, 082a/04, 085a/10, 085a/11, 085b/03, 086a/01, 086a/02, 087a/11, 087b/04, 090a/05, 091a/07, 091b/11, 094a/04, 102b/01, 102b/09, 106b/03, 109a/11, 109b/04, 113b/06, 125a/04, 125a/10, 127a/08, 137a/08, 138a/08, 138b/11, 140b/06, 144a/02, 145b/05, 145b/11, 146a/11, 146b/07, 147a/01, 147a/05, 147b/01, 149b/02, 152b/03, 153a/11, 154a/08	s.- arda 033b/11 s.- dı 095b/09, 096a/03, 114a/05, 143a/03, 145b/01 s.- dum 010b/05, 046b/02 s.- ğan 097a/08 s.- ğıl 136a/02 s.- mış 084a/07
soğ (2) son, en son s.+ inça 152a/08	soruğcı soru soran, sorgucu s. 033b/10
soğ (3) art, arka s.+ inça 014b/01, 141b/11	sön - sönmek krş. söğ - s.- di 088a/07, 089a/06
soğlarığa tüş - peşlerine düşmek, (birilerini) kovalamak s.- üp 147b/05	söğ - sönmek krş. sön - s.+ en 087b/10
soğra sonra s. 063b/02, 073a/02, 081a/08, 083a/07, 085a/05, 109b/06	söndür - söndürmek s.- gey sèn 117b/04 s.- mese 006a/10
sor - sormak	söy - sevmek krş. sèv -, sev - s.- gen 016a/06, 055b/09
	söyün - sevinmek s.- genim 021a/01 s.- üp 155a/02
	söyünç sevinç s. 079a/08
	söz söz s. 007a/02, 023b/06, 056b/02, 077a/09, 077b/03, 077b/06,

100b/04, 100b/06, 100b/08,
115a/02, 116a/10, 139b/10,
145a/01, 145b/03, 166a/04
s.+ din 096a/09, 100b/01
s.+ ge 054b/05, 061b/01,
063b/04, 108b/11, 112a/06
s.+ gedür 051a/10
s.+ i 037a/04, 042b/06, 042b/08,
046b/06, 071a/11, 090b/03,
166a/05, 170b/01
s.+ ige 0033a/10, 012a/10,
032a/03, 033b/02
s.+ iniñ 022a/03, 023b/08
s.+ ler 032b/01
s.+ lerge 112a/07
s.+ lerim 111b/03
s.+ lerni 085b/05
s.+ ni 030a/04, 052b/02,
114a/10, 138b/07, 141a/04
s.+ niñ 115b/11
s.+ üm 007a/11, 007b/03
s.+ ümge 154b/02
s.+ üñ 029a/07
s.+ üñni 029a/11, 052b/06
s.+ üñüzni 057b/01
söz ayt -söylemek, konuşmak

s.- a keldi 139b/03
söz eşit - söz dinlemek, öğüt
dinlemek
s.- geç 026b/07 (sözni eşit -)
söz eşitil - sözün dinlenmesi,
öğüdün dinlenilmesi
s.- medi 091a/05 (sözi eşitil -)
sözge kir - söz dinlemek, itaat
etmek
s.- me 042b/05 (sözige kir -)
sözge kulağ sal - söz dinlemek,
itaat etmek
s.- ğay 018a/02 (sözige kulağ
sal-)
s.- mas 017b/01 (sözige kulağ
sal-)
söz tıñla - gizlice dinlemek,
kulak misafiri olmak
s.- r 090a/10
s.- yu bilmesler 085a/06
söz tut - söz dinlemek, itaat
etmek
s.- man 029b/08 (sözini tut -)
s.- maslığ 055b/05 (sözini tut -)
s.- up 053a/10 (sözini tut -)
söz keltür - cevap vermek,

karşılık vermek	s.+ ları 088b/04
s.- mekdin 115b/10	s.+ nı 088a/10
söz uğurla - gizlice dinlemek,	s.+ nıñ 089b/06, 088b/07,
kulak misafiri olmak	089b/01, 122a/01
s.- p 090b/02	s.+ yı 007a/03, 118b/09
sözle - söylemek, konuşmak	s.+ yığa 118b/03
s.- p 057a/07	s.+ yındın 117b/05
sözlegüç söyleyen, konuşan	sü'-i hâl u melâl Ar. kötü hal ve durum,
s.+ i 066b/10	hüzünlü ve acıklı durum
sözleş - sözleşmek, konuşmak	s. 041a/09
s.- ip 126a/02	suâl kııl - Ar.+T. soru sormak
s.- mek 095b/07	s.- dım 071b/11
s.- ür 083a/01	s.- ğıl 136a/07
su su	subh Ar. sabah vakti, şafak zamanı
s. 024b/05, 061b/06, 088a/02,	krş. şabah
088b/05, 088b/06, 088b/10,	ş. 025b/08, 033a/01
088b/11, 088b/11, 089a/08,	subhānehu Ar. (Allah'ın adı anılırken
098a/08, 098b/06, 134b/02,	yüceliğini ifade etmek için söylenen
142a/01, 142a/02, 143a/04,	söz) O (Allah) her türlü noksandan
144b/08, 145a/03, 145b/03,	münezzehtir krş. subhānehu ve te'ālā
156b/03	s. 052b/05, 098b/09
s.+ da 089b/02	subhānehu ve te'ālā Ar. (Allah'ın adı
s.+ dan biz 145b/02	anılırken yüceliğini ifade etmek için
s.+ dın 098a/11	söylenen söz) O (Allah) her türlü
s.+ ğa 079a/11, 089b/07,	noksandan münezzehtir krş. subhānehu
098a/09, 098b/05, 142a/03	s. 010a/03, 013a/01, 015a/03,

037b/07, 045b/11, 046b/07,
054a/04, 059a/06, 060b/05,
063b/05, 064a/03, 072a/03,
072a/05, 073b/08, 081b/03,
091b/09, 096b/04, 096b/10,
100a/10, 113b/08, 122a/05,
125a/01, 131a/07, 152a/02,
158a/02
s.+ dın 049a/04, 143b/07
s.+ ğa 073b/07, 098b/07
s.+ nın 004a/09, 039b/04,
109a/06, 109b/04
subuhât-ı cemâl-i İlâhî Ar. İlahi
güzelliğın nurları
s.+ dın 125b/07
sûd êligge kel - Ar.+T. bir
kazanç elde etmek, bir fayda
sağlamak
s.- medi 160a/03
suğal - su çekilmek
s.- dı 089b/03, 089a/07
s.- mağı 088b/04
s.- ıp 088b/10
suğar -sulamak, su vermek
u.- a 142a/04
s.- ğan 025a/06

sûhte-i firâk Far.+Ar. ayrılık ateşıyla
yanan kimse
s. 027b/05
su'-i Menât Ar. kötü Menat (bir put adı)
s.+ da 127a/10
sultân Ar. hükümdar, sultan
s. 005b/06, 127b/06
s.+ ı 055a/01
sultân bin sultân Ar. sultan oğlu sultan,
doğuştan hükümdar
s. 004a/06
sultân-ı 'ışk Ar. aşkın sultanı
s. 032a/06
surâdikât-i helâl Ar. helal perdeler, helal
örtüler
s.+ de 071a/03
Surâka öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış ve önceleri müşrik
ordularında yer alırken sondan
müslüman olmuş sahabe krş. Surâka bin
Cu'şem
S. 146a/09
Surâka bin Cu'şem öz.a. Hz.
Muhammed zamanında yaşamış ve
önceleri müşrik ordularında yer alırken
sondan müslüman olmuş sahabe krş.

Surāḩa

S. 146a/02

sūre Ar. sure, Kur'an-ı Kerim'in 114 bölümünden her biri

s. 046b/04, 046b/08, 104b/02

s.+ si 046b/03

sūre-i Hūd Ar. Kur'an-ı Kerim'in 11.

suresi, Hud suresi

S. 046b/02

şūret Ar. suret, görünüş, biçim

ş. 003a/02, 075b/07, 082a/01

ş.+ de 060a/02, 130b/03

ş.+ i 075b/11

ş.+ inde 146a/02

şūret-i beşerī Ar. insani yön

ş.+ sin 069b/06

şūret-i cihān Ar. kainatın şekli

ş. 103b/10

şūretlīg Ar.+T. görünüşlü, suretli

ş. 075b/03

sūretü'l-Bakḩara Ar. Kur'an-ı Kerim'in

2. suresi, Bakara suresi

s. 139a/08

susa - susamak

s.- mağay 118b/11

s.- p 088b/04

s.- p turup  rdim 081a/06

sūz Far. yanma, yakılma

s. 023a/08, 026b/08, 049a/09, 123a/09

sūz-ı 'ıřḩ Far.+Ar. aşkla yanan, aşk tutkunu

s. 023b/07

sūçi tatlı, hoş

s. 040a/03, 040a/11

sūçūgrek daha tatlı, daha hoş

'a. 118b/10

sū'edā Ar. saadetliler, Allah'ın rızasına erenler

s. 073a/04

Sūfyān  z.a. Hz. Muhammed

zamanında yaşamıř Kureyřli bir mūřrik

krř. Sūfyān Őemrī

S. 145b/01

Sūfyān Őemrī  z.a. Hz. Muhammed

zamanında yaşamıř Kureyřli bir mūřrik

krř. Sūfyān

S. 145a/06

sūḩan-řinās Far. s z bilir, s z n

kıymetini takdir eden

s. 005a/11

Sūleymān  z.a. Kur'an'da adı ge en

peygamberlerden biri, Hz. Süleyman
krş. Süleymānī

S. 082a/10

Süleymānī öz.a. Kur'an'da adı geçen
peygamberlerden biri, Hz. Süleyman
krş. Süleymān, Hz. Süleyman gibi

S. 053a/09

şülş Ar. üçte bir, üç parçadan biri krş.

şülşe

ş.+ i 153b/03, 153b/04

şülşe Ar. üçte bir, üç parçadan biri krş.

şülş

ş.+ niş 115b/01

şülş-i leşker-i ehl-i İslām Ar.+Far. İslama
topluluğunun üçte biri, Müslümanların
üçte biri

ş. 151b/09, 153b/03

şülş-i māl Ar. malın üçte biri

ş.+ ın 095b/05

sülük ét - Ar.+T. bir yolu takip
etme, bir görüşü benimseme

s.- ip 015b/07

sülük kı1 - Ar.+T. bir yolu takip
etme, bir görüşü benimseme

m.- ğan 129a/09

süñek kemik

s. 084b/02, 084b/03

s.+ lerni 067a/09

süñü süngü, bayrak

s.+ ler 155b/01

sünnet Ar. .Hz. Muhammed'in
müslümanlarca uyulması gerekli sayılan
davranışları ve herhangi bir konuda
söylemiş olduğu söz

s.+ i 049b/04

s.+ iğe 048a/08

sünnī Ar. sünnet ehlinde olan kimse

s. 005b/07

sür - (1) kovmak, defetmek, kovmak

s.- e tururlar 089b/11

s.- mek 108b/05

s.- se 022a/10

s.- seş 008b/06

sür - (2) sürmek götürmek, yürütmek

s.- me 034a/05

s.- üp 085a/01

sür -(3) böbürlenmek, büyükmek

s.- me 034a/05

sürt - sürtmek, ovmak

s.- üp 106b/05

s.- üp erdi erse 081a/05, 106b/05

sürüd ayt - Far.+T. şarkı

söylemek	s.- ip 011b/11
s.- ğalı 148b/11	süvāri Far. atlı, ata binmiş
sürūr Ar. sevinç	s. 123a/08, 134b/02, 145a/06
s.+ ı 003b/09, 105b/08	
süt süt	
s. 081a/07	
s.+ din 082a/03, 118b/09	
s.+ ni 038a/08	
s.+ süz 101a/07	
süt ber - (1) süt vermek, emzirmek	
s.- gen 105a/06	
süt ber - (2) (koyunun) süt vermesi, (koyunun) sütünün gelmeye başlaması	
s.- di 101a/08	
sütdin ay(1)r - (bebeği) süttten kesmek	
s.- sa 038b/09	
s.- sañ 038a/07	
süt em - süt emmek	
s.- meki 038a/06	
süvār Ar. bilezik, halhal	
s. 153a/03	
süvār kél - Far.+T. hızla gelmek, hızlıca gelmek	

-Ş-

**şā`n** Ar. şan, şöret, ün krş. şe`n

ş.+ ı 067b/07

şād-mān bol - Far.+T. sevinçli

olmak, mutlu olmak

ş.- up 102b/07

şāgird Far. talebe, öğrenci

ş.+ i 091b/09

şāh Far. hükümdar sultan krş. şeh

ş. 071a/11, 166b/03, 170b/06

ş.+ nı 128a/01

ş.+ niş 006b/08

ş.+ sēn 064b/09

şāh-bāz Far. şahin kuşu krş. şeh-bāz

ş. 023a/09

şāh-bāz-ı bülend-pervāz Far. yüksek

kanatlı şahin kuşu

ş.+ iniş 023a/01

şāhen-şāh Far. en büyük padişah,

padişahlar padişahı, şahlar şahı

ş.+ dın 035a/01

ş.+ ı 055b/04

şāhen-şāh-ı mālīk-riqāb Far.+Ar.

kullarını kollayan padişahlar padişahı

ş.+ ğa 014b/11

şāhen-şāh-ı mūkerrem Ar. aziz olan

padişahlar padişahı

ş. 003b/02

şāhen-şāhī Far. ulu padişahlık, yüce

hükümdarlık

ş. 053a/07

şāh-ı muzaffer Far.+Ar. muzaffer

padişah, zafer kazanmış sultan

ş. 006b/10

şāh-ı rusul Far.+Ar. resullerin şahı

ş.+ nı 075b/09

şāh-ı suḡan-dān Far. güzel söz söyleyen

padişah

ş. 034b/12

şāhid-i zībā-yı ʿışk Ar.+Far. aşkın güzel

tanığı

ş. 028b/09

şāh-zāde-i civān-baḡt Far.+Ar. talihi

uyanık şehzade, bahtiyar prens

ş. 004a/05

şakḡ bol - Ar.+T. yarılmak, iki

parça olmak

ş.- up 079a/10

şakḡ étīl- Ar.+T. (yağmur veya

akan su) kesilmek, inkitaya uğramak, devam etmemek
ş.- mes 061b/08

Şām öz.a. Şam şehri, Suriye
Ş. 103a/09
Ş.+ dın 141b/01
Ş.+ ığa 156a/04

şām-ı ebed Far.+Ar. ebedi akşam
ş. 001b/02

Şāmī öz.a. Şamlı, Şam şehriden olan kimse
Ş. 011b/11

şāmīl bol - Ar.+T. içine almak, kaplamak, çepeçevre sarmak
ş.- dı 009b/07, 067a/02

şān-ı hālīk Ar. yaratıcının şanı, halığın ünü
ş. 066a/09

şarāb Ar. şarap
ş. 028a/11, 038b/06

şarāb-ı selsebīlī Ar.+Far. cennet şarabı
ş. 032b/03

şarāb-ı tuhūr-ı tecelliyāt-ı cemāl Ar. güzel yüzün görünmesinden ortaya çıkan pak şarap
ş.+ nı 031a/09

şart kıl - Ar.+T. şart koşmak, koşul ileri sürmek
ş.- ıp 149a/04

şa'şa'a-i hūr-şīd Ar.+Far. güneşin parlaklığı
ş.+ ğa 027b/08

şavķ Ar. şevk, arzu, istek
ş.+ ıdın 008b/09
ş.+ ında 042a/04

şāyed Far. olaki, olur ki, şayet, eğer
ş. 056b/05, 120b/01, 122b/04, 138b/08, 141b/02, 148b/03, 165b/07

şe'n Ar. şan, şöret, ün krş. şā'n
ş.+ i 013b/04

şe'af Ar. hırs
ş. 038b/10

şebāb Ar. genç, gençlik
ş. 171a/02

şeb-istān-ı sa'ādet Ar. saadetin gece ibadeti yapılan odası
ş.+ niñ 004a/02

şeb-nemī Far. çiğ, rütubet
ş. 062b/06

şecā'at Ar. yiğitlik, yüreklilik
ş. 077a/01
ş.+ de 006b/10

Şeddād öz.a. Ad kavminin resisi Şeddad

bin Ad

Ş. 113a/09, 113b/09

Ş.+ ğa 113a/10

Şedīd öz.a. Ad kavminin reisi Şeddad

bin Ad'ın kardeşi Şedid bin Ad

Ş. 113a/09

şefā'at Ar. şefaaf, biri için af dileme

Ş. 058a/04, 058a/05, 058b/04

Ş.+ ı 057b/08

Ş.+ ııııı 009b/04

Ş.+ i 163a/03

şefā'at kııl - Ar.+T. şefaaf etmek, biri

için bağışlanma dilemek

Ş.- ıp 057b/07

şefī' Ar. şefaaf eden

Ş. 058a/02

Ş.+ im 164b/05

şefī'-i yevm-i kıyāmet Ar. kıyafet

gününün şefaafçısı

Ş. 011a/01

şefīk Ar. şefkatli

Ş. 007a/06

şeh Far. hükümdar sultan krş. şāh

Ş.+ im 005b/05

Ş.+ ni 053a/08

şehādet-i emire'l-mü'minīn Ar.

müminlerin komutanının şehit olması

Ş. 154b/07

şeh-bāz Far. şahin krş. şāh-bāz

Ş.+ ı 002b/07

şeh-bāz-ı kıuds Far.+Ar. kutsal şahin

kuşu

Ş. 160b/01

şehd Ar. bal, asel

Ş. 028a/11

şehīd Ar. şehit

Ş.+ ler 073a/09

şehīd bol - Ar.+T. şehit olmak

Ş.- dı 153a/10

Ş.- dılar 153b/03

Ş.- ğaylar 150b/08

şehīd kııl - Ar.+T. şehid etmek

Ş.- dı 153b/10

şehr Far. şehir, kent krş. şehri

Ş. 088b/07

Ş.+ i 089a/07

Ş.+ ide 088b/06

Ş.+ iniııı 088b/03

şehri Far. şehir, kent krş. şehri

Ş. 113b/03

şehr-yār-ı ‘**ālī-cenāb** Far.+Ar. yüksek onur sahibi padişah, şerefli sultan

ş. 014b/11

şeh-süvār Far. ata iyi binen, süvari krş. şeh-süvārī

ş. 077a/03

ş.+ ı 015a/10

şeh-süvārī Far. ata iyi binen, süvari krş. şeh-süvārī

ş. 077a/03

şeh-vār Far. şaha yakıştır, şah gibi

ş.+ lar 139a/10

şehvet Ar. şehvet, aşırı istek

ş.+ de 037a/08

şei’at-ı sehle Ar. kolaylaştırılmış kanunlar

ş.+ i 068b/04

şekāvet yüzin körme - : mesud olmak, sonsuz mutluluğa ulaşıp, rahatsızlık verecek her şeyden kurtulmak

ş.- gey 121a/10

şeker-riz Far. pek tatlı, şeker saçan

ş. 028b/01

şekk Ar. şüphe, tereddüt, kuşku

ş. 057b/04, 115a/06

ş.+ im 122b/03, 122b/04

şekkke tüş - Ar.+T. şüpheye düşmek, tereddüt etmek, kuşkulanmak

ş.- medük 068a/08

h.- mey 068b/06

şem^ç Ar. mum, kandil

ş. 018a/01, 048a/10, 049a/08

şem^ç-i şeb-efrüz Ar.+Far. geceyi ışığıyla aydınlatan mum

ş.+ ı 126b/01

şem^ç-i şeb-istān Ar.+Far. harem odasındaki mum

ş.+ nı 125b/10

şemāyil Ar. huylar, ahlaklar

ş. 065a/03

ş.+ idin 069a/08

şemḡa-i ḡurrā Ar. yüce aydınlık, ulu parlaklık

ş.+ nıḡ 068b/05

şemim-i rūḡ-efzāy Ar.+Far. cana can katan güzel koku

n. 016a/08

şeml-i aşḡāb-ı Kısra Ar. Kısra halkı, Kısralı insan topluluğu

ş. 087b/05

şemme Ar. bir kere koklama, çok az

koku

ş.+ i 082b/06

ş.+ idur 170b/08

şemşîr-dâr Far. kılıç sahibi, (savaşta)

kılıç sallayan

ş.+ lar 135a/06

şemşîr-güzâr Far. kılıç geçiren, kılıç

vuran

ş.+ larnı 155a/09

şemşîr-i ab-dâr Far. parlak kılıç

ş. 147a/05

şenbe Far. cumartesi günü

ş. 139a/01

şer'an Ar. şer'an, şer'i hükümlere göre,

din kaidelerine göre

ş. 145b/04

şerâyi' Ar. hükümler, kanunlar

ş. 075a/07

ş.+ iniñ 075a/04

şerbet Ar. şerbet, içecek

ş. 081a/07

ş.+ leri 118b/11

şeref Ar. şeref, itibar

ş. 066a/06, 066b/02, 076a/05

ş.+ din 066a/04

ş.+ ige 054b/04

şeref ber - Ar.+T. şeref vermek,

itibar kazandırmak

ş.- ür 100b/09

şeref-i idrāk-ı menzile-i kabe kavseyn

Ar. kabe kavseyn (iki yay arasındaki

uzaklık) menziline erişme şerefine nail

olmak (miraç gecesi Hz. Muhammed'in

Allah'a yakınlığına telmih yapılması)

i. 124a/03

şerefe Ar. yüksek yerlerin uç kısmı,

burç

ş.+ ler 084b/11

şeref-i kemāl Ar. kemalin itibarı,

mükemmelliğin yüceliği

ş.+ ın 092b/08

şeref-i nübüvvet Ar. peygamberlik

şerefi, nebilğin yüceliği

ş. 100a/07

şerefli Ar.+T. şeref sahibi, şanlı, şerefli

ş. 076b/07

şerh Ar. açıklanmış yazı, risale

ş. 069a/07

ş.+ ge 016b/10

ş.+ i 061a/02

ş.+ ide 058a/11

ş.+ inde 062b/09

ş.+ ini 061a/11
şerh **êt** -Ar.+T. şerh etmek,
açıklamak krş. şerh et -
ş.- ip 005b/08
şerh **et** - Ar.+T. şerh etmek,
açıklamak krş. şerh êt -
ş.- sem 062b/08
şerh **kıl** - Ar.+T. şerh etmek,
açıklamak
ş.- sam 005b/10
şerh-i **fezâyl** Ar. faziletlerin
açıklanması
ş.+ i 013b/08
şerh-i latîf Ar. latif şerh, güzel açıklama
ş.+ niñ 017a/01
şerî'at Ar. şeriat, din kaideleri
ş.+ da 068a/08
ş.+ imniñ 014a/08
ş.+ ıña 131a/06
ş.+ ını 068b/08
şerîf Ar. şerefli, soylu, itibarlı
ş. 048a/08, 049b/01
ş.+ niñ 078b/04
şerîk bol - Ar.+T. ortak olmak,
eşit olmak
ş.- a bilse 065a/02

şer' -i sâbık Ar. önceki hükümler,
evvelki kanunlar
ş. 158b/07
şevâhid-i ayât Ar. apaçık deliller, belli
kanıtlar
ş. 020b/04
şevârik-ı Hakk Ar. Allah'ın aydınlığı
ş. 001b/01
şevk Ar. arzu, istek
ş. 023a/06, 078a/08
şevk **êt** - Ar.+T. (arzuyla)
söylemek
ş.- ip 168b/07
şevket Ar. büyüklük, heybet
ş. 077a/01
şevk-i tavâf-ı Beytü'l-Harâm Ar.
Beytü'l-Haram'ı (Kabe'yi) tavaf etme
arzusu
ş. 170a/05
şevvâl Ar. şevval ayı, Hicri takvime
göre onuncu ay
ş. 139a/01, 139a/09, 149b/04
şeyâtin Ar. şeytanlar
ş. 093a/05
Şeybe öz.a. Hz. Muhammed'e ve
İslam'a düşmanlığıyla tanınan ve

Bedir'de öldürülen Mekkeli müşrik

Ş. 146b/08

şeydâ Far. deli, çılgın, akli gitmiş

ş. 023b/07

şeydâ bol - Far.+T. delirmek,
çıldırılmak

ş.- masa êrdi 020b/02

Şeyh (1) öz.a. tasavvufun

büyüklerinden bir zat, Mevlana

Celaledin Hucendi krş. Mevlânâ

Celâleddîn, Mevlânâ Celâleddîn

Hucendî, Mevlânâ Celâleddînü'l-

Hucendî

Ş. 010b/07, 010b/11, 011a/03,
014b/04

şeyh (2) Ar. yaşlı, ihtiyar adam

ş. 026b/01, 171a/02

Şeyh-i Necdî Ar. Necdî'nin ihtiyarı,
Necdi kabilesinden bir ihtiyar

İ. 108b/03

Şeyh 'Abdullâh Enşârî öz.a. Hanbeli

mezhebinin büyük alimlerinden olup

tam adı Abdullah bin Muhammed bin

Ali el-Ensari el-Hirevi olan zat

Ş. 050b/05

Şeyh Cârü'llâh öz.a. Zemahşeri adıyla

bilinen Fars asıllı İslam filozofu, tam adı

Ebul Kasım Carullah Mahmud bin

Ömer bin Ahmed el-Zemahşeri olan zat

Ş. 056a/04, 056b/01

Şeyh Ebû'r-Recâ öz.a. Bûsîrî'nin

yaşadığı dönemde yaşamış ve eserinde

kendisinden keşif sahibi veli bir kimse

olarak bahsedilen zat

Ş. 010a/09, 011b/04

Şeyh Muhammed Bûşîrî öz.a. Kasîde-i

Bürde'nin müellifi Muhammed Bûsîrî

krş. Muhammed Bûşîrî

Ş. 030b/06

şeyhü'l-muhaddişin Ar. hadis ilmiyle
uğraşanların en büyüğü

ş. 013b/11

şeytân Ar. şeytan, iblis

ş. 042a/10, 042b/01, 042b/05,

042b/11, 043a/02, 043b/03,

106a/10

ş.+ lar 085a/05, 092b/06

ş.+ nın 043a/06

şeytân sözünü tut - Ar.+T.

şeytanın dediğini yapmak,

şeytana uymak

ş.- mağıl 043b/09

şeyyebetnî Ar. "yaşlandırdı beni"
anlamında bir söz

ş. 046b/02

şışşuk şiş, şişkinlik

ş. 048b/02

şî'âr-ı leşkeriyân-ı aşhâb Ar.
sahabelerden oluşan ordunun işareti

ş. 139a/07

şîb Far. ok

ş. 085a/06

şiddet Ar. sağlamlık, katılık, sıkılık

ş.+ i 156b/03

şiddet-i hizâm Ar. katı kolan, sağlam
kemer

ş.+ ı 156b/07

şiddet-i mehfâfet Ar. korkunun şiddeti

ş.- ğay 157a/09

şifâ ber -Ar.+T. şifa vermek,
iyileştirmek

ş.- di 010a/04, 013a/02

şifâ tap - Ar.+T. şifa bulmak,
iyileşmek

ş.- ar 101b/08

ş.- tı 101b/01

şifâ-yı rahmet Ar. rahmet şifası

ş. 117b/06

şifte Far. tutkun, meftun

ş.+ si 016b/05

şihâb Ar. kıvılcım, ateş

ş. 170b/11

şikâf kı1 -Ar.+T. yırtmak,
yarmak

ş.- a 102b/04

şikâyet-i sū kı1 - Ar.+T. şikâyet
etmek, rahatsız olmak

ş.- dı 048b/02

şikest Far. yenilmek, mağlubiyet

ş. 148a/02

ş.+ ler 154b/08

şikest ber - Far.+T. bölünmek,
dağılmak

ş.- ip 152a/09

şikest bol - Far.+T. yenilmek,
mağlup olmak

d.- mağan 157a/11

şikeste Far. biten, tükenen

ş.+ niğ 009a/04

şikeste bol - Far.+T. dağılmak,
parçalanmak

ş.- ğandın 085b/11

şikle Ar. yazıya nokta, hareke ve i'rab
koymak

ş.+ i 062a/10
ş.+ idür 062a/07
şikûfe FAr. çiçek
ş. 076a/04
ş.+ lerni 163a/04
şî‘r Ar. şiir
ş. 018a/05, 022a/06, 023a/07,
024b/11
ş.+ de 160b/08
şî‘r ayt - Ar.+T. şiir söylemek
ş.- ip 159a/09
ş.- maķ 159a/11
şî‘r-i ğarrā Ar. şaşaalı şiir, muhteşem
şiir
ş.+ nı 009a/10
şîrîn Far. tatlı, hoş
ş. 040b/09, 108b/06
Şîş öz.a. Hz. Şit, Hz. Adem’in oğlu
ve Hz. Adem’den sonra gönderilen
peygamber
Ş.+ ğa 074a/01
şol şu
ş. 012b/09
ş.+ dur 044a/01
şu‘arā-i seb‘a Ar. yedi şair, Arap
dünyasında nam salmış yedi büyük şair

için kullanılan deyim
ş.+ dın 163a/11
Şubān öz.a. Şeybanî Han, Cengiz
Han’ın büyük oğlu Cuci’nin oğlu
Muhammed Şeybanî Han
Ş.+ nı 003b/11
şu‘le ur - Ar.+T. alev çakmak,
parıltı oluşmak
ş.- up 090a/02
şurū‘ kıl - Ar.+T. başlamak,
girizgah yapmak
ş.- ğunça 030b/08
şübhe Ar. şüphe, kuşku
ş. 115a/06
şübhe bol - Ar.+T. şüphelenmek,
kuşkulanmak
ş.- masa 090b/03
şühedā Ar. şehitler
ş. 073a/04
şükr Ar. şükür
ş. 033a/03
şükr kıl - Ar.+T. şükretmek
ş.- ğan 155a/01
şükr et - Ar.+T. şükretmek
ş.- ip 032b/10
şükr-i ħazret Ar. Allaha şükretmek

ş. 049a/06

şükr-i İlahî Ar. Allah'a şükretmek.

ş.+ ni 010a/06

şükr-i şıfat Ar. vasıfların şükürü

ş. 007a/11

-T-/-Ṭ-

- tā** Far. ta, kadar, değin
t. 002b/03, 015a/03, 021b/10,
033a/08, 037b/08, 037b/09,
040b/02, 040b/08, 046a/03,
045b/07, 056b/11, 058a/04,
061a/04, 081b/04, 081b/11,
089a/02, 090b/02, 104b/05,
109a/11, 120a/09, 124a/03,
129b/05, 136a/03, 148b/02,
152a/01, 153a/02, 153b/04,
155a/01, 159b/07, 168a/04,
169b/01
- ta' accüb kı1** - Ar.+T. hayret
etmek, şaşırarak
t.- dı 114a/05
t.- ıp 010b/11
t.- mağıl 121b/07
- ta' alluḳ kı1** - Ar.+T. bağ kurmak,
ilgili olmak
t.- ğandın 031a/06
- ṭa' ām** Ar. yemek, yiyecek
ṭ. 037a/03, 038a/02, 041b/01,
049b/11

<p>ta'ām bergüçi Ar.+T. yemek veren, yemek dağıtan (eliaçık anlamında) t. 095b/10</p> <p>tā'at Ar. ibadet krş. tātāt t. 040a/10 t.+ ı 119a/09 t.+ dın 033b/02 t.+ ıdın 034a/01 t.+ mı 021b/08</p> <p>tātāt Ar. ibadet krş. tātāt t. 040a/05, t.+ dın 040a/11 t.+ ın 049a/07 t.+ lardın 047a/07</p> <p>tātāt kııl - Ar.+T. ibadet etmek t.- maqnı 048b/06 (tātātın kııl -) t.- masa 025b/09</p> <p>tātāt kıılın - Ar.+T. (bir kimsenin) emrine verilmek, musahhar kılınmak t.- ıpdur 130a/10</p> <p>tātāt-ı 'ışk Ar. aşka bağıllık t. 021b/09</p> <p>tātāt-ı İlahi Ar. İlahi itaat, Allah'a itaat t.+ ğa 131a/07</p>	<p>ta'bir Ar. tabir, yorum (rüya) t.+ ini 084a/10</p> <p>taba bir şeye doğru, -e doğru t. 157b/02</p> <p>tab'-ı selīm Ar. dosdoğru yaradılış t. 169b/05</p> <p>tabāyi'-i eşyā Ar. eşyanın tabiatı t. 089b/05</p> <p>tabīb Ar. tabip, hekim, doktor t.+ i 009a/03, 055a/05</p> <p>tabīb-i rikād Ar. gecenin sefası, gece rahatlığı t. 040b/10</p> <p>ta'bir ayt - Ar.+T. rüya tabir etmek, rüya yorumlamak t.- ıp berinler 084a/09 (ta'birini ayt -)</p> <p>ta'bir kııl - (1) Ar.+T. rüya tabir etmek, rüya yorumlamak t.- dım 150b/07</p> <p>ta'bir kııl - (2) Ar.+T. (vasıfları) tabir etmek, açıklamak, beyan etmek t.- ğa sēn 066b/04</p> <p>ta'biyyet kııl - Ar.+T. tertip etmek, düzene sokmak, yerleştirmek</p>
--	---

	t.- dı 073b/09		t.+ mğa 170a/01
tāc	Ar. taç		t.+ mı 104b/11
	t.+ nı 034b/06		t.+ ka 153a/01
	t.+ ı 003b/06, 053b/11		t.+ lar 052a/06, 087b/04,
tāc-1	hākān Ar.+T. hakanın tacı, hükümdarın tacı		095b/11, 108a/08
	t.+ da 053a/06		t.+ larda 010a/10
ta'cīl	Ar. hızlandırmak, çabuklaştırmak		t.+ lardın 052b/08
	t. 035b/07		t.+ larğa 052a/07, 136a/01
	ta'cīl kıl - Ar.+T. acele etmek, hız vermek		t.+ larının 008a/04
	t.- mağıl 033a/01		t.+ larmı 050a/02
ta'cīl-i tamām	Ar. çok acele, pek acele		t.+ nı 018b/10
	t. 143b/02		tağayyur tap - Ar.+T. değişmek, değişime uğramak
taf-	bulmak krş. tap -		t.- mas 161a/11
	t.- ğay 105a/11		tağayyur-i tībā' bol - Ar.+T. peş peşe değişmek
	t.- ıp 153b/01		t.- dı 089a/02
tafşīl	Ar. ayrıntılı olarak açıklama		taḥammül kıl - Ar.+T. tahammül etmek, sabretmek
	t.+ ini 017b/03		t. 026a/02
tağ	dağ		ṭahāret Ar. temizlik, paklık
	t. 019a/05, 091b/05, 105b/02, 105b/05, 106a/02, 111a/06		ṭ.+ i 078b/10
	t.+ dın 016a/09, 016b/06		ṭahāret kıl - Ar.+T. abdest almak
	t.+ ığa 052a/10, 079b/02		ṭ.- ğandın 101b/03
	t.+ ın 018b/04		taḥfif-i şerāyi' Ar. kanunların (şeriatın) hafifletilmesi, kolaylaştırılması

t. 068a/11
tāhir Ar. temiz
t.+ din 074a/02
taḥiyyāt-ı verdiyyeti'l-fevaḥāt Ar. gül kokulu selamlar
t. 002b/04
tahiyye-i esbāb kııl - Ar.+T. sebepleri yerine getirmek, fiili duayı yapmak
t.- ğaç 150b/02
taḥkīk Ar. gerçeği araştırma, daha çok bilgi alma
t. 016b/09
taḥkīkāt Ar. araştırmalar, soruşturmalar
t. 016b/11
taḥkīk-i ḥaber Ar. bir haberin doğruluğunu araştırmak, tahkik etmek
t. 149b/07
taḥrīm Ar. haram kılma, haram kılınma
i. 055b/02
taḥrīr-i ṣāfī Ar. yeterli bir dil kullanılarak yapılan şerh, açık bir beyan
t. 006a/02
taḥrīz kııl -(1) teşvik etmek, hırslandırmak
t.- ip 146b/02
taḥrīz kııl -(2) Ar.+T. kışkırtmak,

provake etmek
t.- urġa 148b/11
taḥsīn ber - Ar.+T. takdir etmek, beğenmek
t.- ip 051a/04, 122b/05
taḥsīn kııl -Ar.+T. takdir etmek, beğenmek
t.- ip 011a/09, 012b/05, 043b/07
taḥt FAr. taht
t. 170b/06
t.+ ı 021b/10, 080a/07
t.+ ın 004a/09
t.+ ınıġ 079a/10
taḥt kıur - Far.+T. taht kurmak
t.- up 043a/11 (taḥtını kıur -)
tāife Ar. kabile, kavim
t. 139b/01
t.+ i 027b/06
t.+ niġ 022b/05
tāk-ı Kısra Ar. Kısra'nın kemerleri
t. 083b/09, 084b/10
tākat Ar. güç, kuvvet, takat
t.+ i 023b/10
tākat ét - Ar.+T. tahammül etmek, güç yetirmek
t.- mey 167a/08

tākāt kıl - Ar.+T. çaba göstermek, gayret etmek
t.- may 153a/05, 167a/06

taqdīm kıl - Ar.+T. öne geçirmek, önde tutmak, değer vermek
t.- dılar 127b/04, 127b/11,
128a/01
t.- ğan 127b/03
t.- ip 127a/07

taqdīr-i vücūd-ı Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in vücudunun takdir edilmiş olması, Hz. Muhammed'in varlığının yaratılmış olması
t. 054a/06

taqdīr kıl - Ar.+T. kararlaştırmak, takdir ve tayin etmek
t.- maqı 154b/10
t.- ğan 035b/11

taqdīr kılin - Ar.+T. kararlaştırmak, takdir ve tayin edilmek
t.- ğan 096b/06

taķı ve, dahi, bile, da/de krş. dağı
t. 001b/02, 001b/05, 002a/06,

002b/03, 0033a/10, 003a/06,
003a/07, 004a/10, 004b/10,
005b/11, 006a/05, 006a/08,
006b/04, 008b/04, 009a/11,
010a/10, 011a/11, 011b/04,
013a/04, 013a/09, 013a/11,
013b/03, 013b/07, 014b/11,
015a/04, 016a/03, 016a/07,
017a/07, 017a/09, 018b/03,
018b/09, 020a/04, 022a/04,
022b/06, 023b/09, 024a/05,
024b/03, 025b/03, 026b/01,
026b/04, 028a/03, 028a/06,
028b/02, 028b/03, 028b/07,
029a/06, 029b/06, 030a/11,
031b/08, 032b/01, 032b/07,
033a/11, 033b/02, 035a/05,
035a/10, 037b/03, 037b/08,
038b/05, 041a/10, 041a/11,
041b/01, 041b/04, 041b/11,
042a/02, 042a/10, 042b/03,
043a/04, 043a/06, 045a/04,
045a/09, 045a/11, 045b/02,
045b/10, 047a/08, 049b/02,
050a/05, 050a/06, 050a/07,
051b/05, 052b/09, 054a/05,

054a/10, 055a/11, 056a/07,
057b/02, 057b/03, 057b/04,
057b/06, 057b/07, 057b/09,
057b/11, 058a/01, 058a/07,
058a/09, 059a/06, 059a/08,
059a/10, 060a/03, 060a/09,
060b/02, 060b/07, 061b/08,
062a/11, 063a/11, 065b/09,
065b/10, 066a/04, 066b/08,
067a/11, 067b/03, 067b/07,
067b/11, 068a/09, 068b/04,
069a/05, 069a/07, 069b/05,
069b/10, 069b/11, 070b/05,
071a/04, 072a/04, 072a/10,
073b/03, 073b/09, 074a/01,
074b/07, 076a/05, 076a/06,
076a/10, 076a/11, 076b/01,
076b/03, 077a/09, 077b/04,
078b/06, 078b/09, 079a/08,
080a/05, 080a/08, 080a/11,
080b/08, 081a/02, 081a/11,
081b/02, 081b/03, 082a/01,
082a/05, 082a/06, 082a/07,
082b/01, 082b/11, 083a/05,
083a/07, 084a/02, 084b/01,
084b/04, 084b/05, 085a/04,

085b/11, 086a/07, 087a/03,
087b/05, 087b/10, 088a/01,
088b/04, 088b/07, 088b/10,
090a/01, 090a/02, 090b/04,
090b/05, 091a/02, 091a/05,
091a/11, 091b/06, 091b/08,
092b/06, 094b/04, 095a/03,
095a/06, 095b/01, 096b/01,
096b/02, 097a/02, 097a/03,
097a/10, 097b/08, 099a/08,
099b/02, 100a/03, 100a/08,
100b/02, 100b/07, 101a/05,
101a/06, 101a/09, 103b/07,
104a/08, 105b/03, 106a/04,
106a/05, 106b/01, 106b/09,
107a/07, 107a/09, 107a/11,
108a/02, 108a/06, 108a/08,
108a/10, 109b/03, 109b/08,
110b/05, 111a/08, 112b/02,
112b/03, 113a/02, 113a/04,
113b/05, 113b/09, 114a/05,
114b/07, 114b/08, 115a/07,
115a/10, 115b/07, 115b/10,
116a/01, 117a/02, 117a/03,
117a/04, 117a/05, 117b/09,
119a/01, 119a/10, 119b/01,

119b/11, 120a/08, 121a/10,
121b/01, 122a/01, 122a/09,
122b/03, 122b/06, 123a/09,
124b/04, 125b/09, 127a/09,
127b/04, 128a/08, 129b/06,
130a/05, 130a/07, 130a/09,
131a/10, 131b/02, 132a/09,
133a/01, 133a/05, 134a/01,
134a/11, 134b/05, 135a/08,
136a/05, 136b/07, 136b/08,
138b/04, 139a/02, 139b/03,
140a/07, 140a/08, 140a/09,
140a/11, 140b/02, 141a/05,
141a/09, 141b/10, 141b/11,
142a/04, 143a/01, 145a/11,
145b/02, 145b/03, 147a/09,
147b/06, 148a/10, 149a/05,
149b/03, 149b/07, 150a/04,
150b/05, 150b/09, 151a/03,
151b/05, 152b/07, 152b/09,
153a/08, 153b/06, 154b/05,
154b/10, 154b/11, 155b/01,
156b/07, 157a/10, 157a/11,
158a/11, 158b/07, 158b/08,
158b/11, 159b/05, 160a/01,
160b/09, 161a/10, 161b/02,

163a/02, 163a/05, 163a/06,
164a/08, 164b/10, 165a/04,
165a/07, 167a/01, 167a/03,
167a/04, 167b/09, 169a/04,
169a/06, 169b/09, 170a/07

takiyye-gāh Ar.+Far. sığınak,
günahlardan sakınmak için tek başına
kalınan yer

t.+ ım 167b/01

t.+ ıñ 051a/05, 130b/01

takiyye kı1 - (1) Ar.+T. inzivaya
çekilmek

t.- ıp 008a/05

t.- sa 009b/11

takiyye kı1 - (2) Ar.+T.

dinlenmek, rahatlamak

t.- ıp turur êrdi 120b/05

taqrır Ar. anlatma, anlatış

t.+ ğa 061a/02

taqrır-i vāfi Ar. tam ve eksiksiz anlatım,
ksusursuz anlatış

t. 006a/02

taqsım kılm - Ar.+T. taksim
edilmek, bölünmek

t.- ğanı 165b/09

taqsır Ar. kusurlar, günahlar

t.+ ğa 047b/05
t.+ iġa 098b/07
taḳvā Ar. takva, Allah korkusuyla
dinin yasak kabul ettiklerinden sakınma
t. 033b/02
ṭaleb kıl - (1) Ar.+T. talep
etmek, istemek, arzulamak
ṭ.- dı ĩrse 037b/06
ṭ.- ġanġa 128a/09
ṭ.- ġanım 163a/11
ṭ.- ıp 068b/01, 142a/05,
163b/02
ṭ.- madım 110b/01
ṭaleb kıl - (2) Ar.+T. çağırmaq
ṭ.- ıp 114a/05
ṭaleb kılın - Ar.+T. talep
edilmek, istenmek
ṭ.- ġan 134b/05
ṭāleb-i istiḳāmet Ar. dosdoġru olmayı
talep etmek, doġru yolda olmayı istemek
ṭ. 045b/11
ṭaleb-i kerāmet kıl - Ar. lütuf
isteġinde bulunmaq, ikram ve
baġış talep etmek
ṭ.- ur 045b/10
ṭaleb-i merzāt-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın

rızasını talet etmek
ṭ.+ nı 150b/01
Ṭalḥa bin ebi Ṭalḥa öz.a. Uhud
Savaşı'nda kafirlerin sancaktarlığını
yapan ve orada öldürülen müşrik
Ṭ. 154b/04
ṭālī^c Ar. talih, baht
ṭ.+ iniġ 086b/11
ṭālī^c bol - Ar. tulu eden, doġan
(güneş)
ṭ.- dı 075a/07
ṭālib Ar. istekli
ṭ. 028a/09
ṭālib-i kerāmet Ar. lütuf isteyen, ikram
ve baġış talep eden
ṭ. 045b/09
ṭālib-i mu^ccizāt Ar. mucize isteyen,
mucize görmek isteyen
ṭ. 158b/04
ta^clīm-i ṭarīḳa-i sedād Ar. doġru yolu
öġretme, hak yolunu gösterme
t. 030b/10
ta^clīm-i ṭarīḳat-ı şevāb kıl - Ar.+T.
hayırlı yolları göstermek, doġru yola
iletmek
t.- ıp 031a/04

ta'lim-i ümmet Ar. ümmete öğretmek,
(Peygamber'in) ümmetine (ibadetleri)
öğretmesi

t. 049a/06

ta'm Ar. yiyecek

t.+ ğa 122a/01

tamām Ar. tamam, bütün, eksiksiz,
tamamem, tamamıyla krş. tamāmī

t. 009b/09, 011b/01, 088b/10,
148a/02, 156a/01

t.+ ı 010a/05, 045a/11

tamām bol - Ar.+T. tamam
olmak, tamamlanmak

t.- dı 171a/06

t.- dı érse 080b/10

t.- ğandın 113b/06

tamām kı1 - Ar.+T. tamamlamak

t.- ğan 008b/01

tamām-ı 'ömr Ar. ömrün tamamı,
ömrün hepsi

t.+ ni 047b/03

tamāmī Ar. tamam, bütün, eksiksiz,
tamamem, tamamıyla krş. tamām

t. 099b/02, 103b/08, 113a/09

tamuĝ Soĝd. cehennem

t. 117b/03, 119b/04

t.+ da 118a/10

t.+ ka 119a/11

t.+ nıñ 119a/05

tañ tan, şafak, sabah vakti, yarıñ

t.+ ğa 018b/05, 048b/01, 049a/09

t.+ nıñ 034b/02

tan - inkar etmek

t.- ğan 016a/03

tañ at - şafak sökmesi, tan
atması

t.- mas 053a/08

tañ ér - şaşırmaq, hayret etmek

t.- mes 025b/07, 049a/08

tañlaĝa sal - (bir işi) yarına
bırakmak, ertelemek

t.- ur sen 033b/05

ta'na kı1 - Ar.+T. dahil etmek,
girdirmek

t.- ur 128b/02

tanı - tanımak, bilmek

t.- ğan 122a/09

t.- maslar 070b/01

t.- may 033a/03

t.- r mèn 122b/02

t.- rlar 122a/08

t.- p 032b/09

tañla - şaşmak, şaşırmaq, hayret etmek

t.- ğanıñız 057b/01

t.- p 022a/06

t.- r 068a/01

t.- rlar 069b/11

tañla (1) yarım (metinde kıyamet kast edilmiştir)

t. 033b/10, 034a/10, 118a/02,
162a/10

tañla (2) yarım, daha sonraki gün

t. 142a/07

tañlası yarım, ertesi, ertesi gün

t. 088b/11, 150a/07

tanuq tanık, şahit

t. 154b/03

t.+ lar 019b/04, 019b/09,

019b/07

tanuqluq ber - tanıklık etmek,
şahitlik etmek

t.- gendin 019b/03

tap - (2) bulmak krş. taf -

t.- ar 053a/04

t.- ar êrdiler 083a/10

t.- ğandur 158b/06

t.- ipdur 048a/03

t.- madı 008a/04

t.- madım 076b/01

t.- mağay 027a/04

t.- man 009a/10

t.- mas 100b/10

t.- masa 015b/04

t.- may 007a/04, 088b/05,

088b/11

t.- sam 065a/10

t.- sañ 129b/05

t.- tı 050b/08, 135a/08, 135b/02

t.- tuñ 126b/08

t.- tuñ 117b/02

t.- up 148a/02

t.- updur men 163a/01

tap - (2) (düş tabirini) bilmek, (rüya)
yorumlamak

t.- ar 084a/11

t.- sa 084a/11

tap - (3) nail olmak, erişmek

t.- tım 033a/01

tapın - tapınmak

t.- ur 039b/01

tapşur - ulaştırmak, teslim etmek

t. 041a/03

t.- up 139a/07

tapuğ eşik, kapı

t.+ ıġa 084b/06
t.+ uŋda 164b/02
tapuġ kılġuġı kapıya bakan,
hizmet eden, hizmetçi
t. 053a/08
tar bol - daralmak
t.- mas 164a/08
tarab Ar. ŧenlik, sevinç
t.+ lar 168a/03
tarabġa keltür - Ar.+T. coŧkuya
getirmek, ŧenlendirmek
t.- ür 168a/03
tarab-engiz Ar.+Far. neŧe veren,
coŧturan
t. 028b/02
taraf (1) Ar. taraf, yön, civar
t. 034b/05
t.+ a 023a/09
t.+ dın 086b/01, 109a/09,
134b/11
t.+ ge 050a/03, 132a/07
t.+ ıdın 043a/01
t.+ ıġa 097b/08
t.+ ında 025b/05, 119b/08
t.+ ındaġı 102b/03
t.+ ka 109a/10

taraf (2) Ar. an , zaman
t.+ a 023a/09
tarāfet Ar. tazelik, taze olma krŧ. tarāvet
t. 003b/04
tarāvet Ar. tazelik, taze olma krŧ.
tarāfet
t. 015a/11
tarhīb kıl - Ar.+T.
merhabalaŧmak, selamlaŧmak
t.- ıp 125b/03
tārik Ar. terkeden, vazgeçen
t.+ iniġ 003b/06
tarika Ar. yol, tarz
t.+ nı 015b/07
t.+ sıdın 032b/08
tarikasınça Ar.+T. uyarınca, -e göre
t. 033a/06, 062b/11
tarik-i Hakık Ar. Allah'ın yolu, uyulması
gereken yol (sırat-ı müstakim)
t.+ dın 067b/02, 068b/07
tarik-i Hudāy Ar.+Far. Allah'ın yolu,
hak yol
t.+ dın 039a/08
tarik-i izāfet Ar. yola getirmek, boyun
eġdirmek
t.+ ni 036b/02

ṭarīḳ-i ʿiṣḳ Ar. aşk yolu

t.+ da 053a/03

tart - çekmek krş. yamanlığa tart -

t.- ar 037b/11

taşarruf Ar. kullanma, kullanım

t.+ ın 116a/09

taşarruf-ı emvāl Ar. mal harcamak, para harcamak

t. 033b/10

taşdīḳāt-ı ʿibādāt-ı ğayibāne Ar.

bilinmeyen (gaybi) ibadetlerin tasdik edilmesi

t. .+ niḳ 067b/06

taşdīḳ kıl - Ar.+T. tasdik etmek, onaylamak, doğrulamak

t.- ğıl 054a/05

t.- ıp 142a/09, 145a/01

taş (1) taş

t. 049b/03, 049b/06, 049b/09,

093a/09, 093b/01, 096b/05,

096b/06, 096b/07, 097a/06,

097a/09, 098a/01, 132b/02,

153b/05, 153b/07

t.+ ındın 093a/07

taş (2) hariç, dışında

t. 077b/01, 094a/11

taş - taşmak

t.- ıp 088a/05, 088a/08

taşḳarı dışarı

t. 026a/09

taşur - taşırnak, dışarı taşırnak

t.- sa 088a/10

tat - tatmak, tadına bakmak

t.+ saḳ 028a/04

ṭavāf Ar. tavaf, etrafını saygıyla dolanma

t.+ da 081a/01

t.+ ḳa 095a/02

ṭavāf kıl - Ar.+T. tavaf etmek, dolanmak

t.- ıp 096b/08

ṭavāf kıldur - Ar.+T. tavaf ettirmek, dolandırmak

t.- uḳ 081b/11, 082a/07

ṭavāf-ı astāne-i ḥaḳīḳat Ar.Far. hakikatlerin eşiğini tavaf etmek

t.+ nı 168b/10

tavar hayvan, davar

t. 137a/05, 137a/08, 143b/04,

149b/10, 156b/11

t.+ ğa 159b/03

t.+ nı 138a/03

tay - kaymak, sürçmek
t.- ar 162a/10

Ṭaybe öz.a. Medine şehri
Ṭ.+ sindin 156a/03

tayıl - kaymak, sürçmek
t.- ip 119a/11
t.- sa 120a/01

ṭāyif Ar. tavaf eden, etrafını dolaşan,
dönen
ṭ. 033a/08

ṭāyife Ar. bölük, takım, topluluk
ṭ. 138a/09, 151b/10
ṭ.+ ni 151b/11
ṭ.+ niḡ 123a/05, 139b/07,
170a/07

ṭāyife-i ehl-i İslām Ar. Müslümanlar
topluluğu
ṭ. 134a/01

ta'yīn kııl - Ar.+T. tayin etmek,
belirtmek, belli etmek
t.- dı 145b/08

tāyr Ar. kuş
t.+ ı 023a/04

ṭayyib Ar. iyi, güzel, hoş
ṭ.+ қа 074a/02

ṭayyibe-i ṭayyibe Ar. Medine şehri

kastedilerek kullanılan bir deyim
ṭ.+ ġa 009a/05

tayun - dayanmak, yaslanmak
t.- up 140a/11

tāze Far. yeni, taze
t. 006a/07, 076a/05

tāze bol - Far.+T. yenilenmek,
tazelenmek, tekrar etmek
t.- dı 016b/07

tāze kııl - Far.+T. tazelemek,
yenilemek
t.- sun 169b/03

ta'zīm-i raḥmān Ar. rahmanın (Allah'ın)
yüceliği, azameti
t. 112b/02

ta'zīm Ar. hürmet, saygı
t. 011b/06, 035b/07

ta'zīm kııl - Ar.+T. hürmet
etmek, saygı göstermek
t.- ip 096a/02

tē - (1) demek, söylemek krş. dē - (1)
t.- di 061a/03, 061a/10, 106b/11
t.- yū 135b/03

tē - (2) adlandırmak krş. dē - (2)
t.- diler 094a/04

te'ālā Ar. (Allah'ın adı anıldığında

hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen söz) yüksek, yüce

t. 012a/11, 040a/08, 050a/08,
054a/04, 060a/09, 060b/03,
068a/10, 072a/01, 072b/11,
073a/04, 074a/04, 107b/01,
112b/04, 115b/01, 118b/01,
119b/05, 121a/07, 126a/01,
127b/05, 132a/06, 134b/06,
141b/03, 151a/01, 151b/11,
152b/01, 154a/09, 154b/10,
161b/07, 165b/07, 165b/11
t.+ dın 049b/10, 159a/08
t.+ ğa 051a/01, 117b/01, 146b/01
t.+ nıñ 050b/04, 051b/03,
055b/08, 056b/11, 058b/03,
060b/07, 062a/09, 065b/07,
108a/06, 136b/02, 146b/11,
150a/08, 152b/09, 154b/02,
165b/05

tebessüm Ar. tebessüm, gülümseme

t. 077a/09, 077b/04

tebessüm kı1 - Ar.+T. tebessüm
etmek, gülümsemek
t.- a 105b/05

teblīg-i risālet Ar. peygamberlik tebliği,

peygamberliğin anlatılması

t. 002a/08, 066a/03

t.+ niñ 100b/03

tebren - teprenmek, kıvıldamak

t.- meñ 152b/06

tecellī kı1 - Ar.+T. belirlemek,
ortaya çıkmak

t.- mışında 132b/04

t.- sa 164b/01, 166a/01

tecelliyāt Ar. belirlemek, görünmek,
ortaya çıkmak

t. 031b/07

tecelliyāt-ı ‘azamet u kibriyā Ar.
büyüklük ve ululuğun belirmesi

t. 071a/01

tecrīd Ar. tecrit, ayırma

t. 015b/08

tecrübe Ar. tecrübe

t. 137a/01

tedbīr Ar. tedbir, çare, önlem

t. 037a/10

t.+ i 009a/03, 024a/09, 136b/11

t.+ iñ 138a/02

tedbīr kı1 - Ar.+T. kontrol etmek,
kontrol altına almak

t.- a bilgey 036b/08 (tedbīrini kı1 -)

te'dīb-i İlahī Ar. İlahi terbiye

t. 158b/09

tedkikāt Ar. tetkikler, inceden inceye araştırmalar

t. 016b/11

te'emmül kı1 - Ar.+T. iyice

düşünmek, etraflıca düşünmek

t.- sa 060b/09

tefāşīl Ar. ayrıntılar, detaylar

t. 098b/10, 108a/10

t.+ i 114b/01, 121b/02, 154b/06

t.+ in 085b/06

tefāşīl-i kıřřā Ar. hikayenin ayrıntıları

t. 103b/07

t.+ nı 141a/07

tefāşīl-i mezāhib Ar. mezheplerin ayrıntıları

t.+ ni 126b/10

tefāsīr Ar. tefsirler, tefsir kitapları

t.+ de 083a/07, 098b/10

tefāvüt-i derecāt Ar. iki şey arasındaki derece ve tabaka farkı

t. 062a/06

teferruc kı1 - Ar.+T. gezintiye

çıkma, seyretmek

t.- ğalı 024b/01

teg bir şeyin alt kısmı, zemin, yer

t.+ indeki 117a/01

teg - (1) değmek, isabet etmek krş. tæg -

(1)

t.- ip 094a/03, 153b/05

tæg - (1) değmek, isabet etmek krş. teg -

(1)

t.- di 087a/08

t.- mek 101a/04, 101b/05

tæg - (2) ulaşmak, değmek

t.- er 157b/04

t.- se 157b/01

tæg - (3) ilgilendirmek, bir kimseyle alakalı olmak

t.- eç 161b/07

teğammeda'llāhu bi-ğufrānihi Ar.

(büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle)

Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun

krş. teğammedehullahu bi-ğufrānihi

t. 014b/08

teğammedehullahu bi-ğufrānihi Ar.

(büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle)

Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun

krş. teğammeda'llāhu bi-ğufrānihi

t. 011b/03
têgi gibi
t. 134b/03
tegişlig değerli, kıymetli krş. tēgişlik
t. 004a/09
tēgişlik değerli, kıymetli krş. tēgişlik
t. 004a/03
tēgme her, her bir
t. 022a/01, 034a/08, 053a/08,
062b/07
tēgre çevre, etraf krş. tenre
t.+ mde 081a/10
t.+ sige 091b/05
t.+ sinde 088b/07, 096b/08,
133b/09
tēgrü değin, kadar
t. 018b/05, 048b/01, 049a/09,
064a/10, 073b/09, 090a/01,
103b/03, 114b/09, 128a/07,
131a/04, 132a/08, 158a/04
tēgür - (elini) değdirmek, dokundurmak
t.- di 101a/08
t.- se 101b/09
tehalluf kıl - Ar.+T. şaşmak,
şaşırmak, ihtilafta kalmak
t.- madı 145b/10

tehi-gāh Far. boş böğür, boş karın
t.+ m 049b/03
tek sadece, tek, bir tek krş. tēk
t. 019a/05
tēk (1) sadece, tek, bir tek krş. tek
t. 081a/05
tēk (2) gibi, kadar, dek krş. dēk
d. 001b/01
tekālīf Ar. yükümlülükler, mükellef
olarak tutturulanlar
t.+ ini 068a/11
teközāsınça Ar.+T. uyarınca, gereğince
t. 040a/07
tekellüm Ar. söyleme, konuşma
t.+ ge 020b/08
tekzīb kıl - Ar.+T. yalanlamak
t.- ip 117b/08
t.- mağdın 102b/01
t.- urlar 097b/04
tel Ar. tepe, tepecik
t. 156b/02, 156b/03
t.+ de 142a/01, 143a/04
t. + ler 156a/11
telbīs kıl - Ar.+T. kamuflej
yapmak
t.- ip 040b/07

telef kı1 - Ar.+T. boş yere
harcama
t.- ip 047a/10

te'lif Ar. yazılan eser, telif
t.+ ge 169b/08
t.+ i 058a/11

te'lif kı1 - Ar.+T. eser yazmak,
telif etmek
t.- ğan 147b/11

telhî Ar. acı, acılık
t. 028a/11

têlim pek çok, fazla krş. telim
t. 007a/09, 059b/03

telim pek çok, fazla krş. têtlim
t. 107b/04, 112a/08

telkân Ar. tahıl
t. 052b/01

telmîh Ar. telmih, hatırlatma, bir şeyi
kastederek söyleme
t. 054a/01

tem' kı1 - Ar.+T. ümit ederek
çabalamak, yapmaya çalışmak
t.- mağıl 037a/02, 066b/08

temâşâ-yı Sühâ Ar. Sühâ yıldızını
görmek
t. 075a/10

temâm Ar. tamamlanmış, tam, eksiksiz
t.+ ı 045a/11

temennâ Ar. arzu, istek
t.+ sıda 125b/08

temennâ kı1 - Ar.+T. dilemek,
istemek, yeltenmek
t.- ğay 069a/10
t.- ğaylar 118b/06

temennâ-yı vişâl Ar. kavuşma arzusu
t.+ indın 022a/08

temessük kı1 - Ar.+T. tutunmak,
destek sağlamak
t.- ğıl 059b/02, 059a/11

temettu' al - Ar.+T. şevk
almak, zevk almak
t.- mağ 168b/11

temkîn bol - Ar.+T. yerleşmiş
olmak, oluşmuş olmak
t.- ğanıñnı 165a/03

ten Far. ten, vücut, beden
t. 015a/08, 031a/05
t.+ ge 041b/04
t.+ i 076b/06
t.+ ige 005b/05
t.+ imge 150b/10
t.+ iniñ 007b/08

t.+ leri 118b/04
t.+ lerini 078a/03
t.+ ni 041a/03
t.+ niņ 020a/10, 155b/02
t.+ nindin 076a/10
taņ et - denk tutmak, eşit görmek
t.- se 025b/08
teņ ol - denk olmak, eşit olmak
t.- sun 115a/01
ten-i nā-tuvān Far. zayıf beden
t.+ niņ 020a/04
tenebbüh ét - Ar.+T. uyarmak, uyandırmak, aklını başına alması için öğüt vermek
é.- er 047b/06
tenebbüh kıl - Ar.+T. uyarmak, uyandırmak, aklını başına alması için öğüt vermek
t.- dı 060a/09
t.- ur 032b/01
teņil - eşit olmak, denk olmak krş. teņil-
t.- mes 078a/07
teņil - eşit olmak, denk olmak krş. teņil-
t.- mes 078a/02
ten-i mübtelā Far.+Ar. mustarip beden,

acı çeken vücut
t.+ sınıņ 019b/08
teņle - ölçmek, tartmak
t.- p 068b/11
tennūr-ı ĥarb Ar. savaş tandırı
t.+ ni 146b/07
teņre çevre, etraf krş. tēgre
t.+ ni 034a/02
Teņri Tanrı, Allah
T. 005b/07, 007b/06, 015a/08, 063a/08
T.+ din 005b/07
T.+ m 015a/06, 050a/01
T.+ ni, 056b/10
T.+ niņ 079b/08, 152a/10, 154a/03, 164a/08
Teņrini tuta ant iç - Allah adına and olsun ki (Allah'ı şahit gösterip yemin etmek)
T.- er mēn 120b/08
terāĥī Ar. gecikme
t. 063a/11, 063b/03
terakķī Ar. yükselme, ilerleme
t. 124a/03
terceme-i Türkī til Ar.+T. Türkçe tercüme

t. 124a/07		t. 023b/08
tercümān bol - Ar.+T. beyan etmek, açıklamak		tertīb-i elbāb Ar. akılların düzene konulması, zihinlerin düzenlenmesi
t.- dı 007a/02, 022a/01		t.+ da 104a/08
terelig derili, ciltli		tesbīh ayt - Ar.+T. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmek
t. 049b/03		t.- ip 093b/02, 093b/03, 098b/07
tereşşuh kı1 - Ar.+T. (su) sızmak, ortaya çıkmak		teslīm kı1 - Ar.+T. teslim etmek
t.- dı 072b/11		t.- dı 115b/09
tergīb kı1 - Ar.+T. şevklendirme, isteklendirme		teşbih Ar. teşbih, benzetme
t.- saḡ 038b/01		t. 070a/01
terk ʿt - bırakmak, terk etmek		teşebbüh Ar. benzeme, andırma
t.- me 118a/01		t. 117a/03
t.- ip 036b/04, 050a/09		teşrif Ar. teşrif, şereflendirmek, onurlandırmak
terk kı1 - bırakmak, terk etmek		t.+ i 037a/06
t.- dıḡ 051a/07		teşrif ber - Ar.+T. şeref vermek, şereflendirmek, onurlandırma
t.- ğıl 065b/05		t.- di 100a/08
t.- ıḡ 161a/01		teşt Far. leğen, kap
t.- ip 070b/10, 095a/07		ṭ. 106a/01
t.- madı 056a/06		teşük delik, deşik
t.- maḡ 152b/09		t.+ leri 109b/03
t.- saḡ 038b/04		teşyī' kı1 - Ar.+T. uğurlamak, yolcu etmek
terr Far. taze		t.- dılar 127b/01
t. 076a/05		
tertīb Ar. sıralama, dizme, düzenleme		

t.- maḳ 127a/08
teşyīd-i ḳavā'id-i şerāyi' u ahkām Ar.
hukuksal kanun ve hükümlerin
yüceltilmesi

t. 134a/02

tevāzu' ḳıl - Ar.+T. tevazu
etmek, kibirlenmemek, alçak
gönüllü olmak

t.- ğıl 051a/01

tevbe ḳıl - Ar.+T. tövbe etmek

t.- madı 035a/10

t.- ur 030a/05

tevdi' Ar. bırakma, terk etme

t. 056b/02

t.+ dür 056a/09

tëve deve

t. 011b/09, 012a/04, 113b/11,
114a/09, 149a/06

t.+ ler 096b/03, 168a/07

t.+ lerimni 096a/03

t.+ lerin 096a/09, 142a/01,
143a/04

t.+ leriḡni 096a/06

t.+ lerni 085a/01, 095b/07,
168a/02

t.+ niḡ 012a/01, 012a/03

t.+ si 143a/07

t.+ siniḡ 143a/05

tev-emān Ar. çift, ikizler

t. 007b/05

tevekkül Ar. tevekkül, kadere razı olma

t. 136a/01

tevekkül ḳıl - Ar.+T. tevekkül
etmek

t.- ıḡ 150b/03

tevellā ḳıl - Ar.+T. birine
yanaşma, birine yönelme

t.- ur men 159b/06

tevfik Ar. yardım, yol gösterme

t. 122a/02

t.+ i 050b/04

t.+ ni 072b/08

tevfik-i İlähî Ar. İlahi yardım, Allah'ın
yardımı

t. 004b/03

tevḫid Ar. tevhit, Allah'ın varlığına ve
birliğine inanma

t.+ ni 161a/09

te'vîl Ar. (rüya) yorumlama, açıklama

t.+ i 085a/08

te'vîl ḳıl - Ar.+T. (rüya) tevil
etmek, yorumlamak

t.- dım 150b/09
tevsen Far. başı sert at, azgın at
t. 036a/11
t.+ in 036a/10
tezākır bol - Ar.+T. bahsetmek
t.- sa 132b/05
te'emmül kı1 - Ar.+T. düşünmek,
tefekkür etmek
t.- salar 155b/06
tezerv Far. sülün
t.+ i 002b/10
tıfl Ar. küçük çocuk
t.+ ge 038a/05
t.+ ğa 038b/07
tın nefes
t.+ ı 076a/04
tın - durmak, dinmek
t.- mağay men 094a/10
t.- may 024b/03
t.- mayın 017b/05
tırār-ı tırra Ar. zülüflerin büklümü,
perçem
t.+ sı 024a/08
tırf Far. atın iyisi
t. 005a/05
tıyıl - durmak, kesilmek, dinmek

t.- ğıl 017a/09
tīb-i 'unşur-ı Resül Ar. Resul'ün (hz.
Muhammed'in) kendisine ait kokusu
t. 082b/06
tibyān-ı sāṭi' Ar. apaçık anlatım
t.+ i 117a/04
ticāret Ar. ticaret
t. 033b/09
t.+ i 160b/11
tīga Far. kılıç
t.+ sı 140a/03
tīg-i meşāyib Far.+Ar. bela kılıcı,
musibet kılıcı
t.+ ğa 171a/03
Tihāme öz.a. Mekke'nin bir başka adı
T.+ niḡ 052b/08
T.+ nin 095b/05
tiken diken
t.+ din 156a/02
til dil, lisan
t. 007a/09, 066b/10, 080a/03
t.+ im 007b/01, 170b/04
t.+ iḡ 007a/02
t.+ in 018a/03, 119b/06
t.+ indin 018a/03, 119b/05
t.+ leri 132a/02

til tutul - dil tutulmak, lal olmak	066a/04, 096a/07
t.- up 080a/08 (tilleri tutul -)	t.- r siz 010b/05
tile - dilemek, istemek	t.- se 015b/03, 103b/08
t.- di 070a/04, 095a/02, 096b/02, 104b/08, 143b/07	t.- seler 063b/10
t.- dim 006b/04	t.- sem 050a/02
t.- gen 005b/07, 021a/03, 064a/06, 110b/02, 137a/11	t.- seņ 049b/11, 052b/07, 052b/10, 059b/01, 082b/08, 118a/02
t.- genge 128a/07	t.- seņler 106b/10
t.- geni 124a/06	t.- y 007a/04
t.- gil 041b/10, 104b/07	t.- yü 004a/09
t.- mekke 096a/03	t.- yür 005b/07, 018a/06
t.- mes 115a/08	tilek dilek, istek, arzu
t.- mey 096a/06	t.+ i 144b/02, 170b/05
t.- p 007a/03, 007a/09, 068a/11, 068b/08, 097b/10, 140b/02, 147b/01,168b/11	t.+ iņ 104b/06
t.- r 058b/06, 059b/08, 066b/02, 151a/05, 163b/03	t.+ lerimni 168b/01
t.- pdürler 106b/08	tilek bergüçi dileyenlenlerin dileklerini veren, duaları kabul eden (Allah)
t.- rem 125b/09	t. 170b/04
t.- r mèn 010b/08, 013a/08, 026a/06, 044a/10, 095a/06	tileş - (1) karşılıklı istemek
t.- r men 064a/07, 096a/07, 170a/08	t.- ür 142a/06
t.- r sèn 065b/10, 066a/01,	tileş - (2) istemek, dilemek
	t.- ür 128b/07
	timşâl Ar. benzerlik ilgisi
	t. 070b/05

t̄ir	Far. ok t.+ in̄din 170b/10	titre -	titremek t.- di 007b/02
t̄ir-āndāz	Far. ok atan, okçu krş. tirāndāzī t.+ lar 152b/04		t.- gen 011a/11 t.- mekdin 083b/10 t.- p 084b/10
t̄ir-āndāzī	Far. ok atan, okçu krş. tirāndāz t. 021b/06	tiz	diz t.+ ige 120b/04
t̄ir-i nevāyib	Far.+Ar. bela oku, musibet oku t.+ ğa 171a/03	tobun -	saçmak, saçılmak t.- dılar 147b/02
tirgüz -	dirilmek t.- gey êrdi 067a/08	tofrağ	toprak krş. tofrağ, toprak t.+ ı 123b/05 t.+ ındın 156b/04
tirig	diri, canlı, sağ t. 105a/11, 148a/03	tofrağ	toprak krş. tofrağ, toprak t. 120a/04, 147b/01, 140b/07 t.+ dın 093a/10 t.+ ğa 078a/02, 078a/09 t.+ ı 007a/03, 034a/05, 094b/07 t.+ ın 078a/05, 094a/09 t.+ ına 078a/08
tiriglik	dirilik, canlılık, hayatta olma t. 120a/03 t.+ de 083a/06	tofrağ al -	ele geçirmek, feth etmek t.- ip 094b/02
tiril -	dirilmek, canlanmak t.- di 067a/11 t.- gey êrdi 067b/01, 068a/03	toğ -	doğmak, tulu etmek t.- arıdın 088a/09 t.- kan 087b/11
tiryāk	Ar. panzehir, ilaç t. 034b/01	tokluk	tokluk
tiş	diş t.+ leri 077a/10, 153b/06 t.+ lerin 077b/08		

t. 050a/05
t.+ dın 041a/07, 041a/10
toğsan miğ doksan bin (90 000)
t. 126a/01
toğta- sabit kalmak, sabitleşmek
t. - mak 136a/01
toğuş - (1) savaşmak, harb etmek
t.- miş 136a/03
t.- urlar 136a/01
toğuş - (2) çarpışmak
t.- salar 134b/05
toğuş savaş, muharebe
t. 138b/03
t.+ da 156b/09
toğuş kı1 - savaşmak
t.- mağdın 086b/09
toğuz dokuz (9)
t. 076b/02, 080b/10
toğuz yüz dokuz yüz (900)
t. 113b/09
tol - dolmak
t.- ğay 038b/06
t.- up 085a/01, 107b/04
toldur - doldurmak
t.- dı 088a/06
t.- up 145a/03

tolu dolu
t. 033a/02, 106a/01
tolun ay dolunay, bedir
t. 076a/05, 076b/07, 118b/04,
124a/02
ton elbise, giyecek
t.+ ğa 082a/02
t.+ lar 140b/06
toprak toprak krş. tofrağ, tofrağ
t. 098a/01
toy - (1) doymaz
t.- a 037b/08, 041b/06, 041b/07
t.- ğunça 041b/01
t.- mas 036a/03
toy - (2) doldurmak
t.- mağa 044b/10
toz tozğur - hızlıca, acele bir
şekilde (gitmek veya gelmek)
t.- up 011b/10
tozut - toz yapmak, toz kaldırmak,
tozutmak
t.- up 027a/09
töbe tepe, baş kısmı, baş krş. töpe
t.+ sin 094a/02
töben aşağı, aşağıya
t. 079a/09, 092b/05

tö̇hmet Ar. Öṗphe, kuşku

t.+ din 029b/06

tön - döṅmek, (bir Şeye) döṅüŐmek

t.- di 089a/08

tö̇pe tepe, baş kısmı, baş krş. tö̇be

t.+ sige 096b/11

tör tör, baş köşe, sedir

t.+ inde 095a/09

tört dört (4)

t. 072a/07, 072a/11, 072b/03,
072b/07, 081a/02

tört miñ dört bin (4 000)

t. 031a/06

törtünçi dördünçü (4.)

t. 072a/10, 072b/02, 072b/05,
072b/09, 073b/01, 109a/05

t.+ de 125a/07

tübā-yı cennet Ar. cennette bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen ağaç, cennet ağacı

ť. 078a/09

tufeylī Ar. başkası sayesinde oluşan, fazladan

ť. 053b/07

tuğra tuğra, damga

ť.+ sı 002a/06

Tuğrul öz.a. Büyük Selçuklu devletinin kucusu ve ilk hükümdarı tuğrul Bey

Ŧ. 034b/08

tuğyān-ı Kızıl Arslan Ar. Kızıl Arslan'ın tuğyanı

t. 034b/07

tuğfe Ar. hediye, armağan

t.+ dür 026a/01

tuğfe-i haķir Ar. değersiz hediye, kıymetsiz armağan

t.+ in 169a/05

tuğme Ar. mide dolgunluğuna hazımsızlık

t.+ niñ 041b/03

tuğuf Ar. hediyeler, armağanlar

t. 005a/06

tül Ar. boylam

ť.+ ı 118b/07

tulaka Ar. serbest olan, azat edilmiş olan

ť.+ dın 139a/03

tulū' kıl - Ar.+T. tulu etmek, yükselmek, ortaya çıkmak

ť.- may 075a/06

tur - (1) ayakta durmak

t.- ğandurlar 062a/04

tur - (2) ayağa kalkmak

t. 010a/03

t.- up 144a/06

tur - (3) durmak, kalmak, hareket etmemek

t.- ğan 016b/06, 077a/02

t.- ğanda 119b/03

t.- maḳ 157a/10

t.- up 048a/10, 048b/06,

051b/09, 081a/06, 125b/04,

151a/04, 154a/03

tur - (4) yardımcı fiil

t.- ur 001b/05, 001b/07, 003a/07,

006b/01, 006b/06, 009b/01,

010a/05, 010a/11, 010b/08,

013a/04, 013a/07, 017a/02,

019b/08, 020a/02, 020a/08,

021b/06, 022b/05, 022b/07,

023a/02, 023b/01, 025b/05,

029a/07, 030a/10, 030b/04,

031a/01, 031b/06, 034a/08,

034b/05, 034b/10, 037a/01,

037a/07, 040b/07, 040b/09,

041b/03, 041b/11, 042b/04,

043a/08, 046a/10, 046b/08,

050a/01, 050a/10, 050b/03,

050b/07, 051b/05, 052b/01,

053a/03, 053a/07, 053a/09,

053b/08, 055a/02, 055b/04,

056b/02, 056b/06, 057a/05,

058a/03, 058a/06, 058b/01,

060b/08, 065a/04, 065a/06,

065b/07, 066b/10, 067b/07,

071b/09, 072a/01, 073a/06,

074a/10, 074b/09, 075a/06,

076a/06, 076a/08, 078a/11,

079a/03, 079b/05, 080b/08,

081b/09, 083a/08, 083a/11,

083b/01, 084a/04, 084b/01,

084b/02, 084b/11, 085a/01,

085a/08, 085b/04, 085b/07,

086a/03, 086a/08, 087a/01,

090a/03, 090b/07, 091b/10,

092a/01, 092a/03, 092b/11,

093b/06, 095b/09, 096a/01,

096a/05, 097b/01, 097b/03,

098b/01, 098b/10, 099a/11,

100b/04, 100b/05, 103a/05,

104a/10, 104b/06, 105a/09,

105b/01, 106a/04, 107b/01,

107b/06, 108a/04, 109a/07,

110b/06, 112b/01, 112b/03,

112b/04, 114a/07, 114b/02,
115a/05, 117a/01, 117b/08,
117b/10, 118a/08, 118a/09,
119a/04, 119a/06, 119b/05,
119b/07, 119b/11, 120a/02,
120a/06, 120a/08, 120b/05,
120b/10, 121b/02, 122b/07,
123b/10, 124a/01, 142a/04,
124a/10, 124b/04, 126b/11,
127a/05, 129b/07, 131a/01,
131a/03, 131b/03, 136a/05,
136b/01, 137a/07, 138a/03,
138b/06, 139b/04, 139b/05,
139b/09, 141a/10, 143a/07,
143a/08, 144b/06, 145b/04,
148a/01, 148a/09, 150a/11,
154b/03, 154b/07, 155b/05,
156b/01, 156b/08, 158a/02,
158b/10, 159b/10, 161b/01,
163a/02, 163a/09, 163b/05,
164b/11, 165a/07, 165b/06,
166a/05
t.- ur biz 141a/08, 144a/11
t.- urlar 013a/06, 049b/09,
075a/02, 104b/03, 107b/03,
131b/03, 133b/04, 134a/04,

147a/03,
148a/05, 159b/01
t.- ur mèn 056b/10, 131b/02,
138a/04

ṭurfe Ar. yeni, tuhaf, şaşılacak şey
ṭ. 170b/10

turguz - durdurmak

t.- dı 072b/06, 072b/09, 073b/02,
073b/03
t.- ğaylar 119b/09
t.- up 072a/06, 072a/11, 072b/03,
121a/07, 148a/04

Ṭūr-i Sīnā öz.a. Sina yarımadasında
bulunan ve Allah'ın Hz. Musa ile
konuştuğu yer olduğuna inanılan dağ,
Sina Dağı

Ṭ.+ ğa 132b/05

tut - (1) tutmak

t. 034a/06
t.- up 057b/09, 096a/11, 106a/06
t.- tı 156b/04
t.- uñ 059a/07

tut - (2) ele geçirmek, hakim olmak

t.- tı 032a/06

tut - (3) yakalamak

t.- up 144b/09

tut - (4) kapatmak

t.- up 109b/03

tudaḫ dudak

t.+ in 094a/03

tūṭiyā Far. merhem

t. 027a/09

tūṭiyā Ar. göze çekilen sürme

t. 123b/05

tutul- ışığı kararmak, karanlıkta

kalmak, tutulmak (ay tutulması)

t.- maḡay 104a/06

tutuḫ perde

t. 100b/01

tutul - tutulmak, ele geçmek

t.- mas 023a/04

tuy - duymak, hissetmek

t.- ar mēn 106b/03

tuyūr Ar. kuşlar

t.+ ġa 082a/07

tūkel tam, tamam, bütün

t. 121b/09

tūn gece

t. 007a/03, 022a/07, 033a/01,
033a/03

türbet-i mu'atṭar Far.+Ar. güzel kokulu

türbe

t.+ ıġa 003a/05

Türki̇ til Türk dili, Türkçe

T. 016b/08

türlü türlü, çeşitli krş. türlü

t. 038b/10, 101b/10, 136a/04

türlüg türlü, çeşitli krş. türlü

t. 030b/09, 064a/01, 065a/06,

065b/10, 100b/06, 106b/08,

120b/01, 169b/01

tüş düş, rüya

t. 084a/10

t.+ de 099a/08

t.+ inde 099a/06, 099b/02,

099b/07, 101b/04

t.+ iniḡ 085a/08

t.+ ni 084a/11

t.+ ümde 080b/06

t.+ ümniḡ 084a/09

tüş kör - rüya görmek

t.- di ěrse 070a/02 (tüşde kör -)

t.- düm 084a/08, 150b/04

t.- er men 011a/05 (tüşümde

kör -)

t.- gen 151a/03

t.- gen 070a/11, 070b/05 (tüşde

kör -)

t.- miş 010a/01 (tüşinde kör -)
t.- miş men 046b/01 (tüşde kör -)
t.- mişler 014a/04 (tüşide kör -)
t.- üp 084a/04
t.- üp turur 084b/11
t.- üp turur êrdi 087a/01

tüş - (1) düşmek
t.- di 097a/03, 098a/09
t.- er biz 144b/01
t.- gen 023a/01
t.- gey 119a/11

tüş - (2) konumlanmak, konuşlanmak
t.- ti 141b/09
t.- tiler 146b/06

tüş - (3) yıkılmak
t.- ti 082b/11, 083b/11
t.- üp 105b/06

tüşür - düşürmek, indirmek
t.- medi 103b/11

tüz - düzenlemek
t.- mekin 034b/05

tüzük düzen
t.+ in 033b/01
t.+ in 034b/04

tüzül - dizilmek, derli toplu olmak
t.- mese 111a/08

-U-

u Far. ve, ile
u. 001b/06, 001b/08, 003a/06,
008b/05, 011b/06, 013a/02,
015a/06, 015a/08, 015b/03,
024a/03, 024a/03, 027a/04,
028b/04, 032a/08, 032a/08,
033b/02, 035b/07, 043a/06,
043a/07, 045a/07, 050b/08,
054a/07, 054b/06, 055a/01,
055b/02, 055b/03, 60b/03,
060b/03, 060b/07, 063b/08,
063b/09, 066a/08, 067a/11,
068a/01, 069a/06, 075b/07,
075b/08, 077a/01, 078a/01,
082a/01, 086a/06, 087b/03,
100a/04, 100a/05, 100a/05,
100a/05, 100a/07, 108b/07,
115b/10, 116b/11, 124b/03,
129b/04, 133a/11, 137a/03,
144a/02, 144a/10, 141a/05,
147b/09, 147b/09148a/08,
149a/02, 155a/02, 157b/04,
155b/07, 158b/11, 161a/11,

161b/07, 161b/08, 162a/03,
162a/07, 162b/10, 162b/11,
163a/10, 163b/02, 067a/10,
168a/09, 169a/11, 169b/05,
170a/01, 170a/08, 170b/01

‘**ubbād** Ar. kullar

‘u. 003b/09

‘**Ubeyde bin Hāriş** öz.a. Hz.
Muhammed’in amca oğlu olan sahabe

‘U. 146b/10

Ubeyy bin Hālef öz.a. Mekkeli
müşriklerin ileri gelenlerinden biri olup
Hz. Muhammed’e ve İslam’a
düşmanlığıyla tanınan müşrik

U. 148a/07

Ubeyy bin Ka‘b öz.a. Hz.
Muhammed’in zamanında yaşamış ve
vahiy katipliği yapmış sahabe

U. 149a/10

‘**ubūdiyyet** Ar. kulluk, ubudiyet

‘u. 064a/05

uç uç, kenar

u.+ ı 162b/02

uç - uçmak

u.- kıanda 054b/03

u.- kıay irdi 108a/05

u.- mas 023a/05

u.- up 106b/09, 156b/10

uçmağ Soğd. cennet kış. uştmağ,
uştmağ

u. 057b/09

u.+ kıa 057b/11

u.+ nı 072b/01

uçra - rastlamak, tesadüf etmek

u.- dı 145a/06

u.- mağay irdim 120a/05

uçur zaman, devir, çağ

u.+ da 005a/07, 011b/09,
057a/10, 142a/02, 149b/10

uçur bol - hızla gitmek, çabucak
gitmek

u.- up 113b/11

‘**ūd** Ar. misk, hoş koku

‘ū. 078a/01

‘**ūd-ı ‘abīr** Ar. misk ve anber

‘ū. 078a/07

uğan kadir, her şeye gücü yeten
(Tanrı)

u. 015a/06

Uğud öz.a. Medine’nin 4 km
kuzeyinde yer alan bir dağ,
Müslümanlar ve müşrikler arasında

ikinci savaşın yapıldığı yer
U. 148a/01, 151b/07
U.+ da 154b/01
U.+ ge 151b/07
U.+ nın 136a/06
uķ - anlamak, idrak etmek
u.- ar 020b/01
‘uķāb (1) Ar. kartal
‘u. 133a/02, 133b/02
‘Uķāb (2) öz.a. Medine’de bulunan
muhacirlerin sancağına verilen ad
‘U. 141b/07
‘uķb Ar. ahiret, öbür dünya
‘u.+ mı 161a/02
‘uķūbet Ar. işkence, azap, eziyet
‘u. 068b/01, 083b/08, 097a/04
‘uķūl Ar. akıllar
‘u. 068b/09
ulağ yük hayvanı, binek
u. 124b/08
u.+ mın 036b/03, 142a/04
u.+ mın 097a/01
‘ulemā’ Ar. alimler, ilim sahibi kimseler
‘u.+ dın 057a/03
‘ulemā’-i ġarībiyyet Ar. gurbet (acısı)
çeken alimler

‘u. 015b/07
‘ulemā’-i İslām Ar. İslam alimleri
‘u. 013a/02
‘ulemā’-i zāhoretü’l-eħsāb Ar. halk
arasında muteber alimler, saygın
bilginler
‘u. 004b/10
uluğ (1) büyük, azim krş. uluğ
u. 050b/01, 055b/10, 074b/08,
083b/07, 088b/06, 095b/02,
098b/03, 123a/10, 145a/03,
165b/03, 160a/09, 164b/04,
164b/05, 165b/05, 165b/09
u.+ ı 146b/06
uluğ (2) yüce, ulu, büyük
u. 096a/06, 170b/01
u.+ ı 004a/01, 095b/10
u.+ larıġa 012a/02
u.+ larının 003b/11
uluğ bol - büyük olmak, büyümek
u.- ġanda 160a/03
uluğluķ büyüklük, azamet, yücelik
u.+ ı 063b/05, 165b/06
uluğraķ daha büyük
u. 043b/02
uluķ büyük, azim krş. uluğ

u. 015a/04
‘**ulūm** Ar. ilimler
‘u. 062a/11
‘u.+ ı 062a/09
‘u.+ uḡıḡ 164b/10
‘**ulūm-ı Levḥ ü Kalem** Ar. Ar. Levh ve
Kalem’deki bilgileri (Allah’ın olmuş ve
olacak her şeyi ezelden yazılı olduğu
tahta ve kalemin bilgileri)
‘u. 165a/07, 165a/09
ulus halk, yönetilen insanlar
u. 004a/03
‘**ulūv** Ar. büyüklük, yükseklik
k. 128b/01
‘**umre-i i‘timād** Ar. itimat umresi
‘u. 168b/09
un un, öğütülmüş hububat
u. 052b/01
‘**unşur-ı laṭīf** Ar. kökü iyi, esası güzel
‘u.+ niḡ 053b/04
‘u.+ ide 111b/10
unut - unutmak
u.- ḡan 031a/02
u.- man 029b/10
u.- up sēn 032b/05
‘**urūc** Ar. yükselmek, yukarı çıkmak

‘u. 124a/03
uruḡ (1) kabile, kavim, soy
u. 135a/08, 135b/02
uruḡ (2) tohum, döl
u.+ ı 003b/11
‘**urūḡ** Ar. kökler, damarlar
‘u. 106b/02
uruş savaş, vuruş
u.+ dın 087a/04
u.+ ḡa 137a/07, 146b/02
uruş - savaşmak, dövüşmek
u.- ḡanlardın 136a/07
u.- ḡay 138a/04
u.- tı 153a/10
Usāme bin Zeyd öz.a. Hz.
Muhammed’in azatlı kölesi Zeyd bin
harise’nin oğlu olan ve ömrünü Hz.
Muhammed’in hizmetinde geçiren
sahabe
U. 140a/09
us bol - akıllı olmak
u.- dum 028b/04
Useyd bin Ḥızır öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış bir sahabe
U.+ ḡa 139a/06
uşūl Ar. esaslar, temeller

u. 115a/10

uş işte, şimdi
u. 007a/10, 007b/07, 027a/03,
033a/02

uşak küçük, ufak, parçacık
u.+ ı 098a/01
u.+ ları 093b/01, 093a/09

uşbu işte bu
u. 034a/06, 034b/02, 062b/08

uşol işte
u. 007a/01, 014a/03, 065a/11,
078b/01, 089a/08

‘uşşāk Ar. aşıklar
‘u.+ ma 078b/01

‘uşşāk-ı bī-nevā Ar.+Far. zavallı aşıklar,
çaresiz aşıklar
‘u.+ ğa 028b/03

uşmaḥ Soğd. cennet krş. uçmağ,
uşmaḥ
u.+ қа 118b/02, 118b/05

uşmaḥ Soğd. cennet krş. uçmağ,
uşmaḥ
u.+ қа 125b/01

‘Utbe öz.a. Hz. Muhammed’e ve
İslam’a düşmanlığıyla tanınan ve
Bedir’de öldürülen Mekkeli müşrik

‘U. 146b/08

uya kardeş
u.+ ları 105a/08
u.+ larım 105b/09, 106a/02
u.+ m 105a/11
u.+ sı 140a/08, 140a/09

uyal - utanmak
u.- mağdın 007a/04

uyğan - uyanmak
u.- dım 084a/08
u.- ip 070b/07, 084a/05
u.- p tura kelse 010a/04

uyku uyku
u. 033b/04, 124b/07
u.+ mı 022a/04
u.+ sı 071a/08
u.+ sının 070b/07

uykunu köter - uyku kaçması,
uyumazlık
k.- ip 021a/02

uyku közge kir - göze uyku
girmesi, uyumak
u.- di 022a/07 (uyku közümge kir -)

uyu - uyumak
u.- ğanlar 071a/08
u.- mağ 021a/10

u.- r sèn 047b/08
uyukla - uyuklamak
u.- ğan 070a/11
u.- ğanda 099a/07
u.- mas 099a/07
u.- sa 099b/08
uza - uzamak, uzun olmak
u.- p 156b/03
uzak uzak
u. 111b/07
‘uzlet Ar. inzivaya çekilmek,
insanlardan uzaklaşp yalnız yaşamak
‘u. 010a/10
uzun uzun
u. 093b/11
‘uzuv Ar. organ, vücuttaki parçaların
her biri
‘u.+ larını 133b/01
‘Uzzā öz.a. İslamiyet’ten önce cahiliye
devrinde tapılan büyük putlardan biri
‘U.+ gā 079b/07

-Ü-

ü Far. ve, ile
ü. 003b/01, 076a/05, 007a/06,
013b/09, 015a/08, 017a/06,
019b/06, 022b/08, 023a/06,
023a/08, 023b/01, 023b/07,
023b/08, 026b/08, 033a/03,
039a/03, 039b/06, 042a/10,
042b/05, 042b/11, 043a/06,
043a/07, 049a/09, 053a/10,
054b/10, 063b/10, 065a/03,
065a/02, 065a/05, 072b/08,
074b/09, 075b/08, 080b/01,
082a/06, 100a/03, 100a/04,
102a/11, 108b/07, 111b/08,
112b/07, 113a/09, 114a/01,
115a/06, 116b/11, 123a/09,
130a/03, 138a/01, 140b/09,
146a/04, 150a/09, 160b/10,
165a/07, 165a/09, 167a/05,
169b/11
ücrege tut - Ar.+T. ücretle
tutmak, kiralamak
ü.- up 143a/09

üç üç (3)
ü. 051a/02, 056a/08, 081b/05,
093b/04, 098b/06, 105b/10,
120b/10, 136a/11, 146b/11,
149a/03, 149a/08
ü.+ i 106b/09

üç min üç bin (3000)

ü. 139a/03, 149a/06

üçün için, sebebiyle

u. 002a/05, 002a/09, 011b/02,
013b/06, 014a/02, 014b/01,
015b/02, 022b/10, 024b/09,
026a/02, 026a/07, 029a/08,
030b/11, 033b/09, 035a/07,
040a/05, 041b/03, 042a/07,
042b/01, 043a/04, 043b/01,
044a/09, 045a/08, 047a/04,
049a/01, 049a/03, 049a/07,
049b/05, 051b/03, 056b/04,
058a/08, 059a/02, 063a/09,
063b/01, 064a/08, 064a/11,
066b/09, 067b/04, 067b/09,
068a/08, 070a/01, 071b/07,
079a/07, 084b/03, 086b/01,
086b/10, 088a/01, 089b/05,
093b/09, 095b/02, 095b/08,

096a/02, 100a/10, 100b/03,
102a/05, 104a/07, 111a/05,
111a/07, 111b/10, 115a/08,
121a/08, 121b/11, 122a/03,
122b/02, 123a/06, 127a/07,
127a/08, 133a/04, 133a/09,
134b/06, 135b/09, 138a/03,
144a/05, 145a/05, 146a/04,
146a/09, 148b/10, 149a/07,
149b/07, 150a/06, 151a/04,
153b/08, 154b/11, 156b/04,
159a/10, 159b/03, 160a/10,
163a/04, 165b/04, 165b/11,
168a/08, 168b/05, 168b/11,
169b/11

üçünçü üçüncü (3.)

ü. 098a/04, 106b/03, 125a/06,
148a/01

üç yüz üç yüz (300)

ü. 113b/02

üç yüz on beş üç yüz on beş (315)

ü. 141b/04

üğü baykuş

ü. 132a/01

ük - toplamak, yığmak

ü.- ti 033a/03

ü.- ün 066a/11

üküş çok, fazla
ü. 086b/09, 128b/02, 170b/02

ülüş kısım, bölüm
ü.+ i 106a/11

ümem-i sālīfe Ar. geçmiş ümmetler,
daha önce tarihte yaşamış milletler
ü.+ niḡ 046b/05

ümerā Ar. komutan, subay
ü.+ sı 086b/05

ümīd Far. ümit, umut
ü. 006b/05
ü.+ im 163a/02
ü.+ imni 166b/11

ümīd kes - Far.+T. ümit kesmek,
ümitsiz olmak
ü.- ip 008a/05
ü.- mek 163a/08

ümīd tut - Far.+T. ümid etmek,
ummak
ü.- ar men 159a/07, 161b/05
ü.- ar mēn 149b/01
ü.- ḡan 162a/06
ü.- ḡanlar 166a/05

ümīd tutul - Far.+T. ümid
edilmek, umulmak

ü.- ur 055b/09

ümmet Ar. ümmet
ü.+ dūr 079b/09
ü.+ i 125a/11, 131a/05
ü.+ iḡa 157b/07
ü.+ iḡe 061a/11
ü.+ im 058b/06
ü.+ imdin 125a/11
ü.+ in 158a/06
ü.+ iḡe 054a/05
ü.+ ḡa 056b/09, 068a/11
ü.+ lerḡa 068b/02, 074b/11,
080b/04
ü.+ lerniḡ 080b/02
ü.+ niḡ 143b/07

ün - (bitki için) yetişmek, büyümek
ü.- üp 079a/05

ünçü Çin. inci
ü. 004a/03, 077b/08
ü.+ ler 077b/05

ünde - seslenmek, çağırarak krş. inde -
ü.- di 102b/04
ü.- gil 140b/04
ü.- gün 102a/05

ürküt - ürkütmek
ü.- se 132a/01

üst	üst ü.+ ide 043a/11, 048a/09, 102a/07 ü.+ idin 119a/07 ü.+ inde 036a/01 ü.+ inge 048a/09, 134a/09 ü.+ ünide 156a/11	103a/01, 156a/11, 156b/02, 168a/04 ü.+ side 119a/05 ü.+ singe 105b/06
üstād	Far. usta, bir işte çok iyi olan kimse ü. 086b/10	üzel - kopmak, kesilmek ü.- mes 059a/01
üstād-ānān	Far. önder, öncü u. 013a/11	üzre üstünde, üzerinde ü. 021b/10, 038b/08, 054a/09, 060b/07, 068b/09, 103b/11, 134b/09, 162a/10, 170b/06
üstād-ı	‘ulemā-i ‘ālem Far.+Ar. dünyadaki alimlerin önderi ü. 014b/06	
üz -	koparmak, kırmak, kesmek ü.- er 045b/06 ü.- gen 034a/01 ü.- üp 012a/05	
üze	üzerine, üstüne ü. 004a/08, 007a/05, 016b/04, 018b/03, 019b/03, 020a/02, 036b/05, 045a/09, 045b/07, 050a/05, 050a/06, 061a/01, 063b/11, 082b/04, 088a/01, 096b/07, 100b/04, 101b/03	

-V-

- vācib kör** - Ar. gerekli görmek,
lüzumlu bulmak
v.- üp 006a/04
- va‘de kııl** - Ar.+T. söz vermek,
vadetmek
v.- ğan 097b/05
v.- ip 026b/05
- va‘desi bol** - Ar.+Tür. zamanı
gelmek, vakti gelmek
v.- up 004b/06
- vādī** Ar. vadi
v. 137a/06, 145a/09
v.+ ğa 140a/02
- vādī-yi ‘Arab** Ar. Arap vadisi
v.+ қа 086a/10
- Vādī-yi Vefār** y.a. Vefar Vadisi, Mekke
yakınlarında bulunan bir vadi
V.+ ğa 143b/10
- vāfir** Ar. bol, çok
v. 110b/05
- vaḥṣī** Ar. vahşi, yabani, evcil olmayan
v. 080a/08, 095b/11, 108a/05,
109b/06, 109b/08

- vaḥy** Ar. vahiy
v. 054a/04, 092b/06, 099b/03,
100a/08
v.+ de 090b/03
v.+ ge 100b/04
- vaḥy kēl** - Ar.+T. (Peygamber'e)
vahiy gelmesi
v.- di 099b/02
v.- gen 085b/04
v.- gendin 090a/05
v.- mek 099a/08, 099b/07
v.- meki 063b/01
v.- mekin 099a/10
v.- mekinge 099a/06
v.- se 099b/09
- vaḥy nāzil bol** - Ar.+T. vahiy
inmesi
v.- madı mu 034b/10
- vaḥy-i İlāhī** Ar. İlahi vahiy, Allah'tan
gelen haber
v. 131b/04
- vaḥy-i lāḥik** Ar. (Peygamber'e) gelen
vahiy, ulaşan vahiy
v. 158b/08
- vaḥy-i nāṭık** Ar. beyan eden vahiy,
konuşan vahiy

v. 116a/01
v.- ür 085a/09
vākār Ar. ciddiyet, ağırbaşlılık,
temkinlilik
v. 073b/05
vākı‘a Ar. vuku bulmuş, olay, hadise
v. + ı 124b/04
vākı‘āt Ar. daha önce gerçekleşen
hadiseler
v.+ dın 084b/08
vākı‘a-i ġarībe Ar. harika olay,
muhteşem hadise
v. 124a/08
vākı‘ bol - Ar.+T. vuku
bulmak, meydana gelmek
v.- dı 154b/08
v.- ġan 170a/03
v.- maķı 030b/11
vāķt Ar. vakit, zaman
v. 079b/04, 100b/11, 110a/03,
129b/01
v.+ da 169b/10
v.+ dın 085a/10, 162b/09
v.+ қа 158a/03
vāķt bol - Ar.+T. (olacak bir
şeyin) zamanı gelmek

v.- dı 081a/04, 083b/08
vāķt-ı icābet Ar. cevap zamanı, icabet
vakti
v. 038b/10
vāķtī Ar.+Far. bir zamanlar,
zamanında
v. 028b/02
vālih Ar. şaşakalmış, şaşırılmış
v. 009b/06, 022b/08, 023b/07
vālih-i bī-pervā Ar.+Far. korkusuz bir
şaşkın
v. 029b/05
va’llāh Ar. (yemin ifadesi olarak
söylenen söz) Allah için, Allah’a yemin
ederim
v. 050b/02, 076a/09, 114a/11,
144b/04, 145b/10, 149b/01
vāmıķ Ar. seven, aşık
v. 025b/04, 025b/06
Vāmıķ-ı bī-çāre Ar. çaresiz Vamık,
Vamık ile Azra hikayesindeki erkek
kahraman Vamık
V. 032a/10
vaşf Ar. nitelik, durum, özellik
v.+ ıda 066a/03
vaşf kıl - Ar.+T. vasıflandırmak,

nitelemek	vaşl-ı cānān Ar.+Far. sevgiliye kavuşma
v.- dım 007b/01 (vaşfını kıl -)	v.+ ğa 059b/06
v.- ğanım 060b/01	vaşmet-i rezāyil Ar. rezilliklerin ayıpları
v.- ğıl 066a/06	v.+ din 100a/11
v.- maķım 111a/03	vaţan Ar. vatan
vāşıl bol - Ar.+T. ulaşmak,	v.+ ın 098a/07
erişmek	vaţan-ı aşlī Ar. hakiki vatan, gerçek
v.- ğaysēn 033b/08	vatan
v.- maķ 117b/01	v.+ de 031b/02
v.- saņ 037b/09	v.+ ni 031a/02, 032b/06
v.- up turur 071b/08	vāy Ar. vay! (yazıklar olsun
v.- ur 009b/03	anlamında)
vāşıta Ar. aracı, sebep	v. 079b/03, 162a/09
v.+ sı 003b/10, 157a/08,	vaz'-ı aḫir ü i' lāl Ar. son istek, son
159a/08, 161b/04	nasihat
v.+ sını 117b/01	v. 068a/11
vāşıta-i vuşul-ı ḫayrāt Ar. hayırlara	vaz' kıl - Ar.+T. koymak, (bir
ulaştıracak vasıta	şeyi) kurmak
v. 059a/02	v.- ğanda 119b/07
vaşiyet kıl - Ar.+T. öğüt	vazīfe Ar. vazife, görev
vermek, nasihat etmek	v.+ si 117b/09
v.- ğan 153a/06	vāzih Ar. apaçık, besbelli
v.- ğanı 103b/06	v. 024b/07
vaşl Ar. birleşme, bir araya gelme	ve Ar. ve
v.+ ı 050b/09	v. 001b/04, 001b/05, 001b/07,
v.+ nı 129b/05	002a/02, 002a/03, 002a/04,

002a/08, 002a/09, 002b/01,
002b/03, 002b/04, 002b/05,
003a/03, 003a/05, 003a/07,
003a/07, 003a/08 003a/09,
003a/10, 003b/01, 003b/02,
003b/03, 004a/05, 004a/11,
004b/05, 004b/10, 004b/11,
005a/07, 005a/08, 005a/11,
005b/01, 005b/11, 006a/01,
006a/02, 006a/03, 006a/05,
006a/06, 006a/07, 006a/08,
006a/09, 007b/09, 008a/02,
008a/03, 008a/04, 008a/06,
008a/10, 008b/02, 008b/04,
009a/02, 009a/03, 009a/07,
009a/08, 010a/08, 010a/10,
010b/01, 010b/02, 010b/11,
011a/01, 011a/06, 011b/06,
012a/01, 013a/03, 013a/11,
013b/01, 013b/03, 013b/04,
013b/07, 013b/08, 014a/01,
014a/05, 014a/08, 014b/11,
015a/04, 015b/01, 015b/03,
016a/03, 016a/07, 016a/08,
016b/11, 017a/01, 017a/05,
017a/06, 017b/09, 018b/01,

018b/04, 018b/09, 018b/10,
019a/05, 019b/05, 019b/08,
020a/08, 020b/04, 020b/05,
022b/07, 022b/08, 022b/11,
023a/03, 023a/05, 023a/08,
024a/01, 024a/03, 024b/07,
026b/04, 027a/07, 027b/02,
027b/05, 028a/11, 028b/01,
028b/08, 028b/09, 029a/05,
029a/07, 029b/05, 029b/06,
029b/07, 029b/09, 030a/05,
030b/01, 030b/04, 030b/10,
031a/07, 031b/01, 031b/03,
031b/09, 032a/01, 032a/04,
032b/01, 032b/03, 035a/06,
035a/11, 035b/01, 035b/07,
036b/02, 037a/04, 037a/09,
037b/04, 038a/07, 038a/10,
038a/11, 038b/02, 038b/03,
040a/02, 040b/06, 040b/07,
040b/09, 040b/10, 041a/09,
041a/10, 042b/02, 043a/01,
043a/02, 043a/07, 044a/06,
044a/10, 043a/05, 045a/09,
045a/11, 045b/07, 047a/08,
047a/10, 047b/01, 048b/10,

048b/11, 049a/02, 049a/04 ,
049a/06, 049b/10, 050a/07,
050a/09, 050b/03, 051b/04,
051b/08, 052b/09, 052b/10,
053b/03, 053b/07, 054a/04,
054b/06, 054b/10, 055a/01,
055a/11, 056a/01, 056b/02,
056b/05, 056b/05, 057a/04,
057a/07, 057a/10, 057b/01,
057b/02, 057b/03, 057b/06,
057b/10, 057b/11, 058a/06,
058a/07, 058a/08, 058a/09,
058b/05, 059a/03, 059a/09,
060a/02, 060a/04, 060a/05,
060a/06, 060a/11, 060b/09,
061b/05, 061b/10, 062a/06,
062b/01, 062b/10, 063a/06,
063a/10, 063a/11, 063b/05,
063b/09, 065a/03, 065a/07,
066a/02, 066a/06, 066a/07,
066a/08, 066a/09, 068a/01,
068a/11, 068b/01, 068b/04,
068b/05, 069a/07, 069a/08,
069b/06, 069b/09, 069b/11,
070b/09, 070b/10, 070b/11,
071a/01, 071a/06, 071b/06,

071b/09, 072a/09, 072b/03,
072b/05, 072b/08,
073a/02, 073a/04, 073a/05,
073a/07, 073a/08, 073a/09,
073a/10, 073a/11, 073b/04,
073b/05, 073b/06, 074a/05,
074a/06, 074a/09, 074a/11,
074b/08, 075a/01, 075b/05,
075b/06, 076a/07, 076a/09,
077a/01, 077b/01, 078a/01,
078a/04, 078b/06, 078b/08,
078b/11, 079a/06, 079a/08,
079b/01, 079b/07, 079b/11,
079a/08, 080a/04, 080a/09,
080a/11, 080b/02, 081a/01,
081b/04, 081b/05, 081b/11,
082a/06, 083a/06, 083a/07,
083b/07, 083b/08, 084a/05,
084b/05, 085a/01, 085a/03,
085a/04, 086a/01, 086a/09,
086b/04, 086b/10, 088a/02,
088b/04, 089a/01, 089a/03,
089a/04, 089b/02, 089b/03,
089b/04, 089b/11, 090a/01,
090a/02, 090b/05, 090b/06,
093b/07, 098b/01, 099a/09,

099b/05, 099b/10, 100b/01,
100b/02, 103a/05, 103b/07,
104a/04, 104a/07, 104a/08,
105a/05, 105a/10, 105b/03,
105b/08, 107a/07, 107a/10,
107b/01, 108b/08, 109b/05,
110a/03, 110a/05, 110b/01,
111a/04, 111a/07, 111a/08,
111a/09, 111b/10, 112a/01,
112a/02, 112a/03, 113a/04,
113a/10, 113a/11, 113b/03,
113b/04, 114b/06, 114b/08,
115a/05, 115a/07, 115a/09,
115a/10, 115b/06, 115b/08,
115b/11, 116a/11, 116b/11,
118b/04, 118b/07, 118b/07,
119a/01, 119a/02, 119a/03,
119a/07, 119a/08, 119a/09,
119a/10, 119b/08, 121a/03,
121b/08, 122b/03, 123a/05,
123a/06, 123a/09, 123b/01,
124a/03, 124a/09, 124b/05,
125b/07, 126a/02, 126a/07,
126b/09, 127b/04, 128a/07,
128a/10, 128b/02, 128b/03,
128b/05, 128b/07, 129a/08,

130a/05, 130a/07, 130b/01,
131a/01, 131a/07, 131a/09,
131a/10, 131b/01, 131b/02,
133a/11, 133b/05, 134a/11,
135a/06,
135b/04, 136a/05, 136b/07,
136b/09, 136b/11, 137a/01,
137a/03, 138a/09, 139a/03,
139b/01, 139b/09, 139b/11,
140a/07, 140a/09, 141a/01,
141a/07, 141b/05, 141b/08,
141b/10, 142a/11, 144a/03,
144a/06, 144a/07, 144b/01,
146b/08, 146b/10, 147b/03,
147b/07, 147b/08, 147b/09,
148a/02, 148a/06, 148a/07,
148a/10, 148b/08, 149a/01
149b/07, 149b/09, 150a/06,
150a/10, 153a/03, 153b/04,
153b/09, 154a/01, 154a/07,
155a/09, 155b/04, 155b/06,
156b/01, 156b/06, 156b/09,
159a/11, 159b/08, 160b/08,
160b/09, 161a/09, 161b/04,
161b/08, 162a/06, 162b/10,
163a/02, 163b/04, 164a/05,

164a/10, 164b/09, 165a/01,
165a/06, 166a/03, 166b/09,
166b/10, 167a/04, 168a/03,
168b/02, 168b/06, 168b/08,
169a/02, 169a/07, 169b/05,
170a/02, 170a/05, 170a/06,
170a/07, 170a/09, 170a/10,
170b/04, 171a/06

vecd Ar. aşk, muhabbet
v. 019b/10

vecd-i miḥnet Ar. aşk belası
v.+ idin 017a/07

vecel Ar. korkma, ürkme
v. 033a/08

vech (1) Ar. söylem, tarz, üslup
v.+ ige 020b/08

vech (2) Ar. münasebet, yön
v.+ ni 100b/07, 100b/08

vech-i delālet Ar. delillere bakan yön,
delillerle olan münasebet
v. 056a/08

vedd Ar. dostluk
v. 056b/06

vedī^c at koy - Ar.+T. tevdi
etmek, emanet etmek
v.- dı 073b/11

vefā Ar. vefa
v. 002b/09, 003b/07

vefā kı̄l - Ar.+T. vefa etmek, sadık
olmak, sadık kalmak
v.- mas 085b/04

vefāt bol - Ar.+T. vefat etmek,
ölmek
v.- ğandın 083a/07
v.- ğanlarıda 082b/10
v.- up 081a/02

vehm Ar. cüz'î manaların
anlaşılmasına yarayan idrak kuvveti,
hayal, düşünce
v. 002a/01, 075b/09

velī Far. fakat, ama, lakin krş. līk,
līkin, velī, velīkin
v. 025b/07, 025b/11, 026b/03,
027a/03, 027a/05, 029a/08,
040a/10, 047b/09, 056b/02,
064a/07, 084a/10, 087a/05,
090a/05, 092b/11, 103b/11,
116b/10, 120b/01, 136b/09,
143a/03, 144b/11, 156b/04,
160b/01, 166a/09, 166b/02,
170b/07

velīk Far. fakat, ama, lakin

v. 023b/01, 041b/07

velīkin Far. Far. fakat, lakin, ama krş.
līk, līkin, velī, velīk

v. 006b/01, 045a/03, 050a/04,
064b/09, 067b/01, 067b/11,
069b/08, 077b/02, 091b/11,
100b/05, 105a/02, 112a/06,
166a/11

Velīd bin ‘Utbe öz.a. Hz. Muhammed
zamanında yaşamış ve Bedir’de
öldürülmüş Mekkelî bir müşrik

V. 146b/08

ve lihāzā Ar. bundan dolayı, bunun için

v. 154a/11

ve sāyir Ar. ve diğer

v. 004b/11, 060a/04

ve’s-selām Ar. işte bu kadar, son söz
budur

v. 094b/09

vesvese kııl - Ar.+T. (şeytanın
insana) vesvese vermesi,
kuşkulandırmak

v.- ıp 043b/06

veyā Ar. veya

v. 073a/01, 015b/06

ve zālīke kavle te’ ālā Ar. ve o zaman

yüce (Allah) buyurdu ki:

v. 139b/11

vezīr Ar. vezir

v.+ i 097a/04

v.+ ler 097a/09

vezn kııl - Ar.+T. tartmak,
ölçmek

v.- maqda 120a/08

vidād Ar. sevgi, muhabbet

v. 017a/06

vilādet Ar. doğma

v. 079a/09, 092b/05

v.+ indin 097a/11

vilāyet Ar. vilayet, memleket

v.+ in 094b/10

vīrān bol - Far.+T. viran olmak,
yıkılmak

v.- up 147a/06

vişāl Ar. visal, kavuşma

v. 021a/02

v.+ nıñ 034a/10

v.+ ini 169a/01

vişāl tap - Ar.+T. kavuşmak

v.- maq 016a/07 (vişālını tap -)

vişāl yet - Ar.+T. kavuşmak

v.- mek 168b/03 (vişālīne yet -)

vişāl-ı dost Ar. dosta (sevgiliye)
kavuşmak

v. 034a/07

vişāl-ı Hakk Ar. Allah'a kavuşmak

v. 129a/01

vü Ar. ve, ile

v. 005a/06, 006b/11, 114b/11,
028b/10, 147b/09

vukūf kıl - Ar.+T. hacıların hac
esnasında Arafat'ta vakfeye
durması, vakfeye durmak

v.+ ip 168b/08

vücūd (1) Ar. vücut, beden

v.+ ı 053b/04, 053b/07, 054b/02,
074a/09, 135a/07

v.+ larının 071b/09

v.+ uñ 049b/01

vücūd (2) Ar. varlık, mahlukat

v. 165a/05

vücūdğa kél - (1) Ar.+T.

doğmak krş. vücūdğa kel -

v.- di 081b/07

v.- gen 078b/04

v.- gende 079a/04, 083b/09,
084a/03, 088b/09

v.- geni 078b/09

v.- se 080b/09

v.- seler 080a/05

v.- üri 081a/04

vücūdğa kél - (2) Ar. meydana

gelmek, ortaya çıkmak

v.- megey érđi 053b/06

vücūdğa kel - Ar.+T. doğmak

krş. vücūdğa kél - (1)

v.- gen 088a/03

vüzü kıl - Ar.+T. abdest almak

v.- ip 010a/06

-Y-

yā (1) Ar. ey

y. 008b/07, 025a/01, 037b/07,
046b/02, 052b/05, 064a/02,
120b/06, 141a/01, 144a/03,
144a/06, 144a/08, 151a/08,
151b/01, 154a/06, 162b/02

yā (2) Far. ya da , veya

y. 016a/06, 016a/09, 016b/04,
016b/06, 022b/03, 023b/03,
031b/05, 031b/06, 036b/04,
039a/05, 039b/07, 046b/05,
051b/11, 052b/01, 056a/09,
056a/10, 059a/04, 061b/06,
062a/07, 062a/10, 063a/06,
067a/07, 067b/04, 067b/09,
073a/01, 078a/06, 093a/08,
105b/01, 109a/08, 115a/10,
120a/05, 121a/03, 122a/08,
123a/07, 127b/02, 127b/07,
136a/06, 138b/09, 142a/07,
160b/08, 162a/07, 165b/05

ya yay

y. 091b/07

yād al - Far.+T. (başkasından)
duymak, dinlemek

y.- dıñız 011a/01

yād èt -(1) Far.+T. ezberlemek,
aklında tutmak

y.- tim 007b/02

yād èt -(2) Far.+T. düşünmek,
hatırına getirmek

y.- mekdin 018b/10

yād kıł - Far.+T. hatırlamak

y.- ğay mu siz 120b/07

y.- mas 121a/02, 121a/04,
120b/11

yād kılm - Far.+T. bahsi
geçmek, daha önce bahsedilmek

y.- ip èrdi 101b/06

yād tut -Far.+T. ezberlemek

y.- tum 011b/02

yaf - gizlemek, örtmek krş. kilim yaf -

y.- ip 012b/10

yağ - (yağmur) yağması

y.- sa 168a/04

yağı düşman

y. 133a/05

y.+ larnı 043b/11

yağını kaçur - (taarruza geçip)

düşmanı kovalamak
y.- dı 152b/10
yağın yağmur krş. yağın yağ -
y.- 079a/04, 163b/07
yağın yağ - yağmur yağması
y.- ıp 079a/04
y.- sa 163b/07
yağır (1) atın sırtındaki eyerde aşınmış
bölge, atın omuzlarında eyerden dolayı
oluşan ceriha, yara
y. 047b/11
yağır (2) omuz
y.+ ım 082b/03
yağşı iyi, güzel
y. 044b/08, 060b/08, 103b/06,
119a/02, 137a/01
yağşırağ en iyi, en güzel krş. yağşırağ
y.+ ığa 080b/03
yağşırağ en iyi, en güzel krş. yağşırağ
y. 070b/04, 133b/02, 170a/02
y.+ dın 110b/03
y.+ ı 080b/07, 108a/03, 123a/05,
141a/02
y.+ larıñızını 148b/01
ya-hūd Far. ya da, veya
y. 075a/01, 168a/06

Yahūdī öz.a. Yahudi dinine mensup,
Yahudi krş. Ceħūd, Yehūd
Y. 104b/03, 104b/06, 105a/01
Yahyā öz.a. Hz. Yahya, Yahya
peygamber
Y. 082a/11
Y.+ nı 125a/06
yağ - yakmak, tutuşturmak
y.- ar 017a/11
y.- arsa 167a/09
y.- ıp 048a/10
y.- kan 089a/05
yağıl - yakılmak
y.- ıp turğan 027a/10
yağın Ar. şüphesiz, sağlam, kesin
y. 073b/06
y.+ dür 038a/02
Ya'kūb öz.a. Hz. Yakup, Yakup
peygamber
Y. 082a/09
yağūt Ar. yakut taşı
y. 052b/09
y.+ dın 081b/03, 113b/04
y.+ ıdın 077b/07
yalan yalın, çıplak
y. 012b/03, 014b/02

yalğan yalan

y. 100b/01, 100b/02, 100b/04,
138b/07, 138b/08

yalğan ayt - yalan söylemek

y.- ğan 100b/06

y.- mas 100b/11

yalğan de - yalan söylemek

y.- miş sèn 138b/08

yalğan sözle - yalan söylemek

y.- sün 101a/01

yalğuz (1) yalnız, sadece

y. 087a/10, 156b/07

yalğuz (2) yalnız, tek, tek başına

y. 153a/10

yalğuzluk yalnızlık

y. 076b/11

yaman kötü, fena

y. 036b/11

y.+ ı 044b/09, 055b/04, 116b/03,
119a/02

y.+ larğa 141a/02

yamanlıka tart - kötülüğe

çekmek

y.- ar 037b/11

yamanrak daha kötü, daha fena

y. 041b/02, 042b/03, 136a/09

yamğur yağmur

y. 163a/04

yan (1) sebep, neden

y.+ dın 007a/01

y.+ indın 063a/09

yan (2) yan, yön, taraf, cihet

y.+ ıda 119b/08

y.+ ığa 109a/05, 127a/10

y.+ indın 067a/08, 113a/02,

135b/10, 156b/01

y.+ imğa 154a/03

y.+ inğa 058b/10, 072b/10,

111b/09

yan - (1) yanmak, tutuşmak

y.- dım 033a/03

y.- ğan 016a/01, 023a/06,

067b/11

y.- ğanlar 027b/02

y.- ğay mèn 125b/07

y.- ıp 018a/01

y.- ıp turğan 027a/10

y.- mağ 125b/09

y.- may 125b/09

y.- sam 125b/09

yan - (2) dönmek, geri dönmek

y.- maduğ 068b/07

yanına çek - yanına çekmek, cezp etmek y.- sün 053b/03	060a/01, 060b/05, 061b/05, 062a/03, 062a/07, 065a/01, 065b/05, 066a/01, 066b/07, 067a/06, 067a/10, 068a/06, 069a/04, 069b/04, 069b/06, 070a/10, 071b/06, 075a/04, 076a/04, 076b/11, 077a/08, 078a/01, 078a/05, 078b/04, 078b/07, 083b/05, 085b/10, 087b/10, 088b/03, 089b/03, 089b/10, 090a/08, 091a/02, 092b/03, 099a/05, 100a/03, 100b/05, 101a/04, 101a/05, 102a/05, 102a/10, 102b/08, 103a/05, 104a/03, 107a/05, 107a/09, 108a/01, 108a/04, 109a/06, 110a/03, 110b/01, 110b/04, 111a/03, 111b/07, 112b/01, 113a/01, 114b/05, 115a/05, 115b/05, 116a/07, 116b/08, 117a/11, 117b/05, 121b/07, 122a/08, 123a/05, 123b/10, 125a/05, 127a/05, 128a/06, 128a/10, 129a/08, 129b/02, 130a/03, 131a/01, 131b/09, 132a/06, 132a/11,
yağaklık yanaklı y. 114a/08	
yandır - yakmak, yandırmak y.- ur 017a/09	
ya' nî Ar. yani krş. a' nî y. 014a/06, 014b/05, 016a/02, 017a/05, 017b/09, 018b/01, 019b/02, 019b/10, 021a/01, 027b/05, 028a/01, 028a/09, 029a/05, 029b/04, 030a/08, 035a/09, 035b/06, 036a/09, 036b/11, 038a/05, 039a/03, 039a/08, 039a/10, 039b/04, 040a/01, 040b/05, 041b/10, 042a/10, 042b/11, 044a/06, 045a/03, 045b/04, 045b/06, 046a/08, 046b/03, 046b/09, 047a/07, 048a/08, 048b/09, 049b/01, 050a/11, 051b/02, 052a/04, 053b/03, 054b/10, 055a/02, 055a/10, 055b/08, 056a/05, 056a/10, 056b/09, 058b/10, 059a/01, 059a/07,	

	132b/10, 133a/09 133b/08, 134a/09, 135a/06, 135b/09, 152a/06, 155a/09, 156a/01, 156a/10, 156b/02, 157a/01, 157a/07, 157b/07, 158a/10, 158b/04, 159a/06, 160a/08, 160b/07, 160b/08, 161a/09, 162a/03, 162b/09, 164a/07, 164b/09, 165b/03, 165b/09		y. 020a/03, 020a/04 y.+ nı 106b/06
yap -	örtmek, kapatmak y.- ğıl 059b/07	yara-	uygun düşmek, yakışmak y.- r 063a/08, 063a/11, 063b/03, 069b/11
yār	Far. dost, sevgili y. 015b/03, 016b/04, 021b/03, 026a/02, 028b/09 y.+ dın 033a/02 y.+ ı 107b/05 y.+ ım 022a/07 y.+ nı 032b/09 y.+ nıñ 021a/01, 022a/03, 067b/10	yarağ	hazırlık y.+ ını 033b/05 yarağ kıl - hazırlık yapmak y. 033b/04 (yarağını kıl -) y.- ğay êrdim 120a/04 (yarağın kıl -) y.- ıp 033a/09 (yarağını kıl -)
yar	tükürük, salya y.+ ı 101b/01	yarām	Far. hastalıklar y.+ nı 030b/01
yar -	yarmak y.- dı 094a/03, 105b/03, 106a/03 y.- ıp 127b/04	yārān	Far. dostlar, sevgililer y.+ larıñnı 016b/02
yara	yara, ceriha	yaraş -	yakışmak, uygun olmak y.- mas 035b/10
		yarat -	yaratmak y.- ğan 070b/04 y.- ıp 072a/03, 072a/05, 072b/05, 072b/08, 073b/11 y.- mağay êrdim 054a/08 y.- tı 072a/09, 072b/02, 073a/02, 073a/05 y.- tım 054a/08

yaratıĝ yaratılış, yaratılma

y.+ ı 119b/02

yaratıl - yaratılmak

y.- dı 072a/05

y.- ĝanınıĝ 074a/07

y.- ip turur 073a/06

y.- ħan 068a/02, 072a/01

yaratĝan yaradan, Tanrı

y.+ nıĝ 055a/05

yaratĝuĝı yaratıcı, Tanrı

y. 063a/08

yār-ı girān u dil-cān Far. deĝerli ve samimi dost

y. 042b/04

yār-ı hem-dem Far. en yakın dost, canciĝer arkadaş

y.+ ni 018b/07

yār-ı hem-nişin Far. beraber oturup kalkan dost

y. 008a/03

yār-ı mihr-bān Far. sevgili dost, sevimli arkadaş

y. 042b/02

yārī ber - Far.+T. yardım etmek

y.- meki 127b/05

yarlıĝa - affetmek, baĝıřlamak

y.- ĝanda 166a/02

y.- maĝ 044a/10, 165b/04

yarı - aydınlanmak, ışımak, parlamak

y.- dı 117b/11

yarut - aydınlatmak

y.- tı 068a/02, 073b/10

yasa - (askeri olarak) konuşlanmak, konumlandırmak

y.- p 097b/02, 141b/09, 145b/11

yası geniş, enli

y. 119b/06

yastan - yaslanmak, dayanmak

y.- ursam 167a/11

yaş (1) göz yaşı

y.+ ı 006a/10, 016a/11, 017a/09,

017b/11, 018a/04, 018a/09,

020a/10, 020a/11, 024b/03,

025a/09, 027a/06, 031b/08,

039b/08, 079b/11

y.+ ın 016b/03, 029b/11,

041b/10

y.+ ını 016a/05, 031b/04,

044b/11

y.+ ım 025a/06

yaş (2) ömür, yaş

y.+ dın 003b/11

y.+ nı 036a/05
yaş (3) ıslak, taze, yaş (bitki)
y. 156b/02
yaş (4) genç, yaşça küçük
y. 137a/08
yaşa - yaşamak
y.- ğan 136b/11
y.- p 084b/05
y.- r érdi 113b/10
yaşın yaşna - şimşek çakmak
y.- dı 016b/06 (yaşın mu yaşna -)
y.- dı 031b/07 (yaşını mu yaşna-)
y.-p 016a/09 (yaşın mu yaşna -)
yaş kızart - kırmızı göz yaşı
dökmek, (kanlı gözyaşı dökmek)
y.- ip 020b/03
yaşur - gizlemek, örtmek
y.- ğıl 080b/08
y.- up 018a/05
y.- urlar 122a/10
yatkur - yatırmak
y.- up 106a/03, 109a/03
yavuğ yakın krş. yavuç, yovuç
y.+ ında 124b/07, 142a/01
yavuç yakın krş. yavuğ, yovuç
y. 009b/01, 146a/08, 152b/01

y.+ da 069a/06, 109b/10
y.+ dur 133a/01
y.+ ında 024b/09, 033b/01,
088b/07
y.+ larında 145a/03
yavuç bar - yaklaşmak
y.- ğannı 162a/11
yavuç bol - yaklaşmak
y.- dı 080b/01
y.- madılar 060a/03
y.- up 069b/09
yavuç kél - yaklaşmak
y.- gende 069b/05
y.- ip 102b/05, 106a/08,
106b/05, 109b/08, 151b/07
y.- megenin 138a/09
yavuçluk yakınlık
y.+ dın 128a/08
y.+ ı 069b/07
yavuçrak daha yakın
y. 125b/06, 170a/04
yavuzluk kötülük, fenalık
y.+ dın 055b/01
yavuzluk buyurğuç kötülüğü
emreden (nefis)
y. 0030a/09

yavuzluk kı1 - kötülük yapmak,
fena (ameller) işlemek
y.- maq 037a/01

yazal - yazılmak
y.- mas 076b/05

yazuqluk günahkar
y. 098b/03

yazuk günah, suç
y. 044b/10, 118a/09, 160a/04,
160b/09
y.+ ıga 166a/03
y.+ lar 165b/05, 165b/08
y.+ lardın 101a/07
y.+ larnı 159a/09
y.+ nı 044b/07
y.+ uq 165b/03

yazuk kı1 - günah işlemek
k.- ganlarğa 165b/09, 165b/10
y.- ur men 161a/09

yazuklu günahkar
y. 166b/01

yè - yemek krş. ye
y.- gen 041b/07
y.- mek 041b/06
y.- p turur 143a/08
y.- p turur erdi 098b/01

ye - yemek krş. ye
t.- mek 037a/03
t.- p 041b/01
y.- r 036a/02

Yed-i Beyzâ öz.a. Yed-i Beyza
mucizesi, Hz. Musa'nın Firaun'a karşı
mucize olarak ışıklı görünen eli
Y. 163b/06

yegâne Far. yegane, tek
y. 129b/04

yegâne kı1 - Far.+T. ayrıcalıklı
kılmak, seçkin kılmak
y.- dı 075b/10

yegânelik Far.+T. birlik, teklik
y. 126a/05

Yehüd öz.a. öz.a. Yahudi dinine
mensup, Yahudi krş. Cehüd, Yahüdî
Y. 113a/05
Y.+ nıq 084a/06

yel yel, rüzgar krş. yel
y.+ din 011a/11
y.+ i 062b/06, 167b/11
y.+ iniq 168a/05

yel yel, rüzgar krş. yel
y. 119a/08

Yemen y.a. Yemen, Yemen ülkesi

Y. 094a/08, 094b/02, 094b/07,
094b/10

yeŋ - yenmek, galip gelmek
y.- er 043b/11
y.- se 044a/01

yene yine, tekrar, başka
y. 002a/08, 007b/03, 009a/09,
011b/01, 012b/02, 013a/02,
013a/05, 021b/04, 022a/04,
030a/05, 032b/05, 033a/04,
037b/03, 039a/09, 039b/01,
041a/07, 057a/08, 057a/09,
057a/10, 057b/07, 057b/09,
057b/10, 058a/05, 060b/11,
072a/08, 072a/11, 072b/08,
077b/09, 082a/02, 084a/06,
087a/01, 090a/09, 095b/02,
100b/08, 101a/10, 101b/02,
101b/04, 104a/09, 105b/11,
113a/05, 118b/08, 119a/01,
119a/11, 120a/11, 121a/02,
121a/03, 124a/01, 125b/09,
133b/03, 134b/03, 136b/07,
138a/06, 139a/02, 142a/05,
145a/10, 149b/08, 150b/03,
150b/06, 161b/01, 163a/09,

164b/06

yeŋil hafif, ağır olmayan
y.+ i 121a/01

yer (1) yer

y. 083b/10, 090a/09, 137a/06,
137a/07

y.+ de 009b/08, 079b/08,
154a/03

y.+ deki 016a/04

y.+ din 016a/06, 080a/11,
134b/05, 145b/10

y.+ ge 048b/11, 053a/01,
081a/11, 083b/11, 103b/11,

124b/09, 132a/08, 145a/11,
145b/06, 147a/08

y.+ i 145b/07

y.+ idin 089a/07

y.+ ige 143b/04

y.+ imiz 090a/11

y.+ lerni 145b/09

yer (2) yer, toprak

y. 036a/02, 102b/10

y.+ de 073b/09

y.+ din 073b/11, 079a/05

y.+ ni 073b/10, 163b/08

yerge keltür - yerine getirmek,

yapmak.	056b/05
y.- miş 094b/08	y.- miş 145a/11
y.- üp 010a/06	y.- se 100b/08
yer yüzi yer yüzü	y.- ti 135a/08
y.+ deki 080a/06	y.- tük 105b/04
y.+ ge 163a/06	yet - (2) yetmek, yeterli olmak, kafi gelmek
y.+ ndeki 050a/02, 052b/06	y.- er 016b/09, 096a/09
Yeşrib öz.a. Medine, Medine şehri	y.- genç 046a/08
Y. 143a/07	yetel - yetilmek, ulaşılmak
yêt - ulaşmak, yetişmek, erişmek	y.- mes siz 046a/09
krş. yet - (1)	yeter yeterlilik, kifayet
y.- er 099a/08	y.+ i 061b/08
y.- ti 012a/06, 148a/03	yêti yedi (7) krş. yeti
y.- tiler 139a/09	y. 127b/04
yet - (1) ulaşmak, yetişmek, erişmek	yeti yedi (7) krş. yêti
krş. yêt -	y. 073a/06
y.- er 057a/01, 142a/10, 156a/04	yetim bol - Ar.+T. yetim olmak, yetim kalmak
y.- gen 124b/09, 143b/03	y.- madı 135a/09
y.- gende 125b/04, 128b/08, 137a/04, 143b/10	yetinçi yedinci (7.)
y.- ip 011b/10, 095b/03, 142a/01, 142a/03, 143a/02, 149b/10, 168b/08, 170a/10	y. 125b/02
y.- mes 028a/09	yêtiş - ulaşmak, yetişmek krş. yetiş -
y.- mek 149a/04	y.- ip 140b/06
y.- mey 016a/11, 051b/08,	yetiş - ulaşmak, yetişmek krş. yêtiş -
	y.- di 130b/05

y.- diler 143b/04
y.- gen 062b/05
y.- gey 061a/10
y.- gil 059b/06
yetkür - (1) ulaştırmak, ulaştırmak
y.- di 012b/01, 109b/02, 149a/10
y.- diler 124b/11, 143a/01
y.- mek 063a/08
y.- tursun 167b/11
y.- üp 168a/11
y.- ür 163a/05
y.- ürler 075a/01
yetkür - (2) meydana getirmek, inşa etmek,
y.- di 113b/03
yetti yüz yedi yüz (700)
y. 149a/07
yevm-i Bedr Ar. Bedir günü, Bedir Savaşı'nın yapıldığı zaman
y. 153b/09
yevm-i istiftāh Ar. açılış günü
y. 171a/04
yevm-i Uħud Ar. Uhud günü, Uhud Savaşı'nın yapıldığı zaman
y.+ da 153b/09
Yezdecir öz.a. eski Fars hükümdarı

Behram Gur'un babası ve Nuşre-van'ın torunu, İran eski hükümdarı krş. Kistrā, Kistrā Yezdecird bin Şehryār
Y.+ ge 087b/02
yıbalık nemlilik, ıslak olmak
y.+ ı 089b/01
yıdla - koklamak
y.- sa 078a/05
yığ - yığmak, toplamak, bir araya getirmek
y.- ip 087a/02, 147a/08
yığaç ağaç
y. 018b/10, 168a/05
y.+ ı 016a/04, 020a/03, 167b/11
y.+ ların 019a/05
y.+ nıñ 011a/10
yıgıl - birikmek, toplanmak, bir araya gelmek
y.- ğan 036a/01
k.- ip 091b/04
yıgla - ağlamak
y.- dı 125a/09
y.- mağ 018b/11, 042a/04
y.- mağın 137a/08
y.- p 010b/11, 012a/07, 014b/04, 044b/10, 049b/10, 083a/04,

085b/03	y.+ ı 079a/08
t.- p turğan 011b/08	yıldır parlaklık
y.- r men 125b/01	y.+ ı 091a/06
y.- r sèn 125a/10	yıldıra - parlamak, parıldamak,
y.- yu 014b/03, 027a/11,	aydınlattmak
105b/06	y.- ğay 118b/05
y.- yur sen 019a/03	y.- r èrdi 090a/02
yık - yıkmak, devirmek, yere	yıldırım yıldırım
düşürmek	y.- gey 119a/07
y.- tı 147a/04	yırağ uzak
yıkıl - yıkılmak, devrilmek	y. 009b/01, 029b/06, 033a/10,
y.- ğan 084b/11	047b/11, 069a/06, 104b/10,
y.- ıp 079a/09	159b/11
y.- ır 145b/07	y.+ dın 069b/04, 095b/08
y.- may 085b/01	yırağ bol - uzak olmak,
yıl yıl, sene	ulaşmamak
y. 031a/06, 033a/02, 059b/03,	y.- ğay sèn 152a/10
072a/06, 072a/10, 072b/03,	yırağ ket - uzaklaşmak
072b/06, 072b/09, 073b/02,	y.- gil 106a/07
073b/03, 073b/07, 076b/02,	y.- iñ 106b/04
076b/05, 079a/03, 099b/03,	yırağ sal - uzak tutmak,
113b/02, 119b/03, 136b/02,	uzaklaştırmak
143b/06	y.- mas 162b/01
y.+ da 084b/07	yırağ tur - uzak durmak,
y.+ dın 063b/02, 088a/04	yaklaşmamak
y.+ ğa 079a/07	y.- mağıl 066a/02

yıraq tüş - uzak kalmak, ayrı düşmek

y.- tüm 079b/09

yif ip

y.+ ni 045b/06, 058b/11

yigirme yirmi (20)

y.+ sinde 136b/03

yigirme birinçi yirmibirinci (21.)

y. 004b/07

yigirme üç yirmi üç (23)

y. 099b/03

yigit genç, yiğit

y. 024b/01, 026b/05, 047a/01,
095a/08

y.+ ke 026a/10

y.+ leri 109b/07

yigitlik gençlik, yiğitlik

y. 029b/09, 035b/10

y.+ de 160b/08

y.+ niñ 024b/06, 025b/01

yinçge ince

ķ. 119a/06

yok yok

y. 001b/07, 001b/08, 008b/04,

008b/05, 009a/05, 011a/03,

018a/02, 018b/09, 018b/11,

019a/03, 023b/09, 023b/10,

027b/06, 046b/07, 050b/03,

050b/04, 052b/01, 055b/04,

056a/09, 057b/04, 060b/02,

060b/03, 061b/01, 064a/10,

066b/10, 078a/07, 079b/04,

081a/03, 084b/02, 095a/06,

100a/05, 102b/11, 105b/01,

107b/01, 108a/04, 109b/10,

114b/06, 114b/07, 116a/02,

122b/03, 124a/05, 124a/06,

130a/05, 130a/07, 131a/06,

139b/02, 143a/03, 158b/11,

159a/01, 163a/06, 163a/07,

163a/11, 166a/07, 167b/02

y.+ tur 009b/04, 164a/06,

164b/04

yokał - yok olmak, helak olmak

y.- maķı 088a/01

yokın bil - ortadan kaldırmak,

aradan çıkarmak

y.- ip 168b/09

yokaı yukarı krş. yoķķarı

y.+ sı 079a/10

yoķķarı yukarı krş. yoķarı

y. 153a/01

yol (1) yol

y. 033b/02, 047b/11, 102a/07, 103a/01, 113b/07, 149b/04	yolğa kir - yola çıkmak, yolculuk yapmak
y.+ da 047b/09	y.- diler 139a/03, 148b/05
y.+ ı 143a/08	y.- gende 014a/02
y.+ ıda 068b/06	yol tap - yol bulmak, yola girmek
y.+ ındın 036a/10, 092b/06	y.- ip 071a/03
y.+ ların 090a/09	y.- madı 129a/02
y.+ nı 012a/06, 102b/04	yolu defa, kez, kere
y.+ nıñ 139b/06	y. 140a/02
yol (2) amaca giden süreç, amaç	yosunıça Mo.+T. düzenince, töresince, gereğince
y.+ da 032a/02, 033b/04, 034a/06, 034b/09, 053a/05	y. 004b/09
y.+ ında 059b/03	yovuk yakın krş. yavug, yavuk
yol elt - ulaşmak, erişmek	y. 095b/03
y.- medi 002a/01	yu - yıkamak
yol az - yoldan çıkmak, yolunu kaybetmek	y. 039b/08
y.- maqdın 104a/08	y.- dı 106a/05
yol tut - bir görüşü benimsemek, belir bir amaç içinde bulunmak	y.- mağan 034a/09
y.- mas 036a/03 (yolını tut -)	yulduz yıldız
y.- up 032b/07, 120a/05 (yolın tut -)	y.+ lar 073a/09, 075a/01, 075a/08
yolğa keltür - yola çıkarmak, yolculuk yapmak	y.+ larını 072b/05
y.- di 137a/04	yum - yummak, kapamak
	y.- up 082a/02, 147a/10
	yumşagrak daha yumuşak

y. 076a/10
yumşak yumuşak
y. 049b/02, 076a/04
yumurtka bas - (kuşların)
kuluçkaya oturması
y.- kan 108a/01
y.- kandin 109b/06
Yūnus öz.a. Hz. Yunus, Yunus
Peygamber
Y. 093b/03, 098b/04, 098a/05
Y.+ ka 098b/09
Y.+ nı 098b/04
yurtçı levazımatçı
y. 142a/09
y.+ sı 142a/03, 143a/02
Yūsuf öz.a. Hz. Yusuf, Yusuf
peygamber krş. Yūsuf-ı Mıŝr
Y. 082a/10
Y.+ nı 125a/07
Yūsuf-ı Mıŝr öz.a. Mısır'ın Yusuf'u, Hz.
Yusuf krş. Yūsuf
Y.+ dın 061a/08
yügrük koşan, süratli koşan (at)
y. 119a/08
yügürüş - koşuşturmak
y.- üp 080a/10

yük yük
y. 047b/11
y.+ i 012a/01, 012a/03
yükle - yüklemek
y.- p 087b/03
yüklüg yüklü, yüklenmiş, dolu
y. 011b/09
yüksek yüksek
y. 052a/05, 108a/08, 111a/06,
156a/11
yümn Ar. uğur, bereket
y. 080b/01
yür - yürümek krş. yūri -, yürü -
y.- düñ 123b/10,
y.- gey sēn 052b/10
y.- miş 083a/09
yürek yürek, kalp
y. 016b/03
y.+ imni 106a/09
yüreksiz korkak, yürekli olmayan
y. 139b/02
yūri - yürümek krş. yür -, yürü -
y.- mek 048a/01
y.- mes 096b/03
y.- mes sēn 125b/05
yürü - yürümek krş. yür -, yūri -

y.- di 141b/11
y.- diler 153a/05
y.- düň 127b/05
y.- genim 109a/08
y.- mek 033b/07, 096b/02,
140b/02
y.- mekke 043a/03, 140b/02
y.- ñüz 046a/08
y.- p 004b/05, 012a/06, 103a/06,
149b/04
y.- pse 103a/06
y.- r 109a/05, 124a/02, 134b/03
yürüt - yürütmek
y.- gey 050a/04
yüz (1) yüz, surat, çehre
y. 020b/03, 026a/11, 079a/09,
092b/05, 118a/08, 118b/04
y.+ de 020a/11
y.+ i 076a/06
y.+ idin 026a/08, 070a/04,
083a/03
y.+ ige 023b/07, 025a/08,
025b/08, 094a/02, 121b/11,
166a/07
y.+ in 025a/02, 025a/05,
025b/05, 027a/01, 094a/03,

105b/06
y.+ indin 070a/02
y.+ ine 023a/10
y.+ ini 034a/10, 075a/09
y.+ iniň 082b/02
y.+ leri 153b/06
y.+ leriğa 098a/01
y.+ ni 025b/09
y.+ üňge 034a/09
y.+ üňni 039b/08
yüz (1) yüz (100)
y. 007a/04, 021a/04, 025b/06,
027a/01, 051a/08, 076b/05,
076b/06, 101b/10, 108b/09
yüz - yüzmek
y.- gen 134b/02
yüz ev(ü)r - yüz çevirmek,
reddetmek krş. yüz evür -, yüz
evür -
y.- üp 134b/11
yüz evür - yüz çevirmek,
reddetmek krş. yüz ev(i)r -, yüz
evür -
y.- se 117b/09
yüz keltür- yüz getirmek,
yönelmek krş. yüz keltür -

d.-üp 005a/02

yüz keltür - yüz getirmek,
yönelmek krş. yüz keltür-

y.- düm 132a/07

y.- se 167a/06

y.- üp 168b/06

yüz koy - yönelmek

y.- up 009a/06 (yüzüm koy -)

yüz sal - yüz sürmek

y.- sa 078a/09 (yüzün sal -)

yüz üyür - yüz çevirmek, yüz
evirmek krş. yüz ev(ü)r -, yüz
evür -

y.- genlerdin 155a/03

y.- üp 098a/02, 147b/04

yüz altmış yüz altmış (160)

y. 136b/10

yüzlü yüzlü, suretli, çehreli krş. yüzlüg

y. 081a/08

yüzlüg yüzlü, suretli, çehreli krş. yüzlü

k. 024a/06

yüz miñ yüz bin (100 000)

y. 026b/08, 087a/10, 123a/08,

123b/02, 144a/05

yüz yigirme tört miñ yüz yirmi dört bin
(124 000)

y. 072b/10

-Z-/-Z-/-Z-/-Z-

zabt-ı emr Ar. emre itaat

z. 156b/01

z.+ i 156b/06

zabt kııl - Ar.+T. zapt etmek, kuşatmak

z.- ıp turğıl 094b/10

zāda'llāhu te'ālā naşrehu ve şedde

niṭāka's-sa'ādāti haşrahu Ar. (büyük bir zatın adı anıldığında saygı ve hürmet ifadesi olarak kullanılan cümle) yüce Allah ona yardımını arttırıp sonsuz saadeti nasip etsin

z. 004a/07

za' f Ar. zayıflık, kuvvetsizlik

z.+ ı 020a/10

zafer Ar. zafer, galibiyet

z. 004b/05

zafer-i mübārezet Ar. savaşın galibi

z. 138b/05

zafer taf - Ar.+T. zafer

kazanmak, galip gelmek

z.- ıp 147a/04, 153b/10

zāhid Ar. zahid, sofı, dindar

z. 022a/02, 025b/09

z.+ leri 084a/06

zahı̄he Ar. sel

z. 113b/08

zāhil Ar. unutan, ihmal eden

z. 027b/03

zāhir Ar. açık, görünen, dış

z. 019b/06, 063a/05, 071b/02,

079a/01, 090a/02, 112b/07,

169b/05

z.+ in 064b/04

zāhir bol - Ar.+T. görünmek, ortaya çıkmak

z.- dı 063b/02, 090a/02, 111a/05

z.- dı ırse 074a/11

z.- ğandın 014a/01

z.- ğay 079b/10

z.- maķı 090b/04

z.- ur 090b/07, 119a/03, 156a/02

zahı̄re-i ebedı̄ Ar. ebedi (yolculuğun)

azıĝı, ahiret azıĝı

z. 008a/10

zaḥm Far. yara

z.+ sız 155b/03

zaḥm ur - Far.+T. yaralamak

z.- up 094a/06

zaḥmet Ar. sıkıntı, rahatsızlık

z. 083b/07
z.+ din 010a/03, 101b/01,
101b/05
z.+ i 010a/05, 081a/06
z.+ idin 041b/02, 048b/02
z.+ iniş 126b/03
z.+ ler 045b/05
z.+ ni 048b/04
zahmet tap - Ar.+T. sıkıntı
çekmek, zahmet çekmek
z.- ğan 154b/01
z.- madı 154b/02
zahmet tég- Ar.+T. başa bir bela
veya sıkıntı gelmesi
z.- gen 028a/03
zahmetde bol - Ar.+T. sıkıntı
çekmek
z.- saş 049a/01
zahmeti yét - Ar.+t. yaralanmak
z.- gey 150b/10
zahmetlig Ar.+T. hastalığı olan,
sıkıntısı olan
z. 101a/04
za'if Ar. zayıf, güçsüz, kuvvetsiz,
takatsiz
z. 003a/11, 024b/02, 056b/02,

121b/11, 122b/10, 147b/10
z.+ in 086b/11
z.+ ni 005b/02
za'if bol -Ar.+T. zayıflamak
z.- up 049b/09
zā'ife Ar. zayıf, ince
z.+ ler 081a/09
zamān Ar. zaman, vakit krş. zamāne,
zamānī
z. 012b/09, 051a/02, 076a/07
z.+ da 152b/01
z.+ dağı 012b/02
z.+ ı 078b/04, 113a/01
zamāne Ar. zaman, vakit krş. zamān,
zamānī
z. 018b/03, 063a/11, 063b/03
zamānī Ar. zaman, vakit krş. zamān,
zamāne
z. 036a/06
zann eylet - Ar.+T. zannetmek,
düşünmek
z.- ip 098a/08
zarar Ar. zarar
z. 157a/01
zarar bol - Ar.+T. zarar olmak,
zarar vermek

ẓ.- ur 041b/03 (zararı bol -)
zarar yetkür - Ar.+T. zarar
vermek
ẓ.- diler 153b/02
ẓ.- üp 138a/07
zarāyif Ar. zarif, ince şeyler
ẓ. 005a/05
zārī kı̄l - Far.+T. ağlamak, feryat etmek
ẓ. 105b/03
zarūret Ar. zaruret, zorunluluk
ẓ. 051b/04
zāt Ar. öz, asıl, kendi, zat
ẓ. 013b/07, 054a/11, 058b/06,
068a/02, 128a/02, 168a/08
ẓ.+ ı 003a/02, 065a/08, 066a/05,
067a/10, 076a/05, 100a/03,
112a/04, 112a/05
ẓ.+ ıg̣a 066a/01, 066b/02
ẓ.+ ın 069a/10
ẓ.+ ın̄ 008b/09
ẓ.+ ında 065a/06
ẓ.+ ındın 020b/06
ẓ.+ ını 112a/08
ẓ.+ ını̄ 066a/07, 078b/10
ẓ.+ nı 107a/07

ẓ.+ nı̄ 066a/03
zāt-ı ahādiyye Ar. Allah'ın birliği
ẓ.+ de126a/04
ẓ.+ si 001b/04
zāt-ı bī-çün Ar.+Far. (Allah'ın) zatının
emsalsiz birliği
ẓ.+ ına 001b/07
zāt-ı kādīm-i bārī Ar. başlangıcı
olmayan yüce zat (Allah)
ẓ. 112b/04
zāt-ı Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in
özü
ẓ. 054b/11
zāt-ı Nebī Ar. Peygamber'in (Hz.
Muhammed'in) özü
ẓ. 069a/11
zāt-ı pākize-şifāt Ar.+Far. tertemiz
vasıflarla bezenmiş zat
ẓ. 123a/09
zāt-ı şerīf Ar. soylu kişi, şerefli kişi
ẓ. 053b/03, 054b/02
ẓ.+ i 111b/09
zātlıg̣ Ar.+T. zatlı
ẓ. 004a/06, 048a/08, 170a/11
zā-yı naḳḳ Ar. "z" (ز) harfindeki nokta
ẓ.+ dın 126b/03

zāyi' Ar. boşuna, beyhude
z. 045b/02
zāyi' kıl -Ar.+T. boşa çıkarmak,
beyhude kılmak
z.- ma 029a/11
z.- mağa 048a/02
z.- ip 029b/09
z.- ur siz 153a/07
zāyil Ar. devamlı olmayan, geçici
z. 034a/03
zāyil bol - Ar.+T. ortadan
kalkmak
z.- up 126a/04
zebāni Ar. cehennemdeki azap melekleri
z.+ ler 119a/11
zeberced Ar. zebercet taşı, zümrütten
daha açık yeşil bir taş
z. 113b/04
zebūn kıl - Far.+T. güçsüz
bırakmak, aciz kılmak
z.- dı 148b/01
zehr Far. zehir
z. 034b/01
zehre-i dünyā Ar. dünya ziynetleri,
dünya süsleri
z. 163b/10

z.+ nı 163b/02
zehr-i kätıl Far.+Ar. öldürücü zehir
z. 040b/08
zelâlet Ar. zillet, alçaklık
z. 089a/05
zell-i şeytân Ar. şeytanın sapmaları
z.+ nı 170b/11
Zem'a öz.a. Hz. Muhammed zamanında
yaşamış ve Ebu Süfyan'ın kardeşi olan
sahabe
Z. 140a/08
Zem'a bin Esved öz.a. Hz.
Muhammed'e ve İslam'a düşmanlığıyla
tanınan ve Bedir'de öldürülen Mekkeli
müşrik
Z.+ ni 143b/08
Zemzem bin 'Amr Ğifāri öz.a. Hz.
Muhammed zamanında yaşamış Ğifari
kabilesinden bir sahabe
Z.+ ni 143a/09
Zengbār öz.a. Rum ülkesinde bir deniz
Z. 006b/03
zerrāt-ı cihān Ar.+T. cihanın zerrelere,
kainatın atomları
z.+ ğa 009b/07, 067a/02
zerre Ar. zerre

z. 022a/01, 069b/10
zerre-i nā-pedīd Ar.+Far. görünmeyen
(küçük) zerre
z. 165a/08
zevāl Ar. zeval, sona erme, bitme
z. 114b/11
z.+ dın 001b/06
z.+ ını 070a/04
zevce Ar. eş, karı
z.+ si 148b/06
zevķ-i lezzāt-ı rūhāniyye Ar. manevi
lezzetlerin zevki
z.+ ğa 038a/11
zevķ-i ziyāret-i Resūl Ar. Resul'ü (Hz.
Muhammed'i) ziyaret etmenin
mutluluğu
z. 170a/06
zevķge kēltür - Ar.+T. zevke
getirmek
z.- ür 168a/03 (zevķ ü țarabğa
kēltür -)
zībā Far. süslü, güzel
z. 024a/05, 054b/06, 095a/04
zihi FAr. ne hoş!, ne güzel!
z. 068b/11, 075b/03, 078b/05,
080b/04, 116a/01, 116a/03,

119b/11, 160a/05, 160b/10,
162a/05, 166a/11, 167a/10
zıkr-i Őemāyil Ar. ahlakın bahsi, bir
kimsenin huylarından ve ahlakındandan
bahsetmek
z. 013b/08
zıkr kı1 - Ar.+T. bahsetmek
z.- ıp 126b/10
z.- ıp turur biz 141a/08
z.- ıp turur miz 087b/07
zimām-ı iħtiyār Ar. isteklerin dizgini,
tercihlerin yuları
z. 044a/02
zimme-i himmet Ar. himmetin
gerekliliği
z.+ ge 006a/03
zimme-i kerem Ar. keremin gerekliliği,
cömertlik gerekliliği
z.+ inde 161b/02
zincir Far. zincir
z.+ i 024a/08
z.+ ini 036b/07
zindān-ı uķūbet Far.+Ar. azap zindanı
z.+ dın 118b/01
zinet Ar. zinet, süs
z.+ dūr 112a/06

z̄inet ber - Ar.+T. süslemek, bezemek z.- di 075b/03 z.- mes 111a/11	z̄inet tap - Ar.+T. süslenmek, bezenmek z.- ar 112a/03 z.- maḳ 053b/04	z̄irek Far. akıllı, zeki, zeyrek z. 028b/04	z̄iver-i ʿibādāt Far.+Ar. ibadet süsü z. 035b/01	ziyāde Ar. daha çok, daha fazla z. 016b/09, 041b/06 z.+ dūr 147b/10	ziyāde-i meşūbāt Ar. kıyamette iyiliklere karşı Allah tarafından verilecek olan mükafatlar z. 058a/07	ziyān Ar. ziyan, zarar z. 160b/10	ziyān kııl - Far.+Ar. zarar etmek z.- maḳıl 048a/05 z.- mış 160a/09 z.- ur 160a/11	ziyānga sal - Far.+Ar. zarara	yönelmek, zarar görmek z.- maḳıl 161a/03	ziyāret kııl - Ar.+T. ziyaret etmek z.- sa 078a/05	z̄uhūr Ar. görünmek, meydana çıkmak z. 013a/06 z.+ ı 075a/04, 111a/06	z̄uhūr -ı şerāyi ʿ Ar. kanunların ortaya çıkması, hükümlerin görünmesi z. 090b/04	z̄uhūr tap - Ar.+T. ortaya çıkmak, görünmek z.- ıp 126a/10 z.- tı 029a/01	zulm Ar. zulüm z. 110a/05	zulm kııl - Ar.+T. haksızlık etmek, zulmetmek z.- dım 048a/08 z.- madı 110a/03	zulmāt-ı cehālāt Ar. cehaletlerin karanlığı z. 074b/10	zulmet-i şevāḡil-i ḥissiyye Ar. duyguların uğraştığı karanlıklar, nefsin arzu edip meşgul olduğu kötü işler
--	--	---	--	--	---	---	--	--------------------------------------	---	--	--	--	---	-------------------------------------	--	---	--

z.+ ni 070b/09

ẓulmet Ar. karanlık

z. 098b/06

ẓü'l-fiḳār Ar. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği kılıç

z. 150b/10

z.+ da 150b/06

ẓübde-i mevcūdāt Ar. mevcudatın en hayırlısı, yaratılmışların en hayırlısı

z. 002b/05

ẓübde-i ümmet Ar. ümmetlerin en hayırlısı (olan ümmet)

z.+ lerniğ 010b/02

ẓühd Ar. takva

n. 032a/08

z.+ in 082b/01

ẓühd-i perḥiz Ar. takvaya olan bağlılık

z.+ ini 051b/02

Ẓüheyr öz.a. İslamiyetten önce yaşamış Arap dünyasının yedi büyük şairinden biri

Z. 163b/09

Z.+ dür 163b/01

ẓülāl Ar. berrak

z. 117b/05

ẓümürüd Ar. zümrüt

z. 052b/08

z.+ din 081b/02, 106a/01

SONUÇ

Eldeki çalışma ünlü Kübrevîye şeyhi Kemâleddîn Hüseyin Harezmi tarafından 1431 yılında Bûsîrî'nin İslam coğrafyasındaki meşhur Kasîde-i Bürde eserine Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazdığı toplamı 356 sayfadan oluşan şerhin incelemesini ihtiva etmektedir. Eser, o dönemde Harezmi ve Gürgeç'i elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a takdim edilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. Çalışma bu nüsha üzerinden oluşturulmuştur. Tez; giriş, inceleme, metin, çeviri ve gramatikal dizin olmak üzere beş temel bölümden oluşturulmuştur. Çalışma sonunda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. İncelediğimiz eser, Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Eser, Kur'an tefsirleri dışında Çağatay ve Harezmi Türkçesinde az rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir. Bu özelliğiyle eser, dönem eserleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

2. Yazıldığı dönem itibariyle geçiş dönemi özellikleri taşıyan eser, karışık dilli diyalektolojik bir yapı içermektedir. Söz gelimi Harezmi Türkçesinde kullanılan /-p/ + *turur* yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan /-(I/U)p(t/d)ur/+ [*şahıs eki*] şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır.

3. Eserde *yürü* - [*yori* - ~ *yoru* -] fiilinin *ér-* yardımcı fiilini alarak kullanılması, bazı söz başı /b-/ ve /t-/ seslerinin korunması gibi bir dizi Eski Türkçe özelliğın muhafaza edildiğı tespit edilmiştir.

4. Eserde durum eklerinin çok yönlü kullanıldıkları tespit edilmiştir. Söz gelimi eserde kullanılan yönelme hali ekleri /+GA/, /+KA/, /+A/, /+nA/ gibi birden fazla şekilde karşımıza çıkmaktadır.

5. Eserde pek çok arkaik kelime tespit edilmiştir: *berki* - "sağlamlaştırmak", *börk* "börk, başlık, kalpak", *mağ* "güvenilir (dost), sırdaş", *ırğak* "çengel, kanca", *ğarak* "göz, göz bebeğı", *keyin* "sonra, den sonra", *ğoş* "çift, eş", *köç* "bütün aile (karı ve çocuk çocuk dahil hepsi)", *ğuyaş* "güneş", *orun* "yer, mekan", *oyağ* "uyanık", *ozğunç* "seçili, seçkin", *öç* "sönmek", *öğ* "sağ yön, sağ taraf", *sındur* - "kırmak, parçalamak", *süçi* "tatlı, hoş", *sünjek* "kemik", *tart* - "çekmek", *teşel* - "eşit olmak, denk olmak", *teşük* "delik, deşik", *tobun* - "saçmak, saçılmak", *tör* "tör, baş köşe, sedir", *uçra* - "rastlamak, tesadüf etmek", *üğü* "baykuş", *yağın* "yağmur", *yarı* - "aydınlanmak, ışımak, parlamak", *yaşur* - "gizlemek, örtmek", *yıdla* - "koklamak", *yolı* "defa, kez, kere". Bu yönüyle eser, Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahiptir.

6. Eserin içeriğinden yazarın derin bir ilme ve önemli bir tahsile sahip olduğı anlaşılmalıdır. Aslen Mâverâünnehirli olan Kemâleddîn Hüseyin Harezmî eserin giriş bölümü başta olmak üzere Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukta olduğı süslü ve ağdalı bir dil kullanmıştır.

7. Müellif, eserini oluştururken Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir, siyer, tarihi olayları anlatan kitaplar, şiirler ve darb-ı meseller gibi pek çok kaynaktan yararlanmışır. Özellikle Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'den bahsedilen bölümler (hayatı, peygamberliğı, savaşları, vefatı gibi) İslam araştırmaları için de çok yönlü bir kaynak durumundadır.

8. Şüphesiz çalışmada bizi en çok zorlayan bölümlerinden biri de "Çeviri" bölümü oldu. Türk dili üzerine yapılan akademik çalışmalar genelde "Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük" şeklinde sıralanır ve çalışmaya konu olan tarihî metnin Türkiye Türkçesine aktarımı gözardı edilirdi. Ancak biz çalışmadan yararlanacak araştırmacıların işini kolaylaştıracağına inandığımız için bu bölümü ekledik. Bu bölümünde sadece Çağatayca metnin değil aynı zamanda Bûsîrî tarafından kaleme alınan 162 beyitlik Arapça Kaside-i Bürde'nin beyitlerini de özgün olarak Türkiye Türkçesine aktardık. Okuyuculara kolaylık sağlaması için hem "Metin" bölümünde hem de "Çeviri" bölümünde bütün beyitleri tek tek numaralandırdık.

9. Çalışmanın gramer bölümü Bordrogligeti (2001)'nin tasnifi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu tasnifle klasik metadolojinin dışına çıkmıştır. Klasik lisansüstü tezlerde isim, sıfat, zarf, zamir gibi bölümlerde sadece Türkçe unsurlar verilirken, bu çalışmada Çağatay Türkçesinin Arapça ve Farsça ile etkileşimini daha iyi ortaya koymak amacıyla eserde geçen Arapça ve Farsça unsurlar da tasnife dahil edilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

10. Eserde Arapça ve Farsçanın yanında az da olsa *asra-*, *cebe*, *çağdavul* gibi Moğolca; *tamuğ*, *uçmağ*, *uştmağ*, *uştmağ* gibi Soğdça; *çın*, *çınok* [*< çın+ok*], *ünçü* gibi Çince alıntı sözcükler de tespit edilmiştir.

11. Eserde Arapçadan alıntı kimi sözcükler, Türkçede farklı bir anlamda kullanılmıştır. Söz gelimi *kaḫā* sözcüğü "insan başı, ser" anlamına gelen Arapça bir kelime olmasına rağmen eserde çoğunlukla yardımcı fiille kullanılmış ve ilk anlamından sıyrılıp "arka, arka taraf" anlamında kullanılmıştır (bk. 087a/11, 098a/03, 145a/02, 146b/02, 153b/01).

12. Eserde çeşitli dillerden Türkçeye geçmiş alıntı sözcüklere Türkçe bir ek getirilerek oluşturulmuş kelimelerin varlığı dikkat çekmektedir: *çıraylu* (Mo.+T.), *çınok*

(Çin.+T.), *bī-sūjek* (Far.+T.), *du'āçı* (Ar.+T.).

13. Eserde Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman */-isar/* ekinin iki örnekte kullanılmış olması dikkat çekici bir özelliktir:

İremge kirip andağı emvāldın al-isar (114a/10), *medāyinni Sāsāndın soη melik bolğan sekizinçi Kısradın al-isarlar* (085b/01)

KAYNAKÇA

- Abdullahev, E. Z. (1996). *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları (Azerbaycan Bilgininin Görüşleri)*. Ankara: TDK Yay.
- Ağar, M. E. (1982). *Kitâbu Fi'l-Fıkh Bi Lisâni't-Türkî (İnceleme-Metin-Sözlük) (2 Cilt)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağca, F. (2012). Eski Türkçe Metinlerde /ŋ/~/g/ Değişkenliği Üzerine. *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları* (S. 23), 69-82.
- Aka, İ. (1994). *Mirzâ Şahrüh ve Zamani*. Ankara: TTK Yay.
- ... .. (2010). *Timurlular Devleti Tarihi*. Ankara: Berikan Yay.
- Akar, A. (2000). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akdemir, Y. (2011). *Süheyl ü Nev-Bahar'ın Gramatikal Dizini*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü.
- Aksoy F. ve Balcı M. (1975). *Kasîde-i Bürde: Terceme-Şerh ve Havası*. İstanbul: Ferhat Yay.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Al-Ameri, H. H. (2012). *Çağatay Türkçesinde Geçen Arapça Kelimeler (Yazım, Ses ve Anlam)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ali Şîr Nevâyî'nin 560. Doğum, 500. Ölüm Yıl Dönümlerini Anma Toplantısı Bildirileri
24 - 25 Eylül 2001. (2004). Ankara: TDK Yay.

Allanazarov, A. (1999). *Ses, Yapı, İmla ve Söz Dizimi Açısından Birleşik Fiiller ve Bunların Türkmençe İle Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alpay Tekin, G. (1970). Ali Şîr Nevâî'nin Ferhad ü Şirin Mesnevisi Üzerindeki Etkiler. *TDAY-Belleten* , 155-167.

Aral, A. E. (2014, 12 07). Hüseyin Kemâleddîn Harezmî. *Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü* , Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, <http://turkedebiyatiisimlersozlugu.com>.

Arat, R. R. (2006). *Atabetü'l-Hakayık*. Ankara: TDK Yay.

... .. (2007). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: TTK Yay.

... .. (1991). *Kutadgu Bilig I Metin*. (5. Baskı). Ankara: TDK Yay.

... .. (1994). *Kutadgu Bilig II Çeviri*. Ankara: TTK Yay.

Argunşah, M. (2013). *Tarihi Türk Lehçeleri, Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yay.

Arı, N. (2010). *Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, A. T. (1999). *Muhammed Ali bin Allan el Mekki'nin ez-Zühre ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki*. İstanbul: İFAV Yay.

Asım, M. (2000). *Burhan-ı Katı*. Ankara: TDK Yay.

Asım, M. S. (2013). *Müellifi Meçhul Bir Çağatayca Tefsir ve İsrailiyyat Açısından Değerlendirmesi: Peygamber Kıssaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ata, A. (1997). *Rabguzi Kısasü'l-Enbiya I (Giriş-Metin-Tıpkı Basım)*. Ankara: TDK Yay.

... .. (1997). *Rabguzi Kısasü'l-Enbiya II (Dizin)*. Ankara: TDK Yay.

... .. (1998). *Nehcü'l-Feradis III (Dizin-Sözlük)*. Ankara: TDK Yay.

... .. (2000). Derleme Sözlüğü'nde Geçen En Eski Kelimeler. *Türkoloji Dergisi* , C. IV (S. 1), 67-99.

- ... .. , (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi Karahanlı Türkçesi (Rylands Nüshası) Giriş-Metin-Notlar-Dizin*. Ankara : TDK Yay.
- ... .. , (2014). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezmi-Altınordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Atalay, B. (1970). *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- ... .. , (2006). *Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugati 't-Türk I-IV*. Ankara : TDK Yay.
- Bal, S. (2013). *British Museum Turki Ms 23'te kayıtlı Çağatayca Şâhî Divanındaki Gazeller (vr. 1b-10b; Transkripsiyon, Çeviri, Sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Bankır, M. M. (1997). *Gülşen-i Raz (Gramer-Metin-Gramatikal indeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. , (2004). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi (Metin-İnceleme-Sözlük)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barthold, V. V. (2000). *Orta Asya Türk Tarihi*. H. Dağ (Çev.) Ankara: Divan Kitap Yay.
- ... .. , (2006). *Türk - Moğol Ulusları Tarihi* . H. Eren (Çev.) Ankara: TDK Yay.
- Barutçu Özönder, F. S. (1996). *Alî Şîr Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lügateyn (İki Dilin Muhakemesi)*. Ankara: TDK Yay.
- Basset, R. (1979). Bûsîrî. *MEB İslam Ansiklopedisi* , C. 2, 822.
- Battal, A. (1988). *Cemâlü'd-dîn İbni Mühennâ: Hilyetü'l-İnsân ve Heybetü'l-Lisân. İbnü Mühennâ Lûgati*. Ankara: TDK Yay.
- Bayramî, G. (2014). *Doğu Türkçesiyle Yazılmış Kelile ve Dimne Tercümesi (1b-50a) Gramer-Metin-Tercüme-Sözlük*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bedeva, A. (2012). *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bisâmi Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berbercan, M. T. (2011). *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gramer-Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

- Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. (2014). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2014, http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN655954856&PHYSID=PHYS_0001&USE=800
- Bordrogligeti, A. J. (2001). *A Grammar of Chagatay*. Lincom Europa.
- Budak, M. (1994) Ebü'l-Hayr Han. *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, 325-326.
- Bulak, Ş. (2012). Türkçede +sA İsimden Fiil Yapma Eki. *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer*, 683-708.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*. Ankara: TDK Yay.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara : TDK Yay.
- ... .., (2013). *Türk Dili Tarihi I-II*. (4. Baskı) Ankara: Enderun Kitapevi.
- Can, R. (2011). *Seyyid Ali Hemedani Doğu Türkçesiyle Bir Mecmua (Giriş-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma-Dizin-Tıpkı Basım)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cankurt, H. (2014). *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî hayatı, sanatı, eserleri ve Miftâhu's-Sa'âde adlı manzum Kasîde-i Bürde Şerhi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canpolat, M. (1995). *Ali Şir Nevayi Lisanü't-Tayr*. Ankara: TDK Yay.
- ... .., (2002). Çağatay Dili ve Edebiyatı. *Türkler Ansiklopedisi*, C. VIII, 769-776.
- Celâlî, M. C. (2010). *Türkçe-Farsça Sözlük*. Ankara: Palme Yay.
- Cemiloğlu, İ. (2000). *14. Yüzyıla Ait Bir Kıtas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: TDK Yay.
- Clauson, G. (1960). *Muhammed Mahdî Xân, Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language*. London.
- ... .., (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon press.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (Ed.). (2010). *Türk Dili El Kitabı*. (5. Baskı) Ankara: Grafiker Yay.

- Demir, M. (2013). Revnaku'l-İslâm'da Oğuzca ve Çağatayca Unsurlar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11 (S.2), 453-464.
- Demirayak, K. (2001). Kasîdetü'l-Bürde. *DİA*, C. 24, 566-568.
- Deny, J. (2000). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. O. Şahin (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük / Ansiklopedik Lûgat*. İstanbul: Aydın Kitabevi.
- DeWeese, A. D. (1985). *The Kashf al-Hudâ of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmian Turkic (Text Edition, Translation and Historical Introduction)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University.
- Dilaçar, A. (1974). Türk Fiilinde 'Kılınış'la Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *TDAY-Belleten*, 159-171.
- Dilçin, C. (1991). *Mes'ud Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahar (İnceleme-Metin-Sözlük)*. İstanbul: AKM Yay.
- ... .. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (3. Baskı) Ankara: TDK Yay.
- Dilçin, D. (1945). *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha*. İstanbul: Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim. (2015). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, <http://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Dırahşân, M. (1360). *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr*. Tahran: İntişârât-ı Encümen-i Üstâdân-ı Zebân ü Edebiyyât-ı Fârisî.
- Doerfer, G. (1963, 1965, 1967, 1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I-IV*. Wiesbaden.
- Doğan, E. (2003). Türkiye Türkçesinde Nispet Ekini Karşılama Yolları. *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXX, 189-207.
- Durmuş M. (Ed.). (2009). *(Üniversiteler İçin) Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay.
- Durmuş, O. (2003). *Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesinde Arapça öğeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eckmann, J. (1954). Bolmasa Kelimesine Dair . *TDAY-Belleten*, 33-38.

- ... .. (1958). Çağatay Dili Hakkında Notlar. *TDAY-Belleten*, 115-126.
- ... .. (1959). Çağataycada Yardımcı Cümleler. *TDAY-Belleten*, 27-58.
- ... .. (1962). Çağataycada İsim-Fiiller. *TDAY-Belleten*, 51-60.
- ... .. (1964). Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920). *TDAY-Belleten*, 121-156.
- ... .. (1967). Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi (Ryland Nüshası). *TDAY-Belleten*, 51-69.
- ... .. (1968). Sâdî Gülistan'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi. *TDAY-Belleten*, 17-29.
- ... .. (1970). Bilinmeyen Bir Çağatay Şairi Şâhî ve Divanı. *TDAY-Belleten*, 13-36.
- ... .. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Hz. O. F. Sertkaya. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (2004). *Nehcü'l-Ferâdis I-II (Metin-Tıpkıbasım)*. Haz. S. Tezcan ve H. Zülfikar. Ankara : TDK Yay.
- ... .. (2013). *Çağatayca El Kitabı*. (5. Basım) G. Karaağaç (Çev.) İstanbul: Kesit Yay.
- El-Askeri, E. H. (2009). *Arab Dilinde ve Kur'anda Farklar Sözlüğü*. V. Akdoğan (Çev.). İstanbul: İşaret Yay.
- Elmalı, M. (2006). Çağatay Türkçesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 35 (S. 35), 17-106.
- Eraslan, K. (1993). *Alî Şîr Nevâyî, Mizânü'l-Evzân (Vezinlerin Terazisi)*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (1996). *Alî Şîr Nevâyî Nesâyimü'l-Mahâbbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve I Metin*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (1970). Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XVIII, 113-124.
- ... .. (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (2001a). *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis I*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (2001b). *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis II*. Ankara: TDK Yay.

- Erbay, F. (2003). *Muhammed Bin Ahmedüz'z-zahid'e Ait Çağatayca Bir Fıkıh Kitabı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. (2008). *W. Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. (2009). *W. Radloff'un Sözlüğünde Yer Alan Çağatay Türkçesine Ait Kelimeler Üzerine Notlar*. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (S. 25), 109-117.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Türk Dili Tarihi/Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kadar*. Ankara: Akçağ Yay.
- ... .. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvân-ı Lügâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-İnceleme-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yay.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon, Cilt 1-2*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Erdem Uçar, F. M. (2011). *Çağatay Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri*. *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter, 1891-1898*.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Kişisel Yay.
- Ergene, O. (2012). *Sibicabi'nin Gülistan Çevirisi*. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Bildirileri (20-22 Ekim 2011)* (s. 632-648). Adana: Çukurova Üniversitesi..
- Ergin, M. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- ... .. (2008). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Erol Arslan, H. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: TDK Yay.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2006). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yay.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. M. Akalın (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Geçkil, M. B. (2012). *Kasîde-i Bürde İmam-ı Bûsîrî*. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Gedik, S. (2013). *Çağatayca Kitâb-ı Mebde-i Nûr Mesnevîsi'nde Deyimler*. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10* (S. 1), 59-86.

- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yay.
- Gökbulut, S. (2010). *Necmeddin Kübrâ, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yay.
- ... .., (2013). *Harezmi'nin Mesnevî Şerhi*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.
- ... .., (2013). Kemâleddîn Hüseyin Harezmi ve Yarım Kalmış Farsça Mesnevî şerhi. *Sufi Araştırmaları-Sufi Studies Yaz, C. 4* (S. 8), 37-47.
- Gökçe, F. (2013). *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- ... .., (2015). Kutadgu Bilig'de Kör- "Görmek": Çok Anlamlılık, Metafor, Gramerleşme. *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları* (S. 29), 59-76.
- Götz, M. (1979). *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland Band XIII-4 Türkische Handschriften*. Wiesbaden: Steiner.
- Grönbech, K. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü*. K. Aytaç (Çev.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi/27.
- Gülensoy, T. (1974). Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar. *Türkoloji Dergisi, C. IV* (S.1), 235-259.
- ... .., (2001). *Türkçe El Kitabı*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- ... .., (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (2 Cilt)*. Ankara: TDK Yay.
- Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günşen, A. (2006). Anadolu Ağızlarında Farklı bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı/-ici; -ucu/-ücü. *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi, (S. 2)*, 55-80.
- Güvenç, L. (2004). *Harezmi Türkçesinde İsim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, F. (2014). *Arapça Türkçe - Türkçe Arapça Sözlük*. İstanbul: Akvaryum Yay.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: MEB Yay.
- ... .., (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- ... .., (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. Ankara: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay .

- ... .. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hussiyetleri*. Ankara: TDK Yay.
- Hamilton, J. R. (2015). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*. V. Köken (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Harman, Ö. F. (2004). *Abidin Paşa, Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Kalem Yay.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: TDK Yay.
- Hazar, M. (2011). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler. *The Journal of Academic Social Science Studies-International Journal of Social Science Volume 4 Issue 1, summer*, 31-63.
- Hengirmen, M. (1994). *Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- ... .. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hilmi, Ö. F. (2013). *Kelime Manalı Kasîde-i Bürde (Şerhi, Fazileti, Havas ve Esrarı)*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.
- Hofman, F. H. (1969). *Turkish Literature A Bio-Bibliographical Survey Section III Part I*. Utrecht: Published by The Library of The University of Utrecht.
- Jabbarî, A. (2014). *Sözlük Farsça-Türkçe (Alfabe, Önemli Fiiller, Master Kökleri)*. İstanbul: Siyasal kitabevi.
- Kaçalin, M. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- ... .. (2012). *Nevâyi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*. Ankara: TDK Yay.
- Kahraman, B. (1997). Lealî ve Abdurrahman Karahisarî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (S. 4), 57-107.
- Kanar, M. (2010). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- ... .. (2012). *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Karaağaç, G. (1997). *Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (2015). *Türkçenin Ahıntular Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yay.
- Karahan, N. (2009). *Alî Şîr Nevâyi'ye Ait Bir Devâvîn Nüshası İncelemesi (Metin-Dil Bilgisi-Dizin-Sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Karakoç, S. (1967). *Üç Kasîde*. İstanbul: Fetih Yay.

- Karaörs, M. (2006). *Alî Şîr Nevâyî, Nevâdirü'ş-Şebâb*. Ankara: TDK Yay.
- Karasoy, Y. (2000). *Şiban Han Divânı (Metin-İnceleme-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yay.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin)*. Ankara: TDK Yay.
- Kaya, M. (1992). Bûsîrî. *DİA* , C.6, 468-470.
- ... .. (2001). Kasîdetü'l-Bürde. *DİA* , C.24, 568-569.
- ... .. (2012). *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*. İstanbul: Damla Yay.
- Keskinsoy, H. (2011). *Mekkî ve Nahifî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırlangıç, H. (2003). Te'sîr-i Fârsî der Şekl-gîrî-yi İstilâhât-i Dînî der Türkiye (Türkiye'de Dini Terimlerin Oluşumunda Farsçanın Etkisi). *Uluslararası Dördüncü Fars Dili ve Edebiyatı Hocaları Sempozyumu (20-22 Ekim 2003)*. Tahran-İran: İran Kültür Bakanlığı Fars Dilini Geliştirme Merkezi.
- Korkmaz, Z. (1973). *Sadru'd-din Şeyhoğlu, Marzuban-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Ankara: A.Ü. DTCF Yay.
- ... .. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- ... .. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri*. İstanbul: TDK Yay.
- Korş, F. E. (1909). Drevniy Narodniy Stix Turreckix Plemen. *ZVO=Zapiski Vostoçnogo Otdelenia Russkogo arxeslogiceskogo obscestva*, C. XIX, 140.
- ... .. (1910). Klassifikaciya Turreckix Plemen Po Yazikam. *Etnograficeskoe Obozrenie* , 84-85, 114.
- Köprülü, M. F. (1945). Çağatay Edebiyatı,. *İslam Ansiklopedisi* , C. 3, 270-323.
- ... .. (2007). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. (10. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- ... .. (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi*. (7. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Kurtuluş, R. (2002). Kemâleddîn-i Harezmî. *DİA* , C. 25, 233.
- Kut, G. (2003). *Alî Şîr Nevâyî, Garâi'bü's-sıgâr*. Ankara: TDK Yay.

- Kuzubaş, M. (2007). Muhammed Fevzi'nin Miftahu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi). *The Journal of International Social Research* , C. 1 (S. 1), 56-192.
- Lessing, D. F. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük*. G. Karaağaç (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Levend, A. S. (1956). Nevâî'nin Arapça Sözlüğü. *TDAY-Belleten* , 239-246.
- ... .. (1957). Nevâî'ye Atfedilen Bir Eser: Muamma-yı Esmâ-ı Hüsnâ. *TDAY-Belleten* , 189-193.
- ... .. (1972). Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri. *TDAY-Belleten* (S. 371), 35-80.
- Li, Y. S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. İstanbul: Simurg Yay.
- Mutçalı, S. (2000). *Arapça-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.
- Mücteba, U. (1999). "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye" Kitapçığına Kısacık Reddiye. *Dini Araştırmalar Dergisi* , C. II, 5-20.
- Naskali Gürsoy, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.
- Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yay.
- Ölmez, M. (2003). Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine. Yay. M. Ölmez, A. Ata. *Mustafa Canpolat Armağanı* , 135-142.
- Ölmez, Z. (1996). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Ankara: Simurg Yay.
- ... .. (2007). Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı üzerine Araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5 (S. 9), 173-219.
- ... .. (1998). Çağatayca Sözlükler. *Kebikeç* (S. 6), 37-144.
- Özavşar, R. (2009). *Marzubânnâme Tercümesi Metin, Çeviri, Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. (2013). *Tarama Sözlüğü ve Türkçe Sözlük'e Göre Anlam Değişmeleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özdemir, D. A. (2015). *Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, M. (1993). *Gülîstan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- ... .. (2014). Manyaslı Mahmud'un Manzum Gülîstan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası. *Turkish Studies / International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/9, Summer, 1-16.
- Özmen, M. (2007). Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* (s. 1417-1426). Ankara: TDK Yay.
- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*. Ankara: TDK Yay.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.
- Poppe, N. N. (2009). *Zemahşeri - Mukaddimetü'l Edeb (Moğolca - Çağatayca Çevirinin Sözlüğü)*. M. S. Kaçalın (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Pritsak, O. (1988). Kıpçakça. M. Akalın içinde, *Tarihi Türk Şiveleri* (s. 111-122). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Radloff, W. (1888). Yarlıkı Toktamışa i Temir-Kutlugo. *ZVO=Zapiski Vostochnogo Otdelenia Russkogo arxeslogiceskogo obscestva , C. III, 1-2.*
- Rahimi, F. (2014). Çağatay Türkçesi ve Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3 winter , 1157-1218.*
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. A. Kazancıgil (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Sak, V. A. (2013). Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmisi. *Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9, summer , 523-558.*
- Sami, Ş. (2013). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı Yay.

- Samoyloviç, A. (1942). Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair. *Ankara DTCF Yıllık Çalışmaları C. I'den Ayrı Basım* , 74-94.
- Schönig, C. (2000). *Mongolische lehnwörter im westoghusischen*. Wiesbaden: Harrassowitz Yay.
- Şerbak, M. A. (1962). *Grammatika Starouzbekskogo Yazıka*. Moskova-Leningrad.
- Serebrennikov B. A., Gadjeva N. Z.. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*. T. Hacıyev ve M. Öner (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Sertkaya, O. F. (1992). Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki). *TDAY-Belleten 1982* , 265-280.
- Sev, G. (2011). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara : TDK Yay.
- Sezer, İ. H. (1985). *Şair Bûsîrî ve Bürdesi* . Yayınlanmamış Doktora tezi, Konya : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. (2000). Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (S. 10), 65-88.
- Sinop, M. (2008). *Divanü Lügati't-Türk'te /t-/ Sesıyla Başlayan Kelimelerin Özbek Türkçesindeki Durumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suat, C. ve Özdemir, H. (2001). *Arapça Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yay.
- Şahin, E. S. (1997). *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, H. İ. (1995). *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi*. İzmir: İrfan Kültür Eğitim Derneği Yay.
- Şenocak, A. (2007). *Arap Dilinde Erillik Dişillik müzekker müennes*. İzmir: Bilimadamı Yay.
- Şirazî, Ş. S. (2009). *Gülistan*. H. İlaydın (Çev.). İstanbul: Fide Yay.
- Tanyıldız, A. (2007). Süreli Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3, Summer*, 525-534.
- Tarama Sözlüğü - 8 Cilt*. (2009). (3. Baskı). Ankara : TDK Yay.
- Taş, İ. (2001). *Çağatayca Kur'an Tefsiri 21a-41b (Giriş-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ... .. (2015). *Süheyl ü Nev-Bahar'da Eskicil Ögeler*. Ankara: TDK Yay.
- Tekin, T. (1997). *Türkoloji Eleştirileri*. Ankara: Simurg Yay.
- ... .. (1998). *Orhon Yazıtları*. Ankara : TDK Yay.
- ... .. (2003). *Makaleler 1, Altayistik*. Haz. E. Yılmaz, N. Demir. Ankara: Grafiker Yay.
- ... .. (2004). *Makaleler 2, Altayistik*. Haz. E. Yılmaz, N. Demir. Ankara: Grafiker Yay.
- Teres, E. (2009). *Çağataycada Söz Yapımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ... .. (2014). *Çağatay Türkçesi Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları*. İstanbul: Sürat Üniversitesi Yay.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2015). Erişim Tarihi: 20. Temmuz 2015, <http://www.tdk.gov.tr/>
- Togan, Z. V. (1951). *Harezme Tercümelî Muqaddimat al-Adab*. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.
- Toparlı, R. (1992). *İrşadü'l-Mülük Ve's-Selatin*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. ve Vural H. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- ... .. (1998). *Harezmlî Hafîz'in Divanı*. Ankara: TDK Yay.
- Toprak, F. (2005). Harezme Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* , C. V (S. 2), 277-292.
- Tören, H. (2001). *Alî Şîr Nevâyî Sedd-i İskenderî*. Ankara: TDK Yay.
- Tunç, T. (1995). *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini* . Ankara: TDK Yay.
- Turgut, A. (2010). *Çağatay Türkçesinde Fiil -Metin-*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk V., Arslan Erol H., Gülsevin G., Durgut H., Ceritoğlu M. (2011). *XIV-XV Yüzyıllar Türk Dili*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Türkçe İmla Klavuzu*. (2000). Ankara : TDK Yay.

- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: TDK Yay.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. (2009). (3. Baskı). Ankara: TDK Yay.
- Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansur. *DİA, C. 15*, 377-381.
- Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal Of International Social Research.. (2015). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, <http://www.sosyalarastirmalar.com/anasayfa.htm>
- Usluer, F. (2009). *Hurufilik*. İstanbul: Kabcacı Yay.
- Uzuntaş, H. (2012). *XIV. yüzyıla ait Çağatayca Bir Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi, Sözlüğü ve Dil Özellikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur’an Tercümeleeri Sözlüğü*. Konya : Eğitim Kitabevi.
- ... .. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- ... .. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- ... .. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Üstüner, A. (2001). Çağatay Türkçesinde ’-rdA, -ArdA, -UrdA’ Zarf-Fiil Eki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11 (S. 1)*, 163-169.
- Üşenmez, E. (2006). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vambéry, H. (1867). *Çağataysche Sprachstudien*. Leipzig.
- Yazım Kılavuzu* . (2006). Ankara: TDK Yay.
- Yıldız, M. (2007). *Kasîde-i Bürde Tesbi’i*. Ankara: Elif Yay.
- Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 151-165.
- ... .. (2002). Doğu Türkçesi. *Edebiyat terimleri Ansiklopedisi*.
- Yılmaz, S. (2008). *Çağataycanın Türk Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.